SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 169

Juha Lappalainen

VAHINGONKORVAUS-VAATIMUKSESTA RIKOSJUTUSSA

Prosessioikeudellinen tutkimus

Mit deutscher Zusammenfassung

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA

A-sarja N:o 169

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 169

JUHA LAPPALAINEN

VAHINGONKORVAUS-VAATIMUKSESTA RIKOSJUTUSSA

Prosessioikeudellinen tutkimus

Mit deutscher Zusammenfassung

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

VAHINGONKORVAUS-VAATIMUKSESTA RIKOSJUTUSSA

Prosessioikeudellinen tutkimus

KIRJOITTANUT

JUHA LAPPALAINEN

OIKEUSTIETEEN LISENSIAATTI
VARATUOMARI

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Porthanian luentosalissa III lauantaina elokuun 30 päivänä 1986

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Vammala 1986 Vammalan Kirjapaino Oy

ISBN 951-855-080-8 nid.
ISBN 951-855-081-6 sid.
ISSN 0356-7206 (painettu)
ISBN 978-951-855-636-0 (PDF
ISSN 2814-8053 (verkkojulkaisu)

ALKUSANAT

Esko: Mikko, katsos näin olen minä nyt revitty. Mutta tästä nousee hirmuinen prosessi!

Aleksis Kivi Nummisuutarit

Oikeustieteellisen väitöskirjan kirjoittaminen on suurimmaksi osaksi yksin ahertamista: työtä usean vuoden ajan tutkijankammiossa ilman välitavoitteita. Tästä tunnuspiirteestään huolimatta tutkimustyö vaatii edistyäkseen ja valmistuakseen tekijältään myös yhteyttä tutkijayhteisöön ja kammiota ympäröivään oikeudelliseen elämään.

Itselläni oli onni päästä aloittamaan väitöskirjatyö professori *Jouko Halilan* assistenttina. Hänen antamansa opastus ja henkinen tuki ovat merkinneet voimanlähdettä, jota ilman tutkimustaival olisi ollut monin verroin raskaampi kulkea. Vielä eläkkeelle siirtymisensä jälkeenkin hän on jaksanut tuntea mielenkiintoa työn edistymistä kohtaan suostumalla väitöskirjan toiseksi esitarkastajaksi ja lukemalla jo tätä aikaisemmin eräitä ongelmallisiksi katsomiani jaksoja.

Väitöskirjan toisen esitarkastajan professori *Erkki Havansin* tekemien lukuisten huomautusten pohjalta olen saanut vielä viime vaiheessa aihetta pohdiskella eräitä asioita uudelleen. Monin tavoin hyödyksi on koitunut myös se väitöskirjatyöhön liittyvä ajatustenvaihto, johon professori *Per Ole Träskman* ja vs. professori *Irma Lager* ovat vuosien varrella niin useasti kanssani antautuneet.

Yhteydenpito on ymmärrettävästi muodostunut kiinteimmäksi niiden tutkijatovereiden kanssa, jotka ovat työni vireillä ollessa toimineet assistentteina prosessioikeudessa. Heistä nykyinen oikeussihteeri, oikeustieteen tohtori *Juhani Walamies*, oikeustieteen lisensiaatti *Matti Rudanko*, nykyi-

nen hovioikeudenviskaali, varatuomari *Jorma Rudanko* ja varatuomari *Martti Ojala* kuuluvat niihin, joita olen kysymyksilläni eniten ahdistellut. Antoisia ovat olleet myös keskustelut hallinto-oikeuden tutkijan, oikeustieteen lisensiaatti *Jorma Saloheimon* sekä lainsäädäntöneuvos *Gustaf Möllerin* kanssa.

Suomen Kulttuurirahasto, Emil Aaltosen Säätiö ja *Maaliskuun 25 päivän rahasto* ovat apurahoin tukeneet työtäni. *Helsingin yliopistolle* kuuluu kiitos työlle välttämättömien ulkoisten olosuhteiden järjestymisestä. *Suomalaista Lakimiesyhdistystä* kiitän tutkimuksen saattamisesta julkisuuteen yhdistyksen julkaisusarjassa sekä *Vammalan Kirjapaino Oy*:tä luotettavasta ja ripeästä painotyöstä. Yhteenvedon on kääntänyt saksan kielelle lehtori *Helmut Diekmann*.

Vaimoni fil. maist. *Tertti Lappalainen* on oman kiireisen työnsä ohessa jaksanut ihailtavasti sopeutua niihin erityisjärjestelyihin, joita tutkimustyö tuo mukanaan kodin elämänmenoon. Perheemme kolmas jäsen tyttäremme *Mirkka* on puolestaan tehnyt parhaansa opettaakseen isää muistamaan, että elämään kuuluu paljon muutakin kuin väitöskirja.

Käsikirjoitus on lähetetty kirjapainoon 13. 3. 1986. Tuon ajankohdan jälkeen ilmestynyttä aineistoa on voitu ottaa huomioon vain hyvin rajoitetusti.

Helsingin Pihlajamäessä eräänä iltana
alkupuolella toukokuuta 1986

Juha Lappalainen

SISÄLLYS

Alkusanat V
Sisällys VII
Lähteet XIII
Lyhenteitä XLIX

Ensimmäinen luku

PROBLEMATIIKKA JA SEN TAUSTA

1 § JOHDANTO

1.1. *Tutkimustehtävä* 1
1.1.1. Tutkimusaiheesta ja sen valinnasta 1
1.1.2. Aiheen rajaus ja esityksen systematiikka 13
1.1.3. Eräistä termeistä 16

1.2. *Historiallisia ja oikeusvertailevia taustaseikkoja* 21
1.2.1. Yleisiä kehityslinjoja 21
a) Kehityksestä Keski-Euroopassa 22
b) Englannin separaatiokehityksestä 27
c) Kehityksestä Suomessa 29
1.2.2. Vertailevia havaintoja nykytilanteesta 35

2 § YLEISTÄ SYYTTEEN JA KORVAUSVAATIMUKSEN KUMULAATIOSTA

2.1 *Adheesiojärjestelyn yleinen tausta* 38
2.1.1. Oikeuspoliittisesta perustasta 38
a) Adheesiota puoltavista näkökohdista 38
b) Adheesion haitoista 51
2.1.2. Rikos- ja siviiliprosessin välisten erojen merkityksestä 54

2.2. *Alustavia huomautuksia rikosprosessuaalisesta käsittelyjärjestyksestä vahingonkorvauskysymyksessä* 68
2.2.1. Onko rangaistusvaatimus aina »päävaatimus»? 68
2.2.2. Rangaistusvaatimuksen esittämisen vaikutus riitajutussa 72
2.2.3. Missä laajuudessa rikosjutun yhteydessä ajettavan korvausvaatimuksen käsittelyssä noudatetaan rikosprosessuaalisia tai vastaavasti siviiliprosessuaalisia normeja? 75

Toinen luku

KORVAUSVAATIMUKSEN PERUSTEESTA KUMULAATION EDELLYTYKSENÄ

3 § RIKOKSEEN PERUSTUVASTA KORVAUSVAATIMUKSESTA ADHEESIONORMISTON VALOSSA

3.1. *Yleisiä kysymyksiä* 78
3.1.1. Korvausvastuun perusteen juridinen ja historiallinen taso 78
3.1.2. »Rikokseen perustuva korvausvaatimus» OK 14: 8:n tarkoittamassa mielessä 82
3.1.3. Käsitteistä välittömästi ja välillisesti rikokseen perustuva korvausvaatimus .. 87
3.1.4. Kumulaation luvallisuudesta prosessinedellytyksenä 93
a) Luvattoman adheesion torjumisesta 93
b) Muutoksenhakuongelmia 96

3.2. *Yhteistä tapahtumainkulkua koskevasta kriteeristä* 104
3.2.1. Asianomistaja vaatii korvausta syytetyltä 104
a) Kumulatiivinen tosiseikastopoikkeama 106
b) Alternatiivinen tosiseikastopoikkeama 117
3.2.2. Kolmas henkilö kantajana tai vastaajana 121
a) Yleisiä huomautuksia 121
b) Havaintoja muista maista 129

4 § SIVULLISKUMULAATIOTA KOSKEVIA ERITYISKYSYMYKSIÄ

4.1. *Aktiivilegitimaatiosta* 134
4.1.1. Tertiuksen itsenäinen korvausvaade 134
4.1.2. Korvausvaateen siirtyminen kolmannelle 143
a) Pääsääntö 143
b) Erityisesti regressitilanteista 147

4.2. *Passiivilegitimaatiosta* 158
4.2.1. Täsmentäviä huomautuksia. Syytetyn kuoleman ja konkurssin vaikutus 158
4.2.2. Passiivilegitimaatio ja vastuuvakuutus 165
4.2.3. Siviiliprosessuaalista käsittelyjärjestystä osoittavien erityissäännösten merkityksestä 171
a) Kannanotto ja sen perustelut (RautatVastuuL 10,2 §, VahKL 7: 4 ja VangKorvL 5,2 §) 171
b) LiikVakL 11 §:n 1 momentti 176

4.3. *Vastavaatimuksesta* 183
4.3.1. Vastakanne 183
a) OK 10: 24:n ja VangKorvL 5,1 §:n mukainen vastavaatimus 183
b) Pääsyytteessä tarkoitettuun tapahtumainkulkuun perustuva vastavaatimus 186
4.3.2. Kuittaus 189

Kolmas luku

SYYTETTÄ KÄSITTELEVÄN TUOMIOISTUIMEN TOIMIVALLASTA TUTKIA KORVAUSVAATIMUS

5 § ADHEESIONORMIIN PERUSTUVASTA TOIMIVALLASTA

5.1. *Alustavia huomautuksia* 196

5.1.1. Ongelma ... 196
5.1.2. OK 10: 8,1:n merkityksestä ja tulkinnasta ... 200
5.1.3. Toimivaltaproblematiikan systematisoinnista ... 205

5.2. *Alueellinen toimivalta* ... 207
5.2.1. Pääsääntö ... 207
5.2.2. Adheesioprosessi ja prorogaatiosopimus ... 214
5.2.3. Vastakanne ja kuittaus ... 217
5.2.4. Adheesioprosessi ja yleistoimivalta vahingonkorvauskysymyksessä ... 222

5.3. *Asiallinen toimivalta* ... 227
5.3.1. Yleiset tuomioistuimet ... 227
a) Alioikeustaso ... 228
b) Syyte kuuluu HO:n toimivaltaan ... 233
5.3.2. Erityistuomioistuimet ... 241
a) Syyte kuuluu yleisen tuomioistuimen ja korvausvaatimus erityistuomioistuimen toimivaltaan ... 243
1) Vesiasiat s. 243, 2) Yleisten tuomioistuinten ja työtuomioistuimen välinen toimivaltaraja s. 245
b) Syyte kuuluu erityistuomioistuimen ja korvausvaatimus yleisen tuomioistuimen toimivaltaan ... 249
1) Valtakunnanoikeus s. 249, 2) Sotaoikeudet s. 256
5.3.3. Asiallinen toimivalta ja vastavaatimus ... 258
a) Yleiset tuomioistuimet ... 259
1) Pääsyyte kuuluu HO:n toimivaltaan s. 259, 2) Pääsyyte kuuluu alioikeuden toimivaltaan s. 262
b) Toimivaltaristiriita yleisten tuomioistuinten ja erityistuomioistuimen välillä 264
5.3.4. Adheesioprosessi ja välityssopimus ... 267
5.3.5. Adheesioprosessin suhde hallintoon ja hallintolainkäyttöön ... 274
a) Tilimuistutusasiat ... 276
b) Verosaatavista vahingonkorvaussaamisina verorikosjutuissa ... 279

5.4. *Oikeusasteellinen toimivalta* ... 289
5.4.1. Yleissääntö ... 289
5.4.2. Erityistilanteita ... 291
a) Välitön tutkinta muutoksenhakuasteessa »viivytyksen välttämiseksi» ... 291
b) Kuittaus muutoksenhakuasteessa ja VangKorvL 5,1 § ... 292
c) Kanteen muuttaminen muutoksenhakuasteessa ... 296

6 § KORVAUSKANTEEN SIIRTÄMISESTÄ SYYTETTÄ KÄSITTELEVÄÄN TUOMIOISTUIMEEN

6.1. *Yleisiä näkökohtia. Siirron materiaaliset edellytykset* ... 299
6.1.1. Yleistä ... 299
6.1.2. Siirron materiaaliset edellytykset ... 303

6.2. *Siirron prosessuaaliset edellytykset ja siirtämispäätös* ... 306
6.2.1. Siirtävää ja vastaanottavaa tuomioistuinta koskevista siirtoedellytyksistä ... 306
a) Siirtävä tuomioistuin ... 306
b) Vastaanottava tuomioistuin ... 309
6.2.2. Siirtopäätöksen sisällöstä ja oikeusvaikutuksista ... 314

Neljäs luku

KORVAUSVAATIMUKSEN KÄSITTELYSTÄ SYYTEJUTUN YHTEYDESSÄ

7 § KORVAUSVAATIMUKSEN VIREILLEPANOSTA

7.1. *Alustavia huomautuksia* 321
7.1.1. Ongelma 321
7.1.2. Oikeusvertailevia huomioita 323

7.2. *Korvausvaatimuksen kohdistamisesta syytettyyn* 328
7.2.1. Perustilanne: syytetty henkilökohtaisesti läsnä 328
7.2.2. Syytetty läsnä asiamiehen edustamana 331
7.2.3. Haasteen syrjäyttäminen ja kontradiktorinen periaate 336

7.3. *Korvausvaatimuksen kohdistamisesta kolmanteen* 340
7.3.1. Onko kirjallinen haaste tarpeen? 340
7.3.2. Vastavaatimuksen vireillepanosta 350

8 § ERÄISTÄ MUISTA KÄSITTELYJÄRJESTYSTÄ KOSKEVISTA RAJANKÄYNNEISTÄ

8.1. *Asianosaisen puhevallan käyttämisestä* 353
8.1.1. Problematiikasta OK 12 luvun valossa 353
8.1.2. Periaatteellinen kannanotto ja sen perustelut 361
8.1.3. Täydentäviä huomautuksia 362

8.2. *Kanteenmuutoskiellosta* 364
8.2.1. Prosessilajien välisistä eroavuuksista 364
8.2.2. Ongelman ratkaisemisesta vaatimusten vireillepanoa ja adheesioprosessin soveltamisalaa koskevien säännösten pohjalta 366

8.3. *Asianosaisen poissaolon seurauksista* 368
8.3.1. Alkuhuomautuksia 368
8.3.2. Kantajan poissaolo 373
a) Ensikäsittely 374
b) Jatkokäsittely 377
8.3.3. Vastaajan poissaolo 380
a) Syytetyn poissaolo 380
b) Muun vastaajan kuin syytetyn poissaolo 382

9 § KORVAUSVAATIMUS JA TUOMIOISTUIMEN AINEELLINEN PROSESSINJOHTO

9.1. *Yleistä* 385
9.1.1. Johdantoluontoisia huomautuksia 385
9.1.2. Kysymyksenasettelu 391

9.2. *Korvausvaatimuksen sisältöön kohdistuvasta prosessinjohdosta* 406
9.2.1. Prosessinjohto ja vaatimus (petitum) 406
9.2.2. Prosessinjohto ja korvausvaatimuksen perusteet (causa) 414
9.2.3. Prosessinjohto ja oikeuskysymys (oikeustosiseikkojen juridinen luonnehdinta) 423

9.3. *Tuomioistuimen aloiteoikeudesta näytön hankkimiseksi* 427
9.3.1. Pääperiaate OK 17: 8:n tulkinnasta adheesiotilanteessa 427

9.3.2. Täydentäviä huomautuksia 430

10 § TUOMIOISTUIMEN RATKAISUSTA KORVAUSVAATIMUKSEN JOHDOSTA

10.1. *Ratkaisun riippuvuus syytteen kohtalosta* 432
10.1.1. Yleisiä huomautuksia 432
10.1.2. Syyte jätetään tutkimatta tai sillensä 437
10.1.3. Syyte ratkaistaan materiaalisesti: yleistä ratkaisujen riippuvuudesta oikeus- ja näyttökysymyksessä 444
a) Syyte ja korvausvaatimus ratkaistaan samalla kertaa 444
b) Korvausvaatimus ratkaistaan myöhemmin eri päätöksellä 452
10.1.4. Syyte menestyy (syytetty todetaan syypääksi rangaistavaan tekoon) 459
a) Tuottamuksesta ja syy-yhteydestä 459
b) Korvausvaatimusta koskevan erityisen vanhentumisajan umpeenkuluminen 463
c) Syytteen menestymisen suhde korvausvastuun ulottuvuuteen ja määrään 466
10.1.5. Syyte hylätään 471
a) Puute rikosvastuun subjektiivisella puolella 472
b) Puute rikosvastuun objektiivisella puolella 480
c) Syyte hylätään vanhentuneena 492

10.2. *Korvausvastuun jakautumiseen ja korvauksen sovitteluun liittyviä prosessuaalisia kysymyksiä* 496
10.2.1. Kysymyksenasettelu 496
10.2.2. Korvausvelvollisen ja vahingon kärsineen välinen suhde: vastuunrajoitusperusteisiin kohdistuvasta väittämis- ja todistustaakasta 499
10.2.3. Useiden korvausvelvollisten välinen suhde: korvausvelvolliset vastuussa samalla juridisella perusteella 505
10.2.4. Useiden korvausvelvollisten välinen suhde: VahKL 3 ja 4 luvun mukaisen vastuun toteuttamiseen liittyvästä menettelyproblematiikasta 509
a) Korvauskanne kohdistetaan yksin työnantajaan tai julkisyhteisöön 512
b) Korvauskanne kohdistetaan yhtäaikaa työnantajaan (julkisyhteisöön) ja työntekijään (virkamieheen) 515
c) Korvauskanne kohdistetaan yksin työntekijään tai virkamieheen 518

Zusammenfassung 528
Oikeustapaushakemisto 542
Asiahakemisto 545

LÄHTEET

Aalto
Jorma S. Aalto: Rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalasta. Vammala 1965.

Aalto LM 1961
Jorma S. Aalto: Näkökohtia tuomioiden itseoikaisukiellosta. LM 1961 s. 727 ss.

Aalto LM 1962
Jorma S. Aalto: Tuomarin kyselyvelvollisuudesta siviiliprosessissa. LM 1962 s. 568 ss.

Aalto LM 1967
Jorma S. Aalto: Syytetyn totuusvelvollisuuden kehityksestä. LM 1967 s. 8 ss.
Jorma S. Aalto: Asianosaisen käyttäytymisestä todisteena. LM 1967 s. 731 ss.

Aalto Rikostuomio
Jorma S. Aalto: Rikostuomion vaikutuksista siviiliprosessissa. Vammala 1968.

Aarnio Lainoppi
Aulis Aarnio: Mitä lainoppi on? Helsinki 1978.

Aarnio Perusteista
Aulis Aarnio: Oikeudellisen ajattelun perusteista. Vammala 1971.

Aasland TfR 1967
Gunnar Aasland: Rettens stilling til parternes anførsler i tvistemål. TfR 1967 s. 157 ss.

Abitz Retsplejeloven gennem 50 år
E.A. Abitz: Dommerens retsledelse. Retsplejeloven gennem 50 år. København 1969 s. 133 ss.

Achté–Hoppu
Kalle Achté–Esko Hoppu: Lääkärin taitovirhe ja vahingonkorvausvastuu. Helsinki 1983.

Agell Festskrift till Ekelöf
Anders Agell: Orsaksrekvisit och beviskrav i skadeståndsrätten. Festskrift till Per Olof Ekelöf. Stockholm 1972 s. 1 ss.

Agge I–II
Ivar Agge: Straffprocessrätt. Förra delen (I). Uppsala 1935. Senare delen (II). Uppsala 1936.

Agge Festskrift för Granfelt
Ivar Agge: Något om processföremålet och dess bestämmande enligt svensk straffprocessrätt. Festskrift för Otto Hjalmar Granfelt. Helsingfors 1934 s. 18 ss.

Agge JFT 1934
Ivar Agge: Några anmärkningar om den enskilda åtalsrättens utveckling och ställning i viktigare nutida rättssystem. JFT 1934 s. 137 ss.

Agge JFT 1937
Ivar Agge: Ett par spörsmål angående målsäganderätt vid konkursförbrytelser. JFT 1937 s. 265 ss.

Agge SvJT 1936
Ivar Agge: Några anmärkningar rörande skadeståndstalan i brottmål. SvJT 1936 s. 241 ss.

Ahonen Verotus 1980
K.T. Ahonen: Asianomistajien vaatimuksista verorikosjutuissa. Verotus 1980 s. 381 ss.

Ailio
Erkki Ailio: Esinekonfiskaatio Suomen rikosoikeudessa. Rikosoikeudellinen tutkimus. Helsinki 1964.

Alanen
Aatos Alanen: Yleinen oikeustiede ja kansainvälinen yksityisoikeus. Porvoo 1965.

Alanen DL 1932
Aatos Alanen: Syyntakeettoman henkilön vahingonkorvausvelvollisuudesta. DL 1932 s. 404 ss.

Alanen DL 1935
Aatos Alanen: Vahingonkorvausvelvollisuus hätävarjeluksen liioittelutapauksissa. DL 1935 oik. tapausos. s. 35 ss.

M. Alanen DL 1981
Martti Alanen: Vahingonkorvauksen määräytymisestä verorikosasioissa. DL 1981 s. 130 ss.

Alkio
Paavo Alkio: Tuomarin tehtävistä käräjillä. Vaasa 1948.

Alkio LM 1965
Paavo Alkio: Näkökohtia syytteestä. LM 1965 s. 668 ss.

Amelunxen Rev. Intern. 1973
Clemens Amelunxen: Indemnification of the victim of a criminal act, here in particular: redress of a wrong under criminal procedure. Revue Internationale de Droit Pénal 1973 s. 19 ss.

Amelunxen ZStW 1974
Clemens Amelunxen: Die Entschädigung des durch eine Straftat Verletzten. ZStW 1974 s. 457 ss.

von Amira–Eckhardt
Karl von Amira: Germanisches Recht. Vierte Auflage. Ergänzt von Karl August Eckhardt. Band II. Berlin 1967.

Andenaes
Johs. Andenaes: Norsk straffeprosess. Oslo 1984.

Andenaes Festschrift für Jescheck
Johannes Andenaes: Die neue norwegische Strafprozessordnung. Festschrift für Hans Heinrich Jescheck zum 70. Geburtstag. Erster Halbband. Berlin 1985 s. 715 ss.

Andenaes Festskrift till Thornstedt
Johs. Andenaes: Tanker omkring ny norsk straffeprosesslov. Festskrift till Hans Thornstedt. Stockholm 1983 s. 21 ss.

Andenaes Nye straffeprosessloven
Johs. Andenaes: Nytt i den nye straffeprosessloven. Oslo 1982.

Andersson
Edward Andersson: Johdatus vero-oikeuteen. Kolmas täydennetty painos. Vammala 1978.

Andorsen LoR
Kjell V. Andorsen: Borgerlige rettskrav etter den nye straffeprosessloven. LoR 1984 s. 460 ss.

Ankarloo SvJT 1966
Ulf Ankarloo: Om forum, behörig åklagare och målsägandens talerätt vid ämbetsbrott. SvJT 1966 s. 543 ss.

Anttila
Inkeri Anttila: Loukatun suostumus oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena. Vammala 1946.

Anttila Juhlajulkaisu Tirkkonen
Inkeri Anttila: Onko asianomistaja unohdettu? Juhlajulkaisu Tauno Tirkkosen 70-vuotispäivänä 2. 8. 1968. Vammala 1968 s. 31 ss.

Anttila Kirjoitelmia Reino Ellilälle
Inkeri Anttila: Kannattaako katua? Rikosoikeudellisia kirjoitelmia IV. Reino Kalervo Ellilälle 26. 6. 1980 omistettu. Vammala 1980 s. 1 ss.

Anttila LM 1969
Inkeri Anttila: Syyllisyysvastuuta kohti. LM 1969 s. 625 ss.

Anttila SLY 75 vuotta
Inkeri Anttila: Viktimologia – kriminologian uusi aluevaltaus? Suomalainen Lakimiesyhdistys 75 vuotta. Helsinki 1973 s. 81 ss.

Anttila Studier tillägnade Nelson
Inkeri Anttila: Offrets ansvar. Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson. Uppsala 1985 s. 168 ss.

Anttila–Heinonen
Inkeri Anttila–Olavi Heinonen: Rikos ja seuraamus. Rikosoikeuden perusteet. 2. painos. Helsinki 1974.

Arguile
Roger Arguile: Criminal procedure. London 1969.

Aro LM 1975
Pirkko-Liisa Aro: Lapsen vahingonkorvausvastuusta. LM 1975 s. 799 ss.

Arti
Armas Arti: Vahingonkorvauslaki. 3. painos. Hämeenlinna 1981.

Arti LM 1966
Armas Arti: Liikennevakuutus – vahingonkorvaus – liikennerikos. LM 1966 s. 949 ss.

Arti SVLY XVII
Armas Arti: Liikennevakuutuslain tulkinnasta tuomioistuimissamme. SVLY XVII. Vammala 1965 s. 224 ss.

Arti–Rossi
Armas Arti–Aarne Rossi: Vastuuvakuutus. Forssa 1975.

Aurejärvi
Erkki Aurejärvi: Velvoiteoikeuden pääkohtia. Velvoitteiden sisältö. Perusteettoman edun palautus. Helsinki 1983.

Aurejärvi LM 1985
Erkki Aurejärvi: KKO:n tapaus 1984 I 4 – ovatko KKO:n ratkaisut nykyään sitovia ennakkopäätöksiä? LM 1985 s. 451 ss.

Autere LM 1970
Tenho Autere: Palauttamispäätöksen oikeusvoimasta erityisesti hallintolainkäytössä. LM 1970 s. 456 ss.

Bassiouni–Savitski
M. Cherif Bassiouni and V.M. Savitski: The Criminal Justice System of the USSR. Springfield 1979.

Baumbach–Lauterbach
Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und anderen Nebengesetzen. Begründet von Adolf Baumbach, fortgefürt von Wolfgang Lauterbach, nunmehr verfasst von Jan Albers und Peter Hartmann. 48. neuarbeitete Auflage. München 1979.

Beckert NJ 1979
Rudi Beckert: Durchsetzung von Schadensersatzansprüchen im Strafverfahren. NJ 1979 s. 457 s.

Bengtsson I–II
Bertil Bengtsson: Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden I, II Försäkringsskyddet. Uppsala 1960.

Bengtsson Festskrift till Ekelöf
Bertil Bengtsson: Om ansvar för fel i domstolsverksamhet enligt skadeståndslagen. Festskrift till Per Olof Ekelöf. Stockholm 1972 s. 82 ss.

Bengtsson SvJT 1961
Bertil Bengtsson: Om ansvarsförsäkringens betydelse i skadeståndsmål. SvJT 1961 s. 627 ss.

Berman
Harold J. Berman: Soviet criminal law and procedure. The RSFSR Codes. Introduction and analysis. Cambridge, Massachusetts 1966.

Bertel
Christian Bertel: Grundriss des österreichischen Strafprozessrechts. Wien 1975.

Bischof NJW 1977
Hans Helmut Bischof: Streitfragen der Vereinfachungsnovelle. NJW 1977 s. 1897 ss.

Blomeyer
Arwed Blomeyer: Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren. Berlin, Göttingen, Heidelberg 1963.

Bogdan
Michael Bogdan: Svensk internationell privat- och processrätt. Lund 1980.

Bolding
Per Olof Bolding: Skiljedom. Studier i rättspraxis beträffande svensk skiljedoms giltighet och verkställbarhet. Stockholm 1962.

Boman
Robert Boman: Om åberopande och åberopsbörda i dispositiva tvistemål. Stockholm 1964.

Boman Domarseminariet november 1977
Robert Boman: Materiell processledning i dispositiva tvistemål. Redovisning av seminarium i processrätt för domare november 1977. Jönköping 1978 s. 3 ss.

Boman Festskrift till Thornstedt
Robert Boman: Om väckande och avvisning av skadeståndstalan i brottmål. Festskrift till Hans Thornstedt. Stockholm 1983 s. 171 ss.

Boman SvJT 1960
Robert Boman: Åberopsbördan i bilmål. SvJT 1960 s. 386 ss.

Boman SvJT 1967
Robert Boman: Kumulation av ansvarstalan och enskilt anspråk. SvJT 1967 s. 81 ss.

Borenius SVLY III
Lauri Borenius: Moottoriajoneuvoliikenteestä johtuvan vahingon vastuusta ja sen vakuuttamisesta. SVLY III. Helsinki 1939 s. 33 ss.

Bottke
Strafprozessordnung. Kommentiert von Dr. Wilfried Bottke. München 1982.

Bratholm–Hov
Anders Bratholm–Jo Hov: Sivil rettergang. Oslo 1973.

Brusiin
Otto Brusiin: Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Vammala 1938.

Buure-Hägglund LM 1977
Kaarina Buure-Hägglund: Tuomioistuimen velvollisuudesta soveltaa vieraan valtion lakia. LM 1977 s. 365 ss.

Carlson Juhlajulkaisu SLY 1948
B.C. Carlson: Eräitä huomautuksia rikoksen siviilioikeudellisista seuraamuksista. Juhlajulkaisu Suomalainen Lakimiesyhdistys 1898 · 22/10 · 1948. Vammala 1948 s. 396 ss.

Cederberg JFT 1923
L. Cederberg: Försäkringsgivarens regressrätt. JFT 1923 s. 185 ss.

Conrad I–II
Hermann Conrad: Deutsche Rechtsgeschichte. Band I. 2. neuarb. Auflage. Karlsruhe 1962. – Band II. Karlsruhe 1966.

Dennemark
S. Dennemark: Om svensk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål. Stockholm 1961.

Dillén
Nils Dillén: Föreläsningar i straffprocessrätt enligt den nya rättegångsbalken. Falun 1947.

Dillén Minneskrift ägnad 1734 års lag
Nils Dillén: Några anmärkningar om den kontradiktoriska principen och undantag därifrån enligt 1734 års lag. Minneskrift ägnad 1734 års lag II. Stockholm 1934 s. 958 ss.

Dillén Skiljeavtalet
Nils Dillén: Bidrag till läran om skiljeavtalet. Stockholm 1933.

Donnedieu de Vabres
H. Donnedieu de Vabres: Traité de droit criminel et de législation pénale comparée. Troisième édition. Paris. 1947.

Duft NJ 1977
Heinz Duft: Zum Verhältnis von strafrechtlicher und materieller Verantvortlichkeit. NJ 1977 s. 550 ss.

Eckhoff
Torstein Eckhoff: Rettskraft. Oslo 1945.

Ekelöf I–V
Per Olof Ekelöf: Rättegång. Första häftet. Sjätte reviderade uppl. Stockholm 1980. – Andra häftet. Sjätte reviderade uppl. Stockholm 1980. – Tredje häftet. Fjärde uppl. Lund 1980. – Fjärde häftet. Femte omarbetade uppl. Stockholm 1982. – Femte häftet. Femte omarbetade uppl. Stockholm 1979.

Ekelöf Arbetstvister
Per Olof Ekelöf: Den materiella processledningen i förmögenhetsrättsliga mål vid våra allmänna underrätter. Rättegången i arbetstvister. Uddevalla 1979 s. 263 ss.

Ekelöf Civilprocessen I–II
Per Olof Ekelöf: Kompendium över civilprocessen. Del. I. Andra omarb. uppl. Uppsala 1951. Del II. Uppsala 1948.

Ekelöf Domarseminariet november 1976
Per Olof Ekelöf: Förhör i brottmål. Inledningsanförande. Redovisning av seminarium i processrätt för domare november 1976. Jönköping 1978 s. 26 ss.

Ekelöf Domarseminariet november 1977
Per Olof Ekelöf: Processledning i brottmål. Redovisning av seminarium i processrätt för domare november 1977. Jönköping 1978 s. 35 ss.

Ekelöf Grundbegrepp
Per Olof Ekelöf: Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper. Stockholm 1956.

Ekelöf SvJT 1941
Per Olof Ekelöf: Samhällsåskådning och civilprocess. SvJT 1941 s. 106 ss.

Ekelöf SvJT 1957
Per Olof Ekelöf: Ändring av talan. SvJT 1957 s. 305 ss.

Ekelöf SvJT 1979
Per Olof Ekelöf: Materiell processledning och medling – två debattämnen på Domstolsverkets seminarier i processrätt för domare. SvJT 1979 s. 546 ss.

Ekelöf Straffet
Per Olof Ekelöf: Straffet, skadeståndet och vitet. En studie över de rättsliga sanktionernas verkningssätt. Uppsala 1942.

Ekelöf TSA 1962
Per Olof Ekelöf: Advokaterna och domarens materiella processledning. TSA 1962 s. 210 ss.

Ekelöf Ändring av talan
Per Olof Ekelöf: Förutsättningarna för ändring av talan i tvistemål. Uppsala 1941.

Ekström TSA 1979
Allan Ekström: Domarens processledning – vad är det? TSA 1979 s. 103 ss.

R. Ellilä
Reino Ellilä: Uusittu liikennerikosoikeus. Toinen uusittu painos. Porvoo 1974.

R. Ellilä Juhlajulkaisu Tirkkonen
Reino Ellilä: Syyttämättä jättäminen ja tuomitsematta jättäminen liikennerikoksesta. Juhlajulkaisu Tauno Tirkkosen 70-vuotispäivänä 2. 8. 1968. Vammala 1968 s. 51 ss.

R. Ellilä–T. Ellilä SPL 1968
Reino Ellilä–Tauno Ellilä: Mikä on vähäpätöinen rikos? SPL 1967 s. 397 ss.

T. Ellilä DL 1939
Tauno Ellilä: Kanteenmuuttamisen sallittavuudesta. DL 1939 s. 380 ss.

T. Ellilä DL 1972
Tauno Ellilä: Äskettäisistä oikeudekäymiskaaren muutoksista (OK 10–12, 14–17 ja 25 luvut). DL 1972 s. 298 ss.

T. Ellilä Hovioikeusmenettely
Tauno Ellilä: Hovioikeusmenettely ja oikeudenkäynnin uudistus. Nykynäkymiä ja uudistusajatuksia. Vammala 1971.

T. Ellilä Korkein oikeus
Tauno Ellilä: Korkein oikeus muutoksenhakuasteena. Nykytilasta lainuudistuksiin. Vammala 1973.

T. Ellilä LM 1958
Tauno Ellilä: Oikeuspaikkaväitteen prosessuaalinen käsittely. LM 1958 s. 142 ss.
Tauno Ellilä: Kiinteistöforumkysymyksiä. LM 1958 s. 267 ss.

T. Ellilä LM 1965
Tauno Ellilä: Asianomistajarikoksen syyteoikeuden vanhentumisesta RL 8 luvun 4 §:n 1 mom:n mukaan. LM 1965 s. 695 ss.

T. Ellilä LM 1966
Tauno Ellilä: Uusi rikosprosessioikeudellinen väitöskirja. Virallisen vastaväittäjän prof. Tauno Ellilän lausunto *Jorma S. Aallon* väitöskirjasta »Rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalasta». LM 1966 s. 206 ss.

T. Ellilä LM 1967
Tauno Ellilä: Huomioita ja mietteitä professori Tauno Tirkkosen siviiliprosessioikeuden oppikirjan ilmestymisen johdosta. LM 1967 s. 611 ss.

T. Ellilä LM 1968
Tauno Ellilä: Keskustelua vähäpätöisestä rikoksesta. LM 1968 s. 566 ss.

T. Ellilä LM 1969
Tauno Ellilä: Arvostelu teoksesta *Jorma S. Aalto:* Rikostuomion vaikutuksista siviiliprosessissa. LM 1969 s. 806 ss.

T. Ellilä LM 1970
Tauno Ellilä: Rikosoikeus ja rikosprosessioikeus. LM 1970 s. 498 ss.
Tauno Ellilä: Puolueettomuus- eli objektiviteettiperiaate rikosasiain esitutkinnassa. LM 1970 s. 640 ss.

T. Ellilä Oikeudenkäynti
Tauno Ellilä: Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano. Prosessioikeutta oikeustapausten valossa. Kolmas, uusittu painos. Porvoo 1976.

T. Ellilä Oikeussuojan takeista
Tauno Ellilä: Sivullisen oikeussuojan takeista ulosotossa erityisesti silmällä pitäen ulosmittausmenettelyä. Vammala 1947.

T. Ellilä SPL 1949
Tauno Ellilä: Todistelusta rikosasioissa. SPL 1949 s. 171 ss. ja s. 205 ss.

T. Ellilä Ulosotto
Tauno Ellilä: Ulosotto-oikeuden yleiset opit. 2. painos. Porvoo 1970.

Elwing
Carl M. Elwing: Tillräckliga skäl. Studier över förutsättningarna för allmänt åtal. Lund 1960.

Elwing TSA 1962
Carl M. Elwing: Yrkandet i straffprocessen. TSA 1962 s. 225 ss.

Erenius Festskrift till Thornstedt
Gillis Erenius: Om sambandet straff-skadestånd i anglo-amerikansk rätt. Festskrift till Hans Thornstedt. Stockholm 1983 s. 215 ss.

Erich
Rafael Erich: Suomen valtio-oikeus. II osa. Porvoo 1925.

Fasching ÖJZ 1958
Walter Fasching: Besonderheiten des Haftpflichtprozesses. ÖJZ 1958 s. 236 ss.

Foregger–Serini
Egmont Foregger & Eugen Serini: Strafprozessordnung 1975. Wien 1976.

Forsman
Jaakko Forsman: Bidrag till läran om skadestånd i brottmål enligt finsk rätt. Helsingfors 1893.

Furtner
Georg Furtner: Das Urteil im Zivilprozess. 4. völlig neuarbeitete Auflage. München 1978.

Förslag till strafflag 1875
Underdåniga förslag till Strafflag för Storfurstendömet Finland, Förordningen om verkställighet af straff och Förordning om införande af ny strafflag för Storfurstendömet Finland, jemte motiver. Utarbetade af en tillförordnad komité. Helsingfors 1875.

Förslag till strafflag 1884
Underdåniga föslag till Strafflag för Storfurstendömet Finland, Förordning om verkställighet af straff samt Förordning om införande af ny Strafflag för Storfurstendömet Finland och hvad i afseende derå skall iakttagas, jemte motiver till dessa förslag. Utarbetade af en för granskning af de år 1875 tryckta underdåninga förslag till enahanda författningar tillförordnad komité. Helsingfors 1884.

Gadd
Erik Gadd: Kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat. Opas ja mallikokoelma. Porvoo 1957.

Gerland
Heinrich Gerland: Der deutsche Strafprozess. Eine systematische Darstellung. Mannheim, Berlin, Leipzig 1927.

Godenhielm
Berndt Godenhielm: Sopimusoikeuden oppikirja I. Irtaimen kauppa – Osamaksukauppa – Metsänhakkuusopimus – Huoneenvuokra. Suom. Eero ja Tuulikki Routamo. Porvoo 1969.

Godenhielm DL 1977
Berndt Godenhielm: Reflexioner kring skadeståndslagen. DL 1977 s. 40 ss.

Gomard
Bernhard Gomard: Adhaesionsproces. København 1969.

Gomard Civilprocessen
Bernhard Gomard: Civilprocessen. København 1977.

Gomard Straffeproces
Bernhard Gomard: Studier i den danske straffeproces. København 1976.

Gomard & Møller III
Kommenteret retsplejelov. Redigeret af Bernhard Gomard og Jens Møller. Bind III. Fjerde bog. Strafferetsplejen. Femte bog. Slutnings- og overgangsbestemmelser. Kommenteret af Ib Dalges Rasmussen, Hans Gammeltoft-Hansen, Else Mols, Ole Stigel og Anne Grete Stockholm. 3. udgave. København 1982.

Graf NJ 1973
Heinz Graf: Kann der Geschädigte neben dem Schadensersatzanspruch gegen den Straftäter weitere zivilrechtliche Ansprüche gegenüber Dritten erheben. NJ 1973 s. 171 ss.

Granfelt Föreläsningar
O.Hj. Granfelt: Strafprocessrätt. Föreläsningar I. Helsingfors 1910.

Granfelt JFT 1912
O.Hj. Granfelt: Officialprincipen och dess tillämpning på materiellrättslig grund. JFT 1912 s. 319 ss.

Granfelt JFT 1915
O.Hj. Granfelt: Officialprincipen och dess tillämpning på processrättslig grund. JFT 1915 s. 170 ss.

Granfelt Konkurssioikeus
O.Hj. Granfelt: Suomen konkurssioikeus pääpiirteittäin. Suom. U.J. Castrén. 3. painos. Helsinki 1950.

Granfelt Lärobok
O.Hj. Granfelt: Lärobok i straffprocessrätt. Första häftet. Helsingfors 1925.

Granfelt Minneskrfit ägnad 1734 års lag
O.Hj. Granfelt: Adhäsionsprincipen. Dess tillämpning enligt rättegångsbalken i 1734 års lag med särskilt beaktande av finländsk processpraxis. Minneskrift ägnad 1734 års lag II. Stockholm 1934 s. 1005 ss.

Granfelt Processledningen
O.Hj. Granfelt: Den materiella processledningen vid underdomstol i vanliga tvistemål enligt gällande finsk och svensk rätt. Helsingfors 1911.

Granfelt Prosessiehdotus 1923
Professori Otto Hjalmar Granfeltin ehdotus oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi v. 1923. Suom. M.A. Hovila. Helsinki 1925.

Granfelt Välimiesmenettely
O.Hj. Granfelt: Välimiesmenettely. Neljäs painos. Tampere 1951.

Grebing Rev. Intern. 1973
Gerhardt Grebing: Die Möglichkeiten der Entschädigung des Opfers einer Straftat im französischen Recht. Revue Internationale de Droit Pénal 1973 s. 338 ss.

Grebing ZStW 1974
Gerhardt Brebing: Der XI. internationale Strafrechtskongress. Die Verhandlungen der III. Sektion über das Thema »Die Entschädigung des durch eine Straftat Verletzten». ZStW 1974 s. 474 ss.

Grotenfelt Förmynderskapslagen
Julius Grotenfelt: Kommentar till förmynderskapslagen. Helsingfors 1924.

Grotenfelt Konkursstadgan
Julius Grotenfelt: Kommentar till konkursstadgan. Helsingfors 1918.

Grönfors SPL 1984
Matti Grönfors: Kriminaalipolitiikan vaihtoehdoista. SPL 1984 s. 238 ss.

Grönqvist JFT 1974
Henrik Grönqvist: Om precisering av skadeståndsyrkande. JFT 1974 s. 18 ss.

Gärde SvJT 1937
N. Gärde: Instansordningen. Några reflexioner. SvJT 1937 s. 733 ss.

Haage TSA 1979
Torbjörn Haage: Jämkning av skadestånd i brottmål. TSA 1979 s. 70.

Haarala DL 1982
Hannu Haarala: Liikkeenharjoittajan vahingonkorvausvastuusta liikevaihtoverorikoksista. DL 1982 s. 350 ss.

Haarala LM 1983
Hannu Haarala: Hovioikeus- ja lääninoikeuspäätös ennakkoperintäasiassa. LM 1983 s. 838 ss.

Hagerup
Francis Hagerup: Laerebog i straffeprocesret. Anden udgave ved P.I. Paulsen. Oslo 1930.

Hagströmer
J. Hagströmer: Granskning af underdåniga förslag till strafflag för Storfurstendömet Finland, Förordning om verkställighet af straff samt Förordning om strafflagens införande, utarbetade af den för granskning af 1875 års förslag tillförordnade kommitté. Upsala 1884.

Hakkila
Esko Hakkila: Suomen tasavallan perustuslait sekä eräitä niihin liittyviä lakeja, asetuksia

ja säännöstöjä. Porvoo 1939.

Hakulinen
Y.J. Hakulinen: Velvoiteoikeus I. Yleiset opit. Toinen laajennettu painos. Helsinki 1965.

Hakulinen LM 1940
Y.J. Hakulinen: Tuomioistuinten yleistoimivallasta esinekohtaisissa riitajutuissa. LM 1940 s. 227 ss.

Halila DL 1975
Jouko Halila: Vahingonkorvausasioissa esille tulevia prosessuaalisia kysymyksiä. DL 1975 s. 252 ss.

Halila Juhlajulkaisu Kekkonen
Jouko Halila: In dubio pro reo -sääntö rikosprosessioikeudessa. Juhlajulkaistu Urho Kaleva Kekkonen. Helsinki 1975 s. 288 ss.

Halila Konkurssi
Jouko Halila: Konkurssioikeuden pääpiirteet. Kolmas uusittu painos. Helsinki 1975.

Halila Kuittauksesta
Jouko Halila: Saamisoikeuksien kuittauksesta. Vammala 1961.

Halila LM 1958
Jouko Halila: Eräitä kansainvälisen prosessioikeuden keskeisiä kysymyksiä. LM 1958 s. 479 ss.

Halila LM 1959
Jouko Halila: Todistustaakan jaosta syyteoikeuden vanhentumisen yhteydessä. LM 1959 s. 352 ss.

Halila LM 1961
Jouko Halila: Vahingonkorvauksen suuruuden todistelusta. LM 1961 s. 291 ss.

Halila LM 1963
Jouko Halila: Jutun jättämisestä uuden ilmoituksen varaan. LM 1963 s. 240 ss.

Halila LM 1964
Jouko Halila: Eräitä näkökohtia rikosjutun siirtämisestä. LM 1964 s. 738 ss.
Jouko Halila: Kantelusta tuomiovirheen perusteella. LM 1964 s. 1 ss.

Halila LM 1971
Jouko Halila: Prosessioikeuden asemasta yliopisto-opetuksessa. LM 1971 s. 153 ss.

Halila LM 1972
Jouko Halila: Oikeudenkäyntimenettelyn 14. 1. 1972 annetulla lailla toteutetut osittaisuudistukset. LM 1972 s. 463 ss.

Halila LM 1978
Jouko Halila: Virallisen vastaväittäjän lausunto teoksesta *Lauri Hormia:* Todistamiskielloista rikosprosessissa I. Vammala 1978. LM 1978 s. 901 ss.

Halila Todistustaakka
Jouko Halila: Todistustaakan jaosta silmälläpitäen erityisesti varallisuusoikeudellisia oikeussuhteita. Porvoo 1955.

Halila Tunnustamisesta
Jouko Halila: Tunnustamisesta. Siviiliprosessuaalinen tutkimus. Vammala 1950.

Halila–Ylöstalo
Jouko Halila–Matti Ylöstalo: Saamisen lakkaamisesta. Luentojakso. Neljäs korjattu painos. Helsinki 1979.

Hampton
Celia Hampton: Criminal procedure. Second edition. London 1977.

Hannula Tuottamukselliset rikokset
Ilari Hannula: Syyntakeisuuden ja syyllisyyden suhteesta. Tuottamukselliset rikokset. Helsinki 1976 s. 98 ss.

Hannus
Arno Hannus: Uusi kunnallislaki. Kolmas korjattu painos. Juva 1981.

Hartmann Rett og rettsal
Henrik Greve Hartmann: Noen refleksjoner omkring erstatningskrav i strafferettspleien. Rett og rettsal. Et festskrift til Rolv Ryssdal. Oslo 1984 s. 299 ss.

Hassemer Festschrift für Klug
Winfried Hassemer: Rücksichten auf das Verbrechensopfer. Festschrift für Ulrich Klug. Köln 1983 s. 217 ss.

Hassler Civilprocessrätt
Åke Hassler: Svensk civilprocessrätt. En lärobok. Lund 1963.

Hassler Festskrift för Granfelt
Åke Hassler: Ett spörsmål om målsäganderätt. Festskrift för Otto Hjalmar Granfelt. Helsingfors 1934 s. 76 ss.

Hassler Festskrift till Olivecrona
Åke Hassler: Skiljedoms rättskraft. Festskrift tillägnad Karl Olivecrona. Stockholm 1964 s. 317 ss.

Hassler Rättegångsbalken
Åke Hassler: Den nya rättegångsbalken. Förra delen. Lund 1947.

Hassler Skiljeförfarande
Åke Hassler: Skiljeförfarande. Stockholm 1966.

Hassler Ställföreträdarskap
Åke Hassler: Ställföreträdarskap i rättegång enligt svensk rätt. Lund 1920.

Hassler SvJT 1937
Åke Hassler: Svensk rättspraxis. Processrätt 1931–1935. SvJT 1937 s. 210 ss.

Havansi
Erkki Havansi: Takavarikko ja hukkaamiskielto ulosottolain 7 luvun mukaan. Ensimmäinen osa. Vammala 1975.

Havansi LM 1980
Erkki Havansi: Forum rei sitae – miksi ja milloin? I–II. LM 1980 s. 701 ss. ja s. 825 ss.

HE 83/1938
Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi merilaiksi. 1938 vuoden valtiopäivät n:o 83.

HE 14/1958
Hallituksen esitys Eduskunnalle ylimääräistä muutoksenhakua koskevaksi lainsäädännöksi. 1958 vuoden valtiopäivät n:o 14.

HE 68/1958
Hallituksen esitys Eduskunnalle liikennevakuutuslaiksi. 1958 vuoden valtiopäivät n:o 68.

HE 33/1959
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta sekä laeiksi eräiden oikeudenkäyntimenettelyä koskevien muiden lakien muuttamisesta. 1959 vuoden valtiopäivät n:o 33.

HE 64/1959
Hallituksen esitys Eduskunnalle vesilainsäädännön uudistamiseksi. 1959 vuoden valtiopäivät n:o 64.

HE 130/1964
Hallituksen esitys Eduskunnalle poliisilaiksi. 1964 vuoden valtiopäivät n:o 130.

HE 198/1965
Hallituksen esitys Eduskunnalle vähäpätöiseen rikokseen syyllistyneen syyttämättä ja tuomitsematta jättämistä eräissä tapauksissa koskeviksi muutoksiksi rikoslainsäädäntöön. 1965 vuoden valtiopäivät n:o 198.

HE 12/1971
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi asianosaisia ja eräiden asioiden käsittelyjärjestystä koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamisesta. 1971 vuoden valtiopäivät n:o 12.

HE 41/1972
Hallituksen esitys Eduskunnalle Pariisissa vahingonkorvausvastuusta ydinvoiman alalla tehtyyn yleissopimukseen ja siihen liittyvään Brysselissä tehtyyn lisäyleissopimukseen sisältyvien eräiden määräysten hyväksymisestä sekä atomivastuulaiksi. 1972 vuoden valtiopäivät n:o 41.

HE 130/1972
Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeudellista vanhentumista koskevan lainsäädännön uudistamisesta. 1972 vuoden valtiopäivät n:o 130.

HE 187/1973
Hallituksen esitys Eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi. 1973 vuoden valtiopäivät n:o 187.

HE 108/1975 II
Hallituksen esitys Eduskunnalle ehdollista rangaistusta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. 1975 vuoden II valtiopäivät n:o 108.

HE 125/1975 II
Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta. 1975 vuoden II valtiopäivät n:o 125.

HE 184/1977
Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen koskevien säännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta. 1977 vuoden valtiopäivät n:o 184.

HE 106/1978
Hallituksen esitys Eduskunnalle muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten uudistamisesta. 1978 vuoden valtiopäivät n:o 106.

HE 261/1978
Hallituksen esitys Eduskunnalle vahingonkorvausta koskevien säännösten muuttamisesta. 1978 vuoden valtiopäivät n:o 261.

HE 84/1980
Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. 1980 vuoden valtiopäivät n:o 84.

HE 85/1981
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain täydentämiseksi sotilasrikoksia koskevilla säännöksillä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. 1981 vuoden valtiopäivät n:o 85.

HE 86/1981
Hallituksen esitys Eduskunnalle sotilasoikeudenkäyntilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. 1981 vuoden valtiopäivät n:o 86.

HE 109/1981
Hallituksen esitys Eduskunnalle korkolainsäädännöksi. 1981 vuoden valtiopäivät n:o 109.

HE 166/1981
Hallituksen esitys Eduskunnalle valtiontalouden tarkastuksesta annetun lain muuttamisesta. 1981 vuoden valtiopäivät n:o 166.

HE 224/1982
Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ja holhouslain muuttamisesta sekä niihin liittyvien lakien muuttamisesta. 1982 vuoden valtiopäivät n:o 224.

HE 49/1983
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista annetun lain muuttamisesta. 1983 vuoden valtiopäivät n:o 49.

HE 205/1983
Hallituksen esitys Eduskunnalle työsuhdeturvan kehittämistä koskevaksi lainsäädännöksi. 1983 vuoden valtiopäivät n:o 205.

HE 82/1984
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista maksettavasta korvauksesta annetun lain muuttamisesta. 1984 vuoden valtiopäivät n:o 82.

HE 14/1985
Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi. 1985 vuoden valtiopäivät n:o 14.

HE 111/1985
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista annetun lain muuttamisesta. 1985 vuoden valtiopäivät n:o 111.

HE 28/1986
Hallituksen esitys Eduskunnalle alioikeuksien yhtenäistämistä koskevaksi lainsäädännöksi. 1986 vuoden valtiopäivät n:o 28.

Heinonen
Olavi E. Heinonen: Velallisen konkurssirikoksista. Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala 1966.

Heinonen LM 1976
Olavi E. Heinonen: Rangaistuslajin valinta. LM 1976 s. 139 ss.

Heinonen XIV lakimiesp. pöytäkirja 1963
Olavi E. Heinonen: Konkurssirikoksiin liittyvistä vahingonkorvauskysymyksistä. Suomen Lakimiesliiton XIV lakimiespäivien pöytäkirja 1963. Vammala 1964.

Heinonen–Lindholm Oikeus 1984
Olavi E. Heinonen–Per Lindholm: Yleistuomioistuimet v. erikoistuomioistuimet. Oikeus 1984 s. 14 ss.

Hellner
Jan Hellner: Skadeståndsrätt. Uppsala 1976.

Hellner Försäkringsrätt
Jan Hellner: Försäkringsrätt. Andra, omarb. upplagan. Stockholm 1965.

Hellner SvJT 1967
Jan Hellner: Skadeståndsrättens reformering. SvJT 1967 s. 673 ss.

Hellner SvJT 1969
Jan Hellner: Ersättning till tredje man vid sak- och personskada. SvJT 1969 s. 332 ss.

Helminen JFT 1982
Klaus Helminen: Skall domstol i straffdom uttala sig om den till vilken beslagtaget föremål

skall överlämnas? JFT 1982 s. 140 ss.

Helminen Kirjoitelmia Reino Ellilälle
Klaus Helminen: Vangitsemismenettelystä de lege lata et ferenda. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia IV. Reino Kalervo Ellilälle 26. 6. 1980 omistettu. Vammala 1980 s. 41 ss.

Helminen SPL 1983
Klaus Helminen: Sotilasoikeudenhoidon uudistus ja poliisi. SPL 1983 s. 320 ss.

Hemmer
Ragnar Hemmer: Suomen oikeushistorian oppikirja I. Helsinki 1950.

Hemmer Minneskrift ägnad 1734 års lag
Ragnar Hemmer: Uppsåtlig enkel misshandel enligt 1734 års lag. Minneskrift ägnad 1734 års lag II. Stockholm 1934 s. 758 ss.

Henkel
Heinrich Henkel: Strafverfahrensrecht. Ein Lehrbuch. 2. neuarb. Auflage. Stuttgart 1968.

Hertzberg JFT 1958
L.R. Hertzberg: Sakframställningen i brottmål. JFT 1958 s. 211 ss.

Hertzberg JFT 1967
L.R. Hertzberg: Till frågan om stämning i brottmål. JFT 1967 s. 442 ss.

Hertzberg JFT 1970
L.R. Hertzberg: Kan omyndig svarande processa om skadestånd i brottmål? JFT 1970 s. 184 ss.

Herzog–Kermann–Willamowski NJ 1975
Werner Herzog–Ekkehard Kermann–Horst Willamowski: Wirksamere Durchsetzung von Schadensersatzansprüchen im Strafverfahren. NJ 1975 s. 443 ss.

Heuman
Lars Heuman: Målsägande. Stockholm 1973.

Heuman SvJT 1977
Lars Heuman: Reformfrågor rörande målsäganderätten. SvJT 1977 s. 241 ss.

von Hippel
Robert von Hippel: Der deutsche Strafprozess. Lehrbuch. Marburg 1941.

Hjejle
Bernt Hjejle: Frivillig Voldgift. København 1937.

Holzhammer
Richard Holzhammer: Österreichisches Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren. Zveite, neuarb. Auflage. Wien 1976.

Honkasalo Erinäiset rikokset I, 2
Brynolf Honkasalo: Suomen rikosoikeus. Erityinen osa I, 2. Varallisuusrikokset. Oppikirjana käyttämistä varten tarkastanut Reino Ellilä. Hämeenlinna 1964.

Honkasalo Kausaalisuuskysymys
Brynolf Honkasalo: Kausaalisuuskysymys rikosoikeudessa. Helsinki 1933.

Honkasalo LM 1950
Brynolf Honkasalo: Asianomistajan oikeus ja rikoksen tuottaman hyödyn konfiskointi. LM 1950 s. 790 ss.

Honkasalo Vahvistuskanneoikeudesta
Brynolf Honkasalo: Vahvistuskanneoikeudesta ja sen edellytyksistä Suomen oikeuden mukaan I. Aineelliset edellytykset. Helsinki 1928.

Honkasalo Yleiset opit I–III
Brynolf Honkasalo: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit I. 2. painos. Hämeenlinna 1965. –

Yleiset opit II. 2. painos. Oppikirjana käyttämistä varten tarkastanut Reino Ellilä. Hämeenlinna 1967. – Yleiset opit III. 2. painos. Oppikirjana käyttämistä varten tarkastanut Reino Ellilä. Hämeenlinna 1969.

Hoppu
Esko Hoppu: Kauppa- ja varallisuusoikeuden pääpiirteet. Vammala 1980.

Hoppu Juhlajulkaisu Kekkonen
Esko Hoppu: Kanavointisäännöstä vahingonkorvausoikeudessa. Juhlajulkaisu Urho Kaleva Kekkonen. Helsinki 1975 s. 345 ss.

Hoppu LM 1975
Esko Hoppu: Vahingonkorvauslaki ja vakuutus. LM 1975 s. 99 ss.

Hoppu Vahingonkorvausoikeus
Esko Hoppu: Julkisyhteisön ja virkamiehen vastuu. Vahingonkorvausoikeus. Helsinki 1975 s. 74 ss.

Hormia I–II
Lauri Hormia: Todistamiskiellosta rikosprosessissa I. Oikeudellinen tutkimus. Vammala 1978. – Todistamiskielloista rikosprosessissa II. Oikeudellinen tutkimus. Vammala 1979.

Hormia LM 1971
Lauri Hormia: Aineellinen oikeus ja prosessioikeus. LM 1971 s. 157 ss.

Hov
Jo Hov: Fornaermedes stilling i straffeprosessen. Bergen 1983.

Hurwitz
Stephan Hurwitz: Den danske Strafferetspleje. 3. udg. København 1959.

Hämäläinen DL 1983
Veikko M. Hämäläinen: Yleisten tuomioistuinten ja työtuomioistuimen toimivallasta työoikeusjutuissa. DL 1983 s. 127 ss.

Hönicke JZ 1972
Erhard Hönicke: Durchsetzung von Schadensersatzansprüchen im Strafverfahren. JZ 1972 s. 447 ss.

Ignatius Syyttäjistö
Kaarlo Ignatius: Virallisen syyttäjistön kehittyminen, organisatsiooni ja syyteoikeus. Helsinki 1900.

Ignatius Vakuutussopimuslaki
Kaarlo Ignatius: Vakuutussopimuslaki 12 päivältä toukokuuta 1933 selityksineen. 3. tarkistettu painos. Toim. Antti Kivivuori. Vammala 1970.

Inger
Göran Inger: Svensk rättshistoria. Lund 1980.

Innstilling 1969
Innstilling om Rettergansmåten i straffesaker fra straffeprosesslovkomitéen. Avgitt i juni 1969. Oslo 1969.

Jackson
R.M. Jackson: The Machinery of Justice in England. Seventh edition. London 1977.

Jacob Journal of Criminal Law 1970
Bruce Jacob: Reparation or restitution by the criminal offender to his victim: applicability of an ancient concept in the modern correctional process. Journal of Criminal Law and Police Science 1970 s. 152 ss.

Jareborg I–II
Nils Jareborg: Brotten. Första häftet. Grundbegrepp. Brotten mot person. Lund 1979. –

Andra häftet. Förmögenhetsbrotten. Lund 1978.

Jauernig
Othmar Jauernig: Zivilprozessrecht. Ein Studienbuch. 20. Auflage. München 1983.

Jescheck JZ 1958
Hans-Heinrich Jescheck: Die Entschädigung des Verletzten nach deutschem Strafrecht. JZ 1958 s. 591 ss.

Jespersen
H. Krag Jespersen: Proceskumulation. Straffe- og civilprocessuelle studier med saerligt henblik på påkendelse af erstatningskrav under straffesager. København 1970.

Jokela DL 1973
Heikki Jokela: Eräs tuomioistuimen yleistoimivaltaa koskeva kysymys. DL 1973 s. 235 ss.

A. Jokela
Antti Jokela: Vesioikeuden ja yleisen alioikeuden asiallisesta toimivallasta. Oikeudellinen tutkimus toimivallan jakautumisesta vesioikeuden ja yleisen alioikeuden välillä. Vammala 1983.

A. Jokela LM 1984
Antti Jokela: Periaatteellisia näkökohtia oikeuskäytännön merkityksestä. LM 1984 s. 189 ss.

Jotuni PM 1960
Olavi Jotuni: Eräistä rikosprosessuaalisista pakkokeinoista. PM (1959 s. 846 ss. ja) 1960 s. 7 ss., s. 80 ss., s. 169 ss., s. 249 ss., s. 361 ss. ja s. 411 ss.

Jung ZStW 1981
Heike Jung: Die Stellung des Verletzten im Strafprozess. ZStW 1981 s. 1147 ss.

Kaira ST 1954
Kaarlo Kaira: Riksrätten i Finland såsom institution och funktion. ST 1954 s. 62 ss.

Kallenberg I
E. Kallenberg: Svensk civilprocessrätt I. Andra upplagan. Lund 1923.

Kallenberg Forum
Ernst Kallenberg: Om forum i brottmål. Lund 1896.

Kangas
Urpo Kangas: Lesken oikeudellinen asema. Oikeusdogmaattinen tutkimus lesken sosiaaliturvan laajuudesta. Vammala 1982.

Kantola Kirjoitelmia Reino Ellilälle
Antero Kantola: Huumaantuneena ajaminen, lääkeaineiden käyttö ja tahallisuusvaatimus. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia IV. Reino Kalervo Ellilälle 26. 6. 1980 omistettu. Vammala 1980 s. 66 ss.

Karlgren
Hjalmar Karlgren: Skadeståndsrätt. Stockholm 1968.

Karlgren Internationell privat- och processrätt
Hjalmar Karlgren: Kortfattad lärobok i internationell privat- och processrätt. Femte upplagan. Lund 1974.

Kaser
Max Kaser: Das römische Zivilprozessrecht. München 1966.

Kastari
Paavo Kastari: Suomen valtiosääntö. Vammala 1977.

Kejs. Prop. 14/1897
Hans Kejserlige Majestäts nådiga proposition till Finlands Ständer angående ansvarighet

för skada i följd af jernvägsdrift. Helsingfors 1897.

Kekomäki LM 1969
Paavo Kekomäki: Veropetoksesta Suomen oikeuden mukaan. LM 1969 s. 1 ss.

Kenny's Outlines
Kenny's Outlines of Criminal Law by J.W. Cecil Turner. Nineteenth edition. Cambridge 1966.

Kimmel
Josef Kimmel: Lehrbuch des österreichischen Strafprozesses. Wien 1951.

Kivimäki
T.M. Kivimäki: Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait. Porvoo 1966.

Kivimäki DL 1962
T.M. Kivimäki: Vahingonkorvauksesta uuden TekijäL:n mukaan DL 1962 s. 417 ss.

Kivimäki–Ylöstalo
T.M. Kivimäki–Matti Ylöstalo: Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa. Kolmas uudistettu painos. Toim. Matti Ylöstalo. Porvoo 1973.

Kivivuori
Antti Kivivuori: Suomen vahingonkorvauslainsäädännön kehitys I. Rikoslainsäädäntö 1809–1875. Joensuu 1969.

Kivivuori DL 1975
Antti Kivivuori: Vahingonkorvauslain soveltamisala. DL 1975 s. 266 ss.

Kivivuori Vahingonkorvausoikeus
Antti Kivivuori: Työnantajan ja työntekijän vastuu. Vahingonkorvausoikeus. Helsinki 1975 s. 52 ss.

Kivivuori SVLY XVII
Antti Kivivuori: Lapsen aiheuttamien vahinkojen korvaamiskysymyksistä. SVLY XVII. Vammala 1965. s. 283 ss.

Klami
Hannu Tapani Klami: Suomen kansainvälinen yksityisoikeus. Yleisiä oppeja ja erityiskysymyksiä. Turku 1978.

Klami LM 1976
Hannu Tapani Klami: Oikeushistoriallisesta ja oikeusvertailevasta tutkimusintressistä. LM 1976 s. 528 ss.

Klami LM 1979
Hannu Tapani Klami: Oikeustapausanalyysin perusteita. LM 1979 s. 407 ss.

Kleinknecht
Theodor Kleinknecht: Strafprozessordnung. Gerichtsverfassungsgesetz, Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen. 32. neuarbeitete Auflage. München 1975.

KM 1958: 14
Komiteanmietintö 1958 n:o 14. Ehdotus laiksi valtion ja kunnan vahingonkorvausvastuusta perusteluineen. Helsinki 1958.

KM 1965: A 4
Komiteanmietintö 1965 n:o A 4. Vahingonkorvauskomitean mietintö. Helsinki 1965.

KM 1965: B 62
Komiteanmietintö 1965: B 62. OK 12 luvun tarkistustoimikunnan mietintö: Ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle asianosaisten poissaoloa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten uudistamisesta. Helsinki 1965.

KM 1972: A 18
Komiteanmietintö 1972: A 18. Sotilasrikos- ja sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön uudistamiskomitean mietintö. Helsinki 1972.

KM 1973: 31
Komiteanmietintö 1973: 31. Verorikostoimikunnan mietintö. Helsinki 1973.

KM 1976: 72
Rikosoikeuskomitean mietintö 1976: 72. Helsinki 1976.

KM 1978: 37
Komiteanmietintö 1978: 37. Konkurssioikeuden kehittämiskomitean mietintö. Helsinki 1978.

KM 1982: 29
Komiteanmietintö 1982: 29. Terveydenhuollon oikeussuojatoimikunnan mietintö. Ehdotus potilasvahinkolaiksi. Helsinki 1982.

Koski–af Schultén II
Pauli Koski–C.G. af Schultén: Uusi osakeyhtiölaki selityksin II. Luvut 10–16 ja voimaanpanolaki. Tampere 1979.

Koskinen
Pekka Koskinen: Yksitekoisesta rikosten yhtymisestä erityisesti silmällä pitäen ideaali- ja reaalikonkurenssin erottelua. Vammala 1973.

Koskinen DL 1968
Pekka Koskinen: Kanteen muuttamisesta siviiliprosessissa. DL 1968 s. 101 ss.

Koskinen DL 1973
Pekka Koskinen: Rikosoikeudellista vanhentumista koskevien säännösten uudistus. DL 1973 s. 96 ss. ja s. 242 ss.

Koskinen DL 1974
Pekka Koskinen: Rikosvahinkojen korvaaminen valtion varoista. DL 1974 s. 242 ss.

Koskinen Tuottamukselliset rikokset
Pekka Koskinen: Rikoksen yleisestä rakenteesta, erityisesti tuottamuksellisista rikoksista. Tuottamukselliset rikokset Helsinki 1976 s. 22 ss.

Kungl. prop. 5/1941
Kungl. Maj:ts proposition nr 5 till riksdagen med förslag till rättegångsbalk. Stockholm 1941.

Kühler ZStW 1959
Hans Kühler: Die Entschädigung des Verletzten in der Rechtspflege. ZStW 1959 s. 617 ss.

Kytö Verotus 1954
Reino Kytö: Verolakeja vastaan tehdyistä rikoksista ja niiden aiheuttamista syytetoimenpiteistä. Verotus 1954 s. 23 ss.

Kämäräinen
Mikko Kämäräinen: Huoltajan tuottamusperusteinen korvausvastuu. Tutkimus huoltajan vastuusta huollettavan sivulliselle aiheuttamasta henkilövahingosta. Vammala 1972.

La Fave–Scott
Wayne La Fave and Austin W. Scott jr.: Handbook on Criminal Law. St. Paul 1980.

Lager
Irma Lager: Tuomionpurun edellytyksistä siviili- ja hallintoprosessissa. Helsinki 1972.

Lager DL 1973
Irma Lager: Muutoksenhausta luopumista tarkoittavista sitoumuksista. DL 1973 s. 159 ss. ja s. 261 ss.

Lager DL 1974
Irma Lager: Prorogaatiosopimuksesta. DL 1974 s. 119 ss.

Lager DL 1979
Irma Lager: Uudistunut muutoksenhakumenettely alioikeudesta ylioikeuteen. DL 1979 s. 4 ss.

Lager LM 1974
Irma Lager: Eräistä toimivaltasäännöksistä. LM 1974 s. 108 ss.

Lager Muutoksenhaku KKO:een
Irma Lager: Uudistunut muutoksenhaku korkeimpaan oikeuteen. Helsinki 1979.

Lager Oikeustiede 1975
Irma Lager: Osittaisesta lainvoimasta. Oikeustiede, jurisprudentia VI 1975 s. 41 ss.

Lahti
Raimo Lahti: Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä. Vammala 1974.

Lahti JFT 1985
Raimo Lahti: Utvecklandet av rättsskyddssystemet för patienter i Finland. JFT 1985 s. 444 ss.

Lahti LM 1979
Raimo Lahti: Syyntakeisuus rikosoikeudellisena ja kriminaalipoliittisena kysymyksenä. LM 1979 s. 221 ss.

Lahti Taloudellinen rikollisuus
Raimo Lahti: Taloudelliseen rikollisuuteen liittyvät vastuunjako-ongelmat. Taloudellinen rikollisuus. Helsinki 1981 s. 37 ss.

LakVK 3/1959 vp.
Eduskunnan lakivaliokunnan mietintö n:o 3 hallituksen esitykseen liikennevakuutuslaiksi 1959 vp. (esitys n:o 68/1958 vp.).

LakVK 5/1974 vp.
Eduskunnan lakivaliokunnan mietintö n:o 5 hallituksen esityksen johdosta vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi 1974 vp. (esitys n:o 187/1973 vp.).

II LakVK 14/1982 vp.
Eduskunnan toisen lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksen johdosta sotilasoikeudenkäyntilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 1982 vp. (esitys n:o 85/1981 vp.).

Lammi SVLY XVI
Tauno Lammi: Autovahinkoa koskevassa rikosprosessissa annetun päätöksen oikeusvoimasta liikennevakuutuksen antajan kannalta. SVLY XVI. Turku 1961 s. 18 ss.
Tauno Lammi: Liikennevakuutuslain prosessuaaliset säännökset ja niiden merkitys vakuutuksenantajalle. SVLY XVI. Turku 1961 s. 234 ss.

Lappalainen LM 1979
Juha Lappalainen: Laillisen oikeudenkäyntivaltuutuksen puuttumisen seurauksista alioikeusmenettelyssä. LM 1979 s. 243 ss.

Lappalainen LM 1981
Juha Lappalainen: Kahdesta valituslupajärjestelmää koskevasta erilliskysymyksestä – erään oikeustapauksen tarkastelua. LM 1981 s. 664 ss.

Larguier
Jean Larguier: Droit pénal général et procédure pénale. Paris 1974.

Larsson SvJT 1967
Sven Larsson: Om åberopande. Några kommentar till en avhandling. SvJT 1967 s. 11 ss.

Larsson SvJT 1978
Sven Larsson: Arvostelu teoksesta *Finn Taksøe-Jensen:* Materiel procesledelse i borgerlige sager. København 1976. SvJT 1978 s. 277 ss.

Lassen SvJT 1948
Bengt Lassen: Målsäganden enligt nya RB. SvJT 1948 s. 677 ss.

Lehtimaja DL 1978
Lauri Lehtimaja: Ihmisoikeudet rikosprosessissa – periaatteista sovellutuksiin. DL 1978 s. 427 ss.

Lehtimaja DL 1980
Lauri Lehtimaja: Eräitä näkökohtia pidätetyn ja vangitun oikeudellisesta asemasta. DL 1980 s. 44 ss.

Lehtimaja LM 1978
Lauri Lehtimaja: Vertailevia havaintoja angloamerikkalaisesta ja mannereurooppalaisesta rikosprosessista. LM 1978 s. 247 ss.

Lehtonen SPL 1978
Asko Lehtonen: Veropetoksesta. SPL 1978 s. 103 ss.

Lehtonen–Vesterbacka
Asko Lehtonen–Esa Vesterbacka: Vero- ja tullirikoksista. Turun yliopiston julkisoikeuden laitos. Rikos- ja prosessioikeuden julkaisusarja B n:o 7. Turku 1979 (Moniste).

Leivonen JFT 1977
Johannes Leivonen: Siviiliprosessuaalisen vastakanteen riippuvuus vastakanteen vireillepanoajasta. JFT 1977 s. 178 ss.

Leivonen KKO 60 vuotta
Johannes Leivonen: Uudet säännökset muutoksenhakemusten käsittelystä korkeimmassa oikeudessa. Korkein oikeus 60 vuotta. Helsinki 1979.

Liljenfeldt DL 1984
Robert Liljenfeldt: Något om konfiskation av ekonomisk fördel, särskilt med hänsyn till brott mot vattenlagen. DL 1984 s. 453 ss.

Lindblom
Per Henrik Lindblom: Processhinder. Om skillnaden mellan formell och materiell rätt i civilprocessen, särskilt vid bristande talerätt. Stockholm 1974.

Lindholm JFT 1968
Per Lindholm: Till frågan om påföljdseftergift enligt strafflagen. JFT 1968 s. 535 ss.

Lindskog
Stefan Lindskog: Kvittning. Om avräkning mellan privaträttsliga fordringar. Lund 1984.

Linna SPL 1985
Tuula Linna: Ulosottolain 9 luvun 8 § ja vahingonkorvauslaki. SPL 1985 s. 288 ss.

LTK 2/1967
Laintarkastuskunnan lausunto n:o 2/1967. Oikeudenkäynti sotilastuomioistuimissa. Helsinki 1967.

LTK 3/1971
Laintarkastuskunnan lausunto n:o 3/1971. Lausunto ehdotuksesta hallituksen esitykseksi Eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 1971.

LTK 2/1977
Laintarkastuskunnan lausunto n:o 2/1977. Sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön uudistaminen. Helsinki 1977.

Luther NJ 1972
Horst Luther: Zur Stellung des Geschädigten im Strafverfahren. NJ 1972 s. 203 s.

Luther NJ 1973
Horst Luther: Zur Stellung des Geschädigten im Strafverfahren. NJ 1973 s. 392 ss.

Luther–Weber Rev. Intern. 1973
Horst Luther–Hans Weber: Die Entschädigung des durch eine Straftat Verletzten. Revue Internationale de Droit Pénal 1973 s. 10 ss.

Lvk 1969: 3
Lainvalmistelukunnan julkaisuja 1969: 3. Ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle laiksi asianosaisia ja eräiden asioiden käsittelyjärjestystä koskevien säännösten muuttamisesta. Helsinki 1969.

Lvk 1970: 3
Lainvalmistelukunnan julkaisuja 1970: 3. Ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 1970.

Löwe–Rosenberg
Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz mit Nebengesetzen. Grosskommentar. 21. neu bearbeitete Auflage. Herausgegeben von Hans Dünnebier, Friedr. Geier, Heinrich Jagusch, Max Kohlhaas, Werner Sarstedt, Karl Schäfer. Zweiter Band (II). Berlin 1965.

Majanen
Martti Majanen: Yksityishenkilön oikeudesta voimakeinojen käyttöön. Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala 1979.

Majanen LM 1976
Martti Majanen: Uusi laki ehdollisesta rangaistuksesta. LM 1976 s. 320 ss.

Majanen Tuottamukselliset rikokset
Martti Majanen: Tuottamus, oikeuttamisperusteet ja erehdysoppi. Tuottamukselliset rikokset. Helsinki 1976 s. 118 ss.

Makkonen
Kaarle Makkonen: Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia. Rakenneanalyyttinen tutkimus. Vammala 1981.

Marquardt
Klaus Marquardt: Strafprozess. 3., neuarbeitete Auflage. München 1977.

Melander
Ilmari Melander: Lapsen huollosta. Yksityisoikeudellinen tutkimus I. Vammala 1939.

Merikoski I–II
Veli Merikoski: Suomen julkisoikeus pääpiirteittäin I. Viides uusittu painos. Porvoo 1974. – II. Kolmas painos. Porvoo 1975.

Merikoski Oikeussuojajärjestelmä
Veli Merikoski: Hallinto-oikeuden oikeussuojajärjestelmä. Toinen uusittu painos. Vammala 1968.

Merikoski–Vilkkonen
V. Merikoski–Eero Vilkkonen: Suomen julkisoikeus pääpiirteittäin. Kahdeksas painos, toim. Eero Vilkkonen. Juva 1983.

Meyer JZ 1953
Gerhard Meyer: Zur Zuständigkeit im Adhäsionsprozess. JZ 1953 s. 216.

Modeen
Tore Modeen: Virkamiesoikeus pääpiirteittäin. Porvoo 1976.

Modeen JFT 1979
Tore Modeen: Inlösningslagen och skadeståndslagen ur konstitutionell synpunkt. JFT 1979 s. 351 ss.

Modeen LM 1976
Tore Modeen: Käsite »julkista valtaa käytettäessä» vahingonkorvauslaissa. LM 1976 s. 411 ss.

Munch-Petersen
H. Munch-Petersen: Den danske Retspleje. Femte Del. Strafferetsplejen. 2. Udgave. København 1926.

Myhrberg
Pertti Myhrberg: Rikos- ja prosessioikeuden kehitys Suomessa. Helsinki 1978.

Müller-Dietz ZStW 1981
Heinz Müller-Dietz: Die Stellung des Beschuldigten im Strafprozess. ZStW 1981 s. 1177 ss.

Möller DL 1984
Gustaf Möller: Välityssopimuksen tekemisestä ja tulkinnasta. DL 1984 s. 352 ss.

Möller JFT 1984
Gustaf Möller: Domstolen och icke åberopade omständigheter. JFT 1984 s. 332 ss.

Mörä Taloudellinen rikollisuus
Kalervo Mörä: Verorikoksesta johtuva vahingonkorvausvelvollisuus ja vahingonkorvauksen määräytyminen. Taloudellinen rikollisuus. Helsinki 1981 s. 161 ss.

Nehrman Jurisprudentia criminalis
David Nehrman: Inledning til then svenska Jurisprudentiam criminalem efter Sveriges Rikes lag och stadgar. Lund 1756.

Nehrman Processus criminalis
David Nehrman: Inledning til then svenska Processum criminalem efter Sveriges Rikes lag och stadgar. Lund 1759.

Ness
Karl Ness: Der Begriff des Verletzten im Strafprozessrecht. Hamburg 1970.

NOU 1983: 57
Norges offentlige utredninger 1983: 57. Straffelovgivningen under omforming. Straffelovkommisjonens delutredning I. Oslo 1983.

Nousiainen
Tapio Nousiainen: Rangaistuksen tuomitsemisesta. Käytännöllisiä ohjeita tuomareille virkavirheiden välttämiseksi. 3. painos. Helsinki 1976.

Oesch
Reiner Oesch: Lääkärin vahingonkorvausvastuusta ja sen kattamisesta vakuutuksin. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja B 20. Helsinki 1977.

Oesch JFT 1977
Rainer Oesch: Lääkärin ja muun terveydenhuoltohenkilöstön sekä sairaanhoitolaitoksen vahingonkorvausvastuu potilaalle sattuneesta vahingosta. JFT 1977 s. 303 ss.

Oesch Tuottamukselliset rikokset
Rainer Oesch: Vahingonkorvausoikeuden ja rikosoikeuden tuottamuskäsitteistä. Tuottamukselliset rikokset. Helsinki 1976 s. 103 ss.

OKa:n syyteohjeet 1978
Oikeuskanslerin ohjeita syyttäjille. Helsinki 1978.

Olin Minneskrift ägnad 1734 års lag
Gustav Olin: Några blad ur det svenska straffsystemets historia. Minneskrift ägnad 1734 års lag II. Stockholm 1934. s. 807 ss.

Olivecrona
Karl Olivecrona: Rättegången i brottmål enligt RB. Tredje, omarbetade upplagan. Lund 1968.

Olivecrona Bevisskyldigheten
Karl Olivecrona: Bevisskyldigheten och den materiella rätten. Uppsala 1930.

Olivecrona Domen
Karl Olivecrona: Domen i tvistemål. Lund 1943.

Olivecrona JFT 1954
Karl Olivecrona: Grunden och saken. Ett bidrag till belysning av frågorna om ändring av talan och res judicata i tvistemål. JFT 1954 s. 312 ss.

Olivecrona Rätt och dom
Karl Olivecrona: Rätt och dom. Andra upplagan. Stockholm 1966.

OLJ 17/1973
Ehdollisen rangaistuksen uudistaminen (Henrik Grönqvist, Olavi Heinonen, K.J. Lång, Per Lindholm, Patrik Törnudd, Helge Rontu). Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu n:o 17/1973. Helsinki 1973.

OLJ 18/1973
Alioikeuksien yhtenäistäminen. Oikeusministeriön asettaman työryhmän mietintö (Per Lindholm, Jukka Laaksonen, Helge Rontu, Erik Svinhufvud, Matti Toppola, Lauri Valkonen). Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu n:o 18/1973.

OLJ 15/1977
Tiedoksiantolakityöryhmän mietintö (Jukka Laaksonen, Reino Ketola, Björn Nybergh). Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu n:o 15/1977. Helsinki 1977.

OLJ 2/1979
Ehdotus lääkevahinkolaiksi (Leif Sevón, Kaj Bärlund, Reijo Kärkkäinen, Reijo Purasmaa, Thomas Wilhelmsson). Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu n:o 2/1979. Helsinki 1979.

OLJ 7/1980
Ehdotus yhden tuomarin istuntoa ja riita-asiain valmistelua koskeviksi säännöksiksi (Paavo Salervo, Kauko Kuisma, Per Lindholm, Kaarlo L. Ståhlberg, Erik Svinhufvud). Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu n:o 7/1980. Helsinki 1980.

OLJ 16/1980
Esitutkinta ja pakkokeinot rikosasioissa. Esitutkintatyöryhmän ehdotus 1980 (Per Lindholm, Klaus Helminen, Kyösti Jousimaa, Kari Lehtola, Mauri Mandelin, Björn Nybergh, Jukka Pasanen, Erik Svinhufvud). Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu n:o 16/1980.

OLJ 6/1983
Taloudellisen rikollisuuden selvittelytyöryhmän mietintö (Jukka Pasanen, Antti Kivivuori, Olli Urponen, Toivo Laento, Esa Aalto, Esko Valkonen, Ilkka Rautio, Seppo Korhonen, Harri Ruuttu). Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu n:o 6/1983. Helsinki 1983.

Olsson Juhlajulkaisu Zitting
Curt Olsson: Oikeustiede ja lainkäyttö. Juhlajulkaisu Simo Zitting. Helsinki 1985 s. 244 ss.

Olsson LM 1984
Curt Olsson: Om rättsutveckling genom dom. LM 1984 s. 1182 ss.

H. Olsson
Hans Gustaf Olsson: Förberedelse i tvistemål. Stockholm 1964.

Ossbahr TSA 1980
Carl Patric Ossbahr: Något om målsägandens ställning i straffprocessen. TSA 1980 s. 47 s.

Palme
W.A. Palme: Om preskription av åtalsrätt enligt gällande straff- och straffprocessrätt i Finland. Helsingfors 1942.

Palme JFT 1946
W.A. Palme: Kan skadestånd i brottmål utdömas ehuru straffpåståendet förkastas? JFT 1946 s. 295 ss.

Palmgren
Bo Palmgren: Målsägandens åtalsrätt. Dess innebörd, omfattning och utövning enligt Finlands gällande straffprocessrätt. Helsingfors 1939.

Palmgren JFT 1939
Bo Palmgren: Konkursdomens rättsverkningar – de lege lata och de lege ferenda. JFT 1939 s. 390 ss.

Palmgren JFT 1941
Bo Palmgren: Kan strafftalan och i samband därmed eller separat i straffprocessuell ordning ersättningstalan föras mot bolag? JFT 1941 s. 247 ss.

Palmgren JFT 1949
Bo Palmgren: Konfiskation vid tjuvnadsbrott. JFT 1949 s. 219 ss.

Palmgren JFT 1951
Bo Palmgren: Svarandens utevaro i skadeståndsmål på grund av brott. JFT 1951 s. 142 ss.

Palmunen Työtapaturmajutut
Antti Palmunen: Vastuuvakuutus työnantajan kannalta. Työtapaturmiin liittyvät syyte- ja vahingonkorvausjutut. Helsinki 1981 s. 112 ss.

Pasanen–Nikula LM 1983
Jukka Pasanen–Paavo Nikula: Sotilasoikeudenhoidon kokonaisuudistus. LM 1983 s. 614 ss.

Pekkanen LM 1983
Raimo Pekkanen: Julkisyhteisön vahingonvastuun toteuttaminen. LM 1983 s. 1038 ss.

Peltonen Tieliikenteen syyllisyys- ja korvauskysymyksiä
Jukka Peltonen: Syyllisyyden jakautuminen liikennevahingossa. Tieliikenteen syyllisyys- ja korvauskysymyksiä. Vammala 1977 s. 67 ss.

Peltonen Uutta tieliikennelainsäädäntöä
Jukka Peltonen: Oikeustapausten tarkastelua vertaillen vanhan ja uuden lain kannalta. Uutta tieliikennelainsäädäntöä. Vammala 1982 s. 113 ss.

Peters
Karl Peters: Strafprozess. Ein Lehrbuch. 3. Auflage. Karlsruhe 1981.

Peters LM 1968
Karl Peters: Rikosprosessin koko kuva (suomennos). LM 1968 s. 668 ss.

Petersen–Soukka
Englannin oikeuslaitos. Theodor Petersenin teoksesta »Retsliv og retspleje i England» suomeksi toimittanut Paavo Soukka. Helsinki 1965.

Petrén SvJT 1952
Gustaf Petrén: Om målsägandetalans väckande och upptagande. SvJT 1952 s. 57 ss.

Pietilä
Jorma Pietilä: Vesioikeus. Toinen painos. Helsinki 1979.

Pompoes–Schindler–Schröder NJ 1972
Herbert Pompoes, Richard Schindler und Horst Schröder: Zur Stellung des Geschädigten im Strafverfahren. NJ 1972 s. 10 ss.

Prosessiehdotus 1900
Ehdotukset oikeudenkäyntilaitoksen uudistukseksi. Laatinut sitä varten asetettu komitea. Ehdotus tuomioistuinlaiksi. Ehdotus laiksi riita-asiain oikeudenkäynnistä. Ehdotus laiksi rikosasiain oikeudenkäynnistä. Helsinki 1908.

Prosessiehdotus 1909
Lainvalmistelukunnan ehdotukset oikeudenkäyntilaitoksen uudistukseksi, jotka lainvalmistelukunta on laatinut tarkastettuaan oikeudenkäyntilaitosta koskevan lainsäädännön uudistamista varten asetetun komitean ehdotukset. Ehdotus tuomioistuinlaiksi. Ehdotus riita-asiain oikeudenkäyntilaiksi. Ehdotus rikosasiain oikeudenkäyntilaiksi. Lvk 1909: 1. Helsinki 1909.

Prosessiehdotus 1918
Valmistava ehdotus oikeudenkäyntilaitoksen uudistuksesta. Lvk 1918: 1. Helsinki 1918.

Prosessiehdotus 1925
Ehdotus oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi. Professori Otto Hjalmar Granfeltin laatimaa ehdotusta tarkastamaan asetetun komitean mietintö. Helsinki 1925.

Prosessiehdotus 1927
Lainvalmistelukunnan ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta. Lvk 1927: 6. Helsinki 1927.

Prosessiehdotus 1929
Lainvalmistelukunnan ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta. Lvk 1929: 2. Helsinki 1929.

Prosessiehdotus 1937
Ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta. Lvk 1937: 16. Helsinki 1937.

Prosessiehdotus 1939
Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta. Luonnos 10. 6. 1939. Helsinki 1939.

Prusila Tieliikenteen syyllisyys- ja korvauskysymyksiä
Juhani Prusila: Vahingonkorvauslaki ja liikenne. Tieliikenteen syyllisyys- ja korvauskysymyksiä. Vammala 1977 s. 26 ss.

Puhakka
Y.W. Puhakka: Ministerin vastuunalaisuus nykyajan valtioissa. Helsinki 1923.

Puhakka DL 1923
Y.W. Puhakka: Valtakunnanoikeuksista ja ministerioikeudenkäynneistä. DL 1923 s. 65 ss.

Rapola Tieliikenteen syyllisyys- ja korvauskysymyksiä
Tuomo Rapola: Oikeudenkäynti liikennerikosjutuissa. Tieliikenteen syyllisyys ja korvauskysymyksiä. Vammala 1977 s. 90 ss.

Rappe SvJT 1948
Nils Rappe: Om målsäganden enligt nya RB. SvJT 1948 s. 481 ss.

Rautiala Holhousoikeus
Martti Rautiala: Holhousoikeus. Toinen painos. Helsinki 1972.

Reinikainen
Veikko Reinikainen: Jutun palauttamisesta. Prosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1956.

Reinikainen Prosessinedellytykset
Veikko Reinikainen: Prosessinedellytyksen puuttumisen oikeusseuraamuksista. Vammala 1958.

Rekola I–II
Aarne Rekola: Saamisoikeuden vanhentuminen Suomen lain mukaan I ja II. Vammala 1938.

Rekola LM 1958
Aarne Rekola: Esikysymyksen tutkiminen hallintomenettelyssä ja lainkäytössä. LM 1958 s. 613 ss.

Rekola Tuloverolaki
Aarne Rekola: Tulo- ja omaisuusverolaki. Porvoo 1947.

Rikosten seuraamukset
Rikosten seuraamukset (M. Halinen, P. Koskinen, T. Lappi-Seppälä, M. Majanen, H. Palmén, P.O. Träskman, T. Utriainen). Helsinki 1977.

Riska JFT 1968
Olof Riska: Ansvarsförsäkring i stället för skadestånd. JFT 1968 s. 138 ss.

Roeder
Hermann Roeder: Lehrbuch des österreichischen Strafverfahrensrechtes. Wien 1963.

Roeder System
Hermann Roeder: System des österreichischen Strafverfahrensrechtes. Innsbruck 1951.

Rosenberg–Schwab
Zivilprozessrecht. Begründet von Leo Rosenberg, fortgeführt von Karl Heinz Schwab. 12. neuarb. Auflage. München 1977.

Routamo Liikennevahinko
Eero Routamo: Liikennevahinko. Oikeustieteellinen tutkimus korvausvastuun syntymisestä liikennevakuutuslain perusteella. Porvoo 1967.

Routamo Liikennevakuutus
Eero Routamo: Liikennevakuutuksen pääasiat. Porvoo 1970.

Routamo LM 1972
Eero Routamo: Virallisen vastaväittäjän lausunto teoksesta *Mikko Kämäräinen:* Huoltajan tuottamusperusteinen korvausvastuu. Vammala 1972. LM 1972 s. 690 ss.

Routamo LM 1975
Eero Routamo: Eräistä vahingonkorvauslain ja työsopimuslain uuden 51 §:n vaikutuksista työnantajan ja työntekijän korvausvelvollisuuteen. LM 1975 s. 524 ss.

Routamo SLY 75 vuotta
Eero Routamo: Vahingonkorvausoikeuden jaottelusta korvausperusteiden nojalla. Suomalainen Lakimiesyhdistys 75 vuotta. Helsinki 1973 s. 291 ss.

Routamo SVLY XIX
Eero Routamo: Liikennevakuutuksesta vastuuvakuutuksena. SVLY XIX. Turku 1968 s. 38 ss.

Routamo Työtapaturmajutut
Eero Routamo: Tapaturmavakuutus ja täyden korvauksen periaate. Työtapaturmiin liittyvät syyte- ja vahingonkorvausjutut. Vammala 1981 s. 101 ss.

Routamo Vahingonkorvausoikeus
Eero Routamo: Tuottamusvastuu. Vahingonkorvausoikeus. Helsinki 1975 s. 33 ss.

Routamo–Hoppu
Eero Routamo–Esko Hoppu: Suomen vahingonkorvausoikeus. Vaasa 1977.

Roxin
Claus Roxin: Strafverfahrensrecht. Ein Studienbuch. 17., neuarb. Auflage des von Eduard Kern begründeten Werkes. München 1982.

Rytkölä
Olavi Rytkölä: Virkamiesoikeus. Hämeenlinna 1975.

Saarenpää JFT 1981
Ahti E. Saarenpää: Om rättsfall som forskningsobjekt. JFT 1981 s. 337 ss.

Saarnilehto JFT 1984
Ari Saarnilehto: Om kanaliseringsregeln i skadeståndslagen. JFT 1984 s. 146 ss.

Salervo JFT 1981
Paavo Salervo: Om ändringssökande direkt i högsta domstolen. JFT 1981 s. 225 ss.

Salervo KKO 60 vuotta
Paavo Salervo: Muutoksenhakumenettelystä korkeimmassa oikeudessa vuoden 1979 lainmuutoksen mukaan. Korkein oikeus 60 vuotta. Helsinki 1979 s. 156 ss.

Salervo Uudet säännökset
Paavo Salervo: Muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskeva uusi lainsäädäntö. Uudet säännökset muutoksenhausta hovioikeuteen ja korkeimpaan oikeuteen. Helsinki 1979 s. 7 ss.

Salmiala
Bruno A. Sundström (Salmiala): Sotatuomioistuinprosessioikeus. Porvoo 1925.

Salmiala DL 1953
Bruno Salmiala: Lisiä oppiin rikoksista, joista syyte voidaan tehdä valtakunnanoikeudessa. DL 1953 s. 178 ss.

Saloheimo
Jorma Saloheimo: Työturvallisuusvastuusta. Tutkimus työturvallisuusvastuuta koskevan rangaistusvastuun edellytyksistä. Helsinki 1981.

Sandström
K.C.A. Sandström: Skattestrafflagen. Stockholm 1955.

Saraviita LM 1985
Ilkka Saraviita: Muutama sana Korkeimman oikeuden ennakkopäätösten sitovuudesta. LM 1985 s. 373 ss.

Sarkko
Kaarlo Sarkko: Työoikeus. Yleinen osa. Kolmas uudistettu painos. Vammala 1980.

Savolainen
Matti Savolainen: Lapsen huolto ja tapaamisoikeus. Helsinki 1984.

Saxén
Hans Saxén: Skadeståndsrätt. Ekenäs 1975.

Saxén Adekvans och skada
Hans Saxén: Adekvans och skada. Åbo 1962.

Schafer
Stephen Schafer: Compensation and restitution to victims of crime. New Jersey 1970.

Schmidt
Eberhard Schmidt: Deutsches Strafprozessrecht. Göttingen 1967.

Schmidt Geschichte
Eberhard Schmidt: Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege. 2. vermehrte Auflage. Göttingen 1951.

G. Schmidt Festschrift für Bockelmann
Gerhard Schmidt: Die Stellung des Verletzten im schwedischen Strafprozess. Festschrift für Paul Bockelmann. München 1979 s. 847 ss.

Scholz JZ 1972
Rupert Scholz: Erweiterung des Adhäsionsverfahrens – rechtliche Forderung oder rechtspolitische Irrweg? JZ 1972 s. 725 ss.

Schäfer
Karl Schäfer: Strafprozessrecht. Eine Einführung. Berlin – New York 1976.

Schätzler ZStW 1974
Johann-Georg Schätzler: Die Entschädigung des druch eine Straftat Verletzten. ZStW 1974 s. 471 ss.

Shönke
Adolf Schönke: Beiträge zur Lehre vom Adhäsionsprozess. Berlin und Leipzig 1935.

Schönke DRZ 1949
Adolf Schönke: Einige Bemerkungen über den Adhäsionsprozess. DRZ 1949 s. 121 ss.

Schönke–Kuchinke
Adolf Schönke–Kurt Kuchinke: Zivilprozessrecht. 9., völlig neu bearbeitete Auflage. Karlsruhe 1969.

Schönke–Schröder
Strafgesetzbuch. Kommentar. Begründet von Adolf Schönke, fortgeführt Horst Schröder. 19., neuarbeitete Auflage. München 1978.

Schønning
Albert Schønning: Erstatning fra staten til voldsofre. Björkelangen 1981.

Sebba AJCL 1982
Leslie Sebba: The Victim's Role in the Penal Process: A Theoretical Orientatation. AJCL 1982 s. 217 ss.

Serlachius I
Allan Serlachius: Suomen rikosoikeuden oppikirja. I osa. Yleiset opit. Kuudes painos. Julkaisseet Bruno A. Salmiala ja Brynolf Honkasalo. Hämeenlinna 1951.

Sjöström
Bertil Sjöström: Om tredskodom enligt finsk och svensk civilprocessrätt. Helsingfors 1916.

Sjöström JFT 1923
Bertil Sjöström: A såsom utställare och B såsom acceptant av växel hava av överexecutor ålagts att till växelns innehavare gälda dess innehåll. Sedan genom laga kraft vunnet utslag förklarats, att B förfalskat A:s namn å växeln, har denne väckt mot innehavaren talan om återvinning. Är innehavaren av växeln berättigad i denna rättegång framställa bevisning därom att A:s namn icke varit förfalskat? (Keskustelukysymysalustus) JFT 1923 s. 92 ss.

Sjöström LM 1925
Bertil Sjöström: Ennakkokysymyksen käsittelemisestä alioikeudessa. LM 1925 s. 156 ss.

Sjöström LM 1930
Bertil Sjöström: Eräs oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 12 §:n tulkintaa koskeva kysymys. LM 1930 s. 172 ss.

Sjöström–Alkio
Bertil Sjöström: Muodollisesta prosessinjohdosta alioikeudessa tavallisissa riita- ja rikosasioissa Suomen oikeuden mukaan. Suomentanut ja muuttuneen lainsäädännön aiheuttamin huomautuksin ja lisäyksin varustanut Paavo Alkio. Turku 1948.

Skeie I–II
Jon Skeie: Den norske straffeprosess I og II. Oslo 1939.

Smith & Hogan
J.C. Smith & Brian Hogan: Criminal Law. Fourth edition. London 1978.

Solem Festskrift för Granfelt
Erik Solem: Noen bemerkninger om straffedoms betydning for efterfølgende sivil sak. Festskrift för Otto Hjalmar Granfelt. Helsingfors 1934 s. 112 ss.

SOU 1938: 44
Statens offentliga utredningar 1938: 44. Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk II. Motiv m.m. Stockholm 1938.

SOU 1941: 7
Statens offentliga utredningar 1941: 7. Förslag till rättegångsbalk av Kungl. Maj:t den 14 februari 1941 godkänt såsom grundval för processlagberedningens fortsatta verksamhet. Stockholm 1941.

SOU 1967: 59
Statens offentliga utredningar 1967: 59. Förundersökning. Betänkande avgivet av trafikmålskommittén. Stockholm 1967.

SOU 1969: 42
Statens offentliga utredningar 1969: 42. Skattebrotten. Betänkande avgivet av skattestrafflagutredningen. Stockholm 1969.

SOU 1976: 47
Statens offentliga utredningar 1976: 47. Färre brottmål. Betänkande av åtalsrättskommittén. Stockholm 1976.

SOU 1982: 25
Statens offentliga utredningar 1982: 25. Översyn av rättegångsbalken 1: Processen i tingsrätt. Del. A. Lagtext och sammanfattning. Stockholm 1982.

SOU 1982: 26
Statens offentliga utredningar 1982: 26. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B. Motiv mm. Stockholm 1982.

Spencer JCL 1982
J.N. Spencer: Criminal Justice Act 1982. JCL 1982. s. 266 ss.

Strafprozessrecht der DDR
Strafprozessrecht der DDR. Lehrkommentar zur Strafprozessordnung der Deutschen Demokratischen Republik vom 12. Januar 1968. Herausgegeben vom Ministerium der Justiz. Berlin 1968.

Strafverfahrensrecht
Strafverfahrensrecht. Lehrbuch. Redaktion: J. Buchholz–R. Herrmann–H. Luther (Leiter). Berlin 1977.

Stang
Emil Stang: Rettergangsmåten i straffesaker. Oslo 1941.

Stang Utvalgte emner
Emil Stang: Utvalgte emner av rettergangsmåten i straffesaker. Tredje utgave. Oslo 1961.

Stefani–Levasseur
Gaston Stefani–Georges Levasseur: Droit pénal général et procédure pénale. Tome II: Procédure pénale. Paris 1973.

Stening
Anders Stening: Bevisvärde. Uppsala 1975.

Strahl Minneskrift ägnad 1734 års lag
Ivar Strahl: Utvecklingen av den svenska sadeståndsrätten på det utomobligatoriska området. Minneskrift ägnad 1734 års lag II. Stockholm 1934. s. 874 ss.

Strasberg NJ 1978
Werner Strasberg: Aufgaben der Rechtsprechung zur Verwirklichung ausservertraglicher Schadensersatzansprüche. NJ 1978 s. 472 ss.

Strömbäck TSA 1978
Erland Strömbäck: Skadestånd och förverkande. TSA 1978 s. 247 ss.

Sturm ÖJZ 1949
Hermann Sturm: Kann der Privatankläger im Strafverfahren privatrechtliche Ansprüche geltend machen? ÖJZ 1949 s. 120 ss.

Ståhlberg I
K.J. Ståhlberg: Suomen hallinto-oikeus. Yleinen osa. Toinen uudistettu painos. Helsinki 1928.

Suviranta LM 1977
Antti Suviranta: Työtuomioistuimen ja yleisten tuomioistuinten toimivallan rajoista. LM 1977 s. 499 ss.

Taksøe-Jensen
Finn Taksøe-Jensen: Materiel procesledelse i borgerlige sager. København 1976.

Tarjanne
Tapio Tarjanne: Asianosaisseuraanto Suomen siviiliprosessissa. Helsinki 1929.

Tarjanne LM 1927
Tapio Tarjanne: Vastaajakäsitteestä rikosprosessioikeudessamme. LM 1927 s. 1 ss.

Tarjanne Vero-oikeus
Tapio Tarjanne: Vero-oikeus. Turku 1939.

Taxell
Lars Erik Taxell: Avtal och rättsskydd. Åbo 1972.

Taxell SLY 75 vuotta
L.E. Taxell: Näkökohtia sopimusoikeuden korvausvastuusta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 75 vuotta. Helsinki 1973 s. 349 ss.

Tekijänoikeuden loukkaukset
Tekijänoikeuden loukkausten tulkinta, syytteeseenpano ja seuraamukset. Äänitteiden luvaton valmistus, maahantuonti ja levittäminen. Helsinki 1982.

Tirkkonen Festskrift till Ekelöf
Tauno Tirkkonen: Opportunitetsprincipen enligt gällande finsk rätt. Festskrift till Per Olof Ekelöf. Stockholm 1972 s. 746 ss.

Tirkkonen Festskrift till Olivecrona
Tauno Tirkkonen: Om handläggning av vattenrättsliga tvistemål enligt den nya finska vattenlagen. Festskrift till Karl Olivecrona. Stockholm 1964 s. 659 ss.

Tirkkonen JFT 1954
Tauno Tirkkonen: Eräitä huomautuksia adheesioperiaatteen sovellutuksesta Suomen oikeudessa. JFT 1954 s. 432 ss.

Tirkkonen Juhlajulkaisu Ståhlberg
Tauno Tirkkonen: Prosessioikeuden johtavista periaatteista. Juhlajulkaisu K.J. Ståhlberg. Vammala 1945 s. 422 ss.

Tirkkonen LM 1934
Tauno Tirkkonen: Lisiä oppiin asianomistajasta rikosprosessissa. LM 1934 s. 177 ss.

Tauno Tirkkonen: Rikosasiassa annetun tuomion sitovasta vaikutuksesta siviiliprosessimenettelyssä. LM 1934 s. 113 ss.

Tirkkonen LM 1940
Tauno Tirkkonen: Välitystuomion pätemättömyydestä. LM 1940 s. 263 ss.

Tirkkonen LM 1941
Tauno Tirkkonen: Rikosprosessimenettelyn kohteesta. LM 1941 s. 512 ss.

Tirkkonen LM 1944
Tauno Tirkkonen: Kuittausvaatimuksen johdosta annetun päätöksen oikeusvoimasta. LM 1944 s. 31 ss.

Tirkkonen LM 1945
Tauno Tirkkonen: Asialegitimaatio- (asiavaltuus-) käsitteestä. LM 1945 s. 176 ss.
Tauno Tirkkonen: Rikosprosessioikeuden asiallisesta sovellutusalasta. LM 1945 s. 8 ss.

Tirkkonen LM 1946
Tauno Tirkkonen: Rikosprosessin yleinen oikeudellinen luonne. LM 1946 s. 150 ss.

Tirkkonen LM 1951
Tauno Tirkkonen: Virallisen vastaväittäjän lausunto teoksesta *Jouko Halila:* Tunnustamisesta. Vammala 1950. LM 1951 s. 152 ss.

Tirkkonen LM 1954
Tauno Tirkkonen: Forum reconventionis riita-asioissa. LM 1954 s. 588 ss.
Tauno Tirkkonen: Konkurssissa riitautetun saatavan vahvistamista koskevista oikeudenkäynneistä. LM 1954 s. 295 ss.

Tirkkonen LM 1960
Tauno Tirkkonen: Kanteenmuutoskielto siviiliprosessissa. LM 1960 s. 630 ss.

Tirkkonen LM 1966
Tauno Tirkkonen: Arvostelu teoksesta *Karl Peters:* Strafprozess. Karlsruhe 1966. LM 1966 s. 986 ss.

Tirkkonen Oikeusvoimasta
Tauno Tirkkonen: Oikeusvoimasta. Sen luonne ja subjektiivinen ulottuvaisuus Suomen siviiliprosessioikeudessa. Helsinki 1933.

Tirkkonen Rp I–II
Tauno Tirkkonen: Suomen rikosprosessioikeus I. Toinen uusittu painos. Porvoo 1969. – Suomen rikosprosessioikeus II. Toinen uusittu painos. Porvoo 1972.

Tirkkonen Sp I–II
Tauno Tirkkonen: Suomen siviiliprosessioikeus I. Toinen uusittu painos. Porvoo 1974. – Suomen siviiliprosessioikeus II. Toinen uusittu painos. Toimittanut Jouko Halila. Porvoo 1977.

Tirkkonen SvJT 1941
Straffdomens bindande verkan i avseende å tvistemål. SvJT 1941 s. 721 ss.

Tirkkonen SvJT 1946
Tauno Tirkkonen: Några anmärkningar om målsägandens åtalsrätt enligt finsk domstolspraxis. SvJT 1946 s. 544 ss.

Tirkkonen Todistuslainsäädäntö
Tauno Tirkkonen: Uusi todistuslainsäädäntö. Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun muuttamisesta. Vammala 1949.

Tirkkonen Välimiesmenettely
Tauno Tirkkonen: Välimiesmenettely. Prosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1943.

Tirkkonen–Halila
Tauno Tirkkonen: Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. Viides painos. Toim. Jouko Halila. Porvoo 1981.

Tolonen Kirjoitelmia Salovaaralle
Juha Tolonen: Oikeudenvastaisuudesta vahingonkorvausoikeudellisena käsitteenä. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia III. Niilo Kullervo Salovaaralle 13. 10. 1972 omistettu. Vammala 1972 s. 121 ss.

Trygger Kommentar
Ernst Trygger: Kommentar till lag angående ändrad lydelse af 11 kap rättegångsbalken. Uppsala 1900.

Träskman
P.O. Träskman: Straffrättsliga åtgärder vid brott med främmande inslag I. En granskning av den finska straffrättens tillämpningsområde. Borgå 1977.

Träskman Festskrift till Thornstedt
P.O. Träskman: Straffrätt och ekonomisk brottslighet. Festskrift till Hans Thornstedt. Stockholm 1983 s. 695 ss.

Träskman JFT 1979
P.O. Träskman: Borde negativ faställelsetalan tillåtas i vissa brottmål? JFT 1979 s. 678 ss.

P. O. Träskman: Främmande vin i egna läglar–utländsk rätt vid finsk domstol. JFT 1979 s. 499 ss.

Träskman Åtalsrätt
P.O. Träskman: Åtalsrätt. De offentliga åklagarna, deras behörighet och upgifter enligt gällande finsk rätt. Helsingfors 1980.

Tschelzow
M.A. Tschelzow: Der sowjetische Strafprozess. Berlin 1958.

Tulokas
Mikko Tulokas: Öljyvahingoista erityisesti aluksista aiheutuvien vahinkojen korvaamisen kannalta. Vammala 1978.

Tulokas DL 1977
Mikko Tulokas: Rikosvahinkolain soveltamisalasta. DL 1977 s. 520 ss.

Tulokas DL 1979
Mikko Tulokas: Julkisyhteisön korvausvastuun erityisestä edellytyksestä. DL 1979 s. 96 ss.

Tuominen LM 1968
Timo Tuominen: Eräitä mietteitä rikosoikeuden käsitelainopista ja vähäpätöisen rikoksen käsitteestä. LM 1968 s. 545 ss.
Timo Tuominen: Vielä vähäpätöisestä vähäsen. LM 1968 s. 755 ss.

Tuomivaara DL 1960
Sakari Tuomivaara: Huomioita uudesta liikennevakuutuslaista. DL 1960 s. 179 ss.

Utriainen
Terttu Utriainen: Syyllisyys muuttuvana käsitteenä. Vammala 1984.

Walamies
Juhani Walamies: Tuomioistuimen yleistoimivalta siviiliprosessissa. Tutkimus tuomioistuimen kansainvälisestä toimivallasta prosessinedellytyksenä ja tuomion tunnustamisen edellytyksenä. Vammala 1982.

Valkonen Taloudellinen rikollisuus
Esko Valkonen: Verorikosten hallinnolliset ja rikosoikeudelliset seuraamukset ja valinta niiden kesken verottajan näkökulmasta. Taloudellinen rikollisuus. Helsinki 1981 s. 126 ss.

Vallinrinne Tieliikenteen syyllisyys- ja korvauskysymyksiä
Olavi Vallinrinne: Liikennevahinkokorvaukset oikeuskäytännön valossa. Tieliikenteen syyllisyys- ja korvauskysymyksiä. Vammala 1977 s. 121 ss.

Welamson VI
Lars Welamson: Rättegång VI. Andra omarbetade upplagan. Lund 1980.

Welamson Konkurs
Lars Welamson: Konkurs. Sjunde upplagan. Lund 1980.

Welamson Rättskraft
Lars Welamson: Om brottmålsdomens rättskraft. Stockholm 1949

Welamson SvJT 1982
Lars Welamson: Svensk rättspraxis, civil- och straffprocessrätt 1973–1979. SvJT 1982 s. 81 ss.

Venoja
Harry Venoja: Takavarikko. Rikosprosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1947.

Wetterstein JFT 1982
Peter Wetterstein: Om finsk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål. JFT 1982 s. 55 ss.

Vihma JFT 1950
Väinö Vihma: Pari sanaa vakuutuksenantajan takautumisoikeudesta. JFT 1950 s. 47 ss.

Vikatmaa
Juha Vikatmaa: Erehdyksestä. Rikosoikeudellinen tutkimus. Turku 1970.

Vikatmaa Vesiasiat
Juha Vikatmaa: Rikosperusteiset seuraamukset vesiasioissa. Vesiasiat hallinnon ja lainkäytön kannalta. Vammala 1974 s. 124 ss.

Wilhelmsson DL 1977
Thomas Wilhelmsson: Om försäkringsgivares regressrätt. DL 1977 s. 385 ss.

Wilhelmsson Oikeustieteen päivät
Thomas Wilhelmsson: Mihin suuntaan siviilioikeustutkimusta olisi kehitettävä? Oikeustieteen tila ja tulevaisuus. Raportti ensimmäisistä oikeustieteen päivistä. Vaasa 1985 s. 49 ss.

Wilhelmsson–Sevón
Thomas Wilhelmsson–Leif Sevón: Räntelag och dröjsmålsränta. Vammala 1983.

Viljanen
Pekka Viljanen: Virkarikoksista. Rikosoikeudellinen tutkimus rangaistavan teon virkarikosominaisuudesta ja sen merkityksestä. Vammala 1984.

Vilkkonen
Eero Vilkkonen: Hallintolainkäytön alasta. Tutkimus hallintolainkäytön suhteesta yleiseen lainkäyttöön, ulosottomenettelyyn ja hallintomenettelyyn. Vammala 1973.

Vilkkonen I
Eero Vilkkonen: Hallintolainkäyttö I. Vammala 1976.

Willamowski NJ 1975
Horst Willamowski: Ziel und Hauptrichtungen der Änderungen StPO. NJ 1975 s. 97 ss.

Wirilander LM 1980
Juhani Wirilander: Vesioikeuden ja yleisen alioikeuden toimivallan erottelusta riita-asioissa. LM 1980 s. 230 ss.

Virolainen
Jyrki Virolainen: Reformatio in pejus-kiellosta. Tutkimus tuomioistuimen tutkimisvallan laajuudesta erityisesti rikosprosessia silmällä pitäen. Vammala 1977.

Virolainen LM 1974
Jyrki Virolainen: Ne eat judex ultra petita partium. Näkökohtia syytteen ja tuomion välisestä suhteesta oikeuskäytännön valossa. LM 1974 s. 25 ss.

Virolainen LM 1983
Jyrki Virolainen: Materiaalisesta prosessinjohdosta. LM 1983 s. 148 ss.

Virolainen LM 1985
Jyrki Virolainen: Väittämistaakasta vähäsen. LM 1985 s. 973 ss.

Wrede I–II
R.A. Wrede: Finlands gällande civilprocessrätt. Första bandet. Tredje omarbetade upplagan. Helsingfors 1922. – Andra bandet. Tredje omarbetade upplagan. Helsingfors 1923.

Wrede Obligationsrätt
Anteckningar enligt professor R.A. Wredes föreläsningar öfver Obligationsrättens allmänna del. 2. uppl. Helsingfors 1909.

Wrede Juridiska uppsatser
R.A. Wrede: Domarens processledning i tvistemål. Valda juridiska uppsatser. Helsingfors 1924 s. 193 ss.

Wrede Todistusoikeus
R.A. Wrede: Todistusoikeuden pääpiirteet voimassa olevan lain mukaan. Suomentanut Ernesti Forsman. Helsinki 1910.

Wrede–Palmgren
R.A. Wrede: Finlands gällande civilprocessrätt. Första bandet. Fjärde upplagan. Utgiven av Bo Palmgren. Vammala 1953.

Vuorio
Jorma Vuorio: Työsuhteen ehtojen määrääminen. Tutkimus Suomen työoikeuden normijärjestelmästä. Turku 1955.

Würtenberger Festschrift für Pfenninger
Thomas Würtenberger: Über Rechte und Pflichten des Verletzten im deutschen Adhäsionsprozess. Festschrift für H.F. Pfenninger. Zürich 1956 s. 193 ss.

Ylöstalo DL 1972
M(atti) Y(löstalo): Syyttäjä asianomistajan asiamiehenä. DL 1972 s. 458 ss.

Ylöstalo Juhlajulkaisu Kekkonen
Matti Ylöstalo: Täyden korvauksen periaate ja uusi vahingonkorvauslaki. Juhlajulkaisu Urho Kaleva Kekkonen. Helsinki 1975 s. 375 ss.

Ylöstalo LM 1975
Matti Ylöstalo: Vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n tulkintaa. LM 1975 s. 238 ss.

Ylöstalo Takauksesta
Matti Ylöstalo: Takauksesta. Toinen uusittu painos. Porvoo 1969.

Zitting LM 1960
Simo Zitting: Teoreettisen tutkimuksen merkityksestä juridiikassa. LM 1960 s. 861 ss.

Ådahl JFT 1980
Henry Ådahl: Kan arbetstagare åläggas att utge skadestånd till tredje man innan utredning förebragts om att skadestånd inte kan indrivas av arbetsgivaren (SkadeståndsL 6: 2)? JFT 1980 s. 182 ss.

Ådahl Vahingonkorvausoikeus
Henry Ådahl: Vahingonkorvauslaki ja sen asema vahingonkorvausoikeudessa. Vahingonkorvausoikeus. Helsinki 1975 s. 10 ss.

Åkerberg DL 1981
Rainer Åkerberg: Kenellä on oikeus vaatia vahingonkorvausta velallisen konkurssirikoksen johdosta? DL 1981 s. 514 ss.

Åkerberg DL 1982
Rainer Åkerberg: Kenellä on asianomistajan valta vaatia rangaistusta velallisen konkurssirikoksen johdosta. DL 1982 s. 299 ss.

LYHENTEITÄ

A	= asetus
AJCL	= American Journal of Comparative Law
AL	= avioliittolaki 13. 6. 1929/234
AtVastuuL	= atomivastuulaki 8. 6. 1972/484
BGB	= Bürgerliches Gesetzbuch 18. 8. 1896 (Saksan liittotasavalta)
BrB	= brottsbalken 21. 12. 1962 (Ruotsi)
CPP	= code de procédure pénale 31. 12. 1957 (Ranska)
DL	= Defensor Legis
DRZ	= Deutsche Rechts-Zietschrift
EhdL	= laki ehdollisesta rangaistuksesta 13. 2. 1976/135
ElatusL	= laki lapsen elatuksesta 5. 9. 1975/704
GVG	= Gerichtsverfassungsgesetz 27. 1. 1877 (Saksan liittotasavalta)
HE	= hallituksen esitys eduskunnalle
HM	= Suomen Hallitusmuoto 17. 7. 1919/94
HO	= hovioikeus
HvalL	= laki muutoksenhausta hallintoasioissa 24. 3. 1950/154
HVL	= huoneenvuokralaki 10. 2. 1961/82
ib.	= ibidem (samassa paikassa)
JCL	= The Journal of Criminal Law
JFT	= Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JGG	= Jugendgerichtsgesetz 4. 8. 1953 (Saksan liittotasavalta)
JZ	= Juristenzeitung
KalastusL	= kalastuslaki 16. 4. 1982/286
KHO	= korkein hallinto-oikeus
KK	= kauppakaari
KKO	= korkein oikeus
KKOL	= laki korkeimmasta oikeudesta 22. 7. 1918/74
KM	= komiteanmietintö
KO	= kihlakunnanoikeus
KS	= konkurssisääntö 9. 11. 1863/31
KunL	= kunnallislaki 10. 12. 1976/953
L	= laki
LakVK	= eduskunnan lakivaliokunta
LautakL	= laki kihlakunnanoikeuden lautakunnasta 23. 5. 1969/322
LeimaL	= leimaverolaki 6. 8. 1943/662
LiikVakL	= liikennevakuutuslaki 26. 6. 1959/279
LM	= Lakimies
LoR	= Lov og Rett
Ltk	= laintarkastuskunta

Lvk = lainvalmistelukunta
MalliOL = mallioikeuslaki 12. 3. 1971/221
MarkkinaTL = laki markkinatuomioistuimesta 20. 1. 1978/41
MeriL = merilaki 9. 6. 1939/167
MetsästysL = metsästyslaki 13. 4. 1962/290
MinisterivastuuL = laki eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatointen lainmukaisuutta 25. 11. 1922/274
MK = maakaari
m.k. = mainittu kirjoitus
m.t. = mainittu teos
NJ = Neue Justiz. Zeitschrift für sozialistisches Recht und Gesetzlichkeit
NJA = Nytt juridiskt arkiv
NJW = Neue Juristische Wochenschrift
NOU = Norges offentlige utredninger
NuorRikL = laki nuorista rikoksentekijöistä 31. 5. 1940/262
OikPL = laki eräiden yhdessä käsiteltävien rikosasiain oikeuspaikasta 8. 6. 1945/516
OK = oikeudenkäymiskaari
OKa = oikeuskansleri
OLJ = oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisuja (vuoden 1977 loppuun saakka oikeusministeriön lainsäädäntöosasto)
PainoL = painovapauslaki 4. 1. 1919/1
PakkokeinoL = laki takavarikosta ja etsinnästä rikosasioissa 12. 6. 1959/260
PatL = patenttilaki 15. 12. 1967/550
PerintöVL = perintö- ja lahjaverolaki 12. 7. 1940/378
PM = Poliisimies
PolL = poliisilaki 18. 2. 1966/84
RadiovastuuL = radiovastuulaki 12. 3. 1971/219
RangK = vuoden 1734 lain rangaistuskaari
RangMäärL = rangaistusmääräyslaki 27. 2. 1970/146
RautatVastuuL = laki rautatienkäytöstä johtuvan vahingon vastuusta 19. 2. 1898/8
RB = rättegångsbalken 18. 7. 1942 (Ruotsi)
RBEhd = ehdotus rättegångsbalkenin muuttamisesta vuodelta 1982 (SOU 1982: 25 ja 26)
Rev. Intern. = Revue Internationale de Droit Pénal
RikeSL = rikesakkolaki 21. 1. 1983/66
RikK = vuoden 1734 lain rikoskaari
RikVahL = laki rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista 21. 12. 1973/935
RL = rikoslaki 19. 12. 1889/39
RPL = Lov om rettens pleje 11. 4. 1916 (Tanska)
RO = raastuvanoikeus
ROA = asetus raastuvanoikeudesta 3. 3. 1978/179
RTA = asetus rangaistusten täytäntöönpanosta 19. 12. 1889/39
RVA = asetus rikoslain voimaanpanemisesta 19. 12. 1889/39
SkL = skadeståndslagen 2. 6. 1972 (Ruotsi)
SLL = Suomen Lakimiesliitto
SLY = Suomalainen Lakimiesyhdistys
SopMenL = laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa 22. 12. 1978 /1061
SotOL = sotilasoikeudenkäyntilaki 25. 3. 1983/326
SoTuMaksuL = laki työnantajan sosiaaliturvamaksusta 4. 7. 1963/366

SOU = statens offentliga utredningar (Ruotsi)
SRL = sotaväen rikoslaki 30. 5. 1919/71
ST = Statvetenskaplig Tidskrift
STL = laki sotatuomioistuimista ja oikeudenkäynnistä niissä 16. 4. 1920/93
StPO = Strafprozessordnung 1. 2. 1877 (Saksan liittotasavalta)
StPO (der DDR) = Strafprozessordnung vom 12. 1. 1968 (Saksan demokraattinen tasavalta)
StrPL = lov om rettergangsmåten i straffesager 22. 5. 1981 (Norja)
SvJT = Svensk Juristtidning
SVLY = Suomen Vakuutuslakimiesten Yhdistyksen Julkaisuja
TakausA = asetus takausmiehen edesvastaus-velvollisuuden tarkemmasta määräämisestä 24. 2. 1873/7
TapVakL = tapaturmavakuutuslaki 20. 8. 1948/608
TavaraML = tavaramerkkilaki 10. 1. 1964/7
TEhtoL = työehtosopimuslaki 7. 6. 1946/436
TekijäL = laki tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin 8. 7. 1961/404
TfR = Tidskrift for Rettsvitenskap
TLL = tieliikennelaki 3. 4. 1981/267
TSA = Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund
TSL = työsopimuslaki 30. 4. 1970/320
TulliL = tullilaki 14. 7. 1978/573
TuomiokuntaL = laki tuomiokuntain hoidosta 7. 6. 1935/220
TvmL = lov om rettergangsmaaten for tvistemaal 13. 8. 1915 (Norja)
TyöturvL = työturvallisuuslaki 28. 6. 1958/299
VahKL = vahingonkorvauslaki 31. 5. 1974/412
VaHO = oikeusministeriön vankeinhoito-osasto
VakSopL = vakuutussopimuslaki 12. 5. 1933/132
ValokL = laki oikeudesta valokuvaan 8. 7. 1961/405
ValtOL = laki valtakunnanoikeudesta 25. 11. 1922/273
ValtTarkL = laki valtiontalouden tarkastuksesta 23. 12. 1947/967
ValtuusRL = laki eräitä valtuuslakeja vastaan tehtyjen rikosten rankaisemisesta 28. 6. 1958/305
VankeinhA = vankeinhoitoasetus 13. 6. 1975/431
VangKorvL = laki syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta 31. 5. 1974/422
VeroUL = laki verojen ja maksujen perimisestä ulosottotoimin 29. 6. 1961/367
VesiL = vesilaki 19. 5. 1961/264
VirkamVastuuL = laki valtion vastuunalaisuudesta virkamiesten aikaansaamasta vahingosta 18. 5. 1927/142
VML = laki välimiesmenettelystä 4. 2. 1928/46
vp. = valtiopäivät
ZPO = Zivilprozessordnung 30. 1. 1877 (Saksan liittotasavalta)
ZStW = Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft
ÖJZ = Österreichische Juristen-Zeitung
ÖljyvahinkovastuuL = laki aluksista aiheutuvista öljyvahingoista johtuvasta vastuusta 30. 5. 1980/401
(ö)StPO = (österreichische) Strafprozessordnung 23. 5. 1873 (Itävalta)

Ensimmäinen luku

PROBLEMATIIKKA JA SEN TAUSTA

1 § JOHDANTO

1.1. TUTKIMUSTEHTÄVÄ

1.1.1. Tutkimusaiheesta ja sen valinnasta – Tässä esityksessä selvitellään rikosasiain oikeudenkäynnissä ajettavaa vahingonkorvausvaatimusta koskevia prosessuaalisia kysymyksiä. Tarkastelukulma on lainopillinen, oikeusdogmaattinen: tehtävänä on teemaa sääntelevän normiston systematisointi ja tulkinta.[1]

Tutkimusaiheen yleisprosessuaalisen taustan muodostaa oikeudenkäyntiasioiden jako rikos- ja siviilijuttuihin.[2] Rikosasiain oikeudenkäynnissä eli

---

[1] Ks. näistä lainopin perinteisistä tehtävistä lähemmin esim. *Zitting* LM 1960 s. 861 ss. ja *Aarnio* Lainoppi s. 52 ss.

Ongelmat, joiden selvittelyyn prosessidogmaattinen tiedonintressi suuntautuu, ovat pitkälti teknisluontoisia. Pyrkimyksenä on oikeudenkäynnin »pelisääntöjen» hallitseminen. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että lainopillinen tutkimus prosessioikeuden alueella, sen enempää kuin muillakaan positiivisen oikeuden lohkoilla, voisi tyytyä yksistään juridistekniseen tarkasteluun. Myös prosessuaalisilla normeilla on ns. yhteiskunnallinen taustansa. Ne eivät ole syntyneet tyhjästä. Tieto siitä, mihin tulkinnan kohteena olevilla säännöksillä on pyritty (ratio legis), kuin myös siitä, millaisiin tosiasiallisiin seurauksiin eri tulkintavaihtoehdot johtavat, muodostaa tärkeän osan lainopin harjoittajan argumentaatioaineistoa. Näin tarjoutuu tutkijalle mahdollisuus tutkittavan säännöstön toimivuuden arviointiin ja myös ehdotuksiin de lege ferenda. Prosessidogmatiikassakin pätee *Brusiinin* (s. 192) lausuma: »Positiivisen oikeustieteen ikuisena tehtävänä on abstraktisten oikeusnormien saattaminen sopusointuun yhteiskunnallisen todellisuuden tarpeiden kanssa.»

[2] Vahingonkorvausoikeudenkäynnit sijoittuvat systemaattisesti nimenomaan siviili- ja rikosasioiden piiriin. Koska vahingonkorvausjutut ovat tyypillisiä tuomioistuinasioita, tutkimuksen problematiikka ei varsinaisesti kosketa *hallintomenettelyä* tai *hallintoprosessia* (vrt. kuit. verorikos- ja tilimuistutusasioiden osalta jälj. jakso 5.3.5.). Vahingonkorvausvaatimuksia

rikosprosessissa ratkaistaan kysymys rikosoikeudellisesta vastuusta väitetyn rikoksen johdosta.[3] Riita-asiain oikeudenkäynti eli *siviiliprosessi* on puolestaan menettelyä, jossa ratkaistaan yksityisoikeudelliset oikeussuojavaatimukset.[4] Koska vahingonkorvausvaatimus on oikeudelliselta laadultaan yksityisoikeudellinen, sen toteuttaminen erillisenä juttuna kuuluu siviiliprosessin puolelle. Näin on nykyisen oikeudenkäyntijärjestyksemme mukaan asian laita silloinkin, kun korvausvaatimus perustuu rikokseksi väitettyyn tekoon (OK 14: 8 L:ssa 14. 1. 1972/21).

Se, kumman prosessilajin piiriin oikeudenkäyntiasia luetaan kuuluvaksi, ei ole pelkkä nimityskysymys, sillä rikos- ja siviiliprosessimenettelyjen välillä on, kuten jäljempänä tullaan havaitsemaan, merkittäviä eroavuuksia. Näiden erojen vuoksi noudatetaankin yleensä ns. *erillisyys- eli separaatioperiaatetta:* eri prosessilajien piiriin kuuluvia oikeudenkäyntiasioita ei saa käsitellä toistensa yhteydessä samassa oikeudenkäynnissä.[5] Vahingonkorvausvaatimuksen käsittely rikosjutun yhteydessä merkitsee siis poikkeusta separaatioperiaatteesta ja prosessilajien välisen rajan ylittämistä. Tästä merkittävästä poikkeuksesta säädetään nykyisin OK 14: 8:ssa (L:ssa 14. 1. 1972/21): rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus saadaan esittää samassa yhteydessä kuin rikoksen johdosta vaaditaan rangaistusta tai menettämisseuraamusta.[6] – OK 14: 8:n yhteiskäsittelysäännös on keskeisin ilmaus separaatioperiaatetta modifioivasta *liitännäis- eli adheesioperi-*

---

voidaan sen sijaan käsitellä tuomioistuintien sijasta *välimiesmenettelyssä*. Jäljempänä (jakso 5.3.4.) tarkastellaan mahdollisuutta ajaa välityssopimuksen piiriin kuuluvaa korvauskannetta rikosjutun yhteydessä yleisessä tuomioistuimessa. Ainoa kokonaan tutkimuksen ulkopuolelle jäävä prosessilaji on *hakemuslainkäyttö* (jurisdictio voluntaria).

[3] Seuraamusten kannalta katsottuna rikosprosessissa määrätään rikoksen julkisoikeudelliset seuraamukset (rangaistusseuraamukset, konfiskaatio sekä mahdolliset muut turvaamistoimenpiteet).

[4] On sanottu, että siviiliprosessin kohteena on yksityisoikeudellinen intressi tai vaade, kun taas rikosprosessin kohteena on itse rikollinen teko. Ks. *Tirkkonen* Rp I s. 14, *Aalto* s. 12 ss. Siviili- ja rikosjuttujen välillä onkin eroja siinä suhteessa, ettei tuomioistuin rikosjutussa ole samalla tavalla seuraamusten suhteen sidottu kantajan vaatimuksiin kuin siviilijutuissa. Yleisesti ottaen prosessin »kohteen» pohdiskelu ei kuitenkaan vaikuta erityisen hedelmälliseltä, koska ei ole epätietoista, mistä siviili- ja rikosprosessissa on kysymys.

[5] Ks. separaatioperiaatteesta *Sjöström–Alkio* s. 97, *Palmgren* s. 69, *Tirkkonen* Rp I s. 69 sekä erit. *Aalto* s. 31 ja s. 244 s.

[6] OK:ssa ei kylläkään ole lausuttu julki *nimenomaista kieltoa* käsitellä riita- ja rikosasiaa toistensa yhteydessä. Lähtökohtainen erilliskäsittelyn periaate käy kuitenkin e contrario ilmi OK 14: 8:sta, jossa annetaan erityinen lupa siviilivaatimuksen käsittelyyn rikosjutun yhteydessä. Välillisesti separaatioperiaate käy ilmi niistä OK:n kohdista, joissa riita- ja rikosjuttujen käsittely on saanut osakseen erilaisen normituksen (esim. säännökset poissaolon seurauksista ja asianosaisen puhevallan käyttämisestä).

aatteesta, jonka mukaan päävaateen käsittelyn yhteyteen voidaan kumuloida sivuvaateita, jotka itsenäisinä juttuina kuuluisivat eri prosessilajin piiriin.

Tirkkonen (Rp I s. 70 ja Sp I s. 132) määritellyt adheesioperiaatteen sisällön lausumalla, että kyseessä on prosessijärjestely, jossa päävaateen käsittelyjärjestys määrää sivuvaateen käsittelyjärjestyksen. – Monet tutkijat eivät ole ryhtyneet tätä periaatetta varsinaisesti määrittelemään, vaan ovat tyytyneet esittämään sen, miten periaate in concreto oikeudenkäynnissä ilmenee (*Granfelt* Föreläsningar s. 216 s., *Wrede* I s. 38 s., *Sjöström–Alkio* s. 97, *Palmgren* s. 65).

Aalto on adheesioperiaatetta koskevien tutkimustensa tuloksena päätynyt omintakeiseen adheesioperiaatteen määritelmään: »*toisaalta* adheesiolla kotimaisessa oikeudessa tarkoitetaan sitä, että välittömästi rikokseen perustuvat vaatimukset on yleensä aina käsiteltävä rikoksen tutkintaa varten luodussa rikosasiainoikeudenkäyntimenettelyssä, *toisaalta* syytevaatimuksen esittämisen yhteydessä on usein mahdollista käsitellä syytevaatimuksen edellyttämään tosiseikastoon, mutta siviilioikeudellisiin normeihin perustuvia siviilivaatimuksia, jotka itsenäisinä päävaatimuksina menevät oikeusseuraamuksen luonteen edellyttämällä tavalla siviiliprosessimenettelyyn käsiteltäviksi» (*Aalto* s. 244 s.). – Sen johdosta, että vuoden 1972 prosessiuudistuksella saatettiin voimaan järjestely, jonka mukaan rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus käsitellään erikseen ajettuna siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, on Aallon luonnehdinta alkuosansa osalta nykyisin jo oikeushistoriaa. Hänen luonnehdintansa jälkiosa sen sijaan lausuu sen, mitä adheesioperiaate sanotun prosessiuudistuksen jälkeen sisältää.

Todettakoon, ettei *Tirkkonen* vuonna 1969 ilmestyneessä rikosprosessioikeuden oppikirjansa I osan toisessa painoksessa yhtynyt *Aallon* edellä siteerattuun, vuodelta 1965 olevaan luonnehdintaan. Tirkkonen katsoi (Rp I s. 71 alaviite 3a) Aallon luonnehdinnan jälkiosan tilanteiden lankeavan adheesioperiaatteen ulkopuolelle (?!). Samaa kritiikkiä Aallon esityksiä kohtaan Tirkkonen ei ymmärrettävästi esittänyt enää vuonna 1974 (so. mainitun prosessiuudistuksen jälkeen) ilmestyneessä siviiliprosessioikeuden oppikirjan I osan toisessa painoksessa. Tässäkin teoksessaan Tirkkonen on kuitenkin (s. 132) pysynyt aikaisemmassa adheesioperiaatteen luonnehdinnassaan, jonka mukaan päävaateen käsittelyjärjestys määrää sivuvaateen käsittelyjärjestyksen. Kieltämättä Tirkkosen luonnehdinta on niin väljä, että se periaatteessa soveltuu myös nykyiseen käsittelyjärjestyssysteemiimme. Kuitenkin ennen vuoden 1972 uudistusta päävaateen käsittelyjärjestys määräsi sivuvaateen käsittelyjärjestyksen silloinkin, kun sivuvaatimusta ajettiin erikseen.

Tässä tutkimuksessa ei ole nähty tarpeelliseksi ryhtyä kehittelemään uutta »ajan tasalla» olevaa adheesioperiaatteen määritelmää. Riittää, kun todetaan, että nykyoikeuden mukaan adheesiossa on

kysymys sinänsä *eri prosessilajeihin* kuuluvien vaatimusten yhteiskäsittelystä, jossa sivuvaatimukseksi katsottavan vaatimuksen osalta vaihdetaan (joskaan ei kaikilta osin) käsittelyjärjestystä päävaateen käsittelyjärjestyksen mukaiseksi.

Myöskään ulkomaisessa kirjallisuudessa ei ole havaittavissa pyrkimystä adheesioperiaatteen määrittelyyn. Tavallisesti puhutaan vain »adheesioprosessista» käsiteltäessä syytteen ja yksityisoikeudellisten vaatimusten kumulaatiota.

Syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen yhteiskäsittelytilanteessa syyte on julkisoikeudellisen luonteensa vuoksi säännönmukaisesti käsittelyjärjestystä määräävä *päävaatimus*, ja yksityisoikeudellinen vaatimus vastaavasti sivuvaatimuksen asemassa.[7] Syytejuttuun kumuloitava yksityisoikeudellinen vaatimus taas on useimmiten juuri *vahingonkorvausvaatimus*, jonka ottaminen tutkimusobjektiksi on tästä syystä luonnollinen valinta.

Tässä esityksessä käsiteltävät ongelmat liittyvät pääosin rikosjutun ja korvausvaatimuksen *yhteiskäsittelyyn* eli *kumulaatioon*. Mutta tämän lisäksi selvitellään eräitä keskeisiä *yleisprosessuaalisia* kysymyksiä, jotka saattavat tulla eteen ylipäätään vahingonkorvausoikeudenkäynneissä riippumatta siitä, ajetaanko korvausvaatimusta rikosasian yhteydessä vaiko erikseen.

Kumulaatioproblematiikassa tulee ensiksi otettavaksi esille yhteiskäsittelyn *soveltamisala* eli se, millainen korvausvaatimus voidaan kumuloida syytejuttuun. Tämä tarkoittaa vastauksen antamista kysymykseen, mitä OK 14: 8:ssa tarkoitetaan »rikokseen» perustuvalla yksityisoikeudellisella vaatimuksella, jollaisen korvausvaatimuksen tulee olla täyttääkseen kumulaatioehdot.

Sen jälkeen kun tämä kumulaation peruskynnys on ylitetty, avautuu tutkimuksessa eteen *rikos- ja siviiliprosessuaalisten säännösten välisen rajanvedon* laaja kenttä. Yksityisoikeudellisen riitakysymyksen käsittely rikosjutun yhteydessä synnyttää näet ongelman, *missä laajuudessa* liitännäisvaatimuksen käsittelyssä noudatetaan rikosprosessuaalisia tai vastaavasti siviiliprosessuaalisia säännöksiä. Tämä rajanveto ei järjestele yksistään kumulaation *sisäistä* menettelytapaa, vaan ulottaa osin vaikutuksensa myös kumulaation *syntyedellytyksiin*. Milloin näet päädytään katsomaan, ettei syyteasiassa sovellettava rikosprosessuaalinen normi syrjäytä siitä poikkeavaa siviiliprosessuaalista oikeusohjetta eikä säännöksiä myöskään voida soveltaa rinnakkain, on ristiriita sovittamaton: yhteiskäsittely ei käy päinsä. Toinen asia on, että vaikka rikos- ja siviiliprosessisäännöksen

[7] Päävaatimus/sivuvaatimus-problematiikasta ks. lähemmin jakso 2.2.1.

rinnakkainsoveltaminen sinänsä olisikin mahdollista, rikosjutussa esitetty korvausvaatimus voi jäädä tutkimatta sen vuoksi, ettei vaatimuksen käsittelyssä ole noudatettu vaadittavaa siviiliprosessuaalista menettelytapaa.

Kolmantena kumulaatioon liittyvänä ongelmaryhmänä, jolla on yhteyksiä niin soveltamisalakysymykseen kuin prosessilajien väliseen rajanvetoonkin, tulee käsiteltäväksi se, *missä määrin vahingonkorvausvaatimuksen johdosta annettava ratkaisu on riippuvainen jutun rikosoikeudellisen puolen kohtalosta*. Tässä riippuvuusanalyysissä tulee havainnollisesti esiin kumulaation kiinteys contra väljyys: tutkitaan, voiko korvausvaatimus tarvittaessa elää syytteestä riippumatonta »itsenäistä elämää». Keskeistä osaa tässä problematiikassa näyttelee klassinen kysymys mahdollisuudesta ratkaista korvauskanne ns. siviiliperusteen nojalla, jos syyte tulee hylättäväksi.

Syytteen ja korvausvaatimuksen yhteiskäsittelyä sääntelevän *keskeisimmän normiston* muodostavat vuonna 1972 uudistetut OK 14 luvun säännökset rikokseen perustuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyjärjestyksestä (OK 14: 8–11 L:ssa 14. 1. 1972/21). *OK 14: 8* on perussäännös ja sisältää, kuten on jo tullut esille, paitsi yleismääräyksen rikosperusteisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen kumulointimahdollisuudesta rikosjuttuun, myös tärkeän oikeusohjeen siitä, että milloin tällaista yksityisoikeudellista vaatimusta ajetaan erikseen, noudatetaan, mitä oikeudenkäynnistä riita-asioissa on säädetty.

Tämä käsittelyjärjestyssäännös, joka osoittaa erilliset rikosperusteiset yksityisoikeudelliset vaatimukset siviiliprosessin puolelle, oli yksi vuoden 1972 prosessiuudistuksen keskeisiä kohtia ja saattoi prosessijärjestyksemme tältä osin yhdenmukaiseksi modernien prosessilakien kanssa. Uudistukseen saakka oli meillä noudatettu sääntöä, jonka mukaan prosessilajin määräsi kannevaatimuksen peruste eikä itse vaatimuksen sisältö, eli rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus oli erikseenkin ajettuna toteutettava rikosprosessuaalisessa järjestyksessä.[8] Periaatteelliselta prosessilajien soveltamisalojen kannalta katsoen syytejutun ja korvausvaatimuksen kumulaatio on uudistuksen jälkeen joutunut kokonaan uuteen valoon aikaisempaan käsittelyjärjestystilanteeseen verrattuna. Nykyisin tällaisessa kumulaatiossa on todella kysymys kahden *eri prosessilajeihin* kuuluvan vaatimuksen käsittelystä samassa menettelyssä, kun taas vanhan systeemin

[8] Ks. vanhasta käsittelyjärjestyssäännöstä *Wrede* I s. 39, *Granfelt* Föreläsningar s. 216 s., *Tirkkonen* Rp I s. 71 ja *Aalto* s. 44, sekä uudistuksen johdosta *HE 12/1971* s. 12 s., *LVK 1969: 3* s. 15, *Halila* LM 1972 s. 465 s., *T. Ellilä* DL 1972 s. 298 ja *Tirkkonen* Sp I s. 137.

vallitessa yhdistettiin muodollisesti ottaen »kaksi rikosasiaa». Vaikka vanhassa järjestelmässäkään ei yksityisoikeudellisen vaatimuksen erilliskäsittelyssä saatettu totaalisesti noudattaa rikosprosessuaalista käsittelyjärjestystä – säännöstä oli ollut pakko tehdä poikkeuksia – on uusi järjestelmä vasta varsinaisessa mielessä synnyttänyt prosessilajien välisen rajankäyntiproblematiikan adheesiotilanteessa.[9]

OK 14: 9–11:een sisältyvät OK 14: 8:n perussäännöstä täydentävät määräykset. *OK 14: 9* antaa tuomioistuimelle vallan tarkoituksenmukaisuussyiden niin vaatiessa *erottaa* yksityisoikeudellinen vaatimus rikosjutun yhteydestä erilliseksi riitajutuksi ja vastaavasti myös oikeuden *yhdistää* erikseen vireille pannut syyte- ja yksityisoikeudelliset vaatimukset yhdeksi rikosjutuksi. Yhdistäminen käy päinsä myös siinä tapauksessa, että syyte ja yksityisoikeudellinen vaatimus ovat vireillä eri tuomioistuimissa. Käsittelyjärjestysuudistuksen yhteydessä otettiin OK 10 lukuun säännös rikosperusteisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen oikeuspaikasta *OK 10: 8*:aan, rikosprosessuaalisia forumsäännöksiä kun ei käynyt enää soveltaminen. OK

[9] Vaatimusten erilliskäsittelyä ajatellen uusi järjestelmä on aikaisempaa huomattavasti selväpiirteisempi ja käyttökelpoisempi. Prosessilajien välinen raja on verraten helposti määriteltävissä vaatimusten sisällön perusteella. Sen sijaan saattaa olla yksittäistapauksessa varsin hankalaa selvitellä, perustuuko yksityisoikeudellinen vaatimus todella rikokseen vai ei; onko tässä suhteessa ratkaisevaa kantajan kanteessaan esittämä käsitys vai tuomioistuimen kanta ex ante siihen, mitä haasteessa on esitetty? Ks. näistä vanhan järjestelmän vaikeuksista *Aalto* s. 75 ss. Rikosperusteinen yksityisoikeudellinen vaatimus ei eroa muista yksityisoikeudellisista vaatimuksista niin olennaisesti, että sen tutkiminen välttämättä vaatisi rikosprosessuaalista käsittelyjärjestystä. Ks. tästä *Halila* LM 1972 s. 465. Halila huomauttaa, että vanhan järjestelmän aikana oli pakko ottaa jo lainsäädännössäkin lukuun, ettei rikokseen perustuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyssä voitu kaikilta osin noudattaa rikosprosessuaalista käsittelyjärjestystä. Halila viittaa vuoden 1972 prosessiuudistuksella kumottuun OK 17: 41,4:ään ja samalla lainsäädännöllä muutettuun OK 17: 61,1:een, joissa lainpaikoissa oli erityismääräyksiä sellaisista rikosjutuista, joissa rikoksen perusteella ajettiin vain yksityisoikeudellista kannetta. Uusi käsittelyjärjestyssääntö teki tällaiset erityissäänteIyt tarpeettomiksi.

Vanha käsittelyjärjestyssääntö eli meillä sitkeästi 1970-luvulle saakka, vaikka mm. kaikissa 1900-luvun alkukymmenien ehdotuksissa oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi oli jo ehdotettu siirtymistä nykyiseen järjestelyyn. Ks. *Prosessiehdotukset: 1900* Rikosasiain oikeudenkäyntilain 375 ja 378 § sekä perustelujen s. 359; *1909* vastaavan lain 349 ja 352 §; *1918* Rikosasiain oikeudenkäyntilain 29: 6 ja 9; *Granfelt* Prosessiehdotus 1923 s. 195; *Prosessiehdotukset: 1925* Rikosasiain oikeudenkäyntilain 25: 6 ja 9: *1927* vastaavan lain 293 ja 296 §; *1929* vastaavan lain 309 ja 311 §; *1937* vastaavan lain 318 ja 321 sekä *1939* Oikeudenkäymislain 745 ja 748 §.

Prosessilajien välisen rajankäyntiproblematiikan suhteen on tosin huomattava, että adheesiokehitys oli jo ennen vuoden 1972 uudistusta edennyt niin pitkälle, että rikosjuttuun katsottiin voitavan kumuloida sellaisiakin yksityisoikeudellisia vaatimuksia, joiden yhteys rikokseen oli niin etäinen, että ne oli erikseen ajettuna toteutettava siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Ks. näistä tilanteista *Aalto* s. 80 ss. ja s. 158 ss.

10: 8,2:n mukaan tuomioistuin, jossa on vireillä rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta tarkoittava erillinen kanne, voi *siirtää* kanteen samanasteiseen tuomioistuimeen, jossa on vireillä vaatimus rangaistuksen tai menettämisseuraamuksen tuomitsemisesta saman rikoksen johdosta, käsiteltäväksi rikosasian yhteydessä, milloin se esitettävään selvitykseen ja kustannuksiin sekä muihin seikkoihin nähden katsotaan soveliaaksi.

OK 14: 10:ssä säädetään, että milloin rikosasia ja tuohon rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus ovat vireillä erikseen, yksityisoikeudellista vaatimusta ei saa ratkaista, ennen kuin syytteen johdosta on annettu päätös. *OK 14: 11* sisältää lopuksi tärkeän säännöksen syytevaatimuksen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen keskinäisestä riippuvuudesta: milloin rikosasiaa tutkittaessa käy selville, ettei syytteessä tarkoitettu teko ole rikos tai teosta ei muusta syystä tuomita rangaistusta, asiassa esitetty yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan siinä kuitenkin tutkia tai vaatimuksen käsittelyä jatkaa siinä järjestyksessä kuin riita-asiain käsittelystä on säädetty.

Aineellisen vahingonkorvausoikeuden puolella keskeisin tutkimuksen teemaan liittyvä säädös on luonnollisesti *vahingonkorvauslaki* (VahKL 31. 5. 1974/412), jonka mukaan deliktiperusteinen vahingonkorvausvelvollisuus yleensä määräytyy.[10] Oikeudenkäyntitilanteessa syntyy usein ongelmia siinä suhteessa, miten aineellisoikeudelliset vahingonkorvausnormit ovat sovitettavissa yhteen OK 14 luvun käsittelyjärjestyssäännösten tai laajemmin koko prosessinormiston kanssa. Esimerkkinä tämäntyyppisestä problematiikasta mainittakoon VahKL 3 luvun mukaisen työnantajan tai julkisyhteisön korvausvastuun (isännänvastuun) toteuttaminen syytejutussa. Vaikka sekä aineellinen vahingonkorvausoikeus että korvausjuttuja koskeva oikeudenkäyntimenettelynormisto on uudistettu samoihin aikoihin 1970-luvulla, uudistusten valmistelutyöt ovat olleet toisistaan erillisiä hankkeita. Näin ollen on »luonnollista», että törmätään vaikeuksiin materiaalisen ja prosessuaalisen normiston keskinäisen suhteen selvittelyissä.

Vahingonkorvausjuttujen menettelysäännökset eivät löydy nekään yk-

[10] VahKL on yleislaki, joka VahKL 1: 1:n soveltamisalasäännöksen mukaan ei koske, jollei VahKL:ssa tai muussa laissa toisin säädetä, sopimukseen perustuvaa tai muussa laissa säädettyä korvausvastuuta. Ks. tästä lähemmin *Kivivuori* DL 1975 s. 266 ss., *Saxén* s. 2 ss. ja *Godenhielm* DL 1977 s. 40 ss.

Lakeina, jotka rikosjutussa tutkittavassa vahingonkorvausasiassa voivat tulla sovellettaviksi VahKL:n sijasta, mainittakoon LiikVakL, RautatVastuuL ja VangKorvL. Tekstissä ehdoton pääpaino on VahKL:iin perustuvilla korvausvaatimuksilla.

sistään oikeudenkäymiskaaresta tai muista varsinaisista prosessioikeutta koskevista säädöksistä, vaan materiaalista vahingonkorvausoikeutta normeeraavat säännöstöt sisältävät aineellisten vahingonkorvausnormien lisäksi myös *prosessuaalisia erityissäännöksiä*. Tällaiset erityissäännökset luonnollisesti syrjäyttävät kohdaltaan yleisen prosessilain normit ns. lex specialis-säännön nojalla. Kuitenkin on tarpeen suhteuttaa erityissäännöksetkin *muuhun* prosessinormistoon, mikä ei aina ole ongelmatonta. Esimerkkinä tällaisesta »hankalasta» prosessuaalisesta erityissäännöksestä mainittakoon VahKL 7: 4:n määräys siitä, missä tuomioistuimessa julkisyhteisöön kohdistettavaa VahKL 3 luvun mukaista korvauskannetta on ajettava. Milloin syytejuttu, jonka yhteyteen tällainen vaatimus aiotaan kumuloida, tulee käsiteltäväksi muussa kuin VahKL 7: 4:n osoittamassa tuomioistuimessa, tulee eteen pulma, onko kumulointi forumristiriidan vuoksi lainkaan mahdollista.

Prosessilajista riippumattomat *yleiset vahingonkorvausprosessuaaliset* kysymykset eivät sen sijaan ole yhteydessä OK 14 luvun kumulaatiosääntelyihin. Esimerkiksi monet todistelua ja tuomioistuimen materiaalista prosessinjohtoa koskevat ongelmat ilmenevät samantyyppisinä, ajattiinpa korvausvaatimusta rikosjutun yhteydessä tai erikseen siviilijuttuna. Prosessilajista riippumattomia menettelyongelmia synnyttää myös materiaalinen vahingonkorvausoikeus, esimerkkinä vahingonvastuun jakautumiseen liittyvät prosessuaaliset kysymykset. Nämä pulmat ovat huipentuneet isännänvastuusäännöstön alueella, jossa vahingonkorvauslain mukanaan tuomat periaatteet työnantajan tai julkisyhteisön vastuun ensisijaisuudesta ja työntekijän tai virkamiehen rajoitetusta ja osin toissijaisesta korvausvastuusta (korvausvastuun ns. kanavointi) ovat aiheuttaneet joukon aikaisemmin tuntemattomia menettelyongelmia.

Rikosjutun yhteydessä ajettavan korvausvaatimuksen käsittelyyn liittyvät ongelmat ovat käytännössä varsin yleisiä. Vaaditaanhan useimmissa rikosjutuissa syytteen ohella myös korvauksia rikoksella aiheutetusta vahingosta. Rikosperusteisia korvauskanteita ei meillä yleensä ajetakaan erikseen siviiliprosessiteitse, vaan nimenomaan rikosasian yhteydessä. Prosessikäytännöllemme on niinikään tunnusomaista, etteivät tuomioistuimet hevin turvaudu OK 14: 9:n niille antamaan valtaan erottaa korvauskanne erilliseksi riitajutuksi. Sääntönä päinvastoin on, että kumulaatio kestää koko prosessin ajan ja että jutun sekä rikosoikeudellinen että yksityisoikeudellinen puoli ratkaistaan yhdellä kertaa. Rikosjutun prosessuaaliset vaikeudet keskittyvätkin monesti korvauskysymysten selvittelyyn.

Tämä merkitsee, että *oikeuskäytännöllä* on tässä tutkimuksessa verraten keskeinen asema. Praksiksen hyödyntämistä on kuitenkin ollut vaikeuttamassa se, että tutkimusteemaan liittyvien oikeustapausten haenta on osoittautunut ongelmalliseksi. Oikeustapauksia, joissa olisi esiintynyt vahingonkorvausprosessuaalisia ongelmia, ei näet voida hakea rekistereistä tai tuomioistuinten arkistoista systemaattisesti tietyn hakusanan avulla samalla tavoin kuin tutkittaessa esim. »petosta» tai »testamentin moitetta».

Näin ollen tutkimuksessa ei ole pyritty edes korkeimman oikeuden osalta siihen, että olisi käyty läpi »kaikki» korkeimman oikeuden ratkaisut tutkimusteeman piiristä tietyltä ajalta. Kumulaatio- ja vahingonkorvausprosessuaalinen problematiikka saattaa näet tulla esille periaatteessa minkä tyyppisessä rikosjutussa tahansa. Tutkittaessa korkeimman oikeuden lainkäyttöä, johon tapausten haenta resurssisyistä on pääosin rajoittunut, on otettava huomioon, että juuri prosessuaaliset kysymykset ovat tyypillisesti sellaisia, jotka eivät monestikaan tule enää korkeimmassa oikeudessa (tai edes hovioikeudessa) jutussa esille. Ylempien tuomioistuinten ratkaisujen resiiteistä jätetään pois asiat, joista muutoksenhaussa ei enää ole kysymys. Näin monet prosessuaaliset ongelmat ja niihin otetut kannat jäävät alioikeuksien pöytäkirjojen kätköihin, josta niiden löytäminen on pakostakin enemmän tai vähemmän satunnaista.

Niin tärkeää kuin oikeuskäytännön kartoittaminen onkin, tulee kuitenkin pitää mielessä, ettei prosessioikeudellinen lainoppi tutki ensisijassa sitä, miten tuomioistuimet de facto menettelevät, vaan sitä, miten niiden *pitää* menetellä. Jotta oikeusdogmatiikalla olisi jotakin annettavaa praksikselle, tutkimuksessa on varottava oikeuskäytännön kritiikitöntä myötäilemistä. Luonnollisesti tutkijan tulee olla yleisesti ottaen perillä oikeuskäytännön kannanotoista tutkimusteemansa alueelta, erityisesti korkeimman oikeuden julkaisemista ratkaisuista eli varsinaisista prejudikaateista, mutta näitäkään ei tule sellaisenaan rinnastaa varsinaiseen normatiiviseen ainekseen, ellei kyseessä ole tavanomaisen oikeuden aseman saavuttanut vakiintunut praksis.[11]

---

[11] Ks. lausutun johdosta *Klami* LM 1979 s. 407 ss. ja erit. s. 436.

Meillä vallalla olevan perinteisen käsityksen mukaan ennakkotapaukset eivät ole lakiin rinnastettavaa sitovaa oikeutta lukuunottamatta tilannetta, jossa oikeuskäytäntö on vakiintuneisuutensa kautta saavuttanut tavanomaisoikeudellisen aseman (ks. *Alanen* s. 57, *Tirkkonen* Sp I s. 63, *Klami* LM 1979 s. 408 ja *A. Jokela* LM 1984 s. 191). *Olsson* (LM 1984 s. 1191 ss.) sen sijaan esittää kantanaan, että prejudikaatit sitovat niin alempia oikeusasteita kuin KKO:ta itseäänkin. Tätä käsitystä ovat perustellusti kritisoineet *Saraviita* LM 1985 s. 373 ss. ja *Aurejärvi* LM 1985 s. 451 ss.

Luonnollisesti myös yksittäisillä KKO:n selostus- ja tiedonantoratkaisuilla on huomattava merkitys oikeuskäytäntöä ohjaavana tekijänä, jotka ratkaisut tutkijankin tulisi mahdollisuuksien mukaan ottaa argumentoinnissaan huomioon. Tätä korostaa *Olsson* Juhlajulkaisu Zitting s. 246. Vrt. tämän johdosta myös yleisemmältä kannalta *Aarnio* Lainoppi s. 156 ss. ja *Saarenpää* JFT 1981 s. 358 ss., joissa esityksissä tähdennetään erityisesti tutkijan kantaa vastaan puhuvien oikeustapausten esittelyä lukijalle.

On katsottu, että KKO:n julkaistujen ratkaisujen merkitys on entisestään lisääntynyt vuoden 1980 alusta voimaan tulleen OK 30 luvun uudistamisen jälkeen, joka reformi muutti KKO:n ensi sijassa ennakkotapausarvoa omaaviin juttuihin keskittyväksi tuomioistuimeksi. Uudistus, jonka tausta ja syyt olivat muualla kuin prejudikaattidoktriinissa, ei kuitenkaan ole saattanut periaatteelliselta kannalta katsoen muuttaa prejudikaattien asemaa siten, että ennakkotapaukset uudistuksen jälkeen olisivat »vahvempia» kuin aikaisemmin ja suorastaan rinnastettavissa varsinaiseen normatiiviseen ainekseen.

Tutkimuksen suuntaamista rikosjutussa esille tuleviin vahingonkorvausprosessuaalisiin kysymyksiin ei puolla yksin korvausvaatimusten runsaaseen esiintymiseen perustuva keskeisyysargumentti. *Asianosaisillekin* jutun korvauspuoli on usein merkittävämpi kuin se kysymys, millainen rangaistus syytettyä odottaa. On luonnollista, että rikoksen johdosta vahinkoa kärsineen mielenkiinto suuntautuu ensi sijassa siihen, voiko hän saada vahinkonsa korvatuksi. Ei ole harvinaista, että jutun asianomistaja vaatii vain vahingonkorvausta eikä ollenkaan esitä rangaistusvaatimusta tai edes yhdy syyttäjän syytteeseen.[12] Ja syytetynkin kannalta katsoen muodostaa vahingonkorvausvelvollisuus monesti teon raskaimman seuraamuksen.

On totta, ettei rikoksentekijällä useinkaan ole varoja korvauksen maksamiseen. Etenkin ns. perinteisiin omaisuus- ja väkivaltarikoksiin syyllistyvien henkilöiden maksukyky on yleensä vähäinen. Varattoman henkilön tuomitseminen korvausvelvolliseksi on vahingon kärsineen kannalta tietysti sikäli hyödytöntä, että korvaus jää tuomiosta huolimatta tuomitulta saamatta. Tämä sinänsä valitettava tosiasia ei kuitenkaan vaikuta *tuomioistuimen velvollisuuteen* käsitellä korvausvaatimus. Oikeutta on annettava, kuten tuomarinvalan kaavassa sanotaan, »niin köyhälle kuin rikkaallekin» (OK 1: 7). Vahingonkärsineen tosiasialliset mahdollisuudet saada vahingon aiheuttajalta korvausta eivät ole lainkäyttäjän ongelma, vaan ulkoprosessuaalinen, lähinnä viktimologian alueelle osuva probleemi.

[12] Ks. *Aalto* s. 47 s.

Eikä vahingon kärsineenkään kannata tuijottaa yksistään rikoksentekijän maksukykyyn. Vaikka tekijä olisikin varaton, saattaa korvaustuomion saamisella olla vahingon kärsineelle keskeinen merkitys esim. siinä suhteessa, voiko hän saada korvausta syytetyn korvausvelvollisuuden mahdollisesti kattavasta *vastuuvakuutuksesta* tai kenties valtiolta *rikosvahinkolain* (L 21. 12. 1973/935) mukaan.[13] Vahinko on myös saattanut syntyä olosuhteissa, jotka oikeuttavat vahingonkärsineen saamaan korvausta maksukykyisemmältä henkilöltä kuin syytetyltä itseltään, esimerkiksi tämän työnantajalta. Kuten jäljempänä havaitaan, meillä on mahdollista käsitellä rikosjutun yhteydessä varsin laajalti myös *muuhun kuin syytettyyn* kohdistettuja korvausvaatimuksia.

Rikosvahinkojen korvaaminen valtion varoista sekä erityyppisten vakuutusjärjestelmien yleistyminen ovat kyllä merkinneet tuomioistuinten roolin pienentymistä rikoksella aiheutettujen vahinkojen korvaamismenettelyssä. Tästä huolimatta perinteisellä vahingon aiheuttajaa vastaan ajettavalla korvauskanteella tulee epäilemättä säilymään oma perusasemansa, mitä edellä mainitut kytkennät vahingon aiheuttajaa vastaan saatuun korvaustuomioon osoittavat. Lisäksi on muistettava, että erilaisiin vakuutus- ja muihin korvausjärjestelmiin sisältyy yleensä korvauksen maksajan *regres-*

[13] Rikosvahinkolain mukaisen korvauksen osalta todettakoon, että RikVahL 17,2 §:n mukaan korvaushakemusta (jonka käsittelee tapaturmavirasto) ei voida ratkaista, ennen kuin hakijan oikeus saada vahingosta vastuussa olevalta korvausta on ratkaistu ensimmäisessä oikeusasteessa tai rikoksentekijä on päätetty jättää syytteeseen panematta. Hakemus voidaan kuitenkin ratkaista, ellei tekijää ole asetettu syytteeseen tai hänen osaltaan tehty syyttämättäjättämispäätöstä kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun poliisi sai rikoksesta tiedon. Ks. tämän johdosta *Tulokas* DL 1977 s. 521.

RikVahL 17,2 §:ään, joka on prosessuaalinen säännös, liittyy ‚materiaalisella tasolla läheisesti lain 12 § (1 mom. muutettu L:lla 29. 11. 1985/916). Lainkohdan mukaan korvausta ei erityisesttä syyttä suoriteta vahingon kärsineelle, jos hän ei ole ilmoittanut rikoksesta poliisille eikä poliisi ole saanut siitä muutoinkaan tietää; ja milloin asiaa on käsitelty tuomioistuimessa, korvausta ei suoriteta sellaiselle vahingon kärsineelle, joka on laiminlyönyt, mitä hänen kohtuudella olisi pitänyt tehdä saadakseen oikeutensa tuomiolla vahvistetuksi.

RikVahL:n mukaan korvattavien vahinkojen kuin myös korvauksen saajien piiriä on laajennettu 20. 1. 1984/63 ja 29. 11. 1985/916 annetuilla laeilla. Perinteisestihän on korvattu vain rikoksella aiheutettu henkilövahinko ja sellainen esinevahinko, jonka on aiheuttanut ns. laitoshoidokki (RikVahL 8 § ja sen johdosta *Koskinen* DL 1974 s. 248 ja s. 256). Vuoden 1984 uudistuksella lakiin lisätyn 8a §:n mukaan voidaan harkinnan perusteella korvata muukin esinevahinko ja myös ns. puhdas varallisuusvahinko, mikäli lainkohdassa mainitut erityisedellytykset ovat käsillä (ks. lähemmin *HE 49/1983* s. 5 ja s. 14 sekä *Anttila* Studier tillägnade Nelson s. 176 s.). Jälkimmäisellä uudistuksella lakiin otetun 5a §:n mukaan myös työnantajalle korvataan palkka tai sitä vastaava korvaus, jonka työnantaja on maksanut rikoksella aiheutetun henkilövahingon kärsineelle työkyvyttömyyden ajalta (ks. lähemmin *HE 111/1985* s. 2).

sioikeus, joka adheesiosääntöjemme mukaan voidaan sekin toteuttaa vahingon aiheuttajaa vastaan ajettavan syyteprosessin yhteydessä.

Tutkimusaiheen valinta kaipaa erityisperusteluja sen johdosta, että vuonna 1965 on aihepiiristä ilmestynyt *Jorma S. Aallon* väitöskirja »Rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalasta». Teoksessaan *Aalto* käsittelee ongelmaa, millaisia yksityisoikeudellisia vaatimuksia voidaan käsitellä syytejutun yhteydessä. Tutkimuksen suuntaamisen uudelleen samoihin teemoihin tekee perustelluksi se, että vuonna 1972 voimaan tullut uusi lainsäädäntö rikokseen perustuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyjärjestyksestä on muuttanut tilanteen olennaisella tavalla siitä, mitä se oli *Aallon* teoksen ilmestymisaikaan. Rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus ei sellaisenaan ole enää »rikosasia», kuten tuolloin, vaan »riita-asia». Syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen kumulaatiossa on nykyjärjestelmän mukaan kyse aina kahden eri prosessilajiin kuuluvan vaateen yhteiskäsittelystä, mikä taas oli vanhalle järjestelmälle periaatteessa vierasta.

Aalto onkin joutunut pohtimaan kumulaatioproblematiikan lisäksi myös sitä (nyt jo oikeushistoriallista) kysymystä, milloin rikokseen liittyvä yksityisoikeudellinen vaatimus oli jo niin »siviilioikeudellinen», että se oli erillisenä juttuna ajettava tuolloisesta pääsäännöstä poiketen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.[14] Myös ns. siviiliperusteiden kumulointimahdollisuus syytejuttuun siinä esitetyn korvausvaatimuksen tueksi, joka teema on *Aallon* teoksen keskeisiä ongelmia,[15] on saanut vuonna 1972 normatiivisen ratkaisunsa OK 14: 11:ssa. Lainkohdan määräys, jonka mukaan rikosjutussa esitetty yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan siinä kuitenkin tutkia, vaikkei syytteessä tarkoitettu teko olisikaan rikos tai vaikkei teosta muusta syystä voitaisi tuomita rangaistusta, on johtanut tarkastelemaan kumulaation soveltamisalaa nimenomaan *tosiseikkojen* tasolla, ja juridisen tason erottelu »rikosperuste/siviiliperuste» on voitu jättää tässä suhteessa syrjään.[16]

Vuoden 1972 prosessiuudistus ei sen sijaan ole ulottanut vaikutustaan syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaatioon siltä osin kuin on kyse ns. sivulliskumulaatiosta, ts. muiden henkilöiden kuin rikosjutun asianomistajan ja syytetyn mahdollisuudesta esiintyä asianosaisina korvausjutussa. *Aallon* teoksen näitä ongelmia käsittelevä osa ei näin ole menettänyt

[14] *Aalto* s. 75 ss.
[15] *Aalto* s. 158 ss.
[16] Ks. tästä jäljempänä 3 §:ssä olevaa esitystä.

ajankohtaisuuttaan.[17] *Aallon* tästä problematiikasta esittämiä uraa uurtavia tutkimustuloksia on käytetty mahdollisuuksien mukaan hyväksi ja pyritty jatkamaan selvittelyä eteenpäin.

Tämän tutkimuksen aihe lankeaa kuitenkin pääosiltaan *Aallon* käsittelemän soveltamisalaproblematiikan ulkopuolelle, nimittäin prosessuaalisiin ongelmiin *itse kumulaatiotilanteessa*, jotka *Aalto* nimenomaisesti on rajannut teoksensa ulkopuolelle.[18] *Aallon* tutkimukset ovat antaneet hyvän pohjan tällaiseen teeman laajentamiseen siten, että aihe kattaa periaatteessa kokonaisuudessaan syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen (tässä: korvausvaatimuksen) yhteiskäsittelyn.

1.1.2. Aiheen rajaus ja esityksen systematiikka – OK 14: 8:n mukaan rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan kumuloida paitsi sellaisen rikosjutun yhteyteen, jossa vaaditaan rangaistusta, myös rikosjuttuun, jossa vaaditaan yksistään menettämisseuraamusta (konfiskaatiota). Nämä ns. *konfiskaatioprosessit* jätetään kuitenkin tämän esityksen ulkopuolelle.[19] Puhuttaessa jatkossa rikosprosessista edellytetään siis, että tuomioistuimen käsiteltävänä on rangaistusvaatimus. Tämä rajaus tekee luontevaksi käyttää termiä syytejuttu, syyteprosessi synonyymina nimitykselle rikosjuttu, rikosprosessi. Syytejutussa esitettyyn korvausvaatimukseen liittyvän prosessuaalisen problematiikan selvittelyssä on sinänsä yhdentekevää, vaaditaanko rangaistuksen ohella myös menettämisseuraamusta.[20] Vahingonkorvausvaatimuksen ja konfiskaation väliset kysymykset ovat pääosin aineellisoikeudellisia yhteensovitusongelmia, joiden selvittely ei kuulu prosessioikeudellisen tutkimuksen yhteyteen.[21]

---

[17] Ks. näistä tilanteista *Aalto* s. 181 ss.

[18] *Aalto* s. 29.

[19] Esimerkkeinä tällaisista konfiskaatioprosesseista mainittakoon ValtuusRL 10 §, AlkoholiL 105 § ja TulliL 59 §. Ks. tämäntyyppisten erityisprosessien johdosta *Tirkkonen* Rp II s. 617 s. ja siellä mainitut lähteet.

[20] Kun menettämisseuraamuksen määrääminen syytejutussa ei prosessuaalisesti edellytä tuomioistuimelle tehtyä konfiskaatiovaatimusta, vaan tuomioistuimen tulee ratkaista konfiskaatiokysymys muiden rikosoikeudellisten seuraamusten tavoin jo viran puolesta, liittyy konfiskaatio tässä mielessä *rikosoikeudellisten seuraamusten* kumulaatioon.

[21] Suhteessa vahingonkorvaukseen on nimenomaan hyötykonfiskaatio (RL 2: 16,1) ongelmallinen. Rikoksen johdosta vahinkoa kärsineen korvausvaade näet kilpailee hyötykonfiskaation kanssa. On katsottu, että rikoksella saatu hyöty voidaan tuomita valtiolle menetetyksi vain siltä osin kuin hyöty on suurempi kuin tuomittava vahingonkorvaus. Näin *KKO 1950 II 82* ja *1960 II 96*. KKO:n ratkaisuissa *1962 II 61* ja *1966 II 127* sekä *1972 II 32* on lisäksi katsottu, ettei rikoksella saatua hyötyä ollut tuomittava menetetyksi, vaikka vahingonkorvausta ei ollutkaan tuomittu, kun sillä, jonka kustannuksella hyöty oli saatu, oli

Ellei esityksestä muuta ilmene, tarkoitetaan jatkossa rikosjutulla *syytteen käsittelyä yleisessä alioikeudessa*. Erityistuomioistuimissa käsiteltäviin rikosjuttuihin liittyviin vahingonkorvausprosessuaalisiin erityiskysymyksiin ei ole mahdollista paneutua. Prosessit erityistuomioistuimissa ovat kuitenkin tutkinnan kohteina tarkasteltaessa syytettä käsittelevän tuomioistuimen toimivaltaa tutkia vahingonkorvausvaatimus. Toimivaltakysymysten yhteydessä sekä käsiteltäessä korvausvaatimuksen riippuvuutta syytteen kohtalosta tulee niinikään esille prosessi ylemmissä yleisissä tuomioistuimissa, hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa. Ns. summaariset rikosprosessin lajit, rangaistusmääräysmenettely ja rikesakkomenettely jäävät jo luonnostaan esityksen ulkopuolelle, koska korvausvaatimuksia ei voida käsitellä sen enempää rangaistusmääräys- kuin rikesakkomenettelyssäkään (RangMäärL 17,1 § ja RikeSL 3 §).[22]

Näin esitys rajoittuu pääosin »tavallisiin» rikosjuttuihin. Tältä osin pyritään aiheen kokonaiskartoitukseen: tutkimuskenttänä on oikeudenkäyntimenettely dynaamisena ilmiönä alusta loppuun. Aiheen laajuus on kuitenkin pakottanut suorittamaan valintoja ja keskittymään tärkeiksi katsottuihin kysymyksiin. Esityksen liiallisen paisumisen estämiseksi on katsottu aiheelliseksi kokonaan luopua todistusoikeutta koskettelevan problematiikan systemaattisesta selvittelystä. Jatkossa kyllä käsitellään myös

---

oikeus hakea syytetyltä korvausta vahingosta. Ks. tästä problematiikasta *Alkio* s. 295 ss., *Honkasalo* LM 1950 s. 790 ss., *Palmgren* JFT 1949 s. 219 s. sekä erit. *Ailio* s. 138 ss., joissa esityksissä on pohdittu myös sitä ongelmaa, miten vahingon kärsinyt voi vielä päästä oikeuksiinsa, jos hänelle vahingonkorvauksena kuuluva rikoksella saatu hyöty on jo ehditty konfiskoida. Ks. tämän johdosta myös *Liljenfeldt* DL 1984 s. 454 ss.

Vahingonkorvauksen suhteesta muuhun menettämisseuraukseen kuin rikoksella saatuun hyötyyn säätää RL 2: 16,4 (L:ssa 31. 5. 1974/413). Lainpaikan mukaan vahingonkorvaus, jota ei saada rikoksentekijältä, on otettava menetetyksi tuomitun esineen tai omaisuuden arvosta. – Tämä säännös ei tule sovellettavaksi vielä syyteprosessissa, vaan vasta korvauksen perimisvaiheessa, jota tilannetta koskee myös lainkohdan asettama yhden vuoden kannemääräaika siitä, kun konfiskaatiotuomio sai lainvoiman.

[22] Adheesion ulottaminen rangaistusmääräysmenettelytyyppiseen rikosprosessiin ei kylläkään ole kansainvälisesti katsoen tuntematonta. Esim. *Norjassa* (StrPL 256 §) ja *DDR*:ssä (StPO 270–275 §) korvaus rikoksen (rikkomuksen) johdosta voidaan määrätä myös meidän rangaistusmääräysmenettelyämme vastaavassa summaarisessa prosessissa. Ks. tämän johdosta Norjan osalta *Hov* s. 154 ja *NOU 1983: 57* s. 84 sekä DDR:n osalta *Strafverfahrensrecht* s. 384 ja *Willamowski* NJ 1975 s. 100.

Meilläkin taloudellisen rikollisuuden selvittämistä pohtinut työryhmä on ehdottanut selvitettäväksi, voitaisiinko rangaistusmääräyslakia muuttaa siten, että tässä menettelyssä käsiteltävien verorikkomusjuttujen yhteydessä voitaisiin samalla vahvistaa veroa tai julkista maksua koskeva vahingonkorvausvelvollisuus tiettyyn määrään saakka. Ks. *OLJ 6/1983* s. 224 ss.

todistusoikeutta, mutta ei omassa osastossaan, vaan pitkin matkaa eri yhteyksissä.

Esityksen *systematiikkaa* hahmoteltaessa on luonnollisena pyrkimyksenä ollut, että jäsentely mahdollisimman hyvin palvelisi tutkimuksen prosessidogmaattista tarkastelukulmaa.[23] Ensiksi mieleen tuleva perusjako tutkittaessa korvausvaatimusten käsittelyä syytejutussa on erottaa toisistaan yhtäältä kumulaation edellytykset ja toisaalta menettely itse kumulaatiotilanteessa. Ensiksi mainittuun ryhmään kuuluisivat ennen muuta kumulaation soveltamisalakysymykset ja jälkimmäiseen taas rikos- ja siviiliprosessisäännösten välinen rajankäyntiproblematiikka yhteiskäsittelyn aikana. Tätä jaottelua noudatetaankin esityksessä sikäli, että ensin selvitellään kumulaation soveltamisalaa, jonka jälkeen siirrytään prosessilajien välisten rajanveto-ongelmien pariin. Huomattava kuitenkin on, että nämä rajanvetokysymykset ovat osin myös kumulaation edellytyskysymyksiä, eikä niin että kyse olisi pelkästään menettelytavasta yhteiskäsittelytilanteessa. Jaottelussa edellytykset/menettely ei rajanvetokysymyksiä voida näin ollen käsitellä yhtenäisenä ryhmänään jälkimmäisellä puolella, koska osa näistä kuuluu samalla edellytysten ryhmään. Käsite »kumulaation edellytykset» muodostaa varsin heterogeenisen kokonaisuuden, johon kumulaation soveltamisalaproblematiikan lisäksi kuuluu mm. syytettä käsittelevän tuomioistuimen toimivalta tutkia korvausvaatimus. Niiltä osin kuin korvausvaatimuksen käsittelyssä tulee sovellettavaksi rikosprosessinormeista poikkeava siviiliprosessuaalinen säännös, on viimemainitun noudattaminen samalla myös kumulaation edellytys.

Näistä syistä on esityksessä katsottu aiheelliseksi luopua kaavamaisesta edellytykset/menettely-jaottelusta ja pidetty luontevampana ottaa lähtökohdaksi *oikeudenkäynti kronologisena tapahtumasarjana,* jolloin kumulaation prosessuaaliset ongelmat tulevat esille »asianomaisissa yhteyksissään». Systematiikka on silti rakennettu perinnäisten prosessioikeudellisten

[23] Yleinen käsite »korvausvaatimuksen käsittely syytteen yhteydessä» tai »syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaatio» on jaoteltava alakäsitteisiin, jotta aiheeseen kätkeytyvä prosessiproblematiikka voitaisiin hallita. Systematiikan sanelee varsin pitkälle tässä tapauksessa *tulkinnallinen tiedonintressi.* Se ei »salli» millaista dispositiota tahansa. Mutta lainopillinenkin tutkimus tarjoaa systematisointivaihtoehtoja. Tärkeää on, että valittu systematiikka – paitsi että sen tulee täyttää yleiset selkeyden ja johdonmukaisuuden vaatimukset – tuo esiin tutkimuksen tavoitteiden kannalta »oikeat» kysymykset. Vaikka systematisointi ei vielä annakaan vastauksia tulkinnallisiin detaljiongelmiin, se kuitenkin kuten *Aarnio* (Lainoppi s. 93) lausuu, »rajaa aina välttämättä ne kysymykset, joita systeemin puitteissa voidaan esittää ja siten myös rajaa ne vastaukset, joita oikeusjärjestyksen synnyttämiin ongelmiin voidaan saada».

instituutioiden varaan, jossa jäsentelyssä on pyritty ottamaan mahdollisuuksien mukaan huomioon prosessin kulkua myötäilevä ajallinen ennakkoluontoisuusjärjestys. Tämän mukaisesti käsitellään ensin ongelmaa, millainen korvausvaatimus on ylipäätään kumuloitavissa syytejuttuun (II luku), sen jälkeen syytettä käsittelevän tuomioistuimen toimivaltaa tutkia esitetty korvausvaatimus (III luku) ja viimeksi muita prosessuaalisia kysymyksiä (IV luku), jossa loppuluvussa tulevat esille sekä prosessilajien välinen rajanveto kumulaatiotilanteessa (muu kuin toimivaltanormeja koskeva) että yleiset vahingonkorvausprosessuaaliset ongelmat.

1.1.3. Eräistä termeistä – Tutkimuksessa tarkasteltavaa tilannetta on edellä kuvattu sanonnoin »korvausvaatimuksen käsittely rikosjutun yhteydessä» tai »syytteen ja korvausvaatimuksen yhteiskäsittely». Tällaiset monisanaiset nimitykset ovat luonnollisesti hankalia esityksessä, jossa niitä joudutaan jatkuvasti käyttämään. Monesti riittääkin pelkkä »yhteiskäsittely» tai »kumulaatio» ilmaisemaan tarkoitetun liittymäsuhteen. Nämä termit ovat kuitenkin niin yleisluontoisia, etteivät ne sellaisenaan kerro, millaisesta kumulaatiosta on kysymys. Kun jatkossa joudutaan ottamaan esille muitakin kumulaatiotilanteita kuin varsinainen tutkimusteema, on aiheellista ottaa käyttöön syytteen ja korvausvaatimuksen yhteiskäsittelystä oma terminsä. Haennassa on luontevasti päädytty monissa ulkomaisissa esityksissä käytettyyn nimitykseen *adheesioprosessi* tai lyhyemmin *adheesio*.[24]

[24] Eritoten saksankielisessä kirjallisuudessa käytetään nimitystä »Adhäsionsprozess» tai »Adhäsionsverfahren». Ks. esim. *Schönke* passim., *Kleinknecht* s. 1029, *Jescheck* JZ 1958 s. 592, *Peters* s. 556 ss. ja *Scholz* JZ 1972 s. 725.

DDR:n prosessioikeustieteessä tätä termiä ei kuitenkaan käytetä, vaan syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaatiosta käytetään muita ilmaisuja, esim. »Die Stellung des Geschädigten (im Strafverfahren)» tai »Schadensersatzanspruch im Strafverfahren». Ks. esim. *Strafverfahrensrecht* s. 126 ss., *Luther* NJ 1973 s. 392 ja *Herzog–Kermann–Willamowski* NJ 1975 s. 443 s. Adheesiotermin hylkääminen on tapahtunut tarkoituksellisesti. On haluttu korostaa, ettei korvausvaatimus ole rikosjutussa mikään »liitännäisasia», vaan – mikäli korvausvaatimusta ajetaan – »Bestandteil des Strafverfahrens». Ks. *Luther–Weber* Rev. Intern. 1973 s. 15.

Termi adheesioprosessi on omaksuttu tanskalaisessa kirjallisuudessa. Ks. *Hurwitz* s. 199 ja s. 576, *Jespersen* passim. ja *Gomard* passim.

Meillä, samoin kuin Ruotsissa, on käytetty enemmän nimitystä adheesioperiaate kuin adheesioprosessi. Ks. *Granfelt* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 1005 ss., *Sjöström–Alkio* s. 97, *Palmgren* s. 65, *Tirkkonen* Rp I s. 70 ss. ja *Aalto* s. 32 s. sekä Ruotsin osalta *Agge* SvJT 1936 s. 242, *Olivecrona* s. 323 ja *Ekelöf* II s. 164 alaviite 83.

Nimityksen adheesioprosessi käyttäminen on nähdäkseni siinä mielessä perusteltua, että näin korostuu se, että syytteen ja korvausvaatimuksen (tai muun rikosperusteisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen) kumulaatio on yksi adheesioperiaatteen ilmenemismuoto.

Tämä termi ilmaisee jo nimessään, että kyseessä on adheesio- eli liitännäisperiaatteen mukainen eri prosessilajeihin kuuluvien pää- ja sivuvaateen kumulaatio.[25] Koska termi on kansainvälisesti yleisessä käytössä, ei ole aiheellista ryhtyä pohtimaan nimitykselle suomenkielistä vastinetta.[26]

Toinen terminologinen huomautus liittyy käsitteeseen *asianomistaja*. Tutkimuksen teemasta seuraa luonnostaan, että asianomistajakäsitteellä joudutaan operoimaan jatkuvasti. Meillä ei ole kirjoitetussa laissa yleistä säännöstä siitä, ketä on pidettävä rikoksen asianomistajana, vaan asia on jäänyt oikeustieteen ja käytännön selvitettäväksi.[27] Asianomistajakysymyksellä on kuitenkin tärkeä käytännöllinen merkitys, koska prosessijärjestyksemme mukaan asianomistajalla on ensisijainen, syyttäjästä riippumaton syyteoikeus paitsi asianomistajarikosasioissa, myös silloin, kun rikos on virallisen syytteen alainen.[28] Tuomioistuimen on viran puolesta valvottava, että asianomistajan asemassa olevalle henkilölle varataan syyttäjänkin ajamassa syytejutussa tilaisuus käyttää syyteoikeuttaan.[29]

---

[25] Ks. tämän johdosta *Aalto* s. 33.

Ekelöf (II s. 164 alaviite 83) huomauttaa, ettei käsitteestä »adheesio» tule tehdä positiivisoikeudellisia johtopäätöksiä siihen suuntaan, että yksityisoikeudellisen vaatimuksen tutkiminen olisi välttämättä riippuvainen siitä, että syytekin otetaan tutkittavaksi, jollaiseen päättelyyn itse adheesiotermi sinänsä voisi antaa aihetta. Tämä huomautus pitää paikkansa myös Suomen voimassa olevan oikeuden osalta, kuten jäljempänä tekstissä havaitaan.

[26] Adheesiotermin etuna on juuri sen kansainvälisyys. Ks. tästä myös *Jespersen* s. 1.

[27] Lain vaikeneminen tässä suhteessa selittyy vaikeuksilla löytää käsitteelle yleispätevä, lakitekstissä esitettäväksi sopiva luonnehdinta. Määritelmä kyllä suunniteltiin otettavaksi rikoslakiin sekä vuoden 1875 että vuoden 1884 rikoslakiehdotuksessa, mutta ajatuksesta kuitenkin luovuttiin. Ks. tämän johdosta *Granfelt* Föreläsningar s. 391 ss., *Palmgren* s. 90 s. ja *Träskman* Åtalsrätt s. 48 s.

Ruotsin RB 20: 8:aan lisättiin vuonna 1964 uusi 4 momentti, joka sisältää säännöksen siitä, kuka on asianomistaja: »Målsägande är den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärmad eller lidit skada.» – Säännös ei kuitenkaan ole poistanut tulkintaongelmia siitä, kenellä kussakin rikostyypissä on asianomistajan asema. Ks. tästä *Olivecrona* s. 72 ss. ja *Heuman* s. 33 ss.

[28] Tämä järjestely, joka ilmenee mm. RVA 15,1 §:stä (»Jos asianomistaja itse tekee syytteen sellaisesta rikoksesta . . .», so. virallisen syytteen alaisesta rikoksesta), on historiallista perua ajalta, jolloin rikos katsottiin ensi sijassa loukatun ja rikoksentekijän väliseksi asiaksi.

Muualla uudenaikaisissa rikosprosessijärjestelmissä asianomistajan syyteoikeus virallisen syytteen alaisissa rikoksissa on joko kokonaan evätty (syyttäjän syytemonopoli) tai enintään toissijainen.

[29] Asianomistajan kutsuminen mukaan syyteprosessiin on siis *muodollisesti (prosessuaalisesti) välttämätöntä*, vaikka hänen kuulemisensa todistelutarkoituksessa (tietolähteenä) ei olisikaan tarpeen tai vaikkei hänelle teon johdosta olisi syntynyt yksityisoikeudellista vaadetta. Asianomistajan mahdolliset yksityisoikeudelliset intressit tulevat näin prosessuaalisesti turvatuiksi tavallaan *välillisesti* syyteoikeuden vaarinpidon kautta. On selvää, että prosessuaalinen

Kirjallisuudessa on asianomistajakäsitettä tutkittu laajasti. Oikeustiede on pyrkinyt luomaan yleisluontoisen asianomistajakäsitteen määritelmän. Tähän päämäärään on pyritty pääasiassa kahta tietä: yhtäältä ns. aineellisoikeudellisen ja toisaalta ns. prosessuaalisen luonnehdinnan avulla. Vallitsevana on ollut *aineellisoikeudellinen* asianomistajakäsite, jonka pohjana on oppi rikoksen suojeluobjektista. Tarkasteltaessa tältä pohjalta ongelmaa, ketä on pidettävä rikoksen asianomistajana, on oltu yksimielisiä siitä, että asianomistajan asema on rikoksella välittömästi loukatun oikeushyvän haltijalla ja että vaarantamisrikoksissa vastaavasti välittömästi vaarannetun oikeushyvän haltija on asianomistaja. Aineellisoikeudellisen asianomistajakäsitteen kannattajien piirissä on sen sijaan esitetty toisistaan poikkeavia käsityksiä siitä, synnyttääkö välittömästi rikoksen kautta syntynyt yksityisoikeudellinen vaadekin asianomistajan aseman. Prosessioikeustieteessä yleistä kannatusta saaneen *Granfeltin* määritelmän mukaan tällaisen vaateen haltija on asianomistaja siitä riippumatta, onko hän samalla myös rikoksella välittömästi loukatun oikeushyvän haltija.[30] Monet rikosoikeusoppineet taas edustavat käsitystä, ettei yksityisoikeudellinen vaade sellaisenaan saata perustaa asianomistajan asemaa, vaan että vaateen haltijan tulee samalla olla myös rikoksella välittömästi loukatun oikeushyvän haltija.[31]

Vaikeudet löytää kaikkia tilanteita tyydyttävä aineellisoikeudellinen asianomistajakäsitteen määritelmä ovat antaneet eräille tutkijoille aiheen tarkastella asianomistajakäsitettä puhtaasti *prosessuaalisesta* näkökulmasta. Onhan asianomistajan aseman keskeisimmällä elementillä, syyteoikeudella nimenomaan prosessuaalinen funktio. Asianomistaja on prosessuaalisen luonnehdinnan mukaan yksinkertaisesti se, jolla on oikeus vaatia rikoksesta rangaistusta.[32] Kysymys siitä, kenelle tämä oikeus kulloinkin on annettava, tulee ratkaista käytännön oikeuselämän tarpeiden mukaan;

---

tilanne tässä suhteessa on toinen käsiteltäessä virallisen syytteen alaista rikosta prosessijärjestelmässä, jossa asianomistajalta puuttuu (ensisijainen) syyteoikeus.

[30] *Granfeltin* määritelmän mukaan asianomistaja on »1) den, som är subjekt för det genom förbrytelsen i första hand kränkta rättsgoda, såsom ock 2) den, för vilken omedelbart genom brottet uppstått ett enskilt rättsligt, privaträttsligt eller offentligt rättsligt anspråk, ävensom beträffande s.k. politiförseelserna 3) den, vars rättsfär genom förseelsen omedelbart hotats.» Ks. *Granfelt* Lärobok s. 101. Tämän Granfeltin luonnehdinnan on omaksunut *Tirkkonen* LM 1934 s. 188 ja Rp I s. 258.

[31] *Serlachius* I s. 118, *Anttila* s. 56, *Honkasalo* Yleiset opit II s. 138 ja R. *Ellilä* s. 204 ss.

[32] Prosessuaalisen asianomistajakäsitteen kannattajana on meillä esiintynyt *Palmgren* s. 97 ss. Kannanotoissaan hän on yhtynyt *Aggen* (JFT 1937 s. 265) ajatuksiin.

lähinnä asianomistajan oikeus on sellaisella henkilöllä, johon rikos ensisijassa kohdistuu.[33]

Eräitä erityistilanteita lukuunottamatta prosessuaalinen asianomistajakäsite ei ole saavuttanut meillä yleisempää kannatusta.[34] Prosessuaalinen luonnehdintahan on sellaisenaan mitäänsanomaton, kun tulee ratkaistavaksi, kenellä in concreto on jutussa asianomistajan puhevalta.[35] Tällöin on näet joka tapauksessa pakko turvautua rikoksen suojeluobjektia koskeviin analyyseihin. Prosessuaalisia tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia voidaan kyllä käyttää apuna asianomistajien piirin tarkemmassa määrittelyssä.[36]

Tässä yhteydessä ei ole aihetta enempää vertailla keskenään aineellista ja prosessuaalista asianomistajakäsitettä, sen enempää kuin tehdä varsinaista valintaa näiden käsitteiden välillä.[37] On nimittäin aiheellista korostaa, että prosessioikeus tarvitsee käyttöönsä *sekä* materiaalisen *että* prosessuaalisen asianomistajakäsitteen. Riippuu pitkälti asiayhteydestä, kummassa merkityksessä termiä »asianomistaja» kulloinkin käytetään. Jos on ratkaistava, onko henkilö A asianomistaja B:tä vastaan nostetussa syytejutussa, ei luonnollisestikaan tulla toimeen yksistään prosessuaalisella asianomistajaluonnehdinnalla (= asianomistaja on se, jolla on syyteoikeus) vaan ongelma on ratkaistava tarkastelemalla sitä, millaisessa suhteessa A:n oikeuspiiri on tehtyyn rikokseen nähden, so. »loukkaako» rikos A:ta. On siirryttävä prosessioikeudesta aineelliseen rikosoikeuteen. Jos sen sijaan tulee selvitet-

[33] *Palmgren* s. 97 s.

[34] Tilanteena, jossa sekä tiede että käytäntö ovat luopuneet aineellisoikeudellisesta asianomistajakäsitteen tulkinnasta, mainittakoon erityisesti konkurssirikosjutut. Tarkoituksenmukaisuussyyt vaativat, että myös sellaiselle velkojalle, joka on tullut saatavan haltijaksi vasta konkurssin alettua, samoin kuin sille, jolle saatava on siirretty vain perittäväksi, tulee myöntää asianomistajan asema. Puhdas aineellisoikeudellinen asianomistajatulkinta ei pitäisi tällaisia henkilöitä asianomistajina, koska he eivät ole olleet saamisvaateen haltijoita konkurssin alkaessa. Ks. tästä *Agge* JFT 1937 s. 282 s., *Palmgren* s. 98, *Heinonen* s. 266 ss., *Tirkkonen* Rp I s. 262 s. sekä *Åkerberg* DL 1982 s. 299.

Todettakoon, että prosessuaalisen asianomistajakäsitteen oppi-isän *Aggen* ajatukset (JFT 1937 s. 265 ss.) tällaisesta asianomistajakäsitteestä näyttävät saaneen virikkeen nimenomaan niistä vaikeuksista, joihin aineellisoikeudellinen asianomistajadoktriini konkurssirikostilanteissa joutuu.

[35] Ks. tästä *Anttila* s. 55.

[36] Näin *Heuman* s. 55 ja *Träskman* Åtalsrätt s. 56 ss.

Träskman (m.t. s. 58) päätyy katsomaan, että »målsägandefrågan i första hand bör avgöras med anledning av läran om brottets skyddsintresse med samtidigt beaktande av processuella ändamålsenlighetssynpunkter». Tuloksena on siis eräänlainen aineellisoikeudellisen ja prosessuaalisen asianomistajakäsitteen synteesi.

[37] Kuten *Tirkkonen* (Rp I s. 257) huomauttaa, syyteoikeuden käyttäjien piiri muodostuu likipitäen yhtäläiseksi sekä aineellisen että prosessuaalisen asianomistajakäsitteen kriteereistä käsin.

täväksi, voiko juttuun asianomistajaksi haastettu A käyttää puolestaan asiamiestä, hakea tuomioon muutosta, tai mitkä ovat seuraukset hänen jäädessään saapumatta tuomioistuimeen, viittaa sana »asianomistaja» tämän käsitteen prosessuaaliseen puoleen: A on henkilö, jolla on katsottu olevan syyteoikeus. Kysymys siitä, onko A »todella» asianomistaja, on tuolloin jo sivuutettu, ja asianomistajakäsitteellä operoidaan puhtaasti prosessuaalisella tasolla.

Aineellisoikeudellisen ja prosessuaalisen asianomistajakäsitteen erottelu on osa laajemmasta kokonaisuudesta: aineellisoikeudellisen ja prosessuaalisen *asianosais*käsitteen erottelusta. Prosessioikeudessa tullaan pitkälti toimeen prosessuaalisella eli ns. muodollisella asianosaiskäsitteellä. Tämän mukaan asianosaisia ovat ne, joiden nimissä oikeutta käydään.[38] Mutta jos käy riitaiseksi se, keiden nimissä oikeutta on yksittäistapauksessa käytävä, on turvauduttava aineellisen oikeuden määräyksiin siitä, keitä on pidettävä vaateiden haltijoina, subjekteina.[39]

Tässä esityksessä – ellei asiayhteydestä nimenomaisesti muuta ilmene – käytetään asianomistajakäsitettä sen *prosessuaalisessa* merkityksessä eli asianomistajalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on oikeus vaatia rangaistusta syytteessä tarkoitetusta rikoksesta. Kuten jäljempänä ilmenee, adheesiosysteemissämme on omaksuttu linja, jonka mukaan asianomistajan lisäksi *muutkin rikoksen johdosta vahinkoa kärsineet* voivat saada korvausvaatimuksensa tutkituksi syytejutun yhteydessä. Kumulaation toteutuminen ei edellytä ratkaisua siitä, onko korvausvaatimuksen esittäjällä syyteoikeus, joka ongelma on adheesioprosessissa tässä mielessä irrelevantti kysymys.[40]

---

[38] *Tirkkonen* Sp I s. 303 s.

[39] Asianosaisena olo-oikeuden materiaalinen tarkastelu tarkoittaa siis sen selvittämistä, onko asianosaiseksi ilmoittautunut (tai asianosaiseksi haastettu) henkilö »oikea» asianosainen. Probleema yhdentyy siten kysymykseen *asialegitimaatiosta* eli oikeudesta prosessata omissa nimissään riitautetusta intressistä. Ja esimerkiksi asianomistajataholla asialegitimaation selvittäminen merkitsee juuri sen ratkaisemista, kenellä on jutussa syyteoikeus (*Tirkkonen* Rp I s. 230).

[40] *Heinonen* (s. 266 alaviite 8) huomauttaa aiheellisesti, että kun korvausvaatimuksen tutkiminen syytejutussa ei edellytä vaatimuksen esittäjältä asianomistajan asemaa, ei ole käytännöllistä tarvetta syyteoikeuden myöntämiseen pelkästään yksityisoikeudellisen vaateen syntymisen perusteella. Päinvastoin on järkevää ottaa lähtökohdaksi, että syyteoikeus on vain rikoksella välittömästi loukatun oikeushyvän haltijoilla. Yksityisoikeudelliset, rikoksen johdosta syntyneet vaateet saattavat olla kovin erilaisessa yhteydessä rikolliseen tekoon. Syyteoikeuden syntymiseen yksityisoikeudellisen vaateen perusteella liittyy vaikeita tulkintaongelmia siitä, milloin vaade on niin läheisessä yhteydessä rikokseen, että syyteoikeuden myöntäminen on perusteltua.

Tästä seuraa, että käsite asianomistaja on esityksessä pitkälti vain eräänlainen terminus technicus, jonka avulla voidaan havainnollisesti kuvata adheesioprosessin henkilöllisen soveltamisalan laajuutta suhteessa varsinaisen rikosprosessin asianosaispiiriin.

Erottelu siinä suhteessa, ovatko korvauskanteen osapuolet myös itse syytejutun asianosaisia vai eivät, heijastuu tutkimuksen terminologiaan laajemminkin. Sellaisesta korvausvaatimuksen esittäjästä tai vastaajasta korvausasiassa, joka ei ole jutussa asianomistajana tai syytettynä, käytetään nimitystä *kolmas henkilö, tertius,* josta ilmauksesta selviää henkilön sivullisasema pääjuttuun nähden. Yleisnimityksenä sellaisista kumulaatiotilanteista, joissa kantaja- ja/tai vastaajapuolella korvausasiassa esiintyy mainittuja kolmansia henkilöitä, käytetään termiä *sivulliskumulaatio.*[41] Muun kuin asianomistajan ollessa kantajana puhutaan *aktiivisesta* sivulliskumulaatiosta, ja milloin korvausvaatimus kohdistetaan muuhun henkilöön kuin syytettyyn, on kyseessä *passiivinen* sivulliskumulaatio. Tämän terminologian mukaisesti operoidaan jatkossa myös nimikkeillä *sivulliskantaja* (= korvausvaatimuksen esittänyt henkilö, jolla ei ole jutussa syyteoikeutta) ja *sivullisvastaaja* (= henkilö, johon korvausvaatimus kohdistetaan, mutta joka ei ole jutussa syytetyn asemassa).

1.2. HISTORIALLISIA JA OIKEUSVERTAILEVIA TAUSTASEIKKOJA

1.2.1. Yleisiä kehityslinjoja[42] – Luonnollisena edellytyksenä sille, että saatetaan puhua adheesioprosessista ja siihen liittyvästä problematiikasta, on oikeusjärjestyksen tekemä ero riita- ja rikosjuttujen välille.

---

[41] Termiä »sivulliskumulaatio» tekstissä esitetyssä merkityksessä on käyttänyt *Aalto* s. 181 ss. ja s. 229 ss.

[42] *Historiallisilla* aspekteilla on tässä tutkimuksessa varsin suuri merkitys sen vuoksi, että sekä prosessuaalisen adheesionormiston että materiaalisen vahingonkorvausoikeuden puolella on viime aikoihin asti tapahtunut jatkuvaa kehitystä. Kirjallisuudessa esitetyt kannanotot tulkintaongelmiin samoin kuin oikeuskäytännössä tehdyt ratkaisut tulee saattaa oikeisiin historiallisiin yhteyksiinsä, jotta niistä voitaisiin tehdä nykytilanteen kannalta relevantteja johtopäätöksiä. Ks. tämän johdosta yleisesti *Klami* LM 1976 s. 590, jossa korostetaan oikeushistoriallisten näkökohtien välinearvoa voimassa olevien oikeussäännösten tulkinnassa. Vrt. myös erit. rikosprosessin osalta *Peters* s. 56.

Oikeusvertailevien havaintojen merkitys adheesioproblematiikan selvittelyssä taas tulee esiin sitä kautta, että havaitaan ne verraten suuret *erot*, jotka vallitsevat oman kumulaatiosysteemimme ja mannermaisen adheesiojärjestelmän välillä. Tästä johtuen ulkomaisella aineistolla on monesti enemmänkin informatorista merkitystä kuin suoranaista tulkinnallista arvoa.

a) Jo *roomalainen oikeus* erotti siviili- ja rikosprosessin toisistaan. Prosessilajien välinen raja kulki kuitenkin eri paikassa kuin nykyisissä prosessijärjestelmissä. Varsinaisessa rikosprosessimenettelyssä tutkittiin näet vain julkiset, yhteiskuntaa vastaan tehdyt rikokset (crimina publica); sen sijaan yksityisiin kohdistuneet rikokset (delicta privata) kuuluivat yksityisoikeuteen, ja ne tutkittiin siviiliprosessimenettelyssä.[43] Näin ollen ei myöskään esiintynyt tarvetta käsitellä yksityisoikeudellisia vaatimuksia rikosprosessimenettelyn yhteydessä, ja vallitsevalta näyttääkin käsitys, ettei roomalainen oikeus tuntenut adheesioinstituutiota.[44] Päinvastoin prosessilajien jyrkkää erottamista toisistaan on pidetty nimenomaan roomalaiselle oikeudelle tunnusomaisena.[45] Tällä separaatioajattelulla on ollut merkittävä vaikutus siihen, että adheesioinstituutio on päässyt Euroopan maissa yleisesti ottaen suhteellisen vaivalloisesti kehittymään.

Roomalaisesta oikeudesta poiketen vanha *germaaninen oikeus* ei erottanut rikos- ja riitajuttuja toisistaan, vaan prosessimenettely oli tässä suhteessa yksi jakamaton kokonaisuus.[46] Syy tähän löytyi luonnollisesti aineellisesta oikeudesta: oikeusjärjestys ei erottanut oikeudenloukkauksen yksityisoikeudellisia ja julkisoikeudellisia seurauksia toisistaan. Loukkauksen sovittaminen oli yksinomaan loukatun ja teon tekijän tai heidän sukujensa välinen asia. Alkujaan hyvitys oikeudenloukkauksesta saatiin suoraan ilman oikeudenkäyntiä koston avulla.[47] Koston vähitellen syrjäyttänyt sovintoraha, hyvityssakko (Sühnegeld) meni sekin loukatulle tai hänen suvulleen.[48] Olojen kehittyessä loukatulle tuli oikeus saada hyvityssakko oikeudenkäynnissä vahvistetuksi ja tuomituksi.[49] Hyvityssakolla oli sekä rangaistuksen että vahingonkorvauksen funktio.[50] Nykyaikaista vahingonkorvausinstituuttia ei germaaninen oikeus tuntenut, sillä itse rangaistusjärjestelmän ensisijainen tarkoitus oli loukatun hyvittäminen.[51] Kun yksityisen hyvittä-

[43] *Kaser* s. 1, *Gerland* s. 12.

[44] *Schönke* s. 5, *Schafer* s. 4. Nämä tutkijat (em. kohdin) kuitenkin toteavat, että kysymys siitä tunsiko roomalainen oikeus adheesioprosessin, on jäänyt epäselväksi. Ks. tämän johdosta myös *Kaser* s. 348.

[45] *Schönke* s. 8 s.

[46] *Conrad* I s. 47, *Schönke* s. 5.

[47] *Schmidt* Geschichte s. 51, *Conrad* I s. 47, *von Hippel* s. 24.

[48] *Conrad* I s. 47, *Schafer* s. 5.

[49] *von Amira–Eckrardt* s. 144, *Conrad* I s. 47 s. Tämä kehitysvaihe oli saavutettu jo ennen kansainvaellusten aikaa. Ks. tästä *Conrad* I s. 169, jossa korostetaan hallitusvallan voimakasta intressiä edistää tuomioistuinmenettelyä yhteiskunnalle vahingollisen kostoperiaatteen hävittämiseksi.

[50] *Schönke* s. 6.

[51] *Schönke* ib.

misestä erillinen julkinen rikosoikeus oli kehittymätöntä ja rikosoikeus tavallaan »kuului yksityisoikeuteen», ei myöskään lainkäytön tasolla voinut olla muuta kuin yksi oikeudenloukkausten seurausten määräämiseen käytetty menettely.

Siviili- ja rikosprosessin erottuminen toisistaan erillisiksi menettelylajeiksi nykyaikaisessa mielessä liittyy siis kiinteästi hallitusvaltaan nojaavan julkisen rikosoikeuden syntyyn ja kehitykseen. Jo Tacituksen ajan Germaniassa tunnettiin rikoksia, jotka suuntautuivat yleistä oikeusrauhaa, »kuninkaanrauhaa» vastaan ja joista hallinnollinen keskusvalta määräsi rangaistuksen.[52] Julkisen rikosoikeuden alue oli aluksi suppea, eikä järjestelmä ulottanut vaikutustaan yksityisiin oikeudenloukkauksiin. Kuitenkin vähitellen hallitusvallan voimistumisen myötä yhä useampien alkuaan yksityisten oikeudenloukkausten katsottiin kohdistuvan myös yleistä oikeusrauhaa vastaan. Tämä merkitsi paitsi julkisten rangaistusten lisääntymistä hyvityssakon kustannuksella, myös sitä, että tapauksissa joissa teko voitiin sovittaa rahalla, valtio sai osuuden hyvityssakosta.[53] Aikaa myöten valtion osuus sakosta suureni ja lopulta valtio otti koko sakon itselleen.[54] Samaan aikaan loukatun menettämän sakko-osuuden tilalle kehittyi yksityisoikeudellinen vahingonkorvausinstituutti, mikä näin merkitsi rikosoikeuden ja vahingonkorvausoikeuden erottumista toisistaan. Tähän eriytymiseen, jonka on katsottu Manner-Euroopassa käyneen lopulliseksi keskiajan loppuun mennessä, liittyi *prosessuaalisella tasolla* julkisen rikoskanteen ja yksityisen korvauskanteen käsittely toisistaan poikkeavin menettelymuodoin. Rikos-

[52] Tärkeimmät julkiset rangaistukset olivat rauhattomuus eli lainsuojattomuus (Friedlosigkeit) sekä sakraalisista rikoksista kuolemanrangaistus. Ks. *Conrad* I s. 48 sekä *Schmidt* Geschichte s. 28.

[53] Ks. *Schafer* s. 5.

Frankkien valtakunnan aikana sakkojen jakaminen tuli yleiseksi säännöksi. Ks. *Schönke* s. 6 s., *Conrad* I s. 169. Hallitusvalalle tulevalla osuudella (Friedensgeld) rikkoja saattoi »ostaa takaisin» rikkomansa rauhan ja loukatun osuudella (Busse) samalla korvata aiheuttamansa vahingon (*Schafer* s. 7).

Koska yksityinen sovinto loukatun ja rikkojan välillä merkitsi sitä, että yhteiskunta jäi vaille sakko-osuuttaan, tuli hallitusvallan intressiksi valvoa, ettei rikoksia sovittu salassa. Niinpä alettiin keskiajalla kieltää asianomistajaa tekemästä sovintoa rikoksesta, ja annettiin julkiselle syyttäjäviranomaiselle kannevalta, mikäli rikoksella loukattu ei halunnut tai voinut rikoskannetta nostaa. Ks. lähemmin *von Amira–Eckhardt* s. 145, *Schmidt* Geschichte s. 51 s.

Tähän kehityskuvioon liittyi läheisesti se muutos materiaalisessa seuraamusjärjestelmässä, että alkuaan rauhattomuuteen nähden toissijainen rahahyvitys muuttui vähitellen ensisijaiseksi raharangaistukseksi (*von Amira–Eckhardt* s. 144).

[54] *Schaferin* mukaan (s. 7) tämä monopolisointikehitys alkoi varsinaisesti Frankkien valtakunnan jaon (Verdunin sopimus v. 843) jälkeen.

ja siviiliprosessin vähittäinen erottuminen mannermaalla on ajoitettu 1100–1400 luvulle.[55]

Prosessilajien välistä rajaa sekoittivat vielä myöhäiskeskiajalla ns. sekakanteet (gemischten Klagen), joiden avulla voitiin toteuttaa rikoksen sekä julkisoikeudellinen että yksityisoikeudellinen seuraus.[56] Vähitellen menettelylajien väliset erot kuitenkin jyrkkenivät ja 1600-luvulle tultaessa oli päädytty periaatteessa täydelliseen siviili- ja rikosprosessin separaatioon.[57] Kehityskuviossa voidaan nähdä selvästi roomalaiseen prosessiperinteeseen liittyvän separaatioajattelun vaikutus. Keski-Euroopan rikosprosessissa oli italialais-kanonisen oikeuden omaksumisen tuloksena päässyt vallalle *inkvisitorinen* menettely, ja perinteinen germaaninen akkusatorinen prinsiippi oli joutunut väistymään.[58] Inkvisitorinen rikosprosessidoktriini ei tunnustanut rikoksen asianomistajalle varsinaisen asianosaisen asemaa, vaan prosessisubjekteja olivat vain tutkintaa suorittava tuomioistuin ja tutkinnan kohteena oleva syytetty.[59] Rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset oli inkvisitorisen menettelyperiaatteen mukaan toteutettava erikseen.[60]

Oikeuskäytäntö ei kuitenkaan täysin mukautunut näkemykseen rikos- ja siviiliprosessin separaatiosta. Sekä Saksassa että Ranskassa ruomioistuinpraksis näet tunsi 1500–1700 luvulla mahdollisuuden käsitellä rikoksella loukatun yksityisoikeudelliset vaatimukset syytejutun yhteydessä.[61] Vasta nyt voitiin puhua adheesioprosessista nykyaikaisessa merkityksessä: samassa oikeudenkäynnissä käsiteltiin eri menettelylajeihin kuuluvia vaatimuksia. Rikosprosessi siis »imi» itseensä yksityisoikeudellisia liitännäisvaa-

---

[55] Ks. lausutun johdosta *Conrad* I s. 385, *Schafer* s. 8, *Gerland* s. 15 ss. ja *Roxin* s. 364 s.

[56] *Schönke* s. 5.

[57] *Jescheck* JZ 1958 s. 592, *Schafer* s. 9.

[58] Ks. kehityksestä lähemmin *von Hippel* s. 32 ss., *Schmidt* Geschichte s. 81 ss., s. 116 ss. ja s. 185 ss., *Conrad* II s. 413 ss. ja s. 429 ss.

Tärkein tapahtuma italialais-kanonisen rikosoikeuden ja rikosoikeudenhoidon omaksumisessa oli Kaarle V:n rikoslainsäädäntö Constitutio Criminalis Carolina vuodelta 1532, jonka ajankohdan jälkeinen aika aina 1800-luvun alkuun saakka oli erityisesti saksalaisella oikeusalueella inkvisitorisen rikosprosessin valta-aikaa. Ks. tästä em. lähteiden lisäksi myös *Peters* s. 58 ss.

[59] *Peters* s. 59 s. Ks. myös *Agge* JFT 1934 s. 156 ss., *Dillén* s. 31 sekä *Tirkkonen* Rp I s. 85 s.

[60] *Schönke* s. 12, *Jescheck* JZ 1958 s. 592.

[61] *Schönke* s. 8 ss., *Jescheck* m.k. ib. *Schönke* (m.t. s. 11) korostaa oikeuskäytännön keskeistä asemaa mannereurooppalaisen adheesioinstituution synnyssä.

timuksia, jotka erikseen ajettuina oli toteutettava siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.[62]

Adheesioperiaatteen toteuttamisessa oikeuskäytäntö kulki näin säädännäisen oikeuden edellä. Rikosprosessilakeihin ilmestyi adheesiota koskevia säännöksiä vasta 1800-luvulla, jolloin inkvisitorista rikosprosessia vastaan 1700-luvulla syntyneet valistusajan virtaukset löivät itsensä lopullisesti läpi. Edelläkävijämaa oli *Ranska*. Napoleonin Code d'instruction criminelle vuodelta 1808 sisälsi säännökset yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelystä rikosjutun yhteydessä.[63] Tuolloin omaksuttu adheesiojärjestely on vähäisin muutoksin siirretty nykyiseen, vuodelta 1958 olevaan Ranskan rikosprosessilakiin (Code de procédure pénale).[64]

Saksassa 1800-luvun puolivälissä syntynyt laaja ranskalaisiin esikuviin tukeutuva paikallinen prosessilainsäädäntö omaksui sekin varsin laajalti adheesioinstituution.[65] Tämä vaihe jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi, sillä yhdistyneen Saksan rikosprosessilaki (StPO) vuodelta 1877 noudatti jälleen sangen puhdaslinjaista separaatioperiaatetta eikä tuntenut mahdollisuutta yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittelyyn rikosjutussa.[66] Ainoastaan hyvityssakko (Busse), joka seuraamus Saksan rikoslain mukaan voitiin eräissä tapauksissa tuomita rikoksen kautta loukatulle, saatiin toteuttaa syytejutun yhteydessä.[67] Käänne adheesiomyönteiseen suuntaan tapahtui uudelleen toisen maailmansodan aikana, ja vuonna 1943 lakiin otettiin adheesiosäännökset StPO 403–406d §:iin, joka säännöstö nykyäänkin on voimassa.[68] Adheesioprosessin merkitys on kuitenkin jäänyt verraten

---

[62] *Jescheck* m.k. ib. Saksan yleisoikeuden aikakauden adheesioprosessia käsittelee yksityiskohtaisesti *Schönke* s. 17 ss.

[63] Adheesiosysteemin säätämisestä Ranskassa ks. *Schönke* s. 61.

[64] *Grebing* Rev. Intern. 1973 s. 339 s. Ks. vuoden 1808:n lain adheesioprosessissa esim. *Donnedieu de Vabres* s. 629 ss. ja *Vitu* s. 144 ss. verr. nykyisen sääntelyn osalta *Stefani–Levasseur* s. 123 ss. Pääsäännökset Ranskan adheesioprosessista sisältyvät CPP art. 1–10:een.

[65] Ks. lähemmin *Jescheck* JZ 1958 s. 592.

[66] Tärkeimmäksi syyksi StPO:n alkuaan adheesiokielteiseen järjestelyyn on mainittu toisistaan poikkeava muutoksenhakusääntely riita- ja rikosjutuissa, jonka pelättiin aiheuttavan kumulaatiotilanteissa sekaannusta. Ks. *Schönke* s. 42 ja *sama* DRZ 1949 s. 121.

[67] *Schönke* DRZ 1949 s. 121.

Busse-instituutio (StGB 188 ja 231 §) on sittemmin kumottu 1. 1. 1975 voimaan tulleella StGB:n muutoksella. Ks. *Schönke–Schröder* s. 1320, *Schäfer* s. 114 alaviite 14 ja *Peters* s. 557.

[68] Busse-vaatimuksen kumulointia syytejuttuun säännellyt StPO 406d § kumottiin edellisessä alaviitteessä mainitun lainsäädäntöuudistuksen yhteydessä.

StPO:ssa alkuaan omaksuttu jyrkkä separaatiolinja oli saanut heti voimaan tultuaan osakseen melko ankaraa kritiikkiä, ja jo ennen vuoden 1943 lainsäädäntöä oli tehty useita aloitteita adheesiosäännösten ottamiseksi StPO:iin. Ks. lähemmin *Schönke* s. 46 ss.

vähäiseksi.[69] Tämä yleistoteamus koskee nimenomaan Saksan liittotasavaltaa. Sen sijaan *DDR*:ssä, joka vuonna 1952 sai oman rikosprosessilakinsa nimenomaisine säännöksineen yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelystä rikosprosessissa, on voimakkaasti painotettu rikoksella loukatun mahdollisuutta päästä tätä tietä osallistumaan rikosoikeudenhoitoon.[70] DDR:n nykyinen rikosprosessilaki on vuodelta 1968, jossa pääsäännökset yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelystä sisältyvät 17, 91, 198, 242, 244 ja 310 §:iin.[71]

Itävallassa erkaantuivat siviili- ja rikosprosessi niinikään jyrkästi toisistaan 1600- ja 1700-luvulla.[72] Inkvisitorisen rikosprosessin itävaltalaiseen versioon kuului kuitenkin erityispiirteenä se, että tuomioistuimen tuli viran puolesta tutkia paitsi rikosoikeudellinen syyllisyyskysymys, myös rikoksesta mahdollisesti syntyneiden yksityisoikeudellisten vaateiden oikeutus.[73] Vasta vuoden 1850 rikosprosessilaissa säädettiin, että yksityisoikeudellinen vaade tuli rikosjutussa ratkaista vain, jos oli esitetty tätä koskeva vaati-

---

[69] Syynä adheesion heikohkoon juurtumiseen on mainittu mm. rikoksella loukatun heikko asema adheesioprosessissa (hänellä ei esim. ole muutoksenhakuoikeutta vahingonkorvausvaatimuksesta annettuun ratkaisuun, StPO 406a §) sekä korvausvaatimuksen kohtalon tiukka riippuvuus syytteen menestymisestä (StPO 405 §). Ks. *Löwe–Rosenberg* s. 113, *Schmidt* s. 232, *Scholz* JZ 1972 s. 726 s., *Würtenberger* Festschrift für Pfenninger s. 205, *Amelunxen* ZStW 1974 s. 463 ja s. 467 sekä *Jung* ZStW 1981 s. 1171.

Lisäksi on tuotu esiin rikostuomareiden ja asianajajien haluttomuus adheesiomenettelyyn (loukatulla ei adheesiotilanteessa asianajajapakkoa, joka siviiliprosessissa vallitsee Landgericht-tuomioistuintasolla ja siitä ylöspäin). Käytännössä tuomioistuimet turvautuvat herkästi niille StPO 405 §:ssä annettuun valtaan torjua kumulaatio, »wenn sich der Antrag zur Erledigung im Strafverfahren nicht eignet». Ks. tämän johdosta *Jescheck* JZ 1958 s. 558, *Peters* s. 558 ja *Amelunxen* Rev. Intern. 1973 s. 21. Oletettavaa on, että tähän kielteiseen suhtautumiseen vaikuttavat ainakin yhtenä osatekijänä adheesioinstituution säätämisajankohtaan (1943) liittyvät historialliset rasitteet.

Liittotasavallassa rikosperusteiset korvausvaatimukset ajetaan siis enimmäkseen *siviiliprosessiteitse*. Rikoksen uhrin taloudellista asemaa on Liittotasavallassa parannettu 11. 5. 1976 annetulla meidän rikosvahinkolakiamme vastaavalla lailla (Das Gesetz über die Entschädigung für Opfer von Gevalttaten), jonka nojalla uhrille voidaan määrätyin edellytyksin maksaa korvausta valtion varoista. Ks. lähemmin *Peters* s. 558 s.

[70] Ks. *Strafverfahrensrecht* s. 126, *Willamowski* NJ 1975 s. 99, *Strasberg* NJ 1978 s. 472. Paitsi rikoksella loukatun hyvittämistä DDR:ssä on (mm. em. lähteissä) korostettu loukatun osallistumisen yhteiskunnallista merkitystä: kumulaatiota pidetään olennaisena osana sosialistista rikosoikeudenhoitoa.

[71] DDR:n StPO:n kumulaatiosäännöksiä on uudistettu vuonna 1974, jolla uudistuksella parannettiin erityisesti yhteiskunnalle aiheutetun vahingon korvattavuutta rikosprosessiteitse. Ks. lähemmin *Willamowski* m.k. s. 100 ja *Herzog–Kermann–Willamowski* NJ 1975 s. 443 s.

[72] Ks. lähemmin *Sturm* ÖJZ 1949 s. 120 sekä *Roeder* s. 6.

[73] *Schönke* s. 117, *Sturm* m.k. s. 120.

mus.[74] Jo vuoden 1853 rikosprosessilaissa palattiin kuitenkin takaisin viran puolesta tapahtuvaan tutkintaan, kunnes vuoden 1873 rikosprosessilaissa otettiin jälleen käyttöön nykyinen vahingonkärsineen esittämää vaatimusta edellyttävä adheesiojärjestely (öStPO 4 §).[75] Vahingon kärsineen oikeuksista on kuitenkin pidettävä viran puolesta huolta siinä mielessä, että hänelle on annettava tieto rikosjutun käsittelystä ja varattava tilaisuus esittää yksityisoikeudelliset vaatimuksena (öStPO 365 §).[76]

b) Esimerkin oikeuskehityksestä, jonka lopputuloksena on ollut periaatteessa täydellinen siviili- ja rikosprosessin välinen separaatio, tarjoaa *Englannin* prosessijärjestelmä. Voidaankin sanoa, ettei englantilainen rikosprosessi tunne lainkaan adheesiota varsinaisessa mielessä.[77] Kehityksen syitä ei Englannin osalta voida kylläkään hakea samalla tavoin inkvisitorisesta rikosprosessista kuin selviteltäessä prosessilajien historiaa Manner-Euroopassa. Inkvisitorinen menettely ei näet ole koskaan saanut Englannissa jalansijaa.[78] Sen sijaan Englanninkin oikeuskehitys osoittaa kyllä yleisimmin roomalais-kanonisen oikeusperinteen vaikutusta. Kirjallisuudessa prosessilajien erkaantuminen toisistaan on selitetty viittaamalla yksinkertaisesti aineellisen rikosoikeuden julkisoikeudellistumiseen ja erottumiseen yksityisoikeudesta.[79] Rikos (crime) suuntautui yhteiskuntaa, kuningasta vastaan. Rikokseksi katsottu teko saattoi kyllä sisältää myös yksityisen oikeudenloukkauksen (tort), mutta tästä johtuva yksityisoikeudellinen vastuu (civil liability) tuli pidettäväksi jyrkästi erillään rikosoikeudellisesta vastuusta (penal liability).[80] Ensiksi mainittu vastuu kuului siviilioikeuteen, kun taas viimeksi mainittu muodosti rikosoikeuden. Koska rikos- ja siviilivastuu tulivat riippumaan erilaisista edellytyksistä, tuli myös prosessuaalisen tutkinnan tapahtua erikseen.[81] Tämä selitysmalli ei sinänsä

---

[74] *Schönke* s. 118, *Sturm* m.k. ib.

[75] *Schönke* s. 118.

[76] *Roeder* s. 78, *Bertel* s. 51, *Foregger–Serini* s. 377.

[77] *Jackson* s. 25, *Schafer* s. 111. Ks. myös *Erenius* Festskrift till Thornstedt s. 216. Sama periaatteellinen separaatiolinja on vallalla yleensäkin angloamerikkalaisella oikeusalueella mm. USA:ssa. Ks. em. lähteiden lisäksi *Jacob* Journal of Criminal Law 1970 s. 155, *La Fave–Scott* s. 11 sekä *Sebba* AJCL 1982 s. 222 s.

[78] *Kennyś Outlines* s. 635.

[79] *Schafer* s. 7, *Jacob* m.k. s. 154 sekä yksityiskohtaisesti *Erenius* Festskrift till Thornstedt s. 216 ss.

[80] Ks. *Schafer* s. 8, *Smith & Hogan* s. 19 sekä *Erenius* m.k. s. 218 s.

[81] *Smith & Hogan* s. 22. Ks. myös *La Fave–Scott* s. 11: »With crimes the state itself brings criminal proceedings to protect the public interest, but not to compensate the victim.» Rikos- ja siviiliprosessin välisen separaation puhdaslinjaisuutta osoittaa se, että angloame-

poikkea periaatteeltaan mannermaisesta kehityskuviosta. Erona on vain se, ettei Englannissa omaksuttu adheesiojärjestelmää separaatioperiaatetta modifioimaan.

Yleisesti ottaen voitaneen sanoa, että Englannin puhdaslinjaisessa separaatiossa heijastuu sikäläiselle oikeusajattelulle tunnusomainen systemaattinen näkemys, jonka mukaan prosessioikeus katsotaan kiinteäksi osaksi asianomaista materiaalista oikeudenalaa: siviiliprosessioikeus kuuluu siviilioikeuteen ja rikosprosessi rikosoikeuteen, eivätkä systeemiin kuulu prosessilajien väliset horisontaaliset yhteydet.[82] Myös eräät Englannin oikeuslaitokselle tyypilliset piirteet ovat omiaan korostamaan siviili- ja rikosprosessin erillisyyttä. Ensinnäkin tuomioistuinorganisatoriset erot siviili- ja rikosasioiden välillä ovat Englannissa selvät: riita- ja rikosasiat käsitellään eri tuomioistuimissa.[83] Ilmeisenä adheesiota torjuvana instituutiona on aihetta mainita myös jury-oikeudenkäynti (vakavammissa) rikosasioissa, jossa prosessissa rikosoikeudellinen syyllisyyskysymys ja seuraukset ratkaistaan erikseen. Yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittelyn sopeuttaminen tällaiseen kaksivaiheiseen rikosprosessiin olisi epäilemättä hankalaa. On myös esitetty, että adheesion salliminen tarjoaisi mahdollisuuden käyttää väärin Englannissa vallitsevaa ns. jokamiehen syyteoikeutta (private prosecution).[84]

Vahingonkorvausten tuomitseminen rikosjutuissa ei tosin ole Englanninkaan oikeuselämälle täysin tuntematonta. Jo vanhastaan on rikostuomioistuimella ollut valta väkivalta- ja omisuusrikosjutuissa määrätä tuomittu korvaamaan uhrille aiheuttamansa vahinko.[85] Viime vuosikymmeninä nämä

---

rikkalaisen prosessidoktriinin mukaan rikosprosessi ja syytteessä tarkoitettuun tekoon perustuva erillinen siviiliprosessi ovat toisistaan täydellisesti riippumattomia (*Jackson* s. 25). Syyteprosessin johdosta annetulle ratkaisulle ei perinteisesti ole suotu edes todistusarvoa myöhemmässä vahingonkorvausoikeudenkäynnissä, so. rikostuomiota ei ole voitu esittää siviiliprosessissa todisteena, puhumattakaan, että rikostuomio sitoisi siviilituomioistuinta. Ks. lähemmin *Erenius* m.k. s. 219, jossa todetaan, että vuoden 1968 Civil Evidence Act on tuonut mukanaan sen muutoksen, että nykyisin sallitaan rikostuomion esittäminen todisteena siviilijutussa.

[82] Ks. tästä rikosoikeuden ja rikosprosessin osalta *Kenny's Outlines* s. 547, jonka mukaan käsitteeseen »criminal law» kuuluu kaksi osa-aluetta 1) substantive law of crime (aineellinen rikosoikeus) ja 2) adjective law of crime (todistusoikeus ja varsinainen rikosprosessi). Ks. tämän yhteenkuuluvuuden johdosta myös *T. Ellilä* LM 1970 s. 501.

[83] *Jackson* s. 26 s.

[84] *Schönke* s. 59.

[85] Ks. lähemmin *Kenny's Outlines* s. 627 ja s. 641, *Schafer* s. 111 ss. ja *Schönke* s. 58. Lisäksi on rikostuomion yhteydessä voitu määrätä rikoksella anastettu omaisuusesine palautettavaksi omistajalleen. Ks. em. lähteiden lisäksi *Hampton* s. 250 ja *Smith & Hogan* s. 675.

valtuudet ovat jatkuvasti laajentuneet, ja nykyisin korvauksen maksamisesta voidaan määrätä periaatteessa kaikentyyppisissä rikosjutuissa.[86] Prosessisystemaattisesti katsoen näissä korvausmääräyksissä (compensation orders) *ei* kuitenkaan ole kyse varsinaisesta adheesiosta, so. kumulaatiosta siinä mielessä, että rikostuomari ratkaisisi korvaus*vaatimuksen* samaan tapaan kuin siviiliprosessissa. Pikemminkin korvauksen tuomitsemista voidaan luonnehtia rikostuomioon liittyväksi *virallismääräykseksi*, jonka antaminen ei edellytä loukatun taholta esitettyä korvausvaatimusta.[87]

c) Ruotsi-Suomessa siviili- ja rikosprosessi erottuivat toisistaan vähitellen 1500- ja 1600-luvulla niin, että 1700-luvulle tultaessa voitiin puhua kahdesta erillisestä prosessilajista.[88] Erot riita- ja rikosjuttujen välillä eivät kuitenkaan missään vaiheessa ole kasvaneet mannermaisiin mittoihin. Roomalais-kanonisen oikeuden separaatioajattelu ei ole pystynyt täysin syrjäyttämään pohjoismaista prosessiperinnettä.[89] Erityisesti asianomista-

---

[86] Ks. *The Powers of Criminal Courts Act* art. 35–38, joiden mukaan on voitu määrätä korvattavaksi »any personal injury, loss or damage resulting from that offence or any other offence which is taken into consideration by the court in determining sentence». Ks. *Hampton* s. 250 ja s. 329, *Smith & Hogan* s. 624 s. sekä *Erenius* Festskrift till Thornstedt s. 221 ss.

Vuonna 1982 (*Criminal Justice Act* art. 65) tuomioistuimelle on annettu valta harkintansa mukaan määrätä korvausta maksettavaksi, vaikkei vahingon määrästä ole esitetty näyttöä. Ks. *Spencer* JCL 1982 s. 268 s.

[87] Korvausmääräys voidaan antaa vain, mikäli syytetty katsotaan rikokseen syypääksi (so. ei yksin siviiliperusteella), mutta määräyksen antaminen ei edellytä tuomioistuimelle tehtyä korvausvaatimusta, vaan korvaus voidaan määrätä viran puolestakin. Ks. *Hampton* s. 252, *Erenius* m.k. s. 221.

Vaikka onkin korostettu, että korvausmääräysten ensisijaisena tarkoituksena on vahingon kärsineen hyvittäminen eikä lisärangaistus, korvausmääräys on kuitenkin niin kiinteässä yhteydessä rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään, että instituutiolla on myös penaalinen funktio: rikoksentekijän maksukyky on otettava määräystä annettaessa huomioon, eikä määräystä tule antaa, jos tekijä hänelle langetettavan vapausrangaistuksen vuoksi on oletettavasti kykenemätön maksamaan korvausta; tuomioistuimella on myös valta määrätä korvaus maksettavaksi vähittäin tietyn maksusuunnitelman mukaan. Ks. *Hampton* s. 251 ja *Erenius* m.k. s. 222. Milloin rikoksen johdosta olisi tuomittava sekä sakko että vahingonkorvaus eikä tekijän maksukyvyn katsota riittävän kummankin suorittamiseen, vuoden 1982 Criminal Justice Act oikeuttaa tuomioistuimen sovittelemaan maksusuorituksia ja antamaan etusijan korvaukselle sekä jopa määräämään, että korvaus käy riittävästä seuraamuksesta. Ks. *Spencer* JCL 1982 s. 268 s.

Korvausmääräyksen riippumattomuutta siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettavasta korvauskanteesta ilmentää erityisen havainnollisesti se, että määräys voidaan antaa aikaisemman, korvaukseen velvoittavan siviilituomion estämättä sikäli kuin siviilituomiossa langetettua korvausta ei ole maksettu. Ks. *Hampton* s. 251.

[88] Ks. kehityksestä lähemmin *Granfelt* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 1008 ss. sekä lisäksi *Agge* JFT 1934 s. 139 s., *Hemmer* s. 115 ss. ja *Tirkkonen* Rp I s. 34 ss.

[89] Ks. tämän johdosta *Halila* LM 1971 s. 154.

jaa syrjivien inkvisitoristen virtausten vaikutus on jäänyt meillä vähäisemmäksi kuin Keski-Euroopassa, ja rikosprosessi on säilynyt meidän päiviimme saakka sangen asianomistajakeskeisenä.[90] Ruotsalais-suomalaisessa rikosprosessissa asianomistajaa on kautta aikojen pidetty suvereenina prosessisubjektina. Suomessa aisanomistajalla on vieläkin itsenäinen, syyttäjän syyteoikeudesta riippumaton syyteoikeus, ja Ruotsissakin tällainen järjestelmä säilyi aina nykyisen rättegångsbalkenin voimaantuloon, vuoteen 1948 saakka, jolloin asianomistajan syyteoikeudesta tuli pääosin toissijainen.[91]

Vuoden 1734 lain mukaan syytteen nostaminen kuului vielä ensisijaisesti asianomistajalle ja vasta toissijaisesti viralliselle syyttäjälle.[92] Vaikka 1700-luvun alkupuolelta lähtien virallisen syyttäjän syyteoikeus käytännössä pääosin rinnastettiin asianomistajan syyteoikeuteen, syyttäjän itsenäinen syyteoikeus tuli lain tasolla varsinaisesti vahvistetuksi vasta vuoden 1889 rikoslain voimaanpanoasetuksessa (RVA 15 §).[93] Rikosprosessillemme

---

[90] Tätä rikosprosessihistoriallemme tyypillistä piirrettä korostaa *Aalto* s. 38. Ks. myös *Agge* JFT 1934 s. 141.

Kehitys oli tosin meilläkin 1600- ja 1700-luvulla johtanut siihen, että etenkin törkeämpiä rikoksia koskevissa jutuissa menettelyä saatettiin luonnehtia pääpiirteissään inkvisitoriseksi. Ks. *Palmgren* s. 37 ss. *Tirkkonen* Rp I s. 88 sekä laajasti *Granfelt* Föreläsningar s. 174 ss.

Tärkein inkvisitorisen prinsiipin ilmaus vuoden 1734 laissa oli OK 4: 1, joka oikeutti tuomarin ex officio toimittamaan tutkinnan, milloin nousi »yleinen kulkupuhe suuresta rikoksesta». Ks. tästä, muodollisesti vasta vuonna 1960 kumotusta määräyksestä *Tirkkonen* Rp I s. 88 alaviite 16.

Ks. tämän johdosta myös *Ignatius* Syyttäjistö s. 106 ss., jossa korostetaan, että inkvisitoriset piirteet perustuivat enemmän prosessikäytäntöön kuin kirjoitettuun lakiin, joka vuoden 1734 koonnoksessakin oli melko akkusatorinen.

[91] Ks. Ruotsin RB 20: 8 verr. 30: 3–7.

[92] *Ignatius* Syyttäjistö s. 103, *Granfelt* Föreläsningar s. 172, *Hemmer* s. 165, *Palmgren* s. 140 s.

Vuoden 1734 laki pysytti jo aikaisemmin omaksutut järjestelyt myös siinä suhteessa, että varsin pitkälle voitiin puhua suoranaisesta asianomistajan *syyttämisvelvollisuudesta*. Sakolla sovitettavien rikosten tuleminen tuomioistuimen tutkittaviksi oli tärkeää fiskaalisten intressien vuoksi. Niinpä oli määrätty, että asianomistaja menetti sakko-osuutensa, ellei hän viivytyksettä syyttänyt rikoksesta (OK 32: 1 verr. 20: 4 ja siitä 11. 6. 1740 ann. Kunink. selitys). Vakavampien rikosten osalta, jotka eivät olleet sakoin sovitettavissa, taas säädettiin sakkorangaistus asianomistajalle, jos tämä ilmoittamatta rikosta syyttäjälle tai tuomioistuimelle teki salaisen sovinnon rikoksentekijän kanssa (RangK 1: 1). Ks. lähemmin *Palmgren* s. 141 ss.

[93] Vuoden 1734 syyteoikeussäännöksiä tulkittiin käytännössä siten, ettei syyttäjän tarvinnut – toisin kuin aikaisemmin – odottaa asianomistajan ratkaisua olla nostamatta syytettä. Riitti, ettei asianomistaja viivytyksettä syytettä nostanut. Asianomistajan näin menettämä sakko-osuus tuli syyttäjälle, kuitenkin niin, ettei syyttäjällä tätä oikeutta ollut, ellei hän näyttänyt asianomistajan olevan haluton syytteen nostamiseen. Ks. *Granfelt* Föreläsningar s. 172 ss.

onkin ollut tunnusomaista syyttäjälaitoksen verraten myöhäsyntyinen kehitys.[94]

On ymmärrettävää, ettei ensisijaisesti asianomistajan syyteoikeudelle rakentunut rikosprosessi saattanut loitontua kovin kauaksi riitajutuissa noudatetusta menettelytavasta. Prosessilajien erottumista toisistaan oli omiaan hillitsemään myös se, että aineellisen oikeuden puolella sakkorangaistus ja vahingonkorvaus erottuivat nekin muuhun Eurooppaan verrattuna sangen hitaasti toisistaan.[95] Vielä vuoden 1734 laissa sakon ja vahingonkorvauksen ero oli pitkälti selkiintymätön.[96] Kun Keski-Euroopassa valtiovalta oli uuden ajan alkuun mennessä ottanut sakon kokonaan itselleen, menivät meillä sakot edelleen pääsääntöisesti kolmijakoon asianomistajan kihlakunnan ja kruunun kesken (OK 32: 1).[97] Sakko palveli siis jatkuvasti

---

[94] *Agge* JFT 1934 s. 141. Vrt. myös *Granfelt* Föreläsningar s. 166 ss.

Syyttäjälaitoksen kehittymisen myötä meilläkin saatettiin rikoslain säätämisen yhteydessä (1889) säädöstasolla luopua asianomistajan hyväksikäytöstä julkisessa rikosoikeudenhoidossa. Ks. kehityksestä lähemmin *Ignatius* Syyttäjistö s. 112 ss. ja *Palmgren* s. 143.

[95] Myös Ruotsi-Suomessa sakko tuli alkujaan yksin asianomistajalle, ja sen tarkoitus oli olla sekä moraalisena hyvityksenä kärsitystä vääryydestä, että aineellisena korvauksena kärsitystä vahingosta (*Forsman* s. 8, *Strahl* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 878, *Hemmer* s. 75).

Kun sakkoja maakuntalakien aikana ryhdyttiin jakamaan asianomistajan, oikeusyhteisön (kihlakunnan) ja kruunun kesken, jäi korvauksen funktio asianomistajan sakko-osuudelle. Osoituksena sakkorangaistuksen ja vahingonkorvauksen eriytymättömyydestä olivat mm. seuraavat seikat: 1) sakon suuruus ei riippunut tekijän syyllisyydestä eikä vahingon määrästä, vaan aluksi asianomistaja saattoi määrätä summan, jolla hän luopui kostosta, kunnes maakuntalakien aikakaudella sakot tulivat määrältään kiinteiksi; 2) rikoksentekijän kuoltua kannetta sakon maksamiseksi voitiin ajaa hänen oikeudenomistajiaan vastaan (maksamattoman sakkovelan periytyvyys); ja 3) milloin rikoksessa oli useita osallisia, säädetty sakkomäärä oli tarvis suorittaa vain kerran, jolloin maksajan rikoskumppanit joko vapautuivat vastuusta tai heille tuli vain vähäinen sakkomäärä. Sakolla oli siis selviä siviilivelan piirteitä. Ks. tämän johdosta *Forsman* s. 11 ss.

Vasta 1600-luvun oikeuskehitys toi mukanaan sen, ettei sakkoa voitu periä rikkojan oikeudenomistajilta, ellei tätä ollut elinaikanaan sakkoon tuomittu, ja ettei sakkomäärää jaettu tekoon osallisten kesken, vaan kunkin tuli kärsiä koko rangaistus, mikä merkitsi asianomistajallekin tulevien sakko-osuuksien kertaantumista (*Forsman* s. 57 ss.).

[96] Vuoden 1734 lain konservatiivinen linja näkyi siinä, ettei laki tuonut sakon ja vahingonkorvauksen suhteeseen mitään olennaisesti uutta, vaan laissa pääasiassa vain kodifioitiin siihenastinen »puolitiehen» jäänyt oikeuskehitys. Ks. *Forsman* s. 88, *Strahl* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 886 sekä ko. lain vanhoillisuudesta yleensä *Hemmer* s. 103.

[97] Eräissä tapauksissa sakko tuli yksin asianomistajalle. Tällaisia sakkoja olivat jo aikaisemmin tunnetut *tapaturmasakko* (vådabot), joka tuomittiin mm. kuolemantuottamustapauksissa, joissa tuottamus oli hyvin lievä, mutta kyseessä ei kuitenkaan ollut pelkkä tapaturma (ks. RikK 29 luku), sekä *vikasakko* (lytesbot), joka pahoinpitelyrikoksen johdosta tuomittiin varsinaisen kolmijakoon menevän *haavasakon* (sårabot) lisäksi korvaukseksi pysyvästä ruumiinvammasta (ks. RikK 34 ja 38 luvut sekä kirjallisuuden osalta *Forsman* s. 104 s. verr. s. 36 ss., *Hemmer* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 766 ss. sekä *Myhrberg* s. 44).

asianomistajan kärsimän vahingon hyvittämistä. Varsinaista yleistä yksityisoikeudellista vahingonkorvausvelvollisuutta rikoksen johdosta ei vuoden 1734 laki tuntenut, vaan oikeus vahingonkorvaukseen oli erityissäännösten varassa.[98] Monissa tapauksissa asianomistajan oli tyytyminen sakko-osuuteensa, ja hän saattoi jäädä kokonaan vaille korvausta, milloin rikoksesta seurasi muu seuraus kuin sakkorangaistus.[99] Yleisestä vahingonkorvausvelvollisuudesta rikoksen johdosta annettiin Suomessa säännökset vasta vuoden 1889 rikoslaissa (RL 9 luku), jonka säätämisen yhteydessä sakko myös lopullisesti erotettiin vahingonkorvauksesta: asianomistaja menetti sakko-osuutensa ja sakot menivät valtiolle (RVA 6 §:n 1 kohta).[100]

Sakon ja vahingonkorvauksen läheinen yhteys sekä se, että asianomistajan aineellinen hyvittäminen kytkeytyi kasuistisesti eri rikostyyppeihin heijastui merkittävällä tavalla sääntelyyn siitä, missä prosessilajissa rikok-

---

[98] Erityisiä säännöksiä sakon lisäksi tuomittavasta korvauksesta oli jo maanlaeissa. Ne liittyivät yleensä tahallisiin rikoksiin, joilla oli aiheutettu aineellista vahinkoa (*Forsman* s. 62 ss.). Vuoden 1734 lain erityiset vahingonkorvaussäännökset (joita luettelee *Forsman* s. 94 alaviite 6) koskivat nekin ensisijassa tahallista tekoa, jolla oli aiheutettu aineellista vahinkoa. Näiden määräysten perusteella on katsottu vuoden 1734 lain sisältäneen yleisen periaatteen tahallisesti aiheutetun aineellisen vahingon korvaamisvelvollisuudesta. Ks. *Nehrman* Jurisprudentia criminalis s. 85, *Forsman* s. 94 ja *Strahl* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 889.

Milloin rikoksesta oli säädetty seuraukseksi sekä sakkorangaistus että vahingonkorvausvelvollisuus, asianomistajalle tuomittiin sekä sakko-osuus että vahingonkorvaus (*Nehrman* ib.).

[99] Jo 1500-luvulla alkanut rikosoikeuden ankaroituminen oli huonontanut asianomistajan asemaa siinä mielessä, että sakkorangaistuksen asemesta oli yhä enemmän alettu käyttää ankarampia rangaistuksia (kuoleman-, ruumiin- ja vapausrangaistus), jolloin myös asianomistajan sakko-osuus oli pudonnut pois. Ks. kehityksestä *Forsman* s. 53 ss. ja *Olin* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 817. Vuoden 1734 laissa oli sakkorangaistuksella koko rangaistusjärjestelmää ajatellen enää suhteellisen vähäinen painoarvo: sakkorangaistus oli säädetty seuraamukseksi vain vähäisemmiksi katsotuista rikoksista (*Olin* m.k. s. 855, *Hemmer* s. 107, *Myhrberg* s. 44). Tästä johtuen nimenomaan aineettomat vahingot (joiden osalta ei ollut erityisiä korvaussäännöksiä) jäivät monesti korvaamatta (*Forsman* s. 89).

[100] Ennen rikoslain säätämistä tapahtuneesta sakon ja vahingonkorvauksen eriytymiskehityksestä on aihetta mainita Keisarill. asetus 14. 1. 1873, jolla rikosperusteisen korvausvaateen vanhentuminen erotettiin rikosoikeudellisesta vanhentumisesta ja jolla korvausvaateen säilyminen tehtiin riippumattomaksi rikoksentekijän kuolemasta. Ks. *Forsman* s. 121 sekä yksityiskohtaisesti *Kivivuori* s. 106 ss.

Edellä alaviite 97:ssä mainittuja tapaturmasakkoa ja vikasakkoa koskevat säännökset oli kumottu jo aikaisemmin vuonna 1866 annetulla asetuksella. Ks. tästä *Kivivuori* s. 156.

RL 9 luvun mukainen vahingonkorvausvelvollisuus ei ulottunut yksin rangaistavalla teolla aiheutettuihin vahinkoihin, vaan ns. siviilituottamuskin riitti perustamaan korvausvastuun (RL 9: 1,1 verr. 3: 5 sekä kirjallisuuden osalta *Hakulinen* s. 291 ss. ja *Routamo–Hoppu* s. 10). Rikosoikeuden ja vahingonkorvausoikeuden välille jäi kylläkin merkittävä lakisystemaattinen ja samalla »psykologisesti vaikuttava» yhteys, joka purettiin vasta vuoden 1973 vahingonkorvauslailla.

sesta johtuvat vaatimukset oli käsiteltävä. Ratkaisevana tässä suhteessa oli kannevaatimuksen *peruste:* kaikki rikoksesta johtuvat vaatimukset käsiteltiin aina rikosprosessuaalisessa järjestyksessä.[101] Kanneperusteen prosessilajia määräävä vaikutus merkitsi rikokseen perustuvien yksityisoikeudellisten vaatimusten osalta sitä, että nämä oli *erikseenkin ajettuina* toteutettava rikosprosessuaalisessa järjestyksessä.[102] Tämä julkisoikeudellisten ja yksityisoikeudellisten vaateiden eriytymättömyyttä osoittava prosessuaalinen järjestely oli Suomessa voimassa aina vuoden 1972 prosessiuudistukseen saakka, kuten edellä on esitetty.[103] Vaikka rikosperusteisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen erillinen käsittely oli jo ennen vuoden 1972 uudistusta tapahtunut suurin piirtein siviilijuttujen tapaan ja uudistuksen merkitys tältä osin oli enemmän periaatteellista kuin käytännöllistä laatua,[104] ei kuitenkaan sovi väheksyä vanhan käsittelyjärjestyssäännön osuutta siihen, ettei meillä ole koskaan ollut sen enempää teoreettisia kuin käytännöllisiäkään vaikeuksia saada vahingonkorvausvaatimus kumuloiduksi syytejutun yhteyteen.

Vuoden 1734 laissa syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaatio on ensi sijassa johdettu muutoksenhakua rikosasioissa säännelleestä OK 25: 5:stä: »Rikosasioissa, suuremmissa tai vähemmissä, älköön kenenkään olko lupa vedota puhdistusvalaa, sakkoja eikä kulujen ja *vahingon korvausta vastaan, joita alioikeus on niissä määrännyt;* vaan tuomioon tyytymätön valittakoon ---» (kurs. tässä). Toisena päälainkohtana on mainittu OK 10: 12:n forumsäännös, jonka mukaan pääjutussa toimivaltainen tuomioistuin on toimivaltainen tutkimaan myös »mitä jostakin pääasiasta seuraa, niinkuin vahingonkorvaus ja oikeudenkäymiskulut ynnä muuta». Vaikkakin nykyisin on vallitsevana käsitys, että OK 10: 12:ssa on kysymys vain itse prosessista alkunsa saaneista sivuvaatimuksista,[105] osoittaa lainkohta joka tapauksessa vuoden 1734 lain säätäjän myönteistä suhtautumista konneksiteettiajatte-

[101] *Granfelt* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 1016 ja s. 1018.

[102] Tämä mielipide on ollut kirjallisuudessa vakiintunut, vaikka vuoden 1734 laissa ei ollut asiasta nimenomaista säännöstä. Ks. *Nehrman* Processus criminalis s. 16, *Granfelt* m.k. ib., *sama* Föreläsningar s. 216, *Agge* I s. 3, *Tirkkonen* Rp I s. 71 s., *Aalto* s. 60 ss.

[103] Ks. edellä alaviite 8:n kohdalla olevaa esitystä.

Ruotsissa vastaava uudistus toteutettiin vuoden 1948 alusta, jolloin nykyinen RB tuli voimaan. OK 14: 8:aa vastaava käsittelyjärjestysmääräys siviiliprosessisääntöjen noudattamisesta, milloin rikosperusteista yksityisoikeudellista vaatimusta ajetaan erikseen, sisältyy RB 22: 1:een.

[104] Tästä seikasta on huomauttanut *Forsman* s. 121 s. Ks. myös *Tirkkonen* Rp I s. 89 s.

[105] *Sjöström* LM 1930 s. 176, *Palmgren* s. 77, vrt. toisin *Granfelt* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 1015.

luun rikos- ja siviilivaatimusten käsittelyssä.[106]

Edellytykset kumuloida rikosperusteiset korvausvaatimukset syytejuttuun ovat siis meillä olleet erityisen suotuisat. Yhtäältä rikos- ja siviiliprosessi eivät ole etääntyneet kovin kauas toisistaan ja toisaalta prosessilajien välinen raja muotutui aikanaan siten, että rikosperusteinen yksityisoikeudellinen vaatimus jäi muodollisesti rikosprosessin puolelle. Yleiseurooppalainen separaatiokehitys ei Ruotsi-Suomessa itse asiassa lainkaan ulottunut rikoksesta johtuviin vaateisiin, koska vaateen peruste määräsi prosessilajin. Kun prosessilajien lähekkäisyyden lisäksi otetaan huomioon, ettei syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaatiossa ole tarkkaan ottaen tarvinnut edes ylittää prosessilajien välistä rajaa, on ymmärrettävää, että tämäntyyppinen kumulaatio on kotiutunut Suomen ja Ruotsin oikeuselämään paljon kiinteämmin, kuin mitä yleisesti ottaen muualla Euroopassa on tapahtunut. »Takapajuinen» käsittelyjärjestyssääntömme on ollut ainakin siinä suhteessa meille onneksi, että olemme välttyneet jyrkän separaatioperiaatteen mukanaan tuomilta esteiltä saada toisiinsa liittyvät rangaistus- ja siviilivaatimukset joustavasti käsitellyiksi.

Vuoden 1972 prosessiuudistus, jossa yhteydessä rikokseen perustuvasta yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta tehtiin yksinään tarkasteltuna riita-asia, ei luonnollisestikaan saattanut enää vaikuttaa kielteisesti kumulaation sallittavuuteen. Adheesio oli jo vanhaan perinteeseen nojaava vakiintunut menettelytapa, josta sitäpaitsi otettiin OK 14: 8:aan nimenomainen määräys. Käsittelyjärjestysuudistuksella pyrittiin nimenomaan vähentämään niitä haittoja, joita rikosprosessuaalisesta menettelytavasta aiheutui ajettaessa *erikseen* rikosperusteista yksityisoikeudellista vaatimusta.[107] Adheesioprosessin toimivuuden yleisluontoiset edellytykset ovat päinvastoin viime vuosikymmeninä jatkuvasti parantuneet sen johdosta, että

---

[106] Ks. tästä yleisnäkökohdasta *Agge* SvJT 1936 s. 261.

[107] Erillisen rikosperusteisen korvauskanteen käsittelyssä noudatettavaa prosessilajia ei näet määrännyt kantajan käsitys vahinkoa aiheuttaneen teon oikeudellisesta luonteesta, vaan tuomioistuimen oli tutkittava, saattoiko kanteessa tarkoitetussa teossa ex ante arvostellen olla kysymyksessä rikos, ja sen nojalla ratkaistava, oliko kyseessä rikos- vaiko riita-asia. Ks. *Nehrman* Processus criminalis s. 15, *Granfelt* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 1018, *Aalto* s. 41 ja *Tirkkonen* Rp I s. 72.

Tämä merkitsi sitä, että milloin kantajan käsitys, jonka pohjalta prosessi oli lähtenyt liikkeelle, osoittautui prosessin aikana virheelliseksi, jouduttiin prosessilajia vaihtamaan (ks. *Halila* LM 1972 s. 465). Kun sitäpaitsi oli selvää, ettei rikosprosessuaalisen käsittelyjärjestyksen soveltaminen kaikessa laajuudessaan tullut erillisen kanteen käsittelyssä kysymykseen – olihan kyse dispositiivisesta vaateesta – muodostui sangen työlääksi selvittää, mitä rikosprosessuaalinen käsittelyjärjestys tuollaisessa jutussa lopulta in concreto merkitsi.

siviili- ja rikosprosessi ovat tämän vuosisadan alkukymmenille jatkuneen separaatiokehityksen jälkeen uudelleen *lähentyneet* toisiaan.[108] Tämä uusi kehitys on epäilemättä ainakin taustatekijänä ollut vaikuttamassa siihen, että adheesion soveltamisala on viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana ratkaisevasti laajentunut.

1.2.2. Vertailevia havaintoja nykytilanteesta – Tarkasteltaessa korvausvaatimusten kumulaatiota syytejuttuun muissa maissa syntyy yleispiirteinen vaikutelma, että muualla Euroopassa adheesiojärjestelyn merkitys on vähäisempi kuin meillä, joskin instituution toimivuudessa on eri maiden välillä melko huomattavia eroja. Esimerkiksi Ranskassa yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittely rikosjutun yhteydessä on selvästi yleisempää kuin Saksan liittotasavallassa, jossa adheesion heikko juurtuminen oikeuskäytäntöön on saanut osakseen kritiikkiä ja jossa ranskalaista järjestelyä pidetään tärkeimpänä esikuvana.[109] Vertailukohteista on Ruotsi luonnollisesti poikkeusasemassa. Yhteinen prosessiperinne on pysyttänyt menettelytavat Pohjanlahden kahden puolen suhteellisen lähellä toisiaan.

Oman järjestelmämme poikkeavuus keskieurooppalaisista systeemeistä tulee erityisen selvästi esiin ensinnäkin *adheesion subjektiivista (henkilöllistä) ulottuvuutta* koskevissa säänteIyissä. Muualla eivät ns. siviiliasianosaiset, so. muut kuin asianomistaja ja syytetty, yleensä pääse samassa laajuudessa liittymään mukaan rikosjuttuun, kuin mitä meillä on asian laita. Yleiseurooppalaisittain on harvinaista, että esim. vakuutusyhtiön regressivaatimus voitaisiin ajaa syyteprosessissa tai että korvausta olisi rikosasiassa mahdollista vastaavasti vaatia muulta kuin syytetyltä, esim. tämän työnantajalta isännänvastuunormien perusteella.[110] Meillä taas näiden varsinaisen rikosprosessin ulkopuolisten tahojen esiintyminen asianosaisina syytejuttuun liittyvässä korvausasiassa on melko tavallista.

Leimaa antava piirre muualla Euroopassa on lisäksi se, että yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta annettava ratkaisu on sangen tiukasti sidoksissa syytteen kohtaloon siinä muodossa, ettei *rikoksesta riippumattomia yksityisoikeudellisia vastuuperusteita* voida syytejutussa tutkia. Varsin yleistä on, ettei korvausvaatimusta voida syytejutun yhteydessä lainkaan ratkaista ellei syytettyä todeta syypääksi rangaistavaan tekoon. Tällä kannalla ovat mm. Ranskan, Itävallan, Saksan liittotasavallan ja DDR:n

[108] Ks. tästä lähemmin jäljempänä jaksossa 2.1.2. olevaa esitystä.

[109] Ks. tämän johdosta esim. *Jescheck* JZ 1958 s. 595, *Scholz* JZ 1972 s. 731 sekä *Grebing* Rev. Intern. 1973 s. 339.

[110] Ks. lähemmin jäljempänä jakso 3.2.2.b. (3 § alaviite 130:n jäljessä).

rikosprosessilait.[111] Korvausvastuu siviiliperusteella kuuluu Keski-Euroopassa siviilituomioistuimen toimivaltaan. Tämä järjestely ilmentää havainnollisesti yksityisoikeudellisen vaatimuksen alistettua, todella sananmukaisesti »liitännäistä» asemaa syytevaatimukseen nähden. Keskieurooppalaisissa adheesiojärjestelmissä yksityisoikeudellinen vaatimus joutuu pitkälti luopumaan »siviilioikeudellisesta identiteetistään» ja mukautumaan rikosjutun menettelyformulaan. Meillä taas syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaatiossa on kyse pikemminkin *kahden periaatteessa itsenäisen kanteen jonkinlaisesta rinnakkainkäsittelystä*.[112] Suomessa ja Ruotsissa tuomioistuimella on rikosjutussakin valta tutkia esitetty korvausvaatimus periaatteessa *koko siviilioikeudellisessa laajuudessaan* (ks. OK 14: 11 ja Ruotsin RB 22: 7). Keski-Euroopassa korvausvaatimus käsitetään sen sijaan nimenomaan rikoksesta johtuvaksi sivuvaatimukseksi: rikostuomioistuin tutkii vain sen, antaako syytteen *rikosoikeudellinen arviointi* aiheen tuomita vahingonkorvausta. Korvausvaatimuksen juridisten perusteiden tasolla adheesio on meillä siis löyhempi kuin Keski-Euroopassa, mikä joustavuus on omiaan lisäämään yhteiskäsittelyn käyttökelpoisuutta.

Siviilioikeudellisten korvausperusteiden jääminen Keski-Euroopassa adheesioprosessin ulkopuolelle henkii paitsi historiallisen kehityksen mukanaan tuomaa separaatioajattelua, myös *rikoksella loukatun (asianomistajan) heikkoa asemaa syyteprosessissa:* valtion syytevallan alaisissa rikosasioissa syyttäjäviranomaisella on joko suorastaan syytemonopoli tai ainakin ensisijainen syyteoikeus. Jutun kriminaalisen puolen selvittelyssä asianomistaja on monesti enemmän todistajan kuin itsenäisen asianosaisen roolissa. Monissa maissa asianomistajaa voidaankin kuulla rikosjutussa todistajana.[113] Näin ollen on ymmärrettävää, ettei asianomistajan korvaus-

---

[111] Ks. *Ranskan* CPP art. 470 ja 541, *Itävallan* StPO 366,1 §, *Saksan liittotasavallan* StPO 405 § ja *DDR:*n StPO 244 §.

[112] Ks. tämän johdosta *Aalto* s. 48, jossa kiinnitetään huomiota rikos- ja yksityisoikeudellisten vaatimusten periaatteelliseen samantasoisuuteen adheesiotilanteessa. Vrt. myös *Jespersen* s. 263.

[113] Kuvaavaa on, ettei rikoksella loukatun kuulemista todistajana estä yleensä sekään, että hän esittää jutussa yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Näin *Saksan liittotasavallan* oikeuden osalta *Jescheck* JZ 1958 s. 592, *Würtenberger* Festschrift für Pfenninger s. 203. Ks. myös *Peters* s. 322, jossa katsotaan, että loukatun kuuleminen todistajana käy päinsä silloinkin, kun hän käyttää hyväkseen StPO 395 §:ssä säädettyä oikeutta esittää syyttäjän ajamassa jutussa rikosoikeudellisia vaatimuksia (Nebenkläger). Vrt. toisin *Henkel* s. 204.

Itävallassa asianomistajan (Verletzte) todistajanaolokelpoisuus ao. syytejutussa käy nimenomaisesti ilmi StPO 172 §:stä. Tässä suhteessa on yhdentekevää, esittääkö asianomistaja jutussa yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Ks. lainkohdan johdosta *Roeder* s. 150 ja *Foregger–Serini* s. 172.

vaatimusten käsittely syytejutussa tee asianomistajasta riitajutun kantajaan rinnastettavaa suvereenia asianosaista, vaan eräänlaisen sivuväliintulijan. Saksan liittotasavallassa tämä näkemys on viety niin pitkälle, ettei vahingon kärsineellä ole edes muutoksenhakuoikeutta korvausvaatimuksen johdosta annettuun ratkaisuun (StPO 406a §:n 1 mom.).[114] Tilanne on luonnollisesti toinen niissä rikosjutuissa, joissa yksistään asianomistajalla on syyteoikeus. Näillä jutuilla on kuitenkin kokonaiskuvan muodostamisessa suhteellisen vähäinen merkitys.

Nämä periaatteelliset eroavuudet oman kumulaatiosysteemimme ja ulkomaisten adheesiosääntelyjen välillä johtavat siihen, että *tässä tutkimuksessa esille tuleva problematiikka on varsin pitkälle kansallista.* Muualla vallitseva järjestelmä, jossa yksityisoikeudellinen vaatimus on epäitsenäinen liitännäisvaatimus suhteessa syytevaatimukseen, ei juurikaan ole omiaan synnyttämään ongelmia siitä, missä laajuudessa korvausvaatimuksen käsittelyssä tulevat sovellettaviksi yhtäältä rikosprosessuaaliset, toisaalta siviiliprosessuaaliset menettelysäännökset. Sen sijaan meidän joustavassa adheesioinstituutiossamme, jossa korvauskysymyksen rikoksesta riippumaton siviilioikeudellinen elementti on voimakkaasti esillä, nämä rajanvetokysymykset näyttelevät keskeistä osaa.

Tällä kannalla on myös *DDR:*n StPO 25 §. Ks. lähemmin *Strafverfahrensrecht* s. 127, *Pompoes–Schindler–Schröder* NJ 1972 s. 12 sekä *Herzog–Kermann–Willamowski* NJ 1975 s. 446.

Näin myös *Norjassa Andenaes* s. 76 ja s. 78 verr. *sama* Nye straffeprosessloven s. 25 sekä *NOU 1983: 57.* Näistä lähteistä ilmenee, ettei Norjan uusi vuodelta 1981 oleva rikosprosessilaki ole aiheuttanut tässä suhteessa muutosta.

Sama periaatteellinen kanta on vallitsevana myös *Tanskan* prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa. Ks. *Hurwitz* s. 579, *Gomard & Möller* III s. 318, *Gomard* s. 148 sekä myös *Jespersen* s. 359 ss., jossa kuitenkin huomautetaan, että milloin asianomistaja esittää jutussa yksityisoikeudellisia vaatimuksia, hän on tältä osin myös asianosainen, jonka roolin vuoksi todistajankuulustelusäännöksistä ei kaikilta osin voida pitää kiinni.

Meillä ja Ruotsissa omaksuttu järjestely, joka kieltää asianomistajan kuulemisen jutussa todistajana silloinkin, kun hän ei käytä asiassa puhevaltaa (OK 17: 18,1 ja Ruotsin RB 36: 1) edustaa siis yleiseurooppalaisittain poikkeuksellista linjaa todistajan erityistä kelpoisuutta koskevissa säätelyissä. Ruotsissa parhaillaan vireillä olevassa alioikeusmenettelyä koskevassa uudistusehdotuksessa esitetään sellaista »kompromissia», että asianomistajan kuuleminen todistajana – tosin ilman valaa tai vakuutusta – sallittaisiin, mikäli hän ei käytä jutussa puhevaltaa. Ks. lähemmin *SOU 1982: 26* s. 443 s.

[114] Toisaalta on kylläkin katsottu, että milloin syyte hylätään muutoksenhakuasteessa, on alioikeudessa annettu korvaustuomiokin jo viran puolesta kumottava. Ks. *Löwe–Rosenberg* s. 119 ja s. 124.

2 § YLEISTÄ SYYTTEEN JA KORVAUSVAATIMUKSEN KUMULAATIOSTA

2.1. ADHEESIOJÄRJESTELYN YLEINEN TAUSTA

2.1.1. Oikeuspoliittisesta perustasta – Rikokseen perustuvan vahingonkorvausvaatimuksen käsittelyä rikoksesta nostetun syytteen yhteydessä puoltavat monet oikeuspoliittiset näkökohdat, joita seuraavassa esitellään. On kuitenkin löydettävissä myös adheesiota vastaan puhuvia argumentteja, joihin niihinkin tulee kiinnittää huomiota jo sen vuoksi, ettei korvauskanteen kytkeminen rikosjutun yhteyteen ole meillä pakollista. Kuten OK 14: 8:sta ja 9:stä ilmenee, kantaja voi halutessaan ajaa korvauskannetta erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä (adheesion dispositiivisuus kantajaan nähden) ja tuomioistuimella on myös valta, milloin syytä on, erottaa rikosjutun yhteydessä esitetty korvausvaatimus erilliseksi riitajutuksi (adheesion fakultatiivisuus).[1]

a) Syytteen ja korvausvaatimuksen yhteiskäsittelyä on perusteltu ennen muuta *prosessiekonomisilla* syillä. Koska sekä syytteen että korvausvaatimuksen tuomioistuintutkinnassa joudutaan nojautumaan pääosin samaan oikeudenkäyntiaineistoon, on järkevää käsitellä vaatimukset samassa oikeudenkäynnissä, jolloin vältytään yhden ja saman materiaalin esittämiseltä ja tutkimiselta useampaan kertaan. Adheesiosysteemillä saadaan aikaan merkittävä säästö kustannuksissa ja tuomioistuinten käsittelykapasiteetissa verrattuna siihen, että korvausvaatimukset olisi käsiteltävä erikseen.[2] Yhteiskäsittely poistaa myös vaaran siitä, että syytteen ja korvausvaati-

[1] Ks. dispositiivisista ja fakultatiivisista prosessinormeista yleensä *Ekelöf* I s. 31 ss. ja *sama* Grundbegrepp s. 136 ss. Dispositiivinen prosessinormi antaa määräysvallan asianosaiselle, fakultatiivinen tuomioistuimelle. Dispositiivisen ja fakultatiivisen prosessinormin olennaisin ero on Ekelöfin mukaan siinä, että ensiksi mainittu antaa asianosaiselle *vapaan vallan* määrätä (disponoida) prosessissa, kun taas tuomioistuimelle ei tällaista »vapaata harkintavaltaa» saateta antaa, vaan fakultatiivisuus merkitsee harkinnan sitomista laissa annettuihin edellytyksiin (esim. »milloin syytä on», »erityisistä syistä», »milloin katsotaan kustannuksiin ja muihin seikkoihin nähden tarpeelliseksi» jne.), eli fakultatiivinen prosessinormi sisältää, toisin kuin dispositiivinen, myös obligatorisia elementtejä. Ks. *Ekelöf* Grundbegrepp s. 146 ss.

[2] Näistä näkökohdista *Halila* LM 1972 s. 466 s. Ulkomaisesta kirjallisuudesta viitattakoon *Olivecrona* s. 323 s., *Ekelöf* II s. 164, *Jespersen* s. 22 ja s. 55 s., *Gomard* s. 36 ja *Grebing* ZStW 1974 s. 483.

muksen johdosta annettavat tuomioistuinratkaisut muodostuisivat keskenään *ristiriitaisiksi*.[3]

Adheesiojärjestelyn ratio ei rajoitu yksistään yleisiin oikeudenkäyntilaitoksen tarkoituksenmukaista käyttöä koskeviin näkökohtiin. Kumulointimahdollisuudella on lisäksi ensiarvoisen tärkeä merkitys *asianomistajalle tai muulle rikoksen johdosta vahinkoa kärsineelle*. Virallisen syyttäjän huolehtiessa rikosjutun vireillepanosta ja oikeudenkäyntiaineiston hankinnasta vahingon kärsinyt välttyy näiden toimenpiteiden aiheuttamilta kustannuksilta ja vaivannäöltä.[4] Korvausvaatimuksen tueksi ei kenties tarvita lainkaan omaa erityistä todistusaineistoa, vaan syyttäjän esittämä näyttö syytteen johdosta riittää. Käytännössä vahingon kärsineen prosessitoimet voivat näin supistua siihen, että hän ainoastaan esittää korvausvaatimuksensa. Kun syyttäjän toiminta koituu vahingon kärsineenkin hyväksi, tämä ei saata tarvita lainkaan omaa oikeudenkäyntiavustajaa tai -asiamiestä. Milloin juttua voidaan pitää etukäteen ns. selvänä tapauksena, on melko tavallista, että syyttäjä toimii asianomistajan asiamiehenä.[5]

Vähän kustannuksia vaativalla adheesiojärjestelmällä on vahingonkärsineelle merkitystä senkin vuoksi, että vahingon aiheuttanut rikoksentekijä on usein varaton. Vahinko jää siis monesti ainakin pääosin vahingon kärsineen itsensä kannettavaksi, eikä korvausvelvolliselta saateta saada edes oikeudenkäyntikuluja korvatuksi. Ilman adheesioetua korvaustuomio, jolla on silti merkitystä esim. rikosvahinkolain mukaista korvausta ajatellen, jäisi varmaankin monesti hankkimatta, koska erillisestä korvausprosessista

---

[3] *Halila* LM 1972 s. 466 s., *Olivecrona* s. 324.

Milloin syyte ja korvausvaatimus ovat erikseen samanaikaisesti vireillä, päädytään ratkaisujen sopusointuun kyllä yleensä sen johdosta, ettei korvauskannetta saa ratkaista, ennen kuin syytteen johdosta on annettu päätös (OK 14: 10).

[4] *Halila* m.k. ib., *T. Ellilä* DL 1972 s. 298. Ks. myös *Jespersen* s. 22 ja *Heuman* SvJT 1977 s. 256 sekä *Andenaes* Festschrift für Jescheck s. 723.

[5] Syyttäjän tehtävä valvoa julkista kannevaltaa, erityisesti vaatimus syyttäjän esteettömyydestä (OK 15: 3,1) asettavat kuitenkin omat rajoituksensa syyttäjän toimimiselle asianomistajan asiamiehenä. Vrt. tämän johdosta *Tirkkonen* Rp I s. 251 alaviite 63, jossa esteettömyysvaatimukseen nojautuen katsotaan, että syyttäjän toiminta asianomistajan asiamiehenä on yleensä ottaen epäasianmukaista. Ks. myös *R. Ellilä* s. 224 ss. Erityisesti liikennerikosjuttuja voidaan pitää asioina, joissa syyttäjän ei sovi ryhtyä asianomistajan asiamieheksi. Ks. tämän johdosta *OKa:n syyteohjeet 1978* s. 33 s. sekä *Ylöstalo* DL 1972 s. 458 ss.

Todettakoon, että Ruotsissa ja Norjassa on rikoksella loukatun hyvittämisintressi katsottu niin tärkeäksi, että laissa on annettu syyttäjälle *velvollisuus* loukatun pyynnöstä ajaa rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta syytettyä vastaan, mikäli se voi haitatta käydä päinsä (Ruotsin RB 22: 2,1 ja Norjan StrPL 427,2 §).

koituisi vahingon kärsineelle vain lisäkustannuksia.[6]

Asianomistajan (syyteoikeuden haltijan) asemassa olevan vahingon kärsineen mahdollisuudet päästä käyttämään hyväkseen adheesioetuja ovat sikäli turvatut, että asianomistajan prosessuaalisista oikeuksista saada esittää jutussa vaatimuksensa pidetään huolta *viran puolesta*. Syyttäjä kutsuu jutun asianomistajat oikeudenkäyntiin, ja tuomioistuin kontrolloi omasta aloitteestaan, että asianomistajille on varattu tilaisuus käyttää jutussa puhevaltaa.[7] Vaikka tämä viralliskontrolli tähtääkin ensisijassa asianomistajan syyteoikeuden turvaamiseen, se samalla varmistaa myös hänen adheesiointressiensä toteuttamismahdollisuuden.[8] Sen sijaan *muita* rikoksen johdosta mahdollisesti vahinkoa kärsineitä lainkäyttöviranomaiset eivät omasta aloitteestaan syyteprosessiin kutsu, ellei heidän kuulemisensa ole tarpeen jutun rikosoikeudellisen puolen selvittämisen kannalta. Periaatteessa tällaisten sivullistahojen oikeus päästä prosessaamaan vahingonkorvauksesta rikosjutussa on heidän oman aktiviteettinsa varassa.

Tarkasteltaessa adheesioinstituutiota yleisesti rikoksen kohteeksi joutuneiden, rikoksen »uhrien» kannalta, voidaan sanoa järjestelyllä olevan oma *viktimologinen* funktionsa. Rikoksen uhrin aseman voidaankin sanoa olevan meillä *prosessuaalisella tasolla* varsin hyvin turvattu asianomistajan ensisijaisen syyteoikeuden sekä adheesiosysteemin muodossa. Varsinaiset ongelmat ovat ulkoprosessuaalisia: tuleeko rikoksella aiheutettu vahinko todella korvatuksi.[9] Koska korvausta ei monestikaan saada perityksi rikoksentekijältä, katseet ovat kääntyneet valtioon sekä erilaisiin pakollisiin ja vapaaehtoisiin vakuutusjärjestelyihin.[10]

---

[6] *Ekelöf* II s. 164. Ks. tämän johdosta myös *Lahti* s. 340.

Prosessikustannusten aiheuttamat esteet ajaa erillistä korvauskannetta poistuvat ymmärrettävästi olennaisilta osin, mikäli vahingon kärsinyt on oikeutettu saamaan *maksuttoman oikeudenkäynnin* tai *yleistä oikeusapua*. Ns. väliinputoajien asemaa on tosiasiallisesti parantanut viime aikoina suhteellisen laajalle levinnyt vapaaehtoinen *oikeusturvavakuutus*.

Nämä kustannuksista vapauttavat järjestelyt tulevat vahingon kärsineen hyväksi tietysti myös adheesiotilanteessa ja tekevät liittymisen syyteprosessiin entistä edullisemmaksi.

[7] *Tirkkonen* Rp I s. 278.

[8] Ks. myös edellä 1 § alaviite 29:n kohdalla olevaa esitystä ja sanottu alaviite.

[9] Ks. tämän johdosta *Anttila* Juhlajulkaisu Tirkkonen s. 32 s., *sama* SLY 75 vuotta s. 85 sekä *Koskinen* DL 1974 s. 243. Vrt. myös *Peters* s. 558 ja *Schønning* s. 7 ss.

[10] Huomattavaa parannusta rikoksen uhrin mahdollisuuksiin saada rikoksen johdosta kärsitty vahinko korvatuksi on merkinnyt rikosvahinkolaki vuodelta 1974, jonka mukaan valtio korvaa rikoksella aiheutetut henkilövahingot sekä määrätyin edellytyksin myös esinevahingot ja ns. puhtaat varallisuusvahingot (ks. RikVahL 1–8a §). Vastaavia korvausjärjestelmiä on 1970-luvulla otettu käyttöön muissakin maissa, mm. v. 1976 Norjassa ja Saksan liittotasavallas-

Joka tapauksessa voidaan pitää vahingon kärsineen kannalta etuna sitä, että virallinen syyttäjä nostaa syytteen.[11] Jos sen sijaan asianomistaja yksin ajaa syytettä, adheesio ei merkitse hänelle vastaavaa helpotusta, koska hän joutuu tällöin kantamaan päävastuun koko jutun selvittämisestä. Hyöty rajoittuu siihen, että prosessissa voidaan käyttää hyväksi asiassa kenties toimitetussa poliisitutkinnassa koottua aineistoa, jota etua ei sitäkään pidä väheksyä.[12] Muun vahingon kärsineen kuin asianomistajan kannalta on periaatteessa samantekevää, ajaako syytettä virallinen syyttäjä vai asianomistaja. Yksityisen asianomistajan toiminnan muulle vahinkoa kärsineelle antama apu ei tosin saata aina olla yhtä tehokasta kuin mitä syyttäjän ajama syyte merkitsisi.

Voivatko yksityiset korvausintressit ja adheesiotoiveet sitten vaikuttaa virallisen syyttäjän ratkaisuun siitä, onko syyte nostettava? Vastaus on ilman muuta kielteinen, kun on kyse syyteharkinnasta siinä suhteessa, onko lain (RVA 15,1 ja 18,1 §) vaatimia *todennäköisiä perusteita* syytteen tueksi olemassa. Yksityisoikeudelliset intressit eivät saata madaltaa syytekynnystä.[13] Sen sijaan voidaan perustellummin kysyä, vaikuttaako odotettavissa

---

sa sekä v. 1978 Ruotsissa.

Myös klassinen vahingonkorvausnormisto turvaa nykyisin korvauksen saamisen aikaisempaa paremmin, milloin kyseessä on työssä, virassa tai julkista valtaa käytettäessä aiheutettu vahinko, joista työnantaja tai julkisyhteisö on VahKL 3 luvun mukaan ensisijaisessa vastuussa.

Milloin on olemassa vaara, että rikoksen johdosta korvausvelvollinen, ennen kuin tuomion perusteella voidaan ryhtyä pakkoperintätoimenpiteisiin, hävittää tai kätkee ulosottokelpoista omaisuuttaan, vahingon kärsinyt voi hakea ulosotonhaltijalta korvausvelvollisen omaisuutta *takavarikkoon* tai *hukkaamiskieltoon* (UL 7 luku). Nykyään on riidatonta, että UL 7 luvun tarkoittamat turvaamistoimenpiteet ovat käytettävissä myös rikosperusteisen saamisen turvaamiseksi (ks. lähemmin *Havansi* s. 204 ss. kirjallisuusviitteineen). Koska rikoksen kautta vahinkoa kärsinyt harvemmin tulee turvautuneeksi tällaiseen »siviilikeinoon» ehdotetaan parhaillaan eduskunnan käsiteltävänä olevassa esityksessä esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi *(HE 14/1985)* otettavaksi käyttöön *rikosprosessuaalinen hukkaamiskielto* ja *vakuustakavarikko* turvaamaan paitsi sakon ja menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamista, myös rikosperusteisen vahingonkorvauksen saamista (ks. PakkokeinoLEhd 3 luku ja sen johdosta *HE 14/1985* s. 45 sekä *OLJ 16/1980* s. 63 ss.). Kyseessä olisi siis yksin rikosprosessiin liittyvä lisäturva, josta määräisi tuomioistuin. Todettakoon, että PakkokeinoLEhd 3: 2:n menettelysäännöksessä puhutaan vain *asianomistajalle* tulevasta korvauksesta. Tämä herättää kysymään, jäävätkö muut rikoksen johdosta vahinkoa kärsineet kyseisen pakkokeinoinstituution ulkopuolelle.

[11] *Lahti* s. 340 s., *Olivecrona* s. 51 ja *Heuman* SvJT 1977 s. 256 s.

[12] Poliisitutkinta palvelee jo sellaisenaan korvausvaateidenkin toteuttamista. Ks. *Lahti* s. 338. Esitutkinnan tarkoitus ei kuitenkaan ole puhtaiden vahingonkorvauskysymysten selvittäminen. Ks. *HE 14/1985* s. 18 s.

[13] Vrt. tämän johdosta myös *Elwing* s. 179 s.

oleva korvausvaatimuksen esittäminen hillitsevästi syyttäjälle uskottuun harkintavaltaan *jättää syyte nostamatta* rikoksen vähäisyyden vuoksi. Tällöin on siis kyseessä *opportuniteettiperiaatteen* mukaisen anteeksiantovallan ja adheesiointressin välinen ristiriita.

RVA 15,2 §:n ja 18,3 §:n mukaan syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta, jos rikos on vähäpätöinen ja ilmenee, että teko on johtunut olosuhteet huomioon ottaen anteeksi annettavasta huomaamattomuudesta, ajattelemattomuudesta tai tietämättömyydestä eikä yleinen etu vaadi syytteen ajamista. NuorRikL 2 § säätää, että virallisella syyttäjällä on harkintansa mukaan valta olla syyttämättä nuorta rikoksentekijää sellaisesta teosta, jonka tämä on tehnyt ennen kuin hän on täyttänyt 18 vuotta ja josta ei ole säädetty muuta yleistä lajia olevaa rangaistusta kuin sakkoa tai vankeutta enintään kolme kuukautta taikka joista rangaistus on säädetty RL 11: 4:ssä tai 16: 24:ssä. NuorRikL 4 §:n mukaan syyttämättä jättäminen edellyttää, että teon on katsottava johtuneen ymmärtämättömyydestä tai ajattelemattomuudesta ja on perusteltua aihetta otaksua tekijän ojentuvan, vaikkei häntä tuomitakaan rangaistukseen. Keskeinen syyttämättäjättämissäännös on lisäksi TLL 104 §:ssä, joka lainkohta oikeuttaa syyttäjän jättämään syytteen nostamatta ko. lain 98, 100, 102 ja 103 §:ssä tarkoitetuista rikoksista, milloin teko olosuhteet huomioon ottaen on vähäinen.[14]

Syyttämättä jättämistä koskevat lainkohdat eivät mainitse mitään asianomistajan vaatimuksista. Näin ollen mahdollisesti esitettävät korvausvaatimukset *eivät* ainakaan voi *muodollisesti estää* syyttäjää soveltamasta opportuiteettiperiaatetta. Syyttämättä jättäminenhän ei riistä asianomistajalta hänen syyteoikeuttaan,[15] ja korvauskannetta voidaan aina ajaa erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Syyttäjän tehtäviin ei varsinaisesti kuulu huolehtia asianomistajan yksityisoikeudellisista eduista, puhumattakaan muun rikoksen johdosta vahinkoa kärsineen korvausvaateiden toteutumisesta.[16] Adheesiojärjestelmämme ei ylipäätäänkään rakennu ajatukselle, että rikokseen perustuvista yksityisoikeudellisista vaatimuksista pidettäisiin huolta viran puolesta.

Syyttämättä jättämisvallan periaatteellista riippumattomuutta korvausvaateista ilmentää omalla tavallaan – e contrario – myös PolL 14,2 §, jossa

---

[14] Näiden keskeisimpien syyttämättäjättämissäännösten lisäksi on laissa muitakin erityissäännöksiä, jotka oikeuttavat syyttäjää olemaan nostamatta syytettä teon vähäpätöisyyden vuoksi. Ks. AlkoholiL 85,4 § verr. 88 §, VesiL 13: 12 ja ValtuusRL 16,1 §.

[15] *Tirkkonen* Rp I s. 284 s. Vrt. myös *Olivecrona* s. 51.

[16] Ks. näistä näkökohdista *Lahti* s. 340.

säädetään poliisimiehen oikeudesta jättää ilmoittamatta rikos esimiehelleen sekä esimiehen vallasta olla ryhtymättä toimenpiteisiin rikokseen syyllisen saattamiseksi syytteeseen. Luopumiskriteerit ovat muutoin samat kuin syyttämättä jättämistä säätelevässä RVA 15,2 §:ssa, paitsi että *vähäpätöinenkin rikos johtaa poliisin taholta jatkotoimenpiteisiin,* mikäli teolla on loukattu yksityistä oikeutta *ja asianomistajalla on sen johdosta vaatimuksia.*

Ei olekaan sattuma, että maininta asianomistajan vaatimuksista on otettu poliisilain toimenpiteistäluopumissäännökseen, mutta jätetty syyttämättäjättämissäännöksestä pois. Säännöksillä on näet selvä lainsäädäntöhistoriallinen yhteys. Kun syyttämättäjättämisvaltaa (ja tuomitsematta jättämisvaltaa, ks. nyk. RL 3: 5,3) koskeva lakiesitys annettiin eduskunnalle *(HE 198/1965),* oli poliisilakiesitys *(HE 130/1964)* vielä eduskunnan käsiteltävänä. RVA 15,2 §:n perusteluissa viitataan nimenomaisesti poliisilakiesityksen toimenpiteistäluopumissäännökseen ja lausutaan, että milloin rikos loukkaa yksityisen kansalaisen oikeutta, hänen kannaltaan saattaa olla ensiarvoisen tärkeätä, että asiassa toimitetaan hänen ilmiantonsa johdosta tutkinta, vaikka rikos olisi vähäpätöinen, minkä vuoksi »poliisi ei tällöin saisikaan kieltäytyä rikosilmoitusta tekemästä ja tutkintaa toimittamasta sillä perusteella, että rikos on vähäpätöinen».[17] Mutta tämän jälkeen jatketaan syyttämättäjättämissäännöksen perusteluissa, että virallisen syyttäjän syyttämisvelvollisuuden osalta asiaa on arvosteltava toisin, koska asianomistaja voi poliisitutkintapöytäkirjan saatuaan itsekin nostaa syytteen ja esittää oikeudessa rangaistus- ja korvausvaatimuksensa.[18] Sen vuoksi on perustelujen mukaan asianmukaista, »että syyttäjää ei ehdottomasti velvoiteta nostamaan syytettä, jos hän katsoo, että asia voi sen vähäpätöisyyden

[17] Ks. *HE 198/1965* s. 2. Vrt. myös poliisilain osalta *HE 130/1964* s. 3.

Vrt. tämän johdosta *Lahti* s. 338 s., jossa lausutaan vahvojen argumenttien puoltavan sellaista PolL 14,2 §:n supistavaa tulkintaa, että asianomistajan tulisi esittää nimenomaan syytevaatimus estääkseen ilmoittamatta jättämisen, vaikka – kuten Lahti (ib.) toteaa – lainkohdan kieliopillisen sanamuodon valossa päädytäänkin siihen, että korvausvaatimuksenkin esittäminen riittää ilmoituksen tekemiseen.

Mielipidettä, jonka mukaan vain asianomistajan tekemä rangaistusvaatimus, muttei sen sijaan yksin korvausvaatimus, saattaisi estää vähäpätöisissä rikkomustapauksissa ilmoituksen tekemättä jättämisen, voidaan perustella sillä, ettei poliisitutkintaorganisaatiota ole syytä käyttää yksistään yksityisoikeudellisten vaateiden toteuttamiseen.

Omasta puolestani olisin kyllä lainkohdan sanamuodon mukaisen, asianomistajalle edullisen tulkinnan kannalla, jota käsitystä tukevat myös edellä tekstissä siteeratut RVA 15,2 §:n perustelut.

[18] *HE 198/1965* s. 2.

vuoksi jäädä sikseen».[19] RVA 15,2 §:n syytteestäluopumissäännöksellä ja PolL 14,2 §:n toimenpiteistäluopumissäännöksellä on siis merkittävä ero siinä suhteessa, mikä on asianomistajan yksityisoikeudellisten vaatimusten merkitys.

Nyt lausutusta huolimatta ei kuitenkaan saateta sulkea pois sitä mahdollisuutta, etteikö asianomistajan korvausvaatimuksilla olisi rajatapauksissa merkitystä syytteen nostamisen puolesta. Esimerkiksi Ruotsin prosessioikeustieteessä on katsottu, että asianomistajan asennoitumisella on »tietty merkityksensä» (en viss betydelse) harkittaessa syytteestä luopumista.[20] Vastaavasti syyttäjän on aihetta kiinnittää huomiota myös rikoksentekijän halukkuuteen korvata rikoksella aiheutettu vahinko, vaikka vahingon korvaamista ei meillä voidakaan sellaisenaan asettaa syyttämättä jättämisen ehdoksi.[21]

Vahingon kärsineen adheesioetujen ja toimenpiteistä luopumisen välistä ristiriitaa on kyllä omiaan tasoittamaan se, että rikoksen *vahinkoseurausten vuoksi* tulee usein jo torjutuksi mahdollisuus pitää rikosta vähäpätöisenä. Vallitsevan mielipiteen mukaan rikoksen vähäpätöisyys, jota käsitettä laki ei määrittele, tulee ratkaista rikoksen konkreettisen ilmenemismuodon perusteella, eikä sen mukaan mikä on rikoksesta säädetty rangaistus in abstracto.[22] Tässä teko-olosuhteiden kokonaisarvostelussa ei sovi unohtaa teolla aiheutettuja seurauksia. Niinpä onkin katsottu, että vähäpätöisellä rikoksella tulee ymmärtää ensi sijassa sellaista rikosta, jonka seuraukset ovat vähämerkityksisiä.[23] Näin ollen syyttämättä jättäminen ei yleensä saata tulla kysymykseen, milloin teolla on aiheutettu merkittävää vahinkoa.

Adheesiojärjestelmästä vahingon kärsineelle koituvat edut eivät luonnollisestikaan muuta muuksi sitä tosiasiaa, että itse rikosoikeudellinen seuraa-

---

[19] *HE 198/1965* ib.

[20] Ks. *Elwing* s. 383, *Olivecrona* s. 51 ja *Heuman* SvJT 1977 s. 257.

[21] Epäillyn asennoitumisen merkitystä korostaa *Anttila* Kirjoitelmia Reino Ellilälle s. 8. Ks. lisäksi Ruotsin osalta *Olivecrona* s. 51 ja *Elwing* s. 383.

[22] Ks. *Lindholm* JFT 1968 s. 535 ss., *Tuominen* LM 1968 s. 560 s ja 755 ss., *Anttila–Heinonen* s. 177 sekä laajasti *Lahti* s. 357 ss. ja erit. s. 378 ss.

Toinen oikeustieteessä esitetty käsitys on, että vähäpätöisellä rikoksella tulee ymmärtää rikosta, josta ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Näin *Tirkkonen* Rp I s. 283, *sama* Festskrift till Ekelöf s. 751 s., *R. Ellilä* s. 252, *sama* Juhlajulkaisu Tirkkonen s. 61 alaviite 8a sekä *R. Ellilä–T. Ellilä* SPL 1967 s. 399 ja *T. Ellilä* LM 1968 s. 574. Tosin Tirkkosen kanta (ks. em. lähteet) on jonkin verran empivä, ja hän lausuukin lainsäätäjän todennäköisesti tarkoittaneen, että rikoksen vähäpätöisyys on ratkaistava kussakin yksittäistapauksessa erikseen.

[23] *Tuominen* LM 1968 s. 561 s., *Lahti* s. 385 s.

musjärjestelmä sinänsä sotii *yksityisiä vahingonkorvausetuja vastaan*. Eli syytteen nostamisesta saattaa olla vahingon kärsineen oikeussuojan *lopullisen toteutumisen* kannalta enemmän haittaa kuin hyötyä. Selvimmin tämä rikosoikeudellisen sanktiojärjestelmän ja yksityisten korvausintressien välinen ristiriita tulee esiin tapauksissa, joissa korvausvelvollinen tuomitaan ehdottomaan vapausrangaistukseen. Milloin korvausvelvollisen maksukyky on ansiotulojen varassa, saattaa rangaistuslaitokseen joutuminen merkitä vuosienkin viivästystä korvauksen maksamisessa, joskus jopa korvausodotusten lopullista romahtamista.[24] Ne säännökset laissa, jotka antavat mahdollisuuden saada korvaus rikosvahingosta vangin rangaistusaikana tekemästä työstä, ovat jääneet käytännölliseltä merkitykseltään sangen vähäisiksi.

Vangille rangistuslaitoksessa tehtävästä vankityöstä maksettavasta *työrahasta* voidaan kyllä pidättää enintään puolet rikoksella aiheutetun vahingon korvaamiseen (RTA 3: 10,1 ja 12 L:ssa 19. 7. 1974/612). Työrahan pienuuden vuoksi järjestelmällä ei kuitenkaan ole sanottavaa käytännöllistä merkitystä. Vielä olemattomampi merkitys on ns. *käyttörahalla,* joka on puolet pienimmästä työrahasta (VankeinhA 27,1 §) ja jota maksetaan vangille, joka opiskelun, sairauden tai muun pätevän syyn vuoksi ei ole tehnyt työtä (ks. RTA 3: 10,2 verr. 3: 12:een).

Vangin maksukyky on olennaisesti parempi, milloin hänen sallitaan tehdä *siviilityötä* rangaistuslaitoksen ulkopuolella (RTA 3: 6,2 L:ssa 19. 7. 1974/612) tai milloin rangaistuksen täytäntöönpano tapahtuu *avolaitoksessa* (RTA 4 luku), jolloin vanki saa käypää palkkaa, ja palkkaan voidaan kohdistaa ulosmittaus (vrt. RTA 3: 14, jonka mukaan vankityöstä maksettavaa työrahaa ei saa ulosmitata sinä aikana, jona rangaistuksen täytäntöönpano rangaistuslaitoksessa jatkuu, eikä kolmena vapautumista seuraavana kuukautena. Sama kielto koskee lainkohdan mukaan myös vangin vankityön sijasta tekemästä *omasta työstä* samoin kuin *vapaa-ajan työstä* samaa tuloa; näihin tulolajeihin voidaan sen sijaan kohdistaa korvauksen maksamiseksi edellä mainittu pidätystoimenpide, ks. RTA 3: 12).

Käypää palkkaa saavat vangit ovat kuitenkin rangaistuslaitoksissa selvänä vähemmistönä (esim. VaHo:n 1. 8. 1984 julkaiseman vankilukuilmoituksen mukaan runsaasta 3,400 vankeus- ja sakkovangista vajaat 900 suoritti rangaistustaan avolaitoksessa (avovankilassa tai työsiirtolassa); kyseisen ilmoituksen mukaan siviilityössä oli 46 vankia ja omassa työssä 1 vanki). Yleisesti ottaen ei siviilityön ja

[24] Ks. tästä *Anttila* Juhlajulkaisu Tirkkonen s. 32. Vrt. myös *Jung* ZStW 1981 s. 1172.

avolaitoksenkaan merkitys siis ole kovin suuri vahinkojen korvaamisessa.[25]

Ongelmia korvauksen saamisessa saattaa syntyä myös, milloin korvausvelvolliseksi tuomittu virkamies pannaan rikostuomiossa viralta,[26] eikä sovi unohtaa sitä, että myös sakkorangaistus »kilpailee» vahingonkorvausvaateen kanssa.[27] Usein korvauksen saaminen riippuukin siitä, voiko vahingon kärsinyt menestyksellä kohdistaa vaatimuksensa muuhun tahoon kuin rikoksentekijään.

Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä on tarkoitettu palvelemaan yleistä etua, joka syrjäyttää vahingon kärsineen yksityisoikeudelliset intressit. Rikosoikeudenhoitoa hallitsevat ns. yleispreventiiviset näkökohdat (yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämisintressi). Esimerkiksi juuri rikoksen vahingollisuus on yleispreventiiviseltä kannalta katsottuna rikosoikeudellista seuraamusta ankaroittava tekijä (ks. RL 6: 1,1 L:ssa 3. 6. 1976/466).[28] Samoin voivat vahinkoseuraukset vaikuttaa siten, että yleinen lainkuuliaisuus vaatii rangaistuksen tuomitsemista ehdottomana (EhdL 1,2 §), vaikka ehdollinen rangaistus olisi vahingonkärsineen korvausetujen mukaista.[29]

---

[25] Rikoksentekijän velvollisuus korvata työllään rikoksella aiheuttamansa vahinko on nykyisessä rikosvahinkojen korvausjärjestelmässä sangen vähäinen osatekijä. Menneinä vuosisatoina, jolloin ei tunnettu nykyisiä korvausjärjestelmiä (korvausmahdollisuus valtion varoista sekä erilaiset vakuutusjärjestelyt) ja korvauksen suorittaminen oli yksistään rikoksentekijän maksukyvyn varassa, oli työkorvauksella luonnollisesti suurempi merkitys. Esim. vuoden 1734 RikK 40: 4:n mukaan varkaan oli korvattava varastamansa omaisuuden arvo työllään, ellei omaisuus ollut palautettavissa eikä hän kyennyt maksamaan rahakorvausta. Kun asianomistajalla ei useinkaan ollut mahdollisuutta ottaa rikoksentekijää työhön ja työvelvollisuus saattoi näin jäädä suorittamatta, annettiin vuonna 1819 ns. korvaustyöjulistus, jonka mukaan varkaan oli tällaisessa tapauksessa korvattava vahinko työllä kruunun laitoksessa. Tämä työkorvausjärjestelmä, jossa on havaittavissa selviä yhteyksiä tuolloin ulosoton puolella käytössä olleisiin työpakko- ja velkavankeusinstituutioihin, oli voimassa aina RVA:n voimaantuloon 1894 saakka. Ks. lähemmin *Kivivuori* s. 33 ss.

[26] VahKL:n (VahKL 3 luku) mukanaan tuoma julkisyhteisön ensisijainen vastuu virkamiehen virassaan aiheuttamasta vahingosta on kyllä merkittävästi parantanut vahingon kärsineen asemaa.

[27] Ulkosmittauksessa sakon ja vahingonkorvaussaamisen keskinäinen etuoikeusjärjestys määräytyy UL 4: 30:ssä ja EOA 8 §:ssä säännellyn yleissäännön mukaan: aikaisempi ulosmittaus tuottaa etuoikeuden ennen myöhempää, ja jos omaisuus on ulosmitattu kummastakin saatavasta yhtäaikaa, saamisilla on yhtäläinen etuoikeus. Kun kiinteän omaisuuden ulosmittaus ei tuota etuoikeutta (UL 4: 30,2), merkitsee tämä, että kiinteistöulosotossa sakolla ja korvaussaamisella on yhtäläinen etuoikeus ulosmittaushetkestä riippumatta.

[28] Rikoksen vahingollisuus on osatekijä arvioitaessa rikoksen törkeysastetta, jonka mukaan ns. normaalirangaistus tulisi määrätä. Ks. *Heinonen* LM 1976 s. 141.

[29] Rangaistuksen ehdollisuutta harkittaessa ovat nimenomaan yleispreventiiviset näkökohdat määräämiä. Ks. EhdL:n perusteluista *HE 108/1975 II* s. 3 sekä kirjallisuuden osalta

Rikoksesta sen tekijälle tulevalla korvausvelvollisuudella saattaa kyllä olla rangaistusta lieventävä vaikutus, milloin »normaali» rangaistus yhdessä korvausvelvollisuuden kanssa johtaisi rikoksen laatuun nähden kohtuuttomaan tulokseen (RL 6: 4 L:ssa 3. 6. 1976/466). Tämä ajatus seuraamusten kokonaisvaikutusten kohtuullistamiseksi ei kuitenkaan pohjaudu vahingon kärsineen etujen suojelemiseen, vaan takana on *rikoksentekijän* oikeudenmukainen kohtelu.

Voidaan siis yleisesti ottaen todeta, etteivät julkinen rangaistusjärjestelmä ja rikoksen johdosta vahinkoa kärsineen yksityiset intressit varsinaisesti »kohtaa toisiaan». Meillähän ei esimerkiksi tunneta mahdollisuutta asettaa rikoksella aiheutetun vahingon korvaamista (tai vilpitöntä pyrkimystä siihen) ehdoksi syyttämättä tai tuomitsematta jättämiselle tai edellytykseksi täytäntöönpanon lykkäytymiselle ehdollista rangaistusta määrättäessä. Tällaisia kytkentöjä tunnetaan kyllä ulkomaisissa seuraamusjärjestelmissä.[30] Meilläkin oli vanhassa ehdollisesta rangaistustuomiosta annetussa laissa (L 20. 6. 1918/44), joka oli voimassa maaliskuun loppuun 1976, sen 3,2 §:ssä tuomioistuimelle annettu valta määrätä, että rikoksentekijän tuli, jotta hän saisi käyttää hyväkseen lykkäytymisetua rangaistuksen täytäntöönpanossa, määräajassa täyttää vahingonkorvausvelvollisuutensa, jos hänen katsottiin siihen pystyvän. Nykyisessä laissa ehdollisesta rangaistuksesta (L 13. 2. 1976) ei vastaavaa säännöstä ole. Kyseisen ehdon käyttäminen oli tosin vanhankin lain voimassaoloaikana jäänyt sangen vähäiseksi.[31]

Heinonen m.k. s. 142 ss., *Majanen* LM 1976 s. 322 sekä *Rikosten seuraamukset* (Lappi-Seppälä) s. 144.

[30] Mahdollisuus asettaa korvausvelvollisuus nimenomaan ehdollisen tuomion ehdoksi näyttää melko yleiseltä järjestelyltä. Ks. esim. *Norjan* straffeloven 53,4 §, *Tanskan* Straffelov 56 ja 57 § ja *Saksan liittotasavallan* StGB 56b,2 §. Tällainen ehto ei sellaisenaan merkitse – se huomattakoon – ulosottokelpoista korvaustuomiota, ellei sellaista ole vahingon kärsineen vaatimuksesta nimenomaisesti rikostuomion yhteydessä annettu. Ks. *Andenaes* s. 29 s., *Jespersen* s. 82, *Hartmann* Ret og retssal s. 306 sekä *Schäfer* s. 114.

Vrt. *Ruotsin* BrB 27: 5, jonka mukaan ehdolliseen rangaistukseen tuomitun tulee tehdä voitavansa hänen maksettavakseen *tuomitun* korvauksen maksamiseksi ja joka lainkohta lisäksi oikeuttaa tuomioistuimen antamaan ehdollisen rangaistustuomion yhteydessä määräyksiä korvausvelvollisuuden täyttämisen ajasta ja tavasta.

Tanskan oikeus tuntee mahdollisuuden asettaa myös *syyttämättä jättämisen* ehdoksi, että rikoksentekijä pyrkii parhaan kykynsä mukaan korvaamaan rikoksella aiheuttamansa vahingon. Ks. RPL 723a § ja sen johdosta *Jespersen* s. 77 s. sekä *Gomard–Møller* III s. 36.

[31] Nykyisen EhdL:n periaatteisiin kuuluu, että vain yleispreventiiviset syyt (yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen) ratkaisevat sen, voidaanko rangaistus (enint. kahden vuoden vankeustuomio tai sakko) määrätä ehdolliseksi (ks. EhdL 1 §:n 1 ja 2 mom.). Näin vanhan EhdL 3 §:n erityispreventiiviset edellytykset, mm. korvaamisehto on kokonaan poistettu uudesta laista. Ks. tämän johdosta *OLJ 17/1973* s. 8 ja *HE 108/1975 II* s. 3 s.

Rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän periaatteellista riippumattomuutta yksityisistä korvausintresseistä vastaa *prosessuaalisella tasolla* rikosoikeudellisen lainkäytön riippumattomuus rikoksella loukatun tahdosta. Oikeussuojaa annetaan rikosprosessissa, kuten sanotaan viran puolesta. Ainoastaan asianomistajarikosasioissa (jotka virallisen syytteen alaisiin rikosasioihin verrattuna ovat selvänä vähemmistönä) asianomistajan vallassa on päättää oikeudenkäynnin aloittamisesta ja määrätyssä laajuudessa myös aloitetun oikeudenkäynnin jättämisestä sikseen (RVA 17 § L:ssa 16. 2. 1973/139). Asianomistajarikoksen ollessa kyseessä asianomistajan onkin monesti edullista olla käynnistämättä rikosprosessikoneistoa ja pyrkiä sovintoon rikoksentekijän kanssa. Ellei tyydyttävään sovintoon päästä, saattaa erillinen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettava korvauskannekin joskus olla kaikki seuraamusvaikutukset huomioon ottaen asianomistajalle syyteprosessia edullisempi, rikosoikeudelliset sanktiot kun jäävät määräämättä.[32]

Milloin rikos sen sijaan on virallisen syytteen alainen, mahdollinen sovinto rikoksentekijän ja asianomistajan välillä ei vaikuta syyttäjän velvollisuuteen nostaa syyte ja ajaa se loppuun saakka (RVA 16,2 § ja OK 20: 4).[33] Syyttäjän toiminnan yleisprinsiippinä on syytepakko- eli *legaliteettiperiaate*, jota syyttäjän tulee noudattaa, vaikka se olisi vastoin rikoksella loukatun yksityisiä etuja.[34]

Tämän tutkimuksen aiheen kannalta on yllä sanotun johdosta kuitenkin syytä korostaa, että julkisen seuraamusjärjestelmän ja yksityisten korvausintressien välinen ristiriita on yleinen *adheesiosysteemistä riippumaton* ilmiö. Kyseessä ei näin ollen ole mikään adheesioprosessin varjopuoli, joka puhuisi syytteen ja korvausvaatimuksen yhteiskäsittelyä vastaan. Päinvastoin adheesiota voidaan pitää rikos- ja siviilioikeudellisten seuraamusten

---

[32] Erillinen siviilioikeudenkäynti tulee käytännössä yleensä kyseeseen vain, mikäli voidaan ennakoida olevan reaalisia mahdollisuuksia korvauksen perimiseen.

[33] Ks. tästä *Tirkkonen* Rp II s. 391 s.

[34] Todettakoon tässä yhteydessä, että Vantaan kaupungissa on vuoden 1984 alusta ollut käytössä ns. yhdyskuntasovittelukokeilu (»Sovitaan-projekti»). Kokeilun tarkoituksena on saada erityisesti vähäisemmissä rikosasioissa uhri ja tekijä »kasvokkain» ja näin pyrkiä sovitellen ratkaisuun rikoksen aiheuttaman menetyksen korvaamiseksi. Asianomistajarikosasioissa saattaa sovittelun seurauksena olla, ettei asianomistaja halua lainkaan syytettä nostettavaksi. Virallisen syytteen alaisissa jutuissa voi sovittelun tuloksella olla merkitystä seuraamusta määrättäessä (arg. RL 6: 3:n 3 kohta).

Yhdyskuntasovittelun tavoitteet eivät ole yksistään viktimologiset, vaan olennaisilta osin myös kriminaalipoliittiset: pyritään selvittelemään, voisiko sovittelu joissakin tapauksissa tarjota järkevän vaihtoehdon nykyiselle rikosoikeudelliselle seuraamusjärjestelmälle. Ks. sovittelusta ja sen tavoitteista lähemmin esim. *Grönfors* SPL 1984 s. 238 ss.

määräämisen kannalta toivottavana tilanteena. Nimenomaan rikosoikeudellisten seuraamusten soveltamisessa saatetaan kumulaatiossa nähdä etuja, joita separaatiojärjestelmä ei vastaavassa määrin tarjoa, eli adheesioprosessia voidaan puoltaa myös *kriminaalipoliittisin* syin.

Korvauskysymysten käsittely syytteen yhteydessä on näet omiaan edistämään sitä, että tuomioistuin saa mahdollisimman täydellisen *kokonaiskäsityksen* syytteenalaisesta teosta ja sen seurauksista.[35] Kokonaisarvioinnilla on tärkeä merkitys *rangaistusta* määrättäessä. RL 6: 1,1:n mukaan (RL 6 luku L:ssa 3. 6. 1976/466) rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen sekä rikoksesta ilmenevään tekijän syyllisyyteen.[36] Korvauskysymysten selvittelyllä saatetaan saada lisävalaistusta myös siinä suhteessa, onko rangaistusta mitattaessa kenties sovellettava RL 6: 2:n koventamisperusteita vaiko 6: 3:n lieventämisperusteita.

Esimerkiksi RL 6: 3:n 3 kohdassa säädetään rangaistuksen lieventämisperusteeksi tekijän oma-aloitteinen pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia. Korvausvaatimusten käsittely syytteen yhteydessä saattaa edesauttaa tällaisten varsinaisen tunnusmerkistökuvauksen jälkeisten seikkojen selvittelyä.[37] Milloin rikoksentekijälle tuleva korvausvelvollisuus kohoaa hänen varallisuuteensa verrattuna suuriin summiin ja tämä seuraus yhdessä rikoksesta RL 6: 1–3:ssa säädettyjä perusteita soveltaen määrättävän rangaistuksen kanssa johtaisi rikoksen laatuun nähden kohtuuttomaan tulokseen, on tällainen seikka RL 6: 4:n mukaan otettava rangaistusta mitattaessa kohtuuden mukaan huomioon. RL 6: 4:n soveltamisen edellyttämä seuraamusten kokonaisharkinta ns. sanktiokumulaation vaikutusten kohtuullistamiseksi käy tietenkin luontevimmin päinsä, milloin sekä rangaistus- että korvausseuraamukset määrätään samassa menettelyssä.[38]

Vaikka RL 6 luvun säännökset koskevatkin varsinaisesti vain rangaistuksen mittaamista (-rangaistuksen määrällinen vahvistaminen sovellettavasta rangaistusasteikosta), luvussa säädetyt yleiset periaatteet tulevat sovellettaviksi myös muissa rangaistuksen määräämisen osavaiheissa, ni-

---

[35] Ks. tästä näkökohdasta adheesioprosessin kannalta *Jespersen* s. 72 ss. sekä *Grebing* ZStW 1974 s. 483.

[36] Yksityisten korvausintressien tutkinta rikosjutussa palvelee näin rangaistuksen määräämisessä keskeisiä yleispreventiivisiä tarkoitusperiä.

[37] RL 6: 3:n 3 kohdan lieventävä vaikutus on luonnollisesti »suurimmillaan» siinä tapauksessa, jossa tekijä on jo korvannut vahingon ja jolloin varsinaista adheesioprosessia ei edes synny.

[38] Ks. RL 6: 4:n tulkinnasta *Rikosten seuraamukset (Lappi–Seppälä)* s. 154 s.

mittäin itse rangaistusasteikosta päättämisessä ja erityisesti rangaistuslajin valinnassa.[39]

Tässä yhteydessä on lisäksi aihetta huomauttaa rikoslain erityissäännöksistä, jotka oikeuttavat – rikoksella aiheutetun vahingon ollessa vähäinen – tuomioistuimen harkitsemaan, »onko muuta kuin vahingonkorvaus tuomittava». Tällainen harkintavalta tuomioistuimelle on annettu RL 33: 1,4:ssä ja 35: 3,2:ssa. Edellinen lainkohta koskee haaskausta ja jälkimmäinen vahingontekoa. Nämä säännökset ilmentävät ajatusta tarkastella rikoksen julkisoikeudellisia ja yksityisoikeudellisia seurauksia tavallaan yhtenä kokonaisuutena. Lainsäätäjä on katsonut, että vähäisissä haaskaus- ja vahingontekorikoksissa, joilla on loukattu vain yksityistä oikeutta, rangaistus voidaan jättää tuomitsematta ja katsoa, että korvaussanktio riittää.[40]

Jotta tuomioistuin voisi tuomita »vain vahingonkorvausta», edellytetään *prosessuaalisessa* suhteessa, että asianomistaja *vaatii* vahingon korvaamista. Korvaustahan ei voida tuomita viran puolesta. Tosin RL 33: 1,4:n ja 35: 3,2:n erityisten säännösten mukainen rangaistuksesta luopuminen sinänsä ei muodollisesti edellyttäne, että korvausvaatimus on esitetty, vaan ajatuksena lienee pikemminkin, että jo vahingon vähäisyys sellaisenaan oikeuttaa tuomioistuimen jättämään rangaistuksen määräämättä ja tuomitsemattajättämisratkaisuun liitetään korvaustuomio, *jos* asianomistaja korvausta vaatii.[41] RL 33: 1,4:n ja 35: 3,2:n tilanteissa täyttynevät yleensä myös lakiin sittemmin vuonna 1966 RL 3: 5,2:een (nyk. RL 3: 5,3 L:ssa 30. 6. 1972/498) otetun yleisen tuomitsemattajättämissäännöksen edellytykset jättää rangaistus määräämättä. Eli tilanne ei kuitenkaan juuri poikkea normaalitapauksesta, jossa tuomitsemattajättämisratkaisun yhteydessä tuomitaan vahingonkorvausta.

Mainitut erityissäännökset joka tapauksessa osoittavat, etteivät rikoksen julkisoikeudelliset ja yksityisoikeudelliset sanktiot ole toisistaan täydellisesti riippumattomia. Menettelyllisesti tarjoaa adheesioprosessi monesti parhaat edellytykset seuraamusjärjestelmien välisten yhteyksien huomioonottamiseen.

Adheesion tuomia etuja rangaistuksen määräämisessä ei kuitenkaan ole

---

[39] *Rikosten seuraamukset (Lappi–Seppälä)* s. 131.

[40] Lainkohtien korvaussanktioiden määrääminen edellyttää rikosoikeudellisen syyllisyyden toteennäyttämistä. Kyseessä on siis erityinen tuomitsemattajättämistilanne. Ks. *Palme* JFT 1946 s. 308, *Honkasalo* Erinäiset rikokset I,2 s. 100.

[41] RL 33: 2:n mukaan se, jonka ajokalut särkyvät matkalla tai jolle muu tapaturma sattuu ja joka sen vuoksi on pakotettu ottamaan jotakin toisen metsästä tai haasta, on rangaistuksesta vapaa, mutta velvollinen korvaamaan vahingon, jos asianomistaja sitä *vaatii*.

syytä liioitella. Hyöty on näet luonteeltaan välillistä ja usein käytännölliseltä merkitykseltään melko vähäistä. Tuomioistuimen tietämys rangaistuksen määräämiseen vaikuttavista seikoista ei adheesion ansiosta monesti sanottavastikaan lisäänny verrattuna syytteen erilliseen käsittelyyn. Toisaalta kumulaation kriminaalipoliittinen merkitys ei rajoitu yksistään rangaistuksen määräämiseen liittyviin seikkoihin, vaan adheesiosysteemillä voidaan katsoa olevan tässä suhteessa myös *itsenäistä* merkitystä. Korvausseuraamusten määrääminen rikosjutun yhteydessä korostaa näiden sanktioiden preventiivistä vaikutusta.[42] Eikä tämäntyyppisen vaikutuksen voida katsoa rajoittuvan vain vahingonkorvausoikeudelliseen vahinkojen ennaltaehkäisyyn, vaan adheesiolla on korvaussanktioiden kautta vaikutuksensa myös rikosoikeudelliseen yleispreventioon.

Tässä suhteessa on huomionarvoista, että rikosjuttujen uutisoinnissa rikoksentekijän maksettaviksi tuomitut korvaukset ovat yleensä näkyvästi esillä. Korvausjärjestelmän kytkeminen prosessuaalisesti syytteen yhteyteen on näin omiaan edistämään yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämistä ja vastaa myös »yleistä oikeustajua», joka luonnollisesti vaatii vahingon pikaista korvaamista siinä missä julkista rangaistustakin.[43] Ja jos adheesiota tarkastellaan rikoksentekijän näkökulmasta, voidaan järjestelmän tueksi viitata myös *erityispreventiivisiin* näkökohtiin: se, että korvausseuraamukset adheesiosysteemin ansiosta tulevat todella tuomituiksi eivätkä jää epämääräiseen tulevaisuuteen erillisen siviilioikeudenkäynnin varaan, on yleisesti ottaen ainakin jonkinasteinen lisätehoste muistuttamaan rikoksentekijää uusien rikosten kannattamattomuudesta.[44]

b) Adheesioprosessin etujen ohella on syytä kiinnittää huomiota myös järjestelmään liittyviin *haittatekijöihin*. Ensinnäkin niin adheesioon kuin muunkintyyppisiin kumulaatioihin sisältyy aina se vaara, että juttu paisuu

[42] Ks. vahingonkorvauksen preventiivisestä funktiosta *Ekelöf* Straffet s. 76 ja *Routamo–Hoppu* s. 13 s.

Vahingonkorvausnormien toinen pääfunktio, vahingon kärsineen hyvittäminen (reparatiivinen funktio) on ehkä vähitellen työntämässä preventiivisiä näkökohtia yhä enemmän sivuun. Tästä ovat osoituksena mm. valtion korvausvastuu rikosvahingoista (rikosvahinkolaki) ja erilaisten vakuutusjärjestelmien voimakas kehitys. Myös VahKL:n isännänvastuu- ja sovittelunormien voidaan väittää »heikentäneen» vahingonkorvauksen preventiivistä funktiota verrattuna aikaisempaan järjestelyyn (RL 9 luku), jossa korvausvelvollisuus kohdistui yleensä vain vahingon aiheuttajaan ja lisäksi nykyistä jyrkemmin ns. täyden korvauksen periaatteen muodossa.

[43] Ks. tämän johdosta *Kühler* ZStW 1959 s. 614 ss.

[44] *Jespersen* s. 72 s. Vrt. myös *Heuman* SvJT 1977 s. 256 s.

liiaksi, jolloin oikeuskäsittely hidastuu ja oikeudenkäyntiaineiston hallitseminen vaikeutuu. Näin adheesion toteuttaminen saattaa sotia rikosprosessissa tärkeää *oikeudenkäynnin keskityspyrkimystä* vastaan. Nimenomaan rikosoikeudellisen lainkäytön kannalta on haitallista, jos korvausvaatimusten selvittely viivästyttää syytteiden ratkaisemista.[45] Rikosjutun lykkääminen yksistään korvausoikeudellisten kysymysten selvittämiseksi ei ole suotavaa etenkään, jos syytetty on vangittuna.[46]

Tätä haittaa lainsäätäjä on pyrkinyt minimoimaan sillä, että OK 14: 9:ään on sijoitettu määräys tuomioistuimen vallasta *erottaa* yksityisoikeudellinen vaatimus rikosjutun yhteydestä erilliseksi siviilijutuksi, milloin kumulaatio osoittautuu epätarkoituksenmukaiseksi. Erottamissäännös palveleekin nimenomaan rikosprosessuaalisia tarkoitusperiä.[47] Säännöksellä pystytään varsin hyvin torjumaan adheesiosta syytteen käsittelylle koituvat haitat. Käytännössä tuomioistuimet näyttävät tosin suhtautuvan melko pidättyvästi erottamisvaltuuksien käyttämiseen, jolla varovaisuudella on silläkin puolensa. Kovin herkkä juttujen erottaminen näet vesittäisi koko adheesioinstituution.

Yhteiskäsittelyn haittoja tarkasteltaessa on yleensä korostettu sangen yksipuolisesti juuri syytepuolen selvittelyn vaikeutumista tai pitkittymistä.[48] Mutta adheesioon liittyy myös se varjopuoli, että syytteen hallitsevan aseman vuoksi *korvausvaatimuksen käsittely saattaa jäädä puutteelliseksi* eli korvausvaatimus voi kuvaannollisesti sanoen joutua »syytteen jalkoihin». Vaara, että korvauskysymys jää rikosjutussa vaille perusteellista käsittelyä, koskee erityisesti rikoksen tunnusmerkistöstä riippumattomia, puhtaasti yksityisoikeudellisia korvausvastuun perusteita. Mahdolliset »siviiliperusteet» tulevat tavallisesti esiin tilanteissa, joissa syyte (»rikos-

---

[45] Adheesiosta rikosprosessille aiheutuvia haittoja on korostettu erityisesti saksalaisessa kirjallisuudessa. Ks. esim. *Löwe–Rosenberg* s. 121, *Peters* s. 558, *Scholz* JZ 1972 s. 728 ja *Hassemer* Festschrift für Klug s. 227.

[46] Ks. *Sjöström–Alkio* s. 151 sekä *Halila* LM 1972 s. 466.

[47] Ks. erottamissäännöksen perusteluista *HE 12/1971* s. 13 sekä kirjallisuuden osalta *Halila* LM 1972 s. 466 ja *Tirkkonen* Sp I s. 138 s.

[48] Ruotsissa *Heuman* (SvJT 1977 s. 260 ss.) on kiinnittänyt huomiota siihen, että asianomistajan vahva asema adheesion mukanaan tuomine prosessietuineen ja hänen ehdoton oikeutensa korvaustuomion välittömään täytäntöönpanoon koko korvausmäärän osalta saattaa merkittävästi vaikeuttaa rikoksentekijän sopeuttamista takaisin yhteiskuntaan, eli adheesiojärjestely saattaa näin sotia välillisesti yleisiä kriminaalipoliittisia päämääriä vastaan. Heuman esittääkin harkittavaksi, tulisiko tuomioistuimelle suoda yleinen valta antaa rikostuomion yhteydessä määräyksiä korvauksen suorittamistavasta (mm. maksuaikataulu). Vrt. Ruotsin BrB 27: 5, jonka mukaan tämäntyyppisiä määräyksiä voidaan liittää ehdollisen rangaistustuomion yhteydessä annettavaan korvaustuomioon.

peruste») ei menesty. Vaikka OK 14: 11:ssä tuomioistuimelle annetaankin oikeutus tutkia syytejutussa esitetty korvausvaatimus, vaikka osoittautuu, ettei syytteessä tarkoitettu teko ole rikos tai ettei siitä muusta syystä voida tuomita rangaistusta, on ymmärrettävää, että rikosoikeudellisen vastuun ulkopuolelle lankeavat yksityisoikeudelliset vahingonkorvausongelmat saattavat jäädä vaille riittävää huomiota. Jutun rikosoikeudellisen puolen selvittely tekee tuomioistuimen helposti »sokeaksi» siviilijuridiikalle.

Yksityisoikeudellisten vastuuperusteiden puutteellinen käsittely saattaa näin johtaa sinänsä aiheellisen korvausvaatimuksen hylkäämiseen, mikäli syyte hylätään. Uuden korvauskanteen nostamisessa myöhemmin yksityisoikeudellisiin perusteisiin nojautuen törmätään ehkä vaikeisiinkin res judicata-ongelmiin siinä suhteessa, onko oikeus vedota puhtaaseen siviiliperusteeseen prekludoitunut aikaisemman hylkäävän ratkaisun myötä. Vahingon kärsinyt saattaa myös kustannus- ja vaivannäkösyistä luopua erillisenä siviilijuttuna ajettavasta jatkoprosessista.

Jutussa mahdollisesti relevanttien yksityisoikeudellisten vastuuperusteiden selvittely ei ole yksistään tuomioistuimen lainsoveltamistehtävä. Monesti on nimittäin tällöin kyse myös syytteessä esitettyä teonkuvausta laajemmasta korvausvaatimuksen faktapohjasta. Korvausta vaativalla asianosaisella on *väittämistaakka* (vetoamisvelvollisuus) sellaisiin korvausvastuuta perustaviin tosiseikkoihin nähden, jotka jäävät rikosoikeudellisesti relevantin teonkuvauksen ulkopuolelle. Ellei tuomioistuin käytä kyselyoikeuttaan tällaiset »siviilifaktat» eivät ehkä tule lainkaan prosessaamisen alaisiksi, so. »prosessin kohteen» piiriin.

Tätä vaaraa on omiaan lisäämään se melko yleinen käytäntö, josta jo edellä on mainittu, että syyttäjä toimii asianomistajan asiamiehenä. Syyttäjän päätehtävä on ajaa syytettä. Hänen rooliinsa ei kovin hyvin sovellu mahdollisten rikoksesta riippumattomien korvausvastuun perusteiden selvittely ja niihin vetoaminen. Tavallisesti syyttäjä toimiessaan asianomistajan asiamiehenä ilmoittaakin vain, yhtyykö asianomistaja syyttäjän syytteeseen ja mistä vahingoista tämä vaatii korvausta ja mitkä ovat vaatimusten markkamäärät. Samanlaisiin väittämistaakkaongelmiin saatetaan käytännössä törmätä myös silloin, kun vahingon kärsinyt ilman lainoppinutta avustajaa tai asiamiestä ajaa korvausvaatimustaan. Adheesiotilanteessa tuomarilta vaaditaankin usein erityistä aktiviteettia harjoittaa materiaalista prosessinjohtoa.

Adheesion haittoihin kuuluvat luonnollisesti myös ne *muodollisprosessuaaliset ongelmat*, jotka aiheutuvat siviili- ja rikosprosessin välisistä

eroavuuksista ja joihin näin välttämättä törmätään käsiteltäessä rikos- ja riita-asiaa samassa oikeudenkäynnissä. Tämän tutkimuksen yhtenä päätarkoituksena on selvitellä juuri tämän ristiriidan synnyttämiä pulmatilanteita.

Vertailtaessa adheesiosysteemin etuja ja haittoja keskenään ei voine olla epäilystäkään siitä, etteivätkö edut olisi haittoja verrattomasti suuremmat. Itse instituutiota sinänsä ei ole syytä asettaa kyseenalaiseksi. Kysymys on vain kumulaatiojärjestelyn tarkoituksenmukaisesta toteuttamisesta.

2.1.2. Rikos- ja siviiliprosessin välisten erojen merkityksestä – Adheesiojärjestelmän toimivuuteen käytännössä vaikuttaa merkittävästi se, kuinka paljon (kuinka vähän) menettelysäännöt riita- ja rikosjutuissa eroavat toisistaan. Mitä suuremmat erot ovat, sitä hankalampaa rikos- ja siviilivaateen kumuloiminen on.

Edellä on jo todettu, että Keski-Euroopassa rikos- ja siviiliprosessi ovat historian kuluessa loitontuneet selvästi kauemmas toisistaan kuin mitä meillä on tapahtunut.[49] Jo tämä selittää pitkälle sen, miksi adheesio meillä on paljon laajemmassa käytössä kuin esimerkiksi saksalaisella oikeusalueella. *Säädöstasolla* siviili- ja rikosprosessimenettelyn välisistä eroavuuksista voidaan tehdä alustavia vertailevia päätelmiä jo sen perusteella, onko menettelysäännökset koottu *yhdeksi* kumpaakin prosessilajia sääntéleväksi laiksi vai onko päädytty *erillisiin* siviili- ja rikosprosessilakeihin. Erillisten prosessilakien järjestelmä edustaa yleensä suurempaa prosessilajien välistä eriytyvyyttä kuin systeemi, jossa tullaan toimeen yhdellä prosessilailla.[50]

Suomi ja Ruotsi ovat esimerkkejä maista, joissa siviili- ja rikosasioille on säädetty yhteinen prosessilaki. Samoin on asian laita Tanskassa. Manner-Euroopassa taas on säännönmukaisesti omaksuttu erillisten siviili- ja rikosprosessilakien järjestelmä, joka vallitsee myös Norjassa. Siitä seikasta sinänsä, onko riita- ja rikosjuttujen käsittelyä koskevat säännökset sijoitettu samaan vaiko kahteen erilliseen lakiin, ei tosin voida tehdä johtopäätöksiä prosessilajien eroavuuksista lähemmin.[51] Mutta joka tapauksessa adheesioprosessi on kotiutunut suomalais-ruotsalaiseen oikeudenkäyntijärjestelmään paremmin kuin niissä maissa, joissa on erilliset siviili- ja rikosprosessilait.

Tähän säädöstason systemaattiseen yhteyteen contra erillisyyteen liittyy läheisesti järjestely siinä suhteessa, onko riita- ja rikosjuttujen käsittely

---

[49] Ks. edellä 1 § alaviite 56:n ja 88:n jäljessä olevaa esitystä.

[50] Ks. tämän johdosta *Halila* LM 1971 s. 154.

[51] Tätä korostaa *Schima* Festskrift till Ekelöf s. 557.

uskottu samoille vaiko eri lainkäyttöelimille. Meillä ja Ruotsissa vallitsee siviili- ja rikostuomioistuinten välillä *organisatorinen yhteys* tai oikeammin *ykseys:* siviili- ja rikosasiat kuuluvat pääosin samoille lainkäyttöelimille (yleisille tuomioistuimille).[52] Yhteys on lisäksi varsin pitkälle *henkilöllistä,* eli samat tuomarit käsittelevät riita- ja rikosjuttuja. Suurimmissa raastuvanoikeuksissa eri osastot saattavat kyllä erikoistua tietyntyyppisiin riita- tai rikosasioihin, jollaiset järjestelyt eivät kuitenkaan horjuta organisatorista perusasetelmaa. Organisatorinen yhteys luo hyvät edellytykset syyte- ja korvausjuttujen yhteiskäsittelylle.

Mannermaisessa järjestelmässä riita- ja rikosjutut kuuluvat eri lainkäyttöelimille tai ainakin eri tuomareille.[53] Erottelu on omiaan tuomaan adheesion tielle »näkymättömiä» psykologisia esteitä. Tästä tarjoaa esimerkin Saksan liittotasavallan prosessikäytäntö, jossa on havaittu, että rikostuomari on usein enemmän tai vähemmän »haluton» ottamaan tutkittavakseen rikokseen perustuvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia.[54] Sikäläiset rikostuomioistuimet turvautuvat suhteellisen herkästi StPO 405 §:ssä niille annettuun valtaan torjua adheesio, milloin yksityisoikeudellisen vaatimuksen tutkiminen »im Strafverfahren nicht eignet».[55] Meidän tuomioistuimissamme tällaista adheesiokielteistä asennetta ei sen sijaan ole juurikaan havaittavissa.

Toki meilläkin siviili- ja rikosprosessi eroavat selvästi toisistaan. Onhan nämä menettelymuodot tarkoitettu palvelemaan kahta varsin erilaista tehtävää. *Yleisten menettelyperiaatteiden valossa* siviili- ja rikosprosessin väliset erot näyttävät itse asiassa varsin suurilta.[56] Siviiliprosessille on leimaa antavana menettelyprinsiippinä *määräämis- eli dispositiivinen periaate,* jonka mukaan jutun asianosaisilla on valta määrätä paitsi riidan

[52] Tästä yleisjärjestelystä, joka meillä jää helposti »itsestäänselvyytenä» vaille riittävää huomiota, ks. erit. adheesion kannalta *Aalto* s. 10. Vrt. myös Tanskan osalta *Jespersen* s. 129 ja s. 502.

Meilläkin kyllä valtaosa *erityistuomioistuimista* on järjestetty käsittelemään yksistään joko riita- tai rikosasioita. Ks. tämän johdosta *Tirkkonen* LM 1946 s. 161.

[53] Esim. saksankielisessä kirjallisuudessa puhutaan »siviilituomioistuimesta» (Zivilgericht) erotukseksi »rikostuomioistuimesta» (Strafgericht). Siviili- ja rikosoikeudellisen lainkäyttötoiminnan henkilöllistä eriytyvyyttä toisistaan kuvaa vastaavasti terminologia »siviilituomari/rikostuomari» (Zivilrichter/Strafrichter). Meillä taas tämäntyyppisillä termeillä operoiminen on tekstissä mainitusta syystä vierasta.

[54] *Jescheck* JZ 1958 s. 593, *Peters* s. 558, *Amelunxen* ZStW 1974 s. 461. Ks. myös edellä 1 § alaviite 69.

[55] Ks. edellisessä alaviitteessä mainittujen lähteiden lisäksi *Amelunxen* Rev. Intern. 1973 s. 21.

[56] Ks. tästä yleishavainnosta *Aalto* s. 8 s.

kohteesta, laajemmin sanottuna oikeudenkäyntiaineistosta, myös menettelyn ulkonaisesta kulusta.[57] Dispositiivisen periaatteen mukaisella määräysvallalla on yhteytensä asianosaisten ulkoprosessuaaliseen sopimusvapauteen. Niinpä periaate on korostetusti esillä jutuissa, joissa sovinto on sallittu eli ns. dispositiivisissa jutuissa.[58] Tähän juttukategoriaan kuuluu myös rikokseen perustuva vahingonkorvauskanne.

Sen sijaan rikosprosessissa on lähtökohtaisena menettelyperiaatteena dispositiivisen periaatteen vastakohta *virallis- eli offisiaaliperiaate*. Tämän periaatteen mukaan oikeussuojaa annetaan viran puolesta, yksilön tahdosta riippumatta.[59] Määräysvalta rikosprosessissa kuuluu valtion lainkäyttöviranomaisille, tuomioistuimelle ja viralliselle syyttäjälle.[60] Virallisperiaatteen takana on rikosjutuissa keskeisesti esillä oleva julkinen etu.[61] Ja jos rikosprosessia tarkastellaan lainkäyttöviranomaisten toimintavapauden

---

[57] Määräämisperiaatteeseen on perinteisesti katsottu sisältyvän kolme osa-aluetta: asianosaisella on valta ratkaista 1) haluaako hän oikeussuojaa (nemo judex sine actore), 2) missä laajuudessa hän oikeussuojaa haluaa (ne eat judex ultra petita partium) ja 3) mitä mahdollisesti tarjolla olevista valinnaisista oikeussuojateistä hän käyttää. Ks. *Granfelt* JFT 1912 s. 319 s., *Sjöström–Alkio* s. 18 ja *Tirkkonen* Sp I s. 77.

Esitettyä luonnehdintaa voitaneen kuitenkin pitää vain eräänlaisena kuvauksena eikä niinkään tyhjentävänä määritelmänä. Määräämisperiaatteen soveltamisesta voidaan näet katsoa olevan kysymys aina, kun asianosainen käyttää hyväkseen dispositiivisen prosessinormin hänelle suomaa harkintavaltaa. Ks. *Ekelöf* I s. 36 s.

[58] Yksistään dispositiivisille riitajutuille tunnusomaisia piirteitä ovat mm. asianosaisten oikeus sovintoteitse määrätä prosessin materiaalinen lopputulos vahvistuttamalla sovinto tuomioistuimella (OK 20: 1 ja 2), kanteen myöntämisen tuomioistuinta sitova vaikutus (arg. OK 14: 1,1 ja 12: 10,2) sekä se, että tosiseikan tunnustaminen tekee ao. seikan riidattomaksi (OK 17: 4).

[59] *Granfelt* JFT 1912 s. 320 ja JFT 1915 s. 172, *Tirkkonen* Juhlajulkaisu Ståhlberg s. 423, *sama* Rp I s. 83. Ks. tämän johdosta myös *Dillén* s. 26 ss., jossa huomautetaan virallisperiaatteella ymmärretyn välistä suunnilleen samaa kuin materiaalisen totuuden periaate.

Ekelöf (I s. 46 ss. ja *sama* Grundbergrepp s. 245 ss.) ei käytä termiä virallisperiaate (officialprincipen) merkitsemään määräämisperiaatteen vastakohtaa, vaan virallisperiaatteesta on hänen mukaansa kyse »i den mån rätten skall eller må vara självständig verksam i processen», eli virallisperiaate on sinänsä riippumaton prosessinormien dispositiivisuudesta tai indispositiivisuudesta. *Ekelöf*in käsite »officialprincipen» ei siis ole prosessisubjektien määräysvaltaa koskeva käsite, vaan prosessisubjektien *työnjakoa* kuvaava termi. Milloin toimimisoikeus on (myös) asianosaisilla, on Ekelöfin mukaan kyseessä »käsittelyperiaate» (förhandlingsprincipen). Vrt. *Olivecrona* s. 20 s., jossa virallisperiaatteella tarkoitetaan »om de rättstillämpande myndigheternas skyldighet att av egen drift vara verksamma för beivrande av brott».

[60] Erityisesti syyttäjän osalta on todettava, että klassinen virallisperiaatteen luonnehdinta korostaa syyttäjää oikeudenhoidon orgaanina eikä rinnasta häntä rikosjutun yksityisiin asianosaisiin. Kuten tekstissä jäljempänä havaitaan, tämä yksipuolinen roolikorostus on omiaan osaltaan antamaan siviili- ja rikosprosessin eroista liioitellun kuvan.

[61] *Tirkkonen* Rp I s. 18 ss.

kannalta, on menettely tässäkin suhteessa tiukemmin säänneltyä kuin siviiliprosessissa: prosessinormeja, jotka antavat viranomaiselle harkintavaltaa (fakultatiivisia normeja) on vähemmän kuin siviiliprosessin puolella.[62]

Rikosprosessissa esillä oleva julkinen intressi ja siihen liittyvä korostettu pyrkimys saada jutussa totuus selville heijastuvat monille prosessin osa-alueille, mm. *todistusoikeuteen*. Rikosasioissa tuomioistuimella on näytön hankkimiseen yleensä laajemmat valtuudet kuin riita-asioissa (OK 17: 8). Totuuspyrkimys tulee selkeästi esiin erityisesti ns. törkeää rikosta koskevissa syytejutuissa (rangaistusmaksimi vähint. 6 vuotta vankeutta), joissa voidaan tarpeen vaatiessa murtaa monet muissa oikeudenkäynneissä noudatettavat todistamiskiellot.[63]

Rikosprosessin virallisluonteeseen kuuluu edelleen olennaisena tunnuspiirteenä se, että prosessi saatetaan vastaajan niskoitellessa päätökseen *pakkokeinojen* avulla, joita taas siviiliprosessissa käytetään vain poikkeustapauksissa. Prosessilajien välinen ero tässä suhteessa tulee tyypillisimmillään esille, paitsi siinä että rikoksesta epäilty (tai jo syytetyn asemassa oleva) voidaan *vangita* prosessin tarkoituksen varmistamiseksi, myös *poissaoloseurausten* sääntelyssä. Seuraukset kantajan poissaolosta eivät tosin kovin paljon poikkea toisistaan, vaan erot tulevat varsinaisesti esille siinä, miten laki suhtautuu *vastaajan* poissaoloon. Kohdistuuhan rikosprosessuaalinen pakko nimenomaan rikosjutun vastaajaan (syytettyyn). Tunnusomaista vastaajan poissaoloa koskeville sääntelyille rikosasiassa on, että (esteettömästi) poisjäänyt vastaaja pyritään saamaan paikalle pakkokeinoin (ks. OK 12: 17 ja 16: 8 L:ssa 14. 1. 1972/21).

Prosessilakimme suhtautuu periaatteessa kielteisesti mahdollisuuteen ratkaista syyte vastaajan poissaollessa, mutta toisaalta syytejuttu ei myös-

[62] Tyyppiesimerkkinä mainittakoon syyttäjän velvollisuus syytteen nostamiseen laissa säädettyjen edellytysten ollessa olemassa (RVA 15,1 ja 18,1 §). Ilmitullutta rikosta seuraa »lain nojalla» rikosprosessi. Rikosoikeutta ei voida toteuttaa vapaaehtoisesti, vaan prosessi on rikosoikeudellisen oikeussuojan saamiseksi välttämätön. Syyttäjän syyttämisvelvollisuutta onkin kuvattu nimityksellä *legaliteettiperiaate*. Ks. *Tirkkonen* Rp I s. 282, *Andenaes* s. 286, *Peters* s. 157, *Roeder* s. 21. *Ekelöf* (I s. 35) puhuu legaliteettiperiaatteesta tarkoittaessaan yleensä lainkäyttöviranomaista sitovia prosessinormeja. Vrt. myös *Schima* Festskrift till Ekelöf s. 560.

[63] Erityisesti todistajan vaitiolovelvollisuus (OK 17: 23) ja vaitiolo-oikeus (17: 24) on törkeää rikosta koskevassa syytejutussa järjestetty osin muista oikeudenkäynneistä poikkeavasti. Lainsäätäjä on katsonut, etteivät kaikki normaalisti vaitioloon velvoittavat tai oikeuttavat perusteet ole kyllin painavia, kun kyseessä on törkeän rikoksen selvittely. Ks. tämän johdosta *Tirkkonen* Todistuslainsäädäntö s. 124 s., *Hormia* II s. 55 ss. ja s. 101 ss.

kään saata raueta vastaajan poissaoloon. Siviiliprosessissa taas on pääsääntönä, ettei vastaajan poissaolo estä asian ratkaisemista. Riittää, että hänelle on varattu tilaisuus tulla saapuville (ks. OK 12: 12 ja 16: 5 L:ssa 14. 1. 1972/21). Riitajutussa, jossa sovinto on sallittu, juttu voidaan ensikäsittelyssä ratkaista paikalle tulleen asianosaisen vaatimuksesta *yksipuolisella tuomiolla*, jolloin ratkaisu perustuu, ei varsinaisesti näyttöön, vaan itse poissaoloon, so. muodolliseen perusteeseen (OK 12: 10,2 ja 12,2).[64] Selvää on, ettei vastaava järjestely voi tulla rikosjutuissa kysymykseen.

Vastaajan poissaoloa koskevien säännösten eroavuutta prosessilajien välillä on yleisesti kuvattu siten, että on sanottu *kontradiktorista periaatetta* sovellettavan rikosprosessissa huomattavasti jyrkemmin kuin siviiliprosessissa: rikosasioissa on vastaajan kuuleminen yleensä välttämätöntä, kun taas riita-asioissa riittää, että vastaajalle varataan tilaisuus tulla kuulluksi.[65] Periaatteellinen kielto ratkaista rikosjuttua vastaajan poissaollessa kuvastaa kuitenkin paitsi rikosprosessin virallis- ja pakkoluonnetta, myös tähän nähden vastakkaista pyrkimystä *syytetyn inhimilliseen kohteluun*. Sääntö, ettei ketään saa poissaolevana tuomita rangaistukseen, jota periaatetta sovelletaan meillä ehkä liiankin jyrkästi, on nähtävissä takeena mielivaltaa vastaan, jolla turvataan syytetyn mahdollisuus puolustautua ja joka samalla palvelee rikosprosessissa keskeistä totuuspyrkimystä.[66]

---

[64] Nykyään yksipuolinen tuomio voidaan antaa myös paikalle tulleen vastaajan vaatimuksesta poissaolevaa kantajaa vastaan (OK 12: 10,2).

[65] *Tirkkonen* Rp I s. 82.

Paitsi mahdollisuuteen ratkaista juttu vastaajan poissaollessa, heijastuu prosessilajien välinen ero kontradiktorisen periaatteen soveltamisessa myös mahdollisuuteen *esittää näyttöä* vastaajan poissaollessa: siviilijutussa vastaajan (tai kantajan) poissaolo ei estä todisteiden esittämistä, mutta rikosjutussa on näytön esittäminen vastaajan poissaollessa sallittua vain, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi (OK 17: 9,1). Ks. tämän johdosta myös *Halila* LM 1972 s. 493. Kontradiktoriseen periaatteeseen pohjautuvat näkökohdat ovat johtaneet myös siihen, että todistelun vastaanottaminen *oikeusavuitse* muussa kuin itse juttua käsittelevässä tuomioistuimessa on rikosasioissa sidottu tiukempiin edellytyksiin kuin riita-asioissa (OK 17: 41).

[66] Ks. tästä *Tirkkonen* Rp I s. 81.

Meillä on perinnäisesti ollut vallalla sääntö, ettei ns. kontumasiaalimenettely ole ollut rikosprosessissa mahdollista eli ettei syytejuttua ole voitu ratkaista vastaajan poissaollessa. Ks. *Granfelt* Föreläsningar s. 17, *Sjöström–Alkio* s. 35, *Palmgren* JFT 1951 s. 142 s., *Alkio* s. 233 sekä *Dillén* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 963 s.

Vuoden 1972 prosessiuudistus teki mahdolliseksi ratkaista syytejuttu määrätyin edellytyksin *jatkokäsittelyssä* vastaajan poissaollessa (OK 16: 8, ks. *LVK 1969: 3* s. 14, *HE 12/1971* s. 4 ss. sekä *Halila* LM 1972 s. 496 s. Vrt. poissaolosäännösten tarkistamista koskeva mietintö *KM 1965: D 62*, jossa oltiin vielä tähänkin mahdollisuuteen nähden kielteisellä kannalla).

Nykyisten säännösten mukaan voidaan syytejuttu ratkaista ensikäsittelyssä vastaajan poissaollessa vain OK 11: 22,3:ssa säädetyssä harvinaisessa poikkeustapauksessa (virkamies syytteessä siitä, että hän on ollut luvattomasti poissa virkansa toimittamisesta). Vastaajan

Ajatus syytetyn inhimillisestä kohtelusta, laajemmin hänen ihmisoikeuksiensa kunnioittamisesta, ei tosin yleisemmin katsoen ole totuusperiaatteen kanssa yhdensuuntaista, vaan joutuu normaalisti pikemminkin ristiriitaan tämän kanssa. Totuuteenkaan ei tule pyrkiä syytetyn ihmisarvoa loukkaavin keinoin.[67] Syytetyn ihmisoikeuksien kunnioittamisessa tulee esiin rikosprosessille tyypillinen ristiriita julkisen rikosten selvittämisintressin ja rikoksesta epäillyn yksilöllisen oikeussuojantarpeen välillä. Syytetyn asemaa koskevissa sääntelyissä on otettava huomioon kansalaisille perustuslaissa turvatut perusoikeudet, eli *rikosprosessioikeus on läheisessä yhteydessä valtiosääntöoikeuteen.*[68] Luonnollisesti siviiliprosessimenettelykään ei saa olla valtiosäännön vastainen, mutta prosessimenettelytapojen yhteys kansalaisten perusoikeuksiin ei konkretisoidu riitajutuissa samalla tavoin kuin rikosasioissa.

Syytetyn perusoikeuksiin ankkuroituneita menettelysääntöjä on rikosprosessioikeudellisessa kirjallisuudessa perinteisesti nimitetty yleistermillä *favor defensionis-* eli puolustuksen suosimisen periaate. Tämän prinsiipin avulla pyritään lieventämään tai »kohtuullistamaan» syytetyn alistettua asemaa valtion pakkovaltaoikeuksilla varustettua lainkäyttökoneistoa vastaan.[69] Pyrkimys saattaa syytetty mahdollisimman tasaveroiseen asemaan syyttäjään nähden (»prosessuaalinen tasa-aseisuus») on kieltämättä omiaan lähentämään rikosprosessia kohti siviilioikeudenkäyntiä: syytettykin on

---

läsnäolo ei myöskään ole tarpeen eräissä rikosprosessin erityisiin lajeihin kuuluvissa prosessitilanteissa (ks. RangMäärL 12,1 §; RikeSL 17,1; RTA 6: 10,2; AlkoholiL 105 §, TulliL 59 § ja ValtuusRL 10 §).

Ulkomaisissa rikosprosessilaeissa syytejutun ratkaiseminen vastaajan poissaollessa on yleensä sallittu selvästi laajemmassa mitassa kuin meillä.

Meilläkin on ehdotettu, että rikosasia, jossa seuraus vakiintuneen rangaistuskäytännön mukaan on vain sakkoa, voitaisiin ratkaista määrätyin edellytyksin jo ensikäsittelyssä vastaajan poissaolosta huolimatta. Ks. *OLJ 7 /1980* s. 54 ja s. 63.

[67] Oikeusvaltiota ei tunnisteta yksin siitä, mihin rikoksentekijä tuomitaan, vaan myös ja ennen muuta siitä, *miten* hänet tuomitaan. Ks. tämän johdosta *Hormia* I s. 183 ss. ja *Lehtimaja* DL 1978 s. 427 ss.

[68] Tämä kytkentä on jäänyt rikosprosessuaalisessa kirjallisuudessamme vähälle huomiolle, ja ajatusta rikosprosessista »sovellettuna valtiosääntöoikeutena» on tuotu varsinaisesti esiin vasta viimeaikoina. Ks. *Halila* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 291, *Hormia* I s. 208 ss., *Lehtimaja* DL 1978 s. 427 s. ja *sama* DL 1980 s. 46. Vrt. kuit. jo *T. Ellilä* LM 1970 s. 640 s., jossa esitutkintasääntöjä käsiteltäessä viitataan perustuslain ylimpiin periaatteisiin. Ks. tämän johdosta myös *Peters* s. 20 ss., erit. s. 25 s. ja *sama* LM 1968 s. 670.

[69] *Tirkkonen* Rp I s. 23 s. Ks. myös *T. Ellilä* LM 1970 s. 642 s., jossa huomautetaan suomenkielisen »puolustuksen suosimis»-termin harhaanjohtavuudesta, koska kyse ei ole varsinaisesti edullisemmuus-aseman antamisesta syytetylle, vaan prosessuaaliseen tasaveroisuuteen pyrkimisestä.

asianosainen eikä tutkintaobjekti.[70] Mutta favor defensionis-prinsiippi tuo rikosprosessiin myös merkittäviä siviiliprosessille vieraita piirteitä. Näistä on keskeisin rikosprosessissa noudatettava *in dubio pro reo*-sääntö: epäselväksi jääneessä tapauksessa asia on ratkaistava syytetyn eduksi.[71] Riski todistelun epäonnistumisesta eli todistustaakka on rikosprosessissa kantajapuolella (syyttäjällä ja asianomistajalla), ts. syytetyn ei – eräitä poikkeuksia lukuunottamatta – tarvitse näyttää syyttömyyttään toteen (ks. OK 17: 1,2).[72]

Siviiliprosessissa taas todistustaakka on jakautunut asianosaisten kesken eli selvittämättä jäämisen riski voi kohdata myös vastaajaa (OK 17: 1,1).[73] Paitsi todistustaakkasääntelyissä, in dubio pro reo-sääntö ilmenee myös äänestysnormeissa. Merkittävin periaatteellinen ero prosessilajien välillä tältä osin on se, että äänten mennessä tasan voittaa rikosasioissa vapauttava tai lievin mielipide, mutta riita-asioissa se mielipide, johon puheenjohtaja on yhtynyt (OK 23: 3).[74]

In dubio pro reo-säännön perustana on ennen muuta ajatus siitä, että mahdollinen väärä syypääksi julistava rikostuomio on yhteiskunnan kannal-

---

[70] Ks. käsitteestä »tasa-aseisuus» t. »aseiden yhtäläisyys» (Waffengleichheit) rikosprosessissa *Hormia* I s. 148 alaviite 154 ja siellä mainittu kirjallisuus sekä *Lehtimaja* DL 1978 s. 437 s. – Kuten *Hormia* (m.t. ib.) huomauttaa, prosessuaalinen tasa-aseisuus syyttäjän ja syytetyn välillä on joka tapauksessa pitkälti kuvitteellinen, ihanteellinen olotila. ja todellisuudessa syytetty useimmiten jää enemmän tai vähemmän alistettuun asemaan; vielä vähemmän saatetaan tasa-aseisuudesta puhua esitutkintavaiheessa. Ks. tästä myös *Tirkkonen* Rp I s. 20 ss. ja *Halila* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 288. Uusi esitutkintalakiehdotus *(HE 14/1985)*, eritoten lakiehdotuksen 31 §:ssä rikoksesta epäillylle suotu lähtökohtainen oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa merkinnee kyllä toteutuessaan epäillyn prosessuaalisen aseman jonkinasteista kohentumista, joskin on korostettava, ettei esitutkinta luonteensa vuoksi edes käsitteellisesti saata olla varsinaista asianosaisprosessia.

[71] *Tirkkonen* Rp I s. 23, *Halila* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 289, *Ekelöf* IV s. 121 s.

[72] Kantajan todistustaakasta rikosprosessissa ja niistä poikkeustilanteista, joissa todistamisvelvollisuus on syytetyllä ks. lähemmin *Tirkkonen* Rp II s. 147 ss. ja *Halila* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 296 ss.

Rikosprosessissakin on tietysti otettava lukuun se mahdollisuus, että todistustaakka voi prosessin aikana »siirtyä» syytetylle: syyttäjän esitettyä ns. riittäväksi katsotun näytön on syytetyn pakko esittää vastanäyttöä torjuakseen syytteen. Vastanäytöltä ei tosin vaadita »täyttä näyttöä», vaan riittää, että se sen verran horjuttaa päänäyttöä, ettei viimeksi mainittu enää käy täydestä näytöstä. Ks. *Ekelöf* IV s. 123 s. Ks. myös *Tirkkonen* Rp II s. 156 sekä todistustaakan siirtymisestä yleensä *Halila* Todistustaakka s. 12 s.

[73] Ks. siviiliprosessuaalisesta OK 17: 1,1:n todistustaakkasäännöstä erit. suhteessa rikosprosessiin *Halila* Todistustaakka s. 83 ss. ja *Tirkkonen* Rp II s. 148.

[74] Ks. tämän johdosta *Tirkkonen* Rp I s. 24 ja Rp II s. 416 sekä *Halila* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 289.

ta paljon vahingollisempi kuin väärä vapauttava tuomio.[75] Sen sijaan siviiliprosessissa, jossa vastakkain ovat yksityiset intressit, ei saateta tehdä tällaista erottelua, vaan kanteen virheellinen hylkääminen on periaatteessa yhtä vahingollista kuin aiheeton kanteen hyväksyminenkin.

Rikosprosessissa vallitsevaa syyttäjän/asianomistajan todistamisvelvollisuutta voidaan nimittää syytetyn puolelta *syyttömyysolettamaksi:* rikoksesta epäiltyä on pidettävä syyttömänä, kunnes syyte on oikeudenkäynnissä näytetty toteen.[76] Syytetty ei myöskään ole velvollinen myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä toteamiseen (nemo tenetur se ipsum accusare).[77] Tämän mukaisesti syytetyllä on prosessissa vaitiolo-oikeus, eikä hänellä ole lausumissaan totuudessapysymisvelvollisuutta (OK 14: 3,2). Tällainen velvollisuus on sen sijaan säädetty riitajutun asianosaisille (OK 14: 1,2) kuten myös rikosjutun asianomistajalle (OK 14: 3,2), vaikkakaan velvollisuuden rikkomisesta sinänsä ei ole säädetty erityistä sanktiota.[78]

Näyttökysymystä koskevaan in dubio pro reo-sääntöön liittyy rikospro-

[75] *Tirkkonen* Rp I s. 23, *Halila* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 290.

Tämä näkökohta heijastuu myös *tuomionpurkusäännöstöön* siten, ettei purku syytetyn eduksi, päinvastoin kuin hänen vahingokseen, ole sidottu määräaikaan (OK 31: 10) ja että purku syytetyn eduksi on mahdollista lievemmin edellytyksin kuin hänen vahingokseen (OK 31: 8 verr. 31: 9).

Tärkeintä on kuitenkin noudattaa in dubio pro reo-sääntöä jo ensiprosessissa, koska väärän syypääksi julistavan tuomion haittavaikutuksia on vaikea jälkeenpäin eliminoida. – Ja todettakoon, että tuomitun hakiessa tuomionpurkua hänellä on todistamisvelvollisuus purkuperusteen olemassaolosta (*Halila* m.k. s. 297).

[76] Syyttömyysolettamaa ei ole OK:ssa lausuttu nimenomaisesti julki, mutta sen olemassaolo käy kuitenkin riidatta ilmi OK 17: 1,2:ssa kantajalle asetetusta todistamisvelvollisuudesta. Ks. tästä *Halila* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 296 s., *Hormia* I s. 148 ja *Lehtimaja* DL 1978 s. 436 s. Vrt. tämän johdosta myös *Lehtimaja* LM 1978 s. 260 s.

Nykyään voidaan kyllä sanoa, että myös expressis verbis julkilausuttu syyttömyysolettama sisältyy Suomen voimassaolevaan rikosprosessinormistoon. Ratifioidessaan vuonna 1975 YK:n yleiskokouksen vuonna 1966 hyväksymän kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen, jonka 14 artiklan 2 kohdan mukaan »jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti toteennäytetty», Suomi ei tehnyt tämän sopimuskohdan osalta minkäänlaista varaumaa (ks. L 23. 6. 1975 AsK 1976/107 ja A 30. 1. 1976/108 sekä sopimustekstin osalta SopS 8/1975). Ks. tämän johdosta *Lehtimaja* DL 1978 s. 429 s. ja *sama* DL 1980 s. 46 s.

[77] *Tirkkonen* Rp I s. 368 s. sekä laajasti *Hormia* I s. 172 ss.

Tätä periaatetta ei sinänsä horjuta se, että syytettyä vastaan voidaan käyttää pakkokeinoja hänen läsnäolovelvollisuutensa toteuttamiseksi.

[78] Ks. tämän johdosta erit. syytetyn osalta *Tirkkonen* Rp I s. 367 s. ja yksityiskohtaisesti *Aalto* LM 1967 s. 8 ss. – Syytetyn »valehtelemisoikeus» koskee nimenomaan jutun ulkoisia faktoja. Väärien henkilötietojen antaminen on sen sijaan kriminalisoitu RL 16: 20a:ssa, mutta itse prosessuaaliset normit eivät aseta syytetylle tässäkään suhteessa totuusvelvollisuutta (*Aalto* m.k. s. 19 s.).

sessissa läheisesti laintulkintaperiaate *in dubio mitius:* epävarmoissa tulkintatilanteissa tulee oikeuskysymystä arvostella syytetylle edullisemman tulkintavaihtoehdon mukaan.[79] Sen sijaan siviiliprosessissa ei voida ajatella omaksuttavaksi vastaajalle edullista laintulkintaperiaatetta.

Muista siviili- ja rikosprosessin välisistä eroavuuksista, joilla ei ole yhtä kiinteää yhteyttä ylimpiin menettelyperiaatteisiin kuin yllä esitetyillä eroilla, mainittakoon ensiksi tuomioistuinten *toimivaltaa* koskevat järjestelyt. Pääeroavuudet ilmenevät asiallisen ja alueellisen toimivallan sääntelyissä. Sen sijaan oikeusasteellinen toimivalta on riita- ja rikosasioissa nykyisin suurin piirtein yhdenmukainen. Asiallisessa suhteessa toimivalta on eräissä tapauksissa uskottu siviili- tai rikosprosessuaalisille erityistuomioistuimille. Asiallisen toimivallan jakosäännöt yleisten tuomioistuinten kesken poikkeavat nekin siviili- ja rikosjutuissa toisistaan.[80] Alueellisella tasolla toimivaltasääntely rakentuu rikosjutuissa varsin kategorisesti rikoksen tekopaikan tuomioistuimen eli forum delicti-säännön varaan (OK 10: 21). Riitajutuissa on sen sijaan yleisenä oikeuspaikkana normaalitapauksissa vastaajan kotipaikan tuomioistuin forum domicilii (OK 10: 1,1). Lisäksi sekä rikos- että riita-asioissa on joukko jutun laadun mukaan määräytyviä erityisiä oikeuspaikkoja. Eroavuutta prosessilajien välillä forumsääntelyissä merkitsee myös se, että osa siviiliprosessuaalisista alueellista toimivaltaa koskevista säännöksistä on tahdonvaltaisia (OK 10: 11), kun taas oikeuspaikkanormit rikosasioissa ovat kaikki ehdottomia.[81]

Forumeroavuuksien taustalla on nähtävissä ennen kaikkea näyttökysymyksen keskeinen asema rikosprosessissa. Todistelun onnistumisen on katsottu vaativan, aettä syyte on käsiteltävä pääsääntöisesti rikoksen teko-

---

[79] *Tirkkonen* Rp I s. 23 alaviite 19 ja *Halila* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 292. – In dubio pro reo- ja in dubio mitius-säännöt tavallaan edellyttävät toinen toisensa olemassaoloa. Monesti on näet varsin vaikea ratkaista, ollaanko tekemisissä näyttö- vaiko oikeuskysymyksen kanssa. Esimerkiksi OK 23: 3:n määräys, että jos äänestettäessä rikosjutun tuomareiden äänet menevät tasan, voittaa vapauttava tai lievin mielipide, pitää sisällään paitsi in dubio pro reo-, myös in dubio mitius-periaatteen. On yhdentekevää perustuuko vapauttava tai lievin mielipide kannanottoon näyttö- vai oikeuskysymyksessä.

[80] Huomattavin ero prosessilajien välillä tässä suhteessa on se, että HO käsittelee ensimmäisenä oikeusasteena merkittävän ryhmän rikosasioita (ks. OK 8: 2). Sen sijaan siviiliprosessissa ei HO:n asiallisella (= ensiasteen) toimivallalla ole kovinkaan paljon käytännön merkitystä.

[81] *Tirkkonen* Rp I s. 192.

OikPL 1 §:n säännös on kuitenkin tuomioistuimeen nähden *fakultatiivinen:* eri tuomioistuinten tuomiopiireissä tehdyt rikokset saadaan käsitellä kaikki jossakin näistä tuomioistuimista, jos tuomioistuin katsoo sen haitatta käyvän päinsä.

paikan tuomioistuimessa.[82] Poikkeuksia tähän sääntöön sallitaan tavallisesti vain joko sangen painavista prosessiekonomisista sekä rikosten konkurrenssiin liittyvistä syistä (esim. tilanne, jossa sama henkilö tehnyt rikoksia eri tuomiopiireissä) tai sen vuoksi, ettei forum delicti voi tulla kysymykseen (esim. rikos tehty Suomen ulkopuolella).[83]

Merkittäviä eroja siviili- ja rikosprosessinormien välillä on edelleen oikeudenkäynnin *vireillepanoa* koskevissa määräyksissä (OK 11 luku). Siviilijutun vireillepanemiseksi vaaditaan kirjallinen haaste, lukuunottamatta vekseli- ja shekkijuttuja, joissa voidaan haastaa myös suullisesti (OK 11: 1 verr. 11: 20). Kirjallinen haaste on kyllä mahdollinen myös rikosasioissa, mutta tavallisesti syytejuttu pannaan vireille suullisella haasteella (OK 11: 22,2) tai rikoksesta epäillyn vangitsemisella (RL 8: 2,1 verr. RVA 26 §). Rikoksen johdosta vangittua ei siis enää haasteta vastaamaan.[84] Haaste ei rikosjutuissa ole myöskään tarpeen, milloin tuomioistuimessa henkilökohtaisesti läsnä olevaa vastaan tehdään rikokseen perustuva vaatimus (OK 11: 22,1). Rikosjuttujen vireillepanosäännöksistä ilmenee rikosprosessissa paljolti vallalla oleva virallistutkinta: haastetta ei kaikissa tilanteissa tarvita.

Vielä on syytä mainita prosessilajien väliset eroavuudet asianosaisen *puhevallan käyttämistä (oikeudenkäyntikelpoisuutta)* normeeraavissa säännöksissä (OK 12 luku). Eroavuus koskee *vastaajan* oikeudenkäyntikelpoisuutta, joka siviiliprosessissa on kytketty eräin poikkeuksin siviilioikeudelliseen täysivaltaisuuteen, mutta jonka kriteerinä on rikosprosessissa syyntakeisuus (ks. OK 12: 1 ja 2 nyk. muodossaan L:ssa 8. 4. 1983/363). Kantajan oikeudenkäyntikelpoisuus on sen sijaan säännelty siviili- ja rikosprosessissa yhtenäisin, siviilioikeudelliseen täysivaltaisuuteen pohjautuvin säännöksin (OK 12: 1).

---

[82] *Tirkkonen* Rp I s. 192 s.

[83] Ks. OikPL 1 §, OK 10: 22 sekä MeriL 264,1 § (L:ssa 13. 4. 1984/295).

[84] Todettakoon, ettei uudessa pakkokeinolakiehdotuksessa *(HE 14/1985)* esitetä tehtäväksi tässä suhteessa muutoksia (ks. PakkokeinoLEhd 1 luku, erit. 21 §).

Vangitsemisen kautta tapahtuvasta rikosjutun vireillepanosta ks. lähemmin *Tirkkonen* Rp II s. 358 s. sekä *Helminen* Kirjoitelmia Reino Ellilälle s. 47 s. ja s. 55 ss. – Vangitsemisella tapahtuvaan rikosjutun vireilletuloon liittyy joukko vaikeita ongelmia, koska esitutkintaa joudutaan monesti jatkamaan vielä vangitsemisen jälkeen. Etenkin laajoissa rikosjutuissa yksilöidyt syytteet siinä suhteessa, mistä rikoksista rangaistusta lopulta vaaditaan, saatetaan kyetä esittämään vasta, kun juttua on ehditty jo ns. läpihuutona käsitellä tuomioistuimessa. Vangitsemisen jälkeisessä esitutkintavaiheessa ilmitulleiden rikosten osalta on ongelmallista, ovatko nekin tulleet vangitsemisen kautta jo vireille siten, että vangitseminen on mm. katkaissut RL 8: 2,1:n mukaisesti rikosoikeudellisen vanhentumisen.

Poikkeavuus prosessilajien välillä oikeudenkäyntikelpoisuusehdoissa on kyllä varsin luontevasti selitettävissä. Siviiliprosessuaalisen oikeudenkäyntikelpoisuuden tulee vastata ulkoprosessuaalista kelpoisuutta määrätä itsestään ja omaisuudestaan. Oikeudenkäynti ei ole sellainen muusta elämästä irroitettu tilanne, jossa tulisi noudattaa tässä suhteessa omia sääntöjään. Rikosprosessissa taas syyntakeisuuskriteeri vastaajapuhevallan käyttämisen edellytyksenä pohjautuu siihen ajatukseen, että henkilö, joka ikänsä ja henkisen kehitystasonsa puolesta on rikosoikeudellisesti vastuunalainen, myös vastaa oikeudenkäynnissä itse häneen kohdistettaviin rikosoikeudellisiin vaatimuksiin.

Erot siviili- ja rikosprosessin välillä näyttävät edellä esitetyn perusteella siis varsin selkeiltä. Määräämis- ja virallisperiaatteiden pohjalta suoritettu eroavuustarkastelu antaa kuitenkin erojen suuruudesta jollain tavoin liioitellun kuvan. Riita- ja rikosjuttujen käsittely in concreto käytännössä on näet varsin pitkälle samantapaista. Huolimatta määräämis- ja virallisperiaatteisiin nojaavista erilaisista lähtökohdista prosessisubjektien välinen *työnjako* perustuu niin riita- kuin rikosjutuissakin *asianosaisten aktiviteettiin*. Siviiliprosessia hallitsee *käsittelymenetelmä* ja rikosprosessia vastaavasti *akkusatorinen menetelmä*.[85] Näille menettelyperiaatteille on tunnusomaista ns. asianosaistoimintoisuus: asianosaiset huolehtivat jutun vireillepanosta, sen eteenpäinviemisestä ja oikeudenkäyntiaineiston hankinnasta. Tuomioistuimen rooli on toimia jutun ratkaisijana ja vain ehkä täydentää asianosaisten toimenpiteitä prosessiaineiston hankinnassa.

Tuomioistuimen ja asianosaisten toimenkuvan muotoutumisessa ovat siviili- ja rikosprosessi sitäpaitsi viime vuosikymmeninä jatkuvasti *lähentyneet toisiaan*. Rikosprosessin inkvisitoriset piirteet ovat vähentyneet, ja prosessi on muuttunut yhä akkusatorisemmaksi.[86] Syyttäjistön ammattillinen taso on nykyisin korkea. Syytteiden ajamiseen ei tarvita »tuomioistuimen apua». Vastaavasti myös edellytykset syytetyn puolustuksen järjestämiseksi asianmukaiseen kuntoon ovat parantuneet.[87] Enää ei voitane edes ns. törkeitä rikoksia koskevissa rikosjutuissa noudatettavaa menettelyä

[85] *Tirkkonen* Sp I s. 83 ss. ja Rp I s. 86 ss.

[86] Ks. lähentymiskehityksestä *Tirkkonen* LM 1946 s. 162, *sama* Rp I s. 21, *T. Ellilä* LM 1970 s. 641, *Hormia* I s. 102 ja *Halila* LM 1978 s. 908. Ks. myös *Virolainen* LM 1983 s. 151.

[87] Varsinaista pakollista syytetyn julkista puolustusta ei tosin ole meillä järjestetty. Parannukset syytetyn puolustuksen järjestämisessä ovatkin tapahtuneet »kiertotietä» lähinnä maksuttoman oikeudenkäynnin ja yleisen oikeusavun kautta. Laissa on kyllä kasuistisia säännöksiä, jotka oikeuttavat tuomioistuimen määräämään syytetylle avustajan. Ks. NuorRikL 23,2 §, L rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta (7. 7. 1970/456) 24 § verr. OK 15: 9.

luonnehtia *Tirkkosen* tapaan »inkvisitoriseksi akkusatorisissa muodoissaan»,[88] vaan perustellumpaa on puhua näidenkin juttujen osalta akkusatorisesta menettelystä. Siviiliprosessissa kehitys on vuorostaan kulkenut viime vuosisadan loppupuolen liberalistisista tuomioistuimen passiivisuutta korostavista näkemyksistä tuomioistuimen aktiviteettia lisäävään suuntaan.[89] Tämä heijastelee julkisen intressin voimistumista materiaalisen yksityisoikeuden alueella.[90] Tuomioistuimen materiaalinen prosessinjohto jutun saamiseksi perusteellisesti käsitellyksi on noussut siviiliprosessissa näkyvästi esille. Prosessilajit ovat näin tavallaan tulleet »toisiaan vastaan», ja tuloksena on saatu eräänlainen yleinen, asianosaisten aktiivisuudelle pohjautuva prosessaamismalli.

Erityisesti on aihetta tuoda esiin se rikosprosessuaaliseen akkusatoriseen prinsiippiin kuuluva sääntö, ettei tuomioistuin voi ottaa tutkittavakseen muuta kuin syytteen teonkuvauksessa mainitun teon. Tuomioistuimen tutkinta ei saa ulottua syytteen ulkopuolelle. Tässä on *selvä yhteys siviiliprosessin määräämisperiaatteeseen:* asianosaiset määräävät jutun oikeudenkäyntiaineistosta. Syyttäjäkin on asianosainen oikeudenkäynnissä, vaikka samalla myös oikeudenhoitoviranomainen. Hänen harkintansa siitä, mikä teko saatetaan tuomioistuimen tutkittavaksi – vaikkakin harkinta on perinteisesti luettu jollain tavoin virallisperiaatteen piiriin – sitoo tuomioistuinta samalla tavoin kuin yksityisen asianomistajankin disponointi kyseisessä suhteessa tai samalla tavoin kuin yksityisten asianosaisten vetoamislausumat riitajutussa. Näin myös rikosprosessissa on oikeudenkäyntiaineiston muotoutumisessa dispositiiviseen periaatteeseen rinnastettavia piirteitä.[91]

Vaikka prosessilajien lähentyminen on näkynyt ensisijaisesti tuomioistuimen ja asianosaisten roolien kehityksessä, ovat siviili- ja rikosprosessi lähentyneet toisiaan myös muilla tasoilla. Merkittävää yhdentymistä on tapahtunut erityisesti *muutoksenhaussa*. Perinteisestihän siviili- ja rikosasioissa on ollut omat muutoksenhakukeinonsa. Vuosina 1978 ja 1979 toteutettujen muutoksenhakua hovioikeuteen ja korkeimpaan oikeuteen koskevien uudistusten myötä (ks. OK 25 ja 26 luku L:ssa 31. 8. 1978/661 ja OK 30 luku L:ssa 3. 2. 1979/104) on siirrytty yhteen valitus-nimiseen muutoksenhaku-

[88] *Tirkkonen* Rp I s. 89.

[89] *Tirkkonen* Rp I s. 20 s., *Virolainen* LM 1983 s. 151 sekä *Ekelöf* Arbetstvister s. 277.

[90] *Tirkkonen* LM 1946 s. 162. Vrt. tämän johdosta myös *Wilhelmsson* Oikeustieteen päivät s. 55 s., jossa kiinnitetään huomiota yksityis- ja julkisoikeuden välisen rajan hämärtymiseen.

[91] *Ekelöf* I s. 44.

keinoon sekä riita- että rikosasioissa. Muun ohessa toisistaan poikenneet muutoksenhakumääräajat on yhtenäistetty. Prosessilajien väliset erot ovat poistuneet myös sikäli, että edellytykset, joilla juttu voidaan saattaa korkeimman oikeuden tutkittavaksi, on irroitettu siviilijutuissa ns. hävioarvoon ja rikosjutuissa rangaistuksen määrään kytketyistä kvantitatiivisista kriteereistä ja kirjoitettu kaikkia oikeudenkäyntiasioita koskevaan yleiseen muotoon (OK 30: 3). Erot muutoksenhakusääntelyissä prosessilajien välillä ovatkin nykyisin melko vähäiset.[92]

Oletettavaa on, että prosessilajien lähentymiskehitys tulee vielä jatkumaan. Paineita on mm. rikosprosessuaalisten forum- ja vireillepanosäännösten uudistamiseen. Forumsäännökset rikosjutuissa voisivat olla nykyistä joustavampia, ja rikosjuttujen vireillepanossa tulisi vähentää mahdollisuuksia saada juttu ilman hastetta vireille.[93] Tämänsuuntaiset muutokset toisivat rikosprosessia lähemmäksi sitä, mitä näillä osa-alueilla on siviilijuttujen käsittelystä voimassa.[94]

Menettelyerot siviili- ja rikosprosessin väliltä tuskin kuitenkaan tulevat kokonaan häviämään. Pohjautuvathan prosessien eroavuudet viime kädessä materiaalisen siviili- ja rikosoikeuden eroihin. Prosessilajien täydellinen yhdentyminen, joka merkitsisi tavallaan paluuta alkuaikojen yhteen ja eriytymättömään prosessimenettelyyn, edellyttäisi niin mullistavia muutoksia yksityisoikeuden ja rikosoikeuden välisissä suhteissa, ettei tällaisen kehityksen ennustaminen tunnu realistiselta.

Edellä esitetyn perusteella saatetaan *yhteenvetona* tämän tutkimuksen teeman kannalta todeta, että jos kohta siviili- ja rikosprosessimenettely

---

[92] Näistä merkittävin on siviiliprosessissa yksipuolista tuomiota vastaan käytettävä *takaisinsaanti*-niminen muutoksenhakukeino, jollaista ei – kuten ei yksipuolista tuomiotakaan – rikosprosessi tunne.

Ylimääräisen muutoksenhaun alueella edellytykset saada lainvoimainen tuomio puretuksi poikkeavat toisistaan riippuen siitä, haetaanko riita- vaiko rikosjutussa annetun tuomion purkamista (OK 31: 7–9).

[93] Hallituksen esityksessä rikosten yhtymistä koskevaksi lainsäädännöksi *(HE 84/1980)*, joka esitys sittemmin eduskunnassa raukesi, oli rikosprosessuaaliset forumsäännökset ehdotettu kokonaan uudistettaviksi. Esityksen forumsäännöksiä leimasi huomattavan suuri joustavuus nykyisiin forumsäännöksiin verrattuna.

[94] *Hormian* arvio (I s. 102 alaviite 91), että yhdentymiskehitys olisi päättymässä ja että »heiluri» alkaisi ennen pitkää hakeutua vastakkaiseen suuntaan ei nähdäkseni saa toistaiseksi tukea prosessilainsäädännöstä tai vireillä olevista suunnitelmista. Tätä Hormian lausumaa on oudoksunut *Halila* LM 1978 s. 908. Hormia näyttää yleensäkin korostavan siviili- ja rikosprosessin välistä rajaa ja pitävän meilläkin keskeisenä kummankin prosessilajin yhteyttä ao. materiaaliseen oikeudenalaan. Ks. *Hormia* I s. 102 ja siellä alaviite 93 sekä *sama* LM 1971 s. 162.

eroavat meilläkin eräin osin selvästi toisistaan, erot eivät kuitenkaan ole muodostuneet sellaisiksi, että ne vakavasti haittaisivat adheesioperiaatteen toteuttamista. Tästä on jo oikeuskäytäntö riittävänä todisteena. Korvausvaatimuksen perustuminen samaan tapahtumainkulkuun kuin jutussa esitetty syyte on omiaan tasoittamaan tietä rikos- ja siviilikanteen yhteiskäsittelylle. Melko harvoin törmätään esimerkiksi rikosprosessuaalisen virallisperiaatteen ja siviiliprosessuaalisen määräämisperiaatteen väliseen ristiriitaan adheesiotilanteessa. Asianosaiset eivät näet yleensä disponoi korvausvaateesta sillä tavoin, että jouduttaisiin konfliktiin syytteen johdosta annettavan ratkaisun kanssa. Korvausvaatimuksen käsittely syytteen yhteydessä näyttää myös mukautuvan jokseenkin hyvin yhteen rikosprosessuaalisen favor defensionis-periaatteen ja erityisesti in dubio pro reo-säännön kanssa: vahingonkorvausasioissa selvittämättä jäämisen riski kohtaa yleensä kantajaa samalla tavalla kuin rikosasioissakin.

Monesti menettelyerot rikos- ja siviiliprosessin välillä ovat lisäksi sen laatuisia, että kumulaatiotilanteessa on ainakin periaatteessa mahdollista soveltaa sekä syytteen että korvausvaatimuksen osalta »oman prosessilajin» menettelysääntöä. Milloin tällainen *rinnakkainsoveltaminen* on mahdollista, menettelyeroavuus on adheesion toteutettavuuden kannalta sinänsä joko suorastaan merkityksetön tai enintään vähämerkityksinen. Niissä tilanteissa, joissa toisistaan poikkeavien rikos- ja siviiliprosessuaalisen normin samanaikainen soveltaminen ei käy päinsä, tulee selvittää, onko mahdollista syrjäyttää siviiliprosessuaalinen säännös adheesion tieltä. Kuten jäljempänä havaitaan, tämäntyyppistä syrjäytymistä tapahtuu varsin huomattavassa laajuudessa, joskus sellaisissakin tilanteissa, joissa rinnakkainsoveltaminenkin olisi mahdollista. Lausutaanhan jo adheesioperiaatteen klassisessa luonnehdinnassa, että päävaateen käsittelyjärjestys määrää sivuvaateen käsittelyjärjestyksen. Tästä luonnehdinnasta ei kuitenkaan voida tehdä prosessinormatiivisia johtopäätöksiä siviiliprosessuaalisten normien syrjäytymisestä adheesiotilanteessa, vaan ongelmana on juuri päinvastoin *normistosta käsin* selvitellä, missä laajuudessa luonnehdinta pitää paikkansa.

2.2. ALUSTAVIA HUOMAUTUKSIA RIKOSPROSESSUAALISESTA KÄSITTELYJÄRJESTYKSESTÄ VAHINGONKORVAUS-KYSYMYKSESSÄ

2.2.1. Onko rangaistusvaatimus aina »päävaatimus»? – Puhuttaessa yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelystä syytejutun yhteydessä sanotaan, että syyte on »päävaatimus». Yksityisoikeudellinen vaatimus on vastaavasti »sivuvaatimus» tai »liitännäinen vaatimus», joka syytteen yhteyteen kytkettynä käsitellään »rikosprosessuaalisessa järjestyksessä». Vaikka tämä alisteisuussuhde sinänsä – kuten aikaisemmasta esityksestä on jo käynyt ilmi – ei tarkoitakaan sitä, että yksityisoikeudellinen vaatimus jollain tavoin muuttuisi sekin rikosjutuksi ja joutuisi käsitellyksi kaikkinaisin rikosprosessimenettelyn muodoin, on päävaade/sivuvaade-suhteella kuitenkin tärkeä periaatteellinen merkitys. Siviili- ja rikosprosessin välillä vallitsevien erojen vuoksi sivuvaateeksi katsottava vaatimus joutuu näet joka tapauksessa pitkälti mukautumaan päävaateen menettelykuvioihin, kun taas päävaade käsitellään aina tinkimättä oman prosessilajinsa sääntöjä noudattaen. Näin ollen jos kesken oikeudenkäynnin juttuun kumuloidaan eri prosessilajin piiriin kuuluva vaatimus, joka katsotaan päävaatimukseksi, on sivuvaatimukseksi jääneen alkuperäisen kanteen käsittelyjärjestystä tarpeellisilta osin vaihdettava.

Onko rangaistusvaatimus sitten suhteessa vahingonkorvausvaatimukseen aina päävaatimus? Ovathan syyte ja korvauskanne sellaisenaan kaksi itsenäistä ja rinnakkaista oikeussuojapyyntöä, joista jälkimmäinen saattaa yksittäistapauksessa olla asianosaisille huomattavastikin merkittävämpi kuin syyte.[95] Kysymyksen tekee aiheelliseksi se, että meillä on vanhastaan katsottu mahdolliseksi adheesioperiaatteen soveltaminen myös siinä muodossa, että siviilivaatimus on päävaatimus ja rangaistusvaatimus ainoastaan liitännäinen, jolloin juttu kokonaisuutena on tullut käsiteltäväksi vastaavasti siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Tällaisen »päinvastaisen» adheesion, jonka säädännäinen perusta on haettu lähinnä OK 3: 4:stä ja 14: 7:stä, on katsottu tulevan kysymykseen seuraavien edellytysten vallitessa: 1) rangaistusvaade on saanut alkunsa riita-asiasta ja on sen kanssa läheisessä yhteydessä; 2) rangaistusvaatimuksen selvittäminen ei saa vaatia laajaa tutkimusta ja 3) rangaistus ei in concreto saa nousta sakkoa suuremmaksi.[96]

---

[95] Ks. tästä näkökohdasta *Aalto* s. 47 s.

[96] *Wrede* I s. 38, *Granfelt* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 1012 ss., *Sjöström–Alkio* s. 97 s., *Tirkkonen* Rp I s. 72 s. ja Sp I s. 133 ss.

Vaikka OK 3: 4 on kumottu jo 27.4.1868 annetulla lailla, lainkohdan aatteellisen sisällön on katsottu olevan yhä voimassa olevaa oikeutta.[97]

Esimerkkinä tämäntyyppisestä kumulaatiosta on mainittu *itse oikeudenkäynnistä* alkunsa saaneiden rangaistusvaateiden käsittely riitajutussa (oikeudenkäyntijärjestyksen rikkominen tai oikeudenkäynnin väärinkäyttäminen). OK 14: 7,1:n mukaan (nyk. muodossaan L:ssa 12. 8. 1960) tuomioistuin saa heti rangaista sakolla sitä, joka häiritsee käsittelyä tai ei tottele tuomioistuinta tai sen puheenjohtajaa tai joka tuomioistuimessa tai tuomioistuimelle annetussa kirjoituksessa käyttää loukkaavaa taikka epäkunnioittavaa puhe- tai kirjoitustapaa. Tähän kumulaatioryhmään kuuluvat myös rangaistuksen määrääminen todistajalle esteettömästä poissaolosta (OK 17: 36) sekä käytännössä harvoin sovellettavat sanktiot tuomion rikkomisesta ja oikeudenkäynnin väärinkäyttämisestä (OK 28 luku ja 29: 1).

Puheena oleva prosessipohjainen adheesio on kuitenkin erikoistapaus siinä mielessä, että tuomioistuimella on kyseiset rankaisuvaltuudet *kaikissa oikeudenkäynneissä*, yhtä hyvin rikos- kuin riita-asioissakin. Esimerkiksi OK 14: 7,1:ssä säädetyn sakkoseuraamuksen määrääminen rikosjutussa ei itse asiassa ole ilmaus varsinaisesta adheesioperiaatteesta, koska kumuloitavat vaateet ovat alunpitäenkin samaa prosessilajia. Varsinainen adheesio, so. eri prosessilajeihin kuuluvien vaateiden kumulaatio on siis tässä kumulaatiotyypissä sattumanvarainen ilmiö. Prosessuaalisten rangaistusten tuomitseminen ei myöskään edellytä, että olisi esitetty rangaistusvaatimus, vaan tuomioistuimella on valta määrätä seuraamus suoraan viran puolesta, niin kuin käytännössä yleensä tapahtuukin.[98] Suoranaisesta sivu*vaatimuksen* kumuloinnista pääjuttuun ei siis monestikaan ole kysymys. Voidaan kysyä, onko riitajutun asianosaisella (sen enempää kuin rikosjutun yksityisellä asianosaisellakaan) edes syyteoikeutta tällaisissa prosessirikkomustapauksissa.[99]

---

[97] *Sjöström–Alkio* s. 98, *Tirkkonen* Sp I s. 133 alaviite 5.

Kriittisesti OK 3: 4:n periaatteiden soveltamiseen nykyoloissa suhtautuu *Aalto* s. 111 ss.

OK 3: 4 koski (vuonna 1868 lakkautettujen) laamanninoikeuksien toimivaltaa tutkia vetojuttujen yhteydessä rikosasioita: »Jos vedotussa asiassa on jokin pienenlainen rikos, joka on siitä alkunsa saanut ja on sen likeisessä yhteydessä, niin rikosasia seuratkoon pääasiaa, ja laamanni tuomitkoon ne molemmat. Jos rikos on muunlaatuinen taikka sellainen, että syyllinen ei pääse rahasakolla, niin älköön laamanni ottako sitä tutkiaksensa.» – Koska lainkohdan kumoaminen johtui laamanninoikeuksien lakkauttamisesta, so. organisatorisista syistä, on lainkohdan sisältämän kumulaatioperiaatteen katsottu jääneen voimaan.

[98] *Sjöström–Alkio* s. 99, *Tirkkonen* Sp I s. 134 ja *Aalto* s. 112.

[99] OK 14: 7,1:n suojaama oikeushyvä on yleinen oikeudenkäyntijärjestys. – Järjestysrangaistuksen tuomitseminen ei OK 14: 7,2:n mukaan estä nostamasta syytettä rangaistuksen

Entä voiko siviilioikeudellinen vaatimus olla päävaade ja rangaistusvaatimus sivuvaade, milloin vaatimuksilla on yhteinen *ulkoprosessuaalinen* tapahtumaperusta? Edellä (alaviite 96:n kohdalla) mainittujen edellytysten valossa sinänsä tämä näyttäisi kyllä mahdolliselta. Milloin on kyse enintään sakkorangaistuksesta, jutun rikosoikeudellisen puolen faktinen painoarvo saattaa olla huomattavastikin vähäisempi kuin yksityisoikeudelliset korvausseuraamukset. Selvää kuitenkin on, ettei päävaade/sivuvaade-suhdetta saateta ratkaista tällaisen merkittävyysarvostelun pohjalta. Riidattomaksi lähtökohdaksi näet voidaan katsoa, että milloin tietyn ulkoprosessuaalisen tosiseikaston pohjalta vaaditaan rangaistusta, vaatimus on käsiteltävä rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Rikoksen julkisoikeudelliset seuraamukset voidaan määrätä vain rikosasioiden käsittelystä säädettyä menettelyä noudattaen. Prosessi väitetyn rikoksen johdosta seuraavien rangaistusseuraamusten määräämiseksi kajoaa siksi merkittävällä tavalla epäillyn asemaan, etteivät kumulaatiosyyt oikeuta soveltamaan käsittelyssä siviiliprosessuaalisia säännöksiä.

Kirjallisuudessa on edellä mainittuun OK 3: 4:ään tukeutuen kuitenkin katsottu, että riitajutun yhteydessä voitaisiin tutkia rangaistusvaatimus sellaisesta ns. tvistemålsbrott-tyyppisestä rikkomuksesta, josta on määrätty sakkorangaistus vuoden 1734 laissa rikoskaaren ulkopuolella ja jota rikkomusta koskevaa lainkohtaa ei ole vuoden 1889 rikoslailla kumottu (esim. MK 11: 3).[100] Vaikka tämä käsitys vielä nykyoikeutemme valossa hyväksyttäisiinkin, kumulaatiotyypin merkitys on käytännössä lähes olematon. Näitä vanhoja siviilioikeudellisten säännösten yhteyteen sijoitettuja sakotusnormeja ei tiettävästi ole enää miesmuistiin sovellettu. Nähdäkseni on kuitenkin perustellumpaa katsoa, etteivät nämäkään vanhat sanktiot muodosta enää edes muodollista poikkeusta sääntöön, että rangaistusvaatimus on aina käsiteltävä rikosprosessuaalisessa järjestyksessä – mikäli joku sattuisi tällaista rangaistusta vaatimaan.[101]

---

aiheuttaneesta teosta, jos siihen sisältyy teko, josta on muualla laissa säädetty rangaistus (esim. RL 27 luvun kunnianloukkausrikos). Järjestysrikkomuksesta rangaistukseen tuomitun vastapuoli voi kyllä olla asianomistajana ko. teon sisältämään muuhun rikokseen nähden.

[100] *Granfelt* Minneskrift ägnad 1734 års lag s. 1013, *sama* Föreläsningar s. 222 s., *Sjöström–Alkio* s. 99 ja siellä alaviite 87 sekä *Tirkkonen* Sp I s. 133 s.

[101] Todettakoon, ettei rangaistussäännöksen mahdollinen desuetudo sinänsä poista *prosessuaalista käsittelyjärjestysongelmaa*. Rangaistusvaatimus on joka tapauksessa käsiteltävä jossakin prosessilajissa riippumatta jutun materiaalisesta lopputuloksesta.

Vrt. tämän johdosta myös materiaalisen oikeuden kannalta *Makkonen* s. 82, jossa huomautetaan desuetudo-käsitteen ongelmallisuudesta siinä mielessä, että rangaistussäännöksen sisältyminen muodollisesti kirjoitettuun lakiin sinänsä riittää legitimoimaan sen soveltamisen.

Puheena olevat sakkosanktiot ovat näet perua ajalta, jolloin sakko palveli myös vahingonkorvauksena ja tuli osaksi tai joskus kokonaankin asianomistajalle (ks. edellä 1 § alaviite 95:n jäljessä). Rikoslain säätämisen yhteydessä sakkorangaistus lopullisesti julkisoikeudellistettiin säätämällä sakot meneviksi kokonaan valtiolle (RVA 6 §:n 1 kohta). Samalla enin osa vuoden 1734 lain siviilikaariin sijoitetuista tvistemålsbrott-säännöksistä tuli rikoslain säännöksillä kumotuksi (RVA 1,2 §).[102] Kaikki ne rangaistukset, joista säädettiin aikaisemman siviililakiin sijoitetun säännöksen sijasta rikoslaissa, oli nyt joka tapauksessa määrättävä rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Koska sakko kuitenkin muuttui yhtä lailla julkisoikeudelliseksi seuraukseksi myös niiltä osin, kuin vanhat siviililain sakkosanktiosäännökset jäivät voimaan, on johdonmukaista katsoa, ettei käsittelyjärjestyksenkään kriteerinä saattanut enää olla yksistään se seikka, missä lainkohdassa sakkorangaistuksesta oli säädetty.

Tämän periaatteellisen kannan on ottanut *Aalto*, joskin hänen mielipiteensä on jonkin verran varauksellinen.[103] Vielä *Aallon* käsityksen julkistamisaikaan 1960-luvun puolivälissä on ehkä ollutkin aihetta varovaisuuteen perinteisen doktriinin hylkäämisessä. Sen sijaan vuoden 1972 käsittelyjärjestysuudistus nimenomaisine säännöksineen rangaistusvaatimuksen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen kumulaatiosta on nähdäkseni selkeästi sulkenut pois mahdollisuuden käsitellä ulkoprosessuaaliseen tapahtumainkulkuun perustuvia rangaistusvaatimuksia riitajutun yhteydessä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Tällaista adheesioperiaatteen ilmentymää ei tunneta yleensäkään moderneissa prosessijärjestyksissä.

Vuonna 1972 OK 14 lukuun otetut adheesiosäännökset lähtevät kategorisesti siitä, että rangaistusvaatimus (tai konfiskaatiovaatimus) on aina käsittelyjärjestyksen määräävä päävaatimus. OK 14: 8:sta selviää, että adheesiotilanteessa noudatetaan nimenomaan rikosprosessuaalista käsittelyjärjestystä. Ja varmemmaksi vakuudeksi säädetään OK 14: 9:ssä, että kun tuomioistuin yhdistää samanaikaisesti vireillä olevat rikokseen perustuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ja saman rikoksen johdosta esitetyn rangaistusta tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen yhdeksi

---

[102] RVA 1,2 §:n mukaan rikoslain voimaantullessa lakkasivat olemasta voimassa ne vuoden 1734 lain muissa kaarissa olevat rangaistussäännökset, joista säädettiin rangaistus rikoslaissa. Ks. tämän johdosta *Förslag till strafflag* 1884 s. 123 sekä aikaisempi ehdotus (*Förslag till strafflag* 1875 s. 345).

On kuitenkin jäänyt tulkinnanvaraiseksi, mitkä vanhat säännökset ovat tarkkaan ottaen jääneet voimaan. Ks. *Hagströmer* s. 278 s. sekä myös *Aalto* s. 113 ss.

[103] *Aalto* s. 116.

asiaksi, tapahtuu yhdistettyjen vaatimusten jatkokäsittely »rikosasiain käsittelystä säädetyssä järjestyksessä».

Päinvastaisesta adheesiosta OK 14 luvun säännökset eivät mainitse mitään. Vuoden 1972 uudistuksen jälkeen onkin jo aika »unohtaa» yli sata vuotta sitten kumottu OK 3: 4 ja omaksua selkeä kanta: ulkoprosessuaaliseen tapahtumainkulkuun perustuva rangaistusvaatimus – löytyipä sen säädännäinen perusta mistä osasta normistoa tahansa – tutkitaan aina rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Se varaus tähän sääntöön luonnollisesti kyllä kuuluu, että rangaistusvaatimuksen käsittely riitajutun yhteydessä käy päinsä, milloin tällaisesta kumulaatiomahdollisuudesta on annettu nimenomainen erityissäännös.[104]

2.2.2. Rangaistusvaatimuksen esittämisen vaikutus riitajutussa – Sääntö, jonka mukaan rangaistusvaatimus määrää käsittelyjärjestyksen, merkitsee, että milloin kesken riitajutun käsittelyn vastaajaan kohdistetaan rangaistusvaatimus siviilikanteessa tarkoitetun tapahtuman johdosta, yksityisoikeudellisen vaatimuksen siihenastista *käsittelyjärjestystä on vaihdettava,* mikäli vaatimukset kumuloidaan keskenään. Tilanne on siis sama, kuin jos tuomioistuin yhdistäisi erikseen vireille pannut syytteen ja korvauskanteen yhdeksi jutuksi, jossa tapauksessa käsittelyä OK 14: 9:n mukaisesti jatketaan rikosprosessuaalisessa järjestyksessä.

Luonnollisesti yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyssä noudatettu siviiliprosessuaalinen käsittelyjärjestys vaihtuu rikosprosessiin vain sii-

---

[104] Tällainen erityissäännös sisältyy MeriL 264,2 §:ään. Lainkohdan mukaan vähäiset rikosasiat käsiteltäköön ja ratkaistakoon merioikeusriidan yhteydessä, jollei niitä voida toisistaan erottaa tai jos ne kuuluvat läheisesti yhteen.

Ks. *KKO 1960 II 67,* jossa katsottiin, että koska merioikeudellisessa vahingonkorvausjutussa oli tarpeen samalla selvittää, olivatko vastaajat syyllistyneet merenkulun turvaamiseksi annettujen säännösten rikkomiseen, kuten heitä vastaan erikseen nostetussa syytteessä esitettiin, oli juttu kokonaisuudessaan käsiteltävä merioikeusjuttuna. Tapaukseen viittaa *Aalto* s. 115 alaviite 35.

Todettakoon, ettei MeriL 264,2 §:ää ole ao. hallituksen esityksessä *(HE 83/1938)* perusteltu. Vastaava määräys oli sisältynyt jo vuoden 1873 merilain 245 §:ään. Asettamatta sinänsä kyseenalaiseksi MeriL 264,2 §:n noudatettavuutta, voidaan kuitenkin kysyä, mitä siviiliprosessuaalinen käsittelyjärjestys tässä tapauksessa in concreto rangaistusvaatimuksen osalta merkitsee. Missä laajuudessa siviiliprosessuaaliset normit tulevat syyllisyyskysymyksen selvittelyssä noudatettaviksi? Selvää kyllä lienee, että tällöin siviiliforum syrjäyttää sen kanssa mahdollisesti ristiriidassa olevan rikosforumin. Muissa suhteissa tuntuu sen sijaan uskaliaalta soveltaa rikosprosessisäännöksistä poikkeavia riitajuttujen menettelyohjeita (esim. in dubio pro reo säännöstä luopuminen ja siviiliprosessuaaliset poissaoloseuraukset?). Ilmeistä onkin, että MeriL 264,2 §:n mukaisessa kumulaatiossa on pitkälti kyse eräänlaisesta siviili- ja rikoskanteen rinnakkainkäsittelystä.

hen rajaan saakka, jossa laajuudessa rikosprosessuaaliset normit ylipäätään adheesiotilanteessa tulevat yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyssä sovellettaviksi. Ulkoiset »silmin havaittavat» muutokset saattavat in concreto jäädä hyvinkin vähäisiksi. Onhan rikos- ja riitajuttujen käsittelyn ulkoinen kulku meillä melko samantapaista.

Käsittelyjärjestyksen vaihtuminen tapahtuu yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta *ex nunc*-vaikutuksin, eli siviilikanteen siihenastisen käsittelyn prosessuaalista oikeellisuutta on arvosteltava siviiliprosessuaalisten normien mukaan. Kuitenkin niiltä osin kuin yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyssä noudatetaan jatkossa rikosprosessuaalista menettelytapaa, saattaa aiempi puute siviiliprosessuaalisissa prosessinedellytyksissä, johon tuomioistuin ei kumulaatiohetkeen mennessä ole tullut kiinnittäneeksi huomiota, olla korjattavissa, jos menettely on täyttänyt rikosprosessuaaliset prosessinedellytykset. Rikosprosessuaalisten säännösten tämäntyyppinen hyväksikäyttö ei ole kantajalle edes tarpeen, milloin puute siviiliprosessuaalisissa oikeudenkäyntiedellytyksissä on koskenut tahdonvaltaista tutkinnan edellytystä ja vastaaja on jo ehtinyt vastata materiaalisesti korvauskanteeseen. Puute on tällöin jo siviiliprosessisääntöjenkin mukaan korjautunut ja oikeus väitteen tekemiseen menetetty (OK 16: 1,2). Sen sijaan »uusi käsittelyjärjestys» ei luonnollisestikaan voi korjata mahdollisia puutteita siviiliprosessuaalisissa oikeudenkäyntiedellytyksissä sellaisella alueella, jossa adheesiosta huolimatta jatkuu siviiliprosessinormien soveltaminen.

Kesken siviilioikeudenkäynnin esitetyn rangaistusvaatimuksen johdosta tapahtuva prosessilajin vaihtuminen rikosprosessiksi *ei* välttämättä edellyttäne tuomioistuimelta nimenomaista kumulaatio*päätöstä*, vaan rangaistusvaatimus ja aikaisempi yksityisoikeudellinen vaatimus käsitellään ilman muuta toistensa yhteydessä, ellei tuomioistuin nimenomaisesti *torju* kumulaatiota. Tilanne tässä suhteessa ei siis eroa »normaalitapauksesta», jossa vireillä olevassa rikosjutussa esitetään yksityisoikeudellisia vaatimuksia.[105]

Periaatteessa tällainen jälkikäteinen adheesioprosessi syntyy riippumatta siitä, onko rangaistusvaatimus materiaalisesti oikeutettu vai ei. *Väitetty* rikos rangaistusvaatimuksen perustana synnyttää rikosprosessin (ja tässä myös adheesion), jossa syytteen oikeellisuus tutkitaan. Vastaavasti on

[105] Koska rangaistusvaatimuksen esittämisestä seuraa prosessilajin vaihtuminen, jollaista ei tapahdu yksityisoikeudellisten vaatimusten esittämisen seurauksena, on kyllä asianosaisten informoimiseksi paikallaan tehdä kanteiden yhdessä käsittelystä ja erityisesti jatkossa noudatettavasta rikosprosessuaalisesta käsittelyjärjestyksestä merkintä tuomioistuimen pöytäkirjaan.

yleensä vaikutuksetonta myös se, että rangaistusvaatimuksen tutkinta estyy rikosprosessuaalisen *prosessinedellytyksen puuttumisen* vuoksi. Oikeudenkäyntiedellytystenkin olemassaolo tutkitaan vasta itse prosessissa.[106]

Rangaistusvaatimuksen esittämisen johdosta syntyvän adheesiotilanteen kannalta on siis yleisesti ottaen yhdentekevää, tuleeko rangaistusvaatimus hylättäväksi vai jääkö se kenties tutkimatta. Jos näin tapahtuu, voidaan korvauskanteen käsittelyä jatkaa jälleen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä sen jälkeen, kun tuomioistuin on päätöksellään erottautunut rangaistusvaatimuksesta (OK 14: 11). Tällöin korvauskanteen käsittely on noudattanut kaaviota 1) siviiliprosessi – 2) rikosprosessi – 3) siviiliprosessi.[107] Vaikka rangaistusvaatimuksen hylkäämisen tai tutkimatta jättämisen jälkeen korvauskanteen käsittelyssä palataankin jälleen totaalisesti siviiliprosessuaaliseen menettelytapaan, on välillä noudatetusta rikosprosessuaalisesta käsittelyjärjestyksestä kuitenkin saattanut olla kantajalle hyötyä sillä tavoin, että siviilijuttua alkuaan rasittanut prosessinedellytyksen puute on tämän ansiosta korjautunut. Uusi siviiliprosessuaalinen vaihekin alkaa ex nunc.

Ei kuitenkaan voida sallia adheesioinstituution väärinkäyttämistä sillä tavoin, että muodollisten puutteiden rasittaman korvauskanteen tutkinnalle aukaistaisiin tie tekaisemalla syyte. Näin ollen jos on heti suoralta kädeltä selvää, että riitajutussa esitetty rangaistusvaatimus tulee jättää tutkimatta prosessinedellytyksen puutteen vuoksi tai hylätä selvästi lakiin perustumattomana, rangaistusvaatimuksen esittämisen ei voitane katsoa saaneen aikaan »hetkellistäkään» käsittelyjärjestyksen vaihtumista (adheesiota) ennen vaatimuksen tutkimatta jättämistä tai hylkäämistä – ei ainakaan siinä merkityksessä että mahdolliset puutteet siviiliprosessuaalisissa prosessinedellytyksissä olisi voitu rikosprosessin säännösten varjolla korjata.[108]

Jo adheesioprosessin soveltamisalasäännöksestä (OK 14: 8) seuraa, ettei kumulaatiota edes muodollisesti synny, milloin siviilijutun aikana esitetään rangaistusvaatimus, joka perustuu *toiseen tapahtumainkulkuun* kuin alkuperäinen siviilikanne ja joka heti jätetään tutkimatta tai määrätään käsiteltä-

---

[106] Ks. tästä periaatteesta esim. *Tirkkonen* Rp I s. 383 ja s. 391 ss.

[107] Sama menettelytavan etenemiskaavio toteutuu myös silloin, kun tuomioistuin tarkoituksenmukaisuussyistä erottaa (OK 14: 9) korvauskanteen ja kesken riitajutun esitetyn rangaistusvaatimuksen toisistaan käsiteltäviksi erillisinä riita- ja rikosjuttuina.

[108] Vrt. tämän johdosta myös *T. Ellilä* Oikeudenkäynti s. 160, jossa katsotaan, että milloin kantaja riitajutussa esittää vallan »päättömiä» rangaistusvaatimuksia, ne tulisi heti joko jättää tutkimatta tai mahdollisesti erottaa eri jutuksi. Ks. lisäksi *Gadd* s. 582.

väksi erillisenä juttuna sen vuoksi, ettei kumulaatio ole sallittu (vrt. jälj. jakso 3.1.4.).

2.2.3. Missä laajuudessa rikosjutun yhteydessä ajettavan korvausvaatimuksen käsittelyssä noudatetaan rikosprosessuaalisia tai vastaavasti siviiliprosessuaalisia normeja? – Edellä lausuttu johtaa luonnollisesti kysymään, mitä in concreto *merkitsee*, että syyte on aina »päävaatimus» tai että korvausvaatimus käsitellään syytteen yhteydessä »rikosprosessuaalisessa järjestyksessä». Tätä laajaa ongelmaa rikos- ja siviiliprosessin välisestä rajanvedosta korvauskanteen käsittelyssä – josta oikeudenkäymiskaareen ei sisälly nimenomaisia säännöksiä – selvitellään yksityiskohtaisesti jäljempänä esityksen kolmannessa ja neljännessä luvussa. Kuitenkin on syytä jo näin johdantojaksossa suorittaa eräitä periaatteellisia linjanvetoja.

Peruslähtökohtana on, että *korvausvaatimus säilyy syytteen yhteyteen kytkettynäkin yksityisoikeudellisena ja lisäksi dispositiivisena riitakysymyksenä.*[109] Mitään muutosta tässä suhteessa ei tapahdu verrattuna tilanteeseen, jossa korvauskannetta ajetaan erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. OK 20: 4:ssä (ks. myös RVA 16,2 §) säädetään rikosjuttujen osalta nimenomaisesti, että jos asianomistaja tahtoo tehdä sovinnon oikeudestansa vahingonkorvaukseen, olkoon hänellä siihen lupa.[110] – Kun asianosaiset voivat rikosjutussakin *disponoida* vahingonkorvausvaateesta, merkitsee se tietysti tältä osin dispositiivisten riitajuttujen käsittelyä koskevien prosessinormien soveltamista.[111] Niinpä korvausvaatimus voidaan tuomioistuinta sitovasti myöntää oikeaksi, jolloin vaatimus hyväksytään ja tuomioistuimen ratkaisu perustuu itse myöntämiseen eikä varsinaisesti jutussa esitettyyn todelliseen selvitykseen. Korvausvaateen osapuolet voivat myös koska tahansa jättää korvausvaatimuksen käsittelyn sikseen ja vaikkapa siirtää sen välimiesten ratkaistavaksi.

Korvauskanne ei siis sulaudu rikosjuttuun, vaan voi elää syytteestä

[109] Tätä näkökohtaa rajanvetokysymysten selvittelyssä korostaa *Jespersen* s. 254.

[110] Kirjallisuudessa on kyllä vakiintuneesti katsottu, että asianomistaja ja syytetty voivat tehdä sovinnon myös rangaistusvaatimuksen osalta ja saada tällaisenkin sovinnon vahvistetuksi. Ks. *Palmgren* s. 177 ja *Tirkkonen* Rp II s. 388. Tällöin ei kuitenkaan ole kyse »normaalista» prosessuaalisesta sovinnosta, vaan yksistään syyteoikeudesta luopumisesta, joka on puettu sovinnon muotoon ja joka voidaan saada aikaan myös asianomistajan yksipuolisin tahdonilmaisuin (*Tirkkonen* m.t. ib.).

[111] Asianosaisten ulkoprosessuaalinen sopimusvapaus heijastuu myös oikeudenkäyntinormistoon. Koska oikeudenkäyntitilanne ei lakkauta disponoimisvaltaa, on ollut tarpeen säätää prosessissa tapahtuvien disponointien varalta erityisnormeja silmällä pitäen juttuja, joissa sovinto on sallittu.

riippumatonta »itsenäistä elämää». Paitsi se, että asianosaiset voivat disponoida korvausvaateesta, ilmentävät korvauspuolen suvereniteettia suhteessa syytejuttuun erityisesti OK 14: 11:n määräykset. Lainkohdan mukaan korvauskanteen kohtalo ei ole välttämättä sidottu syytteen johdosta annettavaan ratkaisuun, vaan korvausvaatimus voidaan tutkia, vaikka havaitaan, ettei syytteessä tarkoitettu teko ole rikos tai ettei siitä muusta syystä voida tuomita rangaistusta. Tuomioistuimen ei tarvitse rajoittaa tutkintaansa korvausvaatimuksen oikeellisuudesta yksin »rikosperusteeseen», vaan kanne voidaan tutkia periaatteessa koko yksityisoikeudellisessa laajuudessaan.

Kumulaatio merkitsee kuitenkin *yhtä oikeudenkäyntiä:* yhteisiä prosessitoimia ja yhteistä oikeudenkäyntiaineistoa.[112] Rikos- ja siviilivaateen periaatteellinen itsenäisyys ei siis lopullisesti ratkaise prosessilajien välisiä rajanveto-ongelmia, vaikkakin korvausvaateen dispositiivisuus jo sellaisenaan johtaa siviiliprosessinormien soveltamiseen korvauskysymyksen käsittelyssä. Joka tapauksessa korvausvaateen dispositiivisuus ja korvausvaatimuksen johdosta tehtävä tuomioistuinratkaisun juridinen itsenäisyys suhteessa ratkaisuun syyteasiassa tekee perustelluksi omaksua rajanvetoproblematiikassa lähtökohdaksi ja yleisluontoiseksi tulkintaohjeeksi, *ettei korvausvaatimuksen käsittelyssä tulisi soveltaa rikosprosessuaalisia normeja laajemmalti kuin mitä kumulaation tarkoituksenmukainen toteuttaminen vaatii.*[113] Valintatilanteissa tulisi siis in dubio suosia siviiliprosessuaalista menettelytapaa. Adheesiotilanne ei sinänsä saata antaa etusijaa rikosprosessuaalisille säännöksille. Rikosprosessuaalinen käsittelyjärjestys ei ole itsetarkoitus, vaan milloin rikos- ja siviiliprosessuaalista menettelytapaa voidaan soveltaa samanaikaisesti rinnakkain, on siviilikanteen käsittelyssä päinvastoin luontevaa soveltaa siviiliprosessuaalista normia.

Tosin tässä erillisyysajattelussakaan ei sovi mennä liiallisuuksiin, vaan on otettava huomioon myös tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat. Toisistaan

---

[112] Yhteisen oikeudenkäyntiaineiston etuja voidaan kyllä käyttää hyväksi silloinkin, kun syyte ja korvauskanne käsitellään erikseen, esim. peräkkäisinä juttuina, mutta »omina pykälinään» varsinaisasiain pöytäkirjassa. Käsittelyjärjestystä koskevat rajanveto-ongelmat eivät tällöin kuitenkaan aktualisoidu. Kumpikin juttu käsitellään oman menettelynormistonsa mukaisin muodoin: syyte rikosprosessuaalisessa ja korvauskanne siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.

[113] Näin *Jespersen* s. 263.

Saksalaisessa kirjallisuudessa taas on omaksuttu toinen periaatteellinen näkemys: lähtökohtana on varsin tiukasti rikosprosessuaalinen käsittelyjärjestys. Ks. *Jescheck* JZ 1958 s. 592, *Löwe–Rosenberg* s. 118 ja *Roxin* s. 351 s.

poikkeavien säännösten noudattaminen rinnakkain luonnollisesti mutkistaa prosessia. Rajanvetotilanteissa joudutaankin usein pohtimaan, onko siviiliprosessuaalisen normin soveltaminen todella aina tarpeen. Näin rikosprosessuaalinen käsittelyjärjestys saa lopulta jalansijaa myös siellä, missä rikosprosessinormeista poikkeava siviiliprosessin säännös olisi sinänsä kumulaatiota rikkomatta sovellettavissa.

Nämä joustavuusnäkökohdat koskevat nimenomaan oikeudenkäynnin *ulkonaisen kulun* (menettely) järjestämistä, jolla alueella saattaa olla tarkoituksenmukaista soveltaa rikosprosessuaalisia sääntöjä koko jutussa. Korvausvaatimuksen itsenäisyys tulee sen sijaan selvemmin esille jutun *materiaalista selvittämistä* (oikeudenkäyntiaineisto) säätelevässä normistossa. Milloin korvauskysymyksen selvittely kohdistuu alueille, joilla ei ole vaikutusta jutun rikosoikeudellisen puolen ratkaisemiselle, tulee tässä selvittelyssä noudattaa – elleivät erityiset kumulaatiosyyt toisin vaadi – siviiliprosessuaalisia säännöksiä.[114]

---

[114] Ks. *Ekelöf* II s. 168.

Todettakoon, ettei Ruotsissakaan kysymystä siviiliprosessuaalisten normien soveltamisesta yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittelyyn adheesiotilanteessa ole tyhjentävästi säännelty. RB 22: 4:n ja 6,2:n mukaan tulevat kuitenkin siviiliprosessuaaliset RB 13: 5 (vaatimuksen tutkiminen peruutuksesta huolimatta, jos vastaaja vaatii) ja 14: 15 (mahdollisuus nostaa jutun häviämisen varalta kanne kolmatta vastaan alkuperäisen jutun yhteyteen) sovellettaviksi yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyssä myös silloin, kun vaatimusta ajetaan rikosjutun yhteydessä.

Parhaillaan vireillä olevassa alioikeusmenettelyä koskevassa uudistushankkeessa *(SOU 1982: 25 ja 26)* on RB 22: 4:ään ehdotettu otettavaksi tarkempia määräyksiä siviiliprosessinormien soveltamisesta. Ehdotuksen mukaan sovellettaisiin rikosjutun yhteydessä ajettavan yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyyn siviiliprosessuaalisia säännöksiä 1) asianosaisista ja heidän edustajistaan (RB 11 luku), 2) oikeudenkäyntiasiamiehestä (12 luku), 3) kanteesta (13 luku), 4) kolmatta vastaan jutun häviämisen varalta nostettavasta kanteesta pääjutun yhteydessä ja väliintulosta (14: 5 ja 8–13) ja 5) tuomiosta ja päätöksestä (17 luku). Muuta kuin syytettyä vastaan ajettavan korvauskanteen käsittelyssä noudatettaisiin lisäksi siviiliprosessuaalisia RB 15 luvun määräyksiä takavarikosta, hukkaamiskiellosta ja muusta virka-avusta vastaavien rikosprosessuaalisten määräysten sijasta. Ks. lähemmin *SOU 1982: 26* s. 411 ss.

Toinen luku

KORVAUSVAATIMUKSEN PERUSTEESTA KUMULAATION EDELLYTYKSENÄ

3 § RIKOKSEEN PERUSTUVASTA KORVAUSVAATIMUKSESTA ADHEESIONORMISTON VALOSSA

3.1. YLEISIÄ KYSYMYKSIÄ

3.1.1. Korvausvastuun perusteen juridinen ja historiallinen taso – Adheesiotilanteessa on perusongelmana, millä tavoin korvausvaatimuksen tulee liittyä syyteasiaan, jotta yhteiskäsittely olisi luvallinen. OK 14: 8:ssa säädetään, että rikosjuttuun voidaan kumuloida kyseiseen *rikokseen* perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus. Ellei tämä edellytys täyty, kumulointi ei ole mahdollista. On siis selvitettävä, *milloin* korvausvaatimus perustuu »rikokseen» OK 14: 8:n tarkoittamassa mielessä. Tämä *adheesioprosessin soveltamisalaa* koskeva ongelma tulee esiin ensinnäkin rikosjutun varsinaisten yksityisten asianosaisten, asianomistajan ja syytetyn välillä. Toiseksi olennaisen osan problematiikasta muodostaa laaja kysymys, ketkä muut henkilötahot voivat esiintyä rikosprosessissa asianosaisina vahingonkorvausvaateen osalta.[1]

---

[1] Tämän henkilösuhdejaottelun on omaksunut *Aalto* rikosprosessilain asiallista soveltamisalaa koskevassa väitöskirjassaan (ks. *Aalto* s. 158 ss. ja s. 181 ss). Myös monissa ulkomaisissa adheesioprosessia koskevissa esityksissä on käytetty samaa havainnollista systematiikkaa. Ks. esim. *Ekelöf* II s. 164 ss., *Olivecrona* s. 323 ss., *Jespersen* s. 264 ss., *Gomard* s. 100 ss., *Würtenberger* Festschrift für Pfenninger s. 194 ss. sekä *Stefani–Levasseur* s. 127 ss. ja s. 155 ss.

Vuonna 1972 suoritetun adheesiojärjestelyuudistuksen yhteydessä ei pohdittu käsitteen »rikosperuste» sisältöä. Tämä on ymmärrettävää, koska valtaosassa käytännön tapauksia syytteen ja korvausvaatimuksen välinen liitännäisyys on selvä. Varsinaisten tulkintatilanteiden selvittely on jätetty oikeustieteen ja oikeuskäytännön varaan. Tiettyä johtoa antaa kyllä kyseisen uudistuksen yhteydessä säädetty OK 14: 11. Tämän tärkeän säännöksen mukaan yksityisoikeudellisen vaatimuksen tutkimista rikosasian yhteydessä ei estä se, että käsittelyn aikana käy ilmi ettei syytteessä mainittu teko olekaan rikos tai ettei siitä muusta syystä voida tuomita rangaistusta.

Lainkohdan johdosta on todettu, että se antaa mahdollisuuden tuomita rikosjutussa vahingonkorvausta puhtaasti yksityisoikeudellisen vastuunormin nojalla, jos syyte ei jostain syystä menesty.[2] Asia on myös ilmaistu sanomalla, että rikosjuttuun voidaan kumuloida »siviiliperusteinen» korvausvaatimus.[3] OK 14: 11:ssä pidetään kuitenkin ensi sijassa silmällä tuomitsemisajankohtaa: tuomioistuin voi korvauskysymystä ratkaistessaan tarvittaessa soveltaa rikoksen tunnusmerkistöstä riippumattomia vahingonkorvaus*normeja*. Itse kumulaation sallittavuutta ei lainkohdan avulla sen sijaan pystytä lopullisesti selvittämään. Vastattavaksi joka tapauksessa jää erikoislaatuinen kysymys, milloin OK 14: 11:n »siviiliperuste» on sen laatuinen, että silti on kyseessä »rikokseen» perustuva korvausvaatimus, joka rikosperuste OK 14: 8:n perussäännöksen mukaan on kumulaation ohittamaton edellytys.

Jotta OK 14: 11 ei joutuisi OK 14: 8:n kanssa sovittamattomaan ristiriitaan, on ainoa selitys, että sanaa »peruste» käytetään näissä yhteyksissä kahdessa eri merkityksessä. Olisihan muutoin mahdotonta puhua rikokseen perustuvasta korvausvaatimuksesta silloinkin, kun teko ei ole rikos. Tämä havainto on otettava lähtökohdaksi kumulaation laajuutta koskevissa selvittelyissä.

Materiaalisessa vahingonkorvausoikeudessa muodostaa korvausvastuun peruste keskeisen osa-alueen. Vahinko jää kärsineen itsensä kannettavaksi, ellei ole erityistä korvausperustetta, jonka nojalla toinen voidaan määrätä korvausvelvolliseksi.[4] Vastuuperusteita koskevan laajan kentän hallitsemiseksi on suoritettu erilaisia perusteiden ryhmittelyjä. Puhutaan nimenomaan

[2] Ks. lainkohdan perusteluista *HE 12/1971* s. 13 sekä tulkinnasta *Halila* LM 1972 s. 469 ja *Tirkkonen* Sp I s. 140.

[3] *Halila* LM 1972 s. 469 sekä *sama* DL 1975 s. 254. Uudistusta edeltäneeltä ajalta ks. erit. *Aalto* s. 159 ss.

[4] *Kivimäki–Ylöstalo* (1973 pain.) s. 450 ja *Routamo–Hoppu* s. 36.

mm. vahingonkorvauksesta rikos- ja siviiliperusteella riippuen siitä, onko vahinkoa aiheutettaessa loukattu rikosoikeudellista normia vai syntyykö korvausvastuu ilman, että toteutuu minkään rikoksen tunnusmerkistö. Toisena esimerkkinä voidaan mainita keskeinen jako korvausvastuuseen sopimussuhteessa ja sen ulkopuolella. Sopimussuhteen ulkopuolinen vastuu on edelleen jaettu tuottamusvastuuseen, tuottamuksesta riippumattomaan (objektiiviseen) vastuuseen ja isännänvastuuseen.[5]

Ryhmittelyt sinänsä sen enempää kuin eri vastuuperusteiden tarkempi sisältö eivät kuitenkaan ole tämän esityksen kannalta ydinkysymys, vaan olennaista on havaita se yleinen seikka, että korvausperusteita käsitellessään aineellinen vahingonkorvausoikeus operoi *normatiivisella tasolla*: löytyykö oikeusjärjestyksestä normia, joka määrää, että vahinkotapahtumaan liittyy seurauksena korvausvastuu. Kysymys on siis siitä, millä edellytyksillä henkilölle voidaan asettaa korvaus*velvollisuus*. Tarkasteltaessa juridisia vastuuperusteita prosessuaalisesta näkökulmasta, ollaan tekemisissä sen kysymyksen kanssa, voidaanko korvausvaatimus *hyväksyä* vai onko se *hylättävä*. Ja jos korvausvastuun peruste tässä merkityksessä sijoitetaan jakoon tosiasiakysymys/oikeuskysymys, se kuuluu oikeuskysymysten puolelle: miten vastuuperusteita koskevia vahingonkorvausoikeudellisia normeja on sovellettava esillä olevaan tosiseikastoon.[6]

Paitsi oikeusnormiston läpi korvausvastuun perusteita voidaan tarkastella myös ulkomaailman tapahtumien tasolla. Kaikkinainen korvausvastuu, olipa se juridisesti tyypiteltynä mitä lajia tahansa, on aina palautettavissa *tiettyyn historialliseen tapahtumainkulkuun*. On sattunut määrätty vahinkoa aiheuttanut tapahtuma tai tapahtumasarja, johon laki (voimassa oleva normisto) määrää seuraamukseksi vahingonkorvausvelvollisuuden. Tällaisesta tapahtumainkulusta käytetään prosessioikeudessa nimitystä *oikeustosiseikat*, joilla siis ymmärretään tietyn oikeusseurauksen kannalta välittömästi relevantteja faktoja.[7] Sama tosiseikasto voi olla relevantti sekä

---

[5] Ks. vastuuperusteiden ryhmittelystä esim. *Hakulinen* s. 230 ss., *Kivimäki–Ylöstalo* (1973) s. 451 ss., *Routamo–Hoppu* s. 58 ss., s. 93 ss. ja s. 164 ss., *Kämäräinen* s. 1 ss., *Hellner* s. 38 ss. sekä erit. *Routamo* SLY 75 vuotta s. 296 ss.

Myös sopimukseen perustuva korvausvastuu voi olla tuottamusvastuuta tai ankaraa vastuuta. Ks. lähemmin *Taxell* s. 259 ss.

[6] Tosiasia- eli näyttökysymyksellä taas ymmärretään jutun faktapuolen selvittelyä. Ks. erottelusta *Tirkkonen* Rp I s. 25 ja Rp II s. 471 s. sekä Sp II s. 314 ja myös *Ekelöf* I s. 25.

[7] Oikeustosiseikasta (rättsfaktum), joka tarkoittaa oikeusseurauksen kannalta välittömästi relevanttia asianhaaraa, on pidettävä erillään *todistustosiseikka* (bevisfaktum), jolla on oikeusseuraukseen nähden vain välillistä relevanssia: todistustosiasia on todiste (parempi tai huonompi) oikeustosiseikan (tai toisen todistustosiseikan) olemassaolosta. Todistustosiasiaan

»rikosperusteisen» että »siviiliperusteisen» korvausvastuun kannalta riippuen siitä, minkä oikeusohjeen valossa asiaa tarkastellaan.[8] Rikos- ja siviiliperusteiden erottelu on siis tältä kannalta katsottuna pelkkä fiktio. Sillä ei ole tosiseikkojen tasolla mielekkyysarvoa.

Kyseinen erottelu on siinäkin mielessä harhaanjohtavaa, että juridisestikin katsoen kaikki korvausvastuu on oikeastaan »siviilioikeudellista». Korvausvelvollisuus määräytyy kaikissa tapauksissa joko vahingonkorvauslain tai muiden yksityisoikeudellisten vastuunormien mukaan – silloinkin, kun korvausvastuun kannalta relevantti oikeustosiseikasto *samalla* toteuttaa jonkin rikoksen tunnusmerkistön. Lainsäädännössämme viime vuosikymmeniin saakka voimassaolleet vahingonkorvauksen ja rangaistuksen yhteistä historiallista alkuperää osoittaneet järjestelyt ovat olleet omiaan aiheuttamaan tässä suhteessa sekaannusta. Säädettiinhän sopimussuhteen ulkopuolisesta korvausvelvollisuudesta rikoslaissa (RL 9 luku), minkä lisäksi rikolliseen tekoon perustuva vahingonkorvauskanne oli erillisenä juttunakin ajettava rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Rikosoikeudellinen korvausvastuu näytti näin selvästi erottuvan sekä materiaalisella että prosessuaalisella tasolla siviilioikeudellisesta korvausvastuusta.

Kun vahingonkorvausta koskeva normisto vahingonkorvauslain säätä-

---

liittyy siis prosessitilanteessa olennaisesti tällaisen tosiseikan *todistusarvo*. Oikeustosiseikat taas määrittävät »prosessin kohteen». Ne näyttelevät keskeistä osaa mm. selviteltäessä kanteenmuutoskieltoa ja asianosaisten väittämistaakkaa. Ks. oikeus- ja todistustosiseikoista lähemmin *Ekelöf* Grundbergrepp s. 56 s., *Ekelöf* I s. 20 ja *Boman* s. 10. Ks. myös *Stening* s. 32 s., *Aasland* TfR 1967 s. 186 sekä *Taksøe-Jensen* s. 6 ja s. 401 ss.

Tässä omaksuttu terminologia poikkeaa siitä, mitä Suomen prosessioikeustieteessä on perinteisesti käytetty. Meillä on välittömästi relevantista faktasta käytetty nimitystä todistustosiasia (bevisfaktum), ja välillisesti merkityksellistä seikkaa on kutsuttu todistusaiheeksi (indicium). Ks. esim. *Wrede* II s. 84 s. ja s. 111 s. sekä *Tirkkonen* Rp II s. 109 s. ja Sp II s. 73 s. »Uusi» terminologia on sikäli aikaisempaa käyttökelpoisempi, että se ilmaisee paremmin ja havainnollisemmin tosiseikan »aseman» prosessissa, kuvaa faktan prosessuaalista merkitystä. Oikeustosiseikka/todistustosiseikka -käsiteparin ovat omaksuneet mm. *Hormia* I s. 68, *Virolainen* LM 1983 s. 158 ja LM 1985 s. 985 sekä *Möller* JFT 1984 s. 332. Vrt. tämän johdosta myös *Halila* Tunnustamisesta s. 16 ja siellä alaviite 41.

Myös oikeusteoreettisessa kirjallisuudessa käytetään termiä oikeustosiseikka puhuttaessa faktoista, joihin oikeusjärjestys liittää oikeudellisen seuraamuksen. Ks. esim. *Makkonen* s. 24 s. ja *Aarnio* Lainoppi s. 65.

[8] Tähän seikkaan on kiinnitetty kirjallisuudessakin huomiota, eikä se siis ole mikään uusi löytö. Ks. esim. *Halila* Todistustaakka s. 262, jossa Halila kiinnittää huomiota rikosoikeudellisen ja sopimusoikeudellisen korvausvastuun rinnakkaisuuteen sopimusoikeutta koskevan rangaistussäännöksen perusteella: »Niinpä esim. vaadittaessa vastaajan tuomitsemista rangaistukseen kavaltamisesta, petoksesta tai epärehellisyydestä kanteen oleellisena osana on yleisesti väittämys sopimusperäisten velvoitusten rikkomisesta.» Ks. myös *Routamo–Hoppu* s. 164 ss.

misen myötä (1974) siirrettiin pois aineellisen rikosoikeuden yhteydestä ja kun jo tätä ennen (1972) oli OK 14 luvun muutoksella toteutettu järjestely, että jos rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta ajettiin erikseen, oli noudatettava siviiliprosessuaalista käsittelyjärjestystä, ovat mainitut systemaattiset epäkohdat tulleet poistetuiksi. On totta, että sillä seikalla, onko vahinko aiheutettu rangaistavalla teolla, on tietyissä suhteissa merkitystä, mm. arvosteltaessa korvausvastuun ulottuvuutta (VahKL 5: 1 ja 5: 6) ja korvaussaamisen vanhentumista (VahKL 7: 2).[9] Tällainen korvausvastuun syntymisen riippuvuus rikosoikeudellisen tunnusmerkistön toteutumisesta on kuitenkin yksin materiaalista vahingonkorvausoikeutta koskeva normatiivinen seikka eikä horjuta korvausvastuun perusteen juridisen ja historiallisen tason erottelua koskevaa perusajatusta.

Yllä lausuttua ei tule ymmärtää niin, että haluttaisiin tyystin kieltää puhuminen rikos- tai siviilioikeudellisesta korvausvastuusta taikka korvauksesta rikos- tai siviiliperusteella. Päinvastoin jaottelu on monissa tapauksissa havainnollinen keino tuoda esiin vahingonkorvausoikeuden yhteydet rikosoikeuteen sekä rangaistus- ja korvausvastuun keskinäiset erot.[10] Yleensä keskustelua käydäänkin tällöin nimenomaan juridisella tasolla, eikä sekaannuksia sen suhteen, puhutaanko normeista vaiko tosiseikoista, pääse syntymään. Jos sen sijaan korvausvastuun perusteista puhutaan *oikeustosiseikkojen* tasolla, on olemassa vaara, että operointi juridisesti varautuneilla rikos- ja siviiliperusteiden käsitteillä hämärtää tosiseikkojen ja normatiivisen puolen välistä rajaa ja vaikeuttaa esityksen ymmärtämistä. Kuten seuraavasta havaitaan, on adheesioprosessin soveltamisalaa selviteltäessä korvausperusteen normatiivinen ja historiallinen taso pidettävä tarkoin erillään toisistaan.

3.1.2. »Rikokseen perustuva korvausvaatimus» OK 14: 8:n tarkoittamassa mielessä – Rikosjutussa syyttäjän ja säännönmukaisesti myös asianomistajan on heti oikeudenkäynnin alussa esitettävä vaatimuksensa ja *niiden perusteet* (OK 14: 3,1). Rikosprosessissa syytteessä mainittu *tapahtumainkulku* eli teonkuvaus muodostaa OK 14: 3,1:ssä tarkoitetun »perusteen». Tämä koskee luonnollisesti syytteen lisäksi myös muita jutussa esitettyjä vaatimuksia, mm. vahingonkorvausvaatimuksia. Nekin pohjautuvat kantajapuolen esiintuomaan tapahtumainkulkuun, oikeustosiseikastoon.

[9] Näihin ongelmiin palataan yksityiskohtaisesti jäljempänä 10 §:ssä selviteltäessä korvauskysymyksen riippuvuutta syytteen kohtalosta.

[10] Ks. lausutun johdosta myös *Routamo* SLY 75 vuotta s. 296 s.

Puhuttaessa prosessuaalisessa mielessä vaatimuksen perusteista eli »seikoista», joihin kantajan vaatimus nojautuu (em. lainkohdan lisäksi esim. OK 11: 3,1:n 3-kohta verr. 11: 23,2 ja OK 14: 1,1) tarkoitetaankin aina kanteen tosiasiallista, *historiallista perustaa*. Mitään »juridista» perustelujen ei periaatteessa tarvitse sisältää, vaan tuomioistuin on velvollinen viran puolesta tuntemaan lain sisällön ja soveltamaan lakia esitettyyn tosiseikastoon (da mihi factum, dabo tibi jus; jura novit curia).[11]

Nyt OK 14: 8 säätää, että (syytteessä tarkoitettuun) rikokseen perustuva vahingonkorvaus- tai muu yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan tutkia syytejutun yhteydessä. On siis selvää, ettei ilmaisulla »rikos» ole tässä lainkohdassa edellä tarkoitettua juridisen tason sisältöä, vaan sana viittaa nimenomaan syytteessä esitettyyn teonkuvaukseen, *väitettyyn* rikokseen. Onhan kumulaation syntyvaiheessa vielä ratkaisematta se, onko todella kyseessä rikos vai ei. OK 14: 8:n sanonta »rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus» tarkoittaa näin ollen samaa kuin *»syytteessä esitettyyn tapahtumainkulkuun perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus»*. Kumulaation luvallisuuden ratkaisee siis se, onko syytteen ja korvausvaatimuksen pohjana yhteinen tosiseikasto, syytteessä kuvattu teko.[12] Se, miten syytteen käy, on kumulaation toteuttamisen kannalta yhdentekevää. Adheesion luvallisuus joudutaan ratkaisemaan vaatimusten tosiasiapohjaa koskevien kriteereiden nojalla heti, kun yksityisoikeudellinen vaatimus esitetään.

OK 14: 11:ssä annettu mahdollisuus ratkaista syytteen yhteydessä esitetty yksityisoikeudellinen vaatimus rikoksen tunnusmerkistöstä riippumattomien yksityisoikeudellisten normien nojalla siinä tapauksessa, ettei syyte menesty, *ei* siis säätele adheesioprosessia siinä suhteessa, *mihin tosiseikastoon* yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan rikosjutussa perustaa. Sen sijaan säännös osoittaa, miten syytteen ja sanotun vaatimuksen välinen kohtalonyhteys *kumulaation jo toteuduttua* on järjestetty, jos syytteessä mainittu teko ei olekaan rikos tai jos siitä ei muusta syystä voida

[11] Kanneperusteen juridista luonnehdintaa koskevaa ongelmaa käsitellään asianosaisten väittämistaakan ja tuomioistuimen prosessinjohdon kannalta jäljempänä jaksossa 9.2.3.

[12] Huomattakoon, ettei adheesion syntyminen suinkaan edellytä, että syytteen ja korvausvaatimuksen faktaperusteina olevat tosiseikastot olisivat täydellisesti identtiset. Kriteeri »yhteinen tapahtumainkulku» sallii – kuten jäljempänä esitetään – varsin laajatkin tosiseikastopoikkeamat syytteen ja korvausvaatimuksen faktapohjassa.

Milloin kyseessä on vastavaatimuksen kumulointi syytejuttuun, sallitaan poikkeuksellisesti sekin, että syyte ja korvausvaatimus perustuvat kokonaan erillisiin seikastoihin (ks. jälj. jakso 4.3.).

tuomita rangaistusta. OK 14: 11:n valossa voidaan nykyoikeuttamme silmällä pitäen todeta, että kysymys kumulaation soveltamisalasta on puhtaasti oikeustosiseikkojen tasolle asettuva ongelma. Normatiivisesti värittynyt kysymys »siviiliperusteiden» tutkintamahdollisuudesta rikosjutussa on OK 14: 11:n myötä käynyt tavallaan tarpeettomaksi, koska tuomioistuimella on syytteen aineellisoikeudellisesta kohtalosta riippumatta mahdollisuus ratkaista korvauspuoli itsenäisesti vahingonkorvausvelvollisuutta koskevan normiston mukaisesti.

Ennen vuoden 1972 prosessiuudistusta tilanteen voidaan sanoa olleen tässä suhteessa jossakin määrin toinen. Tuolloin oikeudenkäymiskaareen ei sisältynyt OK 14: 11:ää vastaavaa säännöstä. Meillä pitkään voimakkaana elänyt käsitys rangaistuksen ja vahingonkorvauksen läheisestä yhteydestä ilmeni prosessuaalisella tasolla havainnollisesti siinä, että *kaikki rikoksen seuraamukset,* myös korvausvaateet, oli *aina* toteutettava *rikosprosessuaalisessa* järjestyksessä.[13] Näin rangaistus ja vahingonkorvaus miellettiin siinä mielessä rinnasteisiksi rikoksen seuraamuksiksi, että edellytykset näiden seuraamusten määräämiselle olivat rikosjutussa samat. Rikosprosessuaalisessa järjestyksessä ajettavassa vahingonkorvausjutussa otettiin siis kantaa siihen, oliko olemassa *rikosoikeudellisia* edellytyksiä vahingonkorvauksen tuomitsemiselle.[14] Se, oliko korvausvaatimukselle kenties siviilioikeudellisia perusteita, oli toinen kysymys, jota ei rikosprosessissa tutkittu.

Tältä pohjalta käy ymmärrettäväksi se vielä tämän vuosisadan alkukymmeninä vallinnut käsitys, että jos tuomioistuin katsoi, etteivät syytteessä mainitut faktat muodostaneet rikollista tekoa tai jos syyte jäi näyttämättä toteen, myös esitetyt korvausvaatimukset oli syytteen myötä hylättävä riippumatta siitä, oliko korvausvaatimus sinänsä oikeutettu vai ei.[15] Voidaan siis sanoa, että tämän käsityksen mukaan siviilioikeudelliset, rikoksen tunnusmerkistöstä riippumattomat juridiset korvausperusteet *eivät kuuluneet kumulaation soveltamisalaan.* Kantajapuoli saattoi rikosjutussa annetun tuomion estämättä nostaa myöhemmin erillisen »siviiliperusteisen» korvauskanteen.[16] Merkityksellistä on, ettei siviilioikeudelliseen perustee-

[13] Ks. *Granfelt* Minneskrift till 1734 års lag s. 1016 s., *sama* Föreläsningar s. 216 ss., *Tirkkonen* LM 1945 s. 9 ja Rp I s. 71 s. sekä *Aalto* s. 30 ss.

[14] *Kallenberg* Forum s. 247 ss., *Carlson* Juhlajulkaisu SLY 1948 s. 405. Ks. myös *Tirkkonen* Sp I (1961 pain.) s. 163 s.

[15] Tästä käsityksestä *Kallenberg* I s. 39 ss., *Palmgren* s. 71, *Tirkkonen* LM 1945 s. 13 ja Rp I (1948 pain.) s. 92, *Carlson* Juhlajulkaisu SLY 1948 s. 404 s. sekä *Aalto* s. 163.

[16] *Kallenberg* I s. 44 alaviite 24 ja *Tirkkonen* LM 1945 s. 14 sekä *Aalto* Rikostuomio s. 179 s.

seen vetoamista myöhemmin estänyt se, että itse tosiseikasto, johon uusi korvausvaatimus nojautui, oli joko kokonaan tai osaksi identtinen »rikosoikeudellisen» korvausvaatimuksen pohjana olleen tapahtumainkulun kanssa. Toisin sanoen rikosprosessissa annettu korvausvaatimuksen hylkäävä ratkaisu sai aikaan sen, että vaatimuksen perustana ollut tosiseikasto prekludoitui vain »rikosoikeudellisilta» osiltaan. Tämä osoittaa, että kumulaation laajuutta koskeva kysymys oli – paitsi tietysti tosiseikasto-ongelma kuten nykyisinkin – myös korvausvastuun *juridisia perusteita* koskettava probleemi.[17]

Vähitellen 1940-luvulta alkaen oikeuskäytäntö Ruotsin esimerkkiä seuraten, mutta ilman suoranaista kirjoitetun lain tukea, alkoi kehittyä yhä voimakkaammin siihen suuntaan, että myös puhtaasti yksityisoikeudelliset korvausperusteet voitiin rikosjutussa tutkia.[18] Uuden linjan mukaisista käsityksistä kirjallisuudessa on ennen muuta mainittava *Palmen* artikkeli vuoden 1946 JFT:ssä, jossa kirjoituksessaan hän päätyi puoltamaan varsin laajaa mahdollisuutta tuomita syytetty maksamaan vahingonkorvausta, vaikka häntä ei voitukaan tuomita rangaistukseen.[19] Samalla linjalla jatkoi *Aalto*. Hän asettui ylipäätään sille kannalle, että siviiliperusteet tuli voida syytejutussa tutkia, kunhan korvausvaatimus vain perustui syytteen kanssa samaan historialliseen tapahtumainkulkuun.[20] Moderni järjestely sai sitten lainvahvuisen hyväksynnän vuonna 1972 OK 14: 11:een otetuilla määräyksillä.[21] Näin kumulaation soveltamisalaa koskeva problematiikka on meillä

[17] Tämä ominaispiirre käy selvästi ilmi *Aallon* väitöskirjasta (1965), jossa yhtenä keskeisenä ongelmana on juuri siviiliperusteisten yksityisoikeudellisten vaatimusten tutkintamahdollisuus syyteprosessissa. Ks. *Aalto* s. 158 ss. ja s. 181 ss.

Problematiikan omalaatuisuutta osoittaa sekin, ettei siviiliperusteiden tutkintaa, vaikka kysymys olikin kumulaation soveltamisalasta, pidetty kuitenkaan siinä mielessä prosessuaalisena seikkana, että siviiliperusteet olisi jätetty tutkimatta. Niissä tapauksissa, joissa syyte tuli hylättäväksi, katsottiin näet riittäväksi, että korvausvaatimuskin hylättiin (*Tirkkonen* LM 1945 s. 13 s.). Siviiliperusteet jäivät siis kokonaan prosessin ulkopuolelle siten, ettei niihin otettu minkäänlaista kantaa.

[18] Oikeuskäytännön vähittäisestä suunnanmuutoksesta ks. *Aalto* s. 163 s. ja siellä mainitut oikeustapaukset. Ks. myös *Halila* LM 1972 s. 469.

[19] *Palme* JFT 1946 s. 295 ss. Ks. lisäksi *Carlson* Juhlajulkaisu SLY 1948 s. 405 sekä jo aikaisemmin *Alanen* DL 1932 s. 421.

[20] *Aalto* s. 172 s. Aalto pyrki erityisesti korostamaan kanneperusteina olevien tosiseikkojen yhtenevyyden merkitystä kumulaation soveltamisalaa selviteltäessä.

[21] Todettakoon, että jo *Kallenberg* (I s. 43 alaviite 23), *Palmgren* (s. 70 ss.) ja *Tirkkonen* (LM 1946 s. 13, Rp I 1948 pain. s. 92 sekä JFT 1954 s. 439) suhtautuivat *de lege ferenda* myönteisesti mahdollisuuteen tutkia rikosjutussa vahingonkorvauskysymys myös ns. siviiliperusteiden osalta. Rikosprosessioikeuden oppikirjansa toisessa painoksessa (Rp I 1969 s. 74) *Tirkkonen* luopuikin kielteisestä positiivisoikeudellisesta kannastaan ja yhtyi *Aallon* esittämiin mielipiteisiin.

Ruotsin tapaan lopullisesti vapautunut korvausperusteiden normatiivista puolta koskevasta painolastista.[22]

Myös korkein oikeus oli jo ennen OK 14: 11:n säätämistä lähtenyt oikeustieteen viitoittamalle tielle.

> *KKO 1961 II 114*: Asianomistaja oli vaatinut syytetylle rangaistusta RL 44: 7:n nojalla sen johdosta, että syytetyn omistama koira, jonka syytetty oli sulkenut asianomistajan vuokraamaan halkovajaan, oli päässyt puremaan asianomistajaa, sekä syytetyn velvoittamista suorittamaan hänelle vahingonkorvausta. Se seikka, että rangaistusvaatimus hylättiin, ei estänyt asianomistajaa saamasta samassa jutussa vahingonkorvausta syytetyltä.
>
> Lisäksi mainittakoon kaksi ratkaisua *Aallon* väitöskirjan ja uudistuksen väliseltä ajalta.
>
> *KKO 1969 II 14*: Vaikka jutussa tehty rangaistusvaatimus hylättiin, koskei syytetty ollut syyllistynyt rangaistavaan tekoon, syytetyn oikeudenvastaiseen tekoon perustettu vahingonkorvausvaatimus voitiin tutkia tuon jutun yhteydessä.
>
> *KKO 1971 II 33*: Kun kauroja, jotka syytetty oli myynyt asianomistajalle, mutta sittemmin käyttänyt muuhun tarkoitukseen, ei ollut erotettu hänen omistamistaan muista kauroista, hylättiin kavaltamista koskeva rangaistusvaatimus, mutta syytetty velvoitettiin jutussa maksamaan asianomistajalle takaisin kauroista perimänsä hinta korkoineen.

Mahdollisuus selvittää syytejutun yhteydessä esitetyn korvausvaatimuksen materiaalinen oikeutus koko laajuudessaan ilmentää osuvasti meillä ja Ruotsissa toteutetun adheesiojärjestelyn joustavuutta ja väljyyttä. Adheesioprosessille suomalais-ruotsalaisessa muodossaan ei niinkään ole tyypillistä »rikosprosessuaalinen käsittelyjärjestys» ja korvausvaatimuksen alisteisuus suhteessa syytteeseen. Pikemminkin kumulaatiota voidaan meillä luonnehtia, kuten edellä on todettu, kahden periaatteessa itsenäisen kanteen yhdessäkäsittelyksi.[23]

Tässä suhteessa adheesioprosessimme eroaa varsin selvästi mannermaisesta kumulaatiojärjestelystä, jolle puolestaan ajatus korvausvaatimuksen oikeutuksesta syytteen kohtalosta riippumattomaan olemassaoloon on vie-

---

[22] OK 14: 11:ää vastaava määräys sisällytettiin Ruotsin prosessiuudistuksessa RB 22: 7:ään (nyk. muodossaan L:ssa 14. 11. 1969). Ks. lainkohdan ilmaiseman periaatteen johdosta *SOU 1938: 44* s. 238 s., *Olivecrona* s. 327 ja *Ekelöf* II s. 167. Uuden linjan mukaisia mielipiteitä ennen RB:n voimaantuloa oli esittänyt *Agge* (ks. SvJT 1936 s. 245 s. ja s. 258). Ks. myös *Hassler* SvJT 1937 s. 216 s.

[23] Ks. edellä jaksossa 1.2.2. olevaa esitystä.

ras, suorastaan sikäläisten adheesion periaatteiden vastainen.[24] Keskieurooppalaisessa adheesioprosessissa syyte on ehdoton päävaatimus, ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen menestyminen ja jopa tutkiminenkin ovat tiukasti sidoksissa syytteen menestymiseen. Rikosjutussa esitetyn korvausvaatimuksen materiaalinen käsittely ei tällöin ole vahingonkorvausoikeudellisesti täydellistä, vaan käsittää ainoastaan »rikosoikeudelliset» korvausperusteet.[25] Tällainen jäykkä järjestelmä muistuttaa meillä vuosisadan vaihteessa vallinnutta adheesiosysteemiä ja on oikeussuojan saamisen tehokkuusvaatimukset ja prosessiekonomiset seikat huomioon ottaen kiistatta vanhanaikainen verrattuna nykyiseen suomalais-ruotsalaiseen järjestelmään. Adheesioprosessi onkin niitä harvoja prosessuaalisia instituutioita, joissa Suomella on kunnia kulkea kehityksen kansainvälisessä kärjessä.

Suomen ja Ruotsin joustavissa kumulaatiojärjestelyissä on selvästi nähtävissä yhteys yleisiin lainkäyttöorganisatorisiin ja menettelyllisiin sääntelyihin, jotka ovat antaneet liberalisoitumiskehitykselle suotuisat edellytykset (organisatorinen yhteys riita- ja rikosjuttuja käsittelevien lainkäyttöelinten välillä sekä siviili- ja rikosprosessimenettelyn verraten suuri yhdenmukaisuus).[26] Keski-Euroopassa prosessilajien voimakkaammasta eriytymisestä johtuen maaperä adheesioprosessin kehittymiselle käytännöllisiä tarpeita tehokkaasti palvelevaksi järjestelmäksi on ollut selvästi huonompi.[27]

3.1.3. Käsitteistä välittömästi ja välillisesti rikokseen perustuva korvausvaatimus – Jaottelu sen mukaan, perustuuko korvausvaatimus »välittömästi» vaiko vain »välillisesti» rikokseen, on ollut keskeisesti esillä adheesiojärjestelyn soveltamisalaa koskevassa kotimaisessa kirjallisuudessa. Viime vuosikymmeniin saakka nimittäin oli vallitsevana käsitys, että

[24] Tämä on erityisen luonteenomaista Saksan liittotasavallan adheesiosysteemille. Ks. *Schönke* DRZ 1949 s. 123, *Löwe–Rosenberg* s. 118 ja *Jescheck* JZ 1958, joissa esityksissä korostetaan rikosprosessuaalisen virallisperiaatteen ulottumista myös liitännäisten yksityisoikeudellisen vaatimusten käsittelyyn. Vrt. myös *Peters* s. 557.

[25] Tämän ajattelun mukaan korvausvelvollisuus tutkitaan vain rikosoikeudellisen syyllisyyskysymyksen rajaamalla alueella, jonka ulkopuolelle rikostuomioistuin ei voi mennä. Mikäli rikosoikeudellinen syyllisyys jää näyttämättä, ei korvausvaatimustakaan voida hyväksyä, koska puhtaasti yksityisoikeudelliset vastuuperusteet eivät kuulu tutkinnan piiriin adheesioprosessissa. Kun korvausvelvollisuuden olemassaolo jää tässä tapauksessa vielä »auki», on yleisesti omaksuttu järjestely, ettei korvausvaatimuksesta voida antaa materiaalista ratkaisua, jos syytettyä ei todeta syypääksi rangaistavaan tekoon.

[26] *Aalto* s. 10 s.

[27] Ks. tästä *Scholz* JZ 1972 s. 728 sekä *Amelunxen* ZStW 1974 s. 461.

vain *välittömästi* rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset voitiin ajaa rikosjutun yhteydessä.[28] Jos sen sijaan vaatimus oli perustettavissa syytteenalaiseen tekoon ainoastaan *välillisesti,* kumulointi syyteprosessiin ei ollut luvallista, vaan vaatimus tuli ajaa erikseen – ja mikä tärkeintä, siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.[29] Milloin taas välittömästi rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta ajettiin erikseen, oli noudatettava rikosprosessuaalista käsittelyjärjestystä. Sääntö, että käsittelyjärjestyksen määräsi, ei kannevaatimuksen sisältö, vaan sen peruste, koski siis »välitöntä» kanneperustetta, ja saman kriteerin nojalla ratkaistiin myös adheesion luvallisuus.

Näistä säännöistä ilmenee myös se adheesioprosessillemme ennen vuoden 1972 uudistusta voimassa ollut tunnuspiirre, ettei kumulaatiotilanteessa »vaihdettu» yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyjärjestystä: päävaateen käsittelyjärjestys määräsi sivuvaateen käsittelyjärjestyksen silloinkin, kun viimeksi mainittua vaadetta ajettiin erikseen.[30] Koska vaatimuksen *välitön* peruste määräsi yksityisen kanteen käsittelyjärjestyksen ja myös kumulaation sallittavuuden, oli luonnollisesti sangen tärkeää selvittää, perustuiko yksityisoikeudellinen vaatimus välittömästi rikokseen vai ei.[31]

Nykyään puheena olevalla jaottelulla ei sen sijaan ole vastaavaa merkitystä. Kun adheesion soveltamisala, kuten jäljempänä esitetään, riidatta sulkee piiriinsä laajalti myös sellaiset yksityisoikeudelliset vaatimukset, joiden voidaan sanoa perustuvan vain välillisesti syytteenalaiseen tekoon, ja kun rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta koskeva erillinen kanne, perustuipa vaatimus rikokseen välittömästi tai välillisesti, on aina ajettava siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä (OK 14: 8), on tässä mielessä yhdentekevää kummasta perusteesta on kysymys. Tästä huolimatta käsitteet välittömästi ja välillisesti rikokseen perustuva vaatimus ovat edelleen käyttökelpoisia *esitysteknisiä* termejä, jotka osuvasti kuvaa-

[28] *Granfelt* Föreläsningar s. 216 s., *sama* Lärobok s. 18, *Palmgren* s. 69 ss., *Tirkkonen* LM 1945 s. 9 ss. ja Rp I (1948 pain.) s. 89 ss.

[29] *Tirkkonen* LM 1945 s. 14 s., *sama* JFT 1954 s. 438 ja Rp I s. 98 sekä *Aalto* s. 90.

[30] Ks. tästä ominaispiirteestä *Aalto* s. 33 s.

[31] *Aalto* s. 89.

Toinen alue, jossa jaottelu on ollut ja on yhäkin tärkeällä sijalla, on asianomistajanaseman selvittely. Asianomistajan oikeutta (syyteoikeutta) ei näet vakiintuneen käsityksen mukaan ole sillä, jolle ainoastaan välillisesti rikoksen johdosta on syntynyt yksityinen oikeudellinen vaade. Jos taas loukatun vaade perustuu välittömästi rikokseen, hänet katsotaan asianomistajaksi. Ks. asianomistajakäsitteen määrittelystä tämän tutkimuksen kannalta edellä jaksossa 1.1.3. alaviite 26:n jäljessä olevaa esitystä.

vat syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen yhteenkuuluvuuden astetta.

Milloin sitten on kyseessä välittömästi ja milloin välillisesti rikokseen perustuva vaatimus? Mitään eksaktia määritelmää, joka kaikissa tilanteissa yksiselitteisesti ratkaisisi kysymyksen, ei liene löydettävissä. Mutta tämä ei ole tarpeenkaan, ei ainakaan adheesioprosessia koskevassa esityksessä. Riittää, että luonnehdinnan avulla pystytään tyyppitapaukset erottamaan toisistaan esitysteknisiä tarpeita tyydyttävällä tavalla.[32] *Välittömästi* rikokseen perustuvasta korvausvaatimuksesta voidaan puhua lähinnä silloin, kun teolla ensisijaisesti loukattu henkilö kohdistaa vaatimuksensa vahingon aiheuttajaan eli kun *asianomistaja vaatii korvausta syytetyltä*. Korvausvaateen subjektit kantaja- ja vastaajapuolella voidaan tällöin osoittaa suoraan, ts. »välittömästi» syytteen perustana olevan oikeustosiseikaston pohjalta. Välittömässä rikosperusteessa on siis tässä mielessä kysymys tosiseikastojen yhtenevyydestä syytteen ja korvausvaatimuksen välillä.

Jos sen sijaan *kolmas henkilö* esiintyy korvausasiassa joko kantaja- tai vastaajapuolella, yksin syytteessä kuvatun teon relevantti tunnusmerkistö ei riitä konstituoimaan väitetyn korvausvelvollisuuden olemassaoloa, vaan tähän vaaditaan *lisää* oikeustosiseikkoja, jolloin korvausvaatimus siis perustuu rikokseen vain *välillisesti*. Esimerkiksi jos korvausvaatimus kohdistetaan muuhun kuin syytettyyn, tulevat kuvioon mukaan rikostunnusmerkistön lisäksi ne faktat, joiden perusteella kolmannen henkilön väitetään olevan vastuussa rikoksella aiheutetusta vahingosta.[33] Ja vastaavasti jos muu henkilö kuin asianomistaja ilmaantuu vaatimaan korvausta (joko syytetyltä tai kolmannelta), ovat korvausvaatimuksen kannalta relevantteja rikollista tekoa koskevan seikaston lisäksi ne »seuraantofaktat», jotka osoittavat korvausvaateen kuuluvan kolmannelle.

Tämä rikosprosessin asianosaisasemaan perustuva jaottelu ei täysin vastaa oikeuskirjallisuudessa esitettyjä käsityksiä. Ilmeisen vakiintuneesti on näet katsottu, että milloin rikolliseen tekoon nojautuva korvausvaatimus kohdistetaan rikoksentekijän kuoltua hänen oikeudenomistajiaan vastaan tai milloin korvausta vaaditaan oikeushenkilöltä tai muulta, jonka hyväksi rikoksentekijä on toiminut, on kyseessä välittömästi rikokseen perustuva korvausvaatimus.[34] Samaa on esitetty saamisvaateen siirron tai regressin

[32] Ks. *Aalto* s. 85 alaviite 1, jossa hän lausuu puheena olevasta jaottelusta, että »se tarjoaa kuitenkin karkean jakoperusteen erityyppisten tilanteiden välillä ja palvelee siten oikeussystemaattisia tarpeita».

[33] Ks. myös *Aalto* s. 85 ss.

[34] Näin *Palmgren* s. 69 sekä *Tirkkonen* LM 1945 s. 10 s.

nojalla syytettyyn kohdistetuista korvausvaatimuksista.[35]

Nähdäkseni ei ole osoitettavissa perusteita sille, että tämäntyyppiset sivulliskumulaatiotilanteet, jotka edellä esitetyn luonnehdinnan mukaan kuuluvat välillisesti rikokseen perustuvien vaatimusten kategoriaan, olisivat pääsääntöön nähden poikkeusasemassa. Lieneekin niin, että kirjallisuudessa esitettyihin käsityksiin on tosiasiassa ollut syynä eräänlainen kumulaatiosta kiinnipitävä takaperoinen ajattelu. Lähtökohtanahan aiemmin oli, että ainoastaan välittömästi rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset voitiin ajaa syytteen yhteydessä. Kun mainitut tertiukseen kohdistetut tai hänen esittämänsä vaatimukset katsottiin voitavan kumuloida syytejuttuun, oli vaatimuksia näin ollen pidettävä »välittömästi» rikoksesta johtuvina.[36] Muuta selitystä tällaiselle tulkinnalle on vaikea löytää. Koska rajanvedolla ei nykyään ole kumulaation soveltamisalan tai käsittelyjärjestyksen määräytymisen kannalta merkitystä, voidaan puheena olevan terminologian käytössä pitää kaikissa tapauksissa kiinni asianosaisaseman ja siihen liittyvän oikeustosiseikaston mukaan määräytyvästä säännöstä.[37]

Esitetyn johdosta on syytä vertailumielessä viitata Ruotsin RB 22

---

[35] Tällä kannalla on VakSopL 25 §:n mukaisen takautumiskanteen osalta *Tirkkonen* LM 1945 s. 22 ja Rp I s. 78 sekä siellä alaviite 29, jossa Tirkkonen yleisesti katsoo, että jos kolmas mies siirron perusteella kohdistaa korvausvaatimuksen syytettyä vastaan, on kyseessä välittömästi rikokseen perustuva vaatimus. Kuten *Tirkkonen* (ib.) lausuu, oli tästä (ennen vuoden 1972 käsittelyjärjestysuudistusta) seurauksena, että kyseiset vaatimukset oli erikseenkin ajettuina toteutettava rikosprosessuaalisessa järjestyksessä.

Todettakoon, että *Tirkkonen* oli kyllä aikaisemmin (SvJT 1941 s. 730) esittänyt regressivaateen luokittelusta päinvastaisen käsityksen.

[36] Ks. esim. *Tirkkonen* Rp I s. 78, jossa hän pitää VakSopL 25 §:n mukaista takautumisvaadetta välittömästi rikokseen perustuvaan siitä huolimatta, että hän (ib.) nimenomaan lausuu tällaisen vaateen olevan johdannainen oikeus. Tällaista esitystapaa voidaan pitää siinä mielessä epäjohdonmukaisena, että johdettuun oikeuteen sisältyy jo käsitteellisesti välillisyyselementti. Esim. juuri VakSopL 25 §:ään perustuvaa regressivaadetta on rikosjutussa pidettävä ainakin siinä mielessä »välillisenä», ettei vakuutuksenantajalle voida myöntää vakuutustapahtuman synnyttämässä rikosjutussa asianomistajan asemaa sillä perusteella, että vakuutuksenantajalle olisi »välittömästi» rikoksen perusteella syntynyt yksityinen oikeudellinen vaade. Tässä mielessä myös *Tirkkonen* (Rp I s. 264) pitää regressivaadetta välillisenä.

[37] Suunnilleen tekstissä esitetyn linjan näyttää jo ennen vuoden 1972 uudistusta omaksuneen *Aalto* (s. 90 s.). Näin ainakin lienee ymmärrettävä hänen esityksensä VakSopL 25 §:n mukaisen regressikanteen luonteesta. *Aalto* onkin väitöskirjassaan irrottautunut käsityksestä, että rikosjuttuun voitaisiin kumuloida vain välittömästi rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus.

Korvausvaatimukselta ei riistä sen välillisyysominaisuutta suhteessa rikokseen se seikka, että korvausvaateen haltijalle on asianomistajan kuoleman seurauksena siirtynyt tämän vaateen lisäksi myös asianomistajan syyteoikeus RL 8: 6,2:n nojalla. Tällaisessa tilanteessa syyteoikeus jutussa on henkilöllä, jonka mahdollisesti esittämä korvausvaatimus perustuu vain välillisesti rikokseen.

lukuun, jossa rikoksesta johtuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset jaetaan yhtäältä vaatimuksiin »på grund av brott» (RB 22: 2) ja toisaalta vaatimuksiin »i anledning av brott» (RB 22: 1 ja 3). Ensiksi mainittu vaatimus tarkoittaa asianomistajan syytettyyn kohdistamaa, syytteenalaiseen tekoon perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta.[38] Jälkimmäinen kategoria on laajempi käsittäen kaikki – myös muihin henkilösuhteisiin ulottuvat – yksityisoikeudelliset vaatimukset, jotka voidaan kumuloida syytejuttuun.[39] Käsite »privaträttsligt anspråk i anledning av brott» on siis yhtä kuin RB:ssa omaksuttu kumulaation soveltamisala.[40]

Ruotsissa menettely adheesiotilanteessa riippuu eräiltä osin siitä, onko kyseessä vaatimus »på grund av brott» vaiko sellainen vaatimus, joka mahtuu ainoastaan »i anledning av brott» -kategoriaan. Näihin menettelyeroavuuksiin palataan jäljempänä asianomaisissa yhteyksissä. Meillä lakiteksti ei tee tällaista jakoa, vaan OK 14: 8 puhuu vain »rikokseen perustuvasta» yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta. RB 22 luvussa omaksuttu jaottelu ei vastaa myöskään edellä esitettyä jakoa »välitön/välillinen rikosperuste», sillä Ruotsissa vaatimus »i anledning av brott» on kumulaation koko soveltamisalaa kuvaava yleiskäsite, josta vaatimus »på grund av brott» on osa-alue. Kuitenkin RB:n menettelyeroavuudet sen perusteella, onko kyseessä vaatimus »på grund av brott» vai ei, samastuvat pitkälle välitöntä ja välillistä rikosperustetta koskevan henkilösuhde-erottelun kanssa. Meidänkään adheesiosysteemissämme ei ole merkityksetöntä se, missä henkilörelaatiossa korvausvaatimus rikosjutussa esitetään, vaikka OK 14: 8 näyttääkin asettavan kaikki kumulaatiotilanteet samaan kategoriaan. Asianosaisasema vaikuttaa mm. vaatimuksen vireillepanoa, asianosaisen puhevallan käyttöä (oikeudenkäyntikelpoisuutta) sekä poissaolon seurauksia koskeviin järjestelyihin.[41]

Jaottelu välittömästi/välillisesti rikokseen perustuva korvausvaatimus tarkoittaa edellä esitetyn mukaan erottelua nimenomaan *henkilösuhteissa*. Jäljempänä ilmenee, että myös relaatiossa asianomistaja – syytetty saattaa korvausvaatimus olla perustettavissa osaksi rikostunnusmerkistön ulkopuolisiin oikeustosiseikkoihin. Esimerkiksi jos henkilön väitetään tahallaan

[38] *Olivecrona* s. 325 ja *Ekelöf* II s. 164.

[39] *Olivecrona* lausuu osuvasti tämän kategorian käsittävän »alla slags anspråk, som ha det påstådda brottet till utgångspunkt».

[40] *SOU 1938: 44* s. 294, *Dillén* s. 10, *Olivecrona* s. 326 ja *Ekelöf* II s. 164 s.

[41] Korostettakoon, ettei menettelyeroavuuksia voida päätellä sinänsä siitä, perustuuko vaatimus rikokseen välittömästi vaiko välillisesti, vaan menettelysäännöt vaativat kussakin asianosaisrelaatiossa oman yksityiskohtaisen tarkastelunsa.

vahingoittaneen vuokralle saamaansa esinettä, on vahingontekorikokseen perustuvan korvausvastuun relevantti tunnusmerkistö suppeampi kuin se tosiseikasto, joka tässä tilanteessa vaaditaan sopimukseen perustuvan korvausvastuun konstituoimiseen. Olisi kuitenkin harhaanjohtavaa sanoa, että sopimusvastuuta koskeviin seikkoihin perustuva korvausvaatimus, huolimatta rikostunnusmerkistön ohella vaadittavista lisäfaktoista, perustuisi »välillisesti» rikokseen. Kyseessä voidaan pikemminkin sanoa olevan kaksi rinnakkaista korvausperusteseikastoa, jotka rikokseksi väitetyn tapahtuman osalta ovat yhteneviä.

Välitöntä ja välillistä rikosperustetta koskeva jaottelu on jossain määrin sukua materiaalisessa vahingonkorvausoikeudessa käytössä olevalle erottelulle *välitön* contra *välillinen vahinko*. Välillisellä vahingolla ymmärretään kolmannen miehen kärsimää vahinkoa suoranaisen vahingonkärsijän vahingon seurauksena.[42] Kysymys on siis siitä, kuinka laaja on korvaukseen oikeutettujen henkilöiden piiri ajateltaessa suksessiivisia vahinkoja.[43] Lähtökohtana on, ettei välillistä vahinkoa korvata, joskin tästä säännöstä on olemassa huomattavia poikkeuksia.[44] Jo sen arvosteleminen, milloin on kyseessä välitön ja milloin välillinen vahinko, on etenkin esinevahinkojen osalta osin tulkinnanvarainen kysymys.[45] Välillisen vahingon korvattavuus

[42] Ks. terminologiasta *Routamo–Hoppu* s. 186 ja s. 194.

[43] Ruotsinkielisessä kirjallisuudessa puhutaankin käsitteestä »tredje mans skada». Ks. esim. *Saxén* s. 62 s. ja s. 77 s. Vrt. myös *Hellner* s. 249 ss., jossa välillisestä vahingosta puhutaan otsakkeella »Förlust för annan än den som lider person- eller sakskada». Ks. lisäksi *Hellner* SvJT 1969 s. 332 ja *Karlgren* s. 225.

Suomenkielistä terminologiaa voidaan kritisoida siitä, ettei siitä suoraan ilmene, että kyse on henkilöllisestä ulottuvuudesta. Käsitepari on helposti sekoitettavissa käsitepariin »suoranainen contra epäsuora vahinko». Tässä jaottelussa on kyse välittömän vahingonkärsijän erityyppisistä vahingoista (suoranainen vahinko: esim. henkilövahingossa sairaanhoitokustannukset ja esinevahingossa esineen korjaamis- tai uuden esineen hankkimiskustannukset; epäsuora vahinko: esim. ansion menettäminen henkilö- tai esinevahinkotilanteissa). Ks. *Routamo–Hoppu* s. 186 ja siellä alaviite 1:ssä olevaa huomautusta terminologian vakiintumattomuudesta. Vrt. esim. *Hakulinen* s. 360 ss., jossa »välillinen vahinko» tarkoittaa samaa kuin *Routamo–Hoppu* »epäsuora vahinko». Ks. tämän johdosta myös *Saxén* s. 63.

[44] *Saxén* s. 77, *Routamo–Hoppu* s. 191 ja *Hellner* s. 249.

Esimerkkeinä välillisiksi katsotuista vahingoista, joista vahingonkärsineellä on oikeus saada korvaus, mainittakoon VahKL 5: 3:ssa mainitut surmansa saaneen hautaus- ja muut hautaamiseen liittyvät kustannukset sekä VahKL 5: 4:ssä säädetty elatusapukorvaus sen johdosta, että elatukseen tai elatusapuun oikeutettu elatusvelvollisen kuoleman seurauksena jää tarpeellista elatusta vaille. Ks. näistä poikkeuksista *Routamo–Hoppu* s. 190 sekä *Hellner* SvJT 1969 s. 342 s.

[45] Rajanveto on vaikeaa esim., kun on kyse rajoitetun esineoikeuden haltijan kärsimästä vahingosta. Ks. *Saxén* s. 77, *Routamo–Hoppu* s. 194 ss. sekä myös *Hakulinen* s. 367 ss. Ongelmat ovat kuitenkin enimmäkseen systemaattisia. Luokittelu ei sinänsä ratkaise vahingon korvattavuutta.

liittyy läheisesti yhteen syy-yhteys- ja adekvaattisuusongelmien kanssa.[46]

Prosessuaaliseen käsitepariin välitön/välillinen rikosperuste on vahingon välittömyys/välillisyyskäsitteillä yhteyksiä siinä mielessä, että jos syytteenalaisesta teosta väitetään aiheutuneen vahinkoa myös kolmannelle välittömän vahingon seurauksena, voidaan yleensä sanoa, että kyseessä on välillisesti rikokseen perustuva korvausvaade. On kuitenkin korostettava, että ongelma siitä, onko vahinko »liian etäinen» korvattavaksi on aineellisoikeudellinen kysymys ja vaikuttaa näin siihen, voidaanko jutussa esitetty korvausvaatimus *hyväksyä*. Sen sijaan välillisen vahingon käsitteen avulla ei saateta ratkaista nyt käsiteltävänä olevaa *prosessuaalista* ongelmaa, voidaanko korvausvaatimus *esittää* syytejutun yhteydessä. Viimemainittu kysymys ratkeaa puhtaasti oikeustosiseikkojen tasolla siten, että suoritetaan korvausvaatimuksen ja syytteen faktapohjaa koskeva yhtenevyysarvostelu. Vaatimuksen aineellisoikeudellinen kohtalo on taas riippumaton kumulaation sallittavuudesta.

3.1.4. Kumulaation luvallisuudesta prosessinedellytyksenä – Ennen adheesioprosessin soveltamisalaa koskevia yksityiskohtaisia selvittelyjä käy sopivasti päinsä ottaa esille yleisluontoinen kysymys prosessuaalisista seurauksista, milloin korvausvaatimuksen perusteeksi esitetty tosiseikasto havaitaan sellaiseksi, ettei vaatimuksen käsittely syytejutun yhteydessä ole sallittu.

a) Vaatimus, että korvausvaatimuksen tulee perustua samaan historialliseen tapahtumainkulkuun, samaan tosiseikastoon kuin syyte, on rinnastettu oikeudenkäynnin muihin prosessinedellytyksiin.[47] Prosessinedellytyksellä taas tarkoitetaan muodollista laatua olevaa seikkaa, jonka tulee olla olemassa, jotta itse kannevaatimus voitaisiin ottaa materiaalisesti tutkittavaksi ja ratkaistavaksi.[48] Kyseessä ei nyt kuitenkaan ole »normaali»

---

[46] Tätä yhteyttä korostaa *Hellner* s. 249.

[47] *Aalto* s. 51 ja s. 247. Ks. myös *Reinikainen* Prosessinedellytykset s. 118.

[48] Prosessinedellytys-käsitteen luonnehdinnasta ks. *Wrede* I s. 311, *Tirkkonen* Rp I s. 382, *T. Ellilä* Oikeudenkäynti s. 50 ss. sekä *Reinikainen* Prosessinedellytykset s. 13 ja s. 18 s.

Esitetty luonnehdinta jättää avoimeksi prosessinedellytyksen puuttumisen *seurauksen* siinä suhteessa, voidaanko puute korjata vai ei tai voiko puute kenties korjautua itsestään. Tämän mukaan prosessinedellytyksestä voidaan puhua yhtä hyvin a) silloin, kun edellytyksen puuttumisen vuoksi juttu on jätettävä tutkimatta b) kuin myös silloin, kun puute estää pääasian tutkimisen ja ratkaisemisen siihen saakka, kunnes puute on saatu poistetuksi tai kunnes puute (dispositiivinen prosessinedellytys) on – vastaajan laiminlyötyä reagoida puutteen johdosta –

prosessinedellytys siinä mielessä, että puute sellaisenaan merkitsisi korvausvaatimuksen tutkimisen estymistä syytettä käsittelevässä tuomioistuimessa. Puheena oleva edellytys koskee nimenomaan vain kumulaation, adheesion luvallisuutta, ei korvauskanteen tutkittavuutta sinänsä. Tarkkaan ottaen pitäisikin puhua *adheesioprosessin edellytyksestä*. On vielä periaatteessa toinen kysymys, voidaanko syytejutun yhteydessä esitetty, mutta adheesion soveltamisalanormien mukaan kumulointikelvoton korvausvaatimus ylipäätään ottaa tutkittavaksi syytettä käsittelevässä tuomioistuimessa.

Korvausvaatimuksen lankeaminen tosiseikastopohjansa puolesta kumulaation soveltamisalan ulkopuolelle merkitsee puutetta *ehdottomissa* kumuloinnin edellytyksissä.[49] Kumulaation soveltamisalaa ei voida asianosaisten disponoinnein laajentaa siitä, mitä OK 14: 8:n säätää, vaan tuomioistuimen on viran puolesta kontrolloitava tämän edellytyksen olemassaolo. Edellytyksen absoluuttisuus merkitsee edelleen, ettei vastaajan oikeus tehdä asiasta prosessiväite prekludoidu pääasiaan vastaamisen myötä. Puutteen prosessuaalinen seuraus tulee saattaa voimaan heti, kun puute havaitaan, tapahtuipa se missä oikeudenkäynnin vaiheessa tahansa. Puute on myös korjauskelvoton siinä mielessä, että adheesio voitaisiin jälkitoimenpitein laillistaa.

Näistä perusteeseistä seuraa, että milloin syytejutussa esitetty korvausvaatimus havaitaan sellaiseksi, ettei se faktapohjaltaan perustu syytteessä tarkoitettuun rikokseen, vaatimusta ei voida ottaa syytejutun yhteydessä tutkittavaksi. Tärkeää on kuitenkin alleviivata sanoja »syytejutun yhteydessä». Tällainen tuomioistuimen kannanotto merkitsee näet ensisijassa vain *adheesion torjumista*, eikä välttämättä myös sitä, että tuomioistuimen tulisi tutkimattajättämispäätöksellä kokonaan erottautua korvausvaatimuksesta.

Kumulaation ollessa kielletty, on selvitettävä, voiko korvausvaatimus jäädä »henkiin» itsenäisenä kanteena. Kumulointikelvottoman korvausvaa-

---

korjautunut. Ks. tämän johdosta *Reinikainen* Prosessinedellytykset s. 19 s.

Ruotsin prosessioikeustieteessä on yleensä omaksuttu RB:n terminologiaa (RB 34 luku) myötäillen linja, ettei puhuta prosessinedellytyksistä (processförutsättningar), vaan prosessin esteistä (processhinder). Prosessin esteellä tarkoitetaan tilannetta, jossa prosessinedellytys puuttuu. Ks. esim. *Hassler* s. 124 s., *Ekelöf* II s. 9 ss. ja *Lindblom* (passim). Mitään käytännöllistä eroa ei liene siinä, puhutaanko prosessinedellytyksistä vaiko niiden negaatioista prosessin esteistä (ks. esim. *Hassler* s. 125). On toinen asia, että esim. *Ekelöf* (II s. 10) tarkoittaa prosessin esteillä vain sellaisten seikkojen olemassaoloa, jotka johtavat jutun jättämiseen tutkimatta (avvisning). Niinpä esim. tuomarinjäävi ja tuomiovoipaisuuden puute eivät Ekelöfin mukaan – koska nämä puutteet tulee korjata – ole prosessin esteitä. Tämä on kuitenkin pelkästään määrittelykysymys.

[49] *Aalto* s. 55 s.

timuksen kohtaloa on siten arvosteltava *itsenäistä riitajuttua koskevien prosessinedellytysten valossa*. Jos siviiliprosessuaaliset prosessinedellytykset ovat kunnossa (ottaen huomioon, että puutteet tahdonvaltaisissa edellytyksissä voivat OK 16: 1:n mukaan korjautua itsestään), korvausvaatimusta ei tule yksin kumulointiesteen vuoksi jättää kokonaan tutkimatta, vaan korvausvaatimus on *erotettava* omaksi jutukseen, jonka käsittely jatkuu siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.[50] Jos taas prosessinedellytyksissä havaitaan tässä suhteessa puutteita ja jos niihin on OK 16: 1:n mukaan kiinnitettävä huomiota, tuomioistuimen on jätettävä korvausvaatimus *tutkimatta*, ellei ole kyse korjattavissa olevasta puutteesta, jolloin puolestaan on ryhdyttävä *toimenpiteisiin puutteen korjaamiseksi*.[51] On väärin tässä tapauksessa pelkästään erottaa jutut toisistaan, koska se merkitsisi prosessinedellytyksiä koskevien määräysten kiertämistä.[52]

Siviiliprosessuaalisia oikeudenkäyntiedellytyksiä koskevien määräysten soveltaminen kumulaation ulkopuolelle lankeavan korvausvaatimuksen käsittelyyn aiheuttaa ongelmia, mikäli havaitaan, että *tahdonvaltainen prosessinedellytys puuttuu*. Tällaisessa tilanteessa nimittäin joudutaan kysymään, miten on tulkittava OK 16: 1:n määräystä siitä, että vastaajan on tehtävä väite edellytyksen puuttumisesta ennen vastaamistaan pääasiaan uhalla, että puute muussa tapauksessa katsotaan korjautuneeksi eikä myöhästynyttä väitettä oteta tutkittavaksi. Voitaneen lähteä siitä, ettei väitteenteko-oikeus saata prekludoitua kumulaation ollessa muodollisprosessuaalisesti voimassa, so. ennen kuin tuomioistuin on päätöksellään todennut, ettei korvausvaatimusta voida ottaa syytteen yhteydessä tutkittavaksi. On siis asiaan vaikuttamatonta, onko vastaaja ennen juttujen erottamista jo ehtinyt antaa asiavastineen korvausvaatimuksen johdosta. Kysymystä väitteen ja

---

[50] Kyseessä ei ole OK 14: 9:ssä tarkoitettu syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen erottaminen, joka lainkohta koskee tarkoituksenmukaisuussyistä tapahtuvaa erottelua kumulaation soveltamisalan sisällä.

Tilanne, että korvausvaatimusta koskevat siviiliprosessuaaliset prosessinedellytykset olisivat kunnossa, lienee käytännössä melko harvinainen, ellei ole kyse muuhun kuin syytettyyn kohdistettavasta korvausvaatimuksesta.

Vrt. lausunnon johdosta myös *Aalto* s. 100 s. ja s. 247.

[51] Erityisesti tuomioistuimen tulee kiinnittää huomiota siihen, että tuomioistuimen toimivaltaa, kanteen vireillepanoa ja asianosaisten oikeudenkäyntikelpoisuutta koskevat oikeudenkäyntiedellytykset ovat siviiliprosessuaalisten sääntöjen mukaan kunnossa.

[52] OK 14: 8:n käsittelyjärjestyssäännöksesta seuraa, että kumulointikelvottoman korvausvaatimuksen tutkiminen syytettä käsittelevässä tuomioistuimessa edellyttää siviiliprosessuaalisten prosessinedellytysten käsilläoloa. Esimerkiksi kirjallista haastetta ei voida tällöin OK 11: 22:n rikosprosessisäännöksen turvin syrjäyttää (vrt. jälj. jakso 7.2.1.).

pääasiavastineen keskinäisestä ajankohdasta on siis arvosteltava aikaisemmasta prosessaamisesta riippumatta uudelleen sen jälkeen, kun kumulaatio on torjuttu. Ellei tätä käsitystä hyväksyttäisi, vastaaja voisi hänestä riippumattomista syistä menettää kokonaan oikeuden vedota puheena oleviin tahdonvaltaisiin puutteisiin.

Tuomioistuimen on siis nytkin tyydyttävä aluksi vain erottamaan korvausvaatimus syytteen yhteydestä. Se, miten edellytyskysymyksessä lopulta on meneteltävä, selviää korvausasian käsittelyssä erottamisen jälkeen. Tällöin prosessinedellytyksen puuttumisen seuraus astuu voimaan, mikäli vastaaja ennen (enempää) vastaamista korvausvaatimuksen asiapuoleen tekee prosessiväitteen. Puutteeseen on kiinnitettävä huomiota myös, mikäli korvausasian käsittelyä on erottamispäätöksellä lykätty ja vastaaja jää saapumatta uuteen käsittelytilaisuuteen. Tällöin tulee näet vielä sovellettavaksi sääntö, jonka mukaan tahdonvaltaiset prosessinedellytykset muuttuvat vastaajan poissaollessa ehdottomiksi.[53] Jos vastaaja on poissa jo siitä oikeudenkäyntitilaisuudesta, jossa kumulaation este todetaan, voitaneen poissaolo välittömästi ottaa huomioon arvosteltaessa korvausvaatimuksen kohtaloa siviiliprosessuaalisten oikeudenkäyntiedellytysten täyttymisen kannalta.

b) Milloin tuomioistuin epää kumulaation, nousevat esille myös *muutoksenhakuongelmat*. Millä tavoin kumulaatiota yrittänyt asianosainen voi reagoida pitäessään tuomioistuimen kantaa virheellisenä? Aluksi on syytä todeta, ettei ratkaisun tehnyt tuomioistuin voi itse myöhemmin muuttaa kantaansa, ei siinäkään tapauksessa, että kumulaation torjumisesta on edellä esitetyn mukaisesti ollut seurauksena vain korvausvaatimuksen erottaminen erilliseksi riitajutuksi. Tähän huomautukseen on aihetta sen vuoksi, että on olemassa vaara tällaisen erottamisratkaisun muutettavuuden arvostelemiseen samalla tavoin kuin jos olisi kyse OK 14: 9:ssä säännellystä syytteen ja korvausvaatimuksen erottamisesta. Viimeksi mainitun toimenpiteen tuomioistuin nimittäin voi myöhemmin peruuttaa: syyte ja korvauskanne voidaan erottamisen jälkeen yhdistää takaisin yhdeksi rikosjutuksi, jos tuomioistuin katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi.[54]

---

[53] Ks. tästä prosessinedellytysoppeja koskevasta yleissäännöstä *Tirkkonen* Sp I s. 472.

[54] Tämän toimenpiteen sallittavuus voidaan päätellä jo suoraan OK 14: 9:n sanamuodosta. Lainpaikassa näet sallitaan paitsi tekstissä mainittu erottaminen, myös syytteen ja siihen liittyvän yksityisoikeudellisen vaatimuksen yhdistäminen tarkoituksenmukaisuussyistä yhdeksi rikosjutuksi. Yhdistämisen kannalta on relevanttia muodollisesti ainoastaan se, että jutut ovat samanaikaisesti vireillä samassa tuomioistuimessa (ks. *Halila* LM 1972 s. 466). Yhdistä-

OK 14: 9:n tarkoittamassa tilanteessa on kuitenkin kyse pelkästään tarkoituksenmukaisuusharkinnasta korvausvaatimuksen sinänsä kuuluessa kumulaation soveltamisalaan. Nyt sen sijaan käsitellään tilannetta, jossa tuomioistuin katsoo, ettei kumulaatio ole sallittu sen vuoksi, että korvausvaatimus lankeaa adheesion soveltamisalan ulkopuolelle. Tällainen kannanotto merkitsee tutkimattajättämispäätöksen tavoin *ratkaisua prosessinedellytyskysymyksessä,* jonka jälkeen astuu voimaan *itseoikaisukielto.*[55] Ratkaisun muutettavuutta on arvosteltava niiden säännösten valossa, jotka koskevat valitusmahdollisuutta prosessinedellytyskysymyksessä annettuun päätökseen.

Asiaa koskevat perusmääräykset löytyvät OK 25: 2:sta ja OK 16: 3:sta. Ensiksi mainitun lainkohdan 1 momentin mukaan alioikeuden tuomioon tai päätökseen, joka sisältää pääasian ratkaisun tai jolla juttu on jätetty tutkimatta sekä samassa yhteydessä tehtyihin muihin ratkaisuihin saa hakea muutosta valittamalla, jollei muutoksenhakua ole erikseen kielletty. Toinen momentti säätää, että alioikeuden oikeudenkäynnin aikana tekemiin ratkaisuihin saa hakea erikseen muutosta vain, jos se on nimenomaan sallittu.[56] OK 16: 3,2 sisältää OK 25: 2:een liittyen määräyksen, että jos tuomioistuin on väitteen johdosta jättänyt jutun tutkimatta, päätökseen voidaan hakea muutosta valittamalla. Laki ei sisällä erityissäännöksiä, jotka koskisivat muutoksenhakua kumulaation epäämistä koskevaan ratkaisuun. OK 25: 2:n ja 16: 3,2:n valossa on syytä erotella tilanteet sen mukaan, tehdäänkö kyseinen ratkaisu samalla kun syytteen johdosta annetaan tuomio (asiaratkaisu) vaiko erillisellä päätöksellä syytejutun aikana.

OK 25: 2:n ja 16: 3,2:n mukaan on riidatonta, että korvausta rikosjutus-

mistä ei estä se, että jutut on jo aikaisemmin kumuloitu ja sittemmin erotettu toisistaan.

Prosessioikeutemme mukaan on yleensäkin sääntönä, että tuomioistuin voi oikeudenkäynnin aikana muuttaa tai peruuttaa prosessinjohtotoimenpiteitään, jos ne myöhemmin osoittautuvat epätarkoituksenmukaisiksi. Ks. tämän johdosta lähemmin *Sjöström—Alkio* s. 60 s., *Tirkkonen* Sp I s. 502 s. sekä *Halila* LM 1972 s. 471. Nimenomaan juttujen yhdistämisestä ja erottamisesta *Wrede* Juridiska uppsatser s. 215 s. sekä *Tirkkonen* Sp I s. 412.

[55] Epäilyksetöntä on, että OK 24: 10:stä ilmenevä itseoikaisukielto koskee varsinaisten tuomioiden lisäksi myös prosessiratkaisuja (lopullisia ratkaisuja prosessinedellytyskysymyksissä). Ks. *Tirkkonen* Sp I s. 501 ja SP II s. 270 sekä *Aalto* LM 1961 s. 728.

Saadakseen muutoksen aikaan asianosaisen on siis turvauduttava muutoksenhakukeinoihin. Varsinaisen poikkeuksen itseoikaisukiellosta muodostavat edellä mainitut prosessinjohtotoimenpiteisiin luettavat ratkaisut. Kun nämä ratkaisut tehdään oikeudenkäynnin aikana, ei niihin OK 25: 2,2:n yleissäännöksestä johtuen voidakaan tavallisesti hakea erikseen muutosta. OK sisältää myös prosessinjohtoa koskevia erityisiä muutoksenhakukieltoja, jotka kokonaan estävät muutoksenhaun (ks. esim. OK 10: 8,2; 14: 9 sekä 16: 4,2).

[56] Lainkohdan johdosta *HE 184/1977* s. 15 ss. sekä *Lager* DL 1979 s. 9 s.

sa vaatineella on valitusoikeus, milloin tuomioistuin antaessaan syytteen johdosta *lopullisen ratkaisunsa* jättää korvausvaatimuksen kokonaan *tutkimatta* sillä perusteella, ettei vaatimus perustu väitettyyn rikokseen OK 14: 8:n vaatimalla tavalla. Toinen asia on, ettei valituksella monestikaan pystytä saamaan enää kumulaatiota aikaan, vaikka hovioikeus olisikin sillä kannalla, että yhteiskäsittely olisi ollut luvallinen ja että alioikeus on siten menetellyt virheellisesti. Saadakseen adheesioedun takaisin korvausvaatimuksen esittäjän olisi näet saatava *syytekin uuteen käsittelyyn alioikeudessa*. Tilanne voi kuitenkin olla sellainen, ettei korvausta vaatineella ole asiassa syyteoikeutta eikä kukaan muukaan hae syyteasiassa muutosta. Muutoksenhaku yksin kumulaatiokysymyksessä ei yleensäkään voine saada aikaan syytepuolen palauttamista. Se olisi, paitsi muodollisprosessuaalisista lainvoimaisuussyistä arveluttavaa, myös prosessiekonomisesti epämielekästä.[57] Kysymykseen voikin tällöin tulla jutun palauttaminen *pelkästään sivuutetun korvausvaatimuksen osalta*.

Näin *Turun HO:n päätös 2. 4. 1979 n:o 352* (ruumiinvamman tuottamus ym.). Tapauksessa alioikeus oli jättänyt tutkimatta asianomistajan työnantajan esittämän korvausvaatimuksen, joka koski sijaisen palkkaamisesta aiheutuneita kustannuksia. HO lausui, ettei KO:n olisi pitänyt mainitsemillaan perusteilla (KO: ei ollut rikokseen perustuva vaatimus) jättää vaatimusta tutkimatta. Sen vuoksi HO kumoten alioikeuden tutkimattajättämispäätöksen palautti jutun *tältä osin* takaisin KO:een.

Tapauksessa *KKO p. 25. 1. 1979 n:o 793/78* (virkasyytejuttu) oli Itä-Suomen HO (p. 15. 10. 1976 n:o 859/75) poistanut alioikeuden (Kymin KO) lausunnon vahingonkorvausvaatimuksen johdosta katsoen, ettei sitä siviiliperusteisena voitu tutkia syytteen yhteydessä. KKO asettui kumulaatiokysymyksessa alioikeuden kannalle ja pa-

[57] Tämä palauttamisongelma liittyy osana laajempaan problematiikkaan siitä, milloin *muutoksenhaku vain osassa juttua* voi johtaa koko jutun palauttamiseen ja yleisemminkin siitä, mikä vaikutus jutun osittaisella lainvoimalla on muutoksenhakutuomioistuimen valtuuksiin kiinnittää viran puolesta huomiota ehdottomien prosessinedellytysten loukkauksiin. Meillä on vallitsevana käsitys, että muutoksenhakutuomioistuimen tulee kunnioittaa osittaista lainvoimaa, vaikka prosessuaalinen virhe rasittaisi sitäkin jutun osaa, johon ei ole haettu muutosta. Ks. *Tirkkonen* Sp II s. 322 sekä *Lager* Oikeustiede 1975 s. 92. Tämä kanta johtaa luonnollisesti siihen, että osittainen lainvoima estää yleensä myös jutun palauttamisen lainvoimaisilta osin. Tekstissä mainittu tilanteen osalta voidaan sitäpaitsi katsoa, ettei virhe kumulaatiokysymyksessä välttämättä edes »ulotu» jutun kriminaaliseen puoleen.

Vrt. yleisemmältä kannalta *Reinikainen* s. 315 ss., joka katsoo että milloin viran puolesta huomioon otettava prosessuaalinen virhe ulottaa vaikutuksensa koko juttuun, on koko juttu palautettava, vaikka muutosta olisi haettu vain osassa juttua. Vrt. tämän johdosta myös jälj. alaviite 69:ssä olevaa esitystä.

lautti jutun *korvausvaatimuksen osalta* HO:een uudelleen käsiteltäväksi.[58]

Kumulaatiota ei tosin voida herättää enää henkiin, mutta palauttamisesta on kantajapuolelle hyötyä esim. siinä muodossa, ettei hänen tarvitse panna korvauskannetta uudelleen vireille ja että aikaisempi oikeudenkäyntiaineisto on kätevästi saatavilla jutun asiakirjavihosta.[59] Palauttamisen jälkeinen menettely muistuttaa näin suuresti OK 14: 11:ssä säänneltyä tilannetta, jossa tuomioistuin voi syytteen ratkaisemisen jälkeen jatkaa korvausvaatimuksen käsittelyä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.[60] Jos yksin korvauspuoli palautetaan, se on tässäkin tapauksessa käsiteltävä jatkossa riitajuttuna.[61]

Kumulaatiotilanne syntyy alioikeudessa uudelleen siinä tapauksessa, että adheesiokysymyksen lisäksi syyteasiassakin haetaan muutosta ja jutun palauttaminen katsotaan myös viimemainituilta osin aiheelliseksi.[62] Milloin

---

[58] Läheistä sukua kumulaation torjumiselle tutkimattajättämispäätöksellä on tilanne, jossa tuomioistuimen havaitaan *laiminlyöneen antaa lausunto* esitetystä korvausvaatimuksesta. Myös tällaisissa tapauksissa juttu palautetaan vain siltä osin kuin vaatimuksia ei ole alemmassa instanssissa käsitelty. Näin *KKO 1978 II 65* (laiminlyöty lausua syytetyn esittämästä vaatimuksesta saada korvausvastuu jaetuksi VahKL 6: 3:n mukaisesti vahingon aiheuttajien kesken), samoin *KKO 1980 II 79* (laiminlyöty antaa lausunto asianomistajan korvausvaatimuksesta pysyvää haittaa koskevilta osin).

[59] Koska korvausvaatimuksen esittäminen (kumulointiyritys) aikanaan rikosjutun alioikeuskäsittelyssä (tai mahdollisesti jo tätä edeltänyt haasteen tiedoksianto) on tutkimattajättämispäätöksestä huolimatta katkaissut korvaussaatavan vanhentumisen, palauttamispäätökseen liittyvällä korvausvaatimuksen jatkuvalla vireilläololla alusta alkaen ei ole kannevallan säilyttämisen kannalta ratkaisevaa merkitystä.

[60] Tämän OK 14: 11:n määräyksen johdosta *Halila* LM 1972 s. 469.

[61] Alaviite 57:n jäljessä mainitussa *Turun HO:n* päätöksessä ja *KKO:n* tapauksessa *1980 II 79* korvauspuoli on palautettu alioikeuteen otettavaksi uuteen käsittelyyn *ilmoituksesta*, so. kantajapuolen aloitteesta, mikä myös viittaa siviiliprosessuaaliseen jatkomenettelyyn. Sen sijaan alaviite 58:ssa mainitussa tapauksessa *KKO 1978 II 65* korvausvaatimus on palautettu määräyksin, että alioikeuden tuli ottaa se *ilmoituksetta*, so. omasta aloitteestaan uudelleen käsiteltäväksi. Se, että uusi käsittely palauttamisen jälkeen aloitetaan tuomioistuimen toimenpitein (ilmoituksetta) ei kuitenkaan merkitse, että rikosjutun yhteydessä esitetyn korvausvaatimuksen jatkokäsittely tapahtuisi rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Kysymys on vain jatkoprosessin aloittamistavasta.

Myös riitajutun uusi käsittely voidaan yksittäistapauksessa määrätä aloitettavaksi ilmoituksetta. Ks. näistä palauttamismääräyksistä yleisemmin *Reinikainen* s. 329 ss., *T. Ellilä* Oikeudenkäynti s. 179, *sama* Hovioikeusmenettely s. 195 sekä *Tirkkonen* Sp II s. 360 s.

[62] Alioikeus on velvollinen noudattamaan palautuspäätöksestä ilmenevää oikeuskäsitystä (ks. tästä yleissäännöstä *Reinikainen* s. 378 s. ja *T. Ellilä* Oikeudenkäynti s. 53 alaviite 3, *sama* Hovioikeusmenettely s. 75 sekä *sama* Korkein oikeus s. 22, vrt. *Tirkkonen* LM 1956 s. 653 ja Sp II s. 361) ja ottamaan korvausvaatimuksen syytejutun yhteydessä tutkittavakseen. Mistään pakkokumulaatiosta ei kuitenkaan ole kyse, koska alioikeus voi harkintansa mukaan soveltaa OK 14: 9:n erottamissäännöstä.

myös rikosoikeudellinen syyllisyyskysymys on saatettu hovioikeuden tutkittavaksi, voitaneen ns. rutiinitapauksissa, joissa korvausvaatimuksen tosiasiallinen pohja on syytteen käsittelyn myötä riittävästi jo alioikeudessa selvitetty, ajatella sellaista »oikotietä», että hovioikeus katsoessaan kumulaation sallituksi ottaa viivytyksen välttämiseksi korvausvaatimuksen suoraan tutkittavakseen syytepuolta koskevan muutoksenhaun yhteydessä.

> Näin *Itä-Suomen HO:n päätöksessä 13. 6. 1978 n:o 1224/77.* Tapauksessa (pahoinpitelyä koskeva syytejuttu) alioikeus oli jättänyt tutkimatta asianomistajalle maksettua sairausajan palkkaa koskevan korvausvaatimuksen, jonka asianomistajan työnantaja oli kohdistanut syytettyyn. Alioikeus oli katsonut, ettei työnantajalla, koskei se ollut rikoksella välittömästi loukattu, ollut oikeutta esittää korvausvaatimuksia syytejutussa. HO oli kumulaation luvallisuudesta toista mieltä ja otti työnantajan valituksessaan uudistaman vaatimuksen viivytyksen välttämiseksi välittömästi tutkittavakseen syyttäjän jutun rikosoikeudellisesta puolesta tekemän valituksen yhteydessä.[63]

Entä voidaanko valitusoikeus suoda kumulaatiota yrittäneelle asianosaiselle silloinkin, kun yhteiskäsittelyn estymisestä on edellä esitetyin tavoin (siviiliprosessuaaliset oikeudenkäyntiedellytykset täyttyvät) seurauksena vain korvausvaatimuksen *erottaminen erilliseksi riitajutuksi* syytejutun ratkaisemisen yhteydessä. OK 25: 2,2:n sanamuoto näyttäisi sinänsä johtavan siihen, että tällaisestakin ratkaisusta voitaisiin valittaa. Onhan nyt kyseessä pääasiaratkaisun yhteydessä tehty »muu ratkaisu». Tällaista tulkintaa ei kuitenkaan voitane pitää loppuun asti harkittuna. On näet huomattava, että kumulaation torjumisesta huolimatta korvausasia on tässä tapauksessa *edelleen käsiteltävänä alioikeudessa*. Korvauskanteen osalta on tehty vain väliaikaisluontoinen prosessiratkaisu, joka tässä mielessä on rinnastettavissa OK 14: 9:ssä säänneltyyn korvauspuolen erottamiseen riitajutuksi syytteen yhteydestä. Erona on vain se, että OK 14: 9:n tilanteessa on kyse kumulaation soveltamisalan piirissä tapahtuvasta tarkoituksenmukaisuusharkinnasta.

Itse prosessuaalinen seuraus on korvausvaatimuksen kohtaloa ajatellen kuitenkin molemmissa tilanteissa sama. Edellä on jo mainittu, ettei tuomioistuimen päätökseen, jolla syyte ja korvausvaatimus on *OK 14: 9:n mukaisesti* erotettu toisistaan, saa hakea muutosta. Vaikka nyt ei olekaan kyse

---

[63] Tekstissä lausuttu palauttamisproblematiikka liittyy osana laajempaan kokonaisuuteen, nimittäin *oikeusasteellisen toimivallan* järjestelyyn adheesiotilanteessa. Kysymystä käsitellään jäljempänä jaksossa 5.4.

OK 14: 9:n mukaisesta erottamisesta, voidaan muutoksenhakukiellosta kuitenkin havaita lainsäätäjän kielteinen kanta siihen, että tämäntyyppisiin väliaikaisratkaisuihin voitaisiin hakea muutosta. Korvausvaatimuksen esittäjälle ei adheesiojärjestelmämme mukaan ole ehdotonta oikeutta kumulointiin, vaikka kyseessä olisi OK 14: 8:n mukainen »rikokseen» perustuva vaatimus, vaan hän joutuu alistumaan tarkoituksenmukaisuussyistä toimitettavaan juttujen erottamiseen. On vaikea perustella, miksi valitusoikeus tulisi myöntää, jos erottamisen syynä on se, ettei korvausvaatimusta adheesioprosessin soveltamisalaa koskevien määräysten mukaan voida kumuloida syytejuttuun. Kun tuomioistuin käsiteltävänä olevassa tilanteessa ei lopullisesti erottaudu korvausasian käsittelystä, korvausvaatimuksen tekijällä ei voida katsoa olevan riittävää muutoksenhakuintressiä. Erottamisratkaisu on rinnastettavissa lykkäyspäätökseen, josta ei voida valittaa (OK 16: 4,2).[64]

Milloin tuomioistuin *syytejutun aikana* erillisellä päätöksellä jättää jutussa esitetyn korvausvaatimuksen rikosjutun yhteyteen kuulumattomana *tutkimatta*, voidaan tällaiseen päätökseen hakea muutosta valittamalla. OK 25: 2,2:ssa tosin säädetään, että oikeudenkäynnin aikana tehtyihin ratkaisuihin saa hakea muutosta vain, jos se on nimenomaan sallittu, eikä laista löydy nimenomaista puheena olevaa ratkaisua koskevaa muutoksenhakusäännöstä. Valitusoikeus on kuitenkin luettavissa OK 25: 2,1:stä, OK 16: 3,2:sta, joista lainpaikoista ilmenee, että tutkimattajättämispäätöksestä voidaan valittaa. Korvausvaatimuksen tutkimatta jättämistä ei näet voida katsoa OK 25: 2,2:n tarkoittamaksi väliaikaisratkaisuksi, vaan korvauspuolta jutussa on tässä suhteessa käsiteltävä itsenäisen kanteen tavoin, jonka käsittelystä tuomioistuin on lopullisesti erottautunut.[65]

---

[64] Kumulaation epäämisestä johtuva (tai harkintasyistä tapahtuva) korvausvaatimuksen käsittelyn jatkaminen syytteen käsittelemisen jälkeen merkitsee säännönmukaisesti käytännössä, että korvausvaatimuksen käsittely lykätään myöhempään oikeudenkäyntitilaisuuteen. Erottamista (ja lykkäystä) vastustaneella asianosaisella on tällöin käytettävissään OK 16: 4,2:ssa säännelty kantelu, mikäli hän katsoo, että asiaa on lykkäyksellä turhaan viivytetty. Tällä ylimääräisellä muutoksenhakukeinolla ei kuitenkaan ole juuri käytännöllistä merkitystä. Ks. lykkäyskantelusta yleisemmin *Tirkkonen* Sp II s. 420. Vrt. myös Ruotsin osalta *Welamson* VI s. 24 s., jossa Ruotsin RB 49: 6:een sijoitetun vastaavanlaisen kantelusäännöksen johdosta lausutaan, että kanteluoikeudella on merkitystä lähinnä vain niissä tapauksissa, joissa juttu on jätetty lepäämään.

[65] Korvausvaatimuksen jättäminen tutkimatta ennen syyteasiassa annettavaa päätöstä on pidettävä erillään tilanteesta, jossa ennen pääasiaratkaisua *osa kanteesta* jätetään tutkimatta.

Kirjallisuudessa on käyty keskustelua siitä yleisestä ongelmasta, onko erillinen valitus sallittava, jos vain osa kanteesta jätetään tutkimatta. Ongelma oli ajankohtainen ennen vuoden 1979 alkua vallinneen vanhan muutoksenhakujärjestelmän aikana, jolloin riitajutussa oli

Jotta muutoksenhausta voisi olla seurauksena kumulaation uudelleensynnyttäminen, asia on ehdittävä palauttaa alioikeuteen syytteen yhteydessä käsiteltäväksi ennen kuin syytteen käsittely alioikeudessa on päättynyt. Alioikeudella ei ole velvollisuutta (eikä valtaakaan) jäädä odottamaan hovioikeudessa tehtävää kumulaatiovalituksen ratkaisemista, vaan syytteen käsittelyä jatketaan normaaliin tapaan valituksesta riippumatta.[66] Valituksesta saattaa siis olla kumulaation aikaansaamiseksi apua vain laajoissa rikosjutuissa, joissa alioikeuskäsittelyä joudutaan useammin kuin kerran lykkäämään ja joissa tuomioistuin heti käsittelyn alussa on tehnyt korvausvaatimusta koskevan tutkimattajättämispäätöksen. Jos valitus menestyy, mutta syytejuttu on jo ehditty alioikeudessa ratkaista, juttu palautetaan alioikeuteen, jossa se käsitellään erillisenä riitajuttuna.

Sen tilanteen osalta, että syytejutun käsittelyn aikana korvausvaatimus kumulaatioesteen vuoksi pelkästään *erotetaan erilliseksi riitajutuksi* (edellytykset käsitellä vaatimus riitajuttuna ovat käsillä), voidaan viitata siihen, mitä edellä on lausuttu muutoksenhakumahdollisuudesta syytejutun ratkaisun yhteydessä tehtyyn vastaavaan erottamispäätökseen: tällaista ratkaisua vastaan ei voida käyttää varsinaisia muutoksenhakukeinoja.

Kumulointiratkaisuja koskevissa muutoksenhakujärjestelyissä on syytä

---

muutoksenhakukeinona pääasiaratkaisua vastaan veto ja tutkimattajättämisratkaisuista taas valitus. Kun vedosta ei annettu osoitusta ex officio, oli ongelmana, tuliko tutkimatta jätetyiltä osin kuitenkin antaa erillinen valitusosoitus. Ongelmaa käsiteltiinkin nimenomaan sitä tilannetta silmällä pitäen, että riitajutun lopullisen asiaratkaisun yhteydessä osa kanteesta jätettiin tutkimatta. Vallitsevana pidetyn käsityksen mukaan erillistä valitusta ei sallittu, vaan muutoksenhakukeinona oli kaikilta osin veto (ks. *Tirkkonen* Sp I s. 456 ja s. 489 alaviite 37 sekä Sp II s. 387 alaviite 8, ks. myös *T. Ellilä* Oikeudenkäynti s. 65 s.; erillisen valitusoikeuden kannalla *Wrede–Palmgren* s. 328). Kun sanotulla muutoksenhaku-uudistuksella muutoksenhakukeinot yhtenäistettiin valitus- nimiseksi muutoksenhakukeinoksi, ei se tilanne, että pääasiaratkaisun yhteydessä osa kanteesta jätetään tutkimatta, ole muutoksenhakuoikeuden suhteen ongelmallinen. Nykyisen voidaan sen sijaan edelleen kysyä tuleeko erillinen valitus sallia, jos osa kanteesta jätetään tutkimatta *ennen pääasiaratkaisua*. Sanottu muutoksenhaku-uudistus ei tuonut ongelmaan yksiselitteistä ratkaisua. Asianomaisessa hallituksen esityksessä (*HE 184/1977* s. 15) tosin lausutaan sen suuntaisesti, että erillinen valitus olisi sallittu. Vrt. myös *Lager* DL 1979 s. 9 s. Erillistä valitusta voidaan puoltaa ainakin siinä tapauksessa, että tutkimatta jätetty osa kanteesta on niin itsenäistä laatua, että sitä voidaan käsitellä prosessissa itsenäisesti, jolloin tilanne rinnastuu useiden vaatimusten kumulaatioon. Jos taas tutkimatta jätetty kanteen osa on riippuvuussuhteessa muuhun kanteeseen, on perusteita kieltää erillinen valitus.

[66] Vrt. *Welamson* VI s. 15: »Särskild talan mot ett beslut under rättegången skulle i allmänhet ha någon mening endast om målet i övrigt finge vila i avvaktan på lagakraftägande beslut över den särskilt fullföljda talan.»

Ks. erit. adheesiotilanteen osalta lisäksi *Boman* Festskrift till Thornstedt s. 180.

vielä kiinnittää huomiota esitettyyn verrattuna vastakkaiseen tilanteeseen: kumulaatiota vastaan tehdään väite, ja tuomioistuin *hylkää väitteen*. Nyt soveltuu OK 16: 3,1, jonka mukaan päätökseen, jolla oikeudenkäyntiväite on hylätty, saadaan hakea muutosta vasta haettaessa muutosta jutussa annettuun lopulliseen päätökseen.[67] Milloin korvausvaatimus on lopullisessa päätöksessä hylätty, kumulaatiota vastustaneella vastaajalla, koska juttu on päättynyt hänen voitokseen, ei luonnollisestikaan ole enää tarvetta hakea aktiivisesti muutosta kumulaatiokysymyksessä. Intressi vedota kumulaatioesteeseen aktualisoituu kuitenkin uudelleen, mikäli korvausvaatimuksensa hävinnyt kantaja hakee ratkaisuun muutosta. Tällaisen tilanteen onkin lainsäätäjä ottanut huomioon ja suonut vastaajalle mahdollisuuden käyttää ns. *liittymisoikeutta*: OK 16: 3,1:n toisen virkkeen mukaan vastaaja voi muutoksenhakemukseen antamassaan vastineessa vaatia muutosta päätökseen, jolla hänen tekemänsä prosessiväite on hylätty.

Milloin lopullinen ratkaisu on kumulaatiota vastustaneelle vastainen ja hovioikeus valituksen johdosta katsoo, ettei kumulaatiota olisi tullut sallia ja että korvausvaatimus olisi pitänyt jättää kokonaan tutkimatta (itsenäisen kanteen edellytykset puuttuvat), seuraa tästä, että hovioikeus poistaa alioikeuden korvauskysymyksessä antaman ratkaisun.[68] Jos taas alioikeuden olisi pitänyt kumulaatioesteen vuoksi ainoastaan erottaa korvausvaatimus erilliseksi riitajutuksi (itsenäisen kanteen prosessinedellytykset olemassa), mutta alioikeus on pysyttänyt kumulaation prosessin loppuun saakka, hovioikeudella ei liene aihetta ryhtyä kumulaatiovirheen johdosta

---

[67] Prosessilakimme ei nykyään enää tunne ns. prosessia estäviä oikeudenkäyntiväitteitä. Tällainen prosessiväite tarkoitti sitä, että jos väite hylättiin, päätöksestä voitiin heti valittaa, ja pääasian käsittely oli lykättävä siksi, kunnes valitus oli hovioikeudessa ratkaistu. Vuoden 1734 laki tunsi kaksi prosessia estävää väitettä, nimittäin forumväitteen ja väitteen siitä, että juttuun tuli vetää mukaan lisää asianosaisia. Rikosprosessissa oikeudenkäyntiä estävät väitteet poistettiin 23. 3. 1807 annetulla knk. selityksellä (ks. *Kallenberg* Forum s. 223, *Tirkkonen* Rp I (1948 pain.) s. 463). Vuonna 1901 annetulla muutoksenhakuasetuksella saatettiin siviiliprosessissa voimaan järjestely, että vain forumväite jäi prosessia estäväksi, kunnes prosessia estävät oikeudenkäyntiväitteet poistettiin kokonaan 12. 8. 1960 annetulla OK 16 luvun uudistuksella. Ks. *HE 33/1959* s. 4 sekä *Tirkkonen* Sp I s. 474.

[68] Myös korvausvaatimuksen hylkäävä ratkaisu on poistettava, mikäli hovioikeus vastaajan liittymisoikeutensa turvin tekemän vaatimuksen johdosta päätyy siihen, ettei vaatimusta olisi tullut ottaa tutkittavaksi.

Todettakoon, ettei kumulaatiota vastustaneen valitusoikeus aktualisoidu vielä syytteen ratkaisemisen jälkeen, milloin alioikeus ratkaisun yhteydessä on tarkoituksenmukaisuussyistä määrännyt korvausvaatimuksen käsittelyä jatkettavaksi siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Tällainen ratkaisu alioikeustasolla ei näet vielä merkitse *lopullista päätöstä korvausvaatimukseen*, jonka tutkimatta jättämiseen vastaaja on väitteellään pyrkinyt.

mihinkään toimenpiteisiin, koska alioikeudella on tällöin joka tapauksessa ollut valta tutkia korvausvaatimus.[69]

3.2. YHTEISTÄ TAPAHTUMAINKULKUA KOSKEVASTA KRITEERISTÄ

3.2.1. Asianomistaja vaatii korvausta syytetyltä – Nykyisen adheesiojärjestelmämme mukaan kysymys siitä, millainen vahingonkorvausvaatimus (tai muu yksityisoikeudellinen vaatimus) voidaan kumuloida käsiteltäväksi syytejutun yhteydessä, on edellä lausuttuun viitaten yksinomaan vaatimuksen perusteiksi esitettyjä tosiseikkoja koskeva ongelma. Kun OK 14: 11 antaa mahdollisuuden jutussa esitetyn vahingonkorvausvaatimuksen tutkimiseen silloinkin, kun teko ei ole rikos tai siitä ei muusta syystä voida tuomita rangaistusta, ei ole enää mielekästä kysyä, voidaanko rikosjuttuun kumuloida »siviiliperusteinen» korvausvaatimus, vaan kysymys tulee esittää tapahtumainkulkua koskevalla tasolla: mihin oikeustosiseikkoihin jutussa esitettävä korvausvaatimus voidaan perustaa.[70]

---

[69] Koska kumulaation luvallisuus on luonteeltaan absoluuttinen prosessinedellytys, koskee tekstissä esitetty soveltuvin osin myös sitä tilannetta, että hovioikeus omasta aloitteestaan havaitsee, ettei alioikeuden olisi pitänyt ottaa korvausvaatimusta syytteen yhteydessä tutkittavakseen. Jotta hovioikeus voisi puuttua asiaan, täytyy kuitenkin edellyttää, että *vahingonkorvauskysymys on saatettu hovioikeuden tutkittavaksi*. Jos alioikeuden ratkaisu esitetyn vahingonkorvausvaatimuksen osalta on saanut lainvoiman, hovioikeus ei voine viran puolesta poistaa korvausvaatimuksesta annettua lausuntoa, vaikka korvausvaatimus olisi pitänyt jättää alioikeudessa kokonaan tutkimatta. Tämä on ilmaus säännöstä, jonka mukaan ylempi tuomioistuin ei voi prosessuaalisen virheen vuoksi poistaa alemman tuomioistuimen ratkaisua siltä osin kuin ratkaisu on lainvoimainen. Ks. tästä *Tirkkonen* Sp II s. 510, *sama* Sp I s. 485 ja Sp II s. 322 sekä *Lager* Oikeustiede 1975 s. 92. Vrt. *Wrede* II s. 279 ja *Reinikainen* s. 316 s., jotka ovat sitä mieltä, että absoluuttisten prosessisääntöjen loukkaus oikeuttaa muutoksenhakutuomioistuimen poistamaan jutun kokonaisuudessaan. Vrt. Ruotsin RB 50: 26,3 ja 51: 26,3, joissa lainkohdissa muutoksenhakutuomioistuimelle on annettu harkintavalta, onko tuomio oikeudenkäyntivirheen vuoksi kumottava myös niiltä osin, joilta sitä ei ole saatettu muutoksenhakutuomioistuimen tutkittavaksi. Ks. lähemmin *Welamson* VI s. 130.

[70] Mahdollisuus tuomita rikosjutussa korvausta rikoksen tunnusmerkistöstä riippumattoman yksityisoikeudellisen vastuuperusteen nojalla on luettu ns. *vaadekonkurrenssi*tilanteiden piiriin: kantaja voi vaatia tietyn sisältöistä tuomiota useamman eri perusteen nojalla. Ks. *Aalto* s. 169. Ks. käsitteestä yleisemmin *Wrede* I s. 252 s., *Tirkkonen* Sp I s. 408 ja *Ekelöf* II s. 148, joissa esityksissä korostetaan, ettei vaadekonkurrenssissa ole kyse juttujen kumulaatiosta. Vrt. myös siviilioikeuden osalta *Hakulinen* s. 241.

Vaadekonkurrenssi tarkoittaa siis vaihtoehtoisia kanneperusteita. Nimenomaan näyttää

Teemaa käsitellään seuraavassa ensiksi pitäen silmällä asianomistajan ja syytetyn välistä relaatiota. Sen jälkeen tarkastellaan »sivullisprobleemoita» eli tapauksia, joissa muu kuin asianomistaja on korvausvaatimuksen esittäjänä tai joissa vaatimus kohdistetaan muuhun kuin syytettyyn. Kolmannen henkilön asemaan liittyviä erityisongelmia selvitellään yksityiskohtaisemmin 4 §:ssä.

Huomattakoon vielä, että korvausvaatimuksen perustetta koskevaa tosiseikastoproblematiikkaa käsitellään tässä nimenomaan vain kumulaation *soveltamisalan* näkökulmasta. Sitä kysymystä, missä laajuudessa korvausvaatimuksen esittäjän on myös *vedottava* vaatimuksensa perusteina oleviin seikkoihin, jotta ne de facto tulevat prosessaamisen alaisiksi, pohditaan jäljempänä tuomioistuimen materiaalista prosessinjohtoa ja asianosaisten väittämistaakkaa koskevassa jaksossa (9 §).

Asianomistajan syytettyyn kohdistama korvausvaatimus on adheesioprosessin perustilanne. Normaalitapauksissa kysymys siitä, onko kumulaatio sallittu, ei nouse edes esille: yksityisoikeudellisen vaatimuksen voidaan riidatta sanoa »perustuvan» syytteessä tarkoitettuun tekoon. Vastaavasti on yleensä helppo käytännössä havaita ne tilanteet, jolloin korvausvaatimus perustuu kokonaan toiseen tapahtumainkulkuun kuin syyte ja jolloin siis yhteiskäsittely ei ole sallittu. Varsinaisena ongelmana tässä asianosaisrelaatiossa onkin se, *kuinka paljon* korvausvaatimuksen pohjana oleva tosiseikasto saa poiketa syytteessä esitetystä teonkuvauksesta, niin että vielä voidaan puhua rikokseen perustuvasta korvausvaatimuksesta OK 14: 8:n tarkoittamassa merkityksessä. Tosiseikastojen välisen poikkeaman voidaan ajatella olevan joko a) *kumulatiivinen*, jolloin korvausvaatimuksen perusteena oleva oikeustosiseikasto on rikostunnusmerkistöä laajempi, tai b) *alternatiivinen*, jolloin taas syytteen kannalta relevantteja faktoja putoaa pois ja niiden tilalle tulee uusia oikeustosiseikkoja.[71] Poikkeama voi tietysti

---

siltä, että vaadekonkurrenssissa on pidetty silmällä *vaihtoehtoisia oikeusohjeita* riippumatta siitä, merkitseekö juridisen perusteen vaihtaminen samalla myös *vaihtoehtoisia oikeustosiseikkoja* vai ei. Vaadekonkurrenssin käsitteestä ei näin ollen ole apua adheesioprosessin soveltamisalaa koskevissa selvittelyissä.

[71] Ks. tästä jaottelusta adheesioprosessissa *Boman* SvJT 1967 s. 85 ss. Terminologian (kumulativ och alternativ avvikelse) Boman on omaksunut Welamsonilta (ks. *Welamson* Rättskraft s. 164 ss.). Ks. tämän johdosta myös *Jespersen* s. 278.

Termissä »alternatiivinen poikkeama» sana »alternatiivinen» ei esiinny samassa merkityksessä kuin ilmauksessa »alternatiivinen kanneperuste». Silloinkin, kun on kyseessä kumulatiivinen tosiseikastopoikkeama, voidaan puhua alternatiivisesta kanneperusteesta, jos syytetunnusmerkistö ja lisätosiseikat yhdessä konstituoivat esim. väitetyn sopimusperusteisen korvausvastuun vaihtoehdoksi rikostunnusmerkistön luomalle rikosperusteelle.

samalla olla sekä kumulatiivinen että alternatiivinen. Havainnollisuuden vuoksi käsitellään seuraavassa kuitenkin vain mainittuja kahta perustilannetta.[72]

a) Jo alustava silmäys kumulaatiotilanteisiin osoittaa, ettei vaatimuksena ole syytteen ja korvausvaatimuksen perusteiden identtisyys tosiseikastotasolla, vaan korvausvaatimus voi perustaa syytteessä esitettyä teonkuvausta *laajempaan* tosiseikastoon.[73] Ellei tämä olisi luvallista, voitaisiin sangen harvoin ajatella syytteen ja korvausvaatimuksen kumulointia. Vain niissä rikosjutuissa, joissa vahingon syntyminen kuuluu rikoksen tunnusmerkistöön, kuten on asian laita esim. vahingontekorikoksissa (RL 35 luku) ja petoksessa (RL 36: 1 ja 1a), olisivat yhteiskäsittelyn edellytykset olemassa. Näinhän ei tunnetusti ole, vaan korvausvaatimus »perustuu» syytteessä tarkoitettuun rikokseen myös silloin, kun rikoksesta väitetään aiheutuneen vahinkoa, jota rikostunnusmerkistön toteutuminen ei edellytä (esim. varkaussyytejutussa anastetun omaisuuden katoamisesta aiheutunut vahinko tai väärennysrikoksen tuottama omaisuustappio). Tällöin rikollisen teon ja vahingon välistä *syy-yhteyttä* osoittavat oikeustosiseikat eivät kuulu syytteen teonkuvaukseen, ja korvausvaatimuksen tosiseikastopohja on tässä mielessä rikostunnusmerkistöä laajempi.[74] Ja niissäkin tapauksissa, joissa vahingon syntyminen kuuluu teonkuvauksen piiriin, syytepuolen ratkaise-

[72] Tekstissä ei omana ryhmänään käsitellä myöskään tilannetta, jossa korvausvaatimuksen tueksi tarvittava relevantti tosiseikasto on syytetunnusmerkistöä *suppeampi*. Tällaista poikkeamaa ei kylläkään voida pitää käytännössä mitenkään harvinaisena. Monet rikosoikeudellisesti vaikutukselliset kvalifikaatiot teon ulkonaisessa kulussa tai rikoksen subjektiivisessa rekvisiitassa ovat vahingonkorvausvaatimuksen oikeellisuutta arvosteltaessa tarpeettomia (esim. seikat, jotka viittaavat rikoksen tunnusmerkistön yksittäistapauksessa edellyttämään tahallisuuteen, tai seikat, jotka tekevät rikoksesta »perusrikokseen» verrattuna »törkeän» rikoksen). Ei kuitenkaan ole epäilyksiä siitä, etteikö kumulaatio olisi tällaisissa tilanteissa sallittu. On joka tapauksessa kyse »yhteisestä tapahtumainkulusta». Kun kumulaatio ei tuo mitään lisää rikosjutun faktapuoleen, yhteiskäsittelystä ei voi olla sen enempää haittaa kuin jos olisi kyseessä tosiseikastojen yhtenevyys. Ks. tämän johdosta *Boman* SvJT 1967 s. 86.

[73] *Boman* m.k. s. 86 ss. sekä *Jespersen* s. 277.

[74] Vaikka vahinkokysymys näin lankeaakin rikosoikeudellisen teonkuvauksen ulkopuolelle, ei kuitenkaan voida sanoa, että vahingonkorvauspuoli olisi kokonaan merkityksetön jutun rikosoikeudelliselta kannalta. Korvausvelvollisuudella voi näet silti olla merkitystä harkittaessa rikoksesta tuomittavan rangaistuksen *määrää* (ks. RL 6: 1,1 ja 6: 4). RL 6: 1,1:n mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa mm. rikoksen vahingollisuuteen. RL 6: 4 taas säätää, että jos »normaali» rangaistus yhdessä rikoksesta johtuvan muun seurauksen (esim. korvausvelvollisuuden) kanssa johtaisi rikoksen laatuun nähden kohtuuttomaan tulokseen, tämä seikka on kohtuuden mukaan otettava huomioon rangaistusta mitattaessa (ns. sanktiokumulaation sääntely). Ks. lähemmin *Rikosten seuraamukset* (*Lappi-Seppälä*) s. 147 s. ja s. 154 s.

miseksi saattaa riittää vahingon määrää koskeva yleisarviointi (»huomattava», »vähäinen» jne.). Sen sijaan faktat, joiden perusteella vahingon tarkka määrä täsmentyy, voivat olla relevantteja vain korvauskysymystä ratkaistaessa.[75]

Adheesiojärjestelmämme siis sallii kumulatiivisen poikkeaman. Jäljellä on kuitenkin vielä vastausta vailla varsinainen kysymys: *kuinka suuri* oikeustosiseikkojen lisäys suhteessa syytteessä esitettyyn teonkuvaukseen saa olla? Milloin on edetty niin pitkälle, että korvausvaatimuksen voidaan sanoa perustuvan »toiseen tapahtumainkulkuun» kuin jutussa esitetty syyte? Sen käsityksen puolesta, ettei poikkeama saisi olla kuinka suuri tahansa, voidaan vedota siihen, että koko adheesiojärjestelyn takana oleva prosessiekonominen ratio saattaa hävitä menettelystä, jos korvauskysymyksen selvittely pääosin lankeaa rikosoikeudellisesti relevantin teonkuvauksen ulkopuolelle.[76] Tämän tarkoituksenmukaisuusnäkökohdan pohjalta on kuitenkin sangen vaikea ratkaista sinänsä *dogmaattista* kysymystä adheesioprosessin soveltamisalasta. Mikäli syytteessä esitetty tapahtumainkulku on jatkuvasti mukana, vaikkakin vain osatekijänä, korvausvaatimuksen perusteeksi esitetyssä tosiseikastossa, on arveluttavaa ryhtyä etsimään rajaa, jonka ylittämisen jälkeen ei voitaisi enää puhua syytteessä tarkoitettuun rikokseen perustuvasta korvausvaatimuksesta. Pikemminkin täytynee katsoa, että ellei syytteen teonkuvausta hylätä, vaan että se koko ajan sisältyy korvauspuolen relevanttiin faktamateriaaliin, kumulaatio on sallittu.

Mutta varsinainen ongelman ydin onkin siinä, *milloin tämä yhteisyyskriteeri täyttyy*. Kuinka laaja kussakin yksittäistapauksessa on se tosiseikkojen piiri, jonka sisällä voidaan puhua korvausvaatimuksen kannalta välittömästi relevanteista faktoista eli oikeustosiseikoista? Luetaanko tähän seikastojoukkoon esim. kaikki ne seikat, joiden voidaan sanoa olevan kausaaliyhteydessä vahinkoseuraamukseen? Laissa käytetään oikeustosiseikoista ilmaisua »seikat, joihin kantaja perustaa vaatimuksensa» (ks. esim. OK 11: 3,1:n 3 kohta, OK 14: 1,1 ja 3,1). Lakitekstin perusteella ei siten voida ratkaista kysymystä, milloin yksittäistapauksessa ollaan tekemisissä oikeustosiseikan kanssa, milloin taas sellaisen faktan kanssa, jolla oikeusseurauksen kannalta on vain välillistä relevanssia. Prosessilaki edellyttää, että

[75] *Boman* m.k. s. 91, *Ekelöf* II s. 166 sekä *Jespersen* s. 278.

[76] *Jespersen* (s. 280) korostaa näkökohtaa, että »*det centrale* i hvad den forurettede gør gældende til støtte for sitt krav, skal vaere *anklageskriftes beskrivelse af det pågældende forhold*».

ongelma pystytään ratkaisemaan asianomaisista aineellisoikeudellisista säännöksistä käsin.[77]

Vaikka yleisesti ottaen välittömästi relevantit faktat pystyttäisiinkin erottamaan muista tosiseikoista, on kuitenkin nimenomaan vahingonkorvausvaatimuksen osalta todettava, että erottelussa saatetaan joutua erittäin suuriin vaikeuksiin. Ongelmat näyttävät tulevan eteen erityisesti silloin, kun tarkastellaan normaalia rutiinitapausta mutkikkaampia syy-yhteyskulkuja. Ryhtymättä asiaa tässä enemmälti pohtimaan, voidaan tyytyä toteamukseen, että oikeustosiseikan käsitettä vaivaa referenssinsä suhteen tietty epämääräisyys. Näin ollen ei oikeustosiseikan käsitteen tietä myöskään voitane yleispätevästi ja tyhjentävästi ratkoa adheesioprosessin soveltamisalaa koskevia ongelmia, vaan ns. rajatapauksissa kumulaation luvallisuus yksinkertaisesti ratkaistava in casu tehtävän tapahtumainkulkuvertailun pohjalta.

Ennen ongelmatilanteiden enempää tarkastelua on syytä yleisesti huomauttaa, että *kumulaation fakultatiivisuus puoltaa adheesiomyönteisen tulkintalinjan omaksumista*. Tuomioistuin voi aina erottaa korvausvaatimuksen syytteen yhteydestä erilliseksi riitajutuksi, jos yhteiskäsittely tosiseikastopoikkeamien vuoksi ei tarjoa riittäviksi katsottavia prosessiekonomisia etuja erillisprosesseihin verrattuna (OK 14: 9). Juuri se seikka, ettei yhteiskäsittely adheesioprosessin soveltamisalan alueellakaan ole pakollista, oikeuttaa tulkitsemaan itse soveltamisalaongelmaa joustavasti. On näet mahdollista, että korvausvaatimusta koskevat lisäfaktat, lukuisuudestaan ja laajasisältöisyydestään huolimatta, osoittautuvatkin joko suorastaan notorisiksi, tunnustuksen vuoksi riidattomiksi tai muuten helposti selvitettäviksi, jolloin prosessiekonomisetkaan syyt eivät ole adheesion toteuttamisen tiellä.[78]

Kun otetaan huomioon adheesioprosessien suuri määrä käytännössä,

---

[77] Esim. sellaiset prosessioikeuden keskeiset instituutiot kuin *väittämistaakka* ja *kanteenmuutoskielto* rakentuvat ajatukselle, että oikeustosiseikat ja todistustosiseikat kyetään pitämään toisistaan erillään. Milloin asianosaisella on väittämistaakka (velvollisuus vedota tiettyihin tosiseikkoihin, jotta ne tulisivat prosessaamisen kohteiksi), se koskee vain oikeustosiseikkoja. Sen sijaan vetoamisvelvollisuus ei ulotu todistustosiseikkoihin (ks. jälj. jaksoa 9.1.2.). OK 14: 2,3:ssa annettu mahdollisuus vedota uusiin »seikkoihin» kanteen tueksi edellytyksin, ettei asia sen johdosta muutu toiseksi, tarkoittaa nimenomaan uusiin oikeustosiseikkoihin vetoamista. Todistustosiseikat eivät edes käsitteellisesti voi muuttaa asiaa toiseksi. Ja kun OK 14: 2,4:ssä kielletään uusiin seikkoihin vetoaminen vastaajan poissaollessa vaikkei asia muuttuisikaan toiseksi, kielto koskee siis vain oikeustosiseikkoja, muttei todistustosiseikkoja.

[78] Ks. tästä näkökohdasta *Ekelöf* II s. 165 ja *Boman* SvJT 1967 s. 90 s.

kumulaation soveltamisalaa koskevat rajanveto-ongelmat eivät suhteellisesti ottaen ole kovin yleisiä. Tätä osoittaa sekin, ettei korkein oikeus nykyisten OK 14 luvun adheesiosäännösten voimassaoloaikana ole antanut yhtään prejudikaattia, joka *nimenomaisesti* koskisi kumulaation luvallisuutta suhteessa asianomistaja – syytetty.[79] Yleensä korvausvaatimuksen perusteena oleva tosiseikasto on niin pitkälti yhteinen syytetapahtuman kanssa, että vaatimuksen voidaan riidatta sanoa perustuvan syytteenalaiseen tekoon.

Edellä on jo mainittu esimerkkeinä rikostunnusmerkistön ulkopuolisista seikoista teon ja vahingon välistä syy-yhteyttä osoittavat faktat (ns. normaalitapauksissa) sekä seikat, joiden perusteella voidaan todeta vahingon tarkka määrä. Ei myöskään ole epäilystä, etteikö asianomistaja liikennerikosjutussa, jossa syyttäjä vaatii rangaistusta liikenteen vaarantamisesta ylinopeuden perusteella, voisi korvausvaatimuksensa tueksi vedota tämän lisäksi siihen, että vastaaja on kyseisessä tilanteessa ajanut tien vasenta puolta tai laiminlyönyt hänelle kuuluneen väistämisvelvollisuuden. Samoin on sallittua, että varkaussyytejutun asianomistaja korvausvaatimuksensa tueksi esittää syytetyn anastaneen enemmän omaisuutta kuin mitä syyttäjä katsoo asiassa käyneen selville.[80]

Esitetyt esimerkit lisätosiseikoista ovat sikälikin selviä, että niissä on koko ajan kyse de facto *samasta teosta,* josta syyttäjällä ja asianomistajalla on vain *näkemysero.* Lisäksi on huomattava, ettei näiden esimerkkien mukainen tosiseikasto-ongelma aktualisoidu lainkaan, *jos myös asianomistaja vaatii kyseisestä teosta rangaistusta.* Tällöin näet »lisäfaktat» eivät merkitse kumulatiivista poikkeamaa, koska ne kuuluvat myös *syytteen* relevanttiin tunnusmerkistönkuvaukseen.[81]

Kumulaation soveltamisalan kannalta ovat yleensä ongelmattomia myös muut rikostunnusmerkistön ulkopuoliset seikat, jotka ovat historiallista todellisuutta *jo tekohetkellä* ja jotka ovat mukana konstituoimassa *rikoksesta riippumattoman* vastuuperusteen olemassaoloa. Esimerkiksi sen tutkiminen, voidaanko syytetty tuomita korvausvelvolliseksi vaikkapa *sopimus-*

[79] Sen sijaan löytyy muutamia ennakkotapauksia, jotka koskevat ns. sivulliskumulaatiota syytejutussa. Tämän osalta viitataan jäljempänä olevaan esitykseen.

[80] Tämän anastusrikokseen liittyvän esimerkin esittää *Boman* SvJT 1967 s. 93.

[81] Asian laita on toisin ulkomaisissa prosessijärjestelmissä, joissa asianomistajalla yleensä on virallisen syytteen alaisissa rikoksissa enintään toissijainen syyteoikeus. Koska asianomistajan syyteoikeus ei aktualisoidu syyttäjän ajaessa syytettä, merkitsevät asianomistajan korvausvaatimuksensa tueksi esittämät lisäfaktat aina kumulatiivista poikkeamaa suhteessa syytteessä esitettyyn teonkuvaukseen.

vastuuta koskevien normien nojalla, ei edellytä, että kaikki sopimusvastuun kannalta relevantit tosiseikat sisältyisivät syytteessä esitettyyn tunnusmerkistönkuvaukseen.[82] Jos esineen vuokralle ottaneen sopimuskumppanin väitetään tahallaan vahingoittaneen esinettä ja häntä sen vuoksi syytetään vahingonteosta, ovat itse sopimussuhteen syntymistä koskevat tosiseikat vahingontekorikokseen nähden ulkopuolisia. Sopimussuhteen syntyminen on sen sijaan relevantti *sopimusoikeudellisen vastuun* kannalta, jos vuokraajalta vaaditaan vahingonkorvausta sen johdosta, ettei hän ole täyttänyt vuokraussopimuksen mukaista velvoitettaan palauttaa esine vuokra-ajan päätyttyä normaalikäytön mukaista kulumista vastaavassa kunnossa. Mikäli nyt vahingonteon väitetään johtaneen siihen, ettei palautusvelvoitetta voida asianmukaisesti täyttää, on kyseinen rikokseksi väitetty teko myös sopimusvastuun kannalta relevantti seikka, koska se *aktualisoi sopimusvastuun syntymisen*. Kun rikollinen teko on tällä tavoin *yhteinen tekijä* sekä rikosoikeudellisen kysymyksen että sopimusoikeudellisen korvausvastuun kannalta, voidaan tällainen sopimusvastuuperuste (= nekin sopimusta koskevat faktat, jotka lankeavat syytetunnusmerkistön ulkopuolelle) kumuloida syytejuttuun. Näin on mahdollista saattaa syytetty rikosjutussa sopimusoikeudelliseen korvausvastuuseen, jonka toteuttaminen on periaatteessa riippumaton rikosoikeudellisen (VahKL:n mukaisen) vastuuperusteen menestymisestä.[83]

Korvauskanteen ajaminen sopimusperusteella on kantajapuolelle monesti edullinen vaihtoehto. Sopimusoikeudellisella korvausvastuulta vaadittavan *tuottamuksen osalta* vallitsee nimittäin ns. *käännetty todistustaakkasääntö*, eli velallisen on tarvittaessa näytettävä, ettei hänen puolellaan ole tuottamusta (exculpatio).[84] Kun tuottamus presumoidaan, kantajan prosessuaalinen asema on huomattavasti keveämpi verrattuna deliktiperusteiseen korvausvastuuseen, jossa kantajan on näytettävä toteen vastaajan tuotta-

---

[82] *Heuman* s. 105.

[83] *Halila* DL 1975 s. 254.

[84] Ks. tästä todistustaakkasäännöstä *Halila* Todistustaakka s. 261 ss., *Hakulinen* s. 231 s., *Kivimäki–Ylöstalo* (1973 pain.) s. 411, *Routamo–Hoppu* s. 98 ja *Taxell* s. 264 ss. Prosessioikeudellisesta kirjallisuudesta viitattakoon vielä *Wrede* II s. 106 ja *Tirkkonen* Sp II s. 132.

Lähtökohtana on tavallaan ajatus, että jo sopimusrikkomus sinänsä asettaa korvausvelvollisuuden, josta suoritusvelvollinen voi vapautua näyttämällä, että asiaan kuuluvaa huolellisuutta on noudatettu. Ks. *Taxell* s. 270 s. Sopimusvastuu on siten lähellä ankaraa (objektiivista) vastuuta, ja eräissä sopimustyypeissä vastuu syntyykin kokonaan tuottamuksesta riippumatta. Ks. lähemmin *Taxell* s. 291 ss., *Routamo–Hoppu* s. 99 ja s. 102 sekä myös *Bengtsson* I s. 24 s. ja s. 220.

mus.[85] On myös syytä ottaa huomioon, että sopimuksen perusteella määrättävä korvaus saattaa yksittäistapauksessa olla ulottuvuudeltaan ja määrältään suurempi kuin varsinaiseen deliktiin perustuva korvaus.[86] Sopimusperusteesta voi siis olla kantajapuolelle hyötyä *lisäperusteena* silloinkin, kun rikosperuste menestyy.

Sopimukseen perustuvalla korvausvastuulla tarkoitetaan yleensä ns. *positiivisen sopimusedun* mukaan määräytyvää korvausta: korvauksen avulla vahingon kärsinyt sopijapuoli saatetaan samaan taloudelliseen asemaan kuin jos sopimus olisi täytetty (ks. *Godenhielm* s. 85, *Taxell* s. 254, *Routamo–Hoppu* s. 96 ja s. 281 alaviite 21). Myös edellä on sopimusperusteen kumuloinnilla syytejuttuun tarkoitettu nimenomaan tapausta, jossa vaaditaan positiivisen sopimusedun mukaista korvausta. Positiivisen sopimusedun korvaamista tarkoittavissa kanteissa kantaja haluaa *pitää kiinni sopimuksesta* ja pyrkiä sopimuksen toteututtamiseen taloudellisessa suhteessa vahingonkorvauskorvikkeen avulla. Näin ollen voidaan sanoa, että korvausvaatimus todella perustuu *itse sopimukseen* ja että sopimusrikkomus aktualisoi korvausvastuun (ks. *Taxell* s. 257, vrt. myös *Routamo* SLY 75 vuotta s. 298). Positiivisen sopimusedun mukainen korvaus tuleekin kyseeseen nimenomaan sopimusrikkomustilanteissa (culpa in contractu).

Toinen periaate määrätä korvaus on ns. *negatiivinen sopimusetu*: korvauksella pyritään samaan tilanteeseen kuin jos sopimusta ei olisi lainkaan tehty. Korvauksen vaatija ei siis halua pitää sopimuksesta kiinni, vedota sopimukseen, vaan hän haluaa päinvastoin *vapautua* siitä. Tämä ajatus on korvausvaatimuksen pohjana erityisesti, milloin vaatimus perustuu sopimuksen *pätemättömyyteen* (mm. culpa in contrahendo-tilanteet; ks. lähemmin *Taxell* s. 390 ss.). Kantajapuolen esittäessä, ettei sitovaa sopimusta ole syntynytkään, ei oikeastaan voida puhua »sopimukseen» perustuvasta korvausvastuusta, koska itse sopimus vastuun luovana perustana pyritään syrjäyttämään (*Taxell* s. 391). Varsinaisena vastuuperusteena on tällöin esim. vilppitapauksissa sopimuksen tekemiseen liittyvä *delikti*. Tästä on seurauksena prosessuaalisella tasolla mm. se, ettei tällaiseen deliktiin liittyvän tuottamuksen todistelussa myöskään voida soveltaa sopimukseen perustuvaa culpaa koskevaa käännettyä todistustaakkasään-

[85] Ks. tästä prosessuaalisesta edusta *Halila* DL 1975 s. 254.

Sopimukseen perustuvassa korvausjutussakin kantaja on näyttövelvollinen siitä, että hänelle on syntynyt vahinkoa, joka on syy-yhteydessä vastapuolen sopimusrikkomukseen.

[86] Deliktiperusteisessa korvausvastuussa tulevat tavallisesti sovellettaviksi VahKL:n säännökset. Sen sijaan VahKL ei koske, ellei toisin ole säädetty, sopimukseen perustuvaa korvausvastuuta (VahKL 1: 1). Ks. tästä lähemmin *Kivivuori* DL 1975 s. 266 ss.

töä, vaan näyttövelvollisuus on kantajalla, kuten deliktiperusteisissa jutuissa yleensäkin.

Niinpä jos esim. väitetty vilppi sopimusta tehtäessä johtaa syytteeseen *petoksesta,* merkitsee syytteen yhteydessä esitetty korvausvaatimus jo suoraan ilman sopimusoikeudellisia konstruktioita samaa kuin negatiivisen sopimusedun mukainen korvaus. Sopimussuhteen olemassaolo ei siis näin merkitse mitään lisää »rikosperusteiseen» vahingonkorvaukseen, eikä näin ollen ole myöskään mielekästä tällaisessa tapauksessa puhua rikosperusteen ja sopimusperusteen kumulaatiosta.

Huomattakoon kuitenkin, että adheesiosysteemimme on sinänsä *avoin* varsinaisen sopimuskorvauksen tutkimiselle, jos vain kumulaation *tosiseikastokriteerit täyttyvät.* Ei siis ole prosessuaalisia esteitä sille, että esim. petossyytejutuissa vaaditaan positiivisen sopimusedun mukaista korvausta. Toinen asia on, voidaanko vaatimusta pitää materiaalisesti oikeutettuna.

Vrt. esitetyn johdosta *Gomard* s. 76 s. Gomard katsoo, että koska Tanskan RPL 991 §:n mukaan rikosjutussa voidaan vaatia korvausta »for den ved forbrydelsen voldte skade», ei varsinainen sopimusvastuu voi tulla Tanskan adheesioprosessissa kysymykseen, vaan korvattavaksi voidaan vaatia »kun den negative kontraktsintresse».

Eräissä tapauksissa sopimusperusteinen korvausvaatimus syytejutussa ei oikeastaan laajenna relevanttia oikeustosiseikastoa verrattuna syytteen teonkuvaukseen. Milloin näet syyte koskee nimenomaan »sopimusrikosta», esim. kavallusta, sopimussuhteen syntymistä kuvaava tosiseikasto kuuluu jo syytteen kannalta relevanttiin tunnusmerkistöön. Sopimus ei ole syytteeseen nähden ulkopuolinen asianhaara, vaan kyse on *kahdesta erilaisesta juridisesta tarkastelukulmasta* yhteen ja samaan sopimukseen. Rikosvastuu ja sopimusvastuu poikkeavat kyllä oikeustosiseikkojen tasolla tällöinkin toisistaan vastuun subjektiivista rekvisiittaa konstituoivilta osiltaan. Kuten jäljempänä tarkemmin esitetään (jakso 9.2.2.), tällä havainnolla on keskeinen merkitys ajateltaessa kantajan prosessuaalista toimimisvelvollisuutta kanneperusteisiin nähden eli väittämistaakkaa. Vetoamisvelvollisuus ulottuu näet vain oikeustosiseikkoihin sinänsä, muttei enää oikeustosiseikkojen juridiseen kavalifiointiin (da mihi factum, dabo tibi jus).

Kuten edellä lausutusta on jo käynyt ilmi, kumulatiivisen poikkeaman laajuutta koskevissa selvittelyissä ovat ongelmallisimpia sellaiset korvausvaatimuksen perusteeseen liittyvät faktat, jotka ovat tapahtuneet syytteessä tarkoitetun teon *jälkeen* ja koskevat vahingon ja teon välistä *yhteyttä.* Onko aina kyse »rikokseen» perustuvasta korvausvaatimuksesta OK 14: 8:n tarkoittamassa mielessä, olipa teon ja vahingon välillä kuinka mutkikas

tapahtumaketju tahansa, kunhan teko vain on looginen edellytys vahingon syntymiselle ja vahinko siis teon »seuraus»? Ongelma on yhteydessä aineellisen vahingonkorvausoikeuden syy-yhteys ja adekvaattisuusprobleemoihin, mutta ei kuitenkaan ole täysin sama asia. Oikeuskäytäntö tarjoaa näet esimerkkejä tapauksista, joissa korvausvaatimus on kylläkin syytejutun yhteydessä tutkittu, mutta puuttuvan (materiaalisen) syy-yhteyden vuoksi hylätty.[87]

Näin esim. tapauksessa *KKO 1950 II 362*, jossa oli kyse RL 44: 11:een perustuvasta syytteestä sen johdosta, että kulkuväylälle tehty kaivanto oli jätetty suojaamatta. Henkilölle, joka oli pudonnut kaivantoon, tuomittiin jutussa vahingonkorvausta sen johdosta, että hän oli saanut pudotessaan reisiluun murtuman. Lisäksi vammautunut oli vaatinut korvausta sen johdosta, että hän vamman ollessa parantumassa oli noin kaksi ja puoli kuukautta myöhemmin astunut maantiessä olevaan kuoppaan, jolloin reisiluu oli murtunut noin 12 cm edellisen murtuman yläpuolelta. Myöhempää murtumaa koskeva korvausvaatimus *tutkittiin* kyseisen rikosjutun yhteydessä, mutta *hylättiin*, koska katsottiin jääneen selvittämättä, että jälkimmäinen loukkaantuminen olisi ollut suoranaisessa syy-yhteydessä edelliseen loukkaantumiseen.

KKO 1969 II 97: A tuomittiin rangaistukseen sekaantumisesta 13-vuotiaaseen tyttöön, joka oli tullut raskaaksi ja synnyttänyt lapsen. Kun B oli maannut tytön samoihin aikoihin kuin A eikä ollut selvitetty, että tytön raskaus olisi aiheutunut A:n syyksi luetusta rikoksesta, vaatimus A:n velvoittamisesta suorittamaan korvausta raskauden ja synnytyksen tytölle aiheuttamasta kivusta ja särystä sekä sairaanhoidon kustannuksista hylättiin tämän jutun yhteydessä.

Ks. myös *KKO 1961 II 1* (ään.), jossa syytetty tuomittiin rangaistukseen moottoriajoneuvon virheellisestä pysäköinnistä. Kuitenkin hänen katsottiin pysäköineen autonsa maantielle virheellisesti vain menosuuntaan, muttei vastakkaiseen suuntaan nähden. Hänen ei sen vuoksi katsottu olleen korvausvastuussa vahingosta, joka oli aiheutunut siten, että pysäköidyn auton tulosuunnasta saapuneen auton kuljettajan varomattoman ajon johdosta tuo toinen auto ja vastakkaiselta suunnalta tullut kolmas auto olivat törmänneet yhteen pysäköidyn auton kohdalla ja vaurioituneet, vaan korvausvaatimus hylättiin.

Tapauksessa *KKO p. 25. 4. 1978 n:o 358* (ään.) syytetty tuomittiin rangaistukseen moottoriajoneuvon luovuttamisesta ajokortittoman henkilön kuljetettavaksi, koska hän oli jättänyt varmistautumatta siitä, että tuolla toisella henkilöllä, jonka ajokortin poliisi oli rattijuopumuksen vuoksi väliaikaisesti peruuttanut, oli voimassa oleva ajolupa. Auton omistaja oli vaatinut jutussa syytetyltä korvausta sen

[87] Vrt. tämän johdosta myös jälj. 10 § alaviite 72:n jäljessä olevaa esitystä.

johdosta, että auto oli kortittoman henkilön toimiessa kuljettajana ajanut päin raitiovaunua ja vaurioitunut. Vaatimus tutkittiin syytteen yhteydessä, mutta KKO katsoi, ettei syytetyn menettelyllä hänen luovuttaessaan auton ajotaitoiseksi tietämänsä henkilön kuljetettavaksi tämän työstä johtuvaa matkaa varten ollut sellaista syy-yhteyttä auton vaurioitumiseen, että syytetty olisi ollut vastuussa asianomistajalle siitä aiheutuneesta vahingosta, minkä vuoksi korvausvaatimus hylättiin.

OK 14: 8:n vaatima yhteys syytteenalaisen teon ja korvausvaatimuksen välillä syntyy siis *lievempien kriteereiden* perusteella kuin se syy-yhteys, joka vaaditaan korvausvaatimuksen hyväksymiseen.[88] Aineellisen vahingonkorvausoikeuden mukainen syy-yhteys on tavallisesti vasta prosessin aikana selviteltävä *näyttökysymys*,[89] kun taas kumulaation luvallisuus tulee ratkaista jo *väitetyn* asiayhteyden perusteella.

Tässä tutkimuksessa ei ole tarpeen ryhtyä enemmälti analysoimaan vahingonkorvausoikeuden kausaliteettiproblematiikkaa ja sen suhdetta adheesioprosessin soveltamisalaan. Ne syy-yhteysongelmat, jotka liittyvät OK 14: 8:n mukaisen kumulaation luvallisuuteen, voidaan pelkistää kysymykseen, milloin syytteessä kuvatun teon ja vahingon välinen tapahtumaketju on niin itsenäisessä asemassa vahinkoseurauksen syynä, että yhteys tekoon on »katkennut» sillä tavoin, ettei tekoa enää voida lukea korvausvaatimuksen relevanttiin tosiseikastoon.[90]

---

[88] Tämä eroavuus käy välillisesti ilmi myös sellaisista oikeustapauksista, joissa korvausvaatimus on tullut hyväksytyksi, mutta joissa nimenomaan syy-yhteyskysymys on ollut ongelmallinen. Aineellisoikeudellisen syy-yhteyden problemaattisuudesta huolimatta ei näet yleensä ole ollut epäilyksiä siitä, etteikö asianomaista korvausvaatimusta olisi voitu ottaa syytteen yhteydessä tutkittavaksi.

Ks. *KKO 1935 II 185* (asianomistajalle tuomittu korvausta jutun tutkimusten aikana hukkaan menneestä ajasta ja kustannuksista), *KKO 1955 II 19* (asianomistajalle tuomittu tappoa koskevassa jutussa korvausta surmatun haudalle pystytetystä hautakivestä), *KKO 1955 II 73* (tupakkatehtaan varastosta leikkaamattoman tupakan anastukseen syylliset velvoitettu korvaamaan kyseiselle tupakalle anastuksen ilmitulon jälkeen määrätty valmistevero), *KKO 1978 II 105* (pahoinpitelystä tuomittu syytetty velvoitettu korvaamaan asianomistajalle pahoinpitelyssä katkenneiden hampaiden korjauskustannusten lisäksi 12–15 vuoden jälkeen tapahtuvasta uusintakorjauksesta aiheutuvat todennäköiset kustannukset).

[89] *Routamo–Hoppu* s. 234. Ks. myös *Halila* Todistustaakka s. 267 s.

[90] Kumulointiin oikeuttavan syy-yhteyden voidaan katsoa olevan olemassa esim. sellaisten vahingokorvausvaatimusten osalta, jotka koskevat rikollisella teolla asianomistajalle aiheutetun tai siitä mahdollisesti aiheutuvan vahingon rajoittamisesta tai estämisestä syntyneitä kustannuksia, jollaiset vahingot katsotaan myös aineellisessa vahingonkorvausoikeudessa korvattaviksi vahingoiksi (ks. materiaalisen oikeuden kannalta *Hakulinen* s. 340 ja *Routamo–Hoppu* s. 225). Oikeuskäytännöstä ks. *KKO 1950 II 18*: Pahoinpitelijä velvoitettiin häntä vastaan ajetussa syytejutussa korvaamaan vamma, jonka pakoon pyrkinyt asianomistaja oli

Esimerkkitapauksena ongelman kulminoitumisesta voidaan mainita seuraava (keksitty) tilanne: Kultasepänliikkeeseen murtautunut henkilö joutuu kesken anastuspuuhiensa asianomistajan yllättämäksi. Tällöin asianomistaja havaitsee, että rikoksentekijä on ikkunasta sisään murtautuessaan saanut käteensä pahan viiltohaavan. Asianomistaja kyyditsee autollaan loukkaantuneen sairaalaan saamaan ensiapua. Matkalla auton sisustus tahriintuu verestä. Nyt nousee esiin kumulaation soveltamisalaa koskeva ongelma: voiko asianomistaja kyseistä anastusrikosta koskevan syytejutun yhteydessä vaatia korvausta kyyditsemiskustannuksista ja auton tahriintumisesta syntyneestä vahingosta?

Esimerkki pyrkii havainnollistamaan nimenomaan syy-yhteyskysymyksen *prosessuaalista* problematiikkaa. Voitaneen näet pitää selvänä, että esimerkkimme vahingot sinänsä ovat sellaisia, että anastusrikoksen tekijä on aineellisoikeudellisten normien mukaan korvausvelvollinen. On toinen asia selvittää, onko vahingon yhteys *rikolliseen tekoon* sellainen, että korvausvaatimus voidaan käsitellä kyseisen rikosjutun yhteydessä.[91]

Esimerkkitapauksessamme puhuu kumulaatiota *vastaan* se, ettei asian-

saanut kompastellessaan kivikossa. Ks. tämän johdosta myös *Saxén* Adekvans och skada s. 135 ss.

Tekstissä esitetystä yhteyskysymyksestä on pidettävä erillään ongelma, onko vahinkoseuraus sellaisessa kausaaliyhteydessä tekoon, että seuraus voidaan lukea *tietyn rikoksen »sisäiseen» tosiseikastoon*. Käytännössä aktualisoituu usein esim. probleemi, onko henkilön kuolema tai ruumiinvamma sellaisessa yhteydessä syytetyn toimintaan (tai laiminlyöntiin), että syytetty voidaan tuomita kuoleman tai ruumiinvamman tuottamuksesta. Tällainen kausaalisuusarvostelu on kiinteässä yhteydessä rikosoikeudellisen syyksiluettavuuden ja myös vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen kriteereihin (ks. *Honkasalo* Kausaalisuuskysymys s. 154 s., *Routamo–Hoppu* s. 216 sekä myös *Jereborg* I s. 193 s.). Tällaiset tilanteet *eivät* sen sijaan ole *adheesioprosessin soveltamisalan* kannalta ongelmallisia, koska vahinko kuuluu jo väitetyn rikoksen tunnusmerkistöön (syytteessä esitettyyn teonkuvaukseen).

[91] Adheesion luvallisuutta koskevaa syy-yhteysongelmaa ei pidä sekoittaa myöskään kysymykseen korvausvastuun *juridisesta ulottuvuudesta*, jolla tarkoitetaan sitä, millaiset vahingot *laki hyväksyy* korvattaviksi (ks. esim. VahKL 5 luku). Ellei laista ilmenevää hyväksymisperustetta ole, korvausvaatimus hylätään »lakiin perustumattomana». Esim. seuraavissa rikosjutun yhteydessä esitettyä korvausvaatimusta koskevissa oikeustapauksissa vaatimus on kyllä syytteen yhteydessä tutkittu, mutta em. syystä hylätty.

KKO 1972 II 61: Liikenneonnettomuudessa kuolleen 17-vuotiaan pojan isä oli vaatinut syytetyltä korvausta poikansa menettämisestä. Vaatimus hylättiin lakiin perustumattomana. Samoin *KKO 1984 II 122*.

KKO 1977 II 104: Lapsen puolesta esitetty vaatimus saada äitinsä surmaajalta korvausta äidin menetyksestä aiheutuneesta henkisestä kärsimyksestä hylättiin, koska vaatimus ei perustunut lakiin.

KKO 1978 II 43: Autonomistajan vaatimus saada vahingontekijältä korvausta auton moottorin tahallisesta vahingoittamisesta aiheutuneesta mielipahasta hylättiin lakiin perustumattomana.

omistajan vahinko ole varsinaisessa mielessä loogisessa, luonnonlakien mukaisessa kausaaliyhteydessä anastusrikokseen, vaan vahinko on seurausta siitä, että asianomistaja on »puuttunut tapahtumien kulkuun», ja hänen rikoksen jälkeinen toimintansa saa vahinkoon johtaneessa tapahtumaketjussa ainakin tietyssä määrin itsenäisen rikoksesta riippumattoman merkityksen. Tällä perusteella voidaan kyllä perustellusti väittää, että asianomistajan kyyditsemiskuluja ja auton tahriintumista koskeva korvausvaatimus perustuu »toiseen tapahtumainkulkuun» kuin rangaistusvaatimus. Kumulaation *sallimista* taas voidaan puolustaa tässä tapauksessa sillä, että asianomistajan auttamistoiminta kuuluu *luonnollisena osana rikoksen vaatimaan jälkiselvittelyyn*. Rikos on de facto synnyttänyt asianomistajalle kustannuksia synnyttävän toimimisvelvollisuuden.[92] Aineellisen vahingonkorvausoikeuden syy-yhteysselvittelyjen analogioihin turvautuen voidaan asianomistajan auttamismenettelyn siitä syntyvine vahinkoineen sanoa olevan siinä mielessä adekvaattisessa syy-yhteydessä rikolliseen tekoon, että tilanne *normalisoituu* vasta, kun ensiaputoimenpiteet on suoritettu.[93]

Adheesioprosessissa on edellä omaksutun peruslähtökohdan mukaan pyrittävä joustavuuteen ja vältettävä kovin formalistisia kantoja, jotka vahinkoa kärsineen näkökulmasta saattavat tuntua suorastaan oikeustajua loukkaavilta. Kun tuomioistuin voi harkintansa mukaan myöhemmin joka tapauksessa erottaa korvausvaatimuksen syytteen yhteydestä erilliseksi riitajutuksi, pitäisin kumulaatiota em. tapauksessa sallittuna.

Rajattomiin ei kumulaation soveltamisalaa voida syy- ja seuraussuhteessa olevien tapahtumaketjujenkaan perusteella venyttää. Jos esimerkkitapauksessamme syytetty asianomistajan autoon kuljetusta varten istuutuessaan huolimattomuuttaan rikkoo istuimelle unohtuneet asianomistajan silmälasit, tuntuu hyvin kyseenalaiselta sallia tällaista vahinkoa koskevan korvausvaatimuksen kumulointia alkuperäiseen anastusrikosjuttuun. Ad-

[92] Asianomistajan passiivisuus tällaisessa tilanteessa saattaa synnyttää hänelle jopa rikosoikeudellisen vastuun pelastustoimen laiminlyömisestä (RL 21: 13) ja jos loukkaantunut menehtyy, saattaa olla perusteita kuolemantuottamussyytteen nostamiselle.

[93] Tapahtumien *normalisoitumisesta* vahingonkorvausoikeudellisen adekvaattisen syy-yhteyden katkaisevana seikkana ks. *Routamo–Hoppu* s. 223 s., sekä *Routamo* Liikennevahinko s. 126 ss. Vrt. myös vakuutusoikeuden osalta *Hellner* Försäkringsrätt s. 101 ss.

KKO 1960 II 109: Asianomistaja oli saanut syytteessä tarkoitetussa liikenneonnettomuudessa murtuman sääreensä. Vamman parannuttua hän oli n. 10 kuukautta myöhemmin liukkaalla kelillä ajaessaan polkupyörällä kaatunut, jolloin sääri oli murtunut uudelleen. Uutta vammaa koskeva vaatimus tutkittiin ensiksimainittua liikenneonnettomuutta koskevan syytejutun yhteydessä, ja syytetyn katsottiin olevan vastuussa jälkimmäisenkin vamman korvaamisesta.

heesiota ei yleensäkään tule sallia, milloin korvausvaatimus tarkoittaa sellaisten vahinkojen korvaamista, jotka ovat syntyneet sen jälkeen, kun syytteessä tarkoitetun teon aiheuttama poikkeuksellinen tilanne on saatu asianosaisten kontrolliin.

b) Korvausvaatimuksen tueksi esitetyn tosiseikaston poikkeama syytteessä mainitusta teonkuvauksesta voi olla, paitsi edellä kuvatuin tavoin kumulatiivinen, myös *alternatiivinen* siten, ettei rangaistusvaatimuksen tueksi esitetty seikasto ole sellaisenaan korvausvaatimuksen perustana, vaan että osa seikastosta on korvattu sisällöltään toisenlaisella tapahtumainkululla. Suhteessa asianomistaja – syytetty alternatiivinen poikkeama on ongelma vain edellytyksin, *ettei* asianomistaja esitä oman tapahtumavariaationsa perusteella rangaistusvaatimusta. Asianomistajan vaatiessa myös rangaistusta ei näet voida puhua syytteen ja korvausvaatimuksen perusteiden keskinäisestä poikkeamasta.[94]

Adheesiosysteemi sallii, kuten luontevaa onkin, myös alternatiivisen poikkeaman. Kumulaation rationa olevien prosessiekonomisten seikkojen kannalta katsottuna alternatiivinen poikkeama ei periaatteessa ole kumulatiivista poikkeamaa hankalampi tapaus.[95] Poikkeaman hyväksyttävyyden ehtona kuitenkin on, että korvausvaatimuksen perusteeksi esitetyn tosiseikaston tulee *de facto tarkoittaa samaa historiallisessa todellisuudessa tapahtunutta tekoa,* samaa tapahtumainkulkua kuin mikä syytteen tueksi on esitetty. Teon yksilöllisyys ei saa muuttua.[96]

Niinpä on tämän mukaisesti luvallista, että asianomistaja liikennerikosjutussa vetoaa korvausvaatimuksensa tueksi syyttäjän esittämän ylinopeuden sijasta siihen, että syytetty kyseisessä tilanteessa on ajanut virheellisesti tien vasenta puolta (tällaiseen uuteen seikkaan voidaan vedota joko alternatiivisesti tai kumulatiivisesti).[97] Yhtä vähän kumulaation soveltamisala asettaa esteitä sille, että asianomistaja pahoinpitelyrikosjutussa syyttäjän syytekirjelmästä poiketen esittää rikoksen johdosta saamansa vamman

---

[94] Ks. tämän johdosta myös kumulatiivisen poikkeaman osalta edellä alaviite 81:n kohdalla olevaa esitystä ja sanottu alaviite.

Esim. Ruotsissa, jossa asianomistajan syyteoikeus virallisen syytteen alaisissa rikoksissa on toissijainen (RB 20: 8), merkitsee asianomistajan esiintuoma syytteestä poikkeava tapahtumainkulku (so. syyttäjän ajamassa jutussa) aina »todellista» alternatiivista poikkeamaa syytteen ja korvausvaatimuksen perustana olevien tosiseikastojen välillä.

[95] Ks. *Boman* SvJT 1967 s. 87.

[96] Ks. *Ekelöf* II s. 168 alaviite 98: ». . . det får ej bli fråga om en annan *gärning*».

[97] Vrt. myös *Bomanin* esimerkkiä SvJT 1967 s. 87.

syntyneen suoraan syytetyn suorittamasta iskusta eikä vasta kaatumisen seurauksena. Teon *ulkoista kulkua koskevat variaatioerot* ovat siis sallittuja. Eihän itse teon historiallinen identiteetti tästä muutu.

Alternatiivisen poikkeaman kannalta on niinikään yhdentekevää, konstituoiko asianomistajan esittämä tapahtumaversio rikosoikeudellisesti saman vaiko eri rikoksen kuin syyttäjän esittämä tosiseikasto. Asianomistaja voi esim. varkautta koskevassa syytejutussa syyttäjän esityksestä poiketen yhtyä syytetyn väitteeseen siitä, että tämä oli saanut asianomistajalta anastetun omaisuuden tuntemattomalta mieheltä ja sen jälkeen myynyt omaisuuden edelleen, jolloin asianomistajan esittämä teonkuvaus voi konstituoida enintään varastetun tavaran kätkemisrikoksen, muttei anastusrikoksen tunnusmerkistöä. Ei kuitenkaan ole epäilyksiä siitä, etteikö tällaiseen syytteestä poikkeavaan seikastoon perustuvan korvausvaatimuksen kumulointi syytejuttuun olisi sallittu. On koko ajan kuitenkin kyse »samasta rikoksesta» historiallisessa todellisuudessa.[98]

Näin ollen ei ole välttämätöntä sekään, että asianomistajan esittämä tapahtumavariaatio ylipäätään konstituoisi jonkin rikoksen tunnusmerkistön. Syyttäjän syytteen koskiessa rikosta, joka on rangaistava vain tahallisena, asianomistaja voi korvausvaatimuksensa tueksi syytteessä esitetyn sijasta vedota seikkoihin, jotka viittaavat vain vastaajan tuottamukselliseen käyttäytymiseen.[99] Adheesiosäännöt sallivat siis myös teon *subjektiivista rekvisiittaa* koskevan alternatiivisen poikkeaman.

Teon identiteettiä koskeva arvostelu saattaa muodostua edellisiä esimerkkitilanteita pulmallisemmaksi, milloin korvausvaatimuksen tueksi esitetty seikasto poikkeaa syytteen teonkuvauksesta rikollisen teon *objektia* koskevilta osiltaan. Pienehköt poikkeamat tässä suhteessa eivät tosin vielä järkytä päätelmää, että syytteessä ja korvausvaatimuksessa tarkoitetaan samaa tekoa. Jos sen sijaan esimerkiksi varkautta koskevassa syytejutussa asianomistaja esittää häneltä anastetun kokonaan muuta omaisuutta, kuin mitä syyttäjä on katsonut esitutkinnan perusteella käyneen selville, voidaan jo perustellusti kysyä, perustuuko korvausvaatimus samaan tekoon kuin

---

[98] Ks. lausutun johdosta *Boman* m.k. s. 86 s. sekä *Jespersen* s. 278.

[99] *Boman* m.k. ib.

Tekstissä lausutun voidaan sanoa käyvän nykyisin jo nimenomaisestikin ilmi OK 14: 11:sta, jonka lainkohdan mukaan rikosjutussa esitetty korvausvaatimus voidaan siinä tutkia, vaikka käykin ilmi, ettei syytteessä tarkoitettu teko olekaan rikos.

Asianomistajan ei luonnollisestikaan tarvitse kumulaation aikaansaamiseksi omasta puolestaan edes väittää, että hänen tekovariaationsa olisi rikos. Riittää, että hän tosiasiallisesti viittaa samaan tapahtumaan kuin syyttäjä.

syytevaatimus. Katsoisin, ettei teko-objektia koskeva »totaalinenkaan» poikkeama sinänsä vielä välttämättä merkitse, että kumulaatio olisi kiellety. Kysessä voi tästä huolimatta olla »sama rikos» siinä mielessä, että tarkoitetaan samaa tapahtumaa.

Sen sijaan tulee kysymys kumulaation estymisestä todella esille, milloin asianomistajan esittämän tapahtumavariaation perusteella voitaisiin nostaa *uusi syyte* käsiteltävänä olevan syyteasian ratkaisusta tai vireilläolosta riippumatta. Adheesioprosessin soveltamisala on tässä mielessä yhteydessä rikostuomion *res judicata-* (vast. jutun lis pendens-) vaikutukseen. Ruotsissa *Boman* onkin esittänyt syytteen ja yksityisoikeudellisten vaatimusten kumulaatiota koskevaksi yleiseksi säännöksi, että rikosjutussa asianomistaja voi yksityisoikeudellisen vaatimuksensa tueksi vedota sellaisiin tosiseikkoihin, jotka tulisivat kuulumaan jutussa annettavan rikostuomion res judicata-vaikutuksen (negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen) piiriin.[100] On totta, että nimenomaan alternatiivisen poikkeaman tilanteissa kumulaation soveltamisala ja rikostuomion res judicata osuvat pitkälti yksiin. Jos näet korvausvaatimuksen perusteeksi esitetty tosiseikasto poikkeaa syytteen teonkuvauksesta niin suuresti, että ensiksi mainittua tapahtumainkulkua voitaisiin arvostella syytteen johdosta annetun tuomion (tai syytejutun vireilläolon) estämättä uudelleen, voidaan sanoa, ettei korvausvaatimus perustu syytteessä tarkoitettuun tekoon, vaan itse korvausvaatimuksen pohjana olevan tapahtumavariaation konstituoimaan »toiseen» rikokseen.

Tästä huolimatta lienee kuitenkin liian yksioikoista omaksua rikostuomion res judicataa koko adheesioprosessin soveltamisalaa koskevaksi yleispäteväksi tosiseikastokriteeriksi. Vaikka korvausvaatimuksen perusteeksi esitettyä tosiseikastoa voitaisiin arvostella rikosoikeudellisesti uudelleen riippumatta syytteestä, jonka yhteydessä korvausvaatimus on esitetty, tämän ei silti tarvinne kaikissa tapauksissa merkitä sitä, että OK 14: 8:ssa tarkoitettu korvausvaatimuksen yhteys alkuperäiseen syytteeseen olisi vastaavasti katkennut. Yksi ja sama vahinko voi olla seurausta useammista rikoksista. Adheesion toteuttaminen koko korvausvaateen osalta ei aina saata edellyttää, että kaikilta osin vaadittaisiin myös rangaistusta. Juuri *yhteinen vahinkoseuraus* oikeuttanee adheesioprosessissa kumuloimaan

[100] *Boman* m.k. s. 93 s. Ks. myös *Jespersen* s. 278 s. Jespersen suhtautuu periaatteessa myönteisesti Bomanin teesiin katsoen kuitenkin, että johtoa olisi pikemminkin haettava *siviiliprosessin* res judicata -instituutiosta kuin siitä, mikä on res judicatan ulottuvuus rikosprosessissa. Jespersen ei valitettavasti enemmälti perustele mielipidettään.

sellaisiakin tapahtumainkulkuja toisiinsa, jotka rikostuomion res judicata-vaikutuksen suhteen ovat toisistaan erillisiä.[101]

Res judicata-kriteeri ei sitäpaitsi sovellu lainkaan jäljempänä käsiteltäviin ns. *passiivisen sivulliskumulaation* tilanteisiin (= korvausta vaaditaan muulta kuin syytetyltä). Myös *Boman* näyttää esityksessään pitävän silmällä nimenomaan relaatiota asianomistaja-syytetty.[102] Syytteen johdosta annetun tuomion estämättä voidaan näet myöhemmin nostaa syyte kolmatta vastaan, jonka sittemmin väitetään myös syyllistyneen kyseiseen rikokseen. Mahdollisuus nostaa häntäkin vastaan syyte ei kuitenkaan sinänsä estä kumuloimasta häntä vastaan ajettavaa pelkkää korvauskannetta jo ao. aiemman syytejutun yhteyteen.

Yhtäläisyysmerkkien vetämistä adheesioprosessin soveltamisalan ja rikostuomion res judicata-vaikutuksen välille voidaan kritisoida myös siitä syystä, että se on omiaan johdattelemaan ajattelua pois suoraan normiston nojalla (OK 14 luku) tapahtuvasta argumentoinnista oikeusvoimakonstruktioihin ja johtamaan näin liialliseen teoretisointiin. On lisäksi huomattava, että kirjallisuudessa on esitetty varsin erilaisia käsityksiä siitä, kuinka paljon uuden oikeustosiseikaston on poikettava alkuperäisestä teonkuvauksesta, jotta uusi syyte jo annetun tuomion estämättä olisi mahdollinen.[103] Res judicatalla operoiminen on lisäksi niin työlään tuntuista, ettei menetelmä liene kovinkaan käyttökelpoinen apuväline, kun adheesion soveltamisalaa koskeva ongelma käytännön oikeudenkäyntitilanteessa tulee eteen. Ja on aina pidettävä mielessä, että meidän prosessijärjestelmässämme asianomistaja monissa tapauksissa *ensisijaisen syyteoikeutensa* avulla saattaa

---

[101] Esimerkiksi jos syytetyn toiminta syytteessä kuvatun teon *jälkeen* on vahingon kannalta relevanttia siten, että se lisää vahingon määrää siitä, mihin se »varsinaisen rikoksen» johdosta olisi jäänyt, mutta kyseinen jälkitoiminta katsotaan kuitenkin in concreto sellaiseksi, ettei sen johdosta pidetä aiheellisena vaatia rangaistusta, on perusteltua kuitenkin katsoa, että syytejutun yhteydessä voidaan vaatia korvausta *koko vahingon määrästä* ja näin kumuloida ao. lisätosiseikat korvausvaatimuksen tueksi syytejuttuun.

Tällainen kumulointi on periaatteessa *riippumaton siitä*, voidaanko kyseisen jälkitoiminnan perusteella nostaa myöhemmin syytettyä vastaan aiemman tuomion res judicatan estämättä lisäsyyte.

[102] Ks. *Boman* SvJT 1967 s. 93: »En möjlig och till synes lämplig regel vore alltså, att *målsäganden* kunde åberopa sådana omständigheter, som fölle inom res judicata-cirkeln.» (Kurs. tässä.)

[103] Tästä seikasta, joka merkittävästi vähentää res judicata -kriteerin käyttökelpoisuutta adheesiotilanteessa, huomauttaa *Jespersen* s. 279.

Uuden syytteen mahdollisuus res judicata-käsitteen valossa ei kuulu tämän esityksen teemaan. Tätä vaikeaa ongelmaa koskevasta laajasta kirjallisuudesta viitattakoon *Tirkkonen* Rp II s. 450 ss., *Welamson* Rättskraft s. 92 ss., *Olivecrona* s. 145 ss., *Ekelöf* III s. 121 ss., *Eckhoff* s. 300 ss., *Andenæs* s. 418 ss., *Hurwitz* s. 555 ss.

koko ongelman pois päiväjärjestyksestä vaatimalla oman tosiseikastovariaationsa perusteella rangaistusta.

3.2.2. Kolmas henkilö kantajana tai vastaajana – Nykyisessä adheesiokäytännössämme on melko tavallista, että rikosjutun yhteydessä käsiteltävässä korvausasiassa esiintyy asianosaisina kantaja- tai vastaajapuolella »kolmansia henkilöitä», so. henkilöitä, joilla ei ole jutussa asianomistajan tai syytetyn asema. OK 14: 8:aa tulkitaan siis vakiintuneesti siten, että lainkohdassa mainittu rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus tarkoittaa *myös välillisesti* rikokseen perustuvia vaatimuksia.

a) Kun kolmas henkilö vaatii syytejutussa korvausta tai on vaatimukseen nähden vastaajan asemassa, korvausvaatimuksen pohjana oleva oikeustosiseikasto on aina rikostunnusmerkistöä laajempi. Tosiseikkojen tasolla sivulliskumulaatio merkitsee näin aina *kumulatiivista* poikkeamaa suhteessa syytteessä esitettyyn tapahtumainkulkuun.[104] Kantajapuolella (aktiivinen sivulliskumulaatio) lisätosiseikat ovat useimmiten ns. seuraantofaktoja, jotka osoittavat korvausvaateen *siirtyneen* asianomistajalta kolmannelle, tyyppiesimerkkinä vakuutuksenantajan regressioikeutta perustavat tosiseikat.[105] Ei kuitenkaan ole välttämätöntä, että tertiuksen olisi johdettava oikeutensa asianomistajalta voidakseen tulla mukaan syyteprosessiin. Kolmannelle voi näet syntyä väitetty *itsenäinen* korvausvaade syytteessä tarkoitetun teon johdosta, muttei kuitenkaan asianomistajan asemaa (syyteoikeutta). Esimerkiksi jos syyte koskee pahoinpitelyä ja jos teosta uhrin kaatumisen seurauksena syntyy kolmannelle omaisuusvahinko (pahoinpidelty kaatuu päin näyteikkunaa), vahingoittuneen omaisuuden omistajalla ei ole oikeutta vaatia rangaistusta pahoinpitelystä.[106] Ei kuitenkaan ole epäilyksiä siitä, etteikö vahingonkärsinyt voisi esittää kyseisen syytejutun yhteydessä vaatimustaan kärsimänsä omaisuusvahingon korvaamiseksi.[107] Kumulaation perussäännös OK 14: 8 ei lausukaan mitään

[104] Sivullisrelaatio voi samalla sisältää myös edellä tekstissä mainitun alternatiivisen tosiseikastopoikkeaman.

[105] Ks. *Aalto* s. 186 ss., jossa hän käsitellessään sivullisen oikeutta esiintyä kantajana syyteprosessissa vahingonkorvauksen osalta pitää silmällä nimenomaan siirto- ja regressitilanteita. Ks. myös *Ekelöf* II s. 165 sekä *Olivecrona* s. 326.

[106] Ks. edellä jaksossa 1.1.3. alaviite 26:n jäljessä olevaa asianomistajakäsitettä koskevaa esitystä.

[107] Tämäntyyppisistä kumulaatiotilanteista ks. *Heuman* s. 108 ja s. 112. Vrt. myös *Aalto* s. 195 s.

Ratkaisussaan *KKO 1983 II 120* korkein oikeus on tosin jättänyt tutkimatta rikosjutussa

siitä, että korvausvaatimuksen esittäjän tulisi olla asianomistajan asemassa, vaan adheesion kriteerinä on »rikokseen perustuva» vahingonkorvausvaatimus.

Se, että kolmannen kärsimä vahinko katsotaan yksittäistapauksessa sellaiseksi välilliseksi vahingoksi, josta hänellä vahingonkorvausoikeudellisten normien mukaan ei ole oikeutta saada korvausta, ei sinänsä merkitse kumulaation estettä. Kysymys siitä, voidaanko adheesio sallia, on eri asia kuin ongelma, voidaanko korvausvaatimus hyväksyä.[108] Korvaamatta jäävä välillinen vahinkokin voi siis olla sellainen, että sitä koskeva korvausvaatimus tosiseikastopohjansa puolesta »perustuu» OK 14: 8:ssa tarkoitetulla tavalla syytteessä tarkoitettuun tekoon (ks. edellä alaviite 46:n jäljessä). Välillisen vahingon käsitteellä ja kumulaation luvallisuudella on kuitenkin yhteyttä toisiinsa sikäli, ettei syytejutussa ole soveliasta ryhtyä edes tutkimaan aivan kuinka etäisiä vahinkoseurauksia tahansa. Adheesioperiaatekaan ei »veny» rajattomiin, vaan tietty järkevä yhteys syytteenalaiseen tekoon on säilytettävä, jotta korvausvaatimusta voitaisiin pitää syytteessä mainittuun tapahtumainkulkuun perustuvana (jälj. jakso 4.1.1.).

Vastaavanlaisia syy-yhteysongelmia ei yleensä synny kolmannen henkilön ollessa korvausasiassa *vastaajana* (passiivinen sivulliskumulaatio). Ne syytetunnusmerkistön ulkopuoliset faktat, joiden perusteella tertiuksen väitetään olevan vastuussa syytteessä tarkoitetulla teolla aiheutetusta vahingosta, ovat yleensä melko läheisessä yhteydessä syytetapahtumaan muodostaen tämän kanssa sivullisen vastuuta konstituoivan elimellisen kokonaisuuden. Tyypillisenä esimerkkinä mainittakoon seikat, jotka perustavat työnantajalle VahKL 3 luvun mukaisen isännänvastuun työntekijän (rikokseksi väitetyllä teolla) aiheuttamasta vahingosta. Tällainen työnantajan korvausvastuun toteuttamista tarkoittava vaatimus onkin nykykäytännössä ehkä tavallisin muuhun kuin syytettyyn rikosjutussa kohdistettu korvausvaatimus. Passiivisen sivulliskumulaation luvallisuuteen liittyvät ongelmat aiheutuvat pääosin muista tekijöistä kuin korvausvaatimuksen

---

esitetyt vahingonkorvausvaatimukset sillä perusteella, etteivät korvausvaatimuksia esittäneet olleet jutussa asianomistajan asemassa.

Tämän yksittäisen ratkaisun perusteella, johon palataan tarkemmin jäljempänä (4 § alaviite 2:n jäljessä), tuskin kuitenkaan voidaan katsoa, että korkein oikeus olisi ylipäätään ottanut kielteisen kannan tämäntyyppisen sivulliskumulaation sallittavuuteen.

[108] Vrt. myös *Aalto* s. 189, jossa hän regressikumulaation osalta lausuu, että prosessioikeuden kannalta on keskeistä itse kumulaation luvallisuus, jota vastoin vähemmän mielenkiintoinen menettelylliseltä kannalta on kysymys, voidaanko regressivaatimus hyväksyä.

faktapohjasta sinänsä (ks. jälj. jakso 4.2.).

Sivulliskumulaatio voi tietenkin esiintyä *samanaikaisesti sekä kantaja- että vastaajapuolella*. Niinpä on mahdollista, että vakuutusyhtiö, joka on suorittanut korvauksen vahingonkärsineelle, vaatii syytejutussa maksamaansa määrää syytetyn työanantajalta VahKL 3 luvun ja regressinormin perusteella.

Sivullisen mukaantulo syyteprosessiin merkitsee siis jo itsessään korvausvaatimuksen perusteena olevien oikeustosiseikkojen lisääntymistä verrattuna syytteessä kuvattuun seikastoon. Tämän lisäksi vastaavat kumulatiiviset ja alternatiiviset poikkeamat, jotka edellä esitetyn mukaan ovat luvallisia suhteessa asianomistaja – syytetty, sallitaan myös kolmannen ollessa korvauskysymyksessä asianosaisena. Edellä alaviite 90 jäljessä mainittuun esimerkkiin mukautettuna: jos muu henkilö kuin asianomistaja kyyditsee rikoksenteossa loukkaantuneen syytetyn ensiapua saamaan, myös tällainen kolmas henkilö voi esittää toimenpiteestä syntyneet korvausvaatimukset syytejutun yhteydessä.

Samalla tavoin kuin ns. siviiliperusteiden tutkintamahdollisuus syyteprosessissa asianomistajan ja syytetyn välillä (ks. edellä alaviite 17:n jäljessä) myös sivulliskumulaatiolle myönteinen adheesiosysteemi on kehittynyt meillä pääosin sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Tämä kehitys koskee erityisesti passiivista sivulliskumulaatiota. Sen sijaan aktiiviseen sivulliskumulaatioon on jo perinteisesti suhtauduttu myönteisemmin nimenomaan siltä osin kuin on kyse korvausvaateen siirtymiseen (yleisseuraanto, siirto, regressi) asianomistajalta kolmannelle perustuvasta sivulliskumulaatiosta,[109] ja adheesioprosessin laajentumiskehitys kantajataholla on pääosin tapahtunut niiden hyväksi, joille rikoksen johdosta on syntynyt itsenäinen asianomistajan vaateesta riippumaton korvausvaade.[110]

Tässäkin kehityksessä on merkillepantavaa, että kumulaation soveltamisala on laajentunut oikeuselämässä, vaikka prosessilakiin ei ole tehty mitään asiaa koskevia muutoksia. Vuoden 1972 adheesioprosessia ja vaateiden käsittelyjärjestystä koskeva uudistus ei sinänsä lainkaan koskettanut sivulliskumulaation sallittavuutta. OK 14: 8:aan otettiin vain nimenomainen määräys, että *rikokseen perustuva* yksityisoikeudellinen vaatimus voitiin

[109] Ks. *Tirkkonen* LM 1934 s. 209, *sama* LM 1945 s. 20 ss. ja Rp I (1948 pain.) s. 98 s. ja s. 343 s. sekä *Aalto* s. 188 ss.

[110] *Aalto* s. 182 ss. ja s. 195 s. Ks. tämän johdosta jäljempänä 4 § alaviite 1:n kohdalla olevaa esitystä sekä sanottu alaviite.

Ks. kehityksestä myös *Tirkkonen* Rp I s. 77 s. ja *T. Ellilä* LM 1966 s. 227 s.

käsitellä samassa yhteydessä kuin rikoksen johdosta vaadittiin rangaistusta tai menettämisseuraamusta. Siitä, *kuka* on oikeutettu esittämään yksityisoikeudellisia vaatimuksia rikosjutussa ja *kehen* vaatimukset voidaan kohdistaa, oikeudenkäymiskaari ei uudistuksen jälkeenkään lausu mitään. Adheesioprosessin subjektiivinen ulottuvuus on näin jätetty oikeustieteen ja -käytännön varaan.[111] Kun oikeuskäytäntö vakiintuneesti sallii sivulliskumulaation syytejutussa nykyään huomattavasti laajemmin kuin vielä tämän vuosisadan alkukymmeninä, vaikka kirjoitettu laki ei tässä suhteessa ole sisällöltään muuttunut, voidaan sanoa, että *praksis on luonut uuden tavanomaisoikeudellisen kumulaation laajuutta osoittavan normin.*

Herättää luonnollisesti ihmetystä, että tällainen keskeinen kannevaltaa ja vastaajalegitimaatiota koskeva kysymys on jätetty yksityiskohtaisesti normeeraamatta kirjoitetussa laissa, mistä on aiheutunut käytännön kumulaatiotilanteissa hankaluuksia ja epäyhtenäistä käytäntöä.[112] Vastapainoksi on kuitenkin syytä todeta, että puheena olevien legitimaatiokysymysten sääntely kirjoitetussa laissa olisi tilanteiden moninaisuuden vuoksi erinomaisen vaikea tehtävä. Säännökset olisi pakko kirjoittaa niin yleiseen muotoon, että niistä saatava hyöty lain nykymuotoon verrattuna jäisi joka tapauksessa verraten vähäiseksi.[113] Meillä noudatettu lakitekstin suhteen avoin järjestely on sitäpaitsi tehnyt mahdolliseksi sen, että sivulliskumulaatio on voinut joustavasti mukautua mm. aineellisen vahingonkorvausoikeuden tässä suhteessa synnyttämiin muutospaineisiin. Esim. VahKL 3 luvun mukaisen isännänvastuun joustava prosessuaalinen toteuttaminen suorastaan vaatii järjestelyä, että isännänvastuussa oleva taho voidaan haastaa vastaajaksi syyteprosessiin, milloin vahingon väitetään syntyneen rikollisella teolla. Erityisesti korostuu tällaisen sivulliskumulaation merkitys VahKL 6: 2:n säänteleмässä ns. kanavointitilanteessa: kun yksin työnantaja (julkisyhteisö) on tällaisessa tapauksessa ensisijaisessa korvausvastuussa, on prosessiekonomiselta kannalta tärkeää, että korvausvaatimusta voidaan jo mahdollisen syytejutun yhteydessä ajaa »oikeaa» vastaajaa vastaan. Vahingonkorvauslain voimaantulon (1. 9. 1974) jälkeen tätä kumulaatiomahdollisuutta ei olekaan asetettu kyseenalaiseksi.

Kehityksen kulkuun on myös sivulliskumulaation osalta epäilemättä vaikuttanut Ruotsin esimerkki. Ruotsissa oikeuskäytäntö alkoi 1920-luvulta

---

[111] Sivulliskumulaation sallittavuuteen ei ole edes kyseisen, vuoden 1972 uudistuksen perusteluissa (*HE 12/1971*) viitattu.

[112] Nimenomaisia asiaa koskevia lainsäännöksiä on kaivannut *Tirkkonen* JFT 1954 s. 439 ja Rp I s. 79.

[113] Vrt. myös *Aalto* s. 227 s.

lähtien kehittyä sivulliskumulaation sallimisessa liberaalimpaan suuntaan,[114] mikä suuntaus sai vuonna 1942 säädetyssä uudessa RB:ssa lainsäätäjän nimenomaisen siunauksen. RB 22: 1:n perussäännös rikosjutun yhteydessä ajettavasta yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta »mot den misstänkte eller annan i anledning av brott» sulkee piiriinsä nimenomaisesti mainitun passiivisen sivulliskumulaation lisäksi myös sen tilanteen, että muu vahingonkärsinyt kuin asianomistaja vaatii korvausta.[115] Aktiivisen sivulliskumulaation luvallisuutta ei tosin nimenomaisesti lausuta julki RB 22 luvussa, mutta tämä käy säännöstasollakin välillisesti ilmi RB 45 ja 47 luvuista, joissa säädetään mm. yksityisoikeudellisen vaatimuksen vireillepanosta rikosjutun yhteydessä, kun vaatimus on siirtynyt kolmannelle (»övertagits av annan»; ks. RB 45: 5,2 ja 45: 6 ja 47: 24,1). Ruotsissa sivulliskumulaation voidaan siis sanoa nojautuvan nimenomaisiin kirjoitetun lain säännöksiin.[116]

Praksiksen muotoutumista ovat olleet tukemassa kotimaisessa prosessikirjallisuudessa esitetyt adheesiomyönteiset kannanotot. Ennen muuta on tietysti mainittava *Aallon* vuonna 1965 väitöskirjassaan esittämät mielipiteet, joissa hän antoi tukensa niille käytännön ratkaisuille, joissa tertiuksen asianosaisasema syytejutussa oli tunnustettu.[117] Huomiotta ei sovi jättää myöskään *Tirkkosen* aiemmin eri yhteyksissä esittämiä käsityksiä. Jo ennen Aallon väitöskirjan ilmestymistä Tirkkonen suhtautui periaatteessa myönteisesti sivulliskumulaatioon – mutta nimenomaan de lege ferenda.[118] Tirkkonen katsoi järjestelyn toteuttamisen vaativan lainsäädäntötoimia.[119] Vuonna 1969 ilmestyneessä rikosprosessioikeuden oppikirjansa I osan toisessa painoksessa Tirkkonen sen sijaan asettui myös de lege lata puoltamaan Aallon omaksumaa yleistä linjaa, jonka mukaan ei ainoastaan välittömästi, vaan myös välillisesti rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset tuli voida tutkia rikoksen johdosta ajettavan syytteen yhteydessä.[120]

---

[114] Lähemmin *Agge* SvJT 1936 s. 260 s. oikeustapausviittauksineen.

[115] Ks. lainkohdan johdosta *SOU 1938: 44* s. 280 s. Kirjallisuuden osalta viitattakoon *Dillén* s. 102, *Rappe* SvJT 1948 s. 486 s., *Petrén* SvJT 1952 s. 58 s., *Olivecrona* s. 326, *Ekelöf* II s. 165, *Boman* SvJT 1967 s. 88 s. sekä *Heuman* s. 105 ss.

[116] Esimerkin sivulliskumulaation yksityiskohtaisesta sääntelystä tarjoaa jäljempänä selostettava (alaviite 153:n jäljessä) *Norjan* uuden rikosprosessilain 3 §.

[117] *Aalto* s. 181 ss. oikeustapausviittauksineen.

[118] *Tirkkonen* LM 1934 s. 209, SvJT 1941 s. 729 s., LM 1945 s. 20 ss., Rp I (1948 pain.) s. 98 s., JFT 1954 s. 439 ja Sp I (1961 pain.) s. 166.

[119] Ks. esim. JFT 1954 s. 439.

[120] *Tirkkonen* Rp I s. 78 s.

Edellä on todettu, että aktiivinen sivulliskumulaatio on ollut jossain määrin helpommin omaksuttavissa adheesiojärjestelmäämme, kun taas kolmannen vetämiseen vastaajaksi on suhtauduttu torjuvammin. Tämä eroavuus onkin varsin luontevasti selitettävissä. Kaikki ne tahot, joille rikoksen johdosta on syntynyt yksityisoikeudellinen vaade, on näet helppo katsoa eräänlaisiksi »asianomistajiksi» siinäkin tapauksessa, ettei heillä ole jutussa syyteoikeutta.[121] Sen sijaan vastaajapuolella on kehityksen jarruna vaikuttanut katsomus, että rikosjutussa voi olla vastaajana vain fyysinen henkilö, muttei sen sijaan oikeushenkilö.[122] Tämä ajatus on luonnollisesti vaikuttanut siihen suuntaan, että syytejutussa ei ole katsottu voitavan tutkia muuhun kuin syytettyyn kohdistettuja vaatimuksia.[123]

Lähtökohdan passiivisen sivulliskumulaation sallimiselle ja laajentumiselle nykyisiin mittoihinsa näyttää muodostaneen RL 2: 16:n analoginen soveltaminen korvausvaatimuksiin. Lainkohdan mukaan *konfiskaatioseuraamus* voidaan rikosprosessissa kohdistaa rikoksentekijän ohella myös siihen, jonka *puolesta tai hyväksi* rikoksentekijä on toiminut. Vastaajana konfiskaatiovaateeseen nähden voi siis olla vaikkapa oikeushenkilö ja siis yleensä muu kuin se, johon kohdistuu rikosoikeudellinen moite.[124] Tämän nimenomaan hyötykonfiskaatiossa esille tulevan periaatteen mukaan on 1930-luvulta lähtien katsottu, että rikosprosessissa voidaan vahingonkorvausvaatimuskin kohdistaa sellaiseen syytteeseen nähden tertiuksen asemassa olevaan, jonka puolesta tai hyväksi rikos väitetään tehdyn.[125] Ja tästä

---

[121] Vrt. myös *Aalto* s. 188, jossa puhutaan rikosjutun »kahdenlaisista asianomistajista».

[122] Ks. tästä yleissäännöstä *Granfelt* Föreläsningar s. 440 s. ja *sama* Lärobok s. 108 s.

[123] *Granfelt* Föreläsningar s. 453.

Ks. tekstissä lausutun johdosta *Aalto* s. 200, jossa korostetaan rikosprosessuaalista vastaajakelpoisuutta koskevan ajattelun kahlitsevaa vaikutusta adheesiotilanteessa.

[124] *Tarjanne* LM 1927 s. 7 ss. ja s. 24 s., *Tirkkonen* LM 1945 s. 11 ja Rp I s. 299 s. Ks. myös *Ailio* s. 149.

Nykypraksiksesta ks. *KKO 1983 II 15* (pankkiin kohdistettu hyötykonfiskaatio pankinjohtajaa vastaan ajetussa tukitalletuksen vastaanottamista koskeneessa syytejutussa). Samoin *KKO 1983 II 146*.

[125] Tapauksessa *1932 I 44* osakeyhtiö, jonka puolesta ja hyväksi sen toimitusjohtaja oli tehnyt rikollisen teon (TekijäL:n rikkominen), velvoitettiin kyseistä rikosta koskevassa syytejutussa yhteisvastuullisesti toimitusjohtajan kanssa maksamaan korvausta asianomistajalle. Samoin tapauksessa *1948 II 104* (jutussa oli kyse ryhtymisestä rikoksella saatuun tavaraan).

Tällainen passiivinen sivulliskumulaatio on ollut tyypillinen erityisesti verorikosjutuille, joissa toimitusjohtaja tai muu yhteisön johtohenkilö on ollut syytteessä yhteisön hyväksi tekemästään verorikoksesta. Ks. *KKO 1927 II 275*, *1938 II 234* ja *1961 II 95*, joissa yhtiö, jonka hyväksi verorikos on tehty, on velvoitettu yhteisvastuullisesti verorikoksen tekijän kanssa maksamaan valtiolle vahingonkorvausta. Ks. myös jäljempänä jaksossa 5.3.5.b. olevaa esitystä.

Ks. tämän johdosta *Tirkkonen* LM 1945 s. 11.

alkuasetelmasta kehitys on sotien jälkeisinä vuosikymmeninä johtanut vähitellen siihen, että nykyään syytejutussa voidaan yleisesti tutkia se, onko kolmas henkilö puhtaasti vahingonkorvausoikeudellisten normien mukaan saatettavissa korvausvelvolliseksi syytetyn aiheuttamasta vahingosta.[126]

Sivulliskumulaation salliminen on läheisessä yhteydessä relaatiossa asainomistaja – syytetty tapahtuneeseen »siviiliperusteiden» tutkintaa koskevaan liberalisoitumiskehitykseen. Kumpikin kehitystrendi ilmentää rikolliseen tekoon liittyvän vahingonkorvausvaatimuksen *itsenäisen aseman* korostumista suhteessa rikosoikeudellisen syyllisyyskysymyksen selvittelyyn. Kun korvausvaatimuksen oikeutus asianomistajan ja syytetyn välillä saatettiin tutkia koko yksityisoikeudellisessa laajuudessaan riippumatta syytteen kohtalosta, liittyi tällaiseen ilmiöön luontevasti se lisäpiirre, että rikosjutussa voitiin tutkia myös kysymys siitä, oliko muulla kuin asianomistajalla oikeus korvaukseen syytteenalaisen teon johdosta, ja vastaavasti, voitiinko kolmas henkilö saattaa vastuuseen rikoksella aiheutetusta vahingosta.

Nykyinen soveltamisalaltaan laaja adheesioprosessi on nähtävissä myös osana laajempaa kehitystä, jolle on tunnusomaista *oikeudenkäyntimenettelyn muuttuminen jatkuvasti joustavampaan suuntaan.*[127] Tämä suuntaus näkyy eritoten siinä, etteivät prosessinedellytykset enää näyttele yhtä keskeistä roolia kuin aikaisemmin.[128] Muodolliset esteet ottaa juttu tutkitta-

[126] Esim. *isännänvastuun* toteuttaminen vahingon aiheuttajaa vastaan ajettavassa rikosjutussa on ollut jo pitkään ennen vahingonkorvauslain isännänvastuujärjestelyn voimaantuloa verraten vakiintunut menettelytapa. Tällaisina oikeustapauksina mainittakoon *KKO 1950 II 362, 1953 II 139, 1954 II 27, 1961 II 91 ja 1970 II 18.* Ks. myös *Aalto* s. 203 ss. ja siellä mainitut oikeustapaukset.

[127] Ks. yleisistä näkökohdista esim. *Tirkkonen* Sp I s. 16 ja s. 490. Vrt. myös *Ekelöf* I s. 36. sekä *Schima* Festschrift till Ekelöf s. 558 s.

Esimerkkinä kehityksen suunnasta mainittakoon erityyppiset *prosessuaalisten puutteellisuuksien täydentämissäännöstöt*, jotka ovat aikojen kuluessa jatkuvasti lisääntyneet. Tällaisia ovat mm. oikeudenkäyntivaltuutuksen täydentämismahdollisuus (OK 15: 4,3 viimeksi muutettuna L:ssa 31. 8. 1978/661), mahdollisuus siirtää juttu ylemmän tuomioistuimen toimesta oikeaan tuomioistuimeen (OK 10: 29 L:ssa 20. 2. 1960/109), valituksessa ja siihen annetussa vastineessa ilmenneiden puutteellisuuksien täydentäminen (OK 26: 1–3 L:ssa 31. 8. 1978/661 ja OK 30: 9 ja 16, L:ssa 2. 2. 1979/104 sekä ylimääräisen muutoksenhaun osalta 31: 4,1 L:ssa 2. 2. 1979/104 verr. OK 31: 13 ja 18,2 L:ssa 20. 2. 1960/109). Asunto-oikeudessa voidaan myös haastehakemuksessa ja haasteen tiedoksiannossa ilmenneet puutteellisuudet täydentää (L oikeudenkäynnistä huoneenvuokra-asioissa 10. 8. 1973/650 13 ja 17 §).

[128] Prosessiväitteiden tekeminen on sotien jälkeisessä prosessikäytännössä vähentynyt siitä, mitä niitä tehtiin aikaisemmin (ks. *T. Ellilä* LM 1958 s. 166, *sama* Oikeudenkäynti s. 42 ja *Tirkkonen* Sp I s. 490).

Myöskään sitä periaatetta, että puute absoluuttisissa prosessinedellytyksissä on otettava viran puolesta huomioon myös ylemmissä oikeusasteissa, ei aina kirjaimellisesti noudateta.

vaksi ovat vähentyneet.[129] Adheesioprosessin alueella prosessin esteiden vähentyminen näkyy kumulaation soveltamisalan laajentumisena.

Sivulliskumulaation sallivaa käytäntöä vastaan tuskin voidaankaan esittää mitään vakavia huomautuksia. Aina tietysti on vedettävissä esiin se yleispätevä argumentti, että jutun rikosoikeudellisen puolen selvittely, joka syytejutussa on tärkeintä, vaikeutuu tai hämärtyy, jos juttuun liitetään vahingonkorvausta koskevia sivullissuhderakennelmia. Käytännössä tällainen vaara lienee kuitenkin suhteellisen vähäinen. Sivullisen juttuun mukanaantuomat lisäfaktat ovat näet useimmiten selviä seuraanto- yms. tosiseikkoja, jotka eivät normaalitapauksessa olennaisesti lisää tuomioistuimen työmäärää tai muuten vaikeuta syytepuolen selvittämistä. On kyllä totta, että esim. rutiiniluontoinen liikennerikosjuttu saattaa muuttua kokonaisuutena ottaen sangen työlääksi sen johdosta, että vakuutusyhtiö esittää jutussa regressivaatimuksen. Mutta jos syytejutun ratkaisu uhkaa liiaksi pitkittyä mutkikkaiden vahingonkorvausselvittelyjen vuoksi, tuomioistuin voi aina OK 14: 9:n nojalla erottaa korvausvaatimuksen käsittelyn erilliseksi riitajutuksi. Sivulliskumulaation haittojen vähäisyyttä osoittaa selkeästi se havainto oikeuskäytännöstä, että tuomioistuimet melko harvoin turvautuvat juttujen erottamiseen. Ne edut, jotka saavutetaan korvauskysymyksen käsittelyllä kaikessa laajuudessaan rikosjutun yhteydessä, ovat kokonaisuutena ottaen kumulaation haittoja huomattavasti suuremmat. Varsinainen ongelma ei olekaan sivulliskumulaation sallittavuus sinänsä, vaan se, että tällaiset sivullistilanteet tulevat tuomioistuimen ratkaistaviksi monesti *val-*

Tuomioistuimet toimivat siis kohtuusyistä »vastoin prosessilakia», joka tältä osin onkin meillä liian kategorinen. Ks. tämän johdosta *Reinikainen* Prosessinedellytykset s. 29 s., *T. Ellilä* LM 1958 s. 274 s. ja *Tirkkonen* Sp I s. 490. Todettakoon, että esim. Ruotsin laki (RB 50: 26 ja 51: 26) on tässä suhteessa joustavampi. Ks. tästä *Welamson* VI s. 129 ss.

Esimerkkinä oikeuskäytännössä omaksutusta joustavuudesta mainittakoon KKO:n ratkaisu ns. Koijärven jutussa (*KKO 1984 II 110*). Jutussa HO oli poistanut KO:n asiassa tekemän päätöksen ja palauttanut jutun takaisin KO:een sillä perusteella, että yksi KO:n lautamiehistä katsottiin esteelliseksi. KKO kuitenkin katsoi, että koska esteellisen lautamiehen ei havaittu vaikuttaneen oikeudenkäyntiaineistoon tai sen kirjaamiseen ja kun kaikki syytetyt olivat valittamalla saattaneet jutun kohdaltaan kokonaisuudessaan HO:n tutkittavaksi, HO:n ei olisi tullut KO:n tuomiovirheen perusteella asian KO:een palauttaen vetäytyä tutkimasta juttua.

Tosin voidaan kyllä jo perustellusti kysyä, eikö joustavuudessa ole menty jo liian pitkälle, kun tuomarin esteettömyysvaatimuksestakin tingitään.

[129] Ks. esim. edellä alaviite 67:ssä olevaa esitystä ns. prosessia estävistä oikeudenkäyntiväitteistä.

Ruotsissa *Lindblom* (s. 229 ss.) on asettanut koko prosessinedellytysinstituution kyseenalaiseksi. Huomattava kylläkin on, ettei Lindblom aja takaa muotoseikkojen kertakaikkista syrjäyttämistä, vaan sitä, että prosessin esteen muodostavat faktat voitaisiin rinnastaa jutun materiaalisiin oikeustosiseikkoihin. Vrt. tämän johdosta *Ekelöf* II s. 15 s.

mistelemattomina ilman haastetta. Tuomioistuin ja se, johon vaatimus kohdistetaan, saattavat saada tiedon vaatimuksesta vasta käsittelytilaisuudessa. Tämä koskee nimenomaan aktiivista sivulliskumulaatiota. Rikosprosessuaalisten joustavien vireillepanosäännösten laaja soveltuminen korvausvaatimuksiin on ilman muuta omiaan pitkittämään jutun käsittelyä ja on siten ristiriidassa rikosjutussa tärkeän keskitysperiaatteen kanssa (ks. vireillepanosta lähemmin jäljempänä 7 §).

b) Tarkasteltaessa adheesioprosessin soveltamisalan henkilöllistä ulottuvuutta Suomen ja Ruotsin *ulkopuolella,* muodostuu yleisvaikutelmaksi, että sivulliskumulaatioon suhtaudutaan enemmän tai vähemmän pidättyvästi. Muualla rikosprosessi on korostetun julkisoikeudellista, »sovellettua valtiosääntöoikeutta», jossa liitännäisillä yksityisoikeudellisilla vaatimuksilla on paljon epäitsenäisempi asema kuin meillä. Tällainen järjestelmä, johon vielä liittyy yleistunnusmerkkinä rikos- ja siviiliprosessin muutoinkin jyrkkä erottaminen toisistaan, vierastaa »siviiliasianosaisten» mukaantuloa rikosprosessiin. Sivulliskumulaatio merkitsee näet aina rikosoikeudellisen syyllisyyskysymyksen ulkopuolella olevien yksityisoikeudellisten vahingonvastuukysymysten selvittelyä. On muistettava se yleiseurooppalainen adheesioprosessia koskeva sääntö, ettei rikostuomioistuin yleensä voi edes asianomistajan ja syytetyn välillä tutkia esitetyn korvausvaatimuksen oikeutusta koko vahingonkorvausoikeudellisessa laajuudessaan, vaan korvausta on mahdollista tuomita yksin »rikosperusteella». Ja jos syytettyä ei todeta syypääksi syytteessä mainittuun tekoon, korvausvaatimusta ei ehkä voida ratkaista lainkaan, vaan tämän tulee tapahtua siviiliprosessimenettelyssä.[130]

Sivulliskumulaatiojärjestelyissä eri maiden välillä ei näytä olevan mitään yhtenäistä linjaa siinä, missä laajuudessa tällainen kumulaatio sallitaan. Yhtäällä sallitaan aktiivinen sivulliskumulaatio, mutta suhtaudutaan kielteisesti passiiviseen sivulliskumulaatioon, toisaalla on järjestely päinvastainen ja jossakin taas sallitaan sivulliskumulaatio sekä kantaja- että vastaajapuolella.

Yleiseen linjaan verrattuna myönteisesti suhtaudutaan sivulliskumulaatioon *Itävallassa.* Vakiintuneesti katsotaan, että korvausta voi syyteasiassa vaatia paitsi varsinainen asianomistaja myös välillisesti rikoksen johdosta vahinkoa kärsinyt.[131] Esimerkkinä on kirjallisuudessa mainittu korvauksen

[130] Ks. edellä jaksossa 1.2.2. olevaa esitystä.

[131] Itävallan StPO 48,1 §:n mukaan rikosjutussa voi esittää yksityisoikeudellisia vaatimuksia »jeder durch ein Verbrechen oder durch ein von Amts wegen zu verfolgendes Vergehen

maksaneen vakuutusyhtiön regressivaateen toteuttaminen rikosprosessissa.[132] Kyseeseen ei tule kuitenkaan yksin korvausvaateen siirtymiseen perustuva sivulliskumulaatio, vaan korvausvaatimuksen voi esittää myös rikoksen johdosta itsenäisen vahingon kärsinyt henkilö, joka ei ole rikoksella loukatun oikeushyvän haltija.[133] Sivulliskumulaation mahdollisuuteen vastaajapuolella kirjallisuudessa ei näytetä kiinnitetyn juuri huomiota. *Bertel* katsoo rikosprosessioikeuden oppikirjassaan tämän mahdolliseksi. Hänkään ei lähemmin käsittele ongelmaa, vaan tyytyy lausumaan, että »Der Anspruch muss sich nicht gegen den Beschuldigte, sodern kann sich auch gegen Dritte richten».[134]

Saksan liittotasavallassa kumulaation soveltamisala (StPO 403 §) on selvästi suppeampi. Kantajapuolella voi kyllä myös rikoksen johdosta välillisesti vahinkoa kärsinyt esittää korvausvaatimuksia rikosjutussa.[135] Kuitenkin tämä oikeus koskee vain niitä, joille rikoksen johdosta on syntynyt *itsenäinen* korvausvaade. Ne, jotka ovat johtaneet korvausvaateensa välittömästi loukatulta (esim. siirto tai regressi), eivät voi toteuttaa vaadettaan syyteprosessissa.[136] Oikeus adheesioliityntään on kuitenkin StPO 403 §:n nimenomaisen sanamuodon mukaan loukatun perillisillä (»Der Verletzte oder sein Erbe»).[137] Passiivista sivulliskumulaatiota Saksan liittotasavallan adheesioprosessi ei laisinkaan salli, vaan rikosjutussa voidaan tutkia vain syytettyyn kohdistettu korvausvaatimus.[138]

---

in seinen Rechten Verletzte». Ks. määräyksen tulkinnasta *Roeder* Lehrbuch s. 78 sekä siellä alaviite 2., *sama* System s. 104, *Foregger–Serini* s. 47 sekä *Bertel* s. 51. Ks. myös *Kimmel* s. 41.

[132] *Foregger–Serini* s. 47 ja *Bertel* s. 51. Bertel (ib.) lausuu kuitenkin, ettei rikosjutussa voi esittää korvausvaatimuksia se, joka on korvannut vahingon olematta siihen lain mukaan velvollinen.

[133] *Roeder* System s. 104 alaviite 4, *Foregger–Serini* s. 47 ja *Bertel* s. 51.

[134] *Bertel* s. 51.

[135] StPO 403,1 §:n mukaan syytejutussa voidaan toteuttaa »einen aus der Straftat erwachsenen vermögensrechtlichen Anspruch», eikä aktiivilegitimaatio näin koske yksistään välittömästi rikoksella loukattuja. Ks. *Löwe–Rosenberg* s. 115, *Schönke* DRZ 1949 s. 122, *Würtenberger* Festschrift für Pfenninger s. 195, *Henkel* s. 413, *Kleinknecht* s. 1029.

[136] *Schönke* DRZ 1949 s. 122, *Kleinknecht* s. 1029 sekä *Löwe–Rosenberg* s. 115. *Löwe–Rosenberg* teoksessa kuitenkin tulkitaan (s. 120) StPO 403,1 §:n määräystä aktiivisesta sivulliskumulaatiosta siten, että esim. siirronsaaja ei voi olla nimenomaan alkuperäinen »Antragsteller»; mutta koska lainkohta ei vaadi, että alkuaan vaatimuksen esittänyt olisi vielä tuomion antamishetkellä korvausvaateen haltija, on mahdollista siirtää vaade kolmannelle prosessin aikana.

[137] Ks. tästä *Würtenberger* Festschrift für Pfenninger s. 195 sekä *Peters* s. 557.

[138] *Schönke* DRZ 1949 s. 122, *Kleinknecht* s. 1030. Tätä sääntöä on tulkittu ahtaasti siten, että sen, johon korvausvaatimus kohdistetaan, tulee olla muodollisprosessuaalisesti syytetyn asemassa. Esim. se, että henkilö voisi olla jutussa syytettynä, ei riitä. Ks. *Löwe–Rosenberg* s. 115.

Silmäys Liittotasavallan naapurivaltion *DDR:n* adheesiojärjestelyihin osoittaa, ettei sivulliskumulaation sallittavuus ole varsinaisessa yhteydessä yhteiskunnan poliittiseen järjestelmään. Myös DDR:n adheesioprosessi on periaatteessa yksin asianomistajan ja syytetyn välinen asia.[139] Yleensä vain rikoksella välittömästi loukattu (»der unmittelbar Geschädigte») voi esittää syyteasian yhteydessä yksityisoikeudellisia vaatimuksia.[140] Ideologinen tausta näkyy kuitenkin siinä, että valtion omaisuuden suoja on asetettu erikoisasemaan siten, että välittömästi loukatun veroiseksi katsotaan sellainen julkista omaisuutta hoitava yhteisö (»Rechtsträger sozialistischen Eigentums»), esim. vakuutuslaitos, jolle loukatun oikeus on korvauksen suorittamisen johdosta siirtynyt.[141] Passiivilegitimaatio on katsottu olevan vain syytetyllä.[142]

Ranskassa aktiivilegitimaatio korvauskysymyksessä on eräin poikkeuksin myönnetty vain rikollisella teolla välittömästi loukatulle tai hänen perillisilleen.[143] Esim. regressiin tai siirtoon inter vivos perustuvaa korvausvaatimusta ei yleensä voida tutkia syyteasian yhteydessä.[144] Sen sijaan passiiviseen sivulliskumulaatioon suhtaudutaan suvaitsevammin. Pääsääntönä tosin on, että korvausta vaaditaan nimenomaan yksin syytetyltä. Kuitenkin Ranskan rikosprosessilaki sallii (CPP artiklat 388 ja 531), että

---

[139] *Strafverfahrensrecht* s. 126.

[140] *Strafverfahrensrecht* s. 127, *Pompoes–Schindler–Schröder* NJ 1972 s. 10, *Hönicke* NJ 1972 s. 448 ja *Luther–Weber* Rev. Intern. 1973 s. 15.

[141] Ks. tästä *Willamowski* NJ 1975 s. 99 s., *Herzog–Kermann–Willamowski* NJ 1975 s. 443 s. sekä *Strafverfahrensrecht* s. 126 s.

Määräykset sisältyvät DDR:n StPO 17 §:ään. Tähän järjestelyyn liittyy myös StPO 198 §:n määräys, jonka mukaan virallisen syyttäjän tulee tarvittaessa omasta aloitteestaan toteuttaa valtion korvausvaade. Ks. lähemmin *Herzog–Kermann–Willamowski* NJ 1975 s. 446.

[142] *Graf* NJ 1973 s. 173 ja *Luther–Weber* Rev. Intern. 1973 s. 15.

Todettakoon, että *Neuvostoliiton* rikosprosessissa sen sijaan sallitaan passiivinen sivulliskumulaatio vahingonkorvauskysymyksessä, eli korvausvaatimus voidaan kohdistaa paitsi syytettyyn myös siihen, jonka väitetään olevan vastuussa syytetyn teollaan aiheuttamasta vahingosta, kun taas aktiivilegitimaatio on vain välittömästi rikoksen kautta loukatulla. Ks. lähemmin *Tschelzow* s. 164 ss., *Berman* s. 262 s. ja s. 272 s. sekä *Bassiouni–Savitski* s. 76 s.

[143] Ks. *Stefani–Levasseur* s. 147 ss. sekä *Soyer* s. 220 ss. CPP 2 artiklan mukaan rikosjutussa voivat esittää korvausvaatimuksia ne, »qui ont personnellement souffert du dommage directement causé par l'infraction». Vrt. myös *Grebing* Rev. Intern. 1973 s. 343.

[144] *Stefani–Levasseur* s. 48 s., *Larguier* s. 147 ja *Soyer* s. 221 s. Erityisesti vakuutusyhtiön regressivaateen toteuttaminen syytejutussa on herättänyt keskustelua, mutta nykyään suhtaudutaan tähänkin kumulaatiomahdollisuuteen kielteisesti. Ks. *Stefani–Levasseur* s. 149.

Ranskan oikeuskäytäntö on poikkeuksellisesti sallinut regressivaatimuksen kumuloinnin syytejuttuun, milloin takautumisvaade perustuu sosiaalivakuutukseen tai pakolliseen autovakuutukseen (*Stefani–Levasseur* s. 149 ss.).

rikollisella teolla aiheutetusta vahingosta vastuussa oleva kolmas henkilö vedetään vastaajaksi syytejuttuun.[145]

Pohjoismaista *Tanskassa* sivulliskumulaatio tulee kyseeseen sangen rajoitetusti. Yleissääntönä on, että syytejutussa korvausta voi vaatia vain rikoksella välittömästi loukattu (den umiddelbart forurettede), jolla Tanskan oikeuskäytännössä on ymmärretty samaa, kuin rikoksella suoranaisesti loukatun oikeushyvän haltija.[146] Niinpä on jopa katsottu, ettei varkaussyytejutun yhteydessä saata korvausvaatimusta esittää se, jolle anastettu omaisuus on myyty ja joka on joutunut lunastuksetta luovuttamaan sen omistajalleen takaisin.[147] Sen sijaan vaatimukset, jotka tertius on johtanut loukatulta, esim. siirtoon tai regressiin perustuvat vaatimukset, voidaan kumuloida rikosjuttuun.[148] Passiivilegitimaatio yksityisoikeudellisiin vaateisiin nähden on Tanskassa säännönmukaisesti vain syytetyllä, eikä kolmannen vastuuta rikoksella aiheutetusta vahingosta voida toteuttaa syytejutun yhteydessä.[149] Poikkeuksena tästä säännöstä ovat liikennerikosjutut, joissa pakolliseen liikennevakuutukseen perustuva korvausvaatimus voidaan kohdistaa suoraan liikennevakuutusyhtiöön.[150]

Kirjallisuudessa *Jespersen* on kritisoinut Tanskan ahdasta adheesiosysteemiä. Hän on katsonut puutteeksi mm. sen, ettei isännänvastuuta (principalansvaret) voida tutkia rikosjutussa.[151]

Norjassa suhtautuminen sivulliskumulaatioon on ollut jos mahdollista vielä kylmäkiskoisempaa kuin Tanskassa. Ainoastaan asianomistajan (fornaermede) syytettyyn (siktede) kohdistama yksityisoikeudellinen vaatimus on voitu tutkia rikosjutun yhteydessä.[152] Ainoa poikkeus on koskenut painokirjoituksen välityksellä tapahtunutta kunnian tai yksityiselämän loukkausta, jota koskevassa syytejutussa vahingonkärsinyt on voinut vaatia

---

[145] Ks. lähemmin *Stefani–Levasseur* s. 155 ss., *Larguier* s. 149 sekä *Grebing* Rev. Intern. 1973 s. 344 s.

[146] *Munch-Petersen* V s. 246, *Hurwitz* s. 577 sekä *Gomard* s. 102 ss.

[147] *Gomard* s. 103, *Hurwitz* s. 577 ja *Gomard & Møller* III s. 321.

[148] *Hurwitz* s. 577 alaviite 4 ja *Gomard* s. 104 ss. Ks. myös *Jespersen* s. 289 ss. Jespersen katsoo (s. 294), että aktiivilegitimaatio on niinikään loukatun oikeudenomistajilla ja konkurssipesällä.

[149] *Hurwitz* s. 577, *Gomard* s. 114 ss., *Jespersen* s. 301 ss. sekä *Gomard & Møller* III s. 322.

[150] *Gomard* s. 123 ja *Jespersen* s. 306 s.

[151] Ks. *Jespersen* s. 298 ss. Jespersen näyttää pitävän esikuvana Ruotsin RB 22 luvussa omaksuttua liberaalia sivulliskumulaatiojärjestelyä.

[152] *Skeie* II s. 218 s., *Andenaes* s. 27. Ks. myös *Stang* s. 258 s. sekä *Hov* s. 126 s. ja *Andorsen* LoR 1984 s. 461.

korvausta paitsi syytetyltä myös kolmannen asemassa olevalta painokirjoituksen kustantajalta tai julkaisijalta.[153]

Norjan ahdas adheesiojärjestelmä on kuitenkin jo määrätty jäämään oikeushistoriaan. Uusi 22. 5. 1981 annettu rikosprosessilaki (tullut voimaan 1. 1. 1986, ks. L 14. 6. 1985 nro 71) merkitsee nimittäin periaatteellista kurssinmuutosta sivulliskumulaatiokysymyksessä ja Norjan siirtymistä lähelle suomalais-ruotsalaisia linjoja. Adheesion soveltamisalasta säädetään StrPL 3 §:ssä. Lainkohdan mukaan rikosjutussa voi korvausvaatimuksen esittää »fornaemede eller andre skadelidte --- såfremt rettskravet springer ut av samme handling som saken gielder». Lisäksi voidaan rikosjutussa käsitellä syytettyyn kohdistuva regressivaatimus, joka vakuutusyhtiölle tai muulle on syntynyt vahinkotapahtuman johdosta.[154]

Passivilegitimaation osalta lainpaikassa on omaksuttu enumeratiivinen sääntelytapa, eli on lueteltu ne sivullistahot, joihin kohdistettu korvausvaatimus voidaan tutkia syytteen yhteydessä. Nämä kumulaatiotapaukset ovat seuraavat: 1) syytetyn vanhempiin yleisen vahingonkorvauslain nojalla kohdistettu vaatimus,[155] 2) kunnian tai yksityiselämän loukkausta koskevassa syytejutussa Norjan yleisradiota tai ao. painokirjoituksen kustantajaa tai julkaisijaa vastaan kohdistettu vahingonkorvauslakiin perustuva korvausvaatimus[156] ja 3) liikennevakuutukseen perustuva korvausvaatimus vakuutusyhtiötä vastaan sekä muukin syytetyn ottamaan vastuuvakuutukseen perustuva vakuutusyhtiöön kohdistettu korvausvaatimus edellytyksin, että vahingonkärsinyt voi vaatia korvausta suoraan vakuutusyhtiöltä.[157]

Merkille pantavaa on, ettei StrPL 3 §:n luettelo sisällä isännänvastuunormin perusteella kolmanteen kohdistettavia vaatimuksia. Kun tällaista uuteen lakiin sisältyvää luetteloa täytynee tulkita suppeasti, päädytään

---

[153] *Skeie* II s. 218.

[154] Ks. uuden järjestelyn johdosta *Andenaes* s. 28, *sama* Nye straffeprosessloven s. 14, *Hov* s. 127 ss. Ks. lisäksi *Andorsen* LoR 1984 s. 462 s. ja *Hartmann* Ret og retssal s. 300.

[155] Norjan vahingonkorvauslain (Lov om skadeserstatning 13. 6. 1969) 1 luvun 2 §:ssä on erityissäännös vanhempien korvausvastuusta lasten (alle 18 v.) aiheuttamista vahingoista.

[156] Erityissäännös vahingonkorvauksesta kunnianloukkauksen ja yksityiselämän loukkauksen johdosta sisältyy Norjan vahingonkorvauslain 3 luvun 6 §:ään. Lainkohdan 2 momentissa säädetään korvausvastuu myös painokirjoituksen kustantajalle tai julkaisijalle sekä Norjan yleisradiolle, milloin loukkaus on tapahtunut painokirjoituksen välityksellä tai radiolähetyksessä ja joku kustantajan, julkaisijan tai radion palveluksessa olevista on tahallaan tai tuottamuksellisesti syypää loukkaukseen.

[157] Ks. tekstissä mainittujen passiivilegitimaatiosäännösten johdosta *Andenaes* s. 27, *sama* Nye straffeprosessloven s. 13 s. ja *Hov* s. 130.

siihen, ettei syytejutussa voida toteuttaa esim. työnantajan vastuuseen perustuvaa korvausvaatimusta, vaikka tällainen Suomen VahKL 3 lukua vastaava instituutio on säädettynä myös Norjan vahingonkorvauslaissa.[158] Ottaen huomioon isännänvastuusäännösten suuri käytännöllinen merkitys herättää ihmetystä, että tämä passiivisen sivulliskumulaation tyyppi on jätetty adheesioprosessin soveltamisalan ulkopuolelle.

4 § SIVULLISKUMULAATIOTA KOSKEVIA ERITYISKYSYMYKSIÄ

4.1. AKTIIVILEGITIMAATIOSTA

4.1.1. Tertiuksen itsenäinen korvausvaade – Edellä on todettu, että muun kuin asianomistajan syytejutussa esittämä korvausvaatimus voi olla paitsi asianomistajalta siirtynyt korvausvaade, myös asianomistajan korvausoikeudesta riippumaton *itsenäinen* vaade. Jälkimmäisessä tapauksessa tertiuksen oikeus ei tule asianomistajan oikeuden tilalle, vaan vaateet voivat esiintyä rinnakkain. Systemaattisessa suhteessa tertiuksen itsenäinen korvausvaade on kumulaation soveltamisalaa koskevissa selvittelyissä tavallaan ennakkoluontoinen verrattuna sellaiseen korvausvaateeseen, joka on tullut kolmannen käteen siirron tai muun seuraannon kautta. Myös tällainen itsenäinen korvausvaade voi näet edelleen siirtyä muulle henkilölle. Seuraajalla ei ole oikeutta toteuttaa vaatimustaan syytejutun yhteydessä, ellei vastaavaa asianosaisasemaa olisi myönnetty hänen edeltäjälleen.

Nykyisin voidaan pitää melko vakiintuneena sellaista OK 14: 8:n tulkintaa, jonka mukaan rikosjutussa voivat esittää korvausvaatimuksia sellaiset henkilöt, joille yhtäältä ei myönnetä asianomistajan asemaa, mutta jotka toisaalta eivät myöskään ole johtaneet oikeuttaan asianomistajalta, vaan jotka *muuten rikoksen johdosta* ovat kärsineet (= väittävät kärsineen-

---

[158] Ks. Norjan vahingonkorvauslain 2 luku.
Poikkeuksen tämäntyyppisestä kumulaatiokiellosta muodostaa edellä tekstissä mainittu kunnian tai yksityiselämän loukkaamista koskevia syytejuttuja tarkoittava erikoistapaus.

sä) vahinkoa.[1] Monesti ollaan tällöin tekemisissä ns. välillisen vahingon kanssa (ks. edellä 3 § alaviite 42:n kohdalla olevaa esitystä). Esimerkkinä voidaan mainita pahoinpitelyjutussa korvausvaatimus kustannuksista, jotka sivulliselle ovat aiheutuneet pahoinpitelyn uhrin sairaalaankuljetuksesta. Tällainen sivulliskumulaatio ei kuitenkaan edellytä, että olisi syntynyt »ensisijainen» asianomistajan vahinko, vaan tertiuksen korvausvaade voi esiintyä yksinään, ilman että itse asianomistaja on kärsinyt mitään vahinkoa tai ilman että jutussa edes on yksityistä asianomistajaa. Tällainen kumulaatiotilanne voi syntyä esim. varkautta koskevassa syytejutussa: Anastettu omaisuus on saatu vahingoittumattomana takaisin eikä asianomistaja (omaisuuden omistaja) näin kenties ole kärsinyt vahinkoa anastuksen johdosta, mutta se, jolle anastuksen tekijä oli myynyt omaisuuden, vaatii syytetyltä korvausta sen johdosta, että hän on joutunut luovuttamaan omaisuuden lunastuksetta sen oikealle omistajalle. Tässä omaksutun kannan mukaan tällainen korvausvaatimus siis voidaan tutkia anastusrikoksen yhteydessä.[2] Tapauksessa *KKO 1956 II 59* on näin menetelty (Vaatimus tutkittiin, mutta hylättiin, koskei syytetty ollut osallistunut varastamansa tavaran myymiseen.)

Toinen kanta on kuitenkin otettu korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 1983 II 120:*

> Luvaton ammattimaisen linjaliikenteen harjoittaminen katsottiin rikoksena valtionhallintoon kohdistuvaksi. Rikoksen tekijän käyttämällä reitillä luvallista linjaliikennettä harjoittaneet liikennöitsijät eivät siten olleet asianomistajia rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä ja heidän rikoksen tekijään kohdistamansa rangaistus- ja korvausvaatimukset jätettiin tutkimatta.

---

[1] Ks. *Aalto* s. 195 s. Hän pitää periaatteellisena linjaratkaisuna tapausta *KKO 1961 II 111*: Huoltolautakunnalla, joka oli suorittanut rikoksen johdosta puutteenalaiseen tilaan joutuneelle huoltoapua, oli oikeus rikoksen perusteella ajetussa syytejutussa vaatia korvausta maksamastaan huoltoavusta syytetyltä. Ks. tapauksen johdosta myös *Tirkkonen* Rp I s. 78 alaviite 31.

Tähän systemaattiseen yhteyteen kuuluu myös tilanne, jossa asianomistajan työnantaja vaatii rikosjutussa korvausta sen johdosta, että hän on joutunut palkkaamaan rikoksen kautta loukkaantuneen asianomistajan tilalle sijaisen. Myös tällainen kumulaatio on oikeuskäytännössä hyväksytty (*Turun HO:n päätös 2. 4. 1979 n:o 352*).

Puheena oleva kumulaatiotyyppi on joskus varsin lähellä korvausvaateen *siirtymiseen* perustuvaa sivulliskumulaatiota, johon kategoriaan lienee luokiteltava esim. *KKO:n päätös 11. 5. 1978 n:o 903* (sosiaalilautakunnalle tuomittu rikosjutussa korvausta asianomistajan puolesta maksetuista lääkärikuluista) sekä *Itä-Suomen HO:n päätös 13. 6. 1978 n:o 1224/77* (asianomistajan työnantajalle tuomittu maksettavaksi korvausta sen johdosta, että tämä oli maksanut rikoksen vuoksi sairastuneelle asianomistajalle sairausajan palkkaa). Samoin ratkaisussa *KKO 1984 II 61* (jossa varsinainen ongelma koski vaatimuksen vireillepanotapaa).

[2] Vrt. myös *Heuman* s. 108 ja s. 112.

Tässä yhteydessä ei varsinaisesti ole kiinnostavaa se, ovatko liikennöitsijät olleet asianomistajan asemassa vai eivät, vaan se, että kannanotto asianomistajakysymyksessä ratkaisi myös sen, voitiinko *korvausvaatimukset* ottaa syytejutussa tutkittaviksi. Koska liikennöitsijät eivät olleet asianomistajia, heidän esittämiään korvausvaatimuksia ei tutkittu. Liikennöitsijät olivat vaatineet korvauksia elinkeinotulojen menettämisestä. (Alioikeus ja HO olivat tutkineet korvausvaatimukset, mutta pitäneet liikennöitsijöitä myös asianomistajina.)

Korkeimman oikeuden kannanotosta on uskaliasta tehdä kovin pitkälle meneviä yleisiä johtopäätöksiä adheesioperiaatteen soveltamisalasta. Vaikka tiedonannon otsakkeen sanamuoto onkin sangen kategorinen, siitä ei voitane lukea ainakaan yleistä ajatusta, että aktiivinen sivulliskumulaatio olisi rikosjutussa käsiteltävässä vahingonkorvauskysymyksessä totaalisesti kielletty, so. että esim. regressivaadetta ei voitaisi toteuttaa rikosprosessissa. Tapauksessahan ei ollut kyse asianomistajalta johdetuista korvausvaatimuksista, jotka siis täytynee jättää korkeimman oikeuden kannanoton ulkopuolelle. Näin tapauksen voidaan katsoa rajoittavan vaikutuksensa juuri nyt käsiteltävänä olevaan tilanteeseen eli tapauksiin, joissa on kysymys muun kuin asianomistajan *itsenäisistä* korvausvaatimuksista.

Edellä omaksutun linjan mukaisesti katsoisin kuitenkin, että joustavan adheesiojärjestelmämme henkeen olisi paremmin soveltunut ratkaisu, jossa asianomistajan asema ja vahingonkärsineen oikeus korvausvaatimusten esittämiseen olisi *erotettu toisistaan*: korvausvaatimukset olisi tullut tutkia, vaikka puuttuvan syyteoikeuden vuoksi asianomistajiksi ilmoittautuneiden syytevaatimukset jätettiinkin tutkimatta. Onhan riidatonta, että tässä jutussa liikennöitsijöiden esittämät korvausvaatimukset suhteessa syytteenalaiseen tekoon ovat olleet sellaisia vaatimuksia, jotka kanneperustetta koskevien *tosiseikastokriteereiden* nojalla sinänsä voidaan lukea rikokseen perustuvien yksityisoikeudellisten vaatimusten piiriin OK 14: 8:n tarkoittamassa mielessä. Mistään tekoon nähden »liian kaukaisista» korvausvaatimuksista ei nyt saata olla kysymys. On vaikea kuvitella sellaista vahinkoa, joka olisi luvattomaan liikennöintiin läheisemmässä yhteydessä kuin muiden liikennöitsijöiden väitetty elinkeinotulojen menettäminen. Teon ja vahingon välinen kausaaliyhteys on sitäpaitsi aineellisoikeudellinen kysymys. Kumulaation syntymiseen riittää *yhteinen faktapohja* (yhteinen oikeustosiseikasto) syytteen ja vahingonkorvausvaatimuksen välillä, ja tämä edellytys on kyllä tapauksessa selvästi toteutunut.

On totta, ettei luvaton linjaliikenteen harjoittaminen -nimiseen rikokseen

sellaisenaan liity minkäänlaista yksityistä vahinkoa, koska kriminalisoitua on luvaton liikennöinti sinänsä ja teko siis kohdistuu julkiseen oikeushyvään. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö teko voisi antaa aihetta rikokseen perustuville yksityisoikeudellisille vaatimuksille. Jos vaatimus vain perustetaan syytteessä tarkoitettuun *ulkoiseen tekoon*, olemme tekemisissä OK 14: 8:ssa tarkoitetun yksityisoikeudellisen vaatimuksen kanssa, jotka voidaan tutkia syytteen yhteydessä. Rikosoikeudellisella säännöksellä suojattu oikeushyvä ei siten ratkaise kysymystä adheesioperiaatteen soveltamisalasta. Korkein oikeus ei olekaan jättänyt liikennöitsijöiden korvausvaatimuksia tutkimatta sillä perusteella, että vaatimukset eivät olisi perustuneet syytteessä tarkoitettuun rikolliseen tekoon, vaan nimenomaan sillä perusteella, etteivät vaatimusten esittäjät olleet jutussa asianomistajia.

Korostettakoon kuitenkin, ettei OK 14: 8 lausu mitään siitä, että yksityisoikeudellisen vaatimuksen esittäjällä tulisi olla asianomistajan asema saadakseen vaatimuksensa syytejutussa tutkituksi. On vaikea löytää pitävää perustetta käsitykselle, että oikeus yksityisoikeudellisten vaatimusten esittämiseen on kyllä sivullisella, joka johtaa korvausvaateensa asianomistajalta, muttei sen sijaan sellaisella sivullisella, joka muuten väittää kärsineensä vahinkoa rikoksen johdosta. Kummassakin tapauksessa on kyse »rikokseen perustuvasta» korvausvaatimuksesta.

Näin ollen on johdonmukaista ratkaista kumulaation luvallisuus yksin OK 14: 8:n valossa kiinnittämättä huomiota vaatimuksen esittäjän asianomistajanasemaan. Ratkaisevaa olisi siis yksin se, onko korvausvaatimuksen perustana *syytteessä mainittu tapahtumainkulku*. Asianomistajakriteeristä vapaata OK 14: 8:n tulkintaa puoltaa myös se, että kysymys siitä, onko korvausvaatimuksen esittäjällä syyteoikeus, saattaa yksittäistapauksessa (kuten tässäkin luvatonta liikennöintiä koskevassa jutussa) olla sangen tulkinnanvarainen. Asianomistajanasemalla operointi johtaa tällöin helposti siihen, että sinänsä täysin samantyyppiset korvausvaatimukset voivat joutua erilaisen prosessuaalisen kohtelun alaisiksi riippuen siitä, mikä kulloinkin on se oikeushyvä, johon rikoksen katsotaan varsinaisesti kohdistuneen. Kun kumulointioikeus erotetaan syyteoikeudesta yksin vaatimuksen perustetta koskevien *oikeustosiseikkojen tasolle*, vältetään nämä adheesiorajankäynnit, jotka nimenomaan vahinkoa kärsineen näkökulmasta näyttävät epäoikeudenmukaisilta ja sattumanvaraisilta. Samalla voidaan estää yksityisoikeudellisiin vaateisiin nojaava asianomistajakäsitteen piirin keinotekoinen laajentaminen. Syyteoikeus voidaan antaa vain niille, jotka todella ovat rikoksella loukatun oikeushyvän haltijoita (kuten korkein oikeus

puheena olevassa tapauksessa on tehnytkin), ilman että näin samalla kajotaan muille rikoksen johdosta vahinkoa kärsineille OK 14: 8:ssa annettuun oikeuteen saada korvausvaatimuksensa tutkituksi syytejutun yhteydessä.

Tässä omaksutun, selostetusta korkeimman oikeuden ratkaisusta poikkeavan kannan tueksi viitattakoon seuraaviin, tosin julkaisemattomiin korkeimman oikeuden ratkaisuihin:

> *KKO:n päätös 25. 1. 1979 n:o 793/78.* Jutussa, jossa oli kyse kunnan virkamiehiä vastaan ajetusta virkasyytejutusta, HO oli jättänyt korvauksia vaatineen henkilön vaatimukset tutkimatta, koska vaatimusten esittäjää ei voitu pitää jutussa asianomistajana ja vaatimukset siten HO:n perustelujen mukaan olisi pitänyt ajaa erikseen riitajuttujen käsittelystä säädetyssä järjestyksessä (*Itä-Suomen HO:n päätös 15. 10. 1976 n:o 859/75*). KKO katsoi, että koska vaatimukset oli perustettu siihen, että syytteessä mainitut teot loukkasivat vaatimusten esittäjän oikeutta, HO:n ei olisi pitänyt jättää vaatimuksia tutkimatta, minkä vuoksi KKO palautti asian tältä osin HO:n käsiteltäväksi.
>
> *KKO:n päätös 20. 6. 1983 n:o 484/82* (työturvallisuusmääräysten rikkomista koskenut syytejuttu), jossa KKO katsoi, ettei työmaalla vahingoittuneen esineen omistajalla ollut TyöturvL 49 §:ssä rangaistaviksi säädettyihin tekoihin näiden asianomistajan syyteoikeutta. Tämän vuoksi KKO poisti alempien oikeuksien lausunnot rangaistusvaatimuksesta ja jätti esineen omistajan muutoksenhakemuksen tältä osin tutkimatta. Tästä huolimatta esineen omistajan syytettyyn ja hänen työnantajaansa kohdistama korvausvaatimus tutkittiin jutussa.

Tältä pohjalta lähtien tertiuksen itsenäistä korvausvaadetta koskevissa adheesion luvallisuusselvittelyissä törmätään samantyyppisiin syy-yhteysprobleemoihin, joita on käsitelty edellä relaatiossa asianomistaja-syytetty. Nytkin on lähtökohtana yleisluontoinen sääntö, että kumulaatio on sallittu, jos syytteessä esitetty teonkuvaus kuuluu korvausvaatimuksen perusteena olevaan oikeustosiseikastoon. Kun tuomioistuin voi harkintansa mukaan erottaa korvausvaatimuksen erilliseksi riitajutuksi (OK 14: 9), tulisi adheesion luvallisuutta tulkita mieluummin väljästi kuin suppeasti. »Kaukainenkin» korvausvaatimus saattaa olla helposti selvitettävä niiden tosiseikkojen osalta, jotka lankeavat syyllisyyskysymystä koskevien faktojen ulkopuolelle. Joka tapauksessa voidaan sanoa, että OK 14: 8:n mukainen »prosessuaalinen syy-yhteys» ulottuu materiaalista syy-yhteyttä laajemmalle siinä mielessä, että syytejutussa tutkittavaksi otettu korvausvaatimus voidaan hylätä sen vuoksi, että kysessä katsotaan olevan korvaamatta jäävä

välillinen vahinko. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta mainittakoon oikeustapaus *KKO 1981 II 73 (ään.)*:

> Liikenneonnettomuudessa loukkaantunut 6-vuotias lapsi oli joutunut pitkäaikaiseen sairaalahoitoon. Lapsen ainoalle huoltajalle tarpeellisista sairaalakäynneistä aiheutuneiden kustannusten katsottiin olevan syy-yhteydessä vahinkotapahtumaan. Sen sijaan syy-yhteyden puuttumisen vuoksi hylättiin korvausvaatimus toiselle lapselle äidin sairaalassa käyntien ajaksi järjestetyn kotihoidon aiheuttamista kustannuksista.

Vaikka KKO on tapauksessa katsonut, ettei aineellisoikeudellinen syy-yhteysvaatimus ollut täyttynyt syytteessä tarkoitetun vahinkoa aiheuttaneen teon ja palkkauskustannuksia tarkoittavan vahingon välillä, ei jutussa näytä olleen epäilyksiä siitä, etteikö kyseistä vahinkoa tarkoittavaa vaatimusta olisi voitu sinänsä *kumuloida* syytejuttuun.[3]

Kuinka etäisiä vahinkoja tahansa ei kuitenkaan sovi ryhtyä rikosjutussa edes tutkimaan, vaan on voitava yksittäistapauksessa vetää myös »prosessuaalista adekvaattisuutta» koskeva raja. Näyttää tosin melko mahdottomalta määritellä yleistä kriteeriä siitä, milloin muun kuin asianomistajan esittämä korvausvaatimus, jonka »alkujuuret» kylläkin ulottuvat syytteessä mainittuun tekoon, on kuitenkin sellainen, ettei kyseessä ole asianomaiseen rikokseen perustuva korvausvaatimus OK 14: 8:n tarkoittamassa merkityksessä. Rajanveto voi tulla ajankohtaiseksi sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksen jälkeinen tilanne ennen vahingon syntymistä on jo saatu asianosaisten hallintaan, mutta vahingon aiheuttava tapahtumaketju tavallaan *käynnistyy uudestaan*. On ajateltavissa, ettei OK 14: 8:n vaatimaa konneksiteettia syytteenalaiseen tekoon enää ole olemassa, jos väliin tulee *uusi rikos*, jota voidaan pitää vahingon historiallisena perustana. Tosin on kyllä

---

[3] Tekstissä mainitussa tapauksessa KKO:n vähemmistöön jäänyt jäsen katsoi, että kyseiset kotihoidon kustannukset olivat sellaisessa syy-yhteydessä rikolliseen tekoon, että asianomistajan holhoojan tuli saada niistä korvaus.

Tapauksessa *KKO 1963 II 116* (liikennerikosjuttu) oli kyse mm. asianomistajan vanhempien vaatimuksesta saada korvatuksi lahja, jonka he olivat ostaneet asianomistajaa auttaneelle henkilölle. Vaatimus hylättiin. Ks. tapauksen johdosta aineellisoikeudellisen syy-yhteyden kannalta *Routamo* Liikennevahinko s. 123.

KKO 1971 II 50: A oli pantannut varastamansa kameran panttilaitokseen ja luovuttanut panttikuitin B:lle. B tuomittiin rangaistukseen varastetun tavaran kätkemisestä, mutta panttilaitoksen B:hen kohdistama vaatimus saada korvausta siitä, että se oli joutunut lunastuksetta luovuttamaan kameran sen oikealle omistajalle, hylättiin.

Vrt. myös edellä 3 § alaviite 87:n jäljessä mainittuja relaatiota asianomistaja-syytetty koskevia oikeustapauksia.

mahdollista, ettei uusi rikos sen enempää kuin muukaan välitapahtuma sinänsä katkaise vahingon ja alkuperäisen rikoksen välistä syy-yhteyttä edes aineellisoikeudellisessa mielessä, vaan että alkurikoksen tekijä voidaan saattaa vastuuseen myös välitapahtuman jälkeisistä vahingoista.[4]

Teoreettisena esimerkkinä kolmannen kärsimästä vahingosta, jota koskevaa vahingonkorvausvaatimusta ei voida kumuloida syytejuttuun, esitettäköön seuraava tilanne: Henkilö havaitsee kadulla tapahtuvan pahoinpitelyn ja lähtee hälyttämään poliisia paikalle. Matkalla lähimpään puhelimeen hän joutuu itse tuntemattomaksi jääneen henkilön ryöstämäksi. Ryöstön uhri ei voi *pahoinpitelyrikosta* koskevan syytejutun yhteydessä *edes esittää* (saada tutkittavaksi) syytettyä vastaan ryöstötapahtumasta johtuneita korvausvaatimuksia, vaikka pahoinpitely olisikin ryöstövahinkoon nähden »conditio sine qua non» siten, ettei tätä vahinkoa ilman pahoinpitelytapahtumaa olisi sattunut. Pahoinpitelyä ei saateta tällaisessa tilanteessa lukea sivullisen esittämän korvausvaatimuksen perustana olevaan oikeustosiseikastoon.

Tilanne käynee jo tulkinnanvaraisemmaksi, jos esimerkkiä muutetaan siten, että sivullinen matkalla hälyttämään poliisia kompastuu tiellä olevaan kuoppaan. Tällöin on edellistä tilannetta helpommin hyväksyttävissä ajatus, että kompastumisesta syntynyttä vahinkoa koskeva korvausvaatimus voitaisiin kumuloida käsiteltäväksi pahoinpitelysyytteen yhteydessä. Toinen asia on, että tällainen vahinko saatetaan aineellisoikeudellisessa mielessä katsoa vahingonkärsineen omaksi syyksi tai ettei vahinko muuten kenties ole sellaisessa syy-yhteydessä syytettynä olevan henkilön menettelyyn, että tämä voitaisiin katsoa korvausvelvolliseksi.

Jälkimmäinen esimerkkivariaatio ei ole kaukana tapauksesta, jossa sivullisella on aihetta esittää vaatimuksia niistä menetyksistä ja kustannuksista, joita hän väittää itselleen syntyneen siitä, että hän on ryhtynyt toimenpiteisiin *rikoksella aiheutetun vahingon torjumiseksi tai rajoittamiseksi*. Kun tämäntyyppiset vahingot kuuluvat myös aineellisen vahingonkorvausoikeuden mukaan yleensä korvattavien vahinkojen piiriin, on selvää, että vahinkoja koskevat korvausvaatimukset tulee voida kumuloida ao. rikosta koskevan syytejutun yhteyteen.[5]

---

[4] Vrt. edellä 3 §:n alaviite 93:ssa selostettua relaatiota asianomistaja-syytetty koskevaa oikeustapausta *KKO 1960 II 109*, jossa syytetty on velvoitettu korvaamaan n. 10 kuukautta rikoksen jälkeen syntynyt, rikoksella aiheutetun vamman kaltainen uusiutunut vamma.

[5] Ks. aineellisoikeudelliselta kannalta *Hakulinen* s. 340, *Routamo–Hoppu* s. 225 ja *Saxén* Adekvans och skada s. 135.

Käytännön esimerkkinä mainittakoon syksyllä 1982 *Dragsfjärdin KO*:ssa ns. *myrkkyoikeudenkäynnissä* syytettyjä ja heidän työnantajiaan vastaan esitetyt vaatimukset mereen upotettujen myrkkytynnyreiden etsintäkustannuksista. Ks. *Dragsfjärdin KO:n* päätös 17. ja 18. 11. 1982 varsinaisasiain pöytäkirjan 96 §. Huomattakoon, että tässä oikeudenkäynnissä kyseisiä korvausvaatimuksia esittäneet Suomen valtio ja Dragsfjärdin kunta katsottiin jutussa myös asianomistajiksi, joten muodollisesti kyseessä ei ollut ns. sivulliskumulaatio. Asianomistajanasemalla ei kuitenkaan ole tämäntyyppisen kumulaatioproblematiikan kannalta ratkaisevaa merkitystä.

Varsinainen (aineellisoikeudellinen) ongelma kyseisten korvausvaatimusten osalta jutussa oli se, tuliko jätehuoltorikokseen syyllisten ja heidän työnantajiensa korvata myös valtion etsintäorganisaatioiden kiinteät palkka- ja kalustokustannukset etsintöjen ajalta. KO piti näitä kustannuksia korvattavana vahinkona, mutta *Turun HO* (päätös 12. 8. 1983 n:o 140783–1495) katsoi (ks. päätöksen s. 14 s. ja s. 48 s.), etteivät nämä kustannuserät kuulu korvattavan vahingon piiriin ja hylkäsi tältä osin korvausvaatimukset. *KKO* (päätös 10. 11. 1983 n:o 4360) ei myöntänyt kenellekään jutun asianosaiselle valituslupaa.

Myrkkytynnyreiden etsintäkustannukset ovat jo melko lähellä varsinaisia *rikostutkintakustannuksia*, joita rikoksentekijä ei ole velvollinen korvaamaan, vaan jotka jäävät valtion vahingoksi.

Ks. *KKO 1984 II 16*: Posti- ja telehallituksella ei ollut radiolaitteista annetun lain säännösten rikkomista koskevassa rikosjutussa oikeutta saada korvausta luvattoman radioaseman paikantamis- ja asian selvittämiskustannuksista.

Perusteluissaan KKO on jutussa lausunut, että posti- ja telehallituksen syytettyihin kohdistamat korvausvaatimukset perustuivat rikosten selvittämisestä sille aiheutuneisiin kustannuksiin. Näistä kustannuksista posti- ja telehallitus, jonka huoleksi radiolaitteiden silmälläpito on annettu, ei ole oikeutettu saamaan korvausta.

Sen sijaan *yksityisellä asianomistajalla* tai *muulla vahingonkärsineellä* on oikeus saada rikoksentekijältä tai muulta korvausvastuussa olevalta korvaus rikoksen selvittelyyn uhraamistaan tarpeellisista kustannuksista. Selvää on, että tällaisia kustannuksia koskeva korvausvaatimus voidaan tutkia ao. syytejutun yhteydessä.

Vrt. tämän johdosta *KKO 1984 II 29*: Varastetun tavaran kätkijä ei ollut velvollinen korvaamaan asianomistajalle anastusrikoksen selvittelytyöhön liittyviä kustannuksia, kun ei ollut näytetty tuon työn olleen tarpeen kätkemisrikoksen selvittämiseksi.

Oikeustapauksessa *KKO 1984 II 218* puolestaan oli vahingon selvittämiseksi tarpeellisia kustannuksia pidetty osana vahingon kärsineen asianomistajan *oikeudenkäyntikuluja*, joista hänellä oli oikeus saada korvaus (tiedonanto koski ensisijaisesti oikeudenkäyntikuluille tuomittavaa korkoa).

Eräänlaisina »rajatapauksina», jotka katsotaan kuuluviksi korvattavien kustannusten puolelle, mainittakoon henkirikosjutussa *ruumiinavauskustannukset* (oikeuslääketieteellinen kuolemansyyn selvittäminen) ja liikennejuopumusjutuissa *humalatilan tutkimuskustannukset*. Kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain (L 1. 6. 1973/459) 12 §:ssä annetaankin tuomioistuimelle valta sen käsiteltävänä olevassa asiassa päättää, kenen korvattaviksi oikeuslääketieteellisestä kuolemansyyn selvittämisestä aiheutuneet kustannukset lopulta jäävät. Sen sijaan humalatilatutkimuskustannusten korvattavuudesta ei liene olemassa nimenomaista lainkohtaa, vaan korvauksen tuomitseminen perustunee vain vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön. Huomattakoon, että laki valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista (TodKorvL), jonka 16,1 §:n mukaan syytetty, jos hän on tehnyt rikoksen, josta hänelle on vaadittu rangaistusta, on velvoitettava korvaamaan valtiolle sen varoista ko. lain nojalla maksetut korvaukset, koskee vain todistajalle ja asianomistajalle maksettavia korvauksia. Humalatilatutkimuskustannusten korvattavuus perustuu ilmeisesti ajatukseen, että kyseessä on todistelukustannuksiin rinnastettava kiinteiden rikostutkintakustannusten ulkopuolinen kustannuserä.

Vrt. tämän johdosta myös *KKO 1984 II 104*: Kulkuneuvon luovuttamisesta juopuneelle tuomittu henkilö velvoitettiin yhteisvastuullisesti rattijuopumuksesta tuomitun kanssa korvaamaan valtiolle päihdetutkimuskulut. – Tämän ratkaisunsa perusteluissa KKO on nimenomaisesti lausunut, että humalatilan oikeuslääketieteellinen tutkiminen on ollut tarpeen syytteen *toteennäyttämiseksi* ja *syyllisyyden määrän selvittämiseksi*, paitsi kuljettajan, myös ajoneuvon luovuttajan osalta.

Se, onko kysymys rikoksella aiheutetun vahingon torjumisesta tai rajoittamisesta vaiko rikokseen nähden »itsenäisestä», rikollisen teon jälkeisestä toimenpiteestä, jolla ei ole adheesioperiaatteen soveltamisen vaatimaa yhteyttä syytejuttuun, saattaa olla yksittäistapauksessa vaikeasti ratkaistavissa. Tämä rajanveto on aktualisoitunut *Itä-Suomen HO:n päätöksessä 27. 3. 1981 n:o 94/81*, joka on julkaistu hovioikeuksien oikeustapausrekisterissä seuraavalla otsakkeella:

> A oli tuomittu rangaistukseen siitä, että hän oli kuljettaessaan omistamaansa henkilöautoa laiminlyönyt olosuhteiden vahingon välttämiseksi edellyttämän huolellisuuden ja varovaisuuden noudattamisen seurauksin, että auto oli suistunut tieltä ja vaurioitunut. A:n auto oli poliisiviranomaisen aloitteesta auton suojelemiseksi ilkivallalta hinattu kolaripaikalta autokorjaamolle. Hinauksesta aiheutuneet kustannukset oli maksettu hinauksen suorittajalle valtion varoista. Koska vaatimus A:n velvoittamisesta korvaamaan valtiolle sanotut hinauskustannukset ei perustunut siihen rikokseen, josta A:lle oli vaadittu

rangaistusta, KO:n ei olisi tullut ottaa kerrottua korvausvaatimusta tutkittavaksi, minkä vuoksi KO:n korvausvaatimuksesta antama lausunto poistettiin.

Tämä oikeustapaus muistuttaa edellä 3 §:ssä alaviite 90:n jäljessä mainittua tilannetta relaatiossa asianomistaja syytetty (korvausvaatimus rikoksentekijän sairaalaan viemisestä syntyneistä kustannuksista ja auton tahriintumisesta), jossa on päädytty kumulaation sallimisen kannalle. Rikoksentekijän omaisuuden suojelemistoimet rikoksen jälkeen ovat kuitenkin ajatuksellisesti kauempana rikostapahtumasta kuin ne toimenpiteet, joihin ryhdytään rikoksentekijän itsensä auttamiseksi, joten hovioikeuden adheesiokielteistä kantaa voidaan perustella. Saatetaan näet sanoa, ettei syytteessä esitetty tapahtumainkulku (= liikenneonnettomuuden kuvaus) ole hinauskustannusten korvattavuuden kannalta tässä tapauksessa välittömästi relevantin tosiseikaston asemassa.

Juuri syy-yhteyskulkujen arvioinnissa näyttäytyy kuitenkin se epämääräisyys, joka vaivaa välittömästi relevantin faktan (oikeustosiseikan) käsitettä: tuottaa vaikeuksia ratkaista, milloin ollaan tekemisissä oikeustosiseikan, milloin taas ainoastaan välillisesti relevantin faktan, todistustosiseikan kanssa. Osoituksena rajanvedon ongelmallisuudesta todettakoon, että jos mainitussa hovioikeuden tapauksessa syytetty olisi vaurioittanut toisen omistamaa autoa ja omistaja olisi omalla kustannuksellaan hinauttanut autonsa pois kolaripaikalta, ei varmaankaan olisi syntynyt epäilyksiä siitä, etteikö omistaja olisi voinut liikennerikosjutun yhteydessä vaatia hinauskulujen korvausta syytetyltä. Kyse olisi tällöin ollut syytetyn »rikoksellaan toiselle aiheuttamasta vahingosta».

4.1.2. Korvausvaateen siirtyminen kolmannelle – Esitettyä asetelmaa yleisempi käytännössä on sellainen sivulliskonstruktio, jossa korvausvaatimuksia esittävä kolmas henkilö *johtaa oikeutensa asianomistajalta*. Seuraavassa puhutaan nimenomaan asianomistajalta kolmannelle siirtyneistä korvausvaateista, jollainen siirtymisilmiö normaalisti on. Luonnollisesti on mahdollista, että kolmas henkilö on johtanut oikeutensa muulta kuin rikoksen johdosta välittömästi vahinkoa kärsineeltä. Mikäli edeltäjälle olisi myönnetty adheesioetu, voidaan seuraavassa lausuttua mutatis mutandis soveltaa myös tällaiseen siirtymistapaukseen.

a) Korvausvaateen siirtymistilanteet voidaan jakaa kolmeen tyyppiryhmään: 1) aineellisoikeudellinen yleisseuraanto asianomistajan kuoleman

seurauksena, 2) korvausvaadetta koskeva erityisseuraanto eli siirto inter vivos ja 3) vaateen siirtyminen kolmannelle regressi- eli takautumisoikeutta koskevien säännösten nojalla. Neljäntenä tapauksena, jossa tosin ei varsinaisesti ole kyse korvausvaateen siirtymisestä, mutta jossa asianomistajalta puuttuu kuitenkin korvausvaateen suhteen asialegitimaatio, on vielä mainittava asianomistajan joutuminen konkurssiin.

Tarkasteltaessa näitä sivulliskumulaatiotilanteita adheesioprosessin soveltamisalan näkökulmasta, on lähtökohta nykyään ongelmaton: kyseiset asianomistajalta johdetut korvausvaateet voidaan toteuttaa vahingonaiheuttajaa vastaan ajettavan syytejutun yhteydessä. Yleis- ja erityisseuraannon osalta adheesiomyönteinen kanta on ollut jo vanhastaan riidaton. Kirjallisuudessa tällaisia vaatimuksia onkin pidetty itse asiassa »välittömästi» rikokseen perustuvina.[6] Yleisseuraantotapauksissa on tilanne monesti myös sellainen, että seuraajalle on RL 8: 6,2:n mukaisesti (L:ssa 16. 2. 1973/138) siirtynyt korvausvaateen lisäksi kuolleen asianomistajan *syyteoikeus*. Itse korvausvaateen pohjana oleva tosiseikastokonstruktio ei tällöin periaatteessa poikkea esimerkiksi tilanteesta, jossa asianomistaja on siirtänyt oikeutensa korvaukseen kolmannelle. Kuitenkaan ei voida puhua »sivulliskumulaatiosta» siinä mielessä, että korvausvaatimuksen esittäjänä olisi syytejutun asianosaispiirin ulkopuolinen henkilö. Kun tällainen yleisseuraaja on syytejutussa asianosaisena, ei hänen oikeuttaan saada rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimuksensa tutkituksi rikosjutun yhteydessä voida saattaa edes periaatteessa kyseenalaiseksi.

---

[6] *Granfelt* Föreläsningar s. 450 s., *Tirkkonen* LM 1934 s. 208 s. ja *sama* LM 1945 s. 23. Ks. myös edellä 3 § alaviite 34:n kohdalla olevaa esitystä.

Oikeudenkäynteinä, joissa esiintyy korvausvaateen siirtoa inter vivos tarkoittava erityisilmiö, on syytä mainita *tekijänoikeuden loukkausta* koskevat syytejutut. Näissä jutuissa korvausvaatimuksia eivät monestikaan esitä itse tekijänoikeuden haltijat, vaan *tekijänoikeuksia valvovat järjestöt*. Tällaisia järjestöjä ovat mm. Säveltäjäin Tekijänoikeustoimisto Teosto ry., esittäviä taiteilijoita ja äänitteiden tuottajia edustava Gramex Liitto Suomessa ry. sekä useiden eri alojen tekijöitä edustava Kopiosto ry. Järjestöjen prosessuaalisen aseman perustana on tekijänoikeuden haltijan ja järjestön välinen ns. asiakassopimus, jolla tekijä on siirtänyt oikeutensa teokseen järjestölle. Sopimus antaa järjestölle oikeuden ajaa *omissa nimissään* kannetta sopimuksella siirretyn tekijänoikeuden loukkauksesta. Järjestön prosessuaaliselle asemalle on tunnusomaista, että järjestö voi vaatia, paitsi vahingonkorvausta, *myös rangaistusta* tekijänoikeuden loukkauksesta (ks. esim. *KKO 1961 II 59*). Kysymyksessä on siis poikkeus säännöstä, ettei asianomistajan syyteoikeutta voida siirtää elävien kesken. Ks. lausutun johdosta lähemmin *Kivimäki* s. 101 alaviite 27 sekä s. 183 ss. Ks. myös *Tekijänoikeuden loukkaukset* s. 11 sekä *Tirkkonen* Rp I s. 263 alaviite 16a.

Kun järjestö näin on tekijänoikeuden loukkaamisrikoksessa *asianomistaja*, tätä siirtotilannetta ei voida varsinaisessa mielessä lukea sivulliskumulaation piiriin.

Kirjallisuudessa on keskusteltu siitä, onko henkilö, jolle RL 8: 6,2:n nojalla on siirtynyt asianomistajan syyteoikeus, varsinainen »asianomistaja» vaiko »henkilö, joka ainoastaan käyttää asianomistajan syyteoikeutta». Nähdäkseni ongelma on varsin pitkälti näennäinen. Se mitä nimitystä asianosaisesta käytetään, ei saata olla ratkaisevaa. Joka tapauksessa pöytäkirjakielessä nimitys asianomistaja on vallan hyvin käytettävissä. Onhan tällaisella henkilöllä syyteoikeus.

Syyteoikeuden siirtymiseen liittyvä pääongelma, voidaanko RL 8: 6,2:ssa tarkoitettua lähisukulaista, jolle syyteoikeus on siirtynyt, kuulla jutussa todistajana, jos hän ei käytä asiassa puhevaltaa (OK 17: 18,1:n mukaan asianomistajaa ei voida kuulla rikosasiassa todistajana silloinkaan, kun hän ei käytä jutussa puhevaltaa), tulee ratkaista todistajan esteellisyyssäännösten takana olevien ns. reaalisten argumenttien perusteella eikä sen mukaan, »onko kyseistä henkilöä pidettävä asianomistajana vai ei».

Omasta puolestani rinnastaisin todistajan esteellisyysarvostelussa RL 8: 6,2:ssa mainitun syyteoikeuden käyttäjän varsinaiseen asianomistajaan. Todistajanakuulemiskiellon ratio on tässä tilanteessa sama kuin »normaalitapauksessakin»: ei voida pitää suotavana, että henkilöä, jolla on oikeus esittää jutussa rangaistusvaatimus, mutta joka ei tätä oikeuttaan käytä ja on näin muodollisesti jutun asianosaispiirin ulkopuolella, voitaisiin kuulla jutussa valallisesti. Hän joka tapauksessa syytetyn »luonnollinen vastapuoli».[7]

Niinikään on pidetty selvänä, että milloin rikoksen johdosta vahinkoa kärsinyt on joutunut konkurssiin, *konkurssipesällä* on korvausvaadetta koskeva kannevalta rikosjutussa samalla tavoin kuin erillisessä korvausprosessissakin.[8]

Konkurssivelallinen säilyttää asianomistajanasemansa (syyteoikeutensa) niihin rikoksiin nähden, jotka ovat kohdistuneet häneen *ennen* konkurssia, eikä konkurssipesällä tai yksityisillä konkurssivelkojilla ole tältä osin syyteoikeutta (*Palmgren* s. 136, *Tirkkonen* Rp I s. 274 ja s. 361 sekä *KKO 1932 I 75* ja *1935 II 115*).

Konkurssipesällä on siis asialegitimaatio vain pesään kuuluviin

[7] Näin perustellusti *T. Ellilä* Oikeudenkäynti s. 213, jossa aiheellisesti huomautetaan, ettei todistajanaolokielto kuitenkaan merkitse estettä käyttää kyseistä henkilöä tietolähteenä jutussa. Ks. myös *Heuman* s. 85. Vrt. *SOU 1984: 26* s. 443 s., jossa ehdotetaan järjestelyä, että ellei asianomistaja käytä jutussa puhevaltaa, häntä voitaisiin kuulla todistajana, mutta ei valallisesti. RL 8: 6,2:ssa tarkoitetun henkilön kuulemista todistajana kyseisessä tilanteessa puoltavat *Tirkkonen* Rp I s. 259 ja *Träskman* Åtalsrätt s. 74 alaviite 179.

[8] *KKO 1953 II 95*: Asianomistajan jouduttua oikeudenkäynnin aikana konkurssiin konkurssipesältä evättiin oikeus jatkaa kannetta rangaistusvaatimuksen osalta, koska väitetty rikos oli tapahtunut ennen konkurssia, mutta konkurssipesän sallittiin jatkaa kannetta korvausvaatimuksen kohdalta.

yksityisoikeudellisiin vaateisiin nähden. Konkurssivarallisuuteen konkurssin aikana kohdistuneessa rikoksessa pesä on asianomistajan asemassa eikä sivulliskumulaatiosta korvaustenkaan osalta tällöin ole edes kysymys (ks. tästä *Tirkkonen* SvJT 1946 s. 545, jossa katsotaan, että tässä tapauksessa myös konkurssivelallisella on syyteoikeus). Jos taas konkurssin aikana tehdään rikos velallisen henkilöä vastaan (esim. pahoinpitely) asianomistajan syyteoikeus on yksin velallisella, mutta korvausvaade kuuluu nytkin pesän varoihin (saamisiin) ja prosessaamisoikeus kuuluu tältä osin konkurssipesälle.

Konkurssipesän asialegitimaatio vahingonkorvauskysymyksessä on riippumaton siitä, onko asianomistaja konkurssissa oikeudenkäynnin *alkaessa* vai joutuuko hän konkurssiin oikeudenkäynnin *aikana*. Jälkimmäisessä tapauksessa konkurssista johtuva asialegitimaation menetys saa aikaan sen, että prosessissa tapahtuu asianosaisseuraanto: konkurssipesä tulee asianomistajan tilalle asianosaiseksi oikeudenkäyntiin. Ks. *Tirkkonen* Rp I s. 361 sekä yleisemmin siviiliprosessin näkökulmasta *Tarjanne* s. 130 ss.

Asianomistajalta siirtyneiden korvausvaateiden toteuttamismahdollisuus syytejutussa on herättänyt enemmälti keskustelua oikeastaan vain siltä osin, kuin on ollut kysymys *regressivaatimuksen* kumuloinnista rikosjuttuun (esim. VakSopL 25 § ja LiikVakL 20 §). Kumulaation salliva tulkintalinja on viime vuosikymmeninä päässyt tässäkin kysymyksessä voitolle, ja nykyään regressitilanteet luetaan epäilyksittä kuuluviksi adheesioprosessin soveltamisalaan.[9]

Vaateen siirtymiseen liittyvät kumulaatio-ongelmat ovatkin paljolti toisaalla kuin itse kumulaation sallittavuudessa. Pulmalliseksi saattaa muodostua esimerkiksi kysymys siitä, keillä henkilöillä on yksittäistapauksessa asianomistajan kuoleman jälkeen kannevalta korvauskysymyksessä, joka legitimaatio-ongelma lankeaa nyt käsiteltävän adheesion soveltamisalaproblematiikan ulkopuolelle.[10]

---

[9] Ks. *Palmgren* s. 137, *Tirkkonen* SvJT 1941 s. 730, *sama* LM 1945 s. 20 ss., *Aalto* s. 190 ss. sekä *R. Ellilä* s. 235.

Oikeuskäytännössä tällainen kumulaatio on hyväksytty jo 1930-luvulta lähtien. Ks. esim. *KKO 1934 II 586, 1939 II 43, 1939 II 199.*

[10] Ks. esim. *KKO:n päätös 13. 3. 1981 n:o 2203/80*: Asianomistajan kuolinpesän osakkailla oli, siitä huolimatta, että pesä oli luovutettu pesänselvittäjän hallintoon, oikeus (pesänselvittäjän ohella) vaatia syytejutussa vahingonkorvausta.

Asianomistajan kuolemaan liittyvänä prosessuaalisena seikkana on syytä korostaa, että syyteoikeus ja korvausvaade saattavat siirtyä ainakin osittain *eri henkilöille*. Syyteoikeus näet siirtyy RL 8: 6,2:ssa mainituille lähiomaisille, kun taas korvausvaateen osalta noudatetaan normaaleja perimysoikeudellisia sääntöjä. Koska RL 8: 6,2:n mukaan syyteoikeus on paitsi, vainajan lapsilla ja puolisolla, myös hänen vanhemmillaan sekä hänen veljillään ja siskoillaan,

b) Kumulaation soveltamisalan näkökulmasta katsottuna ansaitsevat oikeastaan vain *regressitilanteet* erityishuomiota. Oikeuskäytännössä yleisimmin esiintyviä ovat *vakuutuksenantajien* takautumiskanteet vahingonaiheuttajia vastaan.[11] Kun tällainen vaatimus esitetään syytejutussa, on siis systemaattisesti kyseessä sivulliskumulaatio, koska vakuutusyhtiölle ei tunnusteta asianomistajan asemaa (syyteoikeutta) rikoksiin, jotka kohdistuvat vakuutettuun etuuteen.[12] Regressikumulaation sallittavuus ei edellytä, että takautumisvaatimus kohdistettaisiin nimenomaan syytettyyn, joskin tämä luonnollisesti on tavallisin tilanne. Kuten edellä on huomautettu, sivulliskumulaatio voi esiintyä samanaikaisesti sekä kantaja- että vastaajapuolella. Estettä ei siis ole sille, että syytejutussa vakuutusyhtiö vaatii suorittamiaan korvauksia siltä, jonka väitetään olevan vastuussa syytetyn aiheuttamasta vahingosta, so. esim. syytetyn työnantajalta VahKL 3 luvun säännösten perusteella. Niinikään on regressikumulaation kannalta yhdentekevää, pohjautuuko takautumisvaatimus vahingonkärsineen ottamaan vakuutukseen, vaiko korvausvelvollisen ottamaan vastuuvakuutukseen toiselle aiheutetun vahingon varalta.

Takautumisoikeutta koskevissa lainkohdissa (esim. VakSopL 25 §, LiikVakL 20,1 §, TapVakL 61,2 § tai milloin regressisäännös ei ole pakottava, vakuutussopimuksiin liittyvissä vakuutusehdoissa) on määrätty yksityiskohtaisesti regressin toteutumisen edellytykset eli se, milloin vakuu-

---

on tilanne käytännössä monesti sellainen, että syyteoikeus ulottuu siviilioikeudellisten oikeudenomistajien piiriä laajemmalle. Jos taas oikeudenomistajat eivät kuulu RL 8: 6,2:n henkilöpiiriin, heillä ei ole syyteoikeutta, vaan oikeus ainoastaan korvausvaatimusten esittämiseen. Ks. tästä jo vanhastaan vallinneesta järjestelystä esim. *Granfelt* Föreläsningar s. 451 ja *Tirkkonen* Rp I s. 275 ja s. 360. Vrt. myös Ruotsin osalta *Olivecrona* s. 92. Asianomistajan kuolema saattaa synnyttää myös puhtaasti aineellisoikeudellisia vahingonkorvausongelmia, kuten esim. ketä yksittäistapauksessa on pidettävä VahKL 5: 4:n tarkoittamana elatukseen tai elatusapuun oikeutettuna henkilönä. Ks. tästä *Routamo–Hoppu* s. 190 ss., *Saxén* s. 300 ss. ja *Kangas* s. 230 ss.

[11] Vakuutusyhtiöiden regressivaatimukset ovat tunnusomaisia erityisesti liikennerikosjutuille, työtapaturman johdosta nostetuille syytejutuille sekä myös murhapolttoa ja vahingontekoa koskeville jutuille. Ks. tästä myös *Aalto* s. 192 oikeustapausviittauksineen sekä Ruotsin osalta *Dillén* s. 10 ja *Ekelöf* II s. 165.

[12] Kielteisen kannan takana on katsomus, ettei rikos kohdistu suoranaisesti vakuutusyhtiöön, vaan että yhtiön intressi on vain välillistä. Ks. *Tirkkonen* Rp I s. 264 ja *Aalto* s. 189 sekä oikeuskäytännöstä esim. *KKO 1946 II 24 ja 1947 II 276* (palovakuutusyhtiöllä ei ollut syyteoikeutta vakuutettuun omaisuuteen kohdistunutta murhapolttorikosta koskevassa syytejutussa). Vrt. *Palmgren* s. 137 ss. ja *R. Ellilä* s. 239 s., jotka de lege ferenda ovat yhtiölle myönnettävän syyteoikeuden kannalla.

Milloin esim. murhapolttojutussa väitetään olevan kyse myös *vakuutuspetoksesta*, on vakuutuksen myöntäneellä yhtiöllä luonnollisesti *tältä osin* asianomistajan syyteoikeus.

tuksensaajan oikeus »siirtyy» vakuutusyhtiölle.[13] Näiden ehtojen täyttymisellä, jotka yleensä koskevat vahingonaiheuttajan tuottamuksen törkeysastetta yms. vahinkotapahtuman kvalifiointiin liittyviä seikkoja, ei ole itse prosessuaalisen kumulaation sallittavuuden kannalta merkitystä. Adheesion toteutumiseen riittää *väitetty* regressin synnyttävä tosiseikasto. Se kysymys, *menestyykö* takautumisvaatimus vai ei, ts. onko vakuutuksensaajan oikeus todella »siirtynyt» yhtiölle, on aineellisoikeudellinen ongelma, joka voidaan tutkia syyteprosessissa.[14]

Toisena takautumisvaatimusten päätyyppinä vakuutusyhtiöiden regressikanteiden rinnalla on rikosjuttuja silmällä pitäen mainittava vahingonai-

---

[13] Vakiintuneen käsityksen mukaan pidetään VakSopL 25 §:ää dispositiivisena (*Ignatius* Vakuutussopimuslaki s. 69 s., *Hakulinen* DL 1948 s. 137, *Hoppu* LM 1975 s. 105 ja *Wilhelmsson* DL 1977 s. 389). Vakuutussopimuslain alaisissa vakuutuksissa on käytännön sääntönä, että vakuutuksenantaja pidättää itselleen täyden takautumisoikeuden suorittamaansa korvausmäärään saakka, jolloin VakSopL 25 §:n rajoitukset regressioikeuteen syrjäytyvät. Ks. *KKO 1954 II 51 ja 1959 II 70*, joista ratkaisuista ilmenee kanta, etteivät VakSopL 25 §:n määräykset takautumisoikeuden rajoituksista olleet voimassa, kun vakuutuksensaaja vakuutussopimuksessa olevan ehdon mukaisesti oli *siirtänyt* oikeutensa korvauksen saantiin vakuutusyhtiölle. Ks. tämän johdosta *Wilhelmsson* m.k. s. 393.

Sen sijaan LiikVakL 20,1 §:n takautumissäännös (nykyisessä muodossaan L:ssa 23. 3. 1979/374) on absoluuttinen. Pykälän toisen momentin mukaan sopimus, jolla yhtiö pidättää itselleen laajemman oikeuden korvausvelvollista vastaan kuin mitä 1 momentissa on säädetty, on mitätön. Takautumisoikeutta rajoittavat määräykset koskevat kuitenkin LiikVakL 20,1 §:n sanamuodon mukaan vain moottoriajoneuvon omistajaa, kuljettajaa tai matkustajaa vastaan kohdistettua regressiä (*KKO 1965 II 65*), ja suhteessa muihin liikennevahingon aiheuttajiin voidaan korvausvaade sellaisenaan siirtää vakuutusyhtiölle.

TapVakL 61,2 § antaa jo itsessään vakuutusyhtiölle saman oikeuden kuin vahingonkärsineellä oli, joten kysymys säännöksen dispositiivisuudesta suhteessa vakuutussopimuksen ehtoihin ei saata tulla esille (ks. *Wilhelmsson* m.k. s. 394).

Mahdollisuus siirtää korvausvaade vakuutusyhtiölle ei vielä merkitse sitä, että vakuutusyhtiö todella myös saisi tuomion vahingonaiheuttajaa vastaan koko maksamastaan määrästä. Takautumisvastuutakin voidaan näet sovitella (ks. jäljempänä alaviite 31:n kohdalla ja sanottu alaviite).

[14] *Aalto* s. 193 s.

Oikeuskäytännöstä ks. *KKO 1977 II 40*: Vakuutusyhtiö oli TapVakL 57,3 §:ssä tarkoitetun vakuutuksen perusteella suorittanut veneonnettomuudessa kuolleen henkilön omaisille vahingon määrästä riippumattoman kertakaikkisen korvauksen. Yhtiön onnettomuuteen osallisten veneiden kuljettajiin syytejutun yhteydessä ajama takautumisvaatimus *hylättiin*, koskei yhtiö ollut näyttänyt, että omaisilla olisi ollut oikeus saada vastaavanlaisia korvauksia kuljettajalta.

KKO 1978 II 30: Vakuutusyhtiö oli TapVakL 57,3 §:ssä tarkoitetun vakuutuksen perusteella suorittanut surmatun omaisille vahingon määrästä riippumattoman kertakaikkisen korvauksen. Yhtiön surmaajaan rikosjutussa kohdistama takautumiskanne hylättiin, koskei tämä ollut velvollinen maksamaan surmatun omaisille surmatun kuoleman johdosta vastaavanlaista vahingonkorvausta.

Vanhemmasta praksiksesta viitattakoon tapauksiin *KKO 1939 II 43, 1939 II 199, 1945 II 135* ja *1947 II 14*, joissa VakSopL 25 §:n mukainen takautumiskanne on syytejutun yhteydessä

heuttajien tai muiden vahingosta vastuussa olevien *keskinäisen vastuunjaon toteuttamista* tarkoittavat vaatimukset. Yleiset rikoksella aiheutetun vahingon korvaamista koskevat regressisäännökset sisältyvät VahKL 6: 3:een ja 4: 3:een.[15] Ensiksi mainittu lainkohta on perussäännös ja koskee sitä tilannetta, joissa korvausperuste kaikkien korvausvelvollisten osalta suhteessa vahingonkärsineeseen on sama,[16] ja tulee siis rikosjutuissa sovellettavaksi selvitettäessä esim. useiden rikoksentekijöiden keskinäistä vastuunjakoa. VahKL 6: 3,1:n mukaan korvausvelvollisten kesken korvausmäärä on jaettava sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi ottaen huomioon kunkin korvausvelvollisen viaksi jäävä syyllisyyden määrä, vahinkotapahtumasta ehkä saatu etu ja muut seikat. Varsinainen regressisäännös sisältyy VahKL 6: 3,2:een, joka oikeuttaa sen, joka on maksanut vahingonkorvausta yli oman osuutensa, saamaan kultakin muulta korvausvelvolliselta, mitä hän on tämän osalta maksanut.[17]

VahKL 4: 3:n mukainen regressi taas koskee VahKL 3 luvun mukaisen isännänvastuun synnyttämää takautumisoikeutta sitä vastaan, joka on VahKL 4 luvun mukaisesti (työntekijän ja virkamiehen vastuu) vastuussa vahingosta. Lainkohdan mukaan työntekijä tai virkamies, jonka korvausvastuu määräytyy VahKL 4 luvun mukaan, voidaan velvoittaa (VahKL 4: 1:ssä säädettyjen perusteiden mukaisesti) suorittamaan työnantajalle, mitä tämä 3 luvun isännänvastuusäännösten mukaan on maksanut vahingonkärsineelle.

Myös tällaiset keskinäisen vastuunjaon toteuttamista tarkoittavat regressivaatimukset voidaan kumuloida vahingon aiheuttajaa vastaan ajettavaan syytejuttuun.[18] Periaatteessa tämä regressitilanne ei konstruktioltaan eroa vakuutukseen perustuvasta takautumisoikeudesta.

---

tutkittu, mutta hylätty, koskei ollut näytetty syytetyn aiheuttaneen vahinkoa tahallisesti tai törkeällä tuottamuksella, jollaista suhtautumista regressin syntyminen VakSopL 25,1 §:ssä edellyttää.

LiikVakL 20,1 §:n regressiehtojen täyttymisestä syytejutussa ks. *KKO 1984 II 153.*

[15] Nämä VahKL:n säännökset säätelevät vain *VahKL:n* mukaista vastuuta koskevaa regressiä eivätkä siten esim. sopimusvastuuseen tai kenenkään tuottamuksesta riippumattomaan objektiiviseen vastuuseen liittyvää takautumisoikeutta (ks. *Routamo–Hoppu* s. 172).

[16] *Routamo–Hoppu* s. 173 ja s. 179.

[17] VahKL 6: 3,2:n toisessa lauseessa säädetään, että jos joku korvausvelvollisista on ilmeisesti maksukyvytön tai jos hänen oleskelupaikkansa on tuntematon, on kunkin muista korvausvelvollisista maksettava osuutensa vajauksesta. Tällä määräyksellä ei ole nyt käsiteltävänä olevien ongelmien kannalta merkitystä. Säännöksen prosessuaalista merkitystä samoin kuin vastuunjaon prosessuaalista puolta yleensäkin käsitellään tarkemmin jäljempänä 10 §:ssä.

[18] Tällä kannalla on *Aalto* (s. 194 s. sekä myös s. 130 alaviite 8). Aalto katsoo, että jos joku useammasta syytetystä on maksanut koko vahingonkorvauksen, hänelle tulee myöntää

Takautumisvaatimuksen toteuttamisesta voidaan varsinaisesti puhua vasta, kun vakuutusyhtiö tai joku korvausvelvollisista *on jo maksanut* korvauksen vahingonkärsineelle. Takautumisvastuuseen velvoittavaa suoritustuomiota *ei* sitävastoin – ei sen enempää syytejutussa kuin muutoinkaan – voida antaa *etukäteen siltä varalta*, että regressiin lain mukaan oikeutettu myöhemmin joko vapaaehtoisesti suorittaisi korvausta vahingonkärsineelle tai hänet tultaisiin siihen velvoittamaan. Tällaista ehdollista siviilioikeudellista suoritustuomiota oikeusjärjestyksemme ei tunne.[19] Eihän takaajakaan voi saada päävelallista vastaan regressin toteuttavaa suoritustuomiota ennen kuin on täyttänyt oman maksuvelvollisuutensa.[20] Jos takaaja tällaisen vaatimuksen esittäisi esim. häntä ja päävelallista vastaan ajettavassa velkomusprosessissa, vaatimus hylättäisiin ennenaikaisena. Ja sama on myös etukäteen esitetyn vahingonvastuuta koskevan regressivaatimuksen kohtalo.[21]

Entä onko mahdollista ennen regressisuorituksen aktualisoitumista saada tuomioistuimelta *vahvistuslausuma takautumisoikeuden olemassaolosta?* Kysymys on toisin sanoen, ei suoritusvaatimuksen, vaan korvausta koskevan *vahvistuskanteen* kumuloinnista syytejuttuun.

Koska kyseessä on yksityisoikeudellinen vaade, on aiheellista hakea aluksi vertailukohtaa vahvistuskanteen mahdollisuudesta siviiliprosessissa. Siellä omaksutun vakiintuneen käsityksen mukaan vahvistuskanne on suorituskanteen tavoin ns. yleiskanne, eli se on käytettävissä muulloinkin kuin lain nimenomaan mainitsemissa tapauksissa, ja jo pelkkä oikeudellinen epävarmuus tietyn oikeuden olemassaolosta tai ei-olemassaolosta synnyttää

---

oikeus vaatia RL 9: 4,2:n nojalla (VahKL 6: 3:n edeltäjä) jo syyteprosessissa takaisin se, mitä hän on yli oman osuutensa suorittanut. Ks. myös *Routamo–Hoppu* s. 173.

[19] Ks. yleisemmältä kannalta katsoen *Kallenberg* I s. 912 ss., jossa hän (s. 913) lausuu: »Domstolarna ha endast att afdöma 'aktuella kraf icke framtida möjligheter'.» Ks. myös *Tirkkonen* Sp I s. 385 ss. ja *Ekelöf* II s. 98 s.

On toinen asia, että määrätyissä tapauksissa on mahdollista ajaa tuomioksi saaminen, joka *vasta tulevaisuudessa erääntyy maksettavaksi* (esim. korko tuomion jälkeiseltä ajalta maksupäivään asti sekä tulevaisuudessa erääntyvät elatusapuerät; ks. näistä tilanteista *Tirkkonen* Sp I s. 387 s.). Tällainen tilanne tulee eteen myös rikosjutussa vaadittaessa VahKL 5: 4:n mukaista elatuskorvausta sen johdosta, että elatusvelvollinen on saanut surmansa. Lainkohdan mukaan tällainen korvaus voidaan määrätä maksettavaksi joko yhdellä kertaa tai toistuvina suorituksina.

[20] Vrt. myös *Ylöstalo* Takauksesta s. 277 s.

[21] Vaatimus siis hylätään »ennenaikaisena» tai »tällä kertaa», joista täsmennyksistä ilmenee, ettei ratkaisulla ole oikeusvoimaa regressivaatimuksen myöhemmin aktualisoiduttua. Ennenaikaisena hylkäämistä vastaa ratkaisu, jossa vaatimus jätetään *tutkimatta* oikeudellisen intressin puuttumisen vuoksi.

riittävän oikeudellisen intressin ajaa vahvistuskannetta.[22] Tässä siviiliprosessuaalisessa valossa ei näyttäisi olevan periaatteellisia esteitä saada tuomioistuimelta regressioikeuden olemassaoloa koskeva vahvistuslausuma. Vaikka pelkkä vahvistaminen sinänsä ei muodostakaan suoritukseen oikeuttavaa täytäntöönpanokelpoista ratkaisua, takautumisoikeuden haltijalla voi silti olla järkevä tarve saada oikeutensa olemassaolo vahvistetuksi. Onhan vahvistuslausuma, sen saatua lainvoiman, tulevaisuuteen nähden sitova, eikä oikeuden olemassaoloa voida enää mahdollisesti myöhemmin seuraavassa suoritusprosessissa riitauttaa.[23] Tietoisuus tästä saattaa de facto johtaa siihen, että vältytään kokonaan myöhemmän suorituskanteen nostamisesta.

Rikosprosessin osalta on kuitenkin yleissäännöksi katsottu, ettei rikosjutun yhteydessä voida ajaa pelkkää vahvistuskannetta korvaussaatavan olemassaolosta.[24] Vaikka tätä periaatetta ei lienekään syytä asettaa yleisesti ottaen kyseenalaiseksi, on silti aihetta pohtia, olisiko pääsäännöstä sallittava poikkeuksia.

> Rikosperusteisen vahingonkorvausvaateen osalta on tilanne adheesion aktualisoituessa yleensä se, että suorituskanteen mahdollisuus sulkee pois vahvistuskanteen (vahvistuskanteen toissijaisuus suorituskanteeseen nähden). Kun kuitenkin oikeustieteessä on katsottu siviiliprosessin osalta, että vaikka kantajan käytettävissä olisi myös suorituskanne, vahvistuskanne on sallittava, jos kantaja osoittaa järkevän syyn sille, että hänelle on etua vahvistuskanteen ajamisesta (*T. Ellilä* Oikeussuojan takeista s. 362 ss. ja *Tirkkonen* Sp I s. 391), ei voitane pitää adheesiotilanteessakaan kokonaan poissuljettuna sellaista mahdollisuutta, että syytejuttuun kumuloidaan korvausvelvollisuuden perusteen vahvistamista tarkoittava kanne (esim. tilanne, jossa vahingon lopullinen määrä selviää vasta myöhemmin tulevaisuudessa tai vaatii laajoja erillisselvittelyjä).
>
> Milloin rikosjuttuun ei kantajapuolelta kumuloida korvausvaati-

[22] Ks. lähemmin *Wrede* I s. 243 s., *Honkasalo* Vahvistuskanneoikeudesta s. 128 ss., *Wrede–Palmgren* s. 281, *Tirkkonen* Sp I s. 390 sekä *T. Ellilä* Oikeussuojan takeista s. 13 ss. ja s. 359 ss.

[23] Kyseessä on tuomion oikeusvoiman ns. positiivinen vaikutus. Ks. tämäntyyppisestä tilanteesta esim. *Tirkkonen* Sp II s. 227 s. ja *Hassler* s. 179. Vrt. myös *Ekelöf* III s. 73 ss.

[24] *Aalto* s. 130 sekä *Tirkkonen* Rp I s. 347. Toisella kannalla *Agge* SvJT 1936 s. 252. Vrt. myös Saksan liittotasavallan adheesioprosessia koskevaa määräystä StPO 406 §:ssä: »Die Entscheidung darf sich nicht auf den Grund des Geltend gemachten Anspruchs beschränken.» Ks. määräyksen johdosta *Kleinknecht* s. 1033.

Rikosprosessissa suhtaudutaan yleensäkin kielteisesti mahdollisuuteen ajaa vahvistuskannetta. Ks. lähemmin *Tirkkonen* Rp I s. 345, *Ekelöf* II s. 111 s. sekä eräiden erityistilanteiden osalta *Träskman* JFT 1979 s. 678 ss.

musta, tulee syytetyllä (tai muulla potentiaalisella »vahingonkorvausvastaajalla) olla oikeus adheesion soveltamisalaa koskevien tosiseikastokriteereiden rajoissa ajaa syytteen yhteydessä *negatiivista* vahvistuskannetta sen toteamiseksi, ettei korvausvelvollisuutta ao. syytteenalaisen teon perusteella ole olemassa.

Käytännössä ehkä merkittävimmän poikkeuksen kieltoon ajaa vahvistuskannetta rikosjutussa muodostaa juuri takautumisvastuuta koskevan vahvistusvaatimuksen esittäminen, jollainen kanne on katsottu mahdolliseksi. Kyseessä on lausunnon vaatiminen siitä, *miten korvausvastuu on jaettava useiden vahingonaiheuttajien tai muiden korvausvelvollisten kesken.*

Suhteessa vahingonkärsineeseen useiden korvausvelvollisten vastuu on säännönmukaisesti solidaarinen (VahKL 6: 2).[25] *Korvausvelvollisten kesken* taas riippuu vastuun jakautuminen edellä esitetyin tavoin siitä, onko vastuussaolijoiden juridinen vastuuperuste sama, vai vastaavatko he eri perusteella (VahKL 6: 3,1 verr. 4: 3). Seuraavassa tarkastellaan ensin vahvistuslausumaa samanperusteisessa vastuutilanteessa.

Korkein oikeus on katsonut, että VahKL 6: 3,1:n mukainen lausuma siitä, miten korvausvelvollisuus on jaettava useiden korvausvelvollisiksi tuomittujen syytettyjen kesken, voidaan jonkun syytetyn vaatimuksesta saada jo syyteprosessissa. Kun mistään takautumissuoritukseen velvoittamisesta ei vielä ole kysymys, merkitsee tällainen lausuma toisin sanoin ilmaistuna ainoastaan *regressioikeuden olemassaolon vahvistamista.*

KKO 1978 II 65: Syytetty oli sen varalta, että hänet velvoitettaisiin toisen syytetyn kanssa suorittamaan asianomistajalle vahingonkorvausta, RO:ssa ja HO:ssa vaatinut vahingonkorvauksen määrän jakamista vahingonkorvauslain 6: 3:n mukaan korvausvelvollisten kesken. Kun mainitut tuomioistuimet korvausta määrätessään eivät olleet antaneet lausuntoa tuosta vaatimuksesta, juttu palautettiin siltä osalta RO:een uudelleen käsiteltäväksi.

Tapauksesta ilmenevä KKO:n kanta ei ole tuolla prejudikaatilla luotu uutuus, vaan lausuma vahingonaiheuttajien keskinäisen vastuun jakautumi-

---

[25] Vahingonkorvauslain piirissä tästä muodostaa poikkeuksen tilanne, jossa – vastuun määräytyessä VahKL 3 ja 4 lukujen mukaan – tulee sovellettavaksi VahKL 6: 2:n kanavointisääntö, jolloin ensisijainen vastuu on sillä, jonka vastuu määräytyy 3 luvun mukaan. Tällöin se, joka on vastuussa 4 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan, vastaa vain siitä määrästä, jota ei voida saada 3 luvun mukaan vastuussa olevalta.

Milloin useiden korvausvelvollisten vastuu on solidaarinen, ulottuu yhteisvastuu kunkin osalta luonnollisesti vain siihen määrään, johon hänet on tuomittu (esim. erilaisten sovittelusääntöjen mahdollisuus).

sesta katsottiin mahdolliseksi antaa myös ennen vahingonkorvauslain voimaantuloa voimassaolleen RL 9: 4,2:n takautumissäännöksen perusteella. Tämän lainkohdan mukaan rikoksentekijä oli oikeutettu vaatimaan toisilta vastuuvelvollisilta takaisin, mitä hänen päälle oman osuutensa oli täytynyt vahingonkärsineelle suorittaa.[26] Vastuunjakoa koskevat lausumat ovat olleet tyypillisiä esim. vaaran aiheuttamista rautatien käyttämisessä koskeneille syytejutuille. Tällaisina oikeustapauksina mainittakoon *KKO 1942 II 156, 1946 II 140 ja 1948 II 230.*[27] Näissä prejudikaateissa vahinkoon syypäiden keskinäinen vastuunjako on vahvistettu siten, että kunkin korvausvelvollisen osuus on mainittu murtolukuna yhteisvastuullisesti korvattavaksi tuomitun vahingon määrästä.[28]

Oikeuskäytäntö on siis hyväksynyt VahKL 6: 3:ssa tarkoitettua korvausvastuun jakautumista koskevan vahvistamisvaatimuksen kumuloimisen syytejuttuun. Koska vastuunjakolausuman avulla saatetaan käytännössä välttää myöhemmät regressiprosessit, menettelytapa on prosessiekonomisesti mielekäs.[29] Nimenomaan täytynee katsoa, että kyseessä on vahvistamis*vaatimuksen* ja syytteen yhteenliittymä, so. todellinen vaatimusten kumulaatio, eli ettei vahvistamislausumaa voida antaa syytejutussa viran puolesta.[30]

---

[26] Korvausvastuu suhteessa vahingonkärsineeseen oli RL 9: 4,1:n mukaan luonnollisesti solidaarinen.

[27] Ks. kirjallisuuden osalta *Aalto* s. 130 s., jossa hän hyväksyy oikeuskäytännön linjan. *Aalto* (ib.) korostaa nimenomaisesti puheena olevan regressiratkaisun vahvistustuomio-ominaisuutta.

[28] RL 9: 4:ssä ei ollut määräyksiä siitä (toisin kuin VahKL 6: 3,1:ssä), minkä perusteiden mukaan vastuu oli jaettava. Tekstissä mainituissa prejudikaateissa on kuitenkin jo omaksuttu suunnilleen se linja, joka sittemmin sai lainvahvennuksen VahKL 6: 3,1:ssä, eli jakoperusteena on käytetty ensi sijassa vastuuseen tuomittujen syyllisyyden määrää.

Ks. myös *KKO 1954 II 6* (liikennerikosjuttu), jossa KKO jakoi kahden syytetyn yhteisvastuullisesti maksettavaksi tuomitun korvauksen siten, että toisen osuudeksi tuli 1/3 ja toisen 2/3 korvauksen määrästä. KKO katsoi viimemainitun olleen suuremmassa määrin syypää vahinkoon.

KKO 1960 II 3: Rikoksentekijöiden keskinäinen takautumisvastuu määrättiin ottamalla huomioon tekijöiden myötävaikutus ja rikoksesta saatu hyöty.

Vrt. *Turun HO*:n päätöstä Dragsfjärdin myrkkyoikeudenkäynnissä (päätös 12. 8. 1983 n:o 170783-1495), jossa keskinäinen vastuunjako on vahvistettu yksistään kiinteisiin markkamääriin (ks. päätöksen s. 15 s. ja s. 49 s.).

[29] Vastuunjakolausuman prosessuaalista merkitystä käsitellään lähemmin jäljempänä jaksossa 10.2.3.

[30] Näin *Aalto* s. 131 alaviite 9. Vrt. kuit. *Turun HO:n päätös 12. 8. 1983 n:o 140783–N:o 1495* (Dragsfjärdin myrkkyoikeudenkäynti), jossa HO on viran puolesta määrännyt korvausvelvollisuuden VahKL 6: 3,1:n mukaisesta jakautumisesta korvausvelvollisten kesken.

Vielä vähemmän on syytä mennä lausumaan *pelkästään syyllisyyden* keskinäisestä

Periaatteelliselta kannalta katsoen ei edellä sanottuun viitaten liene estettä myöskään sille, että rikosjutussa annettaisiin lausuma myös VahKL 4: 3:een perustuvan työnantajan takautumisoikeuden olemassaolosta tai siitä, kuinka paljon vakuutuksenantaja on oikeutettu perimään vahingonaiheuttajalta. Tämäntyyppiseen regressioikeuden ennakolliseen vahvistamiseen ennen kuin regressioikeuden haltija on täyttänyt oman suoritusvelvollisuutensa, liittyy kuitenkin eräs »vaaratekijä», jonka vuoksi vahvistamista esim. tiettyihin murto-osiin kokonaisvahingon määrästä, ei voida pitää suotavana. Nyt puheena olevan tyyppistä regressivastuuta näet voidaan säännönmukaisesti sovitella vahingonkorvauslain sovitteluperusteiden mukaan.[31] Sovittelussa ovat luonnollisesti ratkaisevia olosuhteet takautumis-

---

jakautumisesta, milloin jutussa ei ole lainkaan esitetty yksityisoikeudellisia vaatimuksia (*Aalto* s. 132).

Ks. myös liikennerikosjuttujen osalta *Peltonen* Tieliikenteen syyllisyys- ja korvauskysymyksiä s. 71 ja *sama* Uutta tieliikennelainsäädäntöä s. 122, jossa kritisoidaan *Itä-Suomen HO:n* ratkaisua (4. 12. 1980 V 1977/667 n:o 343/80) ns. hollantilaisbussijutussa, jossa HO lausui syyllisyyden jakautumisesta, vaikkei korvauksia käsitelty samassa jutussa (vaan erillisessä riitajutussa, jossa sama HO antoi päätöksen 5. 12. 80, mikä juttujen läheinen yhteys teki lausuman antamisen Peltosen mukaan ymmärrettäväksi). Korvausvastuun jakautumista koskeva vaatimus on sikäli »erityislaatuinen» että lausuma on kaikkien vastuuvelvollisten osalta annettava, vaikkeivät he kaikki vastuun jakamista vaadikaan, kunhan vain *yksikin* vastaajista tällaisen vaatimuksen esittää.

[31] Regressikorvauksen sovittelu näkyy nimenomaisesti esim. VahKL 4: 3:sta ja LiikVakL 20,1 §:stä, joissa vahingonaiheuttajan korvausvelvollisuus korvauksen suorittanutta takautumisoikeuden haltijaa kohtaan on kytketty VahKL 2 ja 4 luvuissa säädettyihin perusteisiin. Ennen LiikVakL 20,1 §:n muuttamista (23. 3. 1979/374) oli tilanne liikennevakuutuskorvauksen osalta tässä suhteessa epäselvä ja KKO:ssa esiintyi vielä 1970-luvun alkupuolella sellaista käytäntöä, että takautumiskorvausta ei soviteltu (esim. *KKO 1974 II 41* ja *1975 II 57*; toisin kuitenkin jo *KKO 1978 II 149* ja *1979 II 14*). Ks. 1970-luvun alkupuolen praksiksesta *Prusila* Tieliikenteen syyllisyys- ja korvauskysymyksiä s. 29 ss.

TapVakL 61,2 § säätää, ettei vakuutuslaitokselle tulevaa takautumiskorvausta voida määrätä suuremmaksi, kuin mitä vahingoittunut tai hänen omaisensa olisivat olleet oikeutetut saamaan. Määräyksestä käy näin ilmi yleisten sovittelusäännösten soveltuvuus regressikorvaukseen (ks. *KKO 1981 II 106*, jossa TapVakL 61,2 §:n mukaista regressikorvausta on soviteltu VahKL 4: 1,1:ssä säädettyjen perusteiden mukaan).

VakSopL 25,1 §:n mukaisen takautumiskorvauksen soviteltavuudesta ks. *Hoppu* LM 1975 s. 106. Sovitteluun viitataan myös VahKL:n perusteluissa (*HE 187/1973* s. 19 s.).

Ks. *KKO 1982 II 140*: A oli luvattomasti käyttöönottamaansa autoa kuljettaessaan jättänyt noudattamatta olosuhteiden vahingon välttämiseksi edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta, mistä oli ollut seurauksena, että auto oli suistunut tieltä ja vaurioitunut. Vakuutusyhtiö oli vapaaehtoisen autovakuutuksen nojalla korvannut auton omistajalle B:lle auton vahingoittumisen. Vakuutusyhtiölle, jolle B:n oikeus korvaukseen oli siirtynyt, suoritettavan korvauksen määrää kohtuullistettiin VahKL 2 luvun 2 §:n nojalla.

Sovittelu tulee kyseeseen myös *vastuuvakuutukseen* perustuvan takautumisoikeuden toteuttamisessa, koska vakuutuksenantaja vastaa vain siitä – mahdollisesti sovitellusta – korvauksesta, joka vahingonaiheuttajalle (tai muulle korvausvelvolliselle) määrätään. Toinen

vastuun konkretisoitumishetkellä, so. hetkellä, jolloin työnantaja tai vakuutusyhtiö korvauksen suoritettuaan, vaatii maksua, jolloin ne saattavat olla kokonaan toiset kuin mitä oli asian laita syyteprosessin ollessa vireillä. Näin ollen takautumisvastuun määrällinen vahvistaminen jo rikosjutun yhteydessä ennen kuin regressiin oikeutettu on täyttänyt oman suoritusvelvollisuutensa saattaa johtaa vahingonaiheuttajan kannalta epäedulliseen oikeusvoimasidonnaisuuteen, jonka murtamiseen ei edes tuomionpurkusäännöstö ulotu.[32] Tätä ongelmaa ei sen sijaan synny vahvistettaessa VahKL 6: 3,1:ssä tarkoitettu vastuun jakautuminen, koska tässä tapauksessa takautumisvastuuta ei enää erikseen sovitella.

VahKL 4: 3:n mukaisen tai vakuutussuoritukseen liittyvän takautumisoikeuden ennakollisessa vahvistamisessa voisi sanotun vuoksi olla kyse vain regressioikeuden olemassolosta sinänsä. Regressivaateen haltijalle tällaisella vahvistamisella voitane katsoa olevan juurikaan käytännöllistä merkitystä. Sen sijaan vahingon *aiheuttajalla* voi olla järkevä intressi saada todetuksi, *ettei* vahingosta vastuussa olevalla kolmannella, esim. työnantajalla tai vakuutusyhtiöllä ole häneen nähden takautumisoikeutta. Esteitä ei lienekään sille, että tämäntyyppinen *negatiivinen vahvistuskanne* tutkitaan vahingon aiheuttajaa vastaan ajettavan syytejutun yhteydessä.[33]

Edelliseen liittyen voidaan tässä yhteydessä ottaa esille erikoislaatuinen liikennevakuutukseen liittyvä, vakuutusyhtiön ajama negatiivinen vahvistuskanne, jollainen lienee sallittava liikennerikosjutuissa. Näissä asioissa-

---

asia on, että vastuuvakuutuksen olemassaolo saattaa synnyttää eriskummallisen takautumisoikeuteen vaikuttavan »kehän» siinä muodossa, ettei vahingonaiheuttajan korvausvastuuta kenties sovitella juuri vastuuvakuutuksen vuoksi. Ks. tästä ongelmasta *Routamo–Hoppu* s. 302 s.

[32] OK 31 luvun purkusäännöksistä (7–9 §) ilmenee, ettei tuomiota voida purkaa sillä perusteella, että tuomion *jälkeen* olosuhteet ovat muuttuneet. Eräissä tapauksissa laki kyllä antaa mahdollisuuden muuttaa tuomiota *uudella kanteella* muuttuneiden olosuhteiden vuoksi (ks. esim. ElatusL 11 ja 12 § sekä AL 114,1 § L:ssa 5. 9. 1975/705). Vahingonkorvauslainsäädäntö ei kuitenkaan tunne tällaista mahdollisuutta.

Entä tuomiovirhekantelutie? Kyseeseen voisi tulla OK 31: 1,1:n 1-kohta (asiassa annettu tuomio, vaikka vaatimus olisi pitänyt jättää viran puolesta tutkimatta). Koska vastuunjakolausuman antaminen on tulkinnanvarainen kysymys, on sangen kyseenalaista, ollaanko nyt tekemisissä sellaisen tuomiovirheen kanssa, joka oikeuttaisi menestyksekkääseen tuomiovirhekanteluun.

[33] Itsenäisestä regressin torjumiseen tähtäävästä negatiivisesta vahvistuskanteesta voi tietysti käsitteellisesti olla kyse vain, jos »pääsuunnassa» ei esitetä regressiin perustuvaa vaatimusta.

Koska puheena oleva vahvistuskanne kohdistetaan muuhun kuin syytettyyn, on noudatettava siviilivastaajaa koskevia vireillepanomääräyksiä (ks. lähemmin jäljempänä jakso 7.3.).

han on käytännön menettelytapana, että korvausvaatimusta, koskipa se liikennevakuutuksesta korvattavaa tai sen ulkopuolelle jäävää vahinkoa, ajetaan aina muodollisprosessuaalisesti vahingon aiheuttajaa (moottoriajoneuvon omistaja, kuljettaja tai matkustaja), so. rikosjutussa yleensä syytettyä vastaan.[34] Vakuutusyhtiö, joka on korvausvelvollinen, mikäli vahinko katsotaan sellaiseksi, että vahingonkärsineellä on oikeus saada siitä korvaus ajoneuvon liikennevakuutuksesta, ei esiinny käytännössä jutussa vastaajana, vaan ainoastaan kuultavana (LiikVakL 12 ja 13 §). Vakuutusyhtiöllä on luonnollisesti intressiä siihen, katsotaanko vahinko liikennevakuutuksesta korvattavaksi vahingoksi vai ei.[35] Niinpä täytynee katsoa, että kuultavaksi kutsutulla vakuutusyhtiöllä on liikennerikosjutussa oikeus ajaa *negatiivista vahvistuskannetta siitä, että kyseessä ei in concreto ole liikennevakuutuksesta korvattava vahinko.* Tämän kannan on korkein oikeus ottanut ratkaisussaan *KKO 1984 II 67*:

> LiikVakL 13 §:n mukaisesti oikeudenkäyntiin kuultavaksi kutsuttu liikennevakuutusyhtiö oli vaatinut autossa matkustajina olleiden kul-

---

[34] Edellytyksenä sille, että liikennevakuutuksesta korvattavaa vahinkoa koskeva vaatimus voidaan ottaa tällä tavoin tutkittavaksi, on se, että vakuutusyhtiö on *kieltäytynyt* maksamasta korvausta ja että yhtiö kirjallisesti haasteen tiedoksiantamisesta säädetyssä järjestyksessä on kutsuttu kuultavaksi oikeudenkäyntiin (LiikVakL 12 ja 13 §). Ks. lähemmin alaviite 83:n jäljessä olevaa esitystä.

[35] Monissa tapauksissa vahinko näet kyllä täyttää LiikVakL 1 §:ssä säädetyn »abstraktin liikennevahingon» tunnusmerkit (moottoriajoneuvon liikenteeseen käyttämisestä aiheutunut henkilö- tai omaisuusvahinko), mutta on kuitenkin »in concreto» sellainen, ettei korvausta LiikVakL:n yhtiön vastuuta rajoittavien määräysten vuoksi (LiikVakL 5–10 §) saada liikennevakuutuksesta.

Vaikka LiikVakL 12,1 §:n mukaan moottoriajoneuvon omistajalta, kuljettajalta tai matkustajalta muun lain (tavallisesti VahKL) nojalla vaadittu korvaus on tuomittava vakuutusyhtiön vastuusta voimassa olevien säännösten mukaisesti, lainkohdan tulkinta ei kuitenkaan ole johtanut siihen, että henkilökohtainen vastuu olisi kaikissa tilanteissa sama kuin yhtiön vastuu. Henkilökohtainen vastuu voi olla osin laajempi ja osin suppeampi kuin yhtiön vastuu. Ks. lähemmin *Routamo* Liikennevahinko s. 150 ss. verr. s. 265 ss. sekä *sama* Liikennevakuutus s. 13 ss. ja s. 37 ss.

Siltä osin kuin henkilökohtainen vastuu on laajempi kuin LiikVakL:n mukainen vastuu, korvaus jää luonnollisesti *yksin vahingonaiheuttajan maksettavaksi*. Ks. *KKO 1963 II 119, 1965 II 74, 1967 II 104* ja *1981 II 111*. Tapauksista ilmenee se KKO:n kanta, ettei se seikka ettei liikennevahinkoa LiikVakL 7,2 §:n mukaan korvattu ajoneuvon liikennevakuutuksesta sen vuoksi, että ajoneuvossa ollut vahingonkärsinyt tiesi tai hänen piti tietää autoa kuljettaneen vahingon aiheuttajan olleen siinä määrin alkoholin vaikutuksen alainen, ettei tämä ollut kyennyt turvallisesti kuljettamaan ajoneuvoa, vapauttanut vahingon aiheuttajaa suorittamasta vahingon kärsineelle korvausta rikoksella aiheuttamastaan vahingosta. (Nykyisin tästä yhtiön vastuuta rajoittavasta perusteesta säädetään LiikVakL 7,3 §:ssä L:ssa 23. 3. 1979/374.) Ks. tämän johdosta myös *Arti* LM 1966 s. 954 s.

jettajaan kohdistamien korvausvaatimusten hylkäämistä sillä perusteella, että matkustajat olivat tienneet kuljettajan olleen siinä määrin väkijuomien vaikutuksen alainen, että hän oli kykenemätön turvallisesti kuljettamaan autoa, ja katsonut, ettei korvausten suorittamiseen ollut erityistä syytä. Tuomioistuimen oli tällöin, todetessaan autolla ajon tapahtuneen mainituissa olosuhteissa ja velvoittaessaan kuljettajan suorittamaan matkustajille vahingonkorvausta, annettava lausunto siitä, oliko vahingot korvattava liikennevakuutuksesta.[36]

Tässä tapauksessa vakuutusyhtiö oli vasta hovioikeudessa muotoillut vaatimuksensa siten, että yhtiö oli pyytänyt lausuntoa, ettei matkustajille tuomittuja korvauksia ollut suoritettava auton liikennevakuutuksesta. Hovioikeus (Itä-Suomen HO:n p. 27. 8. 1982 n:o 665/82) oli jättänyt vaatimuksen vasta siellä tehtynä tutkimatta. Korkein oikeus katsoi, että yhtiön oli jo alioikeudessa esittämällään hylkäämisvaatimuksella katsottava vaatineen sen seikan tutkimista, oliko matkustajille tuomittuja korvauksia suoritettava liikennevakuutuksesta. Korkein oikeus katsoi näin ollen, ettei hovioikeuden olisi mainitsemillaan perusteilla pitänyt jättää yhtiön vaatimusta tutkimatta. Viivytyksen välttämiseksi korkein oikeus otti yhtiön vaatimuksen välittömästi tutkittavakseen.

Järkevä tarve tällaisen kanteen ajamiseen syntyy itse asiassa prosessikäytännöstä, jonka mukaan tuomioistuimet tuomitessaan liikennerikokseen syyllistyneen korvausvelvolliseksi eivät yleensä viran puolesta lausu mitään korvausvelvollisuuden suhteesta liikennevakuutuksesta saatavaan korvaukseen, mikä saattaa johtaa hankaliin jälkiselvittelyihin vahingonkärsineen kääntyessä korvauspyyntöineen vakuutusyhtiön puoleen. Järkevintä olisikin tuomioistuimen taholta sellainen menettely, että syytettyä vastaan annettavassa vahingonkorvaustuomiossa lausuttaisiin *jo viran puolesta,* onko ja missä laajuudessa korvausvelvollisuus sellainen, ettei sitä korvata

---

[36] Vrt. myös *Helsingin HO:n tuomio 14. 12. 1977 (Dn:o V 1974/690),* jossa tällainen kanne on tutkittu liikennerikokseen perustuvaa vahingonkorvausta koskevassa *siviilijutussa.* Ratkaisussaan HO lausui: »Liikennevakuutuslain 7 §:n 2 momentin mukaan mitään L:lle nyt tuomittuja korvauksia ei ole suoritettava K:n kuljettamaa autoa varten myönnetystä liikennevakuutuksesta, koska niiden suorittamiseen sanotusta vakuutuksesta ei ole näytetty olevan lainkohdassa mainittua erityistä syytä.» (KKO: ei muutoksenhakulupaa).

Samalla kannalla *Turun HO:n päätös 31. 1. 1978 n:o 2994 (Dn:o 1975-RD-115/16);*

Tapauksessa *KKO 1980 II 114* on *matkustajan vaatimuksesta* tutkittu, oliko hän tiennyt tai olisiko hänen pitänyt tietää kuljettajan olleen siinä määrin väkijuomien vaikutuksen alainen, että hän oli ollut kykenemätön turvallisesti kuljettamaan ajoneuvoa. Matkustaja vaati jutussa korvausta kuljettajalta, koska vakuutusyhtiö oli sanotulla perusteella kieltäytynyt maksamasta korvausta.

liikennevakuutuksesta, vaan että tuomittu on sen täyttämisestä yksin vastuussa.[37]

4.2. PASSIIVILEGITIMAATIOSTA

4.2.1. Täsmentäviä huomautuksia. Syytetyn kuoleman ja konkurssin vaikutus – Muuhun henkilötahoon kuin syytettyyn kohdistettujen korvausvaatimusten osalta voidaan suorittaa vastaava jaottelu kuin edellä kantajapuolellakin. Kyseessä voi näet olla kolmannen henkilön »oma» itsenäinen vastuu toisen (syytetyn) aiheuttamasta vahingosta tai sitten vastaajataholla tapahtuneen seuraannon johdosta kolmannelle »siirtynyt» vastuu, esim. syytetyn oikeudenomistajiin kohdistettu korvausvaatimus. Passiivisen sivulliskumulaation toteutumisen kannalta on näin ollen yhdentekevää, mikä on tertiusta vastaan esitetyn korvausvaatimuksen välitön oikeudellinen perusta, kunhan vain yhteistä tapahtumainkulkua koskeva kriteeri täyttyy: korvausta vaaditaan syytteessä tarkoitetulla teolla aiheutetusta vahingosta.

Seuraantoon perustuvalla sivullisrelaatiolla on vastaajapuolella kuitenkin suhteellisesti huomattavasti vähäisempi merkitys kuin kantajapuolella korvausvaateen siirtymisellä asianomistajalta kolmannelle. Esimerkiksi syytetyn *oikeudenomistajat* eivät normaalitapauksessa saata esiintyä vastaajatahona itse rikosprosessissa, koska syytetyn kuolema saa aikaan sen, että rangaistustoimenpiteet raukeavat,[38] ja korvausvaatimus oikeudenomistajia vastaan on tarvittaessa ajettava siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.[39] Jos syytetty kuolee oikeudenkäynnin aikana, prosessi jatkuu korvaus-

---

[37] Ks. *Lammi* SVLY XVI s. 237, jossa katsotaan, että nykyinen liikennevakuutusjärjestelmä nimenomaan edellyttää tällaisen lausuman antamista.

Vrt. myös jäljempänä alaviite 91:n jäljessä olevaa esitystä.

[38] Milloin rangaistukseen tuomittu kuolee, täytäntöönpano raukeaa, paitsi jos sakkoon tai uhkasakkoon tuomitun eläessä on ehditty täytäntöönpanon toteuttamiseksi suorittaa ulosmittaus, jolloin täytäntöönpano voidaan saattaa loppuun ulosmitatun omaisuuden osalta (RL 8: 14 L:ssa 16. 2. 1973/138 ja sen johdosta *HE 130/1972* s. 11 sekä *Koskinen* DL 1973 s. 258).

[39] Ennen vuoden 1972 käsittelyjärjestysuudistusta vallinneen prosessijärjestelmän mukaan – kun käsittelyjärjestyksen määräsi vaatimuksen peruste – syytetyn oikeudenomistajiin kohdistettu vahingonkorvausvaatimus oli erikseenkin ajettuna toteutettava rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Ks. *Palmgren* s. 69, *Tirkkonen* LM 1945 s. 10, *sama* Rp I s. 75 ja *Aalto* s. 76.

RL 8: 15,1:n mukaan (L:ssa 16. 2. 1973/138) rikoksentekijän tai muun menettämisseuraamuksesta vastuussa olevan henkilön kuoltua seuraamus on tuomittava kuolinpesän varoista,

vaatimusten osalta hänen oikeudenomistajiaan vastaan niinikään riitajuttuna (OK 14: 11). Kuitenkin siinä tapauksessa, että rikoksen johdosta, johon vainajan väitetään syyllistyneen, ajetaan syytettä *muita rikokseen osallisia vastaan*, voidaan tähän syytejuttuun kyllä kumuloida myös kuolleen osallisen oikeudenomistajia vastaan ajettava korvauskanne. Milloin joku syytetyistä kuolee oikeudenkäynnin aikana, tapahtuu häneen kohdistettujen korvausvaatimusten osalta (ipso jure) asianosaisseuraanto eli oikeudenomistajat tulevat kuolleen syytetyn tilalle vastaajiksi.[40]

Milloin syytetty on korvauskanteen *nostamishetkellä konkurssissa* tai joutuu *konkurssiin oikeudenkäynnin aikana*, vastaajalegitimaatio siirtyy – jäljempänä selostettavin poikkeuksin – konkurssipesälle.[41] Se kysymys, voidaanko syytetyn konkurssipesä vetää vastaajaksi syytejuttuun vastaamaan korvausvaatimuksiin, ei ole sinänsä periaatteelliselta kannalta ongelmallinen. Vastaus on ilman muuta myöntävä. Selvittelyä kaipaavat asiat ovat pitkälti riippumattomia adheesiosysteemistä: mikä vaikutus vastaajan konkurssilla on häntä vastaan ajettavaan vahingonkorvausprosessiin yleensä?

Syytetyn konkurssista riippumatta voidaan rikosjutun yhteydessä ajaa myös rikokseen perustuvia korvausvaatimuksia.[42] Prosessuaalista merki-

---

ellei menetetyksi tuomitseminen ilmeisesti ole kohtuutonta (ks. *HE 130/1972* s. 10 s. ja *Koskinen* DL 1973 s. 259 s.). Oikeudenomistajia vastaan voidaan siis ajaa konfiskaatiovaatimusta. Tällainen vaatimus on rikoksesta johtuvana julkisoikeudellisena vaatimuksena toteutettava erikseenkin ajettuna *rikosprosessuaalisessa järjestyksessä*, ja konfiskaatioprosessiin voidaan – kuten OK 14: 8:sta suoraan ilmenee – kumuloida normaaliin tapaan rikokseen perustuva vahingonkorvaus- tai muu yksityisoikeudellinen vaatimus.

[40] Ellei korvausvaatimusta ole ehditty syytetyn eläessä panna häntä vastaan vireille, oikeudenomistajiin kohdistettavan korvausvaatimuksen vireillepanossa on noudatettava, mitä jäljempänä jaksossa 7.3. lausutaan muuhun kuin syytettyyn kohdistettavan korvausvaatimuksen nostamistavasta.

[41] Syytetyn konkurssipesällä *ei sen sijaan ole puhevaltaa rankaisuvaateeseen nähden*, ei siinäkään tapauksessa, että kyseeseen tulee sakko, joka vahingonkorvaussaatavan tavoin voidaan periä konkurssiin luovutetuista varoista.

Näin lienee asialegitimaatiota tulkittava myös *konfiskaatiovaateen* osalta, vaikka nimenomaan rahana tapahtuva konfiskointi, erityisesti hyötykonfiskaatio on lähellä eräänlaista julkista vahingonkorvausta. Konfiskaatio on rangaistuksen tavoin (silloin kun se lain mukaan tulee kyseeseen) jo viran puolesta määrättävä rikoksen julkisoikeudellinen seuraamus, eikä tällaisen vaateen ollessa kyseessä voida puhua mistään pesän varallisuuteen kohdistuvan vallintavallan siirtymisestä velalliselta konkurssipesälle, mikä ilmiö mm. vahingonkorvauksen osalta on pesälle kuuluvan prosessuaalisen asialegitimaation takana.

[42] Huomattakoon, että tässä yhteydessä *ei* käsitellä *konkurssirikosta* ja siihen liittyvää vahingonkorvausvaatimusta. Kirjallisuudessa keskustelua herättänyt kysymys, kenellä on oikeus vahingonkorvaukseen velallisen konkurssirikoksen johdosta, ei ole kumulaatioon liittyvä prosessuaalinen ongelma, vaan aineellisoikeudellinen probleemi keskittyen siihen,

tystä on kuitenkin sillä seikalla, onko rikos tehty ennen konkurssia vai sen aikana. Ainoastaan ensiksimainitussa tapauksessa on näet korvausvaatimuksen oikeusperuste syntynyt sillä tavoin, että kyseessä on konkurssissa valvontakelpoinen saatava, ns. konkurssisaatava. Jos taas velallinen tekee rikoksen konkurssin aikana, tekoon perustuva vahingonkorvaussaatava ei ole konkurssisaaminen. Tällä seikalla on luonnollisesti keskeinen merkitys siihen nähden, kenellä on korvausvaateen osalta vastaajalegitimaatio.

Milloin rikos on tehty *ennen konkurssia,* korvauskannetta on ajettava syytetyn *konkurssipesää* vastaan.[43] Pesä ei kuitenkaan tule vastaajaksi, jos valvontapäivä konkurssissa on syyteasian vireilletullessa (korvausvaatimusta esitettäessä) jo takanapäin eikä kantaja ole valvonut saatavaa konkurssissa tai jos hän ilmoittaa, ettei hän halua sitä valvoa. Tällöin näet saatava ei kohdistu konkurssiin luovutettuihin varoihin. Kun oikeudenkäynti ei koske konkurssipesää, myöskään vastaajalegitimaatio ei siirry pesälle, vaan korvausvaatimusta ajetaan normaaliin tapaan syytettyä (konkurssivelallista) vastaan.[44] Muussa tapauksessa on siis vastaajana konkurssipesä ja konkurssivelallisella on vain väliintulijan asema.[45]

Se, että saatava tullaan valvomaan konkurssissa tai se on kenties jo valvottu ja toteutetaan näin syyteasiasta sinänsä riippumatonta tietä, *ei muodollisesti estä* nostamasta korvauskannetta syytejutun yhteydessä. Onhan mahdollista, että tällainen deliktiperusteinen saatava tullaan konkurssissa riitauttamaan.[46] Tätä silmällä pitäen on järkevää panna korvaus-

---

tuleeko korvaus maksaa konkurssipesälle vaiko vahinkoa kärsineelle velkojalle. Prosessissa tilanne muistuttaa edellä käsiteltyä aktiivista sivulliskumulaatiota siinä suhteessa, että pääosin vallalla on ollut käytäntö, jonka mukaan korvaus maksetaan konkurssipesälle, jolla ei kuitenkaan ole konkurssirikokseen nähden syyteoikeutta. Ks. problematiikasta lähemmin *Heinonen* s. 264 ss., *sama* XIV lakimiespäivien pöytäkirja 1963 s. 103 ss., *Åkerberg* DL 1981 s. 514 s. sekä *Tirkkonen* Rp I s. 262 s.

[43] Riippuen siitä a) onko syytetty konkurssissa oikeudenkäynnin alkaessa vai b) joutuuko hän konkurssiin syyteprosessin aikana sen jälkeen kun häneltä on jo korvausta vaadittu, tulee konkurssipesä asianosaiseksi joko a) haasteen tai b) asianosaisseuraannon tietä.

Konkurssin *alkuhetki* määräytyy tässä suhteessa KS 25 §:n mukaan (= velallisalotteisessa konkurssissa konkurssihakemuksen jättöhetki ja velkoja-aloitteisessa konkurssissa konkurssiinasettamispäätöksen antamishetki). Asialegitimaatio siirtyy pesälle, vaikka velallinen valittaa konkurssiinasettamispäätöksestä (arg. KS 113 §); jos hän voittaa valituksensa, konkurssitoimenpiteet peräytyvät ja asialegitimaatio palautuu hänelle.

[44] Ks. tästä yleisestä periaatteesta *Grotenfelt* Konkursstadgan s. 44 s., *Tarjanne* s. 133 ja *Tirkkonen* Sp I s. 442. Ks. myös *Halila* Konkurssi s. 73.

[45] Ks. siviiliprosessin osalta *Tarjanne* s. 134 sekä *Halila* Konkurssi s. 73.

[46] Muiden velkojien intressiä riitauttaa tällaista saatavaa on kyllä omiaan vähentämään se, ettei vahingonkorvaussaamisille yleensä liikene jako-osuutta, vaikka saatava konkurssituomiossa hyväksytäänkin. Sen sijaan velalliselle, jolla velkojien ohella on riitauttamisoikeus

vaatimus vireille tarjoutuvaa adheesioetua hyväksi käyttäen jo ennen konkurssiprosessin päättymistä. Kirjallisuudessa on kyllä vastaajan konkurssin ja konkurssin alkaessa vireilläolevan velkomuskanteen keskinäisestä suhteesta lausuttu, että milloin jutun esineenä oleva konkurssissa valvottava saatava on selvä, tuomioistuimen tulee jättää kanne sillensä ja osoittaa kantaja valvomaan saamisensa konkurssissa.[47] Periaatteessa tämä pitää paikkansa myös silloin, kun konkurssin alkaessa velallista vastaan on syytejutun yhteydessä vireillä vahingonkorvausta tarkoittava velkomus.[48] Rikosperusteinen saatava ei kuitenkaan yleensä ole selvä, ja tavallisesti tuleekin eteen KS 12 §:n mukainen menettely eli korvauskanteen ajamista jatketaan konkurssipesää vastaan.[49] On tietysti mahdollista, että syytetty on ennen konkurssiin joutumistaan jo ehtinyt syytejutussa myöntää korvausvaatimuksen oikeaksi, mutta korvausasia on syytteeseen kytkeytyneenä konkurssin alkaessa edelleen tuomiolla ratkaisematta.[50] Yksin myöntämisen perusteella ei saatavaa kuitenkaan voitane pitää siinä mielessä »selvänä», että tuomioistuimen ratkaisu saamisvaatimuksen johdosta voitaisiin tässä tilanteessa jättää yksin konkurssiprosessissa tapahtuvan tutkinnan varaan. Voivathan muut velkojat olla saatavan oikeellisuudesta toista mieltä ja riitauttaa saatavan, jolloin jouduttaisiin uuteen vahvistusprosessiin.[51]

(KS 97 §), on tästä riippumatta merkitystä sillä, mitä saatavia konkurssituomiossa määrätään maksettaviksi. Hänhän vastaa konkurssin jälkeen saamallaan omaisuudella saamisista, joiden maksamiseen konkurssiin luovutetut varat eivät ole riittäneet (KS 85,1 ja 94 §). Konkurssituomiossa tapahtunut vahvistus sitoo sitäpaitsi konkurssin jälkeenkin velallista, kuten tavallinen suoritustuomio.

[47] *Tarjanne* s. 133, *Tirkkonen* Sp I s. 442 ja *Halila* Konkurssi s. 55.

[48] Milloin selväksi katsottava saatava olisi jo ennätetty valvoa konkurssissa ennen ajankohtaa, jolloin sitä koskeva vaatimus esitetään syytejutussa, jää kanne pelkästään sillensä.

[49] KS 12 §:n mukaisesta tilanteesta yleisemmin ks. *Grotenfelt* Konkursstadgan s. 42 ss., *Tarjanne* s. 133 s., *Granfelt* Konkurssioikeus s. 32 s., *Tirkkonen* LM 1954 s. 312, *sama* Sp I s. 442 sekä *Halila* Konkurssi s. 73.

[50] OK 14: 10:n mukaan (L:ssa 14: 1. 1972/21) korvausvaatimusta ei saa ratkaista, ennen kuin syytteen johdosta on annettu päätös.

OK 14: 10 koskee tilannetta, että syyte ja korvausvaatimus ovat vireillä erikseen, mutta samaa sääntöä on luonnollisesti noudatettava myös silloin, kun syytettä ja korvausvaatimusta käsitellään samassa menettelyssä. On kyllä perusteita katsoa, että milloin vastaaja disponoi korvausvaateesta myöntämällä sen oikeaksi, ratkaisun antamiseen ennen syytejutun päätöstä ei olisi estettä. Onhan korvausvaatimus tällöin hyväksyttävä, vaikka syyte hylättäisiinkin, eli ratkaisukiellon ratio (yhdenmukaiset ratkaisut, syyteasian päätöksen todistusvaikutus vahingonkorvauspuolelle) on oikeastaan pudonnut pois. Mitään pakkoa antaa myöntämisen perusteella heti korvausasiassa päätös tuomioistuimella ei kuitenkaan ole.

[51] Se, että velallinen on ennen konkurssia ehtinyt disponoida saatavasta myöntämällä sen oikeaksi, mutta disponointiin perustuvaa tuomiota ei ole vielä annettu, ei saata riistää muilta velkojilta riitauttamisoikeutta.

Järkevintä siis lienee tässäkin tapauksessa kutsua konkurssipesä vastaajaksi ja jatkaa vahingonkorvausvaatimuksen käsittelyä KS 12 §:n mukaisesti.[52]

Siinä tapauksessa, että konkurssituomio tulee annettavaksi vahingonkorvausvaatimuksen ollessa eri oikeudenkäynnissä (nyt syyteprosessissa) vireillä, korvaussaatava on konkurssituomiossa määrättävä maksettavaksi, valvotun määrän osoittamin rajoituksin, sen suuruisena, miksi se kyseisessä prosessissa tulee vahvistetuksi (KS 12 ja 96 §). Konkurssituomion antaminen saa siis aikaan, että korvaussaatavan maksuun tähtäävä suorituskanne muuttuu *vahvistuskanteeksi* ja että korvausvaatimuksen johdosta annettava kanteen hyväksyvä tuomio, olipa kyseessä syytejuttu tai siviiliprosessi, on luonteeltaan *vahvistustuomio*.[53]

Milloin taas tilanne on sellainen, ettei korvausvaatimus ole konkurssituomiota annettaessa vielä vireillä tuomioistuimessa ja vaatimus osoitetaan konkurssituomiossa riitauttamisen johdosta vahvistettavaksi eri oikeudenkäynnillä, voidaan tällaista vahvistuskannetta ajaa paitsi omana riitajuttunaan, myös mahdollisen syytejutun yhteydessä rikosprosessuaalisessa järjestyksessä.

Sen sijaan jos korvausvaatimus on jo ennen vaatimuksen vireillepanoa *hyväksytty konkurssituomiossa* maksettavaksi pesän varoista, vahingon kärsineeltä *puuttuu oikeudellinen intressi* ryhtyä ajamaan korvauskannetta eikä korvausvaatimusta voida ottaa syytejutun yhteydessäkään tutkittavaksi.

Konkurssituomion nojalla korvaussaatava voidaan näet periä paitsi konkurssivarallisuudesta, myös (ellei pesästä liikene täyttä suoritusta) niistä varoista, jotka velallinen konkurssin jälkeen mahdollisesti saa. Konkurssituomio käy siis ulosottoperusteesta myös konkurssitäytäntöönpanon jälkeen.[54] Mikäli konkurssituomio, jossa korvausvaatimus on hyväksytty, on syytejutun vireilletullessa jo saanut lainvoiman, tämä adheesion este

---

[52] Kun saatava voidaan velallisen tekemästä myöntämisestä huolimatta konkurssissa riitauttaa, seuraa tästä, ettei velallisen myöntämistoimenpide myöskään KS 12 §:n mukaisen prosessin sisällä sido asianosaiseksi tulevaa konkurssipesää.

[53] KS 96 §:n ja 12 §:n välisestä suhteesta silmällä pitäen erityisesti konkurssituomion vaikutusta vireilläolevaan, velallista vastaan ajettavaan erilliseen velkomusprosessiin ks. *Tirkkonen* LM 1954 s. 312 s. sekä *Halila* Konkurssi s. 55.

[54] Tämä sääntö ilmenee ratkaisusta *KKO 1961 II 135*. Ks. sen johdosta *Halila* Konkurssi s. 51. Ks. myös *KKO 1981 II 122*: Kun konkurssituomiossa hyväksyttyjen saatavien suorittamiseen voidaan käyttää velalliselle konkurssin aikana kuuluneen omaisuuden lisäksi myös se omaisuus, jonka hän saa konkurssin jälkeen, konkurssipesällä ei ollut oikeudellista tarvetta saada konkurssivelallinen velvoitetuksi korvaamaan konkurssipesälleen siitä konkurssin aikana hukkaamansa omaisuus.

voidaan selittää myös oikeusvoimainstituution (res judicata) avulla. Sanotusta täytäntöönpantavuusominaisuudesta voidaan jo päätellä, että konkurssituomio *sitoo* velkojaa ja velallista myös konkurssin ulkopuolella siinä laajuudessa, kuin valvottu saatava on otettu asiallisesti konkurssiprosessissa ratkaistavaksi, eli konkurssituomio saa normaaliin tapaan *oikeusvoiman*.[55] Saatavaa, joka on lainvoimaisella konkurssituomiolla hyväksytty maksettavaksi, ei voida enää saattaa uuden oikeudenkäynnin kohteeksi.[56] Konkurssituomion oikeusvoima merkitsee toiselta puolen myös sitä, että jos korvaussaatavaa koskeva valvonta on konkurssituomiossa lainvoimaisesti *hylätty*, samaa korvausvaatimusta ei tässäkään tapauksessa voida ottaa tuomioistuimessa – sen enempää syytteen yhteydessä kuin erikseen ajettunakaan – tutkittavaksi.[57]

> Konkurssituomio ei kuitenkaan estä vaatimasta myöhemmässä verorikosjutussa vahingonkorvauksena konkurssissa valvottuja ja konkurssituomiossa ratkaistuja *verosaatavia*. Konkurssituomiossa on näet lausuttu yksin verosaatavan oikeellisuudesta, joka on eri asia

---

[55] Ks. *Palmgren* JFT 1939 s. 392, *Tirkkonen* LM 1954 s. 302 s. ja *Halila* Konkurssi s. 50.

[56] *KKO 1981 II 89*: RO:n hylättyä velkomuskanteen velkoja oli vastaajan sen jälkeen alkaneessa konkurssissa valvonut saman saatavan, ja se oli lainvoimaisessa konkurssituomiossa hyväksytty maksettavaksi. Tämän jälkeen HO, jossa velkoja oli hakenut muutosta RO:n velkomusjutussa antamaan päätökseen, jätti RO:n päätöksen pysyväksi. Kun kysymys saatavasta oli jo konkurssituomiossa oikeusvoimaisesti ratkaistu ja ratkaisu sitoi velallista myös henkilökohtaisesti, KKO, jossa velkoja haki muutosta HO:n velkomusjutussa antamaan tuomioon, poisti HO:n kanteesta antaman lausunnon.

[57] Ks. *KKO 1979 II 118*: Saatavaa koskeva konkurssivalvonta oli riitautettuna hylätty eikä valvojalle ollut varattu oikeutta näyttää vaatimustaan toteen eri oikeudenkäynnissä. Kun kysymys saatavasta siten oli konkurssituomiossa jo oikeusvoimaisesti ratkaistu, jätettiin konkurssipesän ja velkojan välisessä myöhemmässä oikeudenkäynnissä esitetty vaatimus saman saatavan käyttämisestä kuittaukseen tutkimatta.

Tilanne on adheesion sallittavuuden kannalta ongelmallinen, jos konkurssituomio, jossa korvausvaatimus on hylätty, ei ole *vielä* saanut lainvoimaa kumulaatiotilanteen aktualisoituessa. Saatavan tutkinta konkurssiprosessissa ei näet synnytä, kuten tekstissä on esitetty, muodollisprosessuaalista lis pendens-vaikutusta. Koska kuitenkin erillisen velkomusprosessin mahdollisuus konkurssiprosessin aikana perustuu siihen, että saatava on riitainen, ei tällaista mahdollisuutta sovi velkojalle suoda enää sen jälkeen, kun saatava on konkurssituomiossa hylätty eikä velkojalle ole varattu mahdollisuutta näyttää saatavaansa toteen eri oikeudenkäynnissä. Tällöin velkojan oikeus on siis sen varassa, että hän saa konkurssituomioon muutoksen vähintään siinä muodossa, että asianosaiset osoitetaan riitelemään saatavasta erillisessä prosessissa.

Mikäli saatavan määräämisellä maksettavaksi konkurssipesän varoista tai vastaavasti valvonnan hylkäämisellä ei olisi sitovaa vaikutusta konkurssin ulkopuolella, jollainen järjestely on omaksuttu Ruotsissa (ks. konkurslagen 115 § sekä kirjallisuuden osalta *Welamson* Konkurs s. 150 ss., erit. s. 159) ja jollaista ollaan suunnittelemassa meillekin (ks. *KM 1978: 37* s. 329 ja s. 459 ss.), ei tekstissä mainittua uuden prosessin estettä voisi syntyä.

kuin rikosperusteinen vahingonkorvausvelvollisuus (mm. syyllisyys- ja vanhentumiskriteereiden poikkeavuus). Konkurssituomion res judicata-vaikutus ei verosaatavien osalta ulotu myöhempään vahingonkorvausoikeudenkäyntiin. Mahdollisuus nostaa tässä tapauksessa korvauskanne on riippumaton siitä seikasta, onko verosaatavaa koskeva valvonta konkurssituomiossa hyväksytty vai hylätty.

Ks. *KKO 1983 II 121*: Työnantajan konkurssissa tuomitut ennakonpidätykset ja työnantajan sosiaaliturvamaksut voitiin, huomioon ottaen verojen ja maksujen perimisestä ulosottotoimin annetun lain 11 §:n 1 ja 3 momentin säännökset, tuomita työnantajaa vastaan ajetussa jutussa rikosperusteisena vahingonkorvaussaamisena.

(Ks. tämän johdosta myös jäljempänä jaksossa 5.3.5.b. ja siellä erit. alaviite 219:n ja 232:n jäljessä lausuttua).

Milloin konkurssivelallinen tekee rikoksen *konkurssin aikana*, rikokseen perustuva korvausvaatimus *ei ole* konkurssissa valvottava konkurssisaaminen, koska saatavan syntyperuste on syntynyt konkurssin alkuhetken jälkeen (ks. KS 25 §). Mutta tällainen saamisvaade ei ole myöskään »massavelka», joka konkurssikustannusten ja pesän muiden velvoitteiden tapaan olisi perittävissä pesän varoista päältä päin ennen konkurssisaamisia. Olisi luonnotonta hyväksyä ajatus, että konkurssivelallinen voisi tällä tavoin rikoksia tekemällä huonontaa konkurssivelkojien asemaa. Kerrotunlainen vahingonkorvaus on siten maksettavissa vasta niistä varoista, jotka rikoksen tehnyt velallinen saa konkurssin jälkeen.[58] Kun korvausvaade ei sen enempää massavelan kuin konkurssisaamisenkaan muodossa kohdistu konkurssivarallisuuteen, syytetyn konkurssitila ei myöskään aiheuta asialegitimaation siirtymistä konkurssipesälle, vaan prosessi käydään yksin syytettyä vastaan normaaliin tapaan.

Edellä on selkeyden vuoksi puhuttu yksinomaan syytetyn konkurssista. Samat konkurssipesän roolia koskevat puhevaltasäännöt soveltuvat myös siihen tilanteeseen, että kolmas henkilö, jonka väitetään olevan vastuussa rikoksella aiheutetusta vahingosta, esim. syytetyn työnantaja, on prosessin alkaessa konkurssissa tai joutuu konkurssiin oikeudenkäynnin aikana.

---

[58] Ratkaiseva ajankohta siinä suhteessa, onko velallinen saanut omaisuuden konkurssin aikana vai sen jälkeen, on *konkurssituomion julistaminen*. Tämän ajankohdan jälkeen velallisen omistukseensa saama omaisuus tulee hänelle itselleen eikä kuulu konkurssipesään. Se, että konkurssi täytäntöönpanona jatkuu ehkä pitkiäkin aikoja konkurssituomion antamisen jälkeen, on tässä suhteessa asiaan vaikuttamatonta. Ks. *Grotenfelt* Konkursstadgan s. 196 ja *Halila* Konkurssi s. 94.

4.2.2. Passiivilegitimaatio ja vastuuvakuutus – Vastuuvakuutuksella tarkoitetaan vakuutusta sen häviön varalta, joka jollekulle voi syntyä sen johdosta, että hän joutuu korvausvelvolliseksi kolmatta kohtaan (VakSopL 91 §).[59] Vakuutuksensaajana on siis vahingon aiheuttaja (tai muu vahingonkorvausoikeudellisten normien mukaan korvausvelvollinen) eikä vahingon kärsinyt. Vastuuvakuutussopimuksen tarkoittaman vahinkotapahtuman sattuessa vakuutusyhtiö maksaa korvauksen varsinaisen korvausvelvollisen puolesta. Vastuuvakuutustilanne muistuttaa siten henkilösuhdekonstruktioltaan tilannetta, jossa muu korvausvelvollinen kuin vahingon aiheuttaja voidaan saattaa korvausvelvolliseksi (esim. isännänvastuu). Tältä pohjalta nousee esille kysymys, voisiko vahingon kärsinyt saatuaan tietoonsa, että syytetyllä tai muulla vastuussaolevalla on tukenaan vastuuvakuutus, kohdistaa rikosjutussa korvausvaatimuksen *suoraan vastuuvakuutuksen myöntäneeseen vakuutusyhtiöön*. Jos ongelmaa tarkastellaan yksin korvausvaatimuksen perustetta koskevien tosiseikastokriteereiden valossa, tällaiselle passiiviselle sivulliskumulaatiolle ei löydy mitään periaatteellista estettä. Se, perustuuko kolmannen vastuu toisen aiheuttamasta vahingosta vahingon aiheuttajan (muun vastuuvelvollisen) ja vakuutusyhtiön väliseen vakuutussopimukseen vaiko esim. työsuhteen olemassaoloon vahingon aiheuttajan ja kolmannen välillä (työnantajan vastuu) on adheesioprosessin soveltamisalan kannalta sinänsä yhdentekevää.

Kuitenkaan vakuutuksenantajan vetämistä vastaajaksi *ei* vakiintuneen käsityksen mukaan pidetä sallittuna. Tämä ei kylläkään johdu OK 14: 8:n kumulaatiosäännöksen erityistulkinnasta juuri vastuuvakuutustilanteessa, vaan vastuuvakuutuksen »luonteesta» pelkästään vakuutuksenottajan ja vakuutusyhtiön välisenä sopimuksena. Vaikka vastuuvakuutustilanteissa vahingonkärsineen hyvittäminen on käytännön syistä järjestetty siten, että hän voi saada korvauksen suoraan vakuutusyhtiöltä, *hänelle ei synny yhtiötä vastaan mitään itsenäistä kannekelpoista oikeutta*.[60] Vahingonkärsineen korvausvaade suuntautuu vahingon aiheuttajaan tai muuhun, johon vahingonkorvausoikeudellisten normien mukaan voidaan kohdistaa korvausvaatimus. On myös huomattava, että yksin vakuutuksenottajalla on valta päättää siitä, käytetäänkö vastuuvakuutusta vahingon korvaamiseen vai ei.[61] Vastuuvakuutus merkitsee siis todella vain sen korvausvelvollisuu-

[59] Ks. luonnehdinnasta *Ignatius* Vakuutussopimuslaki s. 213, *Arti–Rossi* s. 12 sekä *Hellner* Försäkringsrätt s. 388.

[60] *Ignatius* Vakuutussopimuslaki s. 221, *Arti–Rossi* s. 14 ja *Hoppu* s. 228.

[61] *Arti–Rossi* s. 14.

den kattamista, johon vakuutuksenottaja ehkä velvoitetaan.[62] Suoran, yhtiöön kohdistuvan kannevallan puuttuminen heijastuu rikosprosessin alueelle adheesiokieltona.[63] Vastuuvakuutuksen merkitys vahingonkorvausoikeudenkäynnissä kohdentuukin korvauskysymyksen materiaaliselle puolelle vaikuttaen erityisesti tuomittavan korvauksen määrään siten, ettei korvausta yleensä sovitella, jos korvausvelvollisella on tukenaan vastuuvakuutus.[64]

> *Prosessuaaliselta* kannalta katsoen vastuuvakuutuksen huomioon ottamiseen tuomioon vaikuttavana tekijänä liittyy eräitä ongelmia, mm. se, ettei vastuuvakuutuksen olemassaolo yksinkertaisesti saata tulla tuomioistuimen tietoon. Myös sen selvittäminen, onko vahinko yksittäistapauksessa todella sellainen, että se vakuutussopimuksen ehtojen mukaan korvataan vastuuvakuutuksesta, saattaa osoittautua työlääksi erityistä todistelua vaativaksi tehtäväksi.

---

[62] On myös huomattava, ettei se seikka että vakuutuksensaaja on korvausvelvollinen vielä suinkaan välttämättä merkitse, että vahingonkärsineen vahinko tulee vastuuvakuutuksesta korvatuksi. Vahingon kärsinyt voi saada korvauksen vain, jos vakuutetulla korvausvelvollisella kyseisessä yksittäistapauksessa *vakuutussopimuksen ehtojen mukaan on oikeus vakuutussuojaan* (ks. tästä *Hellner* Försäkringsrätt s. 424). Jos vakuutuksensaaja on esim. aiheuttanut vahingon tahallaan tai törkeällä tuottamuksella, vakuutusyhtiö ei yleensä ole korvausvelvollinen (ks. VakSopL 18 §, sekä *Vastuuvakuutuksen yleiset vakuutusehdot (1. 4. 1981) kohta 7.3.6*; kirjallisuuden osalta viitattakoon myös *Arti–Rossi* s. 82 s. sekä *Palmunen* Työtapaturmajutut s. 115).

[63] VakSopL 95 §:n määräyksistä, joiden tarkoituksena on turvata se, että vastuuvakuutuskorvaus todella käytetään vahingon korjaamiseen, voi kuitenkin olla seurauksena, että vahingon kärsineelle syntyy kannekelpoinen oikeus vakuutuksenantajaa kohtaan *siihen korvausmäärään*, joka vakuutuksenantajan on suoritettava vastuuvakuutussopimuksen nojalla. Ks. VakSopL 95 §:n johdosta lähemmin *Ignatius* Vakuutussopimuslaki s. 221 s. sekä Ruotsin vakuutussopimuslain vastaavan määräyksen johdosta *Hellner* Försäkringsrätt s. 424 ss. sekä *sama* SvJT 1967 s. 685.

Tekstissä esitettyyn nähden on prosessuaalisessa suhteessa huomattava, että VakSopL 95 §:n määräykset saattavat yleensä aktualisoitua vasta vahingonaiheuttamistapahtumasta nostetun syytejutun ja sen yhteydessä mahdollisesti käsitellyn *vahingonkorvausjutun jälkeen* eikä vahingonkärsineen oikeus vaatia korvausta vakuutusyhtiöltä siis normaalisti ole vielä syytejutussa ajankohtainen.

[64] Ks. lähemmin *Saxén* s. 165, *Routamo–Hoppu* s. 302, *Hoppu* LM 1975 s. 103 ss., *Kivivuori* Vahingonkorvausoikeus s. 71 ss. sekä vahingonkorvauslakia edeltäneeltä ajalta *Riska* JFT 1968 s. 145.

Sovittelumahdollisuutta vastuuvakuutuksen perusteella ei nimenomaisesti mainita VahKL:n tekstissä, mutta hallituksen esityksen perusteluissa lausutaan, että vastuuvakuutuksella tulisi olla sovittelua estävä vaikutus (*HE 187/1973* s. 14 ja s. 20).

Ks. oikeuskäytännöstä *KKO 1984 II 28*, jossa KKO on ottanut kannan, ettei korvausvelvollisten hyväksi voimassa olleen vastuuvakuutuksen vuoksi korvausta ollut soviteltava sillä perusteella, että korvausvelvollisuus olisi muodostunut korvausvelvollisille kohtuuttoman raskaaksi.

Tällä tavoin on tulkittu myös Ruotsin SkL 6 luvun 2 §:n yleistä sovittelusäännöstä

Edellä sanottu koskee nimenomaan »tavallista» vastuuvakuutusta, jossa vakuutuksensaajana on vahingon aiheuttaja tai muu korvausvelvollinen. Viime vuosikymmenien kehitys vakuutusalalla on tuonut tämän perinteisen vastuuvakuutuksen rinnalle vastuuvakuutustyypin, jossa vakuutus tehdään *suoraan potentiaalisen vahingon kärsijän hyväksi*. Tällaisessakin vakuutuksessa vakuutuksen ottaa se, joka joutuisi vahingonkorvausoikeudellisten normien mukaan korvausvelvolliseksi, ellei vakuutusta olisi. Konstruktio poikkeaa kuitenkin perinteisestä vastuuvakuutuksesta siinä olennaisessa kohdassa, että vakuutus antaa vahingon kärsineelle *itsenäisen oikeuden vaatia korvausta suoraan vakuutusyhtiöltä*, ilman että – kuten *Hellner* ilmaisee – »det ligger någon skadeståndsskyldighet för försäkringstagaren 'i botten'».[65] Tällöin korvausvelvollisuus suhteessa vahingon kärsineeseen itse asiassa siirtyy kokonaan pois vahingon aiheuttajalta sillä, että hän ottaa vastuuvakuutuksen, ja viimemainitun korvausvelvollisuus voi aktualisoitua vain takautumisoikeuden kautta.[66] Vakuutusoikeudelliselta kannalta katsoen järjestelyyn kuuluu säännönmukaisesti myös se, että vakuutuksen ottaminen on pakollista ja että oikeus vakuutuksesta maksettavaan korvaukseen on joko kokonaan tai ainakin sangen pitkälti riippumaton vahingonaiheuttajan tuottamuksesta. Meillä tällaisen vastuuvakuutuksen käyttö on vielä suhteellisen vähäistä. Esimerkkeinä mainittakoon liikennevakuutus ja atomivastuulaissa säädetty ydinlaitoksen haltijan vastuuvakuutus ydinvahingon varalta.[67] Vakuutustyyppi näyttää kuitenkin olevan yleistymässä.

(*Hellner* s. 300), ja kysymyksen ollessa alaikäisen tai mielisairaan ja häneen verrattavan korvausvastuusta (SkL 2 luvun 2 ja 3 §), määrää laki expressis verbis ottamaan mm. vastuuvakuutuksen huomioon korvauksen suuruutta määrättäessä.

Sovittelukysymyksiin on katsottu olevan vaikutusta myös sillä, *onko vahingon kärsinyt itse* vakuuttanut omaisuutensa. Ratkaisussa *KKO 1985 II 23* on vahingonkorvausta soviteltu sillä perusteella, ettei vahingon kärsinyt ollut vakuuttanut tulipalossa tuhoutunutta erittäin arvokasta omaisuuttaan.

[65] *Hellner* s. 140. Vrt. myös *sama* Försäkringsrätt s. 370, 393 ja s. 448 s.

[66] *Hellner* s. 140.

[67] Liikennevakuutuksen voimassaolo suoraan vahingon kärsineen hyväksi käy ilmi erityisesti LiikVakL 11 §:stä, jossa vahingon kärsineelle annetaan kannevalta vakuutusyhtiötä vastaan. Lain 12 §:n määräyksillä on pyritty mahdollisuuksien mukaan kokonaan estämään se, että korvausta (josta yhtiö on vastuussa) vaadittaisiin vahingon aiheuttajalta.

Sen sijaan vuoden 1937 autovastuulaki (voimassa vuoden 1959 loppuun) rakentui vielä klassisen vastuuvakuutuksen varaan. Lain 9, 14 ja 15 §:stä ilmeni, että kannetta liikennevahingon korvaamiseksi oli ajettava ensisijaisesti vahingon aiheuttajaa vastaan ja että vakuutuksen myöntänyt yhtiö tuli kutsua oikeudenkäyntiin kuultavaksi. Yhtiötä vastaan syntyi vahingon kärsineelle oikeus vasta, kun vahingon aiheuttaja (ajoneuvon omistaja, kuljettaja tai luvaton käyttäjä) oli velvoitettu lainvoimaisella tuomiolla suorittamaan korvausta. Ks. *Borenius* SVLY III s. 46 sekä LiikVakL:ssa omaksutun uuden järjestelyn johdosta hallituksen esitys liikenne-

Vuonna 1983 (1. 4. 1983) vakuutusyhtiöt ottivat käyttöön vapaaehtoisen potilasvakuutuksen ja 1. 7. 1984 tuli voimaan niinikään vapaaehtoisuuden pohjalle rakentuva lääkevahinkovakuutus. Nämä rakentuvat molemmat puheena olevalle vastuuvakuutusperiaatteelle. Sama järjestelmä on omaksuttu myös ehdotuksissa lakisääteisiksi potilasvakuutus- ja lääkevahinkovakuutuksiksi.[68]

Sen vuoksi, että selostetussa vastuuvakuutusjärjestelyssä vahingon kärsinyt saa suoraan vakuutuksenantajaan kohdistuvan kannekelpoisen oikeuden, *ei edellä esitetyn valossa ole periaatteellisia esteitä kumuloida tällaiseen vastuuvakuutukseen perustuva, vakuutusyhtiöön kohdistettu korvausvaatimus vahingonaiheuttajaa vastaan ajettavaan syytejuttuun.* Syyte ja korvausvaatimus nojautuvat yhteiseen perustosiseikastoon, vahingonaiheuttamistapahtumaan. Se, että vakuutusyhtiön vastuu kenties on kenenkään tuottamuksesta riippumatonta, ei vaikuta adheesion sallittavuuteen. Voidaanhan yleensäkin kysymys objektiivisen vastuuperusteen olemassaolosta tutkia syytejutun yhteydessä, mikäli vain yhteistä tosiseikastoa koskeva kumulaation edellytys täyttyy. Edellä (3 § alaviite 157:n kohdalla) on jo mainittu, että *Norjan* uudessa rikosprosessilaissa (22. 5. 1981) puheena olevan tyyppinen passiivinen sivulliskumulaatio on nimenomaisesti mainiten sallittu.[69]

---

vakuutuslaiksi (*HE 68/1958*) s. 3 sekä *Arti* SVLY XVII s. 225.

AtVastuuL 23 §:n mukaan Suomessa olevan ydinlaitoksen haltijalla tulee olla vakuutus ydinvahingosta aiheutuvan vahingon varalta. Lain 25 §:ssä säädetään nimenomaan, että vakuutuksen tulee olla sellainen, että ydinvahingon johdosta korvaukseen oikeutetulla on sen perusteella oikeus saada korvaus suoraan vakuutuksenantajalta. Ks. tämän johdosta AtVastuuL:n perusteluja *HE 41/1972* s. 26.

[68] Ks. vapaaehtoisista potilasvahinko- ja lääkevahinkovakuutuksista *Achté–Hoppu* s. 327 ss. sekä *Lahti* JFT 1985 s. 448.

Lakisääteisistä järjestelyistä ks. ehdotus lääkevahinkolaiksi (*OLJ 2/1979*) ja siellä lakiehdotuksen 7 § ja 10 § sekä perustelujen osalta julkaisun s. 51 ss. ja ehdotus potilasvahinkolaiksi (*KM 1982: 29*), ehdotuksen 5 §. Potilasvahinkolakiehdotuksessa on vakuutusjärjestelyn osalta yksityisen vakuutusjärjestelmän vaihtoehtona ehdotettu julkisoikeudellista sosiaalivakuutuksen tyyppistä vakuutusta, jonka hoitaisi kansaneläkelaitos. Ks. tämän johdosta myös *Lahti* JFT 1985 s. 446 ss.

Vuonna 1984 on sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen perustettu *potilasvahinkolautakunta* (A 24. 2. 1984/221, joka tuli voimaan 1. 9. 1984). Lautakunnan tehtävänä on antaa lausuntoja siitä, onko potilaalle terveyden- ja sairaanhoidon yhteydessä aiheutuneesta henkilövahingosta suoritettava vahingonkorvausta. Lausunto annetaan pyynnöstä tuomioistuimelle sekä sille, joka vaatii tai jolta vaaditaan korvausta henkilövahingosta. Lausunto on pyynnöstä annettava myös korvauksen määrästä.

[69] Norjan StrPL 3 §:n 3 kohdan mukaan rikosjuttuun voidaan kumuloida »krav mot forsikringsselskap etter kap. II bilansvarslova 3. februar 1961 og krav ellers mot forsikrings-

Vakuutusmuodon ollessa vielä tavallaan kehitysvaiheessaan kuvattu kumulaatiotyyppi on nykyään rikosprosessissamme harvinainen, voidaanpa sanoa käytännössä lähes tuntematon. Mainittujen vapaaehtoisten potilasvahinko- ja lääkevahinkovakuutusten osalta on sitäpaitsi todettava, että vakuutusehtoihin sisältyy lauseke, jonka mukaan vakuutuksenantajan ja vahingon kärsineen välinen riita vahinkoasiassa ratkaistaan välimiesmenettelyssä.[70] Vaikka tällainen välityssopimus, vahingon kärsinyt kun ei ole sopimuksen osapuoli, ei sitonekaan tätä ainakaan siinä mielessä että vakuutusyhtiö voisi prosessiväitteellä estää yhtiöön kohdistetun korvausvaatimuksen tutkimisen vahingon aiheuttajaa vastaan ajettavassa syytejutussa, merkitsee välityslausuuli kuitenkin de facto, että nämä korvausvaatimukset jäävät adheesioprosessin (ja yleensäkin tuomioistuinprosessin) ulkopuolelle (vrt. jäljempänä jaksossa 5.3.4. olevaa esitystä).

Huomion arvoista on, ettei edes liikennerikosjutuissa ole saatu tästä passiivisesta sivulliskumulaatiosta käytännön kokemuksia, vaikka nykyinen liikennevakuutusjärjestelmä, jossa vahingon kärsinyt voi vaatia korvausta suoraan yhtiöltä, on ollut voimassa vuoden 1960 alusta alkaen. OK 14 luvun adheesionormit sinänsä eivät asettanekaan esteitä sellaiselle menettelylle, että liikennerikosjutussa vaadittaisiin korvausta vakuutusyhtiöltä (so. yhtiö haastetaan vastaajaksi) siltä osin, kuin kyseessä väitetään olevan liikennevakuutuksen kattama liikennevahinko.[71]

> Vertailumielessä on tässä yhteydessä syytä kiinnittää huomiota TapVakL:n mukaiseen *tapaturmavakuutukseen*, joka tietyssä mielessä on liikennevakuutukseen verrattava vakuutusjärjestelmä. Kummassakin instituutiossa on kyse pakollisesta vakuutuksesta muulle kuin vakuutuksenottajalle aiheutuvan vahingon varalta. Työtapaturman johdosta vahinkoa kärsineellä työntekijällä tai – jos hän on tapaturman seurauksena kuollut – hänen omaisillaan on oikeus saada korvausta vakuutuksen myöntäneeltä vakuutuslaitokselta samaan

selskap når siktede har tegnet ansvarsforsikring *og skadelidte kan gjore gjeldende krav direkte mot* selskapet» (kurs. tässä).

Huomattakoon, että lainkohdan mukaan vastuuvakuutukseen perustuva sivulliskumulaatio tulee kyseeseen vain, kun on kyse syytetyn itsensä ottamasta vastuuvakuutuksesta.

[70] Ks. tämän johdosta *Achté–Hoppu* s. 329 ja s. 331 s.

[71] Ks. viitteessä 69 siteerattua Norjan StrPL 3 §:n 3 kohtaa. *Ruotsin* osalta ks. *Olivecrona* s. 326 ja *Ekelöf* II s. 166, joissa kummassakin esityksessä liikennevakuutusyhtiöön kohdistettava korvauskanne mainitaan esimerkkinä muuta kuin syytettyä vastaan ajettavasta korvausvaatimuksesta. Myös *Tanskan* adheesiojärjestelyt sallivat kyseisen kanteen, vaikka siellä muutoin suhtaudutaankin kielteisesti passiiviseen sivulliskumulaatioon (ks. *Gomard* s. 123 ja *Jespersen* s. 306).

tapaan kuin liikennevakuutuksesta liikennevahinkotapauksissa. Jos työtapaturmaksi väitetty tapahtuma johtaa syytetoimenpiteisiin (syyte kuoleman tai ruumiinvamman tuottamuksesta tai työturvallisuusmääräysten rikkomisesta) ja jos vakuutuslaitos on kieltäytynyt maksamasta siltä vaadittua korvausta, voidaan kysyä, olisiko mahdollista vaatia vakuutuslaitokselta korvausta tapaturmaa koskevan syytejutun yhteydessä. Kysymykseen täytynee antaa *kielteinen* vastaus lähinnä sillä perusteella, että tapaturmavakuutus luetaan systemaattisesti sosiaalivakuutuksen piiriin. Tapaturmavakuutusta koskevat riitaisuudet eivät ensivaiheissaan kuulu yleisiin tuomioistuimiin, vaan tapaturmalautakunnalle ja vakuutusoikeudelle (ks. TapVakL 53a ja 53b § L:ssa 10. 7. 1981/526). Ei liene ajateltavissa, että adheesioperiaatteeseen nojaava syytettä käsittelevän tuomioistuimen toimivalta tässä suhteessa murtaisi sosiaaliturva-asioita käsittelevien erityisinstanssien toimivallan. (Vrt. tämän johdosta myös jälj. jaksossa 5.3.5. olevaa esitystä.)

Sen sijaan liikennevakuutusjärjestelmässä asia on toisin: kannetta vakuutusyhtiötä vastaan ajetaan yleisessä alioikeudessa (LiikVakL 11 §). Liikennevakuutuskorvausten tutkinta syytejutun yhteydessä luontuu myös siinä mielessä, että vaikkakin liikennevakuutusjärjestelmän lähtökohtana on vahingon korvattavuus kenenkään tuottamuksesta riippumatta, myös syyllisyysperiaate näyttelee korvausta määrättäessä varsin keskeistä osaa.

Kuten edellä tekstissä on käynyt ilmi, TapVakL:n mukaisesti maksettua korvausta koskeva *regressivaatimus* (TapVakL 61,2 §) voidaan kyllä kumuloida syytejuttuun, mitä kumulaatiota tapaturmavakuutusjärjestelmän sosiaalivakuutusluonne ei siis estä.

Liikennevakuutusyhtiön haastaminen vastaajaksi liikennerikosjuttuun näyttää siis oikeudenkäymiskaaren adheesionormiston valossa suhteellisen ongelmattomalta: kyseessä on normaali passiivisen sivulliskumulaation tilanne. Nyt törmätään kuitenkin liikennevakuutuslaissa omaksuttuun erityisjärjestelyyn, jonka tarkoituksena on katsottu olevan, että kannetta vakuutusyhtiötä vastaan ajettaisiin erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ja että jos kysymys yhtiön korvausvelvollisuudesta on liikennerikosjutussa aktuelli, korvauskannetta ajetaan (yhtiötä sitovin vaikutuksin) moottoriajoneuvon omistajaa, kuljettajaa tai matkustajaa vastaan. Liikennevakuutuksen myöntäneen yhtiön asema liikennerikosjutussa liittyy osana laajempaan kokonaisuuteen nimittäin siihen, mikä vaikutus erityissäännöksillä, jotka osoittavat korvauskanteen pantavaksi vireille siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, on syytejutussa tapahtuvan adheesion kannalta. Onko vaatimuksen kumuloiminen syytejutun yhteyteen tällaisissa tapauksissa kielletty? Tätä ongelmaa tarkastellaan seuraavassa lähemmin.

4.2.3. Siviiliprosessuaalista käsittelyjärjestystä osoittavien erityissäännösten merkityksestä – Vahingonkorvauslainsäädännöstämme löytyy säännöksiä, joissa nimenomaisesti määrätään, että vahingonkorvauskanne on pantava vireille »riita-asioista voimassa olevassa järjestyksessä». Tällaisia säännöksiä ovat mm. RautatVastuuL 10,2 § (rautatien omistajaa tai haltijaa vastaan RautatVastuuL:n nojalla ajettava vahingonkorvauskanne), LiikVakL 11,1 § (kanne vakuutusyhtiötä vastaan LiikVakL:ssa tarkoitetun vahingon korvaamiseksi), VahKL 7: 4 (kanne julkisyhteisöä vastaan VahKL 3 luvun mukaisen isännänvastuun toteuttamiseksi) ja VangKorvL 5,2 § (kanne valtiota vastaan laittomasta pidättämisestä tai vangitsemisesta taikka aiheettomasti kärsitystä vapausrangaistuksesta syntyneestä vahingosta). Säännöksille on tunnusomaista, että ne säätelevät »kolmannen tahon» vastuuta koskevia prosesseja. Säännösten kirjaimellinen tulkinta näyttäisi johtavan siihen, ettei kyseisten vaatimusten kumulointi syytejuttuun olisi sallittu, eli määräykset merkitsisivät poikkeusta edellä esitettyyn passiivista sivulliskumulaatiota koskevaan pääsääntöön.

a) Kirjallisuudessa adheesioperiaatteen ja kyseisenlaisten erityismääräysten välistä suhdetta on käsitellyt *Aalto*. Hän päätyy kannattamaan tulkintaa, jonka mukaan säännösten sanamuoto ehdottomasti määrää käsittelyjärjestyksen eli estää käsittelyn rikosjutun yhteydessä.[72] *Aalto* katsoo tämäntyyppiset säännökset lex specialis-määräyksiksi suhteessa yleiseen adheesionormiin, jotka säännökset siten yksittäistapauksessa supistavat adheesiojärjestelyn soveltamisalaa.[73] Edellä luetelluista erityissäännöksistä *Aalto* on ottanut kantaa RautatVastuuL 10,2 §:een ja LiikVakL 11,1 §:een. VahKL ja VangKorvL on säädetty *Aallon* väitöskirjan ilmestymisen jälkeen. Sen sijaan hän viittaa tuolloiseen VirkamVastuuL 9,2 §:een, jota voidaan pitää VahKL 7: 4:n edeltäjänä. VirkamVastuuL 9,2 § koski valtiota vastaan ajettavaa kannetta virkamiehen aiheuttamasta vahingosta,[74] joka kanne lainkohdan nimenomaisen maininnan mukaan oli pantava vireille »riita-asioille säädetyssä järjestyksessä». Omaksumansa linjan mukaisesti

[72] *Aalto* s. 212 ja s. 217 s.

[73] *Aalto* s. 212. Aallon väitöskirjasta antamassaan vastaväittäjän lausunnossa *T. Ellilä* (LM 1966 s. 206 ss.) ei esitä tätä tulkintaperiaatetta vastaan kritiikkiä (ks. m.k. s. 228), joten Ellilä näyttää hyväksyvän Aallon kannan.

[74] VahKL 7: 4 on soveltamisalaltaan VirkamVastuuL 9,2 §:ää laajempi siinä suhteessa, että se koskee myös muun julkisyhteisön kuin valtion vastuuta ja että VahKL 7: 4:n piiriin kuuluvat myös yksityisoikeudellista isännänvastuuta koskevat kanteet.

Aalto katsoi, että määräys esti vaatimuksen käsittelyn syytejutun yhteydessä.[75]

Vaikka *Aallon* esittämällä tulkinnalla onkin muodollisloogiset perusteensa, voidaan asiassa omaksua myös vastakkainen näkemys eli katsoa, *etteivät kyseisentyyppiset säännökset estä kumulaatiota rikosjutussa,* jota mielipidettä tässä asetutaan puoltamaan. Tämän kannan tueksi voidaan nojautua sekä prosessihistoriallisiin syihin että tietyiltä osin myös nykyiseen vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön. Lisäksi *Aallon* esityksen jälkeen tapahtuneet olennaiset muutokset materiaalisessa vahingonkorvausoikeudessa antavat aihetta uusiin adheesiomyönteisiin argumentteihin.

Huomattakoon, että *Aallon* väitöskirjan ilmestymisen aikaan (1965) vielä vallinneella säännöllä, että rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus oli erikseenkin ajettuna toteutettava rikosprosessuaalisessa järjestyksessä, ei sinänsä ole ratkaisevaa merkitystä arvosteltaessa hänen kantaansa nykyoikeuden valossa. Hänen esittämäänsä lex specialis -perusteluun voidaan nykyisin vedota yhtä hyvin kuin tuolloisenkin käsittelyjärjestyssysteemin vallitessa. Vuonna 1972 toteutettu uudistus, että rikosperusteiset yksityisoikeudelliset vaatimukset tuli erikseen ajettuina aina toteuttaa siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, ei sinänsä laajentanut adheesioprosessin soveltamisalaa. Tosin on kyllä rehellisesti myönnettävä, että nykyinen käsittelyjärjestyssäännöstö »auttaa» *Aallon* käsityksestä poikkeavan tulkinnan omaksumisessa, koska nykyisin adheesiotilanteessa *vaihtuu aina* yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyjärjestys. Sanottu prosessihistoriallinen seikka, että vaatimuksen käsittelyjärjestyksen määräsi vuoden 1972 uudistukseen saakka, ei vaatimuksen sisältö, vaan sen peruste, tekee kuitenkin ennen muuta ymmärrettäväksi sen, *miksi* nimenomaisia siviiliprosessuaalista käsittelyjärjestystä osoittavia määräyksiä on lakiin otettu. Tällä ratiota koskevalla päättelyllä on seuraavassa keskeinen merkitys arvosteltaessa määräysten suhdetta adheesionormiin.

Mitä kyseisillä erityissäännöksillä sitten on tarkoitettu säätää? Määräysten ensisijaisena tarkoituksena ei nähdäkseni ole kumulaatiokielto, vaan sen

---

[75] *Aalto* s. 212.

On huomattava, että VirkamVastuuL:n mukainen valtion vastuu oli (lain 1–3 §:ssä mainittuja tapauksia lukuunottamatta) *toissijaista,* jolloin valtion vastuu aktualisoitui vasta, kun korvausvelvolliseksi tuomittu virkamies oli osoittautunut maksukyvyttömäksi (VirkamVastuuL 5 §). Näin ollen kysymys valtion haastamisesta vastaajaksi ei yleensä saattanut tulla edes esille virkamiestä vastaan ajettavassa syytejutussa. Sen sijaan VahKL:ssa omaksutun julkisyhteisön ensisijaisen vastuun vuoksi julkisyhteisön haastaminen vastaajaksi tulee jo asian luonteesta johtuen syyteprosessissa eteen.

sääntely, missä prosessilajissa korvauskannetta on *erillisenä juttuna* ajettava. Puheena olevien lainkohtien tarkoittamissa kanteissa on monesti pohjana rikollinen teko. Käsittelyjärjestystä koskevilla erityismääräyksillä on kuitenkin tahdottu korostaa kyseisten korvauskanteiden tosiasiallista siviiliprosessuaalista luonnetta määräämällä ne käsiteltäviksi riitajuttujen järjestyksessä siinäkin tapauksessa, että vahingon aiheuttaja on syyllistynyt rikolliseen menettelyyn. Lainsäätäjä on selkeyden vuoksi lausunut julki, ettei mahdollisesta rikospohjasta johdettu rikosprosessuaalinen käsittelyjärjestys tullut noudatettavaksi. Vuoden 1972 käsittelyjärjestysuudistuksen myötä puheena olevat määräykset ovat siis menettäneet merkityksensä, koska vallitsee niiden kanssa samanlainen yleisprosessuaalinen sääntö. Voidaan myös todeta, että ainakin rautatievastuulakia säädettäessä (voimaan 1898) passiivinen sivulliskumulaatio syytejutuissa on ollut jokseenkin tuntematon instituutio. On siis varsin väkinäistä kuvitella RautatVastuuL 10,2 §:ää säädetyksi torjumaan tulevaisuudessa kenties uhkaavaa kumulaation soveltamisalan laajentumista. Samaa ajatusta saatetaan pitkälti soveltaa myös LiikVakL 11 §:ään (voimaan 1. 1. 1960), jossa lainkohdassa on nähtävissä myös lainsäädäntötekninen »jatkuvuuden laki». Vastaava siviiliprosessuaalista käsittelyjärjestystä osoittava määräys sisältyi näet jo vuoden 1937 autovastuulain 14,2 §:een.[76]

Esitetyn perustelun voidaan kyllä sanoa ajallisesti ontuvan VahKL 7: 4:n ja VangKorvL 5,2 §:n osalta, koska nämä ovat tulleet voimaan 1. 9. 1974 eli vuoden 1972 käsittelyjärjestysuudistuksen jälkeen. Kun tällä uudistuksella saatettiin voimaan yleinen sääntö, että rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus oli erikseen ajettuna aina toteutettava sivii-

[76] Todettakoon, että autovastuulain mukaista (siviiliprosessuaalista) korvauskannetta oli ajettava, ei vakuutusyhtiötä, vaan moottoriajoneuvon omistajaa, kuljettajaa, haltijaa tai luvattakäyttäjää vastaan, joiden maksettavaksi tuomitusta korvauksesta autovakuutus vastuuvakuutuksena vastasi (AutovastuuL 9,1 §). AutovastuuL 14,2 §:n määräys siviiliprosessuaalisesta käsittelyjärjestyksestä koski nimenomaan *vain autovastuulain mukaista* korvausvastuuta. Lainkohta *ei* merkinnyt poikkeusta yleissääntöön, että jos sen jolta korvausta vaadittiin, väitettiin syyllistyneen rikolliseen menettelyyn, korvauskannetta oli ajettava rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Kun liikennevahingon pohjana tuolloinkin säännönmukaisesti oli tieliikennelainsäädännössä kriminalisoitu teko, korvauskanne ohjautui tällä perusteella yleensä käsiteltäväksi rikosprosessuaalisessa järjestyksessä, eikä siviiliprosessiin osoittavalla AutovastuuL 14,2 §:n säännöksellä ollut juurikaan käytännöllistä merkitystä. Lähinnä sitä jouduttiin soveltamaan silloin, kun autovastuulain mukaista kannetta ajettiin moottoriajoneuvon omistajaa vastaan, joka ei itse ollut tuottamuksellaan aiheuttanut vahinkoa. Tällaista kannetta ei näet tuolloisen KKO:n kannan mukaan (*KKO 1936 II 66*) voitu kumuloida moottoriajoneuvon kuljettajaa vastaan ajettavaan rikosjuttuun. Ks. lähemmin *Borenius* SVLY III s. 46 s. ja s. 53 ss. sekä *Aalto* s. 213 alaviite 4.

liprosessuaalisessa järjestyksessä, olisivat VahKL 7: 4:n ja VangKorvL 5,2 §:n määräykset riitajuttujen käsittelyjärjestyksen noudattamisesta yksin nyt esitetyn ajatuskulun valossa tarpeettomia. Lainsäädäntöhistoriallinen tosiasia kuitenkin on, että vahingonkorvausoikeutta koskeva uudistustyö oli pantu vireille jo 1950-luvulla,[77] siis huomattavasti ennen sanottua prosessiuudistusta. Ottaen huomioon, että vahingonkorvausoikeutta ja oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista koskevat lainsäädäntöhankkeet ovat olleet toisistaan erillisiä ja että uusi vahingonkorvauslainsäädäntö on ollut prosessiuudistuksen voimaan tullessa käytännöllisesti katsoen jo loppuun saakka valmisteltu,[78] voidaan VahKL 7: 4:n ja VangKorvL 5,2 §:n käsittelyjärjestysmääräyksiä pitää prosessiuudistuksesta riippumattomina lainsäädäntörutiinin tuotteina. Ne todella ovat OK 14: 8:n yleissäännöksen valossa tarpeettomia.

Olisi näin ollen liioiteltua väittää, että VahKL 7: 4 ja VangKorvL 5,2 § olisi tarkoitettu poikkeuksiksi adheesioprosessin soveltamisalasta, joka 1970-luvun alkuun mennessä oli prosessikäytännössä jo laajentunut käsittämään isännänvastuun tyyppiset tilanteet.[79] Tällaiseen tarkoitusperään ei myöskään vahingonkorvauslain valmisteluasiakirjoissa laisinkaan viitata. Sen sijaan hallituksen esityksessä vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi, perusteltaessa VahKL 7: 4:ää ja VangKorvL 5,2 §:ää, korostetaan sitä, että lainkohdissa tarkoitetut korvausvaatimukset julkisyhteisöä vastaan on tarkoituksenmukaista aiempaa VirkamVastuuL:ssa omaksuttua käytäntöä noudattaen osoittaa nimenomaan *yleisiin tuomioistuimiin* eikä hallintoviranomaisten tai hallintotuomioistuinten käsiteltäviksi.[80] Juuri lainsäätäjän ajatuksesta, että lainpaikkojen mukaiset korvauskanteet ovat yleisissä tuomioistuimissa käsiteltäviä (riita)asioita, on löydettävissä selitys maininnalle siviiliprosessuaalisesta käsittelyjärjestyksestä. Kumulointia syytejutun yhteyteen VahKL 7: 4:n ja VangKorvL 5,2 §:n määräykset eivät tämän mukaan estä. Suhteessa adheesionormiin säännökset ovat näin ollen täysin rinnastettavissa OK 14: 8:n viimeiseen lauseeseen, jossa yleisesti

---

[77] Vahingonkorvauslain ja siihen liittyvien säädösten syntyvaiheista on tiivistetty esitys teoksessa *Routamo–Hoppu* s. 9 ss.

[78] Lainvalmistelukunnan ehdotus esitykseksi eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi valmistui vuonna 1970 (*LVK 1970: 3*). Laintarkastuskunta antoi ehdotuksesta lausuntonsa vuonna 1971 (*LTK 3/1971*) ja hallituksen esitys eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi annettiin vuoden 1973 valtiopäiville (*HE 187/1973*).

[79] Ks. edellä 3 § alaviite 126:n kohdalla olevaa esitystä ja sanottu alaviite.

[80] Ks. *HE 187/1973* s. 27 ja s. 33. Vanhan järjestelyn osalta ks. VirkamVastuuL 5,2 § ja 9,2 §.

säädetään, että ajettaessa *erikseen* rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta, on noudatettava, mitä oikeudenkäynnistä riita-asioissa on säädetty.

Tässä omaksuttu kanta saa tukea myös VangKorvL 5 §:n 1 momentista. Tämän lainkohdan mukaan korvausvaatimus valtiota vastaan laittomasta pidättämisestä tai vangitsemisesta (jonka käsittelystä erillisenä kanteena siis säädetään lainkohdan 2 momentissa) voidaan vaihtoehtoisesti esittää *jo siinä syytejutussa*, jonka vuoksi vahingon kärsinyt on ollut pidätettynä tai vangittuna. Laissa siis nimenomaan sallitaan syytetyn valtioon kohdistaman »vastavaatimuksen» kumulointi syytejuttuun.[81] Olisi omituista, ellei kyseistä korvausvaatimusta saisi tutkia *normaalin adheesiosäännön mukaan* (OK 14: 8) myös siinä rikosjutussa, johon laiton pidättäminen tai vangitseminen kenties antaa toimenpiteestä vastuussa olevia virkamiehiä vastaan aihetta. Joka tapauksessa VangKorvL 5,1 §:stä näkyy, ettei lainsäätäjä ole pitänyt puheena olevan vaatimuksen siviiliprosessuaalista käsittelyjärjestystä siinä mielessä ehdottomana, että vaatimus olisi aina pakko käsitellä erikseen siviilijuttuna.

Tarkasteltaessa RautatVastuuL 10,2 §:n ja VahKL 7: 4:n mukaisia valtioon (tai VahKL 7: 4:ssä myös muuhun julkisyhteisöön) kohdistettavia vahingonkorvauskanteita havaitaan, että myös *oikeuskäytäntö* on ilmeisen vakiintuneesti sallinut tällaisten vaatimusten esittämisen syytejutun yhteydessä. Tyyppiesimerkkeinä jutuista, joissa on aktualisoitunut sekä rautatievastuulain että vahingonkorvauslain 3 luvun mukainen valtion vastuu, mainittakoon junaonnettomuuksien aiheuttamat syytejutut valtionrautateiden palveluksessa olevia henkilöitä vastaan.[82]

Adheesiomyönteisen linjan omaksumiseen oikeuskäytännössä on yhtenä epäsuorana tekijänä otaksuttavasti vaikuttanut vahingonkorvauslaissa omaksuttu periaate, että sekä yksityiselle työnantajalle että julkisyhteisölle asetettiin *ensisijainen vastuu* työntekijän tai virkamiehen kolmannelle aiheuttamasta vahingosta (VahKL 3 luku). Kysymys julkisyhteisön vastuusta tulee näin ollen suorastaan väkisin esiin jo vahingon aiheuttanutta työntekijää tai virkamiestä vastaan ajettavassa syyteprosessissa. Vastuun ensisijaisuus huomioonottaen olisikin varsin epätarkoituksenmukaista, ellei

[81] VangKorvL 5,1 §:ää vastaava määräys sisältyi myös VirkamVastuuL 7,1 §:ään.

[82] Ks. *KKO 1981 II 106* (Sievin junaturma) ja *Kouvolan HO:n päätös 11. 6. 1981 n:o 1738/80* (Mommilan junaturma, jossa jutussa KKO: ei valituslupaa), joissa kummassakin jutussa on tutkittu yksityisten asianomistajien valtionrautateihin (= valtioon) kohdistamat vahingonkorvausvaatimukset.

tätä primääriä vastuuta voitaisi rikosjutun yhteydessä tutkia. Erityisesti niissä tilanteissa, joissa ns. kanavointisäännön vuoksi (VahKL 6: 2) korvaus on ensisijassa perittävissä vain VahKL 3 luvun mukaan vastuussa olevalta työnantajalta tai julkisyhteisöltä tai joissa työntekijä tai virkamies, milloin hänen tuottamuksensa katsotaan lieväksi, ei ole lainkaan korvausvelvollinen (VahKL 4: 1,1), on itse asiassa hyödytöntä kohdistaa korvausvaatimusta yksin syytettyyn. Vahingonkorvauslain isännänvastuujärjestelyihin ei siis kerta kaikkiaan näytä soveltuvan ajatus, että VahKL 7: 4:n käsittelyjärjestysmääräys katsottaisiin kumulaation esteeksi. Se olisi käsittämätön prosessuaalinen taka-askel, jollaista lainsäätäjä ei ole voinut tarkoittaa.[83]

b) Adheesion sallivaa kantaa ei sen sijaan voida perustella oikeuskäytännön kannanotoilla siltä osin, kuin on kyse *LiikVakL 11,1 §:n käsittelyjärjestysmääräyksen suhteesta adheesionormiin*. Päinvastoin praksis näyttää tässä omaksuneen *Aallon* esittämän linjan: koska LiikVakL 11,1 §:n mukaan kanne vakuutusyhtiötä vastaan liikennevakuutuksesta korvattavan vahingon korvaamiseksi on pantava vireille riita-asioista voimassa olevassa järjestyksessä, vakuutusyhtiöön ei voida kohdistaa kyseistä vaatimusta vahingon aiheuttajaa vastaan ajettavassa liikennerikosjutussa siten, että yhtiö haastettaisiin juttuun vastaajaksi.[84] Edellä on todettu, etteivät vakuutusoikeudelliset tai adheesion soveltamisalaa koskevat prosessuaaliset normit sinänsä estäisi tällaista kumulaatiota. Seuraavassa pyritään perustelemaan mielipidettä, jonka mukaan passiivinen sivulliskumulaatio olisi edellä omaksutun pääsäännön mukaan nytkin LiikVakL 11,1 §:n sanonnasta huolimatta mahdollinen.

Tarkasteltaessa yhtiöön kohdistettavan korvausvaatimuksen kumulointimahdollisuuksia syytejuttuun yksin LiikVakL 11,1 §:n valossa on vaikea perustella, miksi tämä lainkohta olisi adheesionormia vastaan vahvempi kuin RautatVastuuL 10,2 §, VahKL 7: 4 tai VangKorvL 5,2 §, jotka eivät estä kumulaatiota. Todettakoon, ettei hallituksen esityksessä liikennevakuutuslaiksi (*HE 68/1958*) käsittelyjärjestyskysymys saanut osakseen

[83] VahKL 7: 4:n sanamuodon mukainen tulkinta siten, että kyseeseen voisi tulla vain siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettava kanne, johtaisi myös siihen luonnottomaan tilanteeseen, että VahKL 3 luvun mukaan vastuussa olevaa julkisyhteisöä olisi kohdeltava prosessuaalisessa suhteessa toisin kuin yksityisiä isännänvastuun kantajia, eli yksityinen työnantaja voitaisiin kyllä haastaa vastaajaksi rikosjutussa ajettavaan vahingonkorvauskanteeseen, mutta julkisyhteisöä ei.

[84] Näin *Aalto* s. 213 ss.

huomiota. Lakiehdotuksen säädöstekstissä (ehdotuksen 20 §) ei ollut nimenomaista mainintaa, että yhtiötä vastaan ajettavassa prosessissa tuli noudattaa siviiliprosessuaalista käsittelyjärjestystä. Kyseinen maininta tuli lakitekstiin lakivaliokunnan aloitteesta (samalla kun säännös siirrettiin lain 11 §:ksi). Valiokunnan mietinnössä lausutaan asiasta: »Tällä muutoksella lakivaliokunta on pyrkinyt korostamaan sitä, että liikennevakuutuslain mukainen oikeudenkäynti tapahtuu siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä sekä että rikoslain vahingonkorvausvelvollisuutta koskeviin säännöksiin pohjautuvassa oikeudenkäynnissä on noudatettava rikosprosessuaalista käsittelyjärjestystä.»[85]

Tästä sangen tulkinnanvaraisesta lausumasta on vaikeaa tehdä varmoja johtopäätöksiä. Kun lausuma asetetaan yleisprosessuaalisiin historiallisiin yhteyksiinsä eli aikaan, jolloin rikosperusteinen korvauskanne ajettiin erikseenkin rikosprosessuaalisessa järjestyksessä ja jolloin vahingonkorvausta koskeva passiivinen sivulliskumulaatio rikosjutussa oli vielä suhteellisen kehittymätöntä, tulee asia nähdäkseni ymmärtää ennen muuta siten, että valiokunta on halunnut tähdentää yhtiötä vastaan ajettavan jutun siviiliprosessuaalista luonnetta huolimatta liikennevakuutuskorvauksiin yleensä liittyvästä rikospohjasta. Perustelun ei voitane katsoa suuntautuvan mahdollista adheesiota vastaan, vaan nimenomaan siihen, miten kannetta yhtiötä vastaan oli *erillisenä juttuna* ajettava. Kysymys yhtiötä vastaan ajettavan vaatimuksen kumuloinnista liikennerikosjuttuun ei näytä olleen lainsäädäntöprosessissa lainkaan esillä. Tuolloin oli vielä vallalla yleinen käsitys, ettei »siviiliperusteisia» vaatimuksia voitu yleensäkään tutkia rikosasian yhteydessä. LiikVakL 11,1 § on tämän ajatuskulun mukaan adheesioprosessiin nähden neutraali säännös jättäen kumulaation soveltamisalan kohdaltaan avoimeksi. Näin käy ymmärrettäväksi, ettei käytännön noudattamaa kumulaatiokieltoa saateta perustaa LiikVakL 11,1 §:n sanamuotoon.

Varsinainen syy praksiksen omaksumalle adheesiokielteiselle linjalle ei löytynekään LiikVakL 11,1 §:stä, vaan LiikVakL 12 ja 13 §:stä. Näissä lainkohdissa säädetään vakuutusyhtiön asemasta oikeudenkäynneissä, joissa korvausta liikennevakuutuksesta korvattavan vahingon johdosta vaaditaan moottoriajoneuvon omistajalta, kuljettajalta tai matkustajalta (so. liikennerikosjutussa yleensä syytetyltä) muun lain kuin liikennevakuutuslain nojalla. LiikVakL 12,2 §:n mukaan tällainen vaatimus voidaan ottaa

[85] *LakVK 3/1959 vp.* s. 2.

tutkittavaksi vain, jos erityisellä kieltäytymistodistuksella näytetään yhtiön *kieltäytyneen maksamasta* korvausta. Korvaus on kuitenkin tuomittava vakuutusyhtiön vastuusta voimassa olevien säännösten mukaan, ja tuomittu korvaus voidaan periä vain vakuutusyhtiöltä (LiikVakL 12,1 § L:ssa 31. 5. 1974/421).[86] Tästä syystä on yhtiön etujen valvomisintressissä säädetty, että yhtiö on kirjallisen haasteen tiedoksiannosta säädetyssä järjestyksessä kutsuttava *kuultavaksi* oikeudenkäyntiin (LiikVakL 13 §).[87] Käytännössä kysymys ajoneuvon omistajan, kuljettajan tai matkustajan korvausvelvollisuudesta tulee esille nimenomaan syytejutussa, joka liikennerikoksen johdosta on nostettu häntä vastaan. LiikVakL 12 ja 13 §:n määräykset ovat näin luonnollisista syistä johtaneet prosessikäytäntöön, ettei vakuutusyhtiö esiinny liikennerikosjutussa vastaajana, vaan ainoastaan kuultavana, ja että

---

[86] Nimenomainen määräys, että tuomittu korvaus saadaan periä vain vakuutusyhtiöltä kirjoitettiin LiikVakL 12,1 §:een tekstissä mainittuna ajankohtana eli vahingonkorvauslain säätämisen yhteydessä. Tätä ennen oli sama asia sanottu lainkohdassa siten, että liikennevakuutus oli voimassa vastuuvakuutuksena vahingonkorvausvelvollisen hyväksi ja että vakuutusyhtiö vapautui vastuusta maksamalla korvauksen vahingonkärsineelle. Sanamuodon muuttaminen ei merkinnyt mitään asiallista muutosta, vaan kyseessä oli ainoastaan »liian vakuutuksellisen» ja vaikeaselkoisen sanonnan selvennys (*HE 187/1973* s. 30).

Puuttumatta siihen, onko laki nyt aikaisempaa selvempi, on todettava, että uudistus soveltuu huonosti täytäntöönpano-oikeudellisiin yleisiin oppeihin: korvaustuomiota ei voida panna täytäntöön sitä vastaan, joka tuomitaan korvausvelvolliseksi, vaan yksin sivullisen asemassa olevaa vakuutusyhtiötä vastaan.

Uudistuksessa ei puututtu myöskään varsinaiseen ongelmaan eli siihen, onko vastaajan maksettavaksi tuomittu korvaus todella in concreto sellainen, että se korvataan liikennevakuutuksesta. Ellei se sitä ole, korvausta ei LiikVakL 12,1 §:n sanamuodosta huolimatta voida tietystikään periä yhtiöltä, vaan se jää tuomitun yksin kannettavaksi. Ks. edellä alaviite 35.

[87] Prosessuaalisessa suhteessa on ongelmallista, tarkoittaako kuulemisvelvollisuus sitä, että vakuutusyhtiö on aina kutsuttava kuultavaksi, kun kyseessä on ajoneuvon liikenteeseen käyttämisestä aiheutunut liikennevahinko (*in abstracto*-tulkinta), vai onko kuulemisvelvollisuus voimassa ainoastaan silloin, kun vahinko in concreto todella on sellainen, että vakuutusyhtö on sen korvaamisesta vastuussa eli ettei korvattavuus sulkeudu pois minkään LiikVakL 5–10 §:ssä säädetyn rajoittavan normin perusteella (*in concreto*-tulkinta). Ks. ongelmasta *Routamo* Liikennevahinko s. 270 ss. ja siellä mainittu kirjallisuus.

Ahtaan dogmaattisesti katsoen voitaneen jälkimmäistä vaihtoehtoa pitää oikeampana, koska vakuutusyhtiöllä ei ole jutussa mitään intressiä valvottavanaan, jos vahinkoa ei yksittäistapauksessa korvata liikennevakuutuksesta (näin *Tuomivaara* DL 1960 s. 183 ja *Arti* LM 1966 s. 954). Pulmana on kuitenkin se, että monesti vasta lopullisessa päätöksessään tuomioistuin voi ottaa kannan siihen, onko vahinko in concreto liikennevakuutuksesta korvattava vai ei. Se, miten jutussa on meneteltävä riippuu siis jutun lopputuloksesta(!) Näin ollen joudutaan käytännössä prosessin sujuvuuden varmistamiseksi siihen, että vakuutusyhtiö on »varmuuden vuoksi» syytä kutsua kuultavaksi, vaikka sittemmin ilmenee, ettei kuulemiseen in concreto-tulkinnan mukaan olisi ollutkaan aihetta. In abstracto-tulkinnasta ks. myös *Lammi* SVLY XVI s. 238.

korvauskannetta ajetaan muodollisprosessuaalisesti yksin ajoneuvon omistajaa, kuljettajaa tai matkustajaa vastaan.

Selostetuilla vahingon aiheuttajaa vastaan ajettavaa kannetta koskevilla erityismääräyksillä on pyritty välttämään turhat oikeudenkäynnit. Onhan kanne ajoneuvon omistajaa, kuljettajaa tai matkustajaa vastaan tarpeeton, jos yhtiö on valmis maksamaan korvauksen. Tämän vuoksi vaaditaan kanteen ajamiseen yhtiön antama kieltäytymistodistus.[88] Tarkoituksena on niinikään, että vahingon aiheuttajaa vastaan ajettavassa korvausprosessissa ratkaistaisiin myös yhtiön vastuu (korvaus määrätään yhtiön vastuusta voimassaolevien säännösten mukaan, ja korvaus on perittävissä vain yhtiöltä), jottei tarvittaisi enää uutta prosessia yhtiötä vastaan.[89] Nyt käsiteltävän adheesio-ongelman kannalta on kuitenkin tärkeää korostaa, että LiikVakL 12 ja 13 § säätelevät *vain moottoriajoneuvon omistajaa, kuljettajaa tai matkustajaa vastaan* ajettavan korvauskanteen nostamisen edellytyksiä ja tällaisen kanteen käsittelyä. Ne *eivät* itse asiassa lainkaan anna määräyksiä siitä, millä ehdoilla kannetta esim. liikennerikosjutussa voidaan ajaa *vakuutusyhtiötä vastaan*. On siis vailla perusteita sanoa, että säännökset estäisivät tällaisen kumulaation. Liikennevakuutuslain säännökset sallivat joka tapauksessa sen, että LiikVakL 11 §:n mukaista erillistä siviilikannetta vakuutusyhtiötä vastaan ajetaan *samanaikaisesti* vahinkotapahtumasta kehkeytyneen liikennerikosjutun kanssa. Vaikka tällainen kaksoisprosessitilanne on pyritty selostetuin erityisjärjestelyin eliminoimaan, ehdotonta estettä eri kanteen vireillepanoon syytejutun aikana ei ole. Onhan vahingon kärsineellä täysi oikeus menetellä siten, että hän – yhtiön kieltäydyttyä maksamasta korvausta – kohdistaa korvauskanteensa yksin yhtiötä vastaan. Syytejutun vireilletulo ei tätä oikeutta rajoita. Ja voihan tilanne yksittäistapauksessa olla sellainen, että korvauskanne yhtiötä vastaan on pantu vireille ennen syytteen nostamista.[90]

Kun kanne ja syyte ovat tällöin yleensä vireillä samassa tuomioistuimessa (LiikVakL 11,2 § verr. OK 10: 21) ja kun jutuilla on adheesioprosessin

[88] Ks. LiikVakL 12 §:n perusteluja *HE 68/1958* s. 7. Ks. lausutun johdosta myös *Routamo* Liikennevahinko s. 268 sekä *Peltonen* Tieliikenteen syyllisyys ja korvauskysymyksiä s. 69 s. ja *Rapola* sama julkaisu s. 96 ss.

[89] *HE 68/1958* s. 7 sekä LiikVakL 12,1 §:n uudelleenkirjoittamisen johdosta vahingonkorvauslain säätämisen yhteydessä *HE 187/1973* s. 30.

[90] On muistettava, että LiikVakL 11 §:ssä on vakuutusyhtiön vastuulle säädetty erityinen kolmen vuoden vanhentumisaika siitä, kun vahingon kärsinyt sai tiedon vahingosta ja siitä, mikä yhtiö vahingosta on vastuussa. Jos syytteen vireillepano esim. epäillyn tietymättömissäolon vuoksi viivästyy, saattaa kyseinen määräaika pakottaa vahingon kärsineen nostamaan siviilikanteen yhtiötä vastaan.

kriteerit täyttävä yhteinen tosiseikastopohja, voidaan hyvällä syyllä kysyä, miksei juttuja saisi OK 14: 9:n yleissäännöksen nojalla yhdistää. Kysymys yhtiön vastuusta on yhtä hyvin tutkittavissa syytteen yhteydessä kuin erikseenkin. Pakolliseen erillisprosessaamiseen ei löytyne pitäviä juridisia perusteita, jollainen menettely olisi myös prosessiekonomisesti epämielekästä. Oudolta tuntuisi myös sellainen sääntö, että tässä tilanteessa vahingonkärsijän – saadakseen korvausvaatimuksensa syytejutussa tutkituksi – tulisi peruuttaa yhtiötä vastaan ajamansa kanne, vaatia muodollisesti syytejutussa korvausta vahingon aiheuttajalta ja kutsua yhtiö prosessiin kuultavaksi.

Nyt sanotulla on pyritty osoittamaan, etteivät liikennevakuutuslain säännökset estä sitä, että liikennevakuutusyhtiö on liikennerikosjutussa *vastaajana* siltä osin, kuin kyseessä väitetään olevan liikennevakuutuksesta korvattava vahinko ja että tuomio tällöin annetaan myös *suoraan yhtiötä vastaan*. Kumulaation aikaansaamiseksi ei tietenkään tarvitse nostaa ensin yhtiötä vastaan LiikVakL 11 §:n mukaista prosessia ja vaatia sitten sen yhdistämistä rikosjuttuun, vaan yhtiö voidaan haastaa vastaajaksi suoraan syyteasiaan.

Selitykseksi nykyiselle »kuultavaksikutsumisjärjestelylle» voidaan olettaa, viitaten siihen mitä edellä LiikVakL 11,1 §:n käsittelyjärjestystä osoittavan määräyksen osalta on lausuttu, että liikennevakuutuslain säätämisaikoihin passiivinen sivulliskumulaatio rikosjutussa oli vielä jokseenkin kehittymätön instituutio. Kun kuitenkin katsottiin tarkoituksenmukaiseksi, että myös vakuutusyhtiön vastuu tuli selvitetyksi liikennerikosjutun yhteydessä, pidettiin »ainoana mahdollisuutena» järjestää asia syytettyä vastaan ajettavan korvauskanteen pohjalta. Huomattakoon sekin, että ennen nykyistä liikennevakuutuslakia tämä vakuutus oli puhdas klassinen vastuuvakuutus siinä mielessä, ettei se tunnustanut vahingon kärsineelle suoraa kannevaltaa vakuutusyhtiötä vastaan (edellä alaviite 76). Tämän voidaan myös otaksua vaikuttaneen siihen, että vaikka siviilikannetta liikennevahingon korvaamiseksi voitiin liikennevakuutuslaissa omaksutun uuden periaatteen mukaan ajaa suoraan vakuutusyhtiötä vastaan, niin vahingon aiheuttajaa vastaan ajettavassa rikosjutussa mahdollisuus passiiviseen sivulliskumulaatioon putosi kuvasta pois ja tavallaan turvauduttiin entiseen vastuuvakuutuskonstruktioon.[91]

Tämän kuulemisjärjestelyn ylläpitämiseen ei adheesioprosessin nykyi-

[91] Vrt. myös *Routamo* Liikennevahinko s. 30 ja s. 44.

nen soveltamisala huomioon ottaen ole enää tarvetta. Menettelyä voidaan arvostella siitä, että se on ristiriidassa vakuutusyhtiön ensisijaista vastuuta koskevan periaatteen kanssa. Vallitsevan käytännön mukaan korvausta on »pakko» vaatia moottoriajoneuvon kuljettajalta, omistajalta tai matkustajalta, vaikka korvausta ei voida häneltä periä. Korvaustuomio ei ole täytäntöönpantavissa sitä vastaan, joka muodollisesti tuomitaan korvausvelvolliseksi, vaan yhtiötä vastaan, joka puolestaan ei ole jutussa varsinaisena asianosaisena.[92] Jos vakuutusyhtiö haastettaisiin jutussa vastaajaksi, poistuisi tämä prosessuaalinen kummajainen. Tällöin vältyttäisiin pitkälti myös niiltä aineellisoikeudellisilta tulkintaongelmilta, jotka syntyvät LiikVakL 12,1 §:n määräyksestä, että ajettaessa korvauskannetta moottoriajoneuvon omistajaa, kuljettajaa tai matkustajaa vastaan »korvaus on kuitenkin tuomittava vakuutusyhtiön vastuusta voimassa olevien säännösten mukaisesti siitä riippumatta, onko hänellä vahingonkärsineeltä myös saaminen».

Vakuutusyhtiön vastuu liikennevakuutuslain mukaan voitaisiin näin oikeudenkäyntivaiheessa nykyistä selkeämmin *erottaa* vahingon aiheuttajan (ajoneuvon omistajan, kuljettajan tai matkustajan) vastuusta, joka – kuten kirjallisuudessa on osoitettu – voi olla osin suppeampi, osin laajempi kuin yhtiön vastuu.[93] Koska LiikVakL 12,1 §:n mukaan liikennevakuutuksesta (in concreto) korvattavaa vahinkoa koskeva korvaus voidaan periä vain asianomaiselta vakuutusyhtiöltä, olisi järkevää, että tältä osin tuomiokin annettaisiin *yksin yhtiötä vastaan*. Eihän vahingon aiheuttaja tästä lainmääräyksestä johtuen itse asiassa ole »korvausvelvollinen» vahingon

[92] Yhtiö tulee muodollisesti asianosaiseksi vasta mahdollisessa muutoksenhakuvaiheessa käyttäessään hyväkseen sille LiikVakL 13,2 §:ssä myönnettyä muutoksenhakuoikeutta.

Kun moottoriajoneuvon omistajan, kuljettajan tai matkustajan maksettavaksi tuomittu korvaus voidaan periä vain asianomaiselta vakuutusyhtiöltä, merkitsee tämä sitä, että ellei yhtiö hae muutosta, korvaustuomio *sitoo* yhtiötä (ks. *Arti* SVLY XVII s. 238 ja *Aalto* s. 217). Edellytyksenä sitovuudelle kuitenkin on, että yhtiö on kutsuttu juttuun kuultavaksi LiikVakL 13 §:ssä säädetyin tavoin (näin *KKO 1972 II 87*; ks. myös *Aalto* s. 217 alaviite 12). Sitovuus on luonnollisesti voimassa *vain siltä osin*, kuin tuomittu korvaus in concreto on liikennevakuutuksesta maksettava. Yhtiöltä ei voida periä sellaista vahingonaiheuttajaa maksettavaksi tuomittua korvausta, joka LiikVakL 5–10 §:n mukaan jää liikennevakuutuksen ulkopuolelle (ks. edellä alaviite 35).

Ongelmien välttämiseksi tuomioistuimen tulisi aina tuomitessaan vahingon aiheuttajan korvausvelvolliseksi lausua siitä, onko korvaus sellainen, että se voidaan periä vain yhtiöltä.

[93] Ks. *Arti* SVLY XVII s. 226 ss., *sama* LM 1966 s. 950 ss., *Tuomivaara* DL 1960 s. 181 ss. sekä erit. *Routamo* Liikennevahinko s. 265 ss.

Kun liikennevakuutuksesta korvattavaa vahinkoa koskevaa korvausta vaaditaan vahingon aiheuttajalta, syntyy prosessuaalisessa suhteessa eriskummallinen tilanne, jos vahingon aiheuttaja havaitaankin syyttömäksi, mutta korvausvaatimus kuitenkin sellaiseksi, että liikennevakuutus vastaa korvauksesta kenenkään tuottamuksesta riippumatta. Koska korvaus on

kärsinyttä kohtaan. Hänet voitaisiin tuomita maksamaan korvausta *vain siltä osin, kuin vahinkoa ei korvata liikennevakuutuksesta.*[94]

Edellytyksenä sille, että moottoriajoneuvon omistaja, kuljettaja tai matkustaja voitaisiin tuomita korvausvelvolliseksi vain siltä osin kuin vahinkoa ei korvata liikennevakuutuksesta, olisi kuitenkin myös korvausvaatimuksen rajoittaminen vastaavalla tavalla. Sen johdosta, että lain nimenomaisen määräyksen mukaan – yhtiön kieltäytyessä suorittamasta korvausta – korvauskanne voidaan kohdistaa vahingon aiheuttajaan, ei de lege lata saateta asettaa sellaista rajoitusta, että myös yhtiön ollessa vastaajana korvausta olisi vaadittava yksin yhtiöltä. Ja koska mitään tuomitsemisrajoituksiakaan ei tässä suhteessa ole, on moottoriajoneuvon omistaja, kuljettaja tai matkustaja yhtiön ohella muodollisesti pakko tuomita korvausvelvolliseksi, jos korvausta on häneltäkin vaadittu (edellyttäen tietysti, että korvausvaatimus sinänsä on oikeutettu). Jottei vahingon kärsineelle aiheutuisi ongelmia perintävaiheessa, tuomioon tulisi liittää lausuma, että tuomittu korvaus, siltä osin kuin se koskee liikennevakuutuksesta korvattavaa vahinkoa, voidaan periä vain yhtiöltä.[95]

LiikVakL 12,1 §:n mukaan määrättävä »vakuutusyhtiön vastuusta voimassa olevien säännösten mukaisesti», on moottoriajoneuvon omistaja, kuljettaja tai matkustaja, johon korvausvaatimus on kohdistettu, tällaisessa tapauksessa muodollisesti tuomittava korvausvelvolliseksi, vaikka hänen puolellaan ei olisi mitään tuottamusta. On totta, ettei vakuutusyhtiö yleensä kieltäydy maksamasta korvausta, joka tulee vahingon kärsineelle kenenkään tuottamuksesta riippumatta, mutta aina on mahdollista, että yhtiön omaksuma käsitys objektiivisen korvausperusteen olemassaolosta poikkeaa siitä, mihin tuomioistuin prosessissa päätyy.

[94] Vrt. edellä alaviite 35:ssä ja 36:ssa mainittuja oikeustapauksia, joissa *yhtiön vaatimuksesta* on tuomiossa lausuttu, ettei tuomittua korvausta ole suoritettava liikennevakuutuksesta.

Ks. tämän johdosta myös KKO *1984 II 183* (ään.), jossa ratkaisussa on katsottu, että vaikkei auton arvonalennusta LiikVakL 6 §:n 1 ja 3 mom. säännökset huomioon ottaen voitu korvata liikennevakuutuksen perusteella, se ei estänyt vaatimasta korvausta tästä vahingosta muulla perusteella.

[95] On myönnettävä, etteivät LiikVakL 12 ja 13 § ole tyydyttävässä sopusoinnussa sellaisen menettelytavan kanssa, että vakuutusyhtiö esiintyisi liikennerikosjutussa vastaajana eikä ainoastaan kuultavana. Puutteet tässä suhteessa eivät kuitenkaan korjaantune lopullisesti yksin prosessuaalisilla uudistuksilla. Parannukset vaatisivat moottoriajoneuvon omistajan, kuljettajan tai matkustajan vastuun ja liikennevakuutuslain mukaisen (yhtiön) vastuun keskinäisen suhteen selkiyttämistä aineellisoikeudellisella tasolla. Kun liikennevakuutuksesta maksettava korvaus voidaan nykyäänkin periä vain asianomaiselta vakuutusyhtiöltä, vaikka korvaustuomio on annettu ajoneuvon omistajaa, kuljettajaa tai matkustajaa vastaan, herää kysymys, eikö liikennevahinkojen osalta voitaisi siirtyä samantapaiseen järjestelyyn, joka on omaksuttu tapaturmavakuutuslaissa, eli että liikennevakuutuksen kattaman vahingon korvaamista voitaisiin vaatia vain vakuutusyhtiöltä ja että vahingon aiheuttajaan tai muuhun korvausvelvolliseen voitaisiin vaatimus kohdistaa vain siltä osin, kuin kyseessä on vahinko, jota liikennevakuutus ei korvaa (Vrt. TapVakL 61,1 § ja sen johdosta *Routamo* Työtapaturma-

4.3. VASTAVAATIMUKSESTA

4.3.1. Vastakanne – Tietty rikokseksi väitetty tapahtuma tai siihen liittyvät prosessuaaliset toimenpiteet saattavat antaa myös syytetylle aiheen kohdistaa vaatimuksia kantajatahoa vastaan. Tällainen vastavaatimus voi olla joko rangaistusvaatimus tai yksityisoikeudellinen vaatimus. Seuraavassa tarkastellaan tutkimusteeman mukaisesti tilannetta, jossa vastasuunnassa halutaan vaatia vahingonkorvausta.

Kysymys siitä, milloin vahingonkorvausta tarkoittava vastavaatimus voidaan kumuloida pääsyytejuttuun, on läheisessä yhteydessä syytettä ja vastasyytettä koskeviin kumulaatiosääntöihin. Voidaan nimittäin lähteä siitä, että ellei tietyn vastasyytteen kumulointi pääsyytteen yhteyteen ole mahdollista, ei juttuun voida yhdistää myöskään sellaista vastasuuntaista korvausvaatimusta, joka perustuu tällaisen kielletyn vastasyytteen tosiseikastopohjaan.[96] Mahdollisuuksia vaatia syytejutussa korvauksia vastasuunnassa tarkastellaan tässä nimenomaan vain korvausvaatimuksen perusteena olevan *tosiseikaston* (kumulaation soveltamisalan) näkökulmasta. Vastakanteena ajettavan korvausvaatimuksen ja pääsyytteen kumuloinnissa on lisäksi kiinnitettävä huomiota mm. tuomioistuimen toimivaltaa sekä vaatimuksen vireillepanotapaa koskeviin järjestelyihin, joihin kysymyksiin palataan yksityiskohtaisesti jäljempänä (ks. jaksoja 5.2.3; 5.3.3; 5.4.2. i.f. ja 7.3.2.).

a) Vastakannetta rikosprosessissa koskeva pääsäännös sisältyy OK 10: 24:ään.[97] Lainkohdan mukaan syytejutussa toimivaltainen tuomioistuin on oikeutettu käsittelemään myös syytetyn vastasyytteen ja korvausvaatimuksen *perättömästä syytteestä tai ilmiannosta*. Tätä forumsäännöstä on vakiintuneesti tulkittu siten, että milloin pääsyyte on vielä tuomioistuimessa käsiteltävänä kun vastavaatimus esitetään, vastakanne on käsiteltävä pääsyytteen yhteydessä.[98] Onhan vastakanteen kohtalo riippuvainen siitä, miten pääsyyte ratkaistaan.[99]

---

jutut s. 107 s.). Se kysymys, jääkö korvaus lopulta vahingon aiheuttajan kannettavaksi myös liikennevakuutuksen kattamilta osin, olisi hoidettavissa nykyiseen tapaan regressijärjestelyin.

[96] Vrt. kuit. jaksossa 5.2.3. olevaa alueellista toimivaltaa koskevaa esitystä.

[97] Tämä lainkohta on yksi niitä suhteellisen harvoja säännöksiä, jotka ovat OK:ssa alkuperäisessä muodossaan vuodelta 1734.

[98] Ks. *Kallenberg* Forum s. 142 ss., *Granfelt* Föreläsningar s. 299 ss., *Sjöström–Alkio* s. 147 s. sekä *Tirkkonen* Rp I s. 207 ja s. 355.

[99] Samantyyppinen kohtalonyhteysajattelu ilmenee myös VangKorvL 5,1 §:stä, jonka

Nimenomaisen sanamuotonsa mukaan OK 10: 24 koskee paitsi vastasyytettä myös vastasuunnassa esitettävää *korvausvaatimusta*. Ei kuitenkaan ole välttämätöntä, että vastasuunnassakin esitettäisiin rangaistusvaatimus, vaan OK 10: 24:n mukaisena vastakanteena voi esiintyä korvausvaatimus *yksinään*. Olisi omituista, jos syytetyn olisi »pakko» vaatia syytevaatimuksen esittäjälle tai ilmiantajalle rangaistusta saadakseen korvausvaatimuksensa pääjutun yhteydessä tutkituksi.

Kirjallisuudessa on kylläkin yleisenä vastakannekumulaation edellytyksenä pidetty sitä, että *saman prosessilajin* tulee soveltua pää- ja vastakanteen käsittelyyn.[100] Tästä on katsottu seuraavan mm., ettei rikosjuttuun voida kumuloida vastakannetta, joka sisältää siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettavan suorituskanteen.[101] Näin ollen pelkästään korvausta koskevaa vastakannetta ei voitaisi tutkia rikosjutun yhteydessä. Onhan vahingonkorvauskanne erikseen ajettuna toteutettava siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, eli samaa prosessilajia koskeva kriteeri ei täyty. Tällä tavoin ei vastakannekumulaatiota koskevaa prosessilajivaatimusta kuitenkaan voida adheesiotilanteessa tulkita. On perusteetonta vaatia vastakanteelta oman prosessilajinsa suhteen enempää kuin normaalilta pääsuunnassa esitettävältä yksityisoikeudelliselta vaatimukselta. Vaihtuuhan nykyisen prosessijärjestelmän mukaan adheesioprosessissa *aina* liitännäisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen prosessilaji (OK 14: 8). Vastakanteen on rikosprosessissa mukauduttava yleisiin adheesioperiaatetta ja vaateiden käsittelyjärjestystä koskeviin sääntöihin.

On muistettava, että ennen vuoden 1972 käsittelyjärjestysuudistusta erillinen rikokseen perustuva korvausvaatimus voitiin vastakanteena kumuloida rikosjuttuun, mitä prosessilajikriteeriin tuli, koska vaatimus oli erikseenkin ajettava rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Sama prosessilaji soveltui näin syytteen ja vastakanteen käsittelyyn. Kun järjestelmää mainitulla uudistuksella muutettiin siten, että erillinen rikosperusteinen korvauskanne tuli ajaa siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, täytyi tämän merkitä myös vastakannekumulaation osalta sitä, *ettei sama prosessilaji saattanut olla rikosjutussa vastakannekumulaation edellytyksenä*. Ei näet ole ajatel-

---

mukaan korvausvaatimus valtiota vastaan väitetystä laittomasta pidättämisestä tai vangitsemisesta voidaan esittää jo siinä rikosjutussa, jonka johdosta syytetty on ollut pidätettynä tai vangittuna.

[100] *Tirkkonen* Sp I s. 420. Ks. myös *Leivonen* JFT 1977 s. 181.

[101] Näin lienee tulkittava *Tirkkosen* esitystä Sp I s. 420 ja siellä alaviite 40a. Tähän kantaan yhtyy *Leivonen* JFT 1977 s. 181. Vrt. *Halila* Kuittauksesta s. 226 s., josta käsityksestä ks. seuraava alaviite 102.

tavissa, että prosessiuudistuksella olisi tarkoitettu supistaa vastakanteen käyttömahdollisuuksia rikosprosessissa, mikä kuitenkin olisi seurauksena, jos samaa prosessilajia koskevasta ehdosta pidettäisiin kiinni.[102]

OK 10: 24:n mukaisen vahingonkorvausta tarkoittavan vastakannekumulaation toteutuminen ei myöskään edellytä, että pääsuunnassakin olisi vaadittu vahingonkorvausta. Syytetyn korvauskanne voi olla *ainoa* jutussa esitetty yksityisoikeudellinen vaatimus. Saatavien vastakkaisuutta ei vaadita.

Tällainen vastakanne voidaan kohdistaa myös *muuhun* henkilötahoon kuin väitetyn perättömän syytteen tai ilmiannon tekijään, esim. valtioon, joka VahKL 3 luvun isännänvastuusäännösten mukaan vastaa syyttäjän aiheettomiksi katsottujen syytetoimenpiteiden syytetylle aiheuttamista vahingoista. On selvää, että tällainen korvausvaatimus voidaan tutkia pääjutun yhteydessä, milloin syytetty vaatii vastasuunnassa rangaistusta perättömän syytteen tekemisestä ja *vastasyyte käsitellään* samassa oikeudenkäynnissä. Korvauskanne on näet OK 14: 8:n yleissäännöksen mukaisesti kumuloitavissa vastasyytteen yhteyteen. Korvausta tarkoittavan vastakanteen ja pääsyytteen välinen kumulaatiorakennelma ei kuitenkaan romahda, vaikka vastasyyte pudotetaan kuviosta pois. Nytkin pätee sääntö, ettei korvausta tarkoittava vastakannekumulaatio rikosjutussa vaadi toteutuakseen, että vastasuunnassakin esitettäisiin rangaistusvaatimus.[103]

Perättömään syytteeseen tai ilmiantoon liittyy läheisesti *laiton pidättäminen tai vangitseminen*. Tällaisista toimenpiteistä niiden kohteeksi joutuneelle syntyneistä vahingoista vastaa valtio VangKorvL:n mukaisesti. VangKorvL 5,1 §:n nimenomaisen säännöksen mukaan syytetty voi vaatia valtiolta korvausta laittoman pidättämisen tai vangitsemisen johdosta *siinä rikosasiassa*, jonka vuoksi hän on ollut pidätettynä tai vangittuna.[104] Myös tämä lainsäätäjän kanta tukee edellä esitettyä perusajatusta kumulaation

[102] Vrt. esitetyn johdosta *Halila* Kuittauksesta s. 226 s. Halilan esityksestä ilmenee, että hän on ollut, jo ennen vuoden 1972 käsittelyjärjestysuudistusta sillä kannalla, että vastavaatimuksen kumuloinnin pääjuttuun tulee käydä päinsä prosessilajiristiriidan estämättä. Prosessilajivaatimuksesta kiinni pitävä muodollinen kanta johti puolestaan vanhan käsittelyjärjestyssysteemin vallitessa siihen, ettei siviilijuttuun voitu kumuloida vastasuuntaista rikosperusteista korvauskannetta, koska viimemainittu perusteestaan johtuen oli ajettava rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Tätä kritisoi *Halila* m.t. s. 226. Ks. lisäksi *Aalto* s. 176, jossa tekijä asettuu Halilan kannalle nimenomaan kuittauksen osalta ja katsoo, että rikosjutussa voidaan ottaa tutkittavaksi siviiliperusteinen kuittausvaatimus.

[103] Ks. forumongelmien osalta jälj. jakso 5.2.3.

[104] Ks. lähemmin *HE 187/1973* s. 33 sekä oikeuskäytännöstä *KKO 1978 II 63*, jossa otetun kannan mukaan VangKorvL 5,1 §:n mukainen vaatimus voidaan instanssijärjestyksestä poiketen esittää vielä muutoksenhakuasteessakin. Ks. jälj. 5.4.2. alaviite 261:n jäljessä.

sallittavuudesta paitsi VangKorvL 5,1 §:n tarkoittamassa tilanteessa, myös silloin, kun valtion vastuu prosessiin johtaneiden toimenpiteiden (ilmianto, syyte) syytetylle aiheuttamasta vahingosta perustuu VahKL 3 lukuun. On tarkoituksenmukaista, että valtion vastuu kokonaisuudessaan tulee tutkituksi samassa oikeudenkäynnissä.

OK 10: 24:ssä ja VangKorvL 5,1 §:ssä tarkoitettujen korvausvaatimusten kumulointi pääsyytejutun yhteyteen merkitsee *poikkeusta* sääntöön, että syytteen ja korvausvaatimuksen tulee perustua samaan historialliseen tapahtumainkulkuun. Vaatimusten välillä ei vallitse OK 14: 8:n mukainen yhteys eikä korvausvaatimus siten ole pääsyytteeseen nähden »rikokseen» perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus. Tällainen korvausvaatimus on sen sijaan mainitussa yhteydessä mahdolliseen vastasyytteeseen perättömästä ilmiannosta tai syyttämisestä taikka laittomasta pidättämisestä tai vangitsemisesta.

b) Entä onko sitten mahdollista, että rikosjutussa tutkitaan vastavaatimus, joka perustuu (pää)syytteen kanssa *yhteiseen tapahtumainkulkuun?* Kyseessä on siis tilanne, jossa sama ulkoprosessuaalinen tapahtuma antaa aihetta molemminpuolisiin vaatimuksiin. Jos tarkastellaan ensin vastakkaisten syytteiden kumulaatiota, on syytä todeta, ettei prosessilakimme kyseistä tapausta nimenomaisesti sääntele. Oikeuskäytännössä pääsyytteen kanssa samaan tapahtumainkulkuun pohjautuva vastasyyte lienee yleensä ilman epäilyjä tutkittu pääsyytteen kanssa samassa menettelyssä. Verraten yleistä esim. on, että vaikkapa liikennerikoksesta syytteeseen joutunut katsoo (myös) vastapuolen syyllistyneen rikolliseen menettelyyn ja vaatii puolestaan tälle rangaistusta. Kumulaatiota voidaankin pitää suorastaan asian luonteesta johtuvana. Peräti oudolta tuntuisi niin formalistinen kanta, että kun nimenomaista kumulaation sallivaa säännöstä ei ole, yhteiskäsittely olisi kielletty.[105]

Tirkkonen (Rp I s. 355) kylläkin katsoo, ettei tällainen kumulaatio yleensä ole mahdollinen. Tirkkosen mukaan kumulaatio täytyy kui-

[105] Koska prosessin päämääränä on toteuttaa aineellista oikeutta mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla, on tulkinnalliseksi lähtökohdaksi otettava mieluummin teesi »mikä ei ole nimenomaan kiellettyä, on sallittua» kuin ajatus »mikä ei ole nimenomaan sallittua, on kiellettyä». Jälkimmäinen katsantotapa johtaa näet helposti itseriittoiseen yliformalismiin ja tarpeettomien prosessuaalisten raja-aitojen pystyttämiseen. Ks. tämän johdosta *Virolainen* LM 1983 s. 154 sekä yleisemmin *Tirkkonen* Rp I s. 11, jossa korostetaan joustavuusnäkökohtaa ja erityisesti sitä, ettei minkäänlaisia tarpeettomia prosessitoimia ole vaadittava. Vrt. myös *Ekelöf* I s. 35 s.

tenkin poikkeustapauksissa katsoa mahdolliseksi tarkoituksenmukaisuussyistä. Esimerkkinä Tirkkonen mainitsee vastasuuntaiset rangaistusvaatimukset kunnianloukkauksesta. Samalla periaatteellisella kannalla myös *Sjöström–Alkio* (s. 149), jossa kannan lievennyksenä lausutaan, ettei kumulaatiokieltoa voida noudattaa »kaikissa olosuhteissa», vaan että syytteet »voitaneen» käsitellä yhdessä, jos menettely on omiaan helpottamaan rikosten selvittämistä.

Sjöström ja *Tirkkonen* pohjaavat periaatteellisen kielteisen kantansa – jota rohkenisin pitää liian jyrkkänä – OK 10: 24:ään, jonka mukaan rikosprosessuaalinen vastakanne, milloin sitä on pidettävä »erityisenä pääasiana», on käsiteltävä siinä tuomioistuimessa, johon se itsenäisenä kanteena kuuluu. OK 10: 24 on kuitenkin nimenomaan *forumsäännös*. Edellä on pidetty silmällä tilannetta, että syyte ja vastasyyte kuuluvat itsenäisinä rikosjuttuina samaan tuomioistuimeen, kuten normaalisti forum delicti-säännön mukaan on asian laita. Tällöin ei yhdessäkäsittelylle pitäisi olla estettä. Jos sen sijaan vastasyyte (itsenäisenä juttuna) kuuluu toiseen tuomioistuimeen, seuraa OK 10: 24:stä, ettei syytteiden kumulaatio käy päinsä. Tähän kysymykseen palataan tarkemmin jäljempänä jaksossa 5.2.3.

OK 14: 8:n valossa on selvää, että *vastasyytteen* yhteydessä voidaan vastasuunnassa vaatia myös vahingonkorvausta. Mutta estettä ei tässäkään tapauksessa ole sille, että vastakanne käsittää *vain korvausvaatimuksen*. Rangaistuksen vaatiminen on nyt yhtä vähän pakollista kuin edellä esitetyssä OK 10: 24:n mukaisessa vastakannekumulaatiossa.[106] Lisäksi on syytä todeta, että pääsyytteen kanssa samaan tapahtumainkulkuun perustuva korvausvaatimus, vaikkakin se esitetään vastasuunnassa, lankeaa tavallaan jo sellaisenaan adheesioprosessin soveltamisalan piiriin. Tarkoittaahan OK 14: 8:n sanonta »rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus» nimenomaan samaa kuin »syytteessä mainittuun tapahtumainkulkuun perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus», kuten edellä 3 §:ssä on esitetty.

Puheena oleva vastakanne rinnastuu OK 10: 24:n mukaiseen vastavaatimukseen siinä, ettei kumulaatio edellytä vaateiden henkilöllistä vastakkaisuutta. »Vastavaatimus» voidaan näet kohdistaa henkilöön, joka ei ole esittänyt jutussa sen enempää syytettä kuin yksityisoikeudellisiakaan vaa-

[106] Niissä maissa (esim. Tanska ja Saksan liittotasavalta), joissa rikosjutun yhteydessä voidaan yksityisoikeudellinen vaatimus kohdistaa vain syytettyyn, tällaista vastakannekumulaatiota ei yleensä pidetä mahdollisena (näin Tanskan osalta *Hurwitz* s. 579 ja *Gomard* s. 173 s.). Adheesiomyönteisiä näkemyksiä esittää *Jespersen* s. 308 s. Liittotasavallan oikeudesta lausuu *Löwe–Rosenberg* s. 116: »Widerklage gegen den Anhangsantrag gibt es nicht.»

Ruotsin oikeuden adheesiomyönteisestä kannasta ks. *Ekelöf* II s. 169. Vrt. myös *Boman* Festskrift till Thornstedt s. 182 alaviite 5.

timuksia. Riittää, että hänen väitetään olevan vastuussa syytteessä mainitusta tapahtumasta pääjutun vastaajalle aiheutuneesta vahingosta. Tässä suhteessa pätevät siis normaalit passiivista sivulliskumulaatiota koskevat adheesiosäännöt. Vastavaatimus voidaan kohdistaa esimerkiksi alaikäisen asianomistajan huoltajaan sillä väitetyllä perusteella, että syytetty on kärsinyt vahinkoa alaikäisen asianomistajan käyttäytymisen johdosta, joka käyttäytyminen puolestaan on ollut seurausta huoltajalle kuuluvan huolenpitovelvollisuuden laiminlyönnistä.[107] Vastaavasti ei myöskään vastakanteen aktiivipuolella vaadita, että vain syytetty tai se, johon pääsuunnassa on kohdistettu yksityisoikeudellisia vaatimuksia, voisi vastavaatimuksia esittää. Korvausta voi vaatia *muukin henkilö*, kunhan vaatimus vain on sellainen, että sitä tosiseikastopohjansa puolesta voidaan pitää (pää)syytteessä mainittuun tapahtumainkulkuun perustuvana korvausvaatimuksena. Niinpä vastasuunnassa voidaan toteuttaa esimerkiksi regressivaatimus.

Lausutusta ilmenee, ettei korvauksen saamiseen tähtäävän vastavaatimuksen tarvitse perustua »rikokseen» siinä mielessä, että sen, jolta korvausta vaaditaan, tulisi olla rikosoikeudellisen moitteen kohteena tai että vastavaatimuksen perusteluihin tulisi yleensäkään sisältyä väite rikoksesta asianomistajapuolella. Myös ns. siviiliperusteet voidaan tutkia, olipa kyse asianomistajaan tai muuhun henkilötahoon kohdistetusta vastavaatimuksesta, luonnollisesti sillä rajoituksella, että vastavaatimuksen tulee faktapohjaltaan perustua *pääsyytteessä esitettyyn tapahtumainkulkuun*. OK 10: 24:n vastakannetilanteesta poiketen on yhteisestä tosiseikastosta pidettävä nyt kiinni.[108] Vastakannekumulaatio ei siis ole mahdollista pelkästään suoritus-

---

[107] Tällaisesta kumulaatiosta oli kyse oikeustapauksessa *KKO 1975 II 78*. KKO tosin jätti tutkimatta vastavaatimuksen »koskei se perustunut rikokseen, jonka isä (so. asianomistajan holhooja) olisi tehnyt, ja vaatimus siis olisi pitänyt panna vireille kirjallisin haastein siviilijuttujen käsittelemiselle säädetyssä järjestyksessä». Tapausta ei liene kuitenkaan tulkittava niin, että tällainen kumulaatio sinänsä olisi kielletty, vaan että tutkimatta jättäminen perustui korvausvaatimuksen vireillepanoa rasittavaan puutteeseen.

Vrt. tapausta *KKO 1981 II 112*, jossa korvausta tarkoittava vastavaatimus kohdistettiin 14-vuotiaaseen asianomistajaan. Tässäkin vaatimus jätettiin tutkimatta, koskei sitä ollut pantu vireille kirjallisin haastein. Se, että vaatimus olisi kyllä ollut kumuloitavissa syytejuttuun, ilmenee ratkaisun perusteluista: ». . . eikä korvausvaatimusta näin ollen olisi tullut ilman kirjallista haastetta tehtynä ottaa tutkittavaksi».

[108] Ks. tästä näkökohdasta *Ekelöf* II s. 169.

Yhteistä tosiseikastoa koskevaa edellytystä ei kuitenkaan liene syytä tulkita niin tiukasti kuin mitä *Boman* on tehnyt (Festskrift till Thornstedt s. 182 alaviite 5) katsoessaan, ettei vastakannekumulaatio ole sallittu, »om parterna däremot åberopar olika versioner av vad som faktiskt inträffat», koska *Boman*in mukaan »finns det intet gemensamt rättfaktumsmaterial». Viitaten tekstissä esitettyyn pitäisin käytännön kannalta selväpiirteisempänä ja joustavampana

ten samankaltaisuuden perusteella, joka siviiliprosessissa riittää täyttämään vastakannekumulaatiolta vaadittavan kanteiden keskinäistä yhteyttä koskevan vaatimuksen.[109]

4.3.2. Kuittaus – Vahingonkorvausvaatimuksen esittäminen rikosjutun yhteydessä saattaa synnyttää tilanteen, jossa syytetyllä tai muulla, johon vaatimus on kohdistettu, on vaatimuksen esittäjään kohdistuva vastasaatava ja että vastasaatavan haltija haluaa käyttää tämän saamisensa hänelle kenties langetettavan korvausvelvollisuuden kuittaamiseen.[110] Prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa on nyttemmin vakiintunut käsitys, että saamisoikeuksien kuittaus käy päinsä myös rikosprosessissa.[111] Prosessilajiristiriita siinä mielessä, että kuittaukseen käytettävä vastasaaminen on siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettava saamisvaade, ei estä kuittausta.[112]

---

tulkintaa, että tosiseikastojen yhteisyyskriteeri täyttyy, jos vastapuolet vain pohjaavat vaatimuksensa yhteen ja samaan *kokonaistapahtumaan*, esim. liikenneonnettomuus- tai pahoinpitelytilanteeseen. Onhan tavallista, että osapuolilla on tapahtumien *yksityiskohdista* jopa täysin vastakkaiset käsitykset, mikä ei voine sellaisenaan merkitä kumulaation estettä. Käsite »yhteinen tapahtumainkulku», »yhteinen oikeustosiseikasto» on siis ymmärrettävä mieluummin väljästi kuin suppeasti. Vrt. myös edellä 3 § alaviite 78:n edellä ja 95:n jäljessä olevaa esitystä.

[109] Mielipide, ettei vaatimusten siviiliprosessin vastakannekumulaatiossa tarvitse perustua samaan oikeussuhteeseen, vaan että suoritusten samankaltaisuus riittää, on oikeustieteessä vakiintunut. Ks. *Wrede* I s. 257, *Wrede–Palmgren* s. 298, *Tirkkonen* Sp I s. 419 ja *Halila* Kuittauksesta s. 197.

[110] Tekstissä ei käsitellä ongelmaa, voitaisiinko rikosprosessissa tapahtuvassa kuittauksessa poiketa saamisten vastakkaisuudesta, eli tilannetta, jossa vahingonkorvausvastaaja haluaisi käyttää kuittaukseen muulta kuin vahingonkorvausvelkojalta olevan saatavansa. Poikkeukset vastakkaisuussäännöstä näet liittyvät enimmäkseen velkakirja- ja arvopaperioikeuteen, eikä niillä näin ollen ole rikosjuttujen kannalta mielenkiintoa.

[111] Näin *Halila* Kuittauksesta s. 227 ja *Aalto* s. 177 sekä *Tirkkonen* Rp II s. 369. Samoin Ruotsin osalta *Ekelöf* II s. 169 sekä *Lindskog* s. 616 s.

Kuittaus rikosjutussa on katsottu mahdolliseksi myös Tanskassa ja Saksan liittotasavallassa, vaikka näiden maiden adheesiojärjestelyjen mukaan itsenäinen korvausvaatimus voidaan kohdistaa vain syytettyyn. Ks. *Jespersen* s. 309 ja *Löwe–Rosenberg* s. 116.

[112] Aikaisemmin *Tirkkonen* on ollut sillä kannalla, ettei rikosjutussa esitettyä vahingonkorvaussaamista voida kuitata siviiliperusteisella vastasaatavalla (LM 1944 s. 36 alaviite 13 ja Rp II 1953 vuoden painos s. 460 s.). Myös oikeuskäytäntö on kunnioittanut prosessilajien välistä rajaa, kun on katsottu (*KKO 1933 II 395* ja *1936 II 491*), ettei rikosjutussa voitu käyttää kuittaukseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettavia vastasaamisia.

Myös kuittauksen osalta on syytä viitata vuoden 1972 käsittelyjärjestysuudistukseen (vastakanteen osalta edellä alaviite 101:n jäljessä). Sen johdosta, että saamisvaade, perustuipa se rikokseen tai ei, on erikseen ajettuna aina toteutettava siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, on tavallaan totaalisesti luovuttu saman prosessilajin vaatimuksesta adheesion edellytykse-

Kuittaukseen käytettävän vastasaatavan *ei tarvitse olla asiallisessa yhteydessä* jutussa esitettyyn syytteeseen tai pääsaatavaan.[113] Adheesioperiaatteen liitännäisyyssäännöt eivät koske vastasaatavaa kuittaustilanteessa. Kuittaussaatavan ei näin ollen tarvitse olla edes vahingonkorvaussaaminen. Riittää, että vastasaaminen on rahasaatava, jotta se laatunsa puolesta soveltuu kuittaukseen. Koska vahingonkorvaussaatavat osoittautuvat helposti riitaisiksi, ne eivät erityisen hyvin sovellukaan kuittaukseen käytettäviksi vastasaamisiksi. Sen sijaan *pääsaatavan* tulee olla sellaisessa yhteydessä jutussa ajettavaan syytteeseen, että sitä koskeva vaatimus voidaan tutkia syytteen yhteydessä. Rikosjutussa kuittaus voi siis tulla kyseeseen vain OK 14: 8:ssa tarkoitettua saatavaa vastaan.[114] Saamisia, joista kummallakaan ei ole adheesioperiaatteen vaatimaa asiayhteyttä syytejuttuun, ei voida jutussa kuitata.

Prosessuaaliselta kannalta katsottuna kuittaukselle on tunnusomaista, että kuittauspyyntö esitetään *vastahaastetta ottamatta* oikeudenkäyntitilaisuudessa. Juuri tämä seikka erottaakin kuittauksen siviiliprosessuaalisesta vastakanteesta, joka pannaan vireille erityisellä vastahaasteella ja josta käytetäänkin nimitystä vastahaastekanne. Meillä *Tirkkonen* tekee muutoinkin jyrkän eron kuittauksen ja vastakanteen välille. Hän näet katsoo, ettei vastaajan kuittauspyyntö ole luonteeltaan vaatimus, vastakanteeseen verrattava itsenäinen hyökkäyskeino, vaan pelkästään asiaväitteen luonteinen puolustuskeino. Tämä on *Tirkkosen* mukaan johdonmukainen seuraus hänen omaksumastaan kannasta, että kuittaus oikeudenkäynnissä toteutuu silloin, kun kuittaustahto ilmaistaan ja että kuittauksen hyväksyvällä tuomiolla on siten vain deklaratiivinen vaikutus.[115] Kuittausvaatimus on tämän käsityksen mukaisesti vastaajan selitys, joka sisältää yhtäältä yksityisoikeudellisen tahdonilmaisun, joka aikaansaa kuittauksen, ja toisaalta asiaväitteen, jolla vastaaja pyrkii saamaan pääkanteen hylätyksi tapahtuneen kuittauksen johdosta.[116]

Kuittauksella ja varsinaisella vastakanteella onkin huomattavia keski-

---

nä. Ja sitäpaitsi jos sallitaan siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettavan vastakanteen kumulointi syytejuttuun, ei ole perusteltua asettaa kuittauksellakaan tässä suhteessa ankarampia ehtoja.

[113] *Aalto* s. 176. Tätä seikkaa korostaa myös *Ekelöf* II s. 169.

[114] Vastaavasti kuittaus on kyllä mahdollinen myös kantajapuolen taholta tehtynä sellaista vastakannetta vastaan, joka OK 10: 24:n tai pääsyytteen kanssa yhteisen tosiseikastonsa perusteella voidaan kumuloida syytejuttuun.

[115] Ks. *Tirkkonen* LM 1944 s. 40 ss. ja Sp I s. 424. Vrt. myös *Lindskog* s. 607 s.

[116] *Tirkkonen* Sp I s. 424.

näisiä eroja, jotka enimmäkseen ovat seurausta kuittausvaatimuksen epäitsenäisestä luonteesta suhteessa pääkanteeseen. Kuittauspyynnöllä ei pyritä aktiivisesti kanteen tavoin suoritustuomioon vastapuolta vastaan, vaan itse asiassa torjumaan pääkanteessa vaadittu suoritusvelvollisuus. Kuittausvaatimuksella on merkitystä vain, mikäli pääkanne osoittautuu oikeutetuksi. Niinpä kuittausvaatimus esitetäänkin usein nimenomaan eventuaalisena. Vastakannetilanne poikkeaa kuittaustapauksesta eritoten, milloin vastasaatava on pääsaatavaa suurempi. Vastakanteen ansiosta vastasaatava voidaan tuomita maksettavaksi myös pääkanteen yli meneviltä osiltaan, mikä kuittaustapauksessa ei ole mahdollista.[117] Vastakanne ei myöskään ole samalla tavalla riippuvainen pääkanteen kohtalosta kuin kuittausvaatimus. Vastakanne saattaa näet »jäädä henkiin» itsenäisenä kanteena, vaikka pääkanne jätetään tutkimatta tai sillensä.[118] Vastakanneteitse ajettu saatava on myös tuomittavissa normaalisti maksettavaksi, vaikka pääsaatava osoittautuu materiaalisesti perusteettomaksi. Vastakanteena esitetylle vaatimukselle ei myöskään voida asettaa mitään likvidisyysvaatimuksia, vaan se voi olla kuinka epäselvä tahansa.[119] Vaikka kuittauskaan ei muodollisesti vaadi, että vastasaatavan tulisi olla selvä, tuomioistuimella on kuitenkin valta jättää tutkimatta kuittausvaatimus, jos vastasaatavan selvittely kohtuuttomasti viivyttäisi oikeudenkäyntiä.[120]

Eroavuuksista johtuen kuittaustilannetta on vaikea sovelluttaa varsinaisten kumulaatiotilanteiden piiriin. Katsoisin kuitenkin, että kuittauspyyntöönkin oikeudenkäyntitilanteessa sisältyy jotakin »enemmän» kuin pelkkä asiaväite.[121] Kuittausvaatimuksen johdosta (mikäli prosessuaaliset edellytykset ovat olemassa) tuomioistuin joutuu periaatteessa samalla tavoin, kuin jos olisi otettu vastahaaste, ratkaisemaan vastasaatavan oikeellisuuden. Tässä mielessä vastavaatimus on kuittauspyynnönkin johdosta »vireillä» tuomioistuimessa.[122] Vastaajan oikeussuojan kannalta ei myöskään sinänsä riitä yksin kuittausilmoitus, vaan olennaista on se, hyväksyykö tuomioistuin

---

[117] *Halila* Kuittauksesta s. 171.

[118] *Halila* m.t. s. 245, *Tirkkonen* Sp I s. 422 ja *Ekelöf* II s. 153.

[119] *Halila* m.t. s. 197.

[120] *Tirkkonen* Sp I s. 425. Likvidisyyskysymystä kuittaustilanteessa on käsitellyt perusteellisesti *Halila* m.t. s. 176 ss. ja s. 207 ss.

[121] Ks. *Halila* m.t. s. 240 ss. Halilakin kyllä pitää (m.t. s. 251) oikeutemme mukaisena periaatteellisena lähtökohtana, että kuittausvaatimuksen hyväksyvä tuomiolauselma on luonteeltaan deklaratiivinen.

[122] Ongelmasta, syntyykö kuittausvaatimuksen esittämisen johdosta prosessuaalinen lis pendens-vaikutus, joka estää samaa saatavaa koskevan erillisen kanteen vireillepanon, ks.

kuittauksen.[123] Näin voidaan sanoa, että kuittauksessakin on de facto kyse tuomioistuimeen suunnatusta vaatimuksesta, oltiinpa kuittauksen toteutumishetken suhteen sinänsä millä kannalla tahansa.[124] Vailla perusteita ei siis ole se, että käytetään sanontaa *kuittausvaatimuksen kumulointi* pääkanteen yhteyteen.

Kuittauksen ja vastakanteen vertailussa on näin rikosprosessin piirissä erityistä syytä kiinnittää huomiota siihen, että vasta*kanne* – kuten jäljempänä jaksossa 7.3.2. tarkemmin esitetään – voidaan rikosjutussa tietyissä tapauksissa panna sekin vireille *ilman haastetta*, jos henkilö, johon vaatimus kohdistetaan, on henkilökohtaisesti läsnä tuomioistuimessa. Mikäli saatavien vastakkaisuus tällöin synnyttää kuittaustilanteen, *ei yksin vireillepanomenettelyn perusteella voida vastakannetta ja kuittausvaatimusta erottaa toisistaan.* Se, kummastako on kyse, ei kuitenkaan ole vailla merkitystä, kuten edellä esitetystä on käynyt ilmi. Koska vastakanne on monin tavoin edullisempi vastavaatimuksen esittäjälle kuin kuittauspyyntö, täytynee vaatimus myös vastakanteeksi tulkita, jos vastavaatimus vain täyttää vastakanteelle asetetut prosessuaaliset edellytykset. Korostettakoon kuitenkin, että vastakanne voi tulla rikosprosessissa kysymykseen vain adheesioperiaatteen asiallisen soveltamisalan rajoissa, kun taas kuittaukseen käytettävä saatava voi olla mikä tahansa rahavelka. Näin ollen se seikka, että kyseessä on syytejuttu, vaikuttaa siihen suuntaan, että vastakanteen ja kuittauksen kohdealueet vastasaamisen laadun suhteen tavallisesti poikkeavat toisistaan. Luonnollisesti myös vahingonkorvaussaatava voidaan käyttää kuittaukseen, ja tuomioistuimen on »ymmärrettävä» vasta-

---

lähemmin *Halila* m.t. s. 287 ss., jossa vastataan kysymykseen kielteisesti (s. 291). Samalla kannalla *Tirkkonen* Sp I s. 462 alaviite 15.

Poikkeavuus normaalista kanteen vireilläolosta ilmenee siinäkin, että kuittausvaatimus voidaan »ottaa tutkittavaksi», vaikka vastasaaminen olisi jo aikaisemmin vahvistettu lainvoimaisella tuomiolla. Ks. *Halila* m.t. s. 216.

[123] Ks. *Halila* m.t. s. 240 s. ja *sama* Tunnustamisesta s. 33. Vrt. myös *Wrede* II s. 237 s., jossa Wrede lausuu, että kuittausväitteen johdosta »fordringen göres gällande ej blott i avseende å försvar, utan även för att för den vinna gottgörelse, och svaranden således måste anses därigenom hava påkallat prövning av dess exixtens».

Ruotsissa kuittausväite rinnastetaan RB:n omaksuman linjan mukaisesti varsin pitkälle varsinaiseen vastakanteeseen. RB 17: 11,2:n mukaan kuittausvaatimuksen johdosta annettu ratkaisu saa normaaliin tapaan oikeusvoiman. RB 10: 17,3 taas säätää, että kuittausvaatimuksen osalta on noudatettava vastasaatavaa koskevia ehdottomia forumsäännöksiä. Ks. tämän johdosta *SOU 1938: 44* s. 224 s., *Olivecrona* Domen s. 234 s., *Hassler* Rättegångsbalken s. 220 ja *Ekelöf* II s. 152 ss. Alioikeusmenettelyä koskevassa uudistusehdotuksessa *SOU 1982: 25 ja 26* ei ole esitetty tältä osin muutoksia. Ks. tämän johdosta myös *Lindskog* s. 632 ss.

[124] *Halila* Kuittauksesta s. 241.

vaatimus kuittauspyynnöksi, ellei vastavaatimusta voida ottaa vastakanteena tutkittavaksi.[125] Toinen asia on, ettei vahingonkorvaussaatava ehkä täytä kuittaussaatavalta vaadittavaa likvidisyyttä. Tämä taas riippuu olennaisesti siitä, kuinka laajaa tutkimista pääsaatava vaatii osakseen.[126]

Milloin on epäselvyyttä kuittaukseen tarkoitetun korvaussaamisen *suuruudesta*, on syytä muistaa OK 17: 6:n määräys, jonka mukaan tuomioistuimella on valta, ellei vahingon määrästä saada näyttöä tai jos se on vain vaikeuksin esitettävissä, arvioida vahingon määrä kohtuuden mukaan.[127] Mikäli tuomioistuin kuitenkin katsoo, ettei kuittausvaatimusta voida sopivasti käsitellä syytejutun yhteydessä, vaatimus täytynee jättää tutkimatta. Kun vastasaatavaa ei voida adheesioprosessia koskevien liitännäisyyssääntöjen mukaan ottaa rikosjutussa itsenäisenä kannevaatimuksena tutkittavaksi, OK 14: 9:n mukainen erottaminen ei voi tulla kysymykseen. Tällaisen vastasaamisen käsittelyä ei myöskään voida OK 14: 11:ssä säädetyin tavoin jatkaa (siviilijuttuna) syytteen ratkaisemisen jälkeen.[128]

Lopuksi on syytä kiinnittää huomiota erääseen kuittausongelmaan, joka

---

[125] Paitsi se, ettei vastavaatimus ole adheesionormin vaatimassa asiayhteydessä päävaatimukseen (-syytteeseen), saattaa varsinaisen vastakanneprosessin estää myös se, ettei vastavaatimusta ole pantu vireille haasteella, johon myös rikosjutussa saatetaan korvausten osalta joutua turvautumaan (ks. jakso 7.3.2.).

[126] Ks. tästä likvidisyysvaatimuksen relatiivisuudesta lähemmin *Halila* Kuittauksesta s. 184 ss.

[127] *Halila* m.t. s. 180 toteaa nimenomaisesti, että OK 17: 6 soveltuu myös kuittausvaatimukseen, milloin vastasaatava on vahingonkorvaussaatava. OK 17: 6:n soveltamisesta on kylläkin usein seurauksena, että vahingon määrä vahvistetaan melko alhaiseksi. Tuomioistuimet varovat määräämästä ainakaan liian suurta korvausta. Ks. tämän johdosta myös *Halila* LM 1961 s. 291 ss. ja erit. s. 302 sekä OK 17: 6:n johdosta yleensä *Tirkkonen* Todistuslainsäädäntö s. 45 ss., Rp II s. 131 s. ja *T. Ellilä* SPL 1949 s. 173.

[128] OK 14: 9:n ja 11:n soveltaminen edellyttää, että muodollisprosessuaaliset edellytykset syytteen ja korvaus*kanteen* kumulaatiolle ovat olemassa. Tie näiden lainkohtien soveltamiselle avautuu silloin, jos kuittaustarkoituksessa esitetty vastasaaminen täyttää adheesioprosessia koskevat vastakanteen edellytykset. Jos *tällöin* turvaudutaan erottamiseen, riippuu tuomioistuimen harkinnasta, erotetaanko yksin vastasaatava vaiko vahingonkorvauskysymys kokonaisuudessaan (pääsaatava ja vastasaatava) erilliseksi riitajutuksi.

Vrt. Ruotsin osalta *Ekelöf* II s. 169. Ekelöf lausuu kuittaustilanteesta syytejutussa: »Och att genfordringen befinnes tvistig, får ej föranleda rätten att avvisa kvittningsinvändningen, ty den tilltalades rätt till avräkning måste respekteras. Däremot kan genfordringens tvistighet föranleda ett särskiljande av skadeståndsfrågan från ansvarsfrågan enligt 22: 5.» Tämä Ekelöfin lausuma on nähtävä sitä taustaa vasten, että Ruotsissa kuittausvaatimus rinnastetaan läheisemmin varsinaiseen vastakanteeseen kuin mitä meillä on asian laita. Sen lisäksi mitä edellä alaviitteessä 123 on lausuttu, on tässä yhteydessä huomattava Ruotsin RB 17: 4:n määräys, jonka mukaan päävaatimuksesta ja vastavaatimuksesta, johon vedotaan kuittaustarkoituksessa, on tuomittava samassa yhteydessä. Ks. lähemmin *Ekelöf* II s. 153 s., josta esityksestä ilmenee lisäksi, ettei Ruotsissa alioikeus voi torjua kuittauspyyntöä sillä perusteel-

saattaa nimenomaan rikosjutussa tulla esille. Probleemin takana on ajatus, että *saatavan, joka perustuu oikeudenvastaiseen tekoon, tulee nauttia suojaa kuittausta vastaan.*[129] Ja rikosjutussahan pääsaatavana oleva korvausvaade on tällainen saatava. Epäselvää kuitenkin on, missä laajuudessa tämä kuittauskielto tulee noudatettavaksi. Materiaalinen kuittausoikeutemme ei näet ole hyväksynyt mitään yleistä kuittauskieltoa oikeudenvastaisen menettelyn synnyttämiä korvausvaateita vastaan.[130] Ehdotonta kuittauskieltoa ei voitane perustella edes kaikissa niissä tilanteissa, joissa pääsaatava perustuu tahalliseen oikeudenloukkaukseen.[131] Kuittaus täytynee tahallisuustapauksissakin hyväksyä ainakin silloin, kun pää- ja vastasaaminen perustuvat samaan tosiseikastoon.

Perusteltuna voitaneen joka tapauksessa pitää käsitystä, ettei kuittausta tulisi hyväksyä, milloin rikoksen ilmeisenä tarkoituksena on ollut kuittauksen aikaansaaminen.[132] Olisi oikeustajua loukkaavaa, esimerkiksi jos velkoja tekemällä rikoksen velallistaan vastaan hankkiutuu tälle vahingonkorvausvelkaan ja kuittaa vahingonkorvauksen omalla saamisellaan tarvitsematta suorittaa mitään korvauksia.[133] On totta, että rikoksentekijän tarkoitusta saattaa olla vaikea näyttää toteen. Tämä ei kuitenkaan, kuten *Halila* huomauttaa, voine syrjäyttää kuittauskieltoa.[134]

Tätä kuittauskieltoa ei rikosjutussa voida kiertää myöskään vastakanteen avulla, vaikka kuittauskiellot sinänsä eivät muodostakaan esteitä vastakanteen nostamiselle. Rikosjutussa vastakanteen tulee näet perustua joko pääsyytteen perustana olevaan tapahtumainkulkuun tai syytettyä vastaan suunnattuihin aiheettomiksi väitettyihin prosessitoimenpiteisiin. Tietoinen kuittaustilanteen järjestely rikoksen avulla johtaa näin siihen, ettei

---

la, »att genfordringen är oklar», vaan että sanottu valta on vasta ylemmällä tuomioistuimella siltä varalta, että siellä esitettäisiin kuittausvaatimus (RB 50: 25,3). Ks. myös *Welamson* VI s. 89 s.

[129] Ks. lähemmin *Halila* Kuittauksesta s. 110 ss. ja siellä mainitut lähteet sekä *Halila–Ylöstalo* s. 50 s.

[130] *Halila* m.t. s. 112.

[131] Vrt. *Wrede* Obligationsrätt s. 207. Wrede on sillä kannalla, että nimenomaan tahallinen oikeudenloukkaus synnyttää kuittauskiellon.

[132] *Halila* m.t. s. 111 ja *Halila–Ylöstalo* s. 51.

[133] *Halila* m.t. s. 110.

[134] *Halila* m.t. s. 111.

Vrt. myös *Halila–Ylöstalon* (s. 51 alaviite 1) mainitsemaa oikeustapausta *KKO 1969 II 90*: A oli tuomittu B:n omaisuuteen kohdistuneesta omankädenoikeudesta rangaistukseen ja velvoitettu korvaamaan aiheuttamansa vahinko. Sen perimiseksi toimitetussa ulosmittauksessa A:lla ei katsottu olevan oikeutta tätä vahingonkorvaussaatavaa vastaan kuitata hänellä B:ltä olevia irtaimen kaupasta johtuneita ulosottokelpoisia saataviaan.

syytetyn omaa aiemmin syntynyttä vastasaamista voida syytejutussa ottaa myöskään vastakanteena tutkittavaksi, koska saatavalta puuttuu adheesioperiaatteen vaatima liitännäisyys pääsyytejuttuun.

Kolmas luku

SYYTETTÄ KÄSITTELEVÄN TUOMIOISTUIMEN TOIMIVALLASTA TUTKIA KORVAUSVAATIMUS

5 § ADHEESIONORMIIN PERUSTUVASTA TOIMIVALLASTA

5.1. ALUSTAVIA HUOMAUTUKSIA

5.1.1. Ongelma – Edellisessä luvussa on käsitelty syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaation edellytyksiä adheesioprosessin soveltamisalan näkökulmasta: millainen korvausvaatimus ylipäätään on kumuloitavissa syytejutun yhteyteen. Nyt siirrytään tarkastelemaan kysymystä, asettavatko *tuomioistuinten toimivaltaa* koskevat säännökset esteitä kumuloinnille, vaikka yhdessäkäsittely adheesion soveltamisalan kannalta katsoen sinänsä olisikin sallittu. Kun korvauskanne erikseen ajettuna on nykyisten säännösten mukaan riita-asia, voivat syytettä ja korvausvaatimusta koskevat toimivaltasäännökset, kuten jäljempänä esitetään, poiketa toisistaan. Tällöin syntyy ristiriita OK 14: 8:n mukaisen adheesiointressin ja siviiliprosessuaalisen toimivaltanormin välille. Tämä ristiriita muodostaa seuraavassa tutkimuksen kohteen eli vastausta etsitään kysymykseen, *voidaanko rikostuomioistuimen toimivalta korvauskysymyksessä perustaa adheesionormiin silloin, kun korvauskannetta erillisenä riitajuttuna olisi ajettava muussa tuomioistuimessa*. Sen sijaan syyteasiaa koskevat toimivaltaongelmat jäävät esityksen ulkopuolelle. Edellytetään, että syyte on pantu vireille laillisessa tuomioistuimessa.[1]

Esitetystä toimivaltaongelmasta käytetään seuraavassa eri yhteyksissä

[1] Jäljempänä 10 §:ssä tulee selviteltäväksi menettely korvauskysymyksessä, kun havaitaan, ettei tuomioistuin ole toimivaltainen tutkimaan syytettä.

yleisnimitystä »adheesion ja siviiliforumin välinen ristiriita». Nimityksellä *siviiliforum* tarkoitetaan tuomioistuinta, jolla olisi toimivalta tutkia kumuloitavaksi esitetty korvauskanne erillisenä siviilijuttuna. Termillä *forum* tarkoitetaan kyllä prosessioikeudessa yleensä nimenomaan alueellisessa suhteessa toimivaltaista tuomioistuinta.[2] Jäljempänä siviiliforum-termiä käytetään kuitenkin yleisnimikkeenä korvauskanteeseen nähden toimivaltaisesta tuomioistuimesta, johon toimivaltaan sisältyy alueellisen toimivallan lisäksi asiallinen ja oikeusasteellinen toimivalta. Tuomioistuimesta, jossa syyte on käsiteltävänä, käytetään vastaavasti nimitystä *syyteforum*.

Adheesion ja siviiliforumin välinen ristiriita voi ilmetä joko oikeusasteellisella, asiallisella tai alueellisella tasolla. *Oikeusasteellista* toimivaltaa koskevat määräykset asettavat tuomioistuimet samassa oikeusriidassa toistensa ylä- ja alapuolelle (oikeusaste- eli instanssijärjestys). Normaalisti sekä syyte että korvauskanne on käsiteltävä ensin alioikeudessa, ennen kuin ne voidaan saattaa ylemmän tuomioistuimen tutkittaviksi. Näin ollen adheesion ja korvauskannetta koskevan oikeusasteellisen toimivallan välinen ristiriita tulee eteen muutoksenhaussa: voiko kumulaatio käydä päinsä vielä sen jälkeen, kun syyteasiassa on haettu muutosta ylemmältä tuomioistuimelta?

Asiallisessa toimivallassa on kyse oikeudenkäyntiasioiden jakamisesta niiden laadun mukaan eri tuomioistuinten käsiteltäviksi. Seuraavassa selvitellään ongelmaa, voidaanko syytejuttuun kumuloida sellainen vahingonkorvausvaatimus, joka itsenäisenä kanteena kuuluisi asiallisessa suhteessa muuhun kuin syytettä käsittelevään tuomioistuimeen. Asiallista toimivaltaa koskevissa järjestelyissä on tavallisesti keskeisellä sijalla toimivallanjako yleisten tuomioistuinten ja erityistuomioistuinten välillä. Onhan tämän jaottelun perusteena juuri asioiden laatu.[3] Mutta oikeudenkäyntiasioita jaetaan niiden laadun perusteella myös yleisten tuomioistuinten kesken. Kun valtaosa sekä syyte- että vahingonkorvausjutuista kuuluu yleisiin tuomioistuimiin, paikallistuvat adheesioon liittyvät asiallisen toimivallan ongelmatkin enimmäkseen näihin lainkäyttöelimiin. Vastaavat ristiriidat yleisten tuomioistuinten ja erityistuomioistuinten välillä ovat käytännössä melko harvinaisia, mutta ansaitsevat nekin oman sijansa systemaattisessa esityksessä.

Alueellisen toimivallan normit taas paikallistavat jutun tiettyyn tuomioistuimeen (tiettyihin tuomioistuimiin) suhteessa muihin oikeusasteellisessa ja

[2] Ks. tämän johdosta *Tirkkonen* Sp I s. 232 ja siellä alaviite 16:ssa mainittu kirjallisuus.
[3] *Tirkkonen* Sp I s. 228 ja 236.

asiallisessa suhteessa samanarvoisiin tuomioistuimiin. Milloin korvauskannetta koskevat siviiliprosessuaaliset paikallistamissäännökset osoittavat korvauskanteen eri tuomioistuimeen kuin missä syytettä käsitellään, olemme tekemisissä adheesioperiaatteen ja alueellisen toimivallan välisen ristiriidan kanssa.

Puheena oleva toimivaltaristiriita on prosessuaalinen ongelma sen vuoksi, *ettei laissa ole nimenomaista toimivaltasäännöstä*, joka oikeuttaisi rikostuomioistuimen syytteen yhteydessä tutkimaan liitännäiset yksityisoikeudelliset vaatimukset silloinkin, kun ne itsenäisinä juttuina kuuluisivat muuhun tuomioistuimeen. OK 14: 8, johon yhteiskäsittelyn luvallisuus perustuu, ei ole varsinaisesti toimivaltasäännös, vaan kumulaationormi. OK 10: 12:ssa kylläkin säädetään, että mitä jostakin pääasiasta seuraa, niin kuin vahingonkorvaus ja oikeudenkäyntikulut ynnä muuta josta joku on varannut itselleen oikeuden erittäin kantaa, tuomittakoon siinä oikeudessa, joka on pääasian tuominnut. Kuitenkin vallitsevan mielipiteen mukaan tämä lainpaikka koskee vain *itse oikeudenkäynnistä* alkunsa saaneiden vaatimusten käsittelyä, eikä sitä näin ollen voida soveltaa adheesiotilanteessa syytteenalaiseen tekoon (ulkoprosessuaaliseen tapahtumainkulkuun) perustuviin yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin.[4] Tilanne on siis adheesiotilanteessa toinen kuin siviili- tai rikosprosessin sisällä. Sekä riita- että rikosjuttuja vartenhan on laissa nimenomaisia ulkoprosessuaaliseen asiayhteyteen perustuvia

---

[4] Näin *Sjöström* LM 1930 s. 176, *Palmgren* s. 77 s. ja *Tirkkonen* Rp I s. 71. Vrt. myös *Wrede–Palmgren* s. 185 ja *Aalto* s. 67 s.

Tämä kysymys on ollut prosessioikeustieteessä etenkin vuosisadan alkupuolella kiistanalainen. Arvovaltaista kannatusta on ollut myös käsityksellä, että OK 10: 12 koskee yleensä liitännäistä yksityisoikeudellista vaatimusta, siis myös sellaista, jonka yhteys pääasiaan perustuu ulkoprosessuaaliseen tosiseikastoon ja että OK 10: 12 olisi näin yksi adheesioperiaatteen peruslainpaikoista. Näin *Granfelt* Lärobok s. 17, *sama* Minneskrift till 1734 års lag s. 1011 s. sekä *Wrede* I s. 155. Myös *Kallenberg* oli alkujaan tällä kannalla (ks. *Kallenberg* Forum s. 244), mutta muutti myöhemmin käsitystään (*Kallenberg* I s. 30 alaviite 3).

Todettakoon, ettei keskustelua siitä, koskeeko OK 10: 12 pelkästään prosessuaalista aksessorisuutta vaiko yleensä liitännäisiä vaatimuksia, ole käyty varsinaisesti toimivaltaongelman ratkaisemiseksi. Ensisijaisena probleemina on ollut selvittää, voidaanko pääjutun (esim. syytejutun) käsittelyn *jälkeen* esittää eri oikeudenkäynnissä liitännäisluontoisia vaatimuksia, vaikkei pääjutussa ole lainkohdan vaatimalla tavalla nimenomaisesti varattu oikeutta erilliseen oikeudenkäyntiin. Vallitseva tulkinta, jonka mukaan OK 10: 12 koskee vain sellaisia liitännäisluontoisia vaatimuksia, jotka ovat saaneet alkunsa itse oikeudenkäynnistä, merkitsee, ettei kannevallan säilyminen edellytä varauksen tekemistä, milloin kyseessä on pääkanteen kanssa samaan ulkoprosessuaaliseen tapahtumainkulkuun perustuva liitännäisvaatimus. Varaus on siis tarpeen vain, milloin halutaan erikseen prosessata oikeudenkäyntikuluista tai muusta, jonka perustana on itse päävaadetta koskeva prosessi. Ks. *Sjöström* LM 1930 s. 177. Lisäksi *Aalto* s. 68 ja siellä mainitut oikeustapaukset.

toimivaltasäännöksiä (ks. rikosjutuissa esim. OK 10: 21 ja 24 sekä OikPL 1 § sekä riitajutuissa erit. OK 10: 6 ja 7).[5]

Nimenomaisen toimivaltasäännöksen puuttumisesta huolimatta ongelman ratkaisu saattaa aluksi vaikuttaa yksinkertaiselta: kun adheesiotilanteessa »päävaateen käsittelyjärjestys määrää sivuvaateiden käsittelyjärjestyksen», määräytyy tuomioistuimen toimivaltakin rikosprosessin sääntöjen mukaan. Mitään toimivaltaongelmaa ei siis itse asiassa olisikaan, vaan adheesionormi sisältäisi ilman muuta myös toimivaltasäännön. Mutta ongelmallista juuri onkin, syrjäyttääkö adheesionormi siviiliprosessuaalisen toimivaltasäännön ja missä laajuudessa näin kenties tapahtuu. Ratkaisun hakeminen adheesioperiaatteen luonnehdinnasta sellaisenaan olisi liian yksioikoista. Problematiikan selvittäminen vaatii eri tilanteiden yksityiskohtaista erittelyä. OK 14: 8 jättää ongelman tavallaan avoimeksi ja puhuu vain rikokseen perustuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelystä, oikeammin sanoen käsittely*mahdollisuudesta* syyteasian yhteydessä. Ne näkökohdat, joille siviiliprosessuaalinen toimivaltasääntö kulloinkin perustuu, poikkeavat toisistaan, ja osoittautuvat – kuten tullaan havaitsemaan – myös voimakkuudeltaan erilaisiksi vastustamaan adheesionormia. Seuraava esitys on siis kartoitusta siitä, missä laajuudessa »päävaateen käsittelyjärjestys» pätee tuomioistuinten toimivallan alueella.

Syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaatioon liittyvä toimivaltaproblematiikka on meidän prosessijärjestelmässämme tullut enemmälti esille vasta vuonna 1972 toteutetun oikeudenkäymiskaaren osittaisuudistuksen myötä. Kuten on jo esitetty, tällä uudistuksella (L 14. 1. 1972/21) saatettiin voimaan järjestely, että ajettaessa erikseen rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta oli siihenastisesta periaatteesta poiketen noudatettava siviiliprosessuaalista käsittelyjärjestystä. Kun aikaisemmin tällainen vaatimus oli yksinäänkin ajettuna toteutettava rikosprosessuaalisessa käsittelyjärjestyksessä, noudatettiin luonnollisesti rikosprosessuaalisia toimivaltasääntöjä.[6] Adheesioprosessissa ei näin ollen syntynyt toimivaltaristiriitaa,

[5] Asiallista toimivaltaa adheesiotilanteessa järjesteleviä määräyksiä sisältyy VesiL 14: 1,2:een ja 5,1:een, joita lainkohtia käsitellään tekstissä jäljempänä.

[6] Tästä vanhan järjestelmän mukaisesta toimivaltasäännöstä ks. *Kallenberg* Forum s. 245, *Tirkkonen* Rp I s. 202 sekä *Halila* LM 1972 s. 469. Ks. myös *Agge* SvJT 1936 s. 260 s.

Oikeuskäytännöstä viitattakoon *KKO 1964 II 113*: Varastetun tavaran RVA 11 §:n nojalla lunastuksetta luovuttamaan joutunut ei voinut, kun varas ei ollut myynyt tai luovuttanut tavaraa vahingon kärsineelle, ajaa vahinkonsa johdosta korvauskannetta tavaran varastanutta henkilöä vastaan tämän kotipaikan oikeudessa, jonka tuomiopiirissä varkaus ei ollut tapahtunut.

KKO 1965 II 64: Virkarikokseen perustuvaa korvausta oli haettava virkarikosforumissa.

koska syyte ja yksityisoikeudellinen vaatimus kuuluivat yleensä jo muutoinkin samaan tuomioistuimeen. Ainoastaan niissä verraten harvinaisissa tapauksissa, joissa sinänsä kumulaatiokelpoinen yksityisoikeudellinen vaatimus oli erikseen ajettuna poikkeuksellisesti toteutettava siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, saattoi toimivaltaongelma aktualisoitua.[7] Näin ollen on ymmärrettävää, että adheesioprosessin toimivaltaproblematiikka on jäänyt oikeuskirjallisuudessakin vähälle huomiolle.[8] Uuden käsittelyjärjestelmän voimassaollessa ei adheesion ja siviiliprosessuaalisten toimivaltasääntöjen välistä ristiriitaa ole meillä tiettävästi käsitelty.

5.1.2. OK 10: 8.1:n merkityksestä ja tulkinnasta – Vuoden 1972 käsittelyjärjestysuudistus ei lausutusta huolimatta johtanut siihen, että toimivaltaristiriita adheesiotilanteessa olisi aiemmasta järjestelmästä poiketen nyt puolestaan alinomaa käsillä. Päinvastoin voidaan todeta, että syyteforum ja korvauspuolta koskeva siviiliforum ovat myös uuden järjestelmän vallitessa normaalitapauksessa identtiset. Tämän yhtenevyyden saa aikaan uudistuksen yhteydessä lakiin otettu forumsäännös OK 10: 8, tarkemmin sanottuna sen 1 momentti. Lainkohdan mukaan rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta tarkoittava kanne, milloin sitä *ajetaan erikseen*, käsitellään siinä tuomioistuimessa, *jolla on tai on ollut toimivalta tuomita rangaistus kysymyksessä olevasta rikoksesta*. Jos tämän mukaisesti yleinen alioikeus on toimivaltainen, lainpaikka oikeuttaa ajamaan kannetta myös vastaajan yleisessä oikeuspaikassa (OK 10: 1,1). Kun rikosperusteisissa siviilijutuissa on syytejuttujen tapaan monesti todistelu keskeisellä sijalla, on ollut tarpeen säätää, että myös erillistä yksityisoikeudellista vaatimusta voidaan ajaa forum delictissä.[9] Ilman nimenomaista lainsäännöstä tällainen menettely ei olisi käynyt entisten OK 10 luvun määräysten mukaan enää käsittelyjärjestysuudistuksen jälkeen päinsä ri-

---

[7] Tilanteista, joissa korvausvaatimus erillisenä juttuna oli pääsäännöstä poiketen ajettava siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, ks. lähemmin *Tirkkonen* LM 1945 s. 10 ss., *Palme* JFT 1946 s. 295 ss. sekä erit. *Aalto* s. 84 ss.

[8] Toimivaltaongelmista on huomauttanut *Aalto* s. 223. Alueellisen toimivallan problematiikkaa adheesiotilanteessa käsittelee lyhyesti myös *Tirkkonen* Rp I s. 79 ja s. 215.

[9] Ks. tästä näkökohdasta perustelujen osalta *HE 12/1971* s. 13. Ks. myös *Halila* LM 1972 s. 470.

Meillähän rikosjutut ovat voimakkaasti keskittyneet juuri rikoksen tekopaikan tuomioistuimeen (OK 10: 21), minkä järjestelyn taustalla ovat ensisijassa juuri todistelunäkökohdat: näyttö on yleensä helpoimmin esitettävissä rikoksen tekopaikan tuomioistuimelle.

kosprosessuaalisen forum delicti säännöksen (OK 10: 21) soveltamismahdollisuuden pudottua pois.[10]

> OK 10: 8,1 on kyllä siinä mielessä avoin säännös, että se mahdollistaa rikosperusteisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen tutkimisen missä tahansa syytteen tutkimiseen toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Muutokset rikosprosessuaalisissa toimivaltasäännöksissä vaikuttavat näin suoraan myös OK 10: 8,1:n tulkintaan. Esimerkiksi hallituksen esityksessä rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (*HE 84/1980*), joka esitys kuitenkin raukesi eduskunnassa, ehdotetut uudet entistä huomattavasti joustavammat rikosjuttujen oikeuspaikkasäännökset olisivat toteutuessaan merkinneet vastaavaa laajennusta OK 10: 8,1:n mukaisiin oikeuspaikkoihin.
>
> Milloin syytejuttu sen vuoksi, että sillä on yhteyttä muihin muualle paikallistuviin rikoksiin, käsitellään esim. OikPL 1 §:n nojalla muussa tuomioistuimessa kuin siinä, mihin se OK 10: 21:n (tai 10: 22:n) nojalla kuuluisi, on syytteen käsiteltäväkseen ottava tuomioistuin OK 10: 8,1:n nojalla toimivaltainen käsittelemään myös puheena olevaan rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset, mikäli niitä ajettaisiin erikseen. Tällainen *rikosyhteyden* kautta syntyvä oikeus käsitellä syytteitä muiden tuomioistuinten tuomiopiireissä tehdyistä rikoksista syynnyttää siviiliprosessuaalisen toimivallan kuitenkin vasta *sen jälkeen,* kun syytejuttu on pantu vireille. Milloin rikosperusteinen yksityisoikeudellinen vaatimus pannaan vireille ennen syytejutun vireilletuloa, siviiliprosessuaalista OK 10: 8,1:n mukaista toimivaltaa ei voida rakentaa OikPL:n määräysten varaan, vaan kanne on pantava vireille siinä tuomioistuimessa, johon ao. syytejuttu itsenäisenä rikosjuttuna kuuluisi. Lisäksi on syytä todeta, ettei syytejutun vireillepano OikPL:n nojalla muussa kuin jutun »omassa» forumissa riistä viimeksimainitulta tuomioistuimelta toimivaltaa käsitellä korvausvaatimus. Ks. tästä *LakVK 20/1971* s. 2, josta ilmenee, että juuri tämän seikan selventämiseksi OK 10: 8,1:een lisättiin sanat »tai *on ollut* (toimivalta)».

Huomattakoon, että OK 10: 8,1 säätelee alueellisen toimivallan lisäksi myös tuomioistuinten *asiallista* toimivaltaa.[11] Lainkohdasta ilmenee, että erillinen rikosperusteinen yksityisoikeudellinen vaatimus kuuluu syytefo-

---

[10] OK 14: 8:n käsittelyjärjestysuudistus ilmenee mm. toimivaltanormiston alueella, jossa siviili- ja rikosprosessuaaliset määräykset poikkeavat toisistaan.

[11] OK 10 luvun ulottuminen asiallisen toimivallan alueelle on poikkeuksellista. Säännönmukaisesti luvun säännökset koskevat vain alueellista toimivaltaa. Toisena esimerkkinä asiallista toimivaltaa sääntelevästä OK 10 luvun säännöksestä mainittakoon OK 10: 24, jossa säädetään vastakanteen oikeuspaikasta rikosasioissa. Ks. säännöksestä lähemmin *Tirkkonen* Rp I s. 206 ss. OK 10: 24:n soveltamista adheesiotilanteessa käsitellään tekstissä jäljempänä.

rumiin silloinkin, kun tämä on muu tuomioistuin kuin yleinen alioikeus. Tällöin ei lainkohdan mukaan vastaajan yleinen oikeuspaikka tule vaihtoehtona lainkaan kysymykseen, vaan syyteforum on tässä tapauksessa siviilikanteen yksinomainen oikeuspaikka.[12] Niinpä jos syytettä on ajettava esimerkiksi hovioikeudessa, on myös kyseiseen rikokseen perustuva erillinen korvauskannekin käsiteltävä samassa hovioikeudessa.[13]

OK 10: 8,1 ei kuitenkaan ratkaise tyhjentävästi adheesioprosessin toimivaltaongelmia, sillä korvauskanteen forum ei aina määräydy tämän lainkohdan mukaan, vaan sovellettavaksi saattaa tulla muu säännös, joka osoittaa korvausvaatimuksen muuhun tuomioistuimeen kuin syyteforumiin. On syytä korostaa, että OK 10: 8,1 on (säännellessään alueellista toimivaltaa) *tahdonvaltainen* forumsäännös.[14] Se ei siis voi syrjäyttää ehdottomia siviiliprosessuaalisia oikeuspaikkasäännöksiä. Mikäli OK 10: 8,1 joutuisi ristiriitaan jonkin ehdottoman forumsäännöksen kanssa, tulee jälkimmäinen sovellettavaksi.[15]

Ok 10: 8,1:n tahdonvaltaisuus merkitsee myös sitä, että lainkohdan mukaan määräytyvästä korvausvaatimuksen forumista voidaan tehdä *prorogaatiosopimus*. Mikäli tällainen sopimus on tehty ja sopimuksen mukaan kannetta olisi käsiteltävä muussa kuin syytettä käsittelevässä tuomioistuimessa, syntyy adheesioperiaatteen ja forum prorogatumin välinen ristiriita: syrjäyttääkö adheesioperiaate prorogaatiosopimuksen; tai kääntäen, voi-

---

[12] Ks. tämän johdosta *Halila* DL 1975 s. 256.

[13] Samalla kannalla on myös Ruotsin prosessilaki (ks. RB 2: 2 ja 3: 2). Kirjallisuudesta viitattakoon *Hassler* Rättegångsbalken s. 75 s. ja 81, *Ekelöf* I s. 77 ja *Ankarloo* SvJT 1966 s. 543.

Meillä tällaisen järjestelyn käyttökelpoisuutta haittaa nykyoloissa se, ettei ensiasteen hovioikeusmenettelyä sääntelevä OK 27 luku vastaa nykyajan vaatimuksia.

[14] Säännöksen tahdonvaltaisuudesta ks. *Halila* LM 1972 s. 470 ja *sama* DL 1975 s. 256.

[15] Vallitsee siis sääntö, etteivät tahdonvaltaiset forumsäännökset voi syrjäyttää ehdottomia forumsäännöksiä tapauksessa, jossa kummankinlaatuinen säännös näyttäisi olevan sovellettavissa. Tämä periaate ilmenee mm. prorogaatio-oikeutta koskevista OK 10: 11:n (L:ssa 13. 6. 1929/240) määräyksistä. Ks. tämän johdosta *Wrede–Palmgren* s. 199 ss., *Tirkkonen* Sp I s. 298 s. sekä erityisesti forum reconventionista silmällä pitäen *Leivonen* JFT 1977 s. 181.

Vrt. *Havansi* LM 1980 s. 847. *Havansi* esittää, että nostaessaan kanteen kiinteälle omaisuudelle aiheutetusta vahingosta kantaja voisi syrjäyttää kiinteistöforumin väittämällä, että vahingon syynä ollut tapahtuma sisältää rangaistavan teon, ja vaatia näin tällaista korvausta OK 10: 8,1:n nojalla vastaajan yleisessä oikeuspaikassa. Koska kuitenkin kiinteistöforum, johon tällainen korvauskanne oikeutemme mukaan kuuluu (OK 10: 14), on ehdoton ja OK 10: 8,1 on tahdonvaltainen säännös, ei *Havansin* tulkintaa voida hyväksyä. Ks. myös *Halila* DL 1975 s. 257, jossa tällaista kannetta silmällä pitäen lausutaan, että »tällöin on ehdottomana oikeuspaikkana *forum rei sitae*, s.o. kiinteistön sijaintipaikan yleinen alioikeus».

daanko korvausvaatimuksen tutkiminen syytejutun yhteydessä estää vetoamalla oikeuspaikkasopimukseen?

Siltä osin kuin OK 10: 8,1 sääntelee tuomioistuinten *asiallista* toimivaltaa, säännös on kyllä ehdoton. Vallitseehan sääntö, etteivät asianosaiset voi disponoida asiallisesta toimivallasta.[16] Mutta on otettava huomioon, että säännös voi tällöinkin joutua ristiriitaan siviiliprosessuaalisen *erityissäännöksen* kanssa. Esimerkkinä mainittakoon OK 10: 8,1:n ja VahKL 7: 4:n välinen kollisio, milloin ensiksi mainittu lainkohta osoittaa vahingonkorvausforumiksi muun tuomioistuimen kuin yleisen alioikeuden, esimerkiksi hovioikeuden. VahKL 7: 4:stä taas ilmenee, että VahKL 3 lukuun perustuvaa korvauskannetta julkisyhteisöä vastaan on ajettava jossakin tuon lainkohdan määräämässä alioikeudessa. Jos kyseessä on hovioikeuden tutkittaviin kuuluva virkarikos, jolla aiheutetusta vahingosta julkisyhteistö on vastuussa, merkitsee VahKL 7: 4:n erityissäännös sitä, ettei hovioikeudessa voida OK 10: 8,1:een nojautuen panna vireille riitajuttua julkisyhteisöä vastaan kyseisen vahingon korvaamiseksi, vaan kannetta on ajettava alioikeudessa. VahKL 7: 4 siis syrjäyttää OK 10: 8,1:n. Näin syntyy adheesioperiaatteen ja VahKL 7: 4:n välinen ristiriita: voidaanko hovioikeudessa käsiteltävään syytejuttuun kumuloida VahKL 7: 4:n estämättä julkisyhteisöön kohdistettu korvausvaatimus?[17]

Lausutun johdosta huomattakoon selvennykseksi, ettei OK 10: 8,1:n soveltumista siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettavan korvauskanteen forumsäännökseksi estä yksin se seikka, että kanne kohdistetaan muuhun kuin vahingon aiheuttajaan. Jos kanne nostetaan esimerkiksi vahingonaiheuttajan työnantajaa vastaan, voidaan kanne tutkia OK 10: 8,1:n nojalla syyteforumissa, mikäli vahinko väitetään aiheutetun rikollisella teolla. OK 10: 8,1 soveltuu siis myös välillisesti rikokseen perustuviin kanteisiin.[18] Kun OK 14: 8:n adheesiosäännöstä tulkitaan vakiintuneesti

---

[16] *Tirkkonen* Sp I s. 476.

[17] OK 10: 8,1 ei tee myöskään *valtakunnanoikeutta* tai kriisiaikana mahdollisesti perustettavia *sotaoikeuksia* toimivaltaisiksi käsittelemään erikseen ajettavia rikosperusteisia siviilikanteita. Valtakunnanoikeusprosessin erityisistä vireillepanojärjestelyistä seuraa, ettei valtakunnanoikeudessa voida panna erikseen vireille vahingonkorvauskannetta. Sotaoikeuksien osalta säädetään SotOL 25,3 §:ssä nimenomaisesti, että rikokseen perustuva yksityisoikeudellista vaatimusta tarkoittava kanne on käsiteltävä OK 10: 1,1:ssä tarkoitetussa tuomioistuimessa. Adheesio näissä tuomioistuimissa merkitsee siis aina siviiliprosessuaalisen toimivaltasäännön syrjäyttämistä.

[18] Näin on tulkittu Ruotsin RB 10: 8:n siviiliprosessuaalista forum delicti-säännöstä. Ks. *Hassler* Rättegångsbalken s. 131 ja *Ekelöf* II s. 28.

Ennen OK 10: 8:n voimaantuloa olevalta ajalta on olemassa KKO:n julkaistu ratkaisu,

siten, että lainkohdan sanonta »rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus» mahdollistaa myös muuhun kuin syytettyyn kohdistettavien korvausvaatimusten kumuloimisen syytejuttuun, on johdonmukaista, että OK 10: 8,1:n vastaavaa sanontaa tulkitaan henkilöllisen laajuuden osalta samalla tavalla. Ovathan lainkohdat saman lainsäädäntöuudistuksen tuotteita (L 14. 1. 1972/21).

Adheesioprosessin OK 14: 8:ssa säädetty soveltamisala ja OK 10: 8,1:n ulottuvuus eivät kuitenkaan ole täydellisesti identtisiä. Kumulaation soveltamisalan määräytymisessä on ratkaisevana tekijänä syytteessä kuvattu tapahtumainkulku, josta teonkuvauksesta korvausvaatimuksen perustaksi esitetty oikeustosiseikasto voi osaksi poiketa, kuten edellisessä luvussa on esitetty. Adheesio ei välttämättä edellytä, että korvausvaatimuksen pohjana oleva tosiseikastovariaatio itsessään konstituoisi jonkin (väitetyn) rikoksen tunnusmerkistön, vaan riittää, että oikeustosiseikasto tarkoittaa syytteessä esitettyä tapahtumaa.[19] Jos sen sijaan ajatellaan erillistä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettavaa korvauskannetta, OK 10: 8,1:n forumsääntö koskee *vain* rikokseen (vaikka edes välillisesti) perustuvaa kannetta. Lainkohtaa ei voida soveltaa yli sen soveltamisalan nimenomaisen rajan niin, että kyseessä olisi yleinen siviiliprosessuaalinen forum delicti-säännös.[20] Tällaista oikeudenvastaiseen tekoon perustuvaa tekopaikan tuomioistuinta prosessilakimme ei tunne.[21] Tämä merkitsee, että ellei kantajan

---

jossa on otettu kanta, että vahingosta vastuussa olevaa kolmatta vastaan nostettua korvauskannetta voitiin ajaa forum delictissä. Sovellettiin siis OK 10: 21:ää. *KKO 1968 II 94*: Suurjännitejohtoa rakennuttaneen osuuskunnan isännöitsijä oli tuomittu rangaistukseen mm. johdon rakennustöiden valvonnan laiminlyömisestä aiheutuneesta kuolemantuottamuksesta. Tapaturmaviraston suoritettua surmansa saaneen leskelle ja lapsille tapaturmavakuutuslaissa säädettyjen perusteiden mukaisia korvauksia sanotun lain 61 §:n 2 mom:iin perustuvaa takautumiskannetta *osuuskuntaa vastaan* (kurs. tässä) voitiin ajaa rikospaikan tuomioistuimessa.

[19] Ks. edellä 3 § alaviite 94:n jäljessä.

[20] *Halila* DL 1975 s. 256.

[21] Ks. *Tirkkonen* Sp I s. 276. OK 10: 8,1 sen enempää kuin vuonna 1974 säädetty vahingonkorvauslakikaan eivät tuoneet tässä suhteessa muutosta forumsääntöihin.

Tältä osin prosessilakimme poikkeaa yleiseurooppalaisesta linjasta. Yleinen siviiliprosessuaalinen forum delicti-säännös, joka oikeuttaa ajamaan oikeudenvastaisella teolla aiheutetun vahingon korvaamista tarkoittavaa kannetta vahingon aiheuttamispaikkakunnan tuomioistuimessa, on sisällytetty siviiliprosessilakiin mm. Ruotsissa (RB 10: 8), Norjassa (TvmL 29 §), Tanskassa (RPL 244 §) ja Saksan liittotasavallassa (ZPO 32 §). *Halila* (DL 1975 s. 258) on suositellut tällaisen yleissäännöksen käyttöönottamista meilläkin.

VahKL 7: 4:n mukaan voidaan kyllä vahingonkorvauskannetta ajaa siellä, missä vahinkoa aiheuttanut toimi suoritettiin tai laiminlyöty toimi olisi ollut suoritettava tahi missä vahinko tapahtui. VahKL 7: 4 ei kuitenkaan ole yleinen siviiliprosessuaalinen forum delicti-säännös, vaan se koskee ainoastaan julkisyhteisöä vastaan VahKL 3 luvun perusteella ajettavaa korvauskannetta.

korvausvaatimuksensa perusteeksi esittämä oikeustosiseikasto – vaikka kantaja väittäisikin kyseessä olevan rikos – in abstracto arvostellen saata täyttää minkään rikoksen tunnusmerkistöä, korvausvaatimuksen siviiliprosessuaalinen forum ei määräydy OK 10: 8,1:n perusteella.[22] Tällaisen rikosjuttuun sinänsä kumuloitavissa olevan korvauskanteen forum saattaa näin olla muu kuin syytettä käsittelevä tuomioistuin.

5.1.3. Toimivaltaproblematiikan systematisoinnista – Seuraavassa esityksessä muodostaa disposition rungon jaottelu oikeusasteelliseen, asialliseen ja alueelliseen toimivaltaan. Ongelmat eivät kuitenkaan rajoitu yksin näille toimivallan alueille. Lisäksi käsitellään adheesioprosessin suhdetta tuomioistuinten yleistoimivaltaan, välimiesmenettelyyn (välityssopimukseen) ja hallintoon/hallintolainkäyttöön.

Vakiintuneen systematiikan mukaan kysymys siitä, onko jokin asia käsiteltävä ns. oikeusasiana siviili- tai rikosprosessuaalisessa järjestyksessä vaiko hallintomenettelyn/hallintolainkäytön tietä, kuuluu osana laajempaan kysymysryhmään jutun tuomioistuinasianluonteisuudesta.[23] Samaan ongelmakenttään rinnastuu myös kysymys asian käsittelyn siirtämisestä tuomioistuinten ulkopuolelle välityssopimuksen nojalla. Suhteutettuna tuomioistuinten omaan toimivaltaluokitukseen nämä ongelmat ovat läheistä sukua tuomioistuinten asiallista toimivaltaa koskeville probleemoille. Sekä tuomioistuinasianluonteisuutta että asiallista toimivaltaa sääntelevien määräysten perustana on ajatus, että asialliselta sisällöltään erilaiset asiat on monesti tarkoituksenmukaista saattaa kokoonpanoltaan ja kompetenssiltaan erilaisten orgaanien ratkaistavaksi.[24] Tämä rinnaisteisuus huomioon ottaen käsitellään seuraavassa adheesion suhdetta välimiesmenettelyyn ja hallintoon/hallintoprosessiin asiallista toimivaltaa koskevan esityksen yhteydessä.

Ongelma adheesion suhteesta siviiliprosessuaaliseen yleistoimivaltaan liittyy taas luontevimmin alueellista toimivaltaa käsittelevään jaksoon. Onhan yleistoimivallankin selvittely sen tutkimista, kuinka laajalle alueellisessa suhteessa tuomioistuinten lainkäyttövalta ulottuu, erona on vain se, että yleistoimivaltaselvittelyssä tarkastellaan valtion tuomioistuinten toimivaltaa kokonaisuutena suhteessa muiden valtioiden lainkäyttövaltaan. Täs-

[22] Ellei erityisnormia ole, joudutaan turvautumaan riita-asiain yleistä oikeuspaikkaa koskeviin säännöksiin. Ks. *Halila* DL 1975 s. 256.

[23] Tästä rinnastuksesta ks. *Tirkkonen* Sp I s. 477.

[24] Tätä yhteistä perusajatusta korostaa *Halila* Kuittauksesta s. 213.

sä mielessä kysymys yleistoimivallasta voidaan ymmärtää eräänlaiseksi valtion sisäistä alueellista toimivaltaa koskevaksi esikysymykseksi.[25]

Normaalista oppikirjasystematiikasta poiketen otetaan seuraavassa ensiksi esille alueellinen toimivalta, sen jälkeen asiallinen toimivalta ja viimeksi oikeusasteellinen toimivalta. Tämä »takaperoinen» järjestys on havaittu mielekkääksi seuraavista syistä.

Ensinnäkin tällaista systematiikkaa puoltaa se organisatorinen yhteys, joka meillä vallitsee rikos- ja riitajuttuja (mm. vahingonkorvausjuttuja) käsittelevien lainkäyttöelinten välillä. Säännönmukainen lähtökohta on, ettei adheesion tiellä ole organisatorisista syistä johtuvaa oikeusasteellista tai asiallista toimivaltaa koskevaa ristiriitaa, vaan että toimivaltajärjestelyt ovat kummankin prosessilajin osalta näissä suhteissa useimmiten yhtenevät. Toimivaltaongelma kohdentuu näin määrällisesti ottaen enimmäkseen alueelliseen toimivaltaan. Tämä lähtökohta huomioon ottaen on luontevaa lähteä liikkeelle »normaalitilanteesta» ja vasta sen jälkeen siirtyä harvemmin esille tuleviin tapauksiin.

Toiseksi systematiikkaan vaikuttaa myös se esitieto, että oikeusasteellista ja asiallista toimivaltaa koskevat rajat ovat yleensä lujempia kuin vastaavat jaot alueellisen toimivallan puolella.[26] Eli voidaan alustavasti olettaa, että adheesionormi syrjäyttää herkemmin alueellisen kuin esimerkiksi asiallisen toimivaltasäännön. Toimivaltaristiriitoja koskeva selvittely aloitetaan siis helpoimmasta päästä. Tutkitaan, kuinka pitkälle toimivaltaraja-aidat kaatuvat adheesionormin edestä.

---

[25] Ks. *Hakulinen* LM 1940 s. 241. Vrt. myös *Walamies* s. 223 ss.

Yleistoimivaltakysymys on tietysti periaatteessa ennakkoluontoinen myös maamme tuomioistuinten asialliseen ja asteelliseen toimivaltajärjestelyyn nähden ja rinnastuu tässä mielessä kysymykseen, onko kyseessä »tuomioistuinasia» (= asia, joka voidaan tutkia suomalaisessa tuomioistuimessa). Ks. *Tirkkonen* Sp I s. 110 alaviite 32.

[26] Tätä aste-eroa ilmentää mm. se, että asianosaiset voivat tietyssä laajuudessa disponoida tuomioistuimen alueellisesta toimivallasta (OK 10: 11), kun taas asiallista ja oikeusasteellista toimivaltaa koskevat säännökset ovat ehdottomia. Huomattakoon myös, että tuomioistuimen alueellinen kompetenssi on eräissä tapauksissa uskottu tuomioistuimen itsensä harkintaan siten, että juttu voidaan käsitellä tietyssä tuomioistuimessa, jos tuomioistuin katsoo sen haitatta käyvän päinsä (ks. rikosjuttujen osalta OikPL 1,1 §; vrt. myös yhtenäisrangaistusjärjestelmää koskeneeseen hallituksen esitykseen (*HE 84/1980*) sisältynyttä ehdotusta uudeksi OK 10: 22,2:ksi), tai siten että tuomioistuin voi tarkoituksenmukaisuussyistä siirtää asian toiseen toimivaltaiseen tuomioistuimeen (ks. siviiliprosessissa OK 10: 8,2, 10: 10,2 ja IsyysL 28,2 §).

5.2. ALUEELLINEN TOIMIVALTA

5.2.1. Pääsääntö – Adheesioperiaatteen ja siviiliprosessuaalisen alueellisen toimivallan välinen ristiriita on perusteltua ratkaista lähtökohtaisesti siten, että syyteforum käy siviiliforumin edellä: milloin syytettä ja korvausvaatimusta koskevat rikos ja siviiliprosessuaaliset forumsäännökset osoittavat korvauskanteen muuhun kuin syytettä käsittelevään tuomioistuimeen, *adheesionormi (OK 14: 8) syrjäyttää siviiliprosessuaaliset forumsäännökset*. Tällä kannalla ollaan vakiintuneesti Ruotsissa, jossa katsotaan, että sikäläinen adheesioprosessin perussäännös RB 22: 1, joka asiasisällöltään vastaa OK 14: 8:aa, sisältää samalla myös liitännäistä yksityisoikeudellista vaatimusta koskevan forumsäännön.[27] Sama mielipide näyttää olevan vallitsevana myös Tanskassa.[28]

Meillä tätä alueellisen toimivallan ongelmaa ei edellä esitetyistä syistä ole sanottavasti käsitelty. Huomionarvoista kuitenkin on, että *Tirkkonen* kosketellessaan kysymystä lyhyesti rikosprosessioikeuden oppikirjassaan katsoo forumristiriidan kumulaation esteeksi.[29] *Tirkkonen* on kyllä esittänyt mielipiteensä ennen vuonna 1972 toteutettua adheesiosäännösten uudistusta (1969), mutta forumkysymyksen suhteen ei uudistuksella pyritty muutoksiin.[30] Tirkkosen kannasta poikkeavan käsityksen on esittänyt Ruotsissa

---

[27] Näin jo lainvalmistelutöissä *SOU 1938: 44* s. 278 ja *Kungl. prop. 5/1941* s. 202. Ks. kirjallisuudesta *Olivecrona* s. 330 ja *Ekelöf* II s. 168.

[28] Tällä tavoin tulkitsevat Tanskan RPL 991 §:n adheesiosäännöstä *Gomard* s. 45 ja *Jespersen* s. 504 s.

Saksan liittotasavallan kirjallisuudessa forumongelma ei näytä saaneen osakseen huomiota. StPO 403,1 §:n mukaan rikosprosessissa voidaan toteuttaa yksityisoikeudellinen vaade, »der zur Zuständigkeit ordentlichen Gerichte gehört». Tästä voidaan päätellä, että syytetuomioistuimella on alueellisessa suhteessa toimivalta ottaa myös yksityisoikeudellinen vaatimus tutkittavakseen. Kun otetaan huomioon, että Liittotasavallan ZPO 32 § sisältää yleisen siviiliprosessuaalisen forum delicti-säännöksen ja kun sikäläisessä adheesioprosessissa voidaan yksityisoikeudellisia vaatimuksia kohdistaa vain syytettyyn eikä ns. siviiliperusteita voida ottaa rikosjutussa tutkittavaksi, saatetaan todeta, ettei StPO:n adheesiosysteemissä forumongelma juuri pääsekään aktualisoitumaan.

[29] *Tirkkonen* Rp I s. 203 ja 215. Vrt. *Aalto* s. 223, jossa huomautetaan forumongelmasta, mutta *Aalto* ei tarkemmin ota kantaa siihen, muodostaako forumristiriita kumulaation esteen.

[30] Kuten edellä tekstissä on lausuttu (ks. alaviite 6:n kohdalla olevaa esitystä), siviiliprosessuaalisen forumsäännön soveltaminen erikseen ajettavaan rikosperusteiseen korvauskanteeseen saattoi ennen käsittelyjärjestysuudistusta tulla vain poikkeuksellisesti kysymykseen. Kun forumristiriita ylipäätään oli harvinainen, on ymmärrettävää, että siviiliprosessuaalinen forumsäännös näyttäytyi adheesionormia vastaan voimakkaampana kuin mitä nykyään on asian laita.

Agge, jonka mielipiteeseen sen johdosta, että se on esitetty vuoden 1734 RB:n voimassaollessa (1936), on syytä kiinnittää huomiota. *Agge* lausuu:

> »Det kan icke gärna bestridas, att skadeståndsanspråket, vare sig det har kriminell eller civil grund, när det förekommer i samband med ansvarstalan är så nära förknippat med denna genom det gemensamma faktiska fundamentet, att ett konnexitetsforum måste anses föreligga.»[31]

Agge viittaa perustelunaan RB 3: 4:ään ja 10: 12:aan. Vaikka nämä lainpaikat ovatkin aiheuttaneet suuria tulkintavaikeuksia, eivätkä suoranaisesti koske forumongelmaa adheesiotilanteessa, ne kuitenkin *Aggen* mukaan ilmentävät oivallisesti vuoden 1734 lain säätäjän mieltymystä konneksiteettiajatteluun forumkysymyksissä rikos- ja siviiliprosessuaalisten vaateiden välillä.[32] Nähdäkseni ei ole olemassa esteitä tulkita nykyoikeutemme adheesiosäännöstä OK 14: 8:aa *Aggen* esittämän linjan mukaisesti: OK 14: 8 sisältää »kätketysti» yksityisoikeudellista vaatimusta koskevan forum connexitatis-säännöksen.

Sen puolesta, että alueellisen toimivallan osalta noudatetaan adheesioperiaatteen yleisen luonnehdinnan mukaisesti »päävaateen käsittelyjärjestystä», puhuvat voimakkaasti prosessiekonomiset syyt ja joustavuusnäkökohdat.[33] Asiayhteys syytteen ja korvausvaatimuksen välillä, yhteinen oikeustosiseikasto tekee myös luontevaksi päätellä, etteivät siviiliprosessuaaliset forumsäännökset ole kyllin voimakkaita torjumaan kumulaatiota tuomioistuimessa, joka rikosprosessuaalisessa tarkoituksessa joka tapauksessa tutkii sanotun yhteisen tosiseikaston.

Käsitystä, että nykyisessä adheesiojärjestelmässä siviiliforum syrjäytyy adheesioperiaatteen tiehtä, tukee myös OK 10: 8,2:n *siirtosäännös*, sekin vuonna 1972 toteutetun prosessiuudistuksen tuote. Lainkohdan mukaan tuomioistuin, jossa on vireillä rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta tarkoittava kanne, voi siirtää kanteen samanasteiseen tuomioistuimeen, jossa on vireillä vaatimus rangaistuksen tai menettämisseuraamuksen tuomitsemisesta saman rikoksen johdosta, milloin siirto esitettävään selvitykseen ja kustannuksiin sekä muihin seikkoihin nähden katsotaan soveliaaksi. – Ei voitane edellyttää, että siirto saattaisi käydä päinsä

---

[31] *Agge* SvJT 1936 s. 261. *Agge* on esittänyt samansuuntaisia ajatuksia myös rikosprosessioikeuden oppikirjassaan, yhtä selvää kantaa kuitenkaan ottamatta (*Agge* I s. 106 ja s. 122).

[32] *Agge* SvJT 1936 s. 261 alaviite 2.

[33] Prosessiekonomisiin näkökohtiin kiinnittää huomiota *Jespersen* s. 504 s. puoltaessaan Tanskan oikeuden osalta rikosprosessuaalista forumsääntöä.

vain, jos vastaanottava tuomioistuin olisi, paitsi OK 14: 8:n nojalla myös siviiliprosessuaalisten forumsääntöjen mukaan toimivaltainen tutkimaan korvausvaatimuksen. Tässä suhteessa on pakko katsoa riittäväksi, että syyte on de facto vireillä vastaanottavassa tuomioistuimessa. Siirtävän tuomioistuimen valtuuksiin ei kuulu tutkia toisen samanasteisen tuomioistuimen toimivaltaa siirrettävässä jutussa. Siirron täytyy siis voida tapahtua *yksin adheesionormin nojalla*. Tästä puolestaan seuraa, että korvauskanne on alunpitäenkin voitava panna vireille suoraan syytejutun yhteydessä siviiliprosessuaalisesta oikeuspaikkasäännöksestä riippumatta.

On perusteltua katsoa, että rikosprosessuaalinen forumsääntö kattaa *kaikki tilanteet*, joissa syytteen ja korvausvaatimuksen kumulointi on adheesioprosessin soveltamisalaa koskevien sääntöjen mukaan sallittu.[34] Adheesion ristiriita suhteessa siviiliprosessuaaliseen forumsäännökseen tuleekin tavallisesti esille juuri kumulaation soveltamisalan reuna-alueilla, missä siviiliprosessuaaliset elementit yleensäkin ovat voimakkaimmat. Niinpä tämän toimivaltasäännön mukaan esimerkiksi korvauksen vaatiminen rikosjutussa julkisyhteisöltä VahKL 3 luvun säännösten perusteella ei edellytä, että syytejuttu olisi vireillä VahKL 7: 4:n mukaisessa oikeuspaikassa, jossa korvausvaatimusta olisi riitajuttuna ajettava, vaan toimivalta syntyy yksin adheesiosäännön nojalla.[35] VahKL 7: 4:n mukaan toimivalta korvauskanteen tutkimiseen on kyllä sillä tuomioistuimella, jonka tuomiopiirissä vahinkoa aiheuttanut toimi suoritettiin tai laiminlyöty toimi olisi ollut suoritettava tahi missä vahinko tapahtui, joista forumeista jokin yleensä käsittelee myös vahinkotapahtuman johdosta nostetun syytteen, mutta syytejutun forum saattaa poiketa VahKL 7: 4:n osoittamasta oikeuspaikasta sen vuoksi, että syyte käsitellään muiden syytteiden yhteydessä muualla kuin omassa forum delictissään.

Adheesioperiaate syrjäyttää sen kanssa ristiriitaan joutuvan siviiliprosessuaalisen forumsäännöksen *silloinkin, kun viimeksi mainittu on siviiliprosessin sisällä ehdoton:* Jos esimerkiksi kiinteään omaisuuteen kohdistunutta vahingontekoa koskevaa syytettä ajetaan muiden syytteiden ohella OikPL 1 §:n nojalla muussa tuomioistuimessa kuin kyseisen kiinteistön sijaintipaikan tuomioistuimessa, voidaan syytejutun yhteydessä tutkia myös

[34] Jäljempänä tekstissä käsiteltävä forum prorogatum saattaa yksittäistapauksessa kuitenkin muodostaa poikkeuksen tästä alueellisesta toimivaltasäännöstä ja estää adheesion.

Korostettakoon myös, että tekstissä esitetty sääntö koskee *vain alueellista* toimivaltaa.

[35] Samalla tavoin syrjäytyy myös esim. RautatievastuuL 10,1 §, jossa lainkohdassa säädetään valtiota vastaan ko. lain nojalla ajettavan korvauskanteen forumista.

vahingontekoon perustuvat korvausvaatimukset, vaikka nämä, jos niitä ajettaisiin erikseen riitajuttuna, olisi ehdottomasti käsiteltävä OK 10: 14:n nojalla kiinteistöforumissa.[36]

Edellä lausutusta on käynyt jo yleisesti ilmi sääntö, että sikäli kuin *rikosyhteys* muotoaa tuomioistuinten alueellista toimivaltaa rikosprosessissa, tuomioistuimelle syntyy vastaavassa laajuudessa oikeus tutkia myös rikoksiin perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset.[37]

Milloin korvauskanteen muualle osoittava siviiliprosessuaalinen forumsäännös on *tahdonvaltainen*, jollaista puutetta prosessinedellytyksissä ei muutoinkaan otettaisi vastaajan läsnäollessa viran puolesta huomioon, merkitsee siviiliprosessuaalisen forumsäännöksen syrjäytyminen adheesionormin tieltä, ettei vastaaja voi menestyksellä tehdä forumväitettä. Mistään puutteesta tahdonvaltaisissa prosessinedellytyksissä, johon vastaaja voisi vedota ennen vastaamistaan pääasiaan (ks. OK 16: 1), kun ei nyt adheesiosäännön johdosta ole kysymys.[38]

OK 10: 21:n 1 momentissa säännelty ns. *siirtotuomiojärjestely*, jota saatetaan noudattaa saman henkilön eri tuomiopiireissä tekemien rikosten käsittelyssä, ei laajenna adheesioon perustuvaa toimivaltasääntöä: korvausvaatimus voidaan esittää (ja ratkaista) vain siinä tuomioistuimessa tapahtuvassa käsittelyssä, jolle tuomioistuimelle yksikkörangaistuksen tuomitseminen kustakin rikoksesta kuuluu. Jos syyte on jo ehditty käsitellä ja juttu siirtää jatkotoimenpiteitä varten toiseen tuomioistuimeen, ei viimeksi mainitussa forumissa käy enää päinsä esittää aiempaan jo käsiteltyyn

---

[36] Mainittujen kanteiden kuulumisesta kiinteistöforumiin ks. *Wrede* I s. 164 s., *Tirkkonen* Sp I s. 262, *T. Ellilä* LM 1958 s. 267 sekä *Havansi* LM 1980 s. 486.

Todettakoon, että myös edellä tekstissä mainittu VahKL 7: 4:n forumsäännös on katsottu kirjallisuudessa ehdottomaksi (*Halila* DL 1975 s. 258, *Tirkkonen* Sp II s. 583).

[37] Rikosyhteys on joko subjektiivista (sama henkilö on tehnyt useita rikoksia) tai objektiivista (useammat henkilöt ovat osallisia samaan rikokseen). Ks. rikosyhteyden käsitteestä lähemmin *Salmiala* s. 57, *Granfelt* Lärobok s. 34, *Sjöström—Alkio* s. 132 ss. ja 138 ss. Terminologia ja systematiikka ei ole oikeustieteessä täysin yhtenäinen. Erimielisyyttä on ilmennyt mm. sen suhteen luetaanko ideaalikonkurrenssi ja vastakanne subjektiivisen vaiko objektiivisen rikosyhteyden piiriin.

Sekä rikosoikeudellinen konkurrenssijärjestelmä jo sinänsä että myös lainkäytön tehokkuus ja prosessiekonomia vaativat, että rikosyhteydessä keskenään olevia rikoksia, jotka paikallistuvat eri tuomioistuinten alueelle, on voitava käsitellä toistensa yhteydessä tuomioistuimessa, jossa jokin rikosyhteydessä keskenään olevista rikoksista on tehty. Päämääräykset sisältyvät OK 10: 21:een ja 24:ään sekä OikPL:iin. Ks. yksityiskohtien johdosta *Tirkkonen* Rp I s. 205 ss.

Erityisesti ns. yhtenäisrangaistusjärjestelmä, johon siirtymistä esitettiin (*HE 84/1980*), mutta joka esitys raukesi eduskunnassa, olisi vaatinut sangen joustavia rikosprosessuaalisia oikeuspaikkasäännöksiä (ks. mainitussa HE:ssä ehdotetut säännökset OK 10: 21—22e:ksi).

rikokseen perustuvaa korvausvaatimusta. Kullakin siirtoketjussa mukana olevalla tuomioistuimella on toimivalta tutkia vain »oma» juttunsa, ja siirtäminen tapahtuu vain rangaistusten yhdistämiseksi, jonka viimeksi tuomitseva tuomioistuin suorittaa.[39] OK 10: 21:n mukainen siirtäminen on käytännössä verraten harvinaista.

> Siirtomenettelyn toimivuus edellyttää käytännössä yleensä, että syytetty on vangittuna. OK 10: 21,1:n mukaan siirtotuomiojärjestely ei tule sovellettavaksi, jos eri tuomiopiireissä tehdyt rikokset ovat »vähäisiä». Koska vähäisestä rikoksesta on seurauksena säännönmukaisesti sakkorangaistus, jota ei yhdistetä vankeusrangaistukseen tai toiseen sakkorangaistukseen (eri rangaistuksina tuomitut sakot lasketaan täysin määrin yhteen), ei luonnollisesti ole tarvetta siirtomenettelyyn.
>
> Siirtotuomioon liittyy myös käytännön hankaluuksia. Tässä tutkimuksessa on syytä viitata erityisesti asianomistajalle tai muulle vahinkoa kärsineelle siirtomenettelystä koituviin haittoihin. Näistä on huomauttanut *Halila*.[40] Siirtämisen seurauksena asianomistaja tai muu kantaja saattaa näet joutua odottelemaan kohtuuttoman kauan saadakseen lopullisen alioikeustason tuomion joko muutoksenhakua tai korvauksen perimistä varten. Milloin siirtoja on useampia, asianomistajalle on jo työlästä selvittää sekin, missä tuomioistuimessa »viimeinen» käsittely tapahtuu. Häntähän ei syyttäjän toimesta kutsuta myöhempiin muualla pidettäviin oikeudenkäyntitilaisuuksiin, ellei hänellä ole myös näissä »uusissa» jutuissa asianomistajan asemaa.

Tavallisesti sovelletaankin OikPL 1 §:ää ja käsitellään saman henkilön eri tuomiopiireissä tekemät rikokset kaikki jossakin niistä tuomioistuimista, jonka alueella jokin rikoksista on tehty.[41] Toimivaltakysymystä on tietysti

---

[38] Tahdonvaltaisen siviiliprosessuaalisen forumsäännöksen ja adheesioperiaatteen välille saattaa syntyä toimivaltaristiriita tietysti vain edellytyksin, että OK 10: 8,1:n siviiliprosessuaalinen forum delicti-säännös, joka osoittaa syyteforumin jo siviilipuolella toimivaltaiseksi, *ei kilpaile* ao. tahdonvaltaisen forumsäännöksen kanssa, eli ettei OK 10: 8,1:n valinnainen soveltaminen voi tulla kysymykseen. Ks. tämän johdosta edellä alaviite 22:n edellä olevaa esitystä.

[39] Huomattava kuitenkin on, että *muutoksenhaku* siirtotuomioon on niin jutun rikosoikeudellisen kuin yksityisoikeudellisenkin puolen osalta mahdollista vasta, kun lopullinen ratkaisu kaikista syytteistä on annettu (ks. OK 10: 21,2 L:ssa 31. 8. 1978/661). Tässä mielessä siirtotuomiojärjestelmässäkin on kyse todella jutun »siirtymisestä». Erillisratkaisut korvausvaatimusten johdosta sitovat luonnollisesti siirtoketjun myöhempiä tuomioistuimia. Viimeksi tuomitseva tuomioistuin vain yhdistää rangaistukset ja »kokoaa» päätökseensä aiemmin siirtoketjussa tuomitut korvaukset. Ks. menettelystä *Kallenberg* Forum s. 245, *Granfelt* Föreläsningar s. 332, *Halila* LM 1964 s. 737 s. sekä myös *Gadd* s. 336 ss.

[40] Ks. *Halila* LM 1964 s. 740 s.

[41] Ks. lähemmin *Tirkkonen* Rp I s. 213.

Todettakoon, että eduskuntakäsittelyssä rauenneessa hallituksen esityksessä yhtenäisran-

arvosteltava toisin, jos kyseessä on jutun *siirtäminen varsinaisessa mielessä* eli tilanne, jossa vastaanottava tuomioistuin ryhtyy käsittelemään sinne toisesta tuomioistuimesta siirrettyä rikosjuttua. Tällöin rikokseen perustuva vahingonkorvausvaatimus voidaan esittää adheesiosäännön nojalla vielä siirron jälkeenkin jutun vastaanottaneessa tuomioistuimessa.

> Tällainen varsinainen siirtäminen on meillä niin rikos- kuin riitajutuissakin melko harvinaista. Rikosjutuissa siirrossa on yleensä kysymys siirrosta *väärästä* forumista *oikeaan* forumiin *ylemmän tuomioistuimen toimesta* (OK 10: 29,1). Väärästä forumista suoraan tällainen siirto ei normaalisti käy päinsä. Poikkeuksena ovat sotilasoikeudenkäyntiasiat. Uudessa SotOL:ssa, sen 9 §:ssä on tällainen siirtomahdollisuus. OikPL 2 §:n säätelemässä tapauksessa taas on kyse siirrosta »oikeasta forumista toiseen oikeaan forumiin». Tämäkin siirto tapahtuu ylemmän tuomioistuimen toimesta, kun uusi käsittely alioikeustasolla katsotaan tarpeelliseksi. Juttu voidaan tällöin siirtää alioikeuteen, joka ei ennen ole asiaa käsitellyt, jos sen tuomiopiirissä on tehty jokin niistä rikoksista, joista siinä on kysymys.[42]

Adheesionormiin nojaavan toimivallan syntymisessä ovat ratkaisevia *korvausvaatimuksen vireilletulohetken* olosuhteet.[43] Näin ollen tuomioistuimen toimivalta tutkia korvausvaatimus *säilyy*, milloin korvausvaatimus OK 14: 9:n mukaisesti erotetaan syytteen yhteydestä erilliseksi riitajutuksi, vaikkei tuomioistuimella siviiliprosessuaalisten toimivaltasääntöjen mukaan tällaista toimivaltaa olisikaan.[44] Samalla tavoin jatkuu toimivalta myös siinä tapauksessa, että OK 14: 11:n sallimin tavoin syyte ratkaistaan ensin ja sen jälkeen jatketaan korvausvaatimuksen käsittelyä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Näin myös OK 14: 8:aan perustuvan forumsäännön soveltamisessa noudatetaan OK 10: 13:ssa yleisen ilmauksensa saanutta *jatku-*

---

gaistusjärjestelmään siirtymiseksi (*HE 84/1980*) OikPL:n säännökset ehdotettiin korvattaviksi uusilla joustavilla OK 10 luvun forumsäännöksillä, joissa OikPL:n joustavuusperiaatetta oli edelleen kehitetty. Näissä uusissa forumsäännösehdotuksissa esitettiin samalla luovuttavaksi nykyisen OK 10: 21:n siirtotuomiojärjestelmästä. Siirtotuomiosysteemi ei sovellu yhtenäisrangaistusjärjestelmään, jossa saman henkilön tekemistä, reaalikonkurrenssissa olevista rikoksista määrättäisiin yleensä vain yksi yhteinen rangaistus eikä lainkaan yksikkörangaistuksia. Ks. *HE 84/1980*:n ehdotusta RL 7 luvuksi (esityksen s. 45 s.). Esityksen perusteluissa (s. 34 s.) lausutaan lisäksi, ettei siirtotuomiojärjestelmä muutenkaan takaa, että yhteinen rangaistus todella olisi oikeudenmukaisessa suhteessa syytetyn kokonaisrikollisuuteen.

[42] Ks. tämän johdosta myös jälj. 6 § alaviite 3:n jäljessä olevaa esitystä.

[43] Käytännössä rikosjutun yhteyteen kumuloitava korvausvaatimus tulee useimmiten vireille siten, että syytettyyn kohdistetaan oikeudenkäyntitilaisuudessa korvausvaatimus haastetta ottamatta (ks. korvausvaatimuksen vireillepanosta lähemmin jäljempänä 7 §:ssä olevaa esitystä).

[44] Näin myös Ruotsin oikeuden osalta *Olivecrona* s. 330.

mis- eli preventioperiaatetta (perpetuatio jurisdictionis): jos se asianhaara, joka on määrännyt tuomioistuimen toimivallan (so. tässä tapauksessa korvausvaatimuksen käsittely syytejutun yhteydessä), on oikeudenkäynnin aikana muuttunut (adheesio purkautunut), tuomioistuin säilyttää siitä huolimatta toimivaltansa.[45] OK 14: 9:n ja 11:n sanamuoto ei tosin nimenomaisesti ilmaise toimivallan jatkumista, mutta nämä lainkohdat eivät olekaan toimivaltasäännöksiä ja OK 10: 13 ilmaisee sekä rikos että riitajuttuja koskevan yleisen periaatteen toimivallan säilymisestä.[46] Ei näin ollen ole mitään syytä tulkita adheesioon perustuvaa forumsääntöä poikkeukseksi preventioperiaatteesta.[47]

Myös *Tirkkonen* (Sp I s. 234 alaviite 19 i.f.) katsoo, että lainsäätäjä on vuoden 1972 adheesiouudistuksessa nimenomaisesti omaksunut preventioperiaatteen. Tirkkonen ei tosin perusta kantaansa OK 14: 8–11:n määräyksiin, vaan OK 10: 8,1:n forumsäännökseen. Säännöksen mukaan rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan riitajuttuna panna vireille tuomioistuimessa, jolla on tai *on ollut* (kurs. tässä) toimivalta tuomita rangaistus kysymyksessä olevasta rikoksesta. Kieltämättä määräys osaltaan tukee kantaa, että adheesion perusteella määräytyvään forumiin liittyy preventioperiaate kumulaatioyhteyden katkettua. OK 10: 8,1:n ensisijaisena tarkoituksena on kuitenkin säännellä *kokonaan erillisen* rikosperusteisen riitajutun forumia, ja määräyksellä on käsittääkseni haluttu varmistaa, että kyseinen riitajuttu voidaan *nostaa* syyteforumissa vielä syytteen käsittelyn jälkeenkin tai kun syyte OikPL:n säännösten nojalla on pantu vireille muussa kuin »omassa» tuomioistuimessaan.

---

[45] Preventioperiaatteesta yleensä ks. *Tirkkonen* Rp I s. 170 ss., *sama* Sp I s. 233 s. ja *Reinikainen* Prosessinedellytykset s. 65 ss.

Esimerkkinä preventioperiaatteen soveltamisesta varsinaisen rikosprosessin alueella on mainittu tuomiopiirijaotuksen muuttuminen rikosjutun vireilletulohetken jälkeen siten, että rikoksen tekopaikka joutuu toisen tuomioistuimen tuomiopiiriin. Tällöin siis jatkuu alkuperäisen tuomioistuimen toimivalta (ks. *Tirkkonen* Rp I s. 171).

Preventioperiaatteesta voimassa olevien poikkeusten, josta toinen koskee vastaajan kotipaikan tuomioistuinta (ks. OK 10: 13, vastaajan kotipaikka muuttunut haasteen tiedoksiantohetken ja ensimmäisen käsittelypäivän välisenä aikana) ja toinen kiinteistöforumia (kiinteistö oikeudenkäynnin aikana tuomiopiirijärjestelyjen vuoksi on siirtynyt toisen tuomioistuimen alueelle), on katsottu olevan voimassa myös rikosprosessissa silloin, kun syyteforumina on poikkeuksellisesti forum domicilii tai forum rei sitae (ks. *Tirkkonen* Rp I s. 171 ja tällaisista oikeuspaikoista rikosjutuissa *sama* m.t. s. 200 s.).

[46] Ks. tästä myös *LakVK 20/1971* s. 2.

[47] Edellä alaviitteessä 45 mainitut poikkeukset preventioperiaatteesta syytejutuissa tarkoittavat sitä, ettei tuomioistuimella sanottujen muutosten jälkeen ole enää *syyte*asiassa toimivaltaa. Tekstissä taas on kyse toimivallasta *korvaus*asiassa sen jälkeen kun syytepuoli on pudonnut kuviosta pois.

Preventioperiaatteen noudattaminen edellyttää tietysti, että juttujen kumulointi on ollut *adheesioprosessin soveltamisalaa* koskevien sääntöjen mukaan sallittu. Jos korvausasia erotetaan syytejutun yhteydestä sen vuoksi, ettei kumuloinnille ole ollut laillista perustetta, toimivaltakysymystä tulee tämän jälkeen arvostella adheesiosta riippumatta siviiliprosessuaalisten toimivaltasäännösten mukaan.[48]

Adheesionormin mukaan määräytyvää toimivaltasääntöä vastaan saatetaan ehkä huomauttaa, että korvausta vaativalle saattaa joissakin tapauksissa olle houkuttelevaa syrjäyttää »hankala» siviiliforum tekaisemalla syyte. Tällaisen prosessuaalisen shikaanin vaara lienee kuitenkin käytännössä varsin vähäinen. Perättömästä syytteestä seuraava rikosoikeudellinen sanktio (RL 26: 1 ja 4)[49] sekä syytteen tekijälle tuleva velvollisuus korvata tältä osin vastapuolen oikeudenkäyntikulut riittänevät estämään sen, että syyte nostettaisiin pelkästään forumsyistä. Jo edellä 2 §:ssä on sitäpaitsi yleisesti katsottu, ettei puutteita siviilijutun prosessinedellytyksissä käy eliminoiminen sillä, että kesken oikeudenkäynnin esitetään selvästi perusteeton rangaistusvaatimus.[50]

5.2.2. Adheesioprosessi ja prorogaatiosopimus – Edellä esitetty pääsääntö siviiliprosessuaalisen toimivaltasäännön syrjäytymisestä antaa aiheen kysyä, väistyykö myös siviiliprosessuaalinen forum prorogatum adheesioperiaatteen tieltä. Toisin sanoen: voidaanko syytteen yhteydessä kumulaationormin turvin tutkia sellainen sinänsä adheesion soveltamisalaan kuuluva korvausvaatimus, joka ennen syytejutun vireilletuloa tehdyn prorogaatiosopimuksen mukaan olisi käsiteltävä jossakin muussa forumissa?[51]

Kun prorogaatiosopimus voi tulla kysymykseen vain, milloin ao. forumsäännös, josta sopimuksella poiketaan, on tahdonvaltainen (ks. OK 10: 1:n 1 momentti), on kyse siis siitä, voiko korvausta vaativa sopimuskumppani esittämällä korvausvaatimuksensa rikosjutun yhteydessä yksipuolisesti syrjäyttää prorogaatiosopimuksen huolimatta siitä, että vastaaja tekee

---

[48] Vrt. tämän johdosta myös *Aalto* s. 222.

[49] Perättömän syytteen sanktiointiin liittyy läheisesti OK 29: 1:ssä (A:ssa 27. 4. 1868) säädetty rangaistus oikeudenkäynnin väärinkäyttämisestä sille, joka »vasten selkeitä perusteita ja parempata tietoansa kiukusta vetää toisen Oikeuteen». Säännöksen käytännöllinen merkitys ei liene kovinkaan keskeinen, mutta periaatteelliselta kannalta katsoen säännös ilmaisee selkeästi sen, että oikeussuojakoneistoa tulee käyttää vain, milloin siihen on todellista tarvetta.

[50] Ks. edellä 2 § alaviite 108:n edellä olevaa esitystä.

[51] Seuraavassa edellytetään, että prorogaatiosopimus täyttää muotonsa ja sisältönsä puolesta OK 10: 11,2:n määräykset ja että sopimus on yksityisoikeudellisten säännösten mukaan pätevä.

ennen vastaamistaan pääasiaan väitteen oikeuspaikkasopimuksen olemassaolosta.[52]

Rikosprosessuaalisen forumsäännön omaksuminen sellaisenaan myös tässä tapauksessa herättää jo suoralta kädeltä voimakkaita epäilyksiä. On näet otettava huomioon, ettei syytteen ja liitännäisen korvausvaatimuksen yhdessäkäsittely ole OK 14 luvun säännösten mukaan pakollista, vaan kumulaatio riippuu periaatteessa kantajapuolen tahdosta. Se, jolle syytteenalaisen teon johdosta on syntynyt korvausvaade, voi vapaasti luopua adheesioedusta.[53] Luopumistahto voi ilmetä mm. siten, että vaateen käsittelypaikasta tehdään muuhun tuomioistuimeen kuin syyteforumiin jutun osoittava prorogaatiosopimus. Voiko asianosainen sitten tällä tavoin etukäteen *sitovasti* luopua syytteen hänelle tarjoamasta adheesioedusta? Vaikka yleissäännöksi täytyneekin katsoa, ettei asianosaisen ilmoitus siitä, että hän tulee menettelemään oikeudenkäynnissä tietyllä tavalla, ole häntä velvoittava,[54] prorogaatiosopimuksen tekemismahdollisuus merkitsee yhtä lain tuntemaa nimenomaista poikkeusta tähän pääsääntöön.[55] Prorogaatiota sääntelevä OK 10: 11 koskee kyllä nimenomaisen sanontansa mukaan vain riita-asioita. Ei kuitenkaan saateta epäillä, etteikö lainpaikka soveltuisi myös silloin, kun sopimuksessa tarkoitettu vaatimus esitetään rikosjutun yhteydessä. Korvausvaatimus on adheesioprosessissakin OK 10: 11:n tarkoittama yleiseen alioikeuteen kuuluva »riita-asia».

---

[52] Mikäli vastaaja asiallisesti vastaa korvausvaatimukseen, mahdollinen puute prosessinedellytyksissä siinä suhteessa, ettei korvauskannetta käsitellä forum prorogatumissa, on joka tapauksessa korjautunut ja forumongelma ratkennut syyteforumin hyväksi.

[53] Milloin vahingon kärsinyt on jo pannut vireille korvausvaatimuksensa syytejutun yhteydessä, hänellä ei ole enää valtaa disponointiin siinä mielessä, että jutut olisi hänen tahdostaan erotettava. Erottamisharkinta kuuluu yksin tuomioistuimelle (OK 14: 9), joskin asianosaistenkin mielipiteeseen on syytä kiinnittää huomiota. Kantaja voi tietysti halutessaan peruuttaa korvausvaatimuksensa, jolloin vaatimuksen käsittely raukeaa, ja kantaja voi myöhemmin vapaasti nostaa halutessaan erillisen korvauskanteen.

[54] *Wrede* I s. 51, *Tirkkonen* Sp I s. 16 ja *Lager* DL 1973 s. 160. Asianosainen ei voi pätevästi sitoutua esim. jäämään pois tuomioistuimesta dispositiivisessa riitajutussa yksipuolisen tuomion aikaansaamiseksi tai luopumaan tahdonvaltaisia prosessinedellytyksiä koskevien väitteiden esittämisestä. Ks. *Lager* m.k. ib.

Prosessuaalisista sitoumuksista on oikeustieteessä ehkä eniten saanut huomiota osakseen kysymys, voiko asianosainen sitoutua etukäteen olemaan hakematta muutosta annettavaan tuomioon. Meillä on suhtauduttu vanhastaan kielteisesti tällaisen sitoumuksen pätevyyteen. Ks. *Wrede* II s. 278, *Tirkkonen* Tuomionpurku s. 32 ja *sama* Sp II s. 326. Vrt. *Lager* DL 1973 s. 280 ss., jossa *Lager* ulkomaisia esikuvia seuraten esittää varteenotettavia näkökohtia jossakin määrin myönteisemmän linjan omaksumisen puolesta. Todettakoon, etteivät muutoksenhakua HO:een ja KKO:een koskevat uudet OK 25, 26 ja 30 luvut (L:ssa 31. 8. 1978/661 ja 2. 2. 1979/104) sisällä tästä asiasta määräyksiä.

[55] *Lager* DL 1973 s. 160.

Prorogaatiosopimusta ei siis voida yksipuolisesti rikosprosessitien varjolla syrjäyttää, vaan vastaajalla on mahdollisuus estää adheesio tekemällä ennen vastaamistaan pääasiaan väite sopimuksen olemassaolosta. Kuitenkin tähän sääntöön on tehtävä varsin merkittävä varaus. Adheesion syrjäytyminen näet edellyttää prorogaatiosopimuksen *tulkitsemista* in casu siten, että sopijapuolten voidaan oikeuspaikkasopimuksella katsoa todella luopuneen adheesioprosessista. Käytännössä päädyttäneenkin itse asiassa suhteellisen harvoin tällaiseen »normaalitulkintaan». Ainakin niissä tapauksissa, joissa prorogaatiosopimus on tehty *ennen* syytteenalaisen teon tapahtumista koskemaan tietystä oikeussuhteesta vastaisuudessa johtuvia riitoja, kuten käytännössä yleensä menetellään, voitaneen ottaa lähtökohdaksi (ellei sopimuksesta muuta ilmene), että sopimus on tarkoitettu koskemaan vain siviiliprosessia ja ettei rikosprosessia vaatimusten toteuttamistienä ole otettu huomioon. Tällöin vastaajan oikea-aikainenkin prosessiväite on tehoton, ja sinänsä sopimuksen piiriin kuuluva korvausvaatimus voidaan ajaa sopimuksen tarkoittamasta oikeussuhteesta kehkeytyneen syytejutun yhteydessä muussa tuomioistuimessa kuin forum prorogatumissa. Eli nyt syyteforum ja forum prorogatum ovat – tosin eri prosessilajien piirissä – *kilpailevia* oikeuspaikkoja. Korvausvaatimus voidaan käsitellä kummassa oikeuspaikassa tahansa, ilman että väitetyn rikoksen tapahtuminen sinänsä eliminoisi prorogaatiosopimuksen.

Edellä on selvyyden vuoksi pidetty silmällä yksin sitä tilannetta, jossa ainoastaan prorogaatiosopimuksen osapuolet esiintyvät rikosjutussa kantajana ja vastaajana korvauskysymyksessä. Prorogaatiosopimus sitoo pääsääntöisesti vain sopijapuolia.[56] Milloin oikeuspaikkasopimus edellä esitetyn mukaisesti muodostaa esteen syytteen ja korvausvaatimuksen kumuloinnille ja korvausasiassa on joko kantaja- tai vastaajapuolella henkilöitä, joita sopimus ei sido, aiheuttaa asianmukaisesti tehty prosessiväite sopimuksen olemassaolosta korvauskanteen tutkimatta jättämisen niiden henkilöiden osalta, joita sopimus sitoo, ja näin korvauskysymyksen mahdollisen hajautumisen eri forumeihin.[57] Sopimus ei luonnollisestikaan estä korvaus-

[56] Prorogaatiosopimuksen sitovuuden subjektiivisesta ulottuvuudesta ks. *Tirkkonen* Sp I s. 300 s. ja siellä alaviite 7a. *Tirkkonen* katsoo, että prorogaatiosopimus sitoo välityssopimuksen tavoin sopijapuolten yksityisoikeudellisia yleis- ja erityisseuraajia. Ks. välityssopimuksen osalta *Tirkkonen* Välimiesmenettely s. 80 ss. ja *Granfelt* Välimiesmenettely s. 19. Näin prorogaatiosopimuksen henkilöllisestä ulottuvuudesta myös *Lager* DL 1974 s. 130 s.

[57] Korvauskysymystä ei voida – siltä osin kuin prorogaatiosopimukseen vetoaminen estää adheesion – tuomioistuimen toimesta siirtää forum prorogatumiin. Tuomioistuin ainoastaan jättää korvausvaatimuksen sanotulta osin tutkimatta. Korvauskanne tulee forum

kanteen käsittelyä syytteen yhteydessä niiden asianosaisten osalta, jotka eivät ole sopimuksen sitomia. Saman korvauskysymyksen käsittely eri henkilötahoja vastaan eri forumeissa on luonnollisesti epätarkoituksenmukaista. Lohdutuksena on, että tällaiset tilanteet, joita ei voitane pelastaa myöskään subjektiivista kumulaatiota koskevin forum connexitatis-järjestelyin (ks. OK 10: 6 ja 7), ovat käytännössä sangen harvinaisia.

5.2.3. Vastakanne ja kuittaus – Edellä jaksossa 4.3.1. on esitetty, että rikosjuttuun voidaan kumuloida korvausta tarkoittava *vastakanne*, joka tosiseikastopohjaltaan voi perustua joko pääsyytteen aiheuttaneisiin toimenpiteisiin (korvausvaatimus perättömän syytteen tai ilmiannon johdosta) tai pääsyytteen kanssa samaan tapahtumainkulkuun (sama tosiseikasto antaa aiheen vastakkaisiin vaatimuksiin). Nyt tulee pohdittavaksi kysymys, estyykö vastakannekumulaatio, milloin vastasuuntainen korvausvaatimus itsenäisenä kanteena kuuluu *alueellisessa* suhteessa muuhun forumiin kuin missä pääsyytettä käsitellään.

Normaalitapauksessa vastakannekumulaatio ei synnytä forumristiriitaa. Vastakanne kuuluu itsenäisenä kanteenakin tavallisesti pääsyytteen kanssa samaan forumiin. Milloin korvausvaatimus perustuu väitettyyn perättömään syytteeseen tai ilmiantoon, tulee sovellettavaksi OK 10: 24:n nimenomainen määräys, jonka mukaan vastavaatimus, niin mahdollinen syyte kuin korvausvaatimuksetkin, on käsiteltävä siinä tuomioistuimessa, joka on toimivaltainen tutkimaan pääsyytteen.[58] Näin on siis meneteltävä silloinkin, kun pääsyytteen käsittely on jo päättynyt.[59] Milloin taas vastavaatimus perustuu samaan tapahtumainkulkuun pääsyytteen kanssa, päädytään puolestaan yleisistä forumsäännöksistä käsin (OK 10: 8,1 verr. 10: 21) tavallisesti siihen, että vastakanne kuuluu pääsyytteen forumiin.

Ei kuitenkaan ole mitenkään poikkeuksellista, että vastakannetta omien forumsäännöstensä mukaan olisi ajettava jossakin muussa oikeuspaikassa. OK 10: 24 säätää ensinnäkin nimenomaisesti, että milloin vastavaatimus loukkaa syyttäjää tai ilmiantajaa hänen virassaan ja koskee sitä virkaa, vastakanne on käsiteltävä ao. virkasyyteforumissa. Jos virkasyyteforum on muu tuomioistuin kuin se, jossa pääsyyte on vireillä, seuraa tästä ensinnä-

---

prorogatumissa käsittelyyn joko kantajan vireillepanemin kantein tai siten, että HO tutkimattajättämispäätöksestä tehdyn valituksen johdosta toimittaa siirron OK 10: 29,1:n mukaisesti.

[58] *Kallenberg* Forum s. 142 s. ja *Tirkkonen* Rp I s. 207.

[59] *Tirkkonen* Rp I s. 208.

kin, ettei vasta*syytettä* voida kumuloida pääsyytteen yhteyteen.[60] Tällaisessa tapauksessa myös korvausta tarkoittava vastakanne kuuluu ao. virkasyyteforumiin, eli syntyy ristiriita vastakannekumulaation ja vastakannetta koskevan »oman» toimivaltanormin välille.

Myös pääsyytteessä tarkoitetusta tapahtumainkulusta johtuva vastakanne saattaa kuulua eri tuomioistuimeen kuin pääsyyte. Näin saattaa olla asian laita siinä tapauksessa, että pääsyytettä oikeuspaikkalain määräysten nojalla käsitellään muussa tuomioistuimessa kuin omassa forum delictissään. Ensinnäkään vastasyyte ei tällöin »seuraa» pääsyytettä. Laista ei löydy tällaistakaan forum reconventionis-säännöstä.[61] Päinvastoin OK 10: 24:stä ilmenee, että milloin vastavaatimusta on »erityisenä pääasiana pidettävä» (so. vastasyyte ei koske pääsyytteeseen johtaneita toimenpiteitä), se tulee käsitellä omassa tuomioistuimessaan.[62] Myös korvausta tarkoittava vastakanne on tällöin itsenäisenä kanteena OK 10: 8,1:n nojalla käsiteltävä siinä tuomioistuimessa, jolla on toimivalta tuomita rangaistus mahdollisesta vastasyytteestä, tai, jos tämä tuomioistuin on yleinen alioikeus, vaihtoehtoisesti vastakanteessa tarkoitetun vastaajan yleisessä oikeuspaikassa, jolloin forum voi olla muu kuin pääsyytettä käsittelevä tuomioistuin.

Ongelmana siis on, voidaanko yksin korvausta koskeva vastakanne kumuloida pääsyytteen yhteyteen, vaikka mahdollinen ao. tapahtumainkulkuun perustuva vastasyyte on käsiteltävä muussa oikeuspaikassa.

---

[60] Ks. tästä kumulaatiokiellosta *Kallenberg* Forum s. 143 s., *Granfelt* Föreläsningar s. 299 ss., *Sjöström–Alkio* s. 147 s. ja *Tirkkonen* Rp I s. 355.

[61] Eduskunnassa rauenneessa hallituksen esityksessä rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (*HE 84/1980*) oli esitetty mm. uutta forumsäännöstä OK 10: 22a:han, jonka mukaan eri vastaajien eri rikoksia koskevat syytteet olisi voitu tutkia siinä tuomioistuimessa, joka oli toimivaltainen käsittelemään jotakin rikosta koskevan syytteen, jos rikoksilla oli yhteyttä keskenään ja tuomioistuin katsoi kaikkien syytteiden käsittelyn siinä soveliaaksi.

[62] Tällainen määräys on otettu selvennyssyistä OK 10: 24:ään. Lainsäätäjä on halunnut korostaa sitä, että rikosprosessissa forum reconventionis koskee vain sellaista vastavaatimusta, jonka perustana ovat pääsyytteen aiheuttaneet toimenpiteet. Milloin vastavaatimus tarkoittaa »itsenäistä» rikosta, noudatetaan vastavaatimuksen omia rikosprosessuaalisia forumsääntöjä. Ks. tämän johdosta *Kallenberg* Forum s. 147 ja *Sjöström–Alkio* s. 148 s.

Samaan historialliseen tapahtumainkulkuun perustuvien vastakkaisten syytteiden kumulaatio edellyttää siis, että ao. tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään syytteet myös erikseen.

Tällaista forumjärjestelyä (kuten rikosprosessuaalisia forumsäännöksiämme yleisemminkin) voidaan kyllä pitää liian jäykkänä erityisesti prosessiekonomisista syistä. Joustavuuden lisääminen olisi paikallaan. Edellisessä alaviitteessä mainittu uudistusehdotus olisikin toteutuessaan merkinnyt tässä suhteessa parannusta.

Kysymys antaa perusteita puoltaa sekä myönteistä, että kielteistä vastausta. Jälkimmäistä vaihetoehtoa voidaan perustella sillä, että on mielekästä käsitellä sekä vastasyyte että siihen nähden liitännäiset vaatimukset samassa tuomioistuimessa. Vastasyytteen ja vastasuuntaisten korvausvaatimusten hajautuminen eri forumeihin ei ole suotavaa. Ottaen huomioon, että on kyse *alueellisesta* toimivallasta, asetutaan seuraavassa kuitenkin puoltamaan adheesiomyönteistä vaihtoehtoa: forumsäännöksistä johtuva, vastasyytettä koskeva kumulaatiokielto ei sinänsä merkitse sitä, että samalla myös korvausta tarkoittavan vastakanteen käsittely pääsyytteen yhteydessä olisi kielletty.

Meillä ei yleensäkään ole omaksuttu tiukkaa sääntöä, että rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus olisi käsiteltävä asianomaisessa syyteforumissa, vaan siviiliprosessuaalinen forumjärjestelmämme tarjoaa kantajalle tällaisessa tilanteessa yleensä valinnanvaraa (ks. OK 10: 8,1). Tämä lähtökohta on huomionarvoinen myös selviteltäessä vastasyytteen ja vastasuuntaisen korvausvaatimuksen forumyhteyttä. Unohtakaamme puheena olevan forumkysymyksen pohdinnassa hetkeksi pääsyyte ja ajatelkaamme tilannetta, jossa vastasuuntaista korvausvaatimusta ajetaan riitajuttuna yksinään (pääsyyte ei ole vireillä). Vastakanne ei tällöin ole alueellisessa suhteessa ehdottomasti sidottu siihen tuomioistuimeen, jossa vastasyytettä olisi ajettava (OK 10: 8,1). Pääsyytteen vireilläolo ei tee vastasyyteforumia vastakanteeseen nähden yhtään pakottavammaksi. Korvausta tarkoittava vastakanne on suhteessa pääsyytteeseen yksityisoikeudellinen riitakysymys omine siviiliprosessuaalisine forumsääntöineen.[63] Mahdollisen vastasyytteen forumin sitovalta vaikutukselta putoaa joka tapauksessa pohja pois, milloin vastavaatimuksen perusteeksi esitetyt oikeustosiseikat, vaikkakin koskevat pääsyytteessä tarkoitettua tapahtumainkulkua, eivät ex ante arvostellen voi konstituoida mitään rikosta.[64]

Näin ollen se seikka, että mahdollinen vastasyyte kuuluu alueellisessa suhteessa toiseen forumiin kuin missä pääsyyte on vireillä, ei vielä ratkaise

[63] Ennen vuoden 1972 käsittelyjärjestysuudistusta vallinneen järjestelyn aikana, koska tuolloin rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus oli erikseenkin ajettuna toteutettava rikosprosessuaalisessa järjestyksessä, oli kenties perusteita arvostella tilannetta siten, että forumjärjestelyyn nojaava »erityistä pääasiaa» koskeva vastakannekumulaatiokielto koski sellaisenaan myös vastasuuntaista korvausvaatimusta. Tämäkin kun oli »rikosasia».

[64] Korvausforum suhteessa vastasyytteeseen ei tällöin määräydy OK 10: 8,1:n perusteella, koska kyseessä ei, kuten edellä tekstissä on esitetty, ole OK 10: 8,1:n tarkoittama »rikokseen» perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus.

Ks. tämäntyyppisestä vastakannekumulaatiosta adheesion soveltamisalan kannalta edellä jaksossa 4.3.1. alaviite 108:n edellä olevaa esitystä.

kysymystä *korvausta* tarkoittavan vastakannekumulaation luvallisuudesta. Forumristiriitaa pääsyytteen ja vastasuunnassa esitettävän korvausvaatimuksen välillä onkin nähdäkseni arvosteltava samalta pohjalta kuin yleensäkin tilannetta, jossa adheesionormi ja yksityisoikeudellista vaatimusta koskeva siviiliforum poikkeavat toisistaan.

Kun kyseessä on vastavaatimus, on syytä vertailumielessä kiinnittää huomiota vastakannetta koskeviin forumedellytyksiin *siviiliprosessissa*. OK 10: 1,4:ssä säädetään, että riitajutussa pääkanteen vastaaja voi nostaa kanteen alkuperäistä kantajaa vastaan samassa tuomioistuimessa, jos asioilla on yhteyttä keskenään. – Tältä pohjalta on katsottu, että vastakanteen vireillepano pääkanteen yhteydessä silloin, kun vastakanne itsenäisenä juttuna kuuluisi toiseen tuomioistuimeen, on sallittu, jollei vastavaatimusta koskeva oma forumsäännös ole ehdoton.[65] Jos vastakanne itsenäisenä riitajuttuna olisi käsiteltävä jossakin ehdottomassa oikeuspaikassa, voidaan vastakanne kumuloida pääjutun yhteyteen vain, jos vastakanne tuon ehdottoman forumsäännöksen mukaan sattuu kuulumaan pääkannetta käsittelevään tuomioistuimeen. Siviiliprosessissa vallitsee siis sääntö, ettei forum reconventionis syrjäytä ehdottomia forumsäännöksiä.[66]

Entä kuinka sitten vastavaatimusta koskevat siviiliprosessuaaliset forumsäännökset suhtautuvat adheesioperiaatteeseen? Edellä on tultu siihen tulokseen, että pääsyytteen suunnassa adheesioperiaate syrjäyttää niin tahdonvaltaiset kuin ehdottomatkin siviiliprosessuaaliset forumsäännökset. Sama sääntö näyttää selvältä vastakannetapauksessakin, milloin vastakannetta koskeva forumsäännös on tahdonvaltainen. Katsoisin myös, ettei ehdotonkaan siviiliforumsäännös saata estää vastakanteen kumulointia syytejuttuun. Toimivaltaproblematiikkaa tulee tarkastella nimenomaan *adheesioperosessia* koskevien toimivaltaperiaatteiden valossa silloinkin, kun kyseessä on vastakannekumulaatio. Ei voitane löytää kestävää perustelua ajatukselle, että ehdoton siviiliprosessuaalinen forumsäännös olisi vasta-

---

[65] Ks. *Wrede* I s. 159, *Wrede–Palmgren* s. 190 s. ja *Leivonen* JFT 1977 s. 180. *Wreden* kanta on kyllä ehkä jossakin määrin tulkinnanvarainen, kun hän lausuu, ettei vastakanne saa kuulua »till ett speciellt forum, son tillika är exklusivt för sådana mål».

Tekstissä esitettyä kantaa edustaa myös *Halila* Kuittauksesta s. 230 s.

Ruotsin RB 10: 14,2:ssa säädetään nimenomaisesti, että vain ehdoton vastakannetta koskeva forumsäännös, joka osoittaa vastakanteen muuhun kuin pääkanteen forumiin, estää vastakanteen käytön.

Meillä *Tirkkonen* (LM 1954 s. 590 s., ja Sp I s. 419 s.) on omaksunut *Kallenbergin* (I s. 381 ss.) kannan, jonka mukaan vastakannekumulaatio edellyttää, että vastakanne itsenäisenä kanteena kuuluu alkuperäisen kantajan yleiseen oikeuspaikkaan.

[66] *Leivonen* JFT 1977 s. 180 s.

kannetilanteessa adheesionormia vastaan tavallista vahvempi ja pystyisi torjumaan kumulaation.

Nyt lausuttu merkitsee, että milloin vastasuunnassa on esitetty sekä rangaistus- että korvausvaatimus ja vastasyytteen käsittely pääsyytteen yhteydessä forumsyistä estyy, vastasuuntaista korvausvaatimusta ei tule tämän vuoksi jättää tutkimatta, jos vaatimus vain adheesioprosessia koskevien soveltamisalakriteerien nojalla on sinänsä kumuloitavissa pääjutun yhteyteen. Korvausta tarkoittava vastakanne on siis tässä mielessä riippumaton mahdollisesta vastasyytteestä ja sen kohtalosta.

Vastakannekumulaatiota pääsyytejutun yhteyteen ei muodollisesti estä sekään, että vastavaatimuksessa tarkoitettua tekoa koskeva (vasta)syyte on samanaikaisesti vireillä toisessa tuomioistuimessa. Koska tällaisessa tapauksessa eri tuomioistuimissa vireillä olevien vastasyytteen ja vastakanteen välillä vallitsee OK 14: 8:n mukainen yhteys, tulee sovellettavaksi OK 14: 10, eli pääsyytteen yhteydessä esitettyä vastavaatimusta ei saa ratkaista, ennen kuin vastasyytteen johdosta on annettu päätös.[67] Pääsyytteeseen kumuloidun vastavaatimuksen riippuvuus muualla käytävän oikeudenkäynnin päättymisestä merkitsee luonnollisesti ylimääräisiä hankaluuksia pääjutun käsittelyssä. Tällaisessa tilanteessa olisikin syytä OK 10: 8,2:n mukaisesti siirtää vastavaatimus käsiteltäväksi »oman» syytevaatimuksensa yhteyteen.[68] Järkevintä tietysti olisi, että alunalkaenkin mahdollisuuksien mukaan vältettäisiin vastasyytteen ja vastasuuntaisen korvausvaatimuksen vireillepanoa eri forumeissa.

Vielä lopuksi korostettakoon, että edellä esitetty koskee nimenomaan vain *alueellista* toimivaltaa ja sen suhdetta vastakannekumulaatioon. Milloin vastakanne kuuluu asiallista toimivaltaa koskevien säännösten nojalla muuhun kuin pääsyytettä käsittelevään tuomioistuimeen (esim. pääsyyteforum on alioikeus ja vastakanne kuuluu hovioikeuteen) on toimivaltaristiriitaa arvosteltava olennaisesti toisin (ks. jälj. jakso 5.3.3.).

Milloin vastasuuntainen korvausvaatimus toteutetaan rikosprosessissa *kuittauksen* tietä (ks. edellä jakso 4.3.2.), voidaan enemmittä perusteluitta lähteä siitä, etteivät kuittausvaatimusta itsenäisenä siviilikanteena koskevat alueellisen toimivallan säännöt – sen enempää ehdottomat kuin tahdonval-

[67] Ks. OK 14: 10:n tulkinnasta yleisesti *Halila* LM 1972 s. 468, jossa *Halila* yhtäältä korostaa, ettei syytteen johdosta annetun päätöksen tarvitse olla lainvoimainen, mutta toteaa toisaalta, että ratkaisukielto on voimassa silloinkin, kun syytejuttu on jätetty lepäämään (»uuden ilmoituksen varaan»).

[68] OK 10: 8,2:n mukaisesta siirtämisestä ks. lähemmin jäljempänä 6 §:ssä olevaa esitystä.

taisetkaan – saata estää kuittausvaatimuksen tutkimista rikosjutussa.[69] Kuittausvaatimusta ei voida arvostella toimivallan suhteen ankarammin kuin varsinaista vastakannetta.[70]

5.2.4. Adheesioperiaate ja yleistoimivalta vahingonkorvauskysymyksessä – Luontevimmin alueellista toimivaltaa koskevan esityksen yhteyteen kuuluu kysymys adheesion suhteesta siviiliprosessuaaliseen yleistoimivaltaan. Tällä tarkoitetaan ongelmaa, voidaanko Suomen tuomioistuimessa käsiteltävään rikosjuttuun kumuloida OK 14: 8:n mukaisesti myös »kansainvälinen», ulkomaalaiseen fyysiseen henkilöön tai ulkomaiseen yhteisöön kohdistettava vahingonkorvausvaatimus.[71] Edellä sisäisen toimivallan tarkastelussa probleemana on ollut adheesioperiaatteen ja siviiliprosessuaalisen toimivallan välinen ristiriita (korvauskanne itsenäisenä riitajuttuna kuuluu muuhun alueelliseen forumiin kuin syytettä käsittelevään tuomioistuimeen). Sen sijaan yleistoimivallan puolella ei voida mielekkäästi kysyä, syrjäyttääkö adheesioperiaate siviiliprosessuaalisen yleistoimivallan. Adheesioliitynnässä on näet samalla kyse myös siviiliprosessuaalisesta yleistoimivallasta. Jos kumulaatio sallitaan, tuomioistuin voi harkintansa mukaan koska tahansa erottaa korvauskanteen erilliseksi riitajutuksi, jolloin

---

[69] Vrt. toimivaltaa koskevasta kuittauksen edellytyksistä siviiliprosessissa myös *Halila* Kuittauksesta s. 232, jossa *Halila* perustellusti puoltaa kantaa, etteivät kuittausvaatimusta koskevat ehdottomatkaan forumsäännöt estä kuittausvaatimuksen tutkimista pääkanteen yhteydessä.

Vrt. Ruotsin RB 10: 17,3 (nykyisessä muodossaan 17. 12. 1970), jossa kuittausvaatimus on rinnastettu siinä mielessä vastakanteeseen, että vastavaatimusta koskevat ehdottomat forumsäännökset estävät kuittausvaatimuksen tutkimisen muussa tuomioistuimessa. Ks. tästä *Ekelöf* II s. 156 sekä *Hassler* s. 136. Epäselvää on, miten RB:n ehdottomat forumsäännökset suhtautuvat kuittaukseen rikosjutun yhteydessä. *Ekelöfin* esitys (V s. 169) antaa aiheen olettaa hänen olevan sillä kannalla, ettei siviiliprosessuaalinen forumsäännös estä kuittausta adheesiotilanteessa.

Todettakoon, että teoksessa *Halila–Ylöstalo* s. 60 on siviiliprosessia silmällä pitäen omaksuttu *Halilan* kuittausmonografiassa esitetystä tulkinnasta poikkeava kanta ja Ruotsin oikeuden tavoin katsottu, että kuittausvaatimusta itsenäisenä kanteena koskeville absoluuttisille forumsäännöksille on »nähtävästi» suotava kuittausta ehkäisevä vaikutus lukuunottamatta tilannetta, jossa vastasaatava on riidaton tai jo vahvistettu lainvoimaisella tuomiolla.

[70] Kuittauksen ja asiallisen toimivallan suhteesta ks. jäljempänä alaviite 173:n kohdalla olevaa esitystä.

[71] Yleistoimivallalla eli kansainvälisellä toimivallalla tarkoitetaan valtion tuomioistuinten lainkäyttövaltaa yhtenä kokonaisuutena, eli kysymys on siitä, voidaanko oikeudenkäyntiasia, jolla on kansainvälisiä ulottuvuuksia, ylipäätään ottaa tietyn valtion tuomioistuimissa tutkittavaksi. Ks. luonnehdinnasta *Hakulinen* LM 1940 s. 227, *Tirkkonen* Sp I s. 106 sekä erit. *Walamies* s. 4 s. Ruotsin oikeustiede käyttää yleistoimivallasta nimitystä »domsrätt». Ks. *Dennemark* s. 9, *Ekelöf* II s. 17 ja *Bogdan* s. 97.

tilanne on sama kuin jos korvauskanne alunalkaen olisi pantu Suomessa erikseen vireille. Kysymys onkin esitettävä siinä muodossa, että voiko maamme tuomioistuinten yleistoimivalta vahingonkorvauskanteeseen nähden ylipäätään perustua adheesiomahdollisuuteen, ts. siihen, että kanteen perustana olevaa tapahtumaa koskeva syytejuttu käsitellään Suomessa. Onko tällainen yhteys maamme lainkäyttöelimiin yleistoimivallan perustava liittymä?

Tässä mielessä korvauskannetta koskeva yleistoimivalta on riippumaton siitä, kummassa prosessilajissa (rikosjutun yhteydessä vaiko erillisenä riitajuttuna) korvausvaatimus tullaan panemaan vireille. Toinen asia on, että syytejuttuun pohjaava liittymä saatetaan kumulaatiotilanteessa arvioida vahvemmaksi tai luontevammaksi kuin mitä olisi asian laita, jos korvauskanne pantaisiin Suomessa vireille siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Näin ollen voidaan ainakin teoriassa ajatella tilannetta, jossa korvauskanteen konkreettinen kumulointi Suomessa käsiteltävän rikosjutun yhteyteen katsotaan ratkaisevaksi tekijäksi sen puolesta, että maamme tuomioistuimilla on korvausvaatimukseen nähden yleistoimivalta.

Adheesioon liittyvä yleistoimivaltaongelma seuraa pääosin siitä, että Suomen rikoslaki, so. materiaalinen rikosoikeus ja sitä tietä myös Suomen rikosoikeudellinen lainkäyttövalta ulottuvat varsin laajalti yhtäältä henkilöllisessä suhteessa muihin kuin Suomen kansalaisiin ja toisaalta myös alueellisessa suhteessa Suomen ulkopuolella tehtyihin rikoksiin (ks. RL 1 luku).[72] Tällöin saattaa syntyä tilanne, jossa syytejutun käsittely Suomessa muodostaa ainoan liittymän, johon yleistoimivalta korvauskysymyksessä voidaan perustaa. Ja jos ajatellaan korvauskannetta erillisenä riitajuttuna, on liittymätekijänä vastaavasti, ei välttämättä syytejuttu in concreto, vaan syytteen käsittelymahdollisuus suomalaisessa tuomioistuimessa. Seuraavassa keskitytään pohtimaan yleistoimivaltaongelmaa tutkimuksen teeman mukaisesti nimenomaan kumulaatiotilanteessa.

Jos adheesioperiaatteen ulkopuoliset liittymät jätetään syrjään, muodostavat yleistoimivaltaongelman säännöspohjan kumulaationormi OK 14: 8,

[72] Suomen rikosoikeudellinen lainkäyttövalta ulottuu siis yhtä pitkälle kuin Suomen materiaalinen rikosoikeus. Suomessa käsiteltävässä rikosjutussa sovelletaan aina Suomen rikosoikeutta. Ks. tästä *Honkasalo* Yleiset opit I s. 64, *Halila* LM 1958 s. 483 ja *Träskman* JFT 1979 s. 502. Suomen rikosoikeuden soveltamisalasta ks. *Honkasalo* m.t. s. 65 ss. sekä Yksityiskohtaisesti *Träskman* s. 116 ss.

Rikosprosessissa tilanne materiaalisen oikeuden ja prosessioikeuden välillä on siis suoraviivainen verrattuna siviiliprosessiin, jossa tuomioistuin joutuu jutun materiaalisella puolella monissa tapauksissa soveltamaan vieraan maan oikeutta.

joka oikeuttaa syytettä käsittelevän tuomioistuimen tutkimaan syytejutun yhteydessä myös tutkittavaan rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset, sekä oikeuspaikkasäännös OK 10: 8, jonka mukaan rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan tutkia siinä tuomioistuimessa, jolla on tai on ollut toimivalta tuomita rangaistus kysymyksessä olevasta rikoksesta. – Sellaisenaan kirjaimellisesti sovellettuina nämä lainkohdat näyttävät ratkaisevan yleistoimivallan syyteforumin hyväksi. Yleistoimivaltaa adheesion perusteella puoltava tulkintalinja täytyneekin katsoa pääsäännöksi.[73] Yleistoimivalta lienee selvä ainakin niissä tapauksissa, joissa ulkomaalainen fyysinen henkilö, johon korvausvaatimus kohdistetaan, on jutussa *syytettynä*. Rikokseen perustuvan korvausvaatimuksen kohdistaminen syytettyyn liittyy niin läheisesti syytejuttuun, että yleistoimivallan korvauskysymyksessä voidaan katsoa syntyvän jo yksistään adheesionormin nojalla.

Milloin rikos on tehty Suomessa,[74] tuomioistuintemme yleistoimivaltaa tukee lisäksi *forum delicti*-sääntö.[75] Mutta korvausvaatimus on kyllä tutkittavissa Suomessa, vaikka rikos olisi tehty Suomen ulkopuolella.[76] Kun

---

[73] Näin Ruotsissa *Bogdan* s. 105: »Skadeståndstalan torde vidare kunna prövas här i riket i samband med i Sverige väckt åtal för brottet, se RB 22: 1.»

Tekstissä esitetty ei tarkoita, että kategorisesti hyväksyttäisiin ns. *kaksoisfunktioteoria* eli että valtion sisäiset forumsäännökset sääntelisivät samalla toissijaisesti myös tuomioistuinten yleistoimivallan. Perustellummalta näyttää omaksua käsitys, että forumsäännökset on pidettävä periaatteessa erillään yleistoimivallasta, mutta että forumsäännösten taustalla olevat näkökohdat siitä, miksi tietty oikeudenkäyntiasia paikallistuu juuri tiettyyn tuomioistuimeen, ovat merkityksellisiä myös yleistoimivaltakysymystä ratkaistaessa. Ks. tästä esim. *Karlgren* Internationell privat- och processrätt s. 155 s., *Bogdan* s. 98 ss., *Wetterstein* JFT 1982 s. 60 ss. sekä laajasti *Walamies* s. 223 ss.

Yleistoimivallan ratkaisemista suoraan forumsäännösten perusteella on meillä kannattanut *Wrede* I s. 173. Uudemmassa oikeustieteessä on *Klami* (s. 163 ss.) esittänyt samansuuntaisia ajatuksia.

OK 10 luvun forumsäännöksistä säätelee kyllä suoraan yleistoimivaltaa OK 10: 1,1: Lainpaikan mukaan vieraan valtion kansalaista, jolla ei ole Suomessa kotia eikä asuinpaikkaa, haettakoon, jollei jonkin valtion kansalaisista ole erityisesti toisin säädetty, sillä Suomessa olevalla paikkakunnalla, missä hänet tavataan tai missä on hänelle kuuluvaa omaisuutta. Ks. määräyksen tulkinnasta *Hakulinen* LM 1940 s. 231 ss. sekä *Walamies* s. 239 ss. ja erit. 277 ss.

[74] Se, onko rikos tehty Suomessa vai sen ulkopuolella, tulee ratkaistavaksi RL 1: 4:n perusteella. Lainkohdan mukaan rikos katsotaan tehdyksi sekä siellä, missä rikollinen teko suoritettiin, että siellä, missä rikoksen seuraus ilmeni, tai, jos teko jäi yritykseksi, missä täytetyn rikoksen seuraus olisi ilmennyt. Ks. lähemmin *Träskman* s. 67 ss. sekä *Tirkkonen* Rp I s. 196.

[75] Forum delicti-säännöstä siviiliprosessuaalisen yleistoimivallan kannalta ks. *Dennemark* s. 191 ss., *Bogdan* s. 105 ja *Karlgren* Internationell privat- och processrätt s. 160.

[76] Tässä yhteydessä ansaitsee tulla mainituksi, että suomalaisella tuomioistuimella on OK 10: 1,1:n yleistä oikeuspaikkaa koskevan säännöksen turvin katsottu olevan yleistoimival-

syytetty joutuu jo syytteen käsittelyn vuoksi olemaan oikeudenkäynnissä läsnä, vältytään yleensä pohtimasta kysymystä siitä, onko yleistoimivallan suominen suomalaiselle tuomioistuimelle korvauskysymyksessä esimerkiksi kustannussyistä vastaajalle kohtuutonta ja liian yksipuolisesti kantajaa suosivaa.

Sillä seikalla, onko korvausvaatimuksen esittäjä Suomen kansalainen vaiko ulkomaalainen, ei liene yleistoimivallan suhteen merkitystä, milloin korvausta vaaditaan ulkomaalaiselta, joka on jutussa syytettynä.

Adheesioperiaatteeseen nojaavaa yleistoimivaltaa ei kuitenkaan voitane soveltaa kaikkiin kumulaatiotilanteisiin. On näet otettava huomioon, että adheesioperiaatteesta johdettava yleistoimivalta saattaa joutua ristiriitaan *nimenomaisen siviiliprosessuaalisen yleistoimivaltasäännöksen kanssa.*[77] Milloin tällainen erityissäännös osoittaa (tavallisesti e contrario), ettei tiettyä korvausvaatimusta voida ottaa Suomessa tutkittavaksi, yleistoimivaltaa ei tällöin voitane perustaa myöskään adheesioliityntään. Nimenomai-

---

ta tutkia kanne (so. siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettava), jolla vaaditaan korvausta *ulkomailla olevalle kiinteistölle (tai irtaimelle omaisuudelle) aiheutetusta vahingosta.* Ks. *Hakulinen* LM 1940 s. 253. Tällainen kanne ei ole sellainen esinekohtainen kanne, jossa yleistoimivalta ehdottomasti noudattaisi nimenomaan kiinteistöriidoissa vallitsevaa *forum rei sitae*-periaatetta. Ks. tästä periaatteesta kansainvälisessä siviiliprosessioikeudessa *Hakulinen* m.k. s. 238 ss., *Walamies* s. 286 ss. sekä *Bogdan* s. 102 ss.

Vrt. myös *KKO 1980 II 54*, jossa on katsottu, että suomalainen tuomioistuin on ollut toimivaltainen käsittelemään Suomen kansalaista vastaan ajetun korvauskanteen hänellä Englannissa asuessaan vuokralla ollutta huoneistoa koskeneen vuokrasopimuksen ehdon täyttämättä jättämisestä.

Kuten edellä (alaviite 36:n kohdalla) on todettu, kiinteälle omaisuudelle aiheutetun vahingon korvaamista tarkoittava kanne kuuluu valtion sisäisessä tarkastelussa OK 10: 14:n nojalla kiinteistöforumiin.

[77] Esimerkkinä säännöksestä, jossa nimenomaisesti säännellään se, milloin korvauskanne voidaan käsitellä Suomessa, mainittakoon ÖljyvahinkoVastuuL 17 §. Lainkohdan 1 momentin mukaan aluksesta aiheutunutta öljyvahinkoa koskeva korvauskanne voidaan nostaa suomalaisessa tuomioistuimessa vain, jos öljyvahinko on tapahtunut Suomessa tai jos torjuntatoimenpiteet on suoritettu sellaisen vahingon estämiseksi tai rajoittamiseksi Suomessa. Ks. säännöksen johdosta *Tulokas* s. 231 s. ja *Walamies* s. 143 ss.

Ryhtyminen öljyvahinkoa (tai muuta vesien pilaantumista) aiheuttavaan toimenpiteeseen on taas kriminalisoitu laissa aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä (16. 3. 1979/300), sen 28 §:ssä. Lain kielto päästää öljyä veteen ja siten myös sanottu kriminalisointi ulottuu laajalti myös Suomen aluevesien ulkopuolelle (ks. puheena olevan lain 10,2 § ja lain nojalla annetun asetuksen (29. 4. 1980/297) 4–6 § verr. lain 28 §).

Nyt on mahdollista, että Suomessa tulee käsiteltäväksi Suomen aluevesien ulkopuolella tapahtunutta öljyn päästämistä veteen koskeva syytejuttu (joka puheena olevan lain 29,2 §:n mukaan on käsiteltävä Helsingin RO:ssa), jota öljyvahinkoa koskevaa korvauskannetta edellä mainitun ÖljyvahinkoVastuuL 17,1 §:n mukaan ei voida käsitellä suomalaisessa tuomioistuimessa.

set yleistoimivaltasäännökset nojautuvat säännönmukaisesti Suomen hyväksymiin kansainvälisiin sopimuksiin.[78] Ei liene ajateltavissa, että sopimusvaltio adheesiojärjestelyjen varjolla voisi syrjäyttää sovitut yleistoimivaltamääräykset. Ja vaikkei säännöksen takana olisikaan kansainvälistä sopimusjärjestelyä, on otettava huomioon, että lainsäätäjä luodessaan nimenomaisen yleistoimivaltanormin joka tapauksessa on tietoisesti asettanut rajat yleistoimivaltaa perustaville liittymille, mikä puhuu sen puolesta, ettei erityissäännöstä voida tällöinkään syrjäyttää.

Tämä merkitsee, että valtion sisäisestä toimivaltajärjestelystä poiketen yleistoimivallan puolella vallitsee sääntö, ettei adheesioperiaate syrjäytä siviiliprosessuaalista toimivaltasäännöstä.

Myös sellaisissa tapauksissa, joissa korvausvaatimus kohdistetaan *muuhun ulkomaalaistahoon kuin syytettyyn*, saattaa olla perusteltua katsoa, ettei suomalaiselle tuomioistuimelle synny yksin adheesioperiaatteen nojalla yleistoimivaltaa korvauskysymyksessä. Passiivisen sivulliskumulaation tilanteissa liittymä saattaa jäädä niin etäiseksi, että yleistoimivallan suomista maamme tuomioistuimille voidaan pitää tuomioistuintemme lainkäyttövallan perusteettomana ylikorostamisena. Mitään yleispätevää kiinteätä sääntöä ratkaista yleistoimivaltaongelma ei kuitenkaan voitane esittää, sillä korvausvaatimuksen liittyminen maamme lainkäyttö- ja täytäntöönpanoelimiin saattaa intensiteetiltään ja luontevuudeltaan vaihdella huomattavasti. Tuomioistuimen tulisikin yksittäistapauksessa voida *harkita* yleistoimivaltakysymystä siten, että äärimmäiset, ulkomaalaisen vastaajan kannalta kohtuuttomat adheesioliittymät saataisiin jätetyksi yleistoimivaltaa konstituoivien tekijöiden ulkopuolelle.[79]

Otettakoon esimerkiksi ulkomailla tehtyä rikosta koskeva syytejuttu, joka RL 1 luvun säännösten nojalla tulee käsiteltäväksi suomalaisessa tuomioistuimessa. Jos tällaisella rikoksella aiheutettu vahinko on kohdistunut ulkomaalaiseen ja tämä vaatisi korvausta syytetyn ulkomaalaiselta työnantajalta isännänvastuusäännösten perusteella, ei liene aiheellista suoda maamme tuomioistuimille yleistoimivaltaa kyseisen korvauskanteen tutkimiseen yksistään sillä perusteella, että vahinkotapahtumaa koskeva syytejuttu käsitellään Suomessa. Tällaisessa tapauksessa tulisi vaatia jokin lisäliittymä, jotta yleistoimivalta syntyisi. Tilanne muuttuukin toiseksi

[78] Näin mm. edellisessä alaviitteessä mainittu yleistoimivaltasäännös.

[79] Tästä ns. forum non conveniens-harkinnasta ks. lähemmin *Walamies* s. 50 ss. sekä *Dennemark* s. 67 s. ja *Bogdan* s. 102. Ks. myös *Wetterstein* JFT 1982 s. 76.

esimerkiksi jos vastaajalla on Suomessa täytäntöönpanon kohteeksi kelpaavaa omaisuutta tai jos täällä annettu korvaustuomio tunnustetaan täytäntöönpanokelpoiseksi vastaajan kotimaassa. Yleistoimivallan antaminen suomalaiselle tuomioistuimelle on tällöin perusteltua tuomion tosiasiallisen *tehokkuuden* vuoksi.[80]

Joka tapauksessa tulisi tuomioistuimella olla valta harkita yleistoimivaltakysymystä ja jättää tutkimatta korvausvaatimus, jonka takana oleva liittymä on luokiteltavissa ilmeisen kohtuuttomaksi. Selvää lisäksi on, että milloin korvausvaatimuksen esittäjänä on Suomen kansalainen, Suomessa pysyvästi asuva ulkomaalainen tai suomalainen yhteistö, yleistoimivallan voidaan katsoa syntyvän lievemmin edellytyksin kuin jos kantajana on ulkomaalainen. Vaikuttaa luontevalta ajatella, että rikoksen kautta loukatulla Suomen kansalaisella tulee olla oikeus esittää korvausvaatimuksensa Suomessa käsiteltävän rikosjutun yhteydessä.[81]

5.3. ASIALLINEN TOIMIVALTA

5.3.1. Yleiset tuomioistuimet – Syyte ja vahingonkorvauskanne saattavat kuulua tuomioistuinten asiallista toimivaltaa koskevien säännösten nojalla eri tuomioistuimiin, joko niin että syyte ja korvauskanne on kumpikin käsiteltävä yleisessä tuomioistuimessa ja eriytyminen tapahtuu yleisen tuomioistuinorganisaation sisällä, tai niin että syyte kuuluu erityistuomioistuimeen ja korvauskanne yleiseen tuomioistuimeen tai päinvastoin. Seuraavassa tarkastellaan ensin toimivaltaproblematiikkaa yleisten tuomioistuinten välillä.

---

[80] Tehokkuusperiaatteesta yleensä *Hakulinen* LM 1940 s. 232 ja s. 236 sekä *Walamies* s. 48 ss. lähdeviittauksineen.

Todettakoon, ettei se seikka, ettei vastaajan kotivaltion prosessijärjestys kenties tunne mahdollisuutta vaatia rikosjutussa korvausta kolmannelta henkilöltä, sellaisenaan merkitse kumulaatiokieltoa Suomessa. Adheesioperiaatteen henkilöllinen soveltamisala on prosessioikeudellinen menettelykysymys, joka ratkeaa *lex fori*-säännön, so. tuomioistuinmaan lain mukaan.

[81] Suomessa ajettavassa rikosjutussa *ei* kuitenkaan voida kohdistaa korvauskannetta *vieraaseen valtioon*, jonka väitetään olevan vastuussa rikoksella aiheutetusta vahingosta. Tätä suvereniteettiperiaatteeseen nojautuvaa sääntöä on noudatettava riippumatta siitä kuka vahingonkorvausasiassa on kantajana. Ks. tästä periaatteesta kansainvälisessä siviiliprosessioikeudessa *Karlgren* Internationell privat- och processrätt s. 164 ss. ja *Wetterstein* JFT 1982 s. 70 s.

Yleisiä tuomioistuimia koskevassa asiallisen toimivallan jaossa on syytä erotella toisistaan toimivallan jako a) alioikeustasolla ja b) eri asteisten tuomioistuinten kesken.

a) Alioikeustasolla esiintyy asiallisen toimivallan jakoa tuomioistuinten kesken sekä rikos- että siviiliprosessissa. Rikosprosessin puolella on ensinnäkin painovapausjutut käsiteltävä raastuvanoikeudessa (PainoL 49 §). Myös merilain tarkoittamat rikosjutut on perinteisesti käsitelty raastuvanoikeuksissa. Merilain muutoksella (13. 4. 1984/295)[82] on merioikeusjuttujen käsittely keskitetty kahdeksaan alioikeuteen, ns. merioikeuteen (MeriL 251 ja 264 §).[83] Patentin ja mallioikeuden loukkausta koskevat rikosjutut taas kuuluvat Helsingin raastuvanoikeuden yksinomaiseen toimivaltaan (PatL 65 §:n 4 kohta ja MalliOL 43 §). Helsingin raastuvanoikeus käsittelee myös rikosjutut, joissa vaaditaan rangaistusta yleisradiotoiminnassa lähetetyn ohjelman sisältöön perustuvasta rikoksesta tai radiovastuulaissa säädetyn valvontavelvollisuuden laiminlyönnistä (RadiovastuuL 7 §), sekä syytejutut, jotka koskevat tekijänoikeuslain tai oikeudesta valokuvaan annetun lain vastaisia radio- ja televisiolähetyksiä (TekijäL 61 § ja ValokuvaL 22 §).[84]

Uutena merkittävänä jutturyhmänä yleisten tuomioistuinten asiallisen toimivallan kentässä ovat nykyisin mukana sotilasoikeudenkäyntiasiat, jotka vuoden 1984 alusta voimaan tulleen lainsäädännön nojalla käsitellään rauhan aikana yleisissä tuomioistuimissa (SotOL 1 §).[85] Sotilasoikeuden-

---

[82] Lain voimaanpanosta 5. 12. 1984 annetun asetuksen mukaan (835/1984) lainmuutos on tullut voimaan 1. 4. 1985.

[83] Merioikeuksia ovat: .Ahvenanmaan KO ja Turun HO (Turun HO-piiri), Vaasan RO (Vaasan HO-piiri), Savonlinnan RO (Itä-Suomen HO-piiri), Hangon ja Helsingin RO:t (Helsingin HO-piiri), Kotkan RO (Kouvolan HO-piiri) ja Oulun RO (Rovaniemen HO-piiri).

[84] Tekstissä mainittuja tapauksia lukuunottamatta TekijäL:n säännösten rikkomista tarkoittava syyte käsitellään OK 10 luvun mukaan määräytyvässä tuomioistuimessa. Radio- ja televisiolähetyksiä koskevat erityismääräykset on otettu lakiin toimivaltaongelmien välttämiseksi. Ks. tästä *Kivimäki* s. 187 ja s. 226.

Eräissä tapauksissa syyte Suomen ulkopuolella tehdystä rikoksesta on poikkeuksellisesti käsiteltävä Helsingin RO:ssa. Ks. L aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä 29,2 §. Vrt. myös Rahankeräyslain (31. 7. 1980/590) 13,2 § (konfiskaatioprosessi Hgin RO:ssa).

[85] Sotilasoikeudenkäyntilailla (SotOL) kumottiin 16. 4. 1920 annettu laki sotilastuomioistuimista ja oikeudenkäynnistä niissä (STL) sekä eräistä väliaikaisista poikkeuksista STL:iin 11. 4. 1947 annettu laki.

SotOL:n säätäminen liittyi osana sotilasoikeudenhoidon kokonaisuudistukseen, jolla kumottiin 30. 5. 1919 annettu sotaväen rikoslaki (SRL) ja sotilasrikoksia koskevat rangaistussäännökset siirrettiin uuteen RL 45 lukuun. Samalla säädettiin erillinen sotilaskurinpitolaki (25. 3. 1983/661). Ks. uudistuksen perusteluista *HE:t 85–87/1981*. Systemaattinen yleiskatsaus

käyntiasia käsitellään erityiskokoonpanossa toimivassa alioikeudessa (lainoppinut puheenjohtaja + kaksi sotilasjäsentä), ellei kyseessä ole syyte joukko-osaston komentajaa tai vähintään majurin arvoista upseeria taikka majurin virkaa vastaavassa muussa sotilasvirassa palvelevaa henkilöä vastaan, jolloin juttu käsitellään Helsingin hovioikeudessa (SotOL 3, 5 ja 6 §).[86] Laissa on lueteltu ne yleiset alioikeudet, jotka käsittelevät sotilasoikeudenkäyntiasioita.[87] Näin toimivallan jako asiallisella perusteella ulottuu sotilasoikeudenkäyntiasioissa myös alioikeustasolle.

---

uudistuksesta sisältyy artikkeliin *Pasanen–Nikula* LM 1983 s. 614 ss. Ks. myös *Helminen* SPL 1983 s. 320 ss.

Sotilasoikeudenkäyntiasioita ovat RL 45 luvussa säädettyjen sotilasrikosten lisäksi SotOL 2 §:n 2 ja 3 momentissa mainitut rikokset. Yhteisenä tunnuspiirteenä sotilasoikeudenkäyntiasioissa on, että rikoksessa on tekijänä sotilas ja että teko joko käsittää sotilaalle kuuluvien käskyvelvoitteiden rikkomisen tai kohdistuu puolustusvoimiin tai toiseen sotilaaseen. Ks. lähemmin *Helminen* SPL 1983 s. 325.

[86] Periaatteessa on siis säilytetty entinen järjestely, jonka mukaan Helsingin HO sotaylioikeutena (tuomioistuinnimike poistettiin uudistuksen yhteydessä) käsitteli ensimmäisenä oikeusasteena kaikkien upseerien ja heihin rinnastettavien puolustusvoimien viran- tai toimenhaltijoiden tekemiä rikoksia koskevat syytteet (STL 30,1 §:n 2 kohta). Helsingin HO:n toimivalta on SotOL:ssa supistettu vastaamaan paremmin yleistä linjaa, jonka mukaan HO on virkasyyteforumina alituomareiden ja eräiden ylempien virkamiesten virkasyyteasioissa. Ks. *HE 86/1981* s. 9 s. sekä *Pasanen–Nikula* LM 1983 s. 641 s.

Hallituksen esityksestä poiketen Helsingin HO:n erityisasema on säilytetty siten, että kaikkien sotilasoikeudenkäyntiasioita käsittelevien alioikeuksien ratkaisuihin näissä asioissa *haetaan muutosta Helsingin HO:lta* (SotOL 1,2 §) eikä ehdotetulla tavalla siltä HO:lta, jonka alainen alioikeus on. Ks. tämän johdosta *II LakVK 14/1982 vp.* s. 2, jossa eduskunnan omaksumaa kantaa perustellaan sotilaslainkäytön yhtenäisyydellä.

Ylimpänä muutoksenhakuasteena sotilasoikeudenkäyntiasioissa on entiseen tapaan KKO. Muutoksenhaussa KKO:een noudatetaan valituslupajärjestelmää, milloin Helsingin HO on jutussa toinen aste.

Kun HO tai KKO käsittelee sotilasoikeudenkäyntiasiaa, tuomioistuimessa on säännönmukaisen kokoonpanon lisäksi kaksi sotilasjäsentä, ei kuitenkaan KKO:ssa silloin kun asia ratkaistaan kolmijäsenisessä jaostossa (valituslupa ja ylimääräinen muutoksenhaku): Ks. SotOL 3 §:n 2 ja 3 mom. ja KKOL 7a §.

[87] Ks. L sotilasoikeudenkäyntiasioita käsittelevistä yleisistä alioikeuksista (25. 3. 1983/327) 1 §, jonka mukaan sotilasoikeudenkäyntiasioita käsitteleviä yleisiä alioikeuksia, joissa on sotilasjäsenet, ovat Haminan, Helsingin, Hämeenlinnan, Joensuun, Jyväskylän, Kajaanin, Kuopion, Lahden, Lappeenrannan, Mikkelin, Oulun, Porin, Tampereen, Turun ja Vaasan RO:t sekä Euran, Kankaanpään, Rovaniemen, Sodankylän, Tammisaaren ja Valkealan KO:t.

Näiden alioikeuksien keskinäisestä *alueellisesta* toimivallasta säädetään SotOL 5 §:ssä (ks. myös SotOL 7 ja 8 §, joissa lainkohdissa on rikosyhteyttä koskevia toimivaltasäännöksiä). SotOL 5 §:n mukaan on lähtökohtaisena oikeuspaikkana sotilasoikeudenkäyntiasioissa vastaajan joukko-osaston sijaintipaikkakuntaa lähinnä oleva sotilasoikeudenkäyntiasioita käsittelevä alioikeus. Mikäli kustannus- tai muihin seikkoihin nähden harkitaan soveliaaksi, voidaan sotilasoikeudenkäyntiasia käsitellä myös rikoksen tekopaikkaa tai vastaajan asuin- tai oleske-

Siviiliprosessissa alioikeuksien välinen asiallisen toimivallan jako noudattelee pääpiirteissään samantyyppisiä linjoja kuin rikosprosessissakin. Merilain mukaan ratkaistavat riitajutut kuuluvat MeriL 251 ja 260 §:n (L:ssa 13. 4. 1984/295) nojalla merioikeuksiksi määrättyihin alioikeuksiin. PatL 65 §:ssä ja MalliOL 43 §:ssä luetellut riitajutut, joista tässä on mainittava erityisesti patentin tai mallioikeuden loukkausta koskevat vahingonkorvausjutut, on käsiteltävä (kuten loukkausperusteiset syytteetkin) Helsingin raastuvanoikeudessa (PatL 65 §:n 4 kohta verr. 58 §:ään ja MalliOL 43 § verr. 40 §:ään). Vastaavasti edellä mainitut RadiovastuuL 7 § sekä TekijäL 61 § ja ValokuvaL 22 § on kirjoitettu yleiseen muotoon koskemaan myös ao. perusteeseen nojaavia siviilikanteita. Näin Helsingin raastuvanoikeus on toimivaltainen käsittelemään radiovastuulaissa tarkoitetun ohjelman sisältöön perustuvan korvauskanteen kuin myös sellaiset korvauskanteet, jotka koskevat tekijänoikeuslain ja oikeudesta valokuvaan annetun lain vastaisia radio- ja televisiolähetyksiä.

> Vuoden 1986 maaliskuulla eduskunnalle annettu esitys alioikeuksien yhtenäistämiseksi (*HE 28/1986*) merkitsee toteutuessaan luonnollisesti niiden toimivaltajärjestelyjen lakkaamista, joiden mukaan oikeudenkäyntiasia on käsiteltävä RO:ssa (KO:lla ei nykyään ole yksinomaista asiallista toimivaltaa). Tietylle RO:lle (tav. Hgin RO) uskottu asiallinen toimivalta siirtyy uudistuksen jälkeen ao. yleiselle alioikeudelle (käräjäoikeudelle).

Mainittujen säännösten nojalla voidaan jo päätellä, että asian laadun mukaan määräytyvä toimivalta sulkee piiriinsä normaalisti *sekä syyte- että vahingonkorvausvaatimuksen* eikä toimivaltaristiriitaa adheesioperiaatteen ja siviiliforumin välillä pääse syntymään. Lisäksi on pidettävä mielessä OK 10: 8,1:n yleissäännös, joka oikeuttaa syytteeseen nähden toimivaltaisen tuomioistuimen käsittelemään myös kyseiseen rikokseen perustuvan vahingonkorvausvaatimuksen. Niinpä esimerkiksi sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltävään rikokseen (SotOL 2 §) perustuva korvauskanne kuuluu erillisenä siviilijuttunakin OK 10: 8,1:n nojalla siihen tuomioistuimeen, joka on toimivaltainen käsittelemään rikosta koskevan syytteen.[88]

---

lupaikkakuntaa lähinnä olevassa sotilasoikeudenkäyntiasioita käsittelevässä alioikeudessa. Ks. lähemmin *HE 86/1981* s. 8 ss. sekä *Pasanen–Nikula* LM 1983 s. 639 ss.

[88] Kun kyseessä on siviilijuttu, sitä ei käsitellä sotilasoikeudenkäyntiasioiden erityiskokoonpanossa, vaan tuomioistuimen normaalikokoonpanossa. Ks. *Pasanen–Nikula* LM 1983 s. 642.

Myöskään muutosta ei tällöin haeta sotilasoikeudenkäyntiasioiden erityisforumilta Hel-

On kuitenkin mahdollista, ettei korvauskanteen forum määräydykään OK 10: 8,1:n perusteella. Milloin *erityissäännös* osoittaa korvauskanteen muuhun kuin syytettä käsittelevään tuomioistuimeen syntyy toimivaltaristiriita. Jos esimerkiksi RL 45 luvussa (L:ssa 25. 3. 1983/321) tarkoitetulla sotilasrikoksella tai muulla rikoksella, jota koskeva syyte käsitellään sotilasoikeudenkäyntiasiana, on aiheutettu vahinkoa sivulliselle (= siviilille tai toiselle sotilaalle), on valtio VahKL 3 luvun mukaisesti vastuussa tällaisen vahingon korvaamisesta.[89] Valtiota vastaan ajettavan siviilikanteen oikeuspaikasta on erityissäännös VahKL 7: 4:ssä, joka lainpaikka syrjäyttää OK 10: 8,1:n yleissäännöksen. Kun sotilasoikeudenkäyntiasioita käsittelevät alioikeudet on lueteltu laissa, saattaa syntyä tilanne, jossa VahKL 7: 4 osoittaa korvauskanteen tuomioistuimeen, jolla ei ole valtaa käsitellä sotilasoikeudenkäyntiasioita.[90] Voidaanko tällaisessa tapauksessa adheesionormin nojalla murtaa asiallisen toimivallan raja ja kumuloida valtioon kohdistettu korvaus sotilasoikeudenkäyntiasiain yhteyteen?

Nähdäkseni on perusteltua pitää kumulaatiota tässä esimerkkitapauksessa sallittuna. Vaikka alioikeuden kokoonpano sotilasoikeudenkäyntiasiassa onkin toinen kuin siviilijutussa, ei kuitenkaan voitane puhua sellaisesta tuomioistuimen asiantuntemuksen vähentymisestä vahingonkorvauskysymyksessä, että asiallisen toimivallan raja tulisi asettaa kumulaation esteeksi. Onhan sotilasoikeudenkäyntiasiaa käsittelevällä alioikeudella aina valta

singin HO:lta, vaan siltä HO:lta, jonka alainen kyseinen alioikeus on.

Jo ennen sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön uudistusta katsottiin, että silloiset sotaoikeudet olivat toimivaltaisia käsittelemään myös erillisiä sotilasrikokseen perustuvia vahingonkorvauskanteita. Näin *LTK 2/1977* lausunnossaan sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön uudistamisesta s. 45. Samoin jo ennen vuoden 1972 prosessiuudistuksen yhteydessä säädetyn OK 10: 8,1:n voimaantuloa *Salmiala* s. 69 sekä *LTK 2/1967* s. 165, jolloin yleinen käsittelyjärjestystilanne oli kuitenkin siinä mielessä toinen, että erillinen rikosperusteinen korvauskanne oli erikseenkin ajettuna toteutettava rikosprosessuaalisessa järjestyksessä.

[89] Valtion korvausvastuu käy ilmi VahKL 3: 1:n 2 ja 3 mom:sta sekä VahKL 3: 2:sta. Ks. tästä myös *HE 187/1973* s. 16 s. sekä *Routamo–Hoppu* s. 146. VahKL 4: 2:een lisätyn 2 momentin mukaan (L:ssa 23. 3. 1979/373) asevelvollisuuslain nojalla annetun tai muun vastaavan määräyksen perusteella valtion palveluksessa olevalla henkilöllä on sama vastuu kuin virkamiehellä. Virkamiehen VahKL 4 luvun mukaiseen vastuuseen taas liittyy automaattisesti julkisyhteisön vastuu VahKL 3 luvun mukaan. Ks. VahKL 4: 2,2:ssa säädetyn asevelvollisten korvausvastuun perusteluista *HE 261/1978* s. 7 s.

[90] Milloin sotilasoikeudenkäyntiasiana normaalisti käsiteltävä rikos SotOL 8 §:n rikosyhteyssäännösten mukaan voidaan käsitellä yhdessä »siviilirikoksen» kanssa OK 10: 21:n mukaisessa forum delictissä (normaalikokoonpanossa), ei adheesiotilanteessa saata syntyä tekstissä puheena olevaa asiallisen toimivallan ristiriitaa. SotOL 8 §:n tulkinnasta rikosprosessuaaliselta kannalta ks. *HE 86/1981* s. 10 s. sekä *Pasanen–Nikula* LM 1983 s. 641 ja *Helminen* SPL 1983 s. 326 s.

syytejutun yhteydessä tutkia *syytettyyn* kohdistetut liitännäisluontoiset vaatimukset. Jaon tekeminen sillä perusteella, kehen korvausvaatimus kohdistetaan, merkitsisi korvauskysymyksen tutkinnan haitallista jakautumista eri tuomioistuimissa käytäviin prosesseihin, mistä puolestaan esimerkkitapauksessamme aiheutuisi erityisiä hankaluuksia mm. VahKL 6 luvun vastuunjakosäännösten soveltamisessa. Sitäpaitsi asiallista toimivaltaa koskevan toimivaltaristiriidan syntyminen VahKL 7: 4:n ja sotilasoikeudenkäyntejä koskevien toimivaltanormien välille on alioikeustasolla sattuman varaista. VahKL 7: 4:ssä mainittu tuomioistuin (jokin niistä) voi näet yksittäistapauksessa olla sellainen tuomioistuin, joka on oikeutettu käsittelemään sotilasoikeudenkäyntiasioita. Tällöin jää jäljelle enää »ristiriita» tuomioistuinten kokoonpanossa, jolla taas ei voi olla kumulaatiota estävää vaikutusta. Sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltävästä rikoksesta johtuva yksityisoikeudellinen vaatimus on nimittäin erillisenä riitajuttuna käsiteltävä aina – silloinkin kun korvausta vaaditaan rikosjutussa syytetyn asemassa olevalta henkilöltä – tuomioistuimen normaalikokoonpanossa.[91]

> Asiallista toimivaltaa koskeva ristiriita sotilasoikeudenkäyntiasioissa alioikeustasolla sisältää *samalla* aina myös alueellisen forumristiriidan. Kun viimeksi mainittu kollisio aiemmin esitetyillä perusteilla ratkeaa adheesioperiaatteen (syyteforumin) hyväksi, tarvitsee nyt kiinnittää huomiota vain asialliseen toimivaltaan. Jos adheesionormi voittaa siviiliprosessuaalisen asiallista toimivaltaa koskevan normin, on alueellinenkin toimivaltaristiriita samalla ratkaistu.
>
> Milloin VahKL 7: 4 (tai jokin muu siviiliprosessuaalinen toimivaltasäännös) osoittaa siviilijuttuna ajettavan erillisen korvauskanteen muuhun kuin syytettä käsittelevään tuomioistuimeen, mutta joka siviiliforum kuitenkin on sellainen, että sillä on valta käsitellä sotilasoikeudenkäyntiasioita, syntyy – ei asiallista toimivaltaa – vaan pelkästään *alueellista* toimivaltaa koskeva ristiriita adheesioperiaatteen ja siviiliprosessuaalisen forumsäännön välille.

Yleisemminkin täytynee katsoa, *ettei* asiallista toimivaltaa koskeva ristiriita alioikeustasolla adheesioperiaatteen ja siviiliprosessuaalisen toimivaltanormin välillä estä kumuloimasta korvausvaatimusta rikosjutun yhteyteen. Yleensähän alioikeuksien välillä ei edes synny tuomioistuinten erilai-

[91] Erityiskokoonpanosta on korvausvaatimuksen osalta luovuttava myös silloin, kun korvausvaatimus *erotetaan* erilliseksi riitajutuksi (OK 14: 9) tai kun korvausvaatimuksen käsittelyä *jatketaan* (siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä) syytteen ratkaisemisen (hylkäämisen) jälkeen (OK 14: 11).

seen kokoonpanoon liittyvää asiantuntemusongelmaa. Asiallisen toimivallan järjestely alioikeustasolla, joka yleensä merkitsee sitä, että toimivalta on uskottu raastuvanoikeudelle, pohjautuu nimenomaan nopeustarpeeseen jutun käsittelyssä.[92] Pyrkimystä asian mahdollisimman nopeaan käsittelyyn ei saateta pitää kyllin painavana syynä syrjäyttämään adheesionormia.

b) Kiistatta merkittävämpää osaa tämän tutkimuksen teeman kannalta näyttelee asiallisen toimivallan jako *eri asteisten* yleisten tuomioistuinten välillä. Meillähän määrätyt syytejutut käsittelee ensimmäisenä oikeusasteena hovioikeus (OK 8: 2:n 2 ja 3 mom. L:ssa 31. 8. 1978/661) tai korkein oikeus (KKOL 3 § verr. HM 59,1 § ja HM 47,2 §).

> OK 8: 2,2:n mukaan HO käsittelee ensimmäisenä oikeusasteena valtiopetosta ja maanpetosta koskevat syyteasiat sekä syytteet alituomareiden tuomarin toimessaan tekemistä rikoksista (ks. myös TuomiokuntaL 16 §, LautakL 14,1 § ja ROA 22c §).
>
> OK 8: 2,3:n blankosäännöksen mukaan HO ratkaisee lisäksi ne virkarikoksia koskevat asiat, jotka lain tai asetuksen mukaan kuuluvat sen käsiteltäviksi sekä muutkin lailla sen ratkaistavaksi määrätyt asiat.
>
> Omaksutun linjan mukaan ns. korkeampien virkamiesten virkasyytteet käsittelee HO (tai juuri tietty HO, useimmiten Helsingin HO). Tällaisia virkasyyteforumsäännöksiä, joita lakeihin ja asetuksiin sisältyy verraten runsaasti, on luteltu Suomen laki I-teoksessa OK 8: 2:n jäljessä.[93]
>
> HO on rikosjutussa ensiaste myös OK 28: 2:n mainitsemassa tapauksessa (HO:n tai KKO:n (»Keisarin») tuomion rikkomisasia on käsiteltävä HO:ssa). Lisäksi OK 10: 25 määrää HO:n käsittelemään syytteen virkamieheen hänen virassaan kohdistuneesta herjauksesta tai solvauksesta, milloin ao. virkamiehen virkasyyteforum on muu tuomioistuin kuin yleinen alioikeus. Näiden säännösten käytännöllinen merkitys on sangen vähäinen.
>
> KKO käsittelee ensimmäisenä ja ainoana oikeusasteena virkasyyt-

---

[92] *Tirkkonen* Sp I s. 240.

Paikkakunnilla, joilla KO:lla on istuntoja runsaasti, nopeusnäkökohdalla ei ole juurikaan käytännöllistä merkitystä.

Kun meilläkin lähivuosina päästäneen yhtenäiseen alioikeusjärjestelmään, menettää toimivaltajärjestely, jossa toimivalta on uskottu ylipäätään RO:lle (eikä millekään tietylle tuomioistuimelle) luonnollisesti kokonaan merkityksensä.

[93] Ks. OK 8: 2:n johdosta *Tirkkonen* Rp I s. 187 sekä erityisesti virkarikosten osalta *Viljanen* s. 398 ss.

OK 8: 2 on kirjoitettu uuteen muotoon muutoksenhakua HO:een koskevan uudistuksen yhteydessä, jolloin lainkohdan vanhentunut luettelo saatettiin vastaamaan nykyistä oikeustilaa. Ks. tästä *HE 184/1977* s. 11.

teet HO:n presidenttiä ja jäsentä vastaan (KKOL 3 §:n 4 kohta verr. HM 59,1 §) ja syytteen tasavallan presidenttiä vastaan valtio- tai maanpetoksesta (HM 47,2 §).

Tapaukset, jolloin korkein oikeus on rikosjutussa ensiaste, ovat peräti harvinaisia, joten adheesioprosessiin liittyvä käytännön toimivaltaproblematiikka keskittyy nimenomaan niihin rikosjuttuihin, joissa *hovioikeus on ensiaste*. Se mitä seuraavassa hovioikeusprosessista lausutaan, on kyllä sinänsä sovellettavissa myös kumulaatioon korkeimmassa oikeudessa.

Toimivaltaongelma tulee esille, kun hovioikeudessa käsiteltävään rikosjuttuun aiotaan kumuloida vahingonkorvausvaatimus, jota itsenäisenä riitajuttuna olisi ajettava alioikeudessa. Ongelmaa *ei synny*, milloin korvausta vaaditaan rikoksen perusteella *ainoastaan syytetyltä*. Onhan syytejutussa toimivaltainen hovioikeus OK 10: 8,1:n nojalla oikeutettu käsittelemään ao. rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset silloinkin, kun näitä ajetaan erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.[94] Milloin korvausvaatimus sen sijaan kohdistetaan *muuhun kuin syytettyyn*, adheesioperiaate joutuu ristiriitaan siviiliprosessuaalisen asiallisen toimivaltajärjestelyn kanssa, jos siviilikannetta erityissäännöksen nojalla (OK 10: 8,1 syrjäytyy) on ajettava alioikeudessa. Voidaanko tällaisessa tapauksessa tertiukseen kohdistettava korvausvaatimus kumuloida hovioikeudessa käsiteltävään syytejuttuun? Tyyppiesimerkkinä ongelmasta mainittakoon tilanne, jossa hovioikeudessa käsiteltävän virkasyytejutun yhteyteen aiotaan kumuloida julkisyhteisöön kohdistettava VahKL 3 lukuun perustuva korvausvaatimus (esim. valtiolta vaaditaan korvausta alituomaria vastaan ajettavan virkasyytejutun yhteydessä vahingosta, jonka tuomarin väitetään virkavirheellään aiheuttaneen). Itsenäisenä riitajuttuna VahKL 3 luvun mukaista korvauskannetta julkisyhteisöä vastaan on näet ajettava VahKL 7: 4:n osoittamassa alioikeudessa.[95]

Järjestely, jonka mukaan tietyt »vaativammat» syyteasiat kuuluvat hovioikeuden (tai korkeimman oikeuden) asialliseen toimivaltaan, perustuu ajatukseen ylempien tuomioistuinten alioikeutta korkeammasta pätevyydestä, jota on katsottu tarvittavan jo ensiasteen käsittelyvaiheessa.[96] Jo asian

---

[94] Ks. edellä alaviite 13:n kohdalla olevaa esitystä ja sanottu alaviite.

[95] Kuten edellä on esitetty OK 10: 8,1 koskee kyllä sinänsä myös välillisesti rikokseen perustuvia korvausvaatimuksia (edellä alaviite 18:n kohdalla). Niinpä HO:ssa syytettävän henkilön yksityiseltä työnantajalta voidaan rikosjutun yhteydessä vaatia korvausta ilman että syntyy tekstissä esitetyn kaltaista toimivaltaristiriitaa. VahKL 7: 4, joka syrjäyttää OK 10: 8,1:n, koskee vain julkisyhteisöä vastaan ajettavia vahingonkorvauskanteita.

[96] Ks. tästä *T. Ellilä* Hovioikeusmenettely s. 146.

luonnosta tavallaan seuraa, että tuomarin virkasyyteforumina on ylempi tuomioistuin kuin se, jonka jäsen hän on.

Tämä tausta huomioon ottaen ei pitäisi olla estettä sille, että kvaliteetiltaan korkeamman luokan tuomioistuimessa käsiteltävään syytejuttuun kumuloidaan yksityisoikeudellinen vaatimus, joka itsenäisenä juttuna kuuluu alempaan tuomioistuimeen, vaikka näin meneteltäessä joudutaankin ylittämään siviiliprosessuaalinen asiallisen toimivallan raja. Näin ollen vastaisin edellä esitettyyn kysymykseen myöntävästi ja katsoisin, että hovioikeudessa käsiteltävään syyteasiaan voidaan VahKL 7: 4:n forumsäännöksen estämättä haastaa valtio tai muu vahingosta VahKL 3 luvun mukaan vastuussa oleva julkisyhteisö *vastaajaksi*. Näin vahingon kärsineellä on adheesioperiaatteen hengen mukaisesti mahdollisuus saada julkisyhteisöä vastaan korvaustuomio jo syytejutun yhteydessä.

Kirjallisuudessa on kuitenkin nimenomaisesti esitetty, että VahKL 7: 4 estää korvausvaatimuksen kohdistamisen julkisyhteisöön ylemmän tuomioistuimen käsiteltäviin kuuluvassa syytejutussa.[97] Adheesiokielteisen kannan on ottanut myös *Helsingin HO* päätöksessään *6. 5. 1981 n:o 71 (SY 1979/121)*: Sotaylioikeudelle kuuluneessa virkasyytejutussa hovioikeus jätti asianomistajien VahKL 3 luvun nojalla valtioon kohdistamat korvausvaatimukset tutkimatta, koska VahKL 7: 4:n mukaan kanne valtiota vastaan oli pantava vireille lainkohdan osoittamassa alioikeudessa.

Korkein oikeus ei toistaiseksi ole antanut prejudikaattia, jossa kannanotto puheena olevaan ongelmaan ilmenisi suoraan ratkaisun otsakkeesta. Kuitenkin oikeustapauksen *KKO 1981 II 157* perusteluissa myös korkein oikeus näyttää asettuneen sille kannalle, että VahKL 7: 4 estää julkisyhteisöön kohdistetun korvausvaatimuksen tutkimisen hovioikeudessa ajettavan virkasyytejutun yhteydessä. Tässä tapauksessa oli kyse alituomaria vastaan hovioikeudessa virkasyytejutun yhteydessä ajettavasta korvausvaatimuksesta. Korvausta vaadittiin yksin syytetyltä, ja valtio VahKL 3 luvussa tarkoitettuna julkisyhteisönä oli antanut VahKL 7: 5:n mukaisen lausunnon. Varsinainen vahingonkorvausoikeudellinen ydin tapauksessa oli VahKL 6: 2:n kanavointisäännöksen suhde HM 93 §:ään (VahKL 6: 2:n mukaan valtion vastuu VahKL 4: 1,1:n tilanteessa ensisijaista ja virkamiehen vastuu toissijaista, mutta HM 93,2 §:n mukaan vahingon kärsinyt voi vaatia korvausta virheen tehneeltä virkamieheltä), jota kysymystä käsitel-

[97] Näin *Hoppu* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 352, *Halila* DL 1975 s. 260 alaviite 20 ja *Ådahl* JFT 1980 s. 191. Ks. myös *Pekkanen* LM 1983 s. 1051 ja *Viljanen* s. 402 s.

lään tarkemmin jäljempänä.[98] Nyt puheena olevan toimivaltaongelman kannalta on kuitenkin merkityksellistä, että korkein oikeus perustellessaan kantaansa, jonka mukaan syytettyyn kohdistettu korvausvaatimus voitiin HM 93,2 §:n mukaisesti ottaa kanavointisäännöksen estämättä tutkittavaksi, lausui: »Korvauskanne julkisyhteisöä eli tässä tapauksessa valtiota vastaan oli ajettava vahingonkorvauslain 7 luvun 4 §:ssä määrätyssä alioikeudessa eikä sitä niin ollen voitu käsitellä tämän hovioikeudessa vireille pantavan jutun yhteydessä.»

Vaikka tällaisesta yhdestä laajempaan kokonaisuuteen sisältyvästä lauseesta onkin uskaliasta tehdä varmoja johtopäätöksiä, voidaan lausumaa kuitenkin pitää selvänä kannanottona siihen, mikä on VahKL 7: 4:n toimivaltasäännöksen ja OK 14: 8:n adheesionormin keskinäinen suhde.

Perusteluksi tälle adheesiokielteiselle tulkinnalle on kirjallisuudessa tyydytty toteamaan yksikantaan, että VahKL 7: 4:n mukaan korvauskannetta on ajettava alioikeudessa.[99] On siis vain viitattu VahKL 7: 4:n sanamuotoon suhteuttamatta säännöstä adheesioperiaatetta koskeviin laajempiin yhteyksiin. Tässä omaksuttua adheesiomyönteistä tulkintaa voidaan sen sijaan perustella paitsi edellä esitetyin yleisin instanssikivaliteettia koskevin argumentein, myös seuraavilla näkökohdilla.

VahKL 7: 4 on varsinaisesti *siviiliprosessuaalinen* forumsäännös, eli se tulee sovellettavaksi, kun julkisyhteisöä vastaan nostetaan siviilijuttu VahKL 3 luvun säännösten perusteella. Lainkohta *ei* sinänsä lausu mitään syyteasiaa käsittelevän tuomioistuimen toimivallasta tutkia korvausvaatimuksia *rikosjutun yhteydessä*. Vahingonkorvauslain esitöistä tai eduskunta-aineistosta ei myöskään saada tukea ajatukselle, että säännöksellä oli tarkoitettu supistaa adheesioprosessin soveltamisalaa ylemmissä tuomioistuimissa siitä, mitä se on alioikeustasolla.[100] Syyteasiassa toimivaltainen *alioikeus*han voi tutkia syytejutun yhteydessä myös julkisyhteisöön rikok-

[98] Ks. jaksoa 10.2.4. alaviite 211:n jäljessä.

[99] Ks. alaviite 97:ssä mainittuja lähteitä.

[100] Ks. VahKL 7: 4:n perusteluista *HE 187/1973* s. 27 s., jossa nimenomaan korostetaan, ettei ole syytä uskoa julkisyhteisöä vastaan ajettavia korvauskanteita hallintoviranomaisille tai hallintotuomioistuimille, vaan *yleisille tuomioistuimille*. Forumsäännös on siis nähtävä tuomioistuinlinjan contra hallintolainkäyttölinjan välisen rajanvedon näkökulmasta.

VahKL 3: 5:n perusteluissa kyllä lausutaan (*HE 187/1973* s. 19), että VahKL 7: 4:n vuoksi korvauskanteen julkisyhteisöä vastaan käsittelee yleensä muu, alempi, tuomioistuin kuin se, jossa vahingon aiheuttanutta virkamiestä vastaan nostettu virkasyyte tutkitaan. Nähdäkseni tämä lausuma ei ole nimenomainen kannanotto adheesiota vastaan, vaan ymmärtäisin lausuman siten, että siinä on pidetty silmällä julkisyhteisöä vastaan ajettavaa *erillistä siviilijuttua*.

sen johdosta kohdistetut korvausvaatimukset, vaikka syytettä käsitellään muualla kuin VahKL 7: 4:n osoittamassa forumissa.[101] Kun näin tapahtuu alioikeustasolla, ei saata olla mitään syytä tehdä adheesiosäännöstä poikkeusta silloin, kun ylempi tuomioistuin on syytejutussa toimivaltainen. Näin ajatellen VahKL 7: 4 ei ole myöskään asiallisen toimivallan suhteen adheesionormia vastaan sen vahvempi kuin mikään muukaan alioikeustason forumsäännös, vaan OK 14: 8:n mukaan määräytyvä toimivaltasääntö pätee tässäkin tapauksessa.

Tässä omaksuttua kantaa voidaan puoltaa myös vahvoilla *prosessiekonomisilla* syillä. Kun hovioikeus on joka tapauksessa toimivaltainen tutkimaan syytettyyn kohdistetun korvausvaatimuksen, on uusi erillinen prosessi julkisyhteisöä vastaan alioikeudessa epämielekäs vaihtoehto verrattuna kumulaatioon syytteen yhteydessä. Etenkin niissä tapauksissa, joissa syytetyn ja julkisyhteisön vastuunjaossa vahingon kärsineeseen nähden tulee sovellettavaksi VahKL 6: 2:n kanavointisäännös, jonka mukaan yksin julkisyhteisön vastuu on ensisijainen ja virkamies vastaa vain toissijaisesti, aiheutuu kahdesta erillisestä korvausprosessista monenlaisia hankaluuksia, kuten edellä mainittu oikeustapaus *KKO 1981 II 157* osoittaa. Kanavointitilanteessa myös vahingon kärsineen kannalta on tärkeää, että hän pääsee jo mahdollisessa syyteprosessissa kohdistamaan korvausvaatimuksensa »oikeaa vastaajaa» vastaan tarvitsematta rikosprosessin jälkeen ryhtyä uuteen aikaa ja kustannuksia vaativaan prosessiin julkisyhteisöä vastaan. Käytännössä suuri osa varsinkin virkavirheeseen perustuvista vahingonkorvausjutuista on sellaisia, joissa kanavointisäännös tulee sovellettavaksi.[102]

Yleisesti voidaan oikeuskäytännöstä todeta, että esimerkiksi hovioikeuksien käsittelemissä virkasyytejutuissa mahdollinen korvausvaatimus on säännönmukaisesti kohdistettu yksin syytettyyn, ja vahingosta VahKL 3 luvun mukaan vastuussa oleva julkisyhteisö on haastettu – ei vastaajaksi – vaan ainoastaan VahKL 7: 5:n mukaisesti *kuultavaksi*.[103] Sama kanta

[101] Ks. edellä alaviite 35:n kohdalla olevaa esitystä.

[102] VahKL 6: 2:n mukaan kanavointi tulee kysymykseen, milloin työntekijä tai virkamies on vastuussa vahingosta VahKL 4: 1,1:ssä säädettyjen perusteiden mukaan (ns. »tavallinen» tuottamus). Milloin vahinko on aiheutettu tahallisesti, on vahingonaiheuttajan vastuu (yhdessä VahKL 3 luvun mukaan vastuussa olevan kanssa) ensisijaista, ja milloin taas työntekijän tai virkamiehen viaksi jää vain lievä tuottamus, ei häntä voida tuomita lainkaan korvausvelvolliseksi.

[103] Ks. esim. *Helsingin HO:n päätökset 12. 12. 1978 n:o 2435 (H 1976/23/126), 8. 5. 1979/n:o 788 (H 1978/170/30), 30. 8. 1979 n:o 1692 (H 1979/118/199), 8. 5. 1980 n:o 517 (H 1979/110/279)* ja *22. 1. 1981 n:o 291 (H 1979/87/124)*.

Samoin Kouvolan HO:n päätös *21. 10. 1980 n:o 519 (RV 78/5)* ja *Vaasan HO:n päätös 16. 12. 1980 n:o 1869 (VSD 1978/1)*.

ilmenee siis myös ratkaisun KKO 1981 II 157 perusteluista. Oikeuskäytännössä ei näytetä uskalletun edes yrittää toteuttaa puheena olevaa sivulliskumulaatiota hovioikeudessa, vaan korvausvaatimus on vanhan käytännön mukaan kohdistettu yksistään syytettynä olevaan virkamieheen, vaikka vahingonkorvauslain mukanaan tuomat uudet vastuujärjestelyt virkamiehen ja julkisyhteisön vastuusuhteissa ovat aiheuttaneet muutospaineita myös prosessuaaliseen asianosaisasetelmaan. Ja mikäli oikeuskäytäntö lopullisesti vakiintuu sille kannalle, että VahKL 7: 4 estää julkisyhteisön haastamisen vastaajaksi hovioikeudessa ajettavaan syytejuttuun, voidaan valittaen todeta kantajien osuneen varovaisuudessaan oikeaan.

Ratkaisu *KKO 1981 II 157* on kyllä de facto helpottanut vahingon kärsineelle kumulaatiokiellosta syntyvää hankalaa asemaa muuta kautta siten, että saatetaan säästyä uudelta oikeudenkäynniltä julkisyhteisöä vastaan. Vaikka tuossa tapauksessa oli kyse tilanteesta, jossa virkamiehen vastuu suhteessa julkisyhteisön vastuuseen oli VahKL 6: 2:n ja 4: 2,1:n (verr. 4: 1,1:een) mukaisesti toissijainen, korkein oikeus ottaen huomioon HM 93,2 §:n säännöksen, joka antaa vahingon kärsineelle oikeuden vaatia korvausta suoraan vahingon aiheuttaneelta virkamieheltä, ei hylännyt tuomariin kohdistettua korvausvaatimusta ennenaikaisena, vaan *vahvisti* vahingon määrän, jota vahingon kärsineen oli haettava ensisijaisesti vastuussa olevalta valtiolta. Tällainen vahvistustuomio ei tosin sido vahingosta ensisijaisesti vastuussa olevaa julkisyhteisöä, koska tämä ei ole ollut jutussa asianosaisena, mutta vahingon määrän vahvistaminen tuomiolla antanee mahdollisuuden siihen, että julkisyhteisö tämän jälkeen hakemuksesta (ilman uutta oikeudenkäyntiä) suorittaa korvauksen.

Näin kumulaatiokiellosta aiheutuvat haitat vähenevät huomattavasti verrattuna siihen, että vahingon kärsineen olisi uudelleen prosessattava julkisyhteisöä vastaan. Selkeämpää kuitenkin olisi, jos kanavointiongelma ratkaistaisiin siten, että julkisyhteisö yllä puolletun kannan mukaisesti voitaisiin haastaa adheesionormin (OK 14: 8) nojalla vastaajaksi hovioikeudessa ajettavaan syytejuttuun. Tällöin voitaisiin saada julkisyhteisöä vastaan normaaliin tapaan tätä riidatta velvoittava suoritustuomio.

Tässä yhteydessä on aiheellista kiinnittää huomiota myös VahKL 3: 5:n määräyksiin, jotka varsin läheisesti liittyvät nyt käsiteltävänä olevaan toimivaltaongelmaan. Tämä lainkohta ei tosin varsinaisesti säätele tuomioistuinten toimivaltaa, vaan määrätyn laatuisen julkisyhteisöä vastaan VahKL 3 luvun nojalla ajettavan korvauskanteen nostamisen edellytyksiä. VahKL 3: 5:n *ensimmäisen virkkeen* mukaan kannetta *valtiota* vastaan valtioneu-

voston, valtioneuvoston kanslian, ministeriön, tuomioistuimen tai tuomarin *päätöksestä* aiheutuneen vahingon korvaamisesta ei saa nostaa, ellei päätöstä ole muutettu tai kumottu taikka ellei virheen tehnyttä ole todettu syylliseksi virkarikokseen tai velvoitettu korvaamaan vahinkoa.[104]

Lainkohdan sanamuodon mukaan voitaisiin ajatella, että valtioon kohdistetun korvauskanteen kumulointi vahinkotapahtuman vuoksi nostettuun syytejuttuun olisi ennenaikaista ennen kuin päätöksen virheellisyys on VahKL 3: 5:ssä säädetyin tavoin tuomioistuimen päätöksellä todettu. Kuitenkin vahingonkorvauslain esitöiden mukaan säännöksellä on *tahdottu estää vain se*, että alioikeus, jossa korvauskanne julkisyhteisöä vastaan on riitajuttuna käsiteltävä, joutuisi ottamaan kantaa sellaisiin viranomaisten päätösten lainmukaisuuskysymyksiin, joiden tutkiminen muutoksenhakua tai virkasyyteprosessia koskevien säännösten mukaan kuuluu ylemmälle tuomioistuimelle.[105] Kun VahKL 3: 5:n ensimmäisen virkkeen ratio on yksinomaan tämä, ei pitäisi olla estettä tutkia julkisyhteisöön kohdistettavaa korvausvaatimusta *samassa menettelyssä* vahinkoa aiheuttaneen päätöksen lainmukaisuustutkinnan kanssa virkasyyteforumissa, vaikka päätöstä ei olisikaan vielä muutoksenhakukeinoin kumottu tai muutettu.

Tämä tulkinta merkitsee, että VahKL 3: 5:n ensimmäisessä virkkeessä säädetty erityinen prosessinedellytys koskee vain siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä julkisyhteisöä vastaan ajettavia korvauskanteita.

> Siviiliprosessia silmällä pitäen huomattakoon, että VahKL 3: 5 *ei anna mahdollisuutta lykätä* korvausasaian käsittelyä odottamaan vahingon aiheuttanutta päätöstä vastaan tehdyn muutoksenhaun tai päätöksen johdosta nostetun virkasyytejutun ratkaisua. Vallitsee siis toinen sääntö, kuin mitä OK 14: 10:n yleissäännöksen mukaan olisi asian laita.
>
> Ilmeistä on, vaikkei VahKL 3: 5 asiaa suoraan ilmaise, että julkisyhteisöä vastaan suunnattavan kanteen nostaminen edellyttää vahinkoa aiheuttaneen päätöksen virheellisyyden *lainvoimaista* toteamista. Onhan VahKL 3: 5:n järjestelyn rationa, kuten tekstissä on esitetty, ettei korvauskannetta käsittelevä alioikeus joutuisi ottamaan kantaa lainmukaisuuskysymyksiin, joiden tutkiminen kuuluu ylemmälle tuomioistuimelle.[106]
>
> Milloin kyse on VahKL 3: 5:ssä mainitun viranomaisen *muusta*

---

[104] Lainkohdan sanonta »ei saa nostaa» ei tietysti de facto estä kanteen nostamista. Lainkohdan määräyksen rikkominen merkitsee kuitenkin *puutetta ehdottomissa prosessinedellytyksissä* ja kanne tulee jätettäväksi tutkimatta. Ks. tämän johdosta *HE 187/1973* s. 17 s.

[105] VahKL 3: 5:n perusteluista *HE 187/1973* s. 18. Ks. myös *Routamo–Hoppu* s. 320 s.

[106] Näin *Ådahl* Vahingonkorvausoikeus s. 29.

toimenpiteestä kuin päätöksestä aiheutunut vahinko, VahKL 3: 5:n erityinen prosessinedellytys ei ole voimassa. Ks. *KKO 1980 II 121*: KO:sta täytäntöönpanoa varten lähetetystä rangaistusluettelon otteesta puuttui merkintä syytetyn tyytymättömyyden ilmoituksesta. Virheestä aiheutuneen vahingon korvaamista tarkoittava kanne valtiota vastaan voitiin nostaa, vaikka virheelliseen menettelyyn syyllistynyttä ei ollut todettu syylliseksi virkarikokseen eikä velvoitettu korvaamaan vahinkoa. Ks. tapauksen johdosta *Viljanen* s. 404.

Kieltämättä alioikeus tällaisessakin tapauksessa joutuu ottamaan kantaa laillisuuskysymyksiin, jotka mahdollisen tuomaria vastaan nostetun virkasyytejutun yhteydessä tulevat hovioikeuden tutkittaviksi. Ei kuitenkaan voida lähteä siitä, että korvauskanne valtiota vastaan edellyttäisi prosessuaalisessa suhteessa (menestyksekästä) virkasyyteprosessia. Sen sijaan *päätöksen* aiheuttaman vahingon osalta voidaan »vaatia», että valtion tai muun julkisyhteisön vastuun toteuttamista koskeva siviilioikeudenkäynti edellyttää päätöksen kumoamista tai muuttamista tai vaihtoehtoisesti virkavirhetuomiota tai virheen tehneelle langetettua korvaustuomiota.

Milloin muusta toimenpiteestä kuin päätöksestä syntynyttä vahinkoa tarkoittava korvauskanne on julkisyhteisöä vastaan vireillä samaan aikaan kuin virheen tehnyttä syytetään virkavirheestä, on käsillä OK 14: 10:ssä tarkoitettu tilanne: korvauskannetta ei saa ratkaista ennen kuin syytteen johdosta on annettu päätös.

VahKL 3: 5:n *toisessa virkkeessä* säädetään, ettei kannetta hallintoviranomaisen päätöksestä aiheutuneen vahingon korvaamiseksi saa nostaa siltä osin kuin päätös on valtioneuvoston, korkeimman hallinto-oikeuden tai virkaylioikeuden päätöksellä jätetty pysyväksi.[107] Tämä prosessin este ei yleensä käytännössä *rikosprosessissa* aktualisoidu, koska syytettä ei ainakaan virallisen syyttäjän toimesta nosteta, milloin päätös, jolla vahinkoa väitetään aiheutetun on jätetty muutoksenhaun tuloksena pysyväksi.[108] On tietysti mahdollista, että yksityinen asianomistaja tästä huolimatta nostaa syytteen ja vaatii vahingonkorvausta. Miten korvausvaatimukseen on tällaisessa tapauksessa VahKL 3: 5:n jälkiosan valossa suhtauduttava?

---

[107] Tällä säännöksellä estetään se, että »vahingonkorvaustietä» uudelleen tutkittaisiin ylimpien *hallintolainkäyttöelinten* päätösten oikeellisuus. Ks. *HE 187/1973* s. 19 ja *Pekkanen* LM 1983 s. 1051 sekä Ruotsin SkL 3: 7:n vastaavansisältöisen säännöksen johdosta *Hellner* s. 309.

[108] Normaalitilanne on, että vahingonkorvausprosessi julkisyhteisöä (VahKL 3: 5:n tapauksessa valtiota) vastaan alkaa sen jälkeen, kun hallintoviranomaisen päätös on hallintolainkäytön tietä todettu virheelliseksi. Ks. tästä *Pekkanen* m.k. s. 1051 s. Kanne voidaan ajaa joko erillisenä siviilijuttuna VahKL 7: 4:n osoittamassa alioikeudessa tai mahdollisen virkasyytteen yhteydessä virkasyyteforumissa.

Sikäli kuin on kysymys *syytettyyn* kohdistettavista vaatimuksista merkitsee hallintolainkäytön puolella tapahtunut päätöksen laillisuuden lopullinen vahvistaminen tosiasiassa sitä, että syyte ja korvausvaatimukset hylätään. Vaikka katsottaisiinkin, ettei hallintoviranomaisen tai hallintotuomioistuimen päätös muodollisesti sido virkasyytettä ja korvausvaatimusta käsittelevää yleistä tuomioistuinta, on kuitenkin selvää, ettei tuomioistuin – ellei uutta selvitystä esitetä – poikkea ainakaan ylimpien hallintolainkäyttöelinten ratkaisuista.[109] Sen sijaan *julkisyhteisöön* VahKL 3 luvun nojalla kohdistettu korvausvaatimus lienee jätettävä VahKL 3: 5:n viimeisen virkkeen perusteella tutkimatta myös rikosjutun yhteydessä esitettynä. Selvää näet on, että erillinen julkisyhteisöä vastaan nostettu siviilikanne on lainkohdan edellytysten toteutuessa jätettävä tutkimatta. Hallintoviranomaisen päätöksen vahvistaminen merkitsee siis suhteessa syytettyyn kanteen hyväksymisen estettä, mutta suhteessa julkisyhteisöön prosessin estettä.[110]

5.3.2. Erityistuomioistuimet – Syyteasiaa ja liitännäisiä korvausvaatimusta koskevat toimivaltasäännöt saattavat yksittäistapauksessa poiketa toisistaan myös siten, että syytejuttu kuuluu yleiseen tuomioistuimeen ja korvauskanne itsenäisenä kanteena erityistuomioistuimeen, tai päinvastoin että syytettä on ajettava erityistuomioistuimessa ja korvauskannetta puolestaan yleisessä tuomioistuimessa. Voidaanko tällaisen toimivaltaristiriidan aktualisoituessa korvausvaatimus kuitenkin kumuloida syytejutun yhtey-

[109] Oikeustieteessä ei ole oltu yksimielisiä siitä, sitooko hallintopuolella annettu ratkaisu yleistä tuomioistuinta, jossa ratkaistu seikka on *ennakkokysymyksen* asemassa. Sitovuuden kannalla *Sjöström* LM 1925 s. 168, *Sjöström–Alkio* s. 168, *Rekola* LM 1958 s. 622 s. ja *Tirkkonen* Sp I s. 128 alaviite 11. Vrt. myös *Reinikainen* s. 173 s. Kantaa, ettei sitovuutta ole, edustavat *Ståhlberg* I s. 119 ja *Merikoski* II s. 200, *sama* Oikeussuojajärjestelmä s. 469.

Ks. tämän johdosta myös erit. verorikosjuttujen osalta jälj. alaviite 233:n kohdalla olevaa esitystä ja sanottu alaviite.

[110] Tässä yhteydessä on syytä mainita, että VahKL 3: 4, joka on läheisessä yhteydessä VahKL 3: 5:een ja joka voi tulla sovellettavaksi, ilman että samalla sovelletaan VahKL 3: 5:ää (VahKL 3: 4 koskee valtion tai kunnan viranomaisten virheellisiä ratkaisuja yleensä, kun taas VahKL 3: 5 koskee vain lainkohdassa mainittujen valtion viranomaisten päätöksiä), ei ole prosessuaalinen säännös samalla tavoin kuin VahKL 3: 5. VahKL 3: 4 säätää vahinkoa kärsineen omaan passiivisuuteen perustuvan *materiaalisen esteen* korvauksen saamiselle. Lainpaikassa evätään vahinkoa kärsineeltä oikeus korvaukseen valtiolta tai kunnalta valtion tai kunnan viranomaisen virheellisen ratkaisun johdosta, jos hän hakemalla ratkaisuun muutosta olisi voinut välttyä vahingolta, mutta on pätevättä syyttä jättänyt hakematta muutosta. Ks. tästä *Hoppu* Vahingonkorvausoikeus s. 88 ss. Ellei VahKL 3: 5 estä kanteen nostamista, mutta tapaukseen kuitenkin soveltuu VahKL 3: 4, on korvauskanne valtiota tai kuntaa vastaan hylättävä. Ks. lausutun johdosta myös *Pekkanen* LM 1983 s. 1050 s.

teen, eli: murtaako adheesioperiaate yleisten tuomioistuinten ja erityistuomioistuinten välisen toimivaltarajan?[111]

Yleisesti voidaan alkuun todeta, että kumulaatiota vastaan puhuvat seikat ovat nyt painavampia, kuin mitä edellä käsitellyissä toimivaltaristiriidan tilanteissa on ollut asian laita. Merkitsisihän adheesion hyväksyminen yli yleisten tuomioistuinten ja erityistuomioistuinten välisen toimivaltarajan sitä, että asiallisen toimivaltajärjestelyn keskeisestä ideasta, *tuomioistuinten erityisasiantuntemuksesta jouduttaisiin luopumaan,* kun korvausasia tulisi kokoonpanoltaan »normaalista» poikkeavan tuomioistuimen tutkittavaksi. Näin kävisi adheesiotilanteessa nimenomaan silloin, kun korvauskanne itsenäisenä riitajuttuna kuuluu erityistuomioistuimeen ja syyte yleiseen tuomioistuimeen. Päinvastaisessa adheesiotilanteessa (erityistuomioistuimessa käsiteltävään syytejuttuun aiotaan kumuloida riitajuttuna yleiselle tuomioistuimelle kuuluva korvauskanne) ei vaara asiantuntemuksen vähentymisestä korvausvaatimuksen tutkinnassa ole kenties yhtä suuri.

Kotimaisessa kirjallisuudessa tätä toimivaltaongelmaa on käsitelty sangen niukasti.[112] Ulkomaisista vertailukohteista on syytä ottaa esille *Saksan liittotasavallan* StPO 403 §, jonka lainkohdan mukaan syytejutun yhteydessä voidaan tutkia yksityisoikeudellinen vaatimus, »der zur Zuständigkeit ordentlichen Gerichte gehört». Tämän perusteella on katsottu, ettei adheesio tule kysymykseen, milloin yksityisoikeudellista vaatimusta on ajettava erityistuomioistuimessa.[113] *Tanskassa* (jossa laki vaikenee asiasta) on

---

[111] Erityistuomioistuinten perustaminen tuo aina välttämättä mukanaan toimivaltaongelmia, mikä on yksi merkittävä erityistuomioistuinjärjestelmän varjopuoli. Toimivaltaongelmat ovat puolestaan ilmauksena yleisemmästä erityistuomioistuimiin liittyvästä haittatekijästä: mitä useampia erityistuomioistuimia perustetaan, sitä enemmän oikeussuojakoneisto hajautuu ja pirstoutuu ja tulee yhä vaikeammin hallittavaksi.

Tämän vuoksi tulisikin uusien erityistuomioistuimien perustamiseen suhtautua erityisen pidättyvästi ja pyrkiä kehittämään yleistä tuomioistuinprosessia siten, että se pystyisi tyydyttämään myös erityisalojen tarpeita. Ks. tämän johdosta *OLJ 18/1973* s. 150 ss., *Heinonen–Lindholm* Oikeus 1984 s. 22 ss. sekä *Ekelöf* I s. 81 ss. Nämä näkökohdat ovat olleet yhtenä pontimena suunniteltaessa Ruotsissa parhaillaan vireillä olevaa laajaa RB:n osittaisuudistusta (ks. *SOU 1982: 26* s. 35 ss.).

[112] Ongelmaa ei ole kirjallisuudessamme systemaattisesti käsitelty. Eri oikeudenalojen erityistuntijat ovat kosketelleet kysymystä yleensä vain jonkin tietyn erityistuomioistuimen näkökulmasta.

[113] *Jescheck* JZ 1958 s. 592, *Peters* s. 557 ja *Roxin* s. 351.

Liittotasavallassa adheesionormi ei siten murra yleisten tuomioistuinten ja erityistuomioistuinten välistä toimivaltarajaa.

StPO 403 § ei sen sijaan estä adheesiota yli yleisten tuomioistuinten sisäisten toimivaltarajojen. Kuitenkin on katsottu, että Amtsgerichtin osalta on adheesiotilanteessakin noudatettava GVG 23 §:n määräystä, jonka mukaan tämä alimman tason yleinen tuomioistuin on toimivaltai-

ongelmaa käsitellyt lyhyesti *Jespersen*. Hän ei pidä adheesiota puheena olevassa tilanteessa sallittuna. *Jespersenin* kanta on kylläkin empivä, eikä hän enemmälti perustele mielipidettään.[114]

Kuten jäljempänä ilmenee, ongelmaan ei saateta tilanteiden monimuotoisuuden vuoksi antaa yksinkertaista »kumulaatio kielletty» tai »kumulaatio sallittu» -vastausta. On vain tyydyttävä ongelmakentän analysointiin. Seuraavassa tarkastellaan eräitä tyyppitilanteita, joissa toimivaltaristiriidan saatetaan ajatella tulevan esille.

a) Toimivaltaristiriita siinä muodossa, että *korvauskanne kuuluu erityistuomioistuimeen* ja asianomainen syytejuttu yleiseen tuomioistuimeen, saattaa aktualisoitua 1) vesiasioissa. Lisäksi 2) työtuomioistuin saattaa joutua määrätyin edellytyksin käsittelemään korvausvaatimuksia, jolloin tulee selviteltäväksi työtuomioistuimen ja yleisen tuomioistuimen välinen toimivaltaraja.

1) VesiL 14: 5,1:n mukaan *syyte* vesilaissa rangaistavaksi määrätystä teosta (VesiL 13 luku) ja sen yhteydessä esitettävät muut vaatimukset on tehtävä joko asiainomaisessa vesioikeudessa tai yleisessä tuomioistuimessa. Jos asian ratkaiseminen edellyttää erityistä vesiasiain tuntemusta, lainkohta määrää syyttäjän panemaan syytteen vireille vesioikeudessa. VesiL 14: 5,2 säätää kuitenkin, että milloin teko, josta vesilaissa on säädetty rangaistus, käsittää myös yleisen rikoslain mukaan rangaistavan rikoksen, josta rikoslaissa säädetty rangaistus on ankarampi kuin teosta vesilain mukaan

---

nen käsittelemään enintään 5.000 DM:n määräiset saamisvaatimukset. Ks. tästä periaatteesta ja siihen liittyvästä problematiikasta *Schönke* DRZ 1949 s. 122, *Meyer* JZ 1953 s. 216, *Löwe–Rosenberg* s. 116 sekä *Amelunxen* ZStW 1974 s. 461. Amtsgerichtin asiallinen toimivalta käsitellä saamisvaatimuksia suhteessa Landgerichtiin ei siis adheesion nojalla laajene siitä, mitä se on siviiliprosessissa.

Amtsgerichtin toimivalta tutkia saamisvaatimuksia on korotettu 5.000 DM:aan 1. 1. 1983 lukien (ks. sen johdosta *Jauernig* s. 31). Tämä toimivaltaraja oli vanhastaan 1.500 DM. Ennen viimeistä korotusta oli toimivaltarajaa korotettu jo 3.000 DM:aan vuoden 1975 alusta lukien (ks. *Baumbach–Lauterbach* s. 2003).

Todettakoon, että Liittotasavallassa kaikki korvausvaatimukset valtiota vastaan tuomarin tai virkamiehen virheellisen menettelyn johdosta on GVG 71,2 §:n mukaan ajettava Landgerichtissä. Ks. *Rosenberg–Schwab* s. 149. Adheesioprosessin kannalta tällä määräyksellä ei kuitenkaan ole merkitystä, koska julkisyhteisöön, sen enempää kuin sivulliseen yleensäkään, ei StPO:n adheesiosääntöjen mukaan voida rikosjutussa kohdistaa yksityisoikeudellisia vaatimuksia.

[114] *Jespersen* (s. 503) lausuu adheesion mahdollisuudesta puheena olevassa tilanteessa: »En sådan udvidelse af straffedomstolens kompetence i forhold til civile domstoles er næppe tilstedelig.»

tuomittava, on syyte ja muut vaatimukset tehtävä aina yleisessä tuomioistuimessa.[115]

Vesilain säännösten rikkomiseen perustuva *vahingonkorvauskanne* itsenäisenä riitajuttuna kuuluu puolestaan yksinomaan vesioikeuden toimivaltaan (VesiL 14: 7,3).[116] Kuten yllä selostetusta VesiL 14: 5,1:n sanamuodosta jo ilmenee, lainsäätäjä on nimenomaisin määräyksin ratkaissut yleisen tuomioistuimen ja vesioikeuden välisen toimivaltaristiriidan tilanteessa, jossa syytettä ajetaan yleisessä tuomioistuimessa: yleinen tuomioistuin on toimivaltainen tutkimaan myös syytteen »yhteydessä esitettävät muut vaatimukset». Varmemmaksi vakuudeksi säädetään vielä VesiL 14: 1,2:ssa, että se mitä vesiasioiden kuulumisesta vesioikeudelle sekä ylempinä tuomioistuimina vesiylioikeudelle, korkeimmalle hallinto-oikeudelle ja korkeimmalle oikeudelle on vesilaissa säädetty, »ei estä yleistä tuomioistuinta tai muuta viranomaista soveltamasta tämän lain säännöksiä sen käsiteltäväksi kuuluvassa asiassa ennakkokysymyksenä tai *liitännäisenä asiana*» (kurs. tässä). Yleinen tuomioistuin voi siis rikosasian yhteydessä tutkia sellaisen

---

[115] Vesituomioistuinten ja yleisten tuomioistuinten välisestä toimivallanjaosta rikosasioissa ks. *Vikatmaa* Vesiasiat s. 128, *Pietilä* s. 251 s. sekä erit. *A. Jokela* s. 469 ss.

Kantaja voi KKO:n omaksuman kannan mukaan valita, paneeko hän vesilain mukaisen rikosasian (so. kyseessä ei ole VesiL 14: 5,2:n tilanne) vireille yleisessä tuomioistuimessa vaiko vesioikeudessa. *KKO 1983 II 184*: Yleinen alioikeus ei voi jättää vesilaissa rangaistavaksi määrättyä tekoa koskevaa syytettä tutkimatta sillä perusteella, että asian ratkaiseminen edellyttää erityistä vesiasiain tuntemusta. – Tämän ratkaisun perusteluissa KKO viittasi VesiL 14: 6:n säännökseen, jonka mukaan yleinen tuomioistuin, milloin siellä on käsiteltävänä asia, jonka ratkaiseminen edellyttää erityistä vesiasiain tuntemusta, voi pyytää asiasta tältä osin lausunnon siltä vesioikeudelta, jonka toimialueen vesioloja asia koskee. Vrt. tämän johdosta *A. Jokela* s. 472 ss.

[116] Siitä, milloin vahingonkorvauskanne kuuluu vesioikeuteen ja milloin yleiseen tuomioistuimeen ks. *Pietilä* s. 242 ss., *Wirilander* LM 1980 s. 230 ss. sekä laajasti *A. Jokela* s. 274 s. ja s. 527 s. ja s. 550 ss.

A. Jokela katsoo (s. 528), että milloin korvausvaatimus perustuu rikokseen, josta säädetty rangaistus on ankarampi kuin siitä vesilain mukaan tuomittava, korvausvaatimus olisi VesiL 14: 5,2:n mukaan myös erillisenä juttuna käsiteltävä yleisessä tuomioistuimessa.

Tosin sellaisessa tapauksessa, jossa korvauskanteen peruste sisältää väittämyksen rikoksesta, josta rikoslaissa säädetty rangaistus on ankarampi kuin teosta vesilain mukaan tuomittava, voidaan jo perustellusti kysyä, onko korvauskanne enää »vesiasia».

Vesioikeuksien ja yleisten tuomioistuinten välisestä asiallisen toimivallan jaosta on pidettävä erillään ongelma siitä, milloin korvauskysymyksessä sovelletaan vesilain korvaussäännöksiä (ks. erit. VesiL 11 luku). Probleemaan lähemmin syventymättä todettakoon, että vesilain korvaussäännökset koskevat yleensä vesilain tai siihen perustuvan luvan nojalla suoritetusta toimenpiteistä syntyneitä vahinkoja. Tuottamusperusteinen korvausvastuu, josta vesilaissa ei ole säännöksiä, määräytyy vesiasioissakin yleisen vahingonkorvauslainsäädännön, tavallisesti vahingonkorvauslain nojalla. Ks. tästä lähemmin *Hollo* s. 439 ss. ja erit. s. 517 ss. sekä *A. Jokela* s. 362 ss.

vahingonkorvausvaatimuksen, joka itsenäisenä riitajuttuna olisi käsiteltävä vesioikeudessa.[117]

Yleisen tuomioistuimen adheesiosääntöön nojaava toimivalta tutkia vesioikeudellisia korvausvaatimuksia ei edellytä kumulaation pysyttämistä jutun ratkaisemiseen saakka, vaan nytkin tuomioistuin voi, milloin syytä on, preventioperiaatteen mukaisesti toimivaltansa säilyttäen erottaa korvauskanteen erilliseksi riitajutuksi tai jatkaa korvausvaatimuksen käsittelyä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä sen jälkeen kun syyte on ratkaistu (OK 14: 9 ja 11).[118]

2) *Työtuomioistuimen* käsiteltäviin asioihin kuuluu TTL 1,1 §:n 3 kohdan mukaan mm. työehtosopimuksen tai työehtosopimuslain vastaisen menettelyn seuraamuksen määrääminen, lukuunottamatta kuitenkaan rangaistus- tai kurinpidollisia seuraamuksia.[119] TEhtoL 7 ja 9 §:stä ilmenee, että työehtosopimuksessa voidaan määrätä vahingonkorvaus (laissa säädetyn hyvityssakon sijasta) seuraukseksi työehtosopimuksen määräysten tai työrauhavelvollisuuden (TEhtoL 8 §) rikkomisesta. Tällaisen korvauskanteen tutkiminen kuuluu siis TTL 1,1 §:n 3 kohdan nojalla työtuomioistuimen

---

[117] Ks. tästä periaatteesta säännösten perustelujen (*HE 64/1959*) s. 29 s. sekä kirjallisuuden osalta *Tirkkonen* Festskrift till Olivecrona s. 660 s., *sama* Sp I s. 239 s., *Wirilander* LM 1980 s. 238 sekä *A. Jokela* s. 517.

Tekstissä lausuttu käy myös välillisesti ilmi KKO:n antamien siviiliprosessuaalista toimivallanjakoa koskevien ratkaisujen sanamuodosta. Ks. esim. *KKO 1967 II 67* ja *1975 II 27*, joiden prejudikaattien otsakkeen mukaan kaivon veden pilaamisesta johtuvaa vahingonkorvausta koskeva kanne, *kun sitä ei ollut pantu vireille rangaistusvaatimuksen yhteydessä*, ei kuulunut KO:lle eikä HO:lle. Ks. myös *KKO 1968 II 2 ja 1973 II 13*, joissa ratkaisuissa on käytetty vastaavanlaista »adheesiovarauman» sisältävää kirjoittamistapaa. Ratkaisuista käy siis ilmi, että sinänsä vesioikeudelle kuuluva riita-asia olisi voitu käsitellä yleisessä tuomioistuimessa siellä ajettavan syytejutun yhteydessä.

Todettakoon, ettei *A. Jokela* tätä problematiikkaa käsitellessään (s. 517 ss.) lainkaan viittaa VesiL 14: 1,2:n määräykseen yleisten tuomioistuinten oikeudesta käsitellä sinänsä vesioikeudelle kuuluvia asioita liitännäisinä asioina, vaan hän perustaa kantansa yksin VesiL 14: 5,1:n säännökseen. Nähdäkseni VesiL 14: 1,2 on kuitenkin jopa »tärkeämpi» säännös nimenomaan adheesiotilanteeseen liittyvää toimivaltaristiriitaa ajatellen kuin VesiL 14: 5,1, koska ensiksi mainitusta säännöksestä *nimenomaan ilmenee, että adheesio murtaa vesioikeuden siviiliprosessuaalisen toimivallan.*

[118] Näin *A. Jokela* s. 519 ja s. 521 ss.

[119] Ks. lainkohdan johdosta *Sarkko* s. 164 s. sekä vuoden 1946 TTL:iin sisältyneen vastaavan määräyksen johdosta *Tirkkonen* Sp I s. 238.

Työehtosopimuksia koskevien ja työehtosopimuslakiin perustuvien riitajuttujen lisäksi työtuomioistuin käsittelee myös virkaehto- ja toimiehtosopimuksia koskevat sekä virkaehtosopimuslakiin (664/70), kunnalliseen virkaehtosopimuslakiin (669/70), evankelisluterilaisen kirkon virkaehtosopimuksesta annettuun lakiin (968/74) ja yksityisten valtionapulaitosten toimiehtosopimuslakiin (238) perustuvat riita-asiat (TTL 1 §). Selvyyden vuoksi tekstissä puhutaan vain työehtosopimusjärjestelmästä.

toimivaltaan.[120] Tämä vahingonkorvaussanktio (sen enempää kuin työehtosopimuslain hyvityssakkosanktiokaan) ei kuitenkaan periaatteessa voi poistaa yleisen vahingonkorvausoikeuden mukaista rikkojan velvollisuutta korvata aiheuttamansa vahinko. Milloin rikkojan väitetään teollaan syyllistyneen rikolliseen menettelyyn (esim. TSL 54 §), sanottu työehtosopimuksen määräys ei siis estä vahingon kärsinyttä esittämästä korvausvaatimusta syytejutun yhteudessä yleisessä tuomioistuimessa.[121]

Rikosjutussa sovellettaviksi tulevat »varsinaiset» vahingonkorvaussanktiot (jotka työelämään liittyvissä rikosjutuissa perustuvat tavallisesti työsopimuslakiin tai vahingonkorvauslakiin) ovat eri asia kuin työehtosopimuksen sanktiot. Nämä korvausjärjestelyt voivat siis periaatteessa esiintyä rinnakkain,[122] ilman että korvauskanteen vireillepano työtuomisistuimessa tai yleisessä tuomioistuimessa synnyttäisi rinnakkaisprosessia estävän lis pendens-vaikutuksen.[123] Ongelma ei siis itse asiassa olekaan varsinaisesti prosessuaalinen toimivaltaongelma, vaan aineellisoikeudellinen yhteensovitusongelma: on estettävä kahteen erilliseen sanktiojärjestelmään perustuva ylikompensaatio.[124] Koska on kysymys kahdesta eri korvauksesta, ei toimivaltaristiriitaakaan itse asiassa ole olemassa. Yleiseen vahingonkorvausvelvollisuuteen perustuva kanne käsitellään yleisessä tuomioistuimessa, ajettiinpa vaatimusta sitten rikosjutun yhteydessä tai erillisenä riitajuttuna.

Yllä lausuttu herättää kuitenkin vielä lisäkysymyksen. Miten toimivaltasäännöksiä on tulkittava, jos yleisessä tuomioistuimessa käsiteltävässä (rikos)jutussa esitettävän vahingonkorvausvaatimuksen kohtalo olisi jossakin suhteessa (esimerkiksi korvausvastuun ulottuvuus tai määrä) riippuvai-

---

120 *Sarkko* s. 158 s., *Hämäläinen* DL 1973 s. 144 sekä vuoden 1946 TTL:n osalta *Vuorio* s. 259.

121 *Hämäläinen* DL 1973 s. 147.

TSL 54 §:ssä on kriminalisoitu lainkohdassa tarkemmin mainitut työnantajan toimesta tapahtuneet TSL:n määräysten rikkomiset, jotka samalla saattavat sisältää myös työehtosopimuksen määräysten vastaisen toiminnan (esim. TSL 17,3 §:n vastainen syrjintä tai TSL 53,2 §:n vastainen luottamusmiehen työsopimuksen irtisanominen), ks. *Hämäläinen* m.k. ib.

122 Ks. tämän johdosta *Vuorio* s. 272.

123 Sinänsä kyllä – milloin prosessin kohteet ovat identtiset – jutun vireillepano erityistuomioistuimessa synnyttää yleisiin tuomioistuimiin ulottuvan lis pendens-vaikutuksen, ja samoin on laita myös vastakkaiseen suuntaan, jos juttu pannaan vireille yleisessä tuomioistuimessa. Ks. tästä yleissäännöstä *Tirkkonen* Sp I s. 462.

Työtuomioistuimen osalta todettakoon, ettei identiteetti- ja lis pendens-kysymykseen ole vaikutusta sillä, että työtuomioistuinprosessissa asialegitimaatio (TTL 12 ja 13 §) on järjestetty normaalista poikkeavasti.

124 Ks. tästä aineellisoikeudellisesta kysymyksestä lähemmin *Vuorio* s. 273 ss.

nen työehtosopimuksen tulkinnasta? Kyse on siis tällöin siitä, voidaanko sinänsä työtuomioistuimelle kuuluva tulkintariita tutkia esikysymyksenä yleisessä tuomioistuimessa.

Sekä kirjallisuudessa että oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että milloin saamisvaatimus perustetaan työehtosopimukseen, tulkintariitaa ei voida ratkaista esikysymyksen luontoisesti yleisessä tuomioistuimessa, vaan että riita on käsiteltävä työtuomioistuimessa.[125] Sen sijaan työtuomioistuimella on TTL 1,2 §:n mukaan valta antaa myös suoritustuomioita, milloin velvollisuus suoritukseen riipuu työtuomioistuimelle TTL 1,1 §:n (1–3 kohdat) mukaan kuuluvan riidan ratkaisusta.[126] Suoritustuomion on kuitenkin katsottu edellyttävän, ettei suorituksen laadusta ja määrästä ole erimielisyyttä.[127] Ellei työtuomioistuin katso voivansa ratkaista tällaista suoritusvaatimusta, sen on osoitettava asianosainen nostamaan kanne yleisessä tuomioistuimessa (TTL 1,2 § i.f.). Yleisessä tuomioistuimessa alkujaan esitetty, mutta työehtosopimuksen tulkintasyystä tutkimatta jätetty korvausvaatimus voi siis työtuomioistuimen antaman osoituksen seurauksena siirtyä takaisin yleisen tuomioistuimen tutkittavaksi sen jälkeen, kun työehtosopimuksen tulkintariita on työtuomioistuimessa ratkaistu.

On kuitenkin korostettava, että työtuomioistuimen toimivalta ratkaista tulkintariita voi tulla kysymykseen vain, jos suoritusvaatimus perustuu työehto- tai muuhun *kollektiivisopimukseen*.[128] Työelämään liittyvissä vahingonkorvausjutuissa on taas yleensä kysymys *lakiin*, joko työsopimuslakiin tai vahingonkorvauslakiin perustuvasta korvausvelvollisuudesta, jonka toteuttamista tarkoittava kanne kuuluu yleisen tuomioistuimen toimivaltaan.[129] Milloin korvausvelvollisuuden perustana on lain säännös, josta ei

---

[125] Ks. tästä linjasta *KKO 1962 II 16, 1966 II 56* ja *1980 II 77* sekä kirjallisuuden osalta *Suviranta* LM 1977 s. 499 ja *Hämäläinen* DL 1983 s. 132.

On myös korostettava, että vaikka vaatimus sinänsä perustuukin työehtosopimukseen, se ei kuitenkaan vielä tällä perusteella kuulu työtuomioistuimen toimivaltaan, jos epäselvyydet koskevat vain ao. ulkoprosessuaalista tapahtumaa tarkoittavia faktoja eikä asianosaisten kesken vallitse erimielisyyttä työehtosopimuksen pätevyydestä tai oikeasta sisällyksestä eikä jutussa myöskään vaadita työehtosopimuslakiin perustuvaa seurausta työehtosopimuksen tai työehtosopimuslain rikkomisesta. *Suviranta* m.k. s. 499 ja *Hämäläinen* m.k. s. 131 s.

[126] Ks. lähemmin *Suviranta* m.k. s. 500 s. ja *Sarkko* s. 159.

[127] *Suviranta* m.k. ib. ja *Sarkko* s. 160.

[128] *Suviranta* m.k. s. 507 ja *Hämäläinen* DL 1983 oik.tap. s. 83.

[129] *Suviranta* m.k. ib.

Oikeuskäytännöstä ks. *KKO 1982 II 88*: Työsopimuksen purkamisesta aiheutunut vahingonkorvauskanne, joka oli perustettu työsopimuslakiin ja jossa ei siten ollut kysymys työehtosopimuksen tulkinnasta tai työehtosopimuksen taikka työehtosopimuslain vastaisen menettelyn seuraamuksesta, oli yleisen tuomioistuimen tutkittava.

voida työehtosopimuksella poiketa, on kyse lakisääteisestä korvausvastuusta, jota koskevat kanteet on ajettava yleisessä tuomioistuimessa.[130] Jos tällaista lakisääteistä korvausvelvollisuutta määrättäessä on tarpeen selvittää se, miten työehtosopimusta on tulkittava, on katsottu, ettei tulkintakysymys kuulu työtuomioistuimelle, vaan että se on ratkaistava esikysymyksenä yleisessä tuomioistuimessa.[131]

Rikosjutun yhteydessä yleisessä tuomioistuimessa ajettavan korvausvaatimuksen käsittelyssä ei näin ollen voine syntyä tilannetta, jossa korvausvaatimuksen tutkiminen estyisi työtuomioistuimen toimivaltaa koskevien säännösten vuoksi.[132]

---

[130] *KKO 1976 II 18*: Korjaamoliikkeen omistaja oli nojautuen työehtosopimuksen osana olleeseen irtisanomissuojasopimukseen irtisanonut autopeltisepän työsopimuksen työn vähyyden vuoksi. Työntekijä vaati alioikeudessa vahingonkorvausta TSL 37,2 §:n ja 51 §:n nojalla, kun irtisanomiseen ei ollut ensiksi mainitun lainkohdan mukaista erityisen painavaa syytä. Koska tuossa lainkohdassa säädettyä työnantajan irtisanomisoikeutta ei voitu, ottaen huomioon saman pykälän 3 mom:n säännös, sopimuksella laajentaa, työnantajan väite, että asia työehtosopimusta koskevana tulkintariitana kuului työtuomioistuimen toimivaltaan, hylättiin ja kanne oli yleisen tuomioistuimen tutkittava.

[131] *KKO 1983 II 75*: Työntekijän työsopimuksen eräänä ehtona oli työehtosopimuksen mukainen määräys työsopimuksen kestoajasta. Työnantaja oli pitäen työsopimusta määräaikaisena päättänyt työntekijän työsuhteen. Työntekijä pitäen työsopimusta toistaiseksi voimassa olevana, vaati kanteessaan vahingonkorvausta TSL 37,2 §:n vastaisesta, ilman erityisen painavaa syytä tapahtuneesta työsuhteen irtisanomisesta. Työsopimuksen kestoaikaa koskevan työehtosopimuksen määräyksen tulkinta oli esikysymys ratkaistaessa TSL:iin perustettua korvausvaatimusta. Kanne oli yleisen tuomioistuimen tutkittava. Ks. tapauksen johdosta *Hämäläinen* DL 1983 oik.tap. s. 83 ss.

Todettakoon, että 1. 9. 1984 voimaan tullut laki työsopimuksen irtisanomismenettelystä (124/1984) sisältää säännökset paitsi irtisanomisessa noudatettavasta menettelystä, irtisanomista koskevan erimielisyyden ratkaisemisesta, myös irtisanomisen aiheuttaman vahingon korvaamisesta. Lain materiaalisten korvaussäännösten soveltaminen tapaukseen, jossa irtisanominen on kriminalisoitu (esim. TSL 53,2 §), vaikuttaa jossakin määrin tulkinnanvaraiselta. Koska lain korvaussäännökset koskevat kuitenkin yleisesti »työsopimuslaissa säädettyjen perusteiden vastaisesti» suoritetusta irtisanomisesta suoritettavaa korvausta (lain 19 ja 20 §), lienee lakia tulkittava niin, että lain materiaalisia korvaussäännöksiä sovelletaan silloinkin, kun irtisanomisessa on rikottu myös rikosoikeudellista normia. Toinen puhtaasti prosessuaalinen ongelma on, millä tavalla irtisanomismenettelylain neuvottelusäännökset on otettava huomioon ajettaessa korvausvaatimusta syytteen yhteydessä. Näitä ongelmia ei ole lain perusteluissa (*HE 205/1983*) käsitelty, eikä niihin saateta myöskään tämän tutkimuksen yhteydessä lähemmin puttua.

[132] Kanteen tutkiminen kokonaisuudessaan yleisessä tuomioistuimessa on perusteltua nimenomaan prosessiekonomisista syistä. Yleinen tuomioistuin voi myös tarvittaessa pyytää lausunnon työtuomioistuimelta työehtosopimuksen tulkinnasta (TTL 39 §), jolloin tulkintariita de facto jää työtuomioistuimen kannan varaan. Edellisessä alaviitteessä mainitun ratkaisun (KKO 1983 II 75) perusteluissa KKO on viitannut lausunnonhankkimismahdollisuuteen. Ks. tästä *Hämäläinen* m.k. s. 85.

b) Päinvastainen toimivaltaongelma, eli että *syytettä on ajettava erityistuomioistuimessa, mutta korvauskannetta riitajuttuna yleisessä tuomioistuimessa*, tulee esille valtakunnanoikeuden ja sotaoikeuksien käsiteltäviin kuuluvissa rikosasioissa.

1) *Valtakunnanoikeus* käsittelee syytteet valtioneuvoston jäsentä, oikeuskansleria, korkeimman oikeuden taikka korkeimman hallinto-oikeuden presidenttiä tai jäsentä vastaan lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa (HM 59 § ja ValtOL 1 §).[133] Ongelmanasettelun kannalta on lähtökohtana huomattava, ettei valtakunnanoikeus voi lainkaan käsitellä erikseen vireille pantavia rikokseen perustuvia vahingonkorvaus- tai muita yksityisoikeudellisia vaatimuksia. OK 10: 8,1 ei tee valtakunnanoikeutta toimivaltaiseksi sen tutkittaviin kuuluvaan rikokseen perustuvassa riita-asiassa. Syytteen ja korvausvaatimuksen kumulointi valtakunnanoikeudessa merkitsee siis aina korvausvaatimuksen osalta toimivallan perustamista adheesioperiaatteeseen.

Lain määräykset valtakunnanoikeusprosessista sisältyvät pääosin valtakunnanoikeudesta annettuun lakiin (ValtOL) ja HM 59 §:ään.[134] Vahingon kärsineen oikeudesta vaatia korvausta valtakunnanoikeudessa käsiteltävässä syytejutussa laki kuitenkin vaikenee. Ongelman selvittelyssä on syytä kiinnittää aluksi huomiota yleiseen periaatteeseen, että valtakunnanoikeuden toimivaltaa koskevia säännöksiä on tulkittava *suppeasti*.[135] Esimerkiksi

[133] Järjestelyn ensisijainen funktio on, että valtakunnanoikeus tuomitsee »lainvastaiset hallitustoimet» (ks. *Hakkila* s. 636). On katsottu, että ne ylimmät hallituselimet, joiden laillisuusvastuusta on säädetty perustuslaissa, nauttivat »immuniteettia» suhteessa yleisten tuomioistuinten lainkäyttöön (poikk. tasavallan presidentti, HM 47,2 ja 59,1 §). Näin ollen valtakunnanoikeus on tarkoitettu tutkimaan nimenomaan ministerisyytteet sekä syytteet oikeuskansleria vastaan. Sen sijaan ylimpien tuomioistuinten tuomarit eivät tämän ajatusmallin mukaan suoranaisesti »kuulu» valtakunnanoikeuden tuomiovallan alaisuuteen. Voimassaolevaan järjestelyyn on kuitenkin menty ilmeisesti sen vuoksi, että on vierastettu ajatusta, että syytteet KKO:n tai KHO:n presidenttiä ja jäseniä vastaan käsiteltäisiin KKO:ssa. Onhan yleisenä periaatteena, että tuomari vastaa häntä vastaan ajettavaan virkasyytteeseen seuraavaksi ylemmässä tuomioistuimessa kuin missä hän toimii tuomarina.

Mainittakoon, että *Ruotsissa* luovuttiin valtakunnanoikeudesta (riksrätten) vuoden 1974 hallitusmuotouudistuksen yhteydessä ja valtakunnanoikeudelle kuuluneet asiat siirrettiin korkeimmalle oikeudelle (ks. RB 3: 3,1). Koska RB 3: 3,1:n nimenomaisen sanamuodon mukaan korkein oikeus on oikeutettu käsittelemään myös yksityisoikeudelliset vaatimukset, jotka perustuvat sen tuomiovallan alaisuuteen kuuluviin rikoksiin (so. HD tällöin ensiaste siviilijutussa), ei adheesiotilanteessa saata syntyä toimivaltaristiriitaa syyteforumin ja korvausvaatimusta koskevan siviiliforumin välille.

[134] Ks. myös HM 47,1 §, MinisterivastuuL 6 § sekä eduskunnan oikeusasiamiehen johtosääntö (10. 1. 1920/2) 4 ja 5 §, joissa lainpaikoissa on syytteen nostamista koskevia määräyksiä.

[135] Ks. tästä periaatteesta *Granfelt* Lärobok s. 49 ja *Hakkila* s. 641.

rikosyhteys ei ideaalikonkurrenssia lukuunottamatta laajenna valtakunnanoikeuden rikosprosessuaalista toimivaltaa siitä, mitä se ValtOL 1 §:n ja HM 59 §:n nojalla on.[136] Tämä näkökohta puhuu adheesiota vastaan. Merkille pantavaa on myös, *ettei yksityisellä asianomistajalla ole syyteoikeutta valtakunnanoikeudessa*.[137] Tämän kiellon on katsottu seuraavan ValtOL 2 §:n määräyksistä, joiden mukaan pyynnön valtakunnanoikeuden koollekutsumiseksi voi tehdä vain oikeuskansleri, eduskunnan oikeusasiamies tai tasavallan presidentin syytettä ajamaan määräämä henkilö.[138] Asianomistaja ei siis voi saada syytettä valtakunnanoikeudessa vireille eikä – kuten säännöksiä on tulkittu – myöskään esittää rangaistusvaatimuksia viranomaisten toimesta vireillepannussa syytejutussa.[139] Tällainen järjestely on kieltämättä vahva argumentti siihen suuntaan, ettei asianomistajalla olisi oikeutta esittää valtakunnanoikeudessa myöskään käsiteltävästä rikoksesta johtuvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia.

Näin ahtaasti valtakunnanoikeuden toimivaltaa ei kuitenkaan ole tulkittu sen enempää kirjallisuudessa kuin oikeuskäytännössäkään. Kirjallisuudessa on nimenomaisen adheesiomyönteisen kannan ottanut *Puhakka*. Hän lausuu, että paitsi valtiolla myös yksityisellä kansalaisella on oikeus valtakunnanoikeudessa käsiteltävän syyteasian yhteydessä vaatia korvausta ministeriltä tämän lainvastaisen virkatoimen aiheuttamasta vahingosta. Tämän perusteella *Puhakka* katsoo edelleen, että jos yksityinen asianomistaja tiedetään, hänelle on varattava tilaisuus esittää yksityisoikeudelliset vaatimuksensa.[140] Samalla kannalla ovat *Erich, Merikoski* ja *Kaira*[141] ja näin lienee tulkittava myös *Hakkilan* esitystä.[142] Nämä valtio-oikeusoppineet ovat esityksissään pitäneet silmällä nimenomaan ministeriä vastaan ajettavaa syyteprosessia. Ei liene kuitenkaan epäilystä siitä, etteivätkö he olisi tarkoittaneet adheesion sallivaa tulkintaansa yleiseksi säännöksi valtakunnanoikeudessa.

Prosessualistimme eivät liene varsinaisesti tätä ongelmaa käsitelleet. *Palmgren* ja *Tirkkonen* tosin esittävät, ettei yksityisellä asianomistajalla ole

---

136 *Granfelt* m.t. ib., *Salmiala* DL 1953 s. 190 s. ja *Tirkkonen* Rp II s. 621 alaviite 34.

137 *Granfelt* m.t. s. 105, *Palmgren* s. 153 ja *Tirkkonen* Rp I s. 292.

138 *Tirkkonen* Rp I s. 292.

139 *Tirkkonen* m.t. ib. Ks. myös *Puhakka* DL 1923 s. 74 ja *Merikoski* I s. 299.

140 *Puhakka* s. 180.

141 *Erich* s. 80 s., *Merikoski* I s. 299, *sama* Oikeussuojajärjestelmä s. 472, *Kaira* ST 1954 s. 64 s.

142 *Hakkila* s. 647.

»puhevaltaa» valtakunnanoikeudessa.[143] Kun kuitenkin otetaan huomioon, että kummankin tutkijan kannanotto sisältyy nimenomaan syyteoikeuden järjestelyä koskevaan esitykseen, ei voitane tehdä niin jyrkkää johtopäätöstä, että *Palmgren* ja *Tirkkonen* torjuisivat adheesionkin valtakunnanoikeudessa.

Myös valtakunnanoikeus itse on sallinut korvausvaatimusten esittämisen. Valtakunnanoikeus on olemassaolonsa aikana käsitellyt kolme juttua. Näistä sekä ns. salaputkijutussa (valtakunnanoikeuden tuomio 18. 9. 1953) että ns. kätilöopiston jutussa (valtakunnanoikeuden tuomio 14. 12. 1961), joissa kummassakin oli kyseessä valtioneuvoston jäseniä vastaan ajettu syyte lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa, valtakunnanoikeus varasi paitsi *valtiolle* myös *yksityisille asianomistajille* tilaisuuden esittää korvausvaatimuksensa.[144] Ensimmäisen kerran valtakunnanoikeus istui vuonna 1933 (tuomio 11. 11. 1933), jolloin oli niinikään käsiteltävänä ministerisyyte. Jutussa ei esitetty korvausvaatimuksia.[145]

Normitasolla adheesion sallimiselle valtakunnanoikeudessa saadaan välillistä tukea ValtOL 2,2 §:stä, jonka mukaan valtakunnanoikeus »– – – antakoon tuomionsa asiasta sovelluttaen *yleistä lakia* – – –» (kurs. tässä). Tämän määräyksen voidaan tulkita sisältävän mm. sen, että sikäli kuin toisin ei ole säädetty, valtakunnanoikeudessa noudatetaan myös menettelyn osalta *yleisessä prosessilaissa* olevia määräyksiä.[146]

Lisäksi on syytä viitata myös HM 93,2 §:ään. Tämän perustuslain säännöksen mukaan, jokainen joka on kärsinyt vahinkoa virkamiehen

---

[143] *Palmgren* (s. 153) lausuu: »Bestämmelserna om det processuella förfarandet inför riksrätten förutsätta nämligen icke att enskild målsägande skulle taga sig talan i saken.» *Tirkkonen* (Rp I s. 292) toteaa Palmgreniin viitaten, etteivät valtakunnanoikeusprosessia koskevat säännökset »edellytä sitä mahdollisuutta, että asianomistaja käyttäisi jutussa puhevaltaa».

[144] Salaputkijutussa oli Pellonraivaus Oy niminen osakeyhtiö yksityisen asianomistajan asemassa. Asiassa kuultuna yhtiö kuitenkin ilmoitti, ettei sillä ollut korvausvaatimuksia. Ks. selostusta oikeudenkäynnistä *eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 1952* s. 36. Ks. prosessin johdosta myös *Kaira* ST 1954 s. 64.

Kätilöopiston jutussa taas Helsingin kaupunki esitti korvausvaatimuksia. Valtakunnanoikeus ei tutkinut vaatimuksia sen vuoksi, ettei se katsonut kaupungilla olevan asianomistajan puhevaltaa, kun rikokset eivät välittömästi olleet kohdistuneet kaupunkiin. Ks. *eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 1962* s. 63. Toimivaltaproblematiikan kannalta on siis huomattava, *ettei* valtakunnanoikeus *toimivaltasyistä* torjunut korvausvaatimusten tutkintaa.

Kummassakin oikeudenkäynnissä myös valtio vaati syytetyiltä korvauksia, jotka vaatimukset valtakunnanoikeus materiaalisesti tutki. Ks. *em. kertomukset, vuodelta 1952* s. 37 ja *vuodelta 1962* s. 65.

[145] Ks. prosessista *OKa:n kertomus vuodelta 1933* s. 86 s.

[146] Vrt. tämän johdosta myös *Puhakka* DL 1923 s. 75 sekä *Tirkkonen* Rp II s. 621.

lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin kautta, on oikeutettu vaatimaan virkamiestä tuomittavaksi rangaistukseen ja korvaamaan vahingon. Valtakunnanoikeusprosessia säätelevät erityismääräykset ValtOL 2 §:ssä epäävät asianomistajalta vain syyteoikeuden tässä tuomioistuimessa. Näin HM 93,2 §:ää voidaan korvausvaateen osalta soveltaa myös valtakunnanoikeudessa. Tosin nojautuminen HM 93,2 §:ään ei liene oikeutettua nimenomaan ministeriä vastaan ajettavan korvauskanteen prosessiselvittelyissä, koska valtioneuvoston jäsentä ei voitane pitää HM 93,2 §:ssä tarkoitettuna »virkamiehenä».[147]

Vrt. sanotun johdosta *Turun HO:n tuomio 30. 1. 1981 n:o 617*, jossa oli kysymys valtiota vastaan ajettavasta vahingonkorvauskanteesta mm. vahingonkorvauslain nojalla sen johdosta, että valtioneuvosto oli vahvistanut lääninoikeuden tekemän rakennusten suojelupäätöksen, mistä valtioneuvoston päätöksestä kantaja katsoi aiheutuneen itselleen huomattavaa vahinkoa. Alioikeus oli jättänyt kanteen tältä osin tutkimatta, koska kantaja ei ollut VahKL 7: 5:n mukaisesti kutsunut päätöksenteossa mukana olleita ministereitä ja valtioneuvoston esittelijää juttuun kuultavaksi. HO puolestaan katsoi, etteivät valtioneuvoston jäsenet ole tässä toimessaan virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttamastaan vahingosta vastuussa vahingonkorvauslain mukaan, vaan heidän vastuunsa on säännelty hallitusmuodossa, eikä valtioneuvoston jäsenille siten olisi tarvinnut varata tilaisuutta tulla kuulluksi asiassa. Kun kuitenkaan valtioneuvoston esittelijää ei ollut kutsuttu kuultavaksi, HO päätyi sekin alioikeuden tavoin jutun jättämiseen puheena olevalta osalta tutkimatta. Ks. tapauksen johdosta *Arti* s. 160 ja s. 395.

Todettakoon, että KKO on 6. 3. 1984 antanut tässä vahingonkorvausjutussa tuomionsa *(KKO 1984 II 33)*. Puheena oleva ministerivastuuongelma ei kuitenkaan ole ollut enää KKO:ssa muutoksenhaun kohteena.

Kumulaation puolesta voidaan vedota myös valtakunnanoikeuden erityisasemasta johtuviin *tuomioistuinhierarkisiin* seikkoihin. Näistä näet seuraa, ettei erillistä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettavaa korvauskannetta (alioikeudessa) valtakunnanoikeuden tuomiovallan alaista henkilöä vastaan voida pitää normaalilla tavalla mahdollisena.[148] HM 47,1

[147] Ks. *Erich* s. 81 ja *Hakkila* s. 647, joiden mukaan HM 93,2 §:ää ei voida soveltaa valtineuvoston jäseneen.

Toisin *Kaira* ST 1954 s. 64. Kaira katsoo, että hyväksymällä yksityisten asianomistajien mukaantulon ministerioikeudenkäynteihin valtakunnanoikeus on omaksunut tulkinnan HM 93,2 §:n soveltumisesta sellaisenaan myös valtioneuvoston jäsenen korvausvastuuseen.

[148] Mahdollisuudesta ajaa erillistä korvauskannetta *valtiota vastaan* ks. jäljempänä alaviite 155:n kohdalla ja sanottu alaviite.

§:stä ja ministerivastuulaista (ks. erit. MinisterivastuuL 6 §) ilmenee, että (vain) tasavallan presidentille ja eduskunnalle on annettu valta päättää, saatetaanko kysymys valtioneuvoston jäsenen tai oikeuskanslerin toiminnan lainmukaisuudesta valtakunnanoikeuden tutkittavaksi. Vaikka nämä säännökset koskevatkin nimenomaan *syyteprosessin* käynnistämistä, olisi kuitenkin tämän perustuslainvahvuisen sääntelyn valossa omituista, jos yksityiselle asianomistajalle tai muulle vahinkoa kärsineelle annettaisiin oikeus »omin päin» ajaa alioikeudessa korvauskannetta ministeriä tai oikeuskansleria vastaan. Tällöin jouduttaisiin tilanteeseen, jossa alioikeuden olisi otettava kantaa lainmukaisuuskysymyksiin, jotka kuuluvat valtakunnanoikeuden toimivaltaan, mitä ei voida pitää hyväksyttävänä.

Tämän tuomioistuinhierarkisen ristiriidan vuoksi ei myöskään ylimpien tuomioistuinten presidenttiä ja jäsentä vastaan ajettavaa erillistä korvauskannetta alioikeudessa saateta pitää sallittuna. Estettä erilliselle alioikeusprosessille ei kylläkään ole enää *sen jälkeen*, kun syyte asianomaista ministeriä tai ylimmän tuomioistuimen tuomaria vastaan on valtakunnanoikeudessa ratkaistu.[149] Kaikki tämäntyyppiset hankaluudet vältetään sallimalla vahingon kärsineen esittää korvausvaatimuksensa valtakunnanoikeudessa käytävän syyteprosessin yhteydessä.[150]

Korvausvaatimuksen kumulointia valtakunnanoikeudessa ajettavaan syytejuttuun OK 14: 8:n yleissäännöksen mukaisesti voidaan siis pitää perusteltuna menettelyvaihtoehtona.[151] Tärkeätä on kuitenkin korostaa,

---

[149] Kirjallisuudessa *Puhakka* (s. 182), *Erich* (s. 81) ja *Hakkila* (s. 647) ovat ministerin vahingonkorvausvastuuta käsitellessään esittäneet, että korvauskanne ministeriä vastaan voi aktualisoitua vain valtakunnanoikeudessa sen vuoksi, ettei ministerillä ole »siviilioikeudellista», vaan ainoastaan »rikosoikeudellinen» korvausvastuu. Tämä kanta, jota voidaan kritisoida käsitelainopilliseksi, vaikuttaa vieraalta nykyisessä vahingonkorvausjärjestelmässämme ja merkitsisi prosessuaalisessa suhteessa eräänlaista pakkoadheesiota. Kuten jäljempänä tekstissä esitetään, voidaan valtakunnanoikeuden tuomiovallan alaisuuteen kuuluvan henkilön aiheuttaman vahingon korvaamiseksi ajaa *valtiota* vastaan kannetta alioikeudessa määrätyin edellytyksin. Näin ollen on luontevaa, että myös itse vahingon aiheuttajaksi väitetty ministeri tai muu valtakunnanoikeudessa syytettävä on voitava haastaa siviilivastaajaksi alioikeuteen.

[150] Oikeusturvasyistä täytynee korvauskanne alioikeudessa sallia myös siinä tapauksessa, että on päätetty, ettei syytettä valtakunnanoikeudessa nosteta.

[151] Vaikka valtakunnanoikeus onkin leimallisesti vain rikosjuttujen erityistuomioistuin, se voinee kuitenkin joko OK 14: 9:n mukaisesti erottaa korvauskanteen erilliseksi riitajutuksi tai OK 14: 11:n mukaisesti jatkaa korvauskanteen käsittelyä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä syytteen hylkäämisen jälkeen. Valtakunnanoikeudessa käsiteltävät rikosjutut ovat kuitenkin sen laatuisia, ettei näihin erotteluoperaatioihin liene juurikaan tarvetta. Esimerkiksi ministerisyytteen ratkaiseminen voi yleensä hyvin odottaa siksi, kunnes myös jutun mahdollinen vahingonkorvauspuoli on ratkaisukypsä.

että yllä olevassa esityksessä on pidetty silmällä *vain syytettyyn* kohdistettavia korvausvaatimuksia. Vahingonkorvauslailla säädetty julkisyhteisön ensisijainen vastuu julkista valtaa käytettäessä aiheutetusta vahingosta (VahKL 3: 2) merkitsee, että *valtio* on ensisijaisessa vastuussa myös valtakunnanoikeuden käsiteltäviin kuuluvilla rikoksilla ulkopuolisille aiheutetuista vahingoista.[152] Näin on syntynyt uusi prosessuaalinen ongelma: *voidaanko valtiolta vaatia korvausta valtakunnanoikeudessa ajettavan syytejutun yhteydessä?*

Kysymystä ei ole kirjallisuudessa käsitelty, eikä oikeuskäytäntöä vahingonkorvauslain voimassaoloajalta ole. Edellä on omaksuttu kanta, että vastaava passiivinen sivulliskumulaatio on (VahKL 7: 4:n forumsäännöksen estämättä) mahdollinen, kun hovioikeus tai korkein oikeus ensiasteena käsittelee syytejuttua.[153] Tästä ei sinänsä kuitenkaan seuraa mitään siihen nähden, voidaanko valtio haastaa vastaajaksi myös valtakunnanoikeuteen. Vahinkoa kärsineen prosessuaalisten etujen sekä yleisten prosessiekonomisten seikkojen valossa olisi tietysti suotavaa, että puheena oleva kumulaatio kävisi päinsä valtakunnanoikeudessakin. Nyt törmätään kuitenkin niin voimakkaasti yleiseen sääntöön valtakunnanoikeuden toimivallan suppeudesta, että on nähdäkseni jouduttava antamaan esitettyyn kysymykseen *kielteinen vastaus*.

Edellä on mainittu, että valtakunnanoikeus voi käsitellä ainoastaan ValtOL 1 §:ssä mainittuja henkilöitä vastaan nostetut syytteet lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa sekä samalla syytteet rikoksista, jotka ovat ideaalikonkurrenssissa ValtOL 1 §:ssä tarkoitettujen rikosten kanssa. Jos valtakunnanoikeuden käsiteltäviin kuuluvassa rikosasiassa on sellaisia osallisia, jotka eivät virka-asemansa perusteella ole valtakunnanoikeuden tuo-

---

[152] Valtion vastuu merkitsee, että milloin valtakunnanoikeudessa vaaditaan syytetyltä vahingonkorvausta, aktualisoituu kysymys valtion kutsumisesta *kuultavaksi* jutussa (VahKL 7: 5). Kantajan velvollisuus kutsua valtio kuultavaksi on riidatta voimassa ainakin silloin, kun korvausta vaaditaan oikeuskanslerilta tai korkeimman oikeuden taikka korkeimman hallinto-oikeuden presidentiltä tai jäseneltä, koska näiden virkamiesten korvausvastuu määräytyy VahKL 4 luvun mukaan. Korvauskanteen kohdistuessa ministeriin, voidaan kuultavaksikutsumisvelvollisuutta pitää tulkinnanvaraisena. Mikäli katsotaan, ettei ministerin korvausvastuu määräydy VahKL 4 luvun mukaan, ei VahKL 7: 5 näytä asettavan kuultavaksikutsumis*velvollisuutta* (kanne ei koske VahKL 4 luvussa säädettyä korvausvastuuta). Kun kuitenkin *valtion* korvausvastuu nytkin määräytyy VahKL 3 luvun mukaan (julkista valtaa käytettäessä aiheutettu vahinko), vaatisi kuultavaksi kutsumisen ratio tässäkin tapauksessa valtion kutsumista mukaan prosessiin. Käytännössä tilanne ratkennee siten, että valtio oma-aloitteisesti käyttää väliintulo-oikeuttaan, mihin sillä yleisten interventio-oppien mukaan on mahdollisuus.

[153] Ks. edellä alaviite 94:n jäljessä olevaa esitystä.

miovallan alaisia, rikosyhteys ei perusta valtakunnanoikeudelle toimivaltaa tutkia syytteitä tällaisia osallisia vastaan, vaan nämä syytteet on nostettava yleisten rikosprosessuaalisten toimivaltasäännösten osoittamissa tuomioistuimissa. Tällaisilta muihin tuomioistuimiin kuuluvilta osallisilta ei valtakunnanoikeudessa voida vaatia luonnollisesti myöskään korvauksia, vaikka heidän väitettäisiin olevan vastuussa vahingosta, josta valtakunnanoikeudessa käytävässä prosessissa on kysymys.

Useiden vahingon aiheuttajien prosessuaalista asemaa silmällä pitäen vallitsee siis sääntö, että valtakunnanoikeudessa voidaan vaatia vahingonkorvausta *vain tämän tuomioistuimen tuomiovallan alaisuuteen kuuluvalta syytetyltä*.[154] Samaa kumulaatiokieltoa täytynee noudattaa myös silloin, kun kyseessä on muuhun kuin syytettyyn, tässä tapauksessa valtioon kohdistettu korvausvaatimus. Se seikka, mikä kulloinkin on muun kuin valtakunnanoikeudessa syytettynä olevan henkilön korvausvelvollisuuden juridinen perusta, ei saata olla valtakunnanoikeuden toimivallan kannalta ratkaiseva tekijä. Korvauskanne valtiota vastaan on näin ollen ajettava *erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä VahKL 7: 4:n osoittamassa alioikeudessa*.[155]

Ongelmalliselta näyttää valtakunnanoikeudessa myös se, onko sivulliskumulaatio mahdollinen *kantajapuolella*: voiko sellainenkin vahingon kärsinyt, jolla ei ole valtakunnanoikeudessa tutkittavaan rikokseen nähden varsinaista asianomistajan asemaa, saada korvausvaatimuksensa valtakunnanoikeudessa ratkaistuksi? Edellä alaviitteessä 144 selostetussa kätilöopiston jutussa valtakunnanoikeus jätti Helsingin kaupungin esittämät korvausvaatimukset tutkimatta sillä perusteella, ettei rikos ollut kohdistunut kaupunkia vastaan ja ettei kaupunki näin ollen ollut jutussa asianomistaja.

[154] Ongelmallista on, voidaanko valtakunnanoikeudessa korvausvaatimus kohdistaa henkilöön, joka kyllä on valtakunnanoikeuden tuomiovallan alainen, mutta jota vastaan *ei* jutussa ole määrätty nostettavaksi syytettä. Katsoisin, *ettei tällainen pelkkä »vahingonkorvauskumulaatio» käy valtakunnanoikeudessa päinsä*. Tämä erityinen valtakunnanoikeusprosessia koskeva kielto voidaan johtaa määräyksistä, joiden mukaan yksityinen vahingon kärsinyt ei voi saada juttua vireille valtakunnanoikeudessa. Hänen kannevaltansa on todella vain liitännäinen ja nojaa yksinomaan siihen, että syyte juuri ao. vahingonkorvausvastaajaa on viranomaisten toimesta saatettu valtakunnanoikeuden käsiteltäväksi. Vahingon kärsineelle ei synny adheesio-oikeutta vielä sillä perusteella, että joku muu kuin se, johon korvausvaatimus tultaisiin kohdistamaan, on haastettu vastaamaan syytteeseen valtakunnanoikeudessa.

[155] Milloin väitetty vahinko on aiheutunut valtioneuvoston, korkeimman oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden *päätöksestä*, edellyttää erillinen valtiota vastaan ajettavan korvauskanteen nostaminen, että päätös on muutettu tai kumottu, virheen tehnyt on todettu syypääksi virkarikokseen tai velvoitettu korvaamaan vahinko (VahKL 3: 5).

Valtakunnanoikeus itse on siis suhtautunut kielteisesti tämäntyyppiseen sivulliskumulaatioon. Tuon ajankohdan (1961) jälkeen on kuitenkin adheesioinstituutiossa kehitys yleisesti ottaen kulkenut varsin voimakkaasti kumulaation soveltamisalaa laajentavaan suuntaan, ja erityisesti sivulliskumulaatio on tullut sallituksi paljon laajemmassa mitassa kuin aikaisemmin.[156] Sen perusteella, että edellä esitetyt valtakunnanoikeuden toimivallan suppeuteen liittyvät argumentit soveltuvat nimenomaan passiivilegitimaatioon, mutteivät samalla tavoin siihen, kuka on oikeutettu esittämään vaatimuksia, olisin valmis katsomaan, ettei korvausvaatimuksen tutkiminen valtakunnanoikeudessakaan edellytä vaatimuksen esittäjältä asianomistajan asemaa, vaan että aktiivilegitimaatio määräytyy edellä toisessa luvussa esitettyjen periaatteiden mukaan.[157]

2) Sotilasoikeudenkäyntiasiat kuuluvat nykyisin rauhan aikana yleisille tuomioistuimille (SotOL 1 §). Sota-ajan poikkeusoloissa tällainen järjestely voi kuitenkin osoittautua epätarkoituksenmukaiseksi. Tätä silmällä pitäen SotOL 6 luvussa on annettu määräykset *sotaoikeuksista*, jollainen erityistuomioistuin voidaan asettaa sotatilaan julistetulle valtakunnan alueelle käsittelemään yleisen alioikeuden sijasta rikosasiat, jos se oikeudenkäytön tarkoituksenmukaiseksi järjestämiseksi on välttämätöntä (SotOL 20,1 §).[158]

> Sotaoikeusjärjestelmä koskee vain alioikeustasoa eikä aiheuta muutosta SotOL 6 §:ssä säädettyyn Helsingin HO:n asialliseen toimivaltaan sotilasoikeudenkäyntiasioissa. Sen sijaan oikeusasteellisen toimivallan järjestely muuttuu sotaoikeuden perustamisen myötä siten, että sotaoikeuden ratkaisuihin ei haeta muutosta yksin Helsingin HO:lta kuten rauhan aikana, vaan aina siltä HO:lta, jonka alainen ao. sotaoikeus on. Tämä on pääteltävissä siitä, että hallituksen esityksessä sotilasoikeudenkäyntilaiksi ehdotettiin yleiseksi säännöksi, että muutosta sotilasoikeudenkäyntiasioissa haetaan hovioikeudel-

[156] Ks. edellä 3 § alaviite 110:n jäljessä olevaa esitystä.

[157] Vastakannekumulaation mahdollisuudesta valtakunnanoikeudessa ks. jäljempänä alaviite 169:n jäljessä olevaa esitystä.

[158] Sotaoikeuden asettamisesta (ja lakkauttamisesta) annetaan tarkempia määräyksiä SotOL 20 §:n 3 ja 4 momentissa. Sotaoikeuden asettamisesta säädetään asetuksella, jonka antamisesta on ilmoitettava eduskunnan puhemiehelle. Puhemiehen on saatettava asetus eduskunnan tietoon. Asetus on kumottava, jos eduskunta niin päättää, eikä asetusta saa panna täytäntöön, ennen kuin eduskunta on päättänyt, ettei sitä ole kumottava.

SotOL 25 §:n 1 ja 2 momentissa (verr. SotOL 2 §:ään) säädetään sotaoikeuksien *asiallisesta* toimivallasta (millaiset rikosasiat tulevat sotaoikeuksien käsiteltäviksi). *Alueellisesti* toimivaltainen sotaoikeus määräytyy pääasiassa samojen periaatteiden mukaan kuin sotilasoikeudenkäyntiasioita käsittelevän alioikeuden alueellisesta toimivallasta on säädetty (ks. lähemmin SotOL 26 § sekä perusteluista *HE 86/1981* s. 16).

ta (edellä alaviite 86) ja että eduskunta muutti tässä suhteessa vain SotOL 1,2 §:ää, jossa tuli säädettäväksi, että *alioikeuden* sotilasoikeudenkäyntiasioissa antamaan ratkaisuun haetaan muutosta Helsingin HO:lta, ja johon lainkohtaan ei sotaoikeusprosessia säätelevässä SotOL 6 luvussa viitata. Lisäksi SotOL 20,2 §:ssä säädetään, että sotaoikeuden asettamisasetuksessa on määrättävä, minkä hovioikeuden alainen sotaoikeus on. Ottaen huomioon hallituksen esityksen yleislinjan muutoksenhaussa on tämä määräys tulkittavissa siten, että se osoittaa, paitsi hallinnollisen alaisuussuhteen, myös muutoksenhakuinstanssin.

Sotaoikeudet on tarkoitettu nimenomaan rikostuomioistuimiksi. Tämä ilmenee SotOL 25,3 §:sta, jonka lainkohdan mukaan erikseen ajettava rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta koskeva kanne on käsiteltävä OK 10: 1,1:ssä tarkoitetussa tuomioistuimessa.[159] OK 10: 8,1:n yleissääntö, jonka mukaan tällainen vaatimus voidaan käsitellä siinä tuomioistuimessa, jolla on tai on ollut toimivalta tuomita rangaistus kyseisestä rikoksesta, ei siis koske sotaoikeuksia. Onkin järkevää, ettei sota-ajan erityinen rikostuomioistuin käsittele siviilijuttuja. Näin adheesioperiaate joutuu sotaoikeudessa aina ristiriitaan yksityisoikeudellista vaatimusta koskevan siviiliprosessuaalisen toimivaltasäännön kanssa.

SotOL 25,3 §:n säännöksestä huolimatta ei kuitenkaan saatettane epäillä, etteikö sotaoikeus voisi *syytejutun yhteydessä* tutkia myös syytteessä tarkoitettuun tekoon perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset. Koskeehan SotOL 25,3 § nimenomaisen sanontansa mukaan *erillistä* (= siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettavaa) yksityisoikeudellista kannetta. Mikäli adheesio olisi haluttu sotaoikeudessa kieltää, olisi tällainen poikkeus yleissäännöstä epäilemättä lausuttu sekin lakitekstissä julki.

Adheesion subjektiivinen ulottuvuus (sivulliskumulaation sallittavuus) määräytynee sotaoikeudessa lähtökohtaisesti edellä toisessa luvussa esitettyjen yleisten periaatteiden mukaan. Sotaoikeudessa ei korvausvaatimusta voitane kuitenkaan kohdistaa henkilöön, joka SotOL 25 §:n 1 ja 2 mom:n mukaan ei ole sotaoikeuden tuomiovallan alainen.[160] Tältä osin tullee siis sovellettavaksi sama sääntö kuin valtakunnanoikeudessakin.

---

[159] Järjestely poikkeaa siis vuoden 1920 STL:n periaatteesta, jonka mukaan syyteasiassa toimivaltainen sotatuomioistuin oli oikeutettu käsittelemään myös sellaiset yksityisoikeudelliset vaatimukset, jotka perustuivat syytteessä tarkoitettuun rikokseen (ks. edellä alaviite 88).

[160] SotOL 25,1 §:n mukaan sotaoikeus käsittelee sotilasoikeudenkäyntiasiat (ks. näistä SotOL 2 §) sekä lisäksi syytteen rikoksesta, jonka sen tuomiopiirissä on tehnyt sotilas tai muu RL 45 luvussa mainittu henkilö. Jos rikoksentekijä ei enää ole RL 45 luvun alainen, sotaoikeus

SotOL 25,3 §:ssa sotaoikeudelle asetettu kielto käsitellä erillisiä siviilijuttuja synnyttää ongelman, voiko sotaoikeus OK 14: 9:n mukaisesti *erottaa* syytejutun yhteydessä esitetyn korvausvaatimuksen erilliseksi riitajutuksi, milloin yhdessäkäsittely havaitaan epätarkoituksenmukaiseksi, tai onko sotaoikeudella vastaavasti valta menetellä OK 14: 11:ssä säädetyin tavoin eli *jatkaa* syytteen mahdollisen hylkäämisen jälkeen korvausvaatimuksen käsittelyä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Kun kerran kumulaatio on sallittu, täytynee tällaiset erottamistoimenpiteetkin katsoa luvallisiksi. Ilmeistä on, että SotOL 25,3 § on tarkoitettu kieltämään *panemasta vireille* sotaoikeudessa erillistä rikosperusteista yksityisoikeudellista vaatimusta. Pakkoadheesiosta prosessin loppuun saakka ei siis voine olla kysymys. Sotaoikeudella tulee muiden tuomioistuinten tapaan olla mahdollisuus järjestää syytteen ja liitännäisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyn ulkoiset puitteet tarkoituksenmukaisimmaksi katsomallaan tavalla.[161] Selvää kuitenkin on, että kriisiajan erityistuomioistuimena sotaoikeuden on pakostakin suhtauduttava erityisen pidättyvästi tällaiseen vaateiden erotteluun (käsittelyn nopeustarve).

5.3.3. Asiallinen toimivalta ja vastavaatimus – Seuraavassa tarkastellaan adheesioperiaatteen suhdetta vastavaatimusta koskeviin asiallisen toimivallan normeihin. Vastavaatimus, joka kumulaation soveltamisalan näkökulmasta tarkasteltuna olisi sinänsä tutkittavissa rikosjutun yhteydessä, voi näet olla sellainen, ettei pääsyytettä käsittelevä tuomioistuin

---

ei kuitenkaan saa käsitellä syytettä muusta kuin sotilasrikoksesta (ks. lähemmin *HE 86/1981* s. 15 s.). Näin objektiivinen rikosyhteys (osallisuus) sinänsä ei laajenna sotaoikeuden toimivaltaa »siviilirikoksiin». Ellei sotaoikeus ole oikeutettu käsittelemään rangaistusvaatimusta, ei ao. henkilöön kohdistettua korvausvaatimustakaan voida sotaoikeudessa tutkia. Olisin taipuvainen soveltamaan vastaavaa kumulaatiokieltoa siihenkin tapaukseen, että korvausta vaaditaan *valtiolta* sotaoikeudessa syytettävän henkilön aiheuttamaksi väitetystä vahingosta. Se, onko kyseessä muun tekoon osallisen vastuu vaiko isännänvastuu, ei näet saata olla adheesion sallittavuuden kannalta ratkaisevaa.

SotOL 25,2 §:n mukaan sotaoikeudessa saadaan syyttää muutakin kuin lain 25,1 §:ssä tarkoitettua henkilöä, milloin rikos on tehty alueella, jossa yleisten tuomioistuinten toiminta on lakannut. Tässä erityistilanteessa on pakko vastaavasti joustaa myös adheesioperiaatteen soveltamisessa ja sallia adheesio yleisiä alioikeuksia koskevien sääntöjen osoittamassa laajuudessa.

[161] Huomattakoon myös, etteivät sotaoikeusprosessia koskevat säännökset tunne sellaista mahdollisuutta, että sotaoikeus voisi siirtää vahingonkorvauskysymyksen yleisen tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Erottamiskieltoa ei voitane perustaa myöskään SotOL 27 §:ään, jonka mukaan sotaoikeus käsittelee asian rikosasioista säädetyssä järjestyksessä. Tämä viittaus rikosprosessinormeihin tarkoittaa näet nimenomaan syytevaatimuksen käsittelyä eikä lainkaan adheesioprosessia.

asiallista toimivaltaa sääntelevien määräysten mukaan olisi kompetentti ottamaan vastavaatimusta tutkittavakseen, jos vastavaatimus pantaisiin vireille omana erillisenä kanteenaan. Voidaanko vastavaatimus tällaisessakin tapauksessa kumuloida pääsyytteen yhteyteen?[162]

Edellä (jakso 5.2.3.) on päädytty lopputulokseen, ettei alueellinen forumristiriita estä tutkimasta korvausta tarkoittavaa vastavaatimusta rikosjutussa. Tästä ei kuitenkaan voida tehdä varmoja päätelmiä siitä, miten ristiriita asiallisen toimivallan tasolla olisi ratkaistava. Ovathan asiallista toimivaltaa määrittävät rajat huomattavasti lujempia kuin vastaavat rajat alueellisen toimivallan piirissä. Jos taas asiallisen toimivallan tasolla verrataan vastavaatimusta pääsuunnassa esitettävään korvausvaatimukseen, on merkille pantavaa, että vastavaatimuksen liitännäisyys pääsyytteeseen on yleensä löyhempi kuin pääsyytteen ja pääsuunnassa esitetyn korvausvaatimuksen välinen yhteys. Näin voidaan alustavasti olettaa, että vastavaatimusta koskeva siviiliprosessuaalinen asiallinen toimivaltanormi on adheesioperiaatetta vastaan voimakkaampi tekijä kuin mitä edellä käsitellyissä ristiriitatilanteissa on ollut asian laita.

Asiallisen toimivallan ristiriita voi nytkin syntyä joko a) yleisten tuomioistuinten välille tai b) yleisten tuomioistuinten ja erityistuomioistuinten kesken siten, että syyte kuuluu yleiseen tuomioistuimeen ja vastasuuntainen korvausvaatimus itsenäisenä kanteena erityistuomioistuimeen tai päinvastoin, rikosprosessuaalisessa erityistuomioistuimessa käsiteltävään syytejuttuun aiotaan kumuloida vastavaatimus, jota itsenäisenä siviilijuttuna olisi ajettava yleisessä tuomioistuimessa.

a) Yleisten tuomioistuinten osalta rajoitutaan tässä yhteydessä käsittelemään vain hovioikeuden ja alioikeuden välistä toimivaltaristiriitaa.

1) Milloin *pääsyytettä on ajettava hovioikeudessa*, tämä tuomioistuin on OK 10: 24:n nojalla toimivaltainen käsittelemään myös väitettyä *perätöntä ilmiantoa tai syytettä* koskevan vastavaatimuksen, joka näin ollen voidaan kumuloida pääsyytejutun yhteyteen – silloinkin kun vastasuunnassa ei esitetä rangaistusvaatimusta, vaan vaaditaan pelkästään vahingonkorvausta. Tällöin ei ole edes kyse adheesioperiaatteen ja vastavaatimusta koskevan toimivaltasäännön välisestä ristiriidasta, koska tällaista vastavaatimusta on itsenäisenä riitajuttunakin ajettava pääsyytteen forumissa eli

[162] Seuraava esitys koskee nimenomaan varsinaisen *vastakanteen* muodossa esitettävää vastavaatimusta. *Kuittauksen* suhteesta asiallisen toimivallan normeihin ks. jäljempänä alaviite 173:n kohdalla olevaa esitystä.

tässä tapauksessa hovioikeudessa.[163]

Sen sijaan siinä tapauksessa, että OK 10: 24:ssä tarkoitettu vastasuuntainen korvausvaatimus *loukkaa syyttäjää tai ilmiantajaa hänen virassaan tai koskee sitä virkaa* (väite virkavirheestä), on vastakanne lainpaikan mukaan kuitenkin tutkittava syytteen tai ilmiannon tekijän virkasyyteforumissa.[164] Jos kyseistä virkasyytettä olisi ajettava alioikeudessa, kuuluu korvauskannekin alioikeuteen. Katsoisin, ettei tällaista virkavirheperusteista alioikeudelle kuuluvaa korvausvaatimusta voida adheesiosäännön nojalla kumuloida hovioikeudessa käsiteltävän pääsyytejutun yhteyteen. Tosin OK 10: 24:n toimivaltajärjestelyissä lienee kyllä pidetty ensisijaisesti silmällä sitä tilannetta, että vastakanteeseen sovellettava virkasyyteforum on ylempi tuomioistuin kuin se, jossa pääsyytettä käsitellään, jolloin kumulaatiota ei voida pitää tuomioistuinhierarkisista syistä sopivana. Näin voitaisiin puoltaa käsitystä, että vastavaatimus, joka itsenäisenä kanteena kuuluu alioikeudelle, voitaisiin tutkia hovioikeudessa ajettavan syytteen yhteydessä. Onhan sitäpaitsi edellä omaksuttu käsitys, että adheesioperiaate murtaa pääkanteen suunnassa hovioikeuden ja alioikeuden välisen asiallista toimivaltaa koskevan rajan.

Vastakannekumulaatiossa prosessuaalinen asetelma on kuitenkin paljolti toinen. Olettakaamme, että vastasuunnassa olisi aihetta vaatia myös rangaistusta. Milloin vastasyyte kuuluu OK 10: 24:n mukaan alioikeudelle, ei *syytteiden* kumulointi ole hovioikeudessa mahdollista. Olisi outoa sallia yksin vastasuuntaisen korvausvaatimuksen käsittely hovioikeudessa ajettavan pääsyytteen yhteydessä, vaikka sitä vastasyytettä, jossa tarkoitettuun tapahtumaan korvausvaatimus perustuu, on ajettava alioikeudessa. Päinvastoin on luontevaa, että samansuuntaiset rangaistus- ja korvausvaatimukset käsitellään samassa tuomioistuimessa. Ne näkökohdat, joiden perusteella edellä on katsottu, ettei *alueellinen* forumristiriita estä vastakanteen kumulointia pääsyytteen yhteyteen (5.2.3.), eivät sovellu asiallista toimival-

---

[163] Vrt. tämän johdosta myös *Tirkkonen* Rp I s. 208, jossa forum reconventionis kysymystä käsitellään vastasyytteen kannalta. Ks. myös *Kallenberg* Forum s. 146.

OK 10: 24 synnyttää näin HO:lle, ei yksin rikosprosessuaalisen, vaan myös siviiliprosessuaalisen ensiasteen toimivallan.

[164] Forum reconventionis-sääntö syrjäytyy puheena olevan lainkohdan mukaan myös silloin, kun vastakannetta on »erityisenä pääasiana pidettävä». Tämä tarkoittaa sellaista vastavaatimusta, joka nojaa muuhun perusteeseen kuin väitettyyn perättömään ilmiantoon tai syytteeseen (ks. *Kallenberg* Forum s. 147, *Tirkkonen* Rp I s. 207 ja *Sjöström–Alkio* s. 149). Kyseessä ei siis tällöin ole mikään varsinainen poikkeus OK 10: 24:n mukaisesta forum reconventioniksesta.

taa koskevaan ristiriitatilanteeseen. Alueellisessa suhteessahan korvausta koskeva vastakanne ei ole ehdottomasti sidottu mahdollisen vastasyytteen forumiin. Vastaavaa valinnanvaraa ei kantajalla sen sijaan ole asiallisen toimivallan tasolla.

Se seikka, esitetäänkö vastasuunnassa myös rangaistusvaatimus vai ei, ei puolestaan saata olla vastakannekumulaation sallittavuuden osalta ratkaisevaa. Tuomioistuimen asiallista toimivaltaa ei näet saateta perustaa prosessuaaliseen taktikointiin siten, että tietyn vaatimuksen käsittelymahdollisuus riippuisi siitä, pudotetaanko jokin toinen vaatimus (tässä rangaistusvaatimus) kannekuviosta pois. Adheesioperiaate joutuu siten väistymään vastakannetilanteessa virkasyyteforumin mukaan määräytyvän asiallisen toimivaltasäännön tieltä.

Kumulaatiokieltoa tulee noudattaa myös niiltä osin kuin vastasuuntainen korvausvaatimus tultaisiin kohdistamaan *muuhun kuin syytteen tai ilmiannon tekijään*, esimerkiksi VahKL 3 luvun perusteella valtioon. Vaikka sinänsä se seikka, että korvauskannetta julkisyhteisöä vastaan on riitajuttuna ajettava alioikeudessa (VahKL 7: 4), ei edellä omaksutun kannan mukaan estäkään adheesiota hovioikeudessa (VahKL 7: 4 syrjäytyy adheesioperiaatteen tieltä), ei kuitenkaan voida pitää suotavana, että rikosjutussa voitaisiin kohdistaa korvausvaatimus kylläkin tertiusta, mutta ei (väitetyn) vahingon aiheuttajaa vastaan. Perustellumpaa on katsoa, että vastavaatimus käsitellään kaikissa mahdollisissa henkilösuhteissaan syytteen tai ilmiannon tekijän virkasyyteforumissa. Ja vastaavasti: milloin pääsyytettä käsittelevä hovioikeus on OK 10: 24:n nojalla oikeutettu tutkimaan korvausvaatimuksen syytteen tai ilmiannon tekijää vastaan, voidaan samassa yhteydessä vaatia korvausta myös valtiolta syytteen tai ilmiannon aiheuttamasta vahingosta, vaikka tällainen kanne omana juttunaan kuuluukin alioikeudelle.

Nyt mainitusta, valtioon VahKL 3 luvun säännösten nojalla kohdistettavasta vastavaatimuksesta on pidettävä erillään valtioon VangKorvL 1 §:n perusteella suunnattu vastavaatimus väitetystä *laittomasta pidättämisestä tai vangitsemisesta*. VangKorvL 5,1 §:n mukaan tällainen vaatimus voidaan esittää jo siinä jutussa, jonka vuoksi vahingon kärsinyt on ollut pidätettynä tai vangittuna.[165] Syytettä käsittelevä tuomioistuin, so. nyt puheena olevassa tapauksessa hovioikeus, on siis asiallisessa suhteessa toimivaltainen

[165] Ks. tämän johdosta *HE 187/1973* s. 33.

tutkimaan VangKorvL 1 §:ään perustuvan vastavaatimuksen.[166]

Entä miten on arvosteltava syytteen ja vastavaatimuksen kumulaatiota hovioikeudessa, jos vastasuuntainen korvausvaatimus perustuu *pääsyyteessä esitettyyn ulkoprosessuaaliseen tapahtumainkulkuun* ja korvausvaatimusta olisi ajettava, ei pääsyytteen tapaan hovioikeudessa, vaan alioikeudessa? Esimerkkinä voidaan ajatella tilannetta, jossa hovioikeudessa virkavirheestä syytteessä oleva virkamies aikoo vaatia korvausta »virkavirheen uhrilta» sillä perusteella, että virkasyytteen tarkoittamassa tilanteessa on päinvastoin aiheutettu syytetylle vahinkoa.

Vaatimusten välinen asiayhteys ja prosessiekonomiset seikat kyllä puoltaisivat kumulaation sallimista. Edellä esitettyyn viitaten täytynee kuitenkin katsoa, että asiallista toimivaltaa koskeva ristiriita pääsyytteen ja vastavaatimuksen välillä estää adheesion. Jos näet nytkin konstruoidaan tilanne, jossa vastasuunnassa vaadittaisiin vahingonkorvauksen lisäksi rangaistusta, olisi vaatimusta esimerkkitapauksessamme pidettävä »erityisenä pääasiana», jota OK 10: 24:n mukaan ei voitaisi ottaa hovioikeudessa tutkittavaksi, mikäli vastasyyte itsenäisenä juttuna tarkasteltuna kuuluisi alioikeuden tutkittaviin. Pääsyyte ja vastasyyte olisi siis joka tapauksessa käsiteltävä erikseen, toinen hovioikeudessa, toinen alioikeudessa. Näin ollen on perusteltua katsoa, että vastasuuntainen korvausvaatimuskin noudattaa asiallisen toimivallan suhteen samaa sääntöä.

2) Kumulaatiokielto näyttää edellä esitettyä riidattomammalta, milloin *pääsyyte kuuluu alioikeudelle* ja vastasuunnassa esitettävä (sinänsä kumulaatiokelpoinen) korvausvaatimus hovioikeudelle. Tällainen toimivaltaristiriita tulee eteen, jos OK 10: 24:ssä tarkoitettu vastavaatimus perättömästä syytteestä tai ilmiannosta loukkaa syytteen tai ilmiannon tekijää hänen virassaan tai koskee sitä virkaa ja jos ao. virkamiehen virkasyyteforum on hovioikeus. Vastavaatimus on OK 10: 24:n mukaan tällöin tutkittava hovioikeudessa. Alioikeuden ei sovi – ei edes adheesioperiaatteen turvin – ryhtyä tutkimaan laillisuuskysymyksiä, jotka asiallista toimivaltaa koskevien säännösten mukaan kuuluvat ylemmän tuomioistuimen tutkittaviin.

Entä voidaanko alioikeudessa käytävään pääsyytejuttuun tällaisessa tapauksessa (so. vaikka itse syytteen tai ilmiannon tekijään kohdistettava vastavaatimus olisi tutkittava ylemmässä tuomioistuimessa) kumuloida

[166] Kuten jäljempänä (jakso 5.4.2.) esitetään, VangKorvL 5,1 § murtaa myös oikeusasteellista toimivaltaa koskevat rajat, eli tekstissä mainittu korvausvaatimus voidaan esittää vielä muutoksenhakuasteessakin.

julkisyhteisöön VahKL 3 luvun perusteella kohdistettava korvausvaatimus virkamiehen tekemäksi väitetyn perättömän syytteen tai ilmiannon aiheuttaman vahingon korvaamiseksi? Tällainen korvauskannehan kuuluu itsenäisenä kanteena alioikeuden tutkittaviin (VahKL 7: 4). OK 10: 24:n virkasyyteforumsääntö ei sinänsä voi millään tavoin estää julkisyhteisöön kohdistettavan korvausvaatimuksen tutkimista alioikeudessa. Adheesio on siis tässä asianosaisrelaatiossa mahdollinen.

On tietysti haitallista, jos julkisyhteisöä vastaan suunnattu vastavaatimus käsitellään alioikeudessa ja itse ilmiannon tai syytteen tekijään kohdistettu syyte ja mahdollinen korvausvaatimus tulevat hovioikeuden käsiteltäviksi. Koska vastasyytteen oikeellisuus voidaan hovioikeudessa ratkaista vasta sen jälkeen, kun pääsyyte on käsitelty alioikeudessa, joutuu alioikeus tutkiessaan julkisyhteisöön suunnatun vastavaatimuksen itse asiassa ottamaan etukäteen kantaa asiaan, jonka ratkaiseminen kuuluu hovioikeudelle. Siinä tapauksessa, että vastasyyte olisi jo vireillä hovioikeudessa samanaikaisesti alioikeusprosessin kanssa, ei julkisyhteisöön kohdistettua vastasuuntaista korvausvaatimusta kuitenkaan voitaisi OK 14: 10:n kiellosta johtuen ratkaista, ennen kuin ao. virkasyyte olisi hovioikeudessa ratkaistu. Näin ollen, jos on tiedossa, että syytteen tai ilmiannon tekijään tullaan kohdistamaan OK 10: 24:ssä tarkoitettuja vastavaatimuksia hovioikeudessa, olisi suotavaa, että mahdollinen julkisyhteisöön VahKL 3 luvun nojalla suunnattu vastavaatimus syytteestä tai ilmiannosta aiheutuneen vahingon korvaamiseksi kumuloitaisiin tähän virkasyyteforumissa ajettavaan vastakannejuttuun.[167]

Se tilanne, että alioikeudessa ajettavan pääsyytteen pohjana oleva *ulkoprosessuaalinen tapahtumainkulku* antaa aihetta vastasuuntaiseen korvausvaatimukseen, jota itsenäisenä kanteena olisi ajettava hovioikeudessa, on sekin mahdollinen, milloin vastavaatimukseen sisältyy väite virkavirheestä, jonka tutkiminen kuuluu hovioikeudelle. Sen perusteella, mitä edellä on lausuttu, päädytään tässäkin lopputulokseen, ettei tällaista vastavaatimusta voida kumuloida alioikeudessa ajettavan pääsyytteen yh-

[167] VahKL 3 lukuun perustuvan korvausvaatimuksen tutkiminen vastavaatimuksena alioikeudessa ajettavan pääsyytteen yhteydessä ei siten merkitse toimivaltaristiriitaa adheesionormin ja siviiliforumin välillä, koska molemmat kanteet kuuluvat alioikeustasolle. Toimivaltaristiriita asiallisella tasolla tulee sen sijaan eteen, kun HO:ssa käsiteltävään vastasyytejuttuun aiotaan kumuloida julkisyhteisöön suunnattu, sinänsä alioikeudelle kuuluva, vastasyytteessä tarkoitettuun tekoon perustuva korvausvaatimus. Edellä (95:n jäljessä) on omaksuttu kanta, että adheesio on tällaisessa tilanteessa luvallinen.

teyteen, ellei kyseessä ole julkisyhteisöön VahKL 3 luvun perusteella suunnattu vaatimus.[168]

b) Toimivaltaristiriita *yleisten tuomioistuinten ja erityistuomioistuinten välillä* syytteen ja vastasuunnassa esitettävän korvausvaatimuksen välillä ansaitsee sekin systemaattisen sijansa esityksessä.

Milloin syyte vesilaissa rangaistavaksi määrätystä teosta käsitellään yleisessä tuomioistuimessa (ks. VesiL 14: 5), saattaa syntyä tilanne, jossa vastaaja esittää asianomistajaa vastaan vesilain säännösten rikkomiseen perustuvan vahingonkorvausvaatimuksen. Vaikka tällainen vastavaatimus omana riita-asianaan kuuluukin asianomaisen vesioikeuden tutkittaviin (VesiL 14: 7,3 verr. 14: 1,1), voitaneen VesiL 14: 5:stä ja 14: 1,2:sta ilmenevää konneksiteettisääntöä soveltaa tässäkin tapauksessa ja tutkia korvausvaatimus syytejutun yhteydessä.[169]

Epäselvää on, missä laajuudessa *rikosprosessuaaliset erityistuomioistuimet*, joista seuraavassa käsitellään valtakunnanoikeutta ja kriisiaikana mahdollisesti perustettavia sotaoikeuksia, voivat käsitellä vastavaatimuksia. Sen perusteella, mitä edellä on esitetty (alaviite 149:n jäljessä), täytynee katsoa, ettei *valtakunnanoikeudessa* voida korvausta tarkoittavaa vastavaatimustakaan kohdistaa muuhun kuin valtakunnanoikeuden tuomiovallan alaiseen henkilöön (ministeri, oikeuskansleri, korkeimman oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden presidentti taikka jäsen). Ja koska yksityinen asianomistaja (tai muu vahinkoa kärsinyt) ei voi saada oikeudenkäyntiä vireille valtakunnanoikeudessa, edellyttää vastakannekumulaatio, samoin kuin pääsuuntaisenkin korvausvaatimuksen tutkiminen, että vahingonkorvausvastaajaa vastaan on laissa säädettyä viranomaistietä nostettu syyte valtakunnanoikeudessa.

Samaa periaatetta täytynee noudattaa myös *sotaoikeudessa*: korvausvaatimuksen tutkiminen edellyttää, että vastaaja on sotaoikeuden tuomiovallan alainen, so. että vastavaatimus, jos sen yhteydessä vaadittaisiin rangistusta, kuuluisi SotOL 25,1 §:n nojalla sotaoikeuden käsiteltäviin.[170]

---

[168] Sen sijaan vastavaatimus, joka kohdistetaan muuhun sivullistahoon kuin julkisyhteisöön, kuuluu yleensä OK 10: 8,1:n nojalla vastasyytteen forumiin eli tässä tapauksessa HO:een, eikä tällaisen vastakanteen kumulointi alioikeudessa ajettavan pääsyytteen yhteyteen siis käy päinsä.

[169] Ks. pääsyytteen suunnassa esitetyn korvausvaatimuksen osalta edellä jaksossa 5.3.2. alaviite 114:n jäljessä esitettyä ja siellä mainittuja lähteitä.

[170] Vastavaatimuksen perustana olevan faktapohjan on siis konstituoitava väite rikollisesta teosta, johon nähden sotaoikeus on asiallisesti toimivaltainen.

Sen sijaan ei sotaoikeusprosessissa voida vaatia, että vahingonkorvausvastaaja olisi in concreto syytettynä, vaan kumulaation syntymiseen riittää toimivaltaedellytyksen lisäksi, että korvausvaatimus (vastavaatimus) perustuu pääsyytteessä kerrottuun tapahtumainkulkuun.[171]

Nyt lausuttu koskee nimenomaan pääsyytteessä kuvattuun rikokseen (samaan tapahtumaan) perustuvaa vastavaatimusta. Sekä valtakunnanoikeus että sotaoikeudet lienevät oikeutettuja tutkimaan syytetyn *valtioon kohdistaman vastavaatimuksen laittomasta pidättämisestä tai vangitsemisesta kyseisen jutun vuoksi*. VangKorvL 5,1 §:n mukaan tällainen korvausvaatimus valtiota vastaan voidaan esittää jo siinä rikosjutussa, jonka vuoksi vahingonkärsinyt on ollut pidätettynä tai vangittuna. Tämä erityissäännös soveltunee myös valtakunnanoikeudessa tai sotaoikeudessa käytävään syyteprosessiin.

Ongelmallista on, missä tuomioistuimessa edellä mainittua korvauskannetta on ajettava, jos syytettä ei ole valtakunnanoikeudessa tai sotaoikeudessa nostettu taikka jos korvausvaatimusta ei ole aikanaan jo syytetjutun yhteydessä esitetty. VangKorvL 5,2 §:ssä säädetään, että erillistä korvauskannetta on ajettava (siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä) siinä tuomioistuimessa, jossa syyte korvausvaatimuksen tekijää vastaan olisi ollut käsiteltävä tai joka sitä käsitteli ensimmäisenä oikeusasteena. Säännös näyttäisi määräävän, että milloin syyteforumina on valtakunnanoikeus tai sotaoikeus, myös erillistä valtioon kohdistettua korvauskannetta olisi ajettava samassa tuomioistuimessa.

Valtakunnanoikeuden osalta tällainen tulkinta ei kuitenkaan saata olla oikea. Eihän yksityinen asianosainen voi saada valtakunnanoikeudessa vireille edes rikosjuttua, saati sitten siviiliasiaa. Näin ollen on pakko tulla siihen tulokseen, että kyseinen korvauskanne on käsiteltävä siviiliprosessuaalisten forumsääntöjen mukaan määräytyvässä yleisessä alioikeudessa.

VangKorvL 5,2 §:n toimivaltasäännön soveltaminen sotaoikeuksiin herättää sekin epäilyksiä. Kieltäähän SotOL 25,3 § erikseen ajettavien yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittelyn sotaoikeudessa. Kun kuitenkaan sotaoikeusprosessi ei tunne valtakunnanoikeusprosessin kaltaisia vireillepanoerikoisuuksia ja kun valtioon kohdistettu vaatimus laittomasta pidättämisestä tai vangitsemisesta ei ole »varsinainen» rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus, katsoi-

[171] Vaikka vastasuunnassa ei esitettäisikään rangaistusvaatimusta, vastasuuntainen korvausvaatimus ei kuitenkaan ole sellainen »erillinen» yksityisoikeudellinen rikosperusteinen vaatimus, joka SotOL 25,3 §:n mukaan olisi käsiteltävä OK 10: 1,1:n tarkoittamassa vastaajan yleisessä oikeuspaikassa.

sin, että korvauskanne on käsiteltävä siinä sotaoikeudessa, jossa syyte olisi ollut käsiteltävä tai joka sitä käsitteli ensimmäisenä oikeusasteena. Eli VangKorvL 5,2 §:n mainitsemassa tapauksessa sotaoikeudesta tulee ensiaste siviilijutussa.

Nyt lausuttu koskee myös VangKorvL 3 §:ään perustuvaa korvauskannetta valtiota vastaan aiheettomasti kärsityn vankeustuomion johdosta.[172]

Sen sijaan *OK 10: 24:n mukaiseen vastakannekumulaatioon* (vastavaatimus perättömästä syytteestä tai ilmiannosta) on näissä tuomioistuimissa suhtauduttava kielteisesti, ellei vastavaatimus kohdistu kyseisen tuomioistuimen tuomiovallan alaiseen henkilöön ja tarkoita tekoa, jota koskeva mahdollinen syyte olisi asianomaisen erityistuomioistuimen tutkittava. Valtakunnanoikeudessa vaaditaan lisäksi, että prosessi on saanut sellaisen käänteen, että syytteen tai ilmiannon tekijää vastaan on nostettu syyte valtakunnanoikeudessa.

Esitetyt vastakannetta koskevat toimivaltatulkinnat täytynee ottaa lähtökohdaksi myös silloin, kun vastavaatimus esitetään *kuittauksen* muodossa ja kuittaukseen tarkoitettu vastasaatava kuuluisi omana juttunaan asiallisessa suhteessa muuhun kuin pääsyytettä käsittelevään tuomioistuimeen. Lisäksi on otettava huomioon, että kuittausvaatimus voi jäädä tutkimatta sen yleissäännön perusteella, että kuittauksen toteuttaminen kohtuuttomasti viivyttäisi päävaateiden ratkaisemista.

Siinä tapauksessa, että kuittaukseen käytettäväksi tarkoitettu vastasaatava on riidaton tai jo lainvoimaisella tuomiolla vahvistettu, täytynee vastakannetilanteista poiketen katsoa, etteivät asiallista toimivaltaa koskevat säännökset saata estää kuittausta.[173]

---

[172] Tuomioistuimen tuomio (joko rikosjutun yhteydessä tai erikseen ajetun kanteen johdosta) ei kylläkään enää nykyisin ole välttämätön korvauksen saamiseksi. Vuoden 1985 alusta voimaan tulleella lailla (L 28. 12. 1984/984) VangKorvL:n muuttamisesta on näet tehty mahdolliseksi hakea korvausta *hallinnollista tietä* suoraan valtiokonttorilta, milloin asiaa ei ole ratkaistu tuomioistuimessa tai se ei ole siellä vireillä. Valtiokonttori voi myöntää korvauksen siltä osin, kuin hakijan oikeus korvaukseen on selvä (VangKorvL 6,1 §). Lain perusteluissa on tuomioistuintietä pidetty selvissä tapauksissa turhan monimutkaisena (*HE 82/1984* s. 2). Tämä hallinnollinen korvauksen hakemistie ei kuitenkaan poista edellä käsiteltyä toimivaltaongelmaa, koska valtiokonttorin toimivalta suhteessa tuomioistuintiehen on esitetyin tavoin toissijainen (VangKorvL 6,1 §) ja koska valtiokonttorin hylkäävä päätös ei estä hakijaa ajamasta kannetta tuomioistuimessa (VangKorvL 6a,1 §).

[173] Vrt. myös siviiliprosessissa toimitettavan kuittauksen osalta *Halila* Kuittauksesta s. 213 ss. sekä *Halila–Ylöstalo* s. 60.

5.3.4. Adheesioprosessi ja välityssopimus[174] – Estääkö korvauskysymyksestä tehty *välityssopimus* vaatimasta korvausta syytejutun yhteydessä? Tämä ongelma on läheistä sukua edellä käsitellylle kysymykselle adheesion ja prorogaatiosopimuksen välisestä suhteesta (jakso 5.2.2.). Kuten prorogaatiosopimus, myös välityssopimus merkitsee tahdonvaltaisen prosessin esteen olemassaoloa (VML 1,2 §). Kysymys on siis siitä, voiko se, johon syytejutussa kohdistetaan korvausvaatimus, ennen vastaamistaan pääasiaan tehdä menestyksellä väitteen, ettei vaatimusta käy rikosjutussa tutkiminen välityssopimuksen vuoksi.

Välityssopimus ja prorogaatiosopimus suhtautuvat adheesioprosessiin lähtökohtaisesti samalla tavoin. Korvausvaatimuksen kumulointi syytejutun yhteyteen on riippuvainen vahingonkärsineen tahdosta. Hän voi mm. solmimalla korvauskysymyksen ratkaisemisesta välityssopimuksen luopua adheesioedusta. Säädetäänhän VML 1,1 §:ssä nimenomaisesti, että välityssopimus voidaan tehdä »vahingonkorvauksesta rikosasiassa». Solmittua välityssopimusta ei siis kantajapuoli voi yksipuolisesti rikosprosessitien varjolla syrjäyttää, vaan vastaaja voi tekemällä prosessiväitteen estää kumulaation.[175] Ajoissa tehdyn väitteen seurauksena korvausvaatimus on jätettävä tutkimatta.[176]

Sanottua säännöstä välityssopimuksen mahdollisuudesta vahingonkorvauksesta rikosasiassa ei tosin ole otettu lakiin varsinaisesti adheesioprobleeman ratkaisemiseksi. Tämä VML 1,1 §:n määräys selittyy sitä taustaa vasten, että välimiesmenettelyä koskevan lain säätämisaikaan (v. 1928) rikokseen perustuva korvauskanne oli aina, siis myös erikseen ajettuna, käsiteltävä rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Kun välimiesmenettelystä annettu laki ei koske rikosasioita, ei ilman sanottua määräystä olisi lainkaan voitu tehdä välityssopimusta rikokseen perustuvasta vahingonkorvauksesta.[177] Vuonna 1972 toteutetun käsittelyjärjestysuudistuksen myötä

---

[174] Esitys koskee vain VML:n mukaista sopimukseen perustuvaa välimiesmenettelyä. Yksipuoliseen tahdonilmaisuun perustuva, samoin kuin legaalinen välimiesmenettely jäävät tarkastelun ulkopuolelle.

[175] Ks. myös Tanskan oikeuden osalta *Hurwitz* s. 580 ja siellä alaviite 14 sekä *Jespersen* s. 504. Jespersen lausuu kantaansa enemmälti perustelematta: »Helt klart må det dog vaere, at civilretlige tvistepunkter, der ved lov eller gyldig aftale er henlagt til voldgiftatgørelse, ikke kan afgøres i förbindelse med straffesagen.»

[176] Tutkimuksen teema huomioon ottaen tekstissä pidetään silmällä yksinomaan *ennen* syytejutun vireilletuloa tehtyä valitussopimusta. VML 1,2 §:n mukaisesti asianosaiset voivat tehdä välityssopimuksen vahingonkorvauskysymyksestä myös *vireillä olevassa rikosjutussa*, jolloin tuomioistuimen on tältä osin, kuten tämä lainkohta määrää, jätettävä asia *sillensä*.

[177] Ks. tämän johdosta *Tirkkonen* Välimiesmenettely s. 73 sekä Ruotsin välimiesmenette-

(rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset on erikseen ajettuina toteutettava siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, OK 14: 8) VML 1,1 §:n määräys vahingonkorvauksesta rikosasiassa on itse asiassa menettänyt sanotun alkuperäisen rationsa.[178] Onhan »vahingonkorvaus rikosasiassa» sellainen asianosaisten disponoitavissa oleva yksityisoikeudellinen riitakysymys, joka nykyään siviiliprosessin alueelle kuuluvana ilman muuta VML 1,1 §:n sisältämän pääsäännön nojalla kuuluu välimiesmenettelyn soveltamisalaan. Joka tapauksessa VML 1,1 §:stä käy ilmi, ettei rikosperusteisesta vahingonkorvauksesta tehtyä välityssopimusta voida adheesioperiaatteen nojalla syrjäyttää.

Nyt lausuttu koskee varsinaisesti sellaista tilannetta, jossa rikollisen teon jälkeen tehdään välityssopimus koskemaan nimenomaisesti tuohon tekoon perustuvaa vahingonkorvausta. Välityssopimuksen solmiminen vasta tässä vaiheessa on kuitenkin käytännössä harvinaista. Tavallisesti välityssopimus sisältyy välityslausekkeena laajempaan pääsopimukseen, ja välityslausekkeessa on määrätty, että pääsopimuksesta vastaisuudessa johtuvat riitaisuudet on ratkaistava välimiesmenettelyssä. Tällöin muuttuu adheesioperiaatteen ja välityssopimuksen suhde problemaattisemmaksi. Nyt on mahdollista, että esimerkiksi väitetty sopimusrikkomus, johon perustuvat korvausvaatimukset on välityslausekkeen mukaan käsiteltävä välimiesmenettelyssä, käsittää *samalla myös väitetyn rikoksen*.[179] Voidaanko tapahtuman johdosta nostetun syytteen yhteydessä vaatia korvausta välityssopimuksen estämättä?[180]

Tirkkonen selvittelee tätä ongelmaa päinvastaisesta näkökulmasta katsoen ja kysyy, voidaanko kysymystä sopimuksen rikkomisesta ja sen oikeudellisista seurauksista saattaa tässä tilanteessa enää välimiesmenettelyssä ratkaistavaksi.[181] *Tirkkonen* vastaa kysymykseen kieltävästi ja lausuu sanatarkasti lainattuna: »Ja mikäli sopimuksen rikkomisen seuraukset ilmenisivät vahingonkorvausvelvollisuutena, ei viimeksimainitunkaan sel-

---

lylakiin otetun vastaavan sääntelyn johdosta *Dillén* Skiljeavtalet s. 77 s. ja *Hassler* Skiljeförfarande s. 23 alaviite 1.

[178] Vrt. myös Ruotsissa nykyisen RB:n säätämisellä (voimaan v. 1948) toteutetun käsittelyjärjestysuudistuksen vaikutuksesta ko. suhteessa *Hassler* m.t. s. 23.

[179] Kyse on siis tavallaan rikollisen teon »väliintulosta». Tällaisena rikoksena voi esiintyä esim. kavallus.

[180] Adheesioprosessin ja välityssopimuksen välinen kollisio edellyttää syntyäkseen tietysti, että välityssopimuksen piiriin kuuluva korvausvaatimus perustuu *syytteessä mainittuun tapahtumainkulkuun*. Ellei näin ole asian laita, korvausvaatimus rikoksen perusteella ja välityssopimuksessa tarkoitettu korvausasia ovat prosessuaalisesti toisistaan riippumattomia.

[181] Ks. *Tirkkonen* Välimiesmenettely s. 72 s.

vittäminen saata tapahtua välimiesmenettelyssä. Asianosaiset eivät näet ole nimenomaan alistaneet välimiesten ratkaistavaksi kysymystä vahingonkorvauksesta rikosasiassa.»[182] Tämän tutkimuksen kannalta katsottuna *Tirkkosen* kanta siis on, että vain nimenomainen vahingonkorvauksesta rikosasiassa tehty välityssopimus voi estää korvausvaatimuksen toteuttamisen syytejutussa ja että jos välityssopimus koskee tietystä oikeussuhteesta johtuvia vastaisia riitoja, välityssopimus on adheesion kannalta merkityksetön, koska välimiesmenettely ei tällöin – tapahtumainkulun käsittäessä rikoksen – tule lainkaan kysymykseen.

Tirkkosen mielipidettä ei ainakaan nykyisen OK 14 luvun adheesiojärjestelmän valossa voida pitää hyväksyttävänä. Sopimusrikkomukseen perustuva korvausvaatimus on välityslausekkeen tarkoittama pääsopimuksesta johtuva vastainen riita siitä riippumatta, konsituoiko vaatimuksen perustana oleva tosiseikasto samalla myös rikoksen vai ei. Rikollisen teon »väliintulo» ei mitätöi asianosaisten oikeutta ratkaista korvausriitansa alkuaan sovitussa välimiesmenettelyssä. Ja mikä tärkeintä: välimiesoikeus voi tuomita korvausta myös »rikosperusteella». Onhan tällöinkin kyseessä yksityisoikeudellinen (siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettava) riitakysymys, josta asianosaiset voivat tehdä sovinnon. *Tirkkosen* kanta käy ymmärrettäväksi, kun muistetaan, että hänen esittäessään käsityksensä (1943) rikokseen perustuva korvausvaatimus oli yksinäänkin ajettuna prosessuaalisesti katsoen rikosasia, jollaista vaatimusta koskevaa riitaa ei ilman nimenomaista sopimusta voitu saattaa välimiesmenettelyn kohteeksi. Puuttumatta enemmälti kysymykseen onko *Tirkkosen* mielipide tuolloisen käsittelyjärjestelmän vallitessa ollut loppuun saakka perusteltu, voidaan lausutun perusteella todeta, että nykyoikeuden valossa se joka tapauksessa on vanhentunut.

Kun määrätystä oikeussuhteesta vastaisuudessa johtuvia riitoja koskeva välityssopimus näin ollen ulottuu sopimuksen osoittamissa rajoissa myös rikosperusteisiin korvausvaatimuksiin, päädytään tulokseen, että *vastaaja voi myös vastaisia riitoja tarkoittavaan välityssopimukseen vetoamalla estää korvausvaatimuksen tutkimisen kyseiseen tosiseikastoon perustuvaa rikosta koskevassa syytejutussa.*[183]

---

[182] *Tirkkonen* m.t. s. 73. Vrt. myös *Aalto* s. 140 alaviite 2.

[183] Ellei vastaaja kuitenkaan *ennen vastaamistaan* korvausvaatimukseen tee väitettä välityssopimuksen olemassaolosta, tämä *puute adheesion edellytyksissä korjautuu* (ks. OK 16: 1,2). Asiavastineen antamisen jälkeen tehtyä prosessiväitettä ei enää oteta tutkittavaksi.

Jos vastaaja on *poissa oikeudesta*, muuttuvat tahdonvaltaiset prosessinedellytykset ehdottomiksi, eli tuomioistuimen tulee viran puolesta kiinnittää huomiota välityssopimuksen

Edellä on adheesion ja prorogaatiosopimuksen välistä suhdetta käsiteltäessä annettu keskeinen merkitys sille, onko vastaisia riitoja koskeva oikeuspaikkasopimus tehty sellaisissa olosuhteissa, että sopimuspuolten voidaan katsoa sopimuksella luopuneen adheesioedusta (alaviite 55:n jäljessä). Olisin taipuvainen katsomaan, *ettei* rikosprosessitie voi olla vastaavalla tavalla kilpailevana vaihtoehtona, milloin kyseessä on vastaisia riitoja koskeva välityssopimus. Prorogaatiosopimuksen ja välityssopimuksen välillä on »aste-ero» siinä mielessä, että välityssopimuksella riita siirtyy kokonaan valtion lainkäyttöelinten ratkaisuvallan ulkopuolelle, kun taas prorogaatiosopimus järjestelee alueellista toimivaltaa tuomioistuinlaitoksen sisällä. Se konkreettinen tilanne, jossa prorogaatiosopimuksen ei katsota riistävän kantajalta adheesioetua, merkitsee, kuten edellä on esitetty, kahden (tai useamman) keskenään kilpailevan oikeuspaikan syntymistä: korvausvaatimus voidaan tutkia joko rikosjutun yhteydessä syyteforumissa tai riitajuttuna prorogaatiosopimuksen osoittamassa oikeuspaikassa. Jompaa kumpaa prosessitietä hyväksi käyttäen tapahtunut korvausvaatimuksen vireillepano synnyttää luonnollisesti uutta prosessia estävän lis pendens-vaikutuksen.

Sen sijaan ei voitane ajatella, että korvausvaatimus, joka kuuluu välityssopimuksen piiriin, voitaisiin sopimuksesta huolimatta *vastoin toisen osapuolen tahtoa* saattaa »rikosperusteisena» adheesioprosessin turvin tuomioistuinkäsittelyyn. Se, missä prosessilajissa korvausvaatimus aiotaan tuomioistuimessa käsitellä, ei vaikuta välityssopimuksen tehokkuuteen. Kun kerran vastaaja voi väitteellä estää kanteen käsittelyn siviilijuttuna, on hänen saatava estetyksi myös syytteen yhteydessä tapahtuva tuomioistuinkäsittely. Välityssopimus on siis ylipäätään tuomioistuinkäsittelyn este.

Mikäli kumulointi syytejutun yhteyteen sallittaisiin välityssopimuksesta huolimatta, tarjoutuisi vahingonkärsineelle tilaisuus syrjäyttää yksipuolisesti paitsi itse välityssopimus, myös jo mahdollisesti aloitettu välimiesmenettely. Välimiesmenettelyn vireillepano kun ei synnytä mitään erityistä lis pendens-vaikutusta tuomioistuimiin nähden, vaan kyse on (välitystuomioon saakka) vain välityssopimuksen olemassaolosta. Välimiehet puolestaan eivät voi jatkaa heidän tutkittavakseen saatetun riidan käsittelyä havaitessaan, että sama asia on pantu vireille valtion tuomioistuimessa.[184] Välimiesmenettely ei siten saata olla samalla tavoin valinnainen vaihtoehto

olemassaoloon. Eri asia on, ettei sopimuksen olemassaolo tällöin kenties tule tuomioistuimen tietoon.

[184] *Tirkkonen* Välimiesmenettely s. 228, *Dillén* Skiljeavtalet s. 147.

adheesiolle kuin korvauskanteen käsittely riitajuttuna forum prorogatumissa.

Ainoa mahdollisuus rikosprosessitien sallimiseksi olisi tulkita vastaisia riitoja koskevaa välityssopimusta niin, ettei se koske »rikokseen» perustuvia korvausvaatimuksia. Tällöin »rikosperusteet» kuuluisivat tuomioistuimen ja »siviiliperusteet» välimiesoikeuden tutkittaviin. Tällainen juridisen tason jaottelu on kuitenkin kestämätön. Korvausvaatimuksen peruste, luonnehdittiinpa se juridisesti miten tahansa, palautuu aina tiettyyn historialliseen tapahtumainkulkuun, jonka perusteella on ratkaistava, onko kyseessä välityssopimuksen kattama tietystä oikeussuhteesta johtuva vastainen riita. Tässä soveltamisala-arvioinnissa on epäolennaista, täyttääkö vaatimuksen perusteeksi esitetty oikeustosiseikasto kenties jonkin rikoksen tunnusmerkistön. On joka tapauksessa kyse yhdestä ja samasta korvausvelvollisuudesta. Rikoksen mahdollisuus ei millään tavalla rajoita välimiesten oikeutta harkita vahingonkorvauskysymystä *kaikessa juridisessa laajuudessaan*, jos korvausvaatimus vain faktapohjansa puolesta kuuluu välityssopimuksen piiriin.

Kysymys adheesion sallittavuudesta joutuu tietysti kokonaan toiseen valoon, jos väitetään, että välityssopimus on *pätemätön* tai jo *lakannut olemasta voimassa*.[185] Halutessaan saattaa välityssopimuksen pätemättömyyden voimaan tai saada todetuksi, että sopimuksen voimassaolo on lakannut, asianosainen voi VML 4,2 §:n mukaan ajaa asiasta kannetta tuomioistuimessa. Itsenäinen, erillinen vahvistuskanne ei kuitenkaan ole tarpeen adheesioesteen poistamiseksi. Tämä kysymys voidaan näet tutkia ja ratkaista *itse adheesioperosessissa*, kun siellä esitettyä korvausvaatimusta vastaan on tehty väite välityssopimuksen olemassaolosta. Tällöin tuomioistuin on oikeutettu ratkaisemaan myös kantajan vastaväitteen siitä, ettei pätevää välityssopimusta ole syntynyt tai että sopimus on lakannut olemasta voimassa.[186]

Milloin korvauskanne on jo ratkaistu *välitystuomiolla*, korvausta ei

---

[185] Huomattakoon kuitenkin, että milloin välityssopimus liittyy lausekkeena laajempaan pääsopimukseen, ei pääsopimuksen pätemättömyys tai voimassaolon lakkaaminen välttämättä aiheuta välityssopimuksen pätemättömyyttä tai lakkaamista. Osapuolten erimielisyys siitä, onko pääsopimus pätemätön vai onko se kenties rauennut, voi näet olla juuri sellainen riita, joka välityslausekkeessa on tarkoitettu välimiesten ratkaistavaksi. Ks. *Tirkkonen* Välimiesmenettely s. 124, *sama* Sp II s. 536, *Möller* DL 1984 s. 370 s. sekä myös *Hjejle* s. 67.

[186] Vakiintuneen mielipiteen mukaan itse pääasiaa käsittelevä tuomioistuin on oikeutettu ratkaisemaan kysymyksen välityssopimuksen pätevyydestä tai edelleen voimassaolosta (*Granfelt* Välimiesmenettely s. 31 ja *Tirkkonen* Välimiesmenettely s. 134).

voida enää vaatia valtion tuomioistuimessa sen enempää adheesion turvin kuin siviiliprosessitietäkään. Välitystuomiolla ratkaistua asiaa ei voida saattaa uuden oikeudenkäynnin kohteeksi.[187] Jossain määrin epäselvältä vaikuttaa se, merkitseekö välitystuomio ehdottoman vaiko ainoastaan tahdonvaltaisen prosessinedellytyksen puuttumista. Meillä *Tirkkonen* ja *Reinikainen* ovat ensiksi mainitun vaihtoehdon kannalla.[188] Mielipide, jonka mukaan välitystuomion olemassaolo otettaisiin huomioon vain väitteestä, näyttää vallitsevalta ulkomaisessa kirjallisuudessa,[189] ja tätä käsitystä on meillä edustanut *Wrede* ja varhaisemmassa tuotannossaan myös *Tirkkonen*.[190] Tässä yhteydessä ei ole aihetta ryhtyä ongelmaa lähemmin selvittelemään. Henkilökohtaisesti olisin taipuvainen pitämään välitystuomion olemassaoloa puutteena ainoastaan tahdonvaltaisissa prosessinedellytyksissä.[191]

Tie oikeudenkäyntiin tuomioistuimessa voi kuitenkin aueta vastoin toisen osapuolen tahtoakin, milloin *välitystuomio havaitaan pätemättömäksi*. Eteen tuleekin kysymys välitystuomion pätemättömyyden toteamismahdollisuudesta korvausprosessissa. Tässä suhteessa on nähdäkseni merkitystä sillä, olisiko välitystuomio *mitätön* (VML 21 ja 22 §) vaiko ainoastaan *moitteenvaraisesti pätemätön* (VML 23 §). Kysymyksen välitystuomion *mitättömyydestä* (ipso jure vaikuttava pätemättömyys) korvauskannetta

---

[187] *Tirkkonen* Sp II s. 563.

[188] *Tirkkonen* Sp II s. 563, *Reinikainen* Prosessinedellytykset s. 121 ja siellä alaviite 17.

[189] *Dillén* Skiljeavtalet s. 103, *Hassler* Festskrift till Olivecrona s. 320, *sama* Skiljeförfarande s. 92 ja siellä alaviite 26 sekä *Hjejle* s. 155. Sen sijaan Norjan TvmL 464,2 § säätää nimenomaan, että välitystuomiolla on »samme virkning som en retskraftig dom, hvis ikke partene i voldgiftsaftalen har forbeholdt seg indankning for en ny voldgiftsrett». Tämän perusteella on Norjassa katsottu, että välitystuomio muodostaa puutteen absoluuttisissa prosessinedellytyksissä. Ks. esim. *Eckhoff* s. 292.

[190] *Wrede* II s. 359, *Tirkkonen* Välimiesmenettely s. 269. Siviiliprosessioikeuden oppikirjassaan Tirkkonen on sittemmin omaksunut Reinikaisen prosessinedellytysmonografiassaan esittämän päinvastaisen kannan.

[191] Sen puolesta, että tuomioistuimen olisi otettava välitystuomio jo viran puolesta huomioon (tosin ilman väitettä tuomioistuin ei useinkaan saa tietoa välitystuomion olemassaolosta), voidaan kyllä viitata siihen, että välitystuomio on tuomioistuimen tuomion tavoin täytäntöönpanokelpoinen (UL 3: 16). Ks. tästä *Reinikainen* Prosessinedellytykset s. 121 alaviite 17. Täytäntöönpanokelpoisuudesta ei kuitenkaan sinänsä seuraa mitään siinä suhteessa, onko välitystuomio otettava uudessa tuomioistuinprosessissa huomioon viran puolesta vai ei. Sen sijaan tekstissä esitetyn kannan tueksi voidaan vedota siihen, että kun asianosaisilla on oikeus saattaa välitystuomiolla ratkaistu asia uudelleen välimiesmenettelyn kohteeksi siten, että asiasta tehdään uusi välityssopimus, tulee asianosaisilla olla myös valta – katsoessaan, ettei välitystuomio heitä tyydytä – saattaa asia yleisen tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tätä mahdollisuutta heillä ei olisi, jos välitystuomio katsottaisiin absoluuttiseksi prosessin esteeksi.

käsittelevä tuomioistuin voi tutkia ja ratkaista ja ottaa mahdollisesti toteamansa mitättömyyden oikeudenkäyntitien avaavana seikkana huomioon.[192]

Jos sen sijaan pätemättömyys olisi VML 23 §:ssä säädettyä *moitteenvaraisuutta*, se voidaan saattaa tehoisaksi vain tuomioistuimessa ajettavan moitekanteen avulla. Siihen saakka, kunnes tuomioistuin tällaisen kanteen johdosta on todennut pätemättömyyden ja kumonnut välitystuomion, välitystuomio on »pätevä», eli sillä on kaikki välitystuomioon liittyvät oikeusvaikutukset.[193] Tämän perusteella täytynee katsoa, ettei tuomioistuin, milloin esitetään välitystuomiolla jo ratkaistu korvausvaatimus, voi pelkän väitteen perusteella ryhtyä tutkimaan, rasittaako välitystuomiota VML 23 §:ssä säädetty moitteevaraisuusperuste ja kumoamaan välitystuomiota. Asiasta tarvitaan siis erillisen moitekanteen perusteella annettu välitystuomion kumoava tuomio, ennen kuin korvausasia voidaan saattaa tuomioistuimessa, esimerkiksi syytejutun yhteydessä, tutkittavaksi. Välitystuomion perustama oikeudenkäynnin este poistuu vasta, kun välitystuomion kumoava tuomio on saanut lainvoiman. Tätä hetkeä ennen esitetty korvausvaatimus on jätettävä (ennenaikaisena) tutkimatta.[194]

Nyt esitettyyn on vielä lisättävä yksi tärkeä huomautus. Vaikka tuomioistuimen olisikin lausutun perusteella kiinnitettävä huomiota välitystuomion pätemättömyyteen, *se ei välttämättä merkitse, että välityssopimuskin olisi rauennut*. Ellei välitystuomion pätemättömyys millään tavoin johdu seikoista, joilla olisi yhteyttä välityssopimuksen pätevyyteen, jää välityssopimus välitystuomion pätemättömyydestä huolimatta edelleen voimaan.[195] Tällöin vastaaja voi vetoamalla välitys*sopimukseen* estää korvausvaatimuk-

---

[192] Ks. tästä periaatteesta nimenomaan uuden siviiliprosessin kannalta *Hassler* Skiljeförfarande s. 115. Vrt. myös *Tirkkonen* LM 1940 s. 277 alaviite 35:ssä olevaa esitystä.

[193] *Tirkkonen* LM 1940 s. 286, *sama* Välimiesmenettely s. 274.

Esim. ulosotonhaltija, jolta välitystuomion täytäntöönpanoa on UL 3: 16:n mukaan pyydettävä, ei voi evätä täytäntöönpanoa yksin sillä perusteella, että välitystuomiota rasittaa VML 23 §:ssä mainittu pätemättömyys, ellei tuomioistuin, jossa on vireillä välitystuomion kumoamiskanne, toisin määrää. Vrt. kuit. *Granfelt* Välimiesmenettely s. 59.

[194] Erillistä moitekannetta ei sen sijaan tarvittane, milloin välitystuomion pätemättömyys halutaan perustaa välityssopimuksen pätemättömyyteen. Vrt. edellä alaviite 185:n kohdalla olevaa esitystä ja sanottu alaviite.

[195] Näin *Tirkkonen* LM 1940 s. 288, *sama* Välimiesmenettely s. 282. Ks. myös *Hjejle* s. 174 ja *Hassler* Skiljeförfarande s. 115.

Granfelt (Välimiesmenettely s. 30 s.) on esittänyt kantanaan, että välityssopimuksen tarkoitus on muodollisesti saavutettu välitystuomion antamisella, ei välityssopimukseen voida enää vedota, vaikka välitystuomio pätemättömänä kumoutuu.

sen ottamisen tuomioistuimessa tutkittavaksi.[196]

Välityssopimus muodostaa prosessin esteen myös silloin, kun välityssopimuksen piiriin kuuluva korvausvaatimus esitetään syytejutussa *vastakanteena* tai *kuittausvaatimuksen* muodossa. Se, mitä edellä on esitetty, soveltuu sellaisenaan vastakanteeseen. Tulkinnanvaraisempi on sen sijaan kysymys välityssopimuksesta kuittausvaatimuksen esteenä. Vallitseva kanta kirjallisuudessa on, että alkuperäinen kantaja (»kuittausvastaaja») voi tekemällä puolestaan ajoissa väitteen välityssopimuksen olemassaolosta estää kuittausvaatimuksen tutkimisen.[197] Tätä vastavaatimuksia koskevaa sääntöä korkein oikeus on kuitenkin – ja ilmeisen perustellusti – modifioinut siten, ettei kantaja voi enää vedota välityssopimukseen, milloin päävaatimuskin (so. kantajan kanne) olisi saman välityssopimuksen perusteella ollut käsiteltävä välimiesmenettelyssä, mutta kantaja on vienyt vaatimuksensa tuomioistuimeen ja näin osoittanut luopuneensa välityssopimuksesta (KKO 1977 II 12).

5.3.5. Adheesioprosessin suhde hallintoon ja hallintolainkäyttöön – Vahingonkorvausjutut ovat tyypillisiä tuomioistuinasioita. Vahingonkorvausta ei voida tuomita maksettavaksi sen enempää hallintomenettelyn kuin hallintolainkäytönkään tietä.[198]

---

[196] Vastaavasti kuten edellä prorogaatiosopimuksen ja adheesioprosessin välistä suhdetta käsiteltäessä on esitetty (alaviite 56:n kohdalla), on myös välityssopimuksen ollessa kyseessä syytä kiinnittää huomiota siihen, etteivät kaikki korvausasiassa asianosaisiksi vedetyt kenties ole *välityssopimuksen sitomia*. Ks. sitovuuden subjektiivisesta ulottuvuudesta *Tirkkonen* Välimiesmenettely s. 80 ss. Välityssopimuksella, sen enempää kuin mahdollisesti jo annetulla välitystuomiollakaan ei ole prosessia estävää vaikutusta henkilösuhteissa, joihin välityssopimuksen sitova vaikutus ei ulotu.

[197] Ks. tästä erit. *Dillén* m.t. s. 157 ss., *Halila* Kuittauksesta s. 220 ss.

Sen sijaan ei ole estettä käyttää yleisessä tuomioistuimessa kuittaukseen jo *välitystuomiolla vahvistettua* saatavaa.

[198] *Merikoski* Oikeussuojajärjestelmä s. 471 s. Ks. lisäksi erit. *Vilkkonen* s. 33 ss., jossa hallintolainkäytön soveltamisalan näkökulmasta tarkastellaan hallintolainkäytön suhdetta vahingonkorvausasioihin. Vilkkosen esittämä suhteellisen runsas oikeustapausaineisto KKO:sta ja KHO:sta osoittaa, että doktriini vahingonkorvausasioiden tuomioistuinasianluonteisuudesta on täysin vakiintunut. Ks. myös *Pekkanen* LM 1983 s. 1040 ss. oikeustapausviittauksineen. *Pekkanen* (m.k. s. 1054 s.) esittää tosin harkittavaksi, olisiko julkisyhteisöjen korvausvastuuta koskevat kanteet, samoin kuin korvauskanteet virkamiehen virassaan aiheuttaman vahingon korvaamiseksi siirrettävä yleisiltä tuomioistuimilta hallintotuomioistuimille. Pekkasen esittämä perustelu, että näin vältyttäisiin ongelmilta, jotka nykyisin syntyvät siitä, että yleinen tuomioistuin joutuu korvausjutussa ottamaan kantaa hallintopäätöksen tai hallintotoimen lainmukaisuuteen, on sinänsä varteenotettava. Hänen ehdottamansa järjestely merkitsisi kuitenkin, paitsi periaatteellisluontoista tuomioistuin- ja hallintolainkäyttöasioiden uusjakoa, myös vahingonkorvausprosessien haitallista jakautumista yleisen lainkäytön ja hallinto-

Tuomioistuin- ja hallintoasioiden prosessuaalista erottelua koskeva pääsäännös sisältyy OK 10: 26:een. Lainkohta osoittaa, että on olemassa ero yksityisoikeudellisten ja julkisoikeudellisten asioiden (tuomioistuin- ja hallintoasioiden) välillä ja ettei yleisillä tuomioistuimilla ole valtaa käsitellä viimeksi mainittuja asioita. Ks. lähemmin *Vilkkonen* s. 6 ss. sekä *Lager* LM 1974 s. 100 ss.

Sen johdosta, että vahingonkorvausasiat ovat tuomioistuinasioita, todettakoon, että *rikosvahinkolain* mukainen korvaus valtion varoista rikoksen johdosta vahinkoa kärsineelle määrätään kyllä *hallinnollisessa järjestyksessä* tapaturmaviraston toimesta (RikVahL 14,1 §). Poikkeus yleisestä toimivallanjakoperiaatteesta on kuitenkin vain näennäinen. Kyseessä on näet sosiaalivakuutuksen piirteitä omaava yhteiskunnan tukimuoto rikoksen uhreille, ja varsinainen vahingonkorvausoikeudellinen kysymys korvausvelvollisuudesta ja sen laajuudesta jää menettelyn ulkopuolelle.

Koska rikosvahinkolain mukainen korvausasia ei – ensivaiheeseen – ole lainkaan tuomioistuinasia, ei ole ajateltavissa, että valtioon tämän lain perusteella osoitettu vaatimus olisi kumuloitavissa syytejutun yhteyteen. Sitäpitsi rikosvahinkoasiaa ei yleensä voida ratkaista, ennen kuin hakijan oikeus saada vahingosta vastuussa olevalta korvausta on ratkaistu ensimmäisessä oikeusasteessa (RikVahL 17,2 §).

Vuoden 1985 alusta voimaan tulleella VangKorvL:n muutoksella (L 28. 12. 1984/984) on tehty mahdolliseksi, että ko. lain mukaista korvausta syyttömästi vangitulle tai tuomitulle voidaan hakea – paitsi lain 5 §:n mukaisesti tuomioistuimelta – myös *valtiokonttorilta*, jolla on valta myöntää korvaus maksettavaksi siltä osin kuin hakijan hakemus on selvä (ks. lain uusi 6 §). Tuomioistuintie on katsottu selvissä tapauksissa turhan mutkikkaaksi korvauksen hakemiskeinoksi (*ks. HE 82/1984* s. 4 s.).

Uusi järjestely ei kuitenkaan saata synnyttää toimivaltaristiriitoja tuomioistuintien ja hallinnollisen menettelyn välille, sillä valtiokonttorin toimivalta on VangKorvL 6,1 §:n mukaan toissijainen tuomioistuintiehen nähden (korvausasiaa ei ole ratkaistu tuomioistuimessa eikä se ole tuomioistuimessa vireillä). Lisäksi säädetään VangKorvL 6a,2 §:ssä, ettei valtiokonttorin hylkäävä päätös estä hakijaa ajamasta kannetta valtiota vastaan tuomioistuimessa (siltä osin, kuin valtiokonttori on hyväksynyt hakemuksen, päätös on valtiota sitova, ks. *HE 82/1984* s. 5). Systeemiin kuuluu olennaisena osana VangKorvL 6a,1 §:n määräys, ettei valtiokonttorin ko. lain nojalla antamaan päätökseen saa hakea muutosta valittamalla.

---

lainkäytön kesken. Ehdotus tuskin saanee laajempaa kannatusta, sillä on pelättävissä, että uudelleen järjestelystä aiheutuvat haitat tulisivat olemaan hyötyä suuremmat.

Koska varsinaisia vahingonkorvauskanteita ei käsitellä hallinnon tai hallintolainkäytön puolella, ei myöskään saata syntyä toimivaltaristiriitaa, jossa syytejutun yhteyteen kumuloitavaksi aiottu korvausvaatimus itsenäisenä asiana kuuluisi hallintoviranomaisen tai hallintotuomioistuimen käsiteltäväksi. On kuitenkin olemassa tilanteita, joissa tämä selvä toimivaltajako tavallaan hämärtyy siten, että yleisten tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten/hallintotuomioistuinten toimivallat näyttävät ulottuvan samalle alueelle. Tällöin itse asiassa yksi ja sama saamisvaatimus voidaan ymmärtää joko tuomioistuimessa ajettavaksi vahingonkorvausasiaksi tai hallintoasiaksi. Seuraavassa käsitellään nimenomaan adheesioperiaatteen näkökulmasta kahta tällaista ilmiötä, nimittäin a) rikosjutun yhteydessä ajettavan vahingonkorvauskanteen ja tilimuistutusmenettelyn välistä suhdetta ja b) mahdollisuutta vaatia verosaatavia vahingonkorvauksena verorikosjutussa.

a) Tilivelvollisten kunnan virkamiesten korvausvastuu kunnalle heille uskottuja varoja kohdanneesta vahingosta voidaan määrätyin edellytyksin toteuttaa hallinto-oikeudellisen *tilimuistutusmenettelyn* tietä (KunL 95–97 §).[199] Kunnanvaltuuston asiana on päättää, ryhdytäänkö tilintarkastuskertomuksessa olevan muistutuksen johdosta kunnan edun vaatimiin toimenpiteisiin, vai annetaanko asian raueta (KunL 96,1 §). Ratkaisuvalta tilimuistutusasiassa kuuluu lääninoikeudelle, jolle muistutukseen perustuva korvausvaatimus on tehtävä (KunL 96,4 §). Muutosta lääninoikeuden päätökseen voidaan hakea korkeimmalta hallinto-oikeudelta (HvalL 2 ja 5 §).

Tilimuistutusvastuu on yhdenmukaista vahingonkorvauslaissa säädetyn yleisen korvausvastuun kanssa siinä mielessä, että myös tilimuistutusvastuuseen voidaan virkamies määrätä vain, jos vahinko on luettavissa virkamiehen syyksi tahallisena tai tuottamuksellisena.[200] KunL 96,4 §:ssä

---

[199] Tilimuistutusmenettely tulee nykyään kyseeseen enää vain kunnan viran- tai toimenhaltijoita vastaan. ValtTarkL 8–17 §:ssä olleet säännökset valtion virkamiesten ja muiden valtion varoista päättävien henkilöiden tilimuistutusvastuusta on kumottu 11. 12. 1981 annetulla lailla. Kumoamista on perusteltu *(HE 166/1981* s. 2) sillä, että VahKL:n voimaantulon jälkeen tilimuistutusmenettely on käynyt epätarkoituksenmukaiseksi ja tarpeettomaksi. Myös kunnallisella puolella lienevät tilimuistutusasiat melko harvinaisia.

Ks. Tilimuistutusmenettelystä yleensä *Merikoski–Vilkkonen* s. 250 s., *Rytkölä* s. 80 ss. ja s. 279 s., *Modeen* s. 73 s. sekä erityisesti KunL:ssa säännellystä tilimuistutusmenettelystä *Hannus* s. 380 ss.

KunL 96,2 §:ssä on säädetty, ketkä ovat tilivelvollisia. Tilivelvollisuus ulottuu sekä viranhaltijoihin että luottamushenkilöihin, jotka lainkohdassa mainituin tavoin päättävät kunnan raha-asioista. Tilivelvolliseksi ei kuitenkaan lueta valtuutettua eikä tilintarkastajaa (KunL 96,3 §).

[200] *Rytkölä* s. 279.

säädetään nimenomaan, että korvaus määräytyy vahingonkorvauslain mukaan.[201]

Tilimuistutusasian ja tuomioistuinkanteen välisen suhteen kannalta on merkityksellistä todeta, ettei kunnanvaltuustolla ole täyttä vapautta valita tilimuistutusmenettelyä oikeudenkäyntitien sijasta. Nimittäin jos vahingon aiheuttanut virheellinen menettely käsittää rikoksen, joka ei ole niin vähäinen, että tilimuistutustoimenpiteitä on pidettävä riittävinä, asia on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle syytteen nostamista varten (KunL 96,4 § verr. 24 ja 77 §:ään). Lain tarkoitus on, että tilimuistutusmenettelyä käytetään vähäisemmiksi luokitelluissa virhetapauksissa ja että mikäli asiassa nostetaan syyte, kunnan korvausvaatimus käsitellään syytejutun yhteydessä yleisessä tuomioistuimessa.[202] Tilivastuussa on myös erityinen verraten lyhyt vanhentumisaika: korvausvaatimus on tehtävä lääninoikeudelle kahden vuoden kuluessa siitä, kun kertomus, jossa muistutus on tehty, on esitetty valtuustolle. Ellei vaatimusta ole tässä määräajassa tehty, kunta on menettänyt oikeutensa saada tilivelvolliselta korvaus; kuitenkin voidaan tilivelvollinen tämän jälkeenkin määrätä korvausvelvolliseksi, mikäli korvausvelvollisuus aiheutuu rikoksesta, joka ei ole vähäinen, mutta tällöin korvausvaatimus on esitettävä yleisessä tuomioistuimessa (KunL 96,4 §).[203]

Selostetut määräykset osoittavat, että tilimuistutusinstituutio sinänsä ei muodosta korvauskysymyksen osalta toimivaltaongelmaa yleisessä tuomioistuimessa ajettavassa syytejutussa. Päinvastoin syyteprosessi ja korvausvaatimuksen kytkeminen sen yhteyteen syrjäyttävät tilimuistutusmenettelyn.[204] Tuomioistuinprosessin ja tilimuistutusmenettelyn välisen suhteen ongelmat eivät itse asiassa piilekään toimivaltakysymyksessä sinänsä, vaan *vireilläoloproblematiikassa*. Voidaanko korvausvaatimus ottaa yleisessä tuomioistuimessa tutkittavaksi, jos tilimuistutusvaatimus on jo ehditty saattaa hallintotuomioistuimen käsittelyyn? Vastaavasti joudutaan *res judicata*-probleeman eteen, milloin tilimuistutusasia on ennen tuomioistuinkanteen vireillepanoa hallintoprosessissa lainvoimaisesti ratkaistu: estääkö lainvoimainen hallintotuomioistuimen päätös kanteen yleisessä tuomioistuimessa?

Tirkkonen katsoo yleiseksi säännöksi, ettei vireilläolo- eli lis pendens-

[201] Ks. *Merikoski–Vilkkonen* s. 251, *Hannus* s. 382.

[202] *Merikoski–Vilkkonen* s. 251, *Hannus* s. 381.

[203] Ks. tästä *Hannus* s. 381.

[204] Mahdollisuus käyttää tilimuistutusmenettelyä ei estä nostamasta myöskään erillistä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettavaa kannetta yleisessä tuomioistuimessa.

-vaikutusta yleisiin tuomioistuimiin nähden synny, milloin asia on hallintoviranomaisen käsiteltävänä.[205] Vaikuttaisi kuitenkin tässä tapauksessa oudolta hyväksyä tuomioistuinkanne tilimuistutusmenettelyn ollessa vireillä. Tilimuistutusasiassa ja vahingonkorvauskanteessa on kummassakin kyse samaan tapahtumainkulkuun perustuvasta, samoin juridisin perustein (vahingonkorvauslaki) arvosteltavasta korvausvelvollisuudesta, joka hallinnollisella puolellakin ratkaistaan *lainkäytön* tietä. Miksi tuomioistuinkanne pitäisi sallia, kun asia on jo toisen lainkäyttöelimen tutkittavana? Nähdäkseni siihen ei ole mitään syytä. Pitäisinkin tilimuistutusmenettelyä ja tuomioistuinkannetta toisensa poissulkevina valinnaisina oikeussuojateinä. Selvää ainakin lienee, että aikaisempi kanne yleisessä tuomioistuimessa, joko syytteen yhteydessä tai erikseen, sulkee pois mahdollisuuden tilimuistutusmenettelyn vireillepanoon.

Itse *syytteen* nostamista tilimuistutusasian vireilläolo ei tietenkään voi estää. Mikäli aihetta syytteen nostamiseen ilmenee vasta tilimuistutusmenettelyn vireillepanon jälkeen, jätettäneen tilimuistusasia käytännössä raukeamaan, jolloin tuomioistuintie korvauksenkin osalta avautuu. Loogisena seurauksena lis pendens -vaikutuksesta on, että hallintotuomioistuimen lainvoimainen päätös tilimuistutusasiassa on yhtä lailla prosessin este yleisessä tuomioistuimessa, *res judicata*.[206] Jos siis tilimuistutusvaatimus on lainvoimaisesti hylätty, samaa korvausvaatimusta ei voida yleisessä tuomioistuimessa nostaa sen enempää rikosjutun yhteydessä kuin erikseenkään, ennen kuin päätös tilimuistutusasiassa on purettu.[207] Tuomioistuin-

---

[205] *Tirkkonen* Sp I s. 462. Tirkkosen lausumaan ei liity perusteluja.

[206] Koska yleisen vahingonkorvausvastuun ja tilivastuun syntymisedellytykset ovat vahingonaiheuttajan syyllisyyteen nähden yhtäläiset (VahKL:n mukainen tahallisuus- ja tuottamusarvostelu), ei tuomioistuinkanteen sallittavuutta tilimuistutusasiassa tehdystä ratkaisusta riippumatta voida perustaa sellaiseen keinotekoiseen selitykseen, että tilimuistutusasiassa olisi kyse »siviiliperusteesta» ja tuomioistuinkanteessa mahdollisesti »rikosperusteesta».

[207] Tilimuistutusmenettelyn ja tuomioistuimessa ajettavan vahingonkorvauskanteen suhde on nähdäkseni rinnastettavissa *UL 9: 8:ssa* (L:ssa 16. 12. 1966/644) *säännellyn erityisen vahingonkorvausprosessin* ja tuomioistuinprosessin väliseen suhteeseen. UL 9: 8:n mukaan ulosotonhaltijalla on toimivalta käsitellä ulosottomiestä vastaan kohdistettu korvausvaatimus virheestä tai laiminlyönnistä ulosottoasiassa.

Voitaneen pitää selvänä, että korvausasian vireillepanoon ulosotonhaltijan luona liittyy tuomioistuinprosessin estävä lis pendens -vaikutus. Vastaavasti myös ulosotonhaltijan materiaalisella ratkaisulla, jonka se selvissä tapauksissa voi antaa (milloin ulosotonhaltija ryhtyy toimenpiteisiin syytteen nostamiseksi ulosottomiestä vastaan tai milloin hakijan korvausvaatimus havaitaan perusteeltaan tai määrältään epäselväksi tai riitaiseksi, ulosotonhaltijan tulee osoittaa hakija ajamaan vaatimuksestaan kannetta tuomioistuimessa), on tuomioon rinnastettava res judicata -vaikutus. Ks. myös *T. Ellilä* Ulosotto s. 85 sekä UL 9: 8:n vahingonkorvaus-

kanteen nostamiselle ei kuitenkaan ole estettä, jos tilimuistutusvaatimus on hylätty vanhentuneena. Yleisessä tuomioistuimessa vanhentumiskysymyksen ratkaisu on riippumaton tilivastuun erityisestä vanhentumisajasta. Tilivastuuta koskeva erityinen vanhentumissäännös aiheuttanee kuitenkin sen, että mikäli korvausvaade olisi tilivastuuasiana vanhentunut, kannetta ei voida yleisessä tuomioistuimessakaan hyväksyä, ellei tilivelvollista todeta vähäistä törkeämmän rikoksen perusteella korvausvelvolliseksi.[208] Ellei tätä rajoitusta tehtäisi, menettäisi tilivastuun erityinen kahden vuoden vanhentumisaika kokonaan merkityksensä.

b) Verorikoksella laittomasti pidätetty vero voidaan ymmärtää rikoksen kautta veronsaajalle aiheutetuksi vahingoksi.[209] Tämä näkökulma synnyttää kysymyksen, *saatetaanko saamatta jäänyttä veroa vaatia vahingonkorvauksena verorikosjutun yhteydessä*, vaikka verot normaalisti maksuunpannaan ja peritään hallinnollisessa järjestyksessä.

Ongelmaa on syytä lähteä purkamaan materiaalisesta vahingonkorvausproblematiikasta käsin: liittyykö verorikoksiin samanlainen velvollisuus korvata rikoksella aiheutettu vahinko kuin muihinkin rikoksiin? Ellei näin ole asian laita, ei ole tarpeen pohtia myöskään esitettyä toimivaltaongelmaa.

Vahingonkorvausvelvollisuuden olemassaolo on riidatonta ainakin, milloin aianomaiseen *verolakiin* sisältyy nimenomainen vahingonkorvaussäännös. PerintöVL 70,3 §:n mukaan saman pykälän 1 ja 2 momentissa mainittuihin rikoksiin (mm. perunkirjoituksen toimittamatta jättäminen) syyllinen on velvollinen korvaamaan veron, jota rikoksen tähden ei saada verovelvolliselta perityksi. Eräissä tapauksissa veropetokseen tekijänä tai osallisena syyllisen on korvattava kaksin- tai kolminkertaisena se, mitä hän on valtiolta pidättänyt tai yrittänyt pidättää (ks. LeimaL 100,1 §, EnnakkoperintäL 62 § ja ElokuvaveroL 18,1 §).[210]

Selvää on, että tällainen verolaissa säädetty korvausvelvollisuus voidaan määrätä verorikosjutun yhteydessä. Siihen nähden, että määräys korvaus-

---

oikeudellisesta merkityksestä erit. suhteessa VahKL:n virkamiehen korvausvastuusäännöksiin *Linna* SPL 19§5 s. 288 ss.

[208] Vanhentumiskysymyksen kannalta on yhdentekevää, ajetaanko tuomioistuinkannetta syytteen yhteydessä vaiko erillisenä riitajuttuna. Rikosperusteinenkin korvauskanne toteutetaan näet siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, ellei samalla esitetä rikokseen perustuvaa rangaistus- tai konfiskaatiovaatimusta (OK 14: 8).

[209] *Mörä* Taloudellinen rikollisuus s. 161.

[210] LeimaL 100,1 §:ssä ja ElokuvaveroL 18,1 §:ssä on sanktiona kolminkertainen ja EnnakkoperintäL 62 §:ssä kaksinkertainen pidätetyn veron määrä.

velvollisuudesta on sijoitettu suorastaan samaan lainpaikkaan rikosoikeudellisen rangaistussäännöksen kanssa, voidaan myös lainsäätäjän katsoa tarkoittaneen seuraamukset määrättäviksi samassa rikosprosessimenettelyssä.[211] Siltä osin kuin kyseessä on veron yksinkertaisen määrän ylittävä suoritusvelvollisuus, yhteys rikosprosessiin on sikälikin riidaton, että tätä osaa suoritettavasta määrästä pidetään rikosoikeudellisena seuraamuksena.[212] LeimaL 100,1 §:ssä, EnnakkoperintäL 62 §:ssä ja ElokuvaveroL 18,1 §:ssä säädetty useampikertainen korvausvelvollisuus ei sitäpaitsi edellytä välttämättä lainkaan vahingon syntymistä, vaan tulee kysymykseen myös, milloin veroa on *yritetty* pidättää, eli suoritusvelvollisuus on kytketty yksin rikosoikeudellisen tunnusmerkistön toteutumiseen. Tällöin useampikertainen suoritusvelvollisuus on kokonaisuudessaan muuta kuin vahingonkorvausta.[213] On myös huomattava, että mainituissa lainpaikoissa säädetty korvausvelvollisuus voi kohdata *vain verorikoksen tekijää tai siihen osallista*, joka voi olla muu kuin verovelvollinen.[214]

---

[211] Näin vastaavanlaisista sanktioista Norjassa *Stang* Rettergangsmåten s. 80 s. sekä Tanskassa *Gomard* s. 93 s.

[212] *Kekomäki* LM 1969 s. 47 s., *Lehtonen–Westerbacka* s. 24, *Ahonen* Verotus 1980 s. 386 ja *M. Alanen* DL 1981 s. 131.

Tämä tulkinta on omaksuttu ratkaisussa *KKO 1974 I 2*. Tapauksessa alioikeus ja HO olivat tuominneet syytetyn veropetoksesta ja velvoittaneet hänet sen ohella maksamaan valtiolle laittomasti pidätetyt veroennakot kaksinkertaisina. KKO, katsoen rikoksen vanhentuneeksi koska rikokseen oli sovellettava tekoaikana voimassa ollutta lievempää lakia, hylkäsi syytteen ja vapautti syytetyn hänelle tuomitusta rangaistuksesta ja korvaamasta valtiolle maksamatta jääneitä veroennakkoja *niiden yksinkertaisen määrän ylittävältä osalta*. Sitävastoin, koska oikeus vaatia kyseisen rikoksen johdosta vahingonkorvausta ei ollut vanhentunut, syytetyn tuli korvata valtiolle veroennakkojen yksinkertainen määrä 5 prosentin korkoineen vaatimuksen esittämispäivästä, josta korvauksesta oli kuitenkin vähennettävä, mitä annettujen maksulippujen perusteella siitä oli suoritettu tai vastedes suoritettiin.

Ks. myös *KKO 1983 II 85*: Leimaverolain 100 §:ssä säädetty velvollisuus suorittaa leimaveron määrä kolminkertaisena voidaan veron yksinkertaisen määrän ylittävältä osalta jättää RL 3: 5,3:n nojalla tuomitsematta.

[213] Ks. *Mörä* Taloudellinen rikollisuus s. 169, jossa huomautetaan koko sanktion olevan tällöin rikosoikeudelliseksi luonnehdittava seuraamus.

[214] *Kekomäki* LM 1969 s. 48. Kekomäki viittaa ratkaisuun *KKO 1961 II 95* (ään.): Syytetyn ostaessa perustettavan asunto-osakeyhtiön lukuun kaupungissa olevan tontin vuokraoikeuden tontilla olevine rakennuksineen kauppahinta oli merkitty kauppakirjaan pienemmäksi, kuin mitä se todellisuudessa oli ollut. Ilmoittamatta vieläkään oikeaa kauppahintaa syytetty oli vuokraoikeuden siirron merkitsemistä varten esittänyt kauppakirjan asianomaiselle viranomaiselle, joka näin erehdytettynä oli määrännyt leimaveron kaupan kohteena olleen omaisuuden todellista kauppahintaa alhaisemman arvon mukaan. Pidätetty leimavero oli syytetyn, joka tuomittiin rangaistukseen veronkavaltamisesta, suoritettava valtiolle kolminkertaisena, mutta yhtiön vain yksinkertaisena. Alioikeus ja HO olivat tuominneet myös yhtiölle kolminkertaisen korvausvelvollisuuden ja samalla kannalla oli kaksi KKO:n jäsentä. Ks.

Varsinainen periaatteellinen ongelma koskeekin korvausvaateen oikeutusta silloin, kun korvausvelvollisuuden osoittavaa erityissäännöstä ei löydy verolainsäädännöstä, vaan korvausvastuu voidaan perustaa vain *vahingonkorvauslakiin*. Vallitseva käsitys kirjallisuudessa on, että verorikoksiin liittyy yleinen velvollisuus korvata rikoksella aiheutettu vahinko periaatteessa samalla tavoin kuin muihinkin rikoksiin.[215] On katsottu, etteivät verorikokset ole korvausvelvollisuuden suhteen erityisasemassa. *Prosessuaalisella tasolla* tämä merkitsee, että verorikosjuttuun voidaan kumuloida rikoksen johdosta saamatta jäänyttä veroa koskeva korvausvaatimus. Linja on omaksuttu myös oikeuskäytännössä. Praksis on jo niin vakiintunutta, etteivät oikeustapausviittaukset liene sen osoittamiseksi tarpeen.

Merkille pantavaa on, että verovahingon tuomitsemisen maksettavaksi verorikosjutussa on katsottu käyvän päinsä *veron hallinnollisesta maksuunpanosta riippumatta*.[216] Vahingonkorvauksen tuomitsemista ei siis estä se, että jälkiverotus voidaan vielä toimittaa,[217] eikä sekään että jälkiverotus

---

tapauksen johdosta myös *Lehtonen–Vesterbacka* s. 24 ja *Ahonen* Verotus 1980 s. 386, joissa kirjoituksissa on asetuttu KKO:n enemmistön kannalle. Vrt. *KKO 1949 II 10*, jossa syytetty ja yhdistys, jonka puolesta syytetty oli toiminut, on velvoitettu yhteisvastuullisesti suorittamaan valtiolle syytetyn vilpillisesti pidättämä leimaveron määrä kolminkertaisena.

[215] Näin *Tarjanne* Vero-oikeus s. 346, *Rekola* Tuloverolaki s. 516 ja s. 595, *Kekomäki* LM 1969 s. 48, *Andersson* s. 196 s. ja *Mörä* Taloudellinen rikollisuus s. 164 s. Tällä kannalla myös *Lehtonen–Vesterbacka* s. 23, *Ahonen* Verotus s. 381 ss., *M. Alanen* DL 1981 s. 130 ss. ja *Haarala* DL 1982 s. 350 ss.

[216] *Kekomäki* m.k. s. 49, *Ahonen* m.k. s. 382, *M. Alanen* m.k. s. 132 ja *Mörä* m.k. s. 166 s.

[217] Ks. esim. *KKO:n päätökset 12. 12. 1978 n:o 1679, 20. 11. 1980 n:o 1940* ja *10. 4. 1981 n:o 1716/80* sekä *Helsingin HO:n päätös 18. 6. 1981 n:o 833 (R 1979/1878)*. Näissä jutuissa on ollut kyseessä syyte ennakkoperintälain tai sosiaaliturvamaksusta annetun lain säännösten rikkomisesta (laiminlyönti suorittaa ennakonpidätys tai laiminlyönti suorittaa pidätetyt määrät valtiolle ajallaan). Syytetyt on tuomittu näistä rikoksista rangaistukseen ja samalla velvoitettu maksamaan valtiolle pidättämättä tai suorittamatta jääneet ennakot vahingonkorvauksena, vaikka EnnakkoperintäL 22,2 25 ja 25b §:n sekä SotuMaksuL 10,2 §:n mukaan laiminlyönnistä on seurauksena veroviranomaisten toimesta tapahtuva jälkikäteinen maksuunpano mahdollisine veronlisäyksineen ja veronkorotuksineen.

Toista linjaa – joka ei näytä saaneen enemmälti kannatusta – edustaa ratkaisu *KKO 1967 II 32*: Moottoriajoneuvon lisäveron kavaltamiseen syyllistynyttä ei voitu moottoriajoneuvoverosta 30. 12. 1964 annetun lain nojalla yleisessä tuomioistuimessa määrätä suorittamaan valtiolle vahingonkorvausta sanotunlaisesta verosta. – *Vilkkonen* on (s. 42) esittänyt ratkaisun perusteella mielipiteen, että syytejutussa »korvausta tällaisesta julkisyhteisölle aiheutuneesta vahingosta voidaan määrätä vain, milloin ei jo julkisoikeudellista (fiskaalista) tietä sattunutta vahinkoa voida saada korvatuksi; muu johtaisi vahingonkorvausoppien vastaiseen tilanteeseen, koska *vahinko* on jo verotusmenettelyllisin keinoin saatu korvatuksi (vaihtoehtoisesti ko. keino olisi luonnehdittava puhtaasti sanktiolliseksi, koska 'todellinen' vahingonkorvaus tuomittaisiin rikosprosessissa)». Tätä kantaa, jonka mukaan vahingonkorvaustie tulisi kyseeseen vain, mikäli hallinnollinen tie on jo poissuljettu, ei vallitseva mielipide ole kuitenkaan hyväksynyt.

on jo toimitettu, kunhan vain verosaatavaa ei ole saatu perityksi.[218] Aiemmin oli tiettävästi menettelykäytäntönä, ettei valtion puolesta esitetty vahingonkorvausvaatimusta, milloin kyseistä vilppiä tai laiminlyöntiä koskeva jälkiverotuspäätös oli jo tehty. Tässä suhteessa lainkäytön linja on siis muuttunut ankarammaksi.[219]

Hallinto-oikeudellisesta maksuunpanosta riippumattoman vahingonkorvausvelvollisuuden ration voidaan katsoa pohjautuvan jonkinlaiseen »yleiseen oikeustajuun», jossa argumentoinnissa on keskeisellä sijalla verovelvollisuuden ja vahingonkorvausvastuun toisistaan poikkeava kohdentuminen sekä ajallisessa että henkilöllisessä suhteessa. Milloin verovelvollinen on onnistunut salaamaan verorikoksensa niin kauan, ettei jälkiverotusmahdollisuutta enää ole, on kuitenkin perusteltua katsoa hänen olevan rikoksella aiheuttamastaan vahingosta korvausvelvollinen, ellei sitten korvausvaadekin ole VahKL 7: 2:n nojalla vanhentunut. Ajatuksena on, ettei verorikoksen tehnyt saa päästä korvausvelvollisuuden osalta muita rikoksentekijöitä edullisempaan asemaan.

Yhdenvertaisuusajattelu johtaa lisäksi siihen, että korvausvelvollisuus verorikoksen johdosta on voitava määrätä silloinkin, kun jälkiverotustie on vielä avoinna tai kun jälkiverotus on jo toimitettu, mutta näin maksuunpantua verosaatavaa ei ole saatu vielä kokonaisuudessaan perityksi.[220] Kun verosaatava (leimaveroa lukuunottamatta) vanhenee viidessä vuodessa maksuunpanovuotta seuraavan kalenterivuoden alusta lukien eivätkä perimistoimenpiteet katkaise vanhentumista siten, että alkaisi kulua uusi vanhentumisaika (ks. VeroUL 11 §:n 1 ja 3 mom.), merkitsisi vahingonkorvausprosessin syrjäytyminen hallinnollisen maksuunpanon tieltä vanhentumisetua verorikoksen tekijälle verrattuna muun vahingon aiheuttajaan,

---

[218] *Mörä* Taloudellinen rikollisuus s. 168.

Vrt. myös *KKO 1980 II 112*: Huoltoavun saaja, joka oli salannut avun myöntämiseen vaikuttavat tulonsa, tuomittiin rangaistukseen petoksesta ja velvoitettiin korvaamaan kunnalle sille aiheutunut tappio, josta oli vähennettävä, mitä siitä huoltoapulain 38 §:n mukaisen sääntelyn perusteella ehkä oli peritty (ään.).

[219] Ks. tämän johdosta *Ahonen* Verotus 1980 s. 385. Ahonen viittaa verohallituksen kirjeeseen lääninverovirastoille, liikevaihtoverotoimistoille ja verotoimistoille 16. 11. 1978 (julkaistu Verotus-lehdessä 1979 s. 67 ss.). Kirjeessä annettujen ohjeiden mukaisesti verottaja on verorikosjutuissa ryhtynyt vaatimaan vahingonkorvausta riippumatta siitä, onko vero maksuunpantu jälkiverotuksin vai ei, johon linjaan myös tuomitsemispraksis on taipunut.

[220] *Mörä* Taloudellinen rikollisuus s. 167 s., *Haarala* DL 1982 s. 352 s.

Huomattakoon, että edellä tekstissä mainitun LeimaL 100 §:n mukaisen veron kolminkertaisen määrän vähennyksenä on huomioitava jo maksuunpantu vero (ks. tästä *Mörä* m.k. s. 164).

jonka aiheuttama vahinko vanhenee yleisen VahKL 7: 2:ssa säädetyn vanhentumisajan (vähint. 10 vuotta) kuluessa ja joka vanhentuminen on jo pelkällä muistutuksella keskeytettävissä.[221]

Verorikoksen tekijänä tai muuna rikokseen osallisena on monesti *muu henkilö* kuin verovelvollinen. Jos verovelvollisen osalta otettaisiin vahingonkorvausprosessin esteenä huomioon hallinnollinen maksuunpano tai sen mahdollisuus, mutta muiden rikokseen osallisten korvausvastuu määräytyisi vahingonkorvauslain mukaan, joutuisivat viimemainitut, jotka kenties ovat olleet mukana rikoksessa vain vähäistä osaa esittävinä avunantajina, juuri korvausvelvollisuuden vanhentumiskysymyksessä monesti verovelvollista huonompaan asemaan. Olisi muutenkin outoa, jos verorikosjutussa ei teossa osallisena mukana ollutta verovelvollista voitaisi tuomita korvausvastuuseen, mutta kylläkin muut rikokseen osalliset. Yhtä vaikeaa olisi perustella vaihtoehtoa, ettei kyseisessä tilanteessa myöskään verovelvollisen rikoskumppaneita voitaisi tuomita korvausvelvollisiksi.[222] Koska heihin ei voida kohdistaa vero-oikeudellisia maksuunpanotoimenpiteitä, he vapautuisivat näin kokonaan korvausvastuusta.

Itse *verovelvolliselta* voidaan verorikosjutussa vaatia vahingonkorvausta myös silloin, kun verovelvollinen ei ole jutussa syytetyn asemassa. Käytännössä tällainen menettely tulee kyseeseen erityisesti, milloin osakeyhtiön tai muun verotettavan yhteisön johto on syyllistynyt yhteisön hyväksi verorikokseen. Yhteisön korvausvastuu on tällöin perustettavissa verorikoksesta saatuun hyötyyn.[223] Kysymys on vahingonkorvauksesta eikä hyötykonfiskaatiosta, sillä korvausta ei voida tuomita viran puolesta,

---

[221] *Mörä* m.k. s. 164, *Haarala* DL 1982 s. 353.

Sama järkevä tarve saada korvaustuomio maksamattomista veroista vielä rikosprosessissa on olemassa silloinkin, kun verosaatavat on jo *konkurssituomiossa* määrätty maksettaviksi.

KKO 1983 II 121: Työnantajan konkurssissa tuomitut ennakonpidätykset ja työnantajan sosiaaliturvamaksut voitiin, huomioon ottaen verojen ja maksujen perimisestä ulosottotoimin annetun lain 11 §:n 1 ja 3 momentin säännökset, tuomita työnantajaa vastaan ajetussa jutussa rikosperusteisena vahingonkorvaussaamisena. – Koska konkurssituomio koski verosaatavia ja myöhempi prosessi vahingonkorvausta, oli kyse siinä mielessä »eri saamisista», ettei konkurssituomion *oikeusvoima* saattanut olla esteenä vahingonkorvausvaatimuksen tutkimiselle. Samoin *Itä-Suomen HO:n p. 7. 10. 1983 n:o 198/83*. Vrt. tämän johdosta myös edellä jaksossa 4.2.1. alaviite 56:n kohdalla olevaa esitystä ja sanottu alaviite.

[222] Muiden henkilöiden kuin verovelvollisen korvausvelvollisuus merkitsee siis de facto verosaatavasta vastaavan omaisuuspiirin laajentumista, millä saattaa olla veron maksamisen kannalta ratkaiseva merkitys itse verovelvollisen osoittautuessa varattomaksi. Ks. tästä *Mörä* m.k. s. 164. Vrt. myös *Rekola* Tuloverolaki s. 595, sekä *Valkonen* Taloudellinen rikollisuus s. 134 s.

[223] Ks. tämän johdosta *M. Alanen* DL 1981 s. 131.

vaan yhteisöä vastaan on vireillepanomääräyksiä noudattaen esitettävä vahingonkorvausvaatimus.[224] Tällaista verorikosta voidaan usein pitää eräänlaisena »yhteisörikoksena», jossa yhteisön johto samastuu itse yhtiöön.[225] Vaikka ainoastaan yhteisön puolesta toimineet fyysiset henkilöt voidaan saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen,[226] vastaa yhteisökin rikoksella aiheutetusta vahingosta.[227] Milloin kyseessä on veropetos, johon liittyy sanktiona velvollisuus korvata laittomasti pidätetyn veron määrä useampikertaisena, voidaan yhteisö, jonka hyväksi rikos on tehty, velvoittaa korvaamaan sanottu määrä kuitenkin vain yksinkertaisena.[228]

Esitetyillä syillä voidaan saamatta jääneen veron vaatimista ja tuomitsemista vahingonkorvauksena verorikosjutussa pitää perusteltuna. Mielenkiintoisena vertailuhavaintona todettakoon, että Ruotsissa kehitys on tässä

---

[224] Tällä kannalla *Kekomäki* LM 1969 s. 48 alaviite 107. Kekomäki katsoo, ettei laittomasti pidätetyn veron konfiskoiminen rikoksella saatuna hyötynä liene oikea ratkaisu senkään vuoksi, että asianomistajana saattaa olla valtion ohella muukin julkinen yhdyskunta, joka jäisi vaille korvausta, jos pidätettyä veroa vastaava rahamäärä julistettaisiin valtiolle menetetyksi.

[225] Ajatusta yhteisön ja sen johdon samastamisesta ilmentää osuvasti KKO:n ratkaisu ns. Salora-jutussa *KKO 1981 II 14*: Osakeyhtiön toimitusjohtaja A sekä pääosakkaat B ja C olivat hankkineet yhtiöstä etuuksia mm. siten, että yhtiön tuotteita oli pääasiassa A:n toimesta B:n ja C:n tieten myyty huomattavat määrät ohi kirjanpidon ja kertyneet varat jaettu A:n, B:n ja C:n kesken. Kun yhtiön kolmas osakas D, joka oli A:n äiti ja B:n vaimo, omisti yhtiön 9000 osakkeesta vain 45 kpl ja D:n osakkuutta yhtiössä oli pidettävä muodollisena, syytetyt tuomittiin rangaistukseen veropetoksesta eikä yhtiöön kohdistuneesta kavallusrikoksesta.

Myös alemmat oikeusasteet olivat olleet samalla kannalla.

Yritysjohdon lainvastaisesta menettelystä yritykselle kenties koituva jälkiverotussanktio voi kyllä aiheuttaa johdolle korvausvelvollisuuden myös yritystä kohtaan (näin *KKO 1985 II 154*).

[226] Lakimme ei tunne yhteisöjen rikosoikeudellista vastuuta, jonka vastuumuodon käyttöönottamisesta on viime aikoina käyty keskustelua lähinnä rikosoikeuskomitean mietinnössä (*KM 1976: 72* s. 133 ss.) esitetyn käyttöönottamista puoltavan kannanoton pohjalta. Konfiskaatioseuraamus voidaan kyllä kohdistaa myös yhteisöön.

[227] *Ahonen* Verotus 1980 s. 383, *M. Alanen* DL 1981 s. 131.

Rikokseen osallisten korvausvastuu määräytyy VahKL:n säännösten mukaan (OYL:n korvaussäännökset koskevat vain yhtiöoikeudellista korvausvastuuta, so. korvausvastuuta yhtiöoikeudellisten normien rikkomisesta) ks. *Koski–af Schulten* II s. 355. Myös korvausvastuun jakautumisessa törmätään ongelmaan, keihin henkilöihin korvausvastuu organisaatiossa kohdentuu. Tärkeää on selvittää myös se, onko vahingon aiheuttaja työntekijän asemassa, jolloin vastuu määräytyy VahKL 4 luvun mukaan; ellei häntä voida katsoa työntekijäksi VahKL:n mielessä, sovelletaan VahKL 2 lukua.

Milloin rikokseen osallisen korvausvastuu määräytyy VahKL 4 luvun työntekijän vastuuta koskevien säännösten mukaisesti, joutuu hänen työnantajansa, joka voi olla joko verovelvollinen tai muukin taho, vastuuseen (mahdollisten muiden vastuuperusteiden ohella) VahKL 3 luvun säännösten nojalla (ks. *Mörä* Taloudellinen rikollisuus s. 170 s.).

[228] Ks. edellä alaviitteissä 212 ja 214 mainittuja oikeustapauksia.

suhteessa kulkenut toiseen suuntaan. Naapurimaassamme verorikosten johdosta saamatta jääneitä veroja ei pyritä perimään enää vahingonkorvausteitse.[229] Vahingonkorvausprosessin sallimisessa tai kieltämisessä on pohjimmiltaan kyse verotuksen tehokkuutta koskevasta linjanvedosta: riittävätkö verottajalle hallinnolliset perimiskeinot vai joudutaanko niiden lisäksi »lainaamaan» yleisen lainkäytön puolelta vahingonkorvaussanktioita. Meillä on menty jälkimmäisen vaihtoehdon kannalle, jota järjestelyä voidaan fiskaalisten intressien tyydyttämisen lisäksi perustella sillä, että yleisen lain mukainen vahingonkorvausvelvollisuus on omiaan lisäämään verorikossääntelyn yleispreventiivistä tehoa.

Vahingonkorvauslain mukaan määräytyvä korvausvelvollisuus ulottuu verorikosjutussakin vain *todellisen vahingon määrään asti*.[230] Verovilppiin ja veronmaksun laiminlyöntiin liittyviä vero-oikeudellisia lisiä (veronkorotus, veronlisäys, viivästyskorko ja jäämämaksu) ei voida tuomita yleisessä tuomioistuimessa. Koska vero-oikeudelliset sanktiot eivät ole tuomioistuin-

---

[229] Ks. *Sandström* s. 140. Sandström lausuu, että vuonna 1943 annetun skattestrafflageinin säätämisen yhteydessä poistettiin eri säännöksissä olleet määräykset, joiden mukaan verorikokseen syypää, samalla kun hänet tuomittiin rangaistukseen, oli samalla tuomittava maksamaan pidätetty vero.

Vuoden 1972 alusta tuli Ruotsissa voimaan nykyinen skattebrottslagen. Laki ei sisällä määräyksiä vahingonkorvausvelvollisuudesta. Myös Ruotsin oikeuskäytäntö osoittaa, ettei verorikosjutuissa tuomita laittomasti pidätettyjä veroja vahingonkorvauksena, vaan prosessissa rajoitutaan vain rikosoikeudellisten seuraamusten määrämiseen. Ks. esim. *NJA I 1952: 89, 1966: 109, 1972: 70, 1977: 98* ja *1979: 51*.

Huomattakoon, että Ruotsissa laajennettiin hallinnollisen veronperinnän käyttöalaa vuoden 1972 verorikosuudistuksen yhteydessä verotuslakiin (taxeringslagen) otetulla määräyksellä (115,2 §), jonka mukaan, mikäli verovelvollista vastaan nostetaan syyte verorikoksesta, jälkiverotus voidaan toimittaa vielä normaalin 5 vuoden määräajan jälkeenkin siltä vuodelta (niiltä vuosilta), jota (joita) syyte koskee. Ks. määräyksen johdosta *SOU 1969: 42* s. 235.

Vrt. myös *Norjan* osalta *Stang* Utvalgte emner s. 80 s.: »Derimot kan ikke det offentlige inndrive krav på lovbestemte skatter eller avgifter i en straffesak for overtredelse av lovgivningen om disse ting – – – Slike krav følger ikke av den straffbare handling, men følger av loven selv.» Samoin tulkitsee *Tanskan* adheesiosysteemiä verorikosjutuissa *Gomard* s. 94. Vrt. myös *Jespersen* s. 287 s., jossa esitetään myös adheesiomyönteisiä näkökohtia.

[230] *Tarjanne* Vero-oikeus s. 348, *Kekomäki* LM 1969 s. 48, *Ahonen* Verotus 1980 s. 384, *Mörä* Taloudellinen rikollisuus s. 167.

Korvausvelvollisuutta voidaan VahKL:ssä säädetyin edellytyksin *sovitella*. Sovittelu tulee erityisesti kysymykseen määrättäessä verorikokseen osallisen työntekijän korvausvelvollisuutta (VahKL 4: 1 ja sen soveltamisesta verorikostilanteissa *Mörä* m.k. s. 170). Milloin taas korvausvastuu määräytyy VahKL 2 luvun mukaan, tulee sovittelu yleensä vain harvoin kysymykseen. Ks. tästä *KKO 1984 II 47*, jossa yhtiön hallituksen puheenjohtajalle ja jäsenelle VahKL 2 luvun mukaan määräytyvää korvausvelvollisuutta ennakkoperintälain säännösten rikkomisella aiheutetusta vahingosta soviteltiin (KKO katsoi sovitteluun olevan VahKL 2: 1,2:ssa tarkoitetut erityiset syyt). Vrt. *KKO 1985 II 157*, jossa korvausta ei soviteltu.

asioita, näitä tarkoittavat vaatimukset on jätettävä verorikosjutun yhteydessä esitettyinä *tutkimatta*.[231] Vahingonkorvauksena määrättävälle saatavalle tuomitaan vaadittaessa viivästyskorkoa sen mukaan, kuin mitä korkolaissa on säädetty vahingonkorvausvelalle maksettavasta korosta (KorkoL 7–9 §).[232]

Kuten on jo mainittu, vahingonkorvausprosessi on muodollisjuridisesti riippumaton veron hallinnollisesta maksuunpanosta. Koska vahingonkorvausvelvollisuus ja verovelvollisuus ovat myös *prosessin kohteiden identiteettiarvostelussa eri asioita* (vahingonkorvausvelvollisuus ja veronmaksuvelvollisuus ovat riippuvaisia erilaisista edellytyksistä; mm. »syyllisyyttä» arvostellaan eri tavoin), veroprosessin vireilläolo ei saata synnyttää vahingonkorvauskannetta estävää lis pendens-vaikutusta, yhtä vähän kuin myöskään tuomioistuinprosessi voisi vaikuttaa veroprosessia estävästi. On myös katsottu, ettei veroviranomaisen tai hallintotuomioistuimen lainvoimainen päätös verotusasiassa, jolla ratkaisulla on tuomioistuinprosessissa eräänlainen ennakkokysymyksen luonne, sido syyte- ja vahingonkorvauskysymyksiä tutkivaa yleistä tuomioistuinta.[233]

On kuitenkin selvää, että verotusasiassa tehdyllä ratkaisulla on näyttönä suuri merkitys verorikosjutussa niin syyllisyyskysymyksen kuin korvausvaatimustenkin selvittelyssä. Käytännössä tuomioistuin noudattaneekin verotuspuolella tehtyä ratkaisua, ainakin milloin se on korkeimman hallinto-oikeuden antama.[234] Periaatteessa tuomioistuin tekee kuitenkin ratkaisunsa itsenäisesti, ja aina on mahdollista, että syyteprosessissa tulee ilmi

---

[231] Siihen, että vero-oikeudellisten lisien tuomitseminen vahingonkorvauksena olisi pikemmin materiaalinen kuin prosessuaalinen virhe, viittaa kuitenkin ratkaisu *KKO 1968 II 73:* Kun RO:n päätös siltä osin kuin avunannosta veronkavaltamiseen rangaistukseen tuomittu vastaaja oli velvoitettu suorittamaan valtiolle vahingonkorvausta veron maksuunpanon yhteydessä määrätystä veronkorotuksesta oli perustunut ilmeisesti väärään lain soveltamiseen, päätös purettiin mainituilta osin.

Voidaan kyllä myös katsoa, että vero-oikeudellisten lisien vaatiminen vahingonkorvauksena on vahingonkorvausoikeudellisten normien mukaan perusteetonta, mistä seuraa vaatimuksen hylkääminen. Tässä tapauksessa lienee pitkälti makuasia, valitseeko hylkäämisen vai tutkimatta jättämisen. Henkilökohtaisesti pitäisin kyllä tutkimatta jättämistä dogmaattisesti perustellumpana.

[232] Koska tuomittu määrä on »vahingonkorvausta» eikä »verosaatavaa», merkitsee tämä mm. sitä, ettei saatavalla ole korvausvelvollisen omaisuuteen kohdistuvassa pakkotäytännössä verosaatavalle mahdollisesti kuuluvaa etuoikeutta. Ks. *Mörä* Taloudellinen rikollisuus s. 167.

[233] *Tarjanne* Vero-oikeus s. 236, *Rekola* Tuloverolaki s. 602 s. Ks. myös *Alanen* DL 1981 s. 133 sekä myös edellä alaviite 109:ssä mainitut lähteet. Vrt. myös Ruotsin osalta *Sandström* s. 201 s.

[234] *M. Alanen* DL 1981 s. 133.

seikkoja, jotka eivät ole olleet verottajan tai hallintotuomioistuimen tiedossa.[235] Jotta vältyttäisiin ristiriitaisilta ratkaisuilta verotus- ja syytepuolella, olisi syytettä ja korvausvaatimusta käsittelevän tuomioistuimen, milloin verotusprosessi on vielä kesken, syytä pyrkiä mahdollisuuksien mukaan lykkäämään omaa ratkaisuaan siksi, kunnes verotuspuolella on saatu lopullinen ratkaisu.[236] Syyte- ja vahingonkorvausjutun ja hallinnollisen verotusasian yhtäaikaiseen vireilläoloon liittyy siten käytännöllisiä epäkohtia. Ihanteellista olisi, jos verotusprosessi olisi aina jo lopullisesti ohi, kun yleinen tuomioistuin astuu kuvaan mukaan. Syytteeseenpanon vanhentumista koskevista määräyksistä kuitenkin johtuu, että syytejuttu (ja samalla prosessiekonomisista syistä myös korvausvaatimus) joudutaan monesti panemaan vireille jo tuota ajankohtaa aikaisemmin.[237]

Tuomioistuimessa ajettavan vahingonkorvauskanteen riippumattomuus veron hallinnollisesta maksuunpanosta ei luonnollisestikaan saa johtaa siihen, että veronsaaja saisi suorituksen saamatta jääneestä verosta kahteen kertaan.[238] Kaksinkertaisen perinnän ehkäisemiseksi olisi vahingonkorvaustuomiossa syytä lausua – kuten käytännössä yleensä menetelläänkin – että tuomitusta korvauksesta on vähennettävä, mitä hallinnollisessa järjestyksessä jo on saatu tai vastaisuudessa saadaan perityksi.[239] Kielto periä samaa rahamäärää useampaan kertaan on kyllä sinänsä voimassa ilman nimenomaista mainitaakin.[240] Jos sen sijaan jo tuomitsemisvaiheessa *tiedetään hallinnollisessa järjestyksessä perityn* niin paljon, että vähennystilanne syntyy (ottaen huomioon, että hallinnollisen maksuunpanon perusteella perityt varat käytetään ensin jäämämaksun, viivästyskoron, veronlisäyksen ja viivästyskorkoa vastaavan koron sekä sen jälkeen veron suorituksesi),[241] on selvitetty vähennys otettava *korvausta tuomittaessa* huomioon.

---

[235] *Mörä* Taloudellinen rikollisuus s. 168.

[236] *Rekola* m.t. s. 602, *Kekomäki* m.k. s. 49, *M. Alanen* m.k. s. 133.

[237] Tällaisesta syytteeseenpanotilanteesta huomauttaa *Rautakoski* Taloudellinen rikollisuus s. 146. Ks. myös *Haarala* LM 1983 s. 841.

Milloin verorikos tulee ilmi niin myöhään, ettei jälkiverotusta voida enää toimittaa, korvausvaatimusta ei voida perustaa verotuspäätökseen. Tällöin verottajan on muulla tavoin esitettävä selvitys verorikoksella aiheutetun vahingon suuruudesta. Ellei näyttöä saada, tuomioistuimella on valta arvioida vahingon määrä kohtuuden mukaan (OK 17: 6). Ks. *Kekomäki* m.k. s. 49 s., *Mörä* Taloudellinen rikollisuus s. 167 s. sekä erit. liikevaihtoverorikosten osalta *Haarala* DL 1982 s. 351 ja 357.

[238] *Mörä* m.k. s. 174.

[239] *Tarjanne* Vero-oikeus s. 348, *Ahonen* Verotus 1980 s. 384, *Mörä* m.k. s. 174. Ks. oikeuskäytännöstä esim. *KKO:n päätökset 12. 12. 1980 n:o 2127* ja *10. 4. 1981 n:o 1716/80*.

[240] *Mörä* m.k. s. 174.

[241] Kuittaustilanne syntyy siis vasta, kun vahingonkorvauksena tuomittu määrä ylittää

Verottajalla ei ole oikeutta saada vahingonkorvaustuomiota määrästä, joka on jo peritty.[242]

Käsittelyjärjestystä koskevana seikkana todettakoon lopuksi, että verorikokseen perustuvaa vahingonkorvauskannetta voidaan ajaa myös erikseen, jolloin noudatetaan OK 14: 8:n mukaisesti *siviiliprosessuaalista käsittelyjärjestystä*. Oikeuskäytännössä erikseen nostetut siviilikanteet verovahinkojen korvaamiseksi ovat tiettävästi olleet varsin harvinaisia. Esimerkin tällaisesta siviilijutusta tarjoaa kuitenkin oikeudenkäynti, jossa korkein oikeus on julkaissut tiedonannon *KKO 1985 II 157*. Jutussa verottaja ajoi siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä vahingonkorvauskannetta erään yhtiön toimitusjohtajaa vastaan sillä perusteella, että vastaaja oli laiminlyönyt ennakkoperintälain mukaisten ennakonpidätysten maksamisen valtiolle. Tilittämättä jäänyttä määrää koskeva korvauskanne tutkittiin kaikissa oikeusasteissa. (Tiedonannon otsikko ei liittynyt jutun prosessuaaliseen puoleen, vaan koski vahingonkorvauksen sovittelua.)

Jutun siviiliprosessuaalinen käsittelyjärjestys selittyy sillä, että teko oli jo ehtinyt rikoksena vanhentua ennen prosessin käynnistämistä, mutta oikeus vaatia vahingonkorvausta oli ollut vielä vanhentumaton.[243] Tavallisesti verosaatavia koskevissa vahingonkorvausjutuissa joudutaan siviiliprosessin piiriin sitä kautta, että tuomioistuin *erottaa* verorikosjutun yhteydessä esitetyt korvausvaatimukset erilliseksi riitajutuksi joko kesken käsittelyn tai siten, että korvausvaatimuksen käsittelyä jatketaan syytteen ratkaisemi-

---

verotuspäätöksessä määrätyt vero-oikeudelliset lisät. Vahingonkorvaukselle tuomittu korko ja verolle määrätty viivästyskorko kuittautunevat kuitenkin siltä osin kuin ne kohdistuvat samaan ajanjaksoon.

Poikkeuksena sääntöön, että korvauksesta vähennetään peritty vero, on LeimaL 100,1 §:n määräys, jonka mukaan tuomitusta määrästä on vähennettävä se, mitä hallinnollisessa järjestyksessä on maksuunpantu (so. jo pelkkä maksuunpano otetaan huomioon). Ks. tästä *Mörä* m.k. s. 174.

[242] *Tarjanne* Vero-oikeus s. 346. Korvausvaatimus tulee siis hylättäväksi siltä osin kuin mitä hallinnollisessa järjestyksessä on jo peritty.

Tämä tilanne on verrattavissa siihen, ettei verottajan ole näytetty kärsineen vahinkoa verorikoksen johdosta, jolloin syytetyn menettely ei voi synnyttää korvausvelvollisuutta (ks. *KKO 1983 II 155*). Korvausvaatimus tulee samoin hylättäväksi, jos verorikoksen ja vahingon väliltä puuttuu adekvaattinen syy-yhteys (esim. jos osoittautuu, että vero olisi jäänyt saamatta, vaikka syytetty olisi toiminut verolakien säännösten mukaan, ks. tästä *Mörä* m.k. s. 163).

[243] *Ahonen* Verotus 1980 s. 381 katsoo erillisen siviiliprosessin mahdolliseksi edellytyksin, että syyteoikeus on vielä voimassa.

Käsittelyjärjestyskysymykseen liittyy materiaalisella tasolla ongelma siitä, voiko vahingonkorvausvelvollisuus veroasioissa aktualisoitua verorikoksen tunnusmerkistön ulkopuolella. Tähän kysymykseen palataan jäljempänä jaksossa 10.1. käsiteltäessä korvausvaatimuksen johdosta annettavan ratkaisun riippuvuutta syytteen kohtalosta.

sen jälkeen, joka jatkomenettely tapahtuu niinikään siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä (OK 14: 9 ja 11).[244]

5.4. OIKEUSASTEELLINEN TOIMIVALTA

5.4.1. Yleissääntö – Adheesioperiaatteen suhde korvausvaatimusta koskeviin oikeusasteellisen toimivallan normeihin tarkoittaa kysymystä, voidaanko syytejuttuun sinänsä kumuloitavissa oleva vahingonkorvausvaatimus esittää vielä, kun syytejuttu on saatettu muutoksenhakutuomioistuimen käsiteltäväksi. Verrattuna edellä suoritettuihin alueellista ja asiallista toimivaltaa koskeviin suhteellisen työläisiin selvittelyihin, on vastauksen antaminen nyt esitettyyn kysymykseen helppoa: korvausvaatimusta ei voida esittää enää muutoksenhakutuomioistuimessa. Instanssijärjestys on meillä periaatteessa ehdoton,[245] johon sääntöön ei – kohta mainittavia erityistilanteita lukuunottamatta – sallita adheesionkaan hyväksi poikkeusta.[246]

Tämän prosessuaalisen aksiooman tärkeimpänä lainsäädännöllisenä ilmauksena voitaneen pitää kanteenmuutoskieltoa siviiliprosessissa säänteleväin OK 14: 2:n 2 momenttia. Lainpaikassa kielletään sivuvaatimusten ja myös olennaisesti samasta perusteesta päävaatimuksen kanssa johtuvien

---

[244] Ns. Salora-oikeudenkäyntien pääjutussa (*KKO 1981 II 14*) alioikeus menetteli siten, että syytteet ratkaistiin ensin ja vahingonkorvausvaatimukset erotettiin erilliseksi asiaksi käsiteltäväksi siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä (*Turun RO*:n II osaston päätös ja välipäätös 5. 12. 1979 n:o 33/476).

Ks. myös *Itä-Suomen HO:n p. 6. 7. 1984 n:o 1505/84* (erottamisen syynä se, että korvausvaatimus perustui lainvoimaa vailla oleviin jälkiverotuksiin ja veronoikaisuihin, minkä vuoksi vahingon määrää ei voitu vielä rikosjutun yhteydessä tarkoin selvittää).

[245] *Tirkkonen* Sp I s. 288 ja Rp I s. 164.

[246] Ks. *Palmgren* s. 163 sekä *Tirkkonen* Rp I s. 379.

Ks. oikeuskäytännöstä esim. *Vaasan HO:n päätös 14. 5. 1976 (RD 1975 n:o 926)* ja *Helsingin HO:n päätös 31. 12. 1979 (R 1977/1953)*, jossa kummassakin ratkaisussa on jätetty tutkimatta asianomistajan vasta HO:ssa esittämät korvausvaatimukset.

Adheesion mahdollisuutta vielä muutoksenhakuvaiheessa olisi kenties arvosteltava jossakin määrin toisin, jos siviiliprosessilakimme antaisi dispositiivisissa riitajutuissa osapuolille oikeuden solmia ns. *instanssisopimus*, jolloin asianosaiset saattaisivat sopia vahingonkorvausjutun vireillepanosta suoraan hovioikeudessa.

Instanssisopimuksille myönteisiä ajatuksia on esiintynyt Ruotsissa, jossa idea oli esillä uutta oikeudenkäymiskaarta valmisteltaessa. Järjestely jäi kuitenkin toteuttamatta. Ks. tämän johdosta *Gärde* SvJT 1937 s. 738 ja *SOU 1938: 44* s. 47. Vrt. myös *T. Ellilä* Hovioikeusmenettely s. 68 ss. ja *sama* Korkein oikeus s. 20.

uusien vaatimusten esittäminen ylemmässä tuomioistuimessa. Vaikka OK 14: 2 koskeekin nimenomaisen sanamuotonsa mukaan vain riita-asioita, siviiliprosessia, voidaan lainkohtaa ilman liiallisen yleistämisen vaaraa pitää ilmauksena kaikkia oikeudenkäyntejä koskevasta yleisestä periaatteesta. Kun instanssijärjestys on riita- ja rikosjutuissa yhdenmukainen ja myös yhtälailla ehdoton, ongelmia ei synny myöskään siinä tilanteessa, jossa syyte ja rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus kumuloidaan keskenään.[247] Tämä selittää myös sen, miksi adheesioperiaatteen muotoavaa vaikutusta siviiliprosessuaalisiin toimivaltasääntöihin on oikeusasteellisen toimivallan osalta arvosteltava olennaisesti toisin, kuin mitä edellä on alueellisesta ja asiallisesta toimivallasta esitetty.

Mielenkiintoisena vertailuhavaintona todettakoon, että *Saksan liittotasavallan* adheesiosysteemissä on kumulaation katsottu käyvän päinsä vielä syytejutun muutoksenhakuvaiheessakin.[248] Tällainen liityntämahdollisuus, joka ilmentää saksalaiselle adheesiojärjestelmälle tyypillistä yksityisoikeudellisen vaatimuksen korostetun alisteista asemaa suhteessa syytevaatimukseen, tuntuu omien prosessiperiaatteidemme valossa kovin oudolta. Mutta Liittotasavallan adheesioprosessissa yksityisoikeudellinen vaade ei olekaan samalla tavoin itsenäinen siviilikanne kuin meillä.[249]

Omassa adheesioprosessissamme seuraukset oikeusastejärjestyksen ehdottomuudesta tulevat sovellettaviksi, paitsi silloin kun korvausvaatimusta yritetään kumuloida syytejuttuun ensi kerran vasta muutoksenhakuasteessa, myös siinä tilanteessa, kun ylempi tuomioistuin havaitsee alemman tuomioistuimen *laiminlyöneen antaa lausuntonsa* esitetystä korvausvaatimuksesta tai osasta esitettyjä korvausvaatimuksia. Tällöin juttu säännönmukaisesti palautetaan kyseisiltä osin takaisin alempaan oikeusasteeseen.[250] Palauttamissääntö ei kuitenkaan ole poikkeukseton, kuten jäljempänä esitetään.

---

[247] *Agge* II s. 59.

[248] *Schönke* DRZ 1949 s. 122, *Würtenberger* Festschrift für Pfenninger s. 198, *Kleinknecht* s. 1023, joista lähteistä myös ilmenee, että kumulaatio voi tapahtua vain ensi vaiheen muutoksenhaussa (Berufung), muttei enää toisessa vaiheessa, koska kolmas oikeusaste tutkii yleensä enää vain oikeuskysymyksiä (Revision).

[249] Ks. tästä edellä jaksossa 1.2.2. olevaa esitystä.

[250] *KKO 1978 II 65:* Syytetty oli sen varalta, että hänet velvoitettaisiin toisen syytetyn kanssa suorittamaan asianomistajalle vahingonkorvausta, RO:ssa ja HO:ssa vaatinut vahingonkorvauksen määrän jakamista VahKL 6 luvun 3 §:n mukaan korvausvelvollisten kesken. Kun nämä oikeudet korvausta tuomitessaan eivät olleet antaneet lausuntoa tuosta vaatimuksesta, juttu palautettiin RO:een siltä osalta uudelleen käsiteltäväksi.

KKO 1980 II 79: Asianomistajan vaadittua syytetyltä korvausta kivusta ja särystä sekä

5.4.2. Erityistilanteita – Periaatteellisesta ehdottomuudestaan huolimatta instanssijärjestys ei kuitenkaan ole niin täydellisesti aukoton, etteikö ylempi tuomioistuin missään tilanteessa saattaisi ottaa tutkittavakseen vaatimuksia, joita ei ole alemmassa instanssissa materiaalisesti käsitelty. Poikkeuksilla on oma merkityksensä myös adheesioprosessissa.

a) Prosessioikeustieteessä on yleisesti oltu sitä mieltä, että poikkeuksellisesti ns. selvissä ja yksinkertaisissa tapauksissa muutoksenhakutuomioistuin voi palauttamisen sijasta »viivytyksen välttämiseksi» ottaa *suoraan tutkittavakseen* vaatimuksen, josta alempi tuomioistuin on *laiminlyönyt antaa lausuntonsa*.[251] Näin on katsottu voitavan menetellä, milloin kyseessä on itse pääkanteeseen nähden epäitsenäinen, liitännäinen vaatimus, jonka tosiasiapohja on alioikeusprosessissa jo selvitetty ja jonka ratkaisemisessa hovioikeus katsoo mahdolliseksi päätyä riidatta vain tiettyyn »selvään» lopputulokseen.[252] Tällöin käytännölliset joustavuus- ja kustannussyyt puoltavat vaatimuksen ottamista tutkittavaksi suoraan hovioikeudessa tai vastaavasti myös korkeimmassa oikeudessa. Samaa menettelytapaa on voitava soveltaa mainitunlaisten liitännäisvaatimusten käsittelyssä myös silloin, kun vaatimus on alemmassa tuomioistuimessa *jätetty nimenomaisella päätöksellä tutkimatta* ja ylempi tuomioistuin tulee siihen tulokseen, että vaatimus olisi pitänyt tutkia.[253]

Tällaista »oikotietä» voitaneen käyttää poikkeuksellisesti myös adheesioprosessissa, milloin alempi tuomioistuin, tavallisesti alioikeus on sivuuttanut tai jättänyt tutkimatta esitetyn korvausvaatimuksen ja muutoksenhakutuomioistuin on tutkimisen kannalla. Välittömän tutkimislinjan omaksumisessa on kuitenkin syytä noudattaa pidättyvyyttä ja rajoittaa se vain poikkeustapauksiin (esimerkiksi vaatimus sivuutettu tai jätetty tutkimatta vain tietyltä osin). Koska kyseessä on poikkeus instanssijärjestyksen periaatteesta (asianosaiset menettävät yhden tai kaksikin oikeusastetta) ja

---

pysyvästä haitasta 10.000 mk RO oli tuominnut maksettavaksi korvausta kivusta ja särystä 6.000 mk. Syytetyn valituksesta HO oli alentanut tuon korvauksen 2.500 mk:aan. Kun alemmat oikeudet eivät olleet antaneet lausuntoa asianomistajan vaatimuksesta pysyvää haittaa koskevilta osin, juttu palautettiin RO:een lausunnon antamista varten paitsi kivusta ja särystä myös pysyvästä haitasta esitetyn korvausvaatimuksen johdosta.

Vrt. tämän johdosta myös edellä 3 § alaviite 58:n kohdalla olevaa esitystä ja sanottu alaviite. Vaatimuksen sivuuttamisesta palauttamisperusteena ks. yleisemmin *Reinikainen* s. 121 ss., *Tirkkonen* Sp I s. 358 sekä *Virolainen* s. 293. Ks. lisäksi *Welamson* VI s. 133 ja siellä alaviite 13.

[251] *Wrede* II s. 272 ja *Tirkkonen* Sp II s. 347.

[252] *Wrede* m.t. ib., *Reinikainen* s. 127, *Tirkkonen* m.t. ib. sekä *Virolainen* s. 292.

[253] Näin *Reinikainen* s. 116. Ks. myös *Welamson* VI s. 135.

koska pääsääntöisesti kirjallinen muutoksenhakuprosessi ei tarjoa vaatimuksen faktapohjan selvittelyyn samoja mahdollisuuksia kuin alioikeusmenettely, voidaan muutoksenhakuinstanssissa suoritettavaa välitöntä tutkittavaksi ottamista pitää perusteltuna vain, jos prosessiaineistoa voidaan pitää täydellisenä ja jos vaatimuksen juridinen kohtalo on selvä.[254] Selvennykseksi lausuttakoon, *ettei* tämä poikkeusmenettely voi tulla kysymykseen sellaisten vaatimusten osalta, jotka ensi kerran esitetään vasta muutoksenhakuasteessa. Nämä jätetään väärässä instanssissa esitettyinä tutkimatta.

b) Kielto esittää uusia vaatimuksia muutoksenhakutuomioistuimessa ei sekään ole poikkeukseton. Perinteisesti on katsottu, etteivät oikeusasteellista toimivaltaa koskevat normit estä *kuittausvaatimuksen* tutkimista ylemmässä tuomioistuimessa.[255] Rikosjutussa voidaan siis vahingonkorvausvaade toteuttaa kuittausteitse vielä muutoksenhakuasteessakin. Sama koskee rikosjutussa myös muuta kuittaukseen käytettävää vastasaatavaa.[256] Toinen asia on, että mikäli vastasaatava on korvaussaaminen, se on harvoin niin selvä ja riidaton, että sen käsittely kuittausvaatimuksena pääjutun yhteydessä kävisi haitatta päinsä. Kuittausvaatimus saatetaan siis jättää ylemmässä oikeudessa tutkimatta normaalia herkemmin sen vuoksi, ettei

---

[254] Välittömän tutkimismahdollisuuden poikkeuksellisluontoisuutta on myös kirjallisuudessa korostettu. Ks. *Reinikainen* s. 116 ja s. 127, *Tirkkonen* Sp II s. 247 sekä *Virolainen* s. 292.

Oikeustapaus *KKO 1983 II 121* on käytännön esimerkki tilanteesta, jossa *KKO* on ottanut rikosjutussa esitetyn korvausvaatimuksen välittömästi tutkittavakseen. Kysymys oli konkurssituomiossa jo tuomituista verosaatavista, joita vaadittiin verorikosjutun yhteydessä vahingonkorvauksena. Alioikeus oli hylännyt korvausvaatimuksen, koska se oli jo lainvoimaisella konkurssituomiolla hyväksytty ja HO oli puolestaan tällä res judicata-perusteella poistaen alioikeuden korvausvaatimuksesta antaman ratkaisun jättänyt korvausvaatimuksen tutkimatta. *KKO* sen sijaan katsoi, ettei verosaamisen tuomitsemista vahingonkorvauksena verorikosjutussa estänyt se, että saatavat oli konkurssituomiossa tuomittu maksettaviksi (ks. tästä edellä alviite 221). Ottaen huomioon asian selvitetyn tilan KKO otti korvausvaatimuksen viivytyksen välttämiseksi välittömästi tutkittavakseen (ja tuomitsi valtiolle sen vaatiman korvauksen).

Ks. myös *KKO:n päätös 16. 6. 1983 n:o 1320*. Tapauksessa HO oli jättänyt konkurssirikosjutun yhteydessä esitetyt korvausvaatimukset tutkimatta sillä perusteella, että saamisista oli ollut samaan aikaan vireillä siviiliprosessuaalinen takaisinsaantikanne. KKO sen sijaan katsoi, että koska rikosjutun korvausperusteet olivat erilaiset kuin takaisinsaantijutussa, lis pendens -vaikutusta ei ollut syntynyt eikä HO:n siis olisi pitänyt tällä perusteella jättää vaatimuksia tutkimatta. Asian selvitettyyn tilaan nähden ja viivytyksen välttämiseksi KKO otti korvausvaatimukset välittömästi tutkittavakseen.

Samoin *Itä-Suomen HO:n päätös 13. 6. 1978 n:o 1224/77*, jossa HO on ottanut syytejutun muutoksenhakuvaiheessa viivytyksen välttämiseksi suoraan tutkittavakseen korvausvaatimuksen, jonka alioikeus oli jättänyt tutkimatta (ks. edellä 3 § alaviite 63).

[255] *Halila* Kuittauksesta s. 207 ss.

[256] Vrt. tämän johdosta edellä 4 § alaviite 113:n kohdalla olevaa esitystä.

vastasaatavalta vaadittavaa kvalifioitua likvidisyysehtoa ole täytetty.[257]

Periaatteessa kuittaus käy päinsä vielä korkeimmassa oikeudessakin. Aikaisemmin järjestelyn sallittavuus voitiin johtaa OK 30: 20,2:sta (L:ssa 7. 1. 1955/2), jonka lainpaikan mukaan vasta korkeimmassa oikeudessa tehtyä kuittausvaatimusta ei tullut ottaa tutkittavaksi, ellei sitä voitu haitatta käsitellä jutun yhteydessä.[258] Uudessa, vuoden 1980 alusta voimaan tulleessa muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen sääntelevässä OK 30 luvussa ei enää ole kuittausta koskevaa erityissäännöstä. Mitään periaatteellista muutosta ei uuden lainsäädännön ole kuitenkaan katsottu tässä suhteessa aiheuttaneen.[259]

Koska kuittausvaatimus on tietyssä mielessä asiaväitteeseen rinnastettava puolustuskeino, on kuitenkin otettava huomioon OK 30: 7:ssä (verr. 30: 12:een) säädetyt rajoitukset esittää uutta oikeudenkäyntimateriaalia korkeimmassa oikeudessa. OK 30: 7,1:n mukaan (joka lainpaikka OK 30: 12,1:n mukaan koskee myös jutun vastaajaa), milloin korkein oikeus on jutussa kolmas oikeusaste, muutoksenhakija ei saa vedota muihin seikkoihin ja todisteisiin kuin niihin, jotka on esitetty alioikeudessa tai hovioikeudessa, paitsi milloin hän saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen alemmassa tuomioistuimessa tai että hänellä muuten on ollut pätevä aihe olle tekemättä niin. Kuittauksen osalta tämä merkitsee, että kuittausvaatimuksen esittäjän on saatettava todennäköiseksi, ettei hän ole voinut esittää vaatimustaan alemmassa tuomioistuimessa tai että hänellä muuten on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin.[260] Milloin hovioikeus on ollut jutussa toinen aste, edellyttää kuittausvaatimuksen tutkiminen korkeimmassa oikeudessa luonnollisesti, että pääsaatavan osalta on myönnetty valituslupa.[261]

---

[257] Kuittausvaatimukselle muutoksenhakuvaiheessa asetettavasta likvidisyysvaatimuksesta *Halila* m.t. s. 211, *Tirkkonen* Sp I s. 425.

[258] *Halila* m.t. s. 207.

[259] *Salervo* Uudet säännökset s. 22, *Lager* Muutoksenhaku KKO:een s. 36 s. ja *Halila–Ylöstalo* s. 59.

[260] *Salervo* m.k. s. 22.

[261] Milloin kuittausvaatimuksen esittää muutoksenhakija, saattavat siten OK 30: 7:n mukaiset kuittausvaatimuksen tutkimisen edellytykset tulla tutkittaviksi vasta valitusluvan myöntämisen jälkeen. On tosin periaatteessa mahdollista, että valituslupa myönnetään juuri OK 30: 7:ssä mainituilla syillä (ks. OK 30: 3,1:n ns. »muu painava syy» lupaperusteena).

Sen johdosta, että OK 30 luvun säännökset eivät lainkaan edellytä, että muutoksenhakijan vastapuoli valvoisi aktiivisesti puhevaltaa KKO:ssa milloin valituslupa tarvitaan, ei yleensä aktualisoidu sellainen tilanne, että vastapuoli tässä mielessä »turhaan» esittäisi kuittausvaatimuksen. Kun vastine tavallisesti pyydetään vasta sen jälkeen, kun valituslupa on myönnetty, voidaan suoraan ryhtyä tutkimaan kuittausvaatimuksen esittämisen luvallisuutta OK 30: 7:n valossa.

Poikkeuksen tekeminen kuittaustilanteessa instanssijärjestyksen periaatteesta on ymmärrettävää kuittauksen puolustuksellisen luonteen vuoksi. Mutta kuittausvaatimus ei ole ainoa uusi vaatimus, jonka esittäminen on oikeuskäytännössä sallittu vielä muutoksenhakuvaiheessa. Myös VangKorvL 5,1 §:ää on tulkittu siten, että poikkeaminen oikeusastejärjestyksestä käy päinsä. Säännöksen mukaan VangKorvL 1 §:ään perustuva *korvausvaatimus valtiota vastaan väitetystä laittomasta pidättämisestä tai vangitsemisesta* voidaan esittää jo siinä rikosasiassa, jonka vuoksi vahingon kärsinyt on ollut pidätettynä tai vangittuna (ks. edellä 4 § alaviite 104:n kohdalla). Korkein oikeus on katsonut, että VangKorvL 5,1 §:ssä tarkoitettu vastavaatimus saadaan kohdistaa valtioon vielä siinäkin vaiheessa, kun pääsyytejuttu on muutoksenhakutuomioistuimen käsiteltävänä.

> *KKO 1978 II 63:* HO:n hylättyä vangittua vastaan ajetun syytteen ja jätettyä hänen vaatimuksensa vapaudenmenetyksen aiheuttaman vahingon korvaamisesta vasta HO:ssa tehtynä tutkimatta KKO katsoi, ettei HO:n olisi pitänyt mainitsemallaan perusteella jättää vahingonkorvausvaatimusta tutkimatta ja palautti jutun sanotulta osalta alioikeuteen.

Päätöksensä perusteluissa korkein oikeus katsoi syytetyn esittäneen korvausvaatimuksensa VangKorvL 5,1 §:n edellyttämällä tavalla (so. »siinä rikosasiassa, jonka vuoksi vahingon kärsinyt on ollut pidätettynä tai vangittuna»). Vahingon kärsineen etunäkökohdat huomioon ottaen korkeimman oikeuden omaksumaa tulkintaa voidaan kyllä puoltaa (ratkaisu oli yksimielinen). Toisaalta saatetaan vastapainoksi huomauttaa, että VangKorvL 5,1 § on varsinaisesti kumulaationormi, josta sellaisenaan on vaikea päätellä instanssijärjestyksen syrjäytymistä.

> VangKorvL:n pohjana olevassa hallituksen esityksessä ei oteta tähän asteellisen toimivallan ongelmaan kantaa, vaan esityksen perusteluissa on lausuttu julki vain se, mikä ilmenee jo lakitekstistä, sekä todettu kumulaatiojärjestelyn yleensä vastaavan aikaisempaa VirkamVastuuL:n käytäntöä *(HE 187/1973* s. 33).
>
> KKO:n ratkaisusta ilmenevä kanta sisältää senkin, että kyseinen vastavaatimus voidaan tehdä vielä KKO:ssakin. Koska kumulointi pääsyytejuttuun edellyttää käsitteellisesti pääsyytteen vireilläoloa ao. tuomioistuimessa, voi vastakanteen tutkiminen KKO:ssa aktualisoitua vasta, kun KKO – sen ollessa kolmas aste – on myöntänyt valitusluvan. Lisäksi OK 30: 7:n periaatteellinen kielto esittää uutta oikeudenkäyntiaineistoa enää KKO:ssa puoltaa sellaista lisärajoituksen asettamista, ettei vaatimusta voitaisi esittää KKO:ssa, ellei

esittäjä saata todennäköiseksi, ettei hän ole voinut esittää vaatimustaan alioikeudessa tai HO:ssa tai että hänellä on ollut pätevä syy olla tekemättä niin.

Milloin taas vastavaatimus laittomasta pidättämisestä on tehty alioikeuskäsittelyn jälkeen ensi kerran *HO:ssa*, on tässäkin tapauksessa pyydettävä KKO:lta valituslupa, mikäli HO:n vastavaatimuksesta antama ratkaisu halutaan saattaa KKO:n tutkittavaksi. Vaikka KKO onkin tällaisessa tapauksessa vastavaatimuksen osalta vasta toinen oikeusaste, laiton pidättäminen tai vangitseminen liittyy niin läheisesti itse pääasiaan, ettei valittamista valituslupaa pyytämättä saateta pitää mahdollisena. Tekstin oikeustapauksessakin oli KKO:een päästy tuolloin voimassaolleen muutoksenhakuluvan tietä.[262]

Eräs vaatimustyyppi, jonka esittämistä niinikään vasta muutoksenhakuasteessa saatettaisiin ajatella, on vaatimus siitä, miten *korvausvastuu on jaettava useiden korvausvelvollisten kesken* (VahKL 6: 3,1).[263] Tällaista poikkeamista oikeusastejärjestyksestä voitaisiin perustella erittäin voimakkaaseen liitännäisyyteen nojaavilla tarkoituksenmukaisuussyillä. Vastuunjakovaatimus on sikäli erikoistapaus, että kanne ei tähtää vielä varsinaisesti suoritukseen, vaan sillä pyritään ainoastaan tarkemmin täsmentämään vahingonkorvausvelvollisuus silmällä pitäen sen lopullista kohdentumista. Näistä näkökohdista huolimatta pitäisin kuitenkin instanssijärjestyksen syrjäyttämistä tässä tapauksessa kiellettynä. Vastuunjakovaatimuksen suhdetta tuomioistuinten oikeusasteelliseen toimivaltaan on päinvastoin perus-

[262] Ks. valitusluvan tarpeellisuudesta vasta HO:ssa tehtyjen liitännäisvaatimusten osalta *HE 106/1978* s. 13 sekä *Leivonen* KKO 60 vuotta s. 112 s.

Tapauksessa kiinnittyy huomio siihen, että vaikka KKO on katsonut HO:n menetelleen virheellisesti, juttu on kuitenkin palautettu *alioikeuteen*. Tässä tapauksessa palautus alioikeuteen on ollut tarkoituksenmukaista sen vuoksi, että itse syytejuttu oli jäänyt HO:n päätöksen varaan eli syyte oli jo lainvoimaisesti hylätty KKO:n ratkaistessa kysymystä VangKorvL 5,1 §:n suhteesta tuomioistuinten oikeusasteelliseen toimivaltaan. On siis ollut järkevää aloittaa korvausvaatimuksen käsittely (nyt siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä) alioikeustasolta ja antaa asianosaisten käyttöön koko oikeusastejärjestelmä. Palauttamisen jälkeinen tilanne on siis muodostunut samaksi, kuin jos korvauskannetta alunalkaenkin olisi ajettu syytejutun jälkeen erillisenä riitajuttuna. VangKorvL 5,2 §:n mukaan tällainen kanne on nimittäin pantava vireille siinä tuomioistuimessa, joka käsitteli syyteasiaa ensimmäisenä oikeusasteena.

Yleissääntönä kyllä on, että milloin palauttamisen syynä on menettelyvirhe, juttu palautetaan siihen instanssiin, jossa virhe on tapahtunut. Ks. lähemmin *Reinikainen* s. 322 ss.

[263] Korvausvelvollisten keskinäisestä vastuunjaosta on pidettävä erillään kysymys siitä, vastaavatko korvausvelvolliset *suhteessa vahingon kärsineeseen* solidaarisesti vaiko jollakin muulla perusteella (ks. VahKL 6: 2). Selvää on, että tämä kysymys on otettavissa muutoksenhakutuomioistuimessa tutkittavaksi, vaikka se olisi alemmassa asteessa sivuutettu. Kyseessä ei näet voida katsoa olevan varsinaisesti uuden »vaatimuksen» tutkiminen, vaan alkuperäiseen korvausvaatimukseen kuuluva juridinen osatekijä.

teltua arvostella samoin, kuin jos kyseessä olisi saamisoikeuteen asti konretisoitunut regressikanne, jota ei voida kumuloida syytejuttuun enää muutoksenhakuvaiheessa.[264]

c) Normaaliin oikeusastejärjestykseen aiheuttavat muutoksia niin adheesiotilanteessa kuin muutoinkin myös *kanteenmuutoskiellosta sallittavat poikkeukset*. OK 14: 2,1:n 1 kohdan mukaan kantaja voi oikeudenkäynnin aikana uutta haastetta ottamatta vaatia muuta kuin alkuperäisessä kanteessa tarkoitettua suoritusta, milloin vaatimus perustuu oikeudenkäynnin aikana tapahtuneeseen olosuhteiden muutokseen tai vasta silloin kantajan tietoon tulleeseen seikkaan. Tällainen »jälkisattumaan» nojaava uusi vaatimus on luvallista esittää vielä muutoksenhakuasteessakin.[265] Kannetta saadaan luvallisin tavoin muuttaa, ellei laissa ole nimenomaisesti toisin säädetty, koko oikeudenkäynnin ajan muutoksenhakuvaiheet mukaanlukien.

Esimerkki tutkimuksen teeman alueelta: Asianomistaja tai muu vahinkoa kärsinyt saa muutoksenhakutuomioistuimessa esittää vahingonkorvausvaatimuksen, milloin esine tai omaisuus, jota alemmassa tuomioistuimessa on vaadittu rikoksen johdosta palautettavaksi, on oikeudenkäynnin aikana kadonnut tai tuhoutunut tai kantajapuoli vasta tällöin saa tiedon aiemmin sattuneesta katoamisesta tai tuhoutumisesta. OK 14: 2,1:n 1 kohtaan perustuva poikkeus oikeusastejärjestyksestä on kyllä siinä mielessä vain näennäinen, että kysymyksessä on, ei totaalisesti »uusi» vaatimus, vaan vain vaatimuksen *vaihtaminen* olosuhteiden muutoksen vuoksi. Surrogaattivaatimus ylemmässä tuomioistuimessa edellyttää, että jo alioikeudessa on esitetty »alkuperäinen» kannevaatimus eli prosessi on itse asiassa alkanut jo alioikeudessa.[266]

Milloin OK 14: 2,1:n 1 kohdan mukainen kanteenmuutos tulisi eteen korkeimmassa oikeudessa sen ollessa jutussa kolmas oikeusaste, on otetta-

---

[264] VahKL 6: 3,1:n mukainen vastuunjakovaatimus on sinänsä kumuloitavissa syytejuttuun (ks. lähemmin edellä 4 § alaviite 25:n jäljessä olevaa esitystä).

[265] *Tirkkonen* Sp I s. 451 ja Sp II s. 346 ss., *Salervo* KKO 60 vuotta s. 169 s.

[266] Rikoksella viedyn esineen palauttamisesta oikealle omistajalleen tuomioistuin saattaa lausua viran puolesta, ainakin silloin, kun esine on takavarikoitu (ks. jälj. 7 § alaviite 1). Milloin palautukseen oikeutettu omistaja tai haltija saa alioikeuskäsittelyn jälkeen tietoonsa, että esine on tuhoutunut tai kadonnut, nousee esiin kysymys, voiko hän vielä syytejutun mahdollisessa muutoksenhakuvaiheessa vaatia korvikkeeksi vahingonkorvausta, vaikkei hän ole esittänyt vaatimuksia alioikeudessa. Kun vaatimusta ei alioikeudessa ole esitetty, reagointimahdollisuutta ei saateta perustaa OK 14: 2,1:n 1 kohtaan. Kysymykseen täytyneekin antaa kielteinen vastaus, joskin se seikka, että restituutiosta on määrätty alioikeudessa viran puolesta eli juttu tavallaan tältäkin osin on tullut alioikeudessa jo »vireille» antaa perusteita puoltaa myös myönteistä vastausta.

va huomioon edellä selostetun OK 30: 7,1:n aiheuttamat lisärajoitukset esittää uusi kannevaatimus. Kun OK 14: 2,1:n 1 kohta ja OK 30: 7,1 sovitetaan yhteen, saadaan tulokseksi, että uusi vaatimus voidaan esittää korkeimmassa oikeudessa, jos olosuhteiden muutos tai seikan tuleminen vaatimuksen esittäjän tietoon on tapahtunut sen jälkeen, kun muutoksenhakumääräaika päättyi hovioikeudessa.[267] Jos olosuhteiden muutos tai seikan tietoon tuleminen on tapahtunut aikaisemmin, kantajan tulee saattaa todennäköiseksi hänellä olleen pätevä syy siihen, ettei kyseisiin muutostekijöihin ole aikaisemmin vedottu.[268]

Instanssijärjestys ei liity yksistään jutussa esitettyihin vaatimuksiin, vaan periaatteessa oikeudenkäyntiaineistoon kokonaisuudessaan, mm. kannevaatimuksen perustaksi esitettyyn *oikeustosiseikastoon*. Uusiin oikeustosiseikkoihin saatetaan näet vedota vasta muutoksenhakuasteessa. Edellä toisessa luvussa on esitetty, että syytejuttuun on kumuloitavissa sellainenkin korvausvaatimus, jonka tukena oleva välittömästi relevantti faktapohja, so. oikeustosiseikasto on laajempi kuin syytteessä esitetty tapahtumainkulku. Tilanne saattaa olla esimerkiksi sellainen, että lisäämällä faktoja syytteen kannalta relevanttiin tosiseikastoon saadaan konstituoiduksi väitetty sopimusoikeudellisen korvausvastuun perustava oikeustosiseikasto. Mikäli syytteessä esitetty teonkuvaus pysyy mukana sopimusperusteisen korvausvastuun muodostavassa oikeustosiseikastossa, tällainen »siviiliperusteinen» korvausvaatimus voidaan kumuloida syytejutun yhteyteen.[269]

Paitsi, että tällainen kumulaatio lankeaa adheesioperosessin soveltamisalan piiriin, eivät myöskään kanteenmuutoskieltonormit, kuten jäljempänä tarkemmin esitetään (jakso 8.2), estä kyseisenlaisiin uusiin seikkoihin vetoamista oikeudenkäynnin aikana.

Instanssijärjestyksen kannalta on puheena olevassa suhteessa merkityksellistä, että meillä uuden oikeudenkäyntiaineiston (jus novorum) esittäminen on ensivaiheen muutoksenhaussa – lukuunottamatta uusia vaatimuksia – periaatteessa rajoituksetta sallittua.[270] Eli jos uuteen oikeustosiseikkaan

---

[267] *Salervo* Uudet säännökset s. 22, *sama* KKO 60 vuotta s. 170.

[268] *Salervo* Uudet säännökset s. 22.

[269] Ks. tämän johdosta edellä 3 § alaviite 81:n jäljessä olevaa esitystä.

[270] Vuoden 1979 alusta voimaan tulleet uudet säännökset muutoksenhausta HO:een eivät aiheuttaneet tässä suhteessa muutosta. Ks. uudesta prosessiaineistosta HO:ssa, jossa menettely tässä suhteessa on yhdenmukaista siviili- ja rikosprosessissa, *Wrede* II s. 274 ss., *Tirkkonen* Sp II s. 348., *T. Ellilä* Hovioikeusmenettely s. 185 ss., *sama* Korkein oikeus s. s. 92 sekä erit. rikosprosessin osalta *Tirkkonen* Rp II s. 512 ja *Virolainen* s. 12 ss.

Todettakoon, että ulkomailla ovat uuden aineiston esittämistä koskevat rajoitukset

voidaan vedota alioikeudessa, saadaan prosessimateriaalia laajentaa samalla tavalla hovioikeudessakin. Tämä merkitsee instanssijärjestyksen »murtumista» siinä mielessä, että uusien oikeustosiseikkojen johdosta korvausvaatimus saattaa tulla muutoksenhakuasteessa juridisesti kokonaan uuteen valoon. Esimerkiksi kysymys juuri sopimusperusteisesta korvausvastuusta deliktivastuun ohella tai sijasta saattaa aktualisoitua vasta hovioikeusmenettelyssä. Toinen asia on, että käytännössä uuden aineiston esittämisestä saattaa olla seurauksena korvauskanteen palauttaminen alioikeuteen.[271] Instanssijärjestystä silmällä pitäen on kuitenkin ratkaisevaa, ettei hovioikeus voi jättää korvausvaatimusta tutkimatta sikäli kuin on kyse sopimusperusteesta, koska itse vaatimus on esitetty jo alioikeudessa.[272]

Nämä menettelyperiaatteet koskevat sinänsä myös muutoksenhakua korkeimmassa oikeudessa. Kuitenkin milloin korkein oikeus on jutussa kolmas oikeusaste, voidaan uusiin oikeustosiseikkoihin vedota vain, jos vetoaja saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan alioikeudessa tai hovioikeudessa tai että hänellä on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin (OK 30: 7,1).[273]

Luonnollisesti uusien juridisten näkökulmien aktualisoituminen uusien oikeustosiseikkojen johdosta vasta muutoksenhakuvaiheessa tulisi mahdollisuuksien mukaan pyrkiä eliminoimaan. Yksi keino näissä pyrkimyksissä keskittää oikeudenkäyntiaineiston hankinta niin prosessin kohdetta muotoavien oikeustosiseikkojen kuin varsinaisten todisteidenkin osalta mahdollisimman täydellisesti alioikeusvaiheeseen on se, että alituomari käyttää tarpeen vaatiessa aktiivisesti valtuuksiaan harjoittaa materiaalista prosessinjohtoa.[274]

---

nimenomaan siviiliprosessissa yleisiä (ks. esim. Ruotsin RB 50: 25,3, Saksan liittotasavallan ZPO 529 § ja Itävallan ZPO 482,2 §).

[271] Ks. tästä siviiliprosessin osalta *Reinikainen* s. 232 ja *Tirkkonen* Sp II s. 247.

Mikäli juttua ei palauteta, edellyttää uusien oikeustosiseikkojen ottaminen prosessin kohteeksi kontradiktorisen periaatteen noudattamista: ellei vastapuoli ole vastannut muutoksenhakemukseen, häneltä on pyydettävä vastaus (OK 26: 4–6 verr. 14: 2,4) ellei suullista käsittelyä katsota tarpeelliseksi. Uusien oikeustosiseikkojen tutkimista HO:ssa ei estä se, että vastapuoli ei anna vaadittua vastausta tai että hän jää pois suullisesta käsittelystä.

[272] Tutkimatta jättämiseen päädytään kyllä siltä osin, kuin uudella juridisella perusteella vaadittaisiin HO:ssa *enemmän* kuin alioikeudessa.

[273] Todettakoon, että nykyisin KKO:ssa pidetään OK 30: 7:n rajoituksista johdonmukaisesti kiinni. Ks. esim. tapausta *KKO 1981 II 111*, jossa KKO on jättänyt huomiotta seikan, johon vasta KKO:ssa on vedottu.

[274] Tältä osin viitataan jäljempänä 9 §:ssä olevaan esitykseen.

6 § KORVAUSKANTEEN SIIRTÄMISESTÄ SYYTETTÄ KÄSITTELEVÄÄN TUOMIOISTUIMEEN

6.1. YLEISIÄ NÄKÖKOHTIA. SIIRRON MATERIAALISET EDELLYTYKSET.

6.1.1. Yleistä – Milloin rikokseen perustuvaa vahingonkorvaus- tai muuta yksityisoikeudellista vaatimusta ajetaan erikseen, noudatetaan OK 14: 8:n mukaisesti siviiliprosessuaalista käsittelyjärjestystä, mm. siviiliprosessuaalisia toimivaltasäännöksiä. Edellä esitetystä on käynyt ilmi, että rikosperusteinen korvauskanne saattaa itsenäisenä riitajuttuna kuulua muuhun kuin syytettä käsittelevään tuomioistuimeen. On näin ollen mahdollista, että syyte ja samaan rikolliseen tekoon perustuva korvauskanne ovat samanaikaisesti vireillä eri tuomioistuimissa. Käytännössä tällaiseen tilanteeseen saatetaan joutua eritoten silloin, kun korvauskanne on pantu vireille ensin, ja vasta tämän jälkeen käy ilmi, että juttuun kätkeytyy rikos. Kumulaatio edellyttää tällöin, että korvauskanne on pantu vireille syytteeseen nähden toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Ellei näin ole menetelty, hajautuvat syyte ja korvauskanne eri tuomioistuimiin.

Koska korvausvaatimuksen käsittely syytteen yhteydessä on yleensä ottaen erilliskäsittelyä huomattavasti edullisempi vaihtoehto, lainsäätäjä on OK 10: 8,2:een (L:ssa 14. 1. 1972/21) sijoittamallaan säännöksellä pyrkinyt siihen, että kumulaatio voitaisiin saada aikaan vielä sen jälkeen, kun syyte ja korvausvaatimus on saatettu eri tuomioistuimissa vireille. Niinpä lainkohdan mukaan rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta käsittelevällä tuomioistuimella on *valta siirtää* kanne samanasteiseen tuomioistuimeen, jossa on vireillä vaatimus rangaistuksen tai menettämisseuraamuksen tuomitsemiseksi saman rikoksen johdosta, käsiteltäväksi rikosasian yhteydessä, milloin siirto esitettävään selvitykseen ja kustannuksiin sekä muihin seikkoihin nähden katsotaan soveliaaksi. – Siirtosäännöksen ratio yhdentyy siten adheesioprosessin yleisiin tavoitteisiin.[1] Siirto, joka vastaa OK 14: 9:ssä säänneltyä samassa tuomioistuimessa vireillä olevien syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen yhdistämistä, voidaan toimittaa joko asianosaisen pyynnöstä tai myös tuomioistuimen omasta aloitteesta.[2]

[1] Ks. tämän johdosta siirtosäännöksen perusteluja *HE 12/1971* s. 13.
[2] *Halila* LM 1972 s. 471.

Vertailumielessä todettakoon, ettei vastaavaa siirtosäännöstä tavata pohjois- tai keskieurooppalaisista adheesiojärjestelyistä. OK 10: 8,2 ilmentääkin oivallisesti meillä vallitsevaa rikosprosessin erittäin voimakasta attrahoivaa vaikutusta. Onhan rikosperusteisten yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittely rikosjutun yhteydessä Suomessa yleisesti ottaen paljon tavallisempaa kuin Keski-Euroopassa. OK 10: 8,2:n merkitys tulee sitäkin selvemmin esiin, kun otetaan vertailukohdaksi mahdollisuus ylipäätään siirtää juttuja tuomioistuimesta toiseen siviili- ja rikosprosessin sisällä. Tässä vertailussa tilanne Suomen ja muun Euroopan välillä muuttuu äsken sanottuun nähden päinvastaiseksi. Muualla mahdollisuudet siirtää juttu tuomioistuimesta toiseen ovat yleisesti ottaen laajemmat kuin meillä. Suomessa juttujen siirtämisen voidaan sanoa olevan peräti poikkeuksellista (lukuunottamatta jäljempänä selostettavaa siirtoa ylemmän tuomioistuimen toimesta). Prosessilakimme ei tunne yleisluontoisiksi luokiteltavia siirtosäännöksiä, jotka oikeuttaisivat juttua käsittelevän tuomioistuimen siirtämään asian toiseen tuomioistuimeen, vaan tällaiset horisontaalitason siirrot ovat erityismääräysten varassa.

Ensinnäkin meillä on perinteisesti vallinnut periaate, ettei jutun siirtäminen *väärästä forumista* suoraan toimivaltaiseksi katsottuun tuomioistuimeen ole sallittu.[3] Puutetta tuomioistuimen alueellista toimivaltaa koskevissa prosessinedellytyksissä ei siis voida korjata horisontaalitason siirtotoimenpitein. Perusteet tälle säännölle löytyvät tuomioistuinhierarkisiin seikkoihin nojautuvasta ajattelusta. On katsottu, että omalla instanssitasollaan tuomioistuin voi tutkia ja ratkaista ainoastaan oman toimivaltansa tiettyyn oikeudenkäyntiasiaan nähden. Milloin tuomioistuin katsoo, ettei se ole toimivaltainen, sen tulee ainoastaan erottautua jutusta tutkimattajättämispäätöksellä, eikä tuomioistuimella ole valtaa siirron tietä määrätä toisen samanasteisen tuomioistuimen toimivallasta.[4]

---

[3] Ks. tästä esim. *Tirkkonen* Rp II s. 377, ja *Reinikainen* Prosessinedellytykset s. 68.

Yleisen siirtomahdollisuuden tuntee Saksan liittotasavallan ZPO 281 § verr. 506 ja 696 §, joiden lainkohtien mukaan juttu voidaan siirtää suoraan väärästä forumista toimivaltaiseen tuomioistuimeen. StPO ei tunne tällaista siirtomahdollisuutta. Ks. siirtoinstituutiosta lähemmin *Blomeyer* s. 39 ja erit. *Rosenberg–Schwab* s. 182 ss.

[4] Tätä siirron esteeksi katsottua periaatetta on käsitelty verraten paljon Ruotsin prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa. Ks. esim. *Dillén* s. 56, *Hassler* Rättegångsbalken s. 141, *Ekelöf* II s. 40 s. ja *sama* Civilprocessen I s. 135. Kysymystä on käsitelty myös RB:n esitöissä (*SOU 1938: 44* s. 117 s.), ja valmistelussa omaksutun kannan mukaan myös Ruotsin RB:ssä otettiin noudatettavaksi puheena oleva siirtämiskielto.

Ruotsissa ollaan kuitenkin nykyään siirtymässä joustavammille linjoille: *riitajutuissa* ehdotetaan toimivaltaa vailla olevalle tuomioistuimelle valtaa kantajan pyynnöstä siirtää juttu

Nämä hierarkiset näkökohdat eivät sen sijaan ole esteenä sille, että *ylempi tuomioistuin* siirtää jutun väärästä forumista toimivaltaiseen tuomioistuimeen, jollainen siirto onkin tehty mahdolliseksi vuonna 1960 lakiin otetulla OK 10: 29,1:n säännöksellä (L:ssa 20. 2. 1960/109). Lainkohdan mukaan ylempi tuomioistuin, jos se havaitsee, ettei alempi tuomioistuin ole oikea tuomioistuin tutkimaan siinä vireille pantua juttua, tai jos se vahvistaa alemman tuomioistuimen sanotun sisältöisen päätöksen, on velvollinen muutoksenhakemuksessa tai siihen annetussa vastauksessa esitetystä pyynnöstä tai jos erittäin painavat syyt muutoin niin vaativat, siirtämään jutun oikeaan alempaan tuomioistuimeen, mikäli se esitetyn aineiston perusteella on mahdollista.[5]

Kielto siirtää juttu oikeaan forumiin, jota on myös kritisoitu,[6] ei tosin ole enää nykyään poikkeukseton. SotOL 9 §:n mukaan on näet sotilasoikeudenkäyntiasiaa käsittelevällä alioikeudella, milloin se havaitsee ettei se ole toimivaltainen tutkimaan siinä vireille pantua juttua, valta viran puolesta siirtää juttu toimivaltaiseen tuomioistuimeen.[7] Hallituksen esityksessä rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamiseksi *(HE 84/1980)*, joka oli eduskunnan käsiteltävänä samanaikaisesti sotilasoikeudenkäyntilakiesityksen kanssa, ehdotettiin alioikeudelle annettavaksi yleinen siirtovalta rikosasioissa. Koska ehdotettu yhtenäisrangaistusjärjestelmä ei kuitenkaan saanut tuekseen riittävää kannatusta, esitys raukesi, mutta mainittu sotilasoikeudenkäyntilain siirtosäännös, jonka laadinnassa oli omaksuttu ehdotettu uusi yleisperiaate, saatettiin voimaan.[8]

---

toimivaltaiseen tuomioistuimeen (ks. *SOU 1982: 26* s. 186 ss. ja s. 364 s. sekä säännösehdotusta uudeksi RB 10: 18a:ksi *SOU 1982: 25* s. 23 s.).

[5] Tällainen siirto saattaa osoittautua tarpeelliseksi, jopa välttämättömäksi jutuissa, joissa kanne on nostettava määräajassa. Määräaika saattaa näet jo kulua umpeen, ennen kuin uusi kanne ehditään nostaa toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Väärässä forumissa nostettu kanne ei »katkaise» moiteaikaa (esim. testamentin tai kiinteistönsaannon moiteajat). Kun tällaista määräaikaa ei myöskään voida saada OK 31 luvun mukaisesti palautetuksi, saattaa ilman siirtomenettelyä olla forumerehdyksestä uhkaamassa oikeudenmenetys. Ks. tämän johdosta OK 10: 29:n perusteluja *HE 14/1958* s. 12 sekä *Halila* LM 1964 s. 41. ja *sama* DL 1975 s. 258.

Todettakoon, että OK 10: 29,1:n nojalla hovioikeus voi siirtää jutun myös toisessa hovioikeuspiirissä olevaan alioikeuteen, ei kuitenkaan sellaiseen, joka on jo lainvoimeisella HO:n tai KKO:n päätöksellä katsottu jutussa ei-toimivaltaiseksi (*Tirkkonen* Sp II s. 356).

OK 10: 29:n esikuvat ovat Ruotsin RB:ssä (RB 10: 20, riitajutut ja 19: 11, rikosjutut).

[6] Ks. *Reinikainen* s. 68 s. Reinikaisen teoksen ilmestymisaikaan (1958) OK:ssa ei tosin ollut OK 10: 29:n siirtosäännöstä.

[7] Ks. SotOL 9 §:n perusteluista *HE 86/1981* s. 11 s.

[8] Hallituksen esityksessä SotOL 9 § oli laadittu niin, että siinä vain viitattiin ehdotettuihin OK:n siirtomääräyksiin rikosjutuissa (ehdotetut säännökset OK 10: 22c:ksi ja 22 d:ksi ja 23:ksi). Yhtenäisrangaistuslainsäädännön rauettua oli SotOL 9 §:n siirtosäännös kirjoitettava

Prosessioikeutemme tuntee sen sijaan useampia tilanteita, joissa *toimivaltainen* tuomioistuin voi siirtää jutun *toiseen toimivaltaiseen* tuomioistuimeen tarkoituksenmukaisuussyistä, joihin siirtotapauksiin myös nyt käsiteltävänä oleva OK 10: 8,2 kuuluu.[9] Miksi sitten tämäntyyppiseen siirtoon suoraan alioikeudesta toiseen on suhtauduttu suopeammin kuin väärästä forumista siirtämiseen? Oletettavasti eräänä syynä on ollut pelko siitä, että siirtomahdollisuus väärästä forumista johtaisi piittaamattomuuteen forumsäännöksistä, jota vaaraa ei liity tarkoituksenmukaisuussiirtoon toimivaltaisten tuomioistuinten välillä. Voidaan myös todeta, että tilanteissa, joissa siirto tapahtuu toimivaltaisesta tuomioistuimesta toiseen, juttua ei useinkaan siirretä »tyhjään» forumiin, vaan vastaanottavassa tuomioistuimessa on joko vireillä tai jo käsitelty muita samaan asiakompleksiin kuuluvia juttuja, joskaan tästä näkökohdasta ei ole pidetty johdonmukaisesti kiinni.[10]

»itsenäiseen muotoon». Eduskuntakäsittelyssä SotOL 9 §:n sisältö kyllä siten asiallisesti muuttui, että voimaan tulleessa säännöksessä tuomioistuimella on valta siirtää juttu viran puolesta, kun taas esityksessä oli vaadittu syyttäjän siirtämispyyntöä ja lisäksi erityisiä syitä, ennen kuin siirto olisi ollut luvallinen (ks. ehdotusta OK 10: 22c:ksi *HE 84/1980* s. 53 verr. ehdotusta SotOL 9 §:ksi *HE 86/1981* s. 21).

Kielto siirtää juttuja suoraan väärästä forumista toimivaltaiseen tuomioistuimeen on näin meilläkin murtumassa ja prosessimenettely tässäkin suhteessa on muotoutumassa joustavammaksi. Mielenkiintoista on havaita, että meillä on lähdetty liikkeelle rikosjutuista, kun taas Ruotsissa (edellä alaviite 4) siviilijutuista.

[9] OK 10: 8,2:n lisäksi mainittakoon OK 10: 10,2 (L:ssa 12. 6. 1968/342), jonka mukaan avioliiton aikaantulemista tai purkamista taikka asumuseroa koskeva kanne voidaan siirtää alioikeuteen, jossa on tai on ollut tutkittavana samaa avioliittoa koskeva mainitunlaatuinen kanne.

IsyysL 28,2 §:n mukaan isyyden vahvistamista tarkoittava kanne on siirrettävissä toiseen tuomioistuimeen, joka siirtävän tuomioistuimen ohella on jutussa IsyysL 28,1 §:n toimivaltainen, milloin siirtäminen asian selvittämisen kannalta tai muutoin erityisestä syystä katsotaan tarkoituksenmukaiseksi.

Sen sijaan prosessilakimme ei tunne mahdollisuutta siirtää tällä tavoin *syyte* suoraan toimivaltaisesta tuomioistuimesta toiseen toimivaltaiseen tuomioistuimeen. OK 10: 21:n ns. siirtotuomio rikosjutuissa, josta on jo muussa yhteydessä ollut puhe, ei merkitse käsiteltävänä olevan jutun siirtämistä, vaan siirtoa tuomion jälkeen uuden syytteen käsittelyä varten. Rikosjutun varsinainen siirtäminen toimivaltaisesta tuomioistuimesta toiseen on kyllä mahdollista *ylemmän tuomioistuimen toimesta* OikPL 2 §:n mainitsemassa tapauksessa: milloin eri alioikeuksiin kuuluvat syytteet on OikPL 1 §:n nojalla kaikki käsitelty jossakin näistä tuomioistuimista ja asia on sen jälkeen saatettu ylemmän tuomioistuimen tutkittavaksi, ylempi tuomioistuin voi, milloin uusi käsittely katsotaan alioikeudessa tarpeelliseksi, siirtää jutun alioikeuteen, joka ei ole juttua käsitellyt, jos sen tuomiopiirissä on tehty jokin kyseessä olevista rikoksista.

Muissa maissa ovat sen sijaan tavallisia yleissäännökset, jotka antavat alituomioistuimelle oikeuden siirtää rikosjuttu suoraan toiseen toimivaltaiseen tuomioistuimeen. Ks. *Ruotsin* RB 19: 7, *Tanskan* RPL 103 §, *Saksan liittotasavallan* StPO 12,2 § ja *Itävallan* StPO 62 ja 63 §.

[10] IsyysL 28,2 §:n mukainen isyyskanteen siirtäminen ei edellytä, että vastaanottava tuomioistuin olisi jollain tavoin jo »mukana» jutussa.

Sitä taustaa vasten, että juttujen siirtäminen on meillä yleensä harvinaista, on OK 10: 8,2:n siirtomahdollisuudella oma periaatteellinen merkityksensä. Toinen asia on, että tähän siirtosäännökseen joudutaan käytännössä varmasti harvoin turvautumaan siitä yksinkertaisesta syystä, ettei rikokseen perustuvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia yleensä panna erillisinä riitajuttuina vireille. Adheesioperiaatteen valta on meillä niin voimakas, että syytteen ja liitännäisten yksityisoikeudellisten vaatimusten kumulaatio toteutuu säännönmukaisesti jo oikeudenkäynnin alusta alkaen. Yhtä kaikki OK 10: 8,2:n mukaiseen siirtoon liittyvät menettelyongelmat ansaitsevat paikkansa adheesioprosessia käsittelevässä systemaattisessa esityksessä. On huomattava, että tämä siirtosäännöstö on vielä suhteellisen nuori prosessuaalinen instituutio. Kun tähän vielä lisätään tuomioistuinten tottumattomuus ylipäätään siirtää juttuja, ei liene liioiteltua väittää siirtämistä kartettavan, vaikka edellytykset siirtämiseen olisivatkin olemassa.

6.1.2. Siirron materiaaliset edellytykset – OK 10: 8,2 antaa tuomioistuimelle vallan siirtää korvauskanne syyteforumiin rikosjutun yhteyteen, jos toimenpide katsotaan soveliaaksi ottaen huomioon asiassa esitettävä selvitys, prosessista aiheutuvat kustannukset sekä muut seikat. Kyseessä on tyypillinen *fakultatiivinen* prosessinormi: harkintavalta on korvausasiaa käsittelevällä tuomioistuimella, joka harkinta ei kuitenkaan ole »vapaata», vaan on sidottu lainkohdassa mainittuihin kriteereihin.[11]

Se, onko korvauskanne siirrettävä vai ei, on tuomioistuimen harkittava kussakin yksittäistapauksessa erikseen. Harkinnassa ovat keskeisellä sijalla *prosessiekonomiset* näkökohdat (asiassa esitettävän selvityksen yhtenevyysaste rikosoikeudenkäyntiaineston kanssa ja kustannussäästö). Tältä pohjalta tuomioistuimen tulee suorittaa hypoteettinen vertailu kumulaation ja erilliskäsittelyn välillä. Asiassa esitettävän *selvityksen* kannalta on siirtäminen perusteltua, milloin syyllisyys- ja korvauskysymystä koskeva oikeudenkäyntiaineisto on pääosin yhteistä. Siirron avulla voidaan välttää saman selvitystyön tekeminen kahteen kertaan.

Mikäli taas korvausasiassa esitetty tai esitettävä aineisto on merkittävältä osin sellaista, jolla ei ole sanottavaa merkitystä jutun rikosoikeudellisen puolen ratkaisemisessa (esimerkiksi laaja, yksityiskohtiin menevä todistelu vahingon määrästä tai erillisselvittelyä vaativa rikoksesta riippumattoman yksityisoikeudellisen korvausperusteen tutkinta), korvauskanteen siirtämi-

[11] Ks. edellä 2 § alaviite 1:n kohdalla ja sanottu alaviite.

nen syytteen yhteyteen saattaa aiheuttaa syyteasiassa turhaa pitkittymistä ja sekaannustakin ja osoittautua näin kokonaisuus huomioon ottaen epätarkoituksenmukaiseksi. Se, että vastaanottava tuomioistuin voi tarvittaessa erottaa syytteen ja korvauskanteen toisistaan (OK 14: 9), ei vapauta korvauskannetta käsittelevää tuomioistuinta punnitsemasta huolellisesti siirron tarpeellisuutta. Kumulaation sallittavuus sinänsä ja siirron luvallisuus eivät ole sama asia.

Kustannusharkinta liittyy luonnollisista syistä varsin läheisesti asiassa esitettävään selvitykseen. Saman prosessiaineiston esittäminen sekä korvaus- että syytejutussa aiheuttaa helposti lisäkustannuksia niin yksityisille asianosaisille kuin valtion lainkäyttökoneistollekin. Erityisesti on huomattava, että rikosjutussa virallisen syyttäjän toimesta tapahtuva prosessimateriaalin hankinta merkitsee vahinkoa kärsineelle merkittävää kustannusten säästöä verrattuna siihen, että hän ajaa korvauskannetta erillisenä riitajuttuna.[12] Toisaalta siirto saattaa merkitä asianosaisille myös kustannusten lisäystä, jos esimerkiksi syytteen käsittelypaikka on kaukana asianosaisten kotipaikkakunnalta, joka seikka on ehkä ollut jopa syynä erillisen korvauskanteen nostamiselle.

Selvitys- ja kustannussyistä on siirtäminen yleensä sitä paremmin perusteltavissa, mitä varhaisemmassa korvauskanteen käsittelyvaiheessa se suoritetaan. Siirtokynnys siis »kohoaa» korvauskanteen erillisen käsittelyn edetessä. Sen jälkeen, kun oikeudenkäyntiaineisto on korvausjutussa esitetty ja kanne on ratkaisukypsä, saattaa siirtämisestä olla enemmän haittaa kuin hyötyä. Ei tosin voida kiistää, etteikö korvausjutun pöytäkirjaan tallennettu aineisto saattaisi hyödyttää syytettä käsittelevää tuomioistuinta. Ja on aina pidettävä mielessä, ettei korvauskannetta, olipa se kuinka ratkaisukypsä tahansa, saa ratkaista, ennen kuin samanaikaisesti vireillä olevassa syytejutussa on annettu päätös (OK 14: 10).

Esitettävää selvitystä ja kustannuksia koskevien tekijöiden lisäksi siirtoharkinnassa on otettava huomioon myös *»muut seikat»*. Lainvalmisteluasiakirjoista ei käy lähemmin selville, mitä tällaiset muut seikat saattaisivat

[12] Vahingon kärsineelle adheesiosta koituviin taloudellisiin etuihin on siirron tarpeellisuutta harkittaessa kiinnitettävä huomiota eritoten, jos korvauskanne on pantu vireille aikaisemmin kuin syyte. Milloin taas vahingon kärsinyt on pannut korvauskanteen vireille syytejutun vireilletulon jälkeen muussa tuomioistuimessa, saattaa tämä olla osoituksena siitä, ettei kantaja halua yhteiskäsittelyä, millä on luonnollisesti merkittävä vaikutuksensa siirtoharkinnassa.

olla.[13] Ilmeisesti lansäätäjä onkin tällä sanonnalla ainoastaan tahtonut antaa lainkäyttäjälle mahdollisuuden ottaa huomioon kunkin yksittäistapauksen erityispiirteet. Seikkoina, joihin tuomioistuimen siirtoa harkitessaan olisi syytä kiinnittää huomiota, voidaan mainita mm. asianosaisten suhtautuminen siirtoon sekä se, kuinka siirto on kulloinkin teknisesti toteutettavissa.

Vaikka korvauskanteen siirtäminen onkin yksin tuomioistuimen harkinnassa ja voi tapahtua periaatteessa vastoin asianosaisten tahtoakin, on selvää, että asianosaisten myönteiselle tai kielteiselle suhtautumiselle siirtoon on annettava merkitystä. Milloin kaikki korvausjutun asianosaiset ovat siirtoa vastaan, juttua ei tulisi siirtää, ellei siihen ole huomattavan painavia syitä erityisesti syytteen selvittämisen kannalta. Ei voida sivuuttaa sitä tosiasiaa, että itse korvausasia on dispositiivinen riitajuttu, jossa asianosaisilla on oikeuspaikan suhteen yleensä disponoimisvalta. Nimenomaan kantajan mielipiteeseen tulisi kiinnittää huomiota, mikäli korvauskanteen käsittelyyn on ollut tarjolla kilpailevia oikeuspaikkoja, koska siirtäminen merkitsee tällöin kantajalle suodun forumvalintavallan jälkikäteistä torjumista. Niinpä milloin ajatus jutun siirtämisestä on saanut alkunsa tuomioistuimen taholta, on ennen siirtopäätöksen tekemistä asianosaisia informoitava tästä mahdollisuudesta, jotta he voisivat esittää mielipiteensä. Jo yleinen kontradiktorinen periaate vaatii, että jos asianosainen pyytää jutun siirtämistä, vastapuolelle on annettava tilaisuus lausua mielipiteensä pyynnön johdosta. Asianosaisen poissaolo ei kuitenkaan estä tuomioistuinta heti siirtämästä juttua.[14]

Siirtäminen on käytännössä mahdollista vain, milloin syytejuttua tullaan käsittelemään myöhempänä ajankohtana kuin miksi korvausjutun käsittelytilaisuus on määrätty. Paitsi ettei korvausjuttua käy siirtäminen samana päivänä käsiteltävän rikosjutun yhteyteen,[15] saattaa siirto osoittautua ylivoimaisen hankalaksi myös siinä tapauksessa, että syytteen käsittelypäivä – josta siirtävällä tuomioistuimella tulee luonnollisesti olla tarkka tieto – osuu kovin lähelle korvauskanteen käsittelytilaisuutta. Tällöin saattaa

[13] Siirtosäännöksen perusteluissa on siirtämistä ja sen edellytyksiä käsitelty muutoinkin sangen vähän (Ks. *HE 12/1971* s. 13 ja sen pohjana ollut *LVK 1969: 3* s. 16). Eduskuntakäsittelyssä lakivaliokunta ei puuttunut hallituksen esitykseen siirtosäännöksen osalta (ks. *LakVK 20/1971* s. 2).

[14] Asianosaisen poissaolo voi tietenkin estää siirron sitä kautta, että korvauskanne jää asianosaisen poissaolon vuoksi sillensä (ks. OK 12: 10,2 ja 12,2 sekä 16: 5).

[15] Tällöinkin »siirto» voidaan kyllä käytännössä toimittaa tuomioistuimen sisällä osastolta toiselle, mutta tällöin ei olekaan kyseessä siirto varsinaisessa mielessä, johon olennaisena tunnusmerkkinä kuuluu siirto toiseen tuomioistuinyksikköön, toiseen *forumiin*.

tuomioistuinten välille syntyä informointivaikeuksia. Vastaanottavan tuomioistuimen on luonnollisesti saatava tieto siirtopäätöksen sisällöstä syytejutun käsittelytilaisuuden alkuun mennessä, jotta esimerkiksi mahdollisesti aktualisoituvia poissaolosäännöksiä voitaisiin soveltaa.

Käytännössä tämä merkitsee sitä, että vastaanottavalla tuomioistuimella tulee siirron jälkeisessä »vastaanottokäsittelyssä» olla käytettävissään korvausjutun siihenastista käsittelyä koskeva pöytäkirja.[16] Ainakaan korvausjutun ratkaisemista vastaanottavassa tuomioistuimessa ei voida ajatella, ennen kuin on pöytäkirjasta otettu selko siirtävässä tuomioistuimessa tapahtuneesta käsittelystä.[17] Ennen siirtämistä korvausasiassa esitettyjä vaatimuksia sen enempää kuin muutakaan tuomioistuimelle esitettyä oikeudenkäyntiaineistoa ei periaatteessa tarvitse esittää enää uudelleen siirron jälkeen.

6.2. SIIRRON PROSESSUAALISET EDELLYTYKSET JA SIIRTOPÄÄTÖS

6.2.1. Siirtävää ja vastaanottavaa tuomioistuinta koskevista siirtoedellytyksistä – *a)* Tarkasteltaessa siirron prosessuaalisia edellytyksiä, on ensiksi aihetta vastata kysymykseen *mistä tuomioistuimesta* korvauskanne voidaan siirtää. Selviteltävänä on siis korvauskannetta käsittelevän tuomioistuimen »prosessuaalinen siirtämiskompetenssi».

Ensimmäiseksi kiinnittyy tässä suhteessa huomio siirtosäännöksen sijoittamispaikkaan OK 10 luvussa. Sen vuoksi, että säännös on sijoitettu OK 10: 8:aan toiseksi momentiksi, herää kysymys, voidaanko korvauskanne siirtää syytteen yhteyteen myös silloin, kun korvauskanne on pantu vireille *muussa* kuin OK 10: 8,1:n mukaisessa oikeuspaikassa. Saattaahan korvausjutussa kanne olla sen laatuinen, että on sovellettava OK 10: 8,1:n syrjäyttävää ehdotonta forumsäännöstä. Siihen nähden, että edellä on omaksuttu kanta, etteivät korvauskannetta koskevat siviiliprosessuaaliset forumsäännökset, sen enempää absoluuttiset kuin tahdonvaltaisetkaan, estä adheesion

[16] Kun OK 10: 8,2:n mukainen siirto tapahtuu, kuten jäljempänä esitetään, virallisteitse, siirtävän tuomioistuimen tulee itse lähettää korvauskanteen siihenastista käsittelyä koskevat pöytäkirjat vastaanottavaan tuomioistuimeen (vrt. OK 10: 10,4, jossa OK 10: 10,2:n mukaisessa siirrossa asianosaiselle asetetaan toimimisvelvollisuus siirron lopulliseksi toteuttamiseksi kanteen raukeamisen uhalla).

[17] Vrt. OK 10: 21:n mukaisen siirtämisen osalta *Alkio* s. 220 ja *Halila* LM 1964 s. 741.

toteuttamista suoraan syyteforumissa tapahtuvan vireillepanon kautta, on johdonmukaista vastata myös nyt esitettyyn kysymykseen myöntävästi. Siirtäminen käy näin päinsä paitsi dispositiivisesta, *myös absoluuttisesta* siviiliforumista. Siirtotilanteessakin on voitava noudattaa periaatetta, että adheesionormi (OK 14: 8) syrjäyttää sen kanssa ristiriidassa olevat siviiliprosessuaaliset forumsäännökset.[18]

Tästä yhdenmukaisuudesta on johdettavissa myös se poikkeus, ettei korvauskannetta voida siirtää syyteforumiin *forum prorogatumista,* milloin prorogaatiosopimus voidaan katsoa adheesion esteeksi, elleivät ne asianosaiset, joita sopimus sitoo, siirtämiseen suostu; samoin kuin ei siirto myöskään käy päinsä yli tuomioistuinten asiallista toimivaltaa koskevan rajan, jos tämä raja on kumulaation este.[19] Eli: adheesiota rajoittavia toimivaltasäännöksiä ei voida myöskään siirron avulla kiertää.

OK 10: 8,2:n siirtosäännös on edellä luokiteltu siirtotilanteisiin, jossa juttu siirretään »oikeasta forumista toiseen oikeaan forumiin». Siirtämisen edellytyksenä siis on, että korvauskannetta käsittelevä tuomioistuin on jutussa siviiliprosessuaalisten säännösten mukaan *toimivaltainen.* Väärästä siviiliforumista ei OK 10: 8,2:n mukainen siirto käy päinsä. Tämä toimivaltaisuusvaatimus koskee paitsi alueellista toimivaltaa, myös kahta muuta toimivallan sektoria, asiallista ja oikeusasteellista toimivaltaa. Vailla toimivaltaa olevan tuomioistuimen on jätettävä korvauskanne tutkimatta.

Toimivaltaisuusedellytyksen täyttymistä arvioitaessa on otettava huomioon, että tavallisesti korvauskannetta koskeva alueellisen toimivallan säännös on *tahdonvaltainen* (OK 10: 11,1). Milloin toimivalta perustuu tahdonvaltaiseen forumsäännökseen, mahdollinen puute tältä osin korjautuu, ellei saapuville tullut vastaaja ennen vastaamistaan pääasiaan tee väitettä toimivallan puuttumisesta. Puutteet tahdonvaltaisissa prosessinedellytyksissä korjautuvat itsestään, ellei vastaaja ennen vastaamista itse kanteeseen huomauta puutteesta (OK 16: 1). Laiminlyönti tehdä väite oikea aikaisesti antaa tuomioistuimelle näin myös OK 10: 8,2:n mukaisen siirtämisvallan. Sinänsä tahdonvaltainen puutekin toimivaltaedellytyksissä on kyllä otettava

[18] Selvää on, että siirto käy päinsä kaikissa niissä tilanteissa, joissa syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaatio on adheesioperiaatteen soveltamisala huomioonottaen sallittu (edellä 3 ja 4 §). Esimerkiksi asianosaisasetelman ei tarvitse korvausjutussa olla sama kuin syytejutussa. Riittää, että korvausjutun asianosaisrelaatio muodostaa syytejuttuun yhdistettynä sallitun sivulliskumulaation.

[19] Ks. tästä edellä jaksoa 5.3. Lisäksi tekstissä jäljempänä käsiteltävä tuomioistuinten *samanasteisuus* siirron edellytyksenä asettaa lisärajoituksia em. jaksossa omaksuttuihin kantoihin adheesioperiaatteen ja siviiliprosessuaalisen asiallisen toimivallan välisistä suhteista.

viran puolesta huomioon (tutkimattajättämisseurauksin), milloin vastaaja on jäänyt saapumatta tuomioistuimeen.[20]

Milloin tuomioistuimen on kiinnitettävä toimivaltapuutteeseen huomiota, jää adheesioprosessin toteutuminen sen varaan, ehtiikö kantaja haastaa vastaajan syytejutun käsittelytilaisuuteen. Kantajalla on kyllä periaatteessa mahdollisuus saada kanne siirretyksi siten, että hän valittaa tutkimattajättämispäätöksestä ja pyytää ylempää tuomioistuinta OK 10: 29,1:n mukaisesti siirtämään jutun syytettä käsittelevään tuomioistuimeen. Tällainen siirtotoimi vie kuitenkin tavallisesti niin paljon aikaa, ettei kumulaatio tätä tietä monestikaan onnistu. Siirto ylemmän tuomioistuimen toimesta (so. jutun vireilläolon lakkaamatta) ei ole kantajalle myöskään kannevallan säilyttämiseksi tarpeen, koska vahingonkorvaussaatavan vanhentuminen on katkaistu siinäkin tapauksessa, että juttu väärään forumiin haastettuna on jätetty tutkimatta.[21]

Toimivaltaisuusvaatimukseen liittyen on aiheellista todeta, että periaatteessa myös *muiden korvausjuttua koskevien prosessinedellytysten* on oltava kunnossa, ennen kuin siirto voi tapahtua (ottaen huomioon, että puutteet tahdonvaltaisissa prosessinedellytyksissä voivat korjautua itsestään). Milloin puute, johon tuomioistuimen on kiinnitettävä huomiota, on korjauskelvoton, juttu tulee jättää tutkimatta. Prosessinedellytysten täyttymistä on tietenkin arvosteltava siviiliprosessuaalisten normien mukaan. Eroja rikosprosessiin nähden on mm. asianosaisten oikeudenkäyntikelpoisuutta sekä haastetta koskevissa oikeudenkäyntiedellytyksissä. Ei siis riitä, että puute korjautuisi siirron ansiosta sen vuoksi, että prosessinedellytys rikosprosessuaalisten sääntöjen mukaan arvosteltuna olisi kunnossa. Päinvastainen kanta johtaisi vaikeuksiin senkin takia, ettei korvausvaatimuksen tutkinnan kaikkia muodollisia edellytyksiä arvostella adheesiotilanteessakaan rikosprosessuaalisten sääntöjen mukaan, jonka rajanvetokysymyksen

---

[20] Ks. tästä OK 16: 1:stä johdetusta säännöstä *Tirkkonen* Sp I s. 472.

Poissaolo jatkokäsittelystä ei tietenkään saa enää aikaan tällaista prosessinedellytyksen ehdottomaksi muuttumista, mikäli vastaaja on ollut ensikäsittelyssä läsnä, jolloin hänellä on ollut tilaisuus tehdä väite tahdonvaltaisen prosessinedellytyksen puuttumisesta.

[21] Katkaisuvaikutus tutkimatta jättämisestä huolimatta koskee myös kymmentä vuotta lyhyempiä erityisiä vanhentumisaikoja, jotka ovat vain »laillisen hakemisen» tietä katkaistavissa. Ks. tämän johdosta *Rekola* II s. 270 s. ja *Halila–Ylöstalo* s. 96.

Korvausvaatimuksen osalta noudatetaan siis vanhentumisen katkaisemisessa tässä suhteessa toista sääntöä kuin mitä on voimassa rikoksen vanhentumisen katkaisemisesta. RL 8: 2,2:n mukaan on näet syytteen nostaminen jutussa, joka sittemmin jää tutkimatta tai jossa syytettä ei jatketa, vanhentumisen kannalta merkityksetön (ks. myös jälj. alaviite 45:n kohdalla).

ratkaiseminen kuuluu sitäpaitsi syytettä käsittelevälle tuomioistuimelle.

Milloin prosessinedellytyksissä havaittu puute on *korjauskelpoinen*, se on ennen siirtämistä korjattava. Siirto ei siis käy päinsä, jos esimerkiksi tuomioistuin ei ole tuomionvoipa. Siirtopäätöksen tekemiseen sisältyy harkintaa, jota ei sovi uskoa vailla tuomionvoipaisuutta olevalle tuomioistuimelle. Ellei puutetta saada heti korjatuksi, on juttu tässä tarkoituksessa lykättävä, mikä saattaa kyllä johtaa siihen, että siirto on jo jatkokäsittelyvaiheessa myöhäistä.

Tästä korjaamisvelvollisuudesta ei kuitenkaan liene syytä pitää aivan poikkeuksettomasti kiinni. Voidaan näet perustellusti katsoa, että jos tuomioistuimen on kiinnitettävä huomiota siihen tahdonvaltaiseen seikkaan, ettei vastaaja ole saanut hyväkseen laillista haasteaikaa (ks. OK 11: 21,2), tämä puute voidaan korjata juttua siirrettäessä, mikäli syytejutun (seuraava) käsittelytilaisuus vastaanottavassa tuomioistuimessa on niin kaukana, että vastaaja siirtopäätöksestä lukien saa hyväkseen laillisen haasteajan. Myöskään puutteet asianosaisen oikeudenkäyntiasiamiehen tai avustajan kelpoisuusehdoissa (OK 15: 2 ja 3) taikka oikeudenkäyntiasiamiehen valtuutuksessa (OK 15: 4) eivät estäne jutun siirtämistä,[22] vaan nämäkin puutteet voitaneen korjata OK 15: 10a,2:ssa ja 15: 4,3:ssa säädetyin tavoin vielä siirron jälkeisessä käsittelyssä.

b) Vastaanottavaa tuomioistuinta koskevia siirtoedellytyksiä OK 10: 8,2 asettaa kaksi: vastaanottavan tuomioistuimen samanasteisuus siirtävän tuomioistuimen kanssa ja syytejutun vireilläolo vastaanottavassa tuomioistuimessa.

OK 10: 8,2:n määräys, että korvauskanne voidaan siirtää vain *samanasteiseen* syytettä käsittelevään tuomioistuimeen, ei yleensä aiheuttane tulkintaongelmia. Säännös tekee mahdolliseksi siirron paitsi alioikeuksien kesken, myös *hovioikeudesta toiseen hovioikeuteen*. Siirtosäännöksen valmisteluaineistossa samanasteisuusvaatimusta ei ole perusteltu. Selvää kuitenkin on, että määräyksellä on tahdottu estää instanssijärjestyksen kiertäminen siirron tietä. Onkin ymmärrettävää, ettei korvauskanteen siirtämistä syyteasian yhteyteen ole syytä sallia, jos korvauskanne on vireillä alioikeu-

[22] Valtuusmiehen yleistä ja erityistä kelpoisuutta ja laillisen valtuutuksen olemassaoloa ei tosin systemaattisesti voitanekaan luokitella varsinaiseksi prosessinedellytykseksi. Puutteet näiltä osin eivät näet korjaamattominakaan voi yleensä johtaa jutun jättämiseen tutkimatta. Näiden muodollisuuksien noudattamisessa onkin oikeastaan kysymys siitä, onko asianosainen (laillisesti edustettuna) *läsnä* oikeudenkäynnissä. Ks. lähemmin *Lappalainen* LM 1979 s. 243 ss.

dessa, mutta syytepuoli on jo valituksen perusteella hovioikeuden käsiteltävänä. Eihän adheesio ole asianosaisten toimestakaan enää syyteasian muutoksenhakuvaiheessa mahdollista. Myöskään hovioikeus ei voi siirtää korvauskannetta, jota se muutoksenhakuasteena käsittelee, alioikeuteen, jossa on pantu vireille samaan tapahtumainkulkuun perustuva syyte, vaikka tällainen siirto ei varsinaisesti loukkaakaan instanssijärjestyksen periaatetta.[23] Ne erityissäännökset, jotka oikeuttavat hovioikeuden siirtämään jutun toiseen alioikeuteen, eivät sovellu nyt käsiteltävänä olevan tilanteeseen.[24]

OK 10: 8,2:n kategorinen samanasteisuusedellytys estää siirtämisen alioikeudesta hovioikeuteen silloinkin, kun hovioikeus on syytejutussa *ensiaste,* mutta korvauskanne itsenäisenä riitajuttuna kuuluu alioikeuden käsiteltäviin (esimerkiksi virkasyyte alituomaria vastaan hovioikeudessa ja kyseiseen tekoon perustuva vahingonkorvauskanne valtiota vastaan VahKL 7: 4:n osoittamassa alioikeudessa).[25] Edellä on omaksuttu mielipide, että hovioikeuden tutkittaviin kuuluvaan syytejuttuun voidaan kumuloida samaan tekoon perustuva korvauskanne silloinkin, kun viimeksi mainittu itsenäisenä riitajuttuna kuuluu alioikeudelle (ks. edellä 5 § alaviite 95:n jäljessä). Tässä mielessä siirtoinstituution soveltamisala on suppeampi kuin syytetuomioistuimen adheesiosääntöön perustuva toimivalta vahingonkorvauskysymyksessä. Tällaista asiantilaa ei ehkä voida pitää tyydyttävänä (kantajan on peruutettava kanne alioikeudessa ja pantava se vireille syytettä käsittelevässä hovioikeudessa saadakseen kumulaation aikaan). Epäjohdonmukaisuuden käytännöllinen merkitys on kuitenkin vähäinen.

---

[23] Tilanne, jossa korvauskanne on jo vireillä HO:ssa, kun syytettä käsitellään vasta alioikeudessa, voi syntyä vain edellytyksin, että syyte on pantu vireille vasta sen jälkeen, kun korvauskanne on alioikeudessa ratkaistu. Onhan OK 14: 10:n mukaan korvauskanteen ratkaisusta pidättäydyttävä siksi, kunnes samanaikaisesti vireillä olevassa syytejutussa on annettu päätös.

Milloin syytejutun vireilläolo ei ole ollut estämässä korvauskanteen ratkaisemista alioikeudessa, katsoisin että korvauskanne voidaan valituksen johdosta ratkaista myös HO:ssa, vaikka muutoksenhakuprosessin aikana syyte ao. tapahtuman johdosta olisi pantu alioikeudessa vireille. OK 14: 10:n ratkaisukielto ei näet voine astua voimaan sen jälkeen, kun kanteesta on jo tuomio alioikeustasolla olemassa. Eri asia on, että alioikeusratkaisua syytteestä saatetaan jäädä tarkoituksenmukaisuussyistä odottamaan.

[24] Se teoreettinen kiertotie on kyllä olemassa, että HO palauttaa korvauskanteen takaisin alioikeuteen, joka sitten siirtää kanteen syyteforumiin OK 10: 8,2:n mukaisesti.

[25] Vrt. tämän johdosta VahKL 3: 5, jonka mukaan korvauskannetta valtiota vastaan mm. tuomioistuimen tai tuomarin *päätöksestä* aiheutuneen vahingon korvaamiseksi ei saa nostaa, ellei päätöstä ole muutettu tai kumottu taikka ellei virheen tehnyttä ole todettu syylliseksi virkarikokseen tai velvoitettu korvaamaan vahinkoa. – Säännös on siis omiaan ehkäisemään tekstissä mainitun vireilläolotilanteen syntymistä.

Sen sijaan OK 10: 8,2 nähdäkseni sallii samanasteisuuskriteerin rajoissa korvauskanteen siirtämisen *yleisestä tuomioistuimesta erityistuomioistuimeen tai päinvastoin* siitä riippuen, kummalla taholla korvauskanne/syyte on vireillä. Edellytyksenä kuitenkin on, että adheesiosäännön nojalla voidaan syrjäyttää siviiliprosessuaalista korvauskannetta koskeva tuomioistuimen asiallinen toimivalta (ks. edellä jaksoa 5.3.2.). Milloin näin on asian laita, on johdonmukaista tulkita OK 10: 8,2:ää siten, että kumulaatio voidaan toteuttaa myös siirtämällä korvauskanne syytettä käsittelevään tuomioistuimeen.

Käytännössä tällaisen siirtotilanteen eteen jouduttaneen kuitenkin sangen harvoin. Kun sotilasrikosten käsittely on siirretty yleisille tuomioistuimille,[26] saattaa puheena oleva siirtotilanne tulla eteen oikeastaan vain vesiasioissa, milloin korvauskanne on pantu vireille vesioikeudessa, mutta syyte yleisessä alioikeudessa (ks. VesiL 14: 7,3 verr. 14: 5). Vesituomioistuinten toimivaltaa koskevassa väitöskirjassaan *A. Jokela* kylläkin nimenomaan katsoo, ettei vesioikeus voi OK 10: 8,2:n nojalla siirtää korvauskannetta yleiseen alioikeuteen käsiteltäväksi syytteen yhteydessä.[27] Hän perustelee kantaansa sillä, ettei vesioikeutta ja alioikeutta voitane pitää »samanasteisina».[28] Tähän käsitykseen en omasta puolestani voi yhtyä, vaan pitäisin päinvastoin selvänä, että vesioikeudet ja yleiset alioikeudet ovat tuomioistuinhierarkiassa »samalla tasolla». Ennen ylintä oikeusastetta on vesiasioissakin vesioikeuksien jälkeen väliaste, joka kaiken lisäksi toimii Vaasan hovioikeuden jaostona. Näin ollen kun yleinen alioikeus voi suoraan nostetun kanteen perusteella ottaa syytteen yhteydessä tutkittavakseen korvausasian, joka omana juttunaan kuuluisi vesioikeudelle, ei ole syytä estää adheesion toteuttamista yleisessä tuomioistuimessa myöskään sitä tietä, että vesioikeudessa vireille pantu korvauskanne siirretään sieltä yleisessä tuomioistuimessa käsiteltävän syytejutun yhteyteen.[29]

Puheena olevaan siirtosäännökseen sisältyy »itsestäänselvyytenä» mää-

---

[26] Ks. tähän uudistukseen liittyvästä adheesioproblematiikasta edellä 5 § alaviite 88:n jäljessä olevaa esitystä.

Selvää on, että sotilasrikokseen perustuvaa korvauskannetta käsittelevä alioikeus voi OK 10: 8,2:n nojalla siirtää kanteen ko. rikosta käsittelevään alioikeuteen.

[27] *A. Jokela* s. 519 s.

[28] *A. Jokela* s. 520, jossa hän kyllä hyväksyy siirron syytettä käsittelevään toiseen vesioikeuteen.

[29] Sen sijaan, kuten *A. Jokela* (s. 518 s.) huomauttaa, korvauskannetta ei voida siirtää yleisessä tuomioistuimessa ajettavan rikosjutun yhteydestä vesioikeuteen, vaikka se itsenäisenä riitajuttuna kuuluisikin VesiL 14: 7,3:n mukaisesti vesioikeuden käsiteltäviin.

räys, että syyteasian tulee olla *vireillä* vastaanottavassa tuomioistuimessa siirron tapahtuessa. Eihän siirtäminen muussa tapauksessa toteuta syytteen ja korvauskanteen kumulaatiota, johon siirrolla pyritään. Rikosjutun vireilletulo muodostaa näin ajankohdan, jolloin korvauskanne aikaisintaan on siirrettävissä.[30] Tässä suhteessa ei siirtotilanteessa syntyne ongelmia. Onhan korvauskannetta käsittelevän tuomioistuimen ennen siirtämispäätöksen tekemistä varmistauduttava rikosjutun käsittelyajankohdasta. Korvauskanteen siirtämiseen ei oikeuta vielä tieto, että syyte tullaan panemaan lähitulevaisuudessa vireille.

Koska OK 10: 8,2:n mukaan korvauskanne siirretään »käsiteltäväksi rikosasian yhteydessä», on myös selvää, ettei siirtäminen voi tulla kysymykseen enää sen jälkeen, kun syytejutussa on annettu päätös, vaikka rikosasia muodollisprosessuaalisesti on »vireillä» sitä käsitelleessä tuomioistuimessa siksi, kunnes tuomioistuimen päätös on saanut lainvoiman tai kunnes juttu muutoksenhaun johdosta on tullut vireille ylemmässä tuomioistuimessa.[31]

Poikkeuksen säännöstä, että siirtävän tuomioistuimen tulee tietää syytejutun käsittelyajankohta, muodostaa tilanne, jossa syyte on jouduttu jättämään *uuden ilmoituksen varaan*.[32] Siirto on näet tällöinkin mahdollinen ja

---

[30] Rikosjuttu voi oikeutemme mukaan tulla vireille joko 1) haasteella (sen tiedoksiantamisella vastaajalle), 2) rikoksesta epäillyn vangitsemisella tai 3) siten, että tuomioistuimessa henkilökohtaisesti läsnäolevaan kohdistetaan rikokseen perustuva vaatimus (ks. RL 8: 2,1, OK 11: 19 ja 22,1 sekä RVA 26 § sekä kirjallisuuden osalta *Tirkkonen* Rp I s. 370 ss.).

Halila (LM 1963 s. 251) toteaa aiheellisesti, että itse käsitettä »vireilläolo» vaivaa melkoinen epämääräisyys. Kuitenkin prosessilaki liittää jutun vireilläoloon tärkeitä oikeudellisia seuraamuksia (mm. lis pendens-vaikutus ja kanteenmuutoskiellon voimaantuleminen). Ei olekaan tarkoituksenmukaista pohtia vireilläolon käsitettä sinänsä, vaan tärkeitä ovat juuri oikeusvaikutukset (*Halila* m.k. ib.). Näitä taas ei tule johtaa »vireilläolon käsitteestä», vaan suoraan vireilläoloa koskevista oikeusohjeista.

[31] Ks. jutun vireilläolon lakkaamisesta juttua käsitelleessä instanssissa *Tirkkonen* Rp I s. 372.

[32] Tavallisin syy siihen, että rikosjuttu jätetään uuden ilmoituksen varaan (»uiv»), on se, että syytetty on jäänyt ilman tiettyä tai ilmoitettua estettä oikeudenkäyntiin saapumatta eikä häntä mahdollisista nouto- tai vangitsemisyrityksistä huolimatta ole tavoitettu. Tällöin juttua ei useinkaan ole tarkoituksenmukaista lykätä määräpäivälle, vaan parempi on jättää juttu lepäämään ja odottamaan, kunnes syytetty tavoitetaan.

Lepäämään jättämisen syynä voi olla myös se, ettei juttua voida ratkaista ennen lisäaineiston hankkimista. Rikosjuttu jätetään uuden ilmoituksen varaan esim. silloin, kun syytetty määrätään mielentilatutkimukseen. Ks. näistä sekä muista tilanteista *Halila* LM 1963 s. 241.

Todettakoon, että vuonna 1972 uudistetut poissaolosäännökset, jotka tekivät mahdolliseksi entistä laajemmassa mitassa ratkaista rikosjuttu vastaajan poissaollessa (ks. OK 16: 8), ovat vähentäneet tarvetta jättää rikosjuttu uuden ilmoituksen varaan syytetyn jäätyä saapumatta tuomioistuimeen.

yleensä varsin perusteltukin, koska korvauskannetta ei OK 14: 10:ssä säädetyn kiellon vuoksi saa ratkaista silloinkaan, kun syyte on jätetty uuden ilmoituksen varaan.[33] Tällöin on yleensä tarkoituksenmukaisempaa siirtää korvauskanteen käsittely syytteen yhteyteen odottamaan jatkokäsittelyä kuin lykkäyksin odotella epämääräiseen tulevaisuuteen siirtynyttä syytteen ratkaisemista. Ei tosin liene estettä sille, että korvauskannekin jätetään erillisenä juttuna lepäämään siksi, kunnes syytteen käsittelyä päästään jatkamaan.

Syyte on edelleen »vireillä» senkin jälkeen, kun se on jätetty uuden ilmoituksen varaan. Kyseessähän on jutun lykkääminen, jossa jatkokäsittelyn ajankohtaa ei ole määrätty, vaan juttu on jätetty toistaiseksi lepäämään. Vireilläoloon liittyvät prosessuaaliset oikeusvaikutukset ovat voimassa jutun ollessa uuden ilmoituksen varassa. Syytettyä vastaan ei voida tuona aikana nostaa samasta teosta uutta syytettä muussa tuomioistuimessa, vaan syytejuttu on sidottu siihen tuomioistuimeen, jossa se on saatettu vireille.[34]

Syytteen vireilläolo samanasteisessa tuomioistuimessa saattaa olla seurausta myös siitä, rikosjuttu on *palautettu* ylemmästä tuomioistuimesta

[33] Ks. korvauskannetta koskevasta ratkaisukiellosta myös tässä tilanteessa *Halila* LM 1972 s. 568. Todettakoon, että hallituksen esityksessä OK 14: 10:ksi (*HE 12/1971* s. 12 s.) oli esitetty, ettei kielto ratkaista korvauskannetta olisi voimassa, milloin rikosjuttu oli lykättynä epämääräiseksi ajaksi syytetyn poissaolon vuoksi. Eduskunta ei kuitenkaan hyväksynyt tällaista varausta, joka lakivaliokunnan ehdotuksesta (*LakVK 20/1971* s. 3) poistettiin.

[34] Vrt. tämän johdosta *Halila* LM 1963 s. 253 ss, jossa Halila katsoo, että mikäli juttu syytetyn poissaolon vuoksi on jouduttu jättämään uuden ilmoituksen varaan, ennen kuin syyte on ehditty syytetylle tuomioistuimessa esittää, juttu lakkaa olemasta ao. tuomioistuimessa vireillä: Halilan mukaan ei pitäisi tällöin olla estettä sille, että syytettyä voitaisiin OikPL:n nojalla syyttää samasta rikoksesta myöhemmin toisessa tuomioistuimessa (*Halila* m.k. s. 254). Tämän käsityksen näyttää hyväksyvän *Tirkkonen* Rp I s. 372 alaviite 21.

Nykyisen syytteiden vireillepanokäytännön mukaan on kuitenkin poikkeuksellista, että syyte varsinaisesti »esitettäisiin» syytetylle vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa. Oikeuskanslerin syyteohjeiden mukaan jäljennös syytekirjelmästä on annettava syytetylle haastamisen yhteydessä tai ellei se ole mahdollista, lähetettävä hänen postiosoitteellaan (*OKa:n syyteohjeet* 1978 s. 10). *Halilan* kanta ei näytä myöskään oikein sopivan yhteen vuonna 1973 uudistettujen rikosten vanhentumista koskevien säännösten kanssa (RL 8 luku L:ssa 16. 2. 1973/138). Vanhentumissäännösten mukaan haasteen tiedoksiannolla katkaistu rikoksen vanhentuminen näet pysyy keskeytyneenä, vaikka juttu olisi jätetty uuden ilmoituksen varaan (RL 8: 2,1 verr. 8: 5; ks. sen johdosta *Koskinen* DL 1973 s. 109 s.). Syytteen nostaminen ei nyt ole vanhentumisen kannalta merkityksetön, kuten on RL 8: 2,2:n mukaan silloin, jos syyte jää tutkimatta tai jos syytettä ei jatketa (näin *KKO 1978 II 132*). Nykyinen RL 8 luku on niinikään hylännyt vanhan säännön, että syytteen nostamisesta alkaisi kulua uusi entisen vanhentumisajan pituinen vanhentumisaika, vaan vanhentuminen pysyy keskeytyneenä (ellei RL 8: 2,2:sta muuta johdu), ja takarajan muodostaa vain RL 8: 5:n absoluuttinen vanhentumisaika. Olisi näin ollen outoa hyväksyä tilanne, jossa syyte ei uuden ilmoituksen varaan jättämisen vuoksi olisi vireillä, mutta jossa haaste olisi kuitenkin keskeyttänyt rikoksen vanhentumisen.

samalle instanssitasolle, missä vahingonkorvauskanne on käsiteltävänä.[35] Kirjallisuudessa on katsottu, että juttu tulee palauttamisen johdosta vireille alemmassa tuomioistuimessa palauttamispäätöksen antamishetkellä, ja perusteeksi on esitetty, ettei palauttamisratkaisuun ole saanut hakea muutosta.[36] Muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen säätelevä, vuoden 1980 alusta voimaan tullut OK 30 luku on kuitenkin aiheuttanut uuden tilanteen arvosteltaessa hovioikeuden toimittaman palautuksen jälkeistä jutun vireilletuloa alioikeudessa. OK 30 luvun säännösten on näet katsottu sallivan aikaisemmasta järjestelystä poiketen valitusluvan pyytämisen korkeimmalta oikeudelta päätökseen, jolla hovioikeus on palauttanut jutun alioikeuteen.[37]

Tämän perusteella on syytä tarkistaa myös vanhemman oikeuskirjallisuuden kategorista kantaa palautuspäätökseen liittyvästä välittömästä vireilletulovaikutuksesta alioikeudessa. Juttu ei voine olla varsinaisessa mielessä »vireillä» alioikeudessa, ennen kuin hovioikeuden palautuspäätös on käynyt lopulliseksi (valituslupaa ei pyydetä määräajassa, korkein oikeus ei myönnä valituslupaa tai ei ota lupahakemusta tutkittavakseen taikka luvan myönnettyään pysyttää palautuspäätöksen). Ennen tätä ajankohtaa jutun käsittelyn jatkuminen alioikeudessa on epävarmaa. Selvää ainakin on, ettei alioikeus voi määrätä palautettua juttua otettavaksi käsittelyyn, ennen kuin tiedetään ettei korkein oikeus kumoa palautusta.

Myöskään korvauskannetta ei käytännön syistä voida siirtää palautetun syytejutun yhteyteen, ennen kuin siirtävä tuomioistuin on saanut tiedon palauttamisen jälkeisen alioikeuskäsittelyn ajankohdasta. Syytejutun palauttamiseen korkeimmasta oikeudesta ei liity uutta käsittelyä koskevia vireilletulo-ongelmia, mutta tällöinkin on korvauskanteen siirtämisessä syytejutun yhteyteen syytä odottaa, kunnes käsittelyajankohta vastaanottavassa tuomioistuimessa on määrätty.

6.2.2. Siirtopäätöksen sisällöstä ja oikeusvaikutuksista – Päätös, jolla korvauskanne siirretään syyteforumiin käsiteltäväksi syytteen yhteydessä,

---

[35] Välttämätöntä ei luonnollisestikaan ole, että syyte on palautettu juuri samaan tuomioistuimeen, jossa se on aikaisemmin ollut käsiteltävänä. Juttu on voitu OK 10: 29,1:n tai OikPL 2 §:n nojalla palauttaa myös toiseen tuomioistuimeen. Ratkaisevaa on, että syytejuttu on palautunut takaisin samalle instanssitasolle, jossa korvauskanne on käsiteltävänä.

[36] Ks. ennen 1. 1. 1980 voimassaolleen lainsäädännön osalta *Tirkkonen* Rp II s. 529 alaviite 16 ja *Reinikainen* s. 351, ovat katsoneet, ettei tuolloista muutoksenhakulupaa HO:n palautuspäätökseen voitu myöntää myöskään prejudikaatti- tai intressidispenssin nojalla.

[37] Näin *KKO 1981 I 2*. Ks. tapauksen johdosta *Lappalainen* LM 1981 s. 664 ss. sekä muutoksenhausta HO:n palautuspäätökseen yleensä *Leivonen* Korkein oikeus 60 vuotta s. 119 s. ja *Lager* Muutoksenhaku korkeimpaan oikeuteen s. 16.

on rinnastettavissa tavalliseen lykkäyspäätökseen. Nyt jutun jatkokäsittely vain tapahtuu toisessa tuomioistuimessa, ja lisäksi jutun käsittelyjärjestys vaihtuu siviiliprosessista rikosprosessiksi. Siirtopäätöksen lykkäysratkaisuominaisuus ilmenee muun ohessa siitä, ettei korvauskanteen ottaminen jatkokäsittelyyn vastaanottavassa tuomioistuimessa ole asianosaisten ilmoituksen varassa, vaan siirto tapahtuu virallisteitse.[38]

Lykkäyspäätöksen (»välipäätöksen») olennaisimman sisällön muodostavat *lykkäysuhat*, so. tuomioistuimen ilmoitukset siitä, minkä prosessuaalisen seurauksen uhalla asianosaisten on saavuttava paikalle jatkokäsittelyyn. Luonnollisesti lykkäysuhat on sisällytettävä myös siirtopäätökseen.[39] Käsittely vastaanottavassa tuomioistuimessa on näet korvauskanteen osalta jo »jatkokäsittelyä» – silloinkin, kun siirto tapahtuu syytejutun ensimmäiseen käsittelytilaisuuteen. Jossain mielessä siirto rikosjutun ensikäsittelyyn muistuttaa tilannetta, jossa korvauskanne on normaalisti lykätty ja jatkokäsittelyvaiheessa ao. vahinkotapahtuman pohjalta nostetaan syyte käsiteltäväksi yhdessä lykätyn korvausjutun kanssa.

Millaisin lykkäysuhin korvauskanne sitten siirretään? Lähtökohdaksi tulee luonnollisesti ottaa *rikosjuttujen* poissaoloseuraukset, koska jatkokäsittely tapahtuu rikosjutun yhteydessä. Milloin korvausjutun asianosainen on syytejutussakin varsinaisena asianosaisena, so. asianomistajana tai syytettynä, on tärkeää, että siirtopäätöksen lykkäysuhat ovat sopusoinnussa syytejutun »omien» poissaoloseurausten kanssa. Milloin korvausjutun vastaaja on rikosjutussa syytettynä, voidaan hänet siirtopäätöksessä velvoittaa saapumaan siirron jälkeiseen käsittelyyn syyteasian välipäätöksessä tai milloin kanne siirretään rikosjutun ensikäsittelyyn – syytejutussa annetussa haasteessa mainitulla uhalla. Myös rikosjutun asianomistajan

[38] Vrt. OK 10: 10,4 (L:ssa 12. 6. 1968/342), jonka lainpaikan mukaan avioliiton aikaantulemista tai purkamista taikka asumuseroa koskevan kanteen siirtämisen lopullinen toteutuminen vaatii, että asianosainen ilmoittaa sen käsiteltäväksi vastaanottavassa tuomioistuimessa.

Mikäli OK 10: 8,2:n mukaisessa siirrossa olisi tarkoitettu noudattaa vastaavanlaista asianosaisen aktiviteettiin perustuvaa järjestelyä, olisi siitä epäilemättä otettu lakiin säännökset. Lain kuitenkin vaietessa on lähdettävä siitä, että siirto tapahtuu yksin tuomioistuimen toimenpitein ilman asianosaisten myötävaikutusta.

[39] Todettakoon, että eduskuntakäsittelyssä rauenneessa hallituksen esityksessä yhtenäisrangaistusjärjestelmään siirtymiseksi *(HE 84/1980)*, jossa uusittavien forumsäännösten myötä ehdotettiin tuomioistuimelle valtaa siirtää syyte toiseen, toimivaltaiseen tuomioistuimeen (esityksen ehdotus OK 10: 22c:ksi), oli ehdotettu myös siirtomenettelyä koskevaa säännöstä uudeksi OK 16: 10:ksi. Tämän säännösehdotuksen mukaan samat määräykset, jotka OK 16: 6–9:ssä sääntelivät asianosaisen velvollisuutta saapua rikosjutun jatkokäsittelyyn, koskivat myös syytteen käsittelyn jatkamista siirtämisen jälkeen toisessa tuomioistuimessa.

osalta voidaan viitata rikosjutun välipäätöksessä annettuun lykkäysuhkaan; ja jos kyseessä on siirto rikosjutun ensikäsittelyyn, tulee asianomistaja velvoittaa saapumaan tilaisuuteen, ellei hänen henkilökohtaista läsnäoloaan katsota tarpeelliseksi, mikäli katsoo etunsa sitä vaativan.[40]

Sen sijaan sellaiselle korvausjutun asianosaiselle, jolla ei ole syyteasiassa asianomistajan tai syytetyn asemaa, ei voida asettaa rikosprosessuaalisia poissaolouhkia, vaikka juttu siirretäänkin rikosjutun yhteyteen. Hänen osaltaan poissaolon seuraukset määräytyvät periaatteessa *siviiliprosessuaalisten* sääntöjen mukaan,[41] minkä vuoksi myös siirtopäätöksen lykkäysuhkia annettaessa on noudatettava määräyksiä, jotka koskevat riitajutun asianosaisen velvollisuutta saapua jutun jatkokäsittelyyn (OK 16: 5).[42]

Oman erityistilanteensa muodostaa se, että kanne siirretään sellaisen syytejutun yhteyteen, joka on jätetty uuden ilmoituksen varaan. Tässä tapauksessahan siirto merkitsee myös korvauskanteen jättämistä lepäämään. Vaikka aikanaan jatkokäsittelyssä noudatetaankin normaaleja poissaolon seurauksia jatkokäsittelystä, voidaan siirtovälipäätöksessä lausua kaikkien korvausjutun asianosaisten osalta, että jutun myöhemmästä esilleottamisesta ja asianosaisten velvollisuudesta saapua jatkokäsittelyyn määrää syytettä käsittelevä tuomioistuin.

Siirtopäätöksen *oikeusvaikutuksista* on ensiksi syytä mainita, että siirto on vastaanottavaa tuomioistuinta *sitova*. Syytettä käsittelevä tuomioistuin ei voi siirtää korvauskannetta sen enempää takaisin kuin muuhunkaan tuomioistuimeen. Tällaisia siirtomahdollisuuksia prosessilaki ei tunne. Prosessijärjestyksessämme voidaan katsoa vallitsevan yleisperiaatteen, ettei tuomioistuin saa siirtää juttua toiseen tuomioistuimeen, josta periaatteesta

---

[40] Siirtävän tuomioistuimen ei tosin liene pakko »tyytyä» syytejutun omaan poissaolouhkaan. Tilanne voi olla esimerkiksi sellainen, että syytejuttu on tahollaan lykätty ja vastaaja velvoitettu saapumaan jatkokäsittelyyn uhalla, että asia voidaan hänen poissaolostaan huolimatta ratkaista. Jos kuitenkin siirtävä tuomioistuin katsoo vastaajan henkilökohtaisen läsnäolon jatkossa tarpeelliseksi korvauskysymyksen selvittämisen kannalta, tällainen syyteprosessissa annettua uhkaa ankarampi uhka täytynee voida siirtopäätökseenkin sijoittaa. Jos vastaaja sitten jää pois siirron jälkeisestä käsittelystä vastaanottavassa tuomioistuimessa, ei syytteen ratkaisemiselle ole asetetun uhan valossa estettä, mutta korvauskannetta ei sen sijaan tällöin voida ratkaista, koska vastaanottavan tuomioistuimen on noudatettava lykkäyspäätöksessä (siirtopäätöksessä) tältä osin asetettua eri uhkaa. Korvauskanteen käsittely jatkuu tässä tapauksessa siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä sen jälkeen, kun syyte on ratkaistu.

Kerrotunlainen lykkäysuhkien poikkeavuustarve on kuitenkin osoituksena siitä, ettei siirto ole ehkä lainkaan tarkoituksenmukainen.

[41] Ks. tästä lähemmin jäljempänä jakso 8.3.

[42] On kyllä ajateltavissa, että ns. sivulliskantaja rinnastetaan siirtovälipäätöksessä asianomistajaan (vrt. jälj. 8 § alaviite 47:n jäljessä).

voidaan poiketa vain nimenomaisen erityissäännöksen nojalla.[43] Vastaanottavalla tuomioistuimella on kyllä valta OK 14: 9:n mukaisesti *erottaa* korvauskanne erilliseksi riitajutuksi, mikäli se katsoo toimenpiteen aiheelliseksi.[44]

Nyt sanotusta ilmenee jo välillisesti, että *siirtämispäätös itsessään toteuttaa myös syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaation* vastaanottavassa tuomioistuimessa. Tähän viittaa myös OK 10: 8,2:n sanonta »käsiteltäväksi rikosasian yhteydessä». Vastaanottavan tuomioistuimen ei siis tarvitse enää tehdä varsinaista yhdistämispäätöstä, vaan syyte ja korvausvaatimus käsitellään ilman muuta toistensa yhteydessä, ellei viimeksi mainittua nimenomaisesti eroteta omaksi riitajutukseen. Riittää, että vastaanottava tuomioistuin toteaa siirron tapahtuneen ja tekee siitä merkinnän pöytäkirjaan.

Todettakoon kuitenkin, ettei syytetuomioistuimen sidonnaisuus siirtoon välttämättä merkitse sitä, että korvauskanne aina tutkittaisiin tässä tuomioistuimessa. Mikäli näet siirron jälkeen osoittautuu, ettei vastaanottava tuomioistuin olekaan toimivaltainen tutkimaan syytettä, on syytteen ohella myös siirretty korvausvaatimus jätettävä tutkimatta, ellei tuomioistuin ole korvausasiassa siviiliprosessuaalisten sääntöjen mukaan toimivaltainen. Milloin korvausvaatimus on tämän mukaisesti tutkittavissa, sen käsittelyä jatketaan vastaanottavassa tuomioistuimessa siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Syytejuttu saatetaan kyllä OK 10: 29,1:n mukaisesti siirtää toimivaltaiseen tuomioistuimeen hovioikeuden toimesta tutkimattajättämispäätöksestä tehdyn valituksen seurauksena. Tällainen toimenpide, sen sijaan että toimivaltaiseksi katsotussa forumissa nostettaisiin uusi syyte, saattaa osoittautua tarpeelliseksi, milloin rikos uhkaa vanhentua ennen uuden syytteen nostamista, koska syytteen nostaminen jutussa, joka jää tutkimatta, ei ole katkaissut rikoksen vanhentumista (RL 8: 2,2).[45]

---

[43] *Halila* LM 1972 s. 471 lausuu tähän liittyen, ettei oikeuskäytännön tietä käy päinsä luoda uusia siirtotilanteita.

[44] *Halila* m.k. ib.

[45] Ks. RL 8: 2,2:n johdosta *Koskinen* DL 1973 s. 109 s.

Vanhentumisen kannalta on syytteen nostaminen niinikään merkityksetön, jos syytettä ei jatketa (so. juttu jää sillensä esim. syytteen peruuttamisen vuoksi).

RL 8: 2,2:n rationa on estää keinotekoiset vanhentumisen katkaisemiset (ks. *HE 130/1972* s. 4). Erehdystä forumkysymyksessä ei kuitenkaan yleisesti ottaen saatettane pitää osoituksena siitä, että syyte olisi nostettu yksistään vanhentumisen katkaisemistarkoituksessa keinotekoisesti. Näin ollen OK 10: 29,1:n mukainen siirtomahdollisuus, jolla muutoin uhkaava vanhentuminen voidaan eliminoida, ei varsinaisesti saata sotia RL 8: 2,2:n ajatusta vastaan. Ja on muistettava, että hallituksen esityksessä yhtenäisrangaistusjärjestelmään siirtymiseksi

Milloin tutkimattajättämispäätös koskee syytteen lisäksi jutussa esitettyä vahingonkorvausvaatimusta, voidaan juttu luonnollisesti myös OK 10: 29,1:n nojalla siirtää kokonaisuudessaan toimivaltaiseen syyteforumiin. Jos sen sijaan korvausvaatimus on tutkimattajättämispäätöksen yhteydessä erotettu eri jutuksi ja määrätty sen käsittelyä jatkettavaksi riitajuttujen järjestyksessä, ei hovioikeuden siirtovalta ulotu tähän alioikeudessa »henkiin jääneeseen» korvauskanteeseen, ei siinäkään tapauksessa, että alioikeus jättäessään syytteen tutkimatta samalla olisi väiteratkaisulla hylännyt vaatimuksen korvauskanteenkin jättämisestä tutkimatta. Päätökseen, jolla prosessiväite on hylätty, saadaan näet hakea muutosta vasta haettaessa muutosta tuomioistuimen ratkaisuun itse pääasiassa, so. tässä tapauksessa vahingonkorvauskysymyksessä (OK 16: 3,1). Korvauskanne voidaan kyllä siirtää alioikeuden toimesta perästäpäin uuteen syyteforumiin OK 10: 8,2:n nojalla, mikäli toimenpide lainkohdan asettamin edellytyksin katsotaan soveliaaksi.[46]

OK 10: 8,2:n mukainen siirto sitoo tuomioistuimen lisäksi myös *asianosaisia*. OK 10: 8,2 säätää nimenomaisesti, ettei päätökseen, jolla juttu on siirretty, saa hakea muutosta. Sama kielto koskee lainkohdan mukaan myös päätöstä, jolla siirtopyyntö on evätty. Siirtopyynnön hylkääminen ei kuitenkaan estä asianosaista pyytämästä siirtoa myöhemmin uudelleen. Päätös olla siirtämättä ei näet sido tuomioistuinta, vaan tuomioistuin voi muuttaa kantaansa ja siirtää jutun, jos syitä siihen ilmaantuu.[47]

---

ehdotettiin yleissäännöstä, jonka mukaan tuomioistuin, joka ei ole jutussa toimivaltainen, voisi siirtää itsekin jutun toimivaltaiseen tuomioistuimeen (ks. edellä alaviite 7:n jäljessä olevaa esitystä).

Esimerkiksi tapauksessa *KKO 1981 II 26* oli KKO asianomistajan muutoksenhakemuksessaan tekemästä pyynnöstä siirtänyt jutun oikeaan tuomioistuimeen. Kyseessä oli ruotsinlaivalla tapahtunutta pahoinpitelyä koskeva syytejuttu, jossa Turun HO oli kumonnut ja poistanut Turun RO:n antaman langettavan päätöksen sillä perusteella, ettei rikoksen voitu otaksua tapahtuneen Turun kaupungin alueella. KKO siirsi jutun Ahvenanmaan KO:een, koska teon voitiin otaksua tapahtuneen tämän tuomioistuimen tuomiopiirissä. KKO:n siirtäessä jutun rikoksen tekohetkestä oli kulunut jo yli viisi vuotta, eli rikos olisi uutta syytettä ajatellen ollut jo vanhentunut.

[46] Tilanne, jossa syyte siirretään ensin OK 10: 29,1:n nojalla ja sen jälkeen korvauskanne perästäpäin syytteen yhteyteen OK 10: 8,2:n mukaisesti, vaikuttaa kieltämättä sangen mutkikkaalta ja ehkä omituiseltakin, mutta siirtosäännökset eivät valitettavasti anna mahdollisuutta yhtäaikaiseen siirtoon tekstissä mainitussa tapauksessa.

[47] *Halila* LM 1972 s. 471.

Kyseessä on tyypillinen muodollisen prosessinjohdon piiriin kuuluva toimi, jonka suhteen omaksumaansa kantaa tuomioistuin voi yleensä muuttaa, mikäli se katsotaan tarkoituksenmukaiseksi (ks. *Sjöström–Alkio* s. 60 ja *Tirkkonen* Sp I s. 502; ks. myös edellä 3 § alaviite 54:n kohdalla olevaa esitystä ja sanottu alaviite).

Tämä muutoksenhakukielto, kuten muutoksenhakukiellot yleensäkin, koskee sellaisenaan vain varsinaisia muutoksenhakukeinoja, eli tässä tapauksessa valitusta. Mahdollisuus turvautua ylimääräisiin muutoksenhakukeinoihin on sinänsä riippumaton tästä muutoksenhakukiellosta. Kuitenkaan ei siirtopäätöstä vastaan voida käyttää myöskään OK 31 luvun mukaisia ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja. Siirtopäätös (tai päätös olla siirtämättä juttua) ei ole sellainen »lainvoimaiseen tuomioon rinnastettava oikeudellinen ratkaisu» (OK 31: 16), joka kantelu- tai purkuteitse voitaisiin ylipäätään saada kumotuksi.[48]

Sen johdosta, että siirtopäätös on eräänlainen lykkäysratkaisu, herää ajatus siitä, voisiko siirtämistä vastustava asianosainen turvautua OK 16: 4,2:ssa säänneltyyn kanteluun aiheettomasta lykkäyksestä. Muodollisesti lainkohta näyttää kyllä soveltuvan myös OK 10: 8,2:n mukaisen siirron sisältävään lykkäyspäätökseen. Asiallisessa suhteessa kantelulla ei tässä tapauksessa kuitenkaan saata olla menestymisen mahdollisuuksia. Lykkäyskantelun menestyminen nimittäin edellyttää OK 16: 4,2:n mukaan näyttöä siitä, että jutun käsittelyä on lykkäyksellä (so. nyt siirrolla) turhaan viivytetty. Tällaisen näytön esittäminen taas on OK 10: 8,2:n siirtotilanteessa käsitteellisesti mahdotonta OK 14: 10:n säännöksen vuoksi. Määräähän viimeksi mainittu lainpaikka, ettei korvauskannetta saa ratkaista ennen kuin syytteen johdosta on annettu päätös, milloin syyte ja korvauskanne ovat samanaikaisesti ensiasteissaan vireillä. Siirtäminen ei siis voi »viivyttää» korvausjutun ratkaisemista erilliskäsittelyyn verrattuna. Asianosaiselta puuttuu näin hyväksyttävä kanteluintressi.

Siirtopäätöksen oikeellisuus voi kyllä tulla myöhemmässä vaiheessa muutoksenhakuprosessissa tutkittavaksi. Korvauskanteen johdosta annettua *pääasiaratkaisua* vastaan tehtävä valitus saadaan näet perustaa siihen, ettei korvauskannetta olisi saanut aikanaan siirtää, vaan että se olisi tullut jättää alkuforumissaan tutkimatta prosessinedellytyksen puuttumisen vuoksi. Kuten edellä on esitetty, kaikkien prosessinedellytysten on siirtotilanteessa oltava kunnossa, eli siirto on vain vaihtoehto kanteen tutkimiselle alkuperäisessä forumissa. Jutun siirtäneen tuomioistuimen menettely prosessinedellytyskysymyksessä on näin valitusprosessissa »asiakysymyksenä». Valitushan voidaan perustaa paitsi siihen, että katsotaan alemman instanssin ratkaisu materiaalisesti virheelliseksi, myös siihen, että väitetään

[48] OK 31: 16:n tulkinnasta yleensä *Halila* LM 1964 s. 27 ss. sekä *Tirkkonen* Sp II s. 412 s. ja s. 432 s.

alemman tuomioistuimen menetelleen prosessuaalisessa suhteessa väärin.[49]

Näillä prosessuaalisilla perusteilla on myös mahdollista kannella tuomioistuimen korvauskanteesta antamaa tuomiota vastaan, mikäli valitusaika on jo kulunut umpeen.[50]

---

[49] Se, että pääasiaratkaisua vastaan tehty valitus voidaan perustaa myös väitettyyn menettelyvirheeseen, ilmenee välillisesti OK 16: 3,1:stä (L:ssa 12. 8. 1960/362), jonka mukaan päätökseen, jolla tuomioistuin on hylännyt oikeudenkäyntiväitteen, saadaan hakea oikaisua ainoastaan haettaessa muutosta tuomioistuimen lopulliseen päätökseen.

[50] Milloin siirron toimittaneen tuomioistuimen olisi tullut *viran puolesta* jättää korvauskanne tutkimatta, menestyy kantelu OK 31: 1:n 1 kohdan nojalla (samoin jos havaitaan, ettei siirron toimittanut tuomioistuin ole ollut tuomionvoipa). Jos taas vastaaja on ennen vastaamistaan korvauskanteeseen tehnyt dispositiivisen prosessinedellytyksen puuttumista koskevan väitteen, joka hyväksyttynä olisi johtanut korvauskanteen jättämiseen tutkimatta, mutta tuomioistuin on virheellisesti hylännyt väitteen ja siirtänyt jutun, on kantelu hyväksyttävissä OK 31: 1:n 4 kohdan nojalla. Tämä lainkohta säätää kylläkin kantelun menestymisen ehdoksi, että menettelyvirheen havaitaan tai voidaan otaksua olennaisesti vaikuttaneen jutun lopputulokseen. Se, että kanne olisi pitänyt siirtämisen ja sitä seuranneen asiaratkaisun sijasta jättää alkuforumissaan heti tutkimatta, merkitsee kuitenkin riidatta, että virhe on ollut lopputuloksen kannalta olennainen.

Näiden kanteluperusteiden mukaisen kantelun kanteluaika alkaa siitä, kun tuomio, josta kannellaan, sai lainvoiman. Nyt puheena olevassa tapauksessa tuomiolla tarkoitetaan luonnollisesti korvauskanteen johdosta annettua pääasiaratkaisua. Siirron toimittamisajankohta on siis kanteluajan alkamisen suhteen merkityksetön, kuten kanteluasioissa yleensäkin se, minä ajankohtana virhe on tapahtunut.

Neljäs luku

KORVAUSVAATIMUKSEN KÄSITTELYSTÄ SYYTEJUTUN YHTEYDESSÄ

7 § KORVAUSVAATIMUKSEN VIREILLEPANOSTA

7.1. ALUSTAVIA HUOMAUTUKSIA

7.1.1. Ongelma – Tuomioistuin voi tutkia ja ratkaista syytteen yhteydessäkin vahingonkorvauskysymyksen vain, mikäli jutussa on esitetty korvausvelvollisuutta tarkoittava vaatimus (nemo judex sine actore). Syytteeseen sisältyvä yleispyyntö rikoksen kaikkien julkisoikeudellisten seuraamusten määräämiseksi ei ulotu mahdolliseen yksityisoikeudelliseen korvausvaateeseen.[1]

---

[1] Mahdollisuus määrätä korvaus vahinkoa kärsineelle rikosjutussa viran puolesta ei kuitenkaan ole yleiseurooppalaisittain katsoen tuntematonta. Esimerkin tästä tarjoaa *Englannin* rikosprosessi (ks. edellä 1 § alaviite 76:n jäljessä). Samanlainen valta on rikostuomioistuimella myös *Neuvostoliitossa*, jonka valtuuden käyttäminen tulee kysymykseen lähinnä valtion korvausvaateen toteuttamisessa tai myös silloin, kun yksityinen vahingon kärsinyt ei jostain syystä kykene itse valvomaan etujaan (ks. *Berman* s. 262 ja *Bassiouni–Savitski* s. 76).

Milloin kyseessä on rikokseen perustuva irtainta omaisuutta koskeva *palautusvaade* (restituutiovaade) ja tuo omaisuus on rikoksen johdosta takavarikoitu, voinee tuomioistuin antaa palauttamismääräyksen viran puolestakin. PakkokeinoL 10,1 §:n mukaan tuomioistuimen on viimeistään silloin, kun se ratkaisee jutun, jollei takavarikkoa ole aikaisemmin kumottu, määrättävä siitä. – Tämän perusteella on katsottu, että määrätessään takavarikon kumottavaksi tuomioistuin voi samalla määrätä esineen palauttamisesta oikealle omistajalleen tai haltijalleen, vaikkei oikeudenkäynnissä ole esitetty palauttamisvaatimusta. Ks. *Helminen* JFT 1982 s. 149 sekä lisäksi *Venoja* s. 138 ja siellä alaviite 116 sekä *Jotuni* PM 1960 s. 251. Myös *Aalto* (s. 156) on samalla kannalla korostaen kuitenkin, ettei restituutiosta lausuminen voine olla tuomioistuimen velvollisuus ellei palauttamisvaatimusta ole esitetty. – Viran puolesta annettavaan palauttamislausumaan liittyvistä ongelmista (esim. omistajaa ei tiedetä, omistus-

Jotta tuomioistuimella olisi valta ottaa korvausvaatimus tutkittavakseen, vaatimuksen esittäjän on tullut noudattaa prosessilain määräyksiä siitä, *miten* vaatimus on esitettävä tuomioistuimelle, eli vaatimuksen tutkiminen edellyttää asiaan kuuluvien *vireillepanosäännösten* noudattamista. Ongelmallista on kuitenkin, *mitkä* vireillepanosäännökset tulevat noudatettaviksi. Laki ei näet sisällä erityissäännöksiä siitä, miten rikosjutun yhteydessä ajettava yksityisoikeudellinen vaatimus on pantava vireille,[2] ja – mikä tässä tilanteessa olennaista – riita- ja rikosjuttuja koskevat vireillepanosäännökset OK 11 luvussa (L:ssa 12. 8. 1960/362) poikkeavat huomattavasti toisistaan.

Riita-asia on pantava vireille kirjallisella haasteella, lukuunottamatta vekseli- ja shekkijuttuja, joissa voidaan haastaa myös suullisesti (OK 11: 1–20).[3] Rikosjutuissa sen sijaan riittää suullinen haaste (OK 11: 22,2 L:ssa 14. 1. 1972/21), eikä kirjallista haastetta juurikaan käytetä.[4] Lisäksi säädetään OK 11: 22,1:ssä (L:ssa 14. 1. 1972/21), ettei haaste ole rikosjutuissa lainkaan tarpeen, milloin tuomioistuimessa henkilökohtaisesti läsnäolevaan kohdistetaan rikokseen perustuva vaatimus.

Miten vahingonkorvausvaatimuksen vireillepanoa rikosjutun yhteydessä on näiden määräysten valossa arvosteltava? Soveltuvatko rikosjutun vireillepanosäännökset sellaisenaan myös liitännäisluontoisiin vaatimuksiin? Ri-

---

oikeus on riitainen, omistaja on jäänyt haastamatta prosessiin tai jäänyt haastettuna tuomioistuimeen saapumatta) ks. lähemmin *Aalto* s. 154 ss. sekä erit. *Helminen* m.k. s. 147 ss.

Asiallisesti PakkokeinoL 10,1 §:ää vastaava määräys sisältyy uuden pakkokeinolakiehdotuksen (*HE 14/1985*) 4: 13,1:een (samoin ehdotettujen hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon osalta lakiehdotuksen 3: 6). Perusteluissa ei ole puututtu siihen, onko restituutiosta lausuttava viran puolesta.

[2] Kuten tekstistä jäljempänä havaitaan, nimenomainen sääntely laissa olisi kyllä tarpeen.

[3] Kokonaan ilman haastetta siviilikanne voi tulla vireille vain poikkeustapauksissa. Tällainen mahdollisuus sisältyy *pääväliintuloa* sääntelevään OK 18: 2:een. Tämän lainsäännöksen mukaan pääväliintulijan vaatimus saadaan ottaa heti ilman haastetta tutkittavaksi, jos alkuperäiset asianosaiset siihen suostuvat. Siviiliprosessimme ei tunne varsinaisesti ns. *asianosaisliityntää*, so. että kantaja- tai vastaajapuolelle voisi ilman uutta haastetta ilmaantua kesken oikeudenkäynnin uusia asianosaisia. Lisähaaste ei kuitenkaan ole tarpeen, milloin joku kantajaan tai vastaajaan *välttämättömässä prosessinyhteydessä oleva* on jäänyt vetämättä mukaan oikeudenkäyntiin. Alkuperäisten asianosaisten välillä voidaan uusia vaatimuksia esittää ilman haastetta *kanteenmuutoskiellosta* sallittujen poikkeusten osoittamassa laajuudessa. Haastetta ei myöskään vaadi yksistään *kuittaustarkoituksessa* esitetty vastavaatimus. Ks. tästä *Tirkkonen* Sp I s. 434 s.

[4] Syyttäjät eivät käytä syytettä nostaessaan kirjallista haastetta, vaan haastavat suoraan haastemiehen välityksellä suullisesti (OK 11: 23). Kirjallista haastetta tavataankin rikosprosessissa lähinnä vain silloin, kun asianomistaja itse panee syytteen vireille. Pyytäessään kirjallista haastetta asianomistaja näet välttyy käsittelyajankohdan määräämistä koskevilta käytännön hankaluuksilta.

kosprosessuaalinen vireillepanosäännöstö tarjoaa kaikkiaan kolme vaihtoehtoa: 1) kirjallisen haasteen, 2) suullisen haasteen ja 3) vireillepanon ilman haastetta, milloin vastaaja on henkilökohtaisesti saapuvilla tuomioistuimessa.

Kun muistetaan, että korvausvaatimus säilyttää syytteen yhteyteen kytkettynäkin luonteensa yksityisoikeudellisena riitakysymyksenä, ei rikosprosessuaalisten, siviilitietä yksinkertaisempien vireillepanotapojen sallittavuutta voida pitää mitenkään itsestään selvänä, ei ainakaan kaikissa tilanteissa, joissa kumulaatio sinänsä on sallittu. OK 11: 22:n määräykset vireillepanomenettelystä »rikosasioissa» tarkoittavat varsinaisesti rikosoikeudellisten vaatimusten vireillepanoa. On syytä pitää mielessä edellä omaksuttu perusteesi, ettei syytteen yhteyteen kumuloidun korvausvaatimuksen käsittelyssä ole syytä noudattaa rikosprosessuaalista käsittelyjärjestystä laajemmalti, kuin mitä adheesion tarkoituksenmukainen toteuttaminen vaatii.[5] Kumulaatiotilanteessa ei ole loogista pakkoa soveltaa rikosprosessisäännöksiä korvausvaatimuksen vireillepanossa, vaan käytettävissä on joka tapauksessa kvalifioidumpi siviilijuttujen haastetie. Prosessilajien välinen rajanveto korvausvaatimuksen vireillepanossa tulee esille erityisesti silloin, kun korvausvaatimus kohdistetaan *muuhun kuin syytettyyn*. Kun rikosoikeudellinen moite ei kohdistu häneen, voidaan perustellusti kysyä, onko hänen sen vuoksi, että jonkun toisen väitetään syyllistyneen rikokseen, luovuttava oikeudestaan saada edukseen vastaajan puolustautumismahdollisuudet parhaiten turvaava kirjallinen haaste.

Tämä etukäteisarvio huomioon ottaen käsitellään seuraavassa erikseen yhtäältä syytettyyn ja toisaalta kolmanteen kohdistettavia korvausvaatimuksia.

7.1.2. Oikeusvertailevia huomioita – Tarkasteltaessa rikosjutun yhteydessä ajettavan yksityisoikeudellisen vaatimuksen vireillepanoa muissa pohjoismaissa ja Keski-Euroopassa, havaitaan ensinnäkin, että vireillepanosta on yleensä annettu laissa nimenomaiset säännökset. Niinpä ulkomaisessa kirjallisuudessa ei tavatakaan pohdintoja siitä, tuleeko yksityisoikeudellisen vaatimuksen vireillepanossa noudattaa rikos- vaiko siviilijuttujen vireillepanosäännöksiä. Eli meillä tässä kohdin esiin tuleva prosessilajien välinen rajankäyntiproblematiikka on varsin pitkälti kansallista vailla ulkomaisia vastineita. Tämä on heijastumaa siitä periaatteellisesta näkemyseros-

[5] Ks. tästä edellä jaksossa 2.2.3. olevaa esitystä.

ta suomalais-ruotsalaisen ja keskieurooppalaisen adheesioprosessin välillä, että meillä kumulaatiossa on kyse tavallaan rikos- ja siviilikanteen rinnakkainkäsittelystä, kun taas Keski-Euroopassa yksityisoikeudellinen vaatimus on selvemmin liitännäisluonteinen. Hieman kärjistäen voitaneen sanoa, ettei Keski-Euroopassa kysymys mahdollisuudesta panna korvauskanne rikosjutun yhteydessä vireille siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ole noussut edes esille.[6]

Yleislinjana ulkomaisissa vireillepanosääntelyissä on, että rikoksella loukattu voi esittää korvausvaatimuksensa, paitsi suullisesti tai kirjallisesti pääkäsittelyssä, myös jo esitutkintavaiheessa tutkinnan johtajalle tai tutkintatuomarille; vaatimuksen ottaminen rikosjutussa tutkittavaksi ei näin muodollisesti edellytä, että loukattu tulee saapuville pääkäsittelyyn, vaan valmistelussa esitetty vaatimus riittää.[7] Valmisteluvaiheen hyväksikäyttö on omiaan edistämään rikosprosessissa erityisen tärkeän keskitysperiaatteen toteutumista.[8] Norjassa, Itävallassa ja DDR:ssä on keskitysperiaatteen nimissä menty vielä askelta pidemmälle: vahingon kärsineelle on asetettu suoranainen velvollisuus esittää korvausvaatimuksensa ennen pääkäsittelyä.[9] Meillä ei, kuten tunnettua, ole tällaisia keskitystä palvelevia säännök-

---

[6] Erityisesti saksalaisessa kirjallisuudessa on korostettu rikosjutun yhteydessä tapahtuvan korvauskanteen käsittelyn olevan »osa rikosprosessia». Ks. tämän johdosta esim. *Löwe–Rosenberg* s. 118, *Schäfer* s. 113 ja *Amelunxen* ZStW 1974 s. 462.

Myös mannermainen prosessilakisystematiikka, jossa siviili- ja rikosprosessista on säädetty kokonaan erillisissä laeissa, on omiaan torjumaan sitä mahdollisuutta, että rikosjutussa sovellettaisiin joiltakin osin siviiliprosessuaalisia menettelytapoja.

[7] Ks. *Itävallan* osalta öStPO 47,2 §:n 3 kohta ja sen johdosta *Roeder* System s. 106 ja siellä alaviite 1 sekä *Foregger–Serini* s. 68.

Saksan liittotasavallan StPO:ssa tätä ei säädetä suoraan, mutta StPO 404,1 §:stä ilmenee, että yksityisoikeudellinen vaatimus on mahdollista esittää pääkäsittelyn ulkopuolella (ausserhalb der Hauptverhandlung), ja saman pykälän 3 momentissa säädetään: »Ist der Antrag *vor Beginn der Hauptverhandlung* gestellt, so wird der Antragsteller von Ort und Zeit der Hauptverhandlung benachrichtigt. Der Antragsteller, sein gesetzlicher Vertreter und der Ehegette der Antragsberechtigten *können* an der Hauptverhandlung teilnehmen.» (kurs. tässä). Kurjallisuuden osalta viitattakoon *Würtenberger* Festschrift für Pfenninger s. 199 s.

Samalla kannalla on myös *DDR:n* rikosprosessilaki (StPO 198 §).

Ks. myös *Tanskan* RPL 991 § ja *Norjan* StrPL 427,4 § ja 428,3 §.

[8] Tähän näkökohtaan on kiinnittänyt huomiota jo *Agge* SvJT 1936 s. 247.

[9] Ks. *Norjan* StrPL 427,4 § verr. 428,3 §, *Itävallan* StPO 47,1 § ja *DDR:n* StPO 198 §.

Ruotsissakin on pidetty suotavana, että korvausvaatimus esitettäisiin tuomioistuimelle jo ennen pääkäsittelyä. Ks. tästä *Rappe* SvJT 1948 s. 484 s. ja *Petrén* SvJT 1952 s. 65. Vallitsevan käsityksen mukaan korvausvaatimuksen tutkiminen ja ratkaiseminen ei tässä tapauksessa edellytä, että vaatimuksen esittäjä tulisi saapuville pääkäsittelyyn. Ks. *Dillén* s. 287 ja *Olivecrona* s. 332.

Jyrkän, keskitysperiaatteen valossa suorastaan ihmeteltävän poikkeuksen näistä järjeste-

siä. Päinvastoin esitutkintavaiheessa esitetty vaatimus on sellaisenaan vireilletulon kannalta merkityksetön, ja kumulointi syytteen yhteyteen voi tapahtua periaatteessa missä alioikeuden käsittelyvaiheessa tahansa. Kun tuomioistuimet ovat melko haluttomia erottamaan korvauskannetta erilliseksi riitajutuksi, liberaali järjestelymme on omiaan pitkittämään rikosjuttujen käsittelyä.

Vaikka adheesioprosessiin liittyvät vireillepano-ongelmat ovatkin meillä yleensä ottaen toiset kuin mitä muualla Euroopassa, muodostaa Ruotsi ymmärrettävästi tässäkin suhteessa poikkeuksen. Sen vuoksi on syytä käsitellä lähemmin *Ruotsin* RB:n määräyksiä rikosjuttuun kumuloitavan yksityisoikeudellisen vaatimuksen vireillepanosta.

Sikäläisiin vireillepanojärjestelyihin keskeisesti vaikuttava perussäännös löytyy RB 22: 2:sta. Lainkohdan mukaan syyttäjän *velvollisuutena* on asianomistajan pyynnöstä ajaa tämän yksityisoikeudellista vaatimusta syytejutun yhteydessä, milloin vaatimus perustuu virallisen syytteen alaiseen rikokseen eikä ole selvästi aiheeton (1 mom.).[10] Sama velvollisuus syyttäjällä on myös silloin, kun asianomistajan yksityisoikeudellinen vaade on siirtynyt toiselle (»övertagits av annan»; 2 mom.).[11] Adheesioprosessiin turvautuminen on näin pyritty tekemään vahingon kärsineelle mahdollisimman helpoksi ja halvaksi.[12] Vahinkoa kärsineen intressissä on siis uhmattu vaaroja, joita tällaiseen syyttäjän rooliin liittyy. Riskitekijät on kyllä Ruotsissakin otettu huomioon muotoilemalla RB 22: 2:n määräys siten, että

---

lyistä muodostaa *Saksan liittotasavallan* adheesiosäännöstö, joka sallii kumulaation vielä muutoksenhakuasteessakin (ks. edellä 5 § alaviite 248:n kohdalla olevaa esitystä).

[10] Samantapainen määräys sisältyy myös *Tanskan* RPL 991,2 §:ään. (Ks. sen johdosta *Gomard* s. 150) sekä *Norjan* StrPL 427 §:ään (ks. siitä *Hov* s. 134).

[11] Ennen vuonna 1969 tehtyä lainmuutosta syyttäjällä oli velvollisuus ajaa vain asianomistajan kannetta syytettyä vastaan (näin esim. Norjan StrPL 427 §) eikä tämä prosessuaalinen etu tullut niiden hyväksi, joille asianomistajan korvausvaade oli siirtynyt. Ks. *Dillén* s. 13, *Petrén* SvJT 1952 s. 59, *Olivecrona* s. 327 ja kritiikistä *Boman* SvJT 1967 s. 98. Muutosta perusteltiin prosessiekonomisilla ja kriminaalipoliittisilla syillä, jotka yleensäkin ovat adheesiojärjestelyn taustalla. Ks. *SOU 1967: 59* s. 255 ss. ja *Heuman* s. 106 ss.

Puheena oleva syyttäjän velvollisuus kattaa näin suurelta osin myös muun kuin asianomistajan syytettyyn kohdistamat yksityisoikeudelliset vaatimukset. Ks. *Ekelöf* II s. 165 ja *Heuman* SvJT 1977 s. 256 s. RB 22: 2:ää on kuitenkin tulkittu siten, ettei syyttäjän velvollisuus koske vaatimuksia sellaisen henkilön taholta, »som lidit skada i anledning av brott, men som ej är att anse som åtalsberättigad målsägande och ej heller övertagits dennes anspråk», kuin ei myöskään muuhun kuin syytettyyn kohdistettavia vaatimuksia, vaikka tällaiset vaatimukset ovat RB 22 luvun mukaan sinänsä kumuloitavissa syytejuttuun. Ks. tästä *Heuman* s. 108 s.

[12] Järjestelyn perusteista ks. *SOU 1938: 44* s. 279. Ks. lisäksi *Dillén* s. 13, *Lassen* SvJT 1948 s. 678, *Olivecrona* s. 328, *Ekelöf* II s. 165 ja *Heuman* SvJT s. 256 s.

velvollisuus asianomistajan kanteen ajamiseen syntyy vain, jos se voi tapahtua »utan olägenhet».[13]

Milloin syyttäjä ajaa korvausvaatimusta, hän voi esittää sen joko haastehakemuksessaan (RB 45: 4,2) tai myöhemmin oikeudenkäynnissä kirjallisesti tai suullisesti ilman haastetta; viimemainitulla tavalla voi menetellä myös asianomistaja tai se, joka on tullut hänen sijaansa, milloin tämä itse ajaa korvausvaatimustaan (RB 45: 5,2 ja 45: 6).[14] Toisena mahdollisuutena vahingon kärsineellä on turvautua RB 42: 2:n mukaiseen siviiliprosessuaaliseen haasteeseen.[15]

Merkittävää on havaita, ettei sen enempää syyttäjällä kuin vahinkoa kärsineellä itsellääkään ole ehdotonta oikeutta syrjäyttää haastetta. Ilman haastetta oikeudenkäyntitilaisuudessa saadaan korvausvaatimus näet esittää vain, jos tuomioistuin huomioon ottaen esitettävä selvitys ja muut seikat katsoo sen soveliaaksi (RB 45: 5,2). Tuomioistuin saattaa katsoa, että korvausvaatimuksen selvittely vaatii haastetta ja suullista esivalmistelua, jolloin vahingon kärsineelle annetaan osoitus nostaa kanne siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.[16] Kirjallisuudessa on katsottu, että tässäkin tapauksessa syyte ja korvausvaatimus ovat vielä kumuloitavissa rikosjutun

[13] On korostettu, että syyttäjällä on velvollisuus ajaa yksityisoikeudellista vaatimusta vain selvissä tapauksissa. Tyyppiesimerkkinä *Ekelöf* (II s. 166) mainitsee varkausjutut. Sen sijaan esim. liikennejutuissa, joissa rikosoikeudellisen syyllisyyden kohdentuminen on etukäteen arvioiden monesti epäselvää, sekä tapauksissa, joissa yksityisoikeudellinen vaatimus vaatii syyllisyyskysymyksen ulkopuolelle menevää laajaa selvittelyä, on syyttäjän aihetta pidättäytyä yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamisesta. Ks. *SOU 1938: 44* s. 164 ja s. 279, *Rappe* SvJT 1948 s. 482, *Olivecrona* s. 329, *Ekelöf* II s. 166 ja *Heuman* s. 106.

Todettakoon, että Ruotsin RB 12: 3:ssa on syyttäjälle annettu yleinen *kielto toimia oikeudenkäyntiasiamiehenä*. Onkin katsottu, ettei syyttäjä ajaessaan RB 22: 2:n mukaisesti syytteen yhteydessä vahingonkärsineen yksityisoikeudellista vaatimusta ole varsinaisesti viimemainitun »asiamies», vaan toimii »virkansa puolesta»: syyttäjä ei tarvitse valtakirjaa, eikä se seikka sinänsä, että syyttäjä ajaa vaatimusta, merkitse, että vahingon kärsinyt olisi »inställt sig». Ks. *Dillén* s. 13 ja *Olivecrona* s. 328, joka kuitenkin toteaa, että syyttäjän valtuudet lienevät joka tapauksessa ainakin pääpiirteittäin samat kuin oikeudenkäyntiasiamiehelläkin.

Syyttäjän valta ajaa yksityisoikeudellista vaatimusta on voimassa vain rikosprosessissa. Jos korvauskanne erotetaan erilliseksi riitajutuksi (RB 22: 5) tai jos vahingon kärsinyt tai syytetty hakee jutussa annettuun tuomioon muutosta yksin korvauskysymyksen osalta, vahingon kärsinyt saa itse huolehtia kanteensa ajamisesta tai valtuuttaa tähän tehtävään normaalisti oikeudenkäyntiasiamiehen. Ks. *SOU 1938: 44* s. 281, *Petrén* SvJT 1952 s. 65 ja *Olivecrona* s. 329.

[14] Ks. lähemmin *Ekelöf* II s. 166 ja *Boman* Festskrift till Thornstedt s. 172 s.

[15] *Ekelöf* II s. 166.

[16] *Rappe* SvJT 1948 s. 483, *Boman* SvJT 1967 s. 105, *Ekelöf* II s. 166.

pääkäsittelyvaiheen aikana.[17]

Syyttäjän velvollisuus ajaa korvausvaatimusta ei koske tilannetta, jossa vaatimus kohdistetaan muuhun kuin syytettyyn.[18] Kolmatta vastaan ajettavaa korvausvaatimusta ei myöskään voida saattaa vireille vapaamuotoisesti oikeudenkäynnin aikana, vaan tertius on haastettava vastaamaan siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä (RB 45: 5,2 e contr.).[19] Tähän myös meidän vireillepanojärjestelyjemme kannalta merkittävään Ruotsin oikeuden kantaan palataan vielä jäljempänä käsiteltäessä kolmanteen kohdistettavan korvauskanteen vireillepanoa oman oikeudenkäymiskaaremme valossa (jälj. jakso 7.3.).

Ruotsissa parhaillaan vireillä olevassa ehdotuksessa alioikeusmenettelyn uudistamiseksi (*SOU 1982: 25 ja 26*) on oikeudenkäynnin vireillepanoa koskevat säännökset, mukaan lukien rikosjutun yhteydessä ajettavan yksityisoikeudellisen vaatimuksen vireillepanosääntely, kirjoitettu kokonaan uudelleen. Perusvireillepanotavaksi esitetään tuomioistuimelle tehtävää kirjallista hakemusta, jota seuraisi haaste (ehd. RB 45: 8,1 verr. 11: 1).[20] Syytteen nostamisen jälkeen *syytettyyn* kohdistettava yksityisoikeudellinen vaatimus voitaisiin nykyiseen tapaan panna vireille myös suullisesti tuomioistuimessa, jos tuomioistuin selvitykseen ja muihin olosuhteisiin nähden katsoo sen soveliaaksi (ehd. RB 45: 8,2).[21] Milloin syyttäjä RB 22: 2:n mukaan ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta – joka järjestely ehdotetaan säilytettäväksi – tulisi yksityisoikeudellinen vaatimus esittää, mikäli mahdollista, samalla kun syyte nostetaan (ehd. RB 45: 8,3). Muutokset nykyisiin vireillepanosääntelyihin tulisivat olemaan siis suhteellisen vähäisiä.[22]

---

[17] *Olivecrona* s. 333, *Ekelöf* II s. 167.

[18] *Olivecrona* s. 329, *Heuman* s. 108.

[19] *Ekelöf* II s. 166, *Boman* Festskrift till Thornstedt s. 173.

[20] Keskitysperiaatteen nimissä on pyrkimyksenä mahdollisimman pitkälle yhdenmukaistaa syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen vireilletulotavat, so. että myös yksityisoikeudellinen vaatimus olisi tuomioistuimen tiedossa ennen asian käsittelyä. Ks. ehdotetun johdosta *SOU 1982: 26* s. 562 ja s. 564.

[21] *SOU 1982: 26* s. 562.

[22] Milloin korvaushakemus esitetään tuomioistuimelle ennen jutun käsittelyä, se tulee prosessuaalisesti *vireille jo hakemuksen jättämisellä tuomioistuimelle* (vrt. meillä haasteen tiedoksiantohetki). Tämä huomioonottaen ehdotetaan RB 45: 11,3:ssa säädettäväksi, että milloin hakemuksessa esitetty vaatimus on selvästi perusteeton, tuomioistuin voisi ratkaista sen materiaalisesti heti tuomiolla (= hylätä) antamatta lainkaan haastetta (vastaava sääntö esitetään omaksuttavaksi yleensä siviiliprosessissa, ks. ehdotuksen RB 41: 7,2). Ks. lähemmin *SOU 1982: 26* s. 298 s. ja s. 476 sekä s. 564.

7.2. KORVAUSVAATIMUKSEN KOHDISTAMISESTA SYYTETTYYN

7.2.1. Perustilanne: syytetty henkilökohtaisesti läsnä – Vireillepanokysymysten selvittelyssä voidaan lähteä liikkeelle käytännössä ehkä tavallisimmasta tilanteesta eli siitä, että ensin on asianmukaisin tavoin pantu vireille syyte ja että syytetty on oikeudenkäyntitilaisuudessa *henkilökohtaisesti läsnä*.[23] Tavallisimmin syytettyyn kohdistettavat yksityisoikeudelliset vaatimukset esitetään vasta *istunnossa ilman haastetta*. Näistä vaatimuksista on usein mainintoja jo poliisitutkintapöytäkirjassa, mutta esitutkintavaiheessa esitetyt vaatimukset ovat vireilletulon kannalta merkityksettömiä. Vaatimusten ilmoittamisella jo esitutkinnassa on kuitenkin tosiasiallista merkitystä sitä kautta, että tutustuessaan poliisitutkintapöytäkirjaan syytetty saa ennakkotietoa siitä, millaisia yksityisoikeudellisia vaatimuksia häntä vastaan tullaan todennäköisesti esittämään.

Ilman haastetta tapahtuvan vireillepanon laillisuus on perustettavissa OK 11: 22,1:n sanamuotoon: »Haaste ei kuitenkaan ole tarpeen, milloin tuomioistuimessa henkilökohtaisesti saapuvilla olevaa vastaan tehdään rikokseen perustuva vaatimus.» On lähdetty siitä, ettei rikoksesta epäilty ole oikeutettu saamaan hyväkseen haastamismenettelyyn riitajutuissa kuuluvaa valmistautumisetua eli haasteaikaa, vaan hän on velvollinen periaatteessa heti vastaamaan. Vaikka OK 11: 22,1:ssä onkin luonnollisesti tarkoitettu ensi sijassa rikoksesta johtuvien julkisoikeudellisten vaatimusten vireillepanoa, säännöksen kieliopillinen *sanamuoto* ei tee sellaista rajoitusta, että se jättäisi rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset tämän vapaamuotoisen vireillepanotavan ulkopuolelle. Myös haasteen syrjäyttämisen *ratio* soveltuu periaatteessa sekä kriminaalisiin että yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin: syytetty on velvollinen heti vastaamaan *kaikkiin* vaatimuksiin, jotka perustuvat hänen tekemäkseen väitettyyn rikokseen.

On kuitenkin aihetta korostaa, että OK 11: 22,1:n mukainen mahdollisuus panna rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus vireille ilman haastetta koskee näitä vaatimuksia *vain OK 14: 8:n adheesiosäännön turvin*. Vireillepanotapa ei ole käytettävissä adheesioprosessin ulkopuolella,

[23] OK 12: 8:ssa säännellään se, *milloin* syytetyn tulee olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä. Lainkohdan mukaan vastaajaa ei voida tuomita vapausrangaistukseen, ellei häntä ole henkilökohtaisesti kuultu. Edelleen säädetään, että vangitun vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä käsiteltäessä sitä rikosta koskevaa asiaa, jonka johdosta hänet on vangittu, ja että rikosjutun vastaaja voidaan muulloinkin velvoittaa saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, milloin asian selvittäminen sitä vaatii. Ks. lainkohdan johdosta *Halila* LM 1972 s. 476 s.

vaan edellytyksenä on liitännäisyys vireillä olevaan kriminaaliseen vaatimukseen. Milloin rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta ajetaan erikseen, tulee OK 14: 8:n mukaan noudatettavaksi siviiliprosessuaalinen käsittelyjärjestys, joka ei periaatteessa tunne mahdollisuutta panna juttua vireille ilman haastetta.

Mahdollisuus prosessata yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta ilman haasteita syytteen yhteydessä merkitsee asianomistajalle huomattavaa prosessuaalista helpotusta. Sen puolesta, että näin voidaan rikosjutussa yksityisoikeudellisen vaatimuksen vireillepanossa menetellä, saatetaan nojautua myös OK 14: 2,1:n 2 kohdan perusteisiin. Tämä lainpaikkahan oikeuttaa kantajan ilman uutta haastetta vaatimaan korkoa tai tekemään muun sivuvaatimuksen taikka uudenkin vaatimuksen, mikäli se johtuu olennaisesti samasta perusteesta. – OK 14: 2 koskee tosin nimenomaisen sanamuotonsa mukaan vain riita-asioita, mutta mainitusta lainpaikasta voidaan kuitenkin lukea lainsäätäjän myönteinen suhtautuminen ylipäätään mahdollisuuteen esittää ilman haastetta *päävaateeseen nähden liitännäisiä vaatimuksia.*

Vielä viitattakoon OK 14: 3,1:een, josta ilmenee, että asianomistajan on heti *oikeudenkäynnin alussa* (= istunnon alkaessa) esitettävä vaatimuksensa ja niiden perusteet. Sen sijaan riitajutun kantajalle annetaan OK 14: 1,1:ssä velvollisuus oikeudenkäynnin alussa selittää, mitä *haasteessa* on esitetty. Tämä lain sanontojen eroavuus selittyy sillä, ettei haaste ole rikosasioissa välttämätön. Näidenkin lainkohtien valossa on luontevaa katsoa, että mahdollisuus syrjäyttää rikosasioissa haaste koskee rangaistusja konfiskaatiovaatimusten lisäksi myös syytettyyn kohdistettavia yksityisoikeudellisia vaatimuksia.

Saadakseen korvausvaatimuksensa ilman haastetta vireille ei vaatimuksen esittäjän tarvitse olla jutussa asianomistajan asemassa.[24] Vapaamuotoiseen vireillepanoon on oikeutettu turvautumaan myös *kolmas henkilö,* jolle korvausvaade on joko yleis- tai erityisseuraannon kautta siirtynyt tai joka olematta asianomistajan seuraaja muuten väittää kärsineensä vahinkoa rikoksen johdosta. On johdonmukaista katsoa, että termi »rikokseen perustuva vaatimus» kattaa OK 11: 22,1:ää tulkittaessa samat tilanteet kuin OK 14: 8:n adheesiosäännön ilmaus »rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus» eli että syytetty on velvollinen ilman haastetta vastaamaan

[24] Asianomistajalla on sanottu oikeus tietysti myös silloin, kun hän on itse haasteen tietä nostanut syytteen. Korvausvaatimusta ei tarvitse välttämättä vielä haasteessa mainita (arg. OK 14: 2,1:n 2 kohta), vaikka suotavaa tietysti olisi, että haaste olisi mahdollisimman täydellinen.

myös niihin yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin, jotka perustuvat vain välillisesti syytteenalaiseen tekoon, mutta jotka ovat sinänsä kumuloitavissa syytteen yhteyteen. Ja jos ajatellaan haasteen tarpeellisuutta syytetyn näkökulmasta, niin hänen kannaltaan on tässä mielessä periaatteessa yhdentekevää, kuka esittää korvausvaatimuksen. Haaste ei hänen intressissään tule yhtään tarpeellisemmaksi, jos korvausvaatimuksen esittää asianomistajan sijasta se, jolle korvausvaade on tältä siirtynyt.

Tämän kannan tueksi on lisäksi esitettävissä korkeimman oikeuden hiljattain antama tiedonantoratkaisu *KKO 1984 II 61*:

> Työnantajalla, joka oli maksanut palkan työntekijälleen tämän pahoinpitelyssä saamien vammojen johdosta aiheutuneelta työkyvyttömyysajalta, oli pahoinpitelyä koskevassa syytejutussa oikeus haastetta ottamatta vaatia syytetyltä korvaus palkasta (ään.).[25]

Tapauksen sivullissuhdekonstruktio on yhdenmukainen esimerkiksi vakuutuksenantajan regressivaateen kanssa. Käytännössä on tavallista, että syytettyyn kohdistettavat takautumisvaatimukset pannaan vireille ilman haastetta.

Lopputuloksena siis on, että milloin syytettyyn kohdistettava korvausvaatimus on adheesioprosessin soveltamisalaa koskevien sääntöjen (OK 14: 8) mukaan kumuloitavissa syytejuttuun, vaatimus voidaan panna vireille tuomioistuimessa henkilökohtaisesti läsnä olevaa syytettyä vastaan ilman haastetta. Paitsi että vaatimuksen esittäjän asianosaisrooli itse syytejutussa on asiaan vaikuttamaton seikka, merkityksetöntä on niinikään se, tulisiko korvauskanteen johdosta annettava materiaalinen ratkaisu kenties perustettavaksi puhtaasti yksityisoikeudelliseen rikoksesta riippumattomaan vastuunormiin (esim. objektiivinen vastuu tai sopimusvastuu). Ratkaisevaa on kuten kumulaation soveltamisalaakin tulkittaessa, että kyseessä on *syytteessä mainittuun tapahtumainkulkuun perustuva* korvausvaatimus. Tämän kannan tueksi saatetaan nojautua OK 14: 11:een, jonka mukaan asiassa *esitetty* korvaus- tai muu yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan tutkia, vaikka käykin selville, ettei syytteessä tarkoitettu teko ole rikos tai ettei teosta muusta syystä voida tuomita rangaistusta. Yleensähän rikoksesta riippumattomaan vastuuperusteeseen vedotaankin vasta, kun havaitaan, ettei syytteellä saatakaan olla menestymisen mahdollisuuksia. Lain tarkoi-

[25] Eri mieltä ollut KKO:n jäsen piti kirjallista haastetta tarpeellisena katsoen, ettei työnantajan vaatimus perustunut ensisijassa rikokseen, vaan siirtoon.

tus ei voi olla, että vielä prosessin loppuvaiheessa jouduttaisiin turvautumaan haastamismenettelyyn.[26]

Ruotsin vireillepanojärjestelyistä poiketen meillä vahinkoa kärsineen oikeus syrjäyttää haaste on *ehdoton*. Ruotsissahan haaste voitiin syrjäyttää vain, jos tuomioistuin katsoi sen soveliaaksi (RB 45: 5,2). Vahingon kärsinyttä suosiva järjestelmämme – jota kyllä voidaan pitää ehkä liian kategorisena ja oikeudenkäynnin keskitystä vaarantavana – merkitsee, että vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa esitettynäkin korvausvaatimus tulee *aina* laillisesti vireille ja että vaatimuksen esittämishetkellä syntyy mm. prosessuaalinen lis pendens-vaikutus. Tuomioistuimella on kyllä valta tarkoituksenmukaisuussyistä *erottaa* korvausvaatimus erilliseksi riitajutuksi (OK 14: 9). Siviiliprosessuaalista käsittelyjärjestystä sovelletaan erottamisen jälkeiseen korvausvaatimuksen käsittelyyn kuitenkin vain *ex nunc*, eikä käsittelyjärjestyksen vaihtamisella ole taannehtivaa vaikutusta arvosteltaessa rikosprosessuaalisessa järjestyksessä tapahtuneen vireilletulon pätevyyttä.[27]

7.2.2. Syytetty läsnä asiamiehen edustamana – OK 11: 22,1:n mukaan haaste on rikosjutuissa syrjäytettävissä vain, mikäli henkilö, johon rikokseen perustuva vaatimus kohdistetaan, on tuomioistuimessa *henkilökohtaisesti* läsnä. Tätä mutkatonta menettelyä ei siis voida perustaa tuohon lainkohtaan, milloin syytetty on edustettuna asiamiehen välityksellä. Oikeuskäytännössä kuitenkin sallitaan korvausvaatimuksen vireillepaneminen siten, että vaatimus esitetään vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa syytetyn asiamiehelle, eli haasteen syrjäyttäminen ei tässä tapauksessa vaadi syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa. Menettelytapaa pidetään ilmeisesti käytännössä »itsestään selvänä». On jopa ajateltavissa, että vakiintunut oikeuskäytäntö olisi luonut tavanomaisoikeudellisen prosessuaalisen normin.[28]

---

[26] Yhtä vähän tarvitaan kirjallista haastetta, milloin korvausvaatimuksen käsittelyä OK 14: 11:n mukaisesti jatketaan siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.

[27] Ruotsissa on keskusteltu siitä, onko ilman haastetta oikeudenkäyntitilaisuudessa esitetty korvausvaatimus tullut edes vireille, milloin tuomioistuin katsoo, ettei haastetta käy syrjäyttäminen (korvausvaatimuksen pelkkä erottaminen siviilijutuksi ei tällöin ole mahdollista). Ks. tämän johdosta *Petrén* SvJT 1952 s. 61 ss. ja *Boman* Festskrift till Thornstedt s. 176 ss.

[28] Myöskään Ruotsissa ei syytetyn henkilökohtainen läsnäolo ole edellytyksenä sille, että rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus voitaisiin esittää oikeudenkäyntitilaisuudessa ilman haastetta (ks. RB 45: 5 ja 6). Kriteerinä on ainoastaan se, että tuomioistuin katsoo menettelyn soveliaaksi. Jotta kontradiktorinen periaate toteutuisi, säädetään RB 45: 6:ssa, että »den tilltalade skall erhålla del därav».

Sanotulle menettelytavalle voidaan kyllä löytää pohjaa myös kirjoitetusta laista. Tällöin on syytä viitata jo edellä esillä olleeseen OK 14: 2,1:n 2 kohtaan, jossa sallitaan uusien liitännäisluontoisten vaatimusten esittäminen ilman haastetta. OK 14: 2,1:n 2 kohdan mukainen uusi vaatimus voidaan näet pätevästi saattaa vireille myös silloin, kun vastaaja on asiamiehen edustamana läsnä. Syytteenalaiseen tekoon perustuva vahingonkorvausvaatimus on sekin OK 14: 2,1:n 2 kohdan tarkoittama »uusi vaatimus, joka johtuu olennaisesti samasta perusteesta». Ei voine olla periaatteellista estettä soveltaa lainkohdasta ilmenevää liitännäisajatusta myöskään siinä tapauksessa, että päävaatimus on julkisoikeudellinen ja liitännäisvaatimus yksityisoikeudellinen.[29] Tähänkin tilanteeseen soveltuu sama joustavuusnäkökohta kuin liitännäisluontoisten vaatimusten esittämistilanteeseen siviiliprosessissa, jota OK 14: 2 varsinaisesti säätelee. Rikosprosessissa ei ole syytä vaatia liitännäisvaateiden osalta ankarampia haastamismuodollisuuksia, kuin mitä noudatetaan siviiliprosessissa. Ovathan vireilletulosäännökset rikosjutuissa päinvastoin siviiliprosessia joustavammat.

Myös vahingon kärsineen etujen mukaista on, että hän saa korvausvaatimuksensa vasta tuomioistuimessa esitettynä vireille, olipa syytetty paikalla henkilökohtaisesti tai asiamiehen välityksellä. Ehto syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolosta haasteen syrjäyttämiseksi vahingonkorvauskysymyksessä merkitsisi vahinkoa kärsineelle ehkä työlästäkin velvollisuutta ottaa etukäteen selville, onko syytetty velvoitettu haasteessa saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen vai saako tämä käyttää asiamiestä.

Syytetyn oikeus turvautua asiamieheen johtaisi tämän kannan mukaan edelleen siihen, että varmistaakseen korvausvaatimuksen laillisen vireilletulon vahinkoa kärsineen olisi turvauduttava haastetiehen, mikä olennaisesti heikentäisi adheesiojärjestelyn toimivuutta käytännössä. Kun lisäksi ne tapaukset, joissa syytetty saa käyttää asiamiestä, ovat yleensä selvittelynsä puolesta rutiiniluontoisia, tulisi korvaushaaste käyttöön juuri näissä yksinkertaisemmissa jutuissa, kun taas törkeämmissä tapauksissa, joissa vaaditaan syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa ja joissa korvauskysymyksetkin keskimäärin ottaen ovat normaalia vaikeampia, selvittäisiin korvauspuolella ilman haastetta. Korvausvaatimuksen vireillepano ilman haastetta myös silloin, kun syytetty on läsnä asiamiehen edustamana, on siten myös tarkoituksenmukaisuussyistä perusteltu menettelytapa.

[29] Vrt. yleisemmältä kannalta myös *Tirkkonen* Rp I s. 379 ja *Hertzberg* JFT 1967 s. 452.

Nytkään ei luonnollisesti vaadita, että korvausvaatimuksen esittäjä olisi syytteen osalta asianomistajan asemassa, vaan vapaa vireillepano-oikeus on kaikilla, jotka väittävät kärsineensä vahinkoa rikoksen johdosta. Tämä merkitsee samalla sitä, että adheesiossa ei myöskään voida pitää kiinni siitä siviiliprosessuaalisesta säännöstä, että samanperusteisen uuden vaatimuksen saisi esittää vain »päävaatimuksen» tekijä, so. alkuperäinen kantaja. OK 14: 2,1:n 2 kohdan ajatus on näet sopeutettava yhteen sen kanssa, että rikosjutuissa voivat uudet henkilötahot liittyä kesken prosessin asianosaisiksi kantajapuolelle ilman eri haastetta.[30] Adheesiotilanteessa korvausta tarkoittava uusi vaatimus merkitsee siis usein myös uutta asianosaista kantajapuolella, aktiivista subjektiivista kumulaatiota.[31]

Milloin korvausvaatimus esitetään sanotuin tavoin vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa syytetyn oikeudenkäyntiasiamiehelle, tämä saattaa huomauttaa, ettei hänellä »ole valtuuksia» vastata korvausvaatimukseen. Eteen tulee näin kysymys *adheesioperiaatteen suhteesta oikeudenkäyntivaltuutuksen laajuuteen*.[32] Kattaako valtuutus syytevaatimuksen lisäksi myös jutun korvauspuolen siinä tapauksessa, ettei korvausvaatimusta ole esitetty vielä haasteessa, vaan vasta valtuutuksen antamisen jälkeen tuomioistuinkäsittelyssä?

Lähtökohtana on, että oikeudenkäyntivaltuutus koskee – ellei ole kyse yleisvaltuutuksesta – vain tiettyä yksilöllisyydeltään määrättyä oikeudenkäyntiasiaa, eikä valtuutus anna valtuusmiehelle edustusvaltaa missään muussa päämiestä vastaan nostetussa oikeudenkäynnissä.[33] Niinpä milloin rikosjutun syytetty on asiamiehen edustamana tuomioistuimessa, ei ilman

---

[30] Ks. asianosaisliitynnästä kantajapuolella rikosprosessissa *Tirkkonen* Rp I s. 354.

[31] Myös silloin, kun syytetty on läsnä asiamiehen välityksellä, on haasteen syrjäyttämisen kannalta merkityksetöntä, saatetaanko korvausvaatimus perustaa rikoksesta kokonaan riippumattomaan vastuunormiin, kunhan korvausvaatimus vain adheesioprosessin soveltamisalaa koskevien sääntöjen mukaan on kumuloitavissa rikosjuttuun.

[32] Tekstissä esitetty ongelmatilanne on osa yleisongelmaa, mitkä ovat valtuutuksen rajat jutun laajetessa koskemaan haasteen ulkopuolisia vaateita. Tämä *ulottuvuusongelma* on periaatteessa eri asia kuin se kysymys, mikä on oikeudenkäyntiasiamiehen *toimivalta*, eli mihin prosessitoimiin asiamies voi »jutun sisällä» ryhtyä. Tämän erottelun merkitys tulee myös jäljempänä tekstissä esille.

[33] *Tirkkonen* Rp I s. 326, *Hassler* Ställföreträdarskap s. 257.

Poikkeuksen tästä muodostaa ns. yleisvaltuutus (yleisvaltakirja), jossa henkilö valtuutetaan ajamaan useita juttuja tai kaikki valtuuttajan oikeusriidat. Tekstissä esitetyn tilanteen osalta on kuitenkin todettava, ettei syytetyn puhevaltaa voida käyttää yleisvaltakirjan nojalla (myöskään rangaistusvaatimusten esittäminen ei ole sallittua yleisvaltakirjan nojalla). Ks. *Tirkkonen* Rp I s. 315. Yleisvaltakirjan käyttämiselle ei sen sijaan ole estettä, milloin rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta ajetaan erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.

haastetta ole mahdollista saada tutkinnan alaisiksi häntä vastaan kohdistettuja vaatimuksia (ei rikosoikeudellisia eikä yksityisoikeudellisia), jotka perustuvat muuhun kuin alkuperäisessä syytteessä tarkoitettuun tekoon.[34]

Käsite »oikeudenkäyntiasia» tai »juttu» (esim. oikeudenkäyntiasiamiehen toimivaltuuksia sääntelevässä OK 15: 7:ssä »asia») konkretisoituu ulkoisen ulottuvuutensa suhteen *haasteen* perusteella. Valtuutuksen ulottuvuutta ei kuitenkaan voida tulkita niin ahtaasti, etteikö valtuutus kattaisi myös tiettyjä prosessin aikana tapahtuneita prosessin kohteen muutoksia tai laajennuksia.[35] Voitaneen näet pitää sääntönä, että asiamiehelle annettu valtakirja antaa hänelle ilman muuta oikeutuksen vastata päämiehensä puolesta *sellaisiin uusiin vaatimuksiin*, jotka OK 14: 2:n kanteenmuutoskieltosäännöksen mukaan ylipäätään voidaan ilman uutta haastetta saattaa jutussa tutkittaviksi.[36] Eri asia on, jos valtakirjassa valtuutus on nimenomaisesti rajoitettu koskemaan juuri haastehakemuksessa mainittuja vaatimuksia. Tällaisia valtakirjoja ei kuitenkaan juuri esiinny käytännössä.[37]

Näiden periaatteiden mukaan syytetyn oikeudenkäyntiasiamies – ellei valtakirjassa ole nimenomaista rajoitusta, että valtuutus koskisi vain syytevaatimuksia – on »jutussa» annetun valtuutuksen perusteella oikeutettu päämiehensä nimissä vastaamaan vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa esitettyyn korvausvaatimukseen. Rikosjutun erityispiirteet huomioon ottaen, täytyy valtuutuksen katsoa olevan kunnossa, paitsi silloin kun korvausvaatimuksen esittää jo rangaistusta vaatinut asianomistaja, myös silloin kun kantajaksi ilmaantuu *uusi vastapuoli*. Näin valtuutuksen laajuudenkin tulee mukautua asianosaisliitynnän mahdollisuuteen kantajapuolella. Kyse on

---

[34] Tämä käy epäsuorasti ilmi myös rikosjuttujen vireillepanoa säätelevästä OK 11: 22,1:stä: ellei syytetty ole vangittuna, hänet on haastettava vastaamaan, paitsi jos hän on henkilökohtaisesti saapuvilla tuomioistuimessa, jolloin rikokseen perustuva vaatimus on esitettävissä ilman haastetta. Ks. tämän johdosta *Tirkkonen* Rp I s. 377 s. sekä erit. *Hertzberg* JFT 1967 s. 452.

[35] Ks. tästä problematiikasta yleisesti *Hassler* Ställföreträdarskap s. 257 ss.

[36] *Ekelöf* II s. 80 ja siellä erit. alaviite 20.

[37] Valtuutuksen ulottuvuutta koskevien rajoitusten suhde kanteenmuutoskiellosta sallittuihin poikkeuksiin on kyllä jossakin määrin epäselvä. Ryhtymättä tätä kysymystä lähemmin selvittelemään, voidaan adheesiotilanteen kannalta todeta, että milloin syytetyn asiamiehen valtuutus on rajoitettu koskemaan vain haasteessa esitettyä rangaistusvaatimusta, ei valtuusmies nähdäkseni voi tällaisen valtuutuksen nojalla vastata päämieheen oikeudenkäynnin aikana kohdistettuun korvausvaatimukseen, vaikka voitaisiinkin katsoa, että kyseessä on olennaisesti samasta perusteesta johtuva uusi vaatimus. Mikäli tällainen tilanne aktualisoituisi, jouduttaisiin turvautumaan OK 15: 4,3:ssa säänneltyyn valtuutuksen täydentämiseen.

tässä mielessä siis jatkuvasti yhdestä ja samasta »jutusta» tai »asiasta».[38]

Syytetyn oikeudenkäyntiasiamiehen ilmoitus puuttuvasta valtuutuksesta vastata vahingonkorvausvaatimukseen ei siis yleensä saata merkitä sitä, että tarvittaisiin lisävaltuutus, uusi valtakirja, koska valtuutus ulkoiseen ulottuvuuteensa nähden on kunnossa. Kyseessä onkin nähdäkseni useimmiten tilanne, jossa valtuusmies ei ole etukäteen tarkemmin neuvotellut päämiehensä kanssa siitä, miten mahdollisesti esitettäviin korvausvaatimuksiin olisi suhtauduttava. Toisin sanoen asiamieheltä puuttuvat – ei valtuutus sinänsä – vaan *toimiohjeet,* jotka koskevat yksin päämiehen ja valtuutetun keskinäistä toimeksiantosuhdetta määräten valtuusmiehen toimivallan (befogenhet), mutta jotka eivät sinänsä vaikuta asiamieheksi ilmoittautuneen henkilön *edustusvaltaan* (behörighet) vahingonkorvauskysymyksessä.[39] Puheena oleva ongelmahan tulee aktuelliksi yleensä vain valtuusmiehen itsensä tekemän huomautuksen johdosta. Ulkoisten valtakirjamuodollisuuksien perusteella valtuutuksen katsotaan olevan kunnossa.

Tällainen valtuutuksen ulkoisen ulottuvuuden ja valtuutetun toimivallan erottelu ei rajoita vaikutuksiaan pelkän harmaan teorian alueelle, vaan rajanvedolla on myös itse prosessimenettelyyn ulottuvaa käytännöllistä merkitystä. Valtuutuksen ulkoisen ulottuvuuden, kuten valtuutuksen olemassaolon yleensäkin, tuomioistuin on velvollinen kontrolloimaan viran puolesta, ja laillisen valtuutuksen puuttuminen muodostaa menestyksekkään perusteen moittia tuomiota ylemmässä tuomioistuimessa. Sen sijaan päämiehen valtuutetulleen antamilla ohjeilla siitä, mihin toimiin viimemainitulla on asiaa ajaessaan lupa ryhtyä, ei periaatteessa ole tuomioistuimeen

[38] Vrt. yleiseltä kannalta *Hassler* Ställföreträdarskap s. 259, jossa hän lausuu: »Genom flera motparters inträde i en anhängig rättegång uppkomma i själva verket nya processer, en för varje tillträdande part. Fullmäktigen i det ursprungliga målet kan därför icke utan särskilt bemyndigande föra talan mot dessa nya parter, då ju parternas personer äro väsentliga för ett måls identitet.» – Tämä *Hasslerin* lausuma tarkoittanee kuitenkin ensisijassa riitajuttuja, jotka jo haasteessa yksilöityvät tarkoin siihen nähden ketkä ovat jutussa asianosaisia. Rikosjutuissa asian laita on tässä suhteessa olennaisesti toisin. Mm. se, ketkä tulevat jutussa esittämään vaatimuksia rikoksen johdosta, selviää lopullisesti vasta prosessin kestäessä. Näin ollen syytetyn asiamiehelleen antaman valtakirjan »vastata jutussa hänen puolestaan» on järkevää katsoa kattavan – ellei valtuutusta ole nimenomaisesti rajoitettu – lähtökohtaisesti kaikki syytteenalaisesta teosta johtuvia seurauksia tarkoittavat vaatimukset.

[39] Toimiohjeiden ja edustusvallan eron ja keskinäisen suhteen esittää harvainnollisesti *Ekelöf* II s. 81. Ks. myös *Hassler* s. 111.

Suomen prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa, esim. Tirkkosen oppikirjoissa tämä jaottelu on jäänyt ehkä kylliksi korostamatta. Erottelulla ei tosin oikeudenkäyntivaltuutuksen selvittelyissä ole samaa merkitystä kuin siviilioikeudellisessa valtuutusopissa, jossa jako näyttelee keskeistä osaa.

ulottuvaa vaikutusta. Suhteessa tuomioistuimeen valtuutettu on säännönmukaisesti oikeutettu prosessaamaan, kuten päämies itsekin.[40] Jutussa annettua tuomiota ei voida menestyksellä moittia sillä perusteella, että oikeudenkäyntivaltuusmies ei ole noudattanut päämiehen hänelle antamia ohjeita, so. on ylittänyt toimivaltansa.[41]

Toinen asia on, että kun toimiohjeet uusien vaatimusten osalta puuttuvat valtuusmieheltä, kuten voi olla asian laita hänen joutuessaan syytetyn edustajana uusien korvausvaatimusten eteen, antaa tämä usein aiheen lykätä juttu, jotta valtuutetulla olisi tilaisuus neuvotella päämiehensä kanssa. Tällöin menettely tosiasiallisesti muotoutuu suunnilleen samanlaiseksi kuin OK 15: 4,3:ssa säädetty valtuutuksen täydentäminen.[42]

7.2.3. Haasteen syrjäyttäminen ja kontradiktorinen periaate – Yleisprosessuaalisen vastapuolen kuulemisen periaatteen eli kontradiktorisen periaatteen mukaan tuomioistuin ei saa antaa oikeussuojaa, so. ratkaista oikeudenkäyntiasiaa, ennen kuin asianosaisille on tarjottu tilaisuus lausua mielensä vastapuolen vaatimuksista, niiden perusteista sekä todisteista.[43] Tämä oikeus vastineen antamiseen koskee luonnollisesti ennen muuta jutun vastaajaa, jolle on varattava mahdollisuus puolustautua häneen kohdistettua kannetta vastaan.

Normaalisti vastaaja saa haasteessa tietoonsa kantajapuolen vaatimukset. Mutta kontradiktorista periaatetta tulee noudattaa myös silloin, kun vaatimuksia saadaan esittää ilman haastetta oikeudenkäyntitilaisuudessa, kuten on sallittua juuri rikosasioissa. Oikeudenkäynnissä läsnä oleva vastaaja saakin uudet vaatimukset heti tietoonsa, eikä ongelmia kontradik-

---

[40] OK 15: 7:n mukaan valtakirjassa voidaan oikeudenkäyntiasiamieheltä evätä sovinnonteko-oikeus.

[41] Asian ajaminen vastoin päämiehen antamia ohjeita, mikäli päämies kärsii tämän johdosta vahinkoa, saattaa kyllä synnyttää oikeudenkäyntiasiamiehelle vahingonkorvausvelvollisuuden (OK 15: 13). Ks. tästä *Tirkkonen* Rp I s. 324 (huom. myös mahdollisesti aktualisoituva RL 38 luvun mukainen rikosoikeudellinen vastuu epärehellisyydestä).

Toimiohjeiden vastainen prosessaaminen saattaa kyllä aiheuttaa prosessuaalisia seurauksia itse oikeudenkäynnissä siinä muodossa, että tuomioistuin katsoo asiamiehen tehtäväänsä sopimattomaksi ja epää häneltä oikeuden esiintyä jutussa (OK 15: 10a).

[42] Vrt. myös *Tirkkonen* Rp II s. 361.

[43] Tästä *audiatur et altera pars*-säännöstä ei ole OK:ssa nimenomaista yleislainkohtaa, mutta periaatteen kuuluminen prosessinormistoon käy ilmi mm. OK 31: 1:n 2 kohdasta (haastamatta jääneen poissaolevan tuomitseminen on tuomiovirhe) ja OK 17: 9,3:sta (asianosaiselle annettava tilaisuus lausua mielensä jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta); ks. myös kohta tekstissä selostettava OK 14: 2,4.

torisen periaatteen noudattamisessa synny. Mutta milloin vastaaja on uusia vaatimuksia esitettäessä *poissa* tuomioistuimesta, vaatii tämän ehdottoman oikeusperiaatteen soveltaminen erityistoimenpiteitä.

Silmällä pitäen kanteenmuutoskieltoa riitajutuissa säädetään OK 14: 2,4:ssä (L:ssa 14. 1. 1972/21) seuraavaa: »Jos vastaaja riita-asiassa on jäänyt tuomioistuimeen saapumatta ja kantaja haluaa asian ratkaistavaksi, tuomiossa annetaan ratkaisu ainoastaan haasteessa esitettyihin sekä niihin 1 momentissa tarkoitettuihin vaatimuksiin, jotka kantaja on tehnyt vastaajan ollessa saapuvilla. Kanteen muuttamisena pidetään tällöin myös edellä 3 momentissa mainittujen seikkojen esittämistä vastaajan poissa ollessa.»

Mitkään puheena olevassa lainkohdassa sinänsä sallitut poikkeukset kanteenmuutoskieltoon eivät siis ole luvallisia vastaajan poissaollessa, mikäli juttu tällöin ratkaistaan. Kirjallisuudessa on katsottu, että OK 14: 2,4 on ilmaus yleisestä ja ehdottomasta kontradiktorisesta periaatteesta, eli tuomioistuimen tulisi menetellä lainkohdassa säädetyin tavoin ilman nimenomaista lainsäännöstäkin.[44] Kyseisen momentin lisääminen (v. 1972) OK 14: 2:een oli siis vain selvennys eikä merkinnyt varsinaista muutosta siihenastiseen kanteenmuutosnormistoon.

OK 14: 2,4:n ilmaisemaa yleistä menettelysääntöä on tietenkin noudatettava myös rikosjutuissa sekä rangaistusvaatimusten että vahingonkorvausvaatimusten osalta. Seuraavassa tarkastellaan OK 14: 2,4:n valossa vain syytejutussa esitettäviä korvausvaatimuksia.

Milloin syytejutun käsittelytilaisuudessa esitetään syytetyn poissaollessa korvausvaatimuksia häntä vastaan, niitä ei voida ottaa tutkittaviksi, ennen kuin syytetty on saanut niistä tiedon ja hänellä on ollut tilaisuus vastata vaatimuksiin. Tuomioistuimessa syytetyn poissaollessa esitetty korvausvaatimus ei ole tullut edes laillisesti vireille, kuten edellä esitetystä on jo käynyt ilmi.[45] Saadakseen vireilletuloa koskevan puutteen korjatuksi

[44] Ks. tämän johdosta *Halila* LM 1972 s. 499 ja siellä alaviite 101, *T. Ellilä* DL 1972 s. 313 sekä *Tirkkonen* Sp I s. 454 ja siellä alaviite 19a. Ks. lisäksi OK 14: 2,4:n perustelujen osalta *KM 1965: B 62* s. 35 ja *HE 12/1971* s. 10.

OK 14: 2,4:ssä ilmaistu menettelysääntö on esitetty kirjallisuudessa jo aiemminkin. Ks. *Sjöström* s. 133 ss. ja *Wrede* I s. 282.

Todettakoon, että *Ruotsin* kanteenmuutoskieltopykälään RB 13: 3:een, joka on ollut OK 14: 2:n (vuodelta 1960) esikuvana, ei sisälly OK 14: 2,4:n kaltaista määräystä. Kontradiktorisen periaatteen noudattaminen kanteenmuutostilanteessa ilmenee kuitenkin RB 13: 4,2:sta: »Vill käranden enligt 3 § ändra sin talan, må det ske muntligen inför rätten eller och skriftligen. Svaranden skall erhålla del därav.»

[45] Prosessuaalinen *lis pendens*-vaikutus syntyy kyllä siinäkin tapauksessa, ettei vaatimusta voida ottaa tutkittavaksi haasteen puuttumisen vuoksi. Jonkin prosessinedellytyksen

kantajan on joko haastettava syytetty (suullinen haaste riittää) tai esitettävä vaatimus myöhemmin uudessa oikeudenkäyntitilaisuudessa syytetyn ollessa läsnä.[46]

Rikosjutuissa esitettävien korvausvaatimusten osalta kontradiktorisen periaatteen noudattamista on omiaan turvaamaan se yleissääntö, ettei meillä syytettä voida yleensä syytetyn poissaollessa ratkaista (ks. OK 12: 17 verr. 16: 8). OK 16: 8:aan on kuitenkin sisällytetty mahdollisuus ratkaista syytejuttu määrätyin edellytyksin jatkokäsittelyssä vastaajan poissaollessa. Jos vastaajaa syytetään rikoksesta, josta ei ole säädetty muuta rangaistusta kuin sakko tai jos häntä on jo käsittelyn aikana henkilökohtaisesti kuultu, hänet voidaan velvoittaa lykkäyspäätöksessä saapumaan jatkokäsittelyyn uhalla, että asia voidaan hänen poissaolostaan huolimatta ratkaista.[47] Kun meillä lykkäykset ovat rikosjutuissakin sangen tavallisia ja monesti uusia vaatimuksia, mm. korvausvaatimuksia esitetään vielä jatkokäsittelytilaisuuksissa, saattaa sanotun lykkäysuhan käyttämisestä muodostua »vaaratekijä» kontradiktorisen periaatteen toteutumiselle. Näin ollen tuomioistuimen tulisikin ennen tähän lykkäysuhkaan turvautumistaan pyrkiä kontrolloimaan, että julkisoikeudellisten vaatimusten lisäksi myös kaikki ennakoitavissa olevat yksityisoikeudelliset vaatimukset on jo jutussa esitetty.

Kuitenkaan syytteen käsittely ei saisi yksityisoikeudellisten vaatimusten vuoksi liiaksi pitkittyä (arg. OK 14: 9), joten korvauspuolen selvittelyn keskeneräisyys siten, ettei yksilöityä vaatimusta ole voitu vielä esittää, ei sinänsä ole esteenä puheena olevan lykkäysuhan käyttämiselle, jos uhkaa pidetään syytteen päätökseen saamiseksi tarpeellisena. Mikäli syytetty myös jää pois jatkokäsittelystä ja syyte katsotaan aiheelliseksi ratkaista, vahingon kärsinyt menettää adheesioedun, ja hänen asiakseen jää ajaa korvauskannetta erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.

---

puuttuminen on näet merkityksetöntä vireilläolovaikutuksen syntymisen kannalta. Muodollisesti vireilläolovaikutus lakkaa vasta, kun tuomioistuin on tutkimattajättämispäätöksellä erottautunut vaatimuksen käsittelystä ja tutkimattajättämispäätös on saanut lainvoiman.

Esitetyn tilanteen (vaatimus esitetään tuomioistuinkäsittelyssä vastaajan poissaollessa) voidaan katsoa muodostavan eräänlaisen poikkeuksen sääntöön, että lis pendens-vaikutus syntyy (juttu tulee vireille) vasta, kun vastaaja saa vaatimuksen tuomioistuimessa (tai haasteen tietä) tietoonsa.

[46] Selvää niinikään on, ettei korvausvaatimuksen esittäminen tuomioistuimelle vastaajan poissaollessa vielä katkaise korvaussaamisen vanhentumista.

[47] Tätä vuonna 1972 toteutettua, sinänsä aiheellista uudistusta perusteltiin ennen muuta joustavuusnäkökohdilla. Näin voidaan estää varsinkin vähäisten rikosten käsittelyn turha pitkittyminen sen johdosta, ettei vastaaja saavu paikalle jatkokäsittelyyn. Ks. tästä *LVK 3/1969* s. 14, *HE 12/1971* s. 11 sekä *Halila* LM 1972 s. 496.

Milloin korvausvaatimus on esitetty syytetyn poissaollessa ja syyte tulee sittemmin ratkaistavaksi, ilman että hän on saanut tietoa vaatimuksesta myöhemmän läsnäolon tai haasteen tietä, korvausvaatimus on syytteestä annettavan asiaratkaisun ohessa jätettävä *tutkimatta*. Yksin korvauspuolen käsittelyn jatkaminen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä (arg. OK 14: 9) ja jutun lykkääminen tältä osin ei ole tässä tilanteessa mahdollista: korvauskanteen vireilletuloa koskevat prosessinedellytykset eivät ole kunnossa.

Vaikka syytteen ratkaiseminen rikosprosessuaalisten poissaolosäännösten mukaan olisi mahdollista jo silloin, kun korvausvaatimus syytetyn poissaollessa esitetään tuomioistuimessa, pyrittäneen käytännössä juttua vielä vahingon kärsineen intressissä lykkäämään, elleivät tärkeät rikosprosessuaaliset syyt toisin vaadi. Tavallisemmin on kuitenkin syytteen lykkääminen myös rikosjuttujen poissaolonormien mukaan välttämätöntä. Tarkan muodollisesti ajatellen tulisi syytetyn poissaollessa esitetty korvausvaatimus jättää (sillä kertaa) tutkimatta, vaikka syytejuttu lykätäänkin. Vireillepanoa rasittavaa puutetta ei näet sinänsä voida »korjata» siten, että syytetyn läsnäololla jatkokäsittelyssä olisi sellaisenaan jollain tavoin taannehtivasti parantava vaikutus. Korvausvaatimus on näet joka tapauksessa (ellei syytettyä siitä haasteta) esitettävä jatkokäsittelyssä mahdollisesti läsnäolevalle syytetylle *uudelleen*, jolloin vireilläolovaikutukset syntyvät esittämishetkestä *ex nunc*. Syytetyn poissaollessa esitetty korvausvaatimus jää näin vireilletulon kannalta merkityksettömäksi.

Käytännössä ei tällaisia tutkimattajättämispäätöksiä juurikaan tehtäne. Luultavampaa on, että syytetyn poissaollessa esitetty korvausvaatimus jää periaatteessa vireille: vaatimuksen esittäjän ei välttämättä tarvitse saapua myöhempään käsittelytilaisuuteen »uusimaan» vaatimustaan, vaan korvausvaatimus voidaan välittää jatkokäsittelyssä mahdollisesti läsnäolevalle syytetylle *lukemalla se pöytäkirjasta*.[48] Vaikka näin menetellessään tuomioistuin tarkkaan ottaen toimii vastoin vireillepanosäännöksiä, joustavuusnäkökohdat puhuvat kuitenkin voimakkaasti tällaisen menettelytavan sallimisen puolesta. Itse kontradiktorinen periaatehan joka tapauksessa toteutuu.

Vastaajan oikeussuojan kannalta on periaatteessa yhdentekevää, tuleeko kantajapuoli jatkokäsittelyyn esittämään vaatimuksensa uudelleen vai

[48] Tekstissä luonnollisesti edellytetään, ettei juttu kantajapuolen poissaolon vuoksi jää sillensä (ks. OK 16: 6), vaan että syytteen käsittely jatkuu joko virallisen syyttäjän tai saapuville tulleen yksityisen asianomistajan syytteestä.

luetaanko kantajan aiemmin vastaajan poissaollessa esittämä vaatimus tälle tuomioistuimen pöytäkirjasta. Eikä puolestaan kantajan viaksi voida laskea sitä, että syytetty on jäänyt saapumatta siihen oikeudenkäyntitilaisuuteen, jossa hän esittää vaatimuksensa. Näin ollen jos korvausvaatimuksen esittäneen henkilön läsnäolo jatkokäsittelyssä ei ole välttämätön syytteen jatkamisen kannalta (hän on asianomistajan asemassa ja ajaa yksin syytettä) eikä hänen kuulemisensa ole tarpeen myöskään todistelutarkoituksessa, ei yksistään hänen korvausvaatimuksensa vireilletulo saata vaatia hänen läsnäoloaan, vaan aiemmin tuomioistuimelle (syytetyn poissaollessa) tehty korvausvaatimus tässä suhteessa riittää.

OK 14: 2,4:n mukaan vastapuolen kuulemisen periaatetta on noudatettava silloinkin, kun vastaajan poissaollessa kantaja esittää, ei varsinaisesti uusia vaatimuksia, vaan *uusia seikkoja,* so. uusia oikeustosiseikkoja vaatimustensa tueksi.[49] Nekin on saatettava vastaajan tietoon siten, että hänellä on ollut tilaisuus lausua niistä mielipiteensä, ennen kuin ne voidaan ottaa prosessissa tutkinnan alaisiksi. Kuten edellä on esitetty rikosjuttuun kumuloitavan korvausvaatimuksen relevantti faktapohja voi olla syytteessä tarkoitettua teonkuvausta laajempi. Tällainen syytevaatimuksen relevantista faktapohjasta poikkeava oikeustosiseikasto saattaa konstituoida juridisesti katsoen vaihtoehtoisen korvausperusteen »alkuperäiseen» deliktiperusteeseen verrattuna. Milloin rikosjutussa esitetyn korvausvaatimuksen tueksi vedotaan syytetyn poissaollessa uusiin oikeustosiseikkoihin (adheesioprosessin soveltamisalan sisällä), ne on edellä esitetyllä tavalla saatettava syytetyn tietoon, jotta ne ja niihin mahdollisesti liittyvä kysymys vaihtoehtoisesta korvausperusteesta voitaisiin ottaa jutussa tutkittaviksi.

7.3. KORVAUSVAATIMUKSEN KOHDISTAMISESTA KOLMANTEEN

7.3.1. Onko kirjallinen haaste tarpeen? – Rajanveto rikos- ja siviiliprosessuaalisten vireillepanosäännösten välillä tulee ongelmallisimpana esille

[49] On syytä selvennyksenä mainita, etteivät OK 14: 2,4:ssä (ja 14: 2,3:ssa) mainitut »seikat vaatimusten tueksi» voi käsitteellisesti tarkoittaa todistustosiseikkoja, so. välillisesti relevantteja faktoja, vaan nimenomaan ja yksistään oikeustosiseikkoja. Todistustosiseikka, todiste ei lainkaan kuulu kanteenmuutoskiellon yhteyteen. Uudet todistustosiseikat eivät milloinkaan voi »muuttaa asiaa toiseksi», so. muuttaa kanteen identiteettiä. Todistustosiseik-

kohdistettaessa rikosjutussa korvausvaatimus muuta henkilötahoa kuin syytettyä vastaan. Kolmannella tarkoitetaan seuraavassa henkilöä, johon ei kohdistu rikosoikeudellista moitetta, vaan jonka väitetään olevan vastuussa toisen rikollisella teolla aiheuttamasta vahingosta.[50] Tuleeko tällainen »siviiliasianosainen» haastaa juttuun kirjallisin haastein kuten erillisessä riitajutussakin, vai riittävätkö yksinkertaisemmat rikosprosessuaaliset vireillepanomuodot?

Edellä on jo huomautettu *Ruotsin* oikeuden kannasta, että milloin syytejutussa aiotaan kohdistaa yksityisoikeudellisia vaatimuksia muuhun kuin syytettyyn, vaatimukset tulee panna vireille haasteella siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä (alaviite 19:n kohdalla). *Ekelöfin* mukaan haasteen tarpeellisuuden takana siinä tapauksessa, että vaatimus kohdistetaan kolmanteen, on se, että juttuun vedetään mukaan uusi vastaaja.[51] Ruotsin oikeus ei näet tunne mahdollisuutta panna rikosjuttuakaan vireille uutta vastaajaa vastaan ilman haastetta, vaikka tämä henkilö olisi henkilökohtaisesti tuomioistuimessa läsnä (ks. RB 45 luku).[52] Ainoastaan jo haastettua syytettyä vastaan voidaan syytettä laajentaa koskemaan muita rikoksia kuin alkuperäisessä syytteessä mainittua tekoa, ja tällöinkin vain, jos tuomioistuin asiassa hankittavaan selvitykseen ja muihin olosuhteisiin nähden katsoo tämän soveliaaksi (RB 45: 5,1).[53]

Meillä sen sijaan haaste ei ole rikosjutuissa tarpeen, milloin henkilö, johon rikokseen perustuva vaatimus kohdistetaan, on tuomioistuimessa henkilökohtaisesti saapuvilla (OK 11: 22,1).[54] Näin ollen argumentointi »uudella vastaajalla» ei sovellu kriteeriksi ratkaistaessa kysymystä, millä tavoin kolmatta vastaan nostettava korvausvaatimus on syytejutussa panta-

---

kojen esiintuomisen suhteesta asianosaisen poissaoloon säädetäänkin toisaalla, OK 17: 9:ssä, joka lainkohta sisältää määräykset todisteiden esittämisen sallittavuudesta asianosaisen poissaollessa.

[50] Tilanteet, joissa sivullistaho tulee vastaajaksi korvauskanteeseen kesken oikeudenkäynnin *asianosaisseuraannon* johdosta, jätetään tarkastelun ulkopuolelle, koska seuraanto tapahtuu joko ipso jure tai joka tapauksessa siten, ettei uutta varsinaista vireillepanomenettelyä tarvita.

[51] *Ekelöf* II s. 166.

[52] Ks. tämän johdosta *SOU 1938: 44* s. 468 s., jossa perusteluna nojaudutaan ensi sijassa keskitysperiaatteeseen.

[53] Lainkohdan tulkinnasta *Ekelöf* II s. 126. Alioikeusmenettelyä koskevassa uudistusehdotuksessa, joka parhaillaan on vireillä, ollaan samoilla linjoilla (ks. ehdotusta RB 45: 1,2:ksi verr. 45: 11:een, ja perustelujen osalta *SOU 1982: 26* s. 552 s.).

[54] Haasteen syrjäyttäminen ei siis edellytä, että henkilö, johon rikokseen perustuva vaatimus kohdistetaan, olisi jo syytettynä, vaan tällä tavoin ilman haastetta voidaan juttuun vetää mukaan myös uusia syytettyjä.

va vireille, vaan tarkastelu on suoritettava toiselta pohjalta.

Perusteluna sille, ettei haaste rikosjutussa ole tarpeen, jos vastaajaksi vedettävä henkilö on henkilökohtaisesti läsnä tuomioistuimessa, voidaan pitää ajatusta, että jokainen on periaatteessa heti velvollinen vastaamaan vaatimuksiin, jotka perustuvat *hänen itsensä tekemäksi väitettyyn rikokseen*. Henkilö, johon kohdistetaan moite siitä, että hän olisi tehnyt rikoksen, ei ole oikeutettu nauttimaan samanlaisista haaste-eduista, kuin mitkä on suotu riitajutun vastaajalle.[55] Juuri tässä ajatuksessa piilee nähdäkseni nyt käsiteltävänä olevan ongelman ratkaisu. Esitetty haasteen syrjäyttämisen ratio ei näet »ulotu» henkilöön, joka vahingonkorvausoikeudellisten normien mukaan voidaan saattaa vastuuseen toisen henkilön aiheuttamasta vahingosta. Tällaisen vastaajan ei väitetä syyllistyneen rikokseen. Hänen vastuunsa kannalta on periaatteessa yhdentekevää, onko vahingon aiheuttaja tehnyt itsensä syypääksi rikolliseen menettelyyn.[56] Tältä pohjalta pitäisin myös Suomen oikeuden mukaisena tulkintaa, että muuhun henkilötahoon kuin syytettyyn rikosjutussa kohdistettava korvauskanne voidaan saattaa laillisesti vireille *ainoastaan haastamalla kyseinen kolmas henkilö vastaajaksi*.[57]

Vaikka OK 11: 22,1:n sanamuoto lausuukin yleisesti, että »rikokseen perustuva vaatimus» saadaan panna vireille ilman haastetta, voidaan omaksuttua tulkintaa, ettei säännös koske muuhun kuin syytettyyn kohdistettavia korvausvaatimuksia, perustella edellä lausutun lisäksi myös adheesioprosessin historiallista kehitystä koskevilla syillä. On nimittäin muistettava, että mahdollisuus kumuloida syytejuttuun kolmanteen kohdistettavia yksityisoikeudellisia vaatimuksia on tulosta vasta viime vuosikymmeninä tapahtuneesta kehityksestä (ks. edellä 3 § alaviite 110:n jäljessä). Sen sijaan oikeus panna »rikokseen perustuva vaatimus» vireille ilman haastetta on vanhaa perua ja itse asiassa vieras nykyaikaisille, rikosprosessin keskittämistä korostaville käsityksille.[58] On siis selvää, että ilman haastetta

---

[55] Tästä on huomautettu Ruotsin prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa (vuoden 1734 lain RB:n voimassaollessa). Ks. *Trygger* Kommentar s. 80 ss. ja *Agge* II s. 56 ss.

[56] Sillä seikalla, että vahinko on aiheutettu rikollisella teolla on kyllä materiaalisessa suhteessa merkitystä mm. korvausvastuun ulottuvuuden kannalta (ks. VahKL 5: 1 ja 6).

[57] Tällä kannalla näyttää olevan *Aalto* s. 224. Koska Aalto ei varsinaisesti käsittele vireillepanokysymyksiä, hän ei ole tarkemmin perustellut mielipidettään.

[58] Mahdollisuus syrjäyttää rikosjutussa haaste perustui vuoden 1734 laissa OK 11: 10:n tulkintaan. Lainkohdassa säädettiin: »I brottmål bör then, som käres til, genast å Rättens bud til svars komma: Giör han thet ej; då må han genom Kronens eller Rättens betiente til Rätten hämtas.» – Kun syytetyn piti heti käskyn saatuaan tulla vastaamaan, pääteltiin tästä, että jos henkilö oli tuomioistuimessa saapuvilla, hän oli rikosasiassa heti velvollinen vastaamaan. Ks.

tapahtuva vireillepano on alkujaan tarkoitettu koskemaan yksistään rikoksesta epäiltyä vastaan ajettavia vaatimuksia. Se ilmiö, että rikosprosessilain asiallinen soveltamisala laajenee käsittämään ns. passiivisen sivulliskumulaation tilanteita siten, että vastaajaksi vahingonkorvauskysymyksessä voidaan vetää myös muu henkilötaho kuin syytetty, ei saa johtaa sivullisen prosessuaalisten puolustautumiskeinojen heikkenemiseen verrattuna menettelyyn siviiliprosessissa. Näin kuitenkin kävisi, jos tertiuksen olisi luovuttava oikeudestaan saada haasteen etu.[59]

Myös OK 11: 22,1:n vaatimus vastaajan *henkilökohtaisesta* läsnäolosta haasteen syrjäyttämisen edellytyksenä puhuu edellä omaksutun kannan puolesta. Sivullinen, johon korvausvaatimus tulisi kohdistettavaksi, saattaa näet olla juridinen henkilö tai muu asianosaiskelpoinen yhteisö, joka ei edes käsitteellisesti voi olla »henkilökohtaisesti» läsnä oikeudenkäynnissä. Tällaisiin vastaajiin haasteen syrjäyttämissäännöstä ei voitaisi näin ollen soveltaa, ja haasteen edusta joutuisivat luopumaan vain vastaajiksi vedettävät fyysiset henkilöt. Vastaajat saatettaisiin näin toisiinsa nähden eriarvoiseen asemaan, mitä ei voida pitää hyväksyttävänä. Perusteltua on siis katsoa, että OK 11: 22,1:ssä tarkoitettu »rikokseen perustuva vaatimus» tarkoittaa yksistään rikoksesta epäiltyyn kohdistettavia vaatimuksia, jossa asemassa voi oikeutemme mukaan olla vain fyysinen henkilö.

Näin ollen, jos esimerkiksi syytetyn työnantaja on tuomioistuimessa kuultavana syytteenalaisen rikoksen tai sen yhteydessä syytettyä vastaan esitetyn korvausvaatimuksen johdosta (ks. VahKL 7: 5), häneen ei voida –

---

tämän johdosta *Tirkkonen* Rp I (v:n 1948 painos) s. 444, jossa lainkohtaa käsitellään sellaisena, kuin se oli 29. 5. 1918 annetussa laissa (»Rikosasiassa pitää syytetyn heti oikeuden käskyn saatuansa tulla vastaamaan»).

Vuonna 1960 tehdyssä OK 11 luvun uudistuksessa rikosjutun haastetta koskevat päämääräykset sijoitettiin OK 11: 22:een, jossa nyt nimenomaisesti mainittiin haasteen tarpeettomuudesta. Siitä, ettei lainkohtaa ao. hallituksen esityksessä (*HE 33/1959*) sanallakaan perustella (!), voidaan päätellä tarkoituksena olleen vain kirjoittaa lakitekstiin näkyviin vanhasta OK 11: 10:stä tulkintateitse johdettu menettelysääntö. Kun OK 11: 22 kirjoitettiin uudelleen vuoden 1972 prosessiuudistuksen yhteydessä, lainkohta jäi puheena olevassa suhteessa ennalleen.

Todettakoon, etteivät 1900-luvun alkupuolen oikeudenkäyntilaitoksen kokonaisuudistusehdotukset tunteneet tällaista vireillepanomahdollisuutta. Lähtökohtana oli, että henkilö oli haastettava vastaamaan. Ainoastaan jo syytteessä olevaa henkilöä vastaan kävi päinsä laajentaa syytettä vapaasti tuomioistuinkäsittelyssä ilman uutta haastetta (ks. esim. *Prosessiehdotus 1900* ja siellä Ehdotus rikosasiain oikeudenkäyntilaiksi 16 ja 17 luku ja erit. 204, 208 ja 219 § sekä perustelujen osalta s. 265 ss.).

[59] Haastesäännöstön osalta on syytä yleisesti todeta, että kehitys on siviiliprosessissakin ollut viime vuosikymmeninä sen suuntainen, että kirjallisen haasteen käyttöala on jatkuvasti laajentunut.

vaikka hän olisi fyysinen henkilö ja henkilökohtaisesti läsnä – suoraan ilman haastetta kohdistaa vaatimusta työntekijänsä rikoksella aiheuttaman vahingon korvaamiseksi.

> *KKO 1981 II 186*: A oli vaatinut B:lle rangaistusta työturvallisuusmääräysten rikkomisesta ja ruumiinvamman tuottamuksesta sekä näiden rikosten perusteella vahingonkorvausta. A oli kohdistanut korvausvaatimuksensa myös Oy C:hen, joka oli käyttänyt jutussa puhevaltaa kuultavaksi haastettuna B:n työnantajana. Yhtiöön kohdistettua korvausvaatimusta ei tutkittu, koska yhtiötä ei ollut haastettu juttuun vastaajaksi.

Siteeratusta tiedonannon otsakkeesta ilmenee nimenomaisesti korkeimman oikeuden kantana, että tertius on *haastettava* vastaajaksi, mikäli häneen aiotaan kohdistaa syytejutussa vaatimuksia.[60]

Haasteen tarpeellisuus herättää luonnollisesti jatkokysymyksen: riittääkö *suullinen* haaste, vai onko tertiusvastaaja haastettava *kirjallisesti*? Yllä mainittu korkeimman oikeuden ratkaisu puhuu vain haasteen tarpeellisuudesta sinänsä. Hiljattain antamassaan prejudikaatissa korkein oikeus on ottanut tähänkin ongelmaan nimenomaisen kannan ja katsonut suullisen haasteen sallituksi:

> *KKO 1984 II 205*: Työturvallisuuslain säännösten rikkomista koskevan jutun yhteydessä työnantaja, jolta asianomistaja vaati vahingonkorvausta, voitiin OK 11 luvun 22 §:n 2 momentin nojalla haastaa vastaamaan suullisella haasteella.

Ratkaisunsa perusteluissa korkein oikeus viittasi nimenomaisesti OK 11: 22,2:een, jonka mukaan haastaminen rikosasioissa saadaan toimittaa myös suullisesti. Tällä perusteella korkein oikeus katsoi syytetyn työnantajaan suullisen haasteen tietä kohdistettujen korvausvaatimusten tulleen vireille laillisessa järjestyksessä. Myös alemmat oikeusasteet olivat ottaneet tämän kannan (*Virtain KO:n* p. 1. 4. 1982 n:o 70 ja *Vaasan HO:n* p. 11. 2. 1983 V/1928). Alioikeus oli hylännyt työnantajan prosessiväitteen siitä, ettei suullinen haaste ollut pätevä, joka ratkaisu oli hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa pysytetty.

Kun tätä prejudikaattia verrataan edellä mainittuun ratkaisuun KKO 1981 II 186 saadaan korkeimman oikeuden kannaksi se, että kohdistettaessa

---

[60] Tekstissä lausuttu merkitsee siis, että tertiusvastaajalla on *oikeus* saada hyväkseen haasteen etu. Jäljempänä (alaviite 63:n jäljessä) pohditaan kysymystä, voidaanko haaste tässä sivulliskumulaatiotilanteessa *vastaajan suostumuksin* syrjäyttää.

rikosjutussa korvausvaatimuksia kolmanteen henkilöön tämä on *haastettava vastaajaksi*, mutta haastamista ei tarvitse toimittaa kirjallisen haasteen tietä, vaan *suullinen haaste riittää*.[61] Aivan johdonmukaisesti ei korkein oikeus ole kuitenkaan tätä linjaa noudattanut.

> *KKO 1975 II 78*: A oli tuomittu rangaistukseen siitä, että hän oli kuljettanut omistamaansa henkilöautoa varomattomasti ja tällöin ajanut häntä vastaan tiellä polkupyörällä ajaneen 4-vuotiaan pojan päälle seurauksin, että myös auto oli vaurioitunut. A oli puolestaan vaatinut, että koska pojan isä oli laiminlyömällä pojan silmälläpidon tuottanut auton vaurioitumisesta aiheutuneen vahingon, isä velvoitettaisiin korvaamaan hänelle sanottu vahinko. Vaatimusta ei otettu tutkittavaksi, koskei se perustunut rikokseen jonka isä olisi tehnyt, ja vaatimus olisi pitänyt panna vireille kirjallisin haastein siviilijuttujen käsittelemiselle säädetyssä järjestyksessä.

Alemmat oikeusasteet (Närpiön KO ja Vaasan HO) olivat sen sijaan tutkineet A:n vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa isää vastaan esittämän korvausvaatimuksen.

> *KKO 1981 II 112*: A:n kuljettama ja hallinnassa oleva henkilöauto oli törmännyt häntä vastaan polkupyörällä ajaneeseen 14-vuotiaaseen B:hen. Rikosasiassa, jossa A:lle vaadittiin rangaistusta mm. varomattomuudesta liikenteessä, A haastetta ottamatta vaati jutussa asianomistajan asemassa edustettuna olleen B:n velvoittamista korvaamaan B:n väitetystä varomattomuudesta aiheutuneen vahingon. Vaatimusta ei tutkittu, koska sitä koskeva kanne olisi pitänyt panna vireille kirjallisin haastein riita-asioiden käsittelemisestä säädetyssä järjestyksessä (ään.).

Vähemmistöön jääneet kaksi korkeimman oikeuden jäsentä katsoivat, että ilman haastetta esitetty korvausvaatimus siihen nähden, että asianomis-

---

[61] Ks. myös tapausta *KKO 1981 II 76* (työturvallisuusmääräysten rikkomista ja ruumiinvamman tuottamusta koskeva syytejuttu), jossa niinikään syytetyn työnantaja oli haastettu vastaamaan korvausvaatimuksiin suullisella haasteella (ks. *Valkealan KO*:n 14. 5. 1976 antaman päätöksen pöytäkirja, vars. asiat 48 §). *Itä-Suomen HO*:lle tekemässään valituksessa työnantaja oli huomauttanut siitä, oliko haasteen muotoa koskevia säännöksiä mahdollisesti laiminlyöty. HO tutki materiaalisesti valituksen todeten päätöksensä perusteluissa työnantajan tulleen jutussa haastetuksi vastaajaksi (*Itä-Suomen HO*:n päätös 13. 11. 1979 n:o 1599/78 R 1976/1257). Haasteen muoto ei ollut enää KKO:ssa valitusmenettelyn kohteena (tiedonanto koski korvausvastuun ns. kanavointia), eikä KKO myöskään haastamismenettelyyn viran puolesta puuttunut.

Suullista haastetta on käytetty myös jutussa, jossa *KKO:n päätös 15. 5. 1979 n:o 3093/79* (syytetyn työnantaja haastettu suullisin haastein).

taja oli ollut laillisesti edustettuna saapuvilla (holhoojan edustamana), olisi voitu ottaa heti tutkittavaksi.

Näissä kahdessa prejudikaatissa korkein oikeus on siis katsonut, että koska vaatimus ei perustunut vastaajan itsensä tekemäksi väitettyyn rikokseen, vaatimus tuli panna vireille *kirjallisin* haastein. Nämä ratkaisut koskivat kylläkin *vastasuunnassa* esitettyä korvausvaatimusta, mutta näissäkin kyse oli yhtä lailla muuhun kuin syytettyyn kohdistettavasta korvausvaatimuksesta kuten tapauksessa KKO 1984 II 205, jossa korkein oikeus salli suullisen haasteen. Rikosoikeudellisen moitteen kohdentumisen suhteen tapaukset eivät periaatteessa eroa toisistaan. On vaikea löytää perusteita tapauksista ilmenevälle ratkaisulinjalle, jossa asianomistaja tai hänen holhoojansa on oikeutettu parempiin haaste-etuihin kuin syytetyn työnantaja.

Omasta puolestani pitäisin selkeimpänä vaihtoehtona noudattaa sivulliskumulaatiotilanteissa johdonmukaisesti korkeimman oikeuden vastakannekumulaatiotilanteissa omaksumaa tulkintaa: milloin syytejutun yhteydessä kohdistetaan korvausvaatimus henkilöön, jonka ei itsensä väitetä syyllistyneen rikolliseen menettelyyn, vaatimus tulisi panna vireille *kirjallisin* haastein siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Se seikka, että joku toinen on kenties syyllistynyt rikokseen, ei saisi johtaa siihen, että tertiusvastaaja joutuu luopumaan siviiliprosessuaalisista haaste-eduista. Argumentit ovat siis periaatteessa samat, joilla edellä on torjuttu vireillepano kokonaan ilman haastetta. Sitäpaitsi voidaan väittää, että jos sallitaan rikosprosessuaalisten vireillepanotapojen soveltaminen suullisen haasteen muodossa, on jollain tavoin epäjohdonmukaista kuitenkin torjua vireillepanomahdollisuus kokonaan ilman haastetta, jotka molemmat vireillepanotavat ovat OK 11: 22:n mukaan »rikosasioissa» käytettävissä. Tämän ajattelun mukaan rajanveto tulisi suorittaa siviili- ja rikosprosessuaalisten vireillepanosäännösten välillä siten, että sovelletaan jompaakumpaa järjestelmää, eikä siten että osa rikosjuttujen vireillepanotavoista hyväksytään, mutta osa hylätään.

Korkeimman oikeuden omaksumaa kompromissilinjaa (haaste tarvitaan, mutta suullinen haaste riittää) voidaan kyllä puoltaa – paitsi OK 11: 22,2:n kieliopillisella sanamuodolla, joka sanoo, että rikosasiassa »haastaminen saadaan toimittaa myös suullisesti» – myös käytännöllisillä joustavuus- ja tarkoituksenmukaisuussyillä. Korvausta vaativan asianosaisen kannalta on eduksi, että voidaan käyttää suullista haastetta, joka tarpeen vaatiessa voidaan ottaa nopeastikin jo tiedossa olevaan tuomioistuimen istuntoon. Hidasliikkeisempi kirjallinen haastamismenettely ei yhtä hyvin sopeudu

adheesioprosessin kuvioihin: syytejutun käsittelyajankohdan olisi oltava tiedossa jo haastehakemusta tehtäessä tai viimeistään haastetta annettaessa, jotta varmistettaisiin kumulaation toteutuminen. Mikäli syytteen käsittelyajankohta on kovin lähellä, haastamista kirjallisella haasteella ei kenties ehditä toimittaa, jolloin koko adheesioetu saattaa jäädä kantajalta käyttämättä.

Vastaajan kannalta on taas merkityksellistä se, että hän ylipäätään on oikeutettu saamaan haasteen. Se, toimitetaanko haastaminen suullisesti vai kirjallisesti, ei sen sijaan ole yhtä tärkeää. Suullisessa haasteessa on näet ilmoitettava samat kannevaatimusta ja sen perusteita koskevat seikat kuin kirjallisessa haasteessakin, ja vastaajalle on annettava haastamisesta kirjallinen todistus (OK 11: 23). Suullinenkin haaste antaa vastaajalle näin mahdollisuuden valmistautua etukäteen vastaamaan kanteeseen.[62] Sitäpaitsi sivullisvastaajalle täytynee rikosjutussakin, haastettiinpa hänet sitten suullisesti tai kirjallisesti, antaa oikeus siviiliprosessuaaliseen *vähimmäishaasteaikaan* (tästä pääsäännös OK 11: 5). OK 11: 22,2:n säännös siitä, ettei rikosjutuissa ole varsinaista haasteaikaa, vaan että rikosasioissa vastaaja on velvollinen noudattamaan haastetta, jos se on annettu hänelle tiedoksi niin aikaisin, että hän voi määräpäivänä saapua tuomioistuimeen, on ajatuksellisesti sovellettavissa, kuten haasteen syrjäyttäminenkin, vain syytettyyn.

> Luonnollisesti haasteajan noudattaminen on tässäkin tapauksessa vain *tahdonvaltainen prosessinedellytys*, jossa ilmeneviin puutteisiin ei tuomioistuin kiinnitä viran puolesta huomiota, ellei haastettu vastaaja ole jäänyt saapumatta tuomioistuimeen (OK 11: 21,2). Liian lyhyeksi jääneen haasteajan korjaamiseksi tarvittava lykkäys voi kyllä johtaa adheesion purkautumiseen, mikä sinänsä valitettava seikka ei kuitenkaan riittäne perusteeksi haasteajasta luopumiselle.
>
> Kanta, jonka mukaan sivullisvastaaja on oikeutettu rikosjutussakin saamaan hyväkseen siviilijuttuja varten säädetyn haasteajan, eliminoi sen suulliseen haasteeseen liittyvän »arveluttavan» piirteen, ettei suullista haastetta sinänsä tarvitse ottaa etukäteen, vaan haastaminen käy päinsä periaatteessa vaikka kesken oikeuden istunnon, jos haastettava vain on läsnä.[63]

---

[62] OK 11: 23:n sisällössä on kyllä se puute, ettei lainkohdassa anneta suoranaisia määräyksiä siitä, mitä suullisesta haasteesta vastaajalle annettavan kirjallisen *todistuksen* tulee sisältää. OK 11: 23,2:ssa säädetään tarkkaan ottaen vain itse suullisen haasteen sisällöstä.

[63] Sen erityistilanteen osalta, että rikosjutussa korvausvaatimus kohdistetaan *valtioon* (esim. VahKL 3 luvun mukainen vastuu), todettakoon, että valtio sinänsä voitaneen haastaa myös »suullisesti» (haastetta pyydetään haastemieheltä, joka toimittaa haastamisen tuomiois-

Kokoavasti saatetaan todeta, että passiivisen sivulliskumulaation osalta vireillepanosäännökset ovat jääneet jälkeen adheesioprosessin kehityksestä. Rikosjuttujen vireillepanosäännöksiä ei ole alunperin tarkoitettu sovellettavaksi korvauskanteeseen, joka rikosjutun yhteydessä kohdistetaan muuhun kuin syytettyyn. Toisaalta taas siviilijuttujen vireillepanojärjestelmä vaikuttaa sekin kumulaatiotilanteessa liian jäykältä. Tällä kohdin adheesiojärjestelmämme kaipaakin lainsäätäjän toimenpiteitä.

Lainsäädäntöteitse olisi myös annettava vastaus siihen adheesioprosessissa esille nousevaan kysymykseen, voiko sivullisvastaaja pätevästi luopua oikeudestaan saada hyväkseen haaste, eli saadaanko vasta oikeudenkäynnissä esitetty vaatimus ottaa heti tutkittavaksi, jos tertiusvastaaja *suostuu vastaamaan ilman haastetta?* Vaikka haasteen tarvittavuutta koskevat määräykset ovatkin periaatteessa ehdottomia, on syytä muistaa, että haaste palvelee nimenomaan vastaajan prosessuaalisia intressejä. Haasteella pyritään kyllä myös yleisprosessuaalisiin päämääriin, kuten oikeudenkäynnin kohteen määrittämiseen ja prosessin keskittämiseen, mutta juuri syytejutussa nämä haasteen funktiot eivät esitutkintamenettelyn vuoksi ole samalla tavoin korostuneet kuin siviiliprosessissa. Kun syytejutussa haaste voidaan syrjäyttää ajettaessa korvausvaatimusta syytettyä vastaan, saatetaan väittää, ettei yksistään julkinen intressi vaadi haastetta myöskään siinä tapauksessa, että korvausta vaaditaan kolmannelta ja tämä suostuu vastaamaan ilman haastetta vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa esitettyyn korvausvaatimukseen. Haastamismenettely olisi tällaisessa tilanteessa useinkin vain oikeudenkäyntiä viivyttävä muodollisuus, josta kiinnipitäminen viran puolesta, vaikka vastaaja suostuu heti vastaamaan, tuntuu tarpeettomalta formalismilta.

Näillä perusteilla rohkenisin periaatteessa puoltaa menettelyä, että vasta oikeudenkäynnissä kolmanteen kohdistettu korvausvaatimus voidaan ottaa heti tutkittavaksi, jos tertius suostuu vastaamaan ilman haastetta. Joka tapauksessa tällainen järjestely olisi suositeltavaa de *lege ferenda*.[64]

---

tuinpaikkakunnan lääninhallituksen välityksin, OK 11: 23,1 verr. 11: 15). Tästä huolimatta johtunee jo »byrokratiasyistä», että tällöinkin tulee sovellettavaksi OK 11: 15:n määräys kolmen viikon erityishaasteajasta.

[64] Tämäntyyppinen järjestely on omaksuttu *Norjan* uudessa rikosprosessilaissa. Milloin yksityisoikeudellinen vaatimus kohdistetaan rikosjutussa muuhun kuin syytettyyn, hänet on riittävän ajoissa kutsuttava käsittelytilaisuuteen ja hänelle on kirjallisesti etukäteen ilmoitettava vaatimus, sen perusteet ja ne todisteet, joihin aiotaan häntä vastaan vedota. Jos nämä etukäteistoimet laiminlyödään, voidaan yksityisoikeudellinen vaatimus esittää vain »i den utstrekning saksøkte samtykker eller retten finner at han likevel har hatt gede nok muligheter til

Myös oikeuskäytännöstä löytyy tapauksia, joissa korvausvaatimus on tertiusvastaajan suostumuksin tutkittu haasteen puuttumisesta huolimatta. Näin esim. tapauksessa *KKO 1981 II 106* (Sievin asemalla marraskuussa 1975 sattunutta junaonnettomuutta koskeva syytejuttu). Osa onnettomuudessa loukkaantuneista matkustajista oli vaatinut korvauksia sekä syytettynä olleelta asemamieheltä että valtiolta, viimeksi mainitulta VahKL 3 luvun ja RautatVastuuL:n säännösten nojalla. Jutun pöytäkirjoista ilmenee, ettei valtiota ollut haastettu vastaamaan vaatimuksiin, vaan korvausvaatimukset oli esitetty vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa valtionrautateiden edustajalle. Vaatimukset tutkittiin kaikissa oikeusasteissa (ks. *Ylivieskan KO*:n päätös 24. 11. 1976 vars. asiain ptk. 27 § ja *Vaasan HO*:n päätös 30. 6. 1978 n:o VI 2059).

Samoin Mommilassa 5. 4. 1977 sattunutta junaonnettomuutta koskeneessa syytejutussa valtiolta oli vaadittu korvauksia esittämällä vaatimukset asianomistajaksi ja kuultavaksi kutsutun valtion oikeudenkäyntiasiamiehelle. Asiamiehen suostumuksin vaatimukset tutkittiin (ks. *Riihimäen KO*:n päätös 14. 12. 1978 n:o 160 ja *Kouvolan HO*:n päätös 11. 6. 1981 n:o 1738/80; *KKO*: ei valituslupaa).

Nyt sanottu ei tule ymmärtää niin, että kyseessä olisi kannanotto ylipäätään haasteinstituution dispositiivisuuden puolesta. Tällaista kumousta ei ole tarkoitus ajaa. Kyse on nimenomaan ja yksistään *rikosjutun yhteydessä* kolmatta vastaan ajettavasta yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta, jossa tilanteessa voitaisiin joustaa. Juuri liitännäisyyteen pohjautuvat tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat puoltavat sitä, että tertiuksella olisi valta »laskea vaatimustasoaan» vireillepanomenettelyssä siten, että hän suostuu tulemaan samalle tasolle syytetyn kanssa. Merkitseehän suullisen haasteen salliminen, jonka kannan korkein oikeus on ottanut, jo luopumista puhdasmuotoisesta siviiliprosessuaalisesta käsittelyjärjestyksestä.

Suostumuksen tulisi kuitenkin olla *nimenomainen,* eli sivullisvastaajalta olisi tilanteen aktualisoituessa kysyttävä, suostuuko hän vastaamaan ilman haastetta. Haastamista ei siis voitaisi rinnastaa varsinaisiin tahdonvaltaisiin prosessinedellytyksiin, joissa havaittuihin puutteisiin tuomioistuin ei kiinnitä viran puolesta huomiota.[65]

å forberede sitt forsvar» (StrPL 427,4 §). Sivullisvastaajan suostumus ei siis ole aina välttämätön, vaan sijaa on jätetty myös tuomioistuimen harkinnalle. Ks. tämän johdosta *Hov* s. 133.

[65] Näin tertiuksen oikeus tehdä haasteen puuttumisesta prosessiväite – tapauksessa, jossa tuomioistuin ei ole selvittänyt hänen nimenomaista suostumustaan – ei voida myöskään prekludoitua pääasiaan vastaamisen myötä. Prosessitaloudellisista syistä tuntuisi kuitenkin järkevältä, ettei hän enää muutoksenhakuvaiheessa voisi menestyksellä vedota haasteen

Ellei vastaaja suostu vastaamaan ilman haastetta, häneen kohdistettua korvausvaatimusta ei voida ottaa tutkittavaksi. Mikäli syytettä ei sillä kertaa vielä ratkaista, vaan se tulee lykättäväksi, kantajalla on luonnollisesti mahdollisuus haastaa tertiusvastaaja jatkokäsittelytilaisuuteen. Tavallisesti lykkäysvälipäätöksessä annettaneenkin kantajalle tätä koskeva ohjaus. Yhdenmukaisesti sen kanssa, mitä edellä on lausuttu korvausvaatimuksen esittämisestä vastaajan poissaollessa (edellinen jakso 7.2.3.), ei nytkään ole kyseessä prosessinedellytystä koskevan puutteen korjaaminen siinä mielessä, mitä sillä normaalisti ymmärretään.[66] Puute on näet muodollisprosessuaalisesti *korjauskelvoton*: haasteen puuttumisen vuoksi tuomioistuimen tulee (ainakin sillä kertaa) erottautua korvauskanteesta tutkimattajättämispäätöksellä.

Tämä merkitsee, että tutkimattajättämisratkaisun saadessa lainvoiman, korvauskanteen *vireilläolo lakkaa*. Sivulliseen suunnattu korvausvaatimus ei tämän jälkeen ole enää sidottu syytettä käsittelevään tuomioistuimeen, eli lis pendens-vaikutus ei estä nostamasta samaa kannetta nyt muussa forumissa. Käytännössä kantajalla ei tosin juuri liene intressiä kolmatta vastaan ajettavaan erilliseen prosessiin. Näin tuomioistuinkaan ei kenties saata tehdä nimenomaista tutkimattajättämispäätöstä osoittaessaan kantajan turvautumaan haasteeseen ajatellen rikosjutun jatkokäsittelyä. Se, miten tuomioistuin ratkaisuteknisesti formuloi kantansa, että haaste on tarpeen, ei kuitenkaan voine olla vireilläolovaikutuksen pysyvyyden tai lakkaamisen kannalta ratkaisevaa.

7.3.2. Vastavaatimuksen vireillepanosta – Edellä esitettyjä periaatteita voidaan soveltaa myös vastasuuntaisen korvausvaatimuksen vireillepanoon (ks. vastasuuntaisesta korvausvaatimuksesta adheesioprosessin soveltamisalan kannalta edellä jakso 4.3.). Ratkaisevaa on siis se, *kohdistuuko rikosoikeudellinen moite henkilöön, jolta korvausta vaaditaan*. Sen sijaan ei ole merkitystä sillä, esitetäänkö vastasuunnassakin in concreto rangaistusvaatimuksia. Ellei vastasuunnassa esitettävä korvausvaatimus perustu vastaajan (so. »vastakannevastaajan») tekemäksi väitettyyn rikokseen, vaatimus on pantava vireille haasteen tietä, kuten on asian laita vastaavassa

puuttumiseen, mikäli hän on alioikeudessa antanut asiavastineen vaatimukseen ja vaatimus on siellä materiaalisesti ratkaistu.

[66] Ks. tämän johdosta myös Ruotsin osalta *Boman* Festskrift till Thornstedt s. 178 s.

tilanteessa pääkanteenkin suunnassa.

Ratkaisuissa *KKO 1975 II 78* ja *1981 II 112* (ks. alaviite 61:n edellä) korkein oikeus on katsonut, että vastasuuntainen vaatimus, joka ei perustu vastaajan tekemäksi väitettyyn rikokseen, on syytejutun yhteydessäkin pantava vireille siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä *kirjallisin* haastein. Korkein oikeus on siis soveltanut vastasuuntaisen korvauskanteen vireillepanoon tiukempaa linjaa, kuin mitä vaaditaan pääkanteen suunnassa sivulliseen kohdistettavalta vahingonkorvauskanteelta, joka ratkaisussa KKO 1984 II 205 on edellä esitetyn mukaisesti katsottu voitavan panna vireille suullisella haasteella.

Kieltämättä pääsyytteen yhteys vastasuuntaiseen korvausvaatimukseen on etäisempi kuin mitä on yhteys korvausvaatimukseen, jolla vaaditaan pääsyytteessä tarkoitetulla teolla aiheutetun vahingon korvaamista kolmannelta. Periaatteessa nämä korvauskannerelaatiot eivät kuitenkaan eroa toisistaan: kummassakaan tapauksessa vastaajaan ei kohdistu rikosoikeudellista moitetta ja vastaavasti kummassakin tilanteessa vastaajan väitetään olevan vastuussa vahingosta, jonka syntymisen syynä on pääsyytteessä mainittu tapahtumainkulku. Näin korkeimman oikeuden omaksuma linja, joka sallii suullisen haasteen pääkanteen suunnassa, mutta ei vastasuunnassa, vaikuttaa jossakin määrin epäjohdonmukaiselta. Tässäkin ilmenee tarve antaa laissa nimenomaiset määräykset rikosjutun yhteydessä ajettavan yksityisoikeudellisen vaatimuksen vireillepanosta, jotka määräykset tulisi laatia niin, että ne kattaisivat myös vastavaatimukset. Lisäksi joustavuussyyt vaatisivat mahdollisuutta ottaa vastakannekin vastaajan suostumuksin tutkittavaksi ilman haastetta.

Haastetta ei sen sijaan nykyäänkään tarvita, milloin vastasuuntainen korvausvaatimus perustuu *tosiseikastoon, joka konstituoi »vastakannevastaajan» tekemäksi väitetyn rikoksen.* Tällainen vastakanne voidaan panna vireille pääsyytteen yhteydessä ilman haastetta. Haasteen syrjäyttäminen edellyttää kuitenkin – kohta käsiteltävää kuittaustilannetta lukuunottamatta – että kyseinen vastaaja on henkilökohtaisesti läsnä tuomioistuimessa (OK 11: 22,1). Jos siis esimerkiksi asianomistaja on lähettänyt puolestaan asiamiehen, asianomistajaan vasta oikeudenkäynnissä kohdistettua vastavaatimusta (korvausvaatimusta) ei voida ottaa tutkittavaksi, vaikka asianomistajan väitettäisiin syyllistyneen rikokseen ja vaikka vastavaatimus sinänsä olisi yhteistä tapahtumainkulkua koskevan kriteerin perusteella kumuloitavissa pääsyytteen yhteyteen. Edellyttäähän vastasyytteenkin vireilletulo (ellei etukäteen ole otettu haastetta), että se, johon vastasyyte

kohdistetaan on oikeudenkäynnissä henkilökohtaisesti läsnä.[67]

Tilanne on nyt siis toinen, kuin mitä edellä on lausuttu mahdollisuudesta saada korvausvaatimus vireille esittämällä se *jo syytteessä olevan* henkilön asiamiehelle, jossa tilanteessa voidaan operoida samaa vastaajaa vastaan esitettävillä sivu- tai lisävaatimuksilla (arg. OK 14: 2,1:n 2 kohta). Selvää on, ettei vastavaatimuksen vireillepano ilman haastetta onnistu myöskään, jos asianomistaja tai muu, johon vaatimus tultaisiin kohdistamaan, on kokonaan poissa tuomioistuimesta. Yhdentekevää tässä suhteessa on, väitetäänkö vastakannevastaajan hänenkin syyllistyneen rikokseen vai ei. Prosessimenettelyn osalta vastakannevastaajan ollessa poissa voidaan viitata siihen, mitä edellä kohdassa 7.2.3. on kontradiktorisen periaatteen noudattamisesta syytettyyn nähden lausuttu.

Milloin saamisten vastakkaisuus mahdollistaa vastavaatimuksen toteuttamisen rikosjutussa *kuittauksen* tietä (edellä 4.3.2.), ei haastetta adheesioprosessissakaan tarvita. Yleinen sääntö on, etteivät haastemuodollisuudet estä kuittausta oikeudenkäynnissä.[68] Eli se, mitä edellä on haasteen tarpeellisuudesta esitetty, ei sovellu tilanteeseen, jossa vastasaatavan asemassa olevaa korvaussaatavaa (tai muuta kuittauskelpoista saatavaa) halutaan käyttää rikosjutussa vain kuittaukseen. Mutta kuittauksenkin aikaansaaminen edellyttää, että alkuperäisen vaatimuksen esittäjä saa kuittausvaatimuksen tietoonsa eli että hän on läsnä – joko itse tai asiamiehen välityksellä – oikeudenkäynnissä.[69] Kuittaustahdon ilmoitta-

---

[67] *Tirkkonen* näyttää olevan tässä kohdin toista mieltä. Käsitellessään vastakannetta rikosprosessissa hän näet lausuu (Rp II s. 359), ettei »sellaisen kanteen esittämistä estäne se, että kantaja on läsnä asiamiehen edustamana». *Tirkkonen* katsoo, että ellei asiamiestä ole valtuutettu käyttämään päämiehensä puhevaltaa vastakanneasiassa, käy jutun lykkääminen välttämättömäksi (m.t. ib.).

Vaikka *Tirkkonen* pitääkin esityksessään silmällä nimenomaan vastasuuntaista rangaistusvaatimusta, voidaan mielipiteen olettaa koskevan myös yksityisoikeudellisia vastavaatimuksia rikosjutussa.

Todettakoon, että *Tirkkonen* tulkitsee vastakanne-esityksessään OK 11: 22,1:ää sellaisena kuin se oli 12. 8. 1960 annetussa laissa ja että lainkohta on kirjoitettu uudelleen vuonna 1972 (L 14. 1. 1972/21). Uudelleenkirjoittamisella ei kuitenkaan kajottu haasteen tarpeellisuuteen, vaan vuoden 1960 OK 11: 22,1 oli tässä suhteessa nykyisen säännöksen kaltainen (uudistus koski poissaolouhan mainitsemista haasteessa sekä mahdollisuutta antaa rikosjutussa haaste tiedoksi vastaajan asiamiehelle; ks. myös edellä alaviite 58).

[68] Ks. lähemmin *Halila* Kuittauksesta s. 234 ss. ja *Tirkkonen* Sp I s. 423. Erit. adheesioprosessin osalta ks. myös *Ekelöf* II s. 169 ja *Jespersen* s. 309 s.

[69] Ks. *Halila* m.t. s. 255 s., jossa katsotaan, että oikeudenkäyntiasiamiehellä on asiassa annetun valtuutuksen nojalla valta vastata päämiehensä puolesta oikeudenkäynnissä tätä vastaan kohdistettuun kuittausvaatimukseen.

minen yksistään tuomioistuimelle ei riitä, vaan alkuperäisen kantajan on saatava tilaisuus lausua mielensä kuittausvaatimuksen johdosta.[70]

Tilanne, jossa »kuittausvastaaja» on poissa, saattaa syntyä juuri rikosjutuissa, joissa niissäkin lykkäykset ovat tavallisia ja joissa vaatimuksia esittäneiden asianomistajien tai heidän myötäpuoliensa ei useinkaan tarvitse tulla saapuville enää jatkokäsittelyyn. Syyttäjän ajamassa jutussa riittää, että he ovat tuomioistuimessa esittämässä vaatimuksensa (ks. OK 16: 6). Jos päävaatimus asianomistajatahon poissaollessa ratkaistaan, on kuittausvaatimus kontradiktorista periaatetta koskevien sääntöjen vuoksi jätettävä tutkimatta. Vastaaja saa kärsiä haitalliset seuraukset siitä, että on viivytellyt kuittausvaatimuksensa esittämistä niin kauan, ettei alkuperäisen vaatimuksen esittäjä ole enää saapuvilla. On tietysti mahdollista, että vastasaamista koskevat kuittauksen edellytykset ovat täyttyneet vasta edellisen oikeudenkäyntitilaisuuden jälkeen (vastasaamisen ei kuittaustapauksessa tarvitse olla asiallisessa yhteydessä pääsyytteeseen). Tästä syystä ei pääjuttua kuitenkaan ole yleensä syytä lykätä, ja vastaajan on tyytyminen siihen, että hän ryhtyy perimään vastasaamistaan erillisen oikeudenkäynnin tietä.

8 § ERÄISTÄ MUISTA KÄSITTELYJÄRJESTYSTÄ KOSKEVISTA RAJANKÄYNNEISTÄ

8.1. ASIANOSAISEN PUHEVALLAN KÄYTTÄMISESTÄ

8.1.1. Problematiikasta OK 12 luvun valossa – Lain määräykset siitä, milloin oikeudenkäynnin asianosaisena oleva fyysinen henkilö voi itse käyttää puhevaltaa eli säännökset asianosaisen oikeudenkäyntikelpoisuudesta poikkeavat siviili- ja rikosprosessissa jossakin määrin toisistaan. Kumuloitaessa vahingonkorvausvaatimuksen käsittely syytejutun yhtey-

[70] *Halila* m.t. s. 240 lausuu, että vaikka oikeudenkäynnissä esitettävän kuittausvaatimuksen ensisijaisena adressaattina onkin tuomioistuin, kuittausta tarkoittava tahdonilmaisu on tähdätty tulevaksi myös vastapuolen tietoon.

Kuittaushan ei puhtaasti materiaaliselta kannalta katsottunakaan toteudu, ennen kuin vastapuoli on saanut tai ainakin olisi voinut saada tiedon kuittausilmoituksesta. Ks. lähemmin *Halila* m.t. s. 154 ss.

teen joudutaan näin ratkaisemaan, sovelletaanko korvausvaatimuksen osalta rikos- vaiko siviiliprosessuaalisia puhevallankäyttösäännöksiä. Seuraavassa tarkastellaan tätä rajankäyntiä. Itse puhevaltasäännösten sisältö jää sen sijaan esityksen ulkopuolelle.

Oikeudenkäymiskaareen otettiin nimenomaiset säännökset asianosaisen puhevallan käyttämisestä vuonna 1972 OK 12: 1–5:een (L 14. 1. 1972/21).[1] Säännöksiä on sen jälkeen muutettu kahdesti, vuonna 1976 (L 3. 6. 1976/460) ja vuonna 1983 (L 8. 4. 1983/363). Molemmat muutokset ovat olleet teknisluontoisia. Vuoden 1976 muutosten syynä oli siviilioikeudellisen täysivaltaisuusikärajan laskeminen 20:stä 18:aan ikävuoteen. Vuoden 1983 muutokset (voimaan 1. 1. 1984) puolestaan aiheutti lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta sekä holhousta koskeva uusi lainsäädäntö, jossa prosessuaalisten heijastusvaikutusten kannalta oli keskeistä lapsen huollon ja holhouksen erottaminen toisistaan sekä se, että holhottavaksi julistamisen edellytysten sääntelyssä siirryttiin kasuistisesta luettelosta yleisluontoisempiin kriteereihin.[2]

Kartoitettaessa tilanteita, joissa asianosaisen oikeudenkäyntikelpoisuus on riita- ja rikosasioissa järjestetty toisistaan poikkeavasti, havaitaan eroavuuksia ainoastaan *vastaajan* puhevallan käyttämistä koskevissa määräyksissä (OK 12: 2). Sen sijaan riitajutun kantajan ja rikosjutun asianomistajan oikeudenkäyntikelpoisuus on OK 12: 1:ssä säännelty yhdenmukaisesti

---

[1] Näillä säännöksillä ei pyritty varsinaisesti uusiin järjestelyihin, vaan tarkoituksena oli vain selkeyttävästi kirjata lakiin se, mitä oikeustieteen ja -käytännön perusteella jo ennestään tässä suhteessa noudatettiin. Ks. *HE 12/1971* s. 2 s. sekä *Halila* LM 1972 s. 474 ss. Vrt. kuit. jälj. alaviite 5.

[2] Säännökset lapsen huollosta (vanhempien ja lapsen välinen henkilösuhde, so. lapsen hoito, kasvatus, valvonta, huolenpito, kouluttaminen jne.) erotettiin uudistuksella HolhL:sta ja sijoitettiin erityiseen lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8. 4. 1983/361). Käsite holhous jäi tarkoittamaan vajaavaltaisen omaisuuden hoitoa, jota nyt siis HolhL säntelee. Ks. *HE 224/1982* s. 4 sekä *Savolainen* s. 12 ja s. 20.

Vanhassa HolhL 19 §:ssä luetellut holhottavaksi julistamisen perusteet (»mielisairaus», »tuhlaavaisuus», »juoppous», »heikentynyt mielentila» jne.) on uudessa HolhL 17,1 §:ssä korvattu yleisluontoisella edellytyksellä, että holhottavaksi voidaan julistaa henkilö, »joka on kykenemätön huolehtimaan itseään tai omaisuuttaan koskevista asioista ja hänen taloudellinen asemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa ovat tämän johdosta ilmeisesti vaarassa». Tämän vuoksi myös vajaavaltaisen osittaista oikeudenkäyntikelpoisuutta sääntelevästä OK 12: 1,2:sta on poistettu viittaukset, mielisairauteen, heikentyneeseen mielentilaan tai niihin verrattavaan syyhyn, joista seikoista johtuneella vajaavaltaisuudella oli merkitystä siinä suhteessa, oliko vajaavaltaisella oikeudenkäyntikelpoisuus hänen henkilöään koskevassa asiassa. Uuden OK 12: 1,2:n mukaan vajaavaltainen saa itse yksin käyttää puhevaltaansa henkilöään koskevassa asiassa, jos hän on täyttänyt 18 vuotta ja kykenee ilmeisesti ymmärtämään asian merkityksen. Ks. tämän johdosta *HE 224/1982* s. 8, 21 s. ja 27 s.

siten, että oikeudenkäyntikelpoisuuden kriteerinä on eräin poikkeuksin siviilioikeudellinen täysivaltaisuus. Asianosaisena riita-asiassa tai asianomistajana rikosasiassa oleva täysivaltainen henkilö (18 vuotta täyttänyt, jota ei ole julistettu holhottavaksi)[3] käyttää puhevaltaansa itse. Sen sijaan vajaavaltaisen puhevaltaa käyttää holhooja tai muu laillinen edustaja, alaikäisen henkilöä koskevassa asiassa kuitenkin huoltaja tai muu laillinen edustaja.[4] Ne OK 12: 1,2:ssa mainitut poikkeukset, jolloin vajaavaltaisella on oikeus käyttää itse puhevaltaansa – joko yksin tai huoltajansa taikka muun laillisen edustajansa ohella – (vajaavaltaisella oikeus vallita sitä, mikä on riidan kohteena tai mihin rikos on kohdistunut; riita koskee oikeustointa, jonka tekemiseen vajaavaltaisella kelpoisuus; oikeudenkäynti koskee vajaavaltaisen henkilöä) ovat niinikään sinänsä riippumattomia siitä, onko kyseessä riita- vai rikosjuttu.[5]

OK 12: 1 koskee siis kaikkia muita oikeudenkäynnissä kantaja- tai vastaajapuolella esiintyviä (fyysisiä) henkilöitä, lukuunottamatta rikosjutun vastaajaa (syytettyä). Vastaajan oikeudenkäyntikelpoisuudesta rikosasiassa säädetään OK 12: 2:ssa. Rikosjutun vastaajan oikeus käyttää itse puhevaltaansa ei ratkea siviilioikeudellisen täysivaltaisuuden perusteella, vaan on

---

[3] Muutosta aikaisempaan lakiin verrattuna (vanha HolhL 18 §) merkitsee, se ettei uuden lain mukaan avioliiton solmiminen alle 18 vuotiaana tee alaikäistä täysivaltaiseksi, vaan holhouksenalaisuus päättyy tällöinkin vasta henkilön täytettyä 18 vuotta. Sen sijaan alaikäisen huolto päättyy hänen solmiessaan avioliiton. Ks. HolhL 16 § e contrario ja laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 3,2 § ja niiden johdosta *HE 224/1982* s. 2 s.

[4] Huollon ja holhouksen erottaminen toisistaan heijastuu prosessuaalisessa edustamisessa nimenomaan sen mukaan, onko oikeudenkäynnissä kyse alaikäisen henkilöstä vaiko hänen varallisuusoikeudellisista eduista. Vrt. tämän johdosta myös *Savolainen* s. 35. – Luonnollisesti erottelulla on merkitystä vain, milloin alaikäisen huolto ja holhous on uskottu eri henkilöille. Tavallisestihan lapsen vanhemmat ovat sekä hänen huoltajiaan, että holhoojiaan (ks. laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 2 luku verr. HolhL 3 luku).

[5] Ennen vuonna 1972 tapahtunutta puhevaltasäännösten kirjoittamista OK 12 lukuun on kyllä prosessioikeustieteessä *asianomistajan* oikeudenkäyntikelpoisuutta arvosteltu jossakin määrin siviiliprosessin puhevallankäyttönormeista poikkeavasti. Lähtökohtana näet oli, että 15 vuotta täyttäneellä asianomistajalla oli rikosjutussa oikeudenkäyntikelpoisuus (ks. *Tirkkonen* Rp I s. 267 ss.), tosin niin, että holhoojalla oli sittemmin OK 12: 1:een kirjoitettujen periaatteiden mukaan rinnakkainen puhevalta (*Tirkkonen* m.t. s. 268). Tulkinta johdettiin tuolloisesta RL 8: 5:stä, jossa säädettiin holhoojan vallasta käyttää syyteoikeutta sen puolesta, joka oli »ymmärrystä vailla» tai joka ei ollut »täyteen ikään tullut». – Näin kirjallisuudessa pohdittiin myös sitä kysymystä koskivatko nuo säännöt myös syytteen yhteydessä ajettavaa vahingonkorvausvaatimusta vai oliko viimemainitun osalta sovellettava siviiliprosessin sääntöjä oikeudenkäyntikelpoisuudesta. Vakiintunut kanta oli, että jos asianomistaja oli oikeutettu käyttämään itse puhevaltaa syytejutussa, samaa sääntöä sovellettiin myös samassa yhteydessä ajettavaan korvausvaatimukseen. Ks. *Tirkkonen* Rp I s. 269 sekä vanhemmasta kirjallisuudesta *Granfelt* Föreläsningar s. 452 sekä *Grotenfelt* Förmynderskapslagen s. 66.

riippuvainen siitä, onko vastaaja *syyntakeinen* vai ei. Syyntakeinen vastaaja käyttää itse puhevaltaansa. Jos vastaaja havaitaan syyntakeettomaksi, kuuluu puhevalta holhoojalle, huoltajalle tai muulle lailliselle (lakimääräiselle) edustajalle. Lisäksi lainkohta säätää, että milloin syyntakeinen vastaaja on alaikäinen (täyttänyt 15 vaan ei 18 vuotta), holhoojalla, huoltajalla tai muulla laillisella edustajalla on oikeus käyttää alaikäisen ohella itsenäisesti puhevaltaa.[6]

> Syyntakeisuuden asettaminen syytetyn oikeudenkäyntikelpoisuuden kriteeriksi perustuu siihen luonnolliseen ajatukseen, että henkilö, jota voidaan pitää rikosoikeudellisesti vastuunalaisena, myös vastaa itse häneen kohdistettuihin rikosoikeudellisiin vaatimuksiin. Tämä OK 12: 2:ssa omaksuttu linja ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton. Syyntakeisuushan on varsinaisesti rikosoikeudellinen käsite, rikoksen subjektiiviseen rekvisiittaan kuuluva tunnusmerkistötekijä. Syyntakeisuuskäsite tuokin ilman muuta mieleen syytetyn mielentilan syytteenalaisen teon tekohetkellä. On kuitenkin korostettava, että syytetyn oikeudenkäyntikelpoisuus tulee ratkaista *oikeudenkäyntihetkellä* vallitsevien olosuhteiden mukaan. Oikeudenkäyntikelpoisuuden ja syyntakeisuuden kytkemiseen toisiinsa liittyy myös se hankaluus, että tällöin tuomioistuimen tulee jo prosessin aikana *ennakoida* kantansa syyntakeisuuskysymykseen, joka varsinaisesti tulee ratkaistavaksi vasta tuomiota annettaessa.[7]

Sen johdosta, että siviilioikeudellinen täysivaltaisuus edellyttää 18 vuoden ikää (HolhL 16 §), mutta rikosoikeudellisen vastuun kannalta syyntakeiseksi katsotaan normaalitapauksessa jo 15 vuotta täyttänyt, joudutaan tilanteeseen, jossa alaikäinen voi itse vastata häntä vastaan nostettuun

---

[6] Koska on kyse oikeudenkäyntikelpoisuudesta, on ratkaisevaa syytetyn ikä *oikeudenkäyntihetkellä*. OK 12: 2:ssa säädetty lakimääräisen edustajan rinnakkainen puhevalta ei siis lankea yksiin sen tilanteen kanssa, jossa syytettyyn on sovellettava RL 3: 2:n mukaisesti alennettua rangaistusasteikkoa.

[7] Vrt. myös *Anttila–Heinonen* s. 108.

Ulkomaisissa rikosprosessilaeissa ei syytetyn oikeudenkäyntikelpoisuutta olekaan rakennettu syyntakeisuuden varaan. Esim. *Ruotsin* RB 21: 1,1:ssä säädetään, että rikoksesta epäilty on oikeutettu käyttämään itse puhevaltaansa. Jos hän on vajaavaltainen, on lainkohdan mukaan myös holhoojalla itsenäinen puhevalta vajaavaltaisen rinnalla. Oikeudenkäyntikelpoisuuden kriteeriksi ei siis ole asetettu syyntakeisuutta, vaan yksinkertaisesti rikosoikeudellisen vastuun alaikäraja, jota täydentää alaikäisen syytetyn holhoojan rinnakkaispuhevalta. Sen tilanteen varalta, että syytetty on mielisairas tai muuten sieluntoiminnaltaan häiriintynyt, säätää RB 21: 2,2, ettei hänen tarvitse saapua henkilökohtaisesti paikalle, jos hänen kuulemisensa katsotaan hyödyttömäksi. Ks. tämän johdosta *Dillén* s. 112 s. ja s. 116, *Olivecrona* s. 96, *Ekelöf* II s. 46 s. sekä perustelujen osalta *SOU 1938: 44* s. 270. Samoilla linjoilla on myös *Norjan* StrPL 83 ja 84 §. Ks. näiden määräysten johdosta *Andenaes* s. 58 ss. Vrt. myös Tanskan oikeuden osalta *Munch-Petersen* V s. 87 s. ja *Hurwitz* s. 188 ss.

syytteeseen, mutta rikosperusteisen korvausvaatimuksen osalta puhevalta kuuluu siviiliprosessuaalisten sääntöjen mukaan holhoojalle tai muulle lailliselle edustajalle. Samanlainen tilanne saattaa syntyä myös silloin, kun 18 vuotta täyttänyt rikosjutun vastaaja on holhouksenalainen. Tällaista henkilöä ei näet voida suoralta kädeltä pitää rikosoikeudellisesti syyntakeettomana, vaan tuomioistuin ratkaisee syyntakeisuuden/-takeettomuuden jokaisessa oikeudenkäynnissä erikseen.

Toiselta puolen täysivaltaisen syytetyn toteaminen rikosjutussa syyntakeettomaksi ja siten oikeudenkäyntikelvottomaksi ei liioin riistä häneltä siviiliprosessuaalista oikeudenkäyntikelpoisuutta. Täysivaltainen henkilö menettää riitajutussa oikeudenkäyntikelpoisuutensa vain, mikäli hänet tuomioistuimen päätöksellä julistetaan holhottavaksi (OK 12: 1 verr. HolhL 16 §).

Miten sitten on arvosteltava syytetyn puhevallan käyttöoikeutta rikosjutun yhteyteen kytketyssä vahingonkorvausasiassa rikos- ja riitajuttujen oikeudenkäyntikelpoisuussäännösten poiketessa toisistaan? Kattaako rikosprosessuaalinen puhevallan käyttämissäännöstö jutun kokonaisuudessaan, vai sovelletaanko vahingonkorvauskysymyksessä »omaa» siviiliprosessuaalista normia? Huomattava on, ettei rikosprosessuaalisen normiston ulottaminen vahingonkorvausvaatimuksen käsittelyyn tältä osin ole adheesion läpiviemiseksi välttämätöntä, vaan rikos- ja siviiliprosessuaalisia puhevaltasäännöksiä voidaan periaatteessa soveltaa rinnakkain.

Kuitenkin jo suoralta kädeltä katsoisin, että milloin siviilioikeudellisesti täysivaltainen syytetty todetaan rikosprosessissa syyntakeettomaksi, hänelle tämän johdosta määrätty uskottu mies on oikeutettu käyttämään puhevaltaa myös liitännäisten yksityisoikeudellisten vaatimusten osalta. Tällaista tulkintaa vaatii voimakkaasti syytetyn etu. Syyntakeettomaksi katsotulle syytetylle tulee kuitenkin myöntää korvauskysymyksessä rinnakkainen puhevalta uskotun miehen ohella. Onhan syytetty uskotun miehen määräämisestä huolimatta edelleen muodollisesti täysivaltainen ja siviiliprosessuaalisesti katsoen siis oikeudenkäyntikelpoinen.[8] Puhevallan käyttöoikeus vahingonkorvauskysymyksessä määräytyy joka tapauksessa täysivaltai-

[8] Vrt. tämän johdosta *Norjan* StrPL 84,1 §, jonka mukaan mielisairaudesta tai sieluntoiminnan häiriintyneisyydestä kärsivällä syytetyllä on lakimääräisen edustajansa ohella rinnakkainen puhevalta myös syyteasiassa.

Syytetyn rinnakkaisella puhevallalla vahingonkorvausasiassa ei kuitenkaan ole käytännön merkitystä, milloin hän mielentilatutkimuksen jälkeen jää sairaalaan saamaan mielisairashoitoa eikä saavu enää mielentilatutkimuksen jälkeiseen käsittelytilaisuuteen.

suuskriteerin mukaan mahdollisesti rikosjutussa todetusta syyntakeettomuudesta riippumatta, milloin korvauskannetta ajetaan erikseen siviilijuttuna.

Toinen asia on, että siviilijutun ajaminen syyntakeetonta vastaan saattaa käytännössä johtaa vastaajan asettamiseen holhouksen alaiseksi, jolloin siviiliprosessuaalinen puhevalta siirtyy kokonaan holhoojalle. Milloin vastaaja on esim. mielisairashoidon tarpeen vuoksi kykenemätön itse valvomaan oikeuksiaan prosessissa, hänelle voidaan kyllä tätäkin varten määrätä uskottu mies asettamatta häntä holhouksen alaiseksi (HolhL 17,2 § L:ssa 8. 4. 1983/368 ja HolhL 66 §). Tähän liittyen täytynee katsoa, ettei syyntakeettomalle rikosjutussa määrätyn uskotun miehen puhevalta sellaisenaan ulotu erilliseen siviiliprosessiin, ellei kyseessä ole tilanne, jossa korvausvaatimuksen käsittelyä jatketaan riitajuttuna sen jälkeen kun syyte on syytetyn syyntakeettomuuden vuoksi hylätty (OK 14: 11). Tällöin voinee uskottu mies jatkaa ilman uutta määräystä prosessaamista vastaajan puolesta myös prosessilajin vaihtumisen jälkeen.

Seuraavassa rajoitutaan tarkastelemaan ongelmaa, voiko OK 12: 2:n mukaisesti syytejutussa oikeudenkäyntikelpoinen syytetty käyttää itse puhevaltaa myös syytteen yhteydessä käsiteltävässä vahingonkorvausasiassa, vaikka puhevallan käyttöoikeus OK 12: 1:n mukaan kuuluu holhoojalle tai muulle lakimääräiselle edustajalle.

Suomen prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa tätä kysymystä ovat käsitelleet oppikirjoissaan *Granfelt* ja *Tirkkonen*.[9] Heidän esittäessään käsityksensä oikeudenkäymiskaaresta kylläkin puuttuivat nimenomaiset säännökset asianosaisen puhevallan käyttämisestä. Mutta koska nämä säännökset, kuten on jo todettu, eivät tuoneet mukanaan varsinaisia muutoksia, vaan rakentuivat jo aikaisemmin noudatettujen periaatteiden varaan, ei heidän kannanottojaan sovi sivuuttaa. *Granfelt* pitää puhevaltasääntöjen valinnassa lähtökohtana liitännäisten vaatimusten siviililuonnetta, ja tämän mukaisesti vaatisi korvauskysymyksen käsittely *Granfeltin* mukaan siviiliprosessuaalisten puhevaltasääntöjen soveltamista silloinkin, kun korvausvaatimusta ajetaan syytteen yhteydessä.[10] Hän toteaa kuitenkin (tuolloisen) oikeuskäytännön olevan taipuvainen soveltamaan rikosprosessuaalisia habiliteettinormeja myös yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittelyyn.[11] *Granfelt* kritisoi tällaista menettelytapaa, jonka seurauksena on,

[9] *Granfelt* Föreläsningar s. 454 s., *sama* Lärobok s. 112 ja *Tirkkonen* Rp I s. 303.
[10] *Granfelt* Föreläsningar s. 454.
[11] *Granfelt* m.t. ib.

että vajaavaltainen syytetty voi rikosprosessuaalisten puhevaltasäännösten varjolla disponoida vaateista, jotka siviilioikeuden mukaan eivät ole hänen määräysvallassaan.[12] Hän katsoo järkeväksi soveltaa puhevaltasääntöjä niin, että vajaavaltainen syytetty voisi itse vastata vain sellaisiin yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin, joista vajaavaltainen on oikeutettu disponoimaan – muussa tapauksessa olisi vaadittava holhoojan läsnäoloa.[13]

Tirkkonen tyytyy lausumaan, että oikeuskäytäntö on omaksunut kannan, jonka mukaan rikosoikeudellisen vastuunalaisuusiän (15 v) saavuttanut henkilö voi itsenäisesti käydä oikeutta sellaisista välittömästi rikokseen perustuvista yksityisoikeudellisista vaateista, jotka rikosprosessiteitse ajetaan häntä vastaan.[14] *Tirkkonenkaan* ei näytä hyväksyvän oikeuskäytännön linjaa. Hän viittaa Granfeltin mainitsemaan epäkohtaan, jonka mukaan näin meneteltäessä saatetaan joutua ristiriitaan yksityisoikeudellisten disponointinormien kanssa, mutta huomauttaa, että käytäntöä tuskin saadaan muuttumaan muutoin kuin lainsäädäntöteitse.[15]

Puhevaltaongelmaan on puuttunut myös *Hertzberg*, joka katsoo, että muodollisjuridisesti korvauskysymyksen käsittely syytteen yhteydessä kyllä vaatisi tältä osin siviiliprosessuaalisten puhevaltasäännösten soveltamista.[16] Käytännöllisiin syihin vedoten hän kuitenkin päätyy rikosprosessuaalisille linjoille pitäen kuitenkin holhoojan kuulemista tarpeellisena, milloin syytettyyn kohdistetaan merkittävä suuri vahingonkorvausvaatimus.[17] Tämä kanta näyttää olevan vallitseva myös holhousoikeudellisessa kirjallisuudessa (*Grotenfelt, Melander, Rautiala*).[18]

Ulkomaisessa kirjallisuudessa esitetyistä mielipiteistä (käsiteltävänä olevaa ongelmaa ei ole muuallakaan nimenomaisesti säännelty) todettakoon *Tanskan* prosessualistien yhtenäinen kanta, jonka mukaan syytetyltä vaaditaan vahingonkorvauskysymyksessä siviiliprosessuaalista oikeudenkäyntikelpoisuutta, jotta hän voisi itse vastata korvausvaatimukseen. Vajaavaltaista syytettyä vastaan esitetyn korvausvaatimuksen ratkaiseminen edellyttää holhoojan kutsumista oikeudenkäyntiin käyttämään vajaavaltaisen

[12] *Granfelt* m.t. s. 455, *sama* Lärobok s. 112.
[13] *Granfelt* Föreläsningar s. 455.
[14] *Tirkkonen* Rp I s. 303.
[15] *Tirkkonen* m.t. s. 303 ja siellä lisäksi alaviite 11.
[16] *Hertzberg* JFT 1970 s. 186.
[17] *Hertzberg* m.k. s. 191 ja s. 195 s.
[18] *Grotenfelt* Förmynderskapslagen s. 65, *Melander* s. 245, *Rautiala* Holhousoikeus s. 144.

puhevaltaa.[19] *Saksan liittotasavallassa* ovat puolestaan saaneet jalansijaa sekä käsitys rikosprosessuaalisen habiliteetin riittävyydestä vastaajataholla myös siltä osin, kuin on kyse yksityisoikeudellisista vaatimuksista, että mielipide, jonka mukaan syytetyn oikeus käyttää yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin nähden itse puhevaltaa määräytyy siviiliprosessuaalisten oikeudenkäyntikelpoisuusnormien mukaisesti.[20]

Merkillepantavaa on, ettei puheena olevaa toimivaltaongelmaa laisinkaan synny *Ruotsin* adheesioprosessissa. Tämä johtuu siitä, että Ruotsissa vastaajan oikeus käyttää itse puhevaltaa häntä vastaan ajettavassa deliktiperusteisessa vahingonkorvausasiassa on järjestetty siviili- ja rikosprosessiteitä ajatellen yhtenevin säännöksin. Rikosprosessia koskevan RB 21: 1,1:n mukaan syytetyllä on oikeus käyttää itse puhevaltaansa. Lisäksi lainkohdassa säädetään, että jos syytetty on vajaavaltainen, tuomioistuimen tulee – jos se katsoo sen rikoksen laatuun nähden tai muutoin tarpeelliseksi – kuulla myös vajaavaltaisen holhoojaa, jolla on tällöin oikeus käyttää vajaavaltaisen puolesta puhevaltaa. RB 11: 1 taas sääntelee oikeudenkäyntikelpoisuutta siviiliprosessissa. Periaatteessa lainkohta kylläkin kytkee puhevallan käyttöoikeuden siviilioikeudelliseen oikeustoimikelpoisuuteen. Pykälän viimeisessä lauseessa kuitenkin säädetään: »Om talan på grund av skadegörande handling äge vad i 20 kap. 14 § och *21 kap. 1 § första stycket* stadgas motsvarande tillämpning (kurs. tässä)». On siis omaksuttu yllättävän tuntuisesti järjestely, että rikosprosessia koskevat vastaajan oikeudenkäyntikelpoisuussäännökset tulevat sovellettaviksi myös silloin, kun rikokseen perustuvaa korvauskannetta ajetaan erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.[21]

---

[19] *Munch-Petersen* V s. 90, *Jespersen* s. 375 ja *Gomard* s. 133. Vrt. myös *Hurwitz* s. 189.

[20] Siviiliprosessuaalisten normien mukaan määräytyvän oikeudenkäyntikelpoisuuden kannalla *Schönke* DRZ 1949 s. 122 ja *Henkel* s. 414. Toisin *Löwe–Rosenberg* s. 115 ja *Kleinknecht* s. 1030, joiden mukaan syytetyltä ei vaadita siviiliprosessuaalista oikeudenkäyntikelpoisuutta yksityisoikeudellisten liitännäisluontoisten vaateiden käsittelyssä, vaan riittää, että syytetty on rikosprosessin sääntöjen mukaan »verhandlungsfähig».

Ongelman aktualisoitumista Liittotasavallan rikosprosessissa vähentää se, ettei siellä adheesio ole lainkaan mahdollinen, kun syytteessä on alle kahdeksantoistavuotias rikoksentekijä (Jugendlicher). Ks. JGG 81 § verr. 1,2 §. Siviilioikeudellinen täysivaltaisuusikä on Liittotasavallassakin nykyisin 18 vuotta (BGB 2 §; laki vuodelta 1974).

Ks. Ranskan osalta *Stefani–Levasseur* s. 162, jossa katsotaan syytetyn oikeudenkäyntikelpoisuuden määräytyvän rikosprosessuaalisten sääntöjen mukaan.

[21] RB 11: 1:n ja 21: 1,1:n tulkinnasta ja keskinäisestä suhteesta ks. *Hassler* Rättegångsbalken s. 184, *sama* Civilprocessrätt s. 91.

Ekelöf II s. 46 s. kritisoi RB:n omaksumaa järjestelyä, joka ei siviiliprosessissakaan ole sopusoinnussa yksityisoikeudellisten disponointinormien kanssa.

8.1.2. Periaatteellinen kannanotto ja sen perustelut – Käsiteltävän puhevaltaongelman ratkaisemisessa on kysymys siitä, asetetaanko määräävä väksi tekijäksi adheesioperiaatteen luonnehdinnan mukainen »rikosprosessuaalinen käsittelyjärjestys» vaiko »korvauskysymyksen yksityisoikeudellinen luonne». Edellä esitetyistä *Granfeltin* ja *Tirkkosen* kannanotoista on käynyt ilmi, että oikeuskäytäntö on ollut taipuvainen pitämään tässä suhteessa juttua kokonaisuudessaan »rikosjuttuna» eli soveltamaan rikosprosessuaalisia oikeudenkäyntikelpoisuussäännöksiä sellaisenaan myös siltä osin, kuin jutussa on ollut kyse liitännäisluontoisista yksityisoikeudellisista vaatimuksista. Meillä pitkään vallinnut periaate, että kaikki rikoksen oikeusseuraukset, myös yksityisoikeudelliset, oli aina toteutettava rikosprosessuaalisessa järjestyksessä, on luultavasti ollut vaikuttamassa siihen suuntaan, ettei vahingonkorvauskysymystä – vaikka se erikseen ajettuna nykyään toteutetaankin siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä – adheesiotilanteessa mielletä sillä tavoin yksityisoikeudelliseksi, että se vaatisi siviiliprosessuaalisten puhevaltasäännösten soveltamista. Vaikuttaa jopa siltä, ettei ongelmaa ole käytännössä enemmälti mietittykään, vaan on »ilman muuta» noudatettu rikosjutun oikeudenkäyntikelpoisuusmääräyksiä.

Omasta puolestani asettuisin kyllä jo *Granfeltin* ja *Tirkkosen* suosittaman tulkinnan kannalle ja katsoisin, että vahingonkorvausvaatimuksen käsittely vaatii adheesiotilanteessakin *siviiliprosessuaalisten puhevaltasäännösten soveltamista* samalla tavoin, kuin jos korvauskannetta ajettaisiin erikseen. On huomattava, että *Granfelt* ja *Tirkkonen* ovat kannattaneet tällaista menettelytapaa jo aikana, jolloin rikosperusteinen yksityisoikeudellinen vaatimus tuli erikseenkin ajettuna toteuttaa rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Sitä suuremmalla syyllä tämä kanta on puollettavissa nykyisin, koska siviiliprosessuaalisten puhevaltasääntöjen soveltaminen erillisessä korvausjutussa on joka tapauksessa riidatonta.

Tässäkin yhteydessä on syytä palauttaa mieliin, että korvausvaatimus on syytteen yhteyteen kytkettynäkin yksityisoikeudellinen riitakysymys, jonka suhteen asianosaisilla on disponoimisvalta. Prosessuaaliset puhevaltasäännökset rakentuvat ajatukselle, ettei siviilioikeudellisesti vajaavaltainen saata oikeudenkäynnissäkään määrätä vaateista, jotka yksityisoikeudellisten säännösten mukaan ovat hänen määräysvaltansa ulkopuolella. Miksi rikosprosessi muodostaisi tässä kohdin poikkeuksen? Rikosasiain oikeudenkäynti ei ole muusta ympäristöstään erotettu alue, jossa vajaavaltaisen määräysvalta olisi normaalia suurempi. Päinvastainen kanta olisi vastoin vajaavaltaisen varallisuusoikeudellisia etuja. Palveleehan puhevallan usko-

minen holhoojalle tai muulle lailliselle edustajalle nimenomaan vajaavaltaisen oikeuksien suojaamista. Vajaavaltaisen tulee päästä osalliseksi tästä suojasta myös silloin, kun häneen kohdistetaan rikosjutun yhteydessä vahingonkorvausvaatimus.

Adheesion toteuttaminen ei myöskään millään tavoin vaadi rikosprosessuaalisen puhevaltanormiston soveltamista vahingonkorvauskysymyksessä, vaan rikos- ja siviiliprosessuaalisia puhevaltasäännöksiä voidaan soveltaa rinnakkain: vaikka vajaavaltainen voisikin OK 12: 2:n mukaan itse vastata syytteeseen, käyttää hänen puhevaltaansa vahingonkorvauskysymyksessä OK 12: 1,1:n mukaisesti holhooja tai muu laillinen edustaja. (Tilanne, jossa vajaavaltaisella syytetyllä olisi vahingonkorvauskysymyksessä poikkeuksellisesti OK 12: 1,2:n nojalla siviiliprosessuaalinen oikeudenkäyntikelpoisuus, tuskin syytejutussa aktualisoituu.)[22]

Soveltamalla vahingonkorvausvaatimuksen käsittelyssä siviiliprosessuaalisia oikeudenkäyntikelpoisuussääntöjä saavutetaan sekin etu, ettei puhevallan käyttöoikeuden suhteen tarvitse tehdä muutoksia, milloin korvausvaatimus OK 14: 9:n mukaisesti erotetaan erilliseksi riitajutuksi. Ja vastaavasti jatkuu siviiliprosessuaalisten puhevaltasääntöjen soveltaminen, jos erikseen siviilijuttuna vireillepantu vahingonkorvauskanne kumuloidaan syytteen yhteyteen.

8.1.3. Täydentäviä huomautuksia – Esitetty kanta siviiliprosessuaalisten puhevaltanormien soveltamisesta vahingonkorvauskysymyksessä saattaa sinänsä antaa vaikutelman, että menettely de facto olisi kovinkin erilaista verrattuna siihen, että koko jutussa sovellettaisiin säännöksiä rikosprosessuaalisesta oikeudenkäyntikelpoisuudesta. Näin ei kuitenkaan käytännössä ole useinkaan asian laita. Ensinnäkin on huomattava, että milloin syytetty on alaikäinen (alle 18 vuotta), hänen holhoojallaan, huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on OK 12: 2:n mukaan myös syytejutussa itsenäinen puhevalta alaikäisen ohella, eli vajaavaltaisen edustajan puhevalta kattaa joka tapauksessa jutun kokonaisuudessaan.

Yleisimmin siviili- ja rikosprosessuaalisten puhevaltasäännösten ristiriita ilmeneekin yksistään jutun korvauspuolella: puhevalta vahingonkorvausky-

[22] OK 12: 3:n mukaan (nyk. muodossaan L:ssa 8. 4. 1983/363) tuomioistuin voi kyllä kuulla vajaavaltaisen lakimääräistä edustajaa asiassa, jossa vajaavaltaisella on oikeus itse yksin käyttää puhevaltaa, jos se vajaavaltaisen edun kannalta katsotaan tarpeelliseksi.

On kuitenkin periaatteessa kokonaan eri asia, onko vajaavaltaisen edustajalla varsinainen puhevalta asiassa vai onko hän vain kuultavan asemassa.

symyksessä kuuluu *holhoojalle yksin*. Tätäkin prosessuaalista asiantilaa, kuten puhevaltasäännösten erottelua yleensäkin, hämärtää tai sanokaamme lieventää adheesiotilanteessa syytteen ja korvausvaatimuksen *yhteinen faktapohja*. Jutun rikosoikeudellisen ja yksityisoikeudellisen puolen käsittelyä ei yhteisen oikeudenkäyntiaineiston vuoksi voida – eikä ole syytäkään – pitää toisistaan erillään. Siviilioikeudellisesti vajaavaltaisen syytetyn omat prosessitoimet syytteen johdosta vaikuttavat tosiasiallisesti myös jutussa esitetyn vahingonkorvausvaatimuksen ratkaisuun, vaikka muodollisprosessuaalinen puhevalta tältä osin olisikin holhoojalla.

Esimerkiksi syytetyn tunnustukselle syyllisyyskysymyksen ratkaisemisessa annettava todistusvoima (OK 17: 4,2) ei saata olla ulottamatta vaikutustaan myös korvausvaatimuksen ratkaisuun. Mikäli syytetyn tunnustus olisi ristiriidassa holhoojan antamien lausumien kanssa, tuomioistuimen tulee vain ottaa tämä huomioon arvostellessaan tunnustuksen todistusvoimaa. Ja vastaavasti vajaavaltaisen etu vaatii, että milloin holhoojan antama tunnustus on ristiriidassa syytetyn omien lausumien kanssa, tunnustettua seikkaa ei tule korvauspuolen osaltakaan pitää ilman muuta riidattomana, vaikka puhevalta korvausasiassa olisikin yksin holhoojalla, vaan tuomioistuimen on tällöinkin yhtenäisesti koko juttua ajatellan harkittava tunnustuksen näyttöarvo. Ei näet ole ajateltavissa, että tuomioistuin adheesioperosessissa päätyisi tietyn tosiseikan osalta erilaiseen todistelutulokseen syyte- ja korvauspuolella.

Siviiliprosessuaalisten puhevaltasääntöjen soveltamista rikosjutun yhteydessä ajettavan korvausvaatimuksen käsittelyssä on tulkittava nimenomaan vajaavaltaisen etunäkökohdista käsin. Erityisesti tämä tulkintaperiaate tulee esiin sellaisissa tilanteissa, joissa holhooja yksinomaisen puhevaltansa turvin *disponoi* korvausvaateesta, esimerkiksi myöntää vaatimuksen oikeaksi tai tekee vaatimuksen johdosta muussa muodossa sovinnon kantajapuolen kanssa. Mikäli holhoojan määräämistoimet näet olisivat selvässä ristiriidassa vajaavaltaisen omien lausumien taikka jutussa ilmenneen muun selvityksen kanssa, tuomioistuimen tulisi prosessinjohtovaltuuksiaan käyttämällä pyrkiä selvittämään tällaisen ristiriidan syyt. Itse disponoimisvaltaa sinänsä tuomioistuin ei kuitenkaan voi holhoojalta riistää.

Holhoojan yksinomaisesta puhevallasta vahingonkorvauskysymyksessä ei ole syytä liioin tehdä äärimmäisiä johtopäätöksiä *poissaoloseurausten* suhteen, milloin vajaavaltainen syytetty itse on saapuvilla, mutta holhooja laillisesta kutsusta huolimatta on jäänyt tuomioistuimeen saapumatta.

Korvauskannetta ei näet ole syytä erottaa syytejutusta puhevallan suhteen niin jyrkästi, että sanotussa tilanteessa vastaaja katsottaisiin korvauskanteen osalta poisjääneeksi.[23]

Sen sijaan holhoojan yksinomainen puhevalta on ratkaisevana seikkana korvausvaatimuksen *vireillepanossa*. Korvauskanne on esitettävä nimenomaan holhoojalle. Tämä on eri asia kuin OK 12: 3:ssa säännelty holhoojan »kuuleminen» jutussa, jossa vajaavaltaisella on itsellään puhevalta. Kun puhevalta korvauskysymyksessä on yksin vajaavaltaisen syytetyn holhoojalla, korvauskanne ei ole tullut laillisesti vireille vielä sillä, että se on esitetty oikeudenkäyntitilaisuudessa henkilökohtaisesti läsnäolevalle syytetylle (vrt. edellä jakso 7.2.1.), ellei myös holhooja ole saapuvilla. Holhoojan poissaollessa esitettyä korvausvaatimusta ei kuitenkaan tule jättää tutkimatta, vaan vaatimus on annettava holhoojalle tiedoksi ja varattava hänelle vielä tilaisuus käyttää vajaavaltaisen puhevaltaa.[24] Esimerkiksi korvaussaatavan vanhentuminen katkeaa vasta, kun korvausvaatimus annetaan holhoojalle tiedoksi.

Holhoojalle esitettävän korvausvaatimuksen vireillepanossa voidaan noudattaa samoja menettelytapoja, kuin jos vaatimus esitettäisiin syytetylle itselleen. Holhoojaa ei siis tarvitse haastaa vastaamaan, vaan vaatimus saadaan vireille esittämällä se suullisesti holhoojalle oikeudenkäyntitilaisuudessa.[25] Holhooja siis *identifioituu asianosaisena syytettyyn* eikä ole oikeutettu nauttimaan sivullisvastaajalle suotavia kvalifioituja vireillepanoetuja.

8.2. KANTEENMUUTOSKIELLOSTA

8.2.1. Prosessilajien välisistä eroavuuksista – Kanteenmuutosproblematiikkaa on jo edellä eri yhteyksissä sivuttu. Seuraavassa tarkastellaan

---

[23] Holhoojan poisjäänti (haastettuna) ei siten estä korvausvaatimuksenkaan ratkaisemista. Edellytyksenä kuitenkin on, että holhooja on joko haasteteitse tai mahdollisessa aikaisemmassa käsittelyssä saanut tiedon korvausvaatimuksesta.

Ks. poissaolon seurauksista lähemmin jakso 8.3.

[24] Holhoojan kutsuminen »vahingonkorvausvastaajaksi» on tekstissä mainitussa tilanteessa yksityisen kantajan tehtävä. Kutsumisvelvollisuutta ei voida asettaa syyttäjälle, ellei holhoojan kuuleminen ole jutun rikosoikeudellisen puolen kannalta tarpeen.

[25] Ks. tästä edellä jakso 7.2.

rikosjutun yhteydessä esitetyn korvauskanteen muutettavuutta erityisesti siviili- ja rikosprosessin välisen rajanvedon näkökulmasta.

Kanteenmuutoskiellosta ja siitä sallittavista poikkeuksista säädetään OK 14: 2:ssa (L:ssa 12. 8. 1960/362). Säännös koskee suoranaisesti vain riitajuttuja. Kanteen muutettavuudesta rikosjutuissa ei laissamme ole nimenomaisia määräyksiä, vaan tältä osin on täytynyt tulla toimeen sillä, mitä oikeustieteellä ja praksiksella on ollut esitettävänään. Kanteenmuutossääntöjä rikosjutuissa on luotu yleisten rikosprosessiperiaatteiden ja OK 14: 2:n analogioiden pohjalta.

OK 14: 2:n mukaan vallitsee riita-asioissa lähtökohtainen kanteenmuutoskielto, josta lainkohta sallii nimenomaisesti luetellut poikkeukset.[26] Kiellon muuttaa kannetta kesken oikeudenkäynnin on katsottu periaatteessa olevan voimassa myös rikosasioissa.[27] Kanteenmuutoskiellon ratioon (oikeudenkäynnin keskitys, menettelyn selvyys ja järjestys, vastaajan puolustautumismahdollisuudet) voidaan näet vedota yhtä hyvin rikos- kuin riitajutuissakin. Kanteenmuutoskiellon yli prosessilajien ulottuva perusajatus ilmenee välillisesti jo OK 11 luvun vireillepanomääräyksistä, joissa lähdetään siitä, että vaatimusten on tultava tuomioistuimen käsittelyyn haasteen tietä (ks. OK 11: 1,1 ja 22,1).

Kuitenkin juuri rikosprosessuaalisista vireillepanosäännöksistä seuraa, ettei kanteenmuutoskiellolla ole rikosasioissa samaa merkitystä kuin rii-

---

[26] Ks. OK 14: 2:n tulkinnasta *Tirkkonen* Sp I s. 448 ss., *sama* LM 1960 s. 630 ss. sekä *Koskinen* DL 1968 s.

OK 14: 2 otettiin prosessilakiimme Ruotsin esikuvia (RB 13: 3) seuraten vuonna 1960 toteutetun OK 14 luvun uudistamisen yhteydessä (L 12. 8. 1960/362). OK 14: 2:n säätäminen ei merkinnyt varsinaista juridista uutuutta, vaan kanteenmuutoskiellon oli vakiintuneesti katsottu olleen voimassa aiemminkin suurin piirtein niiden periaatteiden mukaisena, kuin mitä OK 14: 2:sta ilmenee (ks. *HE 33/1959* s. 5). Säädännäistä tukea kanteenmuutoskiellolle ennen OK 14: 2:n säätämistä saatiin tuolloisesta OK 25: 21:stä (kumottiin vuonna 1960 toteutetun ylimääräistä muutoksenhakua koskeneen lainuudistuksen yhteydessä), jonka mukaan oli tapahtunut oikeudenkäyntivirhe, jos oli tuomittu siitä, mistä ei ollut oikeuteen haastettu. Ks. aikaisemman järjestelyn osalta esim. *Wrede* I s. 324 ja *T. Ellilä* DL 1939 s. 380 ss.

[27] *Tirkkonen* Rp I s. 377.

Systemaattisesti OK:ta täydellisempi Ruotsin RB sisältää myös rikosjuttuja koskevan nimenomaisen kanteenmuutoskieltosäännöksen (RB 45: 5,1): »Väckt åtal må icke ändras. Åklagaren äge dock mot samme tilltalade utvidga åtalet att avse annan gärning, om rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt.» RB 47: 24,1:stä ilmenee, että sama säännös koskee myös asianomistajaa, milloin hän ajaa syytettä.

Vireillä olevassa alioikeusmenettelyä koskevassa uudistusehdotuksessa (*SOU 1982: 25 ja 26*) on rikosprosessin kanteenmuutoskieltosäännös esitetty sijoitettavaksi RB 20: 1a:han, jossa eräin täsmennyksin on kaavailtu pysyttäväksi nykyisillä linjoilla (ks. lakitekstin osalta *SOU 1982: 25* s. 30 s. ja perusteluista *SOU 1982: 26* s. 400 s.).

ta-asioissa, vaan kielto jää rikosprosessissa pitkälti vain periaatteen tasolle. Kun rikosjutuissa ei OK 11: 22,1:n mukaan haastetta lainkaan tarvita, milloin henkilö, johon rikokseen perustuva vaatimus kohdistetaan, on henkilökohtaisesti läsnä tuomioistuimessa, ei vastaavassa tilanteessa saata olla olemassa myöskään kanteenmuutoskieltoa.[28] Milloin rikosjutun vastaaja on sen sijaan saapuvilla asiamiehen edustamana, kanteenmuutoskiellon on katsottu olevan voimassa suunnilleen samassa laajuudessa kuin siviilijutuissakin.[29] Ehdoton ja yhtäläinen kielto muuttaa kannetta vallitsee riita- ja rikosjutuissa myös, milloin vastaaja on poissa oikeudesta ja juttu tuolloin ratkaistaan (ks. OK 14: 2,4 L:ssa 14. 1. 1972/21). Kontradiktorista periaatetta noudatetaan tässä suhteessa yhtä ankarasti niin siviili- kuin rikosprosessissakin.

Kanteenmuutoskieltonormiston eroavuudet siviili- ja rikosprosessissa nostavat luonnollisesti esiin kysymyksen, sovelletaanko rikosjutussa esitettyyn korvausvaatimukseen rikos- vaiko siviiliprosessuaalisia sääntöjä kanteenmuutoksen luvallisuudesta.

8.2.2. Ongelman ratkaisemisesta vaatimusten vireillepanoa ja adheesioprosessin soveltamisalaa koskevien säännösten pohjalta – Edellä 7 §:ssä on tultu siihen tulokseen, että vaadittaessa korvausta syytetyltä, vaatimus voidaan esittää vasta oikeudenkäynnissä ilman haastetta, kun taas korvauksen vaatiminen muulta kuin syytetyltä (kolmannelta) edellyttää haastetietä tapahtuvaa vaatimuksen vireillepanoa. Nämä menettelysäännöt lausuvat samalla myös olennaisimman siitä, miten kanteen muutettavuutta on arvosteltava. Milloin haaste ei ole tarpeen, putoaa siviiliprosessuaalisen kanteenmuutoskiellon noudattamiselta olennainen pohja pois. Milloin taas korvausvaatimus tulee panna vireille haasteella, on periaatteessa pakko noudattaa kanteenmuutoskieltoa, koska muutoin haaste menettäisi merkityksensä. Näin ollen jako siinä suhteessa, vaaditaanko korvausta syytetyltä vai kolmannelta henkilöltä, on myös kanteenmuutoskieltonormistojen välisen rajankäynnin peruskriteeri.

---

[28] Ks. tästä *Tirkkonen* Rp I s. 377, jossa järjestelmäämme kritisoidaan siitä, että vapaa uusien syytteiden esittämisoikeus on ristiriidassa rikosprosessissa tärkeän keskitysperiaatteen kanssa.

Vrt. Ruotsin osalta edellinen alaviite, josta ilmenee, että siellä syytteen laajentamisen sallittavuus riippuu tuomioistuimen tarkoituksenmukaisuusharkinnasta. Ks. tästä *Olivecrona* s. 175 ja *Ekelöf* II s. 126.

[29] *Tirkkonen* Rp I s. 377 s. Ks. myös *Hertzberg* JFT 1967 s. 452.

Koska *syytettyyn* kohdistettavat korvausvaatimukset voidaan panna vireille ilman haastetta esittämällä vaatimukset vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa, kuten käytännössä yleensä menetellään, ei todellakaan voida puhua kanteenmuutoskiellosta, joka käsitteellisesti sisältää vertailun haasteessa esitettyyn kanteeseen. Tässä suhteessa voidaan siis sanoa kanteenmuutoksen luvallisuuden noudattelevan vahingonkorvauskysymyksessäkin rikosprosessuaalisia sääntöjä. Jos sen sijaan vastaajana on *kolmas henkilö*, on tilanne toinen, koska tällaisella vastaajalla on oikeus saada hyväkseen haasteen etu. Jottei haastesäännöstöä voitaisi kiertää, täytynee katsoa, että kolmanteen kohdistettua korvauskannetta voidaan muuttaa vain OK 14: 2:n osoittamissa rajoissa, eli lähtökohtana on tällöin siviiliprosessuaalinen kanteenmuutoskieltonormisto.

Tämä eroavuus on kuitenkin enemmän periaatteellinen kuin käytännöllinen. Adheesioperosessia koskevasta muusta prosessuaalisesta sääntelystä nimittäin seuraa, ettei korvauskanteen muutettavuuden suhteen ole sittenkään juuri merkitystä sillä, kuka korvausasiassa on vastaajana. Tärkeimpänä yhtenäistävänä tekijänä on luonnollisesti itse *adheesion soveltamisala*. Jotta korvausvaatimus voitaisiin ylipäätään ottaa syytteen yhteydessä tutkittavaksi, vaatimuksen tulee perustua syytteessä tarkoitettuun rikokseen (OK 14: 8). Korvauskanteen vapaa muuttaminen ei siten ole sallittua silloinkaan kun haastetta ei tarvita, vaan luvallisten muutosten piiri on tällöinkin itse asiassa sama, kuin mitä siviiliprosessia koskeva OK 14: 2,1:n 2 kohta säätää olennaisesti samasta perusteesta johtuvien sivuvaatimusten tai uusien vaatimusten sallittavuudesta.

Näin ollen rikosjutun yhteydessä esitettävän korvausvaatimuksen tueksi ei voida – tarvittiinpa haaste tai ei – vedota vapaasti myöskään uusiin tosiseikkoihin, vaan korvausvaatimuksen tulee saada faktapohjansa syytteessä esitetystä tapahtumainkulusta. Tässäkin suhteessa ollaan siis adheesiotilanteessa samoilla linjoilla, kuin siviiliprosessissa, jossa OK 14: 2,3 oikeuttaa kantajan ilman uutta haastetta vetoamaan uusiin seikkoihin (= oikeustosiseikkoihin), ellei asia niiden esiintuomisen johdosta muutu toiseksi. Itse asiassa saatetaan jopa väittää, että mahdollisuus uusien oikeustosiseikkojen esiinmarssittamiseen korvausvaatimuksen tueksi on adheesiotilanteessa rajoitetumpaa kuin ajettaessa korvauskannetta erikseen siviilijuttuna. Siviiliprosessin osalta voidaan näet *Ekelöfin* mielipiteeseen yhtyen katsoa, ettei asia uusien oikeustosiseikkojen johdosta muutu »toiseksi», mikäli uusi kanneperuste johtaa samaan (väitettyyn) oikeusseuraukseen

kuin alkuperäinenkin kanneperuste.[30] Tämän mukaan siviiliprosessissa ei ole ratkaisevaa se, onko alkuperäisen kanneperusteen ja uusien oikeustosiseikkojen välillä historiallinen yhteys, jonka olemassaoloa adheesioprosessissa OK 14: 8:n mukaisesti edellytetään, vaan se, onko oikeustosiseikastoilla sama juridinen merkitys.[31] Adheesioprosessin soveltamisalan ulkopuolelle jääviä oikeustosiseikkoja ei kuitenkaan voida ottaa syytejutun yhteydessä esitetyn korvausvaatimuksen perusteina tutkittaviksi, vaikka katsottaisiinkin, että niiden saattaminen prosessin kohteeksi olisi kanteenmuutoskieltoa koskevien säännösten mukaan sallittua.

8.3. ASIANOSAISEN POISSAOLON SEURAUKSISTA

8.3.1. **Alkuhuomautuksia** – Asianosaisen poissaolon seuraukset poik-

[30] Siitä, milloin asia uusiin oikeustosiseikkoihin vetoamisen johdosta muuttuu toiseksi, on kirjallisuudessa käyty paljon keskustelua. Tekstissä on yhdytty *Ekelöfin* käsitykseen Ruotsin RB 13: 3,3:n tulkinnasta, joka puheena olevassa suhteessa on asiallisesti samansisältöinen OK 14: 2,3:n kanssa. Ks. *Ekelöf* SvJT 1957 s. 320 ss., sekä *sama* II s. 124.

Olivecrona (JFT 1954 s. 333 ss. ja Rätt och dom s. 318) katsoo uusiin seikkoihin vetoamisen sallituksi, mikäli nämä kuuluvat alkuperäisen tosiseikaston kanssa »samaan tapahtumainkulkuun» (samma händelseförlopp). Olivecronan kanta on siis rinnastettavissa siihen, missä laajuudessa voidaan syytejutussa esitetyn korvausvaatimuksen tueksi vedota syytetunnusmerkistön ulkopuolisiin oikeustosiseikkoihin. Ekelöfin kanta taas on jonkin verran liberaalimpi.

Meillä *Tirkkonen* (Sp I s. 452 ss.) on probleemaa käsitellessään ottanut lähtökohdakseen ns. individualisoimisteorian (näin myös aikaisemmin *Kallenberg* II s. 349 ss.). Tämän ajattelun mukaan on ratkaisevaa se, edellyttääkö kannevaatimus yksilöidyksi tullakseen syntyperusteen ilmoittamista. Mikäli näin on asian laita, muuttuu kanteen identiteetti, so. asia muuttuu »toiseksi», jos kanneperustetta vaihdetaan. Koska oikeus suoritukseen, esim. juuri vahingonkorvausvaade, vaatii yksilöidyksi tullakseen, että oikeuden syntyperuste mainitaan, on Tirkkosen kannan mukaan kyseessä kielletty kanteenmuutos, jos haasteessa mainittua suoritusta vaaditaan oikeudenkäynnin aikana uudella perusteella. Tämän mukaisesti olisi deliktiperusteella nostetussa korvausjutussa kiellettyä vaatia samaa suoritusta esim. sopimusperusteella. Sen sijaan ns. absoluuttiset oikeudet, kuten omistusoikeus, tai muotoamisoikeudet, kuten avioerovaade tulevat yksilöidyksi ilman syntyperusteen ilmoittamista. Individualisoimisteorian mukaan tällaisia vaateita koskevassa oikeudenkäynnissä uusien kanneperusteiden esiintuominen ei merkitse kiellettyä kanteenmuutosta.

Individualisoimisteoriaa vastaan ovat *Ekelöf* (Ändring av talan s. 35 ja SvJT 1957 s. 322) ja *Olivecrona* (JFT 1954 s. 322 ss.) kohdistaneet aiheellista kritiikkiä. Onkin vaikea perustella, miksi oikeus vedota uusiin seikkoihin kanteen tueksi olisi riippuvainen käsitelainopillisesta vaateiden luokittelukonstruktiosta.

[31] Ks. siviiliprosessin osalta *Ekelöf* II s. 124.

keavat riita- ja rikosasioissa huomattavasti toisistaan.[32] Erityisesti dispositiivinen riitajuttu, mm. juuri vahingonkorvausjuttu ja rikosjuttu ovat tässä suhteessa kaukana toisistaan. Riita-asiassa asianosaisen poissaolo ei yleensä estä kanteen ratkaisemista, ja dispositiivisessa riitajutussa voidaan kanne ratkaista paikalle tulleen asianosaisen vaatimuksesta jo ensikäsittelyssä yksipuolisella tuomiolla, jossa ratkaisu perustuu varsinaisesti poissaoloon sinänsä eli ratkaisu on poissaolevalle vastainen (ks. OK 12: 10–12). Rikosasioissa taas on lähtökohtana, ettei tuomiota voida antaa, jos jompikumpi asianosaisista jää saapumatta käsittelytilaisuuteen, eikä asiaratkaisua silloinkaan, kun syyte on poissaolotilanteessa poikkeuksellisesti ratkaistavissa, saateta perustaa muodolliseen poissaolokriteeriin, vaan jutussa esitettyyn todelliseen selvitykseen. (OK 12: 15–18 ja 16: 6–8). Prosessilajien väliset erot ovat suurimmat vastaajan poissaoloa koskevissa sääntelyissä, kun taas suhtautuminen yksityisen kantajan poissaoloon on enemmän yhdensuuntaista. Tarkasteltaessa poissaoloseurauksia prosessin ajallisen keston näkökulmasta havaitaan poikkeavuuksien olevan suurempia ensikäsittelyssä kuin lykkäyksen jälkeisessä oikeudenkäyntitilaisuudessa (OK 12: 10–12 verr. 12: 15–17 ja 16: 5 verr. 16: 6–8).

Koska adheesiotilanteessa kumuloidaan syyte ja dispositiivista laatua oleva siviilikanne, nousee prosessilajien välinen rajanvetoproblematiikka selväpiirteisesti esiin: noudatetaanko korvauskanteenkin käsittelyssä aina rikosprosessuaalisia poissaolosäännöksiä? Ensi näkemältä vaikuttaa kyllä myönteinen vastaus luontevalta. Eihän näytä hevin mahdolliselta, että samassa jutussa sovellettaisiin kahdenlaisia poissaolosäännöksiä. Useimmiten ei lienekään epäilyksiä siitä, etteivätkö rikosprosessuaaliset poissaolosäännökset koskisi juttua kokonaisuudessaan.[33] Erityisen vaikealta tuntuisi soveltaa siviiliprosessin poissaolonormeja rikosjutun varsinaisiin asianosaisiin, asianomistajaan ja syytettyyn.

---

[32] Käsiteltäessä poissaolon prosessuaalisia seurauksia tarkoitetaan aina luonnollisesti *esteetöntä* poissaoloa tuomioistuimesta. Jos asianosaisella tiedetään olevan *laillinen este* saapua käsittelytilaisuuteen, hän välttyy poissaolon haitalliselta seuraamukselta ja hänelle varataan uusi tilaisuus oikeuksiensa valvomiseen (ks. OK 12: 19–21 L:ssa 14. 1. 1972/21).

Lisäksi tarkoitetaan aina ns. *totaalista* poissaoloa: asianosainen ei ole läsnä sen enempää henkilökohtaisesti kuin asiamiehen edustamanakaan. Näin ollen tekstissä seuraavassa esityksessä jätetään tarkastelun ulkopuolelle kysymys asianosaisen *henkilökohtaisesta* läsnäolovelvollisuudesta. Asiamiehen lähettäminen oikeudenkäyntiin merkitsee kuitenkin (totaalista) poissaoloa OK 12: 20:n säätämässä erikoistilanteessa: asianosainen, joka huolimatta siitä, että hänet on määrätty saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, lähettää asiamiehen sijastaan, vaikkei hänellä ole laillista estettä, katsotaan poisjääneeksi.

[33] Näin Ruotsin oikeuden osalta *Ekelöf* II s. 168.

On kuitenkin korostettava, että korvauskanne on syytteen yhteyteen kumuloitunakin yksityisoikeudellinen, dispositiivinen riitakysymys, jonka prosessuaalinen kohtalo ei meillä yleensäkään ole sidottu tiukasti siihen, miten syytteen käy. Erityisesti sitä tilannetta ajatellen, että syyte poissaolotilanteessa – joko poissaolon johdosta tai muusta syystä – raukeaa, on syytä kiinnittää huomiota OK 14: 11:n määräyksiin. Lainkohtahan sallii syytejutun yhteydessä esitetyn yksityisoikeudellisen vaatimuksen tutkimisen tai sen käsittelyn jatkamisen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä paitsi silloin, kun syytteessä tarkoitettu teko ei ole rikos, myös silloin, kun teosta ei *muusta syystä* voida tuomita rangaistusta. Säännöksen ensisijaisena tarkoituksena ei tosin ole järjestellä poissaolotilanteita adheesioprosessissa, vaan perusideana on ollut antaa mahdollisuus tutkia yksityisoikeudellinen vaatimus (rikoksesta riippumattoman vastuuperusteen nojalla) silloinkin, kun syytettä ei voida hyväksyä.[34] Mutta OK 14: 11:n perusajatusta siitä, ettei yksityisoikeudellinen vaatimus ole välttämättä riippuvainen syytteen kohtalosta, voidaan käyttää hyväksi myös poissaolotilanteita analysoitaessa.

Erityistä huomiota ansaitsevat poissaoloseurauksia selviteltäessä *sellaiset korvauskanteen asianosaiset, joilla ei ole jutussa asianomistajan tai syytetyn asemaa*. Esiintyipä tällainen »siviiliasianosainen» sitten kantaja- tai vastaajapuolella, ei ainakaan suoralta kädeltä voida sanoa, että seuraukset hänen poissaolostaan määräytyisivät rikosprosessuaalisten poissaolosäännösten mukaisesti.

Milloin kyseessä on syytejutun ensikäsittely ja syyte raukeaa tai se jää tutkimatta samalla kun jompikumpi korvauskanteen asianosaisista on poissa, tulee esiin ongelma, antaako OK 14: 11 mahdollisuuden ratkaista (asianmukaisesti vireillepantu) korvausvaatimus siviiliprosessuaalisten säännösten mukaisesti *yksipuolisella tuomiolla*. Koska yksipuolisen tuomion sisällön ensisijaisena kriteerinä on itse poissaolo, merkitsee tällainen ratkaisu paikalletulleen asianosaisen aseman huomattavaa helpottumista verrattuna siihen, että ratkaisu – vaikkakin se sinänsä voitaisiin antaa – olisi »normaali» näyttöön perustuva asiaratkaisu.[35]

---

[34] Ks. lainkohdan ratiosta *HE 12/1971* s. 12 s. ja *Halila* LM 1972 s. 469.

[35] Milloin yksipuolinen tuomio annetaan kantajan pyynnöstä poissaolevaa vastaajaa vastaan, kantajan ei tarvitse näyttää toteen kanteensa perusteena olevia tosiseikkoja (vastaavasti kannetta ei voida tässä tilanteessa myöskään »hylätä toteen näyttämättömänä»). OK 12: 12,2:n määräys kanteen hyväksymisestä yksipuolisella tuomiolla siltä osin, kuin sitä ei pidetä ilmeisesti perusteettomana, merkitsee kuitenkin, ettei millaista kannetta tahansa hyväksytä, vaan että tuomioistuimen on yksipuolisessa tuomiossakin pyrittävä oikean ratkai-

OK 14: 11:n ajatus syytteen ja korvausvaatimuksen keskinäisestä riippumattomuudesta vaikuttaa siis siihen suuntaan, että poissaolon seurauksia voitaisiin arvostella kummankin kanteen osalta itsenäisesti. Tämän tulkintatendenssin vastapainoksi on kuitenkin otettava huomioon toinen OK 14 luvun säännös, nimittäin OK 14: 10, jonka vaikutus on päinvastainen, so. poissaolon seurauksia *yhdentävä*. Tässä lainkohdassa säädetään sen tilanteen varalta, että milloin syyte ja samaan rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus ovat vireillä erikseen, jälkimmäistä ei saa ratkaista, ennen kuin syytteen johdosta on annettu päätös. Samaa periaatetta on luonnollisesti noudatettava silloinkin, kun syyte ja yksityisoikeudellinen vaatimus on kumuloitu yhdeksi rikosjutuksi: yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan ratkaista aikaisintaan samaan aikaan, kun syyteasiakin päätetään (tai jätetään tutkimatta tai sillensä). Jos siis syytejuttua lykätään asianosaisen poissaollessa, merkitsee mainittu ratkaisukielto välttämättä myös liitännäisen korvauskanteen lykkäämistä, eli rikosprosessuaalinen poissaoloseuraus (tässä lykkäys) sulkee piiriinsä korvausvaatimuksenkin.[36]

Oikeuskirjallisuudessamme ei adheesioprosessiin liittyvää poissaoloproblematiikkaa ole tiettävästi käsitelty. On ehkä lähdetty siitä, että poissaolon seuraukset määräytyvät vahingonkorvauskysymyksessäkin rikosprosessuaalisten säännösten mukaan eikä prosessilajien välisiä rajanveto-ongelmia synny. Kysymys ei näytä saaneen kovinkaan paljon huomiota osakseen myöskään ulkomaisessa kirjallisuudessa. Yleensä on vain tyydytty toteamaan, että adheesiotilanteessa menettely noudattaa korvauskysy-

---

sun löytämiseen. Yksipuolista tuomiota ei voida perustaa esim. notorisesti väärille tosiseikoille. Lisäksi tuomioistuimen on varmistauduttava siitä, että yksipuolisella tuomiolla määrätty velvoite perustuu oikeusjärjestyksemme mukaan kannekelpoiseen vaateeseen, kuin myös siitä, että kanteessa vaaditut seuraukset lain mukaan liittyvät kanteen perustaksi esitettyihin tosiseikkoihin. Ks. näistä yksipuoliseeen tuomioon liittyvistä kysymyksistä lähemmin *Tirkkonen* Sp II s. 51 s., *Halila* LM 1972 s. 484 ss. ja *T. Ellilä* DL 1972 s. 314 sekä Ruotsin osalta, jossa RB 44: 8,2 vastaa asiasisällöltään OK 12: 12,2:ta, *Ekelöf* V s. 183 ss. ja *Hassler* Rättegångsbalken s. 332 ss. Vrt. myös RB:n uudistusehdotuksen kannalta esitystä RB 44: 19:ksi ja siitä *SOU 1982: 26* s. 548 s.

Vastaavasti paikalle tullut vastaaja on oikeutettu kantajan poissaollessa vaatimaan dispositiivisen riitajutun ratkaisemista yksipuolisella tuomiolla. Kanne on tällöin hylättävä siltä osin kuin vastaaja ei myönnä sitä oikeaksi (OK 12: 10,2). Vrt. Ruotsin osalta RB 44: 8,1 (ja ehdotusta uudeksi RB 44: 18:ksi *SOU 1982: 26* s. 548), jossa järjestely on sikäli OK 12: 10,2:sta poikkeava, ettei kannetta vastaajan vaatiessa tuomiota hylätä, vaikkei vastaaja sitä myöntäisikään, jos »det eljest uppenbart framgår, att käromålet är grundat».

[36] OK 14: 10:n taustalla oleva pyrkimys tuomioiden yhteneväisyyteen (ks. tästä *LVK 1969: 3* s. 16, *HE 12/1971* s. 12 s. ja *Halila* LM 1972 s. 467) saattaisi vaarantua, mikäli korvausvaatimus voitaisiin syytteen lykkäämisestä huolimatta ratkaista.

myksessäkin rikosprosessuaalisia sääntöjä.[37]

Niukkasanaisuus selittyy sillä, ettei poissaoloproblematiikka eräiden yleiseurooppalaisten adheesioperiaatteen perustunnusmerkkien vuoksi monestikaan tule esille. Tällaisia poissaoloproblematiikkaa eliminoivia seikkoja ovat mm. 1) kielto antaa yksityisoikeudellisen vaatimuksen johdosta asiaratkaisua, ellei syytettyä todeta syypääksi rangaistavaan tekoon (so. syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen tiukka materiaalinen kohtalonyhteys), 2) loukatun mahdollisuus esittää vaatimuksensa jo esitutkintavaiheessa tai valmistavassa käsittelyssä, jolloin hänen läsnäoloaan pääkäsittelyssä ei enää vaadita, vaan esitutkinnassa tehty vaatimus riittää ja 3) kielteinen suhtautuminen ns. sivulliskumulaatioon (kantajana muu kuin asianomistaja tai korvausvaatimus kohdistetaan muuhun kuin syytettyyn).

Ehkä laajimmin on adheesioprosessin poissaoloproblematiikkaa käsitelty *Ruotsissa*. Suhteellisen vakiintuneesti on katsottu (RB ei sisällä asiasta säännöksiä), että poissaolon seuraukset määräytyvät yksityisoikeudellisen vaatimuksenkin osalta rikosprosessuaalisten sääntöjen mukaan.[38] *Olivecrona* ja *Ekelöf* toteavat nimenomaisesti, ettei asianosaisen poissaolo rikosjutussa oikeuta tuomioistuinta antamaan yksityisoikeudellisen vaatimuksen johdosta yksipuolista tuomiota.[39]

Tähän sääntöön esitetään kuitenkin parhaillaan vireillä olevassa alioikeusmenettelyä koskevassa uudistusehdotuksessa (*SOU 1982: 25* ja *26*) merkittävää periaatteellista muutosta. Uudistusehdotuksen RB 46: 16,2:n

---

[37] Näin esim. saksalaisessa kirjallisuudessa *Löwe–Rosenberg* s. 118, *Roxin* s. 351 s. ja *Würtenberger* Festchrift für Pfenninger s. 199 s. Ks. myös *Schönke* DRZ 1949 s. 123.

Samalla kannalla Tanskassa *Gomard* s. 167 ss. ja *Jespersen* s. 256. Näin myös Norjan osalta *Skeie* II s. 226 ja *Hov* s. 146 s. Hov (ib.) esittää kyllä näkökohtia myös sen käsityksen puolesta, että tietyissä tilanteissa (esim. milloin korvausta vaaditaan muulta kuin syytetyltä) olisi mahdollista antaa korvausvaatimuksen johdosta kantajan tai vastaajan poissaolon seurauksena siviiliprosessuaalinen yksipuolinen tuomio (uteblivelsesdom).

Ruotsin osalta ks. jälj. alaviite 38:n jäljessä olevaa esitystä.

[38] Ks. *Olivecrona* s. 332 s., *Ekelöf* II s. 168 sekä lisäksi *Petrén* SvJT 1952 s. 65 ja *Boman* SvJT 1967 s. 84.

[39] *Olivecrona* s. 332, *Ekelöf* II s. 168.

Huomattakoon kuitenkin, että Ruotsissa itse syytejuttu on syytetyn poissaollessa ratkaistavissa monissa tapauksissa, joissa se meidän prosessijärjestyksemme mukaan olisi kielletty. Syytteen mukana voidaan myös jutussa esitetty korvausvaatimus ratkaista, joka ratkaisu ei kuitenkaan ole yksipuolinen tuomio, vaan normaali näyttöön perustuva asiaratkaisu.

Lisäksi voidaan poikkeavuutena omaan systeemiimme verrattuna mainita, että Ruotsissa asianomistajan ei syyttäjän ajamassa jutussa tarvitse saapua pääkäsittelyyn saadakseen aiemmin tuomioistuimelle esittämänsä korvausvaatimuksen tutkituksi ja ratkaistuksi. Ks. *Dillén* s. 287, *Lassen* SvJT 1948 s. 678, *Olivecrona* s. 332 s. ja *Boman* SvJT 1967 s. 84 sekä RB 22 luvun perustelujen osalta *SOU 1938: 44* s. 283.

mukaan voitaisiin syytejutun yhteydessä ajettava yksityisoikeudellinen vaatimus ratkaista jomman kumman asianosaisen poissaollessa yksipuolisella tuomiolla (ratkaisulle ehdotetaan uutta nimitystä »förenklad dom») siviiliprosessuaalisten säännösten (RBEhd 44: 18 ja 19) mukaisesti, milloin paikalle tullut asianosainen vaatii ratkaisua. Pyrkimys syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen johdosta annettavien ratkaisujen yhdenmukaisuuteen on johtanut kuitenkin säännösehdotuksessa eräisiin rajoituksiin ja erityispiirteisiin verrattuna yksipuolisen tuomion edellytyksiin siviiliprosessissa.

Ensinnäkään yksipuolista tuomiota ei voitaisi antaa ennen syytteen ratkaisemista, ellei yksityisoikeudellista vaatimusta myönnetä oikeaksi.[40] Toiseksi tuomioistuimen ratkaisu rikosoikeudellisessa syyllisyyskysymyksessä merkitsisi yksipuolista tuomiota annettaessa, että yksityisoikeudellinen vaatimus »i motsvarande del är uppenbart grundat eller ogrundat». Yksipuolinen tuomio ei siis voisi yksin poissaolokriteerin nojalla olla sisällöltään ristiriidassa syyllisyyskysymyksen johdosta annettavan ratkaisun kannssa.[41] Ellei paikalle tullut asianosainen vaatisi yksityisoikeudellisen vaatimuksen ratkaisemista, vaatimus tulisi säännösehdotuksen mukaan jätettäväksi sillensä.

8.3.2. Kantajan poissaolo – Kantajataholla ilmenevän poissaolon seurauksia selviteltäessä on syytä ensinnäkin erotella tilanteet sen mukaan, ajaako syyttäjä syytettä vai tapahtuuko tämä yksistään asianomistajan voimin. Toinen Suomen prosessioikeudelle tunnusomainen erottelu, joka moderneissa ulkomaisissa prosessijärjestyksissä näyttelee paljon vähäisempää osaa, on eron tekeminen sillä perusteella, onko kyseessä poissaolo jutun ensikäsittelystä vaiko vasta (myös) jatkokäsittelystä. Niissä maissa joissa prosessin keskittäminen on viety nykyajan vaatimalle tasolle, on lähtökohtana, että juttu saatetaan ratkaisuun asti yhdessä yhtäjaksoisessa (pää)käsittelyssä. Esimerkiksi Ruotsin prosessikirjallisuudessa ei poissaoloa selvitel-

[40] Ks. *SOU 1982: 26* s. 583, jossa huomautetaan tämän määräyksen olevan yhteydessä RB 22: 5:een, jossa ehdotetaan OK 14: 10:n tapaan säädettäväksi, ettei rikosjutussa esitettyä yksityisoikeudellista vaatimusta saa ratkaista, ennen kuin tuomioistuin on ratkaissut syyllisyyskysymyksen (poikkeuksena tässäkin tilanne, jossa yksityisoikeudellinen vaatimus on myönnetty oikeaksi). Ks. ehdotetun RB 22: 5:n johdosta *SOU 1982: 26* s. 414 ss.

[41] Ks. lähemmin *SOU 1982: 26* s. 583 s.

täessä erotella toisistaan ensikäsittelyä ja jatkokäsittelyä, vaan pääkäsittely on poissaoloseurausten suhteen yksi kokonaisuus.[42]

a) Milloin asianomistaja tai muu rikoksen johdosta vahinkoa kärsinyt jää saapumatta *ensikäsittelyyn* jutussa, jossa *syyttäjä ajaa syytettä*, on tavallisimmin seurauksena se, etteivät hänen mahdolliset korvausvaatimuksensa tule lainkaan vireille eli poissaolon seuraukset eivät aktualisoidu. Poissaolo-ongelmat tulevat eteen siis vain, jos korvausvaatimus on pantu etukäteen haasteella vireille (ks. edellä jakso 7 §).

Ellei asianomistajan (vahingon kärsineen) läsnäoloa katsota tarpeelliseksi syyteasian selvittämisessä, hänen poisjääntinsä ei estä ratkaisemasta syytettä. Miten käy tällöin haasteteitse vireillepannun korvausvaatimuksen, kun kantaja on poissa? Katsoisin, että korvausvaatimus on jätettävä sillensä. Ensikäsittelyä koskevan OK 12 luvun mukaan oikeudenkäynti raukeaa kantajan jäädessä saapumatta ensikäsittelyyn, lukuunottamatta dispositiivisia riitajuttuja, joissa asia voidaan paikalletulleen vastaajan vaatimuksesta ratkaista yksipuolisella tuomiolla ellei estettä ole eikä asiaa lykätä (OK 12: 10,2). Jos ajatellaan esitettyä adheesiotilannetta yksistään korvausvaatimuksen osalta, tilanne rinnastuu kieltämättä kantajan poissaoloon dispositiivisen riitajutun ensikäsittelyssä. Nykylainsäädännön valossa ei kuitenkaan voitane ajatella, että korvausvaatimus ratkaistaisiin yksipuolisella tuomiolla samalla, kun syytekin ratkaistaan. Koska syytteen johdosta esitetty näyttö olisi joka tapauksessa otettava korvauskysymystä ratkaistaessa huomioon, ratkaisu ei kuitenkaan olisi »todellinen», ensisijaisesti

---

[42] Ks. esim. *Olivecrona* s. 288 ss. ja *Ekelöf* V s. 182 ss.

Nykyisessä RB 43: 11 (siviiliprosessi) ja RB 46: 11:ssa (rikosprosessi) on yksityiskohtaiset määräykset siitä, missä ajassa pääkäsittely on saatettava loppuun, erityisesti siitä, voidaanko pääkäsittelyä lykkäyksen jälkeen jatkaa ns. jatkettuna pääkäsittelynä vai onko pääkäsittely uudistettava kokonaisuudessaan.

Alioikeusmenettelyn koskevassa uudistusehdotuksessa (SOU 1982: 25 ja 26) ollaan periaatteessa entisillä linjoilla: keskitysperiaatteen voimassapitämiseksi olisi pääkäsittely pyrittävä saattamaan loppuun »utan onödiga uppehåll och så långt som möjligt i ett sammanhang» (RBEhd 44: 4,1 ja 46: 4,1). Ellei pääkäsittelyä saada loppuun yhden päivän aikana, se olisi pyrittävä saattamaan päätökseen viikon kuluessa, elleivät erityiset syyt vaadi pitempää aikaa. Kokonaan uusi pääkäsittely olisi pidettävä, »om uppehåll i förhandlingen gjorts i sådan omfattning att syftet med en i ett sammanhang genomförd huvudförhandling väsentligen gått förlorad». Ks. RBEhd 44: 4:n 2 ja 3 mom. ja 46: 4:n 2 ja 3 mom. sekä perustelujen osalta *SOU 1982: 26* s. 530 ss. ja s. 576 ss.

Olennaista nimenomaan poissaoloseurausten kannalta on, etteivät RB poissaolosäännökset erottele pääkäsittelyn eri käsittelytilaisuuksia toisistaan, vaan säännökset puhuvat vain asianosaisen »poissaolosta pääkäsittelystä».

poissaoloon perustuva yksipuolinen tuomio. Ruotsissakin tällaisen järjestelyn on katsottu vaativan lain muuttamista, kuten edellä on esitetty.

Nyt lausutusta seuraa, että haastein vireille pantu korvausvaatimus tulee jättää kantajan poissaolon vuoksi sillensä siinäkin tapauksessa, että syytteen käsittely lykätään myöhempään oikeudenkäyntitilaisuuteen. Kantaja voi halutessaan esittää korvausvaatimuksensa uudelleen jatkokäsittelyssä.

Korvausvaatimuksen ratkaisemiselle yksipuolisella tuomiolla vastaajan vaatimuksesta saatetaan esittää painavampia perusteita, milloin syyttäjä ensikäsittelyssä peruuttaa syytteen. Voidaan näet sanoa, ettei syytteen käsittely tällöin enää »häiritse» siviiliprosessuaalisten poissaolosäännösten soveltamista. Prosessuaalinen tilanne ei nyt itse asiassa lainkaan eroa siitä, että kantaja olisi jäänyt pois erillisenä siviilijuttuna nostetun vahingonkorvauskanteen ensikäsittelystä. Ja on muistettava, ettei meillä syytteen raukeaminen sinänsä vielä merkitse, että liitännäinen korvauskannekin olisi samalla rauennut, vaan OK 14: 11 antaa mahdollisuuden tutkia ja ratkaista korvausvaatimus, vaikka syyte raukeaa peruuttamisen johdosta. Yksipuolisen tuomion antamista kantajaa vastaan ei voitane pitää ainakaan suoranaisena virheenä. Yksipuolista tuomiota puoltava tulkinta tuskin kuitenkaan saanee vastakaikua oikeuskäytännöstä, jossa korvauskanne jätettäneen yleisimmin sillensä kantajan poissaollessa huolimatta syytteen raukeamisesta. Käytäntö on taipuvainen noudattamaan tiettyä kaavamaisuutta, jolla silläkin on nimenomaan prosessin sujuvuutta palvelevat etunsa.

Milloin asianomistaja jää saapumatta *itse vireille panemansa* jutun ensikäsittelyyn, asia (= syyte) jätetään sillensä (OK 12: 16). Sama prosessuaalinen seuraus ulottuu myös mahdollisesti haasteessa esitettyihin yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin. Vastaukseksi kysymykseen, voisiko vastaaja tässä tilanteessa vaatia korvausvaatimuksen ratkaisemista edukseen yksipuolisella tuomiolla, voidaan viitata edellä esitettyihin näkökohtiin.

Jutun käsittelystä poisjäänyt kantaja on normaalisti samalla jutussa asianomistaja. Asianomistajan poissaoloa koskevat säännökset soveltunevat yleensä myös ns. *sivulliskantajan* (vahingon kärsinyt, jolla ei ole syyteoikeutta) poissaoloon. Milloin syyte raukeaa tällaisen kantajan poissaollessa, voidaan hänen nostamansa korvauskanteen hylkäämistä vastaajan vaatimuksesta yksipuolisella tuomiolla pitää ehkä luontevampana kuin mitä yksipuolinen tuomio asianomistajaa vastaan olisi. Toisaalta täytynee kyllä katsoa, että milloin sekä asianomistaja että muu vahingon kärsinyt ovat esittäneet haasteessa korvausvaatimuksia ja jäävät kumpikin pois jutun käsittelytilaisuudesta, heitä käsitellään poissaoloseurausten suhteen yh-

denmukaisesti. Vaikuttaisi ristiriitaiselta, jos esimerkiksi asianomistajan korvauskanne jäisi poissaolon vuoksi sillensä, mutta poissaolevaa sivulliskantajaa vastaan annettaisiin vastaajan vaatimuksesta yksipuolinen tuomio.

Sivulliskumulaation osalta on lisäksi syytä tarkastella tilannetta, jossa syytejutun vireille pannut yksityinen asianomistaja jää ensikäsittelyyn saapumatta, mutta sivulliskantaja tulee saapuville. Tällöin joudutaan ottamaan kantaa ongelman, voiko sivulliskantaja, huolimatta syytteen raukeamisesta asianomistajan poissaolon vuoksi, saada korvausvaatimuksensa tutkituksi. Milloin sivullinen on pannut korvausvaatimuksensa *haasteella* vireille, on perusteltua katsoa, ettei asianomistajan poisjäänti ja syytteen raukeaminen estä korvausvaatimuksen tutkimista. Siinä tapauksessa, että sivullinen on käyttänyt vireillepanossa kirjallista haastetta, saatetaan tutkittavuutta pitää sikälikin riidattomana, että korvauskanne täyttää tällöin yleensä myös itsenäiseltä siviilikanteelta vaadittavat tutkittavaksi ottamisen edellytykset. Mutta suullinenkin haaste täytyy katsoa riittäväksi (ks. edellä jakso 7 §).

Nähdäkseni tilanteeseen soveltuu OK 14: 11:n ajatus mahdollisuudesta tutkia jutussa esitetty yksityisoikeudellinen vaatimus, vaikka syytteessä mainitusta teosta ei – nyt syytettä ajavan asianomistajan poissaolon vuoksi – voidakaan tuomita rangaistusta. Onhan sivullisen esittämän korvausvaatimuksen tutkiminen mahdollista silloinkin, kun asianomistaja tosin tulee saapuville, mutta heti oikeudenkäynnin alussa peruuttaa syytteensä. Sillä seikalla, ilmaiseeko asianomistaja haluttomuutensa syytteen ajamiseen jäämällä pois oikeudesta tai peruuttamalla nimenomaisesti syytteen, ei saata olla ratkaisevaa merkitystä siinä suhteessa, voidaanko sivullisen korvausvaatimus ottaa tutkittavaksi.

Koska syyte asianomistajan poissaolon vuoksi raukeaa, merkitsee korvausvaatimuksen tutkiminen sitä, että todetaan syytteen jääneen sillensä ja jatketaan korvausvaatimuksen käsittelyä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.[43]

Entä mikä on sivullisen kanteen kohtalo, jos hän – syytettä ajavan asianomistajan jäätyä saapumatta tuomioistuimeen – aikoisi *vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa* esittää korvausvaatimuksensa? Näinhän sivulliskan-

[43] OK 14: 11:ssä säädetty mahdollisuus jatkaa korvausvaatimuksen käsittelyä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä sen jälkeen, kun tuomioistuin on erottautunut syytteen käsittelystä, ei välttämättä vaadi yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyn lykkäämistä käsittelyjärjestyksen muutoksen aikaansaamiseksi, vaan käsittelyjärjestystä voidaan vaihtaa myös kesken saman oikeudenkäyntitilaisuuden.

tajakin voi sinänsä menetellä kohdistaessaan korvausvaatimuksensa syytettyyn (7 § alaviite 25:n edellä). Tarkasteltaessa ongelmaa tiukan muodollisesti, saatetaan sanoa, että koska syytejuttu on rauennut asianomistajan poissaoloon, syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaatiota ei voi enää syntyä eikä korvausvaatimuksen vireillepanossa voida turvautua rikosprosessuaalisiin säännöksiin. Sehän merkitsisi siviiliprosessuaalisten vireillepanosäännösten kiertämistä: siviilijuttu voitaisiin panna ilman haastetta vireille.

Tarkoituksenmukaisuus- ja joustavuusnäkökohdat puhuvat kuitenkin voimakkaasti sen puolesta, että sivullisen vaatimus voitaisiin tässäkin tapauksessa ottaa tulkittavaksi. Sivullinen ei ole varsinaisesti »lähtenyt ajamaan» kannettaan erikseen. On kohtuullista suojata hänen luottamustaan siihen, että syytettä todella ajetaan. Tämäkään tilanne ei sitäpaitsi periaatteelliselta konstruktioltaan juuri eroa siitä, että asianomistaja kyllä tulee oikeudenkäyntiin saapuville, mutta peruuttaa syytteensä, jolloin jutussa esitetty korvausvaatimus on riidatta tutkittavissa. Näin ollen katsoisin, ettei syytettä yksin ajavan asianomistajan poisjääntí ja syytteen raukeaminen estä tutkimasta sivullisen vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa syytettyyn kohdistamaa korvausvaatimusta.

b) Sen tilanteen varalta, että korvausvaatimuksen esittänyt asianomistaja tai muu vahingon kärsinyt jää saapumatta jutun käsittelyyn *lykkäyksen jälkeen*, muodostaa lähtökohdan OK 12: 18,1:n määräys, jonka mukaan jatkokäsittelyssä noudatetaan tuomioistuimen lykkäyspäätöksessä poissaolon varalta antamia määräyksiä.[44]

Syyttäjän ajamassa jutussa *asianomistaja* velvoitetaan tavallisesti saapumaan jatkokäsittelyyn, »mikäli hän katsoo etunsa sitä vaativan» (OK 16: 6). Tämä lykkäysuhka merkitsee, ettei korvausvaatimuksensa ensikäsittelyssä esittäneen asianomistajan tarvitse olla läsnä enää jatkokäsittelyssä saadakseen korvausvaatimuksensa tuolloin tutkituksi ja ratkaistuksi. Rat-

[44] OK 12: 18,1 koskee rikosasioita. Lainkohta ilmaisee kuitenkin yleisprosessuaalisen periaatteen, sillä riitajuttuja koskeva vastaava määräys löytyy OK 12: 14,1:stä.

Todettakoon tässä yhteydessä, että milloin muutoksenhakutuomioistuimessa asia »lykätään» suulliseen käsittelyyn, poissaolon varalta asetetuista poissaolosuhteista ei tuomioistuimen tarvitse pitää yhtä ehdottomasti kiinni. Milloin näet sakon uhalla saapumaan velvoitettu asianosainen jää saapumatta käsittelytilaisuuteen tai noudettavaksi määrättyä ei tavata taikka milloin ilmoitusta suullisesta käsittelystä ei saada toimitetuksi asianosaiselle tiedoksi, asia saadaan, milloin syytä on, asianosaisen poissaolosta huolimatta ratkaista, eikä asetettua uhkasakkoa tällöin tuomita (ks. OK 26: 9,3 ja 30: 21,2).

kaisu, vaikka se olisi asianomistajalle vastainen, ei luonnollisestikaan ole yksipuolinen tuomio, vaan normaali valituksenalainen asiaratkaisu.[45] Normaaleihin poissaoloseurauksiin verrattuna saatetaan myös joutua siihen erikoistilanteeseen, että korvausvaatimus on ratkaistavissa, vaikkei sen enempää asianomistaja kuin syytettykään ole paikalla. Syytejuttu on näet saatettu lykätä uhalla, että syyte voidaan vastaajan poissaolosta huolimatta ratkaista (ks. OK 16: 8). Syytteen ratkaiseminen vastaajan poissaollessa avaa luonnollisesti mahdollisuuden ratkaista myös asianomistajan ensikäsittelyssä esittämä korvausvaatimus, vaikka asianomistajakin jäisi saapumatta jatkokäsittelyyn.[46]

Milloin asianomistaja on velvoitettu saapumaan *henkilökohtaisesti* jatkokäsittelyyn, jolloin hänelle on välipäätöksessä asetettu sakon uhka (ks. OK 16: 6,2), syytteen tai korvausvaatimuksen osalta ei voida antaa asiaratkaisua hänen jäädessä saapumatta käsittelytilaisuuteen. Tuomioistuinta sitovat lykkäysvälipäätöksessä annetut poissaolouhat (OK 12: 18,1).[47]

Esitettyjä poissaoloseurauksia lienee sovellettava myös *muun kuin asianomistajan* ensikäsittelyssä esittämän korvausvaatimuksen kohtaloon hänen jäädessään saapumatta jatkokäsittelyyn. Ainakin käytännössä sivulliskantajaan sovellettaneen lykkäysvälipäätöksessä asianomistajaa koskevia lykkäysuhkasäännöksiä.

Asianomistajan *itsensä* ajamassa jutussa hänet velvoitetaan saapumaan jatkokäsittelyyn – ellei hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pidetä tarpeellisena – »jos hän haluaa kannettaan jatkaa» (OK 16: 6,1). Näin ollen hänen poisjääntinsä jatkokäsittelystä aiheuttaa sen, että juttu raukeaa. Tämä kohtalo odottaa paitsi syytettä, myös asianomistajan ensikäsittelyssä mahdollisesti esittämiä yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Mainitun lykkäysuhan

---

[45] Ks. tämän johdosta myös *Palmgren* s. 166.

[46] Asianomistajan ensikäsittelyssä esittämä korvausvaatimus voitaneen ratkaista jatkokäsittelyssä hänen poissaollessaan siinäkin tapauksessa, että syyttäjä *luopuu ajamasta syytettä*, jolloin syyte raukeaa. OK:n poissaolosäännöksistä ei löytyne tukea käsitykselle, että asianomistajan korvausvaatimuksen ratkaiseminen jatkokäsittelyssä hänen poissaollessaan edellyttäisi syyteprosessin jatkamista syyttäjän (tai toisen asianomistajan) toimesta. Sen sijaan OK 14: 11:n määräys mahdollisuudesta ratkaista korvausvaatimus, vaikkei rikoksesta voida »muusta syystä» tuomita rangaistusta, puoltaa tässä omaksuttua tulkintaa.

[47] Mikäli syyttäjä tällaisessa tilanteessa (jatkokäsittelyssä) peruuttaa syytteen, kysymys asianomistajan läsnäolostaan syyllisyyskysymyksen selvittämiseksi raukeaa. Asianomistajan aiemmin mahdollisesti esittämää korvausvaatimusta ei kuitenkaan saateta syytteen peruutuksen vuoksi siänäsä pitää rauenneena. Koska käytetty lykkäysuhka toisaalta estää korvauskanteen ratkaisemisen sillä kertaa, korvausvaatimuksen käsittelyä on lykkäyksen avulla jatkettava siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.

käyttäminen aiheuttanee sen, ettei paikalle jatkokäsittelyyn tulleella vastaajalla voida katsoa olevan oikeutta saada korvausvaatimus ratkaistuksi tai sen käsittelyä jatketuksi OK 14: 11:n mukaisesti riitajuttuna.

Milloin asianomistajan ajamassa syytejutussa *kolmas henkilö* on esittänyt korvausvaatimuksia ja hän tulee jatkokäsittelyyn saapuville, mutta asianomistaja itse jää pois ja syyte raukeaa, voidaan kuitenkin tertiuksen ajama korvauskanne tutkia ja ratkaista tai sen käsittelyä jatkaa siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä (OK 14: 11). Jos taas ensikäsittelyssä korvausvaatimuksia esittänyt *sivulliskantaja jää saapumatta* jatkokäsittelyyn, on korvausvaatimus ratkaistavissa, mikäli syytteenkin johdosta annetaan päätös (ks. OK 14: 10). Korvausvaatimuksen ratkaiseminen edellyttää lisäksi, ettei sivulliskantajaa ole velvoitettu saapumaan henkilökohtaisesti jatkokäsittelyyn, vaan lykkäysuhan on tullut olla sellainen, ettei poisjäänti estä asian ratkaisemista. Tavallisesti sivulliskantaja velvoitettaneenkin saapumaan jatkokäsittelyyn asianomistajaa koskevalla uhalla, »mikäli hän katsoo etunsa sitä vaativan».

Sivulliskantajan poisjäänti jatkokäsittelyssä onkin suhteellisen ongelmaton, mikäli syytteen nostanut asianomistaja tulee saapuville jatkamaan syytettä. Jos sen sijaan asianomistajakin jää pois jatkokäsittelystä, on vaikeampaa ratkaista, mikä on tertiuksen esittämän korvausvaatimuksen kohtalo. Tätäkin tilannetta on syytä verrata tilanteeseen, jossa asianomistaja tosin tulee saapuville, mutta peruuttaa syytteensä. Tällöin voidaan poisjääneen tertiuksen aiemmin esittämä korvausvaatimus ratkaista (elleivät hänelle asetetut lykkäysuhat muodosta estettä, jolloin taas korvauskanteen käsittelyä on lykättävä ja käsittelyä jatkettava siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä). Tämän perusteella täytynee katsoa, ettei tertiuksen esittämän korvausvaatimuksen tutkimiselle (tai käsittelyn siviiliprosessuaaliselle jatkamiselle) ole estettä silloinkaan, kun hänen lisäkseen myös syytettä yksin ajava asianomistaja jää saapumatta jatkokäsittelyyn.

Kieltämättä erikoislaatuiseen tilanteeseen joudutaan siinä tapauksessa, että kantajien lisäksi syytettykin (tai muu korvausvastaaja) jää jatkokäsittelystä pois: tertiuksen korvauskanne ei raukea, vaikka jutun kaikki asianosaiset ovat poissa. Jotta tältä lopputulokselta vältyttäisiin (mikä ei ole millään tavoin periaatteellisesti välttämätöntä), vaadittaisiin muutoksia seuraavaan kahteen periaatteeseen, joita adheesioprosessissamme noudatetaan: a) Sivullisen rikosjutussa esittämän korvausvaatimuksen kohtalo on riippumaton siitä raukeaako syyte asianomistajan poissaolon vuoksi (arg. OK 14: 11). b) Sivulliskantaja rinnastetaan jatkokäsittelyä koskevien pois-

saoloseurausten suhteen asianomistajaan jutussa, jossa syyttäjä ajaa syytettä. Sivullisen korvauskanne kyllä jatkokäsittelyssä raukeaisi asianosaisten poissaoloon, mikäli sivulliseen sovellttaisiin siviiliprosessuaalisia poissaolouhkia (OK 16: 5). Tällöin tertiuksen kanne jäisi aina jatkokäsittelyssä sillensä, ellei paikalle tullut vastaaja vaatisi sen ratkaisemista. Tämä merkitsisi kuitenkin tertiuksen asettamista syyttäjän ajamassa jutussa asianomistajaa huonompaan asemaan: hänen olisi aina tultava jatkokäsittelyyn saapuville varmistaakseen sen, ettei hänen ensikäsittelyssä esittämänsä korvausvaatimus raukea. Tällaista eriarvoisuutta ei kuitenkaan voida hyväksyä, ja käytännönkin kannalta on selväpiirteistä, että kaikkiin jutun kantajiin sovelletaan yhtäläisiä poissaolonormeja.

8.3.3. Vastaajan poissaolo – Vaikka edellä onkin päädytty siihen, että rikosjutun asianomistajaa ja muuta vahingon kärsinyttä kohdellaan vahingonkorvauskysymyksessä yhtäläisten säännösten mukaisesti, on tilanne vastaajataholla luonnollisista syistä toisin tarkasteltaessa yhtäältä syytetyn ja toisaalta ns. sivullisvastaajan (esim. syytetyn työnantajan) poissaolon seurauksia. On selvää, että syytettyyn ja muuhun yksistään korvausasiassa vastaajaksi vedettyyn henkilöön sovelletaan toisistaan poikkeavia poissaolosäännöksiä. Rikosjutun »siviilivastaajalle» ei voida antaa samoja rikosprosessuaalisia määräyksiä poissaolon varalta kuin syytetylle, vaan ensiksimainitun osalta tulevat sovellettaviksi *siviiliprosessuaaliset poissaolosäännökset*.

Adheesiotilanteesta kuitenkin seuraa, ettei siviiliprosessin poissaolonormeja saateta soveltaa sivullisvastaajaan kaikessa laajuudessaan. Syytteen käsittelyssä saatu selvitys näet ulottaa aina vaikutuksensa myös korvauskysymyksen ratkaisuun. Tämä merkitsee, että ratkaisu korvauskanteen johdosta on monesti sivullisvastaajan poissaollessakin varsinaisesti näyttöön perustuva normaali valituksenalainen tuomio silloinkin, kun siviiliprosessissa tulisi kysymykseen yksipuolinen tuomio poissaolon perusteella. Lisäksi on syytä vielä palauttaa mieleen poissaoloseurauksia yhdenmukaistava OK 14: 10, joka kieltää ratkaisemasta korvauskannetta, ennen kuin syytteen johdosta on annettu päätös. Näin ollen syytteen lykkääminen aiheuttaa välttämättä myös korvauskanteen lykkäämisen, olipa korvauskanteeseen vastaajaksi vedetty sivullinen läsnä tai ei.

a) Rikosasian *syytetyn* jäädessä saapumatta jutun ensikäsittelyyn hänet – ellei syytettä jätetä sillensä – tuomitaan poissaolosta sakkoon tai

määrätään tuotavaksi jo samaan oikeudenkäyntitilaisuuteen. Ellei nouto onnistu, asian käsittelyä on lykättävä (ks. OK 12: 17). Rikosjutun ratkaiseminen ensimmäisessä käsittelytilaisuudessa syytetyn poissaollessa ei meillä ole eräitä poikkeuksia lukuunottamatta mahdollista. Koska syytettyyn kohdistettavat korvausvaatimukset esitetään tavallisesti vasta käsittelytilaisuudessa, eivät poissaoloseurauksetkaan tältä osin vielä yleensä aktualisoidu. Milloin kuitenkin jo haasteessa on syytettyyn kohdistettu korvausvaatimuksia, joudutaan ensinnäkin jo OK 14: 10:n kautta siihen, että korvauskannettakin on syytteen mukana lykättävä. Toiseksi syytetylle tiedoksi annettavaan haasteeseen sisällytettäneen käytännössä vain yksi rikosprosessuaalinen poissaolouhka (= esteettä poissaoleva vastaaja tuomitaan rangaistukseen esteettömästä poissaolosta tai noudetaan, ks. OK 11: 22,1 ja 23,2) silloinkin, kun haasteessa on esitetty syytteen lisäksi yksityisoikeudellisia vaatimuksia.[48]

Syytetyn poissaollessakin saatetaan ensikäsittelyssä joutua tilanteeseen, jossa OK 14: 10:n asettama kielto ratkaista (haasteessa esitetty) korvausvaatimus poistuu. Syyte voi näet jäädä tutkimatta tai sillensä sellaisella perusteella, joka ei ulotu korvausvaatimukseen (esim. yksistään syyte peruutetaan tai yksityisen asianomistajan itse nostamassa syytejutussa kolmas henkilö haasteteitse esittänyt korvausvaatimuksia ja asianomistaja jää saapumatta ensikäsittelyyn, joissa tapauksissa syyte – muttei korvausvaatimus – raukeaa; syytteen jättäminen tutkimatta ei myöskään johda korvausvaatimuksen tutkimatta jättämiseen, mikäli korvauskanne täyttää itsenäiseltä riitajutulta vaadittavat prosessinedellytykset).

Voidaanko asianmukaisesti vireillepantu korvausvaatimus tällaisessa tilanteessa ratkaista? Kysymykseen täytynee vastata kieltävästi ainakin niiltä osin, kuin korvausvaatimukset on pantu vireille samalla haasteella kuin syyte. Haasteessa syytetylle annettu rikosprosessuaalinen poissaolouhka, joka ei tunne mahdollisuutta ratkaista juttua ensikäsittelyssä syytetyn poissaollessa, sitoo tuomioistuinta vahingonkorvauskanteenkin osalta, vaikka syyte jätettäisiin heti tutkimatta tai sillensä. Korvauskanteen käsittelyä voidaan tällöin jatkaa siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä (arg. OK 14: 11), eli korvauskanne lykätään OK 16: 5:n mukaisin poissaolouhin.

---

[48] Milloin syytettyä vastaan on otettu korvauspuolen osalta erillinen siviilihaaste ja korvauskanne yhdistetään ensikäsittelyssä syytejuttuun, siviilihaasteen siviiliprosessuaaliset poissaolouhat käyvät merkityksettömiksi. – Syytetyn poissaolo ei estä kumuloimasta juttuja.

Siviiliprosessuaaliset haasteen poissaolouhat »heräävät henkiin», milloin syyte jää tutkimatta tai sillensä sellaisella perusteella, joka ei vaikuta korvauskanteen vireilläoloon (ks. tästä tekstissä jäljempänä).

Sen sijaan erillisellä »siviilihaasteella» rikosjutun käsittelyyn yhdistettäväksi haastettua korvauskannetta on perusteltua arvostella poissaoloseurausten suhteen toisin syytteen pudotessa mainituin tavoin kuviosta pois. Tällaisessa erillisessä haasteessa asetetaan vastaajalle siviiliprosessuaalisten säännösten mukainen (OK 11: 4,1) uhka poissaolon varalta (»asia voidaan ratkaista asianosaisen poissaolosta huolimatta, ellei estettä ole»). Esitetyssä tilanteessa korvauskanne todella jää yksinäiseksi siviilijutuksi. Näin ollen ei pitäisi olla estettä myöskään ratkaista kannetta vastaajan poissaollessa paikalle tulleen kantajan vaatimuksesta OK 12: 12,2:n mukaisesti *yksipuolisella tuomiolla*, kuitenkin niin, että mikäli vastaajaan (syytettyyn) on kohdistettu samalla sellaisiakin korvausvaatimuksia, joita rikosprosessuaalinen poissaolouhka estää heti ratkaisemasta, on yleensä paikallaan lykätä juttu kaikkien korvausvaatimusten osalta yhdenmukaisiin ratkaisuihin pääsemiseksi.[49]

Syytetyn jäädessä saapumatta rikosjutun *jatkokäsittelyyn* korvausvaatimusta koskevat poissaoloseuraukset määräytyvät nytkin yhtäältä OK 14: 10:n ja toisaalta lykkäysvälipäätöksessä asetetun poissaolouhan perusteella. Tämä merkitsee, että korvauskanne on ratkaistavissa vain, jos syyteenkin johdosta annetaan päätös tai jos syyte raukeaa. Lisäksi edellytetään, että juttu on lykätty uhalla, että asia voidaan syytetyn poissaolosta huolimatta ratkaista. Tällainen lykkäysuhka voidaan OK 16: 8:n mukaan rikosjutun vastaajalle asettaa, jos rikoksesta, josta häntä syytetään ei ole säädetty muuta rangaistusta kuin sakko tai jos häntä on asian käsittelyn aikana henkilökohtaisesti kuultu, eikä hänen henkilökohtaista läsnäoloaan jatkokäsittelyssä pidetä tarpeellisena.[50]

Milloin poisjäänyt syytetty on velvoitettu saapumaan jatkokäsittelyyn henkilökohtaisesti ja syytteestä luovutaan, voidaan korvausvaatimuksen käsittelyä kyllä lykkäyksin jatkaa siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, mutta välipäätöksessä syytetylle asetettu henkilökohtainen läsnäolovelvoliisuus, jota syytetty ei ole noudattanut, estää korvauskanteen ratkaisemisen puheena olevassa käsittelytilaisuudessa.

b) Varsin usein vaaditaan rikosjutussa korvausta myös *muulta kuin*

---

[49] Kantajalla ei siis ole tuomioistuinta sitovaa subjektiivista oikeutta vaatia yksipuolista tuomiota. OK 12: 12,2 säätää nimenomaisestikin yksipuolisen tuomion antamisen ehdoksi sen, ettei »estettä ole eikä asiaa lykätä». Ks. tämän määräyksen johdosta, jolla kyllä ensisijaisesti tarkoitettaneen muodollisten ratkaisuedellytysten olemassaoloa, *HE 12/1971* s. 6 sekä *Halila* LM 1972 s. 484 s.

[50] OK 16: 8:n johdosta ks. *Halila* m.k. s. 496 s.

syytetyltä, esimerkiksi syytetyn työnantajalta tai julkisyhteisöltä VahKL 3 luvun säännösten perusteella. Tällaisen »siviilivastaajan» jäätyä saapumatta tuomioistuimeen, on lähtökohdaksi otettava siviiliprosessuaaliset poissaolosäännökset. Koska sivulliseen kohdistettava korvausvaatimus voidaan säännönmukaisesti panna vireille vain haasteella (ks. edellä jaksoa 7.3.), joudutaan soveltamaan myös *ensikäsittelyä* koskevia poissaolosäännöksiä samaan tapaan kuin riitajutuissakin.

Haasteessa asetetaan sivullisvastaajalle poissaolon varalta uhka, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta ellei estettä ole (OK 11: 4,1).[51] Tällainen poissaolouhka sallii siis korvauskanteen ratkaisemisen, jos sivullinen jää ensikäsittelyyn saapumatta. Yksin tältä pohjalta sivullisen poissaoloa ei kuitenkaan voida arvostella, sillä OK 14: 10:n kielto ratkaista korvauskannetta, ennen kuin syytteen johdosta on annettu päätös, koskee luonnollisesti myös kolmanteen henkilöön rikoksen perusteella kohdistettavaa korvausvaatimusta.

Näin korvauskanne voidaan sivullisvastaajan poissaollessa ratkaista ensinnäkin, jos syytekin ratkaistaan. Tässä tilanteessa sivullisen poissaolo ei kuitenkaan merkinne sitä, että häneen kohdistettu kanne ratkaistaisiin yksipuolisella tuomiolla. Voidaan kyllä esittää perusteita myös yksipuolisen tuomion puolesta, mutta luontevammalta vaikuttaa omaksua kanta, että syytteen kanssa samassa yhteydessä korvauskanteen johdosta annettava asiaratkaisu on normaali valituksenalainen tuomio vastaajan poissaolosta riippumatta.[52]

Korvauskanne on OK 14: 10:n estämättä ratkaistavissa niinikään, jos syyte jätetään sillensä tai tutkimatta syystä, joka ei vaikuta korvauskanteen käsittelyyn. Koska tuomioistuin on erottautunut syytejutun käsittelystä antamatta asiaratkaisua ja tilanne korvauskanteen osalta on täysin rinnastettavissa dispositiivisen riitajutun ensikäsittelyyn, voidaan nähdäkseni perustellusti omaksua kanta, että tässä tilanteessa korvauskanne ratkaistaan

[51] Haasteessa mainitaan lisäksi, onko vastaajan saavuttava henkilökohtaisesti tuomioistuimeen. Vahingonkorvausjutussa ei vastaajalle yleensä aseteta velvollisuutta henkilökohtaiseen läsnäoloon.

[52] Jos verrataan tilannetta dispositiiviseen riitajuttuun, jossa on useita vastaajia ja jossa osa vastaajista on poissa ensikäsittelystä, merkitsee jutun ratkaiseminen ensikäsittelyssä sitä, että poisjääneitä vastaan ajettavilta osin kanne ratkaistaan yksipuolisella tuomiolla ja läsnäolevien osalta normaalisti tuomiolla. – Selvää kuitenkin on, että tällaisessa tilanteessa jutussa esitetyllä näytöllä on vaikutuksensa myös poissaolevia vastaan annettavaan ratkaisuun huolimatta siitä, että heidän osaltaan muodollinen poissaoloperuste on tuomion peruskriteeri. Ks. poissaolosta subjektiivisen kumulaation tilanteissa *Ekelöf* II s. 169 ss. Vrt. myös *Tirkkonen* Sp I s. 413.

poissaolevaa sivullisvastaajaa vastaan *yksipuolisella tuomiolla*, mikäli kantaja vaatii ratkaisua (OK 12: 12,2).[53]

Milloin syyte sen sijaan tulee lykättäväksi, OK 14: 10:n ratkaisukielto estää ratkaisemasta kolmanteen kohdistettua korvauskannetta riippumatta siitä, oliko tertiusvastaaja läsnä tai poissa, vaan juttua on tältäkin osin lykättävä (OK 16: 5:ssä säädetyin siviiliprosessuaalisin lykkäysuhin).

Sivullisvastaajan poissaoloa rikosjutun *jatkokäsittelystä* tulee sitäkin arvostella asetetun lykkäysuhan (OK 16: 5) ja OK 14: 10:n säännöksen valossa. Mikäli jatkokäsittelyssä syyte ratkaistaan tai se jätetään korvauskanteeseen vaikuttamattomista syistä tutkimatta tai sillensä, kolmanteen kohdistettu korvausvaatimus on hänen poissaolostaan huolimatta ratkaistavissa – edellyttäen, että häneen nähden on välipäätöksessä käytetty normaalia lykkäysuhkaa (asia voidaan vastaajan poissaolosta huolimatta ratkaista). Koska kyseessä on jatkokäsittely, korvauskanteen ratkaisu vastaajan poissaollessa ei ole yksipuolinen tuomio, vaan normaali tuomio, jota vastaan poissaolleenkin muutoksenhakukeino on valitus hovioikeuteen.

Milloin syytteen käsittelyä lykätään, on OK 14: 10:n vuoksi pakko lykätä edelleen myös sivulliseen kohdistettua korvauskannetta, jonka lykkääminen käy välttämättömäksi myös, jos sivullinen jää saapumatta tuomioistuimeen, vaikka hänet on velvoitettu henkilökohtaisesti paikalle. Viimemainitussa tilanteessa korvauskanteen käsittelyä tulee lykätä, vaikka syyte ratkaistaisiinkin tai tuomioistuin muutoin erottautuisi syyteasiasta.

---

[53] Vrt. myös syytetyn osalta edellä alaviite 49:n edellä olevaa esitystä.

Mikäli tekstissä mainitussa tilanteessa korvauskanne on nostettu useita henkilöitä vastaan (esim. vastaajana myös syytetty) ja osa heistä on saapuvilla, korvauskanteen johdosta annettava ratkaisu jakautuu edellisessä alaviitteessa mainituin tavoin tuomioon ja yksipuoliseen tuomioon.

9 § KORVAUSVAATIMUS JA TUOMIOISTUIMEN AINEELLINEN PROSESSINJOHTO

9.1. YLEISTÄ

9.1.1. Johdantoluontoisia huomautuksia – Prosessioikeustieteessä erotetaan toisistaan tuomioistuimen aineellinen ja muodollinen prosessinjohto. Jälkimmäisellä ymmärretään tuomioistuimen toimintaa prosessin ulkonaisen kulun järjestämiseksi, kun taas *aineellinen* eli *materiaalinen prosessinjohto* tarkoittaa tuomioistuimen toimintaa oikeudenkäynnin kohteen tarkemmaksi toteamiseksi ja oikeudenkäyntiaineiston, nimenomaan todistusaineiston hankkimiseksi.[1] Aineellinen prosessinjohto suuntautuu siis – ei varsinaisesti prosessimenettelyyn – vaan *oikeudenkäyntiaineistoon*.[2]

Aineellisessa prosessinjohdossa on keskeisiltä osin kysymys siitä, missä laajuudessa tuomioistuin voi, kuten *Ekelöf* havainnollisesti ilmaisee, »rikastuttaa oikeudenkäyntiaineistoa» (berika processmaterialet).[3] Oikeudenkäyntiaineistolla tarkoitetaan prosessinjohtoa koskevissa selvittelyissä kaikkea sitä materiaalia, joka tuomiota annettaessa voidaan (tulee) ottaa huomioon: asianosaisten vaatimukset, vaatimusten perusteet (= tosiseikat vaatimusten tueksi) ja tosiseikkojen perusteeksi esitetyt todisteet; oikeudenkäyntiaineistoa ovat myös yksittäistapauksessa sovellettaviksi tulevat oikeusohjeet ja kokemussäännöt, joskaan ne eivät prosessinjohdon kannalta

---

[1] Ks. käsiteluonnehdinnoista esim. *Granfelt* Processledningen s. 46, *Wrede* I s. 69 s. ja s. 338 ss, *sama* Juridiska uppsatser s. 193 ss., *Sjöström–Alkio* s. 49 ja *Tirkkonen* Sp I s. 84 ss. ja s. 502 ss.

Ulkomaisesta kirjallisuudesta viitattakoon *Hassler* s. 220 ss., *Ekelöf* V s. 34 ss.; *Bratholm–Hov* s. 321 ss. ja 344 ss., *Gomard* Civilprocessen s. 244, *Taksøe–Jensen* s. 2 ss.; *Baumbach–Lauterbach* (Hartmann) s. 371 ja *Rosenberg–Schwab* s. 328 s.

[2] *Hassler* s. 223, *Ekelöf* TSA 1962 s. 211, *sama* Arbetstvister s. 263 ja *Boman* s. 28. Ks. myös *Virolainen* LM 1983 s. 149.

[3] *Ekelöf* V s. 36.

Kuten *Ekelöf* (ib.) huomauttaa, saattaa prosessinjohtotoimenpiteiden tarkoituksena olla myös oikeudenkäyntiaineiston *rajoittaminen*. Suomen prosessilaissa tällaisesta prosessinjohdosta tarjoavat esimerkin esim. OK 14: 4 (tuomioistuimen velvollisuus huolehtia siitä, ettei juttuun sekoiteta mitään, mikä ei siihen kuulu) ja OK 17: 7 (tuomioistuimen velvollisuus evätä yhtäältä asiaan vaikuttamatonta tai selvitettyä seikkaa koskeva todistelu ja toisaalta prosessiekonomisesti epämielekäs todistelu). Ks. tämän johdosta myös *Virolainen* LM 1983 s. 150 s.

Tekstissä ei enemmälti puututa prosessiaineiston rajoittamista koskevaan prosessinjohtoon.

ole samalla tavalla problemaattisia kuin vaatimukset, niiden perusteet ja todisteet.

Aineellista prosessinjohtoa koskevat lain määräykset järjestelevät sitä tärkeää kysymystä, miten tuomioistuimen ja asianosaisten toimintojen keskinäinen suhde jutun materiaaliseksi selvittämiseksi on järjestetty, missä laajuudessa tuomioistuin voi puuttua »asianosaisten taisteluun».[4] Vaikka ihanteellista olisi, että tuomioistuin voisi pysytellä prosessin aikana passiivisena ja keskittyä päätehtäväänsä, tuomion antamiseen, ei tämä useinkaan ole mahdollista, vaan prosessin läpivienti vaatii tuomioistuimen osallistumista prosessiaineiston hankintaan. Nykyisin korostetaankin aineellisen prosessinjohdon tärkeyttä ja tuomioistuimen vastuuta jutun selvittämisessä.

Aktiivisen prosessinjohdon periaate ilmenee selkeästi vuonna 1960 (L 12. 8. 1960/362) uudistetusta oikeudenkäymiskaaren 14 luvusta, jossa annetaan määräyksiä asian käsittelystä tuomioistuimessa.[5] Aineellista prosessinjohtoa koskeva perussäännös löytyy OK 14: 4:n toisesta virkkeestä. Lainkohdan mukaan tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että juttu tulee perusteellisesti käsitellyksi ja ettei asiaan sekoiteta mitään sellaista, joka ei siihen kuulu. Tätä pääsäännöstä täydentävät OK 14: 1,1:n ja 14: 3,3:n määräykset puheenjohtajan *kyselyvelvollisuudesta:* milloin asianosaisen esitys havaitaan epäselväksi tai epätäydelliseksi, puheenjohtajan tulee kyselemällä pyrkiä poistamaan tällaiset puutteet.[6] Todistusaineiston han-

---

[4] *Virolainen* m.k. s. 150.

[5] Uudistettujen OK 14 luvun säännösten perusteluista ks. *HE 33/1959* s. 3 s.

Prosessinjohtotoimenpiteiden tärkeyttä ilmentää selkeästi ratkaisu *KKO 1984 II 115,* jossa KKO palautti dispositiivisen riitajutun (velkomus) alioikeuteen, koska – kuten tiedonannon otsakkeessa lausutaan – vastaajan kiistämisensä tueksi esittämien seikkojen vuoksi olisi asianosaisten henkilökohtainen kuuleminen ja asian perusteellinen käsitteleminen ollut tarpeellista.

[6] Etenkin vanhemmassa prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa puhutaan tuomarin kyselyo*ikeudesta* eikä kyselyvelvollisuudesta. Ks. esim. *Wrede* I s. 72 s., *Sjöström* s. 166, *Sjöström–Alkio* s. 45 ja s. 175 sekä myös *Tirkkonen* Sp I s. 83, Sp II s. 33, *sama* Rp II s. 367.

1960 luvulta lähtien on kyllä näkyvästi korostettu (mm. *Tirkkonen* edellä viitatuissa kohdin), että tuomarin kyselyoikeus on samalla myös velvollisuus. Kyselyvelvollisuudesta puhuu *Aalto* LM 1962 s. 568 ss. ja erit. s. 574. Se, kumpaa termiä käyttää, tuntuu jossakin määrin makuasialta, sillä termit miellettäneen sangen pitkälle asiallisesti toistensa synonyymeiksi. Kyselyvelvollisuus-ilmaisua puoltaa kyllä se laistakin ilmenevä tosiasia, ettei mahdollisuutta kyselyin selvittää juttua ole jätetty tuomarin vapaaseen harkintaan.

Toisaalta, kuten tekstistäkin jäljempänä havaitaan, tarkkaa rajaa siinä suhteessa kuinka pitkälle kyselyvelvollisuus ulottuu, ei voitane asettaa: toiset tuomarit turvautuvat ahkerammin kyselytoimenpiteisiin kuin toiset. Tässä mielessä voidaan kyllä nimenomaan prosessinjohtovaltuuksien reuna-alueilla perustellusti puhua myös kyselyoikeudesta. Ks. tästä *Virolainen* LM 1983 s. 154 sekä tekstissä jäljempänä alaviite 57:n edellä olevaa esitystä.

kintaa koskeva prosessinjohtosäännös on sijoitettu puolestaan todistelusäännösten yhteyteen, OK 17: 8:aan (nykyisessä muodossaan L:ssa 19. 7. 1974/622), jossa tuomioistuimelle annetaan laajat valtuudet määrätä omasta aloitteestaan hankittavaksi näyttöä.[7]

Materiaalinen prosessinjohto jakautuu, kuten esitetystä luonnehdinnasta ilmenee, kahteen osaan: a) toimenpiteisiin sen täsmentämiseksi, *mistä oikeutta käydään* (prosessin kohde), jolloin prosessinjohto suuntautuu yhtäältä jutussa esitettäviin *vaatimuksiin* ja toisaalta niiden perusteina oleviin faktoihin eli ns. *oikeustosiseikkoihin*[8] ja b) toimenpiteisiin *todeisteiden* hankkimiseksi ex officio. Nämä toimintalohkot voidaan ainakin periaatteessa selvästi erottaa toisistaan. Tuomioistuimen on ensin päästävä selvyyteen jutussa esitetyistä vaatimuksista ja erityisesti myös niistä oikeustosiseikoista, jotka voidaan juttua ratkaistaessa ottaa huomioon, ennen kuin voidaan ryhtyä hankkimaan todisteita näiden oikeustosiseikkojen tueksi. Oikeudenkäynnin selvyys kärsii, jos nämä materiaalisen prosessinjohdon osa-alueet sekoitetaan toisiinsa. Todistelu tulee ajankohtaiseksi vasta sen jälkeen, kun relevantti faktamateriaali on tuotu esiin ja selvitetty, mitkä oikeustosiseikat edes kaipaavat näyttöä. Näiden prosessinjohtolohkojen erillään pitäminen kuuluu puolestaan prosessin ulkonaista kulkua koskevien järjestelyjen eli muodollisen prosessinjohdon piiriin.[9]

Myös tuomioistuimen konkreettiset toimenpiteet ovat prosessin kohdetta selviteltäessä paljolti toiset kuin silloin, kun prosessinjohto suuntautuu todisteiden hankintaan. Asianosaisten vaatimuksia ja niiden perusteita rasittavat puutteellisuudet tai epäselvyydet tulee puheenjohtajan korjata kyselyvelvollisuutensa (OK 14: 1 ja 3) avulla. Milloin tuomioistuin taas päättää hankkia lisää näyttöä, se määrää asianosaiset sitä hankkimaan tai ryhtyy itse toimenpiteisiin näytön saamiseksi. Tämä toimenpiteiden laatua koskeva ero ei kuitenkaan ole asiassa olennaista, ja käytännössäkin erottelua hämärtää se, että asianosaisia kuullaan jutussa sangen usein myös todistelutarkoituksessa.

---

[7] Asiasisällöltään OK 17: 8 ei ole muuttunut OK 17 luvun säätämisen (29. 7. 1948/571) jälkeen. Vuoden 1974 muutos oli vain teknistä laatua ja aiheutui siitä, että kuritushuonerangaistus poistettiin rangaistusjärjestelmästä.

[8] Oikeustosiseikan käsitteestä ks. edellä 3 § alaviite 7:n kohdalla olevaa esitystä.

[9] Vrt. tämän johdosta myös *Aalto* LM 1962 s. 571 ja erityisesti *Ekelöf* Domarseminariet november 1976 s. 28 s.

Kyseisestä rajanvedosta ei kuitenkaan ole käytännössä aina mahdollista pitää tiukasti kiinni. Esimerkiksi todistajankuulustelu saattaa antaa asianosaiselle aiheen vedota uuteen oikeustosiseikkaan. Ks. tästä jälj. alaviite 116.

Asianosaisen kuulustelu todistelutarkoituksessa voi tapahtua joko kuulusteluna *totuusvakuutuksen nojalla* tai, kuten yleensä menetellään, ns. *vapaana kuulusteluna*. Kuulustelu todistelutarkoituksessa on periaatteessa pidettävä erillään riidan kohteen (vaatimukset ja niiden perusteet) selvittelystä. Kun asianosaista kuullaan näyttötarkoituksessa, häntä on yleensä kuultava *henkilökohtaisesti* (totuusvakuutuksin kuultaessa tämä seuraa jo asian luonteesta); ja eteen tulevat samat kuulusteluongelmat kuin todistajankuulustelussakin. Tällöin on lisäksi keskeistä selvittää asianosaisen lausuman *todistusarvo* (lausuma on todistustosiseikka). Sen sijaan riidan kohdetta koskevat kysymykset voidaan hyvin esittää asianosaisen *edustajalle* tai *avustajalle*, ja kysely on saavuttanut tarkoituksensa, kun selviää, mikä on asianosaisen lausuman *sisältö*.[10]

Näin ollen lain määräys asianosaisen *totuudessapysymisvelvollisuudesta* (OK 14: 1,2 ja 14: 3,2, joista ilmenee, ettei rikosjutussa syytetyllä ole totuudessapysymisvelvollisuutta) liittyy ensisijaisesti juuri todistelutarkoituksessa tapahtuvaan asianosaisen kuulusteluun (tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa jutussa»), vaikkakin lainkohdista ilmenevä rehellisen prosessaamisen vaatimus kyllä koskee kaikkia asianosaisen lausumia.

Vaikka syytetyllä ei ole totuudessapysymisvelvollisuutta, hänen kuulemisensa on olennaisesti kuulustelua todistelutarkoituksessa. Syytetyn lausumilla ei yleensä ole prosessin kohteen kannalta (mistä oikeutta käydään) suurtakaan merkitystä, vaan keskeistä on hänen lausumiensa käyttäminen tietolähteenä syytteenalaisesta teosta. Tähän viittaa myös OK 14: 3,1:n määräys, jonka mukaan syytettyä on kehotettava esittämään kertomuksensa yhtäjaksoisesti (vast. todistajan osalta OK 17: 33,2) ja jossa määrätään, että kuulustelussa on vastaavasti noudatettava, mitä OK 17: 32:ssa säädetään todistajan kuulustelemisesta.

Selostettuun erotteluun asianosaisen kuulustelussa suhtautuu kriittisesti *Hassler* (Civilprocessrätt s. 342 ja s. 363). Hän katsoo, ettei eroa voida ylläpitää prosessissa, jossa noudatetaan vapaata todistusteoriaa ja jossa tuomarin täten on näyttöä arvioidessaan otettava huomioon kaikki asiassa ilmenneet seikat, siis myös kaikki asianosaisten lausumat, olipa ne sitten annettu varsinaisesti todistelumielessä tai tarkoituksin selvittää riidan kohdetta.

Verrattaessa rikos- ja siviiliprosessia toisiinsa, tulee luonnollisena lähtökohtana esiin ajatus, että materiaalisen prosessinjohdon tulee olla voimakkaampaa rikosprosessissa. Onhan erityisesti korostettu tuomioistuimen vastuuta rikosoikeudellisen syyllisyyskysymyksen selvittämisessä. Käytännön prosessitodellisuus on kuitenkin – yllättävää kyllä – pitkälti

[10] Ks. tämän johdosta lähemmin *Ekelöf* IV s. 147 s. sekä *Virolainen* LM 1983 s. 152.

päinvastainen: tarve aineelliseen prosessinjohtoon on rikosjutuissa monesti vähäisempää kuin riitajutuissa.[11] Tämä »paradoksi» saa selityksensä, paitsi nykyisen syyttäjälaitoksen kehittyneisyydestä, myös erityisesti siitä, että kysymys aineellisen prosessinjohdon tarpeellisuudesta tulee esille nimenomaan silloin, kun asianosaiset voivat määrätä oikeudenkäyntiaineistosta. Tällöin syntyy ongelma, voiko tuomioistuin asianosaisten disponointivallasta huolimatta jutun selvittämisen intressissä »johtaa» prosessia niin, että relevantti aineisto kokonaisuudessaan tulisi oikeudenkäynnissä esille ja prosessaamisen kohteeksi.[12]

Materiaalinen prosessinjohto on tällä tavoin yhteydessä *määräämis- eli dispositiiviseen periaatteeseen.*[13] Tämän menettelyprinsiipin vallitessa tuomioistuin on sidottu asianosaisten vaatimuksiin eikä voi viran puolesta myöskään ottaa huomioon oikeustosiseikkaa, johon ei ole vedottu. Dispositiivisesta periaatteesta on ilmauksena myös OK 17: 8:n säännös, joka rajoittaa tuomioistuimen aloiteoikeutta näytön hankkimisessa ja antaa vastaavasti asianosaisille kyseisen määräysvallan.[14] Milloin nyt mainitut

[11] Ks. *Ekelöf* Domarseminariet november 1977 s. 35 ja *Virolainen* LM 1983 s. 151.

Tässä ilmiössä on havaittavissa yhteys yleiseen, jo vuosikymmeniä vallinneeseen kehityssuuntaan yhtäältä lisätä siviiliprosessissa tuomioistuimen aktiviteettia asian selvittämisessä ja toisaalta voimistaa rikosjutuissa akkusatorista, tuomioistuimen passiivisuutta korostavaa menettelytapaa. Ks. tämän johdosta *Tirkkonen* Juhlajulkaisu Ståhlberg s. 437 ss., *Aalto* LM 1962 s. 569 alaviite 6. Vrt. lisäksi *Ekelöf* Arbetstvister s. 277. Sekä *SOU 1982: 26* s. 105 ja s. 130 ss.

[12] Ks. *Ekelöf* Arbetstvister s. 264.

[13] *Ekelöf* m.t. ib. Ekelöf on monissa yhteyksissä korostanut materiaalisen prosessinjohdon välistä yhteyttä tähdentäen kuitenkin samalla, ettei materiaalinen prosessinjohdon harjoittaminen sinänsä merkitse dispositiivisen periaatteen rajoittamista, vaan että dispositiivinen periaate juuri luo tarvetta aineelliselle prosessinjohdolle (ks. SvJT 1941 s. 107 ss., TSA 1962 s. 212 s. ja Rättegång V s. 36). Ks. tämän johdosta myös *Åasland* TfR 1967 s. 171 ja 177 sekä *Bratholm–Hov* s. 32.

[14] Aineellisen prosessinjohdon ja dispositiivisen periaatteen välinen yhteys koskee korostetusti nimenomaan *prosessin kohteen selvittämiseen* suuntautuvaa prosessinjohtoa. Asianosaisten disponointivallasta on kyllä kyse myös silloin, kun he voivat päättää todisteiden hankinnasta, mutta tässä tullaan jo lähelle tuomioistuimen ja asianosaisten välistä *työnjakoa* oikeudenkäyntiaineiston hankinnassa. Tässä työnjaossahan voidaan noudattaa joko ns. *käsittelymenetelmää,* jolloin materiaalin hankinta kuuluu asianosaisille, tai ns. *tutkintamenetelmää,* jolloin taas tuomioistuin huolehtii aineiston hankinnasta (rikosprosessissa puhutaan yleensä akkusatorisesta contra inkvisitorisesta menetelmästä). Huolimatta tuomioistuimelle annetusta velvollisuudesta huolehtia jutun perusteellisesta selvittämisestä (OK 14: 4), nykyinen oikeudenkäyntimenettely rakentuu kuitenkin selvästi käsittelymenetelmän (akkusatorisen menetelmän) pohjalle.

Merkille pantavaa on, että prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa materiaalinen prosessinjohto on varsin yleisesti liitetty kokonaisuudessaan juuri käsitteiden käsittelymenetelmä/tutkintamenetelmä yhteyteen. Ks. esim. *Wrede–Palmgren* s. 80 ss., *Tirkkonen* Sp I s. 83

menettelysäännöt eivät ole voimassa, voidaan oikeastaan sanoa, ettei tarvita mitään prosessiaineistoon kohdistuvaa »oikeudenkäynnin johtamista», koska tuomioistuin voi tällöin itse vapaasti määrätä prosessin kohteesta ja oikeudenkäyntiaineiston hankinnasta.[15] Ja kuten tunnettua, dispositiivinen periaate on vallalla nimenomaan riitajutuissa, kun taas rikosjutuissa oikeudenkäynti on järjestetty tämän periaatteen vastakohdan, virallisperiaatteen pohjalta. Virallisperiaatteen vallitessa oikeussuojaa annetaan viran puolesta eikä tuomioistuimen aineellinen prosessinjohto ole samalla tavalla problemaattinen asia kuin siviiliprosessissa.[16]

Aivan näin jyrkkä ei prosessilajien välinen rajanveto kuitenkaan ole. Tuomioistuimen valta määrätä oikeudenkäyntiaineistosta ei näet ole rikosprosessissakaan kokonaan riippumaton asianosaisten tahdosta. Vaikka tuomioistuin voikin määrätä syytteenalaisen teon julkisoikeudelliset seuraamukset olematta mitenkään tässä suhteessa sidottu syyttäjän tai asianomistajan vaatimuksiin, tuomioistuin ei kuitenkaan voi mennä syytteen tueksi esitettyjen oikeustosiseikkojen eli ns. teonkuvauksen ulkopuolelle ja lukea syytetylle syyksi tekoa, josta ei ole syytetty.[17] Tässä mielessä asianosaiset *määräävät myös rikosprosessissa oikeudenkäyntiaineistosta.*[18]

Itse materiaalinen prosessinjohto käsitteenä on sitäpaitsi riippumaton dispositiivisesta periaatteesta. Tuomioistuimen velvollisuus huolehtia siitä, että juttu tulee perusteellisesti käsitellyksi koskee kaikkia oikeudenkäyntejä siihen katsomatta, voivatko asianosaiset määrätä prosessiaineistosta vai eivät. Edellä onkin materiaalisen prosessinjohdon ja dispositiivisen periaat-

---

ss., *Aalto* LM 1962 s. 568, *Hassler* s. 218 s. sekä *Gomard* Civilprocessen s. 263. Tällaista systematiikkaa voidaan nähdäkseni kritisoida siitä, ettei materiaalisen prosessinjohdon yhteys asianosaisten disponointivaltaan tule riittävän selvästi esille. On kyllä muistettava, että käsitteiden määräämisperiaate/virallisperiaate contra käsittelymenetelmä/tutkintamenetelmä sisältö on ollut yksi prosessioikeuden klassisista kiistakysymyksistä (ks. tästä *Ekelöf* Grundbegrepp s. 214 ss. ja siellä mainittu kirjallisuus) ja että juuri *Ekelöf*, jonka käsityksiin edellä tekstissä on yhdytty, on tuotannossaan antanut em. käsitteille jossakin määrin toisen sisällön kuin mitä mm. *Wreden* ja *Tirkkosen* oppikirjoissa on esitetty (ks. *Ekelöf* I s. 34 ss. ja erit. *sama* Grundbegrepp s. 245 ss. verr. *Wrede–Palmgren* s. 76 ss. ja *Tirkkonen* Sp I s. 76 ss.). Mielipide-eroavuudet nimenomaan dispositiivisen periaatteen sisällöstä eivät kuitenkaan ole niin olennaisia, että niillä olisi ratkaisevaa merkitystä arvosteltaessa periaatteen suhdetta tuomioistuimen materiaaliseen prosessinjohtoon.

[15] *Ekelöf* Arbetstvister s. 264.

[16] *Ekelöf* Domarseminariet november 1977 s. 35 ss.

[17] Ks. tästä periaatteesta esim. *Tirkkonen* Rp II s. 401 sekä *Virolainen* LM 1974 s. 27 ss.

[18] Kun tuomioistuin on sidottu syytteessä esitettyyn tapahtumainkulkuun, voidaan *Ekelöf*iin yhtyen sanoa, että rikosjutuissa vallitsee tältä osin määräämisperiaate. Ks. *Ekelöf* I s. 41 s.

Ks. myös edellä 2 § alaviite 91:n edellä olevaa esitystä.

teen välinen yhteys tuotu esiin nimenomaan sen vuoksi, että on haluttu osoittaa alue, jossa tuomarin toiminta jutun materiaaliseksi selvittämiseksi on ongelmallisinta.

Materiaalisen prosessinjohdon ja dispositiivisen periaatteen väliseen ongelmakenttään törmätään välittömästi myös silloin, kun kyseessä on rikosjutussa esitettävää korvausvaatimusta koskeva prosessinjohto. Vahingonkorvauskysymyksessä näet tulevat esille paljolti samat pulmat, joita aineellisen prosessinjohdon problematiikka siviiliprosessissa pitää sisällään. Korvausvaade säilyttää rikosprosessiin kumuloitunakin dispositiivisen luonteensa. Yhtäläisyys verrattuna siviiliprosessiin koskee nimenomaan *prosessin kohteen* (korvausvaatimus ja sen perusteet) selvittelyyn suuntautuvaa prosessinjohtoa. Tältä osin keskeiset probleemat ovat yleisprosessuaalisia, eikä prosessilajien välisiä rajanvetohankaluuksia yleensä synny. Rikosjutussa syytteen luoma »rikosprosessuaalinen kehys» aiheuttaa kuitenkin sen, etteivät korvauskysymystä koskevat prosessinjohto-ongelmat täysin samastu niihin, jotka erillisessä siviilijutussa tulevat esille.

Sen sijaan tuomioistuimen prosessinjohdossa *näytön hankkimiseksi* korvausvaatimuksen tueksi on prosessilajien välisellä rajanvedolla keskeinen asema. Määräähän OK 17: 8 noudatettavaksi riita- ja rikosasioissa eräin osin eri sääntöjä siinä, missä laajuudessa tuomioistuin voi omasta aloitteestaan päättää hankittavaksi todisteita. Raja ei tässä kylläkään kulje aivan tarkkaan ottaen siviili- ja rikosprosessin välissä, vaan dispositiivisten ja indispositiivisten juttujen välissä siten modifioituna, että lievemmät asianomistajarikoksia koskevat rikosasiat (rangaistusmaksimi 4 vuotta vankeutta), joissa yksin asianomistaja ajaa syytettä, kuuluvat samaan ryhmään kuin dispositiiviset riitajutut. Koska pelkästään asianomistajan ajamat syytejutut ovat melko harvinaisia, on tilanne näin valtaosassa jutuista kuitenkin se, että tuomioistuimen aloiteoikeus todisteiden hankinnassa on OK 17: 8:n valossa toisenlainen syytejutussa kuin dispositiivisiin juttuihin kuuluvassa vahingonkorvausasiassa. Aineellisen prosessinjohdon ja dispositiivisen periaatteen suhde tulee todisteiden hankinnassa esiin niissä tilanteissa, joissa asianosailla on todistuskeinojen käytön suhteen määräysvalta ja tuomioistuimen aloiteoikeus vastaavasti rajoitettu.

9.1.2. Kysymyksenasettelu – Seuraavassa tarkastellaan ensin oikeudenkäynnin kohteeseen suuntautuvaa prosessinjohtoa ja sen jälkeen tuomioistuimen aloiteoikeutta todisteiden hankkimiseksi. Näistä osa-alueista

ensiksi mainittu on huomattavasti merkityksellisempi ja myös käytännössä ongelmallisempi kuin jälkimmäinen, minkä vuoksi riitakysymyksen selvittelyä tai oikeammin sen esille saamista koskevalle prosessinjohdolle omistetaan esityksessä päähuomio. Tältä osin ongelmat keskittyvät pääosin yhden ydinkysymyksen ympärille: missä laajuudessa tuomioistuimen puheenjohtaja voi tai hänen tulee käyttää *kyselyvelvollisuuttaan* prosessin kohteena olevan vahingonkorvausvaateen tarkemmassa määräämisessä.

Riitakysymyksen esillesaamista koskeva prosessinjohto voidaan edellä esitetyin tavoin jakaa yhtäältä asianosaisen vaatimuksiin ja toisaalta vaatimusten perusteisiin eli oikeustosiseikkoihin kohdistuvaksi prosessinjohdoksi.[19] Kanteen *vaatimusosaan* (petitum) suuntautuva prosessinjohto voi osoittautua tarpeelliseksi nimenomaan sen vuoksi, ettei tuomioistuin voi rikosjutussakaan ottaa korvauskysymystä käsiteltäväkseen ellei korvausta ole vaadittu (ne procedat judex ex officio) ja ettei muuta tai enempää korvausta kuin mitä on vaadittu voida tuomita (ne eat judex ultra petita partium).[20]

Oikeudenkäyntiaineistosta saattaa kuitenkin käydä ilmi, että asianosaisella olisi mahdollisuus kenties menestyksellä vaatia korvausta muustakin vahingosta kuin siitä, jota hän on vaatinut korvattavaksi, tai että hänellä voisi olla oikeus saada vaatimaansa määrää suurempi korvaus. Rikosjutus-

---

[19] Tätä havainnollista jaottelua on käytetty hyväksi erityisesti ruotsalaisissa aineellista prosessinjohtoa koskevissa esityksissä. Ks. *Ekelöf* V s. 35 ss., *sama* Arbetstvister s. 265 ja Domarseminariet november 1976 s. 1 ss. sekä SvJT 1979 s. 547 s. Ks. myös *Boman* Domarseminariet november 1977 s. 5 ss. sekä *Hassler* s. 223 ss.

[20] Tilanne on siis tältä osin sama kuin jos korvauskannetta ajettaisiin erikseen riitajuttuna. Sen enempää rikos- kuin siviiliprosessissakaan ei käy päinsä sellainen menettely, että vaadittaisiin »kohtuullista korvausta» esim. kivusta ja särystä ja jätettäisiin korvauksen tarkempi määrä tuomioistuimen harkintaan OK 17: 6:n nojalla. OK 17: 6, joka lainkohta antaa tuomioistuimelle mahdollisuuden arvioida vahingon määrä kohtuuden mukaan, milloin siitä ei ole saatavissa näyttöä tai se on vain vaikeuksin esitettävissä, on *todistelua koskeva säännös*, eikä tuo helpotuksia kannevaatimuksen yksilöimistä koskeviin määräyksiin. Ks. tämän johdosta *Grönqvist* JFT 1974 s. 18 ss. sekä *Virolainen* LM 1983 s. 155.

Virolainen (ib.) kritisoikin nähdäkseni aiheellisesti KKO:n enemmistön kantaa ratkaisussa *KKO 1975 II 37*, jossa enemmistö katsoi korvauskanteen tulleen riittävästi yksilöidyksi sillä, että kantaja oli vaatinut vastaajalta »oikeuden kohtuulliseksi harkitseman korvauksen aiheutuneesta menetyksestä, kärsimyksestä ja muusta haitasta».

Vahingonkorvausvaade eroaa siis jyrkästi rikoksen julkisoikeudellisista seuraamuksista, joita kantajan ei tarvitse syytteessään määrällisesti yksilöidä, vaan jotka tuomioistuin määrää viran puolesta (poikkeuksena RangMäärL 1, 5, 7 ja 9 §). Varsinaisessa rikosprosessissa on siis keskeisessä asemassa *rikokseksi väitetty teko*, kun taas siviilivaateiden osalta tutkitaan *vaaditun oikeusseurauksen oikeutus*. Ks. tästä klassisesta erottelusta esim. *Palmgren* s. 50 s., *Tirkkonen* LM 1941 s. 515 s., *sama* Rp I s. 14 s. sekä *Agge* Festskrift till Granfelt s. 19 s.

sahan asianomistaja tai muu vahinkoa kärsinyt esiintyy tuomioistuimessa monesti itse ilman lainoppinutta avustajaa, jolloin vaatimukset saattavat helposti jäädä tällä tavoin puutteellisiksi. *Voiko tuomari* nyt kyselyvaltaansa käyttäen tai muuten asiasta huomauttamalla[21] *pyrkiä siihen, että asianosainen esittäisi »puuttuvat» vaatimuksensa?* Mikäli vastaus tähän peruskysymykseen sinänsä on myöntävä, on vielä vastattava välttämättömään lisäkysymykseen: *Kuinka voimakkaasti* tuomarin tulee tai hän voi tällaista prosessinjohtoa harjoittaa? Voiko hän esim. kysyä suoraan »vaaditteko korvausta myös kivusta ja särystä» vai onko hänen huomautettava asiasta jollakin tavoin peitellymmin? Tämä problematiikka prosessinjohdon intensiivisyydestä liittyy läheisesti tuomarin *puolueettomuusvaatimukseen*, joka ongelmaa selviteltäessä on keskeisesti esillä.

Perusongelma on sama myös vaatimuksen perusteisiin eli *oikeustosiseikkoihin* kohdistuvassa prosessinjohdossa. Tuomarin kyselyvelvollisuuden laajuus käy näet pulmalliseksi nimenomaan siinä tilanteessa, jossa asianosaisilla on oikeustosiseikkoihin nähden ns. *väittämistaakka*. Tällöin tuomioistuin ei voi viran puolesta ottaa huomioon seikkaa, johon asianosaiset eivät ole nojautuneet.[22] Jos taas tuomioistuin voi sisällyttää relevanttiin oikeudenkäyntimateriaaliin (so. prosessin kohdetta koskevaan faktapohjaan) tosiseikan silloinkin kun siihen ei ole vedottu, kyselyvelvollisuuden käyttämisellä ei ole vastaavaa periaatteellista merkitystä siinä suhteessa, minkä oikeustosiseikaston pohjalta juttu on ratkaistava, vaan tällöin kyseleminen on vain käsittelyä selkiinnyttävä apuneuvo.

Vallitseeko sitten adheesioprosessissa asianosaisten väittämistaakka siltä osin, kuin on kyse korvausvaatimuksen perusteen muodostavista tosiseikoista? Ennen vastauksen antamista on syytä ensin lyhyesti tarkastella väittämistaakkaa erikseen riita- ja rikosjutuissa. Laissa ei väittämistaakkakysymystä ole säännelty.

Siviiliprosessin puolella voitaneen ottaa lähtökohdaksi, että asianosaisilla on väittämistaakka eli velvollisuus vedota relevanteiksi katsomiinsa

---

[21] Oikeudenkäynnin kohteen selvittämistä koskevan prosessinjohdon ei luonnollisestikaan tarvitse tapahtua yksin asianosaisille tehtävien kysymysten muodossa, vaikka yleensä puhutaankin kyselyvelvollisuudesta. Vrt. Ruotsin RB 43: 4 ja 46: 4 (»genom frågor och erinringar»).

[22] Väittämistaakan (åberopsbörda, Behauptungslast) käsitteestä ks. *Halila* Todistustaakka s. 46 s., *Tirkkonen* Sp II s. 121 s., *Virolainen* LM 1985 s. 974, *Boman* s. 7, *Ekelöf* V s. 18 ss., *Augdahl* s. 114 s., *Bratholm–Hov* s. 329, *Gomard* Civilprosessen s. 273 sekä *Taksøe-Jensen* s. 6. Saksalaisista siviiliprosessin yleisesityksistä viitattakoon *Schönke–Kuchinke* s. 260 ja *Rosenberg–Schwab* s. 636 ss.

tosiseikkoihin, jotta ne voitaisiin ottaa oikeudenkäynnissä huomioon.[23] Näin on asian laita riidatta ainakin sellaisissa jutuissa, joissa sovinto on sallittu. Tällaisissa jutuissa asianosaiset voivat disponoida riidan kohteesta mm. siinä mielessä, että heidän tahdostaan riippuu, mikä on jutussa esitettyjen vaatimusten faktapohja. Väittämistaakka ilmaisee yhdellä sanalla sanottuna sen, että vaatimusten perusteeksi kelpaavien faktojen huomioonottamisessa noudatetaan määräämisperiaatetta: seikkaa, johon ei ole vedottu, ei oteta huomioon.[24]

Tämä sinänsä selvä väittämistaakkasääntö herättää kuitenkin heti lisäkysymyksen. Riittääkö oikeustosiseikan huomioonottamiseen, että jompikumpi asianosaisista vetoaa siihen, vai vaaditaanko että seikkaan nojautuu nimenomaan se asianosainen, jonka haitaksi nojautumatta jääminen koituisi?[25] Edellisessä tapauksessa on kyseessä *objektiivinen*, jälkimmäisessä

---

[23] *Halila* Todistustaakka s. 46 ja *Tirkkonen* Sp II s. 120 s.

[24] Ks. *KKO 1982 II 126* ja *1984 II 11*, joissa KKO on kumonnut ja poistanut alempien instanssien ratkaisut siltä osin kuin niissä oli nojauduttu seikkoihin, joihin asianosaiset eivät olleet vedonneet.

Määräämisperiaatteen on katsottu merkitsevän mm. sitä, että asianosaisella on valta päättää, *missä laajuudessa* hän haluaa oikeussuojaa. Ks. *Granfelt* Processledningen s. 48 ja s. 69, *Wrede–Palmgren* s. 76 s. ja *Tirkkonen* Sp I s. 77. Oikeussuojan laajuudesta disponoimisen voidaan katsoa sisältävän, paitsi oikeuden ratkaista, mitä vaaditaan, myös määräysvallan siitä, *millä perusteella* vaaditaan.

Väittämistaakka on siis määräämisperiaatteen ilmaus. Ks. *Halila* Tunnustamisesta s. 270, sekä *Virolainen* LM 1985 s. 976, *Ekelöf* I s. 35 ja s. 44, vrt. myös *Larsson* SvJT 1967 s. 13. Kuitenkaan kirjallisuudessa ei väittämistaakkaa ole yleensä yhdistetty määräämisperiaatteeseen, vaan käsitteeseen *käsittelymenetelmä* (förhandlingsprincipen). On katsottu, että koska käsittelymenetelmän vallitessa oikeudenkäyntiaineiston hankkiminen on asianosaisten asiana, seuraa tästä että asianosaisilla on myös tosiseikkoja koskeva väittämistaakka. Ks. *Wrede* I s. 71 s., *sama* Juridiska uppsatser s. 195, *Wrede–Palmgren* s. 82 sekä *Tirkkonen* Sp I s. 83 s. ja Sp II s. 120 s.

Tässä on selvä yhteys edellä alaviite 14:ssä esitettyyn havaintoon siitä, että kirjallisuudessa myös tuomioistuimen materiaalinen prosessinjohto on kytketty oikeudenkäyntiaineiston hankintaa koskeviin periaatteisiin.

Nähdäkseni väittämistaakkainstituutiosta häviää yksi keskeinen tunnuspiirre, jos väittämistaakka irrotetaan asianosaisten disponointivallasta ja kytketään prosessiaineiston hankkimista koskeviin työnjakosääntöihin. Ks. *Halila* Tunnustamisesta s. 271, jossa lausutaan, ettei käsittelymenetelmästä sinänsä voida päätellä, onko asianosaisen vedottava hänelle edullisiin seikkoihin.

[25] Se, kumman asianosaisen haitaksi vetoamatta jääminen koituu, ratkeaa *väittämistaakan jakoa* koskevien sääntöjen mukaan. Yleisperiaatteeksi on katsottu, että väittämistaakka jakautuu asianosaisten kesken samalla tavoin kuin todistustaakkakin. Merkitseehän tietyn seikan jääminen näyttämättä toteen yleensä samaa, kuin jos seikkaan ei olisi edes nojauduttu. Ks. *Tirkkonen* Sp II s. 121, *Boman* s. 196 ss. ja *Ekelöf* V s. 22 s. sekä lisäksi myös *Wrede* II s. 102, *sama* Bevisrätten s. 24 s., *Sjöström* s. 165 s., *Halila* Todistustaakka s. 47 ss., *Olivecrona* Bevisskyldigheten s. 159 ja *sama* Rätt och dom s. 201 ss. Väittämistaakka on ennakkoluontoi-

subjektiivinen väittämistaakka.[26] Kirjallisuudessa on asiasta esitetty eri suuntiin meneviä mielipiteitä. Vanhemmassa kirjallisuudessamme on oltu lähinnä objektiivisen väittämistaakan kannalla.[27] Sittemmin on *Halila* analysoidessaan ns. ennakkotunnustuksen oikeusvaikutuksia esittänyt kantanaan, että milloin väittämistaakka on kantajalla (= vetoamatta jääminen koituisi hänen haitakseen), nimenomaan *hänen* tulee vedota asianomaiseen oikeustosiseikkaan eikä seikan esiintuominen vastaajan toimesta riitä.[28] Sen sijaan vastaajalle ei *Halilan* mukaan voida sälyttää samanlaista subjektiivista väittämistaakkaa, vaan hänen hyväkseen on oikeustosiseikka ns. *vastatosiseikka* voitava ottaa huomioon myös, kun vastapuoli on siihen nojautunut.[29]

Halila perustaa kantansa asianosaisten erilaisiin rooleihin: kantajan vaatimus ja hänen esittämänsä faktaperustelut muodostavat varsinaisen oikeudenkäynnin kohteen; kantaja määrää, mistä riidellään, kun taas vastaajan rooli on toisenlainen, puolustava.[30] Jos kanne hylätään, kantajalla on mahdollisuus vapaasti nostaa uusi samansisältöistä vaatimusta tarkoittava kanne sellaisen tosiseikaston nojalla, johon hän ei ole ensiprosessissa nojautunut; jos sen sijaan vastaaja häviää jutun eli kanne hyväksytään, hänen asemansa on tässä suhteessa paljon huonompi. Saadakseen toivomaansa oikeussuojaa vastaajan on pakko reagoida heti varsinaisin muutoksenhakukeinoin, sillä lainvoimaisen tuomion oikeusvoima estää vastaajaa

---

nen suhteessa todistustaakkaan: milloin vetoamisvelvollisuus jää täyttämättä, todistustaakkaongelma ei tule edes esille (»ja kun ei ole edes väitetty, että»).

Sääntö, että väittämistaakka jakautuisi samalla tavoin kuin todistustaakka, ei kuitenkaan liene poikkeukseton. Ks. lähemmin *Boman* s. 206 ss. ja *Ekelöf* v s. 22 ss.

[26] Ks. termeistä *Boman* s. 95 ja *Taksøe-Jensen* s. 6 ja s. 399 s. sekä *Virolainen* LM 1985 s. 993.

[27] Ks. *Wrede* I s. 72, *sama* Juridiska uppsatser s. 195 ja *Sjöström* s. 165 s. Sjöström katsoo lisäksi, että tuomioistuin voi yleensä ottaa huomioon asianosaisen eduksi tosiseikkoja varsin laajasti, vaikkei asianosainen ole niihin vedonnut.

[28] *Halila* Tunnustamisesta s. 271 s.

[29] *Halila* m.t. s. 273 ss. Ks. myös *Tirkkonen* LM 1951 s. 165, jossa *Tirkkonen* (vastaväittäjän lausunto) hyväksyy *Halilan* mielipiteen. Tekstissä esitetty *Halilan* kanta ilmenee myös hänen todistustaakkamonografiastaan (ks. *Halila* Todistustaakka s. 48 s.).

Vastatosiseikalla (motfaktum) ymmärretään relevanttia asianhaaraa, jonka seurauksena kantajan vaatimuksensa tueksi esittämillä perusteilla ei ole sitä oikeudellista merkitystä, mikä niillä »normaalisti» olisi. Toisin sanoen vastatosiseikan olemassaolon vuoksi kanne on hylättävä (tai se ei ainakaan johda kantajan vaatimaan tulokseen), vaikka kanteen perusteiksi esitetyt oikeustosiseikat sinänsä pitävätkin paikkansa. Ks. tästä käsitteestä, jolla on operoitu erityisesti Ruotsin prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa, lähemmin *Ekelöf* Grundbegrepp s. 61, *Olivecrona* Rätt och dom s. 205 ja *Boman* s. 10.

[30] *Halila* Tunnustamisesta s. 272.

enää tulevaisuudessa (tuomionpurkusäännöksistä johtuvin poikkeuksin) vetoamasta kannevaatimusta vastaan puhuviin uusiin oikeustosiseikkoihin.[31]

Siitä, että kantajalla on *Halilan* esittämä subjektiivinen väittämistaakka, ei vallinne erimielisyyttä. Tulkinnanvaraisempaa sen sijaan on, tulisiko myös vastaajalle asettaa yhtä ankara vetoamisvelvollisuus. *Halilan* mielipiteellä vastaajan lievemmästä kohtelusta on kiistatta perusteensa, mutta on myös esitetty, että vastaajalla on samanlainen väittämistaakka kuin kantajallakin.[32]

Joka tapauksessa vastaajalla on dispositiivisessa riitajutussa hänelläkin objektiivinen väittämistaakka: vastaajan hyväksi olevaa asianhaaraa ei oteta huomioon, ellei siihen ylipäätään asianosaisten toimesta nojauduta.[33] Yksistään se, että vastaajalle edullinen asianhaara käy jutussa esitetystä oikeudenkäyntiaineistosta ilmi, ei riitä seikan huomioonottamiseen. Eikä kantajankaan nojautumisella ole merkitystä, jos se joutuu ristiriitaan sen kanssa, miten vastaaja suhtautuu itse dispositiiviseen kanteeseen. Kun lisäksi otetaan huomioon, että kantaja tuskin useinkaan vetoaa vastaajalle edullisiin, kannetta vastaan puhuviin tosiseikkoihin, vastaajan velvollisuus vedota itselle edullisiin faktoihin muodostuu käytännössä suunnilleen yhtä ankaraksi kuin kantajankin väittämistaakka. Kuitenkin milloin vastaaja on poissa tuomioistuimesta ja prosessuaaliset edellytykset *yksipuolisen tuomion* antamiseen ovat käsillä, tuomioistuimen täytynee viran puolesta kiinnittää huomiota sellaisiin seikkoihin, joiden perusteella kannetta on pidet-

---

[31] *Halila* m.t. s. 277, *Tirkkonen* Sp II s. 291. Kyseessä on siis, kuten *Tirkkonen* (Sp II s. 295) lausuu, tuomion oikeusvoiman aiheuttama puolustuskeinojen prekludoituminen.

[32] Näin *Möller* JFT 1984 s. 343 ja 348.

Tekstissä lausutun johdosta todettakoon, että Ruotsin RB 17: 3:ssa on omaksuttu järjestely, jonka mukaan dispositiivisissa riitajutuissa *myös vastaajalla* on kantajan tavoin *subjektiivinen väittämistaakka* hänelle edullisiin oikeustosiseikkoihin nähden. Ks. sen johdosta *Boman* s. 20 ja *Ekelöf* V s. 23 ss. Mutta on huomattava, että Ruotsissa nykyään myös vakiintuneesti katsotaan, että kantaja ja vastaaja ovat likimain yhtäläisessä asemassa siinä suhteessa, kuinka laajalti uudessa oikeudenkäynnissä voidaan nojautua oikeustosiseikkoihin, joihin ei ole ensiprosessissa vedottu. Kantajan oikeutta käyttää »tosiseikkareserviään» on näet huomattavasti rajoitettu. Ks. lähemmin jäljempänä alaviite 88:ssa olevaa esitystä.

[33] Vastaaja kantaa siis riskin siitä, että prosessissa nojaudutaan hänelle edullisiin oikeustosiseikkoihin.

Todettakoon, että asianosaisilla on eräänlainen »informointiriski» tai »informointitaakka» silloinkin, kun heillä ei voida katsoa olevan varsinaista väittämistaakkaa. Koituuhan jommankumman asianosaisen vahingoksi se, ettei tietty relevantti asianhaara de facto tule tuomioistuimen tietoon, vaikka kyseinen seikka olisikin sinänsä otettava jo viran puolesta huomioon. Ks. *Boman* s. 68 ja *Virolainen* LM 1985 s. 1001.

tävä ilmeisen perusteettomana ja jotka OK 12: 12,2:n mukaisesti johtavat kanteen hylkäämiseen.[34]

Riitajutuissa, joissa *sovinto ei ole sallittu* eli ns. indispositiivisissa jutuissa, asianosaisten vetoamisvelvollisuus ei ole yhtä laajalti voimassa. Jutuissa mukana oleva julkinen intressi saa aikaan sen, etteivät asianosaiset voi vapaasti määrätä siitä, mitkä ovat jutun ratkaisemisessa huomioon otettavat oikeustosiseikat, vaan tuomioistuimella on valta myös viran puolesta ottaa huomioon seikkoja, joihin ei ole nojauduttu. Tyypillinen seikastoryhmä, joka indispositiivisissa jutuissa jää väittämistaakan ulkopuolelle, ovat kanteen hyväksymistä vastaan puhuvat indispositiiviset vastatosiseikat.

Mutta myös indispositiivisissa jutuissa *kantajan* on vedottava niihin oikeustosiseikkoihin, joista hän katsoo vaatimuksensa oikeutuksen seuraavan. Esimerkiksi avioerojutuissa ratkaisu voidaan tehdä vain niiden kanneperusteiden rajoissa, joihin kantaja on nojautunut. Tuomioistuin ei voi perustaa (kanteen hyväksyvää) ratkaisuaan sellaiseen avioeroperusteen synnyttävään oikeustosiseikastoon, johon kantaja ei ole nimenomaisesti vedonnut – ei siinäkään tapauksessa, että vastaaja olisi tehnyt tällaista potentiaalista kanneperustetta koskevan ennakkotunnustuksen.[35] Myös

---

[34] *Virolainen* LM 1985 s. 997 ss. päätyy katsomaan, ettei yksipuolisen tuomion antamistilanne aiheuta lievennyksiä vastaajan väittämistaakkaan. Hänen esittämänsä perusteet, joihin ei tässä ole mahdollisuutta syventyä, ovat kyllä varteenotettavia. Voidaan kuitenkin kysyä, onko Virolaisen kanta OK 12: 12,2:n mukainen, joka lainkohta kieltää hyväksymästä kannetta vastaajan poissaollessa siltä osin kuin se on ilmeisesti perusteeton. Ei nähdäkseni ole mitään outoa siinä, että tuomioistuin pitää viran puolesta suuremmassa määrin huolta poissaolevan kuin saapuville tulleen vastaajan intresseistä.

Vertailun vuoksi mainittakoon, että normaalisti tahdonvaltaisiin prosessinedellytyksiinkin kiinnitetään viran puolesta huomiota vastaajan jäätyä saapumatta tuomioistuimeen. Se, että vastaaja paikalle tulleena ei kenties olisi halunnut tehdä prosessiväitettä, jolloin puute olisi korjautunut, on poissaolotilanteessa asiaan vaikuttamatonta.

Katsoisin esimerkiksi, että saatavan (esim. korvausvaatimuksen) *vanhentuminen* tulee ottaa vastaajan poissaollessa viran puolesta huomioon, eli ettei vanhentunutta saatavaa, oli sitten kyse yleisestä tai erityisestä vanhentumisesta, voida tuomita yksipuolisella tuomiolla maksettavaksi sen argumentin nojalla, ettei vastaaja ole saapuvilla vetoamassa vanhentumiseen. Vrt. *Virolainen* m.k. s. 1000.

Eräissä tapauksissa voitaneen kyllä katsoa, ettei vastatosiseikan ilmeneminen prosessiaineistosta vielä merkitse kanteen ilmeistä perusteettomuutta OK 12: 12,2:n tarkoittamassa mielessä. Tällaisiksi »heikoiksi» vastatosiseikoiksi voitaneen katsoa mm. oikeustosiseikat, jotka vahingonkorvausjutussa oikeuttavat *sovittelemaan* korvausta. Tämän mukaan tuomioistuimella ei ole valtaa yksipuolisessa tuomiossa ex officio sovitella korvausta.

[35] *Halila* Tunnustamisesta s. 272 sekä indispositiivisten juttujen osalta yleensä *Möller* JFT 1984 s. 348 ja *Virolainen* LM 1985 s. 1001. Ks. lisäksi *Ekelöf* II s. 116.

Esimerkiksi avioerojutuissa on kantajan subjektiivisen väittämistaakan ja toisaalta vasta-

indispositiivisissa jutuissa kantaja disponoi kanneperusteesta, eli hänellä on tässä suhteessa subjektiivinen väittämistaakka. Pääasiallinen ero dispositiivisiin juttuihin verrattuna on siis se, että vastaajaa kohdellaan nyt vetoamisvelvollisuuden suhteen lievemmin kuin jos sovinto asiassa olisi sallittu. Tätäkin eroa dispositiivisten ja indispositiivisten juttujen välillä on omiaan häivyttämään se, että myös dispositiivisissa jutuissa on nykykehityksen myötä alkanut esiintyä yhä enemmän julkisen intressin sävyttämiä indispositiivisia kysymyksiä. Ja kuten jäljempänä havaitaan, tuomari voi *aktiivisin prosessinjohtotoimenpitein* melkoisesti keventää asianosaisen prosessuaalista toimimisvelvollisuutta alueella, jossa sinänsä on voimassa asianosaisen väittämistaakka.[36]

Rikosprosessin on katsottu eroavan jyrkästi siviiliprosessista väittämistaakan suhteen. Perinteinen käsitys näet on, ettei asianosaisilla, ei kantajallakaan, ole rikosjutussa väittämistaakkaa.[37] Onkin totta, ettei tuomioistuin rikosasioissa ole samalla tavalla kuin riitajutuissa sidottu vain niihin tosiseikkoihin, joihin asianosaiset ovat vedonneet. Tuomioistuimen tulee ottaa viran puolesta huomioon mm. asiassa ilmenneet raskauttavat tai lieventävät asianhaarat.[38] Niinikään sellaiset vastatosiseikat, joista seuraa teon jääminen rankaisematta tai normaalia alempi rangaistusasteikko, kuin myös rangaistuksen mittaamisessa vaikutukselliset koventamis- ja/tai lieventämisperusteet (ks. RL 6 luku L:ssa 3. 6. 1976/466), on juttua ratkaista-

---

tosiseikkojen viran puolesta huomioon ottamisen takana avioliittoja pysyttävä julkinen intressi. Ks. tämän johdosta *Ekelöf* I s. 38 s.

Kuten *Virolainen* LM 1985 s. 1001 huomauttaa, vastatosiseikkojen huomioon ottamista rajoittaa de facto se, ettei tuomioistuimella yleensä ole erityistä tutkimisvelvollisuutta siitä, olisiko kenties vastatosiseikkoja olemassa. Tämän vuoksi vastaajalle lankeaa monesti »informointitaakka» vastatosiseikan olemassaolosta.

[36] Ks. prosessinjohdon keventävästä vaikutuksesta väittämistaakkaan yleensä *Tirkkonen* Sp II s. 121, *Virolainen* LM 1983 s. 158 ss.

[37] Ks. *Wrede* Todistusoikeus s. 35, *Tirkkonen* Rp II s. 148. Vrt. myös *Agge* II s. 69.

Tämä mielipide on ollut yhteydessä vanhaan erotteluun ns. muodollisen ja aineellisen todistamisvelvollisuuden välillä. Siviiliprosessissa on todistamisvelvollisuus katsottu muodolliseksi: asianosaisen on esitettävä ne tosiseikat, joihin hän perustaa vaatimuksensa ja näytettävä ne tarpeen tullen toteen. Rikosprosessissa todistamisvelvollisuus on puolestaan leimattu aineelliseksi: rikosprosessissa ei ole merkitystä sillä, kuka esittää jutun ratkaisulle relevantit tosiseikat, vaan yksin sillä, tulevatko ne toteennäytetyiksi (ks. tästä *Wrede* Todistusoikeus s. 35 ja *Tirkkonen* Rp II s. 148). Nykyään tämä jaottelu ei ole enää saanut juuri kannatusta. Erottelua voidaankin kritisoida siitä, ettei siinä kanneperusteiden ja näytön esittämistä pidetä riittävän selvästi toisistaan erillään.

[38] *Ekelöf* II s. 117 s.

essa otettava huomioon, vaikkei kukaan asianosaisista olisi niistä huomauttanut.[39]

Nähdäkseni on kuitenkin harhaanjohtavaa väittää, ettei rikosprosessi lainkaan tunne asianosaisten väittämistaakkaa. Onhan yksi rikosprosessin klassisia sääntöjä, ettei tuomioistuin saa mennä tutkinnassaan syytteen ulkopuolelle.[40] Tuomioistuin on toisin sanoen sidottu syytteessä esitettyyn tapahtumainkulkuun, teonkuvaukseen tai tarkemmin sanottuna syytteessä esitettyyn teonkuvausta tarkoittavaan *oikeustosiseikastoon*. Eli syyttäjällä (tai vastaavasti asianomistajalla siltä osin kuin hän itse ajaa syytettä) on väittämistaakka sikäli kuin on kyse teonkuvausta koskevista rikosoikeudellisesti relevanteista faktoista.[41] Toisaalta tuomioistuin ei kuitenkaan ole sidottu syyttäjän käsitykseen teon juridisesta luonnehdinnasta.[42]

Yleisprosessuaalisena sääntönä on syytä todeta, että milloin asianosaisilla on vaatimustensa perusteisiin nähden väittämistaakka, tämä vetoamisvelvollisuus ulottuu vain *oikeustosiseikkoihin* eli faktoihin, joilla on välitöntä relevanssia. Sen sijaan *todistustosiseikkojen* eli välillisesti relevanttien

---

[39] Ks. erit. vastatosiseikkojen osalta *Ekelöf* m.t. ib.

[40] Tästä periaatteesta lähemmin esim. *Tirkkonen* Rp I s. 86, *Olivecrona* s. 142 ss. ja *Ekelöf* II s. 113 ss.

Ks. tämän johdosta esim. *KKO 1985 II 127*, jossa KKO poisti HO:n päätöksen siltä osin kuin siinä oli syytettyjen syyksi luettu teonkuvaukseltaan muu rikollinen teko kuin mikä syytteessä oli esitetty.

[41] Kun OK 14: 3,1:ssä velvoitetaan syyttäjä heti oikeudenkäynnin alussa esittämään vaatimuksensa ja sen perusteet, tarkoitetaan perusteilla juuri *kuvausta teosta*, jonka syytetyn väitetään tehneen ja jonka johdosta hänelle vaaditaan rangaistusta. Ks. tämän johdosta *Virolainen* LM 1974 s. 27 s. Ks. myös *Möller* JFT 1984 s. 349.

Vrt. kuit. *KKO 1984 II 154:* Syytetty oli varkaussyytteeseen vastatessaan uudistanut esitutkinnassa antamansa kertomuksen, jonka mukaan hän ei ollut anastanut syytteessä tarkoitettua omaisuutta, vaan ostanut sen eräältä tuntemattomaksi jääneeltä henkilöltä. Hylätessään varkaussyytteen tuomioistuimella oli näin ollen valta sen pohjalta tuomita syytetty tuottamuksellisesta ryhtymisestä kysymyksessä olevaan omaisuuteen, vaikkei syyttäjä ollut esittänyt toissijaista rangaistusvaatimusta siitä ja vaikka tuo teko oli tapahtunut toisessa tuomiopiirissä kuin syytteessä ilmoitettu varkausrikos. (Ään.).

Ratkaisua on kritisoinut *Virolainen* LM 1985 s. 248 ss.

[42] *Tirkkonen* Rp II s. 401.

Joskus on kyllä vaikea ratkaista, ollaanko tekemisissä pelkästään rubriikkikysymyksen kanssa, vai merkitseekö tuomioistuimen vapaa rikostyypin valinta syytteen ulkopuolelle menemistä. Syyttäjän (asianomistajan) velvollisuuteen esittää se teonkuvaus, tapahtumainkulku, jonka ulkopuolelle tuomioistuin ei voi mennä, liittyy vaikeita sidonnaisuusongelmia eritoten siinä suhteessa, millä tavoin ja kuinka yksityiskohtaisesti syytteessä on tuotava esiin rikoksen subjektiivista rekvisiittaa koskeva tunnusmerkistö. Ks. sen johdosta *Virolainen* m.k. s. 28 ss., vrt. *Alkio* LM 1965 s. 673 s. sekä Ruotsin osalta *Welamson* Rättskraft s. 106 ss., *Olivecrona* s. 144 ss. ja *Ekelöf* II s. 113 ja s. 117 ss. Tekstissä käsiteltävä prosessinjohtoteema ei kuitenkaan anna aihetta näiden ongelmien lähempään tarkasteluun.

faktojen (todistusaiheiden) huomioonottaminen ei edellytä, että niihinkin olisi vedottu, vaan tuomioistuin ottaa ilman muuta huomioon jutussa esiin tulleet todisteet.[43] Eri asia on, että jos oikeustosiseikkaan, jota ei voida ottaa viran puolesta huomioon, ei ole nojauduttu, jää tätä seikkaa tukeva todistekin merkityksettömäksi.[44]

Tärkeää on myös korostaa sen lisäksi, mitä edellä rikosjuttujen rubriikkikysymyksestä on lausuttu, ettei väittämistaakka muutoinkaan ulotu oikeustosiseikkojen *juridiseen luonnehdintaan* (da mihi factum, dabo tibi jus).[45] Asianosaisen ei siis tarvitse vedota niihin oikeusnormeihin, joiden hän katsoo soveltuvan tapaukseen, vaan tuomioistuimen tulee viran puolesta tietää, mitä laki asiasta sanoo, ja myös soveltaa lakia viran puolesta (jura novit curia). Tällä periaatteella on vahingonkorvausprosessissakin tärkeä merkitys sen vuoksi, että yksi ja sama tosiseikasto voi konstituoida esim. deliktisen korvausvastuun ja ns. objektiivisen, tuottamuksesta riippumattoman vastuun. Tosiseikkojen johdonmukainen ja tiukka erottaminen tässä mielessä normitasosta tuottaa kuitenkin, kuten jäljempänä tullaan havaitsemaan, joissakin tapauksissa suuria vaikeuksia, ja monesti on tosiseikkoihin vedottaessa suorastaan »pakko» tuoda samalla esiin myös niiden juridinen merkitys.[46]

---

[43] Ks. tästä periaatteesta *Halila* Tunnustamisesta s. 269 s., *Ekelöf* Grundbegrepp s. 57 sekä *Boman* s. 11 ja SvJT 1960 s. 388. Ks. myös *Wrede* II s. 27.

Käytännössä näyttömateriaaliin usein vedotaan »todisteena jutussa». Tällainen vetoaminen on kuitenkin pidettävä erillään väittämistaakan täyttämistä tarkoittavasta vetoamisesta. Kyseessä näet on joko todisteen esittäminen oikeudelle tai sitten (joko tähän liittyen tai erikseen) lausuma, jolla asianosainen tuo julki käsityksensä todisteen näyttöarvosta. Ks. tämän johdosta myös *Aasland* TfR 1967 s. 186 s. Todisteisiin vetoamisella ei siis ole merkitystä prosessin kohteen määräytymisen kannalta.

Vaikka oikeustosiseikkoihin ja todisteisiin vetoaminen onkin erotettava toisistaan, laki tietyissä tilanteissa kuitenkin rinnastaa nämä toiminnat toisiinsa. Tällainen lainpaikka löytyy OK 30: 7:stä: Enää KKO:ssa, sen ollessa kolmas oikeusaste, ei muutoksenhakija tai hänen vastapuolensa (OK 30: 12) saa vedota uuteen seikkaan (= oikeustosiseikkaan) tai todisteeseen, ellei hän esitä todennäköisiä perusteita sille, ettei hän ole voinut aikaisemmin seikkaan tai todisteeseen vedota tai että hänellä on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin. Vrt. myös tuomionpurun osalta OK 31: 7,2 ja 9,2.

[44] *Halila* Tunnustamisesta s. 270.

Todettakoon, ettei asianosaisen velvollisuus vedota oikeustosiseikkaan poistu yksittäistapauksessa sillä perusteella, että oikeustosiseikka on *notorinen*, vaan väittämistaakka koskee myös notorisia oikeustosiseikkoja. Ks. *Boman* s. 67 ja *Virolainen* LM 1985 s. 988.

[45] *Wrede* Juridiska uppsatser s. 222, *Boman* s. 48 ja *Ekelöf* Arbetstvister s. 279. Vrt. myös *Aalto* s. 169 alaviite 7.

[46] Oikeustosiseikkojen juridiseen luonnehdintaan liittyy läheisesti oikeusohjeiden monesti edellyttämä *tosiseikkojen arvosteleminen* (arvottaminen), esim. törkeä huolimattomuus, erittäin painavat syyt jne. Tähänkään kvalifiointiin, joka itse asiassa on osa näytön arviointia,

Tämän kartoituksen jälkeen voidaan siirtyä pohtimaan vastausta edellä esitettyyn kysymykseen väittämistaakasta rikosjutun yhteydessä käsiteltävässä vahingonkorvausasiassa. Koska vahingonkorvausvaatimus säilyttää syytejuttuun kumuloitunakin dispositiivisen ominaisuutensa, tulee lähtökohdaksi ottaa sääntö, ettei yhteiskäsittely sellaisenaan eo ipso aiheuta muutosta erillisen vahingonkorvausjutun väittämistaakkasääntöihin. Ja jos ajatellaan erityisesti kantajan vetoamisvelvollisuutta, jolle seuraavassa omistetaan päähuomio, ovat rikos- ja siviiliprosessi samoilla periaatteellisilla linjoilla: kantajalla on subjektiitinen väittämistaakka vaatimuksensa perusteina oleviin tosiseikkoihin nähden.

Kumulaatiotilanteesta kuitenkin johtuu, ettei yksityisten asianosaisten vetoamisvelvollisuus tosiasiassa täysin rinnastu siihen, miten heidän olisi erillisessä riitajutussa toimittava. On näet huomattava, että se oikeustosiseikasto, johon korvausvaatimus nojautuu, on pitkälti yhtenevä syytteen pohjana olevan tosiseikaston kanssa. Ne syytteessä esitetyt oikeustosiseikat, jotka ovat jutun vahingonkorvausoikeudellisen puolen kannalta relevantteja ja joihin korvausta vaativa osapuoli on syytteeseen viittaamalla »yleisesti» vedonnut, tuomioistuimen tulee ottaa korvausvaatimusta ratkaistaessaan huomioon, vaikkei kantajapuoli niihin enää uudelleen nimenomaisesti vetoakaan. Tällä säännöllä on käytännöllistä merkitystä nimenomaan sitä kautta, ettei vahingonkärsineen yleensä tarvitse itse huolehtia väittämistaakasta syytepuolella. Teonkuvauksen esittää normaalitapauksissa virallinen syyttäjä, jonka toiminta näin vapauttaa vahingonkärsineen sangen laajalti korvausvaatimuksen perusteita koskevasta vetoamisvelvollisuudesta.[47]

Näin ollen vahingonkorvauskysymystä koskeva väittämistaakka rikosprosessissa aktualisoituu tavallisesti vain sellaisten oikeustosiseikkojen osalta, joilla ei ole jutussa rikosoikeudellista relevanssia. Kuten edellä II luvussa on esitetty, saattaa korvausvaatimuksen perusteeseen sisältyä rikoksen tunnusmerkistön kannalta ulkopuolisia oikeustosiseikkoja, etenkin milloin

ei asianosaisten väittämistaakka ulotu, vaan tuomioistuin suorittaa harkinnan vapaasti kaiken esille tulleen oikeudenkäyntimateriaalin perusteella (arg. OK 17: 1,2).

[47] Ongelmallisempaa sen sijaan on, tuleeko vastaajan korvauspuolella vedota edukseen sellaiseen vastatosiseikkaan, jonka tuomioistuin jutun rikosoikeudellisella puolella ottaa viran puolesta huomioon rangaistavuuden poistavana tai sitä lieventävänä tekijänä. Korvausvaateen dispositiivisuus oikeuttanee tässä kohdin pitämään kiinni siviiliprosessuaalisesta säännöstä, että vastaajan tulisi vedota tällaisiin vastatosiseikkoihin. Kysymys onkin oikeastaan tällöin siitä, *milloin vastaajan on katsottava* vedonneen hänelle edullisiin vastatosiseikkoihin. Ks. tämän johdosta myös jäljempänä jakso 10.1.5. alaviite 145:n jäljessä sekä jakso 10.2.2.

korvausvastuu voidaan kumulaatiotilanteessa johtaa rikoksesta kokonaan riippumattomasta yksityisoikeudellisesta vastuuperusteesta. Lähtökohtana on, ettei tuomioistuimella ole valtaa ottaa huomioon tällaisia rikosoikeudellisen vastuun kannalta irrelevantteja seikkoja ellei *kantaja nimenomaan vetoa* näihin.

> *KKO 1985 II 44:* Asianomistaja, joka vuosilomansa aikana oli joutunut pahoinpitelyn kohteeksi, oli vaatinut syytetyltä korvausta työansion menetyksestä. Tämän jäätyä näyttämättä HO oli sen sijasta ilman asianomistajan vaatimusta velvoittanut syytetyn suorittamaan asianomistajalle korvausta menetetystä vuosilomasta. HO:n päätös kumottiin ja poistettiin siltä osin kuin siinä oli nojauduttu perusteeseen, johon asianomistaja ei ollut vedonnut.

Milloin syytteen teonkuvauksen ulkopuolisten seikkojen olemassaolo käy tuomioistuimelle annetusta aineistosta ilmi, syntyy prosessinjohto-ongelma, *voiko tuomioistuin toimia ja kuinka voimakkaasti siihen suuntaan,* että kantajapuoli toimenpiteiden seurauksena *myös vetoaa* kyseisiin oikeustosiseikkoihin, jolloin ne voidaan ottaa jutun käsittelyssä huomioon.

Sekä korvausvaatimuksiin että vaatimusten perusteisiin kohdistuvassa materiaalisessa prosessinjohdossa on siis keskeisiltä osin kysymys siitä, missä laajuudessa tuomioistuin voi kyselyvelvollisuuttaan käyttäen antaa asianosaisille »kiihokkeita» uusien vaatimusten esittämiseksi tai uusien oikeustosiseikkojen esiintuomiseksi.[48]

Käytännön prosessitilannetta ajatellen probleemikuvaukseen on vielä lisättävä eräs olennainen tekijä: asianosaisten esitysten *tulkinnanvaraisuus.* Asianosaisten tai heidän edustajiensa lausumat eivät useinkaan ole niin selkeitä, että aina heti vaikeuksitta havaittaisiin, mitä kaikkea asianosainen on vaatinut ja mihin tosiseikkoihin vaatimustensa tueksi nojautunut. Erityisesti saattaa jäädä epäselväksi, mihin kaikkiin oikeustosiseikkoihin asianosaisen on katsottava esityksessään vedonneen.[49] Monestihan nimenomaan rikosjutun asianomistaja ei enemmälti perustele korvausvaatimustaan. Ilmoittamansa korvausmäärän lisäksi hän saattaa lausua vain, että »yhtyy syytteeseen» tai ettei hänellä korvausvaatimuksensa lisäksi ole muita vaatimuksia. Tällaisen »perustelun» voidaan katsoa sisältävän yleisluontoisen viittauksen syyttäjän syytekirjelmässään esittämään teonkuvaukseen.

---

[48] *Ekelöf* I s. 35, *sama* TSA 1962 s. 212 sekä Arbeststvister s. 272.

[49] Ks. tästä ongelmasta erit. siviiliprosessin kannalta *Ekelöf* TSA 1962 s. 217 s. sekä *H. Olsson* s. 137 ss.

Jo itse käsite »vetoaminen» on jossain määrin tulkinnanvarainen. Millainen toiminta ylipäätään on vetoamista siinä mielessä, kuin mitä sillä väittämistaakkadoktriinissa ymmärretään? Vetoaminen voitaneen tässä yhteydessä luonnehtia vaatimukseksi, jolla asianosainen pitäen silmällä tiettyyn oikeustosiseikkaan liittyvää oikeusseurausta haluaa tuomioistuimen ottavan tämän tosiseikan juttua ratkaistaessa huomioon.[50] Esitettyyn kysymykseen, mitkä kaikki asianosaisen lausumat ja huomautukset voidaan kulloinkin sisällyttää vetoamisen piiriin, ei voitane antaa yksiselitteistä yleispätevää vastausta. Ongelma on pyrittävä ratkaisemaan kussakin yksittäistapauksessa erikseen tarkastelemalla asianosaisen toimintaa oikeudenkäynnissä yhtenä kokonaisuutena ja koko prosessimateriaalin valossa pyrittävä arvioimaan, haluaako asianosainen tietyn asianhaaran prosessissa huomioitavaksi.[51]

Tuomarin roolia silmällä pitäen on kuitenkin syytä korostaa, että puheenjohtajan tulisi prosessinjohtotoimenpitein huolehtia siitä, ettei ongelmaan, onko johonkin tosiseikkaan vedottu vai ei, törmätä enää jutun ratkaisua harkittaessa. Epäselvyydet tässä suhteessa *tulisi kyselemällä selvittää asianosaisten keskustelun aikana* ja mikäli mahdollista, heti oikeudenkäynnin alussa. OK 14: 4:ssä tuomioistuimelle säädetty velvollisuus huolehtia siitä, että juttu tulee perusteellisesti käsitellyksi, vaatii, että myös asianosaiset pääsevät selville ratkaisun perustaksi tulevasta oikeustosiseikastosta. Asianosaisen tulee saada lausua mielensä kaikista niistä faktoista, joihin vastapuoli nojautuu vaatimustensa tueksi. Epäselvyydet siitä, onko johonkin oikeustosiseikkaan vedottu vai ei, saattavat johtaa siihen, ettei *vastapuolen kuulemisen periaate* pääse toteutumaan asianmukaisessa laajuudessaan.

Uusien korvausvaatimusten ja lisäperusteiden esillesaamiseen tähtäävä prosessinjohto rikosjutussa voi luonnollisesti tulla kysymykseen vain siltä osin kuin vaatimukset ja niiden perusteet ovat sellaisia, että ne adheesioprosessin *soveltamisalaa* koskevien sääntöjen mukaan voidaan kumuloida syytejutun yhteyteen. Ja prosessinjohtotoimenpiteiden seurauksia ajatellen on syytä kiinnittää huomiota myös *vireillepano- ja kanteenmuutoskieltosäännöksiin* (ks. edellä jaksot 7 § ja 8.2.). Erityisesti on muistettava, ettei

[50] Ks. *Halila* Tunnustamisesta s. 268 s. sekä *Boman* s. 13, *Ekelöf* Grundbegrepp s. 56 ja *Larsson* SvJT 1967 s. 10 s.

[51] Näin *Halila* m.t. s. 269, jossa hän lisäksi aiheellisesti korostaa, ettei tuomioistuimen tulisi olla kovin tiukkalinjainen tulkitessaan, mitkä asianosaisen lausumat on katsottava vetoamiseksi määrättyyn asianhaaraan.

Ks. tämän johdosta myös *Möller* JFT 1984 s. 333 s.

rikota OK 14: 2,4:ssä säädettyä kieltoa esittää vastaajan poissaollessa lisävaatimuksia tai uusia perusteita entisten vaatimusten tueksi (edellä 7.2.3.). Toisaalta todettakoon, ettei itse prosessinjohto sinänsä ole suinkaan vastaajan poissaollessa kiellettyä. Vireilletuloa rasittavat puutteet on näet pyrittävä mahdollisuuksien mukaan korjaamaan.[52]

Prosessin kohteen tarkempaa toteamista koskevan prosessinjohtoproblematiikan ydin on siis tuomioistuimen prosessinjohtotoimenpiteiden ja asianosaisten disponointivallan keskinäinen suhde. Sama ongelma voi kyllä tulla esille myös *todistusaineiston hankintaan* suuntautuvassa prosessinjohdossa. Milloin näet asianosaisilla on valta määrätä tietyn todistuskeinon käyttämisestä eikä se osapuoli, jonka eduksi kyseinen todistelu todennäköisesti koituisi, turvaudu todistuskeinoon oma-aloitteisesti, syntyy ongelma, voiko tuomioistuin huomauttaa asianosaiselle tällaisesta todistelumahdollisuudesta tai suorastaan kehottaa häntä hankkimaan näyttöä. Seuraavassa ei kuitenkaan käsitellä tätä probleemaa (jolla ei liene kovinkaan suurta käytännön merkitystä), vaan itse asianosaisten disponointivallan contra tuomioistuimen toimintavallan laajuutta sinänsä. Kuten edellä on jo esitetty, noudatetaan rikosjutuissa ja dispositiivisissa riitajutuissa, so. mm. vahingonkorvausjutuissa osin eri sääntöjä siinä, missä laajuudessa tuomioistuin voi omaaloitteisesti hankkia tai hankituttaa näyttöä jutussa.

Meillä lainsäätäjä on OK 17: 8:ssa ratkaissut tuomioistuimen näytönhankkimisvaltaa koskevan kysymyksen siten, että lähtökohdaksi on otettu ns. käsittelymenetelmän mukainen työnjako tuomioistuimen ja asianosaisten kesken: lainkohdan ensimmäisen lauseen mukaan asianosaisten tehtävänä on hankkia jutussa tarpeelliset todisteet.[53] Näytön hankintaa ei kuitenkaan ole jätetty yksin asianosaisten aktiviteetin varaan, sillä lainkoh-

---

[52] Eräänlaiseksi materiaalisen prosessinjohdon ja kanteenmuutoskiellon välistä suhdetta koskevaksi yleissäännöksi voitaneen kuitenkin katsoa, että »uusien» vaatimusten ja kanneperusteiden esillesaamiseen tähtäävä prosessinjohto voi olla sallittua vain kanteenmuutoskiellosta hyväksyttyjen poikkeusten osoittamassa laajuudessa.

[53] Prosessioikeustieteessä on paljon pohdittu kysymystä, mikä on *käsittelymenetelmän suhde määräämisperiaatteeseen*. Yleensä on päädytty siihen, ettei näiden menettelyprinsiippien välillä vallitse mitään loogista yhteyttä siten, että käsittelymenetelmä olisi määräämisperiaatteen seuraus. Se tosiasia, että käsittelymenetelmää noudatetaan nimenomaan jutuissa, joissa määräämisperiaate on vallalla, merkitsee vain lainsäätäjän kannanottoa, että erityisesti dispositiivisissa jutuissa on tarkoituksenmukaista soveltaa käsittelymenetelmää. Se, että asianosaisilta puuttuu disponointioikeus riidan kohteeseen nähden, ei millään tavoin riistä heiltä oikeutta prosessiaineiston hankintaan. Ks. tämän johdosta *Granfelt* JFT 1912 s. 320, *Wrede* I s. 70, *sama* Juridiska uppsatser s. 194 sekä *Tirkkonen* Sp I s. 82. Vrt. myös *Ekelöf* I s. 43, *sama* Grundberepp s. 248 sekä *Hassler* s. 220 ss. (vrt. edellä alaviite 14:ssä olevaa esitystä.)

dassa säädetään edelleen, että myös tuomioistuimella on valta, milloin tarpeelliseksi harkitaan, päättää hankittavaksi näyttöä. Mutta tuomioistuimen aloiteoikeudelle on asetettu rajoituksia: asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomioistuin ei saa omasta aloitteestaan määrätä *uutta todistajaa* kuultavaksi tai *asiakirjaa* esitettäväksi. Sama rajoitus koskee myös sellaisia yksin asianomistajan ajamia asianomistajarikosjuttuja, joista ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään neljä vuotta vankeutta. Muissa jutuissa tuomioistuimen aloiteoikeus on periaatteessa rajaton. Sanottu rajoitus koskee vain näitä kahta todistuskeinoa. Tuomioistuin voi kaikenlaisissa jutuissa omasta aloitteestaan kutsua asiantuntijoita, kuulla asianosaisia totuusvakuutuksen nojalla tai toimittaa katselmuksen.[54]

Syyttäjän ajamissa rikosjutuissa ja törkeimmissä yksin asianomistajan ajamissa asianomistajarikosjutuissa tuomioistuimen aloitevalta todisteiden hankkimiseksi on siis laajempi kuin erikseen ajaettavassa vahingonkorvausjutussa, joka on dispositiivinen riita-asia. Jäljempänä haetaan vastausta kysymykseen, muuttuuko aloiteoikeus vahingonkorvauskysymyksen osalta, kun korvausvaatimusta ajetaan syytejutun yhteydessä, so. tuleeko tällöin rikosjuttujen rajoittamaton aloitevalta sovellettavaksi.

---

[54] OK 17: 8:n tulkinnasta ks. *Tirkkonen* Todistuslainsäädäntö s. 49 ss. ja Sp II s. 138 s. sekä Ruotsin RB 35: 6:n vastaavansisältöisen säännöksen johdosta *SOU 1938: 44* s. 382 s. ja *Ekelöf* IV s. 53 ss.

Lainkohdan johdosta todettakoon, että ehdoton pääpaino todisteiden hankkimisessa on asianosaisten oma-aloitteisella toiminnalla niissäkin tilanteissa, joissa tuomioistuimellakin olisi valta määrätä hankittavaksi näyttöä. Ks. *Tirkkonen* Todistuslainsäädäntö s. 51 sekä Ekelöf IV s. 54.

Rikosjutuissa ei ole paikallaan, että tuomioistuin omasta aloitteestaan määräisi hankittavaksi yksin syytetyn vahingoksi koituvaa näyttöä tai yleensäkään harjoittaisi materiaalista prosessinjohtoa syytetyn vahingoksi. Syytteen toteennäyttäminen kuuluu syyttäjän (asianomistajan) tehtäviin. Edes törkeitä rikoksia koskevia syytejuttuja ei voitane asettaa tässä suhteessa – ottaen huomioon nykyajan kehittynyt syyttäjälaitos – mihinkään erityisasemaan. Ks. *Ekelöf* I s. 45 ja *Virolainen* LM 1983 s. 151 s.

Lainsäätäjä ei ole lain perusteluissa *(HE 137/1945)* antanut vastausta kysymykseen, miksi juuri todistajien ja asiakirjojen avulla tapahtuva todistelu on saatettu aloiteoikeuden suhteen eri asemaan kuin muut todistuskeinot. Järjestelyä ei perustella myöskään Ruotsin RB 35: 6:n perusteluissa (*SOU 1938: 44* s. 382). Kirjallisuudessa onkin kummasteltu sitä, ettei tuomioistuin voi vapaasti kuulla uusia todistajia, mutta kylläkin asiantuntijoita, joiden avulla tapahtuva todistelu tulee (asianosaisille) huomattavasti kalliimmaksi kuin todistajatodistelu. Ks. *Ekelöf* Civilprocessen II s. 357 ja *Tirkkonen* Todistuslainsäädäntö s. 51. Rajoittamalla tuomioistuimen aloiteoikeutta juuri asiakirja- ja todistajatodistelun osalta on ilmeisesti haluttu korostaa asianosaisten aktiivista roolia jutuissa, joissa julkinen intressi on vähäinen. Tapahtuuhan todistelu enimmäkseen asiakirjojen ja todistajien avulla. Ks. myös *Virolainen* LM 1983 s. 164; hän olettaa sääntelyn taustalla olevan ajatuksen, että asianosaiset ovat itse parhaiten selvillä saatavilla olevista henkilö- ja asiakirjatodisteista.

9.2. KORVAUSVAATIMUKSEN SISÄLTÖÖN KOHDISTUVASTA PROSESSINJOHDOSTA

9.2.1. Prosessinjohto ja vaatimus (petitum) – Tuomioistuin voi ratkaista korvauskysymyksen vain korvausvaatimuksen osoittamissa rajoissa. Korvausvaateen dispositiivisuus merkitsee, ettei korvauserää, jota kantaja ei ole vaatinut, voida myöskään tuomita, vaikka hänellä sinänsä aineellisoikeudellisten korvausnormien mukaan oikeus korvaukseen olisikin. Se, mitä ei vaadita, jää oikeudenkäynnissä tutkinnan ulkopuolelle, siihen ei tuomioistuin ota ratkaisussaan kantaa. Tämä dogmaattinen lähtökohta johtaa kysymään, voiko tuomioistuin, lähinnä puheenjohtaja, vaikuttaa aktiivisesti siihen, että rikoksen kautta loukattu todella esittää kaikki ne vaatimuksensa, joihin rikostapahtuma antaa aihetta.

Esimerkiksi pahoinpitelyä koskevassa syytejutussa saattaa tilanne käytännössä olla se, että asianomistaja vaatii korvausta vain sairauskuluista ja taloudellisesta menetyksestä, mutta kenties tietämättömyyttään ei lainkaan kivusta ja särystä. On myös mahdollista, ettei asianomistajalla ole oikeaa käsitystä kivusta ja särystä tuomittavien korvausten yleisestä tasosta, minkä vuoksi hän saattaa vaatia huomattavasti vähemmän, kuin mitä hän voisi jutun voittaessaan saada. Voipa tuomari joutua toteamaan senkin, ettei tuomioistuimeen kutsuttu yksityinen asianomistaja osaa esittää minkäänlaista korvausvaatimusta. Onko tuomarin tyydyttävä siihen, mitä asianomistaja on esittänyt, vai tuleeko hänen pyrkiä siihen, että asianomistaja »lisäisi» vaatimuksiaan?

OK 14: 1,1:n mukaan, jos asianosaisen esitys havaitaan epäselväksi tai epätäydelliseksi, puheenjohtajan on tehtävä hänelle riitakysymyksen selvittämistä varten tarpeelliset lisäkysymykset.[55] Ei sinänsä voitane sanoa, että asianomistajan (tai muun vahinkoa kärsineen) vaatimus olisi »epäselvä», jos

[55] Tuomarin kyselyvelvollisuudesta rikosprosessissa säädetään kyllä varsinaisesti OK 14: 3,3:ssa. Tämän lainpaikan mukaan tuomarin on kehotettava asianosaista täydentämään kertomustaan, jos hänen kertomuksensa on epätäydellinen. Jollei asianosainen sitä tee tai jos hänen lausumansa poikkeaa siitä, mitä hän ennen on asiassa esittänyt, häneltä on kysyttävä syytä siihen. – Tuomarin kyselyvelvollisuuden laajuuden suhteen, vaikka OK 14: 1,1:ssä puhutaan esityksen epäselvyydestä ja epätäydellisyydestä ja OK 14: 3,3:ssa pelkästään esityksen epätäydellisyydestä, ei lainpaikoilla liene asiallista eroa. Siihen nähden, että korvausvaatimus on rikosjutun yhteydessäkin yksityisoikeudellinen riitakysymys, on nähdäkseni perusteltua käsitellä vaatimuksen selvittämistä koskevaa tuomarin prosessinjohtoa ensisijaisesti OK 14: 1,1:n eikä 14: 3,3:n valossa. OK 14: 3 on nähdäkseni säädetty koskemaan nimenomaan rikosjutun kriminaalisen puolen käsittelyä.

hän ei lainkaan esitä (osaa esittää) korvausvaatimuksia tai tiettyä korvauserää koskevaa vaatimusta. Epäselvyydestä voidaan varsinaisesti puhua, esimerkiksi jos vaatimuksen esittäjän esityksestä jää tulkinnanvaraiseksi, mikä on vaatimuksen tarkka markkamäärä tai tarkoittaako vaadittu korvaussumma korvausta kivusta ja särystä vaiko rikoksella aiheutetuksi väitetystä pysyvästä haitasta, jotka molemmat vahinkolajit kantaja on tuonut esiin. On selvää, että puheenjohtajan on tällaisissa tilanteissa käytettävä kyselyvelvollisuuttaan. Mutta varsinainen ongelmamme koskeekin tilannetta, jossa ei sinänsä ole epätietoisuutta esitetyn vaatimuksen sisällöstä. Onko sitten ajateltavissa, että milloin kantaja jättää jotakin vaatimatta, hänen esityksensä olisi OK 14: 1,1:ssä tarkoitetulla tavalla »epätäydellinen»? Mikäli vastaus olisi myöntävä, olisi käsiteltävänä oleva prosessinjohto-ongelma ratkaistu: laki itse asiassa velvoittaisi puheenjohtajan puuttumaan asiaan täydellisen vaatimuksen esille saamiseksi.

Näyttää selvältä, ettei epätäydellisyyskriteeriä voida tässä yhteydessä tulkita näin yksioikoisesti. Kantajalla on oikeus itse päättää, mitä korvausvaatimuksia hän esittää. Se, että hän vaatii vähemmän kuin mihin hänellä kenties olisi oikeus tai ettei hän esitä korvausvaatimusta lainkaan, ei sellaisenaan merkitse, että hänen vaatimuksensa olisi lainkohdan tarkoittamalla tavalla epätäydellinen. Epätäydellisyydellä lienee tässä yhteydessä ymmärrettävä lähinnä sellaista puutetta, ettei vaatimus täytä yksilöidyn kanteen perustunnusmerkkejä, vaatimusosan osalta eritoten sitä ettei vaatimusta ole määrällisesti yksilöity. Jos asianomistaja vaatii vain »vahingon korvaamista», puheenjohtajan tulee tiedustella, mikä on vaatimuksen rahamäärä.[56]

Tähän kategoriaan luettavasta tilanteesta lienee kyse myös silloin, kun asianomistajan esittämästä korvausvaatimuksesta ei ilmene, mistä vahinkolajista on kysymys (esim. tarkoittaako vaatimus sairaanhoito ym. kustannuksia, taloudellista menetystä, kipua ja särkyä vaiko vikaa tai muuta pysyvää haittaa). Epätäydellisyys tarkoittaa näin sitä, että kannevaatimuksesta puuttuu jotakin niin olennaista, ettei tuomioistuin voi ryhtyä vaatimusta tutkimaan. Ilmeistä kuitenkin on, ettei lain sanontoja »epäselvä» ja »epätäydellinen» voida niiden kattamien ilmiöiden suhteen tarkasti erottaa toisistaan, mikä ei liene ollut lainlaatijan tarkoituskaan, vaan että ilmaisut ovat jossakin määrin päällekkäisiä.

Joka tapauksessa näyttäisi esitetyn valossa siltä, että mikäli vaatimus

[56] Ks. *Virolainen* LM 1983 s. 156.

sinänsä on yksiselitteinen, tuomarin asiana olisi pysyttäytyä esitetyn vaatimuksen rajoissa. Tällainen passiivinen roolikuva ei kuitenkaan ole nykyaikaisen prosessinjohtodoktriinin mukainen. On nimittäin syytä korostaa OK 14: 4:n yleissäännöksessä tuomioistuimelle asetettua velvollisuutta huolehtia siitä, että juttu tulee perusteellisesti käsitellyksi. Tosin tämäkään lainkohta ei sinänsä merkitse poikkeusta korvausasiassa noudatettavasta dispositiivisesta periaatteesta, vaan velvollisuus käsitellä juttu perusteellisesti kyllä täyttyy, kun juttu kaikinpuolisesti käsitellään asianosaisten vaatimusten osoittamissa rajoissa.

Ei siis voida sanoa, että passiivinen tuomari tyytyessään ilman enempää kyselemistä siihen mitä on vaadittu, syyllistyisi varsinaiseen oikeudenkäyntivirheeseen eli toimisi vastoin virkavelvollisuuksiaan. Mutta vaikka tuomarilla ei olisikaan suoranaista toimimisvelvollisuutta, jää vastattavaksi kysymys, olisiko hänellä *oikeus* puuttua kyselyin ja huomautuksin kantajan esitykseen havaitessaan, ettei tämä esitä tiettyä korvausvaatimusta.[57]

Jo suoralta kädeltä on syytä vastata kysymykseen ainakin periaatteessa myöntävästi. Nimenomaan rikosjutun asianomistaja on monesti sellaisessa asemassa, ettei puheenjohtajan sovi pysytellä korvauskysymyksessä passiivisena. Prosessin vireillepanosta ja jutun ajamisesta huolehtii tavallisesti virallinen syyttäjä. Asianomistaja on »kutsuttu mukaan» oikeudenkäyntiin eikä hänellä useinkaan ole tukenaan oikeudenkäyntiavustajaa. Prosessikiemuroihin perehtymättömälle asianomistajalle saattaa syntyä epämääräinen »kyllä tuomari hoitaa»-käsitys. Viranomaisten vetämässä rikosjutussa hän

[57] Tältä osin on siis perusteltua puhua kyselyvelvollisuuden sijasta tuomarin kyselyoikeudesta (ks. edellä alaviite 6). Kun laki ei suoranaisesti velvoita tuomaria prosessinjohtotoimenpiteisiin, ei passiivisuutta voida pitää lain vastaisena menettelynä. Ks. tämän johdosta *Ekelöf* TSA 1962 s. 220 ja *Virolainen* LM 1983 s. 154. Mikäli tuomioistuimen itse kanteen johdosta tekemästä ratkaisusta haettaisiin muutosta, on kyseenalaista, muodostaisiko yksin kyselyoikeuden laiminlyönti riittävän perusteen saada juttu palautetuksi. Selvää on, ettei ainakaan menestyksekkääseen kanteluun oikeuttavasta oikeudenkäyntivirheestä saata olla kysymys.

Jos tuomari sen sijaan ei kyselemällä selvitä asianosaisten vaatimuksiin sisältyviä epäselvyyksiä tai puutteellisuuksia, merkitsee laiminlyönti OK 14 luvussa säännellyn kyselyvelvollisuuden rikkomista. Jutussa tehty valitus johtaa tällaisessa tapauksessa jutun palauttamiseen takaisin alioikeuden käsiteltäväksi. Milloin kyselyvelvollisuuden laiminlyönnin havaitaan tai sen voidaan otaksua olennaisesti vaikuttaneen jutun lopputulokseen, olemme tekemisissä OK 31: 1,1:n 4 kohdassa mainitun kanteluperusteen kanssa, eli tällöin myös ylimääräinen muutoksenhaku menestyy. Vrt. tästä kysymyksestä *Aalto* LM 1962 s. 594 s.

KKO 1983 II 152: Kun oli epäselvää, oliko asianomistaja esittänyt rangaistusvaatimuksen, kihlakunnanoikeuden puheenjohtajan olisi pitänyt selvittää asia kyselyoikeuttaan käyttämällä.

Vrt. *KKO 1966 II 102:* Juttu palautettiin alioikeuteen, kun virallinen syyttäjä ei ollut OK 14 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesti yksilöinyt rangaistusvaatimustaan.

helposti mieltää roolinsa niin, että hän on prosessissa jonkinlainen kuultavaksi kutsuttu henkilö eikä itsenäisiä vaatimuksia omasta aloitteestaan esittävä asianosainen.[58] Prosessioikeutta tuntemattomien keskuudessa lienee varsin yleinen esimerkiksi käsitys, ettei yksityisoikeudellisia vaatimuksia tarvitse enää toistaa tuomioistuimessa, jos ne on jo esitutkinnassa pöytäkirjaan kirjattu. Kaikki eivät myöskään ole tietoisia oikeuksistaan siinä suhteessa, mistä kaikesta heillä on oikeus vaatia korvausta.

On selvää, ettei asianomistajaa tule jättää oman onnensa nojaan. Yleensä hän näet kyllä *haluaa* vahinkonsa korvattavaksi lain sallimaan määrään saakka.[59] Korvauskysymyksessä vallitsevaa dispositiivista periaatetta ei tule tulkita niin muodollisesti, että asianomistajan tietämättömyys prosessuaalisista velvollisuuksistaan tai materiaalisesta korvausoikeudestaan olisi katsottava yksin hänen vahingokseen silläkin uhalla, että seurauksena olisi oikeudenmenetys.[60] Tuomioistuimen yleinen velvollisuus huolehtia siitä, että juttu tulee perusteellisesti käsitellyksi (OK 14: 4) jää ainakin tuomarin etiikan valossa täyttämättä, ellei tuomari tällaisissa tapauksissa aktiivisesti pyri oikeudenmukaiseen lopputulokseen. Voimakaskaan materiaalinen prosessinjohto ei sinänsä merkitse dispositiivisen periaatteen loukkaamista. Se, että asianosainen saatetaan tietoiseksi oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan, ei merkitse että häneltä riistettäisiin valta päättää, haluaako hän vaatia korvausta vai ei.

Voidaan tietysti huomauttaa, että tuomarin aktiivisuus merkitsee prosessinjohtoa syytetyn vahingoksi, mistä olisi syytä pidättäytyä. On kuitenkin syytä korostaa, ettei nyt olla tekemisissä rikosoikeudellisen syyllisyyskysymyksen kanssa, vaan prosessinjohtotoimenpiteet kohdistuvat korvauskanteen kohteen tarkempaan määräämiseen. Tällaiseen prosseinjohtoon ei tule soveltaa rikosprosessuaalista puolustuksen suosimisen periaatetta.

Kuinka pitkälle tuomari sitten voi kyselyoikeutensa käyttämisessä

[58] Kun asianomistajaa on jo poliisitutkinnassa kuulusteltu yleensä juuri informaatiotarkoituksessa samaan tapaan kuin todistajaa, ei ole ihmeteltävää, jos asianomistaja pitää oikeana vain »vastata jos kysytään».

[59] Vrt. tämän johdosta *Boman* s. 44 s., jossa hän (tosin väittämistaakkaa silmällä pitäen) lausuu: »Det kan fortfarande förekomma på landsbygden, att parter infinna sig till första inställelsen utan att ha förberett sin talan, emedan de förlita sig på att häradshövdingen nog skall ordna allt till det bästa och tillse, att rättvisa skipas. Att lämna en sådan part utan hjälp kan te sig motbjudande och formalistisk. Det är väl ej heller önskvärt. Här bör det kunna ifrågakomma, att domaren på ett vargligt sätt rannsakar målet». Ks. myös *Taksøe-Jensen* s. 531.

[60] Ks. myös *Agge* II s. 69.

mennä? Yksiselitteistä vastausta kysymykseen ei voitane antaa. Prosessinjohto on alue, jossa tuomarilla on runsaasti liikkumavaraa. Aktiiviteetti on pitkälti kiinni tuomarin persoonallisuudesta.[61] Kriteeriksi on yleensä asetettu, ettei *tuomarin puolueettomuus* saa horjua.[62] Tämä varmasti pitääkin paikkansa. Puolueettomuuskäsky sellaisenaan on kuitenkin melko epämääräinen, ja heti joudutaankin kysymään, milloin ylitetään puolueettomuuden raja. Tämä esitys ei anna mahdollisuuksia ryhtyä tarkemmin selvittelemään puolueettomuusongelmaa. Eräänlaiseksi rajaksi voitaneen kuitenkin asettaa sääntö, ettei tuomari saa ryhtyä varsinaisessa mielessä *tutkimaan,* mitä kaikkea asianomistajalla tai muulla rikoksen kautta loukatulla olisi oikeus korvaukseksi vaatia. Kyselyn tulee pysyttäytyä niiden vaatimusten rajoissa, jotka ilman enempää tutkimista käyvät ammattitaitoiselle tuomarille *prosessiaineistosta ilmi* tai joita voidaan pitää *tyypillisinä* vastaavanlaisissa jutuissa.[63]

Toisaalta puolueettomuudelle ei myöskään voida asettaa niin ahtaita rajoja, että kyseessä olisi aina puolueettomuuden loukkaus, jos asianosainen prosessinjohtotoimenpiteiden seurauksena esittää vaatimuksen, joka ilman tuomarin tekemiä kysymyksiä olisi jäänyt esittämättä.[64] Yhtä hyvin näet voidaan sanoa, että tuomari on vastaajan hyväksi puolueellinen ainakin silloin, jos selvästi aiheellinen korvausvaatimus jää tuomarin passiivisuuden (ja kantajapuolen tietämättömyyden) vuoksi esittämättä.[65] Ei siis voida sanoa tuomarin toimivan ilman muuta puolueellisesti, jos asianomistajalle on kyselyvelvollisuuden käyttämisestä hyötyä. Ovathan yleensä kaikki materiaaliseen prosessinjohtoon kuuluvat toimenpiteet sellaisia, jotka erik-

---

[61] *H. Olsson* s. 151. Ks. myös *Ekelöf* SvJT 1979 s. 549.

[62] *Granfelt* Processledningen s. 86 s., *Wrede* Juridiska uppsatser s. 222 s., *Aalto* LM 1962 s. 592, *Ekelöf* TSA 1962 s. 221, *sama* Arbetstvister s. 274 ja SvJT 1979 s. 548 sekä *Taksøe-Jensen* s. 522 ss.

[63] Ks. *Wrede* Juridiska uppsatser s. 222 sekä lisäksi *Ekelöf* V s. 38 ja *sama* Arbetstvister s. 267, *Abitz* Retsplejeloven i 50 år s. 166 sekä *Taksøe-Jensen* s. 533 s. ja s. 584. Mainituissa esityksissä on pidetty silmällä nimenomaan siviiliprosessia, mutta sama periaate soveltuu kyllä myös rikosprosessin yhteydessä ajettaviin yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin.

Todettakoon, että *Taksøe-Jensen* näyttää olevan ehkä yleistä linjaa jonkin verran voimakkaamman prosessinjohdon kannalla. Hän ei näet tyydy siihen, että tuomarin kyselyn olisi rajoituttava vain esitetyn oikeudenkäyntiaineiston piiriin, vaan hän lausuu (s. 584): »Dommeren skal således ikke foretage selvstaendige (udenretlige) efterforskninger, men han skal inddrage ethvert anbringende for det virkelige mellemvaerende, som han overhovedet kommer til at taenke på.»

[64] *Ekelöf* TSA 1962 s. 217.

[65] Ks. tästä näkökohdasta laajemmin ja erityisesti siviiliprosessin näkökulmasta *Taksøe-Jensen* s. 527 s. Ks. myös *Virolainen* LM 1983 s. 168.

seen, yksittäin tarkasteltuina koituvat yleensä vain toisen asianosaisen hyväksi. Jos tätä ei sallittaisi, estyisi tehokas materiaalinen prosessinjohto itse asiassa kokonaan.[66] Yksittäistilanteesta riippuu, kumpi osapuoli tarvitsee prosessinjohtotoimenpiteiden tukea. Puolueelliseen menettelyyn tuomari syyllistyy siinä tapauksessa, että hän valikoi esitettäväksi yksin toista asianosaista hyödyttäviä kysymyksiä, vaikka vastapuolenkin esitykset antaisivat aihetta kysymysten ja huomautusten tekemiseen.

Kyselyoikeuden käyttäminen ei luonnollisestikaan saa johtaa siihen, että tuomari toimisi asianajajan korvikkeena, jonkinlaisena asianosaisen lainopillisena neuvonantajana. Hänen on pysyteltävä asianosaisten intressien yläpuolella ja pidettävä ohjenuoranaan objektiivisuutta jutun selvittämisessä. Prosessinjohtotoimenpiteiden intensiteetti on pitkälti intuition varainen asia. Taitavan tuomarin vaisto kyllä sanoo, millainen toiminta on »laillista prosessinjohtoa», millainen taas »laitonta neuvomista».

Normaaliin rikosprosessikuvioon kuuluu, että paikalle tulleelta asianomistajalta kysytään, 1) vaatiiko hän rangaistusta syytetylle ja 2) onko hänellä muita vaatimuksia. Tätä ei kuitenkaan voida pitää vielä varsinaisena prosessinjohtoa koskevana kyselyvelvollisuuden käyttämisenä. Mistään puutteellisuuksien selvittelystä ei ole näet kysymys. Nythän asianomistajalle annetaan vasta *tilaisuus esittää vaatimuksensa*.[67] Etenkin yksityisoikeudelliset vaatimukset saatetaan vastaajan tietoon (= vireille) yleensä vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa.[68] Varsinainen materiaalista prosessinjohtoa koskeva ongelma on, antaako asianomistajan esitys aihetta *lisäkysymysten* tekemiseen.

Kuten edellä on jo lausuttu, lisäkysymykset ovat monesti tarpeen. Erityisesti tulisi saada kontrolloiduksi, ettei asianomistajan passiivisuus johdu hänen tietämättömyydestään.[69] Niinpä jos asianomistaja ilman tuomioistuimen tiedossa olevaa syytä jättää esittämättä korvausvaatimuksen, jonka hän *poliisikuulustelussa on ilmoittanut vaativansa*, puheenjohtajan

[66] *Ekelöf* Arbetstvister s. 274.

[67] Sama koskee luonnollisesti myös muuta rikoksen johdosta vahinkoa kärsinyttä sillä erotuksella, ettei hänellä ole oikeutta vaatia rangaistusta.

[68] Tekstissä pidetään silmällä nimenomaan virallisen syyttäjän toimesta nostettua syytejuttua. Milloin asianomistaja itse nostaa syytteen, mikä on käytännössä melko harvinaista, on todennäköistä, että korvausvaatimus on jo haasteessa tarkastikin täsmennetty. Tarve korvausvaatimuksen kohteen täsmentämistä tarkoittavaan prosessinjohtoon on tällaisissa yksityissyytetapauksissa yleensäkin vähäisempää, koska asianomistaja turvautuu jutun ajamisessa säännönmukaisesti asianajoapuun.

[69] Tätä korostaa *Ekström* TSA 1979 s. 106. Vrt. myös *H. Olsson* s. 150 s.

tulisi kysyä syytä tällaiseen menettelyyn sekä huomauttaa passiivisuuden prosessuaalisista seurauksista. Selventävät kysymykset ovat paikallaan myös, milloin asianomistaja ei vaadi korvattavaksi tiettyä vastaavanlaisissa jutuissa *tyypillisesti esiintyvää* korvauserää ja on epäiltävissä, että vaatimuksen jääminen esittämättä johtuu asianomistajan tietämättömyydestä eikä siitä että hän ei nimenomaan halua korvausta.[70] Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa pahoinpitelyrikoksen johdosta pysyvästi vammautunut asianomistaja ei esitä korvausvaatimusta pysyvästä haitasta.

Sen sijaan voidaan pitää tulkinnanvaraisempana, tuleeko puheenjohtajan puuttua asiaan, milloin asianomistajan havaitaan esittävän *selvästi määrältään alimitoitetun* korvausvaatimuksen. Käytännössä oltaneen tällaisessa tapauksessa kyselyoikeuden käytössä pidättyväisiä.[71] Korvausvaatimuksen suuruus voidaankin yleensä jättää kantajan oman harkinnan varaan. Mutta jos vaatimuksen ja normaalin korvauskäytännön välinen epäsuhta on kovin räikeä, saattaa olla syytä tiedustella syitä, joiden perusteella korvausvaatimuksen määrään on päädytty. Varsinaiseen asianosaisen informointiin siitä, mitä suuruusluokkaa vaatimukset yleensä vastaavanlaisissa tapauksissa ovat, tuomari ei voi mennä. Mikäli ilmenee, ettei asianomistaja kykene itse asianmukaisesti valvomaan oikeuksiaan, on syytä harkita, olisiko hänelle varattava tilaisuus hankkia asianajoapua.[72]

Prosessinjohtovaltuuksiaan käyttäessään puheenjohtajan ei tulisi olla liiaksi sidoksissa ennakkokäsitykseensä siitä, tulisiko vaatimus, jota kysymys koskee, *myös hyväksytyksi* tuomiossa vai ei. Hänen olisi pyrittävä kiinnittämään huomiota sellaisiinkin vaatimuksiin, joiden menestyminen on epävarmaa tai kenties epätodennäköistäkin, mutta joiden esittämistä *ex ante*-arvostellen voidaan pitää perusteltuna.

Tuomarilta vaadittavaan puolueettomuuteen liittyy myös merkittävä psykologinen tekijä. Periaatteessa on tietysti tärkeintä, ettei tuomari kyselyvaltaansa käytellessään menettele »objektiivisesti ottaen» puolueellisesti. Mutta taitavan prosessinjohdon tunnusmerkkeihin kuuluu lisäksi, ettei tuomari myöskään anna asianosaisille sellaista *vaikutelmaa*, että puolueet-

---

[70] Ns. tyypillisistä vaatimuksista prosessinjohtotoimenpiteiden kohteena ks. *Ekelöf* V s. 40.

[71] *Ekelöf* SvJT 1979 s. 549.

[72] Harkinnassa on luonnollisesti kiinnitettävä huomiota siihen, olisiko lykkäys jutun rikosprosessuaalisen puolen kannalta sopivaa. Milloin syytepuolta ei käy lykkääminen, voidaan kyllä menetellä myös sillä tavoin, että syyte ratkaistaan ja jatketaan korvauspuolen käsittelyä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä (OK 14: 9 ja 11).

tomuutta ei noudateta.[73] Puolueellisuutta vainuavan epäluulon herääminen asianosaisissa on näet jo sinänsä kielteinen, ei toivottava ilmiö. On tietysti inhimillistä, että ainakin jutun hävinnyt osapuoli herkästi ajattelee tuomioistuimen menetelleen puolueellisesti. Näin ollen ei ole vailla merkitystä se, *millä tavalla* kysymykset ja huomautukset esitetään asianosaisille. Tuleeko tuomarin käyttää nimenomaisia suoria kysymyksiä, vai olisiko »kiihoke» vaatimuksen esittämiseen annettava jollain tavoin kätketysti, epäsuorasti?

Käytännössä suoria kysymyksiä ehkä arastellaan, koska näiden juuri pelätään synnyttävän vaikutelman puolueellisesta tuomarista.[74] Liika kiertely ja kaartelu on kuitenkin pahasta ja on nimenomaan omiaan herättämään ihmetystä ja epäluuloja, jotapaitsi prosessinjohdon tarkoitus voi jäädä saavuttamatta. Parempi olisikin pyrkiä mahdollisimman avoimiin kysymyksiin. Tällöin sekä tuomioistuin että vaatimusten esittäjän vastapuoli heti selvyyteen vaatimusten sisällöstä. Selkeä, kiertelemätön prosessinjohto tekee yleensä luotettavan vaikutuksen asianosaisiin ja pitää parhaiten loitolla epäilyt tuomarin puolueellisuudesta.[75]

Tarvetta prosessinjohtoon vaatimusten esillesaamiseksi esiintyy yleensä silloin, kun asianomistaja tai muu rikoksen kautta vahinkoa kärsinyt on itse tuomioistuimessa saapuvilla ilman oikeudenkäyntiavustajaa. Milloin asianajoavun tarve havaitaan ilmeiseksi, tuomioistuimen tulisi, mikäli se juttua liiallisesti viivyttämättä on mahdollista, antaa asianomistajalle tilaisuus hankkia avustaja tai asiamies. Milloin syyteasiaa ei katsota voitavan viivyttää, voidaan turvautua lain sallimaan juttujen erotteluun ja jatkaa korvausvaatimuksen käsittelyä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä syytteen ratkaisemisen jälkeen (OK 14: 9 ja 11).[76]

Korostettakoon kuitenkin, ettei avustajan tai oikeudenkäyntiasiamiehen läsnäolo sinänsä oikeuta tuomaria pysymään passiivisena, jos vain *de facto ilmenee prosessinjohdon tarvetta.* Asianosaisten tasapuolinen ja oikeudenmukainen kohtelu vaatii, että heidän esityksissään havaittuihin puutteellisuuksiin ja epäselvyyksiin puututaan samalla tavoin, olipa kyseessä asian-

[73] Ks. *Taksøe-Jensen* s. 529 s.

[74] Ks. tämän johdosta *Virolainen* LM 1983 s. 168.

[75] *Taksøe-Jensen* s. 532 s. *Ekelöf* (Arbetstvister s. 271) lausuu: »Domaren bör bemöda sig om att välja sådana uttyckssätt att parterna får det intrycket att han endast vill vinna klarhet om deras talan och förhindra överraskningar i den kommande handläggningen.» Ks. myös *Virolainen* LM 1983 s. 168.

[76] Se, onko asianosainen osoitettava asianajajan tai yleisen oikeusavustajan puheille, riippuu harkinnasta yksittäistapauksessa. Erityisesti rikosjutun asianomistajan asemasta voidaan todeta, että epäselvyydet monesti voidaan selvittää tuomarin asianomistajalle itselleen tekemillä kysymyksillä.

osaisen itsensä tai hänen avustajansa (asiamiehensä) esitys.[77] Tuomioistuimen velvollisuus huolehtia jutun perusteellisesta selvittämisestä on voimassa kaikissa tilanteissa. Avustajan tai asiamiehen läsnäolo ei siis aiheuta muutosta prosessinjohtoon normatiivisella tasolla, vaan eroavuus tilanteeseen, jossa asianosainen itse ajaa asiaansa, ilmenee enintään »prosessitodellisuudessa».[78]

9.2.2. Prosessinjohto ja korvausvaatimuksen perusteet (causa) – Rikosjutussa muodostaa faktojen tasolla tutkinnan kohteen syytteessä esitetty tapahtumainkulku, teonkuvaus. Siltä osin kuin teonkuvaukseen kuuluvat faktat ovat myös korvausvaatimukseen nähden oikeustosiseikkojen asemassa, ei prosessinjohdossa synny ongelmia. Korvausta vaativan asianosaisen ei näet tarvitse enää erikseen toistaa tällaisia faktoja, vaan korvausvaatimuksen esittäminen syytteen yhteydessä merkitsee ilman muuta, että kaikkeen siihen, mikä syytteen tueksi on esitetty, on myös korvausvaatimuksen perusteina vedottu.[79] Pulmia tulee eteen vasta siinä tilanteessa, kun korvausvaatimus on perustettavissa osaksi sellaiseen tosiseikastoon, jolla ei ole jutun syytepuolen kannalta välitöntä relevanssia. Onhan edellä esitetty, että korvausta vaativan asianomistajan tai muun vahinkoa kärsineen on vedottava tällaisiin seikkoihin, jotta ne voitaisiin ottaa huomioon. Ne on ts. vetoamalla saatettava vastapuolen tietoon, jolloin ne vasta tulevat »prosessin kohteen» piiriin.[80]

Tätä periaatteessa selkeää lähtökohtaa hämärtää kuitenkin se, että

---

[77] Ks. *Ekelöf* V s. 40 sekä erit. *sama* Arbetstvister s. 269, jossa *Ekelöf* kritisoi käsitystä, jonka mukaan tuomarin tulisi ilman muuta olla prosessinjohtotoimenpiteissään pidättyvämpi, milloin asianosaisella on paikalla lainoppinut avustaja tai asiamies.

[78] Luonnollisesti tuomioistuimen on syytä kiinnittää huomiota OK 15: 10a:n antamaan mahdollisuuteen evätä kykenemättömäksi osoittautuneelta avustajalta tai asiamieheltä oikeus esiintyä jutussa. Tämä ei kuitenkaan merkitse prosessinjohtotoimenpiteiden syrjäyttämistä, sillä OK 15: 10a:n seurausten soveltaminen edellyttää, että avustajan tai asiamiehen kyvyttömyys niin selvä, ettei sitä voida tavallisin prosessinjohtotoiminkaan auttaa.

[79] Ks. alaviite 47:n edellä olevaa esitystä.

Tämän säännön soveltaminen edellyttää tietysti, että pystytään selvittämään se oikeustosiseikasto, mihin *syyttäjä* on esityksessään vedonnut. Normaalisti tämä ei tuottanekaan vaikeuksia. Tätä selvittelyä helpottaa se, että syyttäjän tulee syytteessään tapahtumaselostuksen lisäksi ilmoittaa käsityksensä siitä, minkä rikoksen hän katsoo olevan kysymyksessä sekä mainita sen pohjalta sovellettavat lainkohdat (*OKa:n syyteohjeet* s. 7). Vrt. myös *Ekelöf* II s. 119 s.

[80] Sama periaate on luonnollisesti voimassa myös syyteasiassa. Teonkuvauksen laajentaminen vaatii, että uudet oikeustosiseikat tulevat syytetyn tietoon. Ks. tämän johdosta *Virolainen* LM 1974 s. 39.

käytännössä – nimenomaan rikosjutuissa – on monesti epäselvää, onko kantaja vedonnut tällaiseen syytteen ulkopuoliseen oikeustosiseikkaan vai ei. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa syyttäjä perusteellisessa syytekirjelmässään on laajalti selostanut syytteenalaisen teon taustaa ja tuonut näin esiin myös sellaisia korvausvastuun kannalta relevantteja seikkoja, joilla ei ole jutun rikosoikeudellisen puolen kannalta merkitystä. Mikäli asianomistaja tai muu vahinkoa kärsinyt on tällöin ilman enempiä perusteluja vain »yhtynyt syytteeseen» ja vaatinut vahinkonsa korvaamista, nousee esiin kysymys, onko hän »vedonnut» myös kyseisiin siviilitosiseikkoihin korvausvaatimuksensa tueksi.

Periaatteessa tulee lähteä siitä, että rikosvastuun ulkopuolelle jääviä oikeustosiseikkoja koskeva vetoamisvelvollisuus täyttyy vain siten, että kantaja *nimenomaisesti vetoaa* näihin seikkoihin. Se, miten täydellinen syyttäjän syytekirjelmä tässä suhteessa on, on sattumanvarainen seikka, johon kantajan väittämistaakkaa ei voida ankkuroida. Kuitenkin joissakin tapauksissa vetoamista puhtaasti yksityisoikeudellisiin oikeustosiseikkoihin voidaan pitää niin itsestään selvänä kantajan tarkoituksena, ettei nimenomaisuusvaatimuksesta ole syytä pitää muodollisesti kiinni.

Esimerkiksi jos korvausvaatimus kohdistetaan syytetyn työnantajaan, täytyy kantajan katsoa ilman muuta vedonneen niihin rangaistusvastuun ulkopuolisiin faktoihin, jotka johtavat väitettyyn työnantajanvastuun syntymiseen (mm. työsuhteen tai vast. olemassaolo ja se, että vahinko on aiheutettu »työssä»). Vahingon kärsineen ei myöskään tarvinne nimenomaisesti vedota niihin oikeustosiseikkoihin, jotka muodostavat kausaaliyhteyden rikollisen teon ja vahingon välillä, milloin vahingon syntyminen ei itsessään kuulu rikoksen tunnusmerkistöön.[81]

Väittämistaakkaongelma aktualisoituu erityisesti silloin, kun ei kyetäkään näyttämään syytetyn syyllisyyttä rangaistavaan tekoon, mutta korvausvastuu olisi kuitenkin perustettavissa rikoksesta kokonaan riippumattomaan yksityisoikeudelliseen vastuunormiin. Jos esimerkiksi vahingontekoa koskevassa syytejutussa teon tahallisuutta ei onnistuta näyttämään toteen, syyte tulee hylättäväksi. Teko ei ole tuottamuksellisena rangaistava (ks. RL 35: 3). Sen sijaan vahingonkorvausvelvollisuus ei vaadi syntyäkseen tahallisuutta. Tuottamuksellisestikin aiheutettu vahinko toisen omaisuudelle on korvattava.

---

[81] Vrt. myös *Boman* SvJT 1967 s. 91.

Joustava adheesiojärjestelmämme on ottanut tämän tilanteen huomioon: OK 14: 11:n mukaan rikosjutussa esitetty korvausvaatimus voidaan tutkia (tai sen käsittelyä jatkaa siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä), vaikka kävisikin ilmi, ettei syytteessä tarkoitettu teko ole rikos tai ettei siitä muusta syystä voida tuomita rangaistusta. OK 14: 11 ei kuitenkaan sellaisenaan ratkaise siviiliperusteisiin liittyvää *väittämistaakkaongelmaa,* vaan ainoastaan näiden perusteiden tutkimismahdollisuuden sinänsä. Ongelmallista näet on, millä edellytyksillä tuomioistuin voi ottaa tutkittavakseen kysymyksen rikoksesta riippumattomasta korvausvastuusta. Voiko tuomioistuin esimerkiksi vahingontekorikosjutussa tutkia OK 14: 11:n mukaisesti korvauskysymyksen koko yksityisoikeudellisessa laajuudessaan, vaikka kantajapuoli on syytteen yhteydessä pelkästään »vaatinut» vahingonkorvausta, vai edellyttääkö tällainen »rikosperusteen ulkopuolelle meneminen», että korvausta vaativa asianosainen nimenomaan *vetoaa* sellaiseen vastaajan menettelyyn, joka konstituoi vahingonkorvauslain mukaisen tuottamuksen?

Periaatteessa täytynee katsoa, että nojautuminen tahalliseksi väitettyyn tekoon sinänsä sisältää vetoamisen toissijaisesti myös tuottamukselliseen käyttäytymiseen. Siviilioikeudelliseen tuottamukseen ei voitane katsoa tosiseikastotasolla sisältyvän mitään »enempää» verrattuna rikosoikeudelliseen tahallisuuteen.[82] Tuottamuksen voidaan katsoa tässä mielessä sisältyvän tahallisuuskäsitteeseen. Tuottamus ja tahallisuus ovat tavallaan *kumulatiivisessa* suhteessa keskenään siten, että rikoksen ollessa rangaistava vain tahallisena rangaistusvastuu vaatii tahdonmuodostukselta enemmän kuin tuottamusperusteinen korvausvastuu. Näin ollen kantajan ei tahallista rikosta koskevassa syytejutussa tarvinne enää nimenomaisesti vedota korvausvaatimuksensa tueksi siihen, että vastaajan käyttäytyminen on joka tapauksessa ollut huolimatonta. Selvennykseksi korostettakoon, ettei tällä haluta kiistää sitä, etteivätkö rikosoikeudellisen tahallisuuden ja siviilioikeudellisen tuottamuksen konstituoivat oikeustosiseikat sinänsä poikkeaisi toisistaan. Väittämistaakkadoktriinissa on kuitenkin syytä pyrkiä – eritoten adheesiotilanteessa – jonkinasteiseen joustavuuteen. Merkitseehän korvauksen vaatiminen syytteen yhteydessä kantajan yleisluontoista väitettä siitä, että vastaaja syytteessä kuvatun menettelynsä vuoksi on syypää vahinkoon.

Milloin syytteessä kuvattu tahalliseksi väitetty teko on myös tuottamuk-

[82] Ks. myös tuottamuksen ja rikoksen välisestä suhteesta vahingonkorvausoikeudelliselta kannalta *Routamo–Hoppu* s. 62.

sellisena rangaistava, tuomioistuimella on valta ilman muuta tuomita tuottamuksellisesta teosta, jos tahallisuus jää näyttämättä. Voidaan pitää riidattomana, ettei korvauskanteen hyväksyminen tällaisessa tilanteessa edellytä kantajalta erityistä vetoamista siviilituottamukseen, vaikka syytteessäkin on esitetty vain tahallisuutta osoittava teonkuvaus. Kantajan väittämistaakka ei voi olla tätä raskaampi silloinkaan, kun teko on rangaistava vain tahallisena. Muussa tapauksessa jouduttaisiin siihen, että vahingon kärsineen väittämistaakan laajuus vahingonkorvauskysymyksessä riippuisi »sattumanvaraisesta» tuottamuskriminalisoinnista, mitä ei voitane hyväksyä.

Vielä ongelmallisemman väittämistaakkatilanteen eteen joudutaan siinä tapauksessa, että jo syyte koskee tuottamuksellista rikosta ja tätä rikosoikeudellista tuottamusta ei kyetä näyttämään toteen. Tuottamuksellista rikosta koskevan syytteen hylkääminen ei sinänsä merkitse sitä, etteikö tästä riippumatta voitaisi tutkia kysymystä *vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen* olemassaolosta ja päätyä tässä suhteessa syyteasiaan nähden vastakkaiseen tulokseen.[83] Vaikka nytkin voidaan periaatteessa katsoa, että rikos- ja siviilituottamuksen konsituoivat oikeustosiseikat poikkeavat toisistaan, ei ainakaan tässä tilanteessa voine olla syytä asettaa kantajalle velvollisuutta vedota nimenomaisesti siviilituottamukseen, vaan tuomioistuimen ratkaisu sisältää jo »suoraan» tutkinnan siitä, onko vastaajalla kontollaan tuottamusta puhtaasti yksityisoikeudellisessa mielessä. Jos kanne hylätään, siviilituottamukseen ei voida enää myöhemminkään menestyksellä vedota.[84]

Vaikka kantajan ei muodollisesti ottaen tarvitsisikaan nimenomaisesti vedota siviilioikeudelliseen tuottamukseen saadakseen sen tutkituksi, voidaan tällaista vetoamista tietysti pitää kaikin tavoin suotavana. Ja jos asiaa tarkastellaan tuomioistuimen *prosessinjohdon* näkökulmasta, on perusteltua, että puheenjohtaja sopivalla tavalla informoimalla asianosaisia ottaa siviilituottamuskysymyksen tarpeen vaatiessa esille. Korvauksen tuomitseminen syytteen hylkäämistapauksessa yksityisoikeudellisen vastuunormin nojalla voi näet tulla vastaajalle täydellisenä yllätyksenä. Hän on saattanut tuudittautua uskoon, että jutun rikosoikeudellinen puoli määrää

[83] Siviili- ja rikosoikeudellisen tuottamuskäsitteen erotteluun palataan tarkemmin jäljempänä jaksossa 10.1. selviteltäessä syytteen ja korvausvaatimuksen johdosta annettavien ratkaisujen keskinäistä riippuvuutta.

[84] Hylkäävän ratkaisun oikeusvoima kattaa siis tuottamuksellisen vahingonkorvausvastuun konstituoivat oikeustosiseikat, joka korvausperuste näin prekludoituu.

myös korvausvaatimuksen kohtalon, kun mihinkään muuhun vastuuperusteeseen ei ole nimenomaisesti nojauduttu. Tämän vuoksi puheenjohtajan tulisi – havaitessaan ettei syytteellä kenties ole menestymisen mahdollisuuksia – tiedustella vastaajalta, miten hän suhtautuu siviilioikeudelliseen tuottamussääntöön perustuvaan korvausvelvollisuuteen.[85]

Korostettakoon kuitenkin, että prosessinjohtotoimenpiteillä on tällaisessa tilanteessa *vain selventävä, informatorinen funktio*. Sellaisesta »uudesta kanneperusteesta» oikeustosiseikkojen tasolla, jonka perusteen osalta kantajalla olisi väittämistaakka, ei siis ole kysymys. Kun siviilituottamus näin sisältyy rikosoikeudelliseen vastuuperusteeseen, siviiliperuste voitaneen – toisin kuin varsinaiset uudet oikeustosiseikat – ottaa huomioon silloinkin, kun juttu tulee ratkaistavaksi vastaajan poissaollessa. Vastaajan poissaolo ei näin ollen estä korvausvaatimuksen hyväksymistä yksityisoikeudellisen tuottamussäännön nojalla, vaikka tätä siviiliperustetta ei olekaan saatettu vastaajan läsnäollessa hänen tietoonsa (arg. OK 14: 2,4).[86]

Yksityisoikeudellisen vastuuperusteen konstituoivaan oikeustosiseikastoon sisältyy kuitenkin varsin usein sellaisia faktoja, jotka riidatta lankeavat syytteessä esitetyn rikosoikeudellisesti relevantin oikeustosiseikaston ulkopuolelle. Näin saattaa olla asian laita sekä relaatiossa asianomistaja – syytetty että erityisesti ns. sivullisrelaatiossa (kolmas henkilö kantajana tai vastaajana).[87] Tällaisiin syytteessä esitettyyn teokuvaukseen nähden ulkopuolisiin oikeustosiseikkoihin kantajan on vedottava, jotta ne tulisivat prosessaamisen alaisiksi. Kantajalla on – adheesioperiaatteen soveltamisalan rajoissa – *valta määrätä siitä oikeustosiseikastosta*, jonka perusteella korvauskanne tulee ratkaistavaksi. Eihän syyteasiassakaan voida syytetyn vahingoksi ottaa viran puolesta huomioon asianhaaraa, joka ei kuulu syytteessä esitettyyn oikeustosiseikastoon. Adheesioprosessin soveltamisalan hyväksikäyttö koko laajuudessaan riippuu siis pitkälti kantajan omasta aktiviteetista.

Jos esimerkiksi kysymys sopimusperusteisen korvausvelvollisuuden olemassaolosta on jäänyt tutkinnan ulkopuolelle sen vuoksi, että kantaja on laiminlyönyt vedota sopimusvastuun kannalta relevantteihin, mutta rikok-

---

[85] Vrt. tämän johdosta myös *Agge* SvJT 1936 s. 259.

[86] Jos tekstissä esitettyä tilannetta tarkastellaan nimenomaan *kanteenmuutoskiellon* näkökulmasta, päädytään tulokseen, etteivät siviilioikeudellisen tuottamusvastuun konstituoivat oikeustosiseikat suhteessa rikosoikeudelliseen tahallisuuteen ole sellaisia OK 14: 2,4:ssä tarkoitettuja »uusia seikkoja», joiden esittäminen ja huomioonottaminen vastaajan poissaollessa olisi kielletty.

[87] Tämän osalta viitataan yleisesti edellä 3 ja 4 §:ssä esitettyyn.

sen suhteen ulkopuolisiin asianhaaroihin, ja »rikokseen» perustuva korvausvaatimus on syytteen hylkäämisen myötä sekin hylätty, voidaan hylkäävän tuomion estämättä myöhemmin nostaa uusi kyseiseen sopimusperusteeseen nojautuva korvauskanne. Mahdollisuus vedota yksityisoikeudellisen vastuun konstituoiviin oikeustosiseikkoihin ei tässä tapauksessa prekludoidu hylkäävän ratkaisun myötä.

> Meillä on vallitsevana käsityksenä, että kanteen hylkäävän tuomion oikeusvoima kattaa vain ne perusteet (oikeustosiseikat), joihin kantaja on vaatimuksensa tueksi vedonnut. Hän voi siis myöhemmin res judicata-vaikutuksen estämättä vaatia uudessa oikeudenkäynnissä samaa suoritusta uudella perusteella. Jos sen sijaan ajatellaan vastaajan mahdollisuuksia saada uuden oikeudenkäynnin avulla muutos kanteen hyväksyvään tuomioon, on tilanne toinen. Vastaajan on välttämättä tuotava jo ensiprosessissa esiin kaikki kanteen hyväksymistä vastaan puhuvat tosiseikat, sillä kanteen hyväksyvä (lainvoimainen) tuomio saa aikaan puolustuskeinojen prekludoitumisen, ja tuomio voidaan saada uusien seikkojen avulla kumoon ainoastaan tuomionpurkuteitse.[88]

Kussakin yksittäistapauksessa on ratkaistava erikseen, edellyttääkö siviilioikeudellisen vastuuperusteen tutkinta erityistä »lisävetoamista» kantajan taholta. Eräissä tapauksissa siviiliperusteen konstituoivat faktat saattavat varsin pitkälle samaistua sen kanssa, mikä on syytteen kannalta relevantti tosiseikasto. Esimerkiksi korvausvaatimus sopimusperusteella kavallusjutussa ei edellyttäne, että kantaja nimenomaisesti vetoaisi »sopimuksen olemassaoloon» ja siitä aiheutuvaan vastuuseen. Sopimussuhde näet kuuluu jo rangaistusvastuun perustaviin oikeustosiseikkoihin, johon kantaja on de facto jo vedonnut sillä, että on vaatinut kavallusjutussa

---

[88] Ks. tämän johdosta *Wrede* II s. 234 ja *Tirkkonen* Sp II s. 290 ss. sekä *Aalto* Rikostuomio s. 128 s. Vrt. myös *Olivecrona* JFT 1954 s. 333 s., *sama* Rätt och dom s. 272 sekä *Eckhoff* s. 93 ss.

Ruotsin prosessioikeudessa on nyttemmin vakiintunut kanta, jonka mukaan kantajaa uhkaa suurin piirtein samanlainen prekluusiovaara kuin vastaajaakin: kantaja menettää hylkäävän tuomion seurauksena mahdollisuutensa enää myöhemmin uudessa oikeudenkäynnissä vedota sellaisiin oikeustosiseikkoihin, joihin hänellä *olisi ollut tilaisuus vedota* ensiprosessissa. Näin *Ekelöf* SvJT 1957 s. 324, *Ekelöf* III s. 82 ja *Hassler* s. 182. Ks. myös *Lindblom* s. 157. Samansuuntaisia mielipiteitä on Tanskassa esittänyt *Gomard* Civilprocessen s. 460. Ruotsin oikeuskäytännöstä voidaan viitata tapaukseen *NJA I 1973: 46:* Asianomistajan rikosjutun yhteydessä syytettyä vastaan esittämä vaatimus tietyn rahasumman takaisinmaksamisesta oli syytteen hylkäämisen myötä sekin hylätty. Tämän jälkeen asianomistaja oli eri perusteella nostanut uuden kanteen vaatien samaa summaa. Kannetta ei otettu tutkittavaksi, koska »de omständigheter som därvid åberopats skulle ha kunnat anföras i det tidigare målet».

korvausta. Sopimusperusteisen vastuun subjektiivista puolta perustava oikeustosiseikasto (tuottamusfaktat) kyllä sinänsä poikkeaa kavalluksesta vaadittavaa tahallisuutta konstituoivista oikeustosiseikoista. Mutta edellä rikosoikeudellisen tahallisuuden ja siviilioikeudellisen tuottamuksen suhdetta koskevaan esitykseen viitaten saatettaneen tässäkin katsoa, että vetoaminen kavallussyytteessä mainittuun käyttäytymiseen sisältää toissijaisesti väitteen myös tuottamuksellisesta menettelystä. Tällä kannalla oltaessa korvausvaatimuksen hylkääminen kavallussyytteen hylkäämisen myötä, merkitsee – tuomion saatua lainvoiman – myös sopimusperusteen prekludoitumista.

> Ongelma siitä, prekludoituuko ns. siviiliperuste hylkäävän ratkaisun myötä, ratkeaa siis puhtaasti *oikeustosiseikkojen tasolla*, so. sillä perusteella ovatko ao. siviiliperusteen konstituoivat *faktat* olleet jo »rikosperusteen» vuoksi mukana prosessissa. Se mahdollisuus, että yksistään siviilioikeudelliset *normit* olisivat jääneet ensiprosessissa syrjään korvauskysymystä ratkaistaessa, ei siis aiheuta sitä, että siviiliperuste olisi jollain tavoin »jäänyt henkiin» käytettäväksi uudessa prosessissa. Tuomioistuimen laiminlyönti soveltaa lakia asianmukaisesti jutun tosiseikastoon ei vaikuta hylkäävän ratkaisun oikeusvoiman ulottuvuuteen. »Käyttämättömät normit» eivät auta, jos ao. oikeustosiseikat ovat prekludoituneet.
>
> Nykyisen adheesiojärjestelmämme mukaan tuomioistuin tutkii rikosjutussa esitetyn korvausvaatimuksen ilman muuta *koko vahingonkorvausoikeudellisessa laajuudessaan* pitäen kriteerinä ainoastaan sille esitettyjä oikeustosiseikkoja.[89]

Milloin taas katsotaan, että yksityisoikeudelliseen vastuuperusteeseen (= ao. oikeustosiseikkoihin) voidaan myöhemmin vedota, tämä oikeus ulottuu *kaikkiin* niihin faktoihin, jotka ovat siviiliperusteen kannalta relevantteja, siis myös niihin, jotka ovat yhteisiä jo tutkitun rikosperusteseikas-

---

[89] Vrt. tämän johdosta myös edellä 3 § alaviite 14:n jäljessä sekä jälj. 10 § alaviite 126:n jäljessä lausuttua.

Vrt. *Aalto* Rikostuomio s. 175, jossa katsotaan, että uusi siviiliperusteinen korvauskanne olisi hylkäävästä rikosjutussa annetusta tuomiosta huolimatta mahdollinen siviilioikeudelliseen »*normiin*» vedoten. Tähän näkemykseen on ilmeisesti ollut vaikuttamassa meilläkin vielä 1960 luvulla verraten vakiintunut käsitys, että rikosjutussa voitiin tutkia vain »rikosperusteinen» vahingonkorvauskysymys (ks. *Aalto* m.t. s. 179). Tämä puolestaan aiheutti sen, ettei kanneperusteiden prekludoitumisproblematiikassa perusteen oikeustosiseikastotasoa voitu selkeästi erottaa perusteen juridisesta tasosta. Nykyiset 1970 luvulla uudistetut adheesiosäännöstö ja vahingonkorvauslaki, joka erotti deliktiperusteisen vahingonkorvausoikeuden rikoslaista ja teki siitä puhtaasti »siviilioikeudellisen» ovat huomattavasti helpottaneet korvausperusteisiin liittyvän adheesioproblematiikan selvittelyä.

ton kanssa. Uuden korvausperusteen osittainen päällekkäisyys perusteen kanssa, johon nojautunut kanne on tullut hylätyksi, ei estä hyödyntämästä uutta perustetta koko laajuudessaan.

Käytännön prosessitilanteessa on kuitenkin syytä muistaa, ettei liiaksi uppoudu muodollisiin väittämistaakkateorioihin. On monesti vaikeasti tulkittavissa, onko kantaja omasta aloitteestaan vedonnut esimerkiksi kaikkiin sopimusvastuun kannalta relevantteihin faktoihin, nimenomaan sellaisiin, jotka eivät kuulu väitetyn rikoksen tunnusmerkistöön. Epäselvyydet tulee puheenjohtajan selvittää käyttämällä kyselyoikeuttaan. Hänen tulee aktiivisin prosessinjohtotoimenpitein selvittää ja erityisesti tehdä vastaajalle selväksi se tosiseikasto, jonka perusteella korvausvaatimus tullaan ratkaisemaan.

Vastaavasti kuten edellä on vaatimuksiin kohdistuvan prosessinjohdon osalta lausuttu, puheenjohtajan tulee voida käyttää kyselyvaltuuksiaan, ei yksin suoranaisten epäselvyyksien paranteluun, vaan myös siihen, että kantaja vetoaisi kokonaan »uusiin» oikeustosiseikkoihin. Tuomarin tulee pyrkiä asian perusteelliseen selvittämiseen tarvittaessa laajemmin kuin vain sen oikeustosiseikaston puitteissa, johon kantaja ilman muuta omasta aloitteestaan on vedonnut. Oikeudenkäyntiaineistosta mahdollisesti ilmenevä vaihtoehtoinen korvausperuste (= ao. oikeustosiseikasto), joka uhkaa jäädä prosessin ulkopuolelle, on pyrittävä saattamaan prosessinjohtotoimenpitein mukaan käsittelyyn. Se, että asianosainen tämän seurauksena myös vetoaa seikkaan, jota hän ei omasta aloitteestaan olisi huomannut ottaa esille, ei sellaisenaan merkitse että tuomari olisi rikkonut puolueettomuuttaan.[90]

Kyselyoikeuttaan käyttäen tuomari pääsee selvyyteen siitä, *haluaako* asianosainen »uuden» asianhaaran huomioonotettavaksi vai ei. Näin tulee kontrolloiduksi, ettei asianosaisen tietämättömyys väittämistaakkasäännöistä ole syynä kanteen puutteelliseen perusteluun.[91] Aiheellista on myös

[90] Ks. siviiliprosessin osalta *Ekelöf* V s. 40 sekä *Takosøe-Jensen* s. 527 ss.

[91] Ruotsin RB 42: 8,2:ssa säädetään, että tuomarin tulee toimia aktiivisesti saadakseen asianosaiset tuomaan esille »allt de vilja åberopa i målet». Tämä RB 42: 8:n 2 momentti lisättiin lakiin 27. 5. 1971 annetulla lailla. Säännöksellä on haluttu korostaa tuomioistuimen aktiivista roolia aineellisessa prosessinjohdossa. Koska riitajuttujen osalta aineellinen prosessinjohto keskittyy Ruotsissa korostetusti esivalmisteluvaiheeseen, on määräys sijoitettu haastetta ja valmistelevaa käsittelyä koskevaan RB 42 lukuun. Ks. määräyksen johdosta *Ekelöf* V s. 40 sekä *sama* Arbetstvister s. 276 s.

Vaikka vastaavansisältöistä nimenomaista määräystä ei Suomen OK:ssa ole, ei liene perusteetonta katsoa, että tällainen kyselyaktiviteetti on sopusoinnussa OK 14 luvussa

todeta, että prosessinjohtotoimenpitein saatetaan välttyä uudelta prosessilta, jos alkuperäinen kanneperuste ei menesty.

Tuomarin puolueettomuus kuitenkin vaatii, ettei hän saa suoranaisesti ryhtyä etsimään mahdollisia vaihtoehtoisia korvausperusteita. Kyselyn tulee, vastaavasti kuten vaatimustenkin suhteen, rajoittua seikkoihin, jotka *käyvät* ammattituomarille *oikeudenkäyntiaineistosta ilmi* ilman enempää tutkimista tai joita voidaan pitää *tyypillisinä* kulloinkin käsiteltävänä olevalle jutulle.[92] Tärkeää on nytkin korostaa prosessinjohtotaktisen otteen, »prosessinjohtosilmän» merkitystä. Tuomarin on pyrittävä valitsemaan sanansa siten, että asianosaisillekin syntyy vaikutelma juttua objektiivisesti selvittelevästä tuomarista (edellä alaviite 73:n kohdalla). Sen vuoksi, että korvausvaatimusta ajetaan syytejutun yhteydessä, voi tuomarin kyselyvelvollisuus luonnollisesti ulottua vain sellaisiin korvausperusteisiin, jotka kumulaation soveltamisalaa koskevien sääntöjen mukaan voidaan ottaa rikosprosessissa tutkittaviksi.

Vaihtoehtoisten korvausperusteiden esillesaamiseen tähtäävässä prosessinjohdossa on samoin kuin edellä uusien vaatimustenkin osalta kyse varsinaisesti kysely*oikeudesta* eikä niinkään kyselyvelvollisuudesta: tuomarin passiivisuus ei merkitse virkavirhettä. Prosessinjohtosäännökset jättävät tuomarille harkinnanvaraa.[93] Jos ajatellaan tilannetta vahingon kärsineen kannalta, voidaan todeta, että uusien korvausperusteiden esittämättä jääminen alioikeudessa ei ole yhtä kohtalokasta kuin vaatimusten esittämättä jättäminen. Uusiin oikeustosiseikkoihin voidaan näet esteettä vedota

---

säädettyjen prosessinjohtovelvoitteiden kanssa.

Todettakoon, että Ruotsissa on riitajuttujen esivalmistelun tehosteeksi säädetty RB 42: 10:ssä *prekluusiouhka* asianosaiselle, joka ilman hyväksyttävää syytä vasta pääkäsittelyssä vetoaa seikkaan tai todisteeseen, johon olisi ollut mahdollisuus vedota jo esivalmistelussa. Tämä meillä tuntematon järjestely merkitsee myös vastaavaa rajoitusta tuomioistuimen oikeustosiseikkoihin (ja todisteisiin) kohdistuvaan materiaaliseen prosessinjohtoon pääkäsittelyssä. Säännös ei koske rikosjuttuja eikä myöskään rikosjutun yhteydessä esitettävää yksityisoikeudellista vaatimusta. Sen sijaan vireillä olevassa RB: osittaisuudistusehdotuksessa esitetään vastaavan prekluusiouhan ulottamista koskemaan myös syytejuttuun kumuloitua yksityisoikeudellista vaatimusta edellyttäen, että seikalla tai todisteella on merkitystä yksistään yksityisoikeudellisen vaatimuksen ratkaisemiselle (ks. uudistusehdotuksen RB 46: 10 ja sen johdosta *SOU 1982: 26* s. 580, jossa lausutaan, että ehdotetulla määräyksellä pyritään korostamaan liitännäisvaatimuksen yksityisoikeudellista luonnetta silloinkin, kun vaatimusta ajetaan rikosjutun yhteydessä). Ehdotus on lisäksi yhteydessä siihen, että puheena olevassa uudistusesityksessä ehdotetaan esivalmistelu otettavaksi (tietyssä laajuudessa) käyttöön myös syyttäjän ajamissa rikosjutuissa (ehdotuksen RB 45: 13–18 ja perusteluista *SOU 1982: 26* s. 93 ss. ja s. 566 ss.).

[92] *Ekelöf* V s. 38.

[93] Ks. uusien vaatimusten osalta edellä alaviite 57:n kohdalla lausuttua ja sanottu alaviite.

vielä hovioikeudessa, kunhan vain itse vaatimus on esitetty alioikeudessa.[94] Sen sijaan uusia vaatimuksia ei voida esittää enää ylemmässä oikeudessa (OK 14: 2,2).

Korkeimmassa oikeudessa, milloin se on kolmas oikeusaste, rajoittaa uusiin perusteisiin vetoamista OK 30: 7:n määräys, jonka mukaan uusiin seikkoihin voidaan vedota vain, jos saatetaan todennäköiseksi ettei asianhaaraa ole voitu tuoda esiin alemmassa oikeusasteessa tai että perusteen esiintuoneella asianosaisella on ollut pätevä syy olla tekemättä niin. Ei siis ole mahdotonta sekään, että uusi korvausperuste tulee jutussa ensimmäiseksi tutkittavaksi vasta korkeimmassa oikeudessa (ks. edellä jakso 5.4.2.). Tällaisetkin ei-toivotut tilanteet saatetaan siis välttää alituomarin tehokkaan prosessinjohdon avulla, lukuunottamatta tietysti jutun muutoksenhakuvaiheessa saamia sellaisia uusia käänteitä, joita ei ole voitu alioikeudessa ottaa huomioon.

9.2.3. Prosessinjohto ja oikeuskysymys (oikeustosiseikkojen juridinen luonnehdinta) – Edellä on jo useissa kohdin tullut esille väittämistaakkasäännöstöön kuuluva periaate, ettei vetoamisvelvollisuus koske tosiseikkojen juridista luonnehdintaa.[95] Milloin asianosaisella on tiettyyn oikeustosiseikkaan nähden väittämistaakka, hänen tarvitsee tuoda esiin kyseinen seikka yksistään historiallisena tosiasiana. Vetoamisvelvollisuus ei ulotu lainsäännöksiin, eli asianosaisen ei tarvitse varustaa esittämiään tosiseikkoja »juridisella etiketillä».[96] Tuomioistuimen tulee viran puolesta tietää, mitä laki asiasta sanoo (jura novit curia) ja myös oman harkintansa mukaan soveltaa lakia esitettyyn tosiseikastoon (da mihi factum, dabo tibi jus).[97]

---

[94] Toinen asia on, että uusien oikeustosiseikkojen esittäminen vasta muutoksenhakuvaiheessa saattaa antaa aiheen palauttaa juttu takaisin alioikeuteen. Vrt. tämän johdosta yleisemmin *Reinikainen* s. 71 ss. ja *Tirkkonen* Sp II s. 359 s. sekä *sama* Rp II s. 521, joissa esityksissä palauttamista käsitellään kylläkin nimenomaan tilanteessa, jossa hovioikeudessa esitetään, ei uusia kanneperusteita, vaan uutta todistusaineistoa (näyttöä). Koska vetoaminen uusiin oikeustosiseikkoihin merkitsee sekin uutta oikeudenkäyntiaineistoa (jus novorum) hovioikeudessa, rinnastunee tämä tilanne varsin pitkälle uuden näytön esittämiseen harkittaessa jutun palauttamisen tarpeellisuutta.

[95] Tämä sääntö liittyy »siviili-ilmiönä» rikosprosessissa vallitsevaan periaatteeseen, ettei tuomioistuin ole sidottu syyttäjän (asianomistajan) käsitykseen teon rikosoikeudellisesta rubriikista.

[96] *Wrede–Palmgren* s. 80, *Boman* s. 48.

[97] Kun OK 11: 3,1:ssä ja 11: 23,2:ssa säädetään, että kantajan tulee haastehakemuksessaan (haasteessaan) esittää ne *seikat*, joihin hän perustaa vaatimuksensa, tarkoittaa lain

Esimerkiksi sen tutkiminen, onko korvausjutun vastaaja korvausvelvollinen tuottamuksestaan riippumatta (objektiivinen vastuu), ei edellytä kantajalta väitettä, että lain kanta käsiteltävänä olevassa tapauksessa on tämä. Riittää, että kantaja vetoaa sellaisiin *oikeustosiseikkoihin,* joiden muodostamaan kokonaisuuteen laki liittää tuottamuksesta riippumattoman korvausvelvollisuuden.[98]

Väitteiden juridinen perusteleminen on tietysti suotavaa ja kuuluukin huolellisen asianajon tunnusmerkkeihin. Oikeustieteessä puhutaankin yleisesti vetoamisesta esimerkiksi sopimusperusteeseen, tuottamusvastuuseen tai objektiiviseen vastuuseen. Tällöin vedotaan, ei ensisijaisesti faktoihin sinänsä, vaan siihen, miten faktoja olisi juridisesti arvosteltava. Monesti oikeudenkäynnin asianosaiset riitelevätkin oikeudellisella tasolla jutun tosiseikaston sinänsä ollessa riidaton. Jotta prosessaaminen olisi mahdollisimman tehokasta, on asianosaiselle luonnollisesti ensiarvoisen tärkeää tarvittavien tosiseikkojen esiintuomisen ohella saada tuomioistuin vakuuttuneeksi oman juridisen kannan oikeellisuudesta.

Estettä ei kuitenkaan ole sille, että tuomioistuin ratkaisussaan soveltaa tapaukseen oikeusohjetta, johon kumpikaan asianosaisista ei ole nojautunut. Asianosaiset saavat siis »kärsiä nahoissaan» sen, että heiltä (tai heidän edustajiltaan) puuttuu riittävä juridinen asiantuntemus.[99]

Vaikka tämä väittämistaakkaan liittyvä jura novit curia-doktriini onkin prosessiteoreettisesti hyväksyttävissä, sitä ei toki voida pitää tyhjentävänä dogmina tarkasteltaessa tuomioistuimelle OK 14: 4:ssä säädettyä velvollisuutta huolehtia jutun perusteellisesta selvittämisestä. Jotta asianosaiset osaisivat kiinnittää huomiota »oikeisiin» oikeustosiseikkoihin, heidän on tärkeätä, usein välttämätöntä pystyä ennakoimaan, mitkä ovat kanteen juridiset perusongelmat.[100] Jutun oikeudellinen puoli näet pitkälti määrää sen, mitkä asianhaarat ovat juridisesti relevantteja. Tällä on merkitystä erityisesti vastaajan puolustuksen onnistumisen kannalta, koska sovelletta-

sanonta juuri oikeustosiseikkoja eli välittömästi relevantteja faktoja. Samoin OK 14: 1,2 ». . . tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa jutussa. . .» ja 14: 2,3 ». . . kanteen tueksi esitetään uusia seikkoja. . .». Näiden lainkohtien »seikka»-käsitteeseen ei siis sisälly kanteen juridinen arviointi.

[98] Paitsi että oikeustosiseikkoja ei tule sekoittaa jutun oikeuskysymykseen, on oikeustosiseikkoihin vetoaminen – tulkoon se tässä vielä korostetuksi – pidettävä erillään myös näytön esittämisestä oikeustosiseikkojen tueksi.

[99] Ks. tästä *Boman* s. 48 ja *Ekelöf* Arbetstvister s. 279.

[100] *Taksøe-Jensen* s. 544, *Ekelöf* Arbetstvister s. 279. Ks. myös *Virolainen* LM 1983 s. 165.

vaksi tulevat oikeusohjeet saattavat ratkaista sen, mihin vastatosiseikkoihin on aihetta vedota.[101]

Jutun tosiasia- ja oikeuskysymys ovat läheisessä yhteydessä keskenään, ja usein niin toisiinsa sekoittuneet, että tosiasiapuolen selvittäminen välttämättä edellyttää samalla oikeuskysymyksestä omaksuttujen käsitysten julkituomista.[102]

Tuomioistuimen tulisikin tarpeen vaatiessa *kiinnittää asianosaisten huomiota myös jutun oikeudelliseen puoleen*. Tämä on aiheellista erityisesti, jos on oletettavissa, että asianosaisilla on jutun oikeudellisesta arvostelusta erheellisiä käsityksiä.[103] »Juridisen väärinymmärtämisen» vaara on luonnollisesti suurempi siviiliprosessissa kuin rikosjutuissa, mutta ei sovi unohtaa, että vahingonkorvausvaade on syytejutun yhteydessäkin yksityisoikeudellinen riitakysymys, mikä seikka meidän soveltamisalaltaan laajassa adheesiosysteemissämme tulee korostetusti esiin.

Jos tuomio jutussa perustetaan asianosaiselle yllätykselliseen oikeusnormiin ja tuomio on hänelle vastainen, saattaa asianosainen nyt havaita, että hänelle on jäänyt »varastoon» käyttämättömiä argumentteja, jotka puhuvat tuomioistuimen omaksumaa kantaa vastaan, mutta joita hän ei ole ymmärtänyt tuoda esiin. Esimerkiksi korvauksen tuomitseminen syytteen hylkäämisestä huolimatta tuottamuksesta riippumattoman korvausvastuun perusteella, ilman että vastaaja on prosessin aikana tätä vastuuperustetta lainkaan kommentoinut, saattaa antaa vastaajalle aiheen perästäpäin väittää, että hänellä kyllä olisi ollut esitettävänä perusteluja kanteen hylkäämiselle tälläkin perusteella. Saadakseen uudet argumenttinsa jutussa esille hänen on pakko hakea tuomioon muutosta. Muutoksenhaulta olisi kenties vältytty, jos vastaajaa alioikeusmenettelyn aikana olisi huomautettu mahdollisuudesta soveltaa kyseistä yksityisoikeudellista vastuuperustetta.

---

[101] *Ekelöf* Arbetstvister s. 280. Vrt. myös rikosprosessissa syyllisyyskysymyksen selvittelyn osalta *Agge* II s. 69.

[102] Tähän käytännön tosiasiaan on kiinnittänyt huomiota jo *Wrede* Juridiska uppsatser s. 223. Ks. lisäksi *Boman* s. 49 ss.

[103] Näin opastaa tuomaria *Wrede* Juridiska uppsatser s. 223: ». . . dels kan domaren genom att uttala eller åtminstone antyda sin uppfatning av rättsfrågan väsentligen främja belysningen av sakförhållandet.» Sama ajatus ilmenee myös *Taksøe-Jensenin* esityksestä (s. 544 s.). Ks. myös *Ekelöf* V s. 41.

Varsinaisten lainsäännösten, asetusten ja alempitasoisten määräysten lisäksi voidaan jutun oikeudellisen puolen selvittelyyn lukea oikeuskysymystä valaisevat oikeustapaukset, esitykset oikeuskirjallisuudessa jne., joista *Ekelöf* (IV s. 186 s. ja V s. 32) käyttää nimitystä »rättstillämpningsfakta» (lainsoveltamisfaktat) erotukseksi jutun ratkaisulle relevantista historiallisesta tosiseikastosta (rättsfakta).

Tässä yhteydessä ansaitsee tulla mainituksi, että Saksan liittotasavallan siviiliprosessilakiin on vuonna 1977 voimaan tulleen laajan osoittaisuudistuksen yhteydessä otettu ZPO 278 §:ään uusi 3 momentti:

> Auf einen rechtlichen Gesichtspunkt, den eine Partei erkennbar übersehen oder für unerheblich gehalten hat, darf das Gericht, soweit nicht nur eine Nebenforderung betroffen ist, seine Entscheidung nur stützen, wenn es Gelegenheit zur Äusserung dazu gegeben hat.[104]

Lainkohdan tarkoitusta suojata asianosaista juridisilta yllätyksiltä voidaan pitää kannatettavana prosessinjohtoon kuuluvana toimintaohjeena meilläkin. Oikeudenkäymiskaarestamme tosin puuttuu vastaava nimenomainen säännös, mutta ZPO 278,3 §:n henki on sinänsä sopusoinnussa OK 14 luvun määräysten kanssa. OK 14: 4:ssä tuomioistuimelle säädetty velvollisuus huolehtia jutun perusteellisesta selvittelystä koskee tietysti paitsi näyttökysymystä, myös oikeuskysymystä. Näin ollen jutun juridinen puoli on pyrittävä saamaan prosessissa keskustelun alaiseksi kaikilta relevanteilta osiltaan.

Tälläkin prosessinjohdon osa-alueella tuomarin asema puolueettomana oikeuden jakajana asettaa omat rajansa siinä suhteessa, millä tavoin ja missä tilanteissa hänen tulee selvittää asianosaisille juttuun liittyviä oikeudellisia kysymyksiä. Ei esimerkiksi ole sopivaa, että tuomari käsittelyn aikana ilmaisee olevansa oikeuskysymyksessä toisen asianosaisen kannalla toista asianosaista vastaan.[105] Tällöinhän ei ole kysymys sellaisesta oikeudellisesta seikasta, joka ei ole tullut prosessissa esiin. Riittää, että vastapuoli saa

---

[104] Ks. lähemmin tästä lainkohdasta, jollaista ei aikaisemmin ZPO:ssa ollut, *Bischof* NJW 1977 s. 1900 ss., *Rosenberg–Schwab* s. 408 s., *Baumbach–Lauterbach* (Hartmann) s. 657 s. sekä *Furtner* s. 420 s.

Tämän ZPO:n osauudistuksen (annettu 6. 12. 1976) tarkoituksena on ollut sekä tehostaa että nopeuttaa siviiliprosessimenettelyä erityisesti tehokkaan esivalmistelun ja tuomarille suotujen laajojen prosessinjohtovaltuuksien avulla. Ks. lähemmin *Bischof* m.k. s. 1897 s. sekä *Rosenberg–Schwab* s. 426 ss.

ZPO 278,3 §:n esilleottamisessa tämän tutkimuksen yhteydessä kiintyy huomio luonnollisesti siihen, että kyseessä on nimenomaan siviiliprosessilain määräys. Tekstissä mainitun uudistuksen yhteydessä Liittotasavallan rikosprosessilakiin ei tehty muutoksia. Suoranaista yhteyttä sikäläiseen adheesioprosessiin ei tällä ZPO:n säännöksellä olekaan. Kun StPO 405 §:n mukaan korvausta voidaan syytejutussa tuomita vain »rikosperusteella», so. edellytyksin, että syytetty todetaan syypääksi syytteessä mainittuun tekoon, ei korvauskysymystä koskevien oikeudellisten huomautusten tekemisellä tuomioistuimen taholta, jotka huomautukset suomalaistyyppisessä liberaalissa adheesiojärjestelmässä ovat juuri »siviilioikeudellisia», ole vastaavaa merkitystä.

[105] *Virolainen* LM 1983 s. 166.

lausua mielensä toisen asianosaisen juridisesta argumentoinnista. Kesken prosessin tuomarin tulisi muutoinkin varoa sitoutumasta julkisesti ylipäätään minkään oikeuskäsityksen kannattajaksi. Olisi ikävää, jos tuomari myöhemmin oikeudenkäynnin aikana tai ehkä vasta päätöstä harkitessaan tulisikin siihen tulokseen, että jokin muu kanta olisi perustellumpi. *Ekelöf* lausuukin ohjeeksi tuomarille: »Han får nöja sig att ange varuti problemet består och fråga parten hur han resonerar sig i rättsfrågan.»[106]

9.3. TUOMIOISTUIMEN ALOITEOIKEUDESTA NÄYTÖN HANKKIMISEKSI

9.3.1. Pääperiaate OK 17: 8:n tulkinnasta adheesiotilanteessa – Yksi todistuslainsäädäntömme perusajatuksista on, että jutun asianosaiset hankkivat tarvittavat todisteet. Tämä OK 17: 8:n ensimmäisen virkkeen ilmaisema käsittelymenetelmän (akkusatorisen menetelmän) mukainen työnjakosääntö asianosaisten ja tuomioistuimen välillä pohjautuu siihen luonnolliseen ajatukseen, että asianosaiset ovat yleensä tuomioistuinta paremmin perillä jutun tosiasiapuolesta. Kun tuomioistuimen ei tarvitse huolehtia näytön hankkimisesta, se voi perusteellisemmin keskittyä esitetyn näytön arvioimiseen. Kuitenkin pyrkimys saada oikeudenkäynnissä totuus selville vaatii, etteivät asianosaiset saa vapaasti *disponoida* käytettävistä todistuskeinoista. Niinpä säädetäänkin OK 17: 8:n toisessa virkkeessä, että myös tuomioistuin saa, milloin tarpeelliseksi harkitaan, päättää omasta aloitteestaan hankittavaksi todisteita. Tietynlaajuinen disponoimisvalta asianosaisille on kuitenkin jätetty, sillä lainkohdan kolmannessa virkkeessä säädetään, ettei tuomioistuin saa omasta aloitteestaan määrätä uutta todistajaa kuultavaksi tai asiakirjaa esitettäväksi, jos asiassa on sovinto sallittu tai jos ainoastaan asianomistaja vaatii rangaistusta asianomistajarikoksesta, mistä ei ole säädetty muuta tai kovempaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään neljä vuotta vankeutta.

Useimmissa rikosjutuissa tuomioistuimen aloiteoikeus näytön hankkimiseksi on näin ollen periaatteessa rajaton, kun taas vahingonkorvausjutuissa, jotka ovat dispositiivisia riitajuttuja, tuomioistuimen aloitevalta on kerrotuin tavoin rajoitettu. Syytteen ja vahingonkorvausvaatimuksen kumu-

[106] *Ekelöf* V s. 38.

laatiossa näyttää näin säännönmukaisesti syntyvän todistelutilanne, jossa aloitevallan suhteen olisi sovellettava *eri sääntöä* riippuen siitä, kummasta vaatimuksesta kulloinkin on kysymys.[107]

Onko asia näin? Periaatteessa kysymykseen on vastattava myöntävästi. Adheesio sinänsä ei muodosta perustetta soveltaa korvauspuolella toimitettavaan todisteluun rikosprosessuaalisia normeja.[108] Siitä, miten OK 17: 8:aa sovelletaan syyteasiassa, ei seuraa, että liitännäisen korvausvaatimuksenkin osalta olisi meneteltävä samalla tavoin. Korvausvaatimus kyllä käsitellään OK 14: 8:n mukaisesti syytteen yhteydessä, mutta se ei »muutu» rikosjutuksi.

Kumulaatio itsessään kuitenkin aiheuttaa sen, että prosessilajien välinen rajanveto on tällä kohdin usein merkitykseltään enemmän periaatteellista kuin käytännöllistä. Syytteen ja korvausvaatimuksen perusteena olevat oikeustosiseikat ovat pitkälti yhteiset. Näin ollen kysymys dispositiivisia juttuja koskevista aloiteoikeuden rajoituksista ei yksinkertaisesti saata tulla esille. Jos tuomioistuin syyllisyyskysymyksen selvittämiseksi määrää viran puolesta uuden todistajan kuultavaksi tai asiakirjan esitettäväksi, ulottaa näin saatu näyttö ilman muuta vaikutuksensa myös korvausvaatimuksen johdosta annettavaan ratkaisuun. Adheesiotilanne siis *tosiasiallisesti* rinnastaa korvausvaatimuksen syytejuttuun OK 17: 8:aa sovellettaessa.

Aloitevaltaa koskevan eron ei kuitenkaan voida katsoa kaventuvan yksin rajoittamattoman aloiteoikeuden suuntaan. Rikosprosessin akkusatorinen prinsiippi ja puolustuksen suosimisen periaate tekevät näet perusteltuksi sen, että tuomioistuimen tulisi olla aloiteoikeuden käytössä pidättyväinen, milloin voidaan ennakoida näytön koituvan syytetyn vahingoksi.[109] Tämä näkökohta korostaa tuomioistuimen passiivista roolia ja näin puoles-

---

[107] Tekstissä jätetään esityksen ulkopuolelle ne yksin asianomistajan ajamat asianomistajarikosjutut, joissa OK 17: 8:n mukaan tuomioistuimen aloiteoikeus on samalla tavalla rajoitettu kuin dispositiivisissa riitajutuissa, koska prosessilajien välinen rajankäynti ei tällaisissa rikosjutuissa tule esille.

[108] Näin *Tirkkonen* Todistuslainsäädäntö s. 53, *sama* Rp II s. 163 sekä OK 17: 8:aa vastaavan Ruotsin RB 35: 6:n osalta *SOU 1938: 44* s. 383 ja *Olivecrona* s. 335.

Vastaavanlaiseen erotteluun OK 17: 8:n soveltamisessa saatetaan joutua myös prosessilajien, nimenomaan siviiliprosessin sisällä. Dispositiivisessa riitajutussa saattaa näet esiintyä selviteltävinä kysymyksiä, jotka ovat luonteeltaan indispositiivisia (esim. kysymykset absoluuttisten prosessinedellytysten olemassaolosta), ja samoin indispositiivisissa riitajutuissa, esim. avioerojutuissa voi esiintyä sivuvaateita, joista asianosaiset voivat disponoida. OK 17: 8:aa sovellettaessa on kutakin riitakysymystä pidettävä »omana asianaan». Ks. tämän johdosta *Tirkkonen* Todistuslainsäädäntö s. 53 ja *sama* Sp I s. 85 s.

[109] Ks. edellä alaviite 11:ssä ja 54:ssä lausuttua.

taan tuo rikosprosessia de facto lähemmäksi dispositiivisten riitajuttujen käsittelyä, kuin mitä OK 17: 8:n sanamuoto sinänsä osoittaa.

Periaatteessa tuomioistuimen aloiteoikeuden rajoitukset todisteiden hankinnassa voivat kyllä adheesiotilanteessakin aktualisoitua. Mutta tällöin tulee todistelun kohdistua sellaisiin tosiseikkoihin, joilla on relevanssia yksin korvauskysymyksen selvittelyssä. *Pelkästään siviilioikeudellisesti vaikutuksellisten asianhaarojen selvittämiseksi* tuomioistuin ei voi viran puolesta määrätä uutta todistajaa kuultavaksi tai asiakirjaa esitettäväksi. Esimerkiksi vahingon määrään suuntautuva todistelu saattaa yksittäistapauksessa olla riippumatonta siitä, miten syytetyn tekoa on rikosoikeudellisesti arvosteltava.[110] Tällaisena tilanteena voidaan mainita näytön esittäminen siitä, mikä olisi rikoksen johdosta surmansa saaneen lapsille tulevan elatusavun määrä.

Esitetty prosessilajien välinen rajanveto aloiteoikeuden käyttämisessä on ilmaus *yleisestä todistusoikeudellisesta säännöstä adheesioprosessissa:* siltä osin kuin todistusteemalla ei ole relevanssia jutun rikosoikeudellisen puolen selvittelyssä, vaan selvittely on tarpeen ainoastaan korvausvaatimuksen ratkaisemiseksi, noudatetaan *siviiliprosessuaalisia* todistelunormeja.[111]

---

[110] Ks. *Tirkkonen* Rp II s. 163.

[111] Näin *Olivecrona* s. 335 ja *Boman* SvJT 1967 s. 83. Ks. myös *Tirkkonen* Rp II s. 139 ja s. 152 (tunnustuksen oikeusvaikutusten ja todistustaakan jaon osalta). Ks. lisäksi *SOU 1938: 44* s. 278 sekä *Ekelöf* II s. 168, jossa hän lausuu, että liitännäisten yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittely kyllä periaatteessa tapahtuu rikosprosessuaalisten normien mukaisesti, mutta »som tidigare påpekats kan detta emellertid inte gälla ifråga om *processmaterialet*».

Todisteiden hankintaa koskevan aloitevallan lisäksi eroavat rikos- ja siviiliprosessuaaliset todistelunormit toisistaan mm. seuraavissa kohdin: todistustaakan jako (OK 17: 1), tunnustuksen oikeusvaikutukset (OK 17: 4:n ero dispositiivisten ja indispositiivisten juttujen välillä), asianosaisen poissaolon vaikutus todistelun sallittavuuteen (OK 17: 9), todistelumahdollisuus vastaisen varalta (OK 17: 10), asiakirjan editiovelvollisuus (OK 17: 12), todistajan esteellisyys (OK 17: 18), todistajan vaitiolovelvollisuus (OK 17: 23), todistajan vaitiolo-oikeus (OK 17: 24), todistelu oikeusavuitse (OK 17: 41), vastuu asiantuntijan palkkiosta (OK 17: 53), katsastettavan esineen editiovelvollisuus (OK 17: 57) ja asianosaisen kuulustelu totuusvakuutuksen nojalla (OK 17: 61). Todistelunormistoa koskevan rajankäynnin yksityiskohtainen selvittely on problematiikan laajuuden vuoksi pakko jättää tämän esityksen ulkopuolelle. Eräisiin keskeisiin kysymyksiin, mm. todistustaakkaan ja tunnustuksen oikeusvaikutuksiin palataan kuitenkin vielä jäljempänä jaksossa 10.1.

Todettakoon, että saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa ollaan yleisesti sillä kannalla, että syytejutussa noudatetaan korvauskysymyksenkin osalta rikosprosessuaalisia todistelunormeja. Ks. *Löwe–Rosenberg* s. 118, *Henkel* s. 414, *Schäfer* s. 113 ja *Roxin* s. 351. Esimerkiksi todisteiden hankintaa koskeva tuomioistuimen aloiteoikeus on Liittotasavallan siviili- ja rikosprosessilaeissa järjestetty toisistaan poikkeavasti (ks. ZPO 360, 364 ja 377,3 § verr. StPO 244,2 §). Mutta kun sikäläisessä adheesioprosessissa korvausta voidaan tuomita vain »rikospe-

Tuomioistuimen vallasta määrätä viran puolesta hankittavaksi todisteita on syytä vielä todeta, että tuomioistuimen melko harvoin ylipäätään tarvitsee turvautua tähän aloiteoikeuteensa. Ja vaikka tuomioistuimelta yksittäistapauksessa puuttuisikin valta kutsututtaa todistaja paikalle tai määrätä asiakirja esitettäväksi, voi tuomioistuin tällöinkin *huomauttaa* asianosaisille tällaisen näytön esittämismahdollisuudesta, milloin todistajan tai asiakirjan olemassaolo käy oikeudenkäyntiaineistosta ilmi.[112] Käytännössä asianosaiset yleensä ottavat tuomioistuimen huomautuksesta vaarin ja »päättävät» hankkia kyseisen näytön, jolloin dispositiivinen periaate säilyy muodollisesti loukkaamattomana.

9.3.2. Täydentäviä huomautuksia – OK 17: 8 kieltää tuomioistuinta määräämästä omasta aloitteestaan uutta todistajaa kuultavaksi. Sen sijaan lainkohta ei estä sitä, että tuomioistuimen aloitteesta kuullaan *uudelleen* todistajaa, jota on jo jutussa kuulusteltu.[113] Voidaanko tätä sääntöä tulkita adheesioprosessissa siten, että tuomioistuin voisi viran puolesta kutsututtaa paikalle aiemmin syyllisyyskysymyksen johdosta kuullun todistajan tarkoituksella selvittää yksin vahingonkorvausvaatimuksen kannalta relevantteja seikkoja? Tarkkaan ottaen syyte ja vahingonkorvausvaatimus ovat toistensa yhteyteen kumuloituinakin kaksi eri asiaa siinä mielessä, kuin mitä termillä »asia» OK 17: 8:ssa ymmärretään. Tällä perusteella tuomioistuimen aloiteoikeutta vahingonkorvausasiassa olisi arvosteltava itsenäisesti kiinnittämättä huomiota siihen, mitä näyttöä on aiemmin syytteen tueksi esitetty. Kerrotunlainen todistaja olisi siis vahingonkorvausasiassa »uusi» todistaja, jota tuomioistuin ei voisi omasta aloitteestaan määrätä kuultavaksi. Tällainen rajankäynti on kuitenkin niin komplisoitu, ettei se voi toimia käytännössä. Tuomioistuimen aloiteoikeus olisi tällöin näet riippuvainen siitä, mistä seikoista todistajaa edellisellä kerralla on kuulusteltu, mitä kysymyksiä hänelle on satuttu tekemään tai mitä hän kenties omasta

---

rusteella» ja puhtaasti yksityisoikeudellinen vastuu jää prosessin ulkopuolelle (StPO 405 §), ei aloitevaltaproblematiikka saata juurikaan tulla edes esille.

[112] Ks. *Virolainen* LM 1983 s. 169. Vrt. *Tirkkonen* Todistuslainsäädäntö s. 51, jossa Tirkkonen on periaatteessa samalla kannalla, mutta epäilee, ettei tuomioistuin hevin uskalla kiinnittää asianosaisten huomiota uuden todistajan olemassaoloon tai asiakirjan saatavuuteen. Tähän pelkoon on ehkä saattanut olla perusteita Tirkkosen teoksen ilmestymisaikaan (1948), mutta nykyisin, kun tuomioistuimen aktiivista roolia nimenomaan dispositiivisissa jutuissa kovasti korostetaan, tällaiset epäilyt tuntuvat kyllä aiheettomilta.

[113] *Tirkkonen* Todistuslainsäädäntö s. 50 ja *sama* Sp II s. 139.

aloitteestaan on kertonut. Koko adheesioprosessi muodostaa siis yhden kokonaisuuden ratkaistaessa sitä, onko kyseessä uusi todistaja, eli aiemmin kuullun todistajan uudelleen kuulemiselle tuomioistuimen aloitteesta ei kumulaatiorakennelman johdosta synny esteitä.

Samaa sääntöä täytynee noudattaa myös silloin kun syyte ja vahingonkorvauskanne OK 14: 9:n mukaisesti *yhdistetään* yhdeksi rikosprosessuaalisessa järjestyksessä käsiteltäväksi rikosjutuksi *sen jälkeen,* kun syyteasiassa on jo todistajaa kuultu: yhdistämisen jälkeen tuomioistuin voi viran puolesta määrätä todistajan uudelleen kuultavaksi, vaikka kuulemisella tulisi olemaan merkitystä yksin korvausvaatimuksen ratkaisemisessa. Ja vastaavalla tavalla lienee aloiteoikeutta arvosteltava siinäkin tapauksessa, että korvausvaatimus on todistajien kuulemisen jälkeen *erotettu* omaksi siviilijutukseen: ennen erottamista kuullun todistajan tuomioistuin voi viran puolesta määrätä korvausjutussa uudelleen kuultavaksi.[114]

Lopuksi on syytä vielä tähdentää sitä, että kun tuomioistuin omasta aloitteestaan määrää todistajan kuultavaksi, määräyksessä ei tarvitse yksilöiden mainita sitä, mistä seikoista todistajalta halutaan saada selvitystä. Näin ollen adheesiotilanteessa on vaikea kontrolloida OK 17: 8:n rajoitusmääräysten noudattamista, vaikka tuomioistuimen aloiteoikeuden katsottaisiinkin olevan korvauskysymyksen osalta rajoitettu. Ja aloiteoikeuden rajoitus koskee sitäpaitsi todella vain oikeutta *kutsua* todistaja paikalle (tai määrätä asiakirja esitettäväksi). OK 17: 8 *ei* sen sijaan mitenkään rajoita tuomioistuimen (puheenjohtajan) oikeutta tehdä todistajalle kysymyksiä.[115] Kuulustellessaan asianosaisen nimeämää todistajaa tuomioistuimen ei tarvitse rajoittua kyselemään ainoastaan sellaisista seikoista, joista asianosainen kutsuessaan todistajan on halunnut saada selvitystä.

Vastaavasti jos tuomioistuin on omasta aloitteestaan kutsunut todistajan, se voi tehdä todistajalle kysymyksiä sellaiseltakin jutun dispositiiviselta alueelta, jossa tuomioistuimella, jos kannetta tältä osin ajettaisiin erikseen, ei olisi valtaa omasta aloitteestaan määrätä todistajaa kuultavaksi. Sovellettuna adheesiotilanteeseen: todistajalle, jonka tuomioistuin on omasta aloit-

---

[114] Jos oikeudenkäynnissä on suoritettu eri tapahtumainkulkuja koskevien *syytteiden kumulaatio,* on tilanne selvemmin se, että kukin syyteasia muodostaa OK 17: 8:aa sovellettaessa oman »asiansa». Tietyn syytteen johdosta kuultua todistajaa ei tuomioistuin voi omasta aloitteestaan määrätä uudelleen kuultavaksi seikoista, joilla olisi merkitystä pelkästään johonkin toiseen samassa yhteydessä käsiteltävään syytteeseen liittyvän korvausvaatimuksen ratkaisemisessa.

[115] Näin OK 17: 8:aa vastaavan Ruotsin RB 35: 6:n tulkinnasta *Ekelöf* IV s. 54.

teestaan kutsunut paikalle syyllisyyskysymyksen selvittämiseksi, voidaan tuomioistuimen taholta esittää kysymyksiä sellaisistakin seikoista, joilla on merkitystä yksin korvausvaatimuksen ratkaisemiselle.[116]

10 § TUOMIOISTUIMEN RATKAISUSTA KORVAUSVAATIMUKSEN JOHDOSTA

10.1. RATKAISUN RIIPPUVUUS SYYTTEEN KOHTALOSTA

10.1.1. Yleisiä huomautuksia – Järjestely siinä suhteessa, missä määrin syytejuttuun kumuloidun korvausvaatimuksen (tai muun yksityisoikeudellisen vaatimuksen) menestyminen on sidoksissa syytteen prosessuaaliseen lopputulokseen, ilmentää keskeisellä tavalla omaksutun adheesioinstituution perusluonnetta. Nyky-yhteiskunnassa rikosoikeudellinen vastuu ja vahingonkorvausvastuu ovat selvästi erottuneet toisistaan, ja kummankin vastuun syntyedellytyksiä arvostellaan periaatteessa itsenäisesti. Korvausvastuun aktualisoitumisen kannalta on yleensä yhdentekevää, täyttyvätkö samalla myös rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisedellytykset, joskin on olemassa myös tilanteita, joissa korvausvelvollisuuden edellytykseksi on asetettu vahingon aiheuttaminen rikollisella teolla.[1] Seuraavassa tarkastellaan ongelmaa, missä laajuudessa vahingonkorvausoikeudellisten kysymys-

---

[116] Myöskään se, että asianosaisella on tiettyyn oikeustosiseikkaan nähden *väittämistaakka* eikä hän ole tähän asianhaaraan nojautunut, ei estä puheenjohtajaa tekemästä todistajalle kyseistä oikeustosiseikkaa koskevia kysymyksiä. Niinpä jos adheesioprosessissa ilmenee, että korvausvaatimuksen esittäneen asianosaisen saattaisi olla aiheellista perustaa vaatimuksensa puhtaasti yksityisoikeudelliseen vastuuperusteeseen (= ao. perusteen konstituoiviin oikeustosiseikkoihin), puheenjohtaja voi tehdä todistajalle jo »etukäteen» siviiliperustetta koskeviin tosiseikkoihin liittyviä kysymyksiä ja saada näin aikaan, että kantajapuoli todella myös vetoaa kyseisiin seikkoihin. Tällä tavoin todistelumenettely saattaa liittyä prosessin kohteen selvittelyä koskevaan aineelliseen prosessinjohtoon, mikä osoittaa, ettei näytön hankkimista voida kaikissa tilanteissa erottaa tapahtuvaksi vasta sitten, kun riidan kohde on lopullisesti selvitetty.

[1] Ks. VahKL 5: 1 ja 5: 6 sekä KorkoL 8 §, joita lainkohtia käsitellään yksityiskohtaisesti jäljempänä.

ten itsenäinen, syytejutusta riippumaton arvostelu on mahdollista ajettaessa korvauskannetta syytteen yhteydessä.

Koska vahingonkorvausvastuun syntyedellytykset ovat yleensä lievemmät tai enintään yhtä ankarat kuin ne kriteerit, joiden käsillä ollessa syntyy rikosoikeudellinen vastuu, merkitsee syytteen menestyminen normaalitapauksessa myös korvausvaatimuksen menestymistä, jolloin korvausta tuomitaan, kuten sanonta kuuluu, »rikosperusteella». Tällöinkin korvauskanne voi kyllä kaatua puhtaasti vahingonkorvausoikeudellisten edellytysten puutteeseen, kuten jäljempänä havaitaan. Varsinainen pulma tulee sen sijaan eteen, milloin syyte tulee hylättäväksi. Tällöin joudutaan ottamaan kantaa siihen, voidaanko korvausta kuitenkin tuomita mahdollisesti käsillä olevan rikoksen tunnusmerkistöstä riippumattoman »siviiliperusteen» nojalla. Syytteen hylkäämiseen voidaan tietyssä mielessä rinnastaa tilanne, jossa syyte jätetään tutkimatta tai sillensä. Tällöinkin jää näet puuttumaan tuomioistuimen positiivinen kanta rikosoikeudelliseen syyllisyyskysymykseen.

Suomen oikeuden periaatteellinen kanta syytteen ja korvausvaatimuksen keskinäiseen riippuvuuteen on käynyt jo edellä useissa yhteyksissä selville. OK 14: 11:ssä säädetään, että rikosjutussa esitetty yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan siinä tutkia tai vaatimuksen käsittelyä jatkaa siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, vaikka käykin selville, ettei syytteessä tarkoitettu teko ole rikos tai ettei teosta muusta syystä voida tuomita rangaistusta. Syytteen hylkääminen ei siis automaattisesti merkitse juttuun kumuloidun korvausvaatimuksen hylkäämistä, vaan korvausvaatimuksen kohtaloa voidaan arvostella itsenäisesti vahingonkorvausoikeudellisten normien valossa.[2] Lisäksi on huomattava, että asianosaisten mahdollinen *disponointi* korvauskysymyksessä myöntämisen tai sovinnon muodossa voi johtaa korvauskanteen osalta syyteratkaisusta poikkeavaan lopputulokseen – järjestely, joka on sisältynyt adheesiosysteemiimme jo ennen OK 14: 11:n säätämistä (ks. OK 20: 4 ja RVA 16,2 §).

OK 14: 11:n sääntely on varsin lähellä *Ruotsissa* omaksuttua systeemiä

[2] Edellytyksenä ns. siviiliperusteen tutkimiselle syytejutussa kuitenkin on, että perusteen konstituoiva faktapohja, *oikeustosiseikasto* tarkoittaa syytteessä esitettyä tapahtumainkulkua (ks. edellä jaksot 3 ja 4 §), so. että kyseessä on OK 14: 8:n mukainen »rikokseen» perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus.

Milloin siviiliperusteen muodostava oikeustosiseikasto lankeaa *osaksi* syytteessä esitetyn teonkuvauksen *ulkopuolelle*, mutta seikasto on kuitenkin mahdutettavissa adheesioprosessin soveltamisalan piiriin, saattaa siviiliperusteen tutkiminen edellyttää lisäksi nimenomaista *vetoamista* kantajan taholta (ks. edellä jakso 9 §).

(RB 22: 6 ja 7). RB 22: 7:n mukaan rikosjutussa esitetty yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan tutkia, vaikka havaitaan, ettei syytteenalainen teko ole rangaistava. Rikoksesta riippumattomat, puhtaasti yksityisoikeudelliset korvausperusteet voidaan siis Ruotsissakin ottaa korvauskannetta ratkaistaessa huomioon.[3] RB 22: 6:ssa säädetään yksityisoikeudellisen vaatimuksen kohtalosta tilanteessa, jossa syytteestä luovutaan (nedläggs) tai syyte jätetään tutkimatta (avvisas) tai jossa asianomistaja julistetaan menettäneeksi oikeutensa syyttää rikoksesta.[4] Tällaisessa tilanteessa tuomioistuimen tulee – jos asianosainen sitä vaatii – määrätä yksityisoikeudellinen vaatimus käsiteltäväksi erillisenä juttuna siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.[5] Ellei tällaista vaatimusta esitetä, katsotaan yksityisoikeudellinen vaatimus rauenneeksi.[6] Suomessa määräykset syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen keskinäisestä riippuvuudesta ovat siinä suhteessa puutteellisemmat kuin Ruotsissa, ettei meillä ole laissa nimenomaisesti säännelty yksityisoikeudellisen vaatimuksen kohtaloa tilanteessa, jossa syyte jätetään tutkimatta tai sillensä.

Keski-Euroopan adheesiosäännöstöissä pidetään edellä esitetystä poiketen yleisesti kiinni periaatteesta, ettei rikosjutun yhteydessä käy päinsä tutkia yksistään siviilioikeudellisia vahingonkorvausperusteita. Tämä ilmentää yksityisoikeudellisen vaatimuksen voimakasta alisteisuutta suhteessa syytevaatimukseen. Mannereurooppalaisissa adheesiojärjestelyissä yksi-

---

[3] Ks. *Ekelöf* II s. 168 ja *Boman* SvJT 1967 s. 93 s.

[4] Asianomistajan syyteoikeus voidaan julistaa menetetyksi paikalletulleen vastaajan vaatimuksesta asianomistajan jäädessä saapumatta esivalmistelutilaisuuteen tai pääkäsittelyyn jutussa, jossa asianomistaja yksin ajaa syytettä (ks. RB 47: 14,1 ja 24,2:n 2 kohta).

[5] Ks. tämän johdosta *Ekelöf* II s. 167 s.

[6] Vireillä olevassa alioikeusprosessia koskevassa uudistusehdotuksessa (*SOU 1982: 25 ja 26*) esitetään tekstissä kuvattua järjestelmää muutettavaksi siten, että syytteen jäädessä tutkimatta tai sillensä taikka milloin yksityinen syyteoikeus julistetaan menetetyksi, jutussa esitetyn yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyä on jatkettava siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, ellei vaatimusta peruuteta. Jos vaatimus peruutetaan, se jää sillensä (ks. RBEhd 22: 6 ja sen johdosta *SOU 1982: 26* s. 417). Verrattaessa uudistusesitystä jäljempänä tekstissä analysoitavaan OK 14: 11:een havaitaan, että esitys toisi Ruotsin järjestelmää lähemmäksi Suomen systeemiä kuin mitä de lege lata on asian laita.

Yksityisoikeudellisen vaatimuksen *peruuttamisesta* on syytä huomauttaa Ruotsin RB:ssä omaksutusta – meidän järjestelystämme poikkeavasta – periaatteesta, ettei kantajalla ole yksipuolista oikeutta peruuttaa dispositiivista vaadetta koskevaa kannetta sen jälkeen, kun vastaaja on vastannut pääasiaan, vaan kanne tutkitaan, mikäli vastaaja niin vaatii. Tämä sääntö, joka on meidän järjestelmäämme paremmin sopusoinnussa sen kanssa, että kantajan poissaollessa paikalletulleella vastaajalla on oikeus saada dispositiivinen kanne ratkaistuksi jo ensikäsittelyssä yksipuolisella tuomiolla, on Ruotsissa voimassa myös silloin, kun kantaja aikoo peruuttaa rikosjutussa esittämänsä yksityisoikeudellisen vaatimuksen (RB 13: 5,1 ja 22: 6,3; vrt. myös mainitun uudistusehdotuksen säännösesitystä RB 22: 4:ksi verr. 13: 5:een).

tyisoikeudellinen vaatimus ei ole samanlainen periaatteessa itsenäinen kannevaatimus kuin Suomessa ja Ruotsissa, vaan todella sivuvaatimus. Keski-Euroopassa on erikseen siviili- ja rikostuomarit, eikä rikostuomari adheesiotilanteessakaan ole oikeutettu menemään ns. puhtaan siviilioikeuden alueelle. Mannermaalla ei ole tapahtunut samanlaista joustavoitumiskehitystä, joka sai alkunsa Ruotsissa 1930-luvulla ja johon Suomi sittemmin on liittynyt.[7]

Ranskassa, Saksan liittotasavallassa ja *Itävallassa* on kaikissa rikosjutussa esitetyn korvausvaatimuksen kohtalo tiukasti sidoksissa syytteen menestymiseen.[8] Ensinnäkin korvauskanteen hyväksyminen edellyttää, että syytetyn todetaan syyllistyneen syytteessä väitettyyn rangaistavaan tekoon. Näiden maiden adheesiojärjestelyille on kuitenkin tämän lisäksi tunnusomaista, ettei korvausvaatimusta voida liioin materiaalisesti hylätä, milloin rikosoikeudellinen syyllisyys jää näyttämättä. Tällaisessa tapauksessa rikostuomioistuin ei voi ottaa lainkaan materiaalista kantaa korvausvaatimukseen, vaan kantajalle jätetään avoimet mahdollisuudet ajaa vaatimustaan erikseen siviilituomioistuimessa. Näin ollen korvausvaatimusta ei voida ratkaista myöskään siinä tapauksessa, että materiaalinen ratkaisu syytteestä estyy. Järjestelyyn kuuluu vielä sääntö, joka kieltää ratkaisujen sellaisenkin vastakkaisuuden, että syytteen hyväksymistapauksessa korvausvaatimus hylättäisiin esim. näyttämättömänä tai lakiin perustumattomana, vaan tuomioistuimen on tällaisenkin ristiriidan ilmaantuessa pidättäydyttävä ratkaisemasta korvausvaatimusta.[9] Mannermainen adheesiosysteemi ei siis lainkaan tunne mahdollisuutta antaa syytejutun yhteydessä hylkäävää ratkaisua esitetystä korvausvaatimuksesta: ellei vaatimusta voida yhdensuuntaisesti syytteen mukana rikosperusteella hyväksyä, vaatimuksen ratkaisemisesta on pidättäydyttävä kokonaan.

Suomalais-ruotsalaisen ja mannereurooppalaisen järjestelmän välimaastoon sijoittuu *Tanskassa* omaksuttu ns. yhdensuuntaisuusperiaatteen (ens-

---

[7] Ks. tämän johdosta edellä jaksoissa 1.2.2. ja 2.1.2. sekä 3.1.1. (alaviite 22:n jäljessä) lausuttua.

[8] Ks. *Ranskan* CPP art. 470 ja 541, *Liittotasavallan* StPO 405 § ja *Itävallan* StPO 366 §.

[9] Kirjallisuuden osalta viitattakoon *Stefani–Levasseur* s. 185 ja *Grebing* Rev. Intern. 1973 s. 347 (Ranska); *Löwe–Rosenberg* s. 120, *Kleinknecht* s. 1025, *Peters* s. 557 ja *Bottke* StPO 405 § (Liittotasavalta); *Roeder* s. 80 ja *Foregger–Serini* s. 378 (Itävalta).

Liittotasavallan adheesiojärjestelyjä käsittelevässä kirjallisuudessa on tosin katsottu, että asianosaisilla on rikosjutussakin oikeus tehdä vahingonkorvauksesta *sovinto* samalla tavoin kuin siviiliprosessissa. Ks. *Löwe–Rosenberg* s. 117 ja *Schönke* DRZ 1949 s. 249.

Suurin piirtein tekstissä esitetyillä linjoilla on myös *DDR*:n adheesiosäännöstö (StPO 244 §). Ks. *Strafverfahrensrecht* s. 367 ss. ja *Luther* NJ 1973 s. 393 s.

retningsprincip) mukainen riippuvuussääntely. RPL 992,1 §:n mukaan tuomioistuimella ei ole valtaa ratkaista syyteasian yhteydessä esitettyä yksityisoikeudellista vaatimusta, jos vaatimus on jäänyt puutteellisesti selvitetyksi tai jutussa esitetty selvitys osoittaa, ettei yksityisoikeudellinen vaatimus ratkea yhdensuuntaisesti (»i samme retning») syytteen kanssa. Pääasiallisena eroavuutena mannermaiseen järjestelyyn verrattuna on näin ollen se, että syytteen hylkäämistapauksessa tulee korvausvaatimuskin hylättäväksi, jos viimemainittu katsotaan selvästi aiheettomaksi.[10] Korvauskanne on jätettävä rikosjutun yhteydessä esitettynä tutkimatta, ellei kanteen johdosta voida antaa yhdensuuntaisuusperiaatteen mukaista ratkaisua.[11] RPL 992,1 §:ssä säädetään selvennykseksi, että tällaisessa tutkimattajättämistapauksessa kantajalla on vapaa valta ajaa vaatimustaan siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.

Vastaavanlaista yhdensuuntaisuusperiaatetta on vanhastaan noudatettu myös *Norjassa* (vuoden 1887 StrPL 442 §).[12] Vuoden 1981 rikosprosessilaissa yhdensuuntaisuusperiaatteesta on kuitenkin luovuttu, eikä uusi laki aseta periaatteessa estettä tuomita korvausta yksityisoikeudellisen vastuuperusteen nojalla, vaikka syyte tulisikin hylättäväksi.[13]

Yhteenvetona voidaan esitetystä todeta, että ulkomaisesta aineistosta – Ruotsia lukuunottamatta – on suhteellisen vähän apua selviteltäessä oikeutemme kantaa syytteen ja korvausvaatimuksen keskinäiseen riippuvuuteen.

Seuraavassa analyysissä suoritetaan perusjaottelu sen mukaan, antaako

---

[10] Ks. *Jespersen* s. 407, *Gomard* s. 188 ja *Gomard & Møller* III s. 324.

Sen sijaan yhdensuuntaisuusperiaate estää antamasta korvausvaatimuksen hylkäävää ratkaisua, milloin syyte menestyy, vaikka vaatimus havaittaisiin selvästi aiheettomaksi. Ks. lähemmin *Gomard* s. 188.

[11] *Gomard* s. 188.

Yhdensuuntaisuusperiaate ei poikkeuksellisesti ole voimassa, milloin yksin korvauskysymyksessä haetaan muutosta, vaan tällöin muutoksenhakutuomioistuin voi alemman asteen antamasta rikostuomiosta riippumatta arvostella korvausvaatimuksen oikeutusta (*Gomard & Møller* III s. 325).

[12] *Skeie* II s. 213 ja *Hov* s. 138.

[13] Ks. yksityiskohtien johdosta lähemmin *Hov* s. 140 ss. sekä *Andorsen* LoR 1984 s. 472 s.

Milloin jutussa esitetty selvitys ei riitä osoittamaan oikeutetuksi koko vaadittua määrää, tuomioistuin voi rajoittua antamaan ratkaisunsa vain siitä osasta vaatimusta, jolta osalta sitä pidetään oikeutettuna. Ratkaisematta jätettyä osaa kantaja voi vaatia myöhemmin erillisellä siviilikanteella; milloin taas (vähäinen) rikosasia ratkaistaan jo oikeuden johtamassa esitutkinnassa (forhørsrett), yksityisoikeudellisen vaatimuksen johdosta voidaan antaa tuomio vain siltä osin kuin vaatimuksen oikeutus on selvä (utvilsomme). Ks. uusi StrPL 432 § ja sen johdosta *Hov* s. 141 s.

tuomioistuin syytteen johdosta pääasiaratkaisun vai ei. Jakoon antaa perusteen se, että vaatimusten välistä kohtalonyhteyttä arvostellaan toisistaan poikkeavin kriteerein siitä riippuen, erottautuuko tuomioistuin syytejutusta antamatta lainkaan pääasiaratkaisua (syyte jätetään tutkimatta tai sillensä) vai ratkaiseeko se syytteen materiaalisesti. Ensiksi mainitussa tilanteessa on ongelmallista, voidaanko jutussa esitetty korvausvaatimus *ylipäätään ottaa tutkittavaksi,* kun syytettä ei tutkita. Kysymys korvausvaatimuksen mahdollisesta aineellisoikeudellisesta kohtalosta on tällöin toissijainen, ja sen aktualisoituminen edellyttää myönteisen vastauksen antamista tutkittavuuskysymykseen. Varsinainen kohtalonyhteysproblematiikka jää tässä tilanteessa puhtaasti *prosessuaaliselle* tasolle. Milloin taas syyte ratkaistaan materiaalisesti, siirtyy vaatimusten välinen riippuvuusongelma tavallaan *aineellisoikeudelliselle* tasolle: voivatko ratkaisut syytteen ja korvausvaatimuksen johdosta mennä materiaalisesti eri suuntiin.[14]

10.1.2. Syyte jätetään tutkimatta tai sillensä – Kanteen jättämiselle tutkimatta tai sillensä on yhteistä, että kummassakin tapauksessa tuomioistuin erottautuu oikeudenkäyntiasiasta tekemättä pääasiaratkaisua. Tuomioistuin ei ota kantaa siihen, onko kanne sinänsä oikeutettu vai ei. Tutkimatta jättäminen on seurauksena korjauskelvottomasta puutteesta prosessinedellytyksissä. Tutkimatta jättämisestä tuomioistuin tekee nimenomaisen päätöksen, josta voidaan valittaa ylemmälle tuomioistuimelle (OK 25: 2,1 ja OK 16: 3,2) ja joka lainvoiman saatuaan tulee tietyssä laajuudessa myös oikeusvoimaiseksi.[15] Jutun jättäminen sillensä tarkoittaa sen sijaan jutun raukeamista ilman minkäänlaista tuomioistuimen päätöstä (»juttu pyyhitään»). Sillensä jättämisestä ei voida valittaa, eikä jutun raukeamiseen liity myöskään oikeusvoimavaikutusta, vaan uusi samansisältöinen kanne voidaan panna koska tahansa uudelleen vireille. Tavallisimmat syyt *syytteen* sillensä jäämiselle ovat syytteen peruuttaminen sekä se tilanne, jossa syytettä yksin ajava asianomistaja jää saapumatta oikeudenkäyntitilaisuuteen.[16]

---

[14] On luonnollisesti olemassa myös se mahdollisuus, että korvausvaatimus jää tutkimatta tai sillensä, vaikka syyte ratkaistaan materiaalisesti. Syyt yksistään korvausvaatimuksen tutkimatta tai sillensä jättämiselle ovat kuitenkin aina syyteprosessista riippumattomia »itsenäisiä» syitä, eikä kyseessä ole tekstissä käsiteltävä rikos- ja siviilivaateen keskinäinen kohtalonyhteys.

[15] Ks. lähemmin *Tirkkonen* Rp II s. 442 s.

[16] *Tirkkonen* m.t. s. 392 sekä *Sjöström–Alkio* s. 19 ja *Palmgren* s. 176 ss.

Tarkasteltaessa ensin rikosjuttuun kumuloidun korvausvaatimuksen kohtaloa tilanteessa, jossa syyte jätetään *tutkimatta*, on aluksi syytä huomauttaa, että tutkimattajättämiseen liittyvä kohtalonyhteysongelma aktualisoituu luonnollisesti vain, mikäli syyte jää »totaalisesti», kokonaisuudessaan ao. teon osalta tutkimatta. Jos esimerkiksi asianomistajaksi ilmoittautuneen henkilön rangaistusvaatimus jätetään tutkimatta sen vuoksi, ettei hänellä katsota olevan jutussa syyteoikeutta, mutta syytteessä tarkoitettu teko tutkitaan rikosoikeudellisesti joko virallisen syyttäjän tai toisen asianomistajan syytteen pohjalta, normaali adheesiotilanne säilyy.[17] Seuraavassa tarkoitetaankin tilannetta, jossa teon rikosoikeudellinen arviointi jää prosessinedellytyksen puuttumisen vuoksi kokonaan tutkinnan ulkopuolelle.

Ongelman selvittelyssä voidaan ottaa lähtökohdaksi ajatus, että prosessinedellytysten täyttymisessä on kyse tavallaan oikeudenkäynnin »laillisuudesta»: prosessin tulee täyttää lain määräämät muodollisluontoiset ehdot ollakseen »pätevä». Adheesiotilanteessa liitännäinen korvausvaatimus monissa kohdin tukeutuu rikosprosessin muotoedellytyksiin sillä tavoin, että korvausvaatimuksen ajamisessa voidaan luopua noudattamasta siviiliprosessuaalisia prosessinedellytyksiä ja menetellä rikosprosessuaalisten määräysten mukaan, kuten edellä on eri yhteyksissä esitetty. Näin ollen mikäli syyte tulee jätettäväksi tutkimatta, putoaa myös perusta arvostella liitännäistä korvausvaatimusta rikosprosessuaalisten tutkintaedellytysten valossa niiltä osin, kuin se normaalisti olisi mahdollista. Korvausvaatimuksen tutkiminen onkin tällöin oikeutettua vain, mikäli prosessaaminen täyttää *itsenäiseltä riitajutulta vaadittavat oikeudenkäyntiedellytykset*.[18]

Tämä merkitsee käytännössä sitä, että syytteen tutkimatta jättäminen johtaa tavallisesti myös korvausvaatimuksen tutkimatta jättämiseen. Rikosjuttuun kumuloitu korvauskanne täyttää melko harvoin esimerkiksi haasteen muotoa koskevat siviilijuttujen prosessinedellytykset. OK 14: 11, joka antaa mahdollisuuden tutkia jutussa yksityisoikeudellinen vaatimus, vaikka syytteessä tarkoitettu teko ei ole rikos tai teosta ei muusta syystä voida tuomita rangaistusta, ei oikeuta poikkeamaan prosessinedellytyksiä koskevista määräyksistä. OK 14: 11:ssa mainittu »muu syy» rangaistuksen

---

[17] Kuten edellä III luvussa on esitetty, rikosjutussa voivat esittää korvausvaatimuksia muutkin henkilöt kuin ne, joilla on rikoksen johdosta syyteoikeus.

[18] Vrt. lausutun johdosta myös adheesion soveltamisalaedellytysten osalta edellä jaksossa 3.1.4. olevaa esitystä.

tuomitsemisen esteenä ei siis saata tarkoittaa puutetta prosessinedellytyksissä.

Siviiliprosessuaalisten oikeudenkäyntiedellytysten on siis oltava käsillä, jotta korvausvaatimus voitaisiin tutkia syytteen tutkimatta jättämisestä huolimatta. Ellei tätä ehtoa asetettaisi, saatettaisiin joutua siihen kestämättömään tilanteeseen, ettei korvauskanteen tarvitsisi täyttää edes rikosasioiden prosessinedellytyksiä.[19] Ja on aina tietysti pidettävä mielessä, että monesti prosessinedellytyssäännös on sekä rikos- että riita-asioiden osalta samansisältöinen, so. muotovaatimus on yhtä ankara (esim. kantajan oikeudenkäyntikelpoisuus (OK 12: 1), jolloin tutkimatta jättämiseen johtava puute merkitsee ilman muuta tutkinnan estymistä kummankin prosessilajin piirissä.

Milloin syyte ja sen mukana korvausvaatimus jäävät tutkimatta sen vuoksi, ettei tuomioistuin ole syyteasiassa toimivaltainen, saattaa puute olla korjattavissa ylemmän tuomioistuimen toimesta tapahtuvalla *siirrolla* toimivaltaiseen tuomioistuimeen (OK 10: 29,1). Periaatteessa ei liene estettä menetellä myös siten, että tutkimattajättämispäätöksestä tehtävä valitus ja sitä tietä myös siirto rajoitetaan koskemaan vain liitännäistä korvausvaatimusta, jolloin korvauskanteen käsittelyä jatketaan vastaanottavassa tuomioistuimessa siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. OK 10: 29,1:n mukainen siirtämisprosessi ei sen sijaan kosketa korvausvaatimusta, milloin tämä on itsenäistä riitajuttua koskevien prosessinedellytysten valossa tutkittavissa alkuperäisessä forumissa, koska tällöin tutkimattajättämisratkaisua ei voida ulottaa korvausvaatimukseen, vaan tutkimatta jätetään yksin syyte. Korvausvaatimus jää itsenäisenä kanteena vireille alkuperäiseen forumiin, josta se kyllä voidaan myöhemmin siirtää – nyt OK 10: 8,2:n mukaisesti – syytteen yhteyteen.[20]

---

[19] Entä miten on korvauskanteen johdosta meneteltävä siinä tapauksessa, että korvauskanne olisi ennen syytteen tutkimatta jättämistä ehditty erottaa erilliseksi riitajutuksi OK 14: 9:n mukaisesti? Tiukan muodollisesti ottaen lienee vastaus se, että myös erillinen korvauskanne tulisi jättää tutkimatta syytteen tutkimattajättämisen vuoksi, mikäli näin olisi tullut menetellä kumulaation kestäessä (so. korvauskanne ei täytä itsenäiseltä siviilikanteelta vaadittavia prosessinedellytyksiä). Korvauskannetta koskeva »alkuprosessi» ennen erottamista ei näin saattaisi yksin erottamisen vuoksi »pätevöityä». Käytännöllisistä syistä täytynee tässä kuitenkin päätyä siihen, että erottamisen vuoksi kanteiden välinen kohtalonyhteys on katkennut eikä syytteen tutkimatta jättäminen enää voi asettaa korvauskanteen tutkimista vaakalaudalle.

[20] Kieltämättä tällainen kahdessa osassa siirtäminen on epätarkoituksenmukaista, ja käytännössä jutussa esitetyt korvausvaatimukset seurannevat syytteen mukana OK 10: 29,1:n mukaisessa siirtämisprosessissa silloinkin, kun niiden tutkimatta jättämiseen alkuperäisessä forumissa ei tarkkaan ottaen olisi edellytyksiä.

Arvosteltaessa siviiliprosessuaalisten prosessinedellytysten täyttymistä tilanteessa, jossa syyte tulee jätettäväksi tutkimatta, ovat erityisasemassa korvauskannetta koskevat riitajuttujen *tahdonvaltaiset* prosessinedellytykset. Nyt ei näet aukottomasti voida pitää kiinni OK 16: 1:n määräyksestä, että tällaisen edellytyksen puuttumista koskeva väite on puutteen korjautumisen uhalla tehtävä ennen vastaamista pääasiaan. Nimittäin mikäli syyte jätetään tutkimatta vasta sen jälkeen, kun korvauskanteeseenkin on jo vastattu, vastaajan on silti vielä voitava reagoida tahdonvaltaisenkin prosessinedellytyksen puuttumiseen, joka puute vasta syytteen jäädessä tutkimatta aktualisoituu.[21]

Esitettyyn sääntöön, että syytteen jättäminen tutkimatta johtaa samaan seuraukseen myös vahingonkorvauskysymyksessä elleivät siviilijuttujen oikeudenkäyntiedellytykset ole kunnossa (tai saatettavissa korjaustoimenpitein kuntoon), näyttää perustellulta tehdä *poikkeus* tilanteessa, jossa asianomistajarikosta koskeva syyte jää tutkimatta sen vuoksi, ettei asianomistaja ole ryhtynyt syytteennostamistoimenpiteisiin RL 8: 6,1:ssä säädetyn erityisen vanhentumisajan kuluessa.[22] Asianomistajarikoksen erityistä vanhentumisaikaa on pidetty luonteeltaan prosessuaalisena, eli määräajan umpeenkuluminen aiheuttaa liian myöhään nostetun syytteen jättämisen tutkimatta.[23] Mikäli nyt noudatettaisiin mainittua yleissääntöä, olisi myös

[21] Tällainen puute tahdonvaltaisissa prosessinedellytyksissä saattaa ilmetä syytteen tutkimatta jättämisen jälkeen esim. formukysymyksessä. Ks. myös edellä 3 § alaviite 52:n jäljessä.

[22] RL 8: 6,1:n mukaan rangaistusta asianomistajarikoksesta ei saa tuomita, ellei asianomistaja ole nostanut syytettä tai esittänyt syyttämispyyntöä yhdessä vuodessa siitä päivästä, jolloin hän sai tiedon rikoksesta ja sen tekijästä.

Asianomistajan kuoltua menettämättä oikeuttaan syytteen nostamiseen hänen RL 8: 6,2:ssa mainituilla lähiomaisillaan on oikeus nostaa syyte tai ilmoittaa rikos syytteeseen pantavaksi yhden vuoden kuluessa asianomistajan kuolinpäivästä, paitsi jos asianomistaja on tahtonut, ettei syytettä nosteta.

RL 8: 6,3:ssa ilmenee, että rikoksen yleinen vanhentumisaika (RL 8: 1 ja 5) muodostaa ajallisen rajan nostaa syyte asianomistajarikoksesta: asianomistajarikoksesta ei voida RL 8: 6:n 1 ja 2 momentin määräysten nojalla nostaa syytettä yleisen vanhentumisajan kuluttua umpeen.

[23] *Palme* s. 67, *Tirkkonen* Rp I s. 270 s., *Reinikainen* Prosessinedellytykset s. 125 sekä *T. Ellilä* LM 1965 s. 698.

Vuoden 1973 vanhentumissäännöstöuudistuksen (uusi RL 8 luku) ei ole katsottu aiheuttaneen tässä suhteessa periaatteellista muutosta. Näin *Koskinen* DL 1973 s. 243 s., jossa pääargumenttina entisen linjan jatkumiselle pidetään sitä, ettei uudistuksen perusteluissa (*HE 130/1972*) ole kysymykseen puututtu. – Uudemmasta oikeuskäytännöstä viitattakoon *KKO 1981 II 148*, jossa on jätetty tutkimatta RL 8: 6,1:ssä säädetyn vanhentumisajan umpeen kuluttua tehty rangaistusvaatimus asianomistajarikoksesta.

jutussa esitetty korvausvaatimus jätettävä tutkimatta, elleivät siviiliprosessuaaliset oikeudenkäyntiedellytykset ole kunnossa. Prosessuaalinen menettelytapa korvauskysymyksessä olisi siis toinen kuin siinä tilanteessa, jossa rikoksen yleisen vanhentumisajan (RL 8: 1 ja 5) katsotaan kuluneen umpeen ennen syytteen nostamista. Tällöin näet syyte hylätään, ja myös korvausvaatimuksen johdosta annetaan materiaalinen ratkaisu.[24] Sen sijaan korvausvaatimusta(kaan) ei voitaisi ratkaista materiaalisesti, milloin asianomistaja olisi laiminlyönyt noudattaa asianomistajarikoksen erityistä vanhentumisaikaa.

Tällainen erottelu vaikuttaa kuitenkin sangen keinotekoiselta ja jollain tavoin käsitelainopilliselta, jossa prosessuaalinen menettelyohje johdetaan enemmän vanhentumisajan luonteesta kuin itse prosessinormistosta. Luontevampaa onkin nähdäkseni tulkita korvausvaatimuksen prosessuaalista kohtaloa yhtenäisesti syytteen vanhentumistilanteessa riippumatta siitä, tuleeko syyte hylättäväksi yleisen vanhentumisajan umpeenkulumisen johdosta vaiko jätettäväksi tutkimatta sen vuoksi, ettei asianomistajarikoksen erityistä vanhentumisaikaa ole noudatettu. Eli jälkimmäisessäkin tapauksessa tulisi jutussa esitetty korvausvaatimus voida OK 14: 11:n mukaisesti tutkia tai vaatimuksen käsittelyä jatkaa siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Asianomistajarikoksen erityisen vanhentumisajan noudattamista ei oikeastaan voida lukea »tavallisten» prosessinedellytysten joukkoon, vaan kysymys on kanneajasta periaatteessa samalla tavoin kuin yleisessä vanhentumisessakin. Ryhtymättä tässä yhteydessä pohtimaan sitä, onko yleensäkään aihetta käsitellä yleistä rikoksen vanhentumista ja asianomistajarikoksen erityistä vanhentumista prosessuaalisesti toisistaan poikkeavin tavoin, olisi yhtenäisyys paikallaan ainakin nyt esitetyssä tilanteessa.[25]

Tilanteelle, jossa syyte jätetään prosessinedellytyksen puuttumisen vuoksi tutkimatta, on siis yleisesti ottaen tunnusomaista, että sama kohtalo

[24] Kantaa, jonka mukaan yleisen vanhentumisajan umpeenkuluminen poistaa teon rangaistavuuden eli syytteen nostaminen vanhentuneesta rikoksesta johtaa syytteen hylkäämiseen, voidaan pitää vakiintuneena. Ks. *Honkasalo* Yleiset opit III s. 277, *Palme* s. 61 sekä erityisesti vuonna 1973 uudistetun RL 8 luvun osalta *HE 130/1972* s. 1 ja sen johdosta *Koskinen* DL 1973 s. 100. Samoin esim. *KKO 1985 II 3* (syyte hylätty vanhentuneena). Vrt. myös *T. Ellilä* LM 1965 s. 698 ja *Tirkkonen* Rp I s. 271 alaviite 39a, joista lähteistä ilmenee Tirkkosen ja Ellilän pitävän *Reinikaiseen* (Prosessinedellytykset s. 126) yhtyen prosessidogmaattisesti parempana linjaa, jonka mukaan yleinenkin vanhentumisaika tulisi katsoa prosessuaaliseksi.

[25] Erottelun taustalla on ajatus, että yleisen vanhentumisajan umpeenkuluminen poistaa teon rangaistavuuden, kun taas asianomistajarikoksen erityinen vanhentuminen merkitsee vain syyteoikeuden menetystä, so. vaikuttaa yksin prosessuaalisella tasolla. Ks. tästä lähemmin *Palme* s. 61 ss. ja *Honkasalo* Yleiset opit III s. 277 s.

odottaa myös liitännäisiä yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Milloin syyte sen sijaan jää *sillensä*, vastaavaa riippuvuussuhdetta ei vaateiden välille synny. Syytteen raukeaminen ei näet pohjaudu muodollisluontoisten laillisuusedellytysten puuttumiseen, kuten on asian laita tutkimattajättämistilanteessa, vaan siihen, ettei syytettä ajeta (tai sitä ei voida ajaa) loppuun saakka. Kantaja voi joko nimenomaisesti *peruuttaa* syytteen tai – milloin on kyseessä yksin asianomistajan ajama syyte – *jäädä saapumatta* oikeudenkäyntitilaisuuteen (ks. poissaolon osalta OK 12: 16 ja 16: 6,1).[26] Syytteen sillensä jättämisen syynä on tällöin kantajan prosessiin kohdistama luopumisdisponointi. Oikeudenkäynti ei etene ilman kannetta (ne procedat judex ex officio).

Syyte raukeaa myös siinä tapauksessa, että syytetty *kuolee* oikeudenkäynnin aikana. Samoin käy jutulle myös asianomistajan kuoleman seurauksena, milloin tämä yksin on ollut syytettä ajamassa eikä häneltä ole jäänyt RL 8: 6,2:ssa mainittuja lähiomaisia jatkamaan syytettä tai asianomistaja on eläessään tahtonut, ettei syytettä jatketa.

Kantajan peruuttamistoimenpiteet ovat kannekohtaisia eivätkä vaikuta sellaisten jutussa esitettyjen vaatimusten vireilläoloon, joihin luopumisdisponointi ei ole kohdistunut. Näin ollen jos yksistään syyte peruutetaan, korvausvaatimus jää vireille, ja sen johdosta on annettavissa materiaalinen ratkaisu, samalla kun todetaan lausunnon antamisen syytteen johdosta rauenneen. Korvausvaatimuksen käsittelyä voidaan myös jatkaa syytteen raukeamisen jälkeen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Tilanteeseen soveltuukin OK 14: 11:n ajatus: rikosjutussa esitetty yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan tutkia tai sen käsittelyä jatkaa siviilijuttuna, vaikka osoittautuu, ettei syytteessä tarkoitettu teko ole rikos tai ettei teosta *muusta syystä* (tässä: syytteen raukeamisen vuoksi) voida tuomita rangaistusta.

---

[26] Milloin virallinen syyttäjä ajaa syytettä, hän ei ole oikeutettu ilmaisemaan luopumistaan syytteen ajamisesta jäämällä pois tuomioistuimesta (syyttäjän poisjäänti aiheuttaa lykkäyksen, ellei hänelle saada sijaista samaan oikeudenkäyntitilaisuuteen, OK 12: 15 ja 18,1), vaan häneltä vaaditaan nimenomaista luopumistahdon ilmaisevaa prosessitointa.

Jotta syytteen peruuttamisella olisi de facto syytteen sillensäjättämisvaikutus, edellytetään luonnollisesti, että *koko kantajataho* on toimenpiteen takana eli ettei kukaan syytteen nostaneista tai siihen yhtyneistä jatka syytteen ajamista. Kullakin syytteeseen oikeutetulla, niin asianomistajalla kuin virallisella syyttäjälläkin on itsenäinen valta disponoida omasta syyteoikeudestaan (syyttäjä legaliteettiperiaatteen sitoma) sillä poikkeuksella, että milloin asianomistaja peruuttaa itse asianomistajarikoksesta nostamansa syytteen ennen kuin alioikeuden tuomio asiassa on annettu, syyttäjä ei voi jatkaa syytteen ajamista, kuitenkin niin, että peruuttamisen tulee koskea kaikkia rikokseen osallisuudesta syytettyjä, jotta toimenpide sitoisi syyttäjää (RVA 17,2 § verr. 19,2 §).

Syytteen jättäminen yhtäältä sillensä ja toisaalta tutkimatta poikkeavat siis OK 14: 11:n soveltamismahdollisuuteen nähden toisistaan.

Edellä poissaolotilanteita käsiteltäessä on katsottu, että kantajan poissaolo aiheuttaa eräissä tapauksissa sen, että syytteen ohella korvausvaatimuskin jää sillensä (jakso 8.3.2.). Korvausvaatimuksen raukeamisen ei tällöin kuitenkaan voida katsoa aiheutuvan yksin syytteen raukeamisesta, vaan ensi sijassa siitä, että kantajan poissaolollaan ilmaisema tahto olla jatkamatta prosessia kohdistuu suoraan myös korvausvaatimukseen.

Syytteen raukeaminen syytetyn kuoleman johdosta ei myöskään sellaisenaan voi saada korvauskannettakin raukeamaan. Mahdollisuus antaa korvauskanteen osalta asiaratkaisu tai jatkaa sen käsittelyä siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä on selviö siltä osin kuin vaatimus on kohdistettu muuhun henkilöön kuin syytettyyn. Syytettyyn kohdistettu korvausvaatimus taas jää henkiin *asianosaisseuraannon* kautta: syytetyn yksityisoikeudelliset yleisseuraajat, oikeudenomistajat tulevat syytetyn tilalle vastaajiksi korvausasiassa.

Samoin tapahtuu asianosaisseuraanto kantajapuolella korvausvaatimuksia esittäneen asianomistajan (tai muun vahinkoa kärsineen) kuollessa, vaikka syyte asianomistajan kuoleman johdosta raukeaisikin. Eri asia on, että korvauskannekin voi sittemmin jäädä sillensä, elleivät oikeudenomistajat saavu kannetta jatkamaan.[27] Paikalle tullut vastaaja voi kuitenkin estää kanteen jättämisen sillensä vaatimalla tuomiota – kuten ei oikeudenomistajien passiivisuus vastaajapuolellakaan estä korvausvaatimuksen ratkaisemista seuraantotapahtuman jälkeisessä käsittelyssä läsnäolevan kantajan vaatimuksesta (OK 16: 5).

Syytteen raukeamisesta huolimatta korvausprosessin siihenastista laillisuutta (prosessinedellytysten täyttyminen) on arvosteltava adheesiotilanteessa noudatettavien sääntöjen mukaan. Mikäli korvauskanteen käsittelyä jatketaan riitajuttuna, käsittelyjärjestys vaihtuu totaaliseksi siviiliprosessiksi *ex nunc*. Tuomioistuimen toimivaltajärjestelyjen suhteen on lisäksi huomattava, että syytettä käsitellyt tuomioistuin säilyttää syytteen raukeamisen jälkeenkin preventioperiaatteen mukaisesti toimivaltansa tutkia kor-

[27] VahKL 7: 3:ssa säädetään, etteivät vahingon kärsineen kuolinpesän osakkaat voi panna vireille kannetta, jolla vaaditaan korvausta kivusta ja särystä tai viasta tai muusta pysyvästä haitasta. – Lainkohdasta ilmenee näin e contrario, että oikeudenomistajilla on valta *jatkaa* tällaisenkin kanteen ajamista, milloin kanne on vahingon kärsineen toimesta pantu vireille ja hän kuolee oikeudenkäynnin aikana.

vausvaatimus, vaikka korvauskanne kuuluisikin siviiliprosessuaalisten sääntöjen mukaan toiseen tuomioistuimeen.

10.1.3. Syyte ratkaistaan materiaalisesti. Yleistä riippuvuudesta oikeus- ja näyttökysymyksessä. – Milloin syytteen johdosta annetaan pääasiaratkaisu, ei ole estettä tutkia ja ratkaista materiaalisesti myöskään jutussa esitettyä korvausvaatimusta (edellyttäen luonnollisesti, että korvausvaatimus adheesioprosessin soveltamisalasääntöjen mukaan on ylipäätään kumuloitavissa syytejuttuun ja että muut yksin siviilivaatimusta koskevat prosessinedellytykset ovat kunnossa). Syyte- ja korvausvaatimuksen välisessä riippuvuusproblematiikassa on tällöin kyse siitä, mikä vaikutus syytteen johdosta annetulla ratkaisulla on korvausvaatimuksesta annettavan tuomion sisältöön. Ennen yksityiskohtaista analyysiä on syytä yleisluontoisesti tarkastella riippuvuutta yhtäältä tilanteessa, jossa syyte ja korvausvaatimus ratkaistaan samassa päätöksessä (a), ja toisaalta tilanteessa, jossa korvausvaatimus tulee ratkaistavaksi myöhemmässä käsittelytilaisuudessa syytteen ratkaisemisen jälkeen (b).

a) Syytteen ja korvausvaatimuksen johdosta annettavien ratkaisujen keskinäistä riippuvuutta säätelevä OK 14: 11 koskee varsinaisesti korvausjutun *oikeuskysymystä*: säännös antaa mahdollisuuden arvostella korvausvaatimusta itsenäisesti vahingonkorvausoikeudellisten normien valossa, vaikka havaitaan, ettei syytteessä tarkoitettu teko ole rikos tai ettei teosta muusta syystä voida tuomita rangaistusta. Se, että syyte ei menesty, ei välttämättä merkitse, etteikö korvausvelvollisuutta voisi silti olla olemassa. Kuten edellä 3 §:ssä on esitetty tämä ns. siviiliperusteiden tutkintamahdollisuus syyteprosessissa on tulosta 1930-luvulla alkaneesta oikeuskehityksestä, jonka mukanaantuoma laajennus adheesioprosessin soveltamisalaan vakiinnutettiin kirjoitetun lain tasolla OK 14: 11:ssä vuonna 1972.

Korvausvaatimuksesta annettavan ratkaisun periaatteellinen juridinen riippumattomuus syytteen kohtalosta ei kuitenkaan saa johtaa oikeudellisiin ristiriitaisuuksiin syyte- ja korvausratkaisun välillä. Sikäli kuin syytteenalaisen teon rikosoikeudellinen arviointi jo pitää sisällään korvausvelvollisuuden konstituoivia juridisia osatekijöitä, on nämä luonnollisesti asetettava myös korvausvaatimuksen johdosta annettavan ratkaisun perustaksi. Milloin kyseessä on vahingon aiheuttamisesta rankaiseminen, esim. syyte vahingonteosta, syytteen hyväksymisen ja korvausvelvollisuuden syntyedellytysten saatetaan sanoa olevan lähes identtiset siinä mielessä, että

syytteen menestyminen merkitsee (ainakin periaatteellista) korvauskanteenkin hyväksymistä.

Oikeuskysymyksen selvittelyn lisäksi tuomioistuimen on tietenkin tehtävä ratkaisunsa jutun *tosiasia- eli näyttökysymyksessä*, so. siinä suhteessa, mikä on se tosiseikasto, johon normistoa sovelletaan. Periaatteessa näyttökysymyksen selvittely edeltää ratkaisun tekoa oikeuskysymyksessä, joskin jutun tosiasiapuoli ja juridiset kysymykset ovat usein sangen lähellä toisiaan, joskus suorastaan sekoittuneet toisiinsa. Joka tapauksessa saatetaan adheesioprosessia selvittelevässä tutkimuksessa esittää yleisluontoinen kysymys, *voivatko tuomioistuimen kannanotot näyttökysymyksessä poiketa syytteen ja korvausvaatimuksen osalta toisistaan*. Tähän ongelmaan ei löydy vastausta OK 14: 11:sta, joka ei ole todistusoikeudellinen prosessinormi, vaan selvittely on suoritettava – nimenomaista säännöstä kun ei laissa asiasta ole – yleisten todistusoikeutta ja adheesioprosessia koskevien periaatteiden nojalla.

Näyttökysymykseen kuuluu ensinnäkin todisteiden *tosiasiallisen näyttövoiman* punninta: jutussa esitetyn todistusaineiston pohjalta tuomioistuin päätyy kunkin relevantin faktan olemassaolon tai ei-olemassaolon suhteen tietynasteiseen varmuuteen tai todennäköisyyteen. Tätä todistusharkinnan lopputulosta voidaan pitää »empiirisenä tosiasiana», eikä todistusteemana olleen faktan olemassaolon varmuusaste muutu, ajateltiinpa faktaa sitten kuuluvaksi syytteen tai korvausasian faktamateriaaliin. Tässä mielessä tuomioistuin saattaa päätyä todisteiden harkinnassa vain yhteen tiettyyn lopputulokseen.[28]

Todisteiden harkinta oikeudenkäynnissä ei kuitenkaan ole pelkkää faktisen näyttöarvon punnintaa, vaan lisäksi näyttelee keskeistä osaa harkinta siinä suhteessa, voidaanko esitettyä näyttöä pitää *riittävänä*.[29] On otettava kanta siihen, oikeuttaako näyttö ottamaan (väitetyn) oikeustosiseikan ratkaisun perustaksi, vai onko päinvastoin päädyttävä siihen, ettei tuota oikeustosiseikkaa ole riittävällä vakuuttavuudella näytetty, jolloin ratkaisu tehdään kyseisen oikeustosiseikan vastakohdan pohjalta.[30]

---

[28] Numeerisesti havainnollistettuna: jos tiettyyn faktaan kohdistuneen todistelun vakuuttavuutta kuvataan skaalalla 0–1, ei adheesiotilanteessa voida päätyä sen kaltaiseen lopputulokseen syytepuolella varmuusaste faktan olemassaolosta olisi esim. 0,7 ja korvauspuolella 0,8.

[29] *Ekelöf* IV s. 76 s.

[30] Näytön riittävyysongelma tulee eteen vasta, kun todistusteemana on *oikeustosiseikka*, so. välittömästi relevantti fakta. Milloin todistelu kohdistuu todistustosiseikkaan (ns. ketjutodistelutilanne I. aihetodistelu), kysymys näytön riittävyydestä ei saata vielä aktualisoitua, sillä

Niin rikos- kuin riitajutuissakin noudatetaan todisteiden harkinnassa pääsääntöisesti kriteeriä, että vain ns. täysi näyttö käy riittävästä näytöstä.[31] Prosessilain asettamat vaatimukset näytön riittävyydelle ovat näin kummankin prosessilajin puolella normaalisti yhtenevät. Tosin eräänlainen pieni ja vaikeasti täsmennettävä aste-ero rikos- ja siviiliprosessin välillä voitaneen nähdä siinä mielessä, että kanteen hyväksymiseen vaaditaan rikosasioissa jos mahdollista »vahvempaa» näyttöä kuin riitajutuissa, mikä voidaan ymmärtää seuraukseksi rikosprosessuaalisesta syyttömyysolettamasta ja in dubio pro reo-säännöstä.[32] Mutta vaikka tällainen tasoero prosessilajien välillä hyväksyttäisiinkin, niin *adheesiotilanteessa* ei kuitenkaan saateta todistusharkinnassa päätyä sellaiseen tulokseen, että sekä syytteen että korvausvaatimuksen perusteeksi esitettyä oikeustosiseikkaa arvosteltaisiin näytön riittävyyden suhteen eri tavoin syyte- ja korvauspuolella. Ei siis ole ajateltavissa, että tuomioistuin katsoisi oikeustosiseikan jääneen syytteen perustana näyttämättä, mutta tulleen korvausvaatimuksen perusteena näytetyksi.[33]

Näytön riittävyysproblematiikassa on asianosaisten kannalta kysymys todistamisvelvollisuudesta eli *todistustaakasta* ja sen jakautumisesta asianosaisten kesken. Arvostellessaan näytön riittävyyttä tuomioistuimen on otettava kanta sekä siihen, *kummalla* asianosaisella on todistustaakka, että siihen *kuinka vahvaa näyttöä* todistamisvelvolliselta asianosaiselta vaaditaan, jotta voitaisiin ratkaista, onko hän selviytynyt näyttövelvollisuudestaan.[34] Jotta näytön riittävyyttä tietyn oikeustosiseikan osalta voitaisiin arvostella syyllisyys- ja vahingonkorvauskysymyksessä yhtenäisesti, *myös todistustaakan on adheesioprosessissa jakauduttava yhteisten oikeustosiseikkojen osalta samalla tavoin.* Ei siis ole mahdollista, että näyttövelvollisuus yksittäiseen oikeustosiseikkaan nähden olisi syyte- ja vahingonkorvauskysymyksessä eri asianosaistahoilla.

---

todistustosiseikoilla on vain todistusarvomerkityksensä, eli tällöin kyse voi olla vain faktisen näyttöarvon punninnasta.

[31] *Tirkkonen* Rp II s. 129 s. ja Sp II s. 100. Ks. tämän johdosta myös *Ekelöf* IV s. 86 s. ja s. 125.

[32] *Ekelöf* m.t. s. 130.

[33] *Boman* SvJT 1967 s. 83.

[34] Ks. tämän johdosta *Ekelöf* IV s. 80 s.

Suhteutettuna edellä alaviitteessä 30 lausuttuun voidaan todeta, että todistustaakkakin osana näytön riittävyysproblematiikkaa koskee *vain oikeustosiseikkoja*, muttei sen sijaan todistustosiseikkoja. Oikeudenkäynnissä ei saata syntyä ongelmaa, jossa todistustaakkasääntöjen avulla jouduttaisiin ratkaisemaan kysymys todistustosiseikan olemassaolosta tai ei-olemassaolosta. Todistustosiseikat saavat merkityksensä vain niiden todistusarvon kautta.

Tämän yhtenäisyyssäännön tulee nähdäkseni olla voimassa myös silloin, kun korvauskannetta *ajetaan erikseen* siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Ellei tästä pidettäisi kiinni, aiheuttaisi kanteiden OK 14: 9:ssä säädetty erottaminen tai yhdistäminen yksittäisiä todistustaakkasiirtymiä asianosaiselta toiselle. On selvää, ettei adheesiotilanteen purkaminen tai synnyttäminen voi muuttaa sääntöjä siitä, kumman asianosaisen velvollisuutena on näyttää tietty oikeustosiseikka toteen (kyseessä ei ole ns. »normaali» todistustaakan siirtyminen vastapuolelle näytön seurauksena).

Nyt lausuttu saattaa kuitenkin johtaa liian pitkälle vietyihin päätelmiin, ellei painokkaasti alleviivattaisi sitä, että todisteiden yhtenäinen riittävyysarvostelu syyte- ja vahingonkorvauspuolella koskee vain *todella yhteisiä* oikeustosiseikkoja. Vaikka syytteen ja korvausvaatimuksen perusteena onkin »yhteinen tapahtumainkulku», oikeustosiseikastot saattavat yksityiskohdiltaan poiketa enemmän tai vähemmän toisistaan. Poikkeavuustilanteessa voidaan sanoa, että todistelulle siinä suhteessa, mitä kummallakin taholla on näytettävä toteen, asetetaan syyte- ja korvauspuolella *erilaiset vaatimukset*.[35] Tyyppiesimerkkinä mainittakoon rikosoikeudellisen vastuun ja vahingonkorvausvastuun subjektiivisen rekvisiitan konstituoivat oikeustosiseikastot. Rikosoikeudellinen vastuu edellyttää useimmiten tahallisuutta, kun taas korvausvastuu syntyy aina jo tuottamuksen perusteella (ja joskus kokonaan tuottamuksesta riippumatta). Tahallisuuden jääminen näyttämättä ei siis sulje pois mahdollisuutta katsoa, että korvausvastuun subjektiiviset edellytykset ovat siitä huolimatta käsillä. Ja vastaavasti saatetaan oikeustosiseikkojen tasolla myös rikosoikeudellinen tuottamus (syyte koskee tuottamuksellisena rangaistavaa tekoa) ja siviilioikeudellinen tuottamus erottaa toisistaan. On pidetty mahdollisena sellaisen tilanteen syntymistä, jossa vahinkoa aiheuttanut käyttäytyminen toteuttaa vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen, muttei sen sijaan rikosoikeudellista tuottamusta.[36] Siirrettynä todistusoikeuteen tämä merkitsee, ettei rikos- ja siviilioikeudelliseen tuottamukseen kohdistuvassa todistelussa tarkkaan

---

[35] Ks. tämän johdosta myös *Boman* SvJT 1967 s. 83, jossa huomautetaan yhtenäisen tuloksen näytön riittävyydessä edellyttävän adheesiotilanteessa, »att samma beviskrav gälla i båda målen».

[36] Ks. *Routamo–Hoppu* s. 62, *Saxén* s. 22 sekä *Oesch* Tuottamukselliset rikokset s. 106 s.

On katsottu, että siviilioikeudellisen tuottamuksen kriteerinä on *objektiivinen* mittapuu (bonus pater familias-kriteeri, so. miten henkilön olisi *pitänyt* toimia) ja että rikosoikeudellista tuottamusta taas arvostellaan *subjektiivisen* mittapuun mukaan (miten henkilö olisi *voinut* toimia). Ks. em. lähteiden lisäksi *Honkasalo* Yleiset opit II s. 78 sekä *Hakulinen* s. 295.

ottaen ole kyse täysin identtisistä todistusteemoista. Todistusteemojen täydellinen yhdentyminen johtaisi siihen, ettei näitä tuottamuskäsitteitä voitaisi näytön riittävyyden suhteen arvostella toisistaan poikkeavasti.

Vastaavasti myös sopimusperusteiseen korvausvastuuseen vaadittavan tuottamuksen voidaan sanoa poikkeavan faktapohjaltaan rikosoikeudellisesta tahallisuudesta tai tuottamuksesta. Sikäli kuin sopimusperusteinen korvausvaatimus on faktapohjansa puolesta kumuloitavissa syytejuttuun, sanottu eroavuus antaa mahdollisuuden soveltaa sopimusoikeudellisen tuottamuskysymyksen ratkaisemisessa ns. *käännettyä todistustaakkasääntöä*, so. vastaajan näyttövelvollisuutta siitä, ettei hänen puolellaan ole tuottamusta, vaikka näyttövelvollisuus rikoksen subjektiivisen tunnusmerkistön olemassaolosta on kantajalla.[37] Todistelusäännöt eivät siten aseta esteitä esim. sellaiselle prosessin lopputulokselle, että kavallussyyte hylätään, koska tahallisuutta ei ole näytetty toteen, mutta korvausvaatimus tästä huolimatta hyväksytään, koska syytetty ei ole näyttänyt noudattaneensa hänelle uskottujen varojen säilyttämisessä asiaankuuluvaa huolellisuutta.[38]

Todistamisvelvollisuuden jakautumisen kannalta ovat luonnollisesti ongelmattomia sellaiset oikeustosiseikat, jotka ovat relevantteja vain joko syytteen tai korvauskanteen menestymistä ajatellen. Niinpä esimerkiksi vastaajalle asetettu näyttövelvollisuus siitä, että rikoksella aiheutettu vahinko olisi jo korvattu, ei saata joutua ristiriitaan sen kanssa, että kantajapuolen on näytettävä syyte toteen.

Arvioidessaan esitetyn näytön todistusvoimaa tuomioistuin tekee päätelmänsä *vapaan todistusharkinnan* (OK 17: 2,1) perusteella. Vapaasta todisteiden harkintavallasta on kuitenkin olemassa poikkeuksia, joihin erityissäännöksiin OK 17: 2,2:ssa yleisesti viitataan.[39] Syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaatiota ajatellen saatettaneen merkittävimpänä poikkeuksena pitää *tunnustuksen* OK 17: 4:ssä säädettyjä vaikutuksia nimenomaan siitä syystä, että tunnustuksen vaikutukset poikkeavat rikosjutuissa ja dispositiivisissa riitajutuissa toisistaan.[40] Ja korvauskannehan säilyttää

[37] Adheesion soveltamisalan suhteesta sopimusperusteiseen korvausvastuuseen ks. edellä 3 § alaviite 81:n jäljessä olevaa esitystä.

[38] Vrt. tämän johdosta myös *Ekelöf* II s. 168 ja *Boman* SvJT 1967 s. 83 (liikennevahinkotilanne, jossa vahingonkorvausoikeudellista tuottamusta koskeva todistustaakka Ruotsin oikeuden mukaan on vastaajalla).

[39] OK 17: 2,2:ssa säädetään: »Milloin jonkin todisteen vaikutuksesta on laissa erityinen säännös, noudatettakoon sitä.»

[40] Tunnustuksella tarkoitetaan asianosaisen ilmoitusta, että jokin hänelle epäedullinen seikka on tosi (*Tirkkonen* Todistuslainsäädäntö s. 37, sama Sp II s. 103 s. ja *Halila*

rikosjuttuun kumuloitunakin dispositiivisen luonteensa. Riitajutussa, jossa sovinto on sallittu, asianosaisen tunnustama seikka tulee riidattomaksi eikä kaipaa enempää näyttöä, vaan on yksin tunnustuksen perusteella pantava jutussa annettavan ratkaisun pohjaksi (OK 17: 4,1). Muunlaisessa jutussa, mm. rikosjutussa, tunnustus on sen sijaan normaali todistustosiseikka, jonka merkityksen todisteena tuomioistuin harkitsee vapaan todistusharkinnan sääntöjen mukaan (OK 17: 4,2).[41]

Puhuttaessa tunnustuksesta rikosjutussa tarkoitetaan yleensä nimenomaan *syytetyn* tunnustusta. Tunnustuksen tekijöinä voivat kuitenkin esiintyä myös muut rikosjutussa kantaja- tai vastaajapuolelle vedetyt asianosaiset. Koska nyt ei ole tarkoitus käsitellä perusteellisesti tunnustuksen vaikutuksia sinänsä, vaan tunnustuksen suhdetta juuri adheesioproblematiikkaan, rajoitutaan seuraavassa tarkastelemaan vain syytetyn tunnustusta suhteessa yhtäältä häneen itseensä ja toisaalta sivulliseen kohdistetun korvausvaatimuksen kohtaloon.

Milloin syytetty tunnustaa seikan, jolla on yksistään vahingonkorvausoikeudellista, muttei rikosoikeudellista relevanssia, voidaan häneen itseensä kohdistetun korvausvaatimuksen osalta soveltaa ongelmitta OK 17: 4,1:n riidattomuussääntöä. Varsinaisesti problemaattista onkin arvostella sellaisen tosiseikan tunnustamista, joka seikka on *sekä syytteeseen että korvausvaatimukseen nähden relevantin faktan asemassa*. Adheesiotilanteessa selviteltävä faktamateriaali on valtaosaltaan tällä tavoin yhteistä. Selvää on, että jutun rikosoikeudellisella puolella tunnustusta arvostellaan OK 17: 4,2:ssa määrätyn vapaan todistusharkinnan mukaan adheesiotilanteessakin. Ongelma keskittyy vahingonkorvausoikeudelle; noudatetaanko dispositiivisten juttujen riidattomuussääntöä vai rikosprosessin vapaata todistusharkintaa?

Tunnustamisesta s. 66).

Vrt. myöntäminen, joka puolestaan tarkoittaa vastaajan selitystä, että kantajan kannevaatimus on oikea. Myöntämisestä adheesiotilanteessa ks. jälj. alaviite 66:n jäljessä olevaa esitystä.

[41] Tunnustuksen kohteena voi olla yhtä hyvin oikeustosiseikka kuin todistustosiseikkakin. Milloin asianosainen dispositiivisessa riitajutussa tunnustaa todistustosiseikan olemassaolon, riidattomuusvaikutus ulottuu vain kyseiseen todistustosiseikkaan, ja vapaan todistusteorian mukaisesti on pääteltävä, millainen todistusvoima riidattomalla todistustosiseikalla on oikeustosiseikan olemassaolosta. Ks. tästä *Ekelöf* IV s. 68 ss. ja laajasti *Halila* Tunnustamisesta s. 213 ss., jossa aiheellisesti kritisoidaan Ekelöfin aikaisempaa kantaa, jonka mukaan riidattomuusvaikutus voisi liittyä vain oikeustosiseikan tunnustamiseen.

Tarkasteltaessa tunnustamista nimenomaan näytön *riittävyyden* näkökulmasta, on keskeistä luonnollisesti *oikeustosiseikan* tunnustaminen, jollaista tunnustamista pidetään tekstissä ensisijaisesti silmällä.

Kysymyksellä on yksin teoreettista merkitystä, milloin tuomioistuin katsoo tunnustuksen käyvän syytepuolellakin riittävästä näytöstä, koska vapaa todistusharkinta johtaa tällöin samaan faktiseen lopputulokseen kuin itse tunnustukseen kytketty riidattomuusvaikutuskin. Etenkin vähäisemmissä rikosjutuissa syytetyn tunnustus käy yleensä riittävästä näytöstä.[42] Probleemi aktualisoituu näin vain silloin, kun tuomioistuin ei pidä tunnustusta jutun rikosoikeudellisella puolella riittävänä näyttönä tunnustetun seikan olemassaolosta. Erityisesti juuri syytetyn tunnustus, huolimatta siitä, että sitä voidaan nykyisessä rikosprosessissakin pitää »todisteiden kuningattarena» (regina probationum), voi yksittäistapauksessa olla väärä.[43]

Teoreettisesti olisi kyllä ajateltavissa, että tunnustuksella voisi olla erilainen juridinen merkitys jutun syyte- ja vahingonkorvauspuolella. Ei kuitenkaan saattane olla mahdollista, että rikosjutussa annetun tunnustuksen perusteella tiettyä *yksittäistä* oikeustosiseikkaa pidettäisiin korvausvaatimuksen osalta näytettynä (riidattomana), mutta syytteen osalta katsottaisiin, ettei tunnustukselle voida antaa täyden (riittävän) näytön arvoa. Tällainen kaksijakoisuus johtaisi näyttökysymyksen arvioinnissa kestämättömiin ristiriitaisuuksiin. Tuomioistuimen on juttu kokonaisuudessaan huomioon ottaen päädyttävä johdonmukaiseen lopputulokseen siinä suhteessa, mitä on näytetty toteen. Niinpä jos esimerkiksi henkirikosta koskevassa syytejutussa syytetty on tunnustanut olleensa rikoksen tekijä, mutta tuomioistuin epäillen tunnustusta vääräksi ei anna tunnustukselle riittävän näytön arvoa syyllisyyskysymystä ratkaistessaan, tulee samaan lopputulokseen tekijäkysymyksessä päätyä luonnollisesti myös korvausvaatimusten ratkaisemisessa.

Siltä osin kuin syytejutussa vaaditaan korvausta *muulta kuin syytetyltä*, voitaneen enemmittä perusteluitta katsoa, ettei syytetyn tunnustukseen mahdollisesti liittyvä riidattomuusvaikutus saata ulottua tähän sivullishenkilörelaatioon. Dispositiivisessakin jutussa tunnustus on tunnustuksen tehneen myötäpuoliin nähden »vain» OK 17: 4,2:n mukainen vapaasti harkittavissa oleva todiste.[44] Tunnustetun faktan käyminen suhteessa syytettyyn itseensä riidattomaksi (yksin vahingonkorvausoikeudellista merkitystä omaava tosiseikka tunnustuksen kohteena) merkitsee luonnollisesti varsin

---

[42] *Tirkkonen* Rp II s. 138, *Ekelöf* IV s. 75.

[43] Ks. syytetyn tunnustukseen liittyvistä riskitekijöistä *Ekelöf* IV s. 75 sekä myös *T. Ellilä* SPL 1949 s. 173.

[44] Ks. siviiliprosessin osalta *Halila* Tunnustamisesta s. 250.

vahvaa näyttöä myös sivullisvastaajaan kohdistetun kanteen ratkaisemisessa. Ellei vastasyitä ilmene, syytetyn tunnustus täytynee katsoa riittäväksi näytöksi. Mikäli sivullisvastaaja *kiistää* tunnustetun seikan olemassaolon ja syntyy epäilyksiä tunnustuksen todenperäisyydestä, tuomioistuimen tulisi kysely- ym. prosessinjohtotoimenpitein selvittää konflikti, koska nytkään ei voitane mennä siihen, että eri vastaajiin nähden päädyttäisiin faktasisällöltään ristiriitaisiin tuomioihin.[45] Asianosaisten erimielisyys tunnustuksen oikeellisuudesta merkitsee näin käytännössä sitä, että tällöin dispositiivisessakin jutussa tunnustukselle tulee de facto vain vapaan todisteiden harkinnan perusteella määräytyvä näyttöarvo.[46]

Vapaasta todisteiden harkinnasta merkitsevät poikkeusta myös *legaaliset presumtiot*, joiden nojalla tiettyä seikkaa on pidettävä lähtökohtaisesti totena (näytettynä), ellei presumtiota kumota vastanäytön avulla.[47] Legaalisia presumtioita tunnetaan sekä siviili- että myös rikosprosessissa tai oikeammin sanottuna materiaalisessa siviili- ja rikosoikeudessa. Legaaliset presumtiot eivät kuitenkaan ole sillä tavoin rajoittuneita, että ne eivät ulottaisi tosiasiallisia vaikutuksiaan siviili- ja rikosoikeuden välisen rajan yli. Näin ei adheesioprosessissakaan saatettane joutua tilanteeseen, jossa siviili- tai rikosoikeudellinen legaalinen presumtio aiheuttaisi todistusoikeudellisen ristiriidan esim. siten, ettei siviilioikeudellista legaalista presumtiota voitaisi sellaisenaan soveltaa syytepuolella. Esimerkiksi IsL 2 §:n isyysolettama (pater est quem nuptiae demonstrant) otetaan lähtökohdaksi paitsi vahingonkorvauspuolella, myös syytejutun käsittelyssä (esim. kysymys syyteoikeuden siirtymisestä lapsille miehen kuoleman johdosta[48]).

---

[45] Vrt. myös *Halila* m.t. s. 251 alaviite 95.

[46] Vrt. tämän johdosta myös edellä jaksossa 8.1.3. olevaa esitystä syytetyn ja hänen holhoojansa lausumien ristiriitaisuuksien selvittämisestä.

[47] Legaalisista presumtioista ks. *Tirkkonen* Sp II s. ja Rp II s. 134 s. Ks. lisäksi *Halila* Todistustaakka s. 326 ss. ja *Ekelöf* IV s. 90 ss., joista esityksistä käy selkeästi ilmi legaalisten presumtioiden todistustaakkanormiluonne: näyttövelvollisuus on sillä, joka väittää asian olevan toisin, kuin mitä legaalinen presumtio osoittaa.

Terminologisena huomautuksena todettakoon, että se vastanäyttö, jolla pyritään kumoamaan legaalinen presumtio, on todistelua sen asianosaisen taholta, jolla on todistustaakka, eli itse asiassa kyseessä on, ei vastanäyttö vaan päänäyttö, jolla tarkoitetaan sen asianosaisen esittämää todistelua, jolla asianosaisella on todistustaakka. Varsinaista vastanäyttöä taas on todistamisvelvollisen asianosaisen vastapuolen esittämä todistelu. Se, että legaalisen presumtion kumoamiseen tähtäävässä todistelussa on kyse päänäytöstä ilmenee siitä, että presumtion kumoamiseen vaaditaan periaatteessa täyttä näyttöä. Sen sijaan varsinaiselta vastatodistelulta ei vaadita täyttä näyttöä. Riittää, että vastanäyttö sen verran horjuttaa päänäytön luotettavuutta, ettei päänäyttö enää käy riittävästä näytöstä.

[48] Vrt. myös *Tirkkonen* Rp II s. 135.

Vastaavasti rikosoikeudessa tavattavat säännökset *oletetusta rikosoikeudellisesta syyllisyydestä* (esim. PainoL 32 §, AlkoholiL 83 § ja ValtuusRL 7,2 §) ulottavat vaikutuksensa myös kyseiseen rikokseen perustuvan korvausvaatimuksen ratkaisuun: korvauksenkin osalta tuottamus presumoidaan. Tuomioistuimen langettava kannanotto rikosoikeudelliseen syyllisyyskysymykseen sillä perusteella, ettei syytetty ole näyttänyt noudattaneensa asianmukaista huolellisuutta, johtaa näin samansuuntaiseen todistustaakkaratkaisuun myös vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen näyttämistä arvioitaessa, eli vahingon kärsinyt voi nojautua hänelle edulliseen rikosprosessuaaliseen todistustaakkasääntöön.[49]

Kokoavasti saatetaan edellä käsitellystä näyttökysymysproblematiikasta todeta, että oikeusjutun näyttökysymys on monesti varsin lähellä jutun oikeuskysymystä.[50] Tämä yhteys tulee erityisen selvästi esiin näytön *riittävyyteen* liittyvien ongelmien tarkastelussa. Näytön riittävyyttä näet tarkastellaan juuri tiettyä oikeusseurausta silmällä pitäen. Oikeuskysymyksen mukaanvetäminen näin »ennen aikojaan» ja todisteluvaiheessa on oikeastaan välttämätöntä relevanttien oikeustosiseikkojen määrittämiseksi. Hieman kärjistäen saatetaan sanoa, että jutun oikeudellinen puoli itse asiassa sanelee ne oikeustosiseikat, jotka ovat jutussa lopullisia todistusteemoja. Ei siis ole ihmettelemistä siinä, että oikeus- ja näyttökysymystä on välistä sangen vaikea erottaa toisistaan. Näiden ilmiöiden sekoittumista toisiinsa on lisäksi omiaan edesauttamaan se, että monet oikeustosiseikat ovat niin sanoaksemme »juridisesti varautuneita». Tämän tutkimuksen alueelta voidaan mainita esimerkkinä tuottamus-käsite, jossa voidaan nähdä sekä ulkoisten historiallisten tapahtumien taso että myös tuon tapahtumainkulun juridisen arvostamisen taso. Näin ollen esimerkiksi rikos- ja siviilioikeudellisen tuottamuksen erottelu oikeustosiseikkojen tasolla merkitsee oikeastaan samaa kuin yhden ja saman oikeustosiseikaston kahdenlainen juridinen kvalifiointi.

b) Esitetyssä selvittelyssä on pidetty silmällä tilannetta, jossa syyte ja korvausvaatimus ratkaistaan *samalla kertaa*. Entä pätevätkö samat säännöt

---

[49] Tekstissä lausuttu johtaa lisäksi siihen, että vastaajalla on näyttövelvollisuus tuottamuskysymyksessä silloinkin, kun korvauskannetta mainitunlaisen rikoksen perusteella *ajetaan erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä*. Tässä suhteessa on yhdentekevää, onko syytejuttu samanaikaisesti vireillä vai ei. Näin ollen todistustaakka ei saata myöskään juttujen yhdistämisen tai erottamisen vuoksi siirtyä asianosaiselta toiselle.

[50] Ks. myös edellä jaksossa 9.2.3. olevaa esitystä oikeustosiseikkojen juridisesta luonnehdinnasta.

silloinkin, kun syyte ratkaistaan ensin ja *korvauskanne myöhemmin* erillisellä tuomiolla jatkoprosessin jälkeen?

Ensinnäkin on syytä todeta, että systemaattisessa suhteessa nämä ratkaisutilanteet poikkeavat olennaisesti toisistaan. Milloin syyte ja korvausvaatimus ratkaistaan saman päätösotsikon alla, syytteen ja korvausvaatimuksen johdosta annettujen ratkaisujen keskinäisessä riippuvuudessa on kysymys yhden ja saman ratkaisukokonaisuuden *sisäisestä* johdonmukaisuudesta. Sen sijaan ratkaistaessa korvausvaatimus erillisellä tuomiolla myöhemmin on ongelmana *aikaisemman rikostuomion mahdollinen sitovuus myöhemmässä siviiliprosessimenettelyssä*. Tällöin tilanne on periaatteessa sama, kuin jos korvauskanne olisi alunalkaenkin käsitelty erikseen. Nyt rikos- ja siviilikanteella on vain yhteinen »prosessuaalinen menneisyys». Riippuvuussuhteen arvostelussa on merkityksetöntä, onko kumulaatio purkautunut kesken syyteprosessin nimenomaisen erottamisen kautta vaiko siten, että korvausvaatimuksen käsittelyä on jatkettu syytteen ratkaisemisen jälkeen.

Tässä esityksessä asetutaan kannattamaan mielipidettä, jonka mukaan aikaisempi rikostuomio ei oikeusvoimaluontoisesti sido tuomioistuinta myöhemmässä siviiliprosessimenettelyssä, vaan vaikuttaa ainoastaan *todisteena* jälkimmäisessä prosessissa (tuomion todistusvaikutus).[51] Aikaisempi rikostuomio saatetaan tällöin luokitella todistustosiseikaksi (-seikastoksi) myöhemmässä siviiliprosessimenettelyssä.[52] (Periaatteessa myös muulla rikosprosessissa tallennetulla oikeudenkäyntiaineistolla kuin varsinaisella

[51] Todistusvaikutuksen kannalla ovat meillä olleet *Sjöström* JFT 1923 s. 98 s. ja *T. Ellilä* LM 1948 s. 623, LM 1967 s. 618 ja LM 1969 s. 808 ss.

Tirkkonen (LM 1934 s. 115 s., SvJT 1941 s. 721 ss. ja Rp II s. 456 ss.) ja *Aalto* (Rikostuomio passim. ja erit. s. 109 ja s. 104 ss.) ovat taas asettuneet ainakin periaatteessa puoltamaan rikostuomion oikeusvoiman ulottamista myöhempään siviiliprosessimenettelyyn.

Oikeuskäytäntö, jonka aikaisemmin voidaan katsoa olleen oikeusvoimavaikutuksen kannalla (esim. *KKO 1933 II 218, 1949 II 194* ja *1954 II 73*) näyttää viime vuosikymmeninä siirtyneen enemmän todistusvaikutuksen linjoille (*KKO 1962 II 2* ja *1963 II 83*, vrt. myös *KKO 1972 II 87*). Ks. tämän johdosta myös *Halila* LM 1972 s. 467 s., jossa oletetaan kehityksen kulkevan siihen suuntaan, ettei rikostuomiolla ilman erityisnormia ole sitovaa vaikutusta myöhemmässä siviilijutussa.

[52] Ks. luokittelusta *Welamson* Rättskraft s. 24 s. sekä *Ekelöf* III s. 134 s.

Ruotsissa – jossa sielläkään ei ole puheena olevasta sidonnaisuudesta nimenomaista säännöstä – ollaan vakiintuneesti sillä kannalla, että rikostuomiolla on vain todistusvaikutus myöhemmässä siviilijutussa. Tämä kanta vakiintui nykyisen RB:n voimaansaattamisen yhteydessä (1948). RB:n perusteluissa on nimenomaan katsottu, että rikostuomio vaikuttaisi vain todisteena myöhemmässä riitajutussa. Ks. *SOU 1938: 44* s. 445 sekä lisäksi *Welamson* m.t. s. 30 s. ja *Ekelöf* III s. 134.

rikostuomiolla on oma todistusvaikutuksensa myöhemmässä siviilijutussa; nyt käsiteltävänä olevassa tilanteessa rikosjutun pöytäkirja-aineisto on kuitenkin kumulaation vuoksi samalla korvausjutun omaa aineistoa, joten ei oikeastaan löydy sijaa käsitteelle »rikosjutussa esitetyn oikeudenkäyntiaineiston todistusvaikutus myöhemmässä riitajutussa».[53])

Selvää on, että syytteen johdosta annetulla ratkaisulla on näyttönä varsin suuri merkitys ratkaistaessa myöhemmin yksityisoikeudellista vaatimusta, joka perustuu samaan tapahtumainkulkuun kuin syyte. OK 14: 10:n määräys, jonka mukaan syytteen ja syytteessä tarkoitettuun rikokseen perustuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ollessa vireillä erikseen yksityisoikeudellista vaatimusta ei saa ratkaista, ennen kuin syytteen johdosta on annettu päätös, rakentuu juuri ajatukselle, että rikosjutussa tehtyä, usein varsin perusteellista selvitystyötä tulee käyttää hyväksi ratkaistaessa myöhemmin samaan tapahtumainkulkuun perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta.[54] Huomionarvoista kuitenkin on, ettei tässä vuonna 1972 oikeudenkäymiskaareen otetussa säännöksessä ole asetettu yksityisoikeudellista vaatimusta käsittelevälle tuomioistuimelle nimenomaista velvollisuutta asettaa rikostuomiota siviilituomion perustaksi, vaan lainkäyttäjälle on jätetty vapaat kädet tilanteen arviointiin. Tämä on nähdäkseni selvä argumentti sen puolesta, että prosessilakimme on pikemmin todistusvaikutuksen kuin oikeusvoimavaikutuksen linjoilla.[55] Vuoden 1972 prosessiuudistuksen valossa onkin varsin vaikeaa enää puoltaa rikostuomion oikeusvoimavaikutusta myöhemmässä siviilijutussa.[56]

---

[53] Todistusvaikutuksesta voidaan kyllä puhua sellaisen prosessiaineiston osalta, joka on syytejutussa esitetty vasta sen jälkeen, kun korvausvaatimus on erotettu erilliseksi riitajutuksi.

[54] Ks. tämän johdosta *Halila* LM 1972 s. 467 s.

[55] Myös OK 14: 10:n perusteluissa (*HE 12/1971* s. 12 s.) viitataan vain rikostuomion »merkitykseen» ratkaistaessa myöhemmin rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta. Ks. myös *Halila* m.k. s. 467.

Lainsäädäntöhistoriallisena seikkana ansaitsee tulla mainituksi, ettei 1900-luvun alkukymmenten oikeudenkäyntilaitosta koskevissa uudistusehdotuksissa niissäkään asetuttu yleensä sille kannalle, että rikostuomio (aina) sitoisi myöhemmässä siviilijutussa. Vuoden *1900 prosessiehdotuksessa* esitettiin nimenomaan säädettäväksi, ettei rikosasiassa annettu tuomio olisi sitova sellaista yksityisoikeudellista vaatimusta ratkaistaessa, jota ajetaan erikseen riita-asiana (rikosasiain oikeudenkäyntilain 379 §). Sittemmin julkisuuteen saatetuissa ehdotuksissa esitettiin, että langettava rikostuomio (muttei vapauttava) sitoisi myöhemmässä riitajutussa (ks. esim. *Prosessiehdotus 1909*, rikosasiain oikeudenkäyntilain 353 § ja *Prosessiehdotus 1937*, rikosasiain oikeudenkäyntilain 322 §). Vuoden 1939 prosessiehdotusluonnoksessa oli sitovuutta järjestelevä säännös lopulta jätetty kokonaan pois.

[56] Kiintoisaa on tämän johdosta todeta, ettei *Tirkkonen* käsitellessään vuonna 1974 ilmestyneessä oppikirjassaan (Sp I s. 139) OK 14: 10:n määräyksiä ole luopunut kannastaan antaa rikostuomiolle oikeusvoimavaikutus myöhemmässä siviiliprosessimenettelyssä (ks. m.t. s. 139 alaviite 21).

Kanta, jonka mukaan rikostuomiolle annetaan myöhemmässä siviiliprosessissa »vain» todistusvaikutus, auttaa selviytymään joustavasti niistä vaikeuksista, joita jyrkkä sidonnaisuus toisi mukanaan, ja johtaa sitäpaitsi käytännössä suunnilleen samanvahvuiseen tosiasialliseen vaikutukseen kuin oikeusvoimavaikutuskin.[57]

Ensinnäkin on syytä viitata oikeusvoimakäsitteeseen liittyviin systemaattisteoreettisiin ongelmiin. Oikeusvoimavaikutus saattaa näet liittyä vain *lainvoimaisiin* tuomioistuinratkaisuihin.[58] Oikeusvoimakäsitteellä ei siten voitaisi operoida tilanteessa, jossa korvauskanne tulee ratkaistavaksi, ennen kuin syytteen johdosta annettu ratkaisu on saanut lainvoiman. Mikäli oltaisiin sillä kannalla, että rikostuomion oikeusvoima ulottuu myöhempään riitajuttuun, niin joko a) samanlainen sitovuus olisi annettava jo lainvoimaa vaillakin olevalle rikostuomiolle tai b) yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyä olisi lykättävä, kunnes rikospuolella olisi saatu lainvoimainen ratkaisu. Muussa tapauksessa rikostuomion vaikutus riippuisi sattumanvaraisista lainvoimaisuuskriteereistä, mitä ei voitane hyväksyä. Mutta myös vaihtoehdot a) ja b) johtavat epätyydyttäviin tuloksiin. Ensiksi mainitun vaihtoehdon mukainen jyrkkä sidonnaisuus tilanteessa, jossa rikosjutussa annettu ratkaisu voi vielä muutoksenhaun johdosta muuttua, ei saata olla perusteltu. Jälkimmäinen vaihtoehto puolestaan saattaisi aiheuttaa siviilikanteen ratkaisun huomattavan viivästymisen ja olisi sitäpaitsi suoranaisessa ristiriidassa nykyisen OK 14: 10:n kanssa, joka velvoittaa tuomioistuinta siviiliprosessin puolella odottamaan vain ensiasteen ratkaisua syytteen johdosta.[59]

Vaikka lainvoimaisuusedellytys oikeusvoimavaikutuksen antamiseksi rikostuomiolle olisikin täytetty, jouduttaisiin siviilipuolella hankaliin tilanteisiin, milloin oikeusvoimaiseksi katsotun rikostuomion antamisen jälkeen siviilijutussa esitetty uusi selvitys johtaisi arvostelemaan esim. syyllisyyskysymystä toisin kuin rikostuomiossa. Oikeusvoimavaikutus merkitsisi,

---

[57] Myöhemmän siviilituomion perusteluista on kuitenkin luettavissa, onko tuomiossa omaksuttu rikostuomion oikeusvoima- vaiko todistusvaikutus. Ensiksi mainitun vaihtoehdon ollessa kysymyksessä siviilituomion perusteluissa nojaudutaan *suoraan rikostuomioon sinänsä*, jälkimmäisessä tapauksessa taas *varsinaisiin historiallisiin oikeustosiseikkoihin*, joihin nähden rikostuomio on todistustosiseikan asemassa. Oikeusvoimavaikutus merkitsee siis itse rikostuomion nostamista oikeustosiseikan veroiseen asemaan.

[58] *Tirkkonen* Rp II s. 430.

[59] Ks. OK 14: 10:n perusteluista *HE 12/1971* s. 13, jossa nimenomaan lausutaan, ettei säännös edellytä lainvoimaa rikosjutussa annetulta päätökseltä. Ks. tästä myös *Halila* LM 1972 s. 468.

että rikostuomio olisi purettava, ennen kuin tuomiosta poikkeava harkinta kävisi mahdolliseksi.[60] Ja elleivät purun menestymisen kvalifioidut edellytykset (OK 31: 8 ja 9) yksittäistapauksessa täyttyisi, »väärän» rikostuomion sitova vaikutus olisi lopullinen. Eritoten vähäisten rikosjuttujen osalta voidaan viitata lisäksi siihen, että näissä tutkinta on monesti melko summaarista, mikä sekin puhuu oikeusvoimavaikutusta vastaan.[61]

Oikeusvoimainstituutio ei muutoinkaan erityisen hyvin sovellu operointivälineeksi rikos- ja siviilituomion välisen riippuvuussuhteen tarkastelussa. Koska rikos- ja siviiliprosessin kohteet eivät voi koskaan olla identtisiä, ei myöskään prosessitodellisuudesta voi löytyä vastinetta oikeusvoiman negatiiviselle funktiolle, jonka mukaan lainvoimaisella tuomiolla ratkaistua kannetta ei ole lupa saattaa uuden oikeudenkäynnin kohteeksi. Rikostuomion onkin katsottu sitovan myöhemmässä siviilijutussa lähinnä oikeusvoiman positiivisen vaikutuksen kautta: rikostuomiossa ratkaistuja kysymyksiä pidetään siviilijutussa ennakkokysymyksen luontoisina seikkoina, jotka lainvoimaiseen rikostuomioon sisältyvinä on pantava siviiliratkaisun perustaksi.[62] On kuitenkin jollain tavoin keinotekoista pitää rikosoikeudenkäynnin lopputulosta ennakkokysymyksenä esimerkiksi juuri samaan tapahtumainkulkuun pohjautuvassa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä. Tällöin näet rikostuomio merkitsisi samaa kuin itse korvausvelvollisuuden olemassaolosta annettu *vahvistustuomio*.[63] Näin ei kuitenkaan ole asian laita. Langettava rikostuomio ei vielä vahvista korvausvelvollisuuden olemassaoloa siten, että jälkiprosessissa olisi kysymys yksistään korvauksen määrästä. Vastaavasti ei myöskään syytteen hylkäävä ratkaisu sisällä yksiselitteis-

---

[60] Rikostuomion oikeusvoimaa vastaan puhuu sekin, että milloin muutosta haetaan yksin vahingonkorvauskysymyksessä, muutoksenhakutuomioistuimella on yleisten muutoksenhakuprosessuaalisten periaatteiden rajoissa oikeus itsenäisesti harkita vahingonkorvausvaatimuksen johdosta annettavaa ratkaisua huolimatta siitä, että alemman instanssin ratkaisu syytteen johdosta olisi jo saanut lainvoiman muutoksenhakutuomioistuimen tehdessä ratkaisunsa. Ks. tästä *T. Ellilä* LM 1969 s. 809.

[61] Erityisen epäilyttävää olisi antaa rangaistusmääräykselle oikeusvoimavaikutus myöhemmässä riitajutussa. Kuten *T. Ellilä* LM 1969 s. 809 toteaa, syytetty ei monestikaan viitsi reagoida tuomioistuinmenettelyn aikaansaamiseksi tietäessään tulevansa tuomituksi enintään rangaistusvaatimuksessa vaadittuun sakkoon.

Vielä vaikeampaa olisi suoda rikesakkopäätökselle oikeusvoima riitajutussa, jossa rikesakkoon johtanut tapahtumainkulku esiintyy relevantin oikeustosiseikaston asemassa.

Vrt. lausutun johdosta myös *Aalto* Rikostuomio s. 89 s., jossa kirjoittaja myöntää vähäisistä rikoksista annettujen tuomioiden erityisaseman, mutta näyttää pitävän näitä ratkaisuja vain poikkeuksena oikeusvoimasidonnaisuuden omaavista rikostuomioista.

[62] Ks. tästä *Aalto* Rikostuomio s. 81 ss.

[63] Tämän havainnollisen rinnastuksen esittää *Ekelöf* III s. 134.

tä vahvistusta siitä, ettei korvausvelvollisuutta ole olemassa. Syytteessä ja korvauskanteessa on pikemminkin kyse kahdesta periaatteessa *rinnakkaisesta* vaateesta, joilla on faktapohjana sama tapahtuma. Ennakkoluontoisuussuhde ei siis ole samanlainen kuin esim. isyystuomion vaikutus myöhemmässä perintöriidassa.

Erityisesti sitä tilannetta silmällä pitäen, jossa rikosjuttuun kumuloidun korvausvaatimuksen käsittelyä jatketaan siviiliasiana syytteen ratkaisemisen jälkeen voidaan lausutun perusteella todeta, ettei rikostuomion sitovuutta jatkoprosessissa saateta systemaattisessa mielessä perustaa myöskään ns. *välituomio*konstruktioon. Rikostuomiota, jossa ratkaistaan rikosoikeudellinen syyllisyys, ei saateta pitää sitovana välituomiona korvausvastuun perusteesta, joka puolestaan on eri kriteereille rakentuva siviilioikeudellinen kysymys.[64]

Rikos- ja siviiliprosessissa on sitäpaitsi usein ainakin osittain *eri asianosaiset*, vaikka olisikin kyse ao. rikokseen perustuvasta yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta. Koska rikostuomion oikeusvoimaa ei – eräitä poikkeuksia lukuunottamatta – saateta ulottaa kolmanteen henkilöön, saatettaisiin joutua vaikeisiin ristiriitatilanteisiin, jos katsottaisiin kuitenkin rikosjutun asianomistajan ja syytetyn olevan myöhemmässä korvausprosessissa

---

[64] Prosessilakimme ei tunne yleistä mahdollisuutta välituomion antamiseen esim. siten, että vahingonkorvausjutussa tuomioistuin ensin tuomiolla ratkaisisi korvausvaatimuksen perusteen ja tämän jälkeen – mikäli korvausvelvollisuuden olemassaolo tulisi tuossa välituomiossa vahvistetuksi – eri tuomiolla korvauksen määrän. Ks. välituomioinstituution johdosta yleensä *Tirkkonen* Sp II s. 239, jossa viitataan OK 24: 2:ssa säädettyyn laveiden laskujen selvittelyä koskevaan poikkeukseen. Tässä erityistilanteessa tuomioistuin voi, mikäli se katsotaan tarpeelliseksi, välituomiolla ennen selvittelyä määrätä laskemisen perusteen. Tämän peräti harvoin käytetyn menettelyn aktualisoitumista deliktiperusteisissa vahingonkorvausjutuissa voidaan pitää lähinnä teoreettisena.

Laajempaa mahdollisuutta antaa (riitajutuissa) välituomio esim. työtuomioistuinprosessin (TTL 30,2 §) tapaan voitaisiin kyllä pitää prosessiekonomisesti tarkoituksenmukaisena järjestelynä etenkin laajoissa jutuissa, joissa tällainen »paloittelu» voisi selkiyttää menettelyä.

Välituomioasetelmaan rinnastettava tilanne syntyy kyllä korvausprosessissakin silloin, kun korvausvelvollisuuden olemassaolo on aikaisemman vahvistus*kanteen* johdosta vahvistettu vahvistustuomiolla. Tällaisella »väliratkaisulla» on (sen saatua lainvoiman) positiivinen oikeusvoimavaikutus myöhemmässä oikeudenkäynnissä, jossa ajetaan kyseistä korvausta koskevaa suorituskannetta. Huomattakoon kuitenkin, että jo aktualisoitunut suorituskanteen mahdollisuus sulkee pois mahdollisuuden ajaa ensin vahvistuskannetta korvausvelvollisuuden toteamiseksi (vahvistuskanteen toissijaisuus suorituskanteeseen nähden), ellei järkevä tarve yksittäistapauksissa puolla erillisen vahistuskanteen ajamista. Ks. tästä kanteiden välisestä suhteesta *T. Ellilä* Oikeussuojan takeista s. 361 ss. ja *Tirkkonen* Sp I s. 391. Vahvistuskanteesta nimenomaan adheesiotilanteessa ks. edellä 4 § alaviite 24:n kohdalla ja jäljessä olevaa esitystä ja sanottu alaviite.

rikostuomion oikeusvoiman sitomia.[65]

Vaikka sanotun perusteella onkin aiheellista torjua käsitys rikostuomion oikeusvoimavaikutuksesta ratkaistaessa myöhemmin kyseiseen rikokseen perustuvaa korvausvaatimusta ja vaikka peräkkäisratkaisuissa ei liioin ole käsitteellisesti kyse yhden ja saman tuomioistuinaktin sisäisestä loogisuudesta, syytteen ja korvausvaatimuksen johdosta annettavien erillisten ratkaisujen keskinäinen riippuvuussuhde on silti pitkälti rinnastettavissa samanaikaisratkaisuun. On näet luonnollista ettei *sama tuomioistuin* arvostele adheesion kestäessä esitettyä syytteen ja korvausvaatimuksen kannalta relevanttia yhteistä oikeudenkäyntiaineistoa eri tavalla vahingonkorvausratkaisussa kuin aikaisemmassa syyteratkaisussaan. Oikeusvoimasidonnaisuuden hylkääminen saa kuitenkin käytännöllistä merkitystä edellä esitetyllä tavalla sitä kautta, että syytteen ratkaisemisen jälkeen korvausjutussa esitetty uusi oikeudenkäyntiaineisto voidaan ottaa rikostuomion estämättä huomioon, ja tämä saattaa johtaa siihen, ettei kumulaation kestäessä esitetylle prosessiaineistollekaan enää voida antaa samaa merkitystä kuin syytettä ratkaistaessa.[66]

Seuraavassa analyysissä tarkastellaan syytteen ja korvausvaatimuksen johdosta annettavien ratkaisujen keskinäistä riippuvuussuhdetta varsinaisen tutkimusteeman mukaisesti nimenomaan tilanteessa, jossa tuomioistuin *samanaikaisesti* ratkaisee materiaalisesti sekä syytteen että korvausvaatimuksen.

Ellei tekstistä muuta ilmene, jätetään esityksen ulkopuolelle sellaiset tilanteet, joissa tuomioistuimen ratkaisu korvauskysymyksessä tulee perustettavaksi asianosaisten suorittamaan *disponointiin*. Korvausvaateen dispositiivisuus merkitsee kyllä, että *myönnetty* korvausvaatimus hyväksytään huolimatta syytteen mahdollisesta hylkäämisestä. Tällöin ei kuitenkaan tarkkaan ottaen ole kysymys OK 14: 11:n soveltamisesta. Siltä osin kuin

---

[65] Ks. tämän johdosta myös *Tirkkonen* Rp II s. 457 ja *Aalto* Rikostuomio s. 188 ss., joissa esityksissä asetetaan oikeusvoimavaikutuksen edellytykseksi, että riitajutun asianosaiset ovat olleet syytejutussa toistensa vastapuolia.

[66] Tilanne, jossa rikosjuttuun kumuloitu korvausvaatimus ratkaistaan erillisellä tuomiolla syytteen ratkaisemisen jälkeen, synnyttää teknisluontoisen ongelman, onko jälkimmäisessä ratkaisussa perustelut kirjoitettava kokonaan uudelleen vai voidaanko viitata rikostuomion perusteluihin. Katsoisin, että korvausratkaisu vaatii kokonaan omat perustelunsa, milloin korvausvaatimus on erotettu eri jutuksi ennen syytteen ratkaisemista. Jos sen sijaan kumulaatiota ei syytteen ratkaisemiseen mennessä ole purettu, on kyseessä »saman oikeudenkäynnin» jatkaminen. Tällöin syyteratkaisu sisältyy teknisesti korvausjutunkin pöytäkirjaan eikä tähän ratkaisuun sisältyviä perusteluja tarvinne enää korvausratkaisussa toistaa, vaan perustelut voitaneen kirjoittaa näkyviin vain siltä osin kuin ne eivät käy rikostuomiosta ilmi.

korvausvaatimus myönnetään, ratkaisu perustuu, ei vahingonkorvausoikeudesta löytyvään velvoittavaan normiin, vaan *itse myöntämiseen* – myös silloin kun syyte menestyy, joka tilanne lankeaa jo OK 14: 11:n sanamuodonkin mukaan (e contrario) lainkohdan soveltamisalan ulkopuolelle. Kun tuomioistuimen ratkaisu korvausvaatimuksen johdosta perustuu myöntämistapauksessa vastaajan disponointiin sellaisenaan, käy sekä oikeus- että näyttökysymyksen tarkastelu korvauskysymyksessä tarpeettomaksi eikä voida puhua varsinaisesta »kohtalonyhteysvertailusta» syytteen ja vahingonkorvausvaatimuksen välillä.

Myöntämiseen rinnastuu luonnollisesti se tapaus, jossa korvausvaateen osapuolet tekevät lain salliman nimenomaisen *sovinnon* jutussa esitetystä korvausvaatimuksesta (OK 20: 4 ja RVA 16,2 §). Muodollisena eroavuutena myöntämistilanteeseen verrattuna on tosin se, ettei korvausvaatimusta nyt ratkaista materiaalisesti, vaan korvausvaatimus jää sillensä, ja tilalle tulee tuomioistuimen vahvistama sovinto. Tämä prosessitekninen ero myöntämisen ja prosessuaalisen sovinnon välillä on kuitenkin merkityksetön sen tosiasiallisen lopputuloksen kannalta, mihin myöntämis- tai sovintodisponoinnin kautta joudutaan.

10.1.4. Syyte menestyy (syytetty todetaan syypääksi rangaistavaan tekoon)[67] – *a)* Verrattaessa toisiinsa vahingonkorvausvastuun ja rikosoikeudellisen vastuun syntyedellytyksiä, voidaan yleisesti todeta, että rikosoikeudellisen vastuun konstituoivat oikeustosiseikat riittävät tavallisesti myös korvausvastuun syntymiseen, siltä osin kuin on kyse yhteisistä, »päällekkäisistä» oikeustosiseikoista. Tämä rikosoikeudellisten kriteerien riittävyys myös vahingonkorvauskysymyksessä koskee nimenomaan vastuun syntyedellytysten *subjektiivista* puolta. Vahingonkorvauslain mukaan määräytyvän korvausvastuun syntyminen edellyttää, että vahinko on aiheutettu tahallisesti tai tuottamuksellisesti.[68] Tämän edellytyksen voidaan katsoa olevan olemassa riidatta silloin, kun vastaajan todetaan syyllisty-

[67] Tekstissä tarkoitetaan tilannetta, jossa kaikki rangaistavuuden edellytykset, sekä subjektiiviset että objektiiviset ovat käsillä. Yhdentekevää periaatteessa on, todetaanko syytetty syypääksi juuri syytteessä rubrisoituun vaiko johonkin muuhun rikokseen. Syytteen menestymisestä on niinikään kysymys silloin, kun syytetty rikoksen vähäpätöisyyden vuoksi jätetään rangaistukseen tuomitsematta.

[68] Vahingonkorvausoikeudessa käytetään termiä *tuottamusvastuu* myös laajassa merkityksessä käsittämään sekä tahallisuuden että tätä lievemmän varsinaisen tuottamuksen. Asiayhteydestä yleensä kyllä selviää, kummassa merkityksessä tuottamusvastuu-termiä kulloinkin käytetään. Ks. tästä *Routamo–Hoppu* s. 40 ja *Saxén* s. 7 s.

neen tahalliseen rikokseen. Lisäksi voidaan sanoa, että syyllistyminen tuottamukselliseen rikokseen merkitsee sekin myös vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen käsilläoloa. Eli tuottamusarvostelu on vahingonkorvausoikeudessa lievempää tai enintään yhtä ankaraa kuin rikosoikeudessa.[69]

Rikosoikeudellinen tahallisuus riittää näin ollen »tahdonmuodostusasteikolla» konstituoimaan myös tahallisuuden vahingonkorvausoikeudellisessa mielessä. Sillä seikalla, onko vahinko aiheutettu tahallisesti vai tuottamuksellisesti on merkitystä ennen muuta siinä suhteessa, onko aihetta sovitella vahingonkorvausta (VahKL 2: 1 ja 4: 1), kuin myös harkittaessa sitä, miten korvausvastuu on jaettava useiden vahingonaiheuttajien kesken (VahKL 6: 3).[70]

On kuitenkin varottava asettamasta suoranaisia yhtäläisyysmerkkejä käsitteiden »tahallinen rikos» ja »tahallisesti aiheutettu vahinko» välille. Rikoksentekijän tahallisuus, vaikka se tahdonmuodostuksen »voimakkuutta» ajatellen riittäisikin konstituoimaan vahingonkorvausoikeudessa tarkoitetun tahallisuuden, ei näet ehkä suuntaudu siten, että se ulottuisi rikoksella aiheutettuun vahinkoon. Eli vaikka rikos sinänsä katsotaan tahalliseksi, voi teosta syntynyt vahinko silti olla vain tuottamuksellinen. Rikosoikeudellisen (ja samalla myös vahingonkorvausoikeudellisen) tahallisuuden voidaan aina katsoa ulottuvan vahinkoseuraukseen saakka, *milloin vahingon syntyminen kuuluu jo osatekijänä tahallisuutta vaativan rikoksen tunnusmerkistöön* (esim. RL 35 luvun vahingontekorikokset, RL 21: 5–7:n pahoinpitelyrikokset, RL 36: 1 ja 1a:n petosrikokset ja RL 38: 1:n mukainen epärehellisyys).[71] Milloin sen sijaan teon rangaistavuus ei edellytä vahingon syntymistä, on kussakin yksittäistapauksessa erikseen ratkaistava, onko vahinko sellaisessa *syy-yhteydessä* tahalliseen tekoon, että vahinkokin voidaan katsoa aiheutetun tahallisesti (esim. varkausrikoksesta syntynyt vahinko

---

[69] *Routamo–Hoppu* s. 62.

[70] VahKL 2: 1:ssä ja 4: 1:ssä on lähtökohtana, ettei korvausta tahallisesti aiheutetusta vahingosta yleensä sovitella (vrt. VahKL 2: 3:ssa ja 2: 4:ssä säädetty lievempi suhtautuminen alle 18-vuotiaan sekä mielisairaan yms. tilassa olevan henkilön aiheuttamaan vahinkoon). Korvausvastuun jakautumiseen vaikuttavana tekijänä tulee VahKL 6: 3:n mukaan kysymykseen mm. kunkin vahingon aiheuttajan syyllisyyden määrä.

[71] Tämän tahallisuussäännön voidaan katsoa sellaisenaan koskevan vain tahallisen rikoksen tunnusmerkistöön sisältyvää suoranaista vahinkoa. Siinä suhteessa ulottuuko tahallisuus »vahinkorikoksella» aiheutettuihin epäsuoriin vahinkoihin puhumattakaan kolmannelle syntyneistä ns. välillisistä vahingoista, on ratkaisu tehtävä tekstissä esitettävän in casu-harkinnan perusteella.

sen johdosta, että anastettu omaisuus on jäänyt kateisiin tai vahingoittunut; varkausrikos sinänsä ei vaadi vahingon syntymistä).

Milloin tahallisella rikoksella aiheutettua vahinkoa on pidettävä vain tuottamuksellisena, voidaan soveltaa VahKL 2: 1,2:n ensimmäisen virkkeen säännöstä tuottamusvahingon sovittelusta.[72]

Periaatteessa samanlaisen ongelman eteen joudutaan myös silloin, kun syyte koskee tuottamuksellisena rangaistavaa rikosta. Syyllisyys tuottamukselliseen rikokseen käsittää aina myös tuottamuksellisen vahingon aiheuttamisen, milloin kyseessä on juuri tuottamuksellisesta vahingon aiheuttamisesta rankaiseminen (esim. ruumiinvamman tuottamus, RL 21: 10). Muussa tapauksessa joudutaan »erikseen» harkitsemaan, merkitseekö tuottamuksellinen rikos tuottamuksellisuutta myös vahingonkorvausoikeudellisessa mielessä suhteessa itse teonkuvauksen ulkopuoliseen vahinkoon.

Rikostunnusmerkistön mukaisen tekokokonaisuuden ja ns. ulkopuolisen vahingon välinen syy-yhteys on luonnollisesti tuomiossa todettava vahingonkorvausoikeudellisesti adekvaatiksi, jotta korvausvaatimus voitaisiin hyväksyä. Ellei kantaja pysty tällaista syy-yhteyttä näyttämään, korvausvaatimus hylätään syytteen mahdollisesta menestymisestä huolimatta.

Syy-yhteys- ja tuottamusproblematiikka ovat tällä tavoin läheisessä yhteydessä keskenään, koska ongelmallista monesti juuri on, kuinka pitkälle »tuottamus ulottuu».[73] Rikosoikeudellisen vastuun ja vahingonkorvausvastuun ulottuvuuden vertailussa muodostavat tässä suhteessa erityisryhmän ns. *seurausvastuurikokset,* joissa rikoksentekijää kohtaa normaalia ankarampi vastuu yksistään teosta aiheutuvan seurauksen vuoksi ilman että tekijän syyllisyyden tarvitsee ulottua tuon seurauksen aikaansaamiseen.[74]

---

[72] Konstruktion kannalta on periaatteessa yhdentekevää, konstituoiko menettelyn »tuottamusosa» samalla kenties tuottamuksellisen rikoksen vai ei. Ks. esim. *KKO 1980 II 29,* jossa syytetty sen johdosta, ettei hänen sinänsä tahallisella teolla aikaansaamaa ruumiinvammaa pidetty tahallisena, tuomittiin (tässä tapauksessa hätävarjelun liioitteluna) yksin teoin tehdystä lievästä pahoinpitelystä ja ruumiinvamman tuottamuksesta. Jutussa soviteltiin korvauksia VahKL 6: 1:n myötävaikutussäännöksen perusteella.

Pahoinpitelyrikokseen voidaan ajatella liittyväksi tuottamusvahinko myös ilman tuottamusrikosta, esim. sivullisen omaisuudelle pahoinpitelyn uhrin kaatumisesta aiheutunut vahinko.

[73] Syy-yhteyskäsitteen ja tuottamuskäsitteen välisistä yhteyksistä ks. *Routamo–Hoppu* s. 217 ss., *Tolonen* Kirjoitelmia Salovaaralle s. 132 s. ja *Hellner* s. 141.

[74] Ks. seurausvastuurikoksista *Honkasalo* Yleiset opit II s. sekä erit. *Anttila* LM 1969 s. 625 ss., jossa kirjoituksessa (s. 626) käytetään havainnollista ilmaisua »seurauksen kvalifioimat rikokset». Ks. myös *Anttila–Heinonen* s. 92 s.

Seurausvastuurikoksiksi luokiteltavia rikoksia on nykyisessä rikoslainsäädännössä enää verraten vähän jäljellä. Tällaisia ovat kuitenkin mm. RL 38: 6a:n 2 mom. (moottoriajoneuvon

Seurausvastuurikoksen ollessa kysymyksessä myös korvausvastuu ulottuu tuottamuksesta riippumatta yhtä kauas kuin rikosvastuukin[75] – oikeastaan sikäli rikosvastuuta »kauemmaksikin», että korvattaviksi tulevat sellaisetkin vahingot, jotka ovat adekvaatissa syy-yhteydessä seurausvastuurikoksen tunnusmerkistössä tarkoitettuun muuhun kuin vahinkoseuraukseen.[76]

Vaikka tuottamus ja siihen liittyvä adekvaattinen syy-yhteys teon ja vahingon välillä näytettäisiinkin, saattaa korvausvaatimuksen hyväksymisen tiellä olla muita, lähinnä normatiivisiksi luokiteltavia esteitä.[77] Esimerkiksi vaadittaessa korvausta työntekijältä tai virkamieheltä tämän työssä tai virassa virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttamasta vahingosta, korvausta ei tuomita, jos hänen viakseen jää vain *lievä tuottamus* VahKL 4: 1,1 ja 4: 2,1). Vapauttavaan ratkaisuun lievän tuottamuksen vuoksi voidaan päätyä, vaikka työntekijä tai virkamies samalla tuomittaisiin rangaistukseen tuottamuksellisesta rikoksesta virheen tai laiminlyönnin johdosta.[78] Tuottamuksellisen rikosvastuun edellytykset voivat täyttyä korvausvastuun tuottamusedellytyksiä herkemmin myös sellaisessa tilanteessa, jossa korvausvelvollisuuden syntyminen vaatii törkeäksi katsottavaa tuottamusta.[79]

---

luvattoman käyttöönoton tekee törkeäksi mm. se, että ajoneuvolle on aiheutunut teosta erityistä vahinkoa tai vaaraa); RL 17: 2 ja 4 (perättömän lausuman antajaa kohtaa normaalia ankarampi rangaistus, jos lausuma on ollut vaikuttamassa siihen, että syytön tulee vangituksi, joutuu syytteeseen tai tulee tuomituksi ansaitsemaansa rangaistusta ankarampaan rangaistukseen) ja RL 26: 1,2 (väärän ilmiannon johdosta tulee normaalia ankarampi rangaistus sille, jonka ilmiannon johdosta syytetty on tuomittu ankarampaan rangaistukseen kuin vuodeksi vankeuteen ja rangaistus on kokonaan tai osaksi pantu täytäntöön). Lisäksi voidaan – joskin rajatapauksina – mainita RL 21: 8:n tappelusäännös (rangaistus kohtaa sitä kuolemaan tai vaikeaan ruumiinvammaan tai vaikeaan sairauteen johtaneeseen tappeluun osallistunutta, jolla oli ollut syytä varoa em. seurauksen voivan tappelusta aiheutua) ja RL 25: 9 (laiton vangitseminen, jossa raskauttavana asianhaarana on vapaudenmenetyksen kestäminen yli 30 päivää). Ks. mainittujen rikosten johdosta *Anttila* m.k. s. 632 (RL 17: 2:ää ja 26: 1:ää on muutettu Anttilan kirjoituksen julkaisemisen jälkeen v. 1974 seurausvastuu säilyttäen).

[75] *Routamo–Hoppu* s. 217.

[76] Näin esim. RL 17: 2:n ja 4:n tapauksissa, joissa perättömään lausumaan liittyvä seurausvastuu ei edellytä vahinkoseurausta, vaan tiettyä aiheetonta rikosoikeudenhoitotoimenpidettä.

[77] Korvausvaatimus hylätään »lakiin perustumattomana», milloin laki ei hyväksy vahinkoa korvattavien vahinkojen piiriin. Ks. tämän johdosta edellä 3 § alaviite 91:ssä mainittuja oikeustapauksia.

[78] Ks. *KKO 1982 II 42*, jossa lehden päätoimittaja on tuomittu painovapauden tuottamuksellisesta väärinkäyttämisestä rangaistukseen, mutta vapautettu korvausvelvollisuudesta VahKL 4: 1,1:n nojalla, koska tuottamus on arvioitu lieväksi. Ks. myös *KKO 1983 II 1*.

Työntekijän (virkamiehen) lievä tuottamus ei sen sijaan vapauta työnantajaa (julkisyhteisöä) VahKL 3 luvun mukaisesta isännänvastuusta.

[79] Esim. LiikVakL 20 §:n mukainen vakuutusyhtiön regressivaatimus liikenteen vaaran-

b) Rikosoikeudelliseen vastuuseen saattaminen edellyttää, että syyte on nostettu RL 8: 1:ssä säädetyn vanhentumisajan kuluessa.[80] Mikäli syyte on nostettu ajoissa, ei yleensä synny myöskään vahingonkorvausta koskevia vanhentumisongelmia. Ensinnäkin VahKL 7: 2:ssa korvaussaamiselle säädetty kymmenen vuoden vanhentumisaika vahingon tapahtumisesta yleensä käytännössä riittää. Lisäksi saadaan lainkohdan mukaan rikoksella aiheutetun vahingon korvaamista hakea syytteeseenpanoajan kuluessa, milloin oikeus panna rikos syytteeseen kestää kymmentä vuotta pitemmän ajan.[81]

Tilanteet, joissa korvausvaatimuksen vireillepanossa joudutaan turvautumaan kymmentä vuotta pitempään syytteeseenpanoaikaan, ovat käytännössä varsin harvinaisia. Tavallisesti vanhentumisongelma tuleekin eteen siinä muodossa, että rikos katsotaan vanhentuneeksi, mutta kymmenen vuoden määräaika hakea vanhingonkorvausta on vielä auki, johon tilanteeseen palataan jäljempänä.

VahKL 7: 2:n antama oikeutus vaatia korvausta siviilivanhentumisaikaa pitemmän syytteeseenpanoajan kuluessa ulottaa vaikutuksensa vain lain-

tamisesta tuomittua moottoriajoneuvon kuljettajaa vastaan voi kaatua siihen, ettei tämän katsota aiheuttaneen vahinkoa tahallisesti tai törkeällä tuottamuksella.

Tässä yhteydessä on syytä viitata myös VahKL 4: 2,3:ssa (L:ssa 23. 3. 1979/373) olevaan erityissäännökseen, joka rajoittaa sota-aluksen tai sotilasilma-aluksen turvallisuudesta vastaavan sotiiasrangaistussäännösten alaisen henkilön korvausvastuuta vahingosta, jonka hän on tuottamuksellisesti aiheuttanut valtiolle alusta kuljettaessaan tai ohjaillessaan. Korvausvastuuta ei ensinnäkään synny, ellei teon johdosta nosteta syytettä (so. korvausvastuu edellyttää rikosprosessin käynnistämistä). Lisäksi lainkohdassa säädetään, ettei korvausvastuuta ole, jos henkilö jätetään teosta rangaistukseen tuomitsematta tai hänet tuomitaan siitä vain järjestysrangaistukseen (nyk. termi: kurinpitorangaistus, ks. RL 2: 1,3 L:ssa 25. 3. 1983/321 ja sen johdosta *HE 85/1981* s. 8) tai sakkoon. Syynä tällaiseen erityissääntelyyn (jollainen säännös sisältyi aiemmin SRL 47,3 §:ään) on sotilasmerenkulun ja sotilasilmailun poikkeuksellinen vaarallisuus ja niihin liittyvät erityisolosuhteet (ks. perusteluista *HE 261/1978* s. 7 s.). – Tekstissä käsiteltävän kohtalonyhteysproblematiikan kannalta VahKL 4: 2,3 siis merkitsee, ettei syytteen hyväksyminenkään – vaikka se jo konstituoisikin vahingonkorvausoikeudellisen culpan – vielä riitä perustamaan korvausvastuuta, jos rikosoikeudellinen syyllisyys katsotaan niin vähäiseksi, että seurauksena on tuomitsematta jättäminen taikka kurinpito- tai sakkorangaistus.

[80] Asianomistajarikosten osalta asianomistaja tulee lisäksi noudattaa RL 8: 6:ssa säädettyä erityistä vanhentumisaikaa (ks. tämän umpeenkulumisen seurauksista adheesion kannalta edellä alaviite 21:n jäljessä).

[81] Rikos, josta säädetty kovin rangaistus on elinkautinen vapausrangaistus, ei vanhennu lainkaan (RL 8: 1,2). VahKL 7: 2:n mukaan on tällöin myös tekoon perustuva korvausvaade vanhentumaton.

Yli kymmenen vuoden vanhentumisaika (20 vuotta) on säädetty rikoksista, joista säädetty kovin rangaistus on vapausrangaistus määräajaksi yli kahdeksan vuoden.

kohdan yleiseen vanhentumisaikaan. Rikoksen vanhentumisajan turvin *ei sen sijaan voida jatkaa korvaussaatavalle mahdollisesti säädettyä erityistä vanhentumisaikaa.* Vahingonkorvaussaamisen vanhentumista koskevia erityissäännöksiä on lukuisa joukko vahingonkorvausta normeeraavissa spesiaalisäädöksissä.[82] Rikosjutussa saatetaan erityistä vanhentumisaikaa joutua soveltamaan eritoten silloin, kun korvausta vaaditaan muulta kuin syytetyltä kolmannen omasta tuottamuksesta riippumatta. Rikosjutussa voivat aktualisoitua esim. RautatVastuuL 10,2 §:ssä, LiikVakL 11 §:ssä ja vuoden 1923 ilmailulain 11 §:ssä säädetyt vanhentumisajat.[83] Erityisille vanhentumisajoille on tyypillistä, että ne ovat säännönmukaisesti huomattavan lyhyitä yleiseen kymmenen vuoden vanhentumisaikaan verrattuna. Näin voidaan joutua tilanteeseen, jossa sovellettavaksi tulevan erityissäädöksen vanhentumisaika on jo kulunut umpeen, kun korvausvaatimus rikosjutussa esitetään.[84]

Erityisen vanhentumisajan umpeenkuluminen merkitsee, ettei korvausvaatimusta voida enää menestyksellä perustaa kyseisen säädöksen normeihin, vaan korvausvaatimus on tällä perusteella – syytteen menestymisestä riippumatta – hylättävä. Tämä ei kuitenkaan estä saattamasta rikolliseen menettelyyn syyllistynyttä korvausvastuuseen vahingonkorvauslain säännösten nojalla.[85] Tulokseksi saadaan, että korvaus jää yksin rikoksentekijän

---

[82] Tällaisia lainkohtia luetellaan teoksissa *Halila–Ylöstalo* s. 98 s. ja *Routamo–Hoppu* s. 331 ss.

[83] RautatVastuuL 10,2 §:n mukaan korvaussaaminen rautatien omistajalta tai haltijalta rautatien käytöstä aiheutuneen vahingon johdosta vanhentuu kahdessa vuodessa vahingon ilmaantumisesta.

LiikVakL 11 §:ssä säädetään, että liikennevahinkosaaminen vakuutusyhtiöltä vanhentuu kolmen vuoden kuluessa siitä, kun vahingon kärsinyt sai tiedon vahingosta ja vastuussa olevasta vakuutusyhtiöstä.

Vuoden 1923 IlmailuL 11 §:n mukaan korvaussaatava ilma-aluksen omistajaa vastaan ilmailuvahingosta henkilölle tai omaisuudelle, jota ei kuljeteta aluksessa, vanhentuu kahden vuoden kuluessa vahingon sattumisesta.

[84] On huomattava, ettei erityisiä vanhentumisaikoja yleensä voida katkaista vapaamuotoisen muistutuksen tai »karhuamisen» tietä, vaan vaaditaan ns. viralliskatkaisemista, so. tuomioistuinkannetta tai muuta »laillista hakemista» lainkäyttöviranomaisen luona (näin mm. alaviitteen 83 vanhentumisajat, poikkeuksena liikennevahinkosaaminen, jonka osalta sama vaikutus kuin kanteella on sillä, että vanhentumisajan kuluessa vakuutusyhtiölle todistettavasti tehdään liikennevahingosta LiikVakL 11,2 §:ssä mainittu kirjallinen ilmoitus).

[85] Ks. *Routamo–Hoppu* s. 335 ja *Saxén* s. 216.

Vrt. tämän johdosta *KKO 1985 II 132*, jossa kuljetuksesta ilma-aluksessa 3. 7. 1937 annetun lain (289/37) 29 §:ssä ja Varsovassa 12. 10. 1929 tehdyn kansainvälistä ilmakuljetusta koskevien sääntöjen yhtenäistämistä koskevan sopimuksen 29 artiklassa asetettu kahden vuoden kanneaikaa vaatia vahingonkorvausta on tulkittu siten, että oikeudenkäynnin aikana

maksettavaksi, mikäli kolmannen vastuuta koskeva erityinen vanhentumisaika on jo kulunut umpeen. Oikeuskäytännössä on kuitenkin perustellusti katsottu, että milloin tertiusvastaaja on työnantajan ja syytetty vastaavasti työntekijän asemassa ja kyseessä on työssä virheellä tai laiminlyönnillä aiheutettu vahinko, erityisen vanhentumisajan umpeenkuluminen ei estä tuomitsemasta tertiusta maksamaan korvausta VahKL 3 luvun säännösten nojalla.

Tämän kannan tueksi voidaan viitata prejudikaattiin *KKO 1983 II 157*, jossa tosin oli kysymys siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä yksistään työnantajan asemassa olevaa vastaan ajetusta kanteesta, mutta josta ratkaisusta sanottu oikeusperiaate selkeästi ilmenee:

> A:n omistaman ilma-aluksen käyttämisestä ilmailuun oli aiheutunut vahinkoa toisen omaisuudelle, jota ei kuljetettu aluksessa. A:lta oli samalla kanteella vaadittu korvausta paitsi ilma-aluksen omistajana myös lentäjän työnantajana. Vaikka kanne ilmailulain (L 139/1923) nojalla ajettuna hylättiin, se ei estänyt tuomitsemasta korvauksia vahingonkorvauslain nojalla.

Jutussa oli myös hovioikeus (Turun HO) ottanut saman kannan.[86] Alioikeus taas ei ollut pitänyt ilmailulain mukaista kannetta vanhentuneena.

Vahingonkorvauslain isännänvastuusäännösten toissijainen soveltaminen edellyttää *prosessuaalisella tasolla*, että kantaja asianmukaisesti *vetoaa* – ei välttämättä vahingonkorvauslain normeihin suoranaisesti – vaan isännänvastuun perustaviin tosiseikkoihin (mm. työssä aiheutettuun vahinkoon ja työntekijä–työnantaja-suhteeseen vahingonaiheuttajan ja vastaajan välillä). Työntekijää vastaan ajettavassa syytejutussa, johon kumuloidaan

---

voidaan OK 14: 2,1:n 2 kohdan nojalla esittää uusia ja muutettuja korvausvaatimuksia tuon määräajan jälkeen, kunhan alkuperäinen kanne on nostettu määräajassa.

Prejudikaattia voitaneen pitää KKO:n yleisenä kannanottona sallitun kanteenmuutoksen suhteesta korvaussaatavaan sovellettavaan erityiseen vanhentumisaikaan.

[86] Tätä kantaa on puollettu teoksessa *Routamo–Hoppu* s. 336. Ks. myös rautatievahinkovastuun osalta *Saxén* s. 219.

VahKL 3 luvun isännänvastuusäännöksiä ei sen sijaan voida soveltaa liikennevakuutusyhtiöön. LiikVakL 11 §:ssä säädetyn kolmen vuoden vanhentumisajan umpeenkuluminen katkaisee siis kannevallan vakuutusyhtiötä vastaan (yhtiö on sinänsä vedettävissä vastaajaksi myös vahinkotapahtuman johdosta nostettuun syytejuttuun, ks. edellä jaksossa 4.2.3.b. esitettyä). Vanhentumisesta huolimatta vahingon kärsineellä tulee olla oikeus vaatia liikennevahingosta korvausta moottoriajoneuvon omistajalta, kuljettajalta tai matkustajalta muun lain kuin LiikVakL:n nojalla. Vahingon aiheuttajan lisäksi ulkopuolinen ajoneuvon omistaja voi joutua VahKL 3 luvun mukaiseen korvausvastuuseen kuljettajan työnantajana (ks. *Saxén* s. 245). Ks. LiikVakL:n vanhentumisproblematiikasta myös *Routamo* SVLY XIX s. 39 s.

tällainen kolmannen vastuun toteuttamiseen tähtäävä kanne, isännänvastuun konstituoivat oikeustosiseikat tulevat kyllä yleensä jo »luonnostaan» kontradiktorisen prosessaamisen alaisiksi, eikä väittämistaakkaongelma pääse aktualisoitumaan. Tarpeen vaatiessa tuomarin tulisi aktiivisin prosessinjohtotoimenpitein huolehtia jutun selvittämisestä siinä suhteessa, minkä tosiseikaston pohjalta kantaja haluaa korvausvaatimuksensa ratkaistavaksi (ks. edellä jaksoa 9.2.2.).

Tarkasteltaessa prosessikuviota puolestaan *vastaajan* näkökulmasta voidaan vastaavasti kysyä, onko hänellä *väittämistaakka erityisen vanhentumisajan umpeenkulumisesta* vai voiko tuomioistuin ottaa vanhentumisen huomioon viran puolesta. Vallitseva käsitys lienee yleisesti ottaen jälkimmäisen vaihtoehdon, so. viran puolesta huomioonottamisen kannalla.[87] Vahingonkorvausjutuissa noudatettavaan dispositiiviseen periaatteeseen soveltuisi kyllä nähdäkseni paremmin lähtökohtaiseksi säännöksi, että vastaajalla on (ainakin ns. objektiivinen) väittämistaakka erityisen vanhentumisajan umpeenkulumisesta (= vanhentumisen konstituoivista oikeustosiseikoista) ja ettei yksistään vanhentumisen ilmeneminen prosessiaineistosta riitä.[88] Ainakaan ei voida pitää hyväksyttävänä, että vanhentuminen otettaisiin »yllättäen» ex officio huomioon tilanteessa, jossa vastaaja ei kiistä korvausvaatimusta. Tällöin meneteltäisiin liian jyrkästi vastoin määräämisperiaatetta.[89] Tämä väittämistaakkaongelma on kuitenkin saatettavissa sekin pois päiväjärjestyksestä aktiivisin prosessinjohtotoimenpitein, mikäli käy ilmeiseksi, ettei vastaaja ole tietoinen vanhentumiskysymyksestä.

c) Rikosjutussa esitetyn korvausvaatimuksen kohtalo on yhteydessä syytteen menestymiseen myös muissa, lähinnä korvausvastuun *ulottuvuutta* ja *määrää* koskevissa suhteissa.[90] Milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla, vahingon kärsinyt on VahKL 5: 1:n mukaan

---

[87] Ks. tästä *Halila–Ylöstalo* s. 102 s. ja siellä mainitut lähteet.

[88] Ks. vastaajan väittämistaakasta dispositiivisissa jutuissa yleensä edellä 9 § alaviite 28 jäljessä.

[89] Vanhentuminen täytynee kyllä ottaa viran puolesta huomioon, milloin korvausvaatimus on rikosjutussa ratkaistavissa vastaajan poissaollessa. Vrt. myös edellä 9 § alaviite 34:n kohdalla olevaa esitystä ja sanottu alaviite.

[90] Tekstissä esitettävät rikosoikeudelliset ongelmat joudutaan ratkaisemaan silloinkin, kun korvauskannetta ajetaan erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Kuitenkin milloin syyte on samanaikaisesti ensiasteessa vireillä, on OK 14: 10:n mukaisesti odotettava rikosjutun ratkaisua, jolloin korvausprosessiin tavallaan saadaan »valmiina» vahingonkorvausoikeudellisesti relevantit rikosoikeudelliset kannanotot.

oikeutettu saamaan korvauksen henkilö- ja esinevahingon lisäksi myös ns. *puhtaasta varallisuusvahingosta* eli taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.[91] Puhdasta varallisuusvahinkoa aiheuttavina rikoksina voivat tulla kysymykseen esim. petos (RL 36: 1), väärennysrikokset (RL 36: 4–8), veropetos (RL 38: 11), kavallusrikokset (RL 29 luku), konkurssirikokset (RL 39 luku) ja kiskominen (RL 38: 10). Ellei rikosperuste-edellytys täyty, puhdas varallisuusvahinko voidaan VahKL 5: 1:n mukaan korvata vain, jos vahinko on aiheutettu julkista valtaa käytettäessä tai jos vahingon korvaamiseen muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä.[92] Syytteen hylkääminen saattaa näin aiheuttaa puhdasta varallisuusvahinkoa koskevan korvausvaatimuksenkin hylkäämisen, vaikka vahingonkorvausoikeudelliset tuottamus- ja syy-yhteyskriteerit sinänsä olisivatkin olemassa.[93] Tosin syytteen hylkääminen ei aina merkitse, etteikö vahinko olisi silti aiheutettu VahKL 5: 1:n edellyttämin tavoin »rangaistavaksi säädetyllä teolla», jota problematiikkaa käsitellään yksityiskohtaisesti jäljempänä.

Erittäin läheinen yhteys syytteen menestymisen ja korvausvaatimuksen oikeutuksen välillä vallitsee silloin, kun korvausvaatimus koskee ns. *henkisen kärsimyksen,* so. muun kärsimyksen kuin fyysisen kivun ja säryn korvaamista. VahKL 5: 6:n mukaan näet kärsimyksen korvaaminen edellyttää, että kärsimyksen on aiheuttanut vapauteen, kunniaan tai kotirauhaan kohdistunut tai muu sen kaltainen rikos. Vaaditaan siis, ei ylipäätään rikoksen, vaan *tietyn tyyppisen rikoksen toteennäyttämistä.*[94] Muissa va-

---

[91] Puhtaan varallisuusvahingon käsitteestä ks. *Ylöstalo* LM 1975 s. 238 ja *Routamo–Hoppu* s. 196 s.

[92] Säännöksen syntyhistoriasta *Ylöstalo* m.k. s. 239 ss.

Nimenomaan julkista valtaa käytettäessä syntynyt vahinko on kyllä samalla monesti aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla (virkarikos tai virkavirhe).

[93] VahKL 5: 1:n määräykset puhtaan varallisuusvahingon korvaamisesta koskevat luonnollisesti vain vahingonkorvauslain mukaan määräytyvää korvausvastuuta. Vanhastaan on sopimusperusteinen vahingonkorvaus käsittänyt korvauksen myös puhtaasta varallisuusvahingosta. Lisäksi on etenkin immateriaalioikeuden alueella olemassa erityissäännöksiä, joiden mukaan oikeudenloukkauksella aiheutettu puhdas varallisuusvahinko on korvattava, vaikkei loukkaus konstituoi rangaistavaa tekoa (ks. TekijäL 57 §, PatL 58 §, TavaramerkkiL 38,2 § ja MalliOL 36 § sekä lainkohtien johdosta *Ylöstalo* m.k. s. 239 ja *Routamo–Hoppu* s. 202 ss.). Tällaiset vahingonkorvauslain ulkopuoliset vastuunormit voivat tulla sovellettaviksi myös syytejutussa, jolloin VahKL 5: 1:n mukainen yhteys syytteen menestymisen ja puhtaan varallisuusvahingon korvattavuuden välillä katkeaa.

[94] VahKL 5: 6:n mainінta vapaudesta, kunniasta ja kotirauhasta rikoksen kohteina viittaa lähinnä RL 20 luvun siveellisyysrikoksiin, RL 24 luvun rauhan rikkomisrikoksiin, RL 25 luvun rikoksiin vapautta vastaan ja RL 27 luvun kunnianloukkausrikoksiin. VahKL 5: 6:n perusteluissa (*HE 187/1973*) ei mainita rikoksia, jotka voisivat tulla kyseeseen »muina sen kaltaisina

hinkotilanteissa korvausvaatimus kärsimyksestä tulee hylättäväksi lakiin perustumattomana.[95] Myös tässä kohdin on kuitenkin aiheellista huomauttaa, että määrätyissä tilanteissa voidaan puhua »rikoksesta» VahKL 5: 6:n tarkoittamassa mielessä, vaikka syyte tuleekin hylättäväksi. Kysymykseen palataan jäljempänä syytteen hylkäämistilanteita käsittelevässä jaksossa.

Jutun rikosoikeudellisella arvioinnilla on edelleen vaikutuksensa siihen, mistä ajankohdasta lähtien korvausvelalle voidaan tuomita maksettavaksi *(viivästys)korkoa*. Kriteerinä tässä suhteessa ei kuitenkaan ole ylipäätään rikoksen tunnusmerkistö, vaan se onko vahinko aiheutettu *tahallisella* rikoksella vai ei. KorkoL 8 §:ään on otettu säännös, jonka mukaan tahallisella rikoksella aiheutetun vahingon korvaukselle on viivästyskorkoa maksettava poikkeuksellisesti jo vahingon tapahtumisesta lähtien.[96] Muissa tapauksissa, käsittipä vahingon aiheuttanut teko sitten tuottamuksellisen rikoksen taikka ei, korvausvelalle on maksettava korkoa siitä lukien, kun kuukausi on kulunut päivästä jona velkoja esitti vaatimuksensa sekä sellaisen korvauksen perustetta ja määrää koskevan selvityksen, jota häneltä kohtuudella voidaan vaatia huomioon ottaen myös velallisen mahdollisuudet hankkia selvitys (KorkoL 7,1 §). Tällaiselle korvausvelalle on korkoa kuitenkin maksettava viimeistään siitä päivästä, jona korvausta koskeva haaste annettiin velalliselle tiedoksi, tai jos vaatimus esitetään oikeudenkäynnin aikana, vaatimuksen esittämisestä lukien (KorkoL 9 §).[97]

---

rikoksina». Oikeuskäytännössä on kärsimyksen korvaamiseen johtaneiksi rikoksiksi katsottu mm. salassapitovelvollisuuden rikkominen, RL 38: 3 (*KKO 1985 II 57*), syrjintä, RL 13: 6 (*KKO 1981 II 33*) ja yksityiselämän loukkaaminen, RL 27: 3a (*KKO 1980 II 123*).

[95] *KKO 1977 II 104*: Lapsen puolesta esitetty vaatimus saada äitinsä surmaajalta korvausta äidin menettämisestä aiheutuneesta henkisestä kärsimyksestä hylätty lakiin perustumattomana.

KKO 1978 II 43, jossa hylätty auton omistajan vaatimus saada vahingontekijöiltä korvausta auton moottorin tahallisesta vahingoittamisesta aiheutuneesta mielipahasta.

Vrt. *KKO 1983 II 8*. Tässä tapauksessa lapsen surmaamisella tarkoituksellisesti äidille aiheutettu kärsimys rinnastettiin VahKL 5: 2:ssa mainittuun kipuun ja särkyyn ja katsottiin, että äidillä oli oikeus saada siitä korvaus.

[96] Vahingon syntyhetki ei välttämättä ole sama kuin rikoksen tekohetki, vaan vahinko voi ilmetä vasta myöhemmin (ks. *Wilhelmsson–Sevón* s. 117).

Niissä tapauksissa, joissa vahinkoseuraus kuuluu jo itse rikostunnusmerkistöön (esim. kuolemantuottamus) ja tämä seuraus ilmenee vasta itse tekotapahtuman jälkeen, katsotaan rikoskin »tehdyksi» (toteutetuksi) mm. rikosoikeudellisen vanhentumisen alkamisajankohtaa ajatellen vasta, kun tuo tunnusmerkistöön kuuluva vahinkoseuraus on ilmennyt (ks. RL 8: 3,1 ja sen johdosta *Koskinen* DL 1973 s. 111 s.).

[97] Käytännössä rikosperusteisen vahingonkorvauksen viivästyskorko määräytynee lähes poikkeuksetta – tekstissä mainittua tahallisen rikoksen tapausta lukuunottamatta – KorkoL 9 §:ssä säädetyn haaste- tai esittämispäiväsäännön mukaan. Tuottamuksellisten rikosten osalta

Tahalliseen rikokseen perustuva korvaussaatava on siis muihin deliktiperusteisiin korvaussaataviin nähden poikkeavassa asemassa koronmaksun alkamisajankohdan osalta.[98] Oikeustajun on katsottu vaativan, että milloin vahinko on aiheutettu tahallisella rikoksella, koronmaksuvelvollisuuden alkaminen ei saa olla riippuvainen siitä, milloin rikoksentekijä saadaan kiinni.[99] Tosin sellainen kolmaskin henkilö, joka voidaan saattaa vastuuseen toisen henkilön tahallisella rikoksella aiheuttamasta vahingosta, on yhtä lailla rikoksentekijän kanssa velvollinen maksamaan korkoa vahingon syntymisestä lukien.

Mitä pidempi aika ehtii kulua vahingon syntymisestä oikeudenkäynnin alkamiseen, sitä suurempi merkitys korvausvelan korkokertymään on sillä, näytetäänkö tahallinen rikos toteen vai ei. Tällä tavoin klassinen rikosoikeudellinen ongelma rajanvedosta dolus eventualiksen ja culpa luxurian välillä on tuotu siviilioikeudelliseen korkojuridiikkaan.

KorkoL 8 §:ää täytynee tulkita siten, ettei koronmaksun alkamisen kytkeminen vahingon tapahtumishetkeen edellytä tahallisuuden ulottumista itse vahinkoon, vaan *yksistään* tahallista *rikosta*.[100] Lainkohdassa ei puhuta tahallisesti aiheutetusta vahingosta, vaan tahallisella rikoksella aiheutetusta vahingosta. Kuten edellä on esitetty, tahallisella rikoksella aiheutettu vahinko saattaa olla vain tuottamuksellinen. Koron maksaminen alkaa kuitenkin vahingon tapahtumisesta, kunhan vahinko vain on tahalliseen rikokseen sellaisessa syy-yhteydessä, että korvausvelvollisuus tuottamus- ja syy-yhteyssääntöjen perusteella syntyy.[101]

Tällainen KorkoL 8 §:n tulkinta tulee merkityksellisesti esiin tilanteessa, jossa vahingon varsinaisesti aiheuttanut tuottamukselliseksi katsottu rikos samalla käsittää sen kanssa ideaalikonkurrenssissa olevan tahallisen rikoksen. Esimerkkinä mainittakoon yksin teoin tehdyt pahoinpitely ja kuole-

---

vuoden 1983 alusta voimaan tullut KorkoL on siis varsinaisesti merkinnyt vain korkokannan nousemista aikaisemmasta KK 9: 8:ssa säädetystä viidestä prosentista kuuteentoista prosenttiin (KorkoL 4,1 §).

[98] Ks. tämän johdosta *Aurejärvi* s. 74, jossa huomautetaan, että KorkoL 8 §:n mukainen viivästyskorko asiallisesti rinnastuu velan syntyhetkestä laskettavaan ns. varsinaiseen korkoon.

[99] KorkoL 8 §:n perusteluista ks. hallituksen esitys korkolainsäädännöksi (*HE 109/1981*) s. 6 s. ja s. 22. Ks. lisäksi *Wilhelmsson–Sevón* s. 116 s. ja *Aurejärvi* s. 89 s.

[100] Näin *Wilhelmsson–Sevón* s. 117.

[101] Tekstissä lausuttu merkitsee mm. sitä, etteivät koronmaksun alkamisajankohtaa ja korvauksen sovittelua koskevat tahallisuuskriteerit (KorkoL 8 § verr. VahKL 2: 1,2) ole yhtenevät.

mantuottamus. Koska kuolemantapauksen johdosta korvattavat vahingot (mm. VahKL 5: 3:n mukaiset hautauskustannukset ja VahKL 5: 4:ssä säädetty elatusapukorvaus elatusvelvollisen kuoleman johdosta) on faktisesti aiheutettu tahallisen pahoinpitelyrikoksen konstituoivalla teolla, viivästyskorko vahingonkorvaussaataville määräytyy KorkoL 8 §:n mukaisesti vahingon syntymisestä alkaen, eli tuottamuksellinen rikos, huolimatta siitä että se on varsinainen »vahingonaiheuttamisrikos», käy koron laskemisen alkuhetken määräytymisen suhteen merkityksettömäksi. Näin ollen se seikka, konstruoidaanko tahallisen rikoksen ja vahingon »väliin» tuon rikoksen kanssa ideaalikonkurrenssissa oleva tuottamusrikos, ei saata vaikuttaa myöhentävästi koronmaksun alkamishetkeen.

Nyt lausuttuun on kyllä tehtävä se täsmennys, että yksitekoisuuden on nimenomaan kohdennuttava juuri vahingonaiheuttamistekoon eli tahallisen ja tuottamuksellisen rikoksen täytäntöönpanotointen tulee olla varsinaisen vahingonaiheuttamistoiminnan osalta identtiset. Esimerkkinä ideaalikonkurrenssista, jossa näin ei ole asian laita, mainittakoon vahinkoa aiheuttanut (tuottamuksellinen) liikenteen vaarantaminen ja sen kanssa yksin teoin tehty (tahallinen) rattijuopumus.[102] Vaikka rattijuopumus on tahallinen rikos,[103] sitä ei kuitenkaan saateta pitää vahingon aiheuttaneena tekona siinä mielessä, että korvausvelan korko voitaisiin laskea KorkoL 8 §:n mukaisesti vahingon syntymishetkestä, vaan koronmaksun alkamishetki määräytyy tällöin KorkoL 9 §:n (tai 7 §:n) mukaan.

Koron tuomitseminen vahingon tapahtumisesta lukien edellyttää prosessuaalisessa suhteessa, että oikeudenkäynnissä on myös *vaadittu* korkoa tuosta ajankohdasta lukien. Ei riitä, että vahingon kärsinyt vaatii »laillista korkoa» tai »korkolain mukaista korkoa». Tällä tavoin puutteellisesti yksilöity vaatimus on OK 14: 1,1:n tarkoittamassa mielessä epäselvä, minkä vuoksi tuomioistuimen puheenjohtajan tulee kyselyvelvollisuuttaan käyttäen saada kantaja täsmentämään vaatimuksensa.[104] Tämä on tärkeää kontra-

---

[102] Ideaalikonkurrenssin ei ole katsottu edellyttävän, että rikosten täytäntöönpanotoimet olisivat koko laajuudeltaan identtiset. Tässä suhteessa on pidetty riittävänä, että täytäntöönpanotoimet osaksikin peittävät toisensa. Ks. *Honkasalo* Yleiset opit II s. 256, *R. Ellilä* s. 181 sekä laajasti *Koskinen* s. 227 ss.

[103] Tahallisuusvaatimuksesta liikennejuopumusrikoksissa ks. *Kantola* Kirjoitelmia Reino Ellilälle s. 66 ss.

[104] Korkovaatimus saadaan kanteenmuutoskiellon estämättä esittää vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa silloinkin, kun itse korvausvaatimuksen vireillepanoon tarvitaan rikosjutussakin poikkeuksellisesti haaste (ks. OK 14: 2,1:n 2-kohta). Esteen korkovaatimuksen lisäämiselle haasteessa esitettyyn »pääomavaatimukseen» voi kuitenkin muodostaa korvausvaatimuksen ratkaiseminen vastaajan poissaollessa (ks. OK 14: 2,4).

diktorisen periaatteen toteutumisen kannalta. Onhan mahdollista, että asianosaisilla on toisistaan poikkeava käsitys siitä, milloin vahinko on syntynyt. Korkovaatimuksen esittäjän ei sen sijaan tarvitse rikosjutussa enää nimenomaisesti vedota siihen, että kyseessä on tahallinen rikos, mikäli korvausvaatimuksen tueksi on nojauduttu syytteessä esitettyyn teonkuvaukseen väitetystä tahallisesta rikoksesta.

10.1.5. Syyte hylätään – Korvausvaatimuksen riippuvuus tai riippumattomuus syytejutun ratkaisusta näyttäytyy selkeimmin tilanteessa, jossa syyte tulee hylättäväksi. Käytännössä syytteen hylkääminen johtaa ymmärrettävästi useimmiten siihen, että myös tekoon perustetut korvausvaatimukset hylätään. Tämä empiirinen tosiasia selittyy sillä, että rikos- ja korvausvastuun syntyedellytykset ovat pitkälti yhtenevät. Puute rikosoikeudellisen vastuun syntymisen edellytyksissä merkitsee näin samaa asiantilaa myös vahingonkorvauspuolella. Rikos- ja korvausvastuuta konstituoivat oikeustosiseikat eivät kuitenkaan aina lankea yksiin! Edellä on käsitelty tilanteita, joissa korvausvaatimus tulee hylättäväksi syytteen menestymisestä huolimatta. Seuraavassa käsitellään päinvastaista asetelmaa: vaikka syyte hylätään, perusteet tuomita vahingonkorvausta ovat käsillä.

OK 14: 11 antaa tuomioistuimelle vallan ottaa rikosjutussakin huomioon, ettei vahingonkorvaukseen tuomitseminen aina edellytä syytteen menestymistä: rikosjutussa esitetyn korvausvaatimuksen tutkimista ei estä se, ettei syytteessä tarkoitettu teko ole rikos tai ettei teosta voida muusta syystä tuomita rangaistusta. Näin tuomioistuimen tutkinta vahingonkorvauskysymyksessä ei rikosjutussakaan rajoitu yksin »rikosperusteeseen», vaan korvausvaatimus tutkitaan koko vahingonkorvausoikeudellisessa laajuudessaan kanteen tueksi esitetyn oikeustosiseikaston pohjalta – rikosjutussa kuitenkin sillä OK 14: 8:n asettamalla rajoituksella, että korvausvaatimuksen faktapohjan tulee tarkoittaa syytteessä esitettyä teonkuvausta, tapahtumainkulkua.[105]

---

[105] Kuten edellä (ks. 3 § alaviite 17:n jäljessä) on esitetty, kirjallisuudessa oli jo vuosikymmeniä ennen OK 14: 11:n säätämistä puollettu lainkohdassa legalisoitua joustavaa menettelyä (ks. *Alanen* DL 1932 s. 421, *Palme* JFT 1946 s. 295 ss. sekä erit. *Aalto* s. 171 ss.). Ja kuten jäljempänä esitettävistä oikeustapauksista havaitaan, myös oikeuskäytäntö oli jo lähtenyt liikkeelle (ei tosin yhtenäisesti) ennen lainsäätäjää.

Jo vanhastaan on sitäpaitsi ollut vallalla sääntö: vastaajan *myöntyminen* korvausvaatimukseen sitoo tuomioistuinta, vaikka syyte hylättäisiinkin, eli myönnetty korvausvaatimus on tällöinkin hyväksyttävä. Käytännössä saattaa myöntämisen syynä tällaisessa ristiriitatilanteessa olla se, että syytetty on erheellisesti pitänyt itseään myös syyllisenä rikosoikeudellisessa

Seuraavassa tilanne-erittelyssä käytetään hyväksi klassista jakoa rikoksen subjektiiviseen ja objektiiviseen puoleen. Ensiksi mainittu käsittää tekijän syyllisyyden (syyksiluettavuuden ja syyntakeisuuden) ja jälkimmäinen puoli ns. vääryystunnusmerkistönmukaisen oikeudenvastaisuuden. Tämä jaottelu riittää selviteltävinä olevien *prosessuaalisten* kysymysten tarkastelussa, ilman että käy tarpeelliseksi lähemmin syventyä rikosoikeudessa jatkuvasti käytävään rikoksen rakennetta koskevaan keskusteluun.

a) Tyypillisimmillään rikosoikeudellisen vastuun korvausvastuuta korkeampi kynnys ilmenee vastuun syntyedellytysten *subjektiivisella* puolella. Rikosoikeudellinen vastuu edellyttää useimmiten (= ellei toisin ole nimenomaan säädetty tai katsottava tarkoitetun) tahallista tekoa, kun taas vahingonkorvausvastuu syntyy jo tuottamuksen perusteella, joskus kokonaan tuottamuksesta riippumatta. Vaikka rikoksen yksittäistapauksessa vaatimaa tahallisuutta ei kyetäkään näyttämään toteen ja syyte sen vuoksi hylätään, voidaan OK 14: 11:n antaman »prosessuaalisen luvan» nojalla korvausta silti tuomita, jos vastaajan (syytetyn) katsotaan kuitenkin menetelleen korvausvastuun synnyttämällä tavalla tuottamuksellisesti.[106] Ja milloin rikosoikeudellinen syyksiluettavuus täyttyy sekin jo tuottamuksella, myös tuottamusarvostelu saattaa in casu olla rikosoikeudessa sidottu vaativampiin kriteereihin kuin vahingonkorvausoikeudessa. Näin ollen sellainen rikosoikeudellinen prosessin lopputulos, että syyte tuottamuksellisesta rikoksesta hylätään, ei sinänsä estä katsomasta, että syytetty on kuitenkin menetellyt sillä tavoin huolimattomasti tai varomattomasti, että

---

mielessä, mutta tuomioistuin on tullut syyllisyyskysymyksessä vapauttavaan lopputulokseen. Jottei tällainen »erehdyksestä» johtuva myöntäminen johtaisi mahdollisesti aiheettoman korvausvaatimuksen hyväksymiseen, tulisi puheenjohtajan prosessinjohtovaltuuksiaan käyttäen pyrkiä saamaan esille se, millä tavoin syytetyn myöntymislausuma on yhteydessä rikosoikeudelliseen syyllisyyskysymykseen.

[106] Oikeuskäytännössä tällaisia ratkaisuja, joissa vahingonkorvausoikeudellista tuottamusta on arvioitu itsenäisesti, on esiintynyt jo 1940-luvulla.

Ks. *KKO 1948 II 310*: A:n palveluksessa olevat työmiehet olivat ottaneet A:n ja B:n omistaman tilan ladosta C:n siellä B:n luvalla säilyttämiä heiniä, jotka sitten oli käytetty A:n maataloudessa. Kun ei ollut näytetty, että A olisi antamalla työntekijöilleen määräyksen ottaa ladosta C:lle kuuluvia heiniä, olisi syyllistynyt rikokseen, A:ta vastaan ajettu syyte omankädenoikeudesta hylättiin, mutta hänet velvoitettiin korvaamaan heinien arvo C:lle.

Tässä tapauksessa korvausvelvollisuus on oikeastaan yhdentynyt *perusteettoman edun palautukseen*, joka on riippumaton edunsaajan syyllisyydestä ja joka on siten rikosjutussakin toteutettavissa syytteen hylkäämisestä huolimatta.

Ks. myös *KKO 1948 II 337*, jossa syyte haaskauksesta oli hylätty tahallisuuden puuttumisen vuoksi, mutta jossa korvausta oli tuomittu tuottamuksen perusteella.

hänet vahingonkorvausoikeudellisen tuottamusnormin nojalla tuomitaan korvausvelvolliseksi.[107]

Kysymys ns. siviilioikeudellisen tuottamuksen huomioonottamismahdollisuudesta tilanteessa, jossa rikosoikeudelliset syyksiluettavuuskriteerit eivät täyty, ei OK 14: 11:n valossa ole enää nykyisin kumulaation soveltamisalaa koskeva ongelma, vaan probleemi paikantuu prosessuaalisessa suhteessa yhtäältä *väittämistaakkainstituution ja prosessinjohdon* ja toisaalta *todistelun* alueelle. OK 14: 8:n ja 11:n perusteella siviilituottamus on syytteen hylkäämisestä huolimatta tutkittavissa, mutta tämä saattaa edellyttää, ei välttämättä aina erityistä vetoamista kantajan taholta, mutta useimmiten kyllä tuomarin aktiivisia prosessinjohtotoimenpiteitä, jotta rikoksesta riippumaton korvausvastuu tulisi juridisella tasollaankin saatetuksi asianmukaisesti kontradiktorisen prosessaamisen alaiseksi (ks. edellä jaksossa 9 § olevaa esitystä).

Siviilioikeudelliseen culpaan perustuvan korvausvastuun toteuttaminen on rikosprosessissakin tietysti myös näytön riittävyysarvosteluun keskittyvä todistus(taakka)ongelma. Tässä vaiheessa on väittämistaakkaprobleemat jo ohitettu. Siviiliculpaa konstituoivien oikeustosiseikkojen olemassaoloa koskeva todistelu saattaa näet aktualisoitua vain edellytyksin, että kyseinen kanneperuste (oikeustosiseikasto) on väittämistaakkasääntöjen mukaisesti tullut osaksi oikeudenkäynnin kohdetta. Milloin korvauskanteen faktapohja riittää konstituoimaan ns. siviiliculpan, tuomioistuin ei voi syytteen hylkäämistapauksessa sillä tavoin »ohittaa» tätä vastuuperustetta, että se jäisi tutkinnan (prosessin) ulkopuolelle (da mihi factum, dabo tibi jus). Korvausvaatimuksen hylkäävän ratkaisun oikeusvoima näet kattaa myös tällaisen siviilituottamuksen. Uusi kanne »siviiliperusteella» ei tällaisessa tapauksessa ole enää mahdollinen.

Milloin korvausvaatimus on perustettavissa *kenenkään tuottamuksesta riippumattomaan* objektiiviseen vastuuseen, on syytteen hylkääminen sub-

---

[107] Ks. tämän johdosta edellä alaviite 36:n kohdalla lausuttua ja sanottu alaviite.

KKO ei tiettävästi ole antanut nimenomaista prejudikaattia rikos- ja siviilioikeudellisen tuottamuksen erottamisesta *siinä muodossa*, että siviilituottamuksen olisi katsottu olleen käsillä siitä huolimatta ettei rikosoikeudellista tuottamusta ollut näytetty toteen. Rikos- ja siviilioikeudellisen tuottamuksen välinen rajanveto saattaa aktualisoitua erityisesti lääkärin väitettyyn hoitovirheeseen perustuvissa syyte- ja vahingonkorvausjutuissa. Ks. lähemmin *Oesch* s. 35 ss. ja *sama* JFT 1977 s. 309 s. Tapauksessa *KKO 1947 II 161* rikos- ja siviilituottamuksen välinen rajanveto on ollut keskeisesti esillä (ks. tapauksesta lähemmin *Oesch* s. 35 ss.). Jutussa lääkärin viaksi katsottiin kuitenkin sekä rikosoikeudellinen että siviilioikeudellinen tuottamus.

jektiivisen syyksiluettavuuden puuttumisen vuoksi korvausvaatimuksen menestymiseen vaikuttamaton seikka. Kun ollaan adheesiotilanteessa, väitetyn objektiivisen vastuun konstituoivan oikeustosiseikaston tulee kuitenkin perustua syytteessä esitettyyn teonkuvaukseen (OK 14: 8). Lisäksi edellytetään, että kantaja vetoaa mahdollisiin syytteen ulkopuolisiin lisätosiseikkoihin, jotka ovat tarpeen objektiivisen korvausvastuun konstituoimiseen.

Samat periaatteet ovat voimassa myös ratkaistaessa kenties kysymykseen tulevan *sopimusperusteisen* korvausvastuun tutkimismahdollisuutta syytteen hylkäämistilanteessa. Sopimusperusteisen korvausvaatimuksen menestymistä syytteen tullessa subjektiivisista syistä hylätyksi on edesauttamassa edellä eri yhteyksissä mainittu ns. käännetty todistustaakka, eli vastaajan todistamisvelvollisuus siitä, ettei hänen tahollaan ole tuottamusta.

Syytteen ja korvausvaatimuksen toisistaan poikkeava arvostelu siten, ettei langettavaa tuomiota syytteestä voida rikosoikeudellisen syyllisyyden puutteen vuoksi antaa, mutta että vahingonkorvausoikeudellinen culpa kuitenkin on olemassa, voi olla seurausta ensinnäkin suoranaisesta *näytön riittämättömyydestä* jutun rikosoikeudellisella puolella. Näyttö ei ts. »yllä» rikosoikeudelliseen syyksilukemiseen saakka osoittaen silti korvausvastuuseen riittävää huolimattomuutta tai varomattomuutta. Aina ei kuitenkaan ole välttämättä kyse siitä, että näyttö syyksiluettavuuden osalta olisi tällä tavoin »määrällisessä suhteessa» epäonnistunut. Syyllisyysmoite saattaa näet sulkeutua pois myös rikosoikeudellisen *anteeksiantoperusteen*, esim. erehdyksen vuoksi.[108] Milloin erehdys katsotaan rikosoikeudellisesti relevantiksi, se poistaa nimenomaan tahallisuuden, mutta harvemmin sen sijaan tuottamuksen.[109] Näin ollen jos tahallista rikosta koskeva syyte hylätään syytetyn erehdyksen vuoksi, vahinkoa aiheuttanut teko on kuitenkin

---

[108] Ks. syyllisyyden poistavista anteeksiantoperusteista *Anttila–Heinonen* s. 101 ss., *Vikatmaa* s. 31 ss. sekä *Majanen* s. 5. Erehdyksestä anteeksiantoperusteena *Vikatmaa* passim. sekä *Majanen* Tuottamukselliset rikokset s. 118 ss.

[109] Ks. tästä lähemmin *Vikatmaa* s. 283 ss., *Anttila–Heinonen* s. 104 s. sekä loukatun suostumusta koskevan erehdyksen osalta *Anttila* s. 83 ss.

Tahallisuuden poistava vaikutus on liitetty nimenomaan *tosiasiaerehdykseen*. Sen sijaan *oikeuserehdystä* (lain tuntemattomuutta) on pidetty yleensä vaikutuksettomana, joskaan säännöstä ei ole pidetty oikeuskäytännössä poikkeuksettomasti kiinni (ks. esim. *KKO 1985 I 2*, jossa virheellistä käsitystä ammattimaista moottoriajoneuvoliikennettä koskevien määräysten sisällöstä on pidetty anteeksiannettavana erehdyksenä). Kirjallisuuden osalta viitattakoon *Vikatmaa* s. 212 ss., *Anttila–Heinonen* s. 104 ss. ja *Majanen* Tuottamukselliset rikokset s. 119 s.

useimmiten luettavissa hänen syykseen tuottamuksellisena käyttäytymisenä, jolloin korvausvastuun subjektiiviset edellytykset ovat erehdyksestä huolimatta käsillä. Erehdys voi luonnollisesti johtaa myös rangaistusvastuuseen tuottamuksellisesta rikoksesta, mikäli teko on myös tuottamuksellisena rangaistava.[110]

Erehdyksen lisäksi on syytä mainita RL 3: 9,1:ssä säädetty anteeksiantoperuste hätävarjelun liioittelutilanteessa. Vaikka hätävarjelun liioittelu katsotaankin tuon lainkohdan mukaan oikeudenvastaiseksi ja siten rangaistavaksi teoksi, rangaistusta ei kuitenkaan saa tuomita, jos olosuhteet ovat olleet sellaiset, ettei tekijä ole voinut »mieltänsä malttaa».[111] Tämäkään rikosoikeudellisen syyllisyyden poistava anteeksiantoperuste ei sellaisenaan lausu mitään vahingonkorvausoikeudellisen culpan puuttumisesta, vaan tämä kysymys on ratkaistava syytteen hylkäämisestä huolimatta nytkin omien sääntöjensä mukaan.[112] Oikeuskäytännöstä löytyykin tapauksia, joissa syyte on todetusta hätävarjelun liioittelusta huolimatta hylätty mainitun anteeksiantoperusteen nojalla, mutta joissa vahingonkorvausta on kuitenkin tuomittu.[113] Toinen asia on, että rikosoikeudellisen anteeksiantoperusteen soveltamiseen johtaneet olosuhteet, vaikkakaan ne eivät ehkä poista tekijältä vahingonkorvausoikeudellista tuottamusta, saattavat antaa aiheen sovitella vahingonkorvauksen määrää.[114]

Syyksiluettavuuden lisäksi rikosoikeudellinen vastuu vaatii syntyäk-

---

[110] *Anttila–Heinonen* s. 104 s.

[111] RL 3: 9,2:n mukaan (nyk. muodossaan L:ssa 25. 3. 1983/321) sama periaate koskee myös RL 3: 8:ssa ja 3: 8a:ssa (L:ssa 25. 3. 1983/321) säänneltyä julkisoikeudellista hätävarjelua.

RL 3: 10:stä ilmenee, että myös se, joka *pakkotilassa* on käyttänyt liiallisia voimakeinoja, voi puheena olevan anteeksiantoperusteen nojalla vapautua rangaistuksesta. Ks. tästä *Majanen* s. 335.

[112] Ks. tämän anteeksiantoperusteen rikosoikeudellisesta tulkinnasta *Majanen* s. 337 ss., jossa huomautetaan tuomitsemattajättämis-termin harhaanjohtavuudesta tässä yhteydessä käytettynä. Ks. terminologiasta myös *Lahti* s. 59.

[113] Näin on menetelty mm. oikeustapauksissa *KKO 1932 I 74, 1933 II 44, 1934 I 231, 1949 II 435, 1950 II 264* ja *1979 II 50*.

Kanta, ettei teon rikosoikeudellinen anteeksianto hätävarjelun liioittelutapauksissa sulje välttämättä pois vahingonkorvausvastuuta, on ollut myös kirjallisuudessa vakiintunut. Ks. *Forsman* s. 199 ss., *Alanen* DL 1935 Oik. tap. s. 36 ss., *Routamo–Hoppu* s. 63, *Saxén* s. 171; vrt. myös *Hakulinen* s. 290.

[114] Tästä huomauttaa *Saxén* s. 171. Ks. myös *Hellner* s. 64.

Tapauksessa *KKO 1948 II 231* soviteltiin vahingonkorvausta samalla kun syytetty jätettiin rankaisematta hätävarjelun liioittelusta kotirauhan suojelussa. Ks. myös *KKO 1949 II 186*.

Hätävarjelun liioittelutilanteessa täyttyvät monesti myös VahKL 6: 1:ssä säädetyt vahingon kärsineen omaan myötävaikutukseen perustuvat sovittelukriteerit.

seen, että tekijä on ollut syytteenalaisen teon tehdessään *syyntakeinen*. Syyntakeettomaksi todettua henkilöä ei voida tuomita rangaistukseen, vaan syyte hylätään.[115] RL 3: 3:n mukaan rangaistukseen ei voida tuomita sitä, joka on mielipuoli, joka ikäheikkouden tai muun sellaisen syyn vuoksi on ymmärrystään vailla taikka joka on tehnyt teon sellaisessa satunnaisessa mielenhäiriössä, ettei hän ole tunnossaan. Yleisenä rikosoikeudellisen vastuunalaisuuden (ja samalla siis syyntakeisuuden) edellytyksenä on RL 3: 1:n mukaan, että tekijä oli teon tehdessään täyttänyt 15 vuotta. Käytännössä lienee varsin harvinaista, että syytteeseenpanossa sattuu viimemainitussa suhteessa erehdyksiä. Mikäli vasta oikeudenkäynnin aikana havaittaisiin syytetyn olleen teon tehdessään alle 15-vuotias, syyttäjä normaalisti peruuttanee syytteen, toisin kuin RL 3: 3:n tapauksissa, joissa ratkaisun tekeminen syyntakeisuuskysymyksessä luonnollisista syistä kuuluu tuomioistuimelle.

Johtuipa syyntakeisuuden puuttuminen sitten alle 15 vuoden iästä tai mielisairaudesta taikka muusta RL 3: 3:ssa tarkoitetusta syystä, on *adheesiotilanteen* kannalta merkityksellistä, ettei rikosoikeudellinen syyntakeettomuus sellaisenaan välttämättä poista vahingonkorvausvastuuta, joka päinvastoin voi nykyisten säännösten mukaan kohdata sekä alaikäistä että myös mielisairasta tai muuta sieluntoiminnaltaan häiriintynyttä. VahKL 2: 2:ssa säädetään, että milloin vahingon on aiheuttanut 18 vuotta nuorempi henkilö, hän on velvollinen korvaamaan siitä määrän, joka hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi. Tämä alaikäiselle (alle 18-vuotias) tuleva korvausvastuu voi kohdata myös alle 15-vuotiasta.[116] Siviilioikeudellinen vastuunalaisuus poikkeaa siis

---

[115] Meillä vallitsevan rikosrakennedoktriinin mukaan syyntakeisuus on syyksiluettavuuden ohella rikosoikeudellista syyllisyyttä konstituoiva osatekijä eikä vain seuraamusjärjestelmää koskeva kysymys. Ks. *Honkasalo* Yleiset opit II s. 11, *Koskinen* Tuottamukselliset rikokset s. 22 s. ja *Lahti* LM 1979 s. 221 s.

Oikeuskäytännössä kyllä yleensä käytetään sanontaa, että syyntakeeton »jätetään rangaistukseen tuomitsematta». Sanonta ei kuitenkaan poista ratkaisulta sen vapauttavaa luonnetta. Ks. *Lahti* LM 1979 s. 223.

[116] Kiinteää alaikärajaa ei ole laissa asetettu. VahKL 2: 2:n perustelujen mukaan (*HE 187/1973* s. 14) korvausvastuu voisi yksittäistapauksessa kohdata »hyvinkin nuorta» vahingon aiheuttajaa. Koska alaikäisenkin korvausvastuu edellyttää tuottamusta (poikkeaminen ao. ikäryhmässä normaalisti hyväksyttävästä käyttäytymisestä), sulkeutunee korvausvastuu jo tällä perusteella pois kaikkein nuorimmissa ikäryhmissä. Ks. tästä *Aro* LM 1975 s. 803 ss., *Ylöstalo* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 380 s. sekä *Routamo–Hoppu* s. 55 s.

Todettakoon, että VahKL 2: 2:n edeltäjä RL 9: 5 sääntelі nimenomaan alle 15-vuotiaan tai muun »syyhyn mahdottoman» vahingonkorvausvastuuta. Lainkohdan lähtökohta kuitenkin

ikäkriteereiden osalta varsin selvästi rikosoikeudellisesta vastuunalaisuudesta.

Vaikka syyteprosessia ei käynnistetäkään sellaista henkilöä vastaan, joka teon tehdessään on ollut alle 15-vuotias, saattaa hänen korvausvastuunsa tulla rikosjutussakin ratkaistavaksi sitä kautta, että vahinkoa aiheuttaneessa rikollisessa teossa on ollut mukana 15 vuotta täyttäneitä, joita vastaan nostetaan syyte. *Alle 15-vuotiaisiin vahingon aiheuttajiin* voidaan yleisten adheesiosääntöjen mukaan kohdistaa rikosjutussa vahingonkorvausvaatimus, vaikkei heitä lapsina asetetakaan syytteeseen. Juttuun on tällaisessa tapauksessa luonnollisesti kumuloitavissa myös lapsen *huoltajaan* kohdistettu vahingonkorvauskanne huoltajan *oman* tuottamusperusteisen korvausvastuun toteuttamiseksi. Käytännössä kanne kohdistetaankin ehkä useimmiten yksin alle 15-vuotiaan vahingon aiheuttajan huoltajaan. Tähän vaikuttanee paitsi se, ettei alaikäisellä monestikaan ole omia varoja korvauksen maksamiseen myös ymmärrettävä vieroksunta haastaa »lasta» vastaajaksi oikeudenkäyntiin.[117]

VahKL 2: 3:n mukaan puolestaan mielisairas, vajaamielinen tai sieluntoiminnaltaan häiriintynyt on velvollinen korvaamaan aiheuttamastaan vahingosta määrän, joka hänen tilaansa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin nähden harkitaan kohtuulliseksi. Lisäksi lainkohta säätää, ettei tilapäistä sieluntoiminnan häiriötä, johon vahingon aiheuttaja on itsensä saattanut, kuitenkaan yksin ole pidettävä korvausvelvollisuutta vähentävänä perusteena.[118] Näin

---

oli, että alaikäisen vastuu oli huoltajan vastuuseen nähden toissijainen. Ks. lähemmin *Kivivuori* SVLY XVII s. 287 sekä *Kämäräinen* s. 52.

[117] Kohdistettiinpa korvausvaatimus sitten alle 15-vuotiaaseen vahingon aiheuttajaan tai hänen huoltajaansa, on adheesioperiaatteen soveltamisalan näkökulmasta kyse ns. passiivisesta sivulliskumulaatiosta.

Prosessuaaliset ongelmat ilmenevät tällöin lähinnä korvausvaatimuksen *vireillepanossa* ja *puhevallan* käyttöjärjestelyissä. – Sekä alle 15-vuotiaan itsensä että hänen huoltajansa vastaajaksi kutsumisessa täytynee noudattaa soveltuvin osin samoja periaatteita, joiden mukaan korvausvaatimus muuta kuin syytettyä vastaan pannaan vireille (edellä jakso 7.3.). Huoltaja käyttää luonnollisesti itse puhevaltaansa ja myös alaikäisen huollettavan puhevaltaa, mikäli hän samalla on alaikäisen holhooja. Milloin huolto ja holhous on uskottu eri henkilöille, kuuluu alaikäisen puhevalta vahingonkorvausjutussa yksin holhoojalle (arg. OK 12: 1,1 L:ssa 8. 4. 1983/363). Tuomioistuin voinee tosin tällöinkin tarpeen vaatiessa »kuulla» myös huoltajaa.

[118] Määräys on analoginen RL 3: 4,2:n säännökselle, jonka mukaan päihtymystä tai muuta sen kaltaista mielenhäiriötä, johon rikoksentekijä on itsensä saattanut, ei yksistään pidetä riittävänä syynä siihen, että rikoksentekijää pidettäisiin täyttä ymmärrystä vailla olevana (vähentyneesti syyntakeisena) ja rangaistus määrättäisiin RL 3: 4,1:n mukaisesti alennetusta rangaistusasteikosta.

tuottamusperusteinen korvausvastuu kohtaa (joskin yleensä soviteltuna) sellaistakin henkilöä, joka tosin RL 3: 3:n nojalla katsotaan rikosoikeudellisesti syyntakeettomaksi, mutta jonka katsotaan laiminlyöneen sellaisen huolellisuuden, jota vastaavassa tilassa olevalta voidaan vaatia.[119] Se, miten tuomioistuin menettelee rikosoikeudellisessa syyntakeisuuskysymyksessä, ei muutoinkaan lyö lukkoon VahKL 2: 3:n soveltamista. Niinpä VahKL 2: 3:n mukainen sovittelu voi toisaalta tulla kysymykseen silloinkin, kun vastaajan katsotaan rikosoikeudellisessa suhteessa toimineen täydessä ymmärryksessä, ja samoin tietysti silloinkin, kun vastaajan rikostuomiossa katsotaan olleen teon tehdessään RL 3: 4,1:n mukaisesti ns. vähentyneen syyntakeisuuden tilassa, so. täyttä ymmärrystä vailla.[120]

Harkittaessa rikosoikeudellisesti syyntakeettomaksi todetun henkilön vahingonkorvausvastuuta saatetaan joutua ottamaan kanta siihen, miten on tulkittava sellaisia materiaalisen vahingonkorvausoikeuden normeja, jotka asettavat »rangaistavaksi säädetyn teon» tai »rikoksen» korvausvelvollisuuden syntymisen edellytykseksi. Tällainen säännös on mm. VahKL 5: 1:ssä, jossa ns. puhtaan varallisuusvahingon korvattavuuden yhtenä vaihtoehtoisena edellytyksenä on, että vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla. VahKL 5: 6 taas oikeuttaa korvaukseen kärsimyksestä, jonka on aiheuttanut vapauteen, kunniaan tai kotirauhaan kohdistunut tai muu sen kaltainen rikos. Onko esimerkiksi syyntakeettoman tekemäksi todetussa väkisinmakaamisessa kyse »rikoksesta» VahKL 5: 6:n tarkoittamassa mielessä? Ja voidaanko tällaisessa tapauksessa, sikäli kuin korvausta tuomitaan, korkoa vahingonkorvausvelalle tuomita maksettavaksi jo vahingon tapahtumisesta lukien sillä perusteella, että vahinko on aiheutettu »tahallisella rikoksella» (KorkoL 8 §)?

---

[119] *Routamo–Hoppu* s. 56. Vrt. myös RL 9 luvun aikaisen oikeustilan osalta *Alanen* DL 1932 s. 406 s. ja *Kivimäki–Ylöstalo* s. 144 s.

Ks. esim. tapausta *KKO 1980 II 113*, jossa syyntakeettomaksi todettu rikoksentekijä oli vapautettu syytteestä, mutta velvoitettu maksamaan vahingonkorvausta.

VahKL 2: 2:ssa ja 2: 3:ssa tarkoitetun henkilön ollessa vahingon aiheuttajana on tavallaan jo lähtökohtana soviteltu korvaus verrattuna VahKL 2: 1:n normaalisäännökseen, jossa lähdetään täyden korvauksen periaatteesta. Ks. tästä *Ylöstalo* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 380. VahKL 2: 2 ja 2: 3 antavat kyllä sinänsä lainkäyttäjälle vallan tuomita myös täysi korvaus. Ks. esim. *KKO 1981 II 20* ja *1983 II 26*, joissa 15 vuotta täyttänyt mutta alle 18-vuotias tahalliseen rikokseen syyllistynyt on velvoitettu korvaamaan rikoksella aiheuttamansa vahinko täysimääräisesti.

[120] Ks. *KKO 1980 II 67*: Tahallisen rikoksen johdosta tuomittua vahingonkorvausta kohtuullistettiin VahKL 2: 3:n nojalla ottamalla huomioon täyttä ymmärrystä vailla olevana tuomitun mielenterveydentila, hänen varallisuusolonsa ja muut olosuhteensa.

Sekä dogmaattiset perusteet että varsinkin vahinkoa kärsineen intressit puoltavat sellaista tulkintaa, *ettei* materiaalisen vahingonkorvausoikeuden määräys rangaistavasta teosta tai rikoksesta korvausvelvollisuuden syntymisen edellytyksenä sinänsä vaadi vahingon aiheuttajan katsomista rikosoikeudellisesti syyntakeiseksi. Syyntakeisuus tulee siis ainakin tässä tilanteessa jättää »rikoskäsitteen» ulkopuolelle. Ratkaisevaa siis on vain teon rangaistavuus syyntakeisuusarvostelusta riippumatta: rangaistavaa tekoa edellyttävä korvausvelvollisuus voidaan siis rikosoikeudellisesti syyntakeettomallekin asettaa, jos teko muissa suhteissa täyttää rangaistavan teon tunnusmerkistön ja jos syyntakeeton yksittäistapauksessa on ylipäätään VahKL 2: 2:n ja 2: 3:n kriteereiden valossa saatettavissa vahingonkorvausvastuuseen.[121]

Kuten on jo mainittu, korvausvelvollisuuden perustava henkinen taso on eri asia kuin rikosoikeudellinen syyntakeisuus. Vahingonkorvauslakia ei voitane tulkita siten, että rikosoikeudellisten syyntakeisuus/-takeettomuuskriteereiden perusteella tietyt vahinkolajit jäisivät korvattavien vahinkojen ulkopuolelle. Päinvastainen kanta johtaisi myös prosessuaalisella tasolla vaikeuksiin siinä tapauksessa, että korvauskannetta ajetaan erikseen ilman että syytettä on edes nostettu. Rikosoikeudellisen syyntakeisuuskysymyksen selvittäminen saattaa näet vaatia mielentilatutkimusta, jota ei voida tietenkään riitajutussa järjestää. Muutenkaan ei saateta pitää asianmukaisena, että tuomioistuin syyteprosessin ulkopuolella ottaisi kantaa rikosoikeudelliseen syyntakeisuuteen. Syyteprosessin ollessa samanaikaisesti vireillä korvauskannetta käsittelevä tuomioistuin voisi kyllä – odotettuaan OK 14: 10:n mukaisesti siksi, kunnes syytteen johdosta on annettu päätös – käyttää hyväkseen rikosjutussa syyntakeisuuskysymykseen omaksuttua kantaa. Johdonmukaisinta ja selkeintä kuitenkin on, että rikosoikeudellinen syyntakeisuus tällöinkin pidetään erillään vahingonkorvausoikeudessa korvausvelvollisuuden edellytykseksi asetetusta rikoksen tai rangaistavan teon käsitteestä.

Mielipide, ettei materiaalisessa vahingonkorvausoikeudessa säädetty rikosedellytys vaadi vahingon aiheuttajalta rikosoikeudellista syyntakeisuutta, on saatettavissa sopusointuun myös rikosoikeudellisen syyllisyyskäsityksen kanssa, jos katsotaan ettei syyntakeisuus ole syyksiluettavuuden edellytys.[122] Tämän käsityksen mukaan syyntakeetonkin voi tehdä tahalli-

[121] Näin VahKL 5: 1:ssä puhtaan varallisuusvahingon korvattavuuden yhtenä edellytyksenä mainitun rangaistavaksi säädetyn teon osalta *Routamo–Hoppu* s. 198.

[122] Tällä kannalla *Anttila–Heinonen* s. 91; ks. myös *Hannula* Tuottamukselliset rikokset

sesti tai tuottamuksellisesti rikosoikeusnormistoa rikkovan oikeudenvastaisen teon, vaikkakin teon rangaistavuus tällöin sulkeutuu pois subjektiivisista syistä.[123] Voidaan siis sanoa, että syyntakeettoman tekemä tahallinen rikosoikeusnormia loukkaava teko on »tahallinen rikos» esim. KorkoL 8 §:n tarkoittamassa mielessä, mikä oikeuttaa – sikäli kuin syyntakeeton voidaan VahKL 2: 3:n mukaan saattaa korvausvastuuseen – laskemaan korvausvelan viivästyskoron jo vahingon tapahtumisesta lukien.

b) Rikoksen *objektiivisella* puolella syytteen hyväksyminen edellyttää paitsi rikoksen tekijän selvittämistä, myös sitä että itse teon katsotaan toteuttavan rangaistavaksi säädetyn teon tunnusmerkistön. Syytteen kariutuminen puutteellisuuksiin rikoksen objektiivisella puolella ei sekään välttämättä merkitse, että myös korvausvaatimus olisi syytteen myötä hylättävä.

Korvausvaatimuksen menestyminen ei kaikissa tapauksissa edellytä edes sitä, että näytettäisiin syytetyn olleen rikoksen tekijä (vahingon aiheuttaja). Tämä koskee ns. *anonyymin tuottamuksen* tilanteita: vastuuta ei voida yksilöidä tiettyyn henkilöön tai tiettyihin henkilöihin, mutta kuitenkin tiettyyn oikeushenkilöön tai viranomaisyksikköön. Syytteen hylkääminen sen vuoksi, ettei riittävällä varmuudella voida ratkaista sitä, kehen tai keihin rikosoikeudellinen vastuu kohdentuu, ei estä tällaisessa anonyymin tuottamuksen tapauksessa hyväksymästä ao. yhteisöä vastaan syytejutun yhteydessä ajettua korvauskannetta. Yhteisön korvausvastuun toteuttaminen, oli sitten juridisesti systematisoituna kyse yhteisön »omasta» (päättävien orgaanien) tuottamuksesta (VahKL 2 luku) tai yhteisön isännänvastuusta (VahKL 3 luku), ei välttämättä edellytä vastuussaolijoiden fyysistä yksilöimistä. Riittää, että tuottamus paikantuu vastaajayhteisöön.[124] On totta, että käytännössä varsin harvoin teko vasta syyteoikeu-

---

s. 100 sekä *Lahti* LM 1979 s. 223.

Perinteinen kanta, jota mm. *Honkasalo* (Yleiset opit II s. 23 s.) on edustanut, on kyllä ollut se, että syyksiluettavuus edellyttää syyntakeisuutta. Ks. syyllisyysdoktriinissa tapahtuneista kehitysvirtauksista *Utriainen* s. 85 ss.

[123] *Anttila–Heinonen* s. 91.

Myös käytännössä noudatettaneen sellaista ratkaisun julistamis- ja kirjoittamistapaa, että syytetyn todetaan syyllistyneen syytteessä mainittuun rikokseen, vaikka hänet syyntakeettomuuden vuoksi vapautetaankin syytteestä.

[124] Ks. anonyymista tuottamuksesta vahingonkorvausoikeudessa *Routamo–Hoppu* s. 57, s. 137 s. ja s. 152 sekä *Saxén* s. 180 ja s. 263.

Eräissä »joukkoaiheuttamistilanteissa» voidaan kaikki toimintaan osallistuneet asettaa vahingonkorvausvastuuseen, vaikkei pystytä yksilöimään sitä, kuka on varsinainen vahingon

denkäynnissä paljastuu anonyymiksi tuottamukseksi, mutta sinänsä tällaisenkin tilanteen syntyminen on mahdollista.[125]

Myös itse tekoa arvosteltaessa saatetaan tulla tilanteeseen, jossa rikosoikeudellista oikeudenvastaisuutta konstituoivat kriteerit eivät täyty, mutta jossa tämä rikosoikeudellinen lopputulos ei vielä sulje pois vahingon kärsineen oikeutta korvaukseen. Tällainen erillisarvostelu on mahdollista ensinnäkin tilanteessa, jossa rikosoikeudellinen vastuu sulkeutuu pois puhtaan *lainsoveltamisharkinnan* tuloksena: teko, jonka johdosta on vaadittu rangaistusta, on tullut ulkoisilta faktoiltaan selvitetyksi, mutta on katsottu, ettei teko toteuta minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Teko ei toisin sanoen ole rikos. Esimerkiksi virkavirheestä syytettyä henkilöä ei katsota rikosoikeudellisessa suhteessa virkamieheksi (RL 2: 12) tai hänen tekoaan ei voida pitää virkatoimessa tehtynä. Saatetaan myös katsoa, ettei teko täytä rikosoikeudellisen vastuun yksittäistapauksessa vaatimia ulkoisia kvalifikaatioita. Esimerkiksi ruumiinvamman tuottamusta koskevassa syytejutussa vamma katsotaan vähäiseksi, mikä seikka sulkee pois teon rangaistavuuden (RL 21: 10 e contrario). Vapauttavaan lopputulokseen johtanut harkinta rikosoikeudellisessa oikeuskysymyksessä jättää luonnollisesti *avoimeksi* sen, miten tekoa on vahingonkorvausvastuun syntymisen kannalta arvioitava. Vastaavanlaiseen rikos- ja siviilivastuun eriytymistilanteeseen saatetaan joutua myös sen seurauksena, että kantajalta *jää* syytejutussa *näyttämättä* jonkin rikosoikeudellisesti relevantin ulkoisen osatekijän olemassaolo.

OK 14: 11:sta ilmenevän oikeusohjeen mukaan tuomioistuimen on jutun rikosoikeudellisesta lopputuloksesta riippumatta ratkaistava vahingonkorvausvaatimus joka tapauksessa *yksin vahingonkorvausoikeudellisten normien mukaan*. Vaikkei teko olisikaan rikos, se voi silti olla korvausvelvollisuuteen johtava teko, eli syytteen hylkääminen ei sellaisenaan merkitse korvausvaatimuksen kariutumista.[126]

---

aiheuttaja, mutta varmuudella tiedetään sen olevan joku ao. joukosta (*Routamo–Hoppu* s. 182 s., jossa mainitaan esimerkkinä miesjoukon ammuskelusta syntynyt »yhden luodin» aiheuttama vahinko). – Osallistujat saatetaan tuomita kaikki myös rangaistukseen, koska se, kenen teko todella aiheuttaa rikoksen seuraamuksen, on sattumanvaraista ja kaikkien toiminta osoittaa yhtä suurta rikosoikeudellista syyllisyyttä.

[125] Rikosoikeudellisen vastuun kohdentumisesta yritysorganisaatiossa ks. *Lahti* Taloudellinen rikollisuus s. 37 ss. ja erit. suhteessa anonyymiin tuottamukseen s. 54.

[126] Oikeuskäytännössä oli jo ennen OK 14: 11:n säätämistä esiintynyt menettelyä, jossa rikosjutussa esitetty korvausvaatimus oli hyväksytty, vaikkei vastaajan menettelyä katsottu rikokseksi. Ks. *KKO 1961 II 114* ja *1971 II 33*. Vrt. myös tapausta *KKO 1969 II 14*, jossa korvausvaatimus oli syytteen hylkäämisestä huolimatta tutkittu yksityisoikeudellisen vastuu-

Rikoksen tunnusmerkistöstä riippumattoman yksityisoikeudellisen korvausperusteen tutkintamahdollisuus syytejutussa OK 14: 11:n mukaisesti on yksistään tosiseikastotason ongelma, ei »siviililain» soveltamisongelma. Väitetyn korvausvelvollisuuden perustavan historiallisen tapahtumainkulun tulee adheesioprosessissa tarkoittaa syytteessä kuvattua tekoa, so. että kyseessä on OK 14: 8:n edellyttämä »rikokseen» perustuva vahingonkorvausvaatimus (edellä jaksot 3.1.2. ja 3.2.1.). Siltä osin kuin »siviiliperuste» vaatii teonkuvauksen ulkopuolisten oikeustosiseikkojen mukaanvetämistä prosessiin, vaaditaan lisäksi, että kantaja vetoaa näihin seikkoihin (edellä jakso 9.2.2.).

Nimenomaan vahingon kärsineen väittämistaakan ja OK 14: 11:n välisen suhteen kannalta on mielenkiintoinen korkeimman oikeuden selostuksena julkaisema ratkaisu *KKO 1984 I 2*:

> Jutussa oli vaadittu rangaistusta kauppaneuvos B:lle (Oy X:n vastuuhenkilö) työsuojeluvaltuutetun, työnjohtaja A:n laittomasta irtisanomisesta. Irtisanottu työnjohtaja A oli lisäksi vaatinut B:ltä korvausta työansion menetyksestä. *Alioikeus* (Valkealan KO p. 12. 5. 1981) oli hyväksynyt sekä syytteen että korvausvaatimuksen. Sen sijaan *hovioikeus* (Kouvolan HO p. 21. 9. 1982) oli työsuojelun valvonnasta annetun lain (131/1973) ja työsopimuslain irtisanomissuoja- ja rangaistussäännösten nojalla päätynyt katsomaan, ettei työsuojeluvaltuutetun irtisanominen vastoin irtisanomissuojasäännöksiä ollut rangaistava teko. Tällä perusteella hovioikeus oli hylännyt syytteen ja siihen perustuvat korvausvaatimukset ja vapauttanut B:n tuomitusta rangaistuksesta ja vahingonkorvausvelvollisuudesta. *Korkein oikeus*, joka myönsi syyttäjälle ja A:lle valitusluvan, katsoi (p. 26. 6. 1984) kuten hovioikeuskin, ettei B ollut syytteessä kerrotulla menettelyllään syyllistynyt rangaistavaan tekoon.
>
> *Vahingonkorvausvaatimuksen* osalta korkein oikeus lausui, että A oli vaatinut irtisanomisesta aiheutuneesta vahingosta korvausta ainoastaan sillä perusteella, että B oli aiheuttanut vahingon rikollisella menettelyllään. Kun tällaista menettelyä ei jäänyt B:n viaksi eikä hän myöskään ollut A:n työnantaja, A:n B:hen kohdistama korvausvaatimus oli perusteettomana hylättävä. Päätöslauselmassaan korkein oikeus näin ollen pysytti hovioikeuden päätöksen lopputuloksen sekä rangaistus- että korvausvaatimuksen osalta.
>
> Korkeimman oikeuden ratkaisu, joka tehtiin 11-jäsenisessä vahvennetussa jaostossa, oli rangaistusvaatimuksen osalta yksimielinen. Sen sijaan vahingonkorvauspuolella korkeimman oikeuden kannaksi

perusteen nojalla, mutta hylätty, koska kantajan ei ollut näytetty kärsineen vahinkoa teon johdosta.

tullut mielipide sai taakseen niukan 6–5 enemmistön. Vähemmistöön jääneet viisi jäsentä katsoivat kaikki, että syytteen hylkäämisestä huolimatta syytteessä tarkoitettuun tekoon perustunut korvausvaatimus oli OK 14: 11:n nojalla tutkittavissa yksityisoikeudellisen vastuuperusteen nojalla (osa vähemmistöstä tosin katsoi, ettei siviiliperusteen tutkinta kuitenkaan ollut enää tarkoituksenmukaista, koska asianosaisten päähuomio jutussa oli keskittynyt rikokseen).

Sen perusteella, mitä edellä eri yhteyksissä on adheesioprosessin soveltamisalasta, OK 14: 11:n soveltamisesta ja kantajan väittämistaakasta lausuttu, asetutaan tässä korvausvaatimuksen prosessuaalisen kohtalon suhteen empimättä vähemmistön kannalle, kuitenkin niin, että tuomioistuimella tulee olla *velvollisuus* tutkia OK 14: 8:n osoittamissa rajoissa myös siviilioikeudellinen vastuuperuste ilman harkinnanvaraista tutkimattajättämisvaltaa.[127] Perusteluna esitettäköön lisäksi seuraavaa.

Kantajan väittämistaakka oikeudenkäynnissä ulottuu vain oikeustosiseikkoihin (historiallisiin faktoihin), muttei sen sijaan oikeustosiseikkojen juridiseen luonnehdintaan (da mibi factum, dabo tibi jus). Rikosjutun asianomistajan ei siis tarvitse vedota siviilioikeudelliseen *normiin* saadakseen korvausvaatimuksensa rikosjutussa tutkituksi rikoksesta riippumattomalla juridisella perusteella siinä tapauksessa, että syyte hylätään. Ongelmallista tietysti on, milloin ns. siviilivastuu pohjautuu sellaisiin syytteessä kuvatun teon ulkopuolisiin faktoihin, jotka jäävät prosessin ulkopuolelle ellei kantaja niihin nimenomaisesti vetoa. Kuten edellä (jakso 9 §) on esitetty, ongelma on monitahoinen ja ratkaisu edellyttää kunkin konkreettisen syytteen ja korvausvaatimuksen in casu tarkastelua.

Erityisesti tapausta *KKO 1984 I 2* silmällä pitäen olisin valmis katsomaan, että syyte työsuojeluvaltuutetun laittomasta irtisanomisesta pitää sisällään teonkuvauksessa kaikki ne faktat (oikeustosiseikat), joiden pohjal-

[127] Huomattakoon, ettei tekstissä selostetun ratkaisun julkaistussa otsikossa ole korvausvaatimuksen osalta kiteytetty varsinaista prejudisiaalista oikeusohjetta, vaan tältä osin on otsikkoon merkitty: »*Kysymys myös vahingonkorvausvaatimuksesta*». Voidaan kysyä, onko KKO tässä tapauksessa »varovaisuussyistä» päätynyt tällaiseen muotoiluun ja katsonut selostusratkaisun varsinaiseksi sanomaksi jutun rikosoikeudellisen puolen, jonka osalta otsikossa lausutaan, ettei työsuojeluvaltuutetun irtisanominen vastoin irtisanomissuojasäännöksiä ollut rangaistava teko. Enemmistön vahingonkorvauskysymyksessä omaksuman kannan kiteyttäminen otsikoksi ei varmaankaan olisi ollut ylivoimaista, joten otsikon saama »avoin» muoto tuskin on seurausta formulointivaikeuksista. Koska prejudikaatit saavat varsinaisen lainkäyttöä ohjaavan merkityksensä ensisijaisesti otsikon välityksellä, seuraa tästä, että sellainen prejudikaatti, jossa oikeusohjetta ei ole kiteytetty otsikoksi on ainakin *de facto* ennakkotapausarvoltaan »normaalia heikompi».

ta ratkaistaan, voiko teko ylipäätään vahingonkorvausoikeudellisten normien valossa synnyttää korvausvelvollisuuden.[128] Yhtymällä syytteeseen ja vaatimalla korvausta asianomistaja on vedonnut *syytteessä kuvattuun käyttäytymiseen* korvausvelvollisuuden perustavana tosiseikastona. Se, että teko ei kenties juridisesti olekaan rikos, ei vapauta tuomioistuinta tästä riippumatta tutkimasta *vahingonkorvausnormiston* valossa, perustaako teko korvausvelvollisuuden. OK 14: 11 merkitsee siis, kuten edellä on useissa yhteyksissä korostettu, että tuomioistuin rikosjutussakin tutkii esitetyn korvausvaatimuksen koko vahingonkorvausoikeudellisessa laajuudessaan sikäli kuin kanteen faktapohja siihen oikeuttaa. Onhan vahingonkorvaus rikosjutussakin puhtaasti siviilioikeudellinen instituutio.

Korostettakoon, ettei tässä yhteydessä oteta kantaa siihen, olisiko työsuojeluvaltuutetun korvausvaatimus ollut sinänsä *materiaalisesti oikeutettu* vai ei. Vaikka irtisanominen sinänsä olisikin katsottu lainvastaiseksi, olisi vielä tullut ratkaista ongelma siitä, oliko vastaaja, joka ei ollut kantajan työnantaja (vastaaja oli työnantajayhtiön vastuuhenkilö) vastuussa korvausvaatimuksessa tarkoitetusta ns. puhtaasta varallisuusvahingosta, vaikka vahinkoa ei ollut aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla (ks. VahKL 5: 1 verr. TSL 51 §, joka kyllä oikeuttaa korvaukseen myös puhtaasta varallisuusvahingosta, mutta joka koskee vain työnantajan korvausvelvollisuutta sekä työntekijän korvausvelvollisuutta työnantajalle).

Nämä puhtaan varallisuusvahingon korvattavuuteen liittyvät aineellisoikeudelliset ongelmat eivät kuitenkaan ole puheena olevan ratkaisun analysoinnin kannalta olennaisia. Korkein oikeus ei näet jutussa hylännyt korvausvaatimusta sillä perusteella, että kyseessä olisi ollut syytteen hylkäämisen vuoksi korvaamatta jääpä puhdas varallisuusvahinko, vaan sillä perusteella, ettei kantaja korvausvaatimuksensa perusteeksi ollut *vedonnut* muuhun kuin rikokseen. Korkein oikeus ei siis ottanut materiaalisessa suhteessa »lopullista» kantaa korvausvaatimuksen oikeellisuuteen, koska se katsoi kantajan rajanneen kanteensa perusteen käsittämään vain rikoksen ja näin myös vastaavasti rajoittaneen tuomioistuimen tutkimisvaltaa. Korvausvaatimuksen hylkäämisen varsinainen syy oli siis tässä mielessä *prosessuaalinen* eikä aineellisoikeudellinen.

OK 14: 11:n sanamuoto tosin kuuluu, että rikosjutussa esitetty yksityisoikeudellinen vaatimus *voidaan* jutussa tutkia, vaikkei teko olekaan rikos

[128] Korvausvastuun ulottuvuutta ja määrää perustavat oikeustosiseikat lankeavat kyllä osin teonkuvauksen ulkopuolelle, mutta ne ovat olennainen ainesosa jo »rikosperusteisen» korvauskanteen tutkinnassa.

tai siitä ei muusta syystä voida tuomita rangaistusta. Lainkohtaa ei kuitenkaan käy tulkitseminen siten, että tuomioistuin voisi harkita, ottaako se »siviiliperusteen» tutkittavakseen vai ei. Päinvastoin jura novit curia-periaatteen mukaisesti tuomioistuin on *velvollinen* ottamaan huomioon *koko normiston* korvausvaatimusta ratkaistessaan. Se, mitä prosessissa tulee tutkinnan kohteeksi, ratkeaa *faktojen* (oikeustosiseikkojen) perusteella. Tuomioistuin ei voi rajata prosessin kohdetta juridiikan tasolla esim. siten, että vahingonkorvausjutussa »siviilinormisto» jätettäisiin tutkinnan ulkopuolelle. OK 14: 11 ilmaisee sen, ettei tuomioistuimen velvollisuutta vahingonkorvausoikeudellisten normien totaaliseen soveltamiseen järkytä se, että jutussa esitetty rangaistusvaatimus mahdollisesti hylätään. Ei siis ole hyväksyttävissä, että tuomioistuin soveltaisi korvausvaatimuksen tueksi esitettyyn tosiseikastoon vain »rikosperusteosaa» vahingonkorvausnormistosta, vaan tuomioistuimen tulee syytteen kohtalosta riippumatta ottaa kantaa vain siihen, onko korvausvaatimus ylipäätään vahingonkorvausoikeudellisten normien valossa oikeutettu.[129]

OK 14: 11:n käyttämä »voidaan»-sanamuoto on siis ymmärrettävä niin, että korvausvaatimuksen tueksi esitetty oikeustosiseikasto saattaa yksittäistapauksessa olla siviiliperusteeseen nähden puutteellinen, jolloin korvausvaatimuksen kaikinpuolinen juridinen arviointi estyy. Mutta jos faktapohja sen sijaan on tässä suhteessa riittävän täydellisesti esitetty, tuomioistuimella on velvollisuus antaa korvauskysymyksessä oikeussuojaa samalla tavoin, kuin jos korvauskannetta ajettaisiin erikseen siviilijuttuna. Mikäli siviilijuridiikan selvittely ei käy syytteen yhteydessä luontevasti päinsä, tuomioistuin voi joko erottaa korvausvaatimuksen kesken syytejutun käsittelyn erilliseksi riitajutuksi tai jatkaa korvausvaatimuksen käsittelyä riitajuttuna syytteen ratkaisemisen jälkeen (OK 14: 9 ja 11). Rikoksesta riippumattomien vastuusäännösten soveltamistilanne ei sen sijaan voi rikosjutussakaan johtaa siihen, että korvausvaatimus jätettäisiin tällaisen siviiliperusteen osalta tutkimatta.

OK 14: 11 merkitsee samalla sitä, että korvausvaatimuksen hylkäävän ratkaisun *oikeusvoiman objektiivinen ulottuvuus* määräytyy adheesiotilanteessakin yksin vaatimuksen perustana olleen oikeustosiseikaston perusteella. Korvauskanteen tultua (lainvoimaisesti) hylätyksi tarkoittaa ratkaisun oikeusvoimavaikutus sitä, ettei samaan perusteeseen nojautuvaa uutta kannetta voida saattaa enää uudelleen tuomioistuimen tutkittavaksi. Sa-

[129] Vrt. historiallisen kehityksen osalta edellä 3 § alaviite 13:n jäljessä olevaa esitystä.

manperusteisuuden arvioimisessa on ratkaisevaa, *mitkä oikeustosiseikat*, so. historialliset faktat ovat olleet ensiprosessissa kanteen perustana. Sen sijaan on yhdentekevää, minkä normiston valossa tuomioistuin on vaatimuksen oikeutusta arvioinut. Näin ollen jos korvauskanne on syytteen mukana hylätty, uusi korvauskanne »siviiliperusteella» ei ole mahdollinen, mikäli uuden kanteen faktapohja on sama kuin ensimmäisessä oikeudenkäynnissä. Samalla tavoin kuin edellä 3 §:ssä on adheesioprosessin soveltamisalasta lausuttu, myös res judicata-problematiikka on OK 14: 11:n myötä asettunut yksin faktojen tasolle: soveltamatta jääneistä siviilinormeista ei ole apua, jos itse oikeustosiseikat ovat päässeet hylkäävän ratkaisun myötä prekludoitumaan.[130] Mikäli havaitaan, että korvauskysymys on jäänyt ensiprosessissa oikeudelliselta puoleltaan vaillinaisesti arvioiduksi, on menestyksekäs tuomionpurku (tai mahdollisesti myös tuomiovirhekantelu, jos »siviiliperusteen» sivuuttamista pidetään OK 14: 11:n vastaisena prosessuaalisena virheenä) ainoa tie uuden tutkinnan aikaansaamiseksi.

On tietysti sinänsä epäsuotavaa, että tuomio syytteen yhteydessä ajettavan korvausvaatimuksen johdosta perustetaan asianosaisille kenties yllätykselliseen yksityisoikeudelliseen juridiseen perusteeseen, jonka kanteen faktapohja riittää konstituoimaan. Tämän vuoksi onkin ensiarvoisen tärkeää, että *tuomioistuin (puheenjohtaja) harjoittaa myös oikeuskysymyksen osalta riittävän aktiivista prosessinjohtoa* (ks. tästä edellä jaksossa 9.2.3.). Tuomioistuimen passiivisuus tässä suhteessa voi johtaa siihen, ettei juttu tule OK 14: 4:n edellyttämällä tavalla perusteellisesti selvitetyksi, mikä puolestaan voi aiheuttaa muutoksenhaussa hankalia tilanteita.[131] Koska muutoksenhakuprosessi on pääsääntöisesti kirjallista postitse prosessaamista, on ymmärrettävää, että muutoksenhakutuomioistuimet helposti vieroksuvat omaksua jutussa viran puolesta sellaista juridista näkemystä, johon asianosaiset eivät ole tulleet kiinnittäneeksi huomiota ja joka näin on jäänyt vaille perusteellista kontradiktorista prosessaamista.

Tarkoituksenmukaisuussyyt eivät kuitenkaan riitä syrjäyttämään edellä esitettyjä väittämistaakka- ja res judicata-instituutioihin nojautuvia dog-

---

[130] Ks. lausutun johdosta adheesioprosessia laajemmasta näkökulmasta *Ekelöf* III s. 68 s., jossa hän käsittelee tuomion prekluusiovaikutuksen (domens preklusionsverkan) suhdetta kanneperusteeksi esitettyyn oikeustosiseikastoon. – Ks. tästä kysymyksestä erit. väittämistaakkainstituution näkökulmasta edellä 9 § alaviite 86:n jäljessä olevaa esitystä.

[131] Heikon prosessinjohdon synnyttämistä muutoksenhakuprobleemoista ks. myös *Virolainen* LM 1983 s. 165.

maattisia perusteluja. Sovellettuna yllä selostetussa ratkaisussa KKO 1984 I 2 kyseessä olleeseen korvausprosessiin: ellei korkein oikeus olisi katsonut voivansa ottaa ilman lisäselvitystä »suoraan» kantaa siihen, oliko tässä tapauksessa korvausvaatimukselle vahingonkorvauslain mukaisia hyväksymisedellytyksiä, probleema olisi voitu hoitaa joko lisäkirjelmien vaihdolla (OK 30: 19), suullisella käsittelyllä korkeimmassa oikeudessa (OK 30: 20) tai palauttamalla juttu korvauspuolen osalta alioikeuteen. Myös korvausta vaatineen asianomistajan oikeussuojan toteutumisen kannalta kaikki nämä vaihtoehdot olisivat olleet edullisempia kuin kokonaan uusi kanne alioikeudessa, johon korkeimman oikeuden ratkaisu johtaa ja jonka sallittavuutta voidaan esitetyistä res judicata-syistä pitää ylipäätäänkin tulkinnanvaraisena.

Tässä yhteydessä on syytä todeta, että *verorikosjutuissa* oikeuskäytäntö näyttää ainakin voittopuolisesti asettuneen sille kannalle, että myös korvausvaatimus hylätään katsottaessa ettei syytetyn menettely ole juridisesti tarkasteltuna rikos.

> *KKO 1983 I 3*: Yhtiön toimitusjohtaja oli laiminlyönyt liikevaihtoverolain 24 §:n mukaisesti suorittaa liikevaihtoveroa säädetyssä ajassa. Häntä vastaan sanotun lain 81 §:n 2 mom:n nojalla ajettu syyte ja häneen kohdistettu korvausvaatimus hylättiin lakiin perustumattomina.

Korkeimman oikeuden ratkaisun perustelujen mukaan syytteen hylkäämisen ohella myös korvausvastuusta vapauttaminen on seurannut siitä, ettei liikevaihtoveron maksamisen laiminlyöntiä mainitun lain 24 §:ssä säädetyssä ajassa voitu katsoa rikokseksi eikä syytetty siten ollut syyllistynyt rangaistavaan tekoon.

Tällaisen ratkaisuvaihtoehdon taustalla lienee ajatus, että veroasioissa vahingonkorvausvelvollisuus liittyy vain verorikoksiin eräänlaisena »ylimääräisenä» seurauksena, kun taas muu oikeudenvastainen menettely ei synnytä korvausvastuuta.[132] Eli verorikosten ulkopuolella verottajan tulee saataviensa perinnässä tyytyä vero-oikeudellisiin keinoihin. Noudatetun linjan vahingonkorvausjuridinen perusta on kyllä sekin löydettävissä VahKL 5: 1:stä. Verottajalle saamatta jääneen veron muodossa syntynyt

[132] *Ahonen* Verotus 1980 s. 381.
Tämä doktriini merkitsee vastaavan säännön noudattamista myös vastuun *subjektiivisten* kriteereiden arvioimisessa. Jos verorikos on rangaistava vain tahallisena (esim. veropetos), seuraa tahallisuuden jäämisestä näyttämättä toteen, paitsi syytteen myös korvausvaatimuksen hylkääminen.

vahinko on laadultaan ns. puhdas varallisuusvahinko eli vahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon. VahKL 5: 1:n mukaan tällaisen vahingon korvaaminen edellyttää, että vahinko on aiheutettu joko rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä tai että korvaamiseen muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä.

Verorikosjutuissa voidaan siis katsoa VahKL 5: 1:ää tulkitun siten, että verottajan korvausvaatimuksen hyväksyminen edellyttää rangaistavaksi säädetyn teon toteennäyttämistä.[133] Merkille pantavaa kuitenkin on, ettei oikeuskäytännössä korvausvaatimusten hylkäämisiä ole perusteltu puhtaan varallisuusvahingon korvaamisedellytyksiä säätelevin normein, vaan vaatimukset on yleensä hylätty »lakiin perustumattomina», mikä viittaa pikemminkin jonkinlaiseen intuitiiviseen »käsitelainopilliseen» ajatukseen yksinomaan »rikosperusteen» hyväksyttävyydestä.

Verolainsäädännöstä löytyvät erityissäännökset vahingonkorvausvelvollisuudesta (ks. mm. PerintöVL 70,3 §, LeimaL 100 §, EnnakkopL 62 §, ElokuvaveroL 18,1 § ja AutoveroL 24 §) koskevat nekin kaikki vain verorikoksella aiheutetun vahingon korvaamista. Näiden erityissäännösten mukainen korvausvastuu vaatii siis syntyäkseen, että vahingon aiheuttajan syyksi katsotaan verorikoksena rangaistava teko.

Rikoksen objektiivisella puolella on korvausvaatimuksen kohtaloa ajatellen syytä vielä kiinnittää huomiota tilanteeseen, jossa ns. *oikeuttamisperuste* poistaa teon oikeudenvastaisuuden ja syyte sen vuoksi hylätään. Oikeuttamisperusteita ovat mm. hätävarjelu, pakkotila, loukatun suostumus, virkavelvollisuus ja hoitotarkoituksessa suoritettu pakkotoimenpide.[134] Oikeuttamisperusteen poistaessa teon rikosoikeudellisen oikeuden-

---

[133] Tapauksessa *KKO 1983 II 155* (ään.) katsottiin, ettei syytetty, joka oli jättänyt liikevaihtoveroilmoitukset antamatta eikä ollut antanut veroviranomaiselle mitään muutakaan verotuksen perusteena käytettävää tietoa, ollut syyllistynyt veropetokseen. Myös verottajan korvausvaatimukset hylättiin jutussa, mutta hylkääminen perustettiin siihen, ettei verottajalle ollut aiheutunut ilmoitusten antamatta jättämisestä vahinkoa, koska verotus oli ilmoitusten puuttumisen vuoksi toimitettu arvion perusteella ao. verokausilta todellista suurempana.

Ratkaisusta on kuitenkin uskaliasta tehdä päätelmää, että verorikosjutussakin hyväksyttäisiin ns. siviiliperusteet korvausvaatimusten pohjaksi. Jutussa oli näet kysymys paitsi veropetoksesta myös liikevaihtoverolain säännösten rikkominen-nimisestä rikoksesta, jota koskevan syytteen HO kuitenkin hylkäsi vanhentuneena. KKO:ssa verottaja vaati – siltä varalta, ettei veropetossyyte menestyisi – toissijaisesti korvausta liikevaihtoverolain säännösten rikkomisen perusteella, vaikkakin tältä osin teko oli rikoksena vanhentunut (vanhentunut verorikos perustaa korvausvelvollisuuden, mikäli VahKL 7: 2:n mukainen vanhentumisaika ei ole kulunut umpeen). Korvausvaatimuksen väitetty »rikosoikeudellinen» perusta näyttää siis olleen KKO:ssa veropetostunnusmerkistöä laajempi.

[134] Oikeuttamisperusteista ja niitä koskevien normien tulkinnasta rikosoikeudessa ks.

vastaisuuden tekoa ei tavallisesti saateta pitää myöskään korvausvastuuta synnyttävänä.[135] Sääntö ei kuitenkaan ole poikkeukseton. Esimerkiksi pakkotilassa tehdystä teosta voi yksittäistapauksessa seurata korvausvelvollisuus, vaikkei tekoa pidettäisikään rikosoikeudellisesti oikeudenvastaisena.[136] Prosessioikeudellisessa tutkimuksessa ei ole aiheellista ryhtyä yksityiskohtaisesti analysoimaan, milloin rikosoikeudellisten oikeuttamisperusteiden tulkinta johtaa syyte- ja vahingonkorvauspuolella eri suuntiin meneviin ratkaisuihin. Prosessuaalisesti on merkittävää se, että korvausvaatimuksen itsenäinen siviilioikeudellinen arvostelu on OK 14: 11:n nojalla rikosjutussakin mahdollista.

Oikeudenkäyntimenettelyn näkökulmasta katsoen rikosoikeudelliset oikeuttamisperusteet herättävät adheesiotilanteessa mielenkiintoa lähinnä *todistustaakka*kysymysten kannalta. Rikosprosessissa syyttäjällä (asianomistajalla) on todistustaakka teon rikosoikeudellisesta oikeudenvastaisuudesta ja näin ollen myös siitä, ettei lain tunnustamaa oikeuttamisperustetta ole in concreto käsillä.[137] Syyttäjän on mm. näytettävä, ettei teko ole tehty hätävarjeluksessa tai pakkotilassa.[138] Jos oikeuttamisperusteita sen sijaan tarkastellaan siviiliprosessin näkökulmasta – onhan korvausvaatimus rikos-

---

Anttila s. 18 ss., *Honkasalo* Yleiset opit I s. 142 ss., *Anttila–Heinonen* s. 73 ss. sekä erit. hätävarjelun ja pakkotilan osalta *Majanen* passim.

[135] *Routamo–Hoppu* s. 45 ss., *Saxén* s. 40 s. sekä *Hellner* s. 63 s. Ks. lisäksi *Hakulinen* s. 276 ss.

[136] Pakkotilasäännöstön tulkinnasta vahingonkorvausoikeudelliselta kannalta ks. *Routamo–Hoppu* s. 47, jossa kiinnitetään huomiota paitsi pakkotilassa olennaiseen intressivertailuun suojeltavan ja uhrattavan edun välillä, myös siihen missä henkilörelaatiossa korvausvaade ilmenee.

Vrt. *Hakulinen* s. 285 ss., jossa pakkotilaa ei pidetä oikeuttamisperusteena lainkaan, vaan yksistään syyllisyyteen vaikuttavana anteeksiantoperusteena, joka ei monestikaan poista vahingonkorvausoikeudellista tuottamusta. Tässä suhteessa Hakulinen on omaksunut kannan, jota vanhemmassa kirjallisuudessa on edustanut *Forsman* s. 199 s.

Myös hätävarjelu, vaikka se poistaakin teon rangaistavuuden, saattaa yksittäistapauksessa johtaa *sivulliselle* aiheutuneen vahingon korvaamiseen. Ks. *Routamo–Hoppu* s. 46.

Loukatun suostumukseen liittyvässä vahingonkorvausproblematiikassa taas on keskeistä se, kuinka pitkälle suostumus kulloinkin ulottuu. Ks. lähemmin *Anttila* s. 123 ss., *Routamo–Hoppu* s. 47 s. sekä *Hakulinen* s. 277 s.

[137] *Tirkkonen* Rp II s. 150, *Ekelöf* IV s. 128.

[138] *Tirkkonen* m.t. ib. ja siellä mainittu kirjallisuus, jossa on – etenkin vanhemmassa kirjallisuudessa – esitetty eritoten hätävarjelun osalta myös syytetyn todistustaakkaa kannattavia mielipiteitä.

Syytetylle saattaa kyllä syntyä oikeuttamisperusteen olemassaoloa koskeva näyttövelvollisuus oikeudenkäynnissä todistustaakan *siirtymisen* tuloksena. Tätä ns. »väärää» todistustaakkaa ei kuitenkaan pidä sekoittaa »oikeaan» ensisijaiseen todistustaakkaan. Vrt. tämän johdosta myös *Ekelöf* IV s. 123.

jutussakin siviilioikeudellinen kanne – tilanne muuttuu todistustaakkaan nähden problemaattisemmaksi. Ei vaikuta lainkaan selvältä, että todistustaakka nytkin olisi kantajalla, vaan vähintäänkin yhtä luontevalta näyttäisi ajatus, että hätävarjelu, pakkotila, loukatun suostumus ym. kuuluvat sellaisiin oikeuden syntymistä ehkäiseviin oikeustosiseikkoihin, joiden olemassaolosta todistustaakka ns. tosiseikkojen kolmijako-opin mukaan on vastaajalla.[139] Todistustaakan sälyttämistä vastaajalle saatettaisiin puoltaa myös helpommalla näyttömahdollisuudella: on helpompaa näyttää vaikkapa vahingon kärsineen suostumuksen olemassaolo kuin se, ettei suostumusta ole annettu.[140]

Näistä argumenteista huolimatta täytynee tässäkin pitäytyä edellä esitettyyn yleissääntöön *todistustaakan yhtenäisestä jakautumisesta* jutun rikos- ja vahingonkorvausoikeudellisella puolella siltä osin kuin on kyse identtisistä oikeustosiseikoista (mikä ei sulje pois mahdollisuutta todistustaakan erisuuntaisesta jakautumisesta, milloin oikeustosiseikastokokonaisuudet syyte- ja korvauspuolella poikkeavat toisistaan, ks. edellä alaviite 33:n jäljessä). Eli kantajalla on oikeuttamisperusteiden osalta todistustaakka (= velvollisuus näyttää, ettei oikeuttamisperustetta ole käsillä) myös sikäli kuin ne ovat korvauskysymyksen ratkaisemisessa relevantteja.

Tosiseikkojen kolmijakoon perustuva sääntö, jonka mukaan kantaja on näyttövelvollinen oikeutta perustaviin tosiseikkoihin nähden, kun taas vastaajan on näytettävä toteen oikeuden syntymistä ehkäisevät ja oikeutta kumoavat tosiseikat, ei ole siviiliprosessissakaan poikkeukseton, vaan itse asiassa vain eräänlainen lähtökohta, jota ei voida kategorisesti yleistää.[141] Jako on lisäksi sikälikin ongelmallinen, että oikeutta ehkäisevän tosiseikan negaatio kuuluu samalla oikeutta perustaviin tosiseikkoihin.[142] Vahingonkorvausoikeudessa niitä ilmiöitä, jotka rikosoikeudessa luokitellaan oikeuttamisperusteiksi, onkin käsitelty vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuk-

---

[139] Ks. vastaajan todistustaakasta tältä osin *Tirkkonen* Todistuslainsäädäntö s. 16, *sama* Sp II s. 123. Tirkkonen on omaksunut *Wreden* (II s. 106) kannan.

[140] Näyttömahdollisuuden merkityksestä todistustaakan jakautumisessa ks. *Halila* Todistustaakka s. 297 ss., jossa korostetaan näyttömahdollisuuden merkitystä erityisesti varallisuusoikeudellisiin sopimussuhteisiin liittyvissä todistustaakkakysymyksissä. – Deliktiperusteisen vahingonkorvauksen alueella näyttömahdollisuus ei tosin saa vastaavaa todistustaakkaopillista merkitystä, mutta korvausjutuissakaan ei tyystin voida jättää huomiotta sitä, kumman asianosaisen toimesta näyttö on helpommin järjestettävissä.

[141] *Halila* Todistustaakka s. 37 ss. Ks. myös *Tirkkonen* Sp II s. 126 ss.

[142] Ks. *Ekelöf* IV s. 112, jossa näistä syistä hylätään koko kolmijakorakennelma. Vrt. myös *Halila* m.t. s. 37 ss. Halila ei tosin suoraan hylkää kyseistä jaottelua, mutta ei toisaalta käytä sitä tutkimuksessaan sanottavasti hyväkseen.

sen eräänlaisina negatiivisina edellytyksinä, joiden olemassaolo saattaa merkitä tuottamuksen puuttumista.[143] Kuten tunnettua, kantajan on ulkokontrahdillisissa vahingonkorvausjutuissa näytettävä toteen vastaajan tuottamus.[144] Tämä huomioonottaen on johdonmukaista, että todistustaakka myös tällaisiin tuottamuksen negatiivisiin edellytyksiin nähden on kantajalla.

Näin sulkeutuu pois rikosjutussa sellainen ratkaisu, jossa syyte hylätään, koska syyttäjän näyttö ei riittävällä vakuuttavuudella eliminoi pois hätävarjelun mahdollisuutta, mutta jossa korvausvaatimus puolestaan hyväksytään, koska vastaaja ei ole kyennyt näyttämään toteen, että kyse olisi ollut hätävarjelusta. Tällainen oikeudenkäyntiaineiston ristiriitainen arviointi vaikuttaisikin peräti omituiselta. Kantajan todistustaakka ei vallitse yksin adheesiotilanteessa, vaan kantajalla on yhtä laaja näyttövelvollisuus myös silloin, kun hän ajaa korvauskannetta erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Yhdentekevää on, onko korvauskanne pantu alunalkaen erikseen vireille vai onko tuomioistuin erottanut korvausvaatimuksen syytteen yhteydestä erilliseksi riitajutuksi. Adheesion synnyttäminen tai purkaminen ei saata siirtää todistustaakkaa tiettyyn yksittäiseen oikeustosiseikkaan nähden asianosaistaholta toiselle. Oikeuttamisperusteiden poissuljenta on näin ymmärrettynä »osa vahingonkorvausoikeudellista culpaa», jonka suhteen todistustaakka on kantajalla, ajettiinpa kannetta kumman prosessilajin muodoin tahansa.[145]

---

[143] *Routamo–Hoppu* s. 62 s. Ks. lisäksi erit. *Saxén* s. 40 s. Saxén huomauttaa aiheellisesti, että esim. hätävarjelutapauksissa on kyse paljolti siitä, kuinka vahingon aiheuttaja *on kokenut* tilanteen.

Vahingonkorvausoikeudellisen tarkastelukulman voidaan näin sanoa poikkeavan rikosoikeudellisesta systematiikasta, jossa puheena olevia ilmiöitä tarkastellaan rikoksen *objektiiviseen* puoleen vaikuttavina oikeuttamisperusteina. Vahingonkorvausoikeudessa onkin pitkälti luovuttu oikeudenvastaisuus-käsitteestä, joka puolestaan rikosoikeudessa näyttää säilyneen enemmän esillä.

[144] *Tirkkonen* Sp II s.

[145] Siltä osin kuin rikosprosessissa aktualisoituu *sopimusperusteinen* korvausvastuu (ks. edellä 3 § alaviite 81:n jäljessä), jossa vastaajalla on todistustaakka siitä, ettei hänen puolellaan ole tuottamusta, merkitsee tämä periaatteessa ja lähtökohtaisesti sitä, että vastaajan on näytettävä myös mahdollisesti aktualisoituvan oikeuttamisperusteen olemassaolo. Mikäli hän tässä onnistuu, hylätään korvauskanteen ohella myös häntä vastaan ajettu syyte. Kuitenkin jos kysymys oikeuttamisperusteen olemassaolosta on jäänyt syytepuolella epäselväksi ja syyte hylätään sen vuoksi, ettei syyttäjä ole kyennyt eliminoimaan oikeuttamisperusteen olemassaoloa, ei vastaajan tarvinne enää näyttää puolestaan oikeuttamisperustetta toteen välttyäkseen sopimusperusteiselta korvausvastuulta. Todistustaakka ei voi olla samaan oikeustosiseikkaan nähden nytkään tällä tavoin eri asianosaistahoilla. Eli jos syyte sanotulla perusteella hylätään, ratkaisu ei voi sisältää langettavaa kannanottoa myöskään sopimusperusteisesta culpasta.

Oikeuttamisperusteita koskevassa todistustaakkaproblematiikassa kantajan näyttövelvollisuus niin rikos- kuin siviilioikeudellisellakin puolella vaikuttaisi ehkä »todellista ankarammalta», ellei kiinnitettäisi huomiota ilmiöön nimeltä *todistustaakan siirtyminen*. Milloin syyttäjä on esittänyt ns. normaalinäytön, jonka perusteella syyte tultaisiin hyväksymään, eikä jutussa ole tullut esille mitään oikeuttamisperusteen olemassaoloon viittaavaa, vastaajalle käy välttämättömäksi esittää oikeuttamisperusteen olemassaolosta näyttöä välttyäkseen langettavalta tuomiolta.

Koska syytetyn esittämässä näytössä on kyse vastatodistelusta (vars. todistustaakka syyttäjällä), siltä ei vaadita täyttä näyttöä. Riittää, että syytetyn näyttö sen verran horjuttaa päänäyttöä, ettei viimeksi mainittu enää käy riittävästä näytöstä. Tavallisesti vastanäytöksi vaaditaan kuitenkin enemmän kuin pelkkä väite oikeuttamisperusteen olemassaolosta. Joka tapauksessa syytetty kantaa tavallaan riskin siitä, että hänen edukseen koituva oikeuttamisperusteseikasto jää tulematta prosessissa esille, eli hänellä on – vaikkei varsinaista primääriä todistustaakkaa – niin kuitenkin monesti de facto *väittämistaakka* oikeuttamisperusteen olemassaolosta.

c) Syytteen ja korvausvaatimuksen johdosta annettavien ratkaisujen yhdenmukaisuus edellyttää sen lisäksi, että itse vahingonaiheuttamistapahtumaa arvostellaan rikos- ja siviilivastuun syntymisen perustana samalla tavoin, myös yhdenmukaista *vanhentumis*arvostelua. Rikoksen törkeysasteen mukaan porrastetut rikosoikeudelliset vanhentumisajat (RL 8 luku) eivät kuitenkaan aina osu yksiin vahingonkorvaussaatavan vanhentumisajan kanssa. RL 8: 1:n mukaan rikos vanhentuu joko kahdessa, viidessä, kymmenessä tai kahdessakymmenessä vuodessa tekoon sovellettavan rangaistusasteikon rangaistusmaksimista riippuen, kuitenkin niin, ettei rikos vanhennu lainkaan, jos siitä säädetty kovin rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus. Rikokseen (= syytteessä tarkoitettuun tekoon perustuva vahingonkorvaussaaminen taas vanhentuu VahKL 7: 2:n mukaan – ellei spesiaalisäädösten erityisistä vanhentumisajoista muuta johdu – kymmenessä vuodessa vahingon tapahtumisesta sillä poikkeuksella, että milloin oikeus panna rikos syytteeseen kestää pitemmän ajan, voidaan vahingonkorvaustakin vaatia samassa ajassa.[146]

Näin ollen voidaan rikosjutun syyte- ja vahingonkorvauspuolella päätyä vanhentumisarvostelussa vastakkaisiin tuloksiin. Tosin VahKL 7: 2:n mää-

[146] Edellä alaviite 79:n jäljessä on käsitelty rikosoikeudellisen vanhentumisen suhdetta vahingonkorvausvaatimukseen mahdollisesti sovellettaviin erityisiin vanhentumisaikoihin.

räykset kyllä merkitsevät sitä, että mikäli syyte on nostettu vanhentumisajan kuluessa, korvaussaatavakaan ei voi olla vanhentunut lukuunottamatta sitä harvinaista tilannetta, jossa korvaussaatavan vanhentumisaika ehtii kulua umpeen rikosoikeudenkäynnin aikana ennen korvausvaatimuksen esittämistä. Syytteen vireillepano ja siihen RL 8: 2,1:n mukaisesti liittyvä rikosoikeudellisen vanhentumisen katkaiseminen ei näet vielä katkaise korvaussaatavan vanhentumista, vaan korvausvaade vaatii omat katkaisutoimenpiteensä. Tavallisesti vanhentumisristiriita aktualisoituukin siinä muodossa, että rikos katsotaan vanhentuneeksi, mutta korvausvaatimus on VahKL 7: 2:n mukaan vielä vanhentumaton.[147]

OK 14: 11:n säännös syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen välisestä prosessuaalisesta kohtalonyhteydestä soveltuu epäilyksittä myös tilanteisiin, joissa syyte tulee hylättäväksi vanhentuneena. Kyseessä on lainkohdan tarkoittama tapaus, jossa syytteenalaisesta teosta ei »muusta syystä» (nyt vanhentumisen vuoksi) voida tuomita rangaistusta. Eli korvausvaatimuksen oikeutus on rikoksen vanhentumisesta huolimatta jutussa *tutkittavissa* ja myös *hyväksyttävissä,* jos korvausta on vaadittu VahKL 7: 2:ssa säädetyn vanhentumisajan kuluessa.[148]

Korvausvaatimuksen hyväksyminen tällaisessa tilanteessa ei edellytä, että kantajan tulisi vedota »siviilioikeudelliseen vanhentumattomuuteen». Juridinen vanhentumisarvostelu sinänsä on lainsoveltamiskysymys, johon asianosaisten väittämistaakka ei ulotu. Vanhentumisen kannalta relevantit *oikeustosiseikat* kuuluvat kyllä väittämistaakkainstituution piiriin. On kui-

[147] Ei ole harvinaista, että rikos todetaan oikeudenkäynnissä vähäisemmäksi kuin miksi se on syytteessä arvioitu. RL 8: 1,3:n mukaan tarkoitetaan vanhentumista säätelevällä kovimmalla rangaistuksella sitä rangaistusta, joka tapaukseen sovellettavassa rangaistussäännöksessä on asiassa ilmenevien seikkojen vallitessa tehdystä rikoksesta säädetty enimmäisrangaistukseksi (ks. *HE 130/1972* s. 3 s. ja *Koskinen* DL 1973 s. 104 ss.). Tällainen RL 8 luvussa omaksuttu in concreto-tarkastelutapa on omiaan lisäämään »vanhentumisvaaraa» syyteprosessissa.

On myös huomattava, että VahKL 7: 2:n mukainen vanhentumisaika alkaa kulua *vahingon tapahtumisesta,* joka ajankohta voi olla myöhäisempi kuin se hetki (rikoksen tekopäivä), josta rikoksen vanhentuminen RL 8: 3,1:n mukaan alkaa. Tällaisen tilanteen syntyminen on mahdollista silloin, kun vahinkoseuraus ei kuulu rikoksen tunnusmerkistöön, so. se ei ole teon rangaistavuuden edellytys. Päinvastaisessa tapauksessa rikosoikeudellinenkin vanhentuminen alkaa kulua vasta seurauksen ilmenemisestä (RL 8: 3,1 ja sen johdosta *Koskinen* DL 1973 s. 110 s.).

[148] Edellä (alaviite 21:n jäljessä) omaksutun tulkinnan mukaan on perusteltua soveltaa OK 14: 11:n menettelyohjetta myös silloin, kun syyte *jää tutkimatta* asianomistajarikoksen vanhentumisajan (RL 8: 6) umpeenkulumisen vuoksi, vaikka OK 14: 11 ei muutoin sovellukaan tutkimattajättämistilanteisiin.

tenkin katsottu, ettei kantajalla ole väittämistaakkaa saatavan vanhentumattomuudesta, vaan että *vastaajan* on päinvastoin vedottava korvaussaatavan vanhentumiseen (= vanhentumisen perustaviin oikeustosiseikkoihin).[149] Eli vanhentumista ei oteta viran puolesta huomioon.[150]

Toisaalta kantajalle täytynee asettaa *todistustaakka* saatavan vanhentumattomuudesta, sikäli kuin vanhentumiskysymys käy vastaajan väitteen johdosta riitaiseksi. Kantajan on tämän mukaan näytettävä ensiksikin, että saatava on syntynyt niin myöhään, ettei se ole päässyt vanhentumaan.[151] Lisäksi kantajan on tarpeen tullen näytettävä, että vanhentumisaika on aikaisemman keskeyttämistoimenpiteen vuoksi vielä auki.[152] Kantajalla on todistustaakan lisäksi myös väittämistaakka vanhentumisen keskeyttämisestä.[153] Ei näet voitane ajatella asetettavaksi vastaajalle väittämistaakkaa siitä, ettei vanhentumista ole keskeytetty, vaikka hänen onkin vedottava vanhentumiseen yleensä, jotta katkaisemisongelma voisi ylipäätään tulla esille.[154]

Milloin syyteoikeus on jutussa vanhentunut, tuomioistuimen ei tule antaa päätöksessään lausuntoa, jossa syytetty todetaan syypääksi hänen viakseen väitettyyn rikokseen (näin *KKO 1985 II 3*).[155] Jos korvaussaatava on tällöin vielä vanhentumaton (ja myös muissa suhteissa materiaalisesti oikeutettu), korvausvelvollisuuteen tuomitsevan ratkaisun perustelut tulee

---

[149] Ks. siviiliprosessin osalta Ruotsissa *Boman* s. 207 ss., erit. s. 214.

[150] Näin VahKL 7: 2:ää edeltäneen RL 9: 6:n (verr. VanhA) osalta *Halila* Todistustaakka s. 108 ja *Halila–Ylöstalo* s. 102. Vrt. erityisten vanhentumisaikojen osalta edellä alaviite 87:n kohdalla olevaa esitystä.

[151] Tällä kannalla *Rekola* I s. 222, samoin *Halila* Todistustaakka s. 110 sekä *Boman* s. 209. Kysymys on kyllä ollut oikeustieteessä riitainen (ks. *Halila* m.t. s. 110 alaviite 82:ssa mainittuja lähteitä).

Kantajan todistustaakka on erityisesti adheesiotilannetta ajatellen sikäli johdonmukainen, että rikosjutussa kantajapuolen on tarpeen tullen näytettävä rikoksen tapahtuneen siksi myöhään, ettei rikos ole päässyt vanhentumaan. Ks. *Halila* LM 1959 s. 356 s., *sama* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 298 sekä *Ekelöf* IV s. 128. Vrt. *Tirkkonen* Rp II s. 152, jossa todistustaakka asetetaan syytetylle.

[152] *Halila* Todistustaakka s. 107.

[153] *Boman* s. 216.

[154] Keskeyttämisen suhteen väittämistaakka ja todistustaakka jakautuvat siis asianosaisten kesken samalla tavoin, vaikka vanhentumiskysymys onkin esimerkki tilanteesta, jossa osin poiketaan tästä yhdenmukaisuudesta (vrt. edellä 9 § alaviite 25).

[155] Vrt. kuit. *KKO:n päätös 24. 9. 1985 n:o 2430* ns. metro-oikeudenkäynteihin kuuluneessa virkasyytejutussa, jossa osa syytteessä tarkoitetuista teoista on luettu syytteessä olleiden virkamiesten syyksi varomattomuudesta tehtynä virkavirheenä, mutta syytteet on näiltä osin hylätty vanhentuneina. (Ratkaisusta ei ole tehty selostusta tai tiedonantoa.)

muotoilla sillä tavoin »siviilioikeudellisesti», ettei niihin sisällytetä nimenomaista lausumaa rikosoikeudellisesta syyllisyydestä.

Tähän liittyen on toisaalta huomattava, ettei rikoksen katsominen vanhentuneeksi estä tuomitsemasta – sikäli kuin VahKL 7: 2:n mukainen vanhentumisaika on tallella – korvausta sellaisistakaan vahingoista, joiden korvattavuus edellyttää aineellisen vahingonkorvausoikeuden mukaan »rangaistavaa tekoa» tai »rikosta» (ks. VahKL 5: 1 ja 5: 6 sekä KorkoL 8 §). Tulkintalinja on siten sama kuin mitä edellä on esitetty tilanteesta, jossa syytteen hylkääminen aiheutuu syytetyn katsomisesta syyntakeettomaksi (ks. edellä alaviite 120:n jäljessä). Materiaaliseen vahingonkorvausnormistoon sisältyvä rikoskriteeri korvausvelvollisuuden syntymisen edellytyksenä ei tarkoita sitä, että teon tulisi olla rikosoikeudellisesti vanhentumaton. Vanhentumiskysymys on vielä syyntakeisuusarvostelua selvemmin itse rikollisen teon ulkopuolinen seikka. Korvaussaatava vanhentuu VahKL 7: 2:n mukaan kymmenessä vuodessa vahingon tapahtumisesta – silloinkin, kun korvausvastuun syntymisen edellytykseksi säädetty rikos vanhentuu tätä lyhyemmässä ajassa. VahKL 7: 2:n mukaista aikaa lyhyempi rikosoikeudellinen vanhentumisaika ei vaikuta rajoittavasti korvausvastuun ulottuvuuteen.

Materiaalisen vahingonkorvaussäännöksen asettama rikosedellytys on luonnollisesti mainittava korvauskanteen hyväksyvän tuomion perusteluissa. Mikäli rikos on jo vanhentunut, tuomioistuin joutuu näin lausumaan vastaajan syyllistymisestä vanhentuneeseen rikokseen eli toimimaan de facto vastoin prejudikaatissa *KKO 1985 II 3* julkilausuttua periaatetta. Tämä prosessiperiaatteiden »loukkaus» on kuitenkin pakko tässä tilanteessa sallia: yhtäältä rikoksen vanhentumisaikaa pitempi korvaussaatavan vanhentumisaika antaa vahingon kärsineelle oikeuden saada korvaus myös rikosta edellyttävästä vahingosta, vaikka syyteoikeus olisi jo vanhentunut, ja toisaalta vahingonkorvausnormiin sisältyvä rikostunnusmerkki ei anna tuomioistuimelle mahdollisuutta käyttää perusteluissa kiertoilmaisua.

Tiukan muodollisesti ajatellen puheena olevassa tilanteessa ei kuitenkaan ole kyseessä ristiriita saman ratkaisun lopputuloksen (= syytteen hylkääminen) ja perustelujen (= syytetty todetaan syypääksi rangaistavaan tekoon) välillä. Syyte ja korvauskanne ovat näet toistensa yhteyteen kumuloituinakin sinänsä kaksi eri juttua. Adheesiotilanteessa syytteen ja korvausvaatimuksen johdosta kirjoitetaan vain yhteiset perustelut, mistä seuraa, ettei syytteen hylkäävää rikosratkaisua voida pitää »puhtaana» syyllisyyslausumasta. Tilanne onkin ongelmattomampi, jos korvauskannet-

ta ajetaan erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä – joko alunalkaen eri juttuna tai kumulaation purkauduttua. Tällöin sekä syytteen että korvausvaatimuksen johdosta annettavat ratkaisut sisältävät vain »omat» perustelunsa. Ei kuitenkaan voida vaatia, että havaitessaan perusteluongelman aktualisoituvan tuomioistuimen tulisi erottaa korvausvaatimus erilliseksi riitajutuksi.

10.2. KORVAUSVASTUUN JAKAUTUMISEEN JA KORVAUKSEN SOVITTELUUN LIITTYVIÄ PROSESSUAALISIA KYSYMYKSIÄ

10.2.1. Kysymyksenasettelu – Rikosjutussa aktualisoituvaa korvausvastuun jakautumista koskevat pääsäännökset löytyvät VahKL 6 luvusta. VahKL 2 ja 4 luvussa ovat puolestaan tärkeimmät määräykset korvauksen sovittelun eli kohtuullistamisen muodossa tapahtuvasta vastuun rajoittamisesta. Vahingonkorvauslain vastuunjako- ja sovittelusäännökset ovat varsinaisesti aineellisoikeudellisia, mutta niitä joudutaan tulkitsemaan myös *prosessioikeuden* näkökulmasta selviteltäessä vastuunjaon ja sovittelun toteuttamista oikeudenkäynnissä. Säännöksiin liittyvät menettelyongelmat ovat periaatteessa *yleisprosessuaalisia,* so. tulevat esille riippumatta siitä, ajetaanko korvausvaatimusta rikosjutun yhteydessä vaiko erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Vastuunjako- ja sovittelukysymysten käsittely adheesioproblematiikkaa käsittelevän esityksen yhteydessä on kuitenkin perusteltua sen vuoksi, että rikosjuttuun kumuloidussa korvausasiassa asianosaisasetelma ja olosuhteet ovat usein sellaiset, että vastuunjako- ja/tai sovittelusäännöksiä joudutaan soveltamaan. Problematiikan selvittelyä puoltaa myös se, että säännösten käytännöllinen merkitys on varsin suuri.

Korvausvastuun jakautuminen ja korvauksen sovittelu voidaan systemaattisessa suhteessa jakaa kahteen henkilösuhderyhmään: a) vastuunrajoituskysymyksiin korvausvelvollisen ja vahingon kärsineen välillä ja b) ongelmaan siitä, miten vastuu jaetaan useiden korvausvelvollisten kesken. Jälkimmäisessä ryhmässä voidaan erottaa edelleen toisistaan useiden vastuu vahingon kärsineelle ja korvausvelvollisten (lopullinen) keskinäinen vastuunjako. Tämä materiaalisessa vahingonkorvausoikeudessa käytetty

jaottelu[156] tarjoaa käyttökelpoisen perussystematiikan myös prosessuaaliselle tarkastelulle.

Korvausvelvollisen ja vahingon kärsineen välisen suhteen selvittelyssä on kyse perusteista, jotka johtavat luopumaan täyden korvauksen periaatteesta, jolloin osa vahingosta jää vahingon kärsineen itsensä kannettavaksi. Tällaisina korvausvastuuta rajoittavina tekijöinä on mainittava ensinnäkin VahKL 6: 1:ssä säännellyt vahingon kärsineen oma myötävaikutus vahingon syntymiseen sekä muu vahingon aiheuttaneen teon ulkopuolinen seikka, joka osaltaan on ollut syynä vahinkoon. Vastuun rajoittamista merkitsee myös korvausvastuun varsinainen sovittelu eli kohtuullistaminen, jota koskevat määräykset sisältyvät VahKL 2: 1,2:een (sovittelua koskeva yleissäännös), 4: 1,1:een ja 2,1:een (työntekijän ja virkamiehen korvausvastuun sovittelu), 3: 6:een (työnanatajan isännänvastuun sovittelu) sekä 2: 2:een ja 3:een (alaikäisen sekä mielisairaan tms. mielentilaltaan häiriintyneen korvausvastuun sovittelu). Vastuuta rajoittavia säännöksiä on myös vahingonkorvausvelvollisuutta säätelevissä erityislaeissa.[157] Näiden vastuurajoitussäännösten soveltaminen aktualisoituu rikosjutussa verraten harvoin. Ne jätetäänkin seuraavassa tarkastelun ulkopuolelle ja esitys rajoitetaan koskemaan vain vahingonkorvauslain vastuunrajoitussäännösten prosessuaalista problematiikkaa.

Menettelyoikeudellisen tarkastelutavan vuoksi esityksessä ei puututa vastuunrajoitusnormien aineellisoikeudelliseen tulkintaan eli kysymykseen, millaiset olosuhteet oikeuttavat sovittelemaan korvausta, yhtä vähän kuin ryhdytään selvittämään sovittelun suuruuteen vaikuttavia tekijöitä. Sen sijaan selvitellään *prosessuaalista* perusongelmaa eli sitä, millä edellytyksillä tuomioistuin voi ottaa huomioon vastuunrajoitusperusteen olemassaolon. Onko asianosaisilla *väittämistaakka* vastuun rajoittamista perustaviin oikeustosiseikkoihin nähden vai voiko tuomioistuin ottaa ne huomioon viran puolesta?

Väittämistaakan lisäksi on aihetta tarkastella myös vastuunrajoituspe-

[156] Ks. *Routamo–Hoppu* s. 171 ss. ja s. 285 ss.

[157] Ks. esim. MeriL 12–22 §:ssä (L:ssa 13. 9. 1984/295), AtVastuuL 18 §:ssä ja RautatVastuuL 9 §:ssä olevia määräyksiä korvausvastuun absoluuttisista ylärajoista sekä lisäksi *Routamo–Hoppu* s. 285 ss. ja *Saxén* s. 156 s. lueteltuja lainpaikkoja.

Vastuunrajoitussäännösten ryhmään kuuluvat myös objektiivista vastuuta säätelevien erityislakien määräykset, jotka rajoittavat vastuuta tai siitä kokonaankin vapauttavat, milloin vahinkoon on vaikuttanut ns. ylivoimainen tapahtuma tai muu poikkeuksellinen syy (esim. RautatVastuuL 1 §, SähkölaitosL 11 § ja AtVastuuL 12 §). Ks. tämäntyyppisistä säännöksistä materiaalisen vahingonkorvausoikeuden kannalta *Routamo–Hoppu* s. 300.

rusteisiin liittyviä *todistustaakkakysymyksiä*. Väittämistaakan selvittely ei näet kaikissa tilanteissa vielä lopullisesti ratkaise tuomioistuimen kantaa siinä suhteessa, sovitellaanko korvausta vai ei. Oikeustosiseikkaan vetoaminen on eri asia kuin sen toteennäyttäminen. Vetoamisella asianosaiset määrittävät faktatasolla tuomioistuimen tutkimisvallan rajat, kun taas todistustaakkasääntöjen avulla määräytyy se, kumman asianosaisen haitaksi koituu tutkimisvallan piiriin kuuluvan oikeustosiseikan (tai sen vastakohdan) jääminen näyttämättä toteen.[158]

Nämä menettelyongelmat tulevat eteen myös ratkottaessa *useiden korvausvelvollisten* vastuunjakoa koskevaa problematiikkaa. Milloin korvausvelvollisten vastuuperuste on juridisella tasolla sama (esim. useiden vahingon aiheuttajien vastuu), prosessin lopputulos vastuunrajoitusperusteiden soveltamisessa kunkin korvausvelvollisen osalta pitkälti määrää sen, missä muodossa useiden vastuu *suhteessa vahingon kärsineeseen* toteutuu. Tähän vaikuttavia tekijöitä ovat lisäksi asianosaisten korvausvaateeseen mahdollisesti kohdistamat toisistaan poikkeavat disponoinnnit sekä eritoten korvausvelvollisiksi tuomittujen erilainen muutoksenhakuaktiviteetti, mistä voi aiheutua yllättäviä muutoksia ensiasteen tuomioon siinä suhteessa, kenen kannettavaksi korvausvelvollisuus lopulta jää.

Useat korvausvelvolliset voivat olla vahingosta vastuussa myös juridisesti katsoen eri perustein. Käytännössä merkittävin tähän ryhmään kuuluva tilanne on VahKL 3 luvun mukainen työnantajan tai julkisyhteisön vastuu ja VahKL 4 luvun mukainen työntekijän tai virkamiehen vastuu työssä tai virassa aiheuttamastaan vahingosta. Vastuunrajoitusproblematiikka aktualisoituu usein tällöinkin erityisesti työntekijän tai virkamiehen korvausvelvollisuuden määrää harkittaessa. Varsinaisen menettelypulman muodostaa nyt kuitenkin VahKL 6: 2:n ns. *kanavointisäännös*, joka merkitsee poikkeusta korvausvelvollisten solidaarisen vastuun pääsäännöstä asettamalla työntekijän tai virkamiehen tuottamusperusteiden korvausvastuun toissijaiseksi työnantajan tai julkisyhteisön vastuuseen nähden. Kanavointisäännökseen, joka tulee varsin usein sovellettavaksi työntekijän tai virkamiehen työssään tai virassaan aiheuttaman vahingon korvaamisessa, ei

---

[158] Väittämis- ja todistustaakan suhdetta voidaan kuvata niinkin, että väittämistaakka liittyy *prosessin kohteen* täsmentämiseen ja on näin ennakkoluontoinen todistustaakkaan nähden, joka käsite taas liittyy *tuomioistuimen oikeutukseen pitää väitettyä oikeustosiseikkaa totena*. Todistustaakka ei luonnollisesti sinänsä edellytä väittämistaakan olemassaoloa, koska näyttövelvollisuus ulottuu sellaisiinkin oikeustosiseikkoihin, joihin asianosaisten ei tarvitse vedota. Vrt. tämän johdosta myös *Halila* Todistustaakka s. 46 s.

sisälly minkäänlaisia määräyksiä siitä, miten kanavointi prosessuaalisesti toteutetaan, vaan tässä suhteessa ongelmien selvittely on jäänyt täysin oikeuskäytännössä ja oikeustieteessä omaksuttavien tulkintojen varaan.

Useiden korvausvelvollisten välisessä vastuunjakoproblematiikassa tulee vahingon kärsineeseen kohdistuvan vastuusuhteen lisäksi esille *lopullinen vastuunjako korvausvelvollisten kesken.* Tätä vastuunjakoa koskevat pääsäännökset ovat VahKL 6: 3:ssa ja 4: 3:ssa. Edellinen lainpaikka säätelee tilannetta, jossa useat ovat korvausvastuussa samalla juridisella perusteella. Jälkimmäinen säännös taas järjestelee lopullisen vastuunjaon niiden välillä, jotka vastaavat vahingosta, toinen VahKL 3 luvun ja toinen 4 luvun mukaan. Mainitut säännökset ovat ensisijassa aineellisoikeudellisia eivätkä anna vastausta menettelykysymyksiin. Sitä prosessuaalista ongelmaa, millä edellytyksillä VahKL 6: 3:n ja 4: 3:n mukaisen vastuunjakovaatimukset ovat kumuloitavissa syytejuttuun, on käsitelty edellä adheesioprosessin soveltamisalaa koskevassa jaksossa (ks. 4 § alaviite 14:n jäljessä). Tuosta esityksestä ilmenee, että milloin keskinäiseen vastuunjakoon tähtäävä vaade on edennyt suoritusta koskevaksi regressikanteeksi, tuon suorituskanteen kumulointi syytejuttuun on nykyään suhteellisen ongelmatonta.

VahKL 6: 3:n mukaiseen vastuun jakautumiseen tähtäävä vaatimus vastuun jakamisesta korvausvelvollisten kesken voidaan kuitenkin esittää jo vahingon kärsineen korvausvelvollisia vastaan ajamassa »ensiprosessissa» ennen takautumista tarkoittavan suoritusvelvollisuuden aktualisoitumista. Näin käy mahdolliseksi saada jo tässä vaiheessa tuomion muodossa vahvistuslausuma vastuun jakautumisesta korvausvelvollisten kesken (ks. edellä 4 § alaviite 21:n jäljessä). Koska kyseessä ei ole suoritustuomio, käy aiheelliseksi tarkastella tällaisen vahvistustuomion vaikutuksia regressin lopullisen toteutumisen kannalta. Vastaavia ongelmia ei sen sijaan synny VahKL 4: 3:n mukaisessa vastuunjakotilanteessa, koska tuon lainkohdan mukaista takautumisvaadetta ei voida ennen suoritusvelvoitteen aktualisoitumista tuomiolla vahvistaa.

10.2.2. Korvausvelvollisen ja vahingon kärsineen välinen suhde: vastuunrajoitusperusteisiin kohdistuvasta väittämis- ja todistustaakasta – Vahingonkorvausvaateen dispositiivisuus (rikosjutussakin) antaa aiheen ottaa lähtökohdaksi, ettei tuomioistuin voi ottaa ex officio huomioon korvausvastuun rajoittamisperusteita (ao. oikeustosiseikkoja), vaan huomioon ottaminen saattaa tapahtua vain sikäli kuin asianosaiset vetoavat

tällaiseen perusteeseen.[159] Se, että vastuunrajoitusperuste käy ilmi oikeudenkäyntiaineistosta, esim. todistajanlausumasta, ei sellaisenaan vielä riitä.

Koska vastuunrajoitusperuste koituu vastaajan eduksi, perusteeseen kohdistuva väittämistaakka rasittaa väittämistaakan *jakoa* koskevien periaatteiden mukaan vastaajaa: hän kärsii haitalliset seuraukset siitä, ettei rajoitusperusteeseen nojauduta, koska peruste tällöin jää »oikeudenkäynnin kohteen» ulkopuolelle. Entä onko vastaajalla sitten ns. subjektiivinen väittämistaakka, eli onko *juuri hänen* vedottava vastuunrajoitusperusteeseen? Yhdenmukaisesti sen kanssa, mitä vastaajan subjektiivisesta väittämistaakasta on edellä yleisesti lausuttu (ks. 9 § alaviite 24:n jäljessä), on tähänkin kysymykseen vastattava ainakin periaatteessa myöntävästi. Vastaajalla on näet valta disponoida vastuunrajoitusperusteiden esilleottamisesta. Niitä ei oteta huomioon, ellei hän sitä halua. Joka tapauksessa on selvää, että sikäli kuin vastaaja myöntyy korvausvaatimukseen, vastuunrajoitusperusteet käyvät merkityksettömiksi. Myös se seikka, että kantaja tuskin tuntee halua vedota hänelle itselle haitallisiin ja vastaajalle edullisiin oikeustosiseikkoihin, korostaa vastaajan subjektiivista väittämistaakkaa, koska vastuunrajoitusperusteiden esiintuominen näin de facto jää vastaajan huoleksi.

Varsinainen ongelma ei nähdäkseni olekaan siinä, tuleeko vastaajalle asettaa subjektiivinen vaiko vain ns. objektiivinen väittämistaakka, vaan ydinkysymykseksi muodostuu pikemminkin se, *milloin vastaajan on katsottava vedonneen* näihin hänelle edullisiin oikeustosiseikkoihin. Koska väittämistaakka nyt rasittaa vastaajaa, joka on oikeudenkäynnissä puolustavana osapuolena, on perusteltua omaksua tulkintalinja, jonka mukaan vetoamisvelvollisuuden täyttymistä tulisi arvostella pikemminkin joustavien kuin ahtaiden kriteereiden valossa.[160] Vastaajan käyttäytymistä oikeudenkäynnissä tulisi tarkastella *laajana kokonaisuutena* ja sen perusteella harkita, onko hän tarkoittanut, että tuomioistuin ottaisi prosessiaineistosta ilmenevät vastuunrajoitusperusteet huomioon ratkaisua tehdessään. Tämä näkökohta on huomionarvoinen ja se lieventääkin melkoisesti »kylmän» väittämistaakkadogmatiikan synnyttämää kuvaa vastaajan subjektiivisesta vetoamisvelvollisuudesta.

---

[159] Ks. *Virolainen* LM 1983 s. 162 s. sekä *sama* LM 1985 s. 976 ja 980.
On syytä korostaa edellä eri yhteyksissä esille tullutta väittämistaakan yhteyttä määräämisperiaatteeseen.

[160] Vrt. tämän johdosta myös *Halila* Tunnustamisesta s. 273 ss. sekä *Virolainen* LM 1985 s. 989 s.

Erityisesti on aihetta varoa soveltamasta kovin tiukkaa linjaa ilman lainoppinutta avustajaa prosessaavaan syytettyyn tai muuhun vastaajaan, joka ei useinkaan ole selvillä väittämistaakkaa koskevista hienouksista. Prosessikäytäntö lieneekin vastaajaa kohtaan tässä suhteessa varsin suopea. Näyttää jopa siltä, että mikäli vastaaja vain on – kokonaan tai osaksi – ylipäätään vastustanut korvausvaatimuksen hyväksymistä, hänen on reagoinnillaan katsottu vedonneen periaatteessa kaikkiin jutussa ilmenneisiin korvausvaatimusta vastaan puhuviin oikeustosiseikkoihin, myös vastuunrajoitusperusteisiin. Eli vastaajan subjektiivinen väittämistaakka on »ohentunut» lähes olemattomiin, joka tapauksessa varsin lähelle vastatosiseikkojen huomioon ottamista ex officio,

> *KKO 1981 II 102* (ään.): A, jolta oli vaadittu vahingonkorvausta ja joka oli kiistänyt korvausvaatimuksen perusteen, ei ollut sen varalta, että hänet katsottaisiin korvausvelvolliseksi, vaatinut korvauksen sovittelemista. Tämä ei estänyt sovittelemasta korvausta VahL 2 luvun 1 §:n 2 mom:n nojalla.

Eri mieltä ollut korkeimman oikeuden jäsen (ään. 4–1) katsoen A:n korvausvelvolliseksi ei sovitellut korvausta, koska A ei ollut kiistänyt korvausvaatimusta määrältään eikä vaatinut korvauksen sovittelemista.

Kirjallisuudessa tapausta on käsitellyt *Virolainen* (LM 1983 s. 162 s.). Hän asettuu puoltamaan – tosin tuomarin materiaalista prosessinjohtoa koskevin huomautuksin – vähemmistöön jääneen jäsenen mielipidettä. Virolaisen mukaan »pitäisi olla selvää, ettei pelkästään se seikka että vastaaja on kiistänyt korvausvelvollisuuden perusteen, oikeuta tuomioistuinta viran puolesta sovittelemaan korvausta».[161]

Virolaisen kannattamaa mielipidettä voidaan kyllä pitää siinä mielessä perusteltuna, että muussa tapauksessa jouduttaisiin helposti romuttamaan koko väittämistaakka ja omaksumaan linja, jonka mukaan vastaajan eduksi koituvat oikeustosiseikat otetaan korvausvaateen dispositiivisuudesta huolimatta huomioon viran puolesta. Toisaalta saatetaan vastapainoksi huomauttaa, että kiistäessään korvausvelvollisuutensa vastaaja tällöin haluaa kiinnitettävän huomiota myös mahdollisiin sovitteluperusteisiin. Se, että vastaaja kiistää korvausvelvollisuuden perusteen, ei vielä sellaisenaan merkitse sitä, että hän puolestaan hyväksyisi korvauksen määrältään.

Mahdollisuus esitettyyn pro et contra-argumentointiin ei niinkään selity sillä, että oltaisiin eri mieltä itse vetoamisvelvollisuuden olemassaolosta

[161] *Virolainen* LM 1983 s. 163.

sinänsä, vaan syynä on pikemminkin se, *ettei yksin korvausvelvollisuuden kiistämisen perusteella vielä itse asiassa tiedetä,* miten vastaaja suhtautuu jutussa ilmenneisiin korvausvastuuta rajoittaviin oikeustosiseikkoihin. Näin ollen käytännön oikeudenkäyntitilanteessa korvauskannetta ei tulisi materiaalisesti ratkaista, ennen kuin tämä tiedon puute on korjattu. Kuten *Virolainen* aiheellisesti huomauttaa, tuomioistuimen (puheenjohtajan) tulisi tällaisissa tilanteissa harjoittaa *aktiivista materiaalista prosessinjohtoa*: olisi ts. tarpeellisin kysymyksin selvitettävä, mitä mieltä vastaaja on vaaditun korvauksen määrästä. Ellei vastaajalla ole tässä suhteessa huomauttamista, sovittelu ei voi tulla kysymykseen, jos korvausvelvollisuuden katsotaan olevan olemassa.[162] Vastaaja on tällöin riidatta jättänyt vetoamatta mahdollisiin sovitteluperusteisiin. Niiden huomioon ottaminen viran puolesta loukkaisi korvausvaatimuksen käsittelyssä noudatettavaa dispositiivista periaatetta, koska tuomioistuin tällöin laajentaisi jutun oikeustosiseikastoa vastoin asianosaisille tässä suhteessa uskottua määräysvaltaa.

Jos taas vastaaja kysyttäessä riitauttaa korvausvaatimuksen määrän, on tilanne toinen. Pelkkä korvauksen »paljoksuminen» on kuitenkin vielä siinä suhteessa epämääräinen lausuma, ettei se kerro, pitääkö vastaaja kantajan vaatimaa vahinkosummaa virheellisenä, eli että vahinko on vastaajan käsityksen mukaan kantajan ilmoittamaa määrää pienempi, vai myöntääkö vastaaja kantajan tosin kärsineen vaatimustaan vastaavan vahingon, mutta että korvausvelvollisuutta tulisi sovitteluteitse lieventää. Kysymys vahingon määrästä sinänsä on siis erotettava korvausvelvollisuuden oikeutetusta suuruudesta.

Tämän vuoksi tuomioistuimen puheenjohtajan tulee kyselyvelvollisuuttaan käyttäen selvittää, onko kyseessä eriävä käsitys vahingon määrästä vaiko sovitteluperusteeseen vetoaminen. Jälkimmäisessä tapauksessa on edelleen selvitettävä, mihin sovitteluperusteeseen vastaaja nojautuu.[163] Tällä tavoin oikeudenkäynnin kohde tulee myös korvausvaatimusta vastaan puhuvien (vasta)tosiseikkojen osalta asianmukaisesti täsmennetyksi (ks. OK 14: 1 ja 4). Tämä on tärkeää *kontradiktorisen periaatteen* kaikinpuolista toteutumista ajatellen: paitsi että vastaajan on saatava lausua mielensä korvausvaatimuksesta ja sen perusteista, myös kantajalle on annettava tilaisuus esittää käsityksensä mahdollisista vastatosiseikoista, minkä vuoksi viimemainitut faktat on saatettava asianmukaisesti »vetoamisteitse» osaksi prosessin kohdetta ja siten kantajan tietoon.

---

162 *Virolainen* LM 1983 s. 163.

163 *Virolainen* m.k. ib.

Siitä riippumatta, paljoksuuko vastaaja kantajan korvausvaatimusta sillä perusteella, että hän katsoo kantajan kärsimän vahingon kanteessa vaadittua määrää pienemmäksi, vaiko sillä perusteella, että korvausmäärää, jonka suuruisen vahingon syntymistä vastaaja ei sinänsä kiistä, tulisi kohtuullistaa sovitteluperusteen nojalla, on vastaajalta tarpeen tullen tiedusteltava, *mikä on se korvausmäärä, jonka hän hyväksyy*. Näin myös korvauksen markkamäärä – kantajan lausuessa vastaajan käsityksestä mielipiteensä – kontradiktorisen prosessaamisen alaiseksi. Vastaajan myöntämä määrä on myös sikäli tärkeä, että myöntäminen sitoo tuomioistuinta, jolla ei ole valtaa sovitella korvausta myönnettyä määrää pienemmäksi.[164]

Eri sovitteluperusteiden voitaneen katsoa olevan vastaajan väittämistaakkaan nähden samanarvoisessa asemassa: mitään sovitteluperustetta ei oteta huomioon viran puolesta. Kuitenkin niissä sovittelutapauksissa, joissa tavallaan on *jo lähtökohtana* soviteltu korvaus (VahKL 2: 2:ssa ja 3:ssa säädetty alaikäisen ja mielisairaan tms. tavalla häiriintyneen korvausvastuu sekä VahKL 4: 1,1:ssä, 2:ssa ja 3:ssa säädetty työntekijän ja virkamiehen sekä asevelvollisen tuottamusperusteinen korvausvastuu), vastaajan väittämistaakan voitaneen katsoa olevan de facto »kevyemmän» kuin niissä tilanteissa, joissa voidaan soveltaa vain ns. yleisiä sovitteluperusteita (VahKL 2: 1,2, 3: 6 ja 6: 1), koska viimemainituissa tapauksissa sovittelu ei ole varsinaisesti lähtökohta, vaan poikkeus täyden korvauksen periaatteesta.[165] Näin esim. VahKL 2: 2:n nuoruus sovitteluperusteena tai se, että vahinko on aiheutettu VahKL 4: 1,1:n mukaisesti »työssä», on helposti »itsestäänselvyys», johon vastaajan voidaan katsoa vedonneen jo sillä, ettei hän kokonaisuudessaan hyväksy kantajan kannetta.[166]

Väittämistaakan lisäksi vastaajalle lankeaa periaatteessa myös *todistustaakka* sovitteluun oikeuttavien oikeustosiseikkojen olemassaolosta. Jakautuvathan väittämis- ja todistustaakka, kuten aiemmassa yhteydessä on esitetty, normaalitapauksissa asianosaisten kesken samalla tavoin. Tällaista todistustaakan jakoa puoltavat yhtä hyvin ns. aineellisen oikeuden tarpeet

---

[164] Ks. tämän johdosta myös *Ådahl* Vahingonkorvausoikeus s. 23.

[165] Ei siis liene perusteetonta katsoa, että väittämistaakka on yhteydessä materiaaliseen oikeuteen siinä mielessä, että vetoamisvelvollisuus koskee korostetusti sellaisia oikeustosiseikkoja, jotka toteennäytettyinä johtaisivat ns. pääsäännöstä poikkeavaan lainsoveltamiseen. Vrt. myös alempana alaviite 168:ssa todistustaakan osalta lausuttua.

[166] *Aro* LM 1975 s. 807 suorastaan katsoo, että VahKL 2: 2:ssa säädetty alaikäisen korvausvelvollisuutta koskevat sovitteluperusteet tulisi ottaa oikeudenkäynnissä viran puolesta huomioon, huomauttaen kuitenkin, että asianosaisilla on silti valta sopia vahingonkorvauksesta. Vrt. myös *Ådahl* Vahingonkorvausoikeus s. 23.

kuin myös näyttömahdollisuus. Vahingonkorvausoikeudessa on – vaikka vahingonkorvauslaki toikin mukanaan entistä laajemman mahdollisuuden sovitella korvausta – edelleenkin periaatteellisena lähtökohtana täyden korvauksen periaate.[167] Todistustaakka vastuunrajoitusperusteisiin nähden on ollen johdonmukaista sälyttää vastaajalle, koska kantajan näyttövelvollisuus siitä, ettei sovitteluperusteita ole käsillä, olisi ristiriidassa tuon lähtökohdan kanssa ja sotisi näin vahingonkorvauslaissa asetettuja peruspäämääriä vastaan.[168] Vastaajan on myös helpompaa näyttää sovitteluperusteen olemassaolo kuin kantajan päinvastainen negatiivinen asiantila, ettei sovitteluun oikeuttavia asianhaaroja ole olemassa.[169] Niinpä vastaajan on tarpeen tullen näytettävä esim. niiden oikeustosiseikkojen olemassaolo, joiden perusteella vahinko on katsottavissa aiheutetun VahKL 4: 1,1:n mukaisesti »työssä».

Todistustaakalla ei kuitenkaan ole vastuunrajoitusperusteiden osalta läheskään samaa käytännön merkitystä kuin väittämistaakalla. Tuomioistuimen ratkaisu vastuun rajoittamiskysymyksessä joudutaan näet varsin harvoin perustamaan todistustaakkasääntöön. Ensinnäkin vaikuttaa tähän suuntaan sovittelukriteereiden väljyys, esim. VahKL 2: 1,2:ssa säädetty »vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet». Tällainen sovitteluperuste merkitsee näytön osalta sitä, ettei näytön riittävyydelle voida asettaa oikeastaan kiinteitä rajoja. Tällöin käy myös todistustaakkasääntöjen soveltaminen ongelmalliseksi, kun on vastaavasti yhtä vaikea ratkaista, milloin todistamisvelvollinen asianosainen (vastaaja) on selviytynyt todistustaakastaan. Kun vielä otetaan huomioon sovittelun määrällinen joustavuus kulloisistakin olosuhteista riippuen, saatetaan sanoa, että sovittelu on varsin pitkälti harkintakysymys ilman varsinaista »näyttökynnystä» myös siinä suhteessa ovatko sovittelun edellytykset (ao. oikeustosiseikat) olemassa.

Sovittelun epääminen perustellaankin tuomiossa yleensä muulla tavoin

---

[167] Ks. *HE 187/1973* s. 7 ja s. 13.

[168] Aineellisen oikeuden tarpeista todistustaakan jakoon vaikuttavana tekijänä ks. yleisemmin *Halila* Todistustaakka s. 291 ss. ja *Tirkkonen* Sp II s. 126 s.

Vrt. myös *Olivecrona* Bevisskyldigheten passim. ja erit. s. 140 ss., jossa Olivecrona nimenomaisesti korostaa, että määräävänä tekijänä todistustaakan jaossa on materiaalisten normien takana oleva yleissosiaalinen pyrkimys eikä materiaalisen oikeuden toteuttaminen sellaisenaan. Ks. tämän johdosta myös *Ekelöf* IV s. 99 s.

[169] Myös klassisen oikeustosiseikkojen kolmijaon perusteella vastuunrajoitusperusteet voidaan lukea kuuluviksi joko oikeuden syntymistä ehkäiseviin tai oikeutta kumoaviin oikeustosiseikkoihin, joiden olemassaolosta vastaajalla on todistustaakka.

kuin lausumalla siitä, mitä on jäänyt näyttämättä. On myös huomattava, että esim. kysymys siitä, onko vahinko aiheutettu »työssä», ei monestikaan ole epäselvä siinä suhteessa, mikä on ulkoinen tapahtumainkulku, vaan ongelmallista on tavallisesti tosiseikkojen *arvosteleminen*: voidaanko tietyissä, sinänsä selvitetyissä olosuhteissa aiheutettua vahinkoa pitää »työssä» aiheutettuna. Tällaisella »työssä»-käsitteen ulottuvuutta koskevalla arvioinnilla ei luonnollisestikaan ole yhteyttä todistustaakkaan.

10.2.3. Useiden korvausvelvollisten välinen suhde: korvausvelvolliset vastuussa samalla juridisella perusteella – Useiden korvausvelvollisten vastuu vahingon kärsineelle on VahKL 6: 2:n mukaan solidaarinen (jäljempänä käsiteltävää kanavointisääntöä koskevin poikkeuksin). Se, jota ei ole tuomittu maksamaan täyttä korvausta, vastaa tuon lainkohdan mukaan kuitenkin vain hänen maksettavakseen tuomitusta määrästä. Sovittelusääntöjen yksilöllinen soveltaminen vastaajiin voi siis johtaa siihen, että heidän kunkin maksettavaksi tuomitut korvaukset ovat erisuuruisia, jolloin kunkin solidaarinen vastuu ulottuu vain hänen maksettavakseen tuomittuun määrään.[170] Sovitteluun liittyvistä prosessuaalisista ongelmista kunkin korvausvelvollisen osalta viitataan edellä olevaan esitykseen.

Koska vahingonkorvausjutuissa vastaajien välille ei synny ns. välttämätöntä prosessinyhteyttä, kutakin vastaajaa vastaan nostettu kanne on muodollisesti ottaen oma juttunsa.[171] Kanteiden prosessuaalinen itsenäisyys merkitsee mm. sitä, etteivät yhden vastaajan prosessitoimet sellaisenaan yleensä koidu hänen myötäpuoltensa eduksi tai haitaksi.[172] Näin korvaustuomio voi muodostua suhteessa eri vastaajiin eri sisältöiseksi yksistään prosessuaalisista syistä.[173] Selkeimmillään prosessuaalisen kohta-

[170] Ks. tämän johdosta hallituksen esitystä vahingonkorvauslaiksi (*HE 187/1973*) s. 26 sekä *Routamo–Hoppu* s. 174.

[171] Ns. tavallinen eli yksinkertainen prosessinyhteys vastaajien välillä tarkoittaa siis itse asiassa vastaajien lukumäärää vastaavien oikeudenkäyntien yhdistämistä. Vastaajiin kohdistetut korvausvaatimuksethan voitaisiin käsitellä myös kukin erikseen, ja vastaavasti voidaan myös kanteiden kumulaatio kesken prosessin tarkoituksenmukaisuussyistä purkaa. Ks. näistä kysymyksistä siviiliprosessin kannalta *Sjöström–Alkio* s. 95 ja *Tirkkonen* Sp I s. 412 s.

[172] *Tirkkonen* Sp I s. 413.

[173] Kuten *Tirkkonen* (m.t. s. 413 alaviite 21) huomauttaa, tällaista ei käytännössä juuri sattune, koska jutussa tavallisesti esitetään *yhteistä näyttöä*. Tuomioistuin ei voi arvostella todistusaineistoa ristiriitaisesti saman oikeudenkäyntimenettelyn piirissä. Tämä merkitsee mm. sitä, että yhden vastaajan todistelutarkoituksessa antama lausuma ei voi olla ulottamatta vaikutustaan koko oikeudenkäyntiin siltä osin kuin lausumalla on kanteiden ratkaisemisessa relevanssia.

Eroavuudet eri kanteiden johdosta annettavien ratkaisujen välillä ovat tietysti väistämät-

lonyhteyden puuttuminen ilmenee muutoksenhaussa: korvausvelvollisen menestyksekäs muutoksenhaku ei koidu niiden korvausvastuuseen tuomittujen eduksi, jotka eivät ole hakeneet muutosta. Korvaustuomioon tyytyneisiin korvausvelvollisiin nähden korvaustuomio saa lainvoiman, johon ratkaisuun hänen myötäpuolensa valitus ei vaikuta. Mikäli tuo valitus osoittaa, että tuomioon tyytyneidenkin olisi kannattanut valittaa, heillä on mahdollisuus turvautua vielä tuomionpurkutiehen. Tuomionpurun menestyminen edellyttää kuitenkin OK 31 luvussa säädettyjen kvalifioitujen edellytysten käsilläoloa. Mikäli jälkeenpäin haluttaisiin vedota lainvoimaista korvaustuomiota rasittavaan menettelyvirheeseen, voidaan oikaisuun pyrkiä vastaavasti kanteluteitse.

Rikosjutun yhteydessä annetun vahingonkorvausvaatimusta (tai muuta yksityisoikeudellista vaatimusta) koskevan tuomion *purkamisesta* on erityissäännös OK 31: 15:ssa. Lainkohdan mukaan tuomion purkamista koskevassa asiassa noudatetaan tältä osin *riitajutussa annetun tuomion* purkusäännöksiä, kuitenkin sillä merkittävällä poikkeuksella, että milloin tuomio rikosjutussa puretaan rangaistusvaatimusta koskevalta osalta, *se voidaan samalla kertaa purkaa myös muulta osalta.*

OK 31: 15 on merkittävä säännös sen vuoksi, että tuomionpurun menestymisen edellytykset poikkeavat riita- ja rikosasioissa toisistaan (OK 31: 7–9 sekä purun määräaikoja sääntelevä 31: 10). Ei siis saata olla yhdentekevää, haetaanko rikosjutussa annetun korvaustuomion purkamista rikostuomion purkamisen yhteydessä vaiko erikseen. Nimenomaan silloin, kun rikostuomio puretaan *syytetyn eduksi,* mikä voi tapahtua lievemmin edellytyksin kuin purku riita-asioissa, voidaan korvaustuomiokin OK 31: 15:n nojalla purkaa, vaikkeivät OK 31: 7:ssä säädetyt siviilituomion purkuedellytykset olisikaan käsillä. Esim. syytetyn eduksi tapahtuva purku uusien seikkojen tai todisteiden perusteella ei riipu siitä, olisiko näihin voitu vedota varsinaisessa oikeudenkäyntivaiheessa joko alioikeudessa tai muutosta hakemalla, kuin ei myöskään siitä, onko vetoamatta jäämiseen ollut muutoin pätevä syy. Tällainen edellytys taas asetetaan siviilituomion purkamiselle, jonka edellytyksen olemassaolosta purun hakijan tulee esittää todennäköisyysnäyttö (OK 31: 7,2 verr. 31: 8). Purku syytetyn eduksi ei myöskään ole sidottu OK 31: 10:ssä säädettyihin määräaikoihin, jotka tulevat noudatettaviksi haettaessa siviilituomion purkamista.[174]

tömiä, mikäli vastaajat käyttävät *disponoimisvaltaansa* (mm. kanteen myöntäminen tai vastatosiseikkaan vetoaminen) toisistaan poikkeavasti. Kanteiden välinen asiayhteys ja yhteinen oikeudenkäyntiaineisto saavat kuitenkin tavallisesti aikaan sen, että vastaajat toimivat yhteisymmärryksessä eivätkä heidän prosessitoimensa joudu ristiriitaan keskenään.

[174] Ks. tämän johdosta Ruotsin RB 58: 9:n osalta (vastaa OK 31: 15:ää) *Welamson* VI s. 230 s.

Rikostuomion purkuedellytysten menestyksekäs soveltaminen korvausvaatimuksesta annetun tuomion purkamiseen edellyttää luonnollisesti – sen ohella, että korvaustuomionkin purkamista on vaadittu – että se purkuperuste, johon on vedottu, *ulottaa vaikutuksensa myös korvauspuolelle*. Mikäli rikostuomio puretaan esim. sillä perusteella, että tuomio on perustunut virheelliseen lain soveltamiseen ja tekoa ei voidakaan katsoa rikokseksi, ei tämä sellaisenaan oikeuta purkamaan rikostuomion ohessa annettua korvaustuomiota OK 31: 15:n nojalla, mikäli korvausvelvollisuus on olemassa rikoksesta riippumatta (arg. OK 14: 11). Korvauskysymykseen ratkaisussa ei tällaisessa tapauksessa ole syyllistytty virheelliseen lain soveltamiseen.

Lisäksi kuuluu rikosprosessuaalisten purkuperusteiden hyväksikäyttöedellytyksiin korvauspuolella, että korvaustuomion purkamista hakevalla on *oikeus (legitimaatio) hakea myös rikostuomion purkamista*. Tätä ei kuitenkaan edellytetä, jos rikostuomio puretaan jonkun muun (purkulegitimaation omaavan henkilön) hakemuksesta.

Vrt. tämän johdosta *KKO 1977 II 100*, jossa ratkaisussa on katsottu, ettei tuomarin oikeus hakea itse rikostuomion purkamista ulotu rikosjutussa korvausvaatimuksen johdosta annettuun ratkaisuun. (Vrt. tuomarin purkulegitimaatiosta siviiliprosessissa *Lager* s. 110 ss.).

Korvausvelvollisten ja vahingon kärsineen välisen relaation lisäksi voi oikeudenkäyntiteitse tulla selviteltäväksi myös korvausvastuun *lopullinen jakautuminen korvausvelvollisten kesken*. Vastuussaolijoiden vastatessa samalla juridisella perusteella (esim. VahKL 2 tai 4 luvun mukaan), keskinäinen vastuunjako määräytyy VahKL 6: 3:n mukaisesti. Lainpaikassa säädetään, että korvausvelvollisten kesken korvausmäärä on jaettava sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi ottaen huomioon korvausvelvollisten viaksi jäävä syyllisyyden määrä, vahinkotapahtumasta ehkä saat etu ja muut seikat (1 mom.). Sillä, joka on maksanut korvausta yli oman osuutensa, on oikeus saada kultakin muulta korvausvelvolliselta, mitä hän on tämän osalta maksanut. Jos joku korvausvelvollisista on ilmeisesti maksukyvytön tai jos hänen oleskelupaikkakuntansa on tuntematon, on kunkin muista korvausvelvollisista maksettava osuutensa vajauksesta (2 mom.).[175]

Edellä 4 luvussa on esitetty, että rikosjuttuun voidaan kumuloida, paitsi 2 mom:n mukainen, varsinaiseen suoritukseen tähtäävä regressikanne, myös 1 mom:ssa tarkoitettu vaatimus keskinäisen vastuunjaon *vahvistamisesta* tilanteessa, jossa vahingon kärsinyt vasta esittää korvausvaatimuksensa (4 § alaviite 25:n jäljessä). Tällainen vahingon kärsineen ajamassa

[175] VahKL 6: 3:n materiaalisesta tulkinnasta ks. *Routamo–Hoppu* s. 173.

»ensiprosessissa» saatu vastuunjakolausuma on tuomio-oppien mukaan tyypiteltynä *vahvistustuomio,* joka lainvoiman saatuaan tulee normaaliin tapaan oikeusvoimaiseksi: vahvistuslausuma sitoo myöhempiä oikeudenkäyntejä silmällä pitäen tuomioistuinta sekä negatiivisesti (uutta kannetta jaon vahvistamiseksi ei voida ottaa tutkittavaksi) että nimenomaan myös positiivisesti (milloin lainvoimaisesti vahvistettu vastuunjako on myöhemmässä prosessissa ennakkokysymyksen asemassa, vastuunjakoa ei voida enää menestyksellä riitauttaa, vaan se on aikaisemman vahvistamisen mukaisena pantava tuomion perustaksi). Uutena prosessina, jossa vahvistuslausuman positiivinen oikeusvoimavaikutus ilmenee, tulee tietysti kysymykseen juuri regressin lopulliseen toteuttamiseen tähtäävä suorituskanne sen jälkeen, kun joku korvausvelvollisista on solidaarisen vastuunormin mukaisesti maksanut korvauksesta yli oman osuutensa.

Olennaista on panna merkille, ettei edellä mainittu vahvistuslausuma kunkin korvausvelvollisen osuudesta korvaa takautumiskorvaukseen velvoittavaa suoritustuomiota. Vahvistustuomio ei siis kelpaa ulosottoperusteeksi muita korvausvelvollisia vastaan tilanteessa, jossa yli oman osuutensa maksanut ryhtyy perimään muilta vastuussaolijoilta, mitä on näiden osalta maksanut. Täytäntöönpanokelpoisuus voi liittyä vain suoritustuomioon, muttei sen sijaan puheena olevaan vahvistuslausumaan vastuunjaosta, jonka lausuman merkitys rajoittuukin siihen, että saatetaan päästä vapaaehtoisiin vahvistuslausuman mukaisiin takautumissuorituksiin. Mutta ellei tässä onnistuta, regressin toteuttaminen vaatii uuden *suoritustuomion* takautumisvelallisia vastaan. On kyllä totta, että osuuksien suuruudet vahvistaneen aikaisemman tuomion vuoksi suorituskanteen johdosta annettavan ratkaisun lopputulos on »lyöty lukkoon» varsin pitkälti jo etukäteen. Nyt itse asiassa vain velvoitetaan suoritukseen sen mukaan kuin aikaisempi vastuunjakolausuma osoittaa. Ei kuitenkaan voida ajatella, että ulosottoviranomainen yksin vahvistuslausuman perusteella ratkaisisi kysymyksen regressivastuun aktualisoitumisesta.

Suoritustuomio on välttämätön myös silloin, kun joudutaan ulosottoteitse perimään VahKL 6: 3,2:n toisen virkkeen mukaista osuutta takautumissaatavaan syntyneestä vajauksesta sen johdosta, että joku regressivelallisista on ilmeisesti maksukyvytön tai hänen oleskelupaikkakuntansa on tuntematon. Vajausosuuden perimiseen ei luonnollisestikaan ole edellytyksiä edellä tarkoitetun VahKL 6: 3,1:n mukaisen vastuunjakolausuman perusteella, kun itse regressivelankaan uloshaku ei käy tuon vahvistustuomion nojalla päinsä. Mutta vajauksen perimiseen ulosottoteitse ei riitä vielä

sekään, että varsinaisista regressiosuuksista on suoritustuomio, vaan tarvitaan nimenomainen *suoritustuomio tuosta vajauksesta*. Ratkaisun tekeminen siinä suhteessa, ovatko vajauksen perimisen edellytykset olemassa, kuin myös sen määrääminen, mikä markkamääräisesti on muiden regressivelallisten osuus vajauksesta, kuuluvat tuomioistuimelle. Ei siis käy päinsä, että ulosottomies tehtyään regressivelallisen luona tuloksettoman, varojen puutteeseen rauenneen ulosmittausyrityksen tai velallista tuloksetta haeskeltuaan ulosmittaisi »suoraan» hakijan vaatimuksesta muilta regressivelallisilta »osuudet» näin syntyneestä vajauksesta.

Suoritustuomio VahKL 6: 3,2:n toisessa virkkeessä tarkoitetusta vajausosuudesta ei kuitenkaan edellytä edellä käypää erillistä vahvistus- tai suoritustuomiota itse regressiosuuksista, vaan korvausta yli oman osuutensa maksanut voi tietysti pyrkiä *suoraan sellaiseen suoritustuomioon, jossa vajausosuudet ovat jo mukana,* mikäli näyttää jo ennakolta siltä, että joku kanssavelallisista on maksukyvytön tai mikäli kanssavelallisen olinpaikkaa ei pystytä selvittämään.[176]

10.2.4. Useiden korvausvelvollisten välinen suhde: VahKL 3 ja 4 luvun mukaisen vastuun toteuttamiseen liittyvästä menettelyproblematiikasta – Korvausvelvolliset voivat olla vastuussa vahingosta myös juridisesti kat-

[176] VahKL 6: 3,2:n sanontaa »ilmeisesti maksukyvytön» täytynee näytölle asetettavien vaatimusten suhteen tulkita siten, ettei vaadita yhtä vahvaa näyttöä kuin jos sana »ilmeisesti» olisi jätetty pois. Onhan »ilmeisesti maksukyvytön» vähemmän kategorinen sanonta kuin pelkkä »maksukyvytön». Näin ollen voitaneen katsoa, ettei maksukyvyttömyysedellytys vaadi nyt täyttyäkseen tuloksetonta ulosmittausyritystä, vaan että tässä suhteessa täytynee myös »vahva todennäköisyysnäyttö» varojen puuttumisesta katsoa riittäväksi. Ellei tätä hyväksyttäisi, voitaisiin vajausosuudesta saada tuomio vasta, kun varsinainen regressivelka olisi haettu suoritustuomioksi ja sen nojalla tehty tulokseton ulosmittausyritys.

Milloin joku regressivelallisista olisi joutunut konkurssiin (jolloin ulosmittauksen tuloksellisuutta ei päästä koettamaan), ei vastaavasti voitane edellyttää selvitystä vajausvelan jäämisestä vaille täyttä suoritusta, vaan konkurssitilan täytyy sellaisenaan olla riittävä näyttö »ilmeisestä maksukyvyttömyydestä».

Tulkoon tässä yhteydessä todetuksi, että tuntuu yleensäkin vaikealta hyväksyä sitä prosessioikeudessa esitettyä käsitystä, että todistusoikeudessa sanonta »ilmeinen», »ilmeisesti» tai »ilmeisen» asettaisi näytölle ns. normaalia täyttä näyttöä suuremmat vaatimukset (näin kuitenkin *Tirkkonen* Sp II s. 100). Omasta puolestani katsoisin päinvastoin, että »ilmeinen» merkitsee varmuusasteikolla vähemmän kuin »näytetty» so. että ilmeisyys on ns. täyttä näyttöä »heikompaa» todennäköisyyttä, kuitenkin suurempaa varmuutta kuin mitä ilmaus »todennäköinen» tarkoittaa. Vrt. Ruotsin osalta *Ekelöf* IV s. 31, jossa esitetyn varmuusasteikon mukaan ilmaisu »uppenbart» tarkoittaa suurempaa varmuutta kuin ilmaisu »styrkt/visat». – VahKL 6: 3,2:n ruotsinkielisessä tekstissä »ilmeisesti maksukyvytön» on ilmaistu sanonnalla »uppenbarligen kommit på obestånd».

soen eri perustein. Näistä tilanteista tarkastellaan seuraavassa vastuunjakoa työntekijän ja hänen työnantajansa tai vastaavasti virkamiehen ja julkisyhteisön välillä vahingosta, jonka työntekijä tai virkamies työssään tai virassaan on aiheuttanut ulkopuoliselle tai työ- tahi virkatoverille ja josta vahingon aiheuttaja vastaa VahKL 4 luvussa säädettyjen perusteiden mukaan ja työnantaja tai julkisyhteisö »isäntänä» VahKL 3 luvun mukaan. Säännös korvausvastuun jakautumisesta korvausvelvollisten välillä suhteessa vahingon kärsineeseen löytyy nytkin VahKL 6: 2:sta. Sen sijaan vastuun lopullinen jakautuminen korvausvelvollisten kesken on tässä tapauksessa säännelty VahKL 4: 3:ssa eikä 6: 3:ssa.[177] VahKL 4: 3:ssa on prosessuaaliselta kannalta katsoen kyse »normaalista» regressikanteesta, johon liittyvää adheesioproblematiikkaa on jo aikaisemmassa yhteydessä käsitelty. Seuraavassa rajoitutaankin tarkastelemaan yksistään korvausvelvollisten ja vahingon kärsineen välistä suhdetta.

VahKL 6: 2:ssa säädetty korvausvelvollisten solidaarinen korvausvastuu vahingon kärsineelle koskee lähtökohtaisesti myös VahKL 3 ja 4 luvun mukaan vahingosta vastuussa olevia korvausvelvollisia. Lainkohdan maininta siitä, että se jota ei ole tuomittu maksamaan täyttä korvausta vastaa vain tuomitusta määrästä tulee usein sovellettavaksi juuri nyt puheena olevassa vastuunjakotilanteessa. Työntekijän tai virkamiehen korvausvastuuta sovitellaan näet käytännössä varsin usein ja lisäksi sellaisin perustein, jotka eivät koidu vahingosta VahKL 3 luvun mukaan vastuussa olevan työnantajan tai julkisyhteisön hyväksi (ks. VahKL 4: 1,1 ja 2 verr. 3: 6).[178]

Varsinaisen poikkeuksen vastuun solidaarisuudesta muodostaa kuitenkin VahKL 6: 2:n ns. *kanavointisäännös*: työntekijä tai virkamies, joka on vastuussa vahingosta VahKL 4: 1,1:ssä säädettyjen perusteiden mukaan, vastaa vain siitä määrästä, jota ei voida saada vahingosta 3 luvun mukaan vastuussa olevalta.[179] VahKL 4: 1,1:ssä säädetyt perusteet tarkoittavat ns.

---

[177] Ks. tämän säännössystematiikan johdosta *Routamo–Hoppu* s. 179.

[178] Ks. järjestelyn perustelujen osalta *HE 187/1973* s. 21.

[179] Työntekijän vastuuta koskevia säännöksiä sovelletaan myös sellaiseen itsenäiseen yrittäjään, joka huomioon ottaen toimeksiantosuhteen pysyvyys, työn laatu ja muut olosuhteet on suhteessaan toimeksiantajaan rinnastettavissa työntekijään (ks. VahKL 3: 1,1 ja 4: 1,1).

VahKL 3: 1,3:ssa tarkoitettu henkilö, joka viranomaisen määräyksestä, luottamustoimeen valittuna tai toisen pyynnöstä suorittaa laissa määrättyä tai työsuhteeseen rinnastettavissa olosuhteissa tiettyä tehtävää olematta itsenäinen yrittäjä, ei sen sijaan saa kanavointietua, vaikka se jonka lukuun tehtävä suoritetaan, on velvollinen VahKL 3 luvun säännösten mukaan korvaamaan tuon henkilön virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaman vahingon. Tällaisen vahingon aiheuttajan oma vastuu näet määräytyy VahKL 2 luvun eikä 4 luvun mukaan. Ks.

»tavallista tuottamusta» tahallisuuden ja lievän tuottamuksen välillä. Milloin työntekijä tai virkamies on aiheuttanut vahingon tahallisesti, hän ei saa kanavointietua, vaan hänellä säilyy työnantajan tai julkisyhteisön vastuun rinnalla ensisijainen vastuu.[180] Lievän tuottamuksen tilanteissa taas kanavointi sulkeutuu pois sen vuoksi, ettei työntekijä tai virkamies ole itse tällöin lainkaan korvausvelvollinen (VahKL 4: 1,1), vaan vastuu on tällöin yksin työnantajan tai julkisyhteisön.[181]

Kanavointitilanteessa työntekijän tai virkamiehen korvausvastuu on siis toissijainen verrattuna VahKL 3 luvun mukaan vastuussa olevaan.[182] Tämän toissijaisuuden aiheuttamat ongelmat ovat varsin pitkälle prosessuaalisia: miten on oikeudenkäyntitilanteessa tulkittava VahKL 6: 2:n sanontaa »vastaa vain siitä määrästä, jota ei voida saada vahingosta 3 luvun mukaan vastuussa olevalta».[183] Koska VahKL 6: 2:n sääntely kuitenkin kohdistuu ensisijaisesti aineellisen oikeuden tasolle ilman että lakiin olisi otettu prosessuaalisia menettelytapaohjeita, kanavointisäännöksen prosessuaalinen tulkinta on jäänyt kokonaan oikeustieteen ja oikeuskäytännön varaan. Vahingonkorvauslain voimassaolon alkuaikoina 1970-luvun puolivälissä ja tuon vuosikymmenen jälkipuoliskolla kanavointisäännöksen so-

---

Routamo–Hoppu s. 176 sekä säännösten eduskuntakäsittelyn osalta *LakVK 5/1974* vp. s. 3.

Oikeuskäytännöstä viitattakoon *KKO 1983 II 163* (ään.), jossa kunnanhallituksen laittomasta päätöksestä aiheutunut vahinko pantiin kunnan ja kunnanhallituksen jäsenten yhteisvastuullisesti korvattavaksi, kuitenkin niin että kunnanjohtaja, joka oli virassaan toiminut kunnanhallituksen puheenjohtajana oli muista hallituksen jäsenistä poiketen vastuussa vahingosta VahKL 6: 2:n mukaisella tavalla toissijaisesti.

[180] VahKL 3 luvun säännöksistä ilmenee, että työnantajan (julkisyhteisön) ensisijainen vastuu koskee myös tahallisesti työssä tai virassa aiheutettuja vahinkoja. Ks. tämän johdosta *Hoppu* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 349.

Toinen asia on, että vahingon aiheuttaminen tahallisesti, saattaa yksittäistapauksessa merkitä sellaista työntekijän tai virkamiehen toimenkuvan ulkopuolelle menemistä, ettei kyseessä enää ole »työssä» tai »virassa» aiheutettu vahinko. Tällöin vahingon aiheuttajan vastuu määräytyy VahKL 2 luvun mukaan ja koko kanavointiproblematiikka putoaa pois. Myöskään työnantajan vastuu ei tällöin voi aktualisoitua. Julkisyhteisön vastuun osalta on kuitenkin huomattava, että virkamiehen tahallisesti aiheuttama vahinko voi sanotusta riippumatta olla aiheutettu *julkista valtaa käytettäessä*, jollaisista vahingoista julkisyhteisö on työ- ja virkakriteereistä riippumatta vastuussa VahKL 3: 2:n nojalla.

[181] Ks. tapauksia *KKO 1983 II 1* ja *1983 II 138*, joissa työntekijän asemassa oleva vahingon aiheuttaja on lievän tuottamuksen perusteella vapautettu korvausvastuusta.

[182] Kanavoinnin vuoksi työntekijän tai virkamiehen henkilökohtainen korvausvastuu voi konkretisoitua vain häneen mahdollisesti kohdistettavan regressivaateen (VahKL 4: 3) kautta. Ks. *Ådahl* Vahingonkorvausoikeus s. 28 ja erit. virkamiehen vastuun osalta *Modeen* JFT 1979 s. 359. Käytännössä korvaus yleensä perittäneen ensisijassa VahKL 3 luvun mukaan vastuussa olevalta silloinkin, kun kyseessä on sinänsä puhtaasti solidaarinen vastuu.

[183] Ks. *Hoppu* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 346, jossa kiinnitetään huomiota siihen, että kanavointiproblematiikka on korostetusti prosessuaalista. Ks. myös *Routamo–Hoppu* s. 318.

veltamiskäytäntö olikin melko epäyhtenäistä, mutta sittemmin ovat korkeimman oikeuden julkaisemat ennakkopäätökset merkittävästi selkiyttäneet tilannetta.

a) Kanavointisäännöksen tarkoituksena on ohjata työntekijöiden ja virkamiesten työssä tai virassa aiheuttamat vahingot työnantajan tai julkisyhteisön maksettaviksi, joita vastaan myös korvauskanne tulisi ensisijaisesti nostaa.[184] Milloin korvausta vaaditaan *yksin työnantajalta tai julkisyhteisöltä*, kanavointiproblematiikka ei luonnollisestikaan nouse oikeudenkäynnissä esille. Prosessuaalisessa suhteessa on tällöin kuitenkin huomionarvoista, että vahingon aiheuttajaksi väitetylle työntekijälle tai virkamiehelle on VahKL 7: 5:n mukaisesti *varattava tilaisuus tulla kuulluksi asiassa*.[185] Syytteen yhteydessä ajettavassa VahKL 3 luvun mukaisessa vahingonkorvausjutussa kuulemissäännös ei tavallisesti aiheuta erityistoimenpiteitä, koska kuultavan asemassa oleva työntekijä tai virkamies on useimmiten jutussa syytettynä ja kuuleminen korvausasiassa toteutuu tätä kautta. Näin varsinainen työntekijän tai virkamiehen kuultavaksi kutsuminen tulee käytännössä eteen vain *siviilijuttuna* ajettavassa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä.[186]

Tuomioistuimen on viran puolesta kontrolloitava, että VahKL 7: 5:n kuulemissäännöstä noudatetaan.[187] Ja on huomattava, että kuulemispakko syntyy aina, kun on kyse VahKL 3 (tai 4) luvussa tarkoitetun korvauskanteen käsittelystä riippumatta siitä, tulisiko kanavointi sovellettavaksi vai ei.[188] Kuultavaksi kutsuminen tapahtuu kantajan toimesta.[189] Ellei hän

---

[184] *HE 187/1973* s. 22.

[185] *Halila* DL 1975 s. 261.

[186] Milloin kanne haluttaisiin kohdistaa *julkisyhteisöön* valtioneuvoston, ministeriön, valtioneuvoston kanslian, tuomioistuimen tai tuomarin *päätöksestä* aiheutuneen vahingon korvaamiseksi, kannetta ei VahKL 3: 5:n mukaan saa nostaa, ellei päätöstä ole muutettu tai kumottu taikka ellei virheen tehnyttä ole todettu syylliseksi virkarikokseen tai velvoitettu korvaamaan vahinkoa.

Tämän määräyksen (samoin kuin VahKL 3: 5:n toisen virkkeen) sisältämää prosessuaalista problematiikkaa erityisesti adheesion kannalta on tarkasteltu edellä jaksossa 5 § alaviite 104:n jäljessä, jossa on katsottu, ettei VahKL 3: 5:ssä säädetty erityinen prosessinedellytys koske tilannetta, jossa lainkohdan mukainen korvauskanne kumuloidaan vahingon aiheuttanutta virkamiestä vastaan ajettavan syytejutun yhteyteen, vaan tulee kysymykseen vain erillisissä siviilijutuissa.

[187] *Halila* DL 1975 s. 263.

[188] Ks. *Routamo–Hoppu* s. 315.

[189] *Halila* m.k. ib., jossa nimenomaan huomautetaan, ettei kuultavaksi kutsumista tule nimenomaisen säännöksen puuttuessa säilyttää tuomioistuimelle. Vrt. kuit. jälj. alaviite 220:ssä olevaa esitystä.

omasta aloitteestaan ole kuultavaksi kutsumisesta huolehtinut, tuomioistuimen tulee hänet siihen velvoittaa uhalla, ettei korvauskannetta muutoin oteta tutkittavaksi.[190] Kuultavaksi kutsumista ei lain vaietessa tarvitse toimittaa haasteen tiedoksiantamisesta säädetyssä järjestyksessä, vaan todisteellisesti tiedoksi annettu kutsu riittää.[191]

Kuultavaksi kutsutun omassa harkinnassa on, käyttääkö hän kuulemistilaisuutta hyväkseen. Ellei kuultavaksi kutsuttu tule saapuville ja osoittautuu, että hänen kuulemisensa on jutun faktapuolen selvittämiseksi tarpeen, kyseinen työntekijä tai virkamies on nimettävissä jutussa *todistajaksi*, jolloin hänen paikalle saamisekseen voidaan käyttää todistajaan kohdistettavia pakkokeinoja (ks. OK 17: 36). Koska VahKL 7: 5:ssä tarkoitettu työntekijä tai virkamies ei ole jutussa asianosaisena eikä myöskään jutussa annettavan tuomion oikeusvoima ulotu häneen, hän ei ole esteellinen todistamaan (ks. OK 17: 18 e contrario).[192]

> *KKO 1982 II 26*: Valtiota vastaan ajetussa vahingonkorvausjutussa voidaan todistajana kuulla virkamiestä, jota ei ole haastettu vastaajaksi juttuun, mutta jolle vahingonkorvauslain 7: 5:n mukaan on varattava tilaisuus tulla kuulluksi asiassa.

Voidaan kieltämättä väittää, että vahingon aiheuttanut työntekijä tai virkamies tällöin todistaa »omassa asiassaan». OK 17: 18:sta käy kuitenkin riidatta ilmi, että työntekijä tai virkamies on puheena olevassa tilanteessa esteetön todistajaksi. Todistajan esteellisyys, jota kysymystä sääntelevää OK 17: 18:aa on OK 17 luvussa omaksutun vapaan todistelun periaatteen mukaan tulkittava ahtaasti, ratkeaa puhtaasti muodollisin asianosaisasema- ja oikeusvoimakriteerein, eikä jääviyskysymykseen vaikuta se, mikä on todistajaksi nimetyn henkilön »reaalinen» suhde käsiteltävänä olevaan oikeudenkäyntiasiaan.[193] Se seikka, että työntekijällä tai virkamiehellä on

---

[190] *Halila* m.k. ib.

Kuulemisvelvollisuudesta on luonnollisesti pakko luopua ns. *anonyymin tuottamuksen* tilanteissa, kuultavaa henkilöä kun ei voida yksilöidä. Ks. tämän johdosta esim. *KKO 1982 II 120*, jossa oli kyse korvauskanteesta sillä perusteella, että tuntemattomaksi jääneestä, mutta vastaajan omistamaksi todetusta kuorma-autosta oli pudonnut kiviä, jotka olivat aiheuttaneet vaurioita vastaantuleville autoille.

[191] *Halila* m.k. s. 263 s.

[192] Vrt. myös *Halila* m.k. s. 264, jossa todetaan kuultavalla olevan vain ns. välillinen väliintulointressi.

[193] Eri asia on, että työntekijän tai virkamiehen kuulemisessa todistajana voivat aktualisoitua sekä todistajan vaitiolovelvollisuus (OK 17: 23) että todistajan vaitiolo-oikeus (17: 24).

mahdollisuus tulla vedetyksi vastaajaksi juttuun, ei ole esteellisyysperuste.[194]

Mahdollisuus, että työntekijä tai virkamies nimetään esitetyn tavoin todistajaksi, koskee nimenomaan *erillistä, siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä* käsiteltävää juttua. Milloin sen sijaan *rikosjutussa* vaaditaan korvausta yksistään syytetyn työnantajalta tai julkisyhteisöltä, muttei syytetyltä työntekijältä tai virkamieheltä itseltään, todistajaksi kelpaavuutta on luonnollisista syistä arvosteltava toisin. Rikosjutussa syytettyä ei voida kuulla todistajana jutun rikosoikeudellisen puolen slevittämiseksi (OK 17: 18,1). Tämä merkitsee, että hänen todistajana kuulemisensa estyy myös juttuun kumuloidun vahingonkorvausvaatimuksen osalta sikäli kuin kuulemisessa olisi samalla kyse jutun rikosoikeudellisen puolen ratkaisuun vaikuttavista tosiseikoista.[195] Koska korvausvaatimus adheesiotilanteessa pohjautuu – ainakin pääosin – syytteessä esitettyyn teonkuvaukseen, on olemassa joka tapauksessa riski korvausasiassa annetun lausuman vaikutuksesta syytteen ratkaisuun. Tämän vuoksi ei voida pitää asianmukaisena, että syytetyn asemassa oleva henkilö nimettäisiin todistajaksi tarkoituksella selvittää sellaisiakaan kolmatta vastaan ajettavan korvauskanteen selvittelyssä esille tulevia faktoja, jotka ex ante arvostellen näyttäisivät olevan rikosoikeudelliseen syyllisyyskysymykseen vaikuttamattomia. Syytteen ja korvausvaatimuksen pitäminen »eri juttuina» ajatellen asianosaisten kelpaavuutta todistajaksi ei siis voine olla mahdollista. Syytettyähän voidaan koko jutun laajuudelta kuulla *vapaasti todistelutarkoituksessa* (OK 14: 3,1), joka kuulustelu tapahtuu faktisesti samaan tapaan kuin todistajankuulustelu ja on silti sopusoinnussa kuultavan henkilön prosessuaalisen aseman kanssa.

Työntekijän tai virkamiehen todistajaksi nimettävyydessä tapahtuu siis merkittävä muutos vahingonkorvauskannetta silmällä pitäen, milloin tuomioistuin joko kesken rikosjutun käsittelyn tai antaessaan syytteen johdosta päätöksen *erottaa* työnantajaa tai julkisyhteisöä vastaan ajetun *korvauskanteen rikosjutun yhteydestä erilliseksi riitajutuksi* (OK 14: 9 ja 11). Rikosjutussa syytetty työntekijä tai virkamies on erillisessä riitajutussa sivullinen,

---

[194] Vrt. myös ns. potentiaalisen syytetyn asemasta rikosprosessissa *T. Ellilä* SPL 1949 s. 176 ja *Tirkkonen* Rp II s. 234.

[195] Vrt. tämän johdosta myös *Ekelöf* IV s. 136, jossa katsotaan yleiseksi säännöksi, ettei subjektiivisen kumulaation tilanteissa asianosaista voida kuulla todistajana hänen myötäpuolensa asiassa, koska tällaisen todistajan lausumilla tulisi olemaan merkitystä myös hänen omassa asiassaan.

todistajaksi kelpaava henkilö, kuten edellä on esitetty. Esteettömyyteen ei vaikuta se, että todistajaksi nimettyä henkilöä vastaan on vireillä samaan tapahtumainkulkuun perustuva syytejuttu tai että tuo syytejuttu on jo tuomiolla ratkaistu.[196] Syyteprosessin rinnakkainen vireilläolo tai sen jo päättynyt käsittely vaikuttaa luonnollisesti todistajanlausuman *todistusarvoon*, jota kautta kerrotunlaiset epäjohdonmukaisuudet todistajan esteellisyysperusteiden sovellettavuudessa saadaankin suurelta osin menettämään haitalliset vaikutuksensa.

b) VahKL 6: 2:n kanavointiproblematiikka tulee oikeudenkäynnissä esille silloin, kun korvauskanne kohdistetaan joko yhtäaikaa työnantajaan (julkisyhteisöön) ja työntekijään (virkamieheen) tai yksistään työntekijään (virkamieheen). Seuraavassa edellytetään, että työntekijän tai virkamiehen vastuu on VahKL 4: 1,1:ssä säädettyjen perusteiden mukaista eli että kanavointisäännös tulee sovellettavaksi.

Kanavointia koskevana perusongelmana on ollut, *missä vaiheessa prosessia kanavointi tulee esille*: toteutetaanko kanavointi jo oikeudenkäyntivaiheessa vaiko vasta korvausta perittäessä. Ensiksi mainitun vaihtoehdon mukaan työnantaja (julkisyhteisö) olisi osoitettava maksukyvyttömäksi, ennen kuin työntekijä (virkamies) voitaisiin tuomita korvausvelvolliseksi. Jälkimmäinen vaihtoehto taas oikeuttaisi kantajan saamaan työntekijää (virkamiestä) vastaan korvaustuomion kanavoinnista riippumatta, ja vasta täytäntöönpanovaiheessa ratkaistaisiin, voidaanko korvaus saada VahKL 3 luvun mukaan vastuussa olevalta.[197]

Milloin korvauskannetta ajetaan *samalla kertaa sekä työnantajaa (julkisyhteisöä) että työntekijää (virkamiestä) vastaan*, on käytännössä muodostunut vakiintuneeksi tulkintalinjaksi, että työntekijä tai virkamies voidaan kanavointitilanteessa tuomita työnantajan tai julkisyhteisön ohella korvausvelvolliseksi, kunhan tuomioon sisällytetään lausuma, että korvaus voidaan periä työntekijältä (virkamieheltä) vain, jos sitä ei saada perityksi työnantajalta (julkisyhteisöltä).[198] Työntekijän tai virkamiehen tuomitseminen kor-

[196] Siinä tapauksessa, että todistajaksi nimetty työntekijä tai virkamies on jo *tuomittu rangaistukseen* vahinkoa aiheuttaneesta teosta, joudutaan kyllä jossain määrin analogiseen tilanteeseen sen kanssa, että samasta rikoksesta tuomittua pyrittäisiin kuulemaan rikosjutussa todistajana, mikä OK 17: 18,1:n mukaan on kielletty. Tuosta rikosprosessia koskevasta todistajanjäävistä ei kuitenkaan voitane johtaa siviiliprosessiin ulottuvaa todistajaksi kelpaamattomuutta.

[197] Ks. ongelmanasettelusta *Hoppu* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 350.

[198] Näin mm. ratkaisuissa *KKO 1981 II 76, 1981 II 106, 1982 II 42, 1982 II 107* ja *1984 II 28*.

vausvelvolliseksi ei siis tässä tapauksessa vaadi kantajalta näyttöä siitä, että vahingosta VahKL 3 luvun mukaan vastuussa oleva taho olisi maksukyvytön. Työntekijän tai virkamiehen korvausvastuun aktualisoituminen ratkaistaan näin lopullisesti vasta *korvausta perittäessä*.

Hallituksen esityksestä vahingonkorvauslaiksi ja eduskunta-aineistosta käy ilmi myös lainsäätäjän tarkoituksena olleen, ettei työntekijän tai virkamiehen vastuun toissijaisuutta kanavointitilanteessa ratkaista lopullisesti vielä oikeudenkäyntivaiheessa, milloin korvauskannetta ajetaan samalla kertaa sekä VahKL 3 että 4 luvun mukaan vastuussa olevia vastaan.[199] Nimenomaan virkamiehen ja julkisyhteisön välistä suhdetta ajatellen voidaan omaksuttua linjaa pitää sikäli luontevana, ettei julkisyhteisön voida ajatella olevan maksukyvytön. Kanavointisäännöllä tuskin on pyritty siihen, ettei virkamiestä itseään voitaisi lainkaan tuomita korvausvelvolliseksi vahingon kärsinyttä kohtaan virkamiehen tuottamuksellaan aiheuttamasta vahingosta, mikä kuitenkin olisi tuloksena, jos korvaustuomion ehtona olisi julkisyhteisön osoittaminen maksukyvyttömäksi.

Kun työntekijä tai virkamies tuomitaan korvausvelvolliseksi ehdoin, että hänen maksettavakseen tuomitusta korvauksesta saadaan häneltä periä vain se määrä, jota ei voida saada työnantajalta tai julkisyhteisöltä, annetaan tällöin siviiliprosessissa poikkeuksellinen *ehdollinen suoritustuomio*.[200] Vertailun vuoksi todettakoon, ettei esim. lailliseen takaukseen mennyttä takausmiestä, jonka toissijainen velkavastuu on periaatteessa rinnastettavissa työntekijän tai virkamiehen korvausvastuuseen kanavointitilanteessa, voida tuomita maksuvelvolliseksi siltä varalta, ettei velkaa saada perityksi päävelalliselta. Takaajaa vastaan voidaan saada maksutuomio vasta, kun

---

[199] Ks. *HE 187/1973* s. 22: »Vahingonkärsinyt voi tietysti ajaa kannetta yhtä aikaa sekä työnantajaa että työntekijää vastaan, mutta tuomittua korvausta hänen on aina ensin vaadittava työnantajalta.»

Lakivaliok. miet. n:o 5/1974 vp. s. 5: »Kysymyksessä olevan ns. kanavointisäännöksen tarkoituksena on, että korvausta työntekijän aiheuttamasta vahingosta haetaan ensisijaisesti työnantajalta taikka työnantajalta ja työntekijältä yhteisesti, mikäli korvaus määräytyy lakiehdotuksen 4 luvun 1 §:n 1 momentissa säädettyjen perusteiden mukaan.»

Ks. tämän johdosta myös *Ådahl* JFT 1980 s. 186 s. ja *Saarnilehto* JFT 1984 s. 152 s.

[200] Ehdollisten suoritustuomioiden kiellosta siviiliprosessissa ks. *Wrede* II s. 209.

Toisen merkittävän poikkeuksen tähän periaatteeseen muodostaa konkurssituomio siltä osin kuin riitautettu saatava on tuomiossa osoitettu selvitettäväksi eri oikeudenkäynnillä. Tällöinhän saatava määrätään konkurssituomiossa maksettavaksi sen suuruisena, joksi se ehkä tuossa erillisessä prosessissa vahvistetaan (enintään kuitenkin valvotun määräisenä). Ks. *Tirkkonen* LM 1954 s. 310 s. ja *T. Ellilä* Oikeudenkäynti s. 342.

päävelallinen on TakausA 3,2 §:ssä säädetyin tavoin todettu maksukyvyttömäksi.[201]

Kanavoinnista määräävä ehdollinen suoritustuomio täyttää työntekijän tai virkamiehen suojaamista tarkoittavan funktionsa, mutta on ulosotto-oikeudellisesti ongelmallinen. Ulosoton sujuvuus edellyttää, ettei täytäntöönpantaviin velvoitteisiin liity ulosotossa tutkittavia ehtoja, vaan että täytäntöönpanoperusteet ovat yksiselitteisiä. Voidaan perustellusti kysyä, onko lainkäyttö- ja täytäntöönpanoviranomaisten välisessä toimivallanjaossa noudatettavien periaatteiden mukaista, että ratkaisun työntekijän tai virkamiehen vastuun aktualisoitumisesta tekee ulosottoviranomainen eikä tuomioistuin.

Kanavointisäännöksessä on sitäpaitsi jätetty avoimeksi se, *milloin* yksittäistapauksessa ollaan tilanteessa, jossa ulosottomies on oikeutettu katsomaan, että korvausta »ei voida saada» vahingosta VahKL 3 luvun mukaan vastuussa olevalta (vrt. TakausA 3,2 §). Tulokseton ulosmittausyritys työnantajan luona lienee normaalitilanteessa ainoa hyväksyttävä maksukyvyttömyyden kriteeri. Ongelmallisempi on sen sijaan tilanne, jossa työnantaja on joutunut konkurssiin. Onko konkurssitila sellaisenaan riittävä osoitus maksukyvyttömyydestä, vai vaaditaanko lisäksi näyttö siitä, ettei korvaussaatavalle riitä täyttä suoritusta konkurssipesästä? Siihen nähden, että korvausvelka on konkurssissa etuoikeudeton saatava, joka käytännössä jää vaille jako-osuutta, puhuisivat käytännön syyt sen puolesta, että työnantajan konkurssitila sellaisenaan riittäisi korvaussaatavan perimiseen työntekijältä. Itse VahKL 6: 2:n sanamuoto sen sijaan näyttäisi viittaavan siihen suuntaan, että vasta saamatta jäänyt jako-osuus »laukaisisi» työntekijän vastuun. Nämä perintäongelmat ovat tietysti enemmän periaatteellisia kuin käytännöllisiä, koska korvaus yleensä saadaan perityksi työnantajalta (työnantajilla on normaalisti turvanaan vastuuvakuutus) eikä VahKL 3 luvun mukaan vastuussa oleva julkisyhteisö edes voi olla maksukyvytön.

> Vertailun vuoksi todettakoon, että palkkaturvalaissa (649/73) työnantajan konkurssi on kyllä sellaisenaan riittävä osoitus maksukyvyttömyydestä palkkaturvan saamiseksi, minkä lisäksi lain 1 §:ssä on määritelty yksityiskohtaisesti myös muu palkkaturvaan oikeuttava työnantajan maksukyvyttömyys. Pitäisin kuitenkin selvänä, ettei VahKL 6: 2:n kanavointisäännöksen tarkoittamaa työnantajan maksukyvyttömyyttä voida ratkaista palkkaturvalain analogioihin nojau-

[201] Ellei TakausA 3,2 §:n mukainen maksukyvyttömyysedellytys täyty, takaajaa vastaan nostettu kanne hylätään ennenaikaisena. Ks. *Ylöstalo* Takauksesta s. 139.

tuen. Ovathan työntekijän intressit maksukyvyttömyyskriteerin täyttymisen suhteen täsmälleen vastakkaiset kanavointi- ja palkkaturvatilanteessa: työnantajan maksukyvyttömyys VahKL 6: 2:ssa merkitsee työntekijälle maksuvelvollisuutta, kun taas palkkaturvalain 1 §:n edellytysten täyttyessä työntekijä on maksun saaja.

Puheena olevasta työntekijän (virkamiehen) vastuun faktisesta konkretisoitumisesta kanavointitilanteessa on erotettava kysymys siitä, *sovelletaanko kanavointia vai ei*. Tämä kysymys ratkaistaan tietysti jo tuomioistuinprosessissa. Ulosottoviranomainen ei voi sillä tavoin »täydentää» vahingonkorvaustuomiota, että hän ratkaisisi kanavoinnin soveltuvuuden. Ellei tuomiossa ole kanavoinnista mainintaa, kyseessä on normaali solidaariseen korvausvastuuseen velvoittava vahingonkorvaustuomio. Huomattakoon lisäksi, että kanavointisäännös osana työntekijän vastuunormistoa on pakottavaa oikeutta.[202] Prosessuaalisella tasolla tämä merkitsee, ettei VahKL 4 luvun mukaan vastuussa olevan vastaajan tarvitse vedota kanavointietuun (= tuon edun konstituoiviin oikeustosiseikkoihin), vaan tuomioistuimen tulee ratkaista kanavointikysymys viran puolesta.

c) Vielä on jäljellä se asianosaisasetelma, jossa kanavointisäännös tulee sovellettavaksi, mutta kanne on kohdistettu *yksin työntekijään tai virkamieheen*. Edellä esitetystä poikkeavasti on kanavointisäännöstä tässä tilanteessa tulkittu siten, että kanavointi ratkaistaan *lopullisesti jo oikeudenkäyntivaiheessa*: työntekijää tai virkamiestä ei voida tuomita maksamaan korvausta, ellei kantaja näytä, ettei korvausta voida saada vahingosta VahKL 3 luvun mukaan vastuussa olevalta työnantajalta tai julkisyhteisöltä. Tämä asianosaisasetelma, jossa ensisijaisesti vastuussa oleva taho ei ole lainkaan asianosaisena ja joka on siis tässä mielessä »kanavointisäännöksen vastai-

---

[202] Työntekijän vastuunormiston pakottavuus ilmenee VahKL 7: 1:stä, jossa säädetään mitättömäksi työsopimuksen tai muun sopimuksen ehto samoinkuin virkasäännön määräys tai muu siihen verrattava määräys, jolla lisätään työntekijän tai virkamiehen VahKL:n mukaista korvausvastuuta. Ks. *HE 187/1973* s. 27 sekä *Ådahl* Vahingonkorvausoikeus s. 28.

Tämä pakottavuus ei kuitenkaan merkitse prosessuaalisesti sitä, että työntekijään tai virkamieheen kohdistetussa vahingonkorvauskanteessa olisi kyse varsinaisesti indispositiivisesta jutusta. Puheena oleva pakottavuus ei näet riistä vastaajana olevalta työntekijältä tai virkamieheltä valtaa disponoida vaateesta esim. siinä muodossa, että hän myöntyy kantajan vaatimukseen, joka myöntäminen siis sitoo tuomioistuinta. Työntekijän korvausvastuuta ei esim. voida sovitella vastoin myöntämistä. Sen sijaan pakottavuus kyllä merkinnee prosessuaalista indispositiivisuutta siinä mielessä, että disponoimisvalta rajoittuu vain VahKL:n mukaisen vastuun »sisäpuolelle». VahKL 7: 1:n säännöstä ei siis voida prosessuaalisin disponoinnein kiertää.

nen», aiheutti vahingonkorvauslain voimassaolon alkuaikoina käytännössä eniten tulkintavaikeuksia. Korkeimman oikeuden nimenomaista kannanottoa saatiin odottaa vuoteen 1979, jolloin annettiin prejudikaatti *KKO 1979 II 80*:

> Työntekijältä vaadittiin korvausta tämän työssä huolimattomuudella aiheuttamasta vahingosta. Työnantaja oli haastettu juttuun vain kuultavaksi. Vaatimus hylättiin ennenaikaisena, kun ei ollut näytetty, ettei korvausta voida saada työnantajalta.

Ratkaisu syntyi äänin 3–2. Vähemmistö oli sillä kannalla, että kanavointi oli nytkin toteutettava vasta perimisvaiheessa. Vähemmistö tuomitsi työntekijän maksamaan korvausta, josta kuitenkin saatiin häneltä periä vain se määrä, jota ei voitu saada työnantajalta.[203]

Tuossa ratkaisussa omaksuttua linjaa korkein oikeus on seurannut myös tapauksessa *KKO 1981 II 106*, jossa oli kysymys korvausvaatimuksista valtionrautateiden palveluksessa olleen asemamiehen huolimattomuudellaan aiheuttaman junaonnettomuuden johdosta. Veturimiehistön ja eräiden matkustajien vain asemamieheen, mutta ei hänen ohellaan valtionrautateihin kohdistamat korvausvaatimukset hylättiin ennenaikaisina (kun taas niille matkustajille, jotka olivat vaatineet korvausta sekä asemamieheltä että valtionrautateiltä, nämä velvoitettiin suorittamaan korvauksia yhteisvastuullisesti siten, että asemamiehen korvausvelvollisuutta soviteltiin VahKL 4: 1,1:ssä säädettyjen perusteiden mukaan ja hänen korvausvastuunsa määrättiin VahKL 6: 2:ssa säädetyin tavoin toissijaiseksi).[204]

Mainitut korkeimman oikeuden ratkaisut johdattavat luonnollisesti kysymään, miksi kanavointi tulee toteutettavaksi prosessin eri vaiheissa siitä riippuen, kohdistetaanko kanne sekä työntekijään (virkamieheen) että työnantajaan (julkisyhteisöön) vaiko yksistään työntekijään (virkamieheen). Eihän VahKL 6: 2:n kanavointisäännös näytä millään tavoin erottelevan näitä tilanteita toisistaan. Lainkohdan sanamuoto viittaa päinvastoin sellai-

---

[203] Ks. prejudikaattia edeltäneeltä ajalta *Hoppu* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 350 ss., jossa on oltu vähemmistön omaksumalla kannalla.

Mainittua tapausta on kirjallisuudessa kommentoinut *Ådahl*, joka (JFT 1980 s. 182 ss.) asettuu puoltamaan enemmistön kantaa. Vrt. myös *Saarnilehto* JFT 1984 s. 152 s.

[204] Jutussa oli kyse myös valtion tapaturmaviraston asemamieheen kohdistamasta regressikanteesta. Vahingonaiheuttajan vastuuta ei tässä relaatiossa määrätty toissijaiseksi. Tämä lienee selitettävissä *valtion yhtenäisen oikeussubjektiuden* avulla, eli takautumiskanne rinnastui VahKL 4: 3:n mukaiseen takautumiskanteeseen. Sinänsä kanavointi tulee kyllä sovellettavaksi silloinkin, kun kanteessa on kyse vahingonkärsineeltä kolmannelle siirtyneestä korvausvaateesta.

sen tulkinnan suuntaan, että kanavointi toteutetaan kaikissa tapauksissa joko oikeudenkäynti- tai täytäntöönpanovaiheessa eikä esitetyin tavoin vaihdellen riippuen siitä, onko työnantaja (julkisyhteisö) haastettu vastaajaksi vai ei.

Luontevimmin tämä kaksijakoisuus voitaneen selittää sillä, että korkein oikeus on linjanvedollaan pyrkinyt ohjaamaan oikeuskäytäntöä siihen suuntaan, että kanavointitilanteessa korvauskanne aina kohdistettaisiin kanavointiajatuksen mukaisesti ensisijassa VahKL 3 luvun mukaan vastuussa olevaa tahoa vastaan.[205] Olisihan yksin työntekijän tai virkamiehen tuomitseminen korvausvelvolliseksi »kanavointivarauksin» useimmiten kantajalle hyödytön ratkaisu.[206] Sen toteaminen, ettei korvausta voida saada (yksityiseltä) työnantajalta, edellyttää näet tavallisesti tätä vastaan annettua tuomiota ja tuloksetonta ulosmittausyritystä. Milloin isännänvastuun kantajana on julkisyhteisö, työntekijää tai virkamiestä vastaan saadun korvaustuomion hyödyttömyys on »totaalista», koska julkisyhteisö ei voi olla maksukyvytön.

Tilanne on toinen milloin korvaustuomio on annettu sekä työntekijää (virkamiestä) että myös vastaajaksi haastettua työnantajaa (julkisyhteisöä) vastaan. Tällöin kanavointi voidaan tuomion perusteella toteuttaa: korvaus voidaan periä tarvittaessa pakkotoimin VahKL 3 luvun mukaan vastuussa olevalta ja samalla on todennettavissa myös työnantajan mahdollinen maksukyvyttömyys.

Lisäksi on syytä viitata niihin ajatuksiin, joita esitettiin eduskunnan lakivaliokunnassa vahingonkorvauslakia säädettäessä. Tämä on huomionarvoista sen vuoksi, että eduskunta muutti VahKL 6: 2:n kanavointisäännöksen sanamuotoa siitä, mitä se oli hallituksen esityksessä. Lakiin tulleessa lopullisessa muodossaan VahKL 6: 2 antaa kanavointiedun sille, »joka *on vastuussa* 4 luvun 1 §:n 1 momentissa säädettyjen perusteiden mukaan» (kurs. tässä). Hallituksen esityksessä taas esitettiin tätä etua sille, »joka *on tuomittu korvausvelvolliseksi* 4 luvun 1 §:n 1 momentissa säädettyjen perusteiden mukaan» (kurs. tässä).[207] Muutos lakitekstiin tehtiin lakivaliokunnan ehdotuksesta. Perusteluissaan lakivaliokunta korosti kanavointisäännöksen tarkoitusta ohjata vahingon kärsinyt hakemaan korvausta ensisijaisesti työnantajalta taikka työnantajalta sekä työntekijältä yhteisesti. Jos vahinko oli aiheutettu tahallisesti, kanne saatettiin valiokunnan käsityk-

---

205 Ks. *Ådahl* JFT 1980 s. 188.
206 *Routamo–Hoppu* s. 178.
207 *HE 187/1973* s. 37.

sen mukaan kohdistaa yksin työntekijäänkin. Näiden tarkoitusperien toteuttamiseksi hallituksen esityksen ehdotus VahKL 6: 2:ksi ei ollut valiokunnan mielestä selvä. Esittämänsä muutoksen vaikutuksista lakivaliokunta lausui: »Säännöksestä on yleisten prosessioikeudellisten periaatteiden mukaan seurauksena, ettei työntekijää vastaan voida tehdä mainituilla perusteilla korvausvaatimusta haastamatta työnantajaa tai muuta korvauksesta vastuussa olevaa asiaan vastaajaksi. Mikäli vasta oikeudenkäynnin aikana kävisi ilmi, ettei vahinko olisi tahallisesti aiheutettu, olisi korvauksesta vastaava työnantaja tällöinkin haastettava vastaajaksi ennen asian ratkaisemista.»[208]

Mikäli VahKL 6: 2 olisi saanut lopullisessa lakitekstissä hallituksen esityksessä ehdotetun muodon, olisi ollut kyllä riidatonta, että kanavointi olisi toteutettu vasta perimisvaiheessa silloinkin, kun kanne olisi kohdistettu yksin työntekijään tai virkamieheen, eli kanavointi ei olisi tällöinkään estänyt vahingon kärsinyttä saamasta korvaustuomiota yksin työntekijää tai virkamiestä vastaan. Eihän muuten olisi voitu puhua työntekijästä tai virkamiehestä, joka on *tuomittu* korvausvelvolliseksi VahKL 4: 1,1:ssä säädettyjen perusteiden mukaan.[209]

Kanavointisäännöksen eduskuntakäsittelyn vaiheet siis osoittavat lainsäätäjän tarkoituksena olleen, että mikäli korvausta joudutaan hakemaan oikeudenkäyntiteitse tilanteessa, jossa kanavointi tulee sovellettavaksi, vahingon kärsineen olisi haettava tuomio ensisijaisesti työnantajaa (julkisyhteisöä) vastaan tai samalla kertaa sekä työnantajaa (julkisyhteisöä) että työntekijää (virkamiestä) vastaan. On toisin sanoen haluttu torjua mahdollisuus, että kanavointitilanteessa yksin työntekijä tai virkamies tuomittaisiin korvausvelvolliseksi. Tämä kanavointisäännöksen ratioon pohjaava ajatuskulku tekee perustelluksi korkeimman oikeuden omaksuman kaksijakoisen tulkinnan siten, että kanavoinnin lopullinen toteuttamishetki riippuu siitä, onko VahKL 3 luvun mukaan vastuussa oleva työnantaja tai julkisyhteisö haastettu juttuun vastaajaksi vai ei.

Eri asia on, että lakivaliokunnan perustelut viittaavat pikemminkin siihen, että yksin työntekijään tai virkamieheen kohdistettu kanne tulisi jättää kanavoinnin vuoksi *tutkimatta* ellei työnantajaa tai julkisyhteisöä haasteta juttuun vastaajaksi, kuin korkeimman oikeuden omaksumaan

---

[208] *LakVK 5/1974* vp. s. 4.
[209] Ks. *Hoppu* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 350.

kantaan *hylätä* kanne tässä tapauksessa *ennenaikaisena.*[210] Ilmeneehän valiokunnan edellä esitetystä kannanotosta, että kanavoinnin tullessa sovellettavaksi työnantaja olisi haastettava vastaajaksi ennen asian *ratkaisemista.* Korkeimman oikeuden omaksuma tulkinta soveltuu kuitenkin ehkä paremmin VahKL 6: 2:n »materiaaliseksi muokattuun» sanamuotoon (»vastaa – – – vain siitä määrästä, jota ei voida saada– – –»).[211] Itse ratkaisun oikeudellisten vaikutusten kannalta on kylläkin pitkälti makuasia, hylätäänkö kanne ennenaikaisena vai jätetäänkö se tutkimatta. Erottelulla kun ei nykyään ole enää merkitystä muutoksenhakukeinon määräytymisenkään osalta.

Vaikka prejudikaateissa *KKO 1979 II 80* ja *1981 II 106* omaksuttua tulkintaa voidaankin pitää onnistuneempana kuin vaihtoehtoa, jonka mukaan kanavointi olisi nytkin ratkaistu lopullisesti vasta perimisvaiheessa, ei valittu ratkaisulinja ole sekään ongelmaton. Ensinnäkään tulkintavaikeudet siinä suhteessa, milloin työnantajaa on pidettävä maksukyvyttömänä, eivät luonnollisestikaan häviä sen myötä, että tuomioistuin (eikä ulosottoviranomainen) ratkaisee lopullisesti, toteutuuko työntekijän korvausvastuu.

Hankalin pulma koskee kuitenkin tilannetta, jossa kanavointi tulee sovellettavaksi *virkamiehen* virassaan virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaman vahingon korvaamisessa. Esitetty tulkintalinja yksin virkamieheen kohdistetun korvausvaatimuksen hylkäämisestä ennenaikaisena, ellei kantaja osoita ettei korvausta voida saada julkisyhteisöltä, joutuu nimittäin ristiriitaan hallitusmuodossa säädettyjen virkamiehen korvausvastuuta koskevien säännösten kanssa. HM 93,2 §:n mukaan jokainen, joka on kärsinyt oikeudenloukkauksen tai vahinkoa virkamiehen lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin kautta, on oikeutettu vaatimaan virkamiestä tuomittavaksi rangaistukseen ja korvaamaan vahingon.[212]

---

[210] Ks. *Routamo–Hoppu* s. 318, jossa lausutaan lakivaliokunnan mietinnöstä käyvän ilmi, että lainsäätäjän ilmeisenä tarkoituksena on ollut antaa säännökselle prosessuaalisia vaikutuksia.

[211] Vaille vastausta jää, mitä lakivaliokunta on tarkoittanut niillä »yleisillä prosessioikeudellisilla periaatteilla», joista valiokunnan käsityksen mukaan seuraa välttämättömyys haastaa työnantaja (julkisyhteisö) vastaajaksi, ennen kuin korvauskanne kanavointitilanteessa voitaisiin ratkaista. Ks. *Hoppu* Juhlajulkaisu Kekkonen s. 351, jossa tältä osin kritisoidaan valiokunnan mietintöä.

[212] HM 93,2 §:n määräyksen vahinkoa kärsineen oikeudesta ajaa korvauskannetta virkamiestä vastaan on katsottu olevan kiinteässä yhteydessä tuossa säännöksessä niinikään vahinkoa kärsineelle annettuun itsenäiseen syyteoikeuteen vahinkoa aiheuttaneeseen tekoon sisältyvästä virkarikoksesta. Ks. tämän johdosta *Hakkila* s. 348, *Modeen* s. 68, *sama* JFT 1979 s. 358 sekä rikosprosessuaaliselta kannalta *Palmgren* s. 149 s. ja *Tirkkonen* Rp I s. 261 ja 292.

Tämä perustuslain säännös antaa siis vahingonkärsineelle oikeuden kohdistaa korvausvaatimuksensa yksistään vahingon aiheuttaneeseen virkamieheen ja luonnollisesti oikeuden saada tätä vastaan myös korvaustuomion. VahKL 6: 2:n kanavointisäännös kuitenkin aiheuttaa sen, että virkamiehen tuottamusperusteinen korvausvastuu on toissijainen siten, että virkamies vastaa näin aiheuttamastaan vahingosta vain siitä hänen maksettavakseen tuomitusta määrästä, jota ei voida saada julkisyhteisöltä. Vahingonkorvauslaki on säädetty tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Tämä huomioon ottaen lakia säädettäessä katsottiinkin, ettei tavallisella lailla voida poistaa vahingon kärsineeltä oikeutta vaatia korvausta suoraan virkamieheltä, mutta sen sijaan pidettiin mahdollisena tavallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä rajoittaa virkamiehen korvausvastuuta niiden periaatteiden mukaisesti, jotka ovat voimassa lainsäädännön muilla aloilla.[213]

Miten HM 93,2 § ja VahKL 6: 2:n kanavointisäännös ovat sitten sovitettavissa yhteen, kun korvauskannetta ajetaan ensiksi mainitun perustuslainkohdan suomalla oikeudella yksin virkamiestä vastaan? Edellä mainitussa oikeustapauksessa *KKO 1981 II 106*, jossa oli kyse valtionrautateiden asemamiehen korvausvastuusta, korkein oikeus noudatti työntekijän vastuusta omaksumaansa tulkintalinjaa eli hylkäsi yksin virkamieheen kohdistetut korvausvaatimukset ennenaikaisina. Virkamiehen korvausvastuuta koskeva HM 93,2 § ei kuitenkaan näytä olleen jutussa esillä, mihin lienee vaikuttanut se, ettei kyseessä ollut julkisen vallan käyttämistä sisältänyt »varsinainen» virkatoiminta. Oikeuskäytännöstä löytyy myös ratkaisuja, joissa virkamies on tuomittu korvausvelvolliseksi ehdoin, että korvaus voidaan häneltä periä vain, mikäli sitä ei saada perityksi julkisyhteisöltä.[214]

Tärkein HM 93,2 §:n ja VahKL 6: 2:n kanavointisäännöksen välistä suhdetta koskeva ennakkotapaus on riidatta *KKO 1981 II 157*, jossa korkein oikeus on ottanut puheena olevaan ongelmaan nimenomaisen kannan. Tapauksen tiedonanto-otsikko kuuluu seuraavasti:

> Asianomistaja vaati jutussa, jossa tuomaria syytettiin varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä, tuomarin velvoittamista korvaamaan hänelle virkavirheestä aiheutuneen vahingon. HM 93,2 §:n 2 mom:n mukaan jokaisella, joka on kärsinyt vahinkoa virkamiehen lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin johdosta, on oikeus vaatia virkamiehen suorittamaan vahingonkorvausta niin kuin siitä laissa säädetään. Vahingonkorvauslain säännöksillä on virkamiehen

[213] Ks. *HE 187/1973* s. 22, jossa viitataan *KM 1958: 14* s. 28 esitettyyn kannanottoon.
[214] Ks. esim. *Helsingin HO:n päätös 6. 5. 1981 SY 1979/121.*

vastuu virheellään tai laiminlyönnillään aiheutetusta vahingosta kuitenkin säädetty toissijaiseksi siten, että virkamies vastaa näin tuottamansa vahingon osalta vahinkoa kärsineelle vain siitä määrästä, jota ei voida saada siltä julkisyhteisöltä, joka on vastuussa julkista valtaa käytettäessä virkamiehen aikaansaamasta vahingosta. Kun vahingonkorvauslaki on säädetty lain tavallisessa käsittelyjärjestyksessä, lähdettiin siitä, ettei sillä ole supistettu HM 93 §:n 2 mom:n säännöksestä johdettavaa yksityiselle kuuluvaa oikeutta kohdistaa virkasyytejutun yhteydessä korvausvaatimuksensa seuoraan asianomaiseen virkamieheen.[215]

Samalla kun tuomari tuomittiin rangaistukseen, vahvistettiin suoritustuomiota antamatta vahingon määrä, jota asianomistajan oli haettava vahingosta ensisijaisesti vastuussa olevalta valtiolta.[216]

Korkeimman oikeuden ratkaisu syntyi äänin 4–1. Vähemmistöön jäänyt jäsen katsoi, ettei asianomistajalla ollut oikeudellista tarvetta saattaa korvauskysymystä tuomaria vastaan oikeuden käsiteltäväksi virkasyytejutun yhteydessä, koska kanavoinnista johtuen ja ottaen huomioon ettei valtio voi olla maksukyvytön, tuomari ei joudu koskaan maksamaan asianomistajalle mitään siitä vahingonkorvauksesta, joka asianomistajalle ehkä tuomitaan, ja koska jutussa, jossa valtio ei ole vastaajana, ei voida valtiota sitovasti vahvistaa sen enempää sitä, onko asianomistajalle aiheutunut vahinkoa, kuin vahingon määrääkään. Näillä perusteilla vähemmistöön jäänyt jäsen poisti hovioikeuden korvausvaatimuksesta antaman lausunnon ja jätti asianomistajan korvausvaatimuksen sekä tämän siitä tekemän valituksen tutkimatta. (Hovioikeus oli hylännyt korvausvaatimuksen katsoen, ettei asianomistajalle ollut aiheutunut vahinkoa syytteessä tarkoitetusta menettelystä.)

Korkeimman oikeuden enemmistön omaksumaa kantaa voidaan pitää eräänlaisena »kompromissina» HM 93,2 §:n ja VahKL 6: 2:n kanavointisäännöksen välillä, joka tulkinta mahdollisimman käytännöllisesti ratkaisisi näiden säännösten välisen ristiriidan. Ratkaisuun liittyy kuitenkin varsin suuria periaatteellisia ongelmia. Ensinnäkin voidaan kysyä, onko prosessijärjestyksemme mukaan mahdollista antaa suorituskanteen johdosta vahvistustuomio, ja nimenomaan tässä muodossa, joka ratkaisu de facto merkitsee eräänlaisen välituomion antamista.[217] Toiseksi tällainen vahingon määrän

---

[215] Sama »suora» kannevalta vahingon kärsineellä on kyllä myös silloin, kun hän ajaa yksistään vahingonkorvauskannetta siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.

[216] Ks. *Modeen* JFT 1979 s. 359, jossa esitettyä tulkintaa ratkaisu näyttää noudattavan.

[217] Vrt. tämän johdosta edellä alaviite 64:n kohdalla ja sanottu alaviite.

Yleinen sääntö siviilikanteiden osalta kyllä on, että tuomioistuin vahingonkorvausjutussa

vahvistaminen ensi sijassa *sivullisen* (tässä: julkisyhteisön) maksuvelvollisuutta koskevaksi on ongelmallinen. Kuten vähemmistöön jäänyt korkeimman oikeuden jäsen on lausunnossaan katsonut, vahvistustuomion sitova vaikutus ei oikeusvoimaoppien mukaan ulotu julkisyhteisöön, joka ei ole ollut jutussa asianosaisena (vaan yksistään VahKL 7: 5:n mukaisesti kuultavana).[218] Korvausmäärän vahvistaminen tuomiolla riittänee kuitenkin käytännössä siihen, että julkisyhteisö voi tämän jälkeen vahingonkärsineen hakemuksesta maksaa korvauksen »vapaaehtoisesti» ilman uutta oikeudenkäyntiä.[219]

Kun virkamieheen kohdistettu korvauskanne johtaa vain vahingon määrän vahvistamiseen sellaisenaan ilman virkamieheen kohdistettua suoritusvelvoitetta, vahvistamisessa ei oteta huomioon virkamiehen omaa vastuuta kenties rajoittavia sovitteluperusteita. Koska korvausta tuomioon liitettävän osoituksen mukaan tulee hakea julkisyhteisöltä, täytyy vahvistamisenkin tapahtua julkisyhteisön korvausvelvollisuutta silmällä pitäen. Virkamiehen henkilökohtainen korvausvastuu jää siis prosessin ulkopuolelle, mikä on tietysti sikäli »omituista», että kanne koskee muodollisesti virkamiehen eikä julkisyhteisön vastuuta. Puheena oleva vahvistuslausuma ei välttämättä edellyttäne virkamieheen kohdistettua suorituskannetta, vaan kanne voitaneen sekin muotoilla pelkäksi korvausvelvollisuuden olemassaoloa ja vahingon määrää koskevaksi vahvistuskanteeksi.

Selkeintä kiistatta olisi, että julkisyhteisö haastettaisiin sekin aina jutussa *vastaajaksi*, jolloin sitä vastaan voitaisiin antaa normaali suoritustuomio eikä HM 93,2 §:n ja kanavoinnin välinen ristiriita pääsisi aktualisoitumaan. Alioikeuteen kuuluvissa virkasyytejutuissa näin yleensä meneteltäneenkin. Milloin virkasyyteasia sen sijaan kuuluu hovioikeudelle, on VahKL 7: 4:n forumsäännöstä tulkittu siten, ettei hovioikeus ole toimivaltainen tutkimaan julkisyhteisöön kohdistettua vahingonkorvauskannetta virkasyytejutun yh-

---

voi ottaa kantaa vain *suoritusvaateen* oikeellisuuteen. (Kanteen hylkääminen tosin merkitsee sen vahvistamista, ettei korvausvelvollisuutta ole olemassa.)

[218] Vrt. myös *Halila* DL 1975 s. 264.

Siviilituomion oikeusvoiman ulottumisesta kolmanteen ks. *Tirkkonen* Oikeusvoimasta s. 323 ss. ja *sama* Sp II s. 301 ss.

[219] Tällainen hakemuksesta tapahtuva maksu edellyttää esim. valtion ja kunnan osalta sitä, että tarkoitukseen on käytettävissä määräraha.

Yleensähän julkisyhteisö ei ilman siihen kohdistettua velvoittavaa tuomiota voine maksaa vahingonkorvausta deliktiperusteella.

Ratkaisun *KKO 1981 II 157* oikeuskäytäntöä ohjaavasta vaikutuksesta mainittakoon *Turun HO:n päätös 28. 10. 1985 n:o 1860/021085*, jossa on virkasyytejutun yhteydessä ajetun korvausvaatimuksen osalta päädytty vastaavaan vahvistamisratkaisuun.

teydessä adheesionormin (OK 14: 8) nojalla, eli julkisyhteisö esiintyy hovioikeudessa vain kuultavana (VahKL 7: 5).[220] Tällainen toimivaltasäännösten tulkinta, jota edellä tässä esityksessä on vastustettu ja katsottu että adheesionormille tulee antaa etusija, synnyttää näin välttämättä puheena olevan ristiriidan aina, kun kanavointi tulee sovellettavaksi muussa tuomioistuimessa kuin alioikeudessa ajettavassa korvausjutussa.

Ratkaisun *KKO 1981 II 157* perusteluissa viitataan nimenomaan adheesiokieltoon hovioikeudessa VahKL 7: 4:n alioikeuteen osoittavan forumsäännöksen vuoksi. Tulkinnan voidaan olettaa vaikuttaneen siihen, ettei tuomariin kohdistettua korvausvaatimusta ole kanavoinnin vuoksi ennenaikaisena hylätty, kuten olisi menetelty, jos korvausvaatimus olisi kohdistettu työntekijän asemassa olevaan henkilöön.

Virkamiehen korvausvastuuta sääntelevä HM 93,2 § johtaa näin tulkittuna toisistaan poikkeaviin prosessuaalisiin tuloksiin kanavointitilanteessa riippuen siitä, onko vastaajana työntekijä vai virkamies. Eroavuus on kenties »pakon sanelema», mutta selvää lienee, ettei tilannetta voida pitää tyydyttävänä. Vaikeudet tuskin ovat ratkaistavissa muutoin kuin lainsäätäjän toimenpitein. Vahingonkorvauslakiin tulisi ottaa nimenomaiset määräykset kanavoinnin toteuttamisesta oikeudenkäyntitilanteessa, joilla määräyksillä selkiytettäisiin menettelyä muutoinkin kuin virkamiesten vastuun osalta.

Yhtenä vaihtoehtona voitaisiin harkita esim. seuraavaa ratkaisumallia: tilanteessa, jossa osoittautuu, että työntekijän tai virkamiehen vastuu on kanavoinnin vuoksi toissijainen työnantajan tai julkisyhteisön vastuuseen nähden, kantaja olisi velvollinen haastamaan myös viimemainitun tahon vastaajaksi ennen kuin kanne olisi työntekijää tai virkamiestä vastaan materiaalisesti ratkaistavissa. Luotaisiin siis nimenomainen prosessinormi niiden ajatusten mukaisesti, joita esitettiin eduskunnan lakivaliokunnassa vahingonkorvauslakia säädettäessä (ks. edellä alaviite 205:n jäljessä).[221]

---

[220] Alioikeusmenettelystä poiketen julkisyhteisön kuuleminen HO:ssa käsiteltävässä virkasyytejutussa tapahtuu HO:n toimesta välipäätöksellä.

Alioikeudessa ajettavassa syytejutussa työnantajan tai julkisyhteisön VahKL 7: 5:n mukainen kuuleminen on korvauskannetta ajavan kantajan huolena (ks. myös edellä alaviite 189:n kohdalla). Koska kyseessä on yksityisoikeudellisen vaateen käsittelyyn liittyvä kuuleminen, kuulemistehtävää ei tule antaa viralliselle syyttäjälle. Kuitenkin milloin jutun *rikosoikeudellisen puolen* selvittäminen vaatii työnantajan tai julkisyhteisön kuulemista, annetaan tämä tehtävä kyllä syyttäjälle, jolloin korvauskannetta ajava asianomistaja tai muu vahingon kärsinyt saattaa de facto säästyä kutsumisen vaivalta.

[221] Tämän esityksen yhteyteen ei kuulu ottaa kantaa siihen, vaatisivatko tekstissä mainitut muutokset HM 93,2 § huomioon ottaen perustuslainsäätämisjärjestystä.

Näin päästäisiin siihen, että *kanavointitilanteessa ensisijaisen vastuun yksin kantava työnantaja tai julkisyhteisö olisi aina myös vastaajana jutussa.*

Se seikka, että korvausasiaa käsiteltäisiin hovioikeudessa ajettavan syytejutun yhteydessä, ei sekään olisi järjestelyn esteenä, mikäli omaksuttaisiin tässä tutkimuksessa esitetty tulkinta, että korvausvaatimus hovioikeudessa ajettavan syytejutun yhteydessä voidaan OK 14: 8:n nojalla kohdistaa VahKL 7: 4:n säännöksen estämättä julkisyhteisöön. Toimivaltaongelma olisi joka tapauksessa poistettavissa VahKL 7: 4:ään lisättävällä määräyksellä, ettei säännös estä vaatimasta julkisyhteisöltä rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta muussa tuomioistuimessa käsiteltävän rikosasian yhteydessä.

Über den Schadensersatzanspruch im Strafprozess
Prozessrechtliche Untersuchung

ZUSAMMENFASSUNG

Allgemeines

Der durch eine Straftat Geschädigte muss, um seinen Schadensersatzanspruch durchzusetzen, normalerweise den Gerichtsweg beschreiten. Gemäss finnischem Recht kann er seinen Anspruch entweder im Zusammenhang mit dem aufgrund der Straftat eingeleiteten Strafverfahren oder gesondert auf dem Zivilprozessweg geltend machen. Die erstgenannte Alternative, der sogenannte *Adhäsionsprozess*, ist in Finnland die normale Verfahrensweise. Es ist relativ selten, dass ein aus einer Straftat entstandener Schadensersatzanspruch ausserhalb des Strafverfahrens geltend gemacht wird.

Für die Verbindung der gerichtlichen Verhandlung des Schadensersatzanspruchs mit dem Strafverfahren sprechen vor allem *prozessökonomische* Gründe. Da der die strafrechtliche Anklage und den privatrechtlichen Schadensersatzantrag betreffende Prozessstoff zu einem Grossteil identisch ist, werden bei der Verbindung der Sachen Arbeit und Kosten eingespart, da das Material dem Gericht nur einmal vorgelegt zu werden braucht. Zugleich wird auch die Gefahr vermieden, dass die Entscheidungen des Gerichts in der Straf- und der Entschädigungssache miteinander kollidieren. Besonders gross ist *die Bedeutung der Adhäsion für den Verletzten*, der sich bei der Durchsetzung seiner privaten Entschädigungsinteressen der Tätigkeit des Staatsanwaltes bedienen kann. So spart er u. a. an Klageerhebungskosten und kann sich zudem auf das vom Staatsanwalt beigebrachte Beweismaterial stützen.

In eindeutigen, einfachen Strafsachen kann der Staatsanwalt auch als Prozessbevollmächtigter des Verletzten fungieren, und in diesen Fällen verlangt ein Entschädigungsurteil vom Verletzten einen recht geringen Kostenaufwand im Vergleich zum Zivilprozess. Da der Straftäter oft mittellos ist, würde man in vielen Fällen auf ein Entschädigungsurteil verzichten, wenn hierfür ein gesonderter Zivilprozess nötig wäre. Auch wenn der Schadensersatzpflichtige sich als zahlungsunfähig erweist, kann jedoch das Entschädigungsurteil für den Verletzten von Bedeutung sein, zum Beispiel zur Klärung der Frage, ob er das Recht hat, über verschiedene Versicherungen oder auch vom Staat – sofern bestimmt wurde, dass die Deliktschäden aus der Staatskasse zu ersetzen sind – einen Schadensersatz zu erhalten.

Die Verbindung von Strafsache und Schadensersatzanspruch hat natürlich auch ihre *negativen Seiten*. Für den grössten Nachteil hat man gehalten, dass die Klärung privatrechtlicher Fragen die Verhandlung des Strafanspruchs stört und verzögert, da der öffentlichrechtliche Anspruch immer die Stellung des Hauptanspruchs einnimmt. Die Verzögerung des Prozesses ist an sich schon ein Nachteil, der nach Möglichkeit vermieden werden sollte. Besonders wenn in der Strafrechtspflege die Situation vorliegt, dass der Angeklagte verhaftet ist, ist ein zügiges Gerichtsverfahren vonnöten, das man nicht wegen privatrechtlicher Entschädigungsinteressen verlangsamen sollte.

Die Nachteile des Adhäsionsprozesses beschränken sich aber nicht nur auf die Durchführung des Strafverfahrens, sondern auch die Verhandlung des Schadensersatzantrags kann unter dem Anschluss leiden. Da das Hauptaugenmerk des Gerichts verständlicherweise auf der Klärung der strafrechtlichen Schuldfrage liegt, ist die Gefahr gegeben, dass der Schadensersatzantrag nur recht oberflächlich behandelt wird. Diese Gefahr ist im finnischen Adhäsionssystem daher offenbar, da bei uns ein Schadensersatzanspruch, der aus der in der Anklage geschilderten Straftat entstanden ist, im Strafverfahren auch dann auf privatrechtlicher, von dem strafrechtlichen Tatbestand unabhängiger Basis geprüft und entschieden werden kann, wenn der Angeklagte nicht einer Straftat schuldig gesprochen wird. Verwirft das Gericht die Anklage, so ist es verständlich, dass es häufig dazu neigt, auch den Schadensersatzanspruch zu verwerfen, ohne vielleicht hinreichend zu berücksichtigen, dass der Schadensersatzantrag trotz der Abweisung der Anklage berechtigt sein kann.

Allgemein gesehen sind indes die Vorteile des Anschlusses deutlich

grösser als die Nachteile. Die Klärung des Schadensersatzanspruchs verlangt nämlich vom Gericht letztendlich nur selten zusätzliche, ausserhalb der Anklage zu leistende Arbeit. Gemäss finnischem Recht steht es zudem in der Macht des Gerichtes, den im Strafverfahren gestellten Entschädigungs- oder anderen privatrechtlichen Anspruch *vom Strafverfahren abzutrennen* und dem Zivilprozessweg zuzuweisen, sofern es dies für zweckmässig erachtet. Die durch die Adhäsion erreichbaren Vorteile haben sich wiederum in denjenigen Bestimmungen unserer Prozessordnung niedergeschlagen, die dem Gericht zur Verwirklichung des Anschlusses eine eigene Initiative gewähren: Das Gericht kann eine Anklage und einen aus der betreffenden Straftat entstandenen privatrechtlichen Anspruch, auch wenn sie gesondert rechtshängig gemacht worden sind, zur Verhandlung im selben Strafverfahren *verbinden,* und wenn die Anklage und der privatrechtliche Antrag zur gleichen Zeit an verschiedenen Gerichten rechtshängig sind, kann das Gericht, das die privatrechtliche Forderung behandelt, den Antrag demjenigen Gericht gleicher Instanz *überweisen,* an dem die Anklage anhängig ist, so dass der Antrag im Zusammenhang mit der Strafsache verhandelt wird.

In Finnland ist die Verbindung von aus Straftaten erwachsenen Entschädigungs- und anderen privatrechtlichen Ansprüchen mit der Anklage nie problematisch gewesen. Unser Prozessystem hat zu allen Zeiten für die Anwendung des Adhäsionsprinzips recht günstige Voraussetzungen geboten. Zunächst einmal haben sich der Zivil- und der Strafprozess in Finnland nie sehr weit voneinander entfernt, sondern die Gemeinsamkeiten zwischen diesen Verfahrensarten sind grösser geblieben als im mitteleuropäischen oder angloamerikanischen Rechtsbereich. Die Adhäsion ist verständlicherweise umso leichter durchführbar, je kleiner die Unterschiede zwischen dem Zivil- und dem Strafverfahren sind. Auch das Gerichtswesen Finnlands bietet eine natürliche Grundlage für die Adhäsion: Dieselben Gerichte und oft sogar dieselben Kammern und Richter verhandeln sowohl Zivilsachen als auch Strafsachen.

Die Verbindung von straf- und privatrechtlichen Ansprüchen ist ferner auch von daher als natürliche Verfahrensweise angesehen worden, da gemäss unserer Prozessordnung ein aus einer Straftat entstandener privatrechtlicher Anspruch bis zur Gesetzesreform des Jahres 1972 auch dann im Rahmen des Strafverfahrens verhandelt werden musste, wenn der Anspruch getrennt geltend gemacht wurde. Die Prozessart wurde also nicht von der Art des Anspruchs bestimmt, sondern von seinem Grund. Vor der

Reform der Prozessordnung brauchte man formell gesehen die Grenze zwischen den Prozessarten gar nicht zu überschreiten, und erst danach konnte man bei uns genau genommen erst von einem Anschluss der Ansprüche, die an sich zu verschiedenen Prozessgebieten gehören, sprechen.

Zur festen Verwurzelung der Adhäsion in unserer Gerichtspraxis hat unbestreitbar der Umstand beigetragen, dass in Finnland der durch eine Straftat *unmittelbar Verletzte* seit alters her und auch heute noch in der Strafsache eine *souveräne Parteirolle* einnimmt. Von der allgemeineuropäischen Linie abweichend hat der Verletzte gemäss unserem Recht ausser seinem ausschliesslichen Recht auf Herbeiführung der Anklage bei einem Antragsdelikt auch dann ein selbständiges, paralleles Strafverfolgungsrecht, wenn die Straftat unter das Strafverfolgungsrecht des Staatsanwalts fällt. Da sich die Rolle des Verletzten im Strafverfahren nicht allein darauf beschränkt, dass er zum Beweiszweck gehört wird (nach finnischem Recht kann der Verletzte im Strafverfahren nicht als Zeuge vernommen werden; auch dann nicht, wenn er nicht als Kläger auftritt), sondern er ein dem Staatsanwalt gleichzustellendes Prozessubjekt ist, ist es verständlich, dass es bei uns nicht zu einer solchen Separationsentwicklung gekommen ist, im Verlaufe derer die privatrechtlichen Ansprüche des Verletzten im Strafverfahren zurückgewiesen worden wären.

Die prozessualen Probleme, die mit der Kumulierung von strafrechtlicher Anklage und privatrechtlichem Schadensersatzanspruch verbunden sind, können in drei Hauptgruppen eingeteilt werden:

1) In welcher Weise ist der Schadensersatzanspruch mit dem Strafverfahren zu verbinden, damit die Adhäsion zulässig ist (Anwendungsbereich der Adhäsion)?

2) In welchem Umfang sind bei der Verhandlung eines mit dem Strafverfahren verbundenen Schadensersatzanspruchs strafprozessuale und in welchem Umfang zivilprozessuale Normen anzuwenden?

3) In welchem Masse ist die Entscheidung des Gerichts über den Schadensersatzanspruch von der in der Strafsache gefällten Entscheidung abhängig?

Der Anwendungsbereich der Adhäsion

Gemäss den Adhäsionsvorschriften der finnischen Prozessordnung kann im Zusammenhang mit der Strafsache über einen privatrechtlichen An-

spruch, der sich aus der *in der Anklage genannten Straftat* ergibt, verhandelt werden. Der Schadensersatzanspruch erfüllt diese Voraussetzung des gleichen Grunds, wenn sich die faktischen Gründe (der Rechtstatsachenkomplex) des Schadensersatzanspruchs auf die in der Anklage vorgebrachte Tatbeschreibung, den Handlungsverlauf, beziehen. Die Tatbeschreibung und der zur Untermauerung des Schadensersatzanspruchs vorgebrachte Rechtstatsachenkomplex brauchen natürlich nicht vollkommen identisch zu sein. Würde man dies fordern, so wäre die Adhäsion nur in seltenen Fällen anwendbar. Es reicht aus, wenn die in der Anklage genannte Straftat in dem Rechtstatsachenkomplex enthalten ist, aus dem sich allem Anschein nach die Entschädigungspflicht ergibt. Die faktische Grundlage des Schadensersatzanspruchs kann also umfangreicher als die strafrechtliche Tatbeschreibung sein, aber der Grund des Schadensersatzanspruches darf sich nicht auf eine andere Tat als die in der Anklage genannte beziehen.

Da es in der Macht des Gerichts steht, den Schadensersatzanspruch von dem Strafverfahren als separate Zivilsache abzutrennen, ist es begründet, die Normen über den Anwendungsbereich der Adhäsion eher *weit* als eng auszulegen (in dubio pro adhaesione). Falls der Schadensersatzanspruch nicht auf der in der Anklage beschriebenen Tat basiert, hat das Gericht die Adhäsion abzulehnen. Dem Verletzten kommt in dieser Beziehung keine Disponiergewalt zu. Ein solcher ohne ausreichenden Anschluss bleibender Schadensersatzanspruch wird als unzulässig abgewiesen, wenn keine Prozessvoraussetzungen zur Annahme des Anspruchs zur Prüfung als Zivilsache gegeben sind. Auch wenn die zivilprozessualen Prozessvoraussetzungen in Ordnung sind (was allerdings selten ist), ist ein solcher Schadensersatzanspruch in jedem Fall von der Strafsache zu trennen, aber in diesem Fall wird der Antrag nicht endgültig abgewiesen, sondern seine Verhandlung wird im Zivilverfahren weitergeführt.

Die Zulässigkeit der Adhäsion impliziert nicht, dass nur der durch die Straftat unmittelbar Verletzte berechtigt ist, Schadensersatzansprüche geltend zu machen und dass entsprechend diese Ansprüche nur an den Angeklagten zu richten sind. Die finnischen Adhäsionsvorschriften werden heutzutage üblicherweise so ausgelegt, dass *auch eine andere Person* als der durch die Straftat unmittelbar Verletzte *als Antragsteller* auftreten kann. Ein solcher Schadensersatzanspruch eines Dritten kann eine Forderung sein, die von dem unmittelbar Verletzten auf ihn übergetreten ist (z. B. der Anspruch eines Erben des Verletzten oder ein Regressanspruch einer Versicherungsgesellschaft), oder es kann die Situation vorliegen, dass ein

Dritter, dem keine strafprozessuale Verletztenrolle zukommt, ansonsten behauptet, von der Straftat geschädigt worden zu sein.

Entsprechenderweise ist in Strafsachen auch die sog. *passive Drittenkumulation* zulässig: Der Schadensersatzanspruch wird hierbei nicht gegen den Angeklagten gerichtet, sondern *gegen einen Dritten,* von dem man behauptet, er sei für den vom Angeklagten verursachten Schaden verantwortlich. Auf diese Weise kann also in Strafsachen zum Beispiel die Geschäftshaftung des Arbeitgebers oder einer öffentlichen Gemeinschaft verwirklicht werden. Im Prinzip existiert auch kein Hindernis dafür, auch eine Versicherungsgesellschaft zu beklagen, die aufgrund einer Haftpflichtversicherung verpflichtet ist, den durch die Straftat entstandenen Schaden zu ersetzen. Diese Kumulation des Dritten setzt allerdings eine solche Haftpflichtversicherungsregelung voraus, bei der dem Verletzten ein selbständiges Klagerecht direkt gegen die Versicherungsgesellschaft zusteht.

Die finnischen Adhäsionsvorschriften erlauben auch die Verbindung eines auf den Schandensersatz bezogenen *Gegenanspruchs* mit der Strafsache. Dieses Kumulationsrecht ist davon unabhängig, ob in der Gegenrichtung eventuell auch eine Strafe verlangt wird. Eine solche Adhäsion der Gegenrichtung setzt auch nicht unbedingt voraus, dass der Gegenanspruch auf den in der Hauptanklage vorgebrachten Handlungsverlauf basiert. In der Gegenrichtung kann nämlich Schadenersatz wegen falscher Beschuldigung oder falscher Anzeige oder auch wegen gesetzwidriger Festnahme oder Verhaftung in der Hauptstrafsache verlangt werden, wobei sich der Schadensersatzanspruch auf einen anderen Rechtstatsachenkomplex gründet als auf den in der Hauptanklage vorgebrachten. Auch wird kein gemeinsamer Handlungsverlauf mit der Hauptanklage verlangt, wenn der Gegenanspruch in Form eines *Aufrechnungseinwands* geltend gemacht wird, der desgleichen im Strafverfahren möglich ist.

In welchem Umfang finden bei der Verhandlung des Schadensersatzanspruchs strafprozessuale beziehungsweise zivilprozessuale Normen Anwendung?

Auf dieses Grenzziehungsproblem gibt die finnische Prozessordnung keine ausdrückliche Antwort. Im Gesetz ist nur von der Möglichkeit, den privatrechtlichen Anspruch im Zusammenhang mit der Strafsache zu verhandeln, die Rede. Die Einzelheiten des Adhäsionsprozesses sind im Gesetz nicht geregelt worden. Da der Schadensersatzanspruch auch in

Verbindung mit dem Strafverfahren eine privatrechtliche und dazu dispositive Streitfrage darstellt, ist es begründet, in den Situationen, in denen der Zivil- und der Strafprozess voneinander divergieren, bei der Verhandlung des Schadensersatzanspruchs die Strafprozessvorschriften nicht mit grösserer Reichweite anzuwenden, als wie es aus Gründen der Zweckmässigkeit geboten ist. Obwohl die Anklage in dem Verfahren den Hauptanspruch inklusive der ihr eigenen strafprozessualen Verfahrensregeln darstellt, kann die Ausdehnung ihrer Normen auf die Verhandlung des Schadensersatzanspruchs kein Selbstzweck sein. Voneinander abweichende straf- und zivilprozessuale Verfahrensregeln können in vielen Fällen in demselben Gerichtsverfahren parallel angewandt werden. So sollte man im Adhäsionsprozess auch verfahren, sofern nicht die unterschiedlichen Verfahrensregeln eine übermässige Verkomplizierung der Verhandlung zur Folge haben.

Wenn es um die Beibringung oder Beurteilung von solchem Prozessmaterial geht, das für die Klärung der strafrechtlichen Seite der Rechtssache ohne Belang ist, ist es natürlich, hier, auch im Rahmen des Strafverfahrens, entsprechend den Zivilprozessnormen vorzugehen. Jedoch ist es im allgemeinen zweckmässig, den äusseren Verlauf der Gerichtsverhandlung gemäss den strafprozessualen Vorschriften einzurichten, wenn auch an dieser Regel nicht immer ausnahmslos festgehalten werden kann.

Wenn gemäss den straf- und zivilprozessualen *Zuständigkeitsregelungen* die Verhandlung der Anklage und des Schadensersatzanspruches verschiedenen Gerichten obliegt, kann die Adhäsion nur dann verwirklicht werden, wenn die zivilprozessuale Zuständigkeitsregelung übergangen werden kann. Geht es bei der Zuständigkeitskollision um die *örtliche Zuständigkeit*, so bildet diese Forumkollision normalerweise kein Hindernis für die Adhäsion. Mit anderen Worten: das Adhäsionsprinzip geht vor die mit ihm kollidierende zivilprozessuale Forumvorschrift. Der aufgrund der Straftat gestellte Schadensersatzantrag ist allerdings normalerweise auch als Streitsache vor demselben Gericht zu verhandeln, das für die Verhandlung der Anklage zuständig ist. Es ist jedoch möglich, dass eine zivilprozessuale Sondervorschrift den Schadensersatzantrag in örtlicher Beziehung einem anderen Gericht zuweist als dem, an dem die Anklage verhandelt wird. Eine solche zivilprozessuale Forumvorschrift wird also, sofern der Antragsteller hierin einwilligt, von der Adhäsion übergangen.

Auch eine solche mit dem Adhäsionsprinzip kollidierende Forumvorschrift, die innerhalb des Zivilprozesses ausschliesslich ist, bildet für die Verwirklichung der Adhäsion kein Hindernis. Mittels der Adhäsion kann

indes kein für die Verhandlung des Schadensersatzanspruchs geeignetes *forum prorogatum* übergangen werden, wenn man bei der Interpretation des Prorogationsvertrags zu dem Schluss kommt, dass die Adhäsion im Vertrag berücksichtigt und abgewehrt wurde.

Man kann die Ansicht vertreten, dass die Adhäsionsnorm recht weitgehend auch vor die zivilprozessualen Zuständigkeitsvorschriften geht, in denen die *sachliche Zuständigkeit* der Gerichte geregelt wird. Diese Normen sind jedoch gegenüber der Adhäsion stärker als die Vorschriften der örtlichen Zuständigkeit. Eine derartige Kollision der sachlichen Zuständigkeit tritt indes in der Praxis recht selten auf, da sowohl die Verhandlung der Anklagen als auch der Streitsachen im Normalfall den ordentlichen Gerichten erster Instanz obliegt.

Mit der Kollision zwischen der Adhäsion und den zivilprozessualen Zuständigkeitsregelungen über die sachliche Zuständigkeit ist die Situation vergleichbar, dass die Anklage und der Schadensersatzanspruch aus einem Rechtsverhältnis erwachsen sind, dessen Streitigkeiten gemäss einem zwischen den Parteien geschlossenen *Schiedsvertrag* im Schiedsverfahren zu entscheiden sind. Wenn ein solcher Konflikt auftritt, ist wohl dem Schiedsvertrag Vorrang einzuräumen und der Ansicht stattzugeben, dass der Verletzte ohne Einwilligung der Gegenpartei auf dem Weg der Adhäsion den zwischen ihnen geschlossenen Schiedsvertrag nicht übergehen kann.

Die die zivilprozessualen Zuständigkeitsnormen modifizierende Wirkung des Adhäsionsprinzips erstreckt sich hingegen nicht auf die *funktionelle Zuständigkeit* der Gerichte: Die Instanzenordnung ist prinzipiell unbedingt und kann von den Adhäsionsregelungen nicht durchbrochen werden. Dies bedeutet, dass mit der Anklage keine Schadensersatz- oder andere privatrechtliche Ansprüche mehr verbunden können, wenn die Strafsache bereits dem Berufungsgericht zur Verhandlung überwiesen wurde. Schadensersatzansprüche, die erst im Zug der Rechtsmittelinstanz geltend gemacht werden, werden vom Gericht abgewiesen.

Die Instanzenordnung ist indes nicht so absolut lückenlos, als dass nicht auch das Berufungsgericht einen Anspruch zur Prüfung vornehmen könnte, den die untere Instanz materiell nicht entschieden hat. So ist zum Beispiel die Aufrechnung von Forderungen unter bestimmten Voraussetzungen noch im Berufungsgericht zulässig. Ausserdem hat man es für möglich gehalten, dass es in der Gewalt des Berufungsgerichts steht, kleinere Anschluss- und andere Ansprüche, bei denen es das Gericht der unteren Instanz unterlassen hat, sich hierzu zu äussern, oder, entgegen dem Standpunkt des

Berufungsgerichts, die Klage als unzulässig abgewiesen hat, in die Prüfung der Sache einzutreten. Alle diese die Gerichtsverfahren betreffenden Abweichungen von der Instanzenordnung können auch im Adhäsionsprozess Anwendung finden.

Von den Normen, bei denen das Straf- und das Zivilprozessverfahren voneinander divergieren, seien hier die Bestimmungen über die Klageerhebung, die Prozessfähigkeit des Antragsgegners und das Ausbleiben der Parteien beim Verhandlungstermin erwähnt. Über die *Antragstellung* zur Geltendmachung eines Schadensersatzanspruchs im Zusammenhang mit einer Strafsache gibt es in der finnischen Prozessordnung keine ausdrücklichen Vorschriften, sondern es ist die Wahl zwischen den Klageerhebungsweisen zu treffen, die bei Zivil- und Strafsachen allgemein in Kraft sind. Es hat sich die Ansicht eingebürgert, dass die zivilprozessualen Arten der Klageerhebung übergangen werden können, wenn sich der Schadensersatzanspruch *gegen den Angeklagten* richtet. In der Praxis bedeutet dies, dass die Schadensersatzansprüche gegen den Angeklagten ohne formelle Klage in der Hauptverhandlung der Strafsache geltend gemacht werden können. Dagegen wird der Schadensersatzanspruch auch gegen den Angeklagten noch nicht dadurch rechtshängig, dass der Geschädigte seinen Anspruch während der Voruntersuchung vorbringt, sondern er hat zur Gerichtsverhandlung zu erscheinen, um seinen Anspruch geltend zu machen.

Wenn der Schadensersatzanspruch *gegen einen Dritten* gerichtet wird, zum Beispiel gegen den Arbeitgeber des Angeklagten, gegen den kein strafrechtlicher Vorwurf vorliegt, ist man der Ansicht gewesen, dass hierfür eine formelle Ladung nötig ist. Praktische Gründe sprechen jedoch dafür, hiervon abzuweichen, wenn dieser Dritte bei der Gerichtsverhandlung anwesend ist und z.B. als Zeuge vernommen wird, wobei man gegen ihn ohne formelle Ladung einen Schadensersatzanspruch richten kann, sofern er sich auf die Verhandlung dieser Sache ohne formelle Ladung einlässt.

Die Vorschriften über die *Prozessfähigkeit* der Parteien in Zivil- und Strafsachen divergieren in der finnischen Prozessordnung hinsichtlich des Rechts des Antragsgegners, selbst Prozesshandlungen vor- und entgegenzunehmen. Im Zivilprozess ist das allgemeine Kriterium der Prozessfähigkeit die zivilrechtliche Geschäftsfähigkeit. Dasselbe gilt in der Strafsache für den Verletzten. Hingegen ist die Prozessfähigkeit des Angeklagten der Strafsache nicht mit der Geschäftsfähigkeit, sondern mit der Schuldfähigkeit verknüpft: Dem Angeklagten kommt das Prozessführungsrecht des Beklagten zu, wenn er schuldfähig ist. Wenn der Angeklagte schuldfähig ist,

aber zivilrechtlich geschäftsunfähig, entsteht das Problem, ob er in der Adhäsionssituation kraft seiner strafprozessualen Prozessfähigkeit das Recht hat, auch hinsichtlich des gegen ihn gerichteten Schadensersatzanspruchs selbst zu prozessieren. In der finnischen Prozesspraxis haben die Gerichte dazu geneigt, die Erweiterung der strafrechtlichen Prozessfähigkeit auch auf die Verhandlung des in der Strafsache geltend gemachten privatrechtlichen Anspruchs zu erstrecken. Berücksichtigt man den Aspekt des Schutzes des Geschäftsunfähigen, wäre es an sich eher begründet, bei der Verhandlung von Entschädigungsfragen durchweg *zivilprozessuale* Prozessfähigkeitsregelungen anzuwenden.

Die Vorschriften über die Folgen des *Ausbleibens* der Partei weichen im Zivil- und im Strafprozess recht weitgehend voneinander ab. In Zivilsachen ist man davon ausgegangen, dass es reicht, wenn man der Partei die Gelegenheit einräumt, gehört zu werden, und ihr Nichterscheinen bei der Verhandlung der Sache bildet auch häufig kein Hindernis für die Fällung eines Urteils. In Strafsachen hingegen ist das Erscheinen der Parteien im allgemeinen unerlässlich, damit die Sache entschieden werden kann. Bei der Verhandlung eines mit der Strafsache verbundenen Schadensersatzanspruches finden bei Nichterscheinen in der Hauptregel die diesbezüglichen Vorschriften für Strafsachen Anwendung. Dies betrifft ausdrücklich das Nichterscheinen sowohl des Verletzten als auch des Angeklagten. Wenn das Nichterscheinen der Partei die Aussetzung des Strafverfahrens zur Folge hat, ist auch der in der Sache geltend gemachte Schadensersatzanspruch auszusetzen. Im Gesetz wird nämlich bestimmt, dass wenn die strafrechtliche Anklage und der aus der nämlichen Straftat erwachsende privatrechtliche Anspruch gleichzeitig bei Gericht anhängig sind (entweder verbunden oder als separate Sachen), bezüglich des privatrechtlichen Antrags keine Entscheidung getroffen werden darf, bevor nicht aufgrund der Anklage ein Urteil ergeht.

Die Anwendung der strafprozessualen Vorschriften über das Ausbleiben auf das Nichterscheinen des Angeklagten und des Verletzten auch in der Verhandlung der Schadensersatzsache kann als recht naturgemässe Verfahrensweise angesehen werden. Die Anwendung der zivilprozessualen Vorschriften über das Ausbleiben ist hingegen nicht in gleicher Weise mit Selbstverständlichkeit abzulehnen, wenn man im Adhäsionsprozess zu dem Ausbleiben des Antragstellers oder des Antragsgegners in einer solchen Entschädigungssache Stellung beziehen muss, bei der die ausgebliebene Person in der Verhandlung der strafrechtlichen Seite der Sache keine

Parteirolle einnimmt. Die Anwendung der für Zivilsachen geltenden Vorschriften über das Ausbleiben wird indes in dieser Drittenbeziehung von dem obengenannten Verbot eingeschränkt, den Schadensersatzantrag vor der Entscheidung der Anklage zu entscheiden. Ausserdem ist zu berücksichtigen, dass das im Strafverfahren vorgebrachte Beweismaterial in jedem Fall seine Wirkung auch auf die Beurteilung der Entschädigungsfrage erstreckt.

Die Entscheidung des Schadensersatzantrags gegen einen abwesenden Dritten kann daher im Adhäsionsprozess in erster Linie kein sich auf das formelle Kriterium des Ausbleibens stützendes Versäumnisurteil sein, sondern eine auf dem in der Sache vorgebrachten Beweismaterial basierende normale Sachentscheidung. Ein Versäumnisurteil kann indes im Drittenverhältnis eine begründete Folge des Ausbleibens sein, wenn die Anklage fallengelassen oder mit Prozessurteil abgewiesen wird mit einem solchen Grund, dessen Wirkung sich nicht auf die Verhandlung des Schadensersatzantrags erstreckt.

Die Abhängigkeit der über den Schadensersatzanspruch zu erteilenden Entscheidung von dem Schicksal der Anklage

Für das finnische Adhäsionssystem ist die Unabhängigkeit des privatrechtlichen Anspruchs von der aufgrund der Anklage ergehenden Entscheidung kennzeichnend. Der Schadensersatzanspruch ist auch in Verbindung mit dem Strafverfahren in dem Sinne ein separater Antrag, dass sein Erfolg nicht unbedingt voraussetzt, dass der Angeklagte der Straftat schuldig gesprochen wird. Für die Entstehung der Entschädigungspflicht ist oft nicht einmal die Verwirklichung des strafrechtlichen Tatbestandes nötig. In der Adhäsionssituation prüft das Gericht die Berechtigung des Schadensersatzanspruches gemäss den privatrechtlichen Schadensersatznormen in derselben Weise, als wenn der Schadensersatzantrag gesondert im Zivilverfahren erhoben worden wäre. In der finnischen Prozessordnung ist die ausdrückliche Vorschrift enthalten, der gemäss es *in der Macht des Gerichts steht, über einen im Strafverfahren geltend gemachten privatrechtlichen Anspruch eine Entscheidung zu fällen, auch wenn sich herausstellt, dass die in der Anklage genannte Tat gar keine strafbare Handlung darstellt oder dass die Tat aus einem anderen Grunde nicht mit Strafe geahndet werden kann.*

Der Schadensersatzantrag wird also auch im Strafverfahren stets in

seinem gesamten privatrechtlichen Umfang auf der Basis der vorgebrachten, dem Antrag zugrundeliegenden Fakten untersucht, und zwar unabhängig von der eventuellen Verwerfung der strafrechtlichen Anklage. Wenn zum Beispiel die in der Anklage genannte Tat nur als vorsätzlich begangene Tat strafbar ist und der Vorsatz nicht nachgewiesen werden kann, so kann dem im Verfahren geltend gemachten Schadensersatzanspruch dennoch stattgegeben werden, wenn das Gericht erkennt, der Angeklagte habe fahrlässig gehandelt. Die Frage, ob ein sogenannter Zivilgrund gegeben ist, braucht auch dann nicht unbedingt in demselben Beschluss eine Entscheidung zu finden, mit dem die Anklage verworfen wird, sondern auch in diesem Fall kann der Schadensersatzanspruch als gesondertes Verfahren abgetrennt werden, und zwar auf die Weise, dass nach der Abweisung der Anklage über ihn weiter im Zivilverfahren verhandelt wird.

Wenn ein solcher Zivilgrund eines Schadensersatzanspruchs als Antragsgrund einen Rechtstatsachenkomplex voraussetzt, der umfangreicher ist als die in der Anklage vorgebrachte Tatbeschreibung, so verlangt die Vornahme der ausserhalb der Anklage gebliebenen Fakten zur gerichtlichen Prüfung, dass der Antragsteller sich auf die fraglichen Rechtstatsachen *beruft*. Hingegen kann man nicht der Ansicht sein, der Antragsteller habe hinsichtlich der Existenz derjenigen, die Entschädigungspflicht begründenden Fakten, die bereits in der Tatbeschreibung der Anklage enthalten sind, die Behauptungslast. Man kann nämlich mit gutem Grund die Ansicht vertreten, dass der im Strafverfahren seine Entschädigung fordernde Antragsteller ohne weiteres sich darauf stützt, was in der Anklage vorgebracht wird.

Ausserdem wird auch im Adhäsionsprozes der zu den Behauptungslast-Dogmen gehörende Grundsatz befolgt, dass die Behauptungslast sich nicht auf die juristische Kennzeichnung der Rechtstatsachen erstreckt, sondern allein auf die Rechtstatsachen (da mihi factum dabo tibi jus). Der Antragsteller braucht sich also nicht auf die Zivilnormen zu berufen, um im Strafverfahren zu erreichen, dass der Schadensersatzanspruch mit Zivilgrund untersucht wird. Das Gericht ist dazu verpflichtet, von Amts wegen den gesamten Schadensersatz-Normenkomplex auf den Rechtstatsachenkomplex anzuwenden, mit dem der Schadensersatzantrag begründet und für den im Prozess der Nachweis erbracht wird (jura novit curia).

Die sich auf die Rechtstatsachen beziehende Behauptungslast des Verletzten wird indes von der *Prozessleitung des Richters*, zu der die Präzisierung des Prozessgegenstands gehört, erleichtert. Es ist die Pflicht

des Gerichts, dafür Sorge zu tragen, dass die Rechtssache gründlich behandelt wird. Bei Bedarf hat der Vorsitzende des Gerichts durch Ausübung seines Fragerechts zu klären, auf welchen Rechtstatsachenkomplex sich der Antragsteller in seinem Schadensersatzanspruch stützt. In vielen Fällen ist es angebracht, dass der Richter das Augenmerk der Parteien auch auf die Rechtsfrage der Entschädigungssache lenkt. Es wäre zu bedauern, wenn das Gericht seine über den Schadensersatzanspruch gefällte Entscheidung auf für die Parteien überraschende Rechtsvorschriften gründen würde. Man sollte nicht vergessen, dass es gerade die rechtliche Seite ist, die recht weitgehend bestimmt, welchen Fakten in der Rechtssache direkte Relevanz zukommt, mit anderen Worten: Die Partei braucht rechtliche Information, um sich mit ihrer eigentlichen, sich auf die Rechtstatsachen beziehenden Behauptungslast zurechtzufinden.

Das in dem finnischen Adhäsionssystem angewandte Prinzip, dass die Untersuchung der Entschädigungsfrage im Strafverfahren sich nicht allein auf den Grund der Straftat beschränkt, sondern dass die Berechtigung des Schadensersatzanspruchs im Lichte des als Antragsgrund vorgebrachten Rechtstatsachenkomplexes in ihrem ganzen juristischen Umfang untersucht wird, hat bedeutsame *Rechtskraftfolgen*. Wenn der im Strafverfahren geltend gemachte Schadensersatzanspruch verworfen wurde, verhindert die Rechtskraft der Entscheidung die Stellung eines auf denselben Rechtstatsachenkomplex gegründeten Antrags mit einem neuen juristischen Grund (ne bis in idem). Zu einem neuen Antrag berechtigt nicht die Berufung auf eine solche Zivilnorm, die bei der Fällung der ablehnenden Entscheidung nicht angewandt wurde, wenn die Faktengrundlage des neuen Schadensersatzantrags dieselbe ist wie im ersten Prozess, da dieser Rechtstatsachenkomplex mit der Rechtskraft der Entscheidung präkludiert ist. Die objektive Erstreckung der Rechtskraft der Entscheidung, durch die der Schadensersatzantrag abgelehnt wurde, bestimmt sich also danach, welche Rechtstatsachen man im Prozess geltend gemacht hatte. Der Umstand, welche entschädigungsrechtlichen Normen bei der Fällung der Entscheidung angewandt wurden, ist dagegen hinsichtlich der Erstreckung der Rechtskraft ohne Belang.

Von dem materiell-rechtlichen Abhängigkeitsverhältnis zwischen der Anklage und dem Schadensersatzanspruch ist die Situation zu unterscheiden, dass die Anklage mit Prozessurteil abgewiesen wird. Hierbei entsteht das rein prozessuale Problem, ob der im Verfahren geltend gemachte Schadensersatzanspruch ebenfalls abzuweisen sei. Die finnische Prozess-

ordnung ist in dieser Situation wohl dahingehend auszulegen, dass bei einer Abweisung der Anklage mit Prozessurteil auch der Schadensersatzanspruch nicht geprüft weden kann. Eine Ausnahme von dieser Regel bildet die Situation, wenn die bisherige Behandlung des Schadensersatzantrags die zivilprozessualen Prozessvoraussetzungen erfüllt, wobei die Verhandlung des Schadensersatzanspruches nach der Abweisung der Anklage als Streitsache weitergeführt werden kann. Wenn hingegen die Anklage *fallengelassen wird*, z. B. wegen Rücknahme der Anklage oder wegen des Todes des Angeklagten, so bildet dies normalerweise kein Hindernis dafür, die Verhandlung des Schadensersatzanspruchs fortzusetzen, wobei dann natürlich die Verhandlungsvorschriften des Zivilprozesses Anwendung finden.

OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO

Korkein oikeus (KKO):

1927 II 257 s. 126
1932 I 44 s. 126
I 74 s. 475
I 75 s. 145
1933 II 44 s. 475
II 218 s. 453
II 395 s. 189
1934 I 231 s. 475
II 586 s. 146
1935 II 115 s. 145
II 185 s. 114
1936 II 66 s. 173
II 491 s. 189
1938 II 234 s. 126
1939 II 43 s. 146, 148
II 199 s. 146, 148
1942 II 156 s. 153
1945 II 135 s. 148
1946 II 24 s. 147
II 140 s. 153
1947 II 14 s. 148
II 161 s. 473
II 276 s. 147
1948 II 104 s. 126
II 230 s. 153
II 231 s. 475
II 310 s. 472
II 337 s. 472
1949 II 10 s. 281
II 186 s. 475
II 194 s. 453
II 435 s. 475
1950 II 18 s. 114
II 82 s. 13
II 264 s. 475
II 362 s. 113, 127
1953 II 95 s. 145
II 139 s. 127
1954 II 6 s. 153
II 27 s. 127
II 51 s. 148
II 73 s. 453
1955 II 19 s. 114
II 73 s. 114
1956 II 59 s. 135
1959 II 70 s. 148
1960 II 3 s. 153
II 67 s. 72
II 96 s. 13
II 109 s. 116, 140
1961 II 1 s. 113
II 59 s. 144
II 91 s. 127
II 95 s. 126, 280
II 111 s. 135
II 114 s. 86, 481
II 135 s. 162
1962 II 2 s. 453
II 56 s. 247
II 61 s. 13
1963 II 83 s. 453
II 116 s. 139
II 119 s. 156
1964 II 113 s. 199
1965 II 64 s. 199
II 65 s. 148
II 74 s. 156
1966 II 56 s. 247
II 102 s. 408
II 127 s. 13
1967 II 32 s. 281
II 67 s. 245
II 104 s. 156
1968 II 2 s. 245
II 73 s. 286
II 94 s. 204
1969 II 14 s. 86, 481
II 97 s. 113

1970 II 18 s. 127
1971 II 33 s. 86, 481
II 50 s. 139
1972 II 32 s. 13
II 61 s. 115
II 87 s. 181, 453
1973 II 13 s. 245
1974 I 2 s. 280
II 41 s. 154
1975 II 27 s. 245
II 37 s. 392
II 57 s. 154
II 78 s. 188, 345, 351
1976 II 18 s. 248
1977 II 12 s. 274
II 40 s. 148
II 100 s. 507
II 104 s. 115, 468
1978 II 30 s. 148
II 43 s. 115, 468
II 63 s. 185, 294
II 65 s. 99, 152, 290
II 105 s. 114
II 132 s. 313
II 149 s. 154
p. 25. 4. 1978 n:o 358 s. 113
p. 11. 5. 1978 n:o 903 s. 135
p. 12. 12. 1978 n:o 1679 s. 78, 217
1979 II 14 s. 154
II 50 s. 475
II 80 s. 519, 522
II 118 s. 163
p. 25. 1. 1979 n:o 793/78 s. 98, 138
p. 15. 5. 1979 n:o 3093 s. 345
1980 II 29 s. 461
II 54 s. 225
II 77 s. 247
II 79 s. 99, 290
II 112 s. 282
II 113 s. 478
II 114 s. 157
II 123 s. 468
p. 20. 11. 1980 n:o 1940 s. 281
p. 12. 12. 1980 n:o 2127 s. 287
1981 I 2 s. 314
II 14 s. 284, 289
II 20 s. 478
II 26 s. 318
II 33 s. 468
II 73 s. 139
II 76 s. 345, 515
II 89 s. 163
II 102 s. 501
II 106 s. 154, 175, 349, 515
II 111 s. 156, 298
II 112 s. 188, 345, 351
II 122 s. 162
II 148 s. 440
II 157 s. 235, 237, 523
II 186 s. 344
p. 13. 3. 1981 n:o 2203/80 s. 146
p. 10. 4. 1981 n:o 1716/80 s. 281, 287
1982 II 26 s. 513
II 42 s. 462, 515
II 88 s. 247
II 107 s. 515
II 120 s. 513
II 140 s. 154
1983 I 1 s. 462, 511
I 3 s. 487
II 8 s. 468
II 15 s. 126
II 26 s. 478
II 75 s. 248
II 85 s. 280
II 120 s. 121, 135
II 121 s. 164, 283, 292
II 138 s. 511
II 146 s. 126
II 152 s. 408
II 155 s. 288, 488
II 157 s. 465
II 163 s. 511
II 184 s. 244
p. 16. 6. 1983 n:o 1320 s. 292
p. 20. 6. 1983 n:o 484/82 s. 138
1984 I 2 s. 482
II 16 s. 141
II 28 s. 166, 515
II 29 s. 141
II 33 s. 252
II 47 s. 285
II 61 s. 135, 330
II 67 s. 156
II 104 s. 142
II 110 s. 128
II 115 s. 386
II 122 s. 115
II 153 s. 149
II 154 s. 399
II 183 s. 182
II 205 s. 344, 346

II 218 s. 141
1985 I 2 s. 474
II 3 s. 441, 494
II 23 s. 167
II 44 s. 402
II 57 s. 468
II 127 s. 399
II 132 s. 464
II 154 s. 284
II 157 s. 285, 288
p. 24. 9. 1985 n:o 2430 s. 494

Helsingin HO:

t. 14. 12. 1977 Dn:o V 1974/690 s. 157
p. 12. 12. 1978 n:o 2435 s. 237
p. 8. 5. 1979 n:o 788 s. 237
p. 30. 8. 1979 n:o 1692 s. 237
p. 13. 12. 1979 (R 1977/1953) s. 289
p. 8. 5. 1980 n:o 517 s. 237
p. 22. 1. 1981 n:o 291 s. 237
p. 6. 5. 1981 n:o 71 (SY 1979/121) s. 235, 523
p. 18. 6. 1981 n:o 833 s. 281

Itä-Suomen HO:

p. 13. 6. 1978 n:o 1224/77 s. 100, 135, 292
p. 4. 12. 1980 n:o 343/80 s. 154
p. 27. 3. 1981 n:o 94/81 s. 142
p. 7. 10. 1983 n:o 198/83 s. 283
p. 6. 7. 1984 n:o 1505/84 s. 289

Kouvolan HO:

p. 21. 10. 1980 n:o 519 s. 237
p. 11. 6. 1981 n:o 1738/80 s. 175, 349

Turun HO:

p. 31. 1. 1978 n:o 2994 s. 157
p. 2. 4. 1979 n:o 352 s. 98, 135
t. 30. 1. 1981 n:o 617 s. 252
p. 12. 8. 1983 n:o 140783-1495 s. 141, 153
p. 28. 10. 1985 n:o 1860/021085 s. 525

Vaasan HO:

p. 14. 5. 1976 (RD 1975/926) s. 289
p. 16. 12. 1980 n:o 1869 s. 237

ASIAHAKEMISTO

Adekvaattisuus ks. syy-yhteys
Adheesio (prosessi)
— käsite 16
— oikeuspoliittinen perusta 38 ss.
— dispositiivisuus ja fakultatiivisuus 38
— soveltamisala vahingonkorvausasioissa 78 ss.
— tuomioistuimen toimivaltaa perustavana tekijänä 196 ss.
— toteuttaminen OK 10:8,2:n mukaisen siirron kautta 299 ss
— suhde välimiesmenettelyyn 267 ss.
— suhde hallintoon ja hallintolainkäyttöön 274 ss.
Adheesioperiaate 2 s.
Aineellinen prosessinjohto
— käsite 385
— riita- ja rikosjutuissa 388 s.
— korvauskysymyksessä rikosasioissa
— vaatimus (petitum) 406 ss.
— perusteet (causa) 423 ss.
— erit. vastuun rajoitusperusteet 499 ss.
— oikeuskysymys 423 ss.
— näytön hankkiminen 427 ss.
Aineellisoikeudellinen asianomistajakäsite ks. asianomistaja
Akkusatorinen menetelmä 55
Aktiivinen sivulliskumulaatio ks. sivulliskumulaatio
Alaikäinen
— vastaajana adheesioprosessissa 353 ss., 476 ss.
Alueellinen toimivalta ks. tuomioistuimen toimivalta
Anonyymi tuottamus 480, 513[190]
Anteeksiantoperusteet (rikosoikeudelliset)
— merkitys korvauskysymyksessä 474 s.
Asiakirjatodistelu
— tuomioistuimen aloiteoikeus (OK 17:8) 427 ss.
Asialegitimaatio
— suhde asianomistajapuolella syyteoikeuteen 20[39]
— vahingon kärsineen konkurssipesän asialegitimaatio 145 s.
— syytetyn (vastaajan) konkurssipesän asialegitimaatio 159 ss.
Asiallinen toimivalta ks. tuomioistuimen toimivalta
Asianomistaja
— käsite 17 ss.
— asema rikosjutussa 17, 39 ss.
Asianomistajarikosjuttu
— asianomistajan määräysvalta syytteeseenpanossa 48, (syytteen tai ilmiannon peruuttaminen) 48
— asianomistajarikoksen vanhentumisen vaikutus adheesiotilanteessa 440 ss.
Asianomistajan syyteoikeus
— sen ensisijaisuus 17, 40
— suhde asialegitimaatiokäsitteeseen 20[39]
— syyteoikeuden siirtyminen 144 s.
— syyteoikeus valtakunnanoikeudessa 250
Asianosaisen kuulustelu
— prosessin kohteen selvittämiseksi verr. todistelutarkoituksessa 388
Asianosaisen poissaolo
— poissaoloseurausten eroavuudet siviili- ja rikosprosessissa 57 s., 369
— todistelun mahdollisuus poissaolotilanteissa 58[65]
— korvausvaatimuksen esittäminen vastaajan poissaollessa 336 ss.
— poissaolon seuraukset vireille pannun korvausvaatimuksen osalta 368 ss.
— korvaussaatavan vanhentumisen huomioonottaminen vastaajan poissaollessa 397[34], 466[89]
Asianosaisen puhevallan käyttäminen ks. oikeudenkäyntikelpoisuus
Asianosaisen totuusvelvollisuus
— yleensä riita- ja rikosjutuissa 61
— kuulusteltaessa riidan kohteen täsmentämiseksi verr. todistelutarkoituksessa 388
Asianosaisliityntä 322[3], 329 s.

Asianosaisseuraanto (adheesioprosessissa)
— kantajapuolella 146, 443
— vastaajapuolella 159, 443
Asianosaistoimintoisuus 64
Avolaitos ks. vankityö

Bonus pater familias-kriteeri 447[36]

Crimen publicum ks. roomalainen oikeus
Culpa
— culpa in contrahendo 111
— culpa in contractu 111
— culpa luxuria 469
(ks. tuottamus)

Da mihi factum, dabo tibi jus 112, 423, 473
Delictum privatum ks. roomalainen oikeus
Desuetudo 70[101]
Dispositiivinen periaate ks. määräämisperiaate
Dispositiivinen prosessinormi 38[1]
Dolus eventualis 469
(ks. tahallisuus)

Ehdollinen rangaistus
— suhde korvausvelvollisuuden täyttämiseen 46 s.
Ehdoton siviiliforumsäännös
— estääkö adheesion? 209
— OK 10:8,2:n mukaisen siirron mahdollisuus ehdottomasta siviiliforumista 307
Ennakkokysymys
— hallinto(lainkäyttö) ratkaisu ennakkokysymyksenä tuomioistuinasiassa 241[109], erit. verotusratkaisu verorikosjutuissa 286
Epäsuora vahinko 92[43]
Erehdys ks. anteeksiantoperusteet
Erityisprevention
— adheesion merkitys rikosoikeudellisen erityisprevention kannalta 51
Erityistuomioistuimet
— erityistuomioistuimen toimivalta syyte- tai korvausasiassa adheesion esteenä? 241 ss., erit. vastavaatimusten osalta 264 ss.
— OK 10:8,2:n mukainen siirto erityistuomioistuimeen tai erityistuomioistuimesta yleiseen tuomioistuimeen 311
Erottaminen ks. korvausvaatimuksen erottaminen eri riitajutuksi
Esitutkinta
— merkitys korvausvaatimuksen tuomioistuinkäsittelyssä s. 41
— »tasa-aseisuus» esitutkinnassa? s. 59 s.
Etuoikeus
— sakon ja korvaussaatavan keskinäinen etuoikeus 46[27]
— maksamatta jäänyttä veroa koskevan korvaussaatavan etuoikeus 286[232]

Fakultatiivinen prosessinormi 38[1]
Favor defensionis-periaate 59 ss.
Forum
— delicti rikosasioissa 62 s.
— delicti riita-asioissa 200 ss.
— domicilii 62
— prorogatum (adheesion esteenä?) 214 ss.
— reconventionis (OK 10:24) adheesiotilanteessa 217 ss.
— rei sitae (suhde adheesioon) 202, 209 s.
Forum non conveniens ks. yleistoimivalta

Germaaninen oikeus (ja adheesioperiaate) 22 ss.

Haaste
— rikosjutun vireillepano ilman haastetta 63, 322
— tarpeellisuus korvausvaatimuksen vireillepanossa 328 ss., 340 ss.
(ks. vireillepano)
Haasteaika
— suodaanko ns. sivullisvastaajalle adheesiotilanteessa? 347
Haavasakko 31[97]
Hallinto(lainkäyttö)
— suhde adheesioprosessiin 274 ss.
— hallinto(lainkäyttö)ratkaisun merkitys tuomioistuinprosessissa 241[109], 286
Henkinen kärsimys
— korvattavuuden riippuvuus rikostunnusmerkistön toteutumisesta 467 s.
Holhooja
— syytetyn holhoojan puhevalta korvausasiassa 357 ss.
(ks. myös oikeudenkäyntikelpoisuus)
Hovioikeus
— ensiasteen toimivalta rikosjutuissa 233
— ensiasteen toimivalta riitajuttuna ajettavissa korvausasioissa 234
— toimivalta tutkia korvausvaatimukset syytteen yhteydessä 235 ss.
— jutun siirtäminen HO:n toimesta toiseen alioikeuteen (OK 10:29,1) 301, 308, 317, toiseen hovioikeuteen (OK 10:8,2) 309

Hukkaamiskielto ks. takavarikko ja hukkaamiskielto
Humalatilan tutkimuskustannukset 142
Huoltaja
— syytetyn huoltajan puhevalta 356
— huoltajaan kohdistettu korvausvaatimus rikosjutussa 188, 477
(ks. myös oikeudenkäyntikelpoisuus)
Hyvityssakko 22, 31[95]
Hyötykonfiskaatio ks. konfiskaatio
Hätävarjelu ks. oikeuttamisperusteet
Häviöarvo (muutoksenhakuoikeutta perustavana tekijänä) 66
Ideaalikonkurrenssi
— rikoksen ja vahingon välisen syy-yhteyden kannalta 469 ss.
Ihmisoikeudet rikosprosessissa 59
Ilmianto ks. perätön syyte tai ilmianto
Ilmoittamatta jättäminen (PolL 14,2 §)
— korvausvaateen merkitys 42 ss.
Indisio ks. todistusaihe
Individualisoimisteoria 368[30]
In dubio mitius 62
In dubio pro reo 60
Informointitaakka 396[33], 398[35]
Inkvisitorinen menettely 24, 27, 30, 64 s.
Instanssijärjestys
— suhde adheesion toteuttamiseen 289 ss.
(ks. myös tuomioistuimen toimivalta)
Instanssisopimus 289[246]
Isännänvastuu
— toteuttamismahdollisuus syyteprosessissa 122, 158
— forumongelmat rikosjutussa 209, 217 ss., 231 ss., 254 ss., 259 ss.
— vastuun ensisijaisuuteen liittyviä menettelykysymyksiä 509 ss.
Itseoikaisukielto
— adheesion epäävä ratkaisu 96 s.
— OK 14:9:n mukainen yhdistämis- tai erottamispäätös 96
— päätös olla siirtämättä korvauskannetta syytejutun yhteyteen 318

Jatkumisperiaate ks. preventioperiaate
Julkisyhteisö (vastaajana korvausvaatimuksen osalta)
— VahKL 7:4:n käsittelyjärjestyssäännöksen merkityksestä adheesion kannalta 171 ss.
— VahKL 7:4:n forumjärjestely adheesion esteenä? 209, 217 ss.
— VahKL 3:4:n merkityksestä 241[110]
— VahKL 3:5:n merkityksestä 238 s.
— VahKL 6:2:n kanavointisäännöksen merkityksestä 509 ss.
Jura novit curia 423, 485
Jury-oikeydenkäynti 28
Jus novorum ks. uusi oikeudenkäyntiaineisto
Jutun palauttaminen
— adheesion virheellisen torjumisen vuoksi 98 s.
— instanssijärjestyssyistä 290
— uuden prosessiaineiston vuoksi 298
— palautettavuuden suhde osittaiseen lainvoimaan 98[57]
— vireilletulo palauttamisen jälkeisessä menettelyssä 313 s.
Jutun siirtäminen toiseen tuomioistuimeen
— väärästä forumista oikeaan forumiin 300
— oikeasta forumista toiseen oikeaan forumiin 302 s.
— korvauskanteen siirtäminen syytteen yhteyteen (OK 10:8,2) 303 ss.

Kaksoisfunktioteoria 224[73]
Kanavointi (VahKL 6:2)
— prosessuaalinen toteuttaminen 509 ss.
Kansainvälinen toimivalta ks. yleistoimivalta
Kanteenmuutoskielto
— riita- ja rikosjutuissa yleensä 364 ss.
— suhde oikeustosiseikan ja todistustosiseikan käsitteisiin 108[77]
— uusiin oikeustosiseikkoihin vetoaminen 368[30]
— adheesioprosessissa korvausvaatimuksen osalta 366 ss.
— erit. muutoksenhaussa 297 s.
Kantelu
— OK 31 luvun mukainen ks. ylimääräinen muutoksenhaku
— turhasta lykkäyksestä ks. lykkäyskantelu
Keskitysperiaate
— adheesio keskitysperiaatteen kannalta 52, 128 s.
Kirjallinen haaste ks. haaste
Kirjallinen todiste ks. asiakirjatodistelu
Kohtuullistaminen ks. sovittelu
Konfiskaatio
— konfiskaatioprosessi 13
— suhde vahingonkorvaukseen 13[21]
— konfiskaatioprosessi rikoksentekijän oikeudenomistajia vastaan 158[39]

— rikoksentekijän konkurssipesän asema konfiskaatioprosessissa 159[41]
Konkurssi
— vahinkoa kärsineen konkurssi 145 s.
— syytetyn konkurssi 159 ss.
— velallisen konkurssinsa aikana tekemä rikos pesän asianosaisaseman kannalta 164
Konkurssipesä ks. konkurssi
Konkurssirikos
— konkurssirikoksen asianomistajasta 19[34]
— vahingonkorvaus konkurssirikoksen johdosta 159[42]
Konkurssituomio
— suhde adheesioprosessiin korvaussaatavien osalta 162 ss.
— konkurssissa tuomitut verosaatavat ja verorikokseen perustuva vahingonkorvauskanne 163 s., 283[221]
Kontradiktorinen periaate
— soveltaminen siviili- ja rikosprosessissa 58
— uudet vaatimukset ja kanneperusteet vastaajan poissaollessa 336 ss.
— suhde materiaaliseen prosessinjohtoon 403 s.
Kontumasiaalimenettely 58[66]
Korko ks. viivästyskorko
Korvauskanteen siirtäminen syytettä käsittelevään tuomioistuimeen (OK 10:8,2)
— materiaaliset edellytykset 303 ss.
— prosessuaaliset edellytykset 306 ss.
— siirto yleisten tuomioistuinten ja erityistuomioistuinten välillä 311
— siirtopäätöksen sisältö ja vaikutukset 314 ss.
Korvausvaatimuksen erottaminen eri riitajutuksi (OK 14:9)
— yleistä 6, 52
— sotilasoikeudenkäyntiasioissa 232[91]
— sotaoikeudessa 258
— valtakunnanoikeudessa 253[151]
— erottamismahdollisuus adheesion ollessa kielletty 95
— muutoksenhakumahdollisuus erottamisratkaisuun 100 s.
Korvausvastuun jakautuminen
— takautumiskanne syytejutussa 144, 147 ss.
— keskinäisen vastuunjaon vahvistaminen syytejutussa 149 ss.
— vastuunjakolausuman prosessuaalinen merkitys 507 ss.
— VahKL 3 ja 4 luvun mukainen vastuunjako syytejutussa 509 ss.
Korvausvastuun rajoittaminen ks. sovittelu
Kosto (oikeudenloukkauksen hyvityskeinona) 22, 31
Kuittaus (rikosjutussa)
— sallittavuus 189 ss.
— toimivaltaedellytykset 221 s., 266, 292 ss.
— vireillepanokysymyksiä 352 s.
Kurinpitovalta (tuomioistuimen) 69
Kuultavaksi kutsuminen
— liikennevakuutusyhtiön 178
— VahKL 3 tai 4 luvun mukaan vastuussa olevan 512 ss.
Kärsimys ks. henkinen kärsimys
Käsittelyjärjestys (rikosperusteisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen)
— vanha perinteinen järjestely 5, 33, 84
— nykyinen sääntely 5, 33
— käsittelyjärjestyksen vaihtaminen kesken prosessin 72 ss.
Käsittelymenetelmä
— menettelyperiaatteena riita-asioissa 64
— suhde määräämisperiaatteeseen 404[53]
Käyttöraha ks. vankityö
Käännetty todistustaakka 110, 448, 452

Laamanninoikeudet 69[97]
Laillinen este 369[32]
Lainsuojattomuus 23[52]
Lainvoima
— oikeusvoimavaikutuksen edellytyksenä 455
— osittainen lainvoima muutoksenhakutuomioistuimen tutkimisvallan kannalta 98[57], 104[69]
Laiton pidättäminen tai vangitseminen
— vastavaatimuksen perusteena 185 s., 261, 265, 294 s.
Lakimääräinen edustus
— syytetyn lakimääräisen edustajan puhevalta 357 ss.
Legaaliset presumtiot
— suhde todistustaakkaan 451[47]
— merkitys adheesiotilanteessa 451 s.
Legaliteettiperiaate
— menettelyprinsiippinä rikosasioissa 48, 57[62]
Lepäämään jättäminen (jutun)
— suhde vireilläoloon 312 s.
— syytejutun lepäämään jättämisen vaikutus rikoksen vanhentumiseen 313[34]
Lex fori-sääntö 227[80]
Lievä tuottamus
— korvausoikeudelliselta verr. rikosoikeudelliselta kannalta 462

— erit. työntekijän (virkamiehen) korvausvastuun kannalta 511
Liikennevahinko
— korvausprosessi liikennerikosjutun yhteydessä 176 ss.
Liikennevakuutusyhtiö
— yhtiön takautumiskanne rikosjutussa 128, 147 ss.
— yhtiö vastaajana liikennerikosjutun yhteydessä 176 ss.
— LiikVakL 11 §:n vanhentumisajan merkityksestä 464
Liittymisoikeus 103
Liitännäisvaatimus
— korvausvaatimus liitännäisvaatimuksena rikosjutussa 68 ss.
— prosessista johtuva korvausvaatimus 198
Lis pendens ks. vireilläolo
Lis pendens-vaikutus ks. vireilläolovaikutus
Loukatun suostumus ks. oikeuttamisperusteet
Lykkäyskantelu
— OK 14:9:n ja 11:n mukaisessa korvauskanteen käsittelyn jatkamistilanteessa 101[64]
— OK 10:8,2:n mukaista siirtopäätöstä vastaan? 319
Lykkäysuhat
— korvauskanteen osalta rikosjuttua lykättäessä 377 ss., 381, 384
— OK 10:8,2:n mukaisessa siirtopäätöksessä 316
Lääkevahinkovakuutus 168

Maksukyvyttömyys (VahKL 6:3,2:ssa) 508 s.
Maksuton oikeudenkäynti
— vahingon kärsineen kannalta 40[6]
— syytetyn puolustuksen kannalta 64[87]
Materiaalinen prosessinjohto ks. aineellinen prosessinjohto
Menettämisseuraamus ks. konfiskaatio
Merilain mukaiset riita- ja rikosjutut
— tuomioistuinten asiallinen toimivalta 228, 230
Merioikeus (tuomioistuin) 228
Mielisairaus
— VahKL 2:3:n suhde rikosoikeudelliseen syyntakeisuuteen (-takeettomuuteen) 476 ss.
Ministeri
— korvausvaatimus ministerisyytteen yhteydessä 249 ss., 264 ss.
(ks. myös valtakunnanoikeus)
Muodollinen prosessinjohto 385
Muutoksenhaku
— yhtäläisyydet ja eroavuudet riita- ja rikosasioissa 65 s.
— prosessinjohtotoimenpiteisiin yleensä 97[55]
— adheesion epäävään ratkaisuun 96 ss.
— OK 14:9:n mukaiseen yhdistämis- tai erottamispäätökseen 100
— erillinen muutoksenhaku, kun osa kanteesta on jätetty tutkimatta 101[65]
— ratkaisuun, jolla adheesion toteuttamista vastustava väite on hylätty 103
Myymis- ja hukkaamiskielto ks. takavarikko ja hukkaamiskielto
Myöntäminen
— korvausvaatimuksen myöntäminen adheesiotilanteessa 75, 458 s., 471[105], 506[173]
— suhde OK 14:10:n ratkaisukieltoon 161[50]
Määräämisperiaate
— siviiliprosessissa 55 s.
— rikosprosessissa 65, 390
— korvausvaatimuksen käsittelyssä rikosjutussa 67, 75, 391, 401
— todistuskeinojen käyttämisessä 389, 427
— suhde aineelliseen prosessinjohtoon 389
— suhde käsittelymenetelmään 404[53]

Ne procedat judex ex officio 442
Negatiivinen sopimusetu 111
Negatiivinen vahvistuskanne (korvausta tarkoittava)
— kumuloitavuus syytejuttuun 152
— erit. takautumisoikeuden torjumiseen tähtäävä vahvistuskanne 155
— erit. liikennevakuutusyhtiön ajama negatiivinen vahvistuskanne vakuutuskorvauksen torjumiseksi 155 s.
Nemo judex sine actore 321
Notoriset oikeustosiseikat
— suhde väittämistaakkaan 400[44]
Näyttökysymys
— merkitys oikeuspaikkasääntelyssä 62, 200
— suhde oikeuskysymykseen 80, 425, 452
— prosessinjohdon kohteena adheesiotilanteessa 427 ss.
— näyttökysymyksen arvostelu syyte- ja korvauspuolella 445 ss.

Ohjektiivinen korvausvastuu (adheesiotilanteessa) 425, 473 s.
Offisiaaliperiaate ks. virallisperiaate
Oikeudenkäyntiasiamies
— yleinen ja erityinen kelpoisuus prosessinedel-

lytyksinä 309
(ks. oikeudenkäyntivaltuutus)
Oikeudenkäyntiedellytys ks. prosessinedellytykset
Oikeudenkäyntijärjestyksen rikkominen 69
Oikeudenkäyntikelpoisuus
— erot siviili- ja rikosprosessin välillä 63 s., 353 ss.
— syytetyn oikeudenkäyntikelpoisuus korvausvaatimuksen osalta 357 ss.
Oikeudenkäyntivaltuusmies ks. oikeudenkäyntiasiamies
Oikeudenkäyntivaltuutus
— ulottuvuus korvauskysymyksiin rikosjutussa 333 ss.
— ulottuvuuden suhde kanteenmuutoskieltoon 334[37]
— ulottuvuuden suhde asiamiehen toimivaltaan 335
Oikeudenkäyntiväite ks. prosessiväite
Oikeusasteellinen toimivalta ks. tuomioistuimen toimivalta
Oikeusastejärjestys ks. instanssijärjestys
Oikeuskysymys
— suhde näyttökysymykseen 80, 425, 452
— prosessinjohdon kohteena adheesiotilanteessa 423 ss.
— OK 14:11:n soveltamisalueena 444
Oikeuspaikkasopimus ks. prorogaatiosopimus
Oikeustosiseikka
— käsite 80
— suhde »kanneperusteen» käsitteeseen 82 s.
— oikeustosiseikat ja adheesion soveltamisala 83 ss.
— suhde todistustaakkaan 446[34]
— suhde väittämistaakkaan 108[77]
— oikeustosiseikkojen juridinen luonnehdinta väittämistaakan kannalta 112, 400, 423
— suhde kanteenmuutoskieltoon 108[77], 296 ss., 367
— uudet oikeustosiseikat (muutoksenhaussa) 297 s., (vastaajan poissaollessa) 340
— oikeustosiseikkojen prekludoituminen kanteen hylkäävän ratkaisun myötä 418 ss., 485 s.
Oikeusturvavakuutus 40[6]
Oikeusvoima
— rikostuomion oikeusvoimavaikutuksen suhde adheesion soveltamisalaan 119 s.
— oikeustosiseikkojen prekludoituminen kanteen hylkäävän ratkaisun myötä 418 ss., 485 s.
— rikostuomion oikeusvoima myöhemmässä riitajutussa? 453 ss.
— konkurssituomion oikeusvoima adheesion esteenä 163 s., 283[221]
— hallinto(lainkäyttö)ratkaisun sitovuus tuomioistuinmenettelyssä 241[108], 286
Oikeuttamisperusteet (rikosoikeudelliset)
— merkitys korvauskysymyksessä 488 ss.
Opportuniteettiperiaate ks. syyttämättä jättäminen
Osittainen lainvoima ks. lainvoima

Painovapausjutut
— tuomioistuimen asiallinen toimivalta 228
Pakkokeinot
— käytettävyys siviili- ja rikosprosessissa 57 s.
Pakkotila ks. oikeuttamisperusteet
Palauttaminen ks. jutun palauttaminen
Passiivinen sivulliskumulaatio ks. sivulliskumulaatio
Patentti- ja mallioikeusjutut
— tuomioistuimen asiallinen toimivalta 228, 230
Perpetuatio jurisdictionis ks. preventioperiaate
Perusteettoman edun palautus 472[106]
Peruuttaminen (kanteen)
— syytteen peruuttamisen vaikutus adheesiotilanteessa 442 s.
Pidättäminen ks. laiton pidättäminen tai vangitseminen
Perätön syyte tai ilmianto
— vastavaatimuksen perustana 183 ss., 217 ss., 259 ss.
Poissaolo ks. asianosaisen poissaolo
Poliisitutkinta ks. esitutkinta
Positiivinen sopimusetu 111
Potilasvahinkolautakunta 168[68]
Potilasvakuutus 168
Presumtio ks. legaaliset presumtiot
Preventiivinen funktio (vahingonkorvauksen) 51
Preventioperiaate
— adheesionormiin pohjautuvan toimivallan osalta 212 ss.
Prorogaatiosopimus
— adheesion esteenä? 214 ss.
— OK 10:8,2:n mukainen siirto forum prorogatumista? 307
Prosessiekonomia (adheesion perustana) 38
Prosessinedellytykset
— adheesion luvallisuus prosessinedellytyksenä 93 ss.
— prosessinedellytyksen puuttumisen vaikutus adheesioprosessin syntymisessä 74

— ehdottomien prosessinedellytysten kontrollointi muutoksenhaussa 127[128]
— prosessinedellytysten täyttyminen ja OK 10:8,2:n mukainen siirtovalta 308 s.
— puute prosessinedellytyksissä lis pendens-vaikutuksen syntymisen kannalta 337[45]
Prosessin este ks. prosessinedellytykset
Prosessinjohto ks. aineellinen prosessinjohto, ks. muodollinen prosessinjohto
Prosessinyhteys
— useiden vastaajien välinen prosessinyhteys korvausjutussa 505 s.
Prosessiväite
— väitteenteko-oikeuden prekludoituminen 73, 95, 440
— prosessia estävä oikeudenkäyntiväite 103[67]
Prosessuaalinen asianomistajakäsite ks. asianomistaja
Puhdas varallisuusvahinko
— korvattavuuden suhde syytteen menestymiseen 467, 478 ss., 495 s., erit. verorikosjutuissa 487 s.
Puhevallan käyttäminen ks. oikeudenkäyntikelpoisuus
Puolustuksen suosimisen periaate ks. favor defensionis-periaate
Päänäyttö ks. todistustaakka
Pääväliintulo 322[3]

Rangaistava teko
— vahingon korvattavuuden edellytyksenä 82, 466 ss., 478 ss., 495
Rangaistusmääräysmenettely
— suhde adheesioon 14
— suhde ns. kontumasiaalimenettelyyn 58[66]
Rangaistusvaatimus
— aina päävaatimus? 68 ss.
— esittämisen vaikutus riitajutussa 72 ss.
Ratkaisukielto (OK 14:10:n mukainen) 7, 161[50], 310, 371, 381 s.
Rauhattomuus 23[52]
Raukeaminen ks. sillensä jättäminen
RautatVastuuL:n mukainen korvausvaatimus
— kumuloitavuus rikosjuttuun 171 ss.
— vaatimuksen vanhentumisen vaikutus syytejutussa 464 s.
Regressi ks. takautumiskanne
Reparatiivinen funktio (vahingonkorvauksen) 51[42]
Res judicata ks. oikeusvoima
Restituutiovaade rikosjutussa 296, 321[1]
Rikesakkomenettely
— suhde adheesioon 14
— suhde ns. kontumasiaalimenettelyyn 58[66]
Rikos ks. rangaistava teko
Rikosperusteinen yksityisoikeudellinen vaatimus ks. käsittelyjärjestys
Rikosprosessuaalinen hukkaamiskielto ks. takavarikko ja hukkaamiskielto
Rikosprosessuaalinen vakuustakavarikko ks. takavarikko ja hukkaamiskielto
Rikostuomio
— vaikutus myöhemmässä riitajutussa 453 ss.
Rikostutkintakustannukset
— niiden korvattavuus? 141
Rikosvahinkolain mukainen korvaus
— yleinen suhde adheesioon 11, (viranomaistoimivallan osalta) 275
Rikosyhteys
— vaikutus tuomioistuinten rikosprosessuaaliseen toimivaltaan 201, 250
— suhde siviiliprosessuaaliseen forum delictiin 201
Roomalainen oikeus
— tunsiko adheesion? 22
Ruumiinavauskustannukset 142

Sakko
— sakon ja vahingonkorvauksen erottuminen toisistaan 23, 31 s.
— sakon ja korvaussaatavan keskinäinen etuoikeus 46[27]
Samanasteisuus (tuomioistuinten)
— OK 10:8,2:n mukaisen siirron edellytyksenä 309 ss.
Sanktiokumulaatio 47, 49
Sekakanne 24
Separaatioperiaate 2
Seurausvastuurikokset
— suhde vahingonkorvausoikeudelliseen syy-yhteysproblematiikkaan 461 s.
Siirtotuomio (OK 10:21)
— merkitys adheesion näkökulmasta 210 s.
Siirtäminen ks. jutun siirtäminen toiseen tuomioistuimeen, ks. korvauskanteen siirtäminen syytettä käsittelevään tuomioistuimeen
Sillensä jättäminen
— korvausvaatimuksen sillensä jättäminen poissaolon seurauksena 374 ss.
— syytteen sillensä jättämisen vaikutus korvausvaatimuksen kohtaloon 442 ss.

Siviiliperuste ks. yksityisoikeudellinen korvausperuste rikosjutussa
Siviiliprosessuaalinen forumsäännös
— estääkö adheesion? 196 ss.
Siviiliprosessuaalista käsittelyjärjestystä osoittavat säännökset
— estävätkö adheesion? 171 ss.
Siviilityö ks. vankityö
Sivulliskumulaatio (adheesioprosessissa)
— aktiivinen sivulliskumulaatio 21, 121, 134 ss.
— passiivinen sivulliskumulaatio 21, 122, 158 ss.
Sopimusperusteinen korvausvastuu
— kumuloitavuus syytejuttuun 110 s.
— käännetty todistustaakka tuottamuksen osalta 110, 448, 491[145]
Sotaoikeus
— adheesioprosessi sotaoikeudessa 256 ss., (vastavaatimusten osalta) 264 ss.
Sotilasoikeudenkäyntiasiat (yleisissä tuomioistuimissa)
— asiallinen toimivalta 228 s.
— alueellinen toimivalta 229[87]
— tuomioistuimen toimivalta korvausasioissa 231
— sotilasoikeudenkäyntiasian siirtäminen toimivaltaiseen tuomioistuimeen 301
(ks. myös sotaoikeus)
Sovinto (oikeudenkäynnissä)
— dispositiivisissa riitajutuissa 56[58]
— rikosjutussa korvausvaatimuksen osalta 75, 433, 459
Sovintoraha 22
Sovittelu (korvausvelvollisuuden)
— verorikosjutuissa 285[230]
— vastaajan poissaollessa? 397[34]
— tahallisuuden vaikutus 460
— menettelykysymyksiä rikosprosessissa 499 ss.
Suoranainen vahinko 92[43]
Suostumus (loukatun) ks. oikeuttamisperusteet
Suullinen haaste ks. haaste
Syyksiluettavuus
— edellyttääkö syyntakeisuutta? 479 s.
Syyntakeisuus
— syytetyn oikeudenkäyntikelpoisuuden kriteerinä 356
— suhde siviiliprosessuaaliseen oikeudenkäyntikelpoisuuteen 357 ss.
— yhteys korvauskanteen menestymiseen 477 ss.
Syyte
— päävaatimuksena adheesiotilanteessa 68 ss.
— syytteen teonkuvaus adheesion soveltamisalan kannalta 82 ss., 104 ss., 134 ss.
— korvausvaatimuksen riippuvuus syytteen prosessuaalisesta kohtalosta 432 ss.
Syyteoikeus
— asianomistajan syyteoikeuden itsenäisyys 17
— asianomistajan syyteoikeuden siirtyminen 144
(ks. myös legaliteettiperiaate)
Syytetty
— asema rikosprosessissa yleensä 57 ss.
— henkilökohtainen läsnäolovelvollisuus 328[23]
— syytettyyn kohdistettu korvausvaatimus 78 ss., (vireillepanon kannalta) 328 ss.
— poissaolon seuraukset korvausvaatimuksen osalta 380 ss.
Syyttäjä
— asianomistajan asiamiehenä 39, 53
— syyttäjän syytetoimet vahingon kärsineen adheesioetujen kannalta 41 ss.
Syyttämisvelvollisuus ks. legaliteettiperiaate
Syyttämättä jättäminen (opportuniteettiperiaate)
— yleistä 42
— korvausintressit syyttämättä jättämisen kannalta 42 ss.
— korvausvelvollisuuden täyttäminen syyttämättä jättämisen kannalta 44, 47[30]
Syyttömyysolettama 61
Syy-yhteys
— adheesion luvallisuuden kannalta 107 ss., 134 ss.
— tahallisuuden tai tuottamuksen »ulottuvuuden» kannalta 461

Tahallisuus
— tahallinen rikos verr. tahallisesti aiheutettu vahinko 460
— tahallinen rikos viivästyskoron kannalta 468 ss., 480, 495
— tahallisesti aiheutettu vahinko työntekijän (virkamiehen) korvausvastuun kannalta 511
— suhde tuottamukseen kantajan väittämistaakan kannalta 415 ss.
Takaisinsaanti
— siviiliprosessuaalisena muutoksenhakukeinona 66[92]
Takautumiskanne
— kumuloitavuus syytejuttuun 143 ss.
— erit. takautumisoikeutta koskevasta vahvistuskanteesta rikosjutussa 150 ss., 507
— VahKL 6:3:n tulkinnasta vastuunjaon toteu-

tumisen kannalta 152 ss., 508 s.
— takautumiskorvauksen soviteltavuus 154 s.
Takavarikko ja hukkaamiskielto (korvaussaatavan turvaamiseksi) 40[10]
Tapaturmasakko 31[97]
Tapaturmavakuutus
— suhde adheesiojärjestelyyn rikosjutussa 169 s.
»Tasa-aseisuus» 59 s.
Tekijänoikeus
— tekijänoikeuksia valvovien järjestöjen asema syytejutussa 144[6]
Tertius ks. sivulliskumulaatio
Tilimuistutusmenettely
— suhde adheesioprosessiin 276 ss.
Todistaja
— asianomistaja todistajana? 36, 145
— tuomioistuimen aloiteoikeus uuden todistajan kuulemiseksi vahingonkorvauskysymyksessä 427 ss.
— todistajan esteellisyys subjektiivisen kumulaation tilanteissa 513 s.
— työntekijä (virkamies) todistajana työnantajaa (julkisyhteisöä) vastaan ajettavassa korvausjutussa 513
Todistamiskiellot
— siviili- ja rikosprosessin erot 57
Todistusaihe (käsite) 81[7]
Todistusharkinta
— yhdenmukaisuus/poikkeavuus syyllisyys- ja vahingonkorvauskysymyksessä 445 ss.
Todistustaakka
— jakautuminen siviili- ja rikosasioissa yleensä 60 s.
— todistustaakan siirtyminen 60[72], 489[138]
— käännetty todistustaakka sopimusperusteisissa vahingonkorvausjutuissa 110 s., 448, 491[145]
— suhde oikeustosiseikan käsitteeseen 446[34]
— suhde näytön riittävyysongelmaan 445 ss.
— jakautuuko yhtenäisesti syyte- ja korvauspuolella 446 ss.
— presumoidun rikosoikeudellisen syyllisyyden merkitys korvausasiassa 451 s.
— todistustaakka oikeuttamisperusteiden osalta 489 ss.
— todistustaakka korvaussaatavan vanhentumiskysymyksessä 494
— todistustaakka korvauksen sovitteluperusteiden osalta 503 ss.
Todistustosiseikka
— käsite 80[7]
— uudet todistustosiseikat kanteenmuutoskiellon valossa 108[77]
— suhde väittämistaakan käsitteeseen 108[77]
— suhde todistustaakkaan 446[34]
Todistusvaikutus (tuomion)
— rikostuomion todistusvaikutus myöhemmässä riitajutussa 453 ss.
Toimivalta
— oikeudenkäyntiasiamiehen toimivalta 335
— tuomioistuimen toimivalta ks. tuomioistuimen toimivalta
Tosiasiakysymys ks. näyttökysymys
Totuusvelvollisuus ks. asianosaisen totuusvelvollisuus
Tunnustus
— vaikutukset adheesiotilanteessa korvauspuolella 363, 449 ss.
Tuomarin kyselyvelvollisuus (kyselyoikeus)
— käsite 386
— korvausvaatimuksen osalta 407 ss.
— korvausperusteiden osalta 403, 417 ss.
— oikeuskysymyksen osalta 423 ss.
Tuomarin puolueettomuus
— suhde prosessinjohtoaktiviteettiin 410 ss., 421 s. 426 s.
Tuomionpurku
— hyväksymisedellytysten poikkeavuus riita- ja rikosasioissa 66[92]
— suhde tuomion jälkeen tapahtuneisiin olosuhteiden muutoksiin 155[32]
— rikosjutussa annetun korvausratkaisun purkuedellytykset 506 s.
Tuomioistuimen toimivalta
— eroavuudet siviili- ja rikosasioissa 62 s., 198 ss.
— syytettä käsittelevän tuomioistuimen toimivalta tutkia korvausvaatimus
  — alueellinen 207 ss.
  — asiallinen 227 ss.
  — oikeusasteellinen 289 ss.
— OK 10:8,2:n mukaisen siirron edellytyksenä 307 ss.
Tuomiovirhekantelu ks. ylimääräinen muutoksenhaku
Tuomitsematta jättäminen
— suhde korvaussanktioon 50 s., 459[67], 463[79]
Tuottamus
— käännetty todistustaakka sopimusperusteisissa korvausjutuissa 110 s., 448, 491[145]

— väittämistaakka tuottamuksesta? 415 ss.
— siviili- ja rikosoikeudellisen tuottamuksen suhde 417, 447, 473
— tuottamuksen »ulottuvuus» 461
— lievän tuottamuksen merkitys 462, 511
— anonyymi tuottamus 480 s., 513[190]
Tutkimatta jättäminen
— syytteen tutkimatta jättäminen
  — merkitys rikoksen vanhentumisen kannalta 313[34], 317 s.
  — vaikutus korvausvaatimuksen kohtaloon 438 ss.
— korvausvaatimuksen tutkimatta jättäminen
  — adheesion ollessa kielletty 93 ss.
  — merkitys korvaussaatavan vanhentumisen kannalta 308
— mahdollisuus erilliseen muutoksenhakuun, kun osa kanteesta on jätetty tutkimatta 101[65]
Tvistemålsbrott-tyyppinen rikkomus 70
Työkorvaus ks. vankityö
Työnantajan korvausvastuu ks. isännänvastuu
Työntekijä
— korvausvastaajana rikosjutussa 515 ss.
— kuultavana (VahKL 7:5) tai todistajana työnantajaa vastaan ajettavassa korvausjutussa 512 ss.
— työntekijän korvausvastuusäännösten pakottavuuden (VahKL 7:1) prosessuaalinen merkitys 518
Työraha ks. vankityö
Työsopimuksen irtisanomismenttely (124/1984)
— suhde korvausprosessiin rikosjutussa 248[131]
Työtuomioistuin
— toimivalta suhteessa adheesioprosessiin yleisessä tuomioistuimessa 245 ss.
Täyden korvauksen periaate
— vahingonkorvauksen preventiivisen ja reparatiivisen funktion valossa 51[42]
— heijastusvaikutus sovitteluperusteita koskeviin väittämis- ja todistustaakkasääntöihin 503 s.
Täysivaltaisuus
— oikeudenkäyntikelpoisuuden kriteerinä 63, 354 s.
Törkeä rikos (käsite) 57
Törkeä tuottamus 462

Ulkomaalainen (asianosaisena adheesioprosessissa) ks. yleistoimivalta
Uskottu mies
— syyntakeettomalle määrätyn uskotun miehen puhevalta korvauskysymyksessä 357 s.
Uuden ilmoituksen varaan jättäminen (jutun) ks. lepäämään jättäminen
Uudet vaatimukset
— kanteenmuutoskiellon valossa 329
— erit. muutoksenhaussa 289 ss.
Uusi oikeudenkäyntiaineisto (vaatimuksia lukuunottamatta)
— kanteenmuutoskiellon valossa 367 s.
— muutoksenhaussa 397 s.

Vaadekonkurrenssi 104[70]
Vahvistuskanne
— yleiskanteena 150 ss., 457[64]
— korvausta koskeva vahvistuskanne syytejutussa 151 ss., 507 s., 525
— erit. negatiivinen vahvistuskanne 152, 155 s.
Vahvistustuomio
— vastuunjakolausuman vahvistustuomio-ominaisuus 152, 508
— konkurssituomio korvausvelvollisuutta koskevana vahvistustuomiona 162
— rikostuomio vahvistustuomiona myöhemmässä korvausprosessissa? 456
Vaitiolo-oikeus
— syytetyn 61
— todistajan 513[193]
Vajaavaltaisuus
— vajaavaltaisen syytetyn oikeudenkäyntikelpoisuus vahingonkorvauskysymyksessä 357 ss.
Vakuutusyhtiö
— yhtiön takautumiskanne rikosjutussa 147 ss.
— liikennevakuutusyhtiön negatiivinen vahvistuskanne vakuutuskorvauksen torjumiseksi 155 ss.
— vakuutusyhtiön asema vastuuvakuutustilanteessa 165 ss.
— liikennevakuutusyhtiö vastaajana liikennerikosjutussa 176 ss.
Valituslupa
— merkitys vastavaatimusten tutkittavuuden kannalta 293, 295
— HO:n tekemään palautusratkaisuun 314
Valtakunnanoikeus
— toimivalta tutkia korvausvaatimuksia syytteen yhteydessä 249 ss.
— erillinen rikosperusteinen korvauskanne valtakunnanoikeudessa 203[17], 249, 253[151]

— erit. vastavaatimus 264 ss.
Valtio
— vastaajana rikosjutussa korvauksen osalta ks. julkisyhteisö
— haastaminen vastaajaksi 347[63]
— kuultavaksi kutsuminen (VahKL 7:5) 237, 525 s.
Valtiosääntöoikeus
— rikosprosessi »sovellettuna valtiosääntöoikeutena» 59
Valtuusmies ks. oikeudenkäyntiasiamies
Valtuutus ks. oikeudenkäyntivaltuutus
Vangitseminen
— rikosprosessuaalisena pakkokeinona 57
— rikosjutun vireillepanotapana 63, 312[30]
(ks. myös laiton pidättäminen tai vangitseminen)
VangKorvL:n mukainen korvausvaatimus
— kumuloitavuus rikosjuttuun 185 s.
— rikostuomioistuimen toimivalta tutkia vaatimus 261 s., 265, 294 s.
— hallinnollisen maksujärjestelyn suhde adheesioon 266[172], 275
Vanhentuminen
— syytteen vanhentuminen
— syytteen tutkimatta jättämisen merkitys 313[34], 317 s.
— syytteen lepäämään jättämisen merkitys 313[34]
— vaikutus korvausvaatimuksen kohtaloon 440 ss., 492 ss.
— korvaussaatavan vanhentuminen
— korvauskanteen tutkimatta jättämisen vaikutus 308
— erityisen vanhentumisajan umpeenkulumisen vaikutus rikosjutussa 463 ss.
— riippuvuus syytteen vanhentumisesta 463, 492
— suhde verosaatavan vanhentumiseen verorikosjutussa 282 s., 288, 488[133]
— väittämis- ja todistustaakka vanhentumiskysymyksessä 465 s., 493 s.
— tilivastuuvaateen vanhentuminen (KunL 96,4 §) 279
Vankityö
— merkitys vahingon kärsineen hyvittämisen kannalta 45 s.
Vakuustakavarikko ks. takavarikko ja hukkaamiskielto
Vapaa todistusharkinta ks. todistusharkinta
Vastakanne ks. vastavaatimus
Vastanäyttö ks. todistustaakka
Vastapuolen kuulemisen periaate ks. kontradiktorinen periaate
Vastatosiseikka 395
Vastavaatimus
— vastasyyte 183 s., 217 ss., 259 ss.
— vastasuuntainen korvausvaatimus rikosjutussa
— vastakanne ja kuittaus 183 ss., 189 ss.
— toimivaltaedellytykset 217 ss., 259 ss., 292 ss.
— vireillepano 350 ss.
Vastuunjakolausuma (korvaustuomiossa)
— mahdollisuus lausuman antamiseen syytejutussa? 152 ss.
— lausuman prosessuaalinen merkitys 507 ss.
Vastuuvakuutus
— suhde adheesioprosessiin 165 ss.
Verorikosjutut
— verosaatavat korvaussaamisina verorikosjutuissa 279 ss.
— korvausvaateen riippuvuus syytteen kohtalosta 487 s.
— erillisen siviiliprosessin mahdollisuus verorikoksella pidätetyn veron perimiseksi 288 s.
Vesituomioistuimet
— toimivalta suhteessa adheesioprosessiin yleisessä tuomioistuimessa 243 ss., 264
Viivästyskorko (vahingonkorvausvelalle)
— tahallisen rikoksen merkitys 468 ss., 480, 495
— korkovaatimus kanteenmuutoskiellon valossa 470[104]
Vikasakko 31[97]
Viktimologinen funktio (adheesiojärjestelyn) 39 ss.
Virallisperiaate
— menettelyperiaatteena rikosjutuissa 56 s.
— suhde vahingon kärsineen korvausintresseihin 48
Vireillepano (jutun)
— eroavuudet siviili- ja rikosprosessissa 63, 322 s.
— korvausvaatimuksen vireillepano rikosjutun yhteydessä
syytettyä vastaan 328 ss.
— kolmatta vastaan 340 ss.
— vastavaatimuksen vireillepano 350 ss.
— syytetyn vajaavaltaisuuden merkitys 353 ss.
— erit. huoltajaan tai holhoojaan kohdistettavasta vaatimuksesta 477

Vireilläolo
— syytejutun vireilläolo OK 10:8,2:n mukaisen siirron edellytyksenä 312 ss.
Vireilläolovaikutus
— vireillepanossa havaittujen puutteiden merkitys 337[45]
— syntyykö konkurssivalvonnan seurauksena? 163[57]
— liittyykö kuittausvaatimuksen esittämiseen? 191[122]
— tilimuistutusmenettelyn vireilläolo tuomioistuinprosessin esteenä? 277 s.
— verotusprosessin vireilläolon merkitys verorikosjutussa 286 s.
Virkamies
— korvausvastuun toteuttaminen syytejutussa 515 ss.
— kuultavana korvausjutussa (VahKL 7:5) 512 s.
— todistajana julkisyhteisöä vastaan ajettavassa korvausjutussa 513 s.
— korvausvastuusäännösten pakottavuuden (VahKL 7:1) prosessuaalinen merkitys 518[202]
Virkasyyte
— korvausvaatimus HO:ssa ajettavan virkasyytteen yhteydessä
  — toimivaltaproblematiikka 234 ss.
  — vastuunjakoproblematiikka 522 ss.
Virkasyyteforum
— merkitys vastakannetilanteissa 217 ss., 259 ss.
Vähäpätöinen rikos (käsite) 44
Väittämistaakka
— käsite 393, 403
— siviiliprosessissa 393 ss.
— rikosprosessissa 398 ss.
— suhde oikeustosiseikan ja todistustosiseikan käsitteisiin 399 s.
— suhde faktojen juridiseen luonnehdintaan 400, 423
— suhde todistustaakkaan 394[25]
— väittämistaakka adheesioprosessissa korvauskysymyksen osalta
  — vastuuta perustavat faktat 401, 414 ss., 465
  — vastuuta rajoittavat faktat 499 ss.
  — erit. vanhentumiskysymyksessä 466, 493 ss., (vastaajan poissaollessa) 397[34]
Välituomio
— rikostuomio korvausvelvollisuuden perustetta koskevana välituomiona? 457
Välityssopimus
— adheesion esteenä? 267 ss.
Välitystuomio
— esteenä vaatia korvausta rikosjutussa? 271 ss.
Välitön ja välillinen rikosperuste 87 ss.
Välitön ja välillinen vahinko 92
Välttämätön prosessinyhteys
— suhde asianosaisliityntään 322[3]

Yhdistäminen (syytteen ja korvausvaatimuksen, OK 14:9) 6
Yksipuolinen tuomio
— yksin siviiliprosessuaalisena instituutiona 58
— perustana muodollinen poissaolokriteeri 370
— osan vastaajista (myötäpuolista) ollessa poissa 383[52]
— adheesioprosessissa korvauskysymyksen osalta? 374 s., 382 ss.
Yksityisoikeudellinen (rikoksesta riippumaton) korvausperuste rikosjutussa
— kumuloitavuus syytejuttuun 78 ss.
— edellyttääkö erityistä vetoamista (väittämistaakka)? 403, 414 ss., 423 ss.
— perusteen huomioonottamisesta syytteen tullessa hylätyksi 471 ss.
Yleinen oikeuspaikka
— valinnaisforumina OK 10:8,1:ssä 200
Yleispreventio (rikosoikeudellinen)
— adheesion merkitys yleisprevention kannalta 51
— suhde korvausintresseihin 45 s.
Yleistoimivalta
— suhde alueelliseen toimivaltaan 205 s., 224
— adheesio yleistoimivaltaa perustavana tekijänä 222 ss.
Ylimääräinen muutoksenhaku
— eroavuudet riita- ja rikosasioissa 66[92], 506 s.
— korvausratkaisuun syytejutussa 506 s.
— OK 10:8,2:n mukaista siirtämispäätöstä vastaan 319 s.
(ks. tuomionpurku)

Äänestys
— In dubio pro reo -säännön ilmeneminen äänestysnormeissa 60